DE MIRACULIS OCCULTIS NATURÆ LIBRI 4. ITEM DE VITA CUM ANIMI ET CORPORIS...

Levinus Lemnius, Farnese

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XVII
A
73
NAPOLI

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DE MIRACVLIS OCCVLTIS NATVRÆ

LIBRI IIII.

Item

DE VITA CVM ANIMI ET CORPORIS INCOLVMITATE recte inſtituenda, Liber vnus:

Illi quidem iam poſtremum emendati, & aliquot capitibus aucti; hic verò nunquam antehac editus;

AVCTORE

LEVINO LEMNIO Medico Ziriʒæo.

FRANCOFVRTI,

Typis excuſi Wolfgangi Hofmanni, Impenſis hæredum Iacobi Fiſcheri, p. m.

ANNO M.DC.XXVIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO
POTENTISSIMOQVE

Suecorum, Gothorum, Vandalorumq;
Regi, ac Liuoniæ Domino, Erico eius
nominis decimoquarto, Levinvs
Lemnivs Medicus,

S. P. D.

SCITVM eſt illud Platonis, Rex illuſtriſſime, Felices fore Reſpublicas, ſiue ſtudia ſapientiæ conſectentur Reges, vel Sapientes imperent. Quod cum in te ſine controuerſia perfici intelligam, qui non ſolum ſtudiis ſapientiæ ſedulo inſiſtas, ſed quaſuis artes amplectaris aut colas, non poſſum Tuæ Maieſtati, tuoque ampliſſimo Regno non impenſe gratulari. Dici enim vix queat, quam ſit hoc nomine ſuis ſubditis futurus amabilis ac gratioſus, denique ad ea ſectāda, quæ in humanis rebus ſunt præcipua, quæque ad ſummam felicitatem ſpectant, incitamento. Vt enim filii maiorum veſtigiis inſiſtunt, in quos oculos continenter habēt defixos, illorumq; imitantur vel vitia vel virtu-

Digitized by Google

tes: ita in Imperio aulæ proceres, ac promiſcua paſſim multitudo ea conſectari conatur, ea vita & moribus exprimere, quæ Regi aut Principi placere videat, & quibus ille maxime afficiatur. Cum autem multis magniſq; rebus ſpectata ſit tua, ERICE illuſtriſſime, Maieſtas & amplitudo, corporis animique præſtantia, acumen ingenii, eruditio ſingularis, ſumma vitæ integritas, in pace incredibilis imperii moderatio, belli vero tempore, quod nunquam niſi iuſte à te ſuſcipitur, mira rerum gerendarum peritia, pari conſilio ac prudentia fulta: quibus artibus non minus fortiter quam animoſe, magnoque ſucceſſu ac dexteritate finitimos, qui alienæ ditioni inhiant, propulſas ac conficis: quis tãtas tamque admirandas naturæ dotes, quibus à Deo Opt. Max. affatim excultus es, accumulate exornatus, non admiretur ac ſuſpiciat, ſolidiſque encomiis proſequatur? quod ipſum vnice perficere meditor: quandoquidem Maieſtat. Regiæ fauorem experiar, quæ ex noſtra hac ſtatione atque excubiis, magnis præmiis in aulam ſuam nos euocat. Quocirca cum latiſſima regna longeque exporrectos Sueciæ ac ditionis Gothicæ tractus (à quibus totius Europæ exortam nobilitatem ſerio dictitare ſolet Imperator Carolus huius nominis Quintus, ſibiq; id laudi ducere) incredibili ſapiẽtia ac comitate te moderari audiam, atque abs te conquiri vndique, nõ ſolum

artifi-

artifices manuarios, ſed quod præcipue laudem meretur, conuocari magnis tuis ſumtibus atque impenſis viros doctos ac literatos, qui regno tuo decus & ornamentum afferunt, paſſus ſum D. Guilielmum Lemnium, quem vt archiatron ſeu Medicum primariũ in corporis tui tutelam ac ſanitatis conſeruandæ præſidium adſciuiſti, tanto locorum interuallo, à patriis ſedibus, à paterno complexu, congreſſuque familiari ac domeſtica conſuetudine diuelli, præſertim iis annis quibus parentes filiis, tanquam ſcipione fulti inniti ſoleant; atque inclinata vergenteque ætate aliqua ab iis oblectamẽta concipere, nonnulla eminentis ſenii ſolatia conſequi. Et quo erga clementiſſimum Regem magis conſtet Lemnii ſtudium, promtæq; voluntatis ac propenſi animi teſtificatio, libros hos de Naturæ dignitate & præſtantia, abditisq; rerum cauſſis Maieſtati Regiæ dedicare viſum eſt, quo ſe oblectare iis poſſit, vbi à ſeriis rebus reſpirare liceat, atque à publicis functionibus conquieſcere. Multa autem ineſſe lucubrationibus hiſce noſtris, citra omnem ambitionem aut adulãdi ſuſpicionem, auſim polliceri, quæ amœnitate lectionis ac cum rerum, tum ſententiarum varietate atque illecebra quemque poſſint reficere ac demorari. Si quando itaque, inuictiſſime Rex, occupationibus quibus implicatus es, defungi te contigerit, atque aliquid tibi laxamenti im-

)(5 perare

Digitized by Google

perare viſum ſit, his auocamentis animum grauioribus rebus defeſſum recreare poteris ac reficere. Hoc autem argumentum, quo nullum excogitari poteſt plauſibilius, ea mente ac conſilio illuſtrandum ſuſcepi, vt omnibus innoteſcat quam immenſa ſit rerum natura, quæ vſibus commodisque noſtris inſeruit, quo vis eius ſe proferat, quam longe lateque ſit diffuſa. Quæ cum ſit diuinitatis inſtrumentum, tota moles ac rerum vniuerſitas illi incumbit atque innititur, eiuſque munere cuncta ſubſiſtunt, ac continuata ſucceſſione ſe propagant ac tuentur. Quæ conſideratio hoc efficit in animis hominum, eumque vſum conſequitur, vt mens humana in Opificem erecta, res momentaneas ac caducas deſpicere condiſcat, atque ad ſempiternas aſpiret atque enitatur. Siquidem naturæ contemplatio, quæ multiplici rerum varietate inſtructa eſt, atque exornata, totiuſque mundi decor & ſpecies, in conditoris admirationem atq; amorem mortales allicit: ita vt tam ſpectabili ac viſendo mundi opificio obſtupefactus humanus animus in huius architectum atque artificem tota mente rapiatur, hauſtoque tacito quodam diuinitatis afflatu, illum colat ac veneretur, in illo confidēter conquieſcat. Cuius rei cum toto paſſim opere ſpecimen ſum exhibiturus, ſuperuacaneum exiſtimo plura congerere, quibus naturæ ſplendor illuſtrari poſſit, eiuſque digni-

tas amplificari, præſertim cum R. M. ſedulo naturæ ac rerum contemplationi inſiſtat atq; continenter ſe oblectet, ita vt nulli aptius magisque apposite hæc Naturæ miracula conſecrari poſſint, quam ERICO Regi, qui huiuſmodi oblectamentis vnice afficitur. Eo autem magis gratum acceptumque amp itudini Regiæ hoc munus literarum fore confido, quod tempeſtiue ac captata opportunitate oblatum ſit, nempe iis nuptiarum auſpiciis, q iæ sereniſſimus Rex propediem initurus eſt; quod vt felix fauſtumque ſit, optimi quique bonis acclamationibus bonisque ominibus exoptant ac precantur. Deus Opt. Max. qui cuncta fulcit ac ſuſtinet, Regni tui ſolium Rex illuſtriſſime ſtabiliat, tibique in omnibus felicem progreſſum, magnaque incrementa conferat. Ziriz&æ, pridie Calend. Ianuarii, Anno redemti orbis M.D.LXIIII.

AD CANDIDVM LECTOREM PRÆFATIO L. LEMNII MEDICI.

DVO ſunt artium, quæ hominum vtilitati atque vſui deſeruiunt, inſtrumenta quibus omnia firmari ſolent ac ſtabiliri, Ratio & Experientia. His enim ipſa Medicina, & præter Mathematicas artes, pleraque alia fulciuntur. Siquidem quæ exacti excuſſique iudicii hominibus ſunt factura fidem, ad hanc amuſſim exigi, ad hunc lapidem Lydium debent explorari. Quid autem magni præſtiterit Medicus, ſi herbas ac medicamenta efficaces obtinere effectus ratione ſtudeat euincere, niſi id experimento comprobet? E diuerſo, qua fiducia niti poſſes experimento, quod plerumque abſque iudicio adhibitum, fallax eſſe ac periculoſum declarat inconſulta Empiricorum temeritas, niſi illi ratio ſuffragetur? Et quanquam Sophiſticum cenſeri poſſet, contra experientiæ teſtificationem ad documentum rationem exigere: nunquam tamen quiſquam ſani iudicii, & qui in delectu rerum aliquid penſi habet, experimento aſſenſum fecerit, aut id temere experiri ſuſtineat, niſi ratione id per omnia comprobatum ſit, ac ſuffultum. Non tamen diffiteri poſſim, aut tergi-

uerſari,

Digitized by Google

verſari, quin multa ſint in natura rerum abdita atque abſtruſa, effectuque tam latenti & cæco, vt temerarium ſit talium rationem inire, aut facti cauſam explicare. Hæc ipſa Dioſcoridi ἀναιτιολόγητα *dicuntur, hoc eſt, ratione deſtituta, & cauſarum cognitione vidua, quæ ſenſui & intelligentiæ manifeſtam demõſtrationem non exhibent, eoque occultæ proprietates Medicis dicuntur. Siquidem aliquid interuenire cenſent huiuſmodi rebus vel ex decurſu aſtrorum, ac ſiderum corradiantium meatu, vel ex diuina voluntate, aut elementorum concretione ac mixtura, vel denique totius ſubſtantiæ vi, formaque ſpecifica, quæ cum ratione mentisque iudicio aſſequi nequeamus, in occultas eſſentias, abditasque proprietates ea reiicimus, ac tali ſuffugio eluctamur, ex eoque Labyrintho nos extricamus. Ego vero, quo ad huiuſmodi rerum demonſtrationes, cauſſasque eruendas doctorum animos exſtimulem, adnitar pro virili probabili atque artifici coniectura rationem elicere, aut quam proxime collimando ſcopum attingere. Multa ſunt, fateor, incomperta originis in natura rebus, ac denſis obſcuritatibus inuoluta, quorum tamen probabilis ratio excogitari, atque effectus cauſſa, ſi non euidenter & perſpicue, certe veriſimiliter reddi poteſt. Verbi cauſſa; Baſiliſcus hominem viſu perimit. Quis exercitatus in operibus naturæ id euenire neſciat ex emanantibus noxiis exſpirationibus, quas ſenſim ac latenter in hominis perniciem exhalat. Nec enim ſolus Regulus, ſed omne propemodum ferarum genus homini infe-*

Lib. 6. cap. 34

Occultæ proprietates.

ſtum eſt, atque afflatu, ſibiloq́ gestit inferre exitium. Sic lupi conſpectus, modo propius homini adſiſtat, oris hiatu atq́ halitu virulento raucedinem inducit, ac tantum non vocem adimit. Sic muliebris ſexus menſibus profluentibus eboris ſpeculiq́ nitorem offuſcat, ferri aciem retundit, ſegetes ſtrangulat, hortorum germina conficit halitus contagio, ac non modo obuios quoſque, ſed ipſam ſe maculis næuisq́ deformat. Pari ratione oculis lippitudine, atque ὀφθαλμία vitiatis, alterius oculos affici contingit. Quod venuſta ſimilitudine expreſſit Ouidius, & Iuuenalis:

Satyr. 2.

Cum ſpectant oculi læſos, læduntur & ipſi:
  Multaque corporibus tranſitione nocent.
Sic pecudes, armenta, boues, grex totus in agris
  Vnius ſcabie cadit, & porrigine fœda,
Vuaque conſpecta liuorem duci ab vua.

Homines autem hominibus contagionem potiſſimum afflant, vbi ex aduerſo conſiſtunt, neque enim ſi in obliquum vergat exſpiratio, vel ſi in dextrũ aut læuum effluuium ferri contingit, tantum damni adfert, tantaque labe inficit. Simile. *Vt enim tranſuerſa atque obliqua viſio: quemadmodum pætis ac luſcioſis aſſolet, nonnihil obtunditur atque hebeſcit: ita quæ ex oculis, aliaq́ corporis parte emanant, ſi oblique ferantur, retundi atque hebetari contingit, minusq́ mali inferre adſtãtibus. Quod ipſum ſtudioſius obſeruare ſoleo, vbi ægrotis contagio affectis aſſiſto, adeo vt ſemper auerſus cum iis verba faciam, nunquam inter fumarium &*

decum-

decumbentem conſiſtens. Hic effluxus atque emanatio, tametſi oculis ſe non exhibeat, minusq; ſenſui viſorio ſit expoſita, naribus tamen, auribus, cerebro, & vocali arteriæ pulmonumq; fibris ſe ingerit. Sic nonnullos obſeruaui tam terræ mephite, atq; animæ grauеolentia, ut niſi longius abſiſtas, obuios quoſque halitus contagio feriant, inficiantque. Quam late autem ſe porrigat halitus animantium, quouſque ſe proferat contagium, hybernis menſibus flante per gelicidia Aquilone, cuique perſpicere licet Siquidem ob aëris denſitatem ac craſſitiem, fumantem animam ex intimis præcordiis reciprocatione quadam, ut Oceani æſtuaria erumpere videmus, ac longe lateque ſe diffundere: quæ licet æſtiuis diebus non ſit conſpicua, oculisque minus expoſita, eam tamen vel odore percipis, vel in intimis præcordiis tacitum virus concipis. Atque ut hæc ipſa corpori perniciē moliuntur, ac lethale virus inferunt, ita ſuaues odores, ac ſtirpiū fragrantia ſpiritus erigūt, ipſumq; vitæ fontem cor fouent ac recreant. Quod vel obeſa naris quiſq; animaduertere poteſt cū vires ſyncope collapſas, animiq; deliquio ſopitas reſtaurari, erigiq; videt odoramētis. Verū omiſſis his minutis poſtmodum fauore ſupremi Numinis magis recondita feram. Quod ſi videbor cuiquam penitus naturæ arcana eruiſſe, uſusq; ſub languidis parumq; firmis rationibus, ac tenui rationis filo, nulloq; verborū apparatu, nullis copiis naturæ inſtruxiſſe: huic ego perſuaſum cupio, doctis præbitam potius ac demonſtratam à me ſcribendi materiā, quā præreptam. Iſta ſiquidem

ſunt

ſum aggreſſus, ac tractanda ſuſcepi, non tam ſpe, fiduciaque perficiendi, quam experiendi ſtudio ac voluntate, ſimul vt pleniore obſequio meum patronum demererer, meoſq; ciues hoc officio deuincirem. Excitat autem ad huiuſmodi tentanda poſt Platonem Perſius, cupitáq; patria ciuibuſq; hoc tanquam debitum munus exſolui. Sic enim ad rerum contemplationem, ad ſtudium virtutis, ad ſectanda hominum commoda nos exſtimulat:

Diſcite, & ô miſeri cauſas cognoſcite rerum,
Quid ſumus, aut quidquã victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus & vndæ
Quis modus argenti, quid fas optare, quid aſper
Vtile nummus habet, patriæ cariſque propinquis
Quantum elargiri deceat, quem te Deus eſſe
Iuſſit, & humana qua parte locatus es in re.

Itaque experiar, quid efficere, aut quo progredi poſſim mihiq; culpam deprecari liceat, ſi non omnia ſum aſſequutus, eoque iuſtius, quod inſtituti operis argumẽtum tam ſit vaſtum adeoque ſe in immenſum porrigat, vt infiniti ſit operis, nec mediocris ingenii, omnia ad amuſſim exſequi, iſtamq; Spartam pro ſua dignitate atque amplitudine exornare. Quod ſi Horatius in triuiali, minimeq; operoſo argumento:

Das

Dat veniam maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cauit natura.

quanto magis in tanta rerum difficultate ad pleraque conniuere muſſareq́ conuenit, nec omnia ad viuum, vt dicitur, reſecare? Dici enim vix queat, quanta Medicis deuoranda tædia, qui ſubeundi labores, quæ perferendæ domi foriſque moleſtiæ, querimoniæ, ac voces plorabundæ, quum rerum ſuarum ſatagunt, ac ciuibus ſuam operam ſedulo impendũt: quorum cum omne ſtudium atque induſtria in actione conſiſtat, nihil laxamenti, nulla reſpirandi ſpatia admittit non minus negotioſa quam quæſtuoſa praxis, adeo vt quæ ſucciſiuis horis, hoc eſt, vbi legitimis officiis ſunt perfuncti, meditantur, vix ea literis mandare vacet, nedum expolire. Quod cum mihi aſſidue vſuueniat, atque huiuſmodi occupationes domi foriſque continenter me inuoluant, ægre ac difficulter omnia pro animi ſentẽtia perfici poſſunt: verum cum naturæ contemplatio vnice me afficiat, nec excogitari poſſit argumentum plauſibilius, viſum eſt, eius miracula tractare locupletius, omniaque naturæ opera ſpectatiora efficere. Quocirca poſt conſecratos noui huius anni auſpicio inuictiſſ. Sueciæ Regi ERICO *libros hos quatuor De Naturæ Miraculis, eiuſdem argumenti duos breui adiicere meditor, quo Sereniſſimus Rex confecto ſopitoq́ bello, quod illi contra coniuratos aliquot hoſtes, ſumma virtute atque excelſi inuictique animi magnitudine & robore, terra marique ſuſceptum eſt, cumulatius naturæ ac rerum contemplatione reficiatur.*

ERICI Suecię Regis magnanimitas.

tur. Hoc à Gullielmo Simonide Typographo Antuerpiano ſtipulatus, vt in gratiam Maieſtatis Regiæ, auidique lectoris, ſpecioſos, ac ſpectabiles typos exhibeat: quod cum ſe effecturum ſit pollicitus, ac ſumma fide præſtitit Chriſtophori Plantini induſtria, reliquos mature perficere cogito, modo nequid incommodi inciderit, ac Pater cœleſtis firmam ſtabilemque valetudinem conceſſerit: ſic enim futurum ſpero, vt proxima apud Francofordianos nundinarum frequentatione noui quiddam prodeat, quo ſtudioſus Lector denuo ſe poſſit oblectare. Nouitas enim & oblectatio legendi diſcendique incitamentum eſt & illecebra, præſertim vbi res dilucide appoſitisque verbis explicatur, ac ſeria iocoſis, vtilia dulcibus atque amœnis mixta ſunt: quod ipſum pro viri i præſtare ſtudui, ea vſus moderatione, vt nuſquam à decoro deflectam, nuſquam honeſti limites egrediar.

Auctor auctarum lib. pollicetur.

Auctor culpā amolitur.

PASCHA.

PASCHASII OENII HEICRVCINI in operis commendationem Carmen.

SI te delectat multo pulcerrima nymphe
Natura æterni fida miniſtra Dei:
Aut plusquam varius rerum color, optime Lector,
Ornatus, ſeries, forma, vel ordo iuuat:
Si cenſes operæ pretium cognoſcere, quicquid
Tellus, Oceani tractus & aſtra ferunt:
Et cupis ingenue multa & præclara doceri,
Id quod Naturæ lex Pietasq́; monet:
Huc ades, hos memori libros fac mente recondas:
Propoſito exiguo tempore victor eris.
Scilicet eloquio cumulatus, & arte medendi
Lemnius oſtendet, quidlibet unde petas.
Abdita Naturæ pandit miracula, vires,
Cauſſas, quæ multos texerat vmbra dies.
Tum ſolidis adeo rationibus omnia fulcit,
Vt carpi, Momo iudice, poſſe neges:
Ingeni mire felicis acumine quid non
Diſſerit argute, perſpicueq́; docet?
Candidus & terſus leni fluit agmine ſermo,
Multus vbique nitor, multus vbique lepos.
Nec Medicis ſolis (ne forte quis inſcius erret)
Hic operam & ſtudium dedicat ille ſuum:
Plurima ciuili præcepta ſalubria vitæ
Fingendiq́; probe moribus apta leges.
Auribus inſtillans animoq́; τὸ γνῶθι σεαυτὸν,
Hoc aget, vt ſtudeas notior eſſe tibi.
Ignauas hominum vetat obruteſcere mentes,
Præteritisve bonis deteriora ſequi.

Quin

Quin obiter ſtudiis melioribus imbuit omnes,
Qua ſe cognoſcant, qua ratione Deum,
Sed fruſtra celebrem male natis verſibus illum,
Cuius fama volet docta per ora virum.
Inſtat multorum Geſnerus Apolline dignus
Myſtes, ſat locuples hic mihi teſtis erit:
Qui citra inuidiam preſſo vir candidus æqua
Expenſum trutina pollice laudat opus.
Vt taceam geminos Etruſca voce loquentes,
Quam cupide Auſonidûm turba diſerta legat.
Lucis enim vſura caruere, nec hactenus extra
Septa domus reliqui corripuere pedem.
Reſtat vt Hiſpanos, Celtas, linguaque Britannos
Repræſentantes, Belgica verba ſonent:
Quos æque gratos doctis ſi ſenſerit auctor,
Adiiciet totidem, cœpta iuuante DEO.

LEVI-

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, DE OCCVLTIS NATVRÆ MIRACVLIS

LIBER PRIMVS.

De natura diuinitatis inſtrumento.

CAPVT I.

NATVRA in qua elucent, atque expreſſe ſe proferunt Diuinitatis veſtigia, cuiuſque rei principium eſt, quo conſiſtunt omnia.

Natura eſt *mens*, λόγος, *ſeu ratio diuina, operum naturalium effectrix, rerumq. exſiſtentium conſeruatrix.* Quæ vis nulli, præterquã Deo, & qui illi indiuulſe adhæret Chriſto, aſcribi poteſt. Ipſe enim ſplendor paternæ gloriæ, expreſſaq. imago ſubſtantiæ illius naturæ, totiusque vniuerſi eſt opifex, ſuoq. nutu, nulla ſubiacente materia, omnia condidit, in eoque eſt vita, vigorque rerum conditarum, atque ab illo ſingulis viuifica virtus infuſa eſt, hoc eſt, per eum vnumquodque genuina ſua vi ſubſiſtit, inſitaque facultate ſe propagat ac tuetur. Nihil in tanta, tamque immenſa rerum vniuerſitate iners aut otioſum, nihil temere aut fortuito, nihil fruſtra effectum eſt, omnibus ſtirpibus ſua vis indita, ſingulis animantibus ſuum ingenium, ſuaque attributa naturæ inclinatio. Obiter quæcunque mundi ambitu, cœlique complexu continentur, vi quadã inſitiua inſtructa ſunt ad actum ſibi peculiarẽ ac ſuis quæque locis temporibusq. diſpoſita, admirabili quadã viciſſitudine munia ſua obeunt, curſumq. perficiũt. Hinc

Natura quid.

Hebr. 1.

Ioan. 1.

Deus omnium rerum cauſſam in ſe ipſo complectitur.

Coloſ. cap. 1.

Natura, nec iners, nec otioſa.

quum Deus tanti muneris effector ac moderator colluſtraſſet, quæ ſex dierum ſpatio perfeciſſet, viſa ſunt illi inſigniter bona, h. e. ita elaborata, vt artis ratio efflagitabat, vt expoſcebat ordo rerum ac ſeries, vt decor vniuerſi exquirebat, adeo vt omnia ad vſum conducerent, atque ad finem, cui erant deſtinata ſpectarent. Qua de re ſapienter diſſeruiſſe mihi videtur Ariſtoteles huiuſmodi propemodum verbis: *Nihil in natura rerum tam minutum tamque vile aut abiectum, quod non aliquid admirationis hominibus adferat.* Et q̄ Heraclitum Tarentinum dixiſſe ferunt, quū in caſa quadam furnaria diuertiſſet: *Introite ſunt hic etiā Dii:* hoc quoq; in naturæ operibus ſentiēdum. In minutiſſimis enim naturæ rebus numen elucet, omniaque honeſti pulchrique rationem obtinent. Siquidem operibus naturæ hoc præcipue adiunctū eſt, vt nihil temere, vt eque fortuita ſit effectum, ſed omnia finis ſui gratia. Et quemadmodum, quum de ædibus magnifice conſtructis fit ſermo, non de calce, de lateribus, de lignis, aliaq. materia agitur: ſed forma ac ſpecie, ſtructuraq. ædium, & in quē vſum ſint erectæ: ita, qui naturæ opera excutit, nō de materia, ſed forma, totaq. ſubſtantia, de vſu denique atq. vtilitate diſſerit. Sic corpus animæ gratia conditū eſt, membra vero officiorū, quo commode actiones ſuas obeant, ſuasque functiones exſequantur. Homo autem Dei cauſa in hoc mundi theatrū ꝓductus eſt, quo ille ſe oblectet illius munificentiā agnoſcat, in illo conquieſcat, illiq; fidat atq. innitatur. In tanta itaq. tamq. immenſa rerum exſiſtentiū multitudine ac varietate nō ſuſpicienda modo naturę vis & efficientia: ſed eius maieſtas atq. amplitudo, a quo ſingula producta & ꝑfecta ſunt, cuiuſque benignitate naturæ operā ſubſiſtunt, atq. ab interitu vindicantur. Quæ cogitatio exſuſcitat animos noſtros humi alioqui defixos, atq. in Dei notitiam ac cognitionē deducit. Deus enim tametſi ſit inconſpi-

cuus

Geneſ. 1.

De partibus anim. lib. 1. cap. 5.

Simile ab ædiū ſtructura.

Homo in quem vſum & finem creatus.

Naturæ vis ad Deum referenda.

[...]us ex rebus tamen creatis, vt Paulus teſtatur, atque [e]x mundo tam mirifice condito, tam ſapienter admi[ni]ſtrato & perſpici poteſt & intelligi. Et quemadmo[d]um Cicerone teſte, ex memoria rerum, ex inuen[ti]onis ſubtilitate ac celeritate motus, omnique pul[chr]itudine virtutis vim mentis agnoſcimus, quamuis [o]culis ipſa non pateat. Sic Deum mentemque illam [æ]ternam ex operib⁹ eius dilucide perſpicimus, eiuſ[q]ue vim atque afflatum efficaciter percipimus. Illius [e]nim virtus per omnia diffuſa, ſingulis calorem, ſpi[ri]tum vitamq; largitur. Qua de re erudite conciona[t]us eſt Athenis D. Paulus ex Arati ſententia, quam e[le]ganter expreſſit Lucanus lib. 9.

Rom. 1. *Tuſc. 1.* *Deus quare [...] innoteſcat.* *Actor. 17.*

Hæremus cuncti ſuperis temploq; tacente
Nil agimus niſi ſponte Dei, non vocibus vllis
Numen eget.
Eſtq; Dei ſedes niſi terra & pontus & aër,
Et cœlum & virtus: ſuperos quid quærimus vltra?
Iupiter eſt quodcumq; vides quocumq; moueris.

Quis igitur erga illum non alliciatur, cuius vires manifeſte percipit, cuius donis cumulate fruitur. Si Imperatores & principes optimo iure veneramur ac ſuſpicimus, illosq. plurimi facimus, ac magnos honores iis deferimus, quod regna atq; imperia incruenta ci[tr]a ſanguinis iacturã parta ſumma æquitate adminiſtrant, quod magiſtratus habent inculpatos, qui in obeundis negotiis muniisq; publicis magnam curã, multamque operam ſubeunt, quo omnes in officio contineant, omniaq; paſſim ſint pacata nec Reip. vlla diſcordia aut ſeditione ciuili diuulſa: quanto magis Deum ſuſpicere ac venerari par eſt, qui nulla cu[r]a, nulloq; negocio, aut ſolicitudine tam vaſtũ latuq; mundi imperium nutu ſuo regit ac moderatur. Quo ſpectat illud Apulei hominis à noſtra quidem religione alieni, ſed qui ex Hebræorum fontibus is hauſit. Quod in triremi gubernator, ac nauclerus, in

Simile ab Imperatorum officio. *De mundo.*

Digitized by Google

[illegible]

curru rector, choragus in Comœdiis exhibendis, præcētor in choris, Agonotheta ſeu remunerator in obeundis certaminibus, conſul inter ciues, dux in exercitu, comes in ſuſcipiendis propulſandisq. periculis, hoc eſt in mundo Deus: niſi ꝙ ærumnoſum curisque innumeris implicitum videtur officii alicuius principem fieri: at Deo nec moleſta eſt, nec oneroſa imperii ſui cura. Cæterum nolim mihi aduerſari Medicos: aut grauate ferre Philoſophos, quod in aſſerenda naturæ dignitate, ipſam ad fontem ſuiq. originem referam: hac enim ratione omnia reducūtur ad eſſentiam primigeniam, totiusque naturæ archetypum. Et quamquam late pateat naturæ vocabulum, ſuoque arbitratu ſecundum [illegible] quisq; definitiones comminiſci poſſit, ad unum tamen omnes reuocantur. Sic Medicis:

In Deo omnia naturæ opera commendanda [illegible]

Natura eſt inſita atque innata rebus qualitas.

Natura eſt quatuor elementorum mixtura & temperies.

Natura eſt [illegible] propenſio animi cuiuſque.

Natura Philoſophis eſt motionis & quietis principium.

Natura eſt [illegible] formam dat ſpecifica differentia.

Propria naturæ definitio.

Natura eſt vis & cauſa effectrix, rerumque conſeruatrix toti mundo eiuſque partibus inſerta. Natura (vt [illegible] rem ipſam deſignem) eſt diuinorum operū ordo & ſeries [illegible] potentiæ, illiusq; verbis ac iuſſis obſequitur, ab [illegible] mutuatur. Harum omnium deſcriptionum, [illegible] quotquot à viris diſertis excogitari poſſunt, præcipua cauſa & origo ab æterna illa mēte tanq̃ vberrimo [illegible] promanat. Quod omnium ſcire [illegible] permagni refert obſeruare, animoq; penitus [illegible] quo cuique magis innoteſcat ſummi rerum [illegible] illiusque accendatur in mentibus noſtris [illegible] amplitudo. Rerum enim conſpe[illegible] & naturæ [illegible] templatio brutos etiā homines atque [illegible] cognitione prorſus alienos, modo ne deſit [illegible] ſcintilla, in maximam admira[illegible] Diuinitatis [illegible] ducit. Siquidem natura rerum,

quæ

quæ immenſa eſt, ac longe lateq; diffuſa, quum nuſquam non oculis ac menti ſe ingerat, mirifice hominẽ afficit atq; in ſummi parentis amorem ac venerationem dirigit. Nam ſi cui excutere libeat atque attente conſiderare, quis ſit rerum conditarum, quæ aliæ ex aliis emergunt, decor & ornatus, quantaque arte, quo artificio, quam concinne atque aſſabre omnia elaborata ſint & conſtructa, cunctaq; in hominum vſus neceſſarios, in oblectamentum ac cõmoditatem condita obſeruet, quis illis affici non poſſit, aut æternã illã mentem non venerari aut ſuſpicere, q̄ ſolius hominis cauſa, iſta exſtare ac continuato perennique ordine ac ſerie ſubſiſtere voluit, non ſine admirabili propagationis ſucceſſu? Effecit hæc naturæ præſtantia, vt præter alios Antonius ille (qui ob Chriſtianorum p̄ſcriptiones ac perſequendi rabiem, quæ nullis nõ ſeculis incrudeſcit atque efferata redintegratur, in ſolitudine ſeceſſit ac loca vaſta, auia, impedita, tyrannisque inacceſſa incoluit) vnice ſe oblectaret naturæ ac rerum contemplatione adeo, vt quum quidam ab eo ſciſcitaretur (nam omnibus ſe affabilem præbuit, nec vlliquam reſponſa denegabat, vt tetrici quidam) cur paucos ac prope nullos apud illum libros cõſpiceret: reſpondiſſe dicatur: hæc mundi ſpectacula ſic animi ſui deſiderium explere, ita mentem reficere, ac p̄bere documẽta, viuendiq; præcepta atq; inſtitutiones tradere, vt multorum librorũ vicem ſuppleant, nec magnopere eorum adminiculo indigeat. Satiat enim aliquando librorum quamlibet amœna lectio, adeo vt mens aſſiduitate legendi laſſeſcat ac defatigetur: quum naturæ conſideratio ea oblectamenta, has voluptates, tanta blandimenta atq; illecebras proferat, vt nulla vnquã oboriatur ſatietas aut faſtidium. Adornant equidem ſcriptores culti Rhetorum coloribus ac pigmentis lucubrationes ſuas ac commentaria, appoſitisque verbis rem illuſtrãt. Ac natura ſum-

Omnia hominũ cauſa condita.

Antonii Eremitæ de natura ſententia.

Prouerb. cap. ult.

mi opificis inſtrumentum, ac miniſtra, quæ ad quiduis elaborandum fingendumq; efficax eſt & apposita non aſcititia varietate, ſed genuina ac natiua oculos mentemq. inſatiabiliter paſcit ac recreat. Quis vero naturæ ſolertiam, artificiũ, induſtriam, ſcite elaboratas ſtirpium, floſculorum, animaliũ, reptilium, piſcium, alitum ſpecies, omniumq. conditiones, vires, effectus poſſit, vel exprimere vel explicare? Quis artifex aut architectus quamuis eximius, eas formas atq. effigies imitando conſequi poſſit, quæ paſſim ſe proferunt atq. oculis humanis ſingulis momentis ſeſe exhibent? imitatur quidem ars naturã, atq; hominum induſtria graphice quædam ad viuum exprimit atq. ementitur. Sic Conradus Geſnerus vir vt reconditæ eruditionis, ita indefeſſi laboris ſtrenuam operam nauauit in illuſtrãda animalis omnis ſpirabiliſque naturæ hiſtoria, cui præ cæteris palmam defero. Sic pleriq. alij in herbarum deſcriptionib. effingendiſq. earum figuris, non poſtremã laudẽ ſunt promeriti. Verum vt nihil non populare & plauſibile ac laudem meretur artificioſa naturæ æmulatio: ſic omnia muta exhibet, inanima, inſipida, inodora, nullaq. vi atq. effectu prædita. Neque enim è ſinguis eſt, iners, ignaua, ſomniculoſa, ſtupida, inanimata natura rerum, ſed viuida, alacris, erecta, ſuiq. oſtẽtatrix, & quæ ſenſibus ſuauiter blandiatur, ſic vt contemplantem multa cõmoneat, multa edoceat, ſuiſq. inuitamẽtis inciteт atq. illicitat, adeo vt ſpectator minime otioſus non in ea ſolum conquieſcat ſed ad illũ mentem erigat, cuius virtute hæc omnia vigent & ſubſiſtunt. Ita in iis quæ oculis noſtris expoſita ſunt, non ſolum naturæ artificium excellens quidem & inimitabile ſpectari debet, ſed Dei maieſtas, amplitudo, decus, ſplendor, magnificentia, deniq; munifici patris erga humanum genus amor, & propenſio. Elementa, cœlorum & occaſus siderũ, diurnæ nocturnæq; viciſſitudines,

Conradi Geſne-

tudines,

tudines, quadripartita anni varietas, quæ duo æqui- *Rerum viciſſitudo quid indicet.*
noctia vere & autumno, ac totidem ſolſtitia æſtate
& hyeme complectitur, quorum decurſu herbæ ex-
ſoleſcunt & deficiunt: ſuoque tempore emergunt ac
reuiuiſcunt, quum multa indicent ac cōmonſtrent,
tum à morte ad vitam reuerſionis ac reditus, quo ſuo
tempore corpora per reſurrectionē reſtituenda ſunt
in integrum, documenta præbent. Hanc naturæ vim
mirificam Dauid operum Dei admirator vnicus ſub-
inde effert in immenſum, eamque vt par eſt, opifici
aſſerit cuius opera, quæ in terra conſpiciuntur, quæ-
que in cœlo ſe proferunt miris laudibus exornat, ſoli-
diſq. encomiis proſequitur: adeo vt attēte, fixaq; cō-
templatione obſtupefactus exclamare cōpulſus ſit: *Pſal. 104.*
Quam magnifica ſunt opera tua Domine, omnia ſa-
pienter perfeciſti, impleta eſt terra poſſeſſione rerū
tuarum. Viſa eſt etiam Ethnicis, quibus perexigua
contigit rerum diuinarum cognitio, hæc naturæ cō-
ſideratio fructuoſa mentiq; vtilis ac iucunda. Sic Ci-
cero in Academicis: nunquam ego Phyſicorum quæ-
ſtiones exterminandas cenſeo. Eſt enim animorum *Lib. 4.*
ac mentium naturale quaſi pabulum, conſideratio
cōtemplatioq; naturæ, erectiores enim efficimur, ac
res fluxas caducasq; deſpicimus, mente & cogitatio
ne in cœleſtia defixi. Indagatio ipſa rerum ſummam *Tuſcul. 5.*
parit delectationem, ac mens amœniſſima cōpletur,
afficiturque voluptate. Quidquid autem ipſa natura
genuit, non modo animal, ſed etiam quod ortum è
terra ſtirpibus nititur, in ſuo quoque genere perfectū
eſt. Quorum alia humilia ſunt, nec altius ſe à terra
tollunt: quædam in maximā altitudinem aſſurgunt, alia *Herbarum diuerſitas.*
perpetua fronde virent, alia hyeme ſpoliata nitore
ac pompa frondium, verno tempore tepefacta fron-
deſcunt ac repullulant, denuoque in ſtirpem emer-
gunt. Nec eſt vlla res, quæ non ita vigeat inſita vi,
quum protuberante turgenteque ſemine aut flores,

Animantes natura instinctu ducuntur.

aut fruges, aut baccas proferat, eaque Solis calore ad perfectam maturitatem perducat, effectuque ſalubri imbuat. In animantibus quoque, quibus quum ratio deſit, ſenſus attributus eſt, ipſius naturæ vis atque inclinatio perſpici poteſt: alias enim natandi peritas aquarum incolas eſſe voluit, alias volucres libero cœlo frui, alias reptiles, quaſdam gradientes, nonnullas ſoliuagas, pleraſq; gregatim volantes, vt ſturni factitant, milliariæ, frigilli, paſſeres, columbæ; immanes alias ac feras, quaſdam cicures & manſuetas, vt omnia gallinacei generis, & quæ domeſtica atque altilia dicũtur. Homo vero, cuius imperio omnia ſubdita ſunt & ſubiecta, multo quiddam præſtantius eſt cõſequutus, nempe præter loquendi munus, rationem & mẽtem animumq; cœleſtis naturæ ac diuinitatis participem. Humanus ſiquidẽ animus decerptus ex mente diuina cum nullo alio quam cum Deo comparari poteſt nec ad vllius naturam referri. Quocirca homini enitendum, vt quam proxime ad ſuum opificem aſſurgat, illique aſſimilem ſe præſtare affectet. Quum enim Deus cæteras animantes abiecit ad paſtum ac pabulum: ſolum hominem humo excitatum, celſum ac ſublimem conſtituit, quo ad cœlum ac domicilii ſui conſpectum mentem oculosq; erigeret, qua de re ſequenti capite fuſius.

Pſal. 8.

Hebr. 2.

Hominis dignitas & præſtantia. CAP. II.

QVum autem Deus Opt. Max. ſummopere ſuſpiciendus ſit in rebus creatis, quæ paſſim obuiæ exſiſtunt, atq; oculis mentique ſe ingerunt, tum potiſſime in homine mirifice eius elucet ſapientia. Quicquid enim in mundo ſe profert quamlibet concinne atque affabre factum, nulla ratione comparari componiq; hominis præſtantiæ poteſt, adeo vt hinc præcipue ſumi voluerit ſui æſtimationem Deus, ſuæque diuinitatis ſpecimen exhibere mortalibus, hoc eſt, ex ſua cuiuſque mente, ſuiq; notitia perduci nos

Homo præcipuum Dei opificium.

voluit

[ab]ſuimus cognitionem, tantique opificis reuerẽtiam: [n]ihil enim expreſſius repræſentat Deum, quam mẽs [h]ominis, qua ad imaginem ac ſimilitudinem eius eſt [con]ditus. Eſt ſiquidẽ homo expreſſiſſimum Dei ſimu[la]crum. Quamobrem ob externum internumq. ora[tu]lum, atque ampliſſimas dotes μικρόκοσμος dici [m]eruit, quod in hunc cumulatiſſime omnia profude[ri]t munificus ille rerum parens atque opifex Deus. [C]uius enim cauſa omnia producta in lucem, illiusq; [c]ui cuncta patent, ac ſunt expoſita. Quod ipſum a[g]noſcit Pſaltes regius, gratiq; animi argumẽta profe[r]ens: Feciſti illum, inquit, paululo angelis inferiorẽ, [i]mo propemodum vt Deum quendam gloria & ho[n]ore decoraſti, illumq; præfeciſti operibus à te crea[t]is. Hancautem prærogatiuam etiam à mundi exor[d]io obtinuit, adeo vt omnia, dũ vigent ac conſiſtunt, [h]omini ſint obſequioſa ac famulentur. Sic enim Ge[n]eſeos primo omnium rerum principatum ac præfe[c]turam Deus homini aſſeruit. Fructificate, multipli[c]amini, replete terram, eã ſubigite, & in piſces aqua[t]iles, volucreſque aëreas, & omnes quæ in terris mo[u]entur beſtias, imperium exercete. De mente autem [q]uæ illi diuina eſt, & qua proxime ad Deum accedit, [d]eque internis animi dotibus, ratione & intellectu, [q]uibus belluis præſtat, quum abunde ſcriptores alii, [n]ec ſit huius inſtituti in præſentibus ſuperſedeo. De [c]orpore vero, quæque illi cognata ſunt, ab eoque de[p]endent, pauca diſſeram. Illius enim excellens & ſpe[c]tabilis forma moribus animæ congruens atque ac[c]ommoda, ſtatus corporis celſus atq; erectus in cœ[l]um, os ſublime ac reſupinatum, omniũ partium ac [t]otius ſymmetria, ſeu exacta commenſuratio, etiam [a]b Ethnicis atque à noſtra religione alienis ſunt de[p]rædicata, adeo, vt mirari ſubeat noſtrorum hominũ [i]ncuriam, qui aut nihil prorſus ſcrutantur, aut frigi[d]e, atq; oſcitanter ſeipſos naturæq; opera excutiunt,

Mens hominis Dei ſimulacrũ.

Pſal. 8.

Homo mundi præfectus.

Decor corporis humani.

David naturæ admirator unicus.

quum Dauid rex magnific. preſſius fixiusq. naturam hominis contemplatus exſuſcitari cœperit atq; exardeſcere in tanti opificis amorem atque admirationẽ. Sic n. tum aliis, tum huiuſmodi elogiis illũ proſequitur: Celebrabo te Domine, ꝙ mirifice ſim formatus, opera tua admiranda ſunt, eaq; ſcrutatur & agnoſcit anima mea, non fuit tibi occultum vllum os meum, quum formarer in abdito & quum miro artificio fingerer in materni vteri latebris. Informem atq; inelaboratum fœtum viderũt oculi tui, & omnia membra mea velut in libro penes te deſcripta erant, quæ deinceps non niſi multis diebus formata ſunt. Admirationi mihi eſt ſcientia tua, qua in me formando vſus es, excedit illa prorſus captũ meum. Quum enim inquit, me totum excutio, quum corporis ſtructuram, animæ præſtantiam, vim mentis ſedulo expendo, eaq. ratione ac iudicio aſſequi nequeam, & maieſt. tuam veneror & amplector munificentiam. Iam vero ſinamus paululum interquieſcere formam illam ſpectatiſſimam, tum reliquas partes corporis viſenda ſpecie: internorum viſcerum ſitum, naturalium facultatum potentias, neruorum à cerebro ortum, ductũ arteriarum à corde, venarum ab hepate propaginem conſideremus, tũ animæ facultates & potentias, quibus ipſa ſuas functiones profert ac perficit: his accedit ſpiritus ille ætherius caloris naturalis ſedes ac vehiculum, qui trifariam diſcriminatur, ac totidem locis diſcretus eſt, ſic vt animalis cerebro, vitalis cordi, hepati naturalis ſit aſcriptus: hic cum natiuo calore, humoreq; nutritio vtriuſq; fomite corpus alit ac vegetat atq; in exercendis actionibus vires ſuppeditat, quamobrẽ non indiligenter tria hæc fouenda inſtaurandaq; ſunt ſomno, vino, alimentis, exercitatione: q tamen moderate adhiberi poſtulant, ne ſi vel immodica ſint, vel intempeſtiua, hominem à ſede mentis cõtingat dimoueri, multiſq; ac variis affectibus duci.

Pſal. 138.

Dauidis exclamatio in Dei admirationem.

Tres in homine ſpiritus.

Quæ tres ſpiritus fulciant.

Igneus eſt equidem vigor & cœleſtis origo
Omni homini quantum non noxia corpora tardant.
Terrenique hebetant artus, moribundaq; membra,
Hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq; nec auras
Reſpiciunt clauſi tenebris & carcere cæco.

Æneid. 6.

Quibus Poeta quatuor animi perturbationes complectitur, quæ ex intemperantia ortæ mentem hominis turbulentam efficiunt atq; inquietam, mirisque modis exagitant. Poſtremo ad illa dirigamus oculos, quæ his omnibus ſpeciem præbent, formaque præſtantiam inducunt, hoc eſt, formandi figurandiq; fœtus artificium excutiamus, quod tale tantumque eſt, ut quiuis etiam à re medica alienus in eo excutiendo vires ingenij gnauiter debeat intendere. hujuſmodi enim res ſcire & perſcrutari cuiuſuis intereſt, quum in ſe ipſo verſetur, atq; in ſui contemplatione quieſcat. Siquidem quum homo ex corpore & anima conſtet conflatus ſit, ipſumq; corpus animæ ſit inſtrumentum per quod actiones ſuas perficit: cui non ſumma eſſe debet vtriuſque partis cura & obſeruatio? quis non vtriuſque incolumitati optime conſultum cupiat? præſertim quum alterum ſine altero conſiſtere nequeat, ſuasq; functiones & munia inoffenſe obire: Namque alterius ſic altera poſcit opem res, & coniurat amice. Eſt quidem corpus pro tempore caducum & mortale, ſed quum ſit animi vas & receptaculum, illius miniſterio vtatur. Deus id quoque deſtinauit æternitati, ac per reſurrectionis myſterium eiuſdem numinis voluit eſſe particeps, nempe immortalitatis.

Affectuum tyrannis.

Conſenſus animi & corporis.

Hor. in art. Poet.

Naturale homini, procreare ſibi ſimile, eoque reuerenter uti decet homines tanquam diuino munere, Deiq; inſtituto.

CAP. III.

POſtquam Deus cœlum ac ſublunarem hunc mundum condidiſſet, omniaq; tam mirabili ſapientia atq; artificio conſtruxiſſet, vt nihil ad neceſſarios vſus, commoditatem atque ornatum deeſſet, viſus eſt

Digitized by Google

illi deſiderari aliquis cui iſta eſſent vſui, quiq; ſe his oblectaret ac frueretur. Itaque completo perfectoq; omni naturæ ornatu, hominem in mundū tanquam in ſuam poſſeſſionem produxit, illique ne vitam inamœnam degeret, in adiumentum ac ſocietatem mulierem adiunxit, inſeuitque vtrique vim amoris, ac procreandæ ſobolis auiditatem, humore ſpirituque turgido, atque organis idoneis ad eum vſum præparatis: & ne alter alterius contactum exhorreſceret, addidit illecebras, ac mutui complexus appetitionē, vt quum ſe inirent, ſuauiter illos affici, mirisque modis deliniri contingeret. Siquidem niſi omnis generis animantibus hoc eſſet natura inſitum, vt poſteritati conſulerent, ac propagationi inſiſterent, concideret ac collaberetur genus humanum, nec diu poſſent ſubſiſtere res mortalium.

Coniugii inſtitutio à Deo.

Georg. 3.

Omne adeo genus in terris hominumq; ferarumq;:
Et genus æquoreum, pecudes, pictæq; volucres,
In furias ignemq; ruunt: amor omnibus idem:
Quid iuuenis magnum cui verſat in omnibus ignem
Sæuus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta, quem ſuper ingens
Porta tonat cæli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora, nec miſeri poſſunt reuocare parentes.

Quum itaque tam validus ſit is affectus tamq; indomitus, vt ægre poſſit coerceri (nec n. omnes ſuis cupiditatibus æque norunt moderari) indulſit homini Deus genialem legitimumq; thorum, vt ſaltem intra illius limites cōſiſterent, nec vago ſe concubitu contaminarent, q dono continentiæ ſunt deſtituti. Poſtquā igitur peracto concubitu, mulierē conceptu impleri contingit, magna ſubſequitur naturæ ſolertia in fouendo ac coagulando fingendoque vtriuſque ſexus ſemine, quo ſtato tempore exactoq; nouem menſiū decurſu emergat dominator ille ac totius vniuerſitatis decor homo. Hanc ſpem dubiam ac rudimentum

Stimuli veneris varii.

Deus cur coniugiū inſtituit.

[illegible] effigiare condiſcentis: appoſitiſſime [illegible] expreſſit Iob: Nonne ſicut lac mulſiſti me, & [illegible] caſeum me coagulaſti, pelle & carne cir[cum]dediſti me, [illegible] & neruis me compegiſti, tuoque [illegible] vita mea ſubſiſtit: ac tua virtus fulcit ſpiri[tum] meū. Huic affinis eſt ſapientis Hebræi ſententia, [qui] [illegible] vitæ ſuæ primordia in hunc modū deſcribit: ſum [qui]dem & ego mortalis homo ſimilis reliquis, terri[gen]æ protoplaſti ſoboles atq. in vtero matris figura[t]us ſum caro, 10. menſiū ſpacio coaleſcens in ſangui[n]e, ex ſemine hominis ac delectamento, ſubſequen[t]eq; ſomno. Adē quoq; & ego genitus hauſi commu[n]em aerem ac ſimili modo prodii in lucē, omniumq. [h]ominum more ploratum edidi, atque à lacrymis vi[tam] ſum auſpicatus. Ex quibus intelligimus cum in omnibus tum in excitandis propagandiſque liberis omnia naturæ ordine ac moderate inſtituenda, vt ex Hippocratis & Galeni ſententia motus ſeu exercita[ti]o cibum præcedat, cibum ſequatur Venus, ſomnus Venerem, qua expleta facultates naturales in elabo[ra]ndo fœtu partes ſuas obeunt, ac laſſitudo ex con[cu]bitu contracta obdormienti ſtatim remittitur, ad[iu]uante ſimul ſomno concoctionem: ſomnus n. ad concoctionis celeritatem eſt adiumento. Cæterum [qu]od ad generationis noſtræ principia attinet, magna ſo[let] agitari quæſtio. Conferat ne ſemen ad fœtus ge[n]erationē mulier? An conferat ad formæ ſimilitudi[nem] [ſ]exusq; diſcrimē virile robur? De effigie formæ[q]ue ſimilitudine primū mihi inſtituetur diſputatio, [deinde] [illegible] modum de muliebri ſemine, & quātum ad fœtus [pro]creationē conferat adiumenti. Ideo ſum facturus [a]ccuratius q apud noſtrates nō deſint lenæ quædā q̄ [p]erſuadere conantur fœminis, q̄ minimum conferre [a]d generatione fœtus matres, ſed tantum geſtationis [ſt]udia obire, nouemq; menſiū faſtidia tolerare quaſi [c]onductitium vterum offerrēt viris, cu[m] aquam naui [l]iberarint ſuas merces inferant, ſuamq; ſemina depo-

Cap. 10.

Sapient. 8.

Hominis primordia qua.

Moderate omnia inſtituenda.

Fœminis multum tribuendum in procreatione liberorum

Digitized by Google

nant. Qua perſuaſione efficitur, vt matribus erga ſua pignora amor tepeſcat, omniſque humanitatis affectus, q̃ huic ſexui peculiaris ineſſe ſolet, penitus exuatur. Quas ego quãuis infamia dignas potius deputo, quam patiar in vllo honeſtatũ numero cenſeri. Quod ſi exempla in has edẽda ſunt catamidiari, hoc eſt, publicitus ſpectaculo eſſe merentur, ac cõtumelia probriſque affici. His enim imputandum q̃ nonnullæ in ſuos inhumanæ ſunt ac crudeles, ſuoſq; fœtus vel exponant, vel deſertos patiantur. Quæ ſæuiores ſunt ac magis feroces quam tigrides, leopardi, vrſi, pancheræ, aliæque brutæ pecudes, quæ multum operæ impendunt alendis fouendiſq; fœtibus: q̃ etiam in alite domeſtica gallina commonſtrauit Seruator, adeo vt animantia quæque ꝓ catulis ſuis dimicent, ac ſe periculo exponant, vitæque diſcrimina illorum cauſſa animoſe adeant. Vidimus autem hiſce vernis menſib. trecentarum ouium gregem, quum balantes fœtus ſcapha è littore auectos, matrumq; vberibus auulſos, non deterritę maris ſæuitia, incredibili affectu proſequerentur, accedẽte Oceani æſtu ad vnam omnes fluctibus oppreſſas. Quo exemplo commonitos velim, & documenta ſumere improbos atque inhumanos progenitores, qui aut nihil prorſus, languide & oſcitanter erga liberos, erga chara ſua pignora afficiuntur: quum inertia mutaque pecora mactationi ac lanienæ deſtinata non vulgarem affectum ac propenſi animi teſtificationes erga ſuos proferant.

Catamidiari quid.

Matth. 19.

Ex animantibus natura vis perſpicitur.

Exprobratio ad humanitatem ex animantiũ affectu.

De ſimilitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ fœtui incidunt, infanti communicentur, multarumque rerum formas ex matris imaginatione concipiat.

CAP. IV.

Conſtans eſt apud Medicos, multiſq; rationib. cõfirmata opinio ſi mulier ſemen conferat affluentius, infantem aſſimulari ſibi: ſi viro profluat exuberantius, patri: q̃ ſi ex æquo, pariq; menſura, ac col-

latis

[illegible] contribuant, vtriq; aſſimilẽ eſſe vel parte [illegible] altera matrem referre: deniq. ſi in dextrũ [illegible] deriuetur, atq; e dextro teſte promanet, [illegible] ratione matrẽ proferri: ſi vero e ſiniſtro atq. in [illegible] parte inclinet, ob loci frigiditatẽ atq; humidi [illegible] fœmellã procreari. Nonnunq. Lactantio teſte, [illegible] forte in læuã parte vteri viri ſemen inciderit, [illegible] quidem gignitur: ſed quia in parte, quæ fœminis [illegible] deſtinata eſt cõceptus perficitur, aliquid [illegible] habet, ſupra quã viri decus patiatur [illegible] venuſtam, vel nimium candorem, vel cor- [illegible] ac mollitiem vel vocem gracilem atque [illegible] glabrum nullaq; barba decoratum, [illegible] minus virilem: rurſus ſi in parte dextrã [illegible] ſexus ſemen deflu xerit, fœminam quidem [illegible] ſed quoniã in aliena parte cõce- [illegible] habet inſe aliquid virilitatis, vltra quã ſexus [illegible] permittat, vel valida membra, nimiã proceritatẽ, [illegible] faciem hiſpidã, vultũ indecentem, vo- [illegible] robuſtã, animumq; virilẽ atq; audacem: quo fit, [illegible] conſtitutionis mulieres excuſſo iugo [illegible] in viros exerceant, tantumq; ſibi in admini- [illegible] reb. aſſumant auctoritatis, vt viris ne hiſcere [illegible] aut mutire liceat. Hæc autem & pleraq; alia, [illegible] ratione adferri poſſunt, licet ſint [illegible] magna, quæ ex parte ſic res euenire [illegible] ipſa tamen effectus huius cauſa in tacita [illegible] imaginatione conſiſtere mihi videtur. Si qd [illegible] concipiat, aut in obuia quæq; inconni [illegible] oculos mentiq; imprimat, ea plerunq. [illegible] extima parte repræſentat. Si [illegible] ample- [illegible] ſi mulier oculos ac cogitationem in viri [illegible] dirigat, aut quem aliũ præſentem imaginetur, [illegible] effigies in fœtu ſolet elucere. Ea ſiquidem eſt [illegible] facultatis vis & potentia, vbi mulier fixis [illegible] vel ſimile quiddam conſpectu emoli-

Lib. de Opific.

Lactantii ſententia de ſimilitudinis ratione.

Virago vnde nomen ſortita.

Mulier quæ magis imperioſæ.

Imaginatio mulieris quid moliatur.

Google

atur adeo vt infanti varias rerum formas indere co-
tingat ac næuos, lentigines, lituras, verrucasque im-
primi, quæ non facile elui poſſunt, aut emaculari. Sic
noſtrates matronæ ex leporis obtutu infantes edunt
labello ſupremo bifido ac bifurcatim diſſecto. Simili
ratione nonnulli ſimis exiſtunt repandisq; naribus,
ore diſtorto, labris indecore prominentibus, totoque
corporis habitu deformi, quod mulier conceptus ac
geſtationis tempore, oculis totaque mente ac cogita-
tione in monſtroſas quaſdam ſpecies fuerit defixa.
Tale quiddam in reliquis animantibus elaborare ſo-
lent naturæ artifices obiectis ſub ipſo conceptus mo-
mento variarum rerum coloribus. Quo ſtratagemate
aſtuque vſus Iacobus, cui poſtmodum Iſraël nomen
inditum, paſſim ſtratis obiectisque virgultis, quibus
cortices ademerat, maximam gregis partem, quum ſe
inirent, maculoſo tegmine, varioque ac verſicolore
vellere præſtitit. Sic picturatas alites, ſic canes equoſ-
que ſcutulatos ac guttatas perficimus. Quod naturæ
artificium, omnesque ſimilitudinis rationes ac cau-
ſas exactiſſime expreſſit his propemodum verbis Pli-
nius: Similitudo in animo menteque eſt reputatio, in
qua multa creduntur fortuita pollere, viſus, auditus,
memoria, comprehenſæ hauſtæq; ſub ipſo conceptu
imagines: tum ſubito oborta cuiuſq; rei cogitatio ef-
fingere ſimilitudinem, formasque miſcere creditur,
hinc alios auorum, alios patrum, pleroſq; autem co-
gnatorum effigiem oſtentare. Ideoque plures in ho-
mine, quam in reliquis animantibus differentiæ ac
diſcrimina, quoniam cogitationum velocitas animi-
que celeritas atq; ingenii varietas multiformes no-
tas imprimit, quum cæteris animantibus animi ſere
ſint immobiles, ſimilesque atq; in ſuo cuique genere
ſimiles. Quo fit vt mulieris imaginatio alienam for-
[illegible] effigiem infanti inducat, nullaq;
[illegible] Sic mulier quædam quum ex-

...um thorum ſe alteri proſtituiſſet, metuẽs ... ſubitoque mariti interuentu opprimeretur, exactis nouem menſibus infantem enixa eſt nõ alteri, cuius furtiuo vſa erat concubitu, ſed abſenti marito prorſus ſimilem. Qua de re exſtat perquam lepidum Epigramma diſertiſſimi viri Thomæ Mori; quod quum huic argumento mire congruat, non grauabor adſcribere:

Quos ante coniunx quatuor
Tibi Sabine protulit
Nullum ecce diſſimiles tui
Vt recipiſſe deputas.
Ad quem tibi puellulum
Enixa iam nuperrime eſt,
Illum tibi ſimillimum
Pro quatuor complecteris.
Adulterinos quatuor
Putas, repellis, abdicas.
Quos graues tradunt Sophi,
Quodcunque matres interim
Imaginantur fortiter,
Dum liberis datur opera,
Eius latenter & notas
Certas & indelebiles,
Modoq; inexplicabili
In ſemen ipſum congeri,
Quibus receptis intime,
Simulq; concreſcentibus
A mente matris inſitam
Natus refert imaginem.
Quum tot abeſſes milibus,
Dum gignit vxor quatuor,
Quod eſſet admodum tui
Secura diſſimiles parit.
Sed vnus omnium hic puer
Tui refert imaginem,
Quod mater hunc dũ concipit
Sollicita de te plurimum
Te tota cogitauerat,
Dum pertimeſcit anxia,
Ne tu Sabine incommodus,
Velutq; lupus in fabulam
Superuenires interim.

Thomæ Mori lepidum epigramma.

Quo fit vt inefficax ſit argumentum, ac prorſus inualida, paruumque firma aſſeueratio, quæ in deſignando parente ex ſimilitudinis ratione ſumitur. Neq. enim vlla lex, aut publicus orbis conſenſus, ob ſimilem formam atque effigiem cuiquam prolem addici patitur. Cæterum quod ad ingenia, ad mores, ad ſtudia, animique propenſiones attinet, quotidiana exempla demonſtrant, liberos, vt quibus omnis vis animi ac vitalis ſpiritus ex facultate ſeminis eſt infuſus, pari propemodum eſſe conditione cum progenitoribus,

Similitudo nomini prolem aſſerit.

...by Google

eandemque cum iis naturam ſortiri. Verum hac in re plurimi recepti intenſius aut remiſſius re Venerea affici, illiq; incumbere. Sunt enim pleriq; minus ſalaces, minusq; feruidi, & qui non magnopere hanc monomachiã, hoc eſt, ſingulare certamen expetant, imo hoc luctamen detrectent potius: hi quo vxoribus gratificentur, eaſq; pacatiores, magiſq; incommodas experiantur, penſum concubitus, ſeu debitum, vt Paulus vocat, perſoluunt quidem, ſed languide & oſcitãter. Quo fit, vt fœtus à parentum natura ac moribus, inſitaque generoſitate deſciſcat, atque hinc ſapientes aliquando ſtupidos atq; inertes, parumq; ſanæ mentis liberos procreent, quod huiuſmodi voluptatibus non magnopere afficiantur. Quum vero progenitores in Venerem incaleſcũt ardentius, ac cumulate affatimq; conferunt, plerumq; euenit, vt liberi eoſdem mores ac ſtudia, motusque animi ac geſticulationes exprimant, parentumq; indolem repræſentent. Vt n. alites eandem cum parente naturam ſortiuntur, eundem in pennis colorẽ referunt: ita liberi progenitorũ mores exacte exprimunt, eademq; cum iis ſunt naturæ eſſentia. Sic quæ parenti ſigna genitiua impreſſa ſunt, eadem filiis ineſſe conſueuerunt. Siquidem ex Horatii ſententia Carminum lib. 4. ode 4.

1. Cor. 7.

Sapientes cur aliquando ſtultos procreant.

Simile ab alitibus.

Fortes creantur fortibus & bonis, Virtus, nec imbellem feroces
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrũ Progenerãt aquilæ columbã.

Et quoniam Inſtitutio naturæ dotes perficit, atq; errores corrigit, vitiaq; eximit, commodum adiecit:

Doctrina ſed vim promouit inſitam,
Re[illegible] mores pectora roborant.

Chremes quoque Terentianus ex maternis moribus filium æſtimat. Sic enim eum Soſtrata Heautontimorumenos Act. 4. Scena 3. rixatur:

[illegible] quod non eſt conſimilis moribus,
[illegible] ex te natum, tui ſimilis eſt probe.
[illegible] ui n eſt relictum, quin itidem ſit tibi.
[illegible] alem niſi tu nulla pareret filium.

Quidem ita natura comparatum eſt, idque magna ex parte vſuuenire videmus, vt filii ſint paternorum vitiorum æmuli, parentumque veſtigiis inſiſtãt, ſic vt nonnulli ſectentur aleas, ſcorta, popinas; nõnulli tamen parentum induſtria atq. educationis beneficio ad ſummam virtutem emergunt, ac ad optimam frugem ſe conferunt. Quamobrem ſedulo cuiq. elaborandum, vt ita affectibus moderetur, vitæq; curſum ac victus rationem inſtituat, ne vel ſibi quicquã incommodi inferat, vel aliquo vitio ſuos contaminet. Siquidem ex patris ſemine, materniq. ſanguinis profluuio atq. affluxu multa ad poſteros ſolent deriuari. Eadem enim vis & natura, quæ parentum ſemini ineſt, in natos diffunditur ac tranſuaſatur. Sic ex Catulli ſententia

Mali corui malum ouum.

Natura ſequitur ſemina quiſque ſua.

Quum autem ſemen ex præcipuis partibus defluat, omniumque membrorum in ſe naturam viresque complectatur, fit vt quæ vitia vlli parti inhæſerint, ea hereditario iure proles ſortiantur. Sic qui elephantiaſi, quæ vulgo lepra dicitur, epilepſia, podagra, chiragra, morbisque aliis contagioſis ſunt inquinati, iiſdem vitiis ſuos imbuunt. Et quoniam maternus ſanguis præcipuum ſit fœtus alimentum, & fœcundaria procreationis origo, plerunque euenit, vt plus labis ex matre contrahant, ſiue corporis habitum, ſiue animi mores ſpectes. Sic improbæ apud nos, temulentæ ac ſtolidæ liberos producunt ſibi prorſus aſſimiles, vitiisque maternis affines. Materna autem macula plus officit liberis, quam paterna, quod ad expugnatam pudicitiam, aut commaculatam genialem legitimumque thorum attinet, vel ob bibendi conſuetudinem ac temulentiam aliamque improbitatem ſpectat. Nam ſi vir aut adultus iuuenis nulli addictus, nec coniugio alligatus, ex puella quadam prolem ſuſcitet, id laudem propemodum meretur,

Parentũ morbi ac vitia in proles redundant.

Ex muliere maior mali pars in natos deuoluitur.

Digitized by Google

non vituperium: quum vulgo dictitare ſoleant, tuto huiuſmodi homini poſſe elocari filias, nempe non infœcundo aut effœto, nec deploratæ ſterilitatis, vt qui iam ſpecimen ediderit progenerandæ ſobolis: quum fœmina aut puella nubilis maturaq; viro, ſi id factitet, aut tale quiddam admittat, vbi vri aut prurire occeperit, illam exiſtimationis iacturam hoc pudicitiæ detrimentum patiatur, vt vix cerdo infimæq; ſortis homuncio ſe illi addicere ſuſtineat: aut ſi tale quiddam aggrediatur, confeſtim proſtituti corporis vitium exprobratur. Ita vbi ſemel pudicitia vlli virgunculæ excuſſa eſt, atque expugnatum virginale claustrum, abditaque embolia reſerata ſunt, nunquã ea labes ac macula elui poteſt, nunquam hic hiatus reſarciri. Siquidem, vt is ait:

Embolia ingreſſus ſeratur ab ineundo.

nulla reparabilis arte
Læſa pudicitia eſt, deperit illa ſemel.

Quo ſpectat illud Plauti in Amphitruone: Non ego illam dotem duco eſſe, quæ dos dicitur, ſed pudicitiã & pudorem, & ſedatum Cupidinem, Deum metum: parentum amorem & cognatum concordiam. Quapropter præter alios ſapiens ille Hebræus ſtudioſe commonefacit progenitores, vt vigilanter proſpiciant filiarum ſuarum pudicitiæ atque honeſtati, ne illas conſuetudine improborum contaminari contingat aut vllam maculam concipere. Eſt enim is ſexus natura fragilis, atque ad ruinam propenſior. Quum itaque plurima ſint, quæ moribus vitæque integritati officiunt, nec minus rara quæ effigiem formamque corporis dehoneſtant, danda cum primis opera, ne quid incidat, quod animum deprauatis moribus, corpus monſtroſa aliqua ſpecie poſſet deformare. Et quoniam corporis ſpecies formæq; elegantia omnibus grata acceptaque eſt, accurate obſeruanda ſunt, quæ naturalium cauſarum progreſſu, formæ gratiam vel conciliant, vel adimunt. Ea quum

Eccl. 7.

in

[illegible] muliebri imaginatione, atq; ſis quæ foris obueni- [illegible] potiſſime conſiſtant, enitendum, ne quid illi ſe- [illegible] verſetur ob oculos, ne qua obrepat abſurda cogi- [illegible], quæ in elaborando fingendoque fœtu aliquid [illegible] rat detrimenti. Si quid enim alicunde mali in- [illegible], ſi quis incidat terror aut ex re obuia trepida- [illegible] confeſtim omnis affectus & conſternatio in fœtū [illegible] mbit ſpiritibus naturalibus atque humoribus [illegible] conuerſis, totaq; muliebri facultate in tale quid- [illegible] effigiando occupata. Vehemens ſiquidē fixaque [illegible] tatio dum rerum ſpecies vehementes mouet, at- [illegible] identidem verſat formā figuramq; quam aſſidua [illegible] ginatione reuoluit, fœtui imprimit, atque illi rei [illegible] tatæ figuram inducit. Spiritus enim interni atq; [illegible] morum affluentia rei excogitatæ pingit formatq; [illegible] gmentum. Nec vero temere aut ex nulla cauſſa eſt, [illegible] d nonulli enormi ſint corpore, aſpectu toruo at- [illegible] mamocho, protuberantibus inflatisque buccis, o- [illegible] ſtorto, rictuq; indecenti, quum hæc eo eueniant, [illegible] d grauidæ huiuſmodi ſpectra ac ſimulacra cogi- [illegible] ne menteq; conceperint, aut oculis intentius [illegible] fuerint defixæ. Sic nihil mihi æque improba- [illegible] apud laſciuiores mulierculas, quā quod ca- [illegible] ſimiisq; ſeſe impenſius obleſtent, quodq; illos [illegible] geſtant, fouent, demulcent, baſiant, blandeque [illegible] cedant. Horum enim conſuetudine & aſpectu [illegible] foeminarum imperfecta, neſcio quid alienæ [illegible] animo menteq; concipiat, ac fœtui inamabi- [illegible] minusq; ſpecioſum vultum affingat. Sic apud [illegible] lgas catelli quidam Melitæi in delitiis habentur [illegible] inis, Camuſii vulgo à naribus dicti, puſillo cor- [illegible] colore niueo, naribus medio ſimis ac depreſſis, [illegible] eorum reſupinata, cauda nō in aluum reflexa, [illegible] in ignauis canibus, quos hybridas vocant, ſed ere- [illegible] que in ſublime falcata, oculis mire patulis, ac [illegible] tuberantibus, vtrinq; lippitudine vitiatis, fracti

Mulier geſtans vterum affectibus expoſita.

Vnde corporis deformitas.

Catelli Melitæi.

enervatiſque artubus ac circa pedum ſuffragines repandis, poſtica vero corporis parte glabra, & quam nulli pili conueſtiunt, ſic vt pudicem indecenter conſpiciendum præbeant, eiuſque rei cauſſa ſpectantibus ſubinde obuertant. Hoc animalculũ, quoniam membris moribuſq; ridiculum eſt, multaq; obtinet, quæ gignentis natura in ſe quoque poſſet transformare, ablegandum cenſeo, ne, quas impragnari contingit, aliquid deformitatis aſciſcant. Hanc autem monſtroſam formam membraque tam deformiter diſtorta non ſunt natura nacti, ſed hominum opera, qui caueolis includunt, ſubductoque alimento cogunt gracileſcere, quemadmodum virgunculis, vt eſt apud Terentium, cibum ſubtrahunt, quod reddunt iunceas, ne ſi qua paulo ſit habilior athleta videatur. Sic circumforanei circulatores iuuenculis membra intorquent, quo in obeundis ſaltationibus ſint agiliores. Nuper nebulo quidam oppidatim ſpectandum obtulit infantem inuſitatæ magnitudinis, capiti reliquis membris non correſpondentibus vlla proportione. Quod vitium vbi ex morbo contrahitur, non arte aſcitum, vt hoc erat, hydrocephalon Medici vocant ob caput ſcilicet aquoſo humore turgidum. Huius quum picturam modo ſpectaſſet grauida quædã, tam inſolito ſpectaculo attonita, exacto geſtationis tempore, non ſine vitæ diſcrimine infantem edidit fungoſo, ſtupendæ magnitudinis capite; cui hoc etiam acceſſit mali, quod inter nutricis amplexus magis magiſque intumeſceret, atq; ad molem inſignem protuberaret. Quod mihi queſta eſt mulier oblato puero, cuius dum caput hincinde prementibus digitis leniter contrectarem, puluini more ſubſidebat modo cutis, modo aſſurgebat. Huiuſmodi autem ſpectacula non prægnantibus modo ſunt euitanda, ſed omnibus etiam, quibus horum conſpectus & imaginatio nocturnam quietem poſſit vel intercipere, vel

[illegible]

[illegible]

Hydrocephalon quale capitis [illegible] Volhooft.

[illegible], quod fere vſu venire ſolet pueris, ægro-[illegible]tis, melancholicis: quibus tamen monſtri-[illegible] aſpectus minus incommodat, quam mu-[illegible], quæ oblatis huiuſmodi ſimulacris ſimile [illegible] in vtero effingunt, ac moliuntur. Quum enim [illegible] vires ac naturales facultates totæ ſint in for-[illegible]ndo fingendoque fœtu, fit vt muliere aliquo malo [illegible], omnes humores ac ſpiritus ad ima ferantur, [illegible]que in vteri receſſum confluant. Quibus quum ac-[illegible] inhærens penitusq. menti infixa conſpectæ rei [illegible]aginatio, vis ipſa quæ formationi inſiſtit, eam for-[illegible] ac ſpeciem quam animo concipit, effigiat; ipſiq. [illegible] inducit. Neque enim temere eſt, quod dicitur, [illegible]atio facit caſum. Simili ratione ſi ſorex, ælu-[illegible], muſtela, aut tale quiddam inopinato corpori in-[illegible], aut fragra, corna, ceraſæ, baccæ, vuæque acinus [illegible] parti inciderit, confeſtim notam imprimi contin-[illegible]cilliique membro huiuſce rei imprimi veſtigia: niſi [illegible] mulier in ipſo momento, quo hæc corpori in-[illegible]unt, ſubito abſterſo membro, poſticæ, aut remo-[illegible]ori parti corporis manum admoueat. Quo facto [illegible] auertitur malum, aut contactæ parti nota [illegible]figitur: tota imaginatione ac facultate naturali eo [illegible]nuerſa.

Vnde pueris notæ imprimantur, & deformium ſpecies.

Prouerbiũ vulgare ex imaginatione deſumtum.

Quando mulier ex facie in femora aut nates, notas transferat.

[illegible] abſurdo prægnantium appetitu atq; inſatiabili rerum deſiderio, quibus ſi contingat fruſtrari, periclitantur.

CAP. V.

[S]Vperioris narrationis ſeries exigere videtur, vt de [illegible] prægnantiũ malacia rerumq. inſatiabili appeten-[illegible] pauca diſſerã. Quandoquidẽ in ſimili fere ratione [illegible]c ipſa cõſiſtunt. Circa tertium a cõceptu menſem [illegible]ium grauidas infeſtat, Græcis kitta, Latinis pica di-[illegible]um, in quo ob vitioſos frigidosq. humores, atque a-[illegible]dã pituitã, qua ventriculus imbutus eſt, carbones, [illegible]amina, cretã teſtacea, aliaque eſui inidonea, auide [illegible]plectunt. Quod malũ potiſſime inualeſcit, quum

Pica morbus, vulgo Fremb-de Luſt.

infanti crines erumpere incipiunt, ac fœmellam geſtãt. Siquidem ob caloris penuriã, humores pituitoſi minus concoquuntur, quo fit, vt flatus crebrique ructus ac fluctuationes fœminas moleſtent. Huic affinis mulierũ malacia, ſeu mollities, cui viri etiam ac febricitantes plerunq. ſunt obnoxii. Prægnantes autem quę hoc vitio tentantur, tam inexplebili tenentur rei alicuius deſiderio, vt ſi denegetur, aut potiri nequeant, cum ſe tum ſœtum in pręſentaneum vitæ diſcrimen adducant. Id malum Belgicę nationis matronas magna ex parte corripit: quod ſint humentis frigidæq. naturæ ac prauo nutrimento alantur. Non defuerunt noſtra memoria, quæ conſpecto viro quodam thoroſo, ac corpore ſucculento, morſu huius appeterent armos. Quod ipſum cuidam grauidæ, quo illius deſiderium expleret, & ne quid incommodi accideret, haud grauate admiſit: itaque illa dentibus partem auulſit, crudamque paululum modo mandibulis confectam deuorauit. Illa vero nec dum ſatiata iterato id tentauit: at vir illam repulit, nec denuo in corpore ſuo pati lanienam ſuſtinuit. Quæ confeſtim mœrore tædioque affecta, parturire occipit: ac quum geminos geſtaret, alterum viuum, alterum quod eodem pulpamento fruſtrari contigerat, mortuum edidit. Huius non alia mihi ratio excogitari poſſe videtur, quam quod contracto mœrore mulieris animo ſpiritus vitales imminui atq; humores fœtui alendo deſtinatos alio auerti, nec ad vterum deferri contingat, ſic vt infans alimento, quo illum mater expleri voluit, deſtitutus vel elangueſcat, vel emoriatur. Quum enim meatus & conceptacula per quæ deriuari dirigique commeatus in vterũ ſolent, occludantur, fruſtrari alimento infantem eſt neceſſe, ac vita priuari. Quod ſi prægnans validæ ſit naturæ, ſuiſque affectibus obſiſtere norit ac mederi, non omnino extingui, ſed valetudinarium infantem eſſe contingit.

Humidæ mulieres exotica appetunt.

Rei geſtæ narratio.

Mulier prægnãs incommodum ſenſit ex denegatu edulii.

Ex his abunde perſpici poteſt, quid efficiat mulieris imaginatio, quid rei obiectæ ac mente cõceptæ deſiderium in formando fingendoq; fœtus corpore. Quamobrem non præter rationem artis mihi facere videntur, qui minus rigidi, nonnullis licet aliena appareant, nonnunquam admittunt, modo ne magnum detrimentum corpori ſint allatura; tali enim victus ratione aliquando diuturnos chronicosque morbos diſcutimus. Sic vbi ægroti longis morbis conflictantur, non admodum difficilem aut refractarium præbere me ſoleo in iis admittendis, quæ ſumma auiditate ac quodammodo blandimentis, tum velut precario expoſcunt, cum impenſe ea cupiunt, magnaq; alacritate atq; auide aſſumunt, vt excitato calore naturali inſitisque facultatib. irritatis atq. excitis, conſequi infixos corpori humores contingat ac meatib. recluſis diſſipari. Itaque ex Hippocratis auctoritate nonnunquã ægrotis gratificari ſtudeo ad eaque muſſare ac conniuere, quæ non magnam noxam corpori inferunt. Siquidem (vt is ait) paulo deterior cibus & potus, modo ſuauior, melioribus quidem, ſed minus ſuauibus præferendus. Quæcunque n. ſapidiora ſunt, palatoque gratiora, & facilius concoquuntur, & plus alimenti afferunt, quæ auide, ſummaque voluptate ea ventriculis amplectatur. Sic noui qui ex haleculis, quas arengas noſtri vocant, crudis etiam, recenſque mari exemptis, quartanas, erraticaſq; febres diſcuſſerint. Sic in deploratis morbis, quiq; ad ſummũ prauitatis adaucti ſunt, auidam illam appetentiam non magnopere formido: neque n. in illis admittendis, quorum flagrant deſiderio me aut contentioſum, aut obſtinatũ præbeo: ſed adhibito delectu præſcriptaq; vtendi ratione ac modo, eatenus hæc illis admitto, quatenus non offectura valetudini confidam, morbũque expugnatũ iri coniiciam: huiuſmodi enim acrimonia, edendiq; cupiditate acuitur atque exſtimula-

Ægrotis quãdo in eduliis gratificandum.

Lib. 2. Aphoriſm. 38.

Auiditas omnia ſua via efficit.

tur naturæ vis & potentia paulo ante ſopita collectiſque viribus morbum impetit alacrius. Sic morbum morbo, vt clauum clauo retundimus, maloque nodo malum adhibemus cuneum: quod ipſum nemini abſurdum videri debet, cum in quibuſdam morbis febrem ſponte excitemus, qui alias futuri erant deplorati. Sic noui qui ex ſubito hoſtium incurſu, incuſſoque inopinato timore quartanam depulerunt. Sic apud nos morbus popularis, qui aliquot milia abſorpſerat, exorta repentina Oceani inundatione, confeſtim conſileſcere prorſusq. ſæuire deſitit. Ingruente enim externo aliquo tumultu, humorũ collectiones diſſipari, ac morbus oborta critica euacuatione miteſcere, ac ſecari contingit. Atq; hinc eſt, ꝙ hydrophobos, hoc eſt, qui ex canis rabidi morſu & aquam appetunt & reformidant, inopinato ſubitoque impulſu aquis immergimus, ac motum metu diſcutimus: nonnullos frigidis morbis oppreſſos irritamus, atque vt incandeſcant, efficimus: quo excitato calore natiuo crudi frigidique humores concoquantur, ac natura ad expugnandum morbum incitetur.

Morbos expugnari ciborum nonnullorum deſiderio.

Morbum aliquando morbo expugnari.

Semen conferre mulierem, totius operis eſſe conſortem.

CAP. VI.

Fœminis non deeſſe ſemen ratione conuincitur.

QVanquam virile ſemen cum primis efficax agentis motusq. ac generationis principium exſiſtat, ſemen tamen conferre mulierem, atque efficaciter procurationi fœtus adminiculari, ſolidis rationibus commonſtrari, validisq. argumentis conuinci poſſe video. Primum fruſtra illis indita forent vaſa ſeminaria, teſtesque annexi genitales, ſi excremento ſeminali deſtituta mulier, quam minimum conferret, prorſusque eſſet aſymbola. Cum autem nihil temere natura ſit molita, neceſſe eſt ad ſeminis vſum ac propagandi facultatem fabricata eſſe, ſuisque ſedibus ac locis collocata, cum teſtes, tum ſeminis conceptacula,

a, quorum vis ac natura eſt ſpermati vim fœcundã & prolificam ſuppeditare. Nec ad id conuincendum quicquam adferri poteſt validius, q̃ quod obſeruem⁹ magnos ſuboriri morbos, ſæuaq; excitari mulierculis ſymptomata, niſi ſemen concubitu irritatum profluat. Multas ſiquidem videre eſt tum viduas diſſuetas Veneri, tum virgines nubiles, maturasque viro, vbi ſerius ad connubium expetuntur, erumpentibus etiamnum ſtato tempore menſibus animi deliquio, atque vteri ſtrangulatione acerbiſſime infeſtari. *Seminis cohibiti noxa.* Equidem omnibus hoc perſuaſum eſſe conuenit: plus detrimenti naturæ inferri ex vitiati ſeminis, q̃ menſtrui fluoris ſuppreſſione. Nam ſemen corruptum virus contrahit, ac veneni qualitatem aſciſcit: hinc gilnus ille, ac muſtelinus virguncularum color vbi vri, ac prurire incipiunt: hinc crebra ſuſpiria, cordisque tremor & palpitatio expultrice ſcilicet facultate ad excretionem turgentis humoris incitata. Quod ſi tales ſeu viduas pruriginoſas, ſeu prouectioris ætatis virgines connubio deſtinari contingat, ac ſemen ſubdito virili peſſulo elici, in vſumque procreandæ ſobolis depromi, protinus illas efflorescere videas; ac faciem roſeo nitidoque colore perfundi, blandas deniq; atque amabiles, minusq; tetricas ac moroſas, præſertim vbi viros nactæ ſunt qui valenter munus ſuum obeunt atque officio connubiali ſtrenue perfunguntur. *Virgines tempeſtiue elocandæ.* *Puellæ maritatæ reuiuiſcunt.* Et quanquam in his non conſiſtat legitimi thori ſocietas, nulla tamen re magis deuinciri perſpicimus hunc ſexum, quam ſi vir hac in re ſæpius vxori obſequatur. Sic enim omnia pacatiora ſunt in ædibus, nullæq; ingruunt intemperies, nulli tumultus, nullæ tempeſtates. Alioquin ſi rarior ſit concubitus, aut vir in præſtanda opera penſoque abſoluendo langueſcat, omnem rerum domeſticarum ordinem inuerti videas, omniaque ſurſum ac deorſum miſceri: adeo ſunt auida huiuſce voluptatis nonnullæ, vt laſſari citius q̃ ſatiari queat. *Mulier concubitus auida.* Quæ mihi potiſſima cauſa viſa eſt

Digitized by Google

quod mulier in congreſſu, mutuoq; amplexu ſemen conferat, & viro plus voluptatis concipiat. Cũ enim natura comparatum ſit, vt genitalis ſeminis excretionem propter turgidi ſpiritus eruptionem, neruorumq. tentiginem, ingens comitetur voluptas, ipſaque mulier geminum munus obeat; atque vtroque modo patiatur (elicit enim virile ſemen ſuumq; cum eo commiſcet) veriſimile eſt illam plus geſtire, ac voluptatis concipere, perfundiq. affluentius. Quo fit, vt proles matri ſit plerunque quam patri conformior, quod vires maternæ exuberantius illi ſint impreſſæ, argumento quod mulieres infantes diligant impenſius, ſummoq; ſtudio erga illos afficiantur. Siquidem præter ſeminis excretionem, etiam ſinceriſſimi ſanguinis ſcatebra, atq. irrigatione toto geſtationis tempore fœtus alitur atque augeſcit. Itaque Galenum in ea eſſe ſententia comperio, vt fœtum plus paulo à matre ſuſcipere quam à patre cenſeat: ipſamque ſpeciem, ſexusque diſcrimen ad menſtrui ſanguinis affluentiam refert: ſimilitudinis vero rationem ad ſeminis vim ac facultatem. Vt enim ſtirpes plus conſequuntur ex vbertate ſoli, quam à coloni labore atq; induſtria: ſic infans omnia vberius à matre accipit: Primum enim vtriuſque ſemina vteri calore foueri contingit ac conglobari, deinde ſanguine materno adoleſcere taciteq; ac ſenſim incrementa ſuſcipere. Hinc maxima amoris vis infantibus erga matres propter ſympathiam, hoc eſt, conſenſum, ac naturæ cognationem, quodque cumulatius maternæ vires illis ſint inditæ. Similiter matres totæ ſunt philoſtorgæ, hoc eſt, indulgentiori affectu erga teneram ætatem quam patres, qui plerumque ſeueriores ſunt, magiſque rigidi. Quod deſignari puto ab Euangeliſta, cum matres inducit Rachaëlis nomine deplorantes infantium ſuorum calamitatem, tantumque in animo concepiſſe vulnus ob filiorum orbitatem, ob

Fœmina virũ, vt materia formam appetit.

Cur fere proles matri aſſimiles.

Lib. 2. de ſem.

Simile à ſolo & coloni induſtria.

Cur proles matri addictior.

Matth. 2.

Hier. 32.

vndeſiderata, exſtinctaque, tam chara pignora, vt nulla blandimenta, nullaq; lenocinia aut verborum ſolatia admiſerint. Nihil enim ex Eſaiæ ſententia naturæ legibus repugnantius, quam quod mulier infantis ſui obliuionem concipiat, exutoque materno affectu ac pietate, erga vteri ſui filium ſit inhumana vel leuiter afficiatur. Cæterum videmus & patribus ſuam non deeſſe propenſionem, affectumque naturalem illorum quoq; mentibus inſidere, verũ ſerius ſeis in natos exſerit. Siquidem adultis illi magis afficiuntur ac tum demum illorum rebus proſpiciunt, commodiſque conſulunt, dum ſpem aliquam de iis concipere incipiunt, matres vero infantiæ potius miſereſcunt, & quia ab alieno, externoque ſubſidio ea ætas dependet, eo ſtudioſius, pauloque maiori cura illam fulciunt, eiuſque tutelam ſuſcipiunt, minus rigidæ, magisque exorabiles, quam patres. Huius rei cauſſa toties ad remunerationem, ac mutui officii vicem ſacri codices inuitant, quam ciconiarum exemplo progenitoribus debent liberi, multiſq; locis gratitudinem atque hoſtimentum exigunt. Parem affectum videre eſt in gallina, quæ pullos, quos fouit, impenſius amat: & quanquam gallus ouis eam vim, qua animantur, indidit, nulla tamen cura tangitur, nulla erga pullos affectu ducitur. Quod autem atque conferat, ex gallinarum ouis experimenta capimus, nam & gallinæ citra galli operam oua pariunt, at illa ſi fouere contingat gallinæ ſubdit, putreſcere citius quam animari: cum oua à gallina edita quam gallus ſubegit poſt vndeuigeſimum ob incubitudinem alites proferant, adeo vt pipiant etiam antequam teſtam aut putamen rumpi contingat. Hæc ſunt tædioſa matrum geſtatio, qua anni dodrantem puriſſimo ſanguine fœtum alunt ac nutriunt, amor ſuique erga recens editum infantem, tum ſimilitudine matri plerunque conformis ac concolor, euiden-

Cap. 49.

Cur mulier quam vir, erga natos propenſior.

Matth. 25.

Ciconiæ parentibus afficiuntur.

Gallinæ incubatio.

Mulieres non ſegnes in elaborando fœtu.

ter euincunt ſemen conferre mulieres minusque otioſas eſſe in elaborando formandoque fœtu, quam viros, qui ingeſto ſemine, expletoq; concubitu, ſubducunt ſeſe ac nullam mulieri præſtant operam, nullum adferunt in perficiendo fœtu adiumentum, cum interim in tanto menſium decurſu, multa effingere atque elaborare debeat vteri muliebris facultas penitusque neceſſe eſt:

Æneid. 6.

Multa diu concreta modis inoleſcere miris.

Vnde ſpecies ſexusq́, animalis, hoc eſt, vtri acceptam ferre conueniat; virone an mulieri, maſculi vel fœmellæ procreationem.

CAP. VII.

Deus præcipua fœcunditatis cauſa.

QVanquam totius vniuerſitatis opifici omnia merito ferantur accepta, multa tamen fiunt ex naturæ decurſu, ſuoque ordine incedunt, atque inſito motu feruntur. Horum omnium cum Deus ſit auctor, ipſe pleraq; immutare ſolet, atque rerum ordinem & ſeriem inuertere, contraque naturæ legem alia forma ac ſpecie nonnulla producere. Verbi cauſſa, Mulier maſculæ prolis auida in Deum ſua vota dirigit fatigatque precibus atq; efflagitat, vt virilem ſexum concipiat, cuius ſupplicationibus Deus annuit, illiuſq. voluntati acquieſcit, atq. obſequitur. Exemplo res erit teſtatior; Sara prorſus effœta, & cui iam pridem menſes ſubſtiterant, ex Abrahamo grandæuo prouectæque ætatis, Iſacum concepit, in quem Deus totam poſteritatis ſpem ſitam eſſe voluit, omnesque nationes auſpicatum hinc habere ſalutis aſſeriæque libertatis initium. Anna itidem mœrore, tædioque ſterilitatis confecta, cum precatur aſſidue ac fœcunditatem expoſcit ardentius, Samuelē à Deo extorſit. Eliſæi quoq; officioſa ſedulitatis hoſpita ad Prophetæ preces filium cōſecuta eſt, quem etiam mortuum ad vitam poſtliminio reuocari contigit. Quin & Zacharias ſenilis deuexæq; ætatis, ſic omnia moderante

Geneſ. 17.

1. Reg. 1.

4. Reg. 4.

diuina

[illegible]ma diſpenſatione ex Eliſabetha annoſa ac deplo[illegible]ræ ſterilitatis, Ioannem Chriſti præconem ſuſtulit. Multiq; alii ſingularem ſexum à Deo eblandiuntur, quo non deſit, qui in maiorum hereditatem ſuccedat, in quem opes atq; heriles facultates deuoluantur. Hæc diuini eſſe muneris nemo poteſt ambigere, eaque peculiarem effectum ex Dei voluntate obtinere. Cæterum de iis nobis inſtituetur ſermo, quæ ex naturalium cauſarum progreſſu emergunt, quæque natura vi ſua inſitiua moliri ſoleat. Ipſa ſiquidē præparat corpus animæ moribus aptum, ſuumque temperamentum cuiq; accommodat. Cum autem duo ſint principia ex quibus corpus humanum coaleſcit ac generatur, quæq; infanti progenitorum ſimilitudinem, atque ſexum inducunt; ſemē quod vtriq; commune: menſtruus humor fœminæ ſolum peculiaris: ſimilitudo conſiſtit in virilis vel fœminei ſeminis facultate & viribus ſic vt vel vni, vel alteri aſſimiletur pro affluentia copiaque collati ſeminis. Sexus vero diſcrimen non ad ſemen, ſed ad ſanguinem menſtruū refertur, quod mulieri tantum familiare & cognatum eſt: nam ſi ſemini ea vis ineſſet, cum virile valentius ſit ac calidius, ſemper patrem ſexus referret. Species itaque ſeu genus animantis tribuitur temperamento actiuarum qualitatum quæ conſiſtunt in caliditate & frigiditate, atque ad ſubſtantiam ſiue naturam materiæ ſubiectæ refertur, hoc eſt, ad menſtrui ſanguinis confluuium. Semen autem & vim generandi figurandique fœtus ſuppeditat, & materiam ſuggerit, menſtruo itidem & ſimul materia ineſt & facultas. Vt enim ſemen ad materiale principium maxime confert: ſic menſtruum ad potentiale conducit. Eſt autem ſemen vt Galenus ait, ſanguis accurate percoctus à vaſis ipſum continentibus, vnde ſanguis non ſolum materia eſt generandi fœtus, ſed & ſemen eſt potentia. Quod vero cum ſanguis menſtruus habeat vtraque principia, hoc eſt materiam & fa-

Luc. 2.

Seminis vis.

Menſtrui liquoris facultas.

Lib. 2. *de ſemine.*

cultatem aliquid efficiendi, omnibus iu conſeſſo eſt, ſed ſemen quidem effectiuum fortiſſimum eſt, materiale vero exiguæ molis. Menſtruum autem materiale quidem plurimum, potentiale ſiue effectiuũ maxime debile. Iam vero ſi materiale gignendi principium iuxta quod ſpecies animalis abſoluitur, in ſolo menſtruo eſſet ſitum, fœtus vtique exacte eiuſdem cum matre ſpeciei exſiſteret quemadmodum ſi effectiua vis in ſemine ſolum eſſet, ſemper patri foret aſſimilis. Quando vero vtrumque ambo principia habet, ac prædominatur in menſtruo quidem materiæ copia, in ſemine autem facultatis & roboris, merito, vt Galenus teſtatur, ſpeciem à matre potius ſuſcipit fœtus quam à patre, etiamſi ipſius ſemen ad materiale principium conferat, ſed debilius. Similitudo vero etſi imaginatio in ea re maximum momentum obtineat, non tam ad matrem, quam patrem refertur, licet maior vis ſit in virili ſemine; muliebris enim genitura, cum facultatem ex menſtruo per nouem menſes prodeuntem aſſumſerit, tanto exſuperat, quanto circa primum congreſſum ſuperabatur. Proprium enim mulieris ſemini eſt, ſuam ipſius ſubſtãtiam magis, quam virilem augere ac roborare. Sic fœmina non ſolum materiam ſuppeditat elaborandi fœtus, ſed vim, robur, ac facultatem conceptus perficiendi, licet muliebre ſemen virili familiare alimentum exſiſtat humilitatis ſcilicet ac tenuitatis ratione, eoque ad effingendum concinnandumque accommodatius: Vt enim ex cera molli ac fluxa, vdaq; ac tenaci argilla artificis manus quiduis poteſt effingere: ſic ſemen virile commiſtum confuſumque muliebri ſemini & menſtruo, formatione efficaciter inſiſtit, atque hominis opificium omnibus ſuis partibus abſoluit. Vel ſi ex natura rerum ſumi velis harum rerum cõparationem: quod in plantis terra, hoc in conceptu vterus. Vt enim plantarum ſemen terra indiget,

Menſtruum materiam ſuppeditat alendi fœtus.

Simile à cera ac vda argilla.

gignit ex ipſa nutriatur atque augeſcat: ita hominis ſemen matrem, quæ prolis deſiderio afficitur exigit: cuius humore, ſanguiniſque ex venis irrigatione fœtus alimentum capeſſit. Ex his coniicito, quanta ſolertia natura vtatur in concipiendo formandoque homine, qui inſita vi ſenſim adoleſcit, tacitiſque actionibus ad perfectum robur prouehitur. In quo & illud inueſtigatione dignum iudico, qua vi maſculum, vel fœmellam muliebris natura effingat atque emoliatur, quæ facultas mulieri potius, quam viro aſcribenda videtur abundantioris materiæ elatione, quæ conſiſtit in mulieris ſemine & ſanguine, qua toto geſtationis tempore fœtus alitur atque irrigatur, in eamque molem augeſcit: vt enim virile ſemen cum primis efficax mouendi principium eſt, denique inſtrumentum & velut artifex, quo opificium humanum perficitur: muliebre tamen ſemen conferente, etiam ſuas copias ſanguine, vberiorem materiã ſuppeditat quam vir, eiuſque adminiculo fœtus abſoluitur, ſuaq; ſpecie diſtinguitur ita, vt vel marem vel fœmellam effingat atque emoliatur.

Terræ atq; viri comparatio.

De prodigioſis monſtroſiſq; partubus, obiter quid deſignet prouerbium, Quarta luna nati, *alia ratione, quam in libello nuper a me edito, tractatum.*

CAP. VIII.

NAtura humana, eiuſque partes generando homini deſtinatæ, ſi optime conſtitutæ ſint, nec in his quicquam deficeretur, ſpecioſa quæq; ꝓfert, ſuique generis animal producit omnibus numeris abſolutum. Quod ſi quid vitii ſubſit, aut perplexa conſuſaque ſint ſemina, aut aliter quam res exigit, contorta ac conglomerata generandi principia, multiformes ac prodigioſos partus, monſtroſoſque fœtus efformari contingit. Nõ deſunt, qui ex aſtrorum contuitu, influxuq; ſiderũ, atque in ſcelerum vindictam multa portenta prouenire contendant. Quod vt vero

Vnde monſtroſa corpora.

conſentaneum, ſic ex vitioſa vteri conſtitutione, ex ſordido corruptoq; ſemine atq; enormi concubitu, magna ex parte hæc euenire contenderim. Vt enim in opere fuſili, ſi materia impura ſit, minuſque defecata, ſi vaſculum aut receptaculum obliquum, anfractuoſum, hiulcum, anguloſum, diſtortum, rimoſum, voluminibus implicatum, diſſolutum, maleq; cohærens, ridiculas imagines, abſurdaq; ſimulacra, atque adſpectu horrenda produci videmus: ita ſi loci male conſtituti ſint, ſi vterus in alterum latus inclinet, ineptaq; ſit, ac mala temperata materia, nunquam natura decentem exactamque formam expreſſerit. Sic mulieres Belgicæ, potiſſimum quæ oras maritimas accolunt, cum tumultuoſæ ſint atq; inquietæ in peragendo concubitu, alienas inſuetaſq; formas ſubinde embryoni inducunt: nec ſolum molem, hoc eſt, rudem, informem atq. inelaboratam maſſam, quæ ferri aciem reſpuit, proferunt, ſed quiddam deformi ſpecie, quod palpitet, ac vitale exſiſtat, formamque incoati operis obtineat, qualẽ artifices rudiori penicillo adumbrare ſolent. Nautæ ſiquidem, quibus feré ſunt addictæ, vbi ex longa diutinaq; peregrinatione ouantes in portũ ſunt delati, pleniſque velis oſtia ſubeunt: confeſtim vxores ſuas ineunt, nulla habita menſtrui decurſus ratione, nec obſeruato interlunio Lunæque coitu, quo tempore ob menſium defluxum congreſſus noxius eſſe ſolet ac pernicioſus. Nequit enim ſemen coaleſcere, nec debite cum muliebri ſanguine vniri. Quo fit, vt genitura vel effluat, vel ſi omnino cohærere contingat, non poſſit natura confuſam maleque cohærentem materiam elaborare. Nec ſolum virorum incontinentia culpanda eſt, verum & mulierum, quibus cum iam pridem non ſit rei Venereæ facta copia, vltro ſe nonnunquam viris ſubiiciunt, atque auide ſemen rapiunt, vt famelici cibum, ac Cerberus offam. Eoque fit, vt vteri facultas aut

Simile ab arte fuſoria.

Mola matricis.

Intemperantia Veneris infantis noxia.

prorſus à ſpe generandi excidat, proliſque ſucceſſu fruſtretur, aut ſi quid efficere tentet, operiq; manum admoliatur, monſtroſam quandam formam ab hominis ſpecie prorſus alienã embryoni inducat. Nonnunquam poſt trimeſtre ſpatium fœda illa colluuies effluit, ac fruſtulatim cõfertimq; erumpit, indigeſta congeries, quaſi nauem ſentina exhaurire cõtingat. Huic affinis eſt effluxus quidam multis torminibus preſſurisq; mulierib. infeſtus: noſtrates, quod quarta ſilentiq. luna vi cuius menſes defluunt, conceptus incoari cœperit, Lunarem partum, aut populari voce *Mankind* indigetant. Perficitur autem ſpurius hic conceptus nonnunquam citra virilem operam ex imaginaria Venere in iis, quæ admodum pruriunt, impenſæque ſunt ſalaces ac laſciuæ, ſic vt ex crebro virorum contuitu contactuq. muliebre ſemen cum ſanguine menſtruo conglobari contingat ac coaleſcere, ipſamque facultatem vteri, atq; inſitum calorem rudimentum aliquot animãtis meditari. Verum cum deſit cauſa formalis, nempe viri ſemen opificis rationem obtinens; materia, quam mulier ſuppeditat, alienam abſurdamq; formam adſciſcit. Nonnunquam tale quiddam mutua viri opera cõficitur, cum vir quarta Luna, ſilentique ſidere, ac quarto à Lunæ coitu die, quo menſes defluunt, mulierem ſubigit, non obſeruato naturæ curſu, vt qui fluctui obnititur, æſtuque aduerſo nauigationem inſtituit. Id noſtrates contra lunam micturire prouerbiali figura, Latini Quarta luna natos vocant: Quod inauſpicata vitæ principia habeant, præterque naturæ ordinem ac modum generationis primordia ſint conſequuti. Quo fit vt infelicem plerunque in aggrediendis rebus ſucceſſum obtineant, qui tali ratione concipiuntur. Siquidem cum erumpentibus menſibus mulieri vir commiſcetur, ſiſti fluxum contingit obducto viri peſſulo, labentemque ſanguinem reſilire, ac re-

Conceptus non naturalis incitur.

Virile ſemen opifex fœtus.

Vulgare prouerbium. Teghen de Mane gepiſt.

Simile à doliis vinariis.

gurgitari. Cuius experimẽtum capere licet ex doliis, cadisq; vinariis atq; in ſanguinis è naribus fluxione, in quibus profluentem liquorem immiſſo embolo, licioque contorto cohibemus ac reſtringimus. Hoc autem nec conſultum nec neceſſe eſt promanantem ſanguinẽ ſiſtere, cum vtile ſemen tali vligini cõmixtum non poſſit purum putumq; hominem efformare. Materia ſiquidẽ eſt improba atq; inhabilis minusque apta, vt concinnam formam decẽtemq; figuram aſſequatur. Quod mihi iuſta ratione, idq; ex Dei præſcripto inhibuiſſe viſus eſt Moſes, ne quis congrediatur fœminæ huiuſmodi inquinamentis conſpurcatæ.

Menſtruo inquinata intacta eſto.

Dici enim vix queat, quid labis ac contagii his inferatur, quid detrimenti, q̃ valetudinis incommoda concipiant, qui ad eum modum conſtituta fœmina, cupiditatibus ſuis impotentius indulgent, illamque auidius amplexantur. Senſim enim ſerpit contagio, totumque corporis habitum inuadit, atque elephantiaſi, lueque Venerea tacite inficit. Quod equidem peragit celerius, vbi mulier contagioſo aliquo morbo, quod fere proſtitutis nunc vulgare eſt, ſit imbuta. Sic enim præſentaneo veneno obuia quæque polluit, contactuque omnia fœdat. Quamobrem non eſt quod quiſquam magnopere miretur, vnde tot monſtroſi partus, tam deformes hominũ ſpecies, tot paſſim ficoſi, mutili, diſtorti, vari, repandisque cruribus, tot circa podicem, atque in inguine condilomata, bubones, tu nidæq; mariſcæ: quod ad animum vero attinet tot paſſim ſtupidi, obliuioſi, bardi, blitei, deliri, ſtolidi, rationis inopes, amentes: cum non aliunde, quam ex enormi decubitu, atque intempeſtiua Venere hæc proueniant, vel potius ex vitioſo corruptoque progenitorum ſemine in poſteros deriuentur. Hinc ſecum quiſque expendat, quam ſint crudeles in ſua pignora, qui illa tantis malis inuoluunt, quales præ ceteris exiſtunt, qui Quarta luna, hoc eſt, profluente men-

Bubones inguinis, Clapooren.

Vnde in corpore & animo monſtroſa ſpecies.

Quarta luna nati, vulgo Teghen de Mane gepiſt.

menſium illuuie, concubitum non exhorreſcunt, liberiſq; propagandis operam impendunt. Hoc enim efficiunt, vt quos excitant liberos, omnibus dotibus naturæq; muneribus, quibus bene nati abunde fruimur, deſtitutos eſſe contingat. Ad nullas ſiquidem functiones obeundas, ad nulla munia, nullaſque res præclaras ſunt appoſiti. Quod ſi attentare quippiam pergant, nullum habent in rebus aggrediendis ſucceſſum, nullumq; optatum aut proſperum euentum. Sunt enim inabſolutæ naturæ, vt qui naturales facultates quæque ad actionem hominibus ſunt adiumento imminuta, mutilaq; habent atq; imperfecta: idque non ſuo ſed parentũ errore, qui præter decorum cõtraq; naturę ordinem negocium procreandæ ſobolis ſunt aggreſſi. Quo effectum eſt, vt multa illis ſubducta ereptaque ſint, aut ſaltem parce & maligne diſtributa, quæ aliis effuſe atque affluenter obtigerunt. In animo vero non minus grauem iacturam patiuntur. Sunt enim à communi humanitatis ſenſu prorſus alieni ſtupidi, obtuſi, inertes, nec præſtantia doctrinæ, nec acumine ingenii, nec inuentionis ſubtilitate, nec conſilio aut prudentia, cæteris vlla parte conferendi.

Rei geſtæ narratio.

Superioribus annis me vſa eſt medico mulier quædã inſularis quæ dum ex nautici generis homine concẽpiſſet, in tantam, tamque inuſitatam molem illi cœpit intumeſcere vterus, vt nõ videretur ſuffectura geſtando oneri, decurſo exactoq; nouem menſium ſpatio, quod anni dodrantem conficit, accita obſtetrice, primum magno conatu ac molimine maſſam quandam informem enixa eſt, quã ſuperfœtatam poſt legitimum conceptum coniicio, cui vtrimq; anſæ duæ annexæ erant in brachiorũ longitudinem ac modum exporrectę: palpitabat autem, illique vitale quiddam ineſſe viſum eſt, vt ſpongiæ & vrticæ marinæ, quas noſtri *Elſchouwe* vocant quorum innumeræ æſtate in Oceano fluitant, exemptæque mari diffluunt, ac

Vrticæ marinæ.

diutius manibus cõtrectatæ liqueſcunt inducto pruritu ac mordaci vredine, vnde nomẽ id obtinuerunt. Poſtmodum monſtrum delapſum eſt ex vtero adunco roſtro, longo teretique collo, oculis vibrantibus, cauda acuminata, eximia pedum agilitate. Id poſt primum lucis intuitum conclaue ſtridoribus implet, atque vltro citroque diſcurrens, latebras perſequitur, tandem mulieres puluinis impetunt, ac ſuffocãdo perimunt. Hoc monſtri genus quoniam hirundinis more, ſugillando ſugendoque fœtui infeſtum eſt ac ſanguinem adimit, Sanguiſugam nominant, vulgo *Suygers.* Poſtremo mulier hæc plus ſatis delaſſata non ſine ſummo vitæ diſcrimine prolem maſculam edidit à monſtro ita excarnificatam, vt à ſacra lotione quam minimum vitæ ſupereſſet: mulier vero ægre refocillata, quas moleſtias ac torturas perpeſſa ſit, optima fide mihi enarrauit: illique præſcripſi ſaluberrimam vitæ rationem, tum quæ reſtaurandis firmandisq; viribus ſunt accommoda: erat n. prorſus elumbis atque eneruata. Hæc & pleraque alia documento cuique eſſe debent, vt in congreſſu mutuo omnia decenter debitoq; ordine peragantur, ne quid incommodi aut detrimenti naturæ contingat inferri. Qua in parte acriter increpandi videntur iactabundi quidam qui nihil non ſibi permittunt in præſtanda Venere, nec vllas leges ſibi præſcribi patiuntur moderandæ voluptatis. Siquidem nulla habita concoctionis aut cruditatis ratione, nullo noctis aut diei diſcrimine, neglectaq; eius rei oportunitate cum lubet, ſuis cupiditatibus indulgent, ac libidini identidẽ obſequuntur; tantumque ineſſe ſibi virilis roboris iactitant, vt nulla concumbendi aſſuetudine ſatientur, nulla continuatione laſſeſcant, qui λάγναυροι ignorare mihi videntur, in quem vſum genitales partes homini ſint attributæ, vt quas non in fœtificandi vſum ac propagandi ſucceſſionem, ſed ad obſcœna

Sanguiſugæ in corpore muliebri.

Salaces notantur.

opera

opera accommodant, atque ad ſterilẽ infœcundamque voluptatem conuertunt, ſed hi tandem profuſæ effrenisque libidinis pœnas perſoluent, membris articulisque podagra ac chiragra contortis.

Qua ratione maſculum, qua fœminam procreare poſsit, qui eius rei ſit auidus: obiter ex qua cauſa Hermophroditi, hoc eſt: vtriuſque ſexus homines generentur.

CAP. IX.

SI quis procreandi ſexus virilis ſit auidus, aut denique fœmellæ deſiderio teneatur, hoc illi in primis perſuaſum eſſe conuenit, iſtarum rerum ſucceſſum atque auſpicata principia à Deo Opt. Max. impetranda penes quem effectus huius cauſſa præcipue conſiſtit, fit enim nonnunquam, conſtantibus etiam beneque conſtitutis facultatibus naturalibus, vt vel ſterileſcant homines, vel orbari prolibus contingat, quod Deus per Oſeam his comminatur, qui præter eius inſtitutũ illegitimo concubitu ſe contaminant, aut aliunde quã à Deo fœcunditatis ſubſidia petunt: Quia inquit, Beelphegor, hoc eſt, Priapi ſtatuam ac ſimulacrum adierunt, atque addicti fuerunt turpitudini, auolabit gloria eorum ab vtero, à conceptu, à partu: Dabo eis vuluam ſterilem, & vbera arentia, radix eorum marceſcet, nec fructum vllum proferet. Quod ſi genuerint, interimam amantiſſima vteri eorum. Quæ documento cuique eſſe debent, irato Deo omnia inauſpicato tentari, atque inproſperum ſucceſſum conſequi. Tale quiddam minatur etiam apud Ezechielem Deus ſuperſtitioſis mulierculis: quod Adonidem, hoc eſt, Veneris amaſium deflerent, qui ab apro dilaceratus: circa inguina, erecta ſtatua quot annis coli cœptus eſſet. Cæterum ſi is hominibus nõ ſit infenſus, omniaq; ſinat decurrere naturæ ordine, ſuisq; legib. ferri, nihil vetat extrema præſidia accerſere, ac naturæ imbecillitati adminiculari, ſi quando ex occulta quadam ac latenti cauſſa fruſtrari quem-

Deus prima conceptus cauſa.

Cap. 5. Sterilitas à Deo.

Cap. 8. Idololatria & ſuperſtitio in fœcunditatis cauſa.

Quæ generandi facultatem perficiant.

quam liberis, atque inanem ſubire laborem contingat. Duo itaque ſunt quibus potiſſime concubitus perficitur, quęque ad liberorum propagationem ſunt adiumento: primum humor genitalis, qui partim à cerebro totoq; corpore, partim ab hepate ſanguinis officina diffunditur. Deinde ſpiritus per arterias à corde promanans, cuius vi pudendum erigitur ac rigeſcit, cuiuſque impulſu materia ſeminis foras erumpit atque eiaculatur. His accedit appetitus ac concubandi deſideriũ, quod vel imaginatione excitatur, vel ex conſpectu contuituque ac contractu venuſtarum mulierũ accenditur. Quib⁹ præſidiis quiſquis eſt deſtitutus, eaque vel languida habet, vel inualida, cum primis ineunda ratio eſt, qua naturæ lapſus atque error corrigi poſſit, viresq; naturales, tanquam luxata quædã aut collapſa reſtaurari. Vt enim ſteriles agros cultura atque induſtria hominum fœcundos effici videmus, ſtirpesq; atque arbores infructuoſas adhibita cura vberrimos fructus producere; ita in excolendo hoc fundo ars medica ſtrenue ſuam præſtat operã, ſummoq; ſtudio naturæ vitiis medetur, ac velut agrum ſterilem adhibito lætamine reſtibili fœcunditate inſtaurat. Si calorem languidum, raras exileſque ſpiritus, ſiccitatem frigiditati coniunctam partium genitalium, neruorumque imbecillitatem ad temperamentum reducit: obiter omnia amoliri tentat, quæ homini progenerandæ ſobolis ſpem adimunt. Cæterum cum alimenta qualitates etiam elementares immutare ſint apta atque infelicem corporis habitum ad commodiorem transferre; neceſſe eſt, vt eiuſmodi conditionis homines cibis vtantur, quibus natura fœcunda effici poſſit, ac propagationi ſobolis idonea. Inter ea autem quæ Venerem excitant, ac fœminis generationi ſunt accommoda cibi numerantur laudabilis ſucci, quiq; probe nutriunt, ac corpus vegetum reddunt, ac ſucculentum,

Simile appoſitum ab agricultura.

Quæ ſemen virile accumulent ac Venerem excitent.

tumenius facultatis ſunt calida & humida. Conficitur enim, Galeno teſte, ſeminis ſubſtantia ex ſyncera exactaque ſanguinis ſuperfluitate, ſimul & flatuoſa. Pleriſque autem vis ineſt augendi cumulandique ſeminis, nonnullis efficacia incitandæ mouendæque tentiginis atque humoris propellendi. Edulia quæ materiam ſuppeditant, oua ſunt Gallinacea, phaſiani, turdæ, merulæ, ficedulæ, gallinagines, pipiones, paſſerculi, perdices, capi, pullaſtri, amygdala nuclei pinei, vuæ paſſæ & Corinthiacæ, vina omnia generoſa, dulcia ac meraca, potiſſimum quæ ex vua Apiana (quam muſcatulam vocant) exprimuntur. Partes vero genitales erigunt, ac prurigine afficiunt Satyrion, Iringium, Naſturtium, Eryſimum, Paſtinaca, Cinara, Cepæ, Napi, Rapæ, Aſparagi, Zinziber conditum, Galangæ, Acorus, Bulbi, Cochleæ marinæ; *Materia accumulandi ſeminis.*

Et quæ frugifero ſeritur vicina Priapo, *Colum. lib 10.*
Excitet vt Veneri tardos Eruca maritos.

Quæ (vt alia pleraque) lumbos incitant, atque homines impendio ſalaces efficiunt. Vt enim ſclopetas ac bombardas primum puluere tormentario inſerciri videmus ac globis oppleri, deinde adiecto efficaci pulueſculo fumanti ſtupa vel ignito funali incendi, globumque violento ſtrepitu exturbari: ſic in hoc opere duo concurrere eſt neceſſe, ne irritus ſit conatus, conglobati ſcilicet ſeminis copiam, & vim quandam ſpiritus flatuoſi, qua explodi ſemen poſſit, atque in vteri receſſum recondi. Quod ſi huiuſmodi machinæ caſſæ ſint atque euanidæ, aut denique nitroſus hic puluis inſyncerus atque adulterinus, nullam in proſternendis mœnibus, diruendiſque vallis vim obtinent, nec horribilem vllum ſonum proferunt, ſed exilem quendam ſtridorem inanemque ſtrepitum edunt, vt luſitantium puerorum inflatæ veſicæ. Hinc noſtrates Salinariæ ignauos quoſdam qui incaſſum, nulloque operæ fructu mulieres fatigant,

Accommoda ſimilitudo à bombardis.

Puluis nitroſus buſpoer.

Muliebre prouerbium in eunuchos.
Quare vxoribus gratificandum.

detonare quidam dictitant, ſed nullam ſubſequi pluuiam, nec internas partes, atq; vteri receſſum roſido liquore madeſcere, atq; irrigari. Habent ſiquidem illi inflatas venas, ventoque turgidas, ſed ſemine deſtitutas. Quamobrem cum vxoribus gratificari volunt, illasq; peculiari officio demereri, q matrimonio ſunt addicti, non tenui apparatu ſe inſtruant, nec in hanc palæſtram inermes deſcendant, alioqui tetricas illas experientur ac moroſas, nec vlla in parte dicto audientes. Cum autem commeatu affatim fuerint inſtructi, captanda oportunitas, qua poſſint non ſine fructu ſe operi accingere. Quod tum demum eſt tempeſtiuum, cum menſtrua illuuies ſit expurgata. Ea ſiquidem ſentina prohibet coaleſcere ac fermentari ſemina, efficitque vt vterus ſit conceptui inidoneus. Defluxis itaque menſibus, vteroque exacte defecato, nullo enormi concubitu, nulliſque validis cōcuſſionibus procreandis liberis inſiſtant, completoq; opere, mulier clementer ac placide in dextrum latus deuoluatur, capiteque decliui, ac ſubſidente corpore in ſomnum reſoluatur. Hac enim ratione in dextrum vteri ſinum deriuari ſemina, ac maſculum elaborari continget. Cæterum anni tempus, regio, cuiuſque ætas, alimenta calorifica, maximum in hac re momētum obtinent. Æſtas ſiquidem modo ne nimis feruida ſit ad maſculi conceptum accommodatior, quod ſemen ac ſanguis menſtruus ex ambientis aëris qualitate plus caloris concipiant. Regio quoque calida, ætas adulta, plenæque pubertatis, tum hiſpida hirſutaque corpora ad producendos mares magis apta. Interim multa ſunt, quæ vi ſpecifica ac latenti abditoque effectu his perficiendis accommoda. Sic Mercurialis, quam in marem ac fœminam diſcriminant, efficaciſſima prædicatur in ſui generis ſexu proferendo, adeo vt maſculi decoctum aut ſuccus diebus quatuor à primo purgationis die bibitus, pcreandi maris vim

Maſculus quando concipi contingat.

Mercuriali quo effectu in exciſanda prole.

vim vtero conferat: fœminę vero ſuccus totidem diebus pariqùe modo aſſumtus, fœmellæ proferendæ vires ſuppeditet, præſertim ſi iam ſiſtentibus menſibus vir mulieri congrediatur, amplexuque mutuo concaleſcant: hac, vt opinor, ratione, ꝙ ille dextrum vteri ſinum ac cauitatem expurget, caloreq; foueat: illa ſiniſtrũ. Quo fit, vt ſublato humore frigido, mulier conceptui efficiatur idonea. Vt enim in paluſtri atque vliginoſo loco plantarum ſemina ſuffocantur, nec facile in ſtirpem emergunt: Ita ex frigidi humoris redundantia ſemina ſtrangulantur, adeo, vt vis ac facultas muliebris vteri nequeat vllam ſpeciem ſexumque emoliri. Nõ diſſimili ſunt effectu ſeſeli Maſſilienſe, ſaluia, nux myriſtica (quã muſcatam vocant) cynamonum, xylocaſia, zeduarium, agallochum ſiue lignum aloes, parthenium calaminthæ ſpecies, ormimium, dictamnum, hellenium, iridis radix, laſerpitii ſuccus, eiuſq; generis innumera, quæ & flatus diſcutiunt, & locos ſitu denſaq; fuligine obductos abſtergunt, atque illos vt exculta noualia ſementi præparant; ſic alia aliis viribus efficiunt, vt vulua minus lubrica ſit ac mucoſa, vtque ſemen tenacius inhęreſcat. Cuius generis ſunt ſuccini ſeu electri ſpecies, q̃ ambari nomine omnibus innoteſcunt, ramenta eboris, ſtyrax, calamita, cornu ceruinũ, rhois, vulgo ſumach, blattæ byzantinæ, ſemen myrti galbulæ, nucesq; cupreſſi, thus, eiuſq; cortex, maſtiche, britannica, caryophillata, pentaphyllon, roſæ rubræ. Quorũ nonnulla foris admota, quædam intra corpus aſſumpta, vtero robur conciliant, conſumtoque ſuperuacaneo humore, rimoſam hiantemq; vuluam conſtringunt, ac retinendi ſeminis vim conferunt. Et quoniam Ciſalpinæ mulieres, vt plurimum hiſterica affectione, ſeu vuluæ ſtrangulatu atque vteri vitiis infeſtari ſolent; neceſſe eſt, vt præ cæteris his vti conſueſcant. Quod ſi plus iuſto areſcant loci, ac ſint retorri-

Simile à fundinatore.

Quæ humiditatem vteri expurgent.

Succinum Ammer.

Aridus vterus quæ exigat.

di, medicamenta ac cibi adhibendi, quæ moderate humectent. Cæterum qui initi coniugii aliquã laudem conſequi volunt, nec ſperatæ prolis deſiderio fruſtrari, hanc ſibi legem præſcribi patiantur, vt concubitum per interualla, ſtatisque vicibus peragant, ne ſit frequentior, quam res exigat nec quam expediat, rarior. Vtrumque enim fœcunditati æque noxium. Siquidem ſemen profundere immoderatius vires exhaurit, ac ſpiritus depopulatur. Diutius vero quam par eſt cohibere, atque à congreſſu deſueſcere, ſemen inefficax, atque euanidum, minusque virile efficit. Oportunitas quoque eius rei ſpectanda, obſeruandumque tempus, quando potiſſime congredi expedit, quando commodum erit, quem animo conceperis, quem meditatus ſis ſexum procreare. Auicenna non proletarius, nec infimæ ſortis auctor, tempus modumque procreandi ſexus deſcribit: Vbi, inquit, menſes defluxerint fitq; abſterſus vterus, quod quinto fere die vſuuenit, aut ſeptimo, ſi vir mulieri congrediatur, à primo quum eſt purgata die ad quintum, marem produci: à quinto vero ad octauum fœmellam: rurſus ab octauo ad duodecimum denuo maſculum: poſt illum vero dierum numerum Hermophroditum. Horum effectuum licet nullam cauſam adferat, probabilem tamen comminiſci poſſe videor: primis enim diebus elota vulua, humoreque ſordido accurate expurgato, plus caloris concipit vterus, quo virile ſemen potentius coaleſcit muliebri, atque in dextrum vteri ſinum dirigitur, hepatis dextrique renis vi attractoria, è quibus etiam ſanguis calidus in alimentum futuri fœtus iis diebus deriuatur: neque enim ſiniſtræ partes vtpote alſioſæ ac frigidæ ſanguinisque inopes, ſtatim à purgatis menſibus aliquid conferre poſſunt: ſed ſerius, ac parcius ſanguis depromitur à ſiniſtræ partis venis, quas emulgentes vocant, quæ ſplenem, renemque ſiniſtrum

Auicenna conſilium in conceptione moliendo.

Auicenna ſententia explicata.

Venæ emulgentes quæ.

per-

percipiant, ſic vt, poſt quintum demum diem, vſque ad octauum ex illis aliquid ſanguinis confluat, quo fœtus alendus eſt, ita cum iſtæ partes vires ſuas obeant, cenſentque dextræ, ex ſitu loci atque alimenti frigidi ratione fœmella effingitur, poſt octauum diē dextræ partes rurſum conferendi ſanguinis munus ſibi aſſumunt, atque ex illis denuo ſcaturire ſanguis incipit maſculo ſaginando. Poſt hoc dierum curriculum, quoniam ex omni parte impromiſcu ſanguis menſtruus erumpit, ac vulua ex frigidi humoris affluxu plus ſatis vda efficitur, ſemenque neutri parti aſſociatur, ſed in media vteri capacitate fluctuat, Hermophroditum confuſa inter ſe ſemina moliuntur, qui conceptus modo ex dextro, modo ſiniſtro ſinu vires formamque accipit, atque vtriuſque opera vtitur. Hinc Androgyni nobis emergunt, ſeu Hermophroditi, Quæ vox à Mercurio ac Venere appellationem ſortita eſt. Nonnunquam vitioſus hic infamisq; conceptus ex indecoro concubitu conflatur, cum præter vſum ac commoditatem exercendæ Veneris vir ſupinus, mulier prona decumbit, magno plerunq; valetudinis diſpendio, vt qui ex inuerſo illo decubitu hermoſi efficiantur, præſertim cum diſtento oppletoque cibis corpore inuſitata hac inconceſſave Venere vtuntur.

Quid Hermophroditos gignat.

Enormis concubitus deteſtandus.

An excremento menſtruo fœtus alatur, & an adoleſcentulæ concipere poſſint priuſquam menſes profluxerunt.

CAP. X.

Concubitum admittere nonnullas duodecimo ætatis anno, multis non ſine maximo naturæ incommodo ac valetudinis diſpendio, vndeuigeſimo non profluere menſes, quotidiana experimēta comprobant, itaq; ſciſcitantur plærique, an cum matura ſit aptaq; viro mulier, menſibus nondū profluentib⁹ conceptui ſit idonea: Multi in ea hærent ſententia, vt id fieri poſſe negent, nec concipere niſi à menſium

Fluxus menſium oſtendit conceptionis argumenta.

profluuio qui mihi veritati conſentanea dicere videntur. Cum enim adminicula deſint, quæ conceptũ adiuuant, atque humore, quo fœtus alendus eſt, vterus ſit deſtitutus: qui fieri poſſet, vt conceptus perficiatur? Matronæ autem noſtrates, præſertim quæ obſtetricandi munus obeunt, ab arboribus ſumta ſimilitudine ſic ratiocinantur. Quemadmodum nulli ſtirpi fructus denegatur, quæ floſculum producit, nullaque arbor ſterilis, quæ floreſcit, omnis vero arbor infœcunda, quæ floribus ſpoliata eſt: Sic adoleſcentulæ quibus non effloreſcunt menſes, non implentur, nec vterus concepto ſemine in fructum extumeſcit, aut protuberat. Prouectioribus autem tantiſper ineſſe propagandæ ſobolis facultatem, vireſq; fœtificandi inſitas, dum menſes profluunt. Quum enim huius excrementi confluuium homini gerendo materiam ſuppeditet, maris ſemine, coaguli fermentique more, hoc in ſeſe conglomerante, fit, vt nec ante humoris illius effluxum nec cum fluere deſiit, mulier poſſit concipere: nimirum nutrimento, quo fœtus alitur atque augeſcit, deſtituta. Ceterum hic alia ſuboritur quæſtio: ſit ne menſtruum vtile excrementum alendoque fœtui accommodum; an fœda tantum illuuies, quæ ſtato tempore certisque periodis, ceu ſentina exhauriatur. Scio equidem ita videri Plinio, ac pleriſque aliis, qui menſtruo vim monſtrificã attribuunt, idque exaggerant in immenſum ac miris modis hoc virus exagitant. Sic Iuuenalis arrepto hinc inſectandi argumento, viros in mulieris odium concitat, illudque tota Satyra agit ex profeſſo, vt cõcepta illarum deſpicientia, nunquam ſe alligari coniugio patiantur. Noui equidem, quam ſordida res ſit menſium proluuies, & quas noxas inferat ſupra legitimum tempus cohabita huiuſmodi ſentina, magnaque ratione ex Dei præſcripto inhibuiſſe Moſen, ne vir mulieri cõgrediatur tali vligine coinquinatæ. Sic

Simile à florentibus arbuſtis.

Menſibus deſinentibus deſinit fœcunditas.

Menſtrui profluuium in quẽ vſum.

Satyr. 6.

Leuit. 18. & 20.

&

& gonorrhœos, hoc eſt, ſanguinis profluuio obnoxios pollutosque ex hominum conſortio ablegat, luſtrarique præcipit. Similiter Eſaias, quo extremas ſummeque abominandas ſordes indicaret: Omnes, inquit, iuſtitiæ noſtræ tanquam pannus menſtrui illuuie, inguinisque tabe ac ſanie contaminatus. Quæ tametſi vera eſſe conſtet, idque legislator ex ſupremi numinis conſulto, rectiſſime præſcripſerit, ne quem fœdo congreſſu inquinari, aut quicquam labis & contagij contrahere contingat: non conuincunt tamen ſuperuacaneam eſſe huius humoris ſcaturiginem, nec quicquam ad fœtus nutritionem adferre momenti: cum Hippocrates profeſſionis medicæ conditor, eiuſque aſſectator Galenus, multis locis teſtificentur, ſanguine menſtruo fœtum ali, eiuſque ex venis defluxu infantem incrementa ſuſcipere. Sic Galenus: Sanguis, inquit, ſemenque genitale, generationis noſtræ primordia exſiſtunt, quæ ex ipſis principiis tanquam radice oriuntur. Sanguis ceu materies quædam apta concinnaque, & artifici ad quiduis ſequax: Semen opificis rationem obtinens. Rurſus in commentariis Aphoriſmorum: Sanguis menſtruus alterum generationis noſtræ principium natura humidum eſt. Huc ſpectat Aphoriſmus Hippocratis: Mulieri vterum geſtanti ſi purgationes eant, impoſſibile eſt, fœtum eſſe ſanum. Subducitur enim illi ſanguis, qui alimenti ratione à toto corpore in vterum dirigitur. Si igitur profluentes menſes vires infanti eripiunt, illumque alimento fruſtrantur, neceſſe eſt, vt quando cohibentur ac ſubſiſtunt, proſint, totoque geſtationis tempore nutrimenta ſuppeditent. Quod ſi nihil conferant, nec ex his quicquam aſſumatur in fœtus nutricationem: quid cedo cauſæ eſt, quod grauidis ac lactantibus inoffenſe citraque vllum incommodum menſes ſubſiſtunt? Cuius non alia adferri ratio poteſt,

Deuter. 23.

Menſtruatis abſtinendum.

De tuenda valetudine.

Lib. I. Aphor. 14.

Laxæ madeſcunt vbera, vbi menſes ſubſiſtunt.

quam quod in lactis vbertatem abſumatur, vel alendo fœtui ſit vſui. Quo autem hæc quæſtio plenius explicari poſſit, Dilemma hoc ſubiiciam. Si menſtrua nihil conferunt ad fœtus alimentum, concipere mulieres poſſunt etiamſi illa non profluant, cum natura ex venis ſanguinem poſſit elicere in fœtus alimoniam. Si vero conferunt, atque alendo fouendoq; infanti ſunt adiumento, concipere non poſſunt niſi profluant. Ariſtoteles autem dilemma hunc modum diſſoluit: Conceptus, inquit, mulierum à profluuio menſtruorum ſua natura contingit, & quæ his carent, ſteriles magna ex parte exſiſtunt. Verum fieri poteſt, vt aliquæ etiam ſine eorum profluuio concipiant, videlicet quibus tantũ humoris in vtero colligitur, quantum reſtare ſolet iis quæ purgantur. Siquidem nonnullis in vtero humor inhæret, ſed non tantus, vt erumpat ac foras profluat, qui tamen ſufficere poſſit ad nutriendum fœtum. Pleræque etiam dum menſes profluunt, impregnantur, poſtea concipere nequeunt, quibus vulua ſtatim à purgatione comprimitur, nec amplius dehiſcunt loci. Id ipſum Galenus dilucide his verbis explanat: Vaſa vuluæ, quæ in partem interiorem penetrant, ex quibus menſes profluunt, cum mulier cõceptura eſt, ora aperiunt. Conceptionis vero tempus eſt inceptis iam menſibus, vel præcipue ceſſantibus. Quamquam enim reliquo etiã purgationis tempore aperta hæc ora ſint, non tamen cõcipere vllo modo mulier poteſt cum ſemen nequeat in vtero contineri, ſed ab influentis ſanguinis copia eluatur. At deſinentibus, vel incipientibus menſtruis, & ora aperta ſunt, & menſtruum non confertim, ſed paucum ac ſenſim effluit, quaſi humore quodam roſido inſudante, quo vterus madeſcit: vnde efficitur, vt ad aſperitatem vuluæ ſemen adhæreat, ſatisque alimenti & ſanguinis confluentis ſtillicidio conſequatur. Ante enim quam menſes ſe proferunt,

Dilemma auctoris de menſtruo profluuio.

Hiſt. anim.

De vul. ſc.

conce-

conceptus ob id fieri nequit, quia alimēto caret, nec ſemen adhæreſcit: nā eo tempore occluſis vaſis vulua læuis relinquitur, ſemen propter læuorem ac vitream politiē defluit, nec vniri poteſt ac coaleſcere: aſpera ſiquidē ac ſcabra magis, quā exterſa ad coaleſcendum ac ferruminandum ſunt idonea. Hinc ſcorta, quæ crebrius ſe viris ſubiiciunt, atque identidem ſubagitari patiuntur, non concipiunt. Quo ſpectat illa Hippocratis ſententia: Quæ humidos habent vteros, non concipiunt: exſtinguitur enim in his genitura, vt plantarum ſemina in paluſtri atque vliginoſo loco. Similiter, quæ ſiccos aridoſq; habent vteros, pgignendis quoq; prolibus ſunt inhabiles. Neceſſe eſt n. locos ſanguine modico madeſcere, ac menſtrui ſtillicidio ſubinde irrigari. Quā firmis autem rationibus nitantur, quamq; validis argumentis opinionē ſuā fulciant, qui menſtruis ad fœtus nutritionē vllam vim ineſſe negant, non diſcutio. Conſtiterit ſane illis opinionis ſuæ ratio: ego numquā in animū induxero, inutilem eſſe hunc humorē, nec quicquā prodeſſe ad fœtus generationem. Cum enim omnibus ex æquo, quæ inculpata valetudine vtuntur, ſtato tempore menſes decurrunt, quid aliud ſtatui poteſt, quam in vſum aliquem depromi hunc humorem nec veneni naturam obtinere, niſi vltra legitimū tempus in corpore reſideat, aut ex morbo, aliove vitio cohibeatur. Sic in plethoricis, hoc eſt, qui plenitudini humorumque redundantiæ obnoxii ſunt ſincerus etiā ſanguis, niſi perſpiretur, putreſcit ac ſynochon inducit, febreſque alias contagio affines, in quibus exanthemata multaq; papularum, ac variolarū genera in extima corporis parte erumpunt. Sic videmus ædes diu occluſas, flatibus ventiſque minus expoſitas graueolentiam, ſitumq; contrahere. Cum igitur menſtruum ſit excretio redundantis ſanguinis, qui ob ſexus imbecillitatem nec calore conco-

Cur ſcorta non concipiunt.

Lib. 5. Aphor. 62.

Continua febres.

Simile ab ædibus occluſis.

qui, nec exercitio diſcuti queat ac diſſipari: neceſſe eſt illud ex Lunari concitatione atque impulſu, ſuo tempore erumpere, eiuſq; defluxu corpus expurgari, vel ſi ſiſti contingat ac cohiberi, corruptelam inducere, viruſque naturã aſciſcere. Quod ipſum non fit vel nutrientibus, vel prægnantibus, magno argumento humorem illum oportuno tempore vſui eſſe alendoque fœtui non inutilẽ, non eum qui vtero diutius inhærens computreſcit, ſed qui à conceptu ex venis diſtillat in vterum, totoque geſtationis tempore alimenta ſubminiſtrat. Quo fit, vt ſi loci dehiſcant, ac menſes profundi contingat, infans aut non ſit vitalis, aut valetudinarius exſiſtat.

Quæ menſtrua venenata.

Animam non à parentibus proſeminari, ſed infundi diuinitus omnisq; interitus ac corruptelæ eſſe expertem: tum quoto geſtationis die inducatur.

CAP. XI.

NVlla re magis accenditur atque inflammatur in amorem, ac venerationem opificis humanus animus, nulla re propius ſibi innoteſcit, quam cum ſe intime explorat, mentiſque præſtantiam fixius contemplatur: hac n. ratione efficitur, vt homo in Deum mentẽ erigat, atq; in illius notitiã perducatur, calcatiſq; ſordib. ac vitiorũ cœno meminiſſe incipiat ſe diuinitatis eſſe conſortẽ. Nec ſane exigui momenti res eſt aut oſcitanter, lenique ac ſuſpenſa, vt aiunt, manu tranſigenda, ꝙ homo ab opifice ſpiraculum vitæ acceperit, atq; ad imaginem, Deiq; ſimilitudinẽ ſit conformatus. Cuius muneris dignitatẽ ac prærogatiuam nemo in figura formaq; corporis ſitã exiſtimet, ſed in parte hominis interna, hoc eſt, in anima rationali cõſtitutam: quę cum ſit ſpiritus ætherius, aut ſubſtantia incorporea ex diuinæ mentis archetypo depromta, hoc homini præſtat, vt Deo ſit ſimilis, diuinæque eſſentię particeps. Corpus autẽ quoniã ex concretione materiæ maſſaq; terrea conflauit opifex, mortale & caducum

Qua ratione mens in Deum erigatur.

Homo Dei imago.

caducũ pro tempore ſe ſuſtinuit: Animam vero cum ex ſe ſuoq; inſpiratu nobis indidit, interitus, omniſq. corruptelæ immunem eſſe voluit, atque expertem. Siquidem cum imago Deique eſſentia ſit æterna, atque anima ex illa dimanauerit, neceſſe eſt perẽniter illã ſubſiſtere, eandemque cum ſua origine naturam ſortiri, hoc eſt, eſſe immortalem, atq; ęternitati deſtinatam. Et quamquam nonnihil labefactata ſit animę vis, minusque expreſſe refert architecti imaginem, non tamen prorſus exſtincta eſt, cum vulnus manu hoſtili illi inflictum Seruatoris munificentia ſit obductum, eiuſque virtute reſtaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapſa erant, ac fœde deformata. Quod ſi quis huius diuini muneris vires experiri, eiuſque excellentiam ſpectandam ſibi exhiberi velit, in ſe ipſe deſcendat, ſuamque mentem in conſiliũ adhibeat, ac ſedulo excutiat; profecto inueniet eximias ampliſſimasque dotes atque egregia ornamenta, quibus cuiuſque mens affatim eſt inſtructa: Rationem, intelligentiam, iudicium, delectumque rerum, ingenii agilitatem, memoriam, tum pleraque alia quæ euidenter euincunt præſtantiorem eſſe animã, quam vt corporea cenſeri debeat, aut corruptioni obnoxia. Hæc vna eſt, quæ corpus viuificat, regit ac moderatur, illudque variis actionibus inſtruit, multiſque muniis exercet. Quo fit vt ex multiplici effectu, diuerſiſque operationibus varias appellationes ſortiatur. Siquidem, vt Auguſtinus ait, cum corpus animat vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult, Animus: dum ſcientia ornata eſt, ac iudicandi peritiam exercet, Mens: dum recolit ac reminiſcitur, Memoria: dum ratiocinatur, ac ſingula diſcernit, Ratio: dum contemplationi inſiſtit, Spiritus: dum ſentiendi vim obtinet, Senſus: Quæ omnia animæ officia ſunt, quibus potentiam ſuam declarat, ſuasque actiones exſequitur. Hæc in celſiſſima parte

Deus collapſæ naturæ inſtaurator.

Animæ dotes & ornamenta.

Mentis vis & præſtantia.

De ſpiritu & anima, cap. 4.

Mentis ſedes.

corporis collocata, cœloq; proxima vim ſuam in reliquas partes efficaciter diffundit. Nō eſt illa demerſa in ſanguine, non à progenitoribus aut facultate ſeminali deriuata, ſed ab omni materiæ concretione, omnique labe corporea aliena, recens à Deo creata opificio ſuo iam confirmato infunditur, non mutuatitia, aut aliunde adſcita, vt ſtatuūt Pythagorei Druidæ, qui abſurdam quandam μετεμψύχωσιν, hoc eſt, tranſanimationē induxerunt, qua perſuadere conati ſunt, animas à morte alterius in aliena corpora demigrare, nō hominum modo, ſed pecudum etiam ac belluarum: Quod ſic expreſſit Ouid. Metamorph. 15.

Mens atque anima incorporea.

Inepta animarum tranſmutatio.

Morte carent animæ, ſemperq; priore relicta
Sede, nouis habitant domibus, viuuntq; receptæ.
Omnia mutantur, nihil interit, errat & illinc,
Hac venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, eque feris humana in corpora tranſit,
Inq; feras noſter, nec tempore deperit vllo.

Hinc ſuperſtitionis huius aſſectatores eſum carnium ſibi interdixerunt, nefas arbitrati ex vllo animantis genere quicq̄ deguſtare, ne, vt feſtiuiter ac ſalſe Tertullianus, bubulā de aliquo proauo quiſquā obſonet. Quæ perſuaſio Chriſtianæ profeſſionis hominibus prorſus reiicienda, cū Orthodoxi certo ſtatuant, ſuā cuique animā attribui, eamq; tum demū infundi, cū fœtus omnibus ſuis membris articuliſq; fuerit delineatus, quod fere quinto ac quadrageſimo à conceptu die fieri aſſolet, præſertim marib⁹ vbi nouo mēſe lucis huius auſpicia ſunt accepturi. Fœminis ſiquidē quarū natura magis flaccida, ad quinquageſimū diem formationis tempus porrigitur. Et quamquam non omnino certo fixoq. dierum numero hæc terminari poſſint. Hippocrates tamen exactiſſime ad calculum reuocauit, quo tempore infantis effigies formaq; abſoluitur, quo motū accipit, quo natiuitatē conſequitur. In libro ſiquidem de natura fœtus: ſi marem, inquit

Tertulliani falſum dictū.

Animam rationalem quādo homo concipit.

quit, trigeſimo die perfici contingat, motum accipit ſexageſimo, menſeq; ſeptimo in lucem prodit. Quod ſi quinto & trigeſimo die formam acceperit, motu potitur ſeptuageſimo, menſeq; octauo naſcendi primordia accipit. Si vero die quadrageſimo quinto legitimam formã adeptus fuerit, nonageſimo die mouetur, ac nono menſe natiuitatem conſequitur. Ex quo dierum menſiumq; decurſu ac ſerie, liquido apparet formationis diem duplicatum motus diem cõſtituere, motionis vero triplicatum, naſcẽdi tempus commonſtrare. Verbi cauſa, vbi trigeſimus quintus formam perficit, is duplicatus, diem motus ſeptuageſimum conſtituit, qui rurſus triplicatus bis centum ſenosq; dies ſeu ſeptem menſes conficit, ſi cuiq; mẽſi triginta dierum numerum aſſignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Cæterum cum fœmina tardius perficiatur, ſitq; eius geſtatio productior, paulo diuerſius ſubducitur ratio: Illa ſiquidem trigeſimo tertio die formata, motũ accipit ſeptuageſimo, menſeque ſeptimo naſcitur. Cum vero quadrageſimo à conceptu die illã formari contingit, octogeſimo motu potitur, atq; octauo menſe in lucem producitur. Quod ſi quinto ſupra quadrageſimum die conformetur, motum accipit nonageſimo, menſeque nono eruptionem molitur: porro cui quinquageſimo die forma abſoluitur, centeſimo moueri incipit, ac decimo menſe eluctatur, lucisque beneficio perfruitur. Hæc prolixius à me enarrata ſunt, quo quiſque intelligat animam rationalem tum demum infundi, cum fœtus abſolutã formã ſit adeptus, ſuisq; lineamentis exacte diſtinctus. Neque n. anima primo menſe formationi fœtus inſiſtit, ſed facultas vteri, ac vitalis vis ſeminis magna ſolertia operi elaborando incumbũt, ac ſenſim ad diſtincta membra, exactamque formam prouehunt. Primis ſiquidem ſex diebus in oui ſpeciem ſemina conglobantur, lactisque cremorem re-

Quoto dierum numero fœtus abſoluitur.

Fœmella tardius maſculo perficitur.

Rudimenta humanæ formationis.

ferunt, ac fibræ quædam tenuiſſimo contextu telis aranearum non abſimiles producuntur, deinde ſubſequentibus nouē diebus ſanguinem & ſpiritū ſubminiſtrant acetabula ac venæ vmbilicares, ex quo primū effigiantur membra organica, quæq. nutritioni ſunt accōmoda, vtpote hepar, cor, ſplen, pulmones, cerebrum, quæ à primo conceptus momento ad decimum octauū perficiuntur: poſtmodū ad quartū & quadrageſimum diē ceteræ partes cōformantur, fœtuſq. vitalis eſſe, ac ſentire incipit, licet ob imbecillitatē aut non moueatur, aut tanta debilitate, vt geſtās id ſentiſcere nequeat. Hoc itaq. tēpore anima rationalis vterū ſubire creditur, ac naturales facultates ſeu potentias ſua vi imbuere, totūq. opificiū perficere. Quod ipſum Auguſtinus Moyſis teſtimonio cōprobat: ſi quis, inqt, percuſſerit mulierem vterum gerentem, & abortierit, ſi fœtus format⁹ fuerit, det animam pro anima: Si vero informatus fuerit, mulctetur pecunia. Quo cōuincit animā nō ineſſe fœtui nec hominis nomē ꝓmereri, niſi omnib. lineamentis ſit cōſummatus, exactamq. formam conſequutus. Cum itaq. iam formato corpore inſeratur, non eſt ꝙ quiſq̃ exiſtimet in conceptu illā cum ſemine deriuari. Siquidem ſi ſemini rationalis anima, q̄ perenniter ſubſiſtit ineſſet, aut cum illo ꝓflueret, multæ, vt ille ait, quotidiano effluxu ſeminis animæ euaneſcerent. Quamobrem nō ex Adamo aut progenitoribus illā propagatam credi par eſt; ſed ſingulis momētis creari infundiq; diuinitus. Quod hoc dicto ſtabiliri poſſe video: Pater meus adhucuſq; temporis operatur, & ego operor. Quo ſubindicat Deum Opt. Max. & illi æqualem eiuſdemq; eſſentiæ filium creandis conſeruandisq; hominum animis occupatū, illiſque producendis intentum, quibus quodq; animal ſubſiſtit, vitamq; propagat ac tuetur. Quo ſpectat illud Pſalmographi: Homines & iumenta ſaluat Dominus, hoc eſt,

Quæſt. 32.
Exod. 20.
Ioan. 5.
Pſal. 35.

eſt, animalia quæ ſuſtentat Deus, ſuaque vbertate paſcit ac ſaturat. Qui cum vnice erga genus humanum afficiantur, peculiari munere ac dotibus hoc opificiũ inſtruxit. Alia n. ratio hominum, q̃ belluarum, longeque illorum conditio præſtantior. Siquidem hominibus rationem mentemque indidit, & quod reliquis animantibus negatũ in conditoris agnitionem perduxit, ſuaque diuinitate afflauit. Quam munificentiam cũ agnoſceret Iob, ipſe, inquit, docet nos ſupra iumenta terræ & ſupra volucres aëreas erudit nos. quo indicat homines præſtare ceteris animantibus, ac Deum ſuas dotes ac munera illis cumulatius impreſſiſſe. Hoc quoq; ſingulari donatiuo, ſummiq; principis munere honorario ſunt deſtituti, inelaborati, imperfectiq; partus, effluxus denique præmaturi, abortusq; præproperi, ac præter humanam ſpeciẽ enormiter monſtroſi. Quorũ nonnulla licet palpitent, illisque vitale quiddam ineſſe videatur, non tamen ab anima rationali id conſequuti, ſed à facultate formatrice, ac ſpiritu gignitiuo, quæ ſemini ac ſanguini menſtruo inſunt. Hæc n. primis quadraginta diebus conceptum alunt ac vegetãt, formamq; hominis emoliuntur. Habent quoq; reliquæ animãtes ſpiritũ vitalẽ reliquaſque animæ potentias, vegetantẽ & ſentientem quas ex ſeminis facultate ſanguinisq; effluxu conſequuntur, atq; illis in vtero augeſcunt, illorumq; beneficio vita potiuntur. Quo ſpectat illud Leuitici: Anima omnis carnis in ſanguine eius eſt. Vita ſiquidẽ atque animantis cuiuſq; ſpiritus in ſanguine ſubſiſtit, eoq; alitur ac fouetur, vt elychnii flãma affuſo oleo. Quam animæ vim vt optime nouit Galen⁹, ita ingenue ignorare ſe fatetur, Animæ rationalis ſubſtãtia quænã ſit: vndeque profecta. Qui ſi meliori philoſophia fuiſſet imbutus, nihil addubitaſſet pronũtiare Animã diuinæ mentis eſſe ſcintillã, ac ſpiraculũ q̃ hominẽ à belluis diſcernit, atq; immortalitati aſſerit: propriã autẽ

David locus explicatur.

Iob, 38.

Embryo primis menſibus hominis nomen promeretur.

Leuit. 17.

Anima quid.

Anima ſingulis diuerſa. ſingulis animam inſitam, ac ſuo cuique corpori peculiarem, cum multa demonſtrent, cum maxime tãta in hominum moribus, ingeniis, iudiciis opinionibus effectibusque diſſimilitudo & diſparitas indicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot ſententiæ; & quod Horatius ait:

Lib. 2. Sermonum. Satyr 1. Perſ. Sat. 5.

Millia quot capitum veniunt totidem ſtudiorum.
Mille hominum ſpecies & rerum diſcolor vſus:
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Quæ non aliunde mihi prouenire videntur, q̃ ex diuerſæ conditionis animis, ac multiplici cordis varietate & diſcrimine. Finxit n. Deus ſigillatim, vt ait Dauid, *Pſal. 32.* corda menteſq; hominum ac ſuam cuique indolem attribuit, ſuæq; naturæ ac conditionis animam conſignauit. Hinc Salomon *Sap. 8.* ſibi plaudit & gratulatur, ꝙ animum felicem ſortitus ſit, corpuſq; incontaminatum, animæ moribus congruens & accommodum. Qua autem in parte collocetur anima, q̃ & ſedem occupet, multi veterum in quæſtionem vocant. Philoſophi cordis meditulliũ illi aſſignant. Quod deſignare videtur Sapiẽs, *Prouerb. 4.* cum inquit: Omni cura cuſtodi cor tuum, quoniam ex ipſo vita procedit. *Animæ domicilium.* At Medici qui exactius naturæ opera ſunt perſcrutati in cerebro illam conſtituunt, ex quo omnes ſenſus ac facultates animæ, omneſq; actiones procedunt. Huius tamẽ vis per ſingulas corporis partes diffuſa, omnia membra calore fouet ac viuificat, ſuiſque viribus inſtruit. Cor vero tanq̃ vitæ fontẽ peculiari vi imbuit per arterias καρωτίδας ſeu ſoporarias iugulum perreptãtes, quibus præciſis ſterileſcunt homines, vel oppletis apoplexia feriuntur. *Vera apoplectica.* neceſſe eſt enim vias eſſe quaſdam, atq; arteriarum venarumque decurſus, per quos humores ſpirituſq; cum animales, tum vitales, vltro citroq; poſſint commeare, ac calorẽ natiuum ab anima concipere. *Simile à calenti foco.* Vt enim triclineum quamlibet ſpatioſum luculento igni incaleſcit, ac cœnaculum hypocauſti

halitu

halitu ac tepore quaquauerſum impletur, ita corpus animæ vires vndiq. diffuſas efficaciter percipit, ſuaſque operationes illius munere exercet. Anima ſiquidem licet vni loco affixa prædicetur, vim tamē ſuam longe lateq. diffundit, atque in qualibet parte corporis ſe profert, ſuaque officia cuiq. membro diſtribuit. Sic oculi, aures, nares, lingua, pedũ, manuumq. articuli animi ſunt inſtrumenta, quorum miniſterio vtitur. Quod ſi inſtrumenta & quæ illi inſeruiunt organa vel vitiata ſunt, vel inepta, vel impedita, minus exacte animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, ſeniculis, infantibus, quiq; emotæ mentis exſiſtunt, euenire perſpicimus, in quorum nonnullis vel ſerius ſe facultates animæ proferunt, vel prorſus exſtinguuntur. Vt n. ignis cineribus obductus non emicat, ac ſol denſa atraque nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitioſæ materiæ immerſa caliginē quandam concipit, quæ menti offuſa rationis lumen offuſcat. Et quamquam in ætate puerili minus illa eluceat, quam in adulta, non eſt tamen ꝙ quiſquam exiſtimet illi ſuam ineſſe infantiam, ac ſenſim incrementa ſumere, acceſſuq; ætatis augeſcere, tum morbo ſenioque imminui. Cum ſua vi, ſuisque dotibus ab ipſo vitæ primordio maneat inſtructa: Nec enim ſua ipſius ſubſtantia aliquid detrimenti accipit, ſed inſtrumenti atque organi ineptitudo efficit, quo minus functiones ſuas obeat, ſuaque munia exſequatur. Qua de re ſequenti capite fuſius tractare inſtitui, quo corporis animæq; facultates plenius innoteſcant, & quam inter ſe conſentiant, mutuisque morbis afficiantur cuique pateat.

Membra animi inſtrumenta.

Simile à ſopito igne.

In pueris anima imperfecta inſtrumenti ratione.

Anima, tametſi ſit incorporea, nec ex concretione materiæ, aut elementis conſtet: affectibus tamen expoſita eſt, ſuaſq; ſentit perturbationes & pathemata, quæ in corpus redundant.

CAP. XII.

CVm anima ſuas functiones & munia per corpus

Simile à teſtudine & cochlea.

obeat atque exſequatur, idq; domicilium circumferat, vt affixam teſtam cochlea fieri magna ex parte ſolet. vt affecto corpore anima quoq; afficiatur, non quidem affectu primario, vt pleriſque viſum eſt, ſed per conſenſum ac legē conſortii. Tanta eſt enim in iis ſympathia, eaque affinitas & cognatio, vt vitia quædam virtuteſque animi in corpus, & corporis in animum dimanent, ac transfundantur. Siquidem cum anima corporeis organis vtatur, q̄ multifariā noxiis humoribus vel affici contingit, vel vitiari, fit vt corruptis vitiatiſque inſtrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim ſuam explicare,

Horat. Sermon. lib. I.

ſic corpus onuſtum
Extremis vitiis, animum quoque prægrauat vna.
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Sap 9.

Quod cum Sapienti quoque Hebræo ante Horatium eſſet perſpectum: Corpus, inquit, corruptioni obnoxium adgrauat animam ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitq; ſenſum multa meditantem. Et quanquam animæ ſubſtantia nihil vitii, nihilque labis aut contagii ex concretione corporis contrahere creditur, vt tamen ſolis radiis officit, tenebraſque offundit denſa nubes, vtque oculis obiecto varii coloris vitro aliter quam re vera exſiſtūt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridantia, cyanea, rubentia; ita lumen rationis offuſcat, mentemque obnubilat corporis intemperies efficitque vt animæ actiones deterius perficiantur. Sic ebrii ac deliti gemina conſpectare ſe credunt, cum vnica res ſit obuia. Sic melancholici abſurda imaginantur, ſibique ſomnia fingunt. Cholerici irritātur ac temere excandeſcunt, crebro ſcilicet humoris noxii fuligine oppreſſo. Quas autem iacturas, quæve incommoda mēti inferant humores corporis præter leuiuſculos aliquot formidandi morbi declarant Lethargus, apoplexia, paralyſis, ſpaſmus, mania, phrenitis, epilepſia, qui

Simile à ſplendore Solis.

Simile à variis coloris conſpicillis.

Humores menti infeſti.

tam

tam valide omnes cũ corporis tum animæ vires conuellunt, vt homo totus ſibi excidat, omnisq. vis mentis prorſus obruatur. Animus itidem ſi qua labe detinetur, atque vel odii, vel iræ zelotypiæ, æmulationis, inuidiæ, obtrectationis veneno ſit imbutus, corpus quoque in mutuum diſcrimen pertrahit, parique mala inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarum impotentiſſimæ cogitationes ſomnos aliaque per quietem viſa perturbant. Nihil enim, teſte Fabio, tam occupatum, tam multiforme, tam inquietum, tot denique ac tam variis affectibus conciſum ac laceratum, quam mala mens, adeo vt nec valetudini, nec honeſtis vllis artibus vacare aut liceat aut libeat. Quippe quibus nõ ſomnus res delaſſatis placidiſſima, non quæ ægroto, mœrentique animo Medicus, oratio, non cibus denique aut potus qui corpus alit ac vegetat, ſuauis eſt. Quæ enim iis eſſe poſſit animi tranquillitas, quæ mentis ſecuritas & conſtantia?

Lib.1.cap.1.
Mala mens inquietat.

quos diri conſcia facti,
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cedit.
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna etenim vehemens, ac multo ſæuior illis,
Quas vel Caridius grauis inuenit, aut Radamanthus.
Nocte dieq. ſuum geſtare in pectore teſtem.

Iuuenal. Satyr. 14.

Quo ſpectat illud Eſaiæ: Impii cor tanquam mare æſtuat, cuius fluctus redundant in lutum, & conculcationem: nulla ſiquidem pax nec vnquam pacata mẽs impiis, dicit Dominus. Cum mala mens ſæpe læta exſiſtat, ſecura nunquam. Hæ autem affectiones animorum tam ſunt violentæ ac feroces, tantæque in inferendis malis ſæuitiæ, vt quæ menti latenter inhærent, etiam foris ſe proferant, ſuisque ſe indiciis prodant. Et quemadmodum animi puritas, mentisque integritas in oculis, in vultu, colore, lineamentis elucet, totoque ſe habitu oſtentat, ita animus

Cap.17.

Vultus animi index.

Cap.3. funeſtus vitiisq; obſitus ſe palã exerit ac foras erumpit. Quod Eſaias indicat cum inquit: Agnitio vultus eorum reſpondet eis, hoc eſt, ſpecies externusq. corporis habitus improbos illos eſſe arguit ac ſceleratos, nec niſi fraudes, impoſturas, inſidias, ſeditiones, omniaq; hoſtilia meditari. Cui cõſonat illa Salomonis ſententia: Stultorum oculi paſſim oberrant: In facie prudentis lucet ſapientia, vultus ſiquidem hominis eſt certiſſimus mentis index quæque in abdito intimoque animi receſſu deliteſcunt in apertum profert. Sic Catilinæ, vt Saluſtius ait, color exſanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus inceſſus, prorſus in facie, vultuq; vecordia inerat: animus impur9, diis hominibusque infeſtus, nec quietibus ſedari, nec vigiliis potuit: ita conſcientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllum quamlibet leue aut exile animi vitium eſt, quin in externo habitu certa argumenta exhibeat. Siquidem odium, ira, metus, excandeſcentia, triſtitia, amor, inuidia, proditio; furandiq. ac prædandi ſtudium in vultu relucent, ac foris primaq. fronte ſe proferunt. Sic Diogenes aliquando conſpicatus exſangui giluoq. colore iuuenem, aut amare illũ, aut inuidere ꝓnuntiauit: Inuidi enim cum aliena virtute diſcruciãtur, contabeſcunt, ac medullarum, oſſiumque putredinem concipiunt. Alium quendam cum ex amore palleſcere videret: in proprio quidem corpore mortuum illum dictitabat, viuere autem in alieno. Quæ commonſtrant vitia vtriuſque partis vltro citroq; commeare, atque alterã alterius incommodo affici, mutuisq. malis infeſtari. Cyprianus autem corpus extra culpam vindicat, nec ſuſtinet illi quicquam impingi. Quotquot enim in homine pullulãt vitia, animæ imputat, quæ ſola ſentit, viuit, & mouetur. Corpore vero ſic animam vti aſſerit, vt fabrum malleo vel incude, in quo format omnium turpitudinum idola, fingitque quælibet cupi-

Eſaiæ locus explicatus.

Eccleſ.8.

Prouerb.17.

Diogenis ſentẽtia de iuuene pallido.

Prouerb.14.

Amantes palleſcunt.

In prologo de virtute Chriſt.

Corpus animi inſtrumentum.

cupiditatum ſimulacra. Neq; enim, vt is ſtatuit caro, eſt peccati dictatrix, aut malitię inuẽtrix nec ipſa cogitatus format, agendaque diſponit: ſed ſpiritus eſt officina, qui per eam quæcumq; affectauerit peragit. Quod vero caro aduerſus ſpiritum, & aduerſus carnẽ ſpiritus contendere dicitur, improprie dictum arbitratur. Quia ſolius animæ lis iſta eſt, quæ ſecum ipſa rixatur, & cum proprio arbitrio litigat. Siquidem deſiderii ſui veneno mens ebria, corpus contumeliis applicat, ac iunctis amplexibus ambo in mortiferas ſuauitates delapſi obdormiunt. Quæ tametſi acute illi vero diſſeruntur, paulo tamen aſſentiri par eſt, qui corporis molem officere cenſet animæ actionibus, illiusque conatibus eſſe impedimento. Caro ſiquidem, vt is ait, concupiſcit aduerſus ſpiritũ, ſpiritus autẽ aduerſus carnem, hæc autem inter ſe mutuo aduerſantur, vt non quæcunq; vult homo, eadem faciat. Oneri eſt enim terreſtre domicilium animæ illamque remoratur, quo minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitroſus ſeſſori minus obſequitur, illumque excuſſiſſe laborat: ita corpus animæ ad præclara inſtiganti obluctatur ac moram iniicit, ſemperq; ob inſitam naturæ prauitatem mancipiũ hoc refractarium exiſtit ductori ſuo, minusque obſequioſum. Quod Chriſtus Apoſtolis dormitantib⁹ ac ſomniculoſis inculcat, cum inquit: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Caro ſiquidem ad ſpiritus monita ac vellicationes obſurdeſcit, minusque expedite iuſſa eius exequitur. Vt enim qui aliquo iter inſtituit, alacriter quo illi deſtinatum eſt properat, ſed plus ſatis ſuffarcinatus, atque oneribus clitellisq; depreſſus, cunctãtius progreditur, ac contra animi votum ſerius iter abſoluit, metamque aſſequitur: ſic anima ſarcina corporis degrauata, ſumma moleſtia ad metam contendit, atque ægre iter inceptum peragit. Quamobrem non

Corpus animi vi ad actiones impellitur.

Galat. 6.

Simile ab equo calcitroſo.

Simile ab onuſto baiulo.

eſt quod quiſquam exiſtimet corpus omnino otioſum, ſed naturales corporis facultates & potentias, quique illi inhærent humores, vel vſui eſſe, vel detrimento animi actionibus, mutuamque præſtare operam. Fruſtra enim, ac præter meritum corpus cum anima vel gaudii, vel cruciatus æterni foret particeps, niſi in multis ſe præberet ſocium ac miniſtrum. Sit ſane corpus animæ vas ac domicilium, ſit receptaculum, ſit officina, ſitque organum aut inſtrumentum, vel denique hoſpitiū, ex eo tamen aliquid labis contrahit: vt vinum generoſum ex lagena obducta ſitu, olidoq; ac mucido dolio ſaporem vitioſum. Quod ſi quicquid eſt hominis, omnesque eius functiones animæ attribuendæ: neceſſe eſt in illam affectus cadere, ac paſſionibus obnoxiam, nullaq; in parte, aut ſaltem mitius culpandum corpus. Auguſtinus certe non eſſe omnino animam ab affectibus immunē, huiuſmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, mœtu, triſtitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, paſſibile eſt: Anima, cum voluntatis, votique compos non fit, ſuoque deſiderio fruſtratur, dolore afficitur: Ergo paſſiua eſſe conuincitur: qui mihi argute ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris omniſq; affectionis foret expers, nullos apud inferos ſentiret cruciatus, nulla tormēta. Quod aliter ſe habere commonſtrant Euangelicæ concionis ſeries de diuite epulone qui cum flammis cruciaretur, æſtuantem linguam refrigerari cupit, ſibique aliquod doloris lenimen adhiberi. Quæ figurate ac parabolicos intelligenda, ne quis ſubſtantias incorporeas membrorū vti miniſterio exiſtimet. Scriptura ſiquidem ad captū humanæ mentis ſe accommodat, aſcitiſq; appoſitis verbis, ac petita ex natura rerum ſimilitudine Dei erga probos fauorem ac munificentiam declarat: aduerſus im̃pbos vero vltionē ac ſcelerum vindictam. Simili loquēdi tropo ſacri codices

Simile à vapido dolio.

Anima affectibus obnoxia.

Luc. 16.

Tropi Scripturæ de Dei mem-

Deo

Deo indignationem, iram, zelum, gemitus, ſuſpiria, faciem denique, vultũ, oculos, manus, brachia attribuunt; quod non alia ratione aſſequi poſſit humana imbecillitas immenſam ſupremi numinis vim, ac potentiam, niſi populari more ea nobis inculcaret. Cũ itaque conſtet Scripturæ teſtimonio animas ſolutas corporibus, ac damnationi deſtinatas, tormentis affici: qui fieri poſſit vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ non eadem perpetiantur? Equidẽ mihi perſuadeo animas, vtpote cœlitus delapſas, non extingui, nec ſentire interitum: ſed tamen diuexari, ac carnificinam perpeti, mentiſque ſtimulos ac conſcientię morſus perſentiſcere. Quod ipſum poſt Eſaiam indicat Chriſtus, cum inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis non exſtinguitur: Vt enim caries, vtque teredines ac vermiculi lignum, quamlibet durum erodunt, vt denique ignis in obuia quæque vim ſuam exſerit: ſic animam conſciæ mentis ſtimuli cõfodiunt, internæque furiæ illam vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cum animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accẽditur, ira inflammatur, inuidia tabeſcit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo eſt, opinor, qui non quiduis paratus ſit & facere & pati, quam talem in intimis præcordiis ſubire carnificinam, tantamque in abditiſſimo animi receſſu perferre lanienam. Multo enim ſæuior longeque atrocior eſt animæ, quam corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogationis ſchemate quo animo acriores ingeret aculeos, ſic expreſſit Perſius:

Deo qua ratione membra attribuuntur.

Cap. 66.
Marc. 9.

Simile à carioſo ligno.

Animi cruciatus, quam corporis ſæuior.

An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus enſis,
Purpureas ſubter ceruices terruit? imus,
Imus præcipites, quam ſi ſibi dicat & intus
Palleat infelix quod proxima neſciat vxor.

Alia itaque ratione affligitur, aliter ſenſu, tactuque afficitur anima, quam corpus dum vapulat, dum

qui, nec exercitio diſcuti queat ac diſſipari: neceſſe eſt illud ex Lunari concitatione atque impulſu, ſuo tempore erumpere, eiuſq; defluxu corpus expurgari, vel ſi ſiſti contingat ac cohiberi, corruptelam inducere, virusque naturā aſciſcere. Quod ipſum non fit vel nutrientibus, vel prægnantibus, magno argumento humorem illum opportuno tempore vſui eſſe alendoque fœtui non inutilē, non eum qui vtero diutius inhærens computreſcit, ſed qui à conceptu ex venis diſtillat in vterum, totoque geſtationis tempore alimenta ſubminiſtrat. Quo fit, vt ſi loci dehiſcant, ac menſes profundi contingat, infans aut non ſit vitalis, aut valetudinarius exſiſtat.

Quæ menſtrua venenata.

Animam non à parentibus proſeminari, ſed infundi diuinitus, omnisq; interitus ac corruptelæ eſſe expertem: tum quoto geſtationis die inducatur.

CAP. XI.

NVlla re magis accenditur atque inflammatur in amorem, ac venerationem opificis humanus animus, nulla re propius ſibi innoteſcit, quam cum ſe intime explorat, mentisque præſtantiam fixius contemplatur: hac n. ratione efficitur, vt homo in Deum mentē erigat, atq; in illius notitiā perducatur, calcatisq; ſordib. ac vitiorū cœno meminiſſe incipiat ſe diuinitatis eſſe conſortē. Nec ſane exigui momenti res eſt aut oſcitanter, lenique ac ſuſpenſa, vt aiunt, manu tranſigenda, ꝙ homo ab opifice ſpiraculum vitæ acceperit, atq; ad imaginem, Deiq; ſimilitudinē ſit conformatus. Cuius muneris dignitatē ac prærogatiuam nemo in figura formaq; corporis ſitā exiſtimet, ſed in parte hominis interna, hoc eſt, in anima rationali cōſtitutam: quę cum ſit ſpiritus ætherius, aut ſubſtantia incorporea ex diuinæ mentis archetypo depromta, hoc homini præſtat, vt Deo ſit ſimilis, diuinæque eſſentię particeps. Corpus autē quoniā ex concretione materiæ maſſaq; terrea conflauit opifex, mortale & caducum

Qua ratione mens in Deum erigatur.

Homo Dei imago.

caducũ pro tempore ſe ſuſtinuit: Animam vero cum ex ſe ſuoq; inſpiratu nobis indidit, interitus, omniſq. corruptelæ immunem eſſe voluit, atque expertem. Siquidem cum imago Deique eſſentia ſit æterna, atque anima ex illa dimanauerit, neceſſe eſt perẽniter illa ſubſiſtere, eandemque cum ſua origine naturam ſortiri, hoc eſt, eſſe immortalem, atq; ęternitati deſtinatam. Et quamquam nonnihil labefactata ſit animę vis, minusque expreſſe refert architecti imaginem, non tamen prorſus exſtincta eſt, cum vulnus manu hoſtili illi inflictum Seruatoris munificentia ſit obductum, eiuſque virtute reſtaurata omnia, quæ primi hominis vitio collapſa erant, ac fœde deformata. Quod ſi quis huius diuini muneris vires experiri, eiuſque excellentiam ſpectandam ſibi exhiberi velit, in ſe ipſe deſcendat, ſuamque mentem in conſiliũ adhibeat, ac ſedulo excutiat; profecto inueniet eximias ampliſſimasque dotes atque egregia ornamenta, quibus cuiuſque mens affatim eſt inſtructa: Rationem, intelligentiam, iudicium, delectumque rerum, ingenii agilitatem, memoriam, tum pleraque alia quæ euidenter euincunt præſtantiorem eſſe animã, quam vt corporea cenſeri debeat, aut corruptioni obnoxia. Hæc vna eſt, quæ corpus viuificat, regit ac moderatur, illudque variis actionibus inſtruit, multisque muniis exercet. Quo fit vt ex multiplici effectu, diuerſisque operationibus varias appellationes ſortiatur. Siquidem, vt Auguſtinus ait, cum corpus animat vitaque imbuit, Anima dicitur: dum vult Animus: dum ſcientia ornata eſt, ac iudicandi peritiam exercet, Mens: dum recolit ac reminiſcitur, Memoria: dum ratiocinatur, ac ſingula diſcernit, Ratio: dum contemplationi inſiſtit, Spiritus: dum ſentiendi vim obtinet, Senſus: Quæ omnia animæ officia ſunt, quibus potentiam ſuam declarat, ſuasque actiones exſequitur. Hæc in celſiſſima parte

Deus collapſa naturæ inſtaurator.

Animæ dotes & ornamenta.

Mentis vis & præſtantia.

De ſpiritu & anima, cap 4.

Mentis ſedes.

corporis collocata, cœloq; proxima vim ſuam in reliquas partes efficaciter diffundit. Nõ eſt illa demerſa in ſanguine, non à progenitoribus aut facultate ſeminali deriuata, ſed ab omni materiæ concretione, omniq́ue labe corporea aliena, recens à Deo creata opificio ſuo iam confirmato infunditur, non mutuatitia, aut aliunde adſcita, vt ſtatuũt Pythagorei Druidæ, qui abſurdam quandam μετεμψύχωσιν, hoc eſt, tranſanimationẽ induxerunt, qua perſuadere conati ſunt, animas à morte alterius in aliena corpora demigrare, nõ hominum modo, ſed pecudum etiam ac belluarum: Quod ſic expreſſit Ouid. Metamorph. 15.

Mens atque anima incorporea.

Inepta animarum tranſmutatio.

Morte carent animæ, ſemperq́; priore relicta
Sede, nouis habitant domibus, viuuntq́; receptæ.
Omnia mutantur, nihil interit, errat & illinc,
Huc venit, hinc illuc, & quoslibet occupat artus
Spiritus, eque feris humana in corpora tranſit,
Inq́; feras noſter, nec tempore deperit vllo.

Hinc ſuperſtitionis huius affectatores eſum carnium ſibi interdixerunt, nefas arbitrati ex vllo animantis genere quicq̃ deguſtare, ne, vt feſtiuiter ac ſalſe Tertullianus, bubulã de aliquo proauo quiſquã obſonet. Quæ perſuaſio Chriſtianæ profeſſionis hominibus prorſus reiicienda, cũ Orthodoxi certo ſtatuant, ſuã cuique animã attribui, eamq; tum demũ infundi, cũ fœtus omnibus ſuis membris articulisq; fuerit delineatus, quod fere quinto ac quadrageſimo à conceptu die fieri aſſolet, præſertim marib' vbi nouo mẽſe lucis huius auſpicia ſunt accepturi. Fœminis ſiquidẽ quarũ natura magis flaccida, ad quinquageſimũ diem formationis tempus porrigitur. Et quamquam non omnino certo fixoq. dierum numero hæc terminari poſſint. Hippocrates tamen exactiſſime ad calculum reuocauit, quo tempore infantis effigies formaq; abſoluitur, quo motũ accipit, quo natiuitatẽ conſequitur. In libro ſiquidem de natura fœtus: ſi marem, in-

Tertulliani falſum dictũ.

Animam rationalem quãdo homo concipit.

quit,

quit, trigeſimo die perfici contingat, motum accipit ſexageſimo, menſeq; ſeptimo in lucem prodit. Quod ſi quinto & trigeſimo die formam acceperit, motu potitur ſeptuageſimo, menſeq; octauo naſcendi primordia accipit. Si vero die quadrageſimo quinto legitimam formã adeptus fuerit, nonageſimo die mouetur, ac nono menſe natiuitatem conſequitur. Ex quo dierum menſiumq; decurſu ac ſerie, liquido apparet formationis diem duplicatum motus diem cõſtituere, motionis vero triplicatum, naſcẽdi tempus commonſtrare. Verbi cauſa, vbi trigeſimus quintus formam perficit, is duplicatus, diem motus ſeptuageſimũ conſtituit, qui rurſus triplicatus bis centum ſenosq; dies ſeu ſeptem menſes conficit, ſi cuiq; mẽſi triginta dierum numerum aſſignes. Pari modo de reliquis ratiocinandum. Cæterum cum fœmina tardius perficiatur, ſitq; eius geſtatio productior, paulo diuerſius ſubducitur ratio. Illa ſiquidem trigeſimo tertio die formata, motũ accipit ſeptuageſimo, menſeque ſeptimo naſcitur. Cum vero quadrageſimo à conceptu die illã formari contingit, octogeſimo motu potitur, atq; octauo menſe in lucem producitur. Quod ſi quinto ſupra quadrageſimum die conformetur, motum accipit nonageſimo, menſeque nono eruptionem molitur: porro cui quinquageſimo die forma abſoluitur, centeſimo moueri incipit, ac decimo menſe eluctatur, lucisque beneficio perfruitur. Hæc prolixius à me enarrata ſunt, quo quiſque intelligat animam rationalem tum demum infundi, cum fœtus abſolutã formã ſit adeptus, ſuisq; lineamentis exacte diſtinctus. Neque n. anima primo menſe formationi fœtus inſiſtit, ſed facultas vteri, ac vitalis vis ſeminis magna ſolertia operi elaborando incumbũt, ac ſenſim ad diſtincta membra, exactamque formam prouehunt. Primis ſiquidem ſex diebus in oui ſpeciem ſemina conglobantur, lactisque cremorem re-

Quoto dierum numero fœtus abſoluitur.

Fœmella tardius maſculo perficitur.

Rudimenta humanæ formationis.

ferunt, ac fibræ quædam tenuiſſimo contextu telis araneatum non abſimiles producuntur, deinde ſubſequentibus nouē diebus ſanguinem & ſpiritũ ſubminiſtrant acetabula ac venæ vmbilicares, ex quo primũ effigiantur membra organica, quæq. nutritioni ſunt accõmoda, vtpote hepar, cor, ſplen, pulmones, cerebrum, quæ à primo conceptus momento ad decimum octauũ perficiuntur: poſtmodũ ad quartũ & quadrageſimum diē ceteræ partes cõformantur, fœtuſq. vitalis eſſe, ac ſentire incipit, licet ob imbecillitatē aut non moueatur, aut tanta debilitate, vt geſtãs id ſentiſcere nequeat. Hoc itaq. tēpore anima rationalis vterũ ſubire creditur, ac naturales facultates ſeu potentias ſua vi imbuere, totũq. opificiũ perficere. Quod ipſum Auguſtinus Moyſis teſtimonio cõprobat: *Quæſt.32.* *Exod.20.* ſi quis, inqt, percuſſerit mulierem vterum gerentem, & abortierit, ſi fœtus formatꝰ fuerit, det animam pro anima: Si vero informatus fuerit, mulctetur pecunia. Quo cõuincit animã nõ ineſſe fœtui nec hominis nomē ꝓmereri, niſi omnib. lineamentis ſit cõſummatus, exactamq. formam conſequutus. Cum itaq. iam formato corpore inſeratur, non eſt ꝙ quiſq̃ exiſtimet in conceptu illã cum ſemine deriuari. Siquidem ſi ſemini rationalis anima, q̃ perenniter ſubſiſtit ineſſet, aut cum illo ꝓflueret, multæ, vt ille ait, quotidiano effluxu ſeminis animæ euaneſcerent. Quamobrem nõ ex Adamo aut progenitoribus illã propagatam credi par eſt; ſed ſingulis momētis creari infundiq; diuinitus. Quod hoc dicto ſtabiliri poſſe video: *Ioan.5.* Pater meus adhucuſq; temporis operatur, & ego operor. Quo ſubindicat Deum Opt. Max. & illi æqualem eiuſdemq; eſſentiæ filium creandis conſeruandiſq; hominum animis occupatũ, illiſque producendis intentum, quibus quodq; animal ſubſiſtit, vitamq; propagat ac tuetur. Quo ſpectat illud Pſalmographi: *Pſal.35.* Homines & iumenta ſaluat Dominus, hoc

eſt,

eſt animalia quæ ſuſtentat Deus, ſuaque vbertate paſcit ac ſaturat. Qui cum vnice erga genus humanum afficiantur, peculiari munere ac dotibus hoc opificiũ inſtruxit, Alia n. ratio hominum, q̃ belluarum, longeq; ſit illorum conditio præſtantior. Siquidem hominibus rationem mentemque indidit, & quę reliquis animantibus negatũ in conditoris agnitionem perduxit, ſuaque diuinitate afflauit. Quam munificentiam cũ agnoſceret Iob, ipſe, inquit, docet nos ſupra iumenta terræ & ſupra volucres aëreas erudit nos. quo indicat homines præſtare ceteris animantibus, ac Deum ſuas dotes ac munera illis cumulatius impreſſiſſe. Hoc quoq; ſingulari donatiuo, ſummiq; principis munere honorario ſunt deſtituti, inelaborati, imperfectiq; partus, effluxus denique præmaturi, abortusq; præproperi, ac præter humanam ſpeciẽ enormiter monſtroſi. Quorũ nonnulla licet palpitent, illisque vitale quiddam ineſſe videatur, non tamen ab anima rationali id conſequuti, ſed à facultate formatrice, ac ſpiritu gignitiuo, quæ ſemini ac ſanguini menſtruo inſunt. Hæc n. primis quadraginta diebus conceptum alunt ac vegetãt, formamq; hominis emoliuntur. Habent quoq; reliquæ animãtes ſpiritũ vitalẽ reliquaſque animæ potentias, vegetantẽ & ſentientem quas ex ſeminis facultate ſanguinisq; effluxu conſequuntur, atq; illis in vtero augeſcunt, illorumq; beneficio vita potiuntur. Quo ſpectat illud Leuitici: Anima omnis carnis in ſanguine eius eſt. Vita ſiquidẽ atque animantis cuiuſq; ſpiritus in ſanguine ſubſiſtit, eoq; alitur ac fouetur, vt elychnii flãma affuſo oleo. Quam animæ vim vt optime nouit Galenus, ita ingenue ignorare ſe fatetur, Animæ rationalis ſubſtãtia quænã ſit: vndeque profecta. Qui ſi meliori philoſophia fuiſſet imbutus, nihil addubitaſſet pronũtiare Animã diuinæ mentis eſſe ſcintillã, ac ſpiraculũ q̃ hominẽ à belluis diſcernit, atq; immortalitati aſſerit: propriã autẽ

David locus explicatur.

Iob. 38.

Embryo primis menſibus hominis nomen promeretur.

Leuit. 17.

Anima quid.

Animæ ſingulis diuerſa.

ſingulis animam inſitam, ac ſuo cuique corpori peculiarem, cum multa demonſtrent, cum maxime tāta in hominum moribus, ingeniis, iudiciis opinionibus effectibusque diſsimilitudo & diſparitas indicare mihi videntur. Siquidem quot homines, tot ſententiæ; & quod Horatius ait:

Lib. 2. Sermonum. Satyr 1. Perſ. Sat. 5.

Millia quot capitum veniunt totidem ſtudiorum.
Mille hominum ſpecies & rerum diſcolor vſus:
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

Pſal. 32. Sap. 8.

Quæ non aliunde mihi prouenire videntur, q̃ ex diuerſæ conditionis animis, ac multiplici cordis varietate & diſcrimine. Finxit n. Deus ſigillatim, vt ait Dauid, corda menteſq; hominum ac ſuam cuique indolem attribuit, ſuæq; naturæ ac conditionis animam conſignauit. Hinc Salomon ſibi plaudit & gratulatur, ꝙ animum felicem ſortitus ſit, corpuſq; incontaminatum, animæ moribus congruens & accommodum. Qua autem in parte collocetur anima q̃ & ſedem occupet, multi veterum in quæſtionem vocant. Philoſophi cordis meditulliū illi aſſignant. Quod deſignare videtur Sapiēs, cum inquit: Omni cura cuſtodi cor tuum, quoniam ex ipſo vita procedit. At Medici qui exactius naturæ opera ſunt perſcrutati in cerebro illam conſtituunt, ex quo omnes ſenſus ac facultates animæ, omneſq; actiones procedunt. Huius tamē vis per ſingulas corporis partes diffuſa, omnia membra calore fouet ac viuificat, ſuiſque viribus inſtruit. Cor vero tanq̃ vitæ fontē peculiari vi imbuit per arterias καρωτίδας ſeu ſoporarias iugulum perreptātes, quibus præciſis ſterileſcunt homines, vel oppletis apoplexia feriuntur. neceſſe eſt enim vias eſſe quaſdam, atq; arteriarum venarumque decurſus. per quos humores ſpiritusq; cum animales, tum vitales, vltro citroq; poſſint commeare, ac calorē natiuum ab anima concipere. Vt enim triclineum quamlibet ſpatioſum luculento igni incaleſcit, ac cœnaculum hypocauſti

Prouerb. 4. Animæ domicilium. Vena apoplectica. Simile à calenti foco.

halitu-

halitu ac tepore quaquauerſum impletur, ita corpus animæ vires vndiq. diffuſas efficaciter percipit, ſuasque operationes illius munere exercet. Anima ſiquidem licet vni loco affixa prædicetur, vim tamē ſuam longe lateq. diffundit, atque in qualibet parte corporis ſe profert ſuaque officia cuiq. membro diſtribuit. Sic oculi, aures, nares, lingua, pedū, manuumq. articuli animi ſunt inſtrumenta, quorum miniſterio vtitur. Quod ſi inſtrumenta & quæ illi inſeruiunt organa vel vitiata ſunt, vel inepta, vel impedita, minus exacte animæ munia perficiuntur. Quod in fatuis, ſeniculis, infantibus, quiq; emotæ mentis exſiſtunt, euenire perſpicimus, in quorum nonnullis vel ſerius ſe facultates animæ proferunt, vel prorſus exſtinguuntur. Vt n. ignis cineribus obductus non emicat, ac ſol denſa atraque nube obiecta minus lucis exhibet: ita anima humidæ aut vitioſæ materiæ immerſa caliginē quandam concipit, quæ menti offuſa rationis lumen offuſcat. Et quamquam in ætate pucrili minus illa eluceat, quam in adulta, non eſt tamen ꝙ quiſquam exiſtimet illi ſuam ineſſe infantiam, ac ſenſim incrementa ſumere, acceſſuq; ætatis augeſcere, tum morbo ſenioque imminui. Cum ſua vi, ſuisque dotibus ab ipſo vitæ primordio maneat inſtructa: Nec enim ſua ipſius ſubſtantia aliquid detrimenti accipit, ſed inſtrument atque organi ineptitudo efficit, quo minus functiones ſuas obeat, ſuaque munia exſequatur. Qua de re ſequenti capite fuſius tractare inſtitui, quo corporis animæq; facultates plenius innoteſcant, & quam inter ſe conſentiant, mutuisque morbis afficiantur cuique pateat.

Membra animi inſtrumenta.

Simile à ſopito igne.

In pueris anima imperfecta inſtrumenti ratione.

Anima, tametſi ſit incorporea, nec ex concretione materiæ, aut elementis conſtet: affectibus tamen expoſita eſt. ſuaq; ſentit perturbationes & pathemata, quæ in corpus redundant.

CAP. XII.

CVm anima ſuas functiones & munia per corpus

Simile à teſtudine & cochlea.

obeat atque exſequatur, idq; domicilium circumferat, vt affixam teſtam cochlea fieri magna ex parte ſolet. vt affecto corpore anima quoq; afficiatur, non quidem affectu primario, vt plerisque viſum eſt, ſed per conſenſum ac legẽ conſortii. Tanta eſt enim in iis ſympathia, eaque affinitas & cognatio, vt vitia quædam virtutesque animi in corpus, & corporis in animum dimanent, ac transfundantur. Siquidem cum anima corporeis organis vtatur, q̃ multifariã noxiis humoribus vel affici contingit, vel vitiari, fit vt corruptis vitiatisque inſtrumentis, vel etiam impeditis, nequeat illa pro dignitate vim ſuam explicare,

Horat. Sermon. lib. 1.

ſic corpus onuſtum
Extremis vitiis, animum quoque prægrauat vna.
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Sap 9.

Quod cum Sapienti quoque Hebræo ante Horatium eſſet perſpectum: Corpus, inquit, corruptioni obnoxium adgrauat animam ac terrenum domicilium mentem deprimit, obruitq; ſenſum multa meditantem. Et quanquam animæ ſubſtantia nihil vitii, nihilque labis aut contagii ex concretione corporis contrahere creditur, vt tamen ſolis radiis officit, tenebrasque offundit denſa nubes, vtque oculis obiecto varii coloris vitro aliter quam re vera exſiſtũt, omnia apparent, nimirum cærulea, flaua, viridantia, cyanea, rubentia; ita lumen rationis offuſcat, mentemque obnubilat corporis intemperies efficitque vt animæ actiones deterius perficiantur. Sic ebrii ac deliri gemina conſpectare ſe credunt, cum vnica res ſit obuia. Sic melancholici abſurda imaginantur, ſibique ſomnia fingunt. Cholerici irritãtur ac temere excandeſcunt, crebro ſcilicet humoris noxii fuligine oppreſſo. Quas autem iacturas, quæve incommoda mẽti inferant humores corporis præter leuiuſculos aliquot formidandi morbi declarant Lethargus, apoplexia, paralyſis, ſpaſmus, mania, phrenitis, epilepſia, qui

Simile à ſplendore Solis.

Simile à variis coloris conſpicillis.

Humores menti infeſti.

tam

tam valide omnes cū corporis tum animæ vires conuellunt, vt homo totus ſibi excidat, omnisq; vis mentis prorſus obruatur. Animus itidem ſi qua labe detinetur, atque vel odii, vel iræ, zelotypiæ, æmulationis, inuidiæ, obtrectationis veneno ſit imbutus, corpus quoque in mutuum diſcrimen pertrahit, pariquè malo inuoluit. Ne commemorem interim reliquas animæ cupiditates: quarum impotentiſſimæ cogitationes ſomnos aliaque per quietem viſa perturbant. Nihil enim, teſte Fabio, tam occupatum, tam multiforme, tam inquietum, tot denique ac tam variis affectibus conciſum ac laceratum, quam mala mens, adeo vt nec valetudini, nec honeſtis vllis artibus vacare aut liceat, aut libeat. Quippe quibus nō ſomnus feſſis delaſſatis placidiſſima, non quæ ægroto, mœrentique animo Medicus, oratio, non cibus denique aut potus qui corpus alit ac vegetat, ſuauis eſt. Quæ enim iis eſſe poſſit animi tranquillitas, quæ mentis ſecuritas & conſtantia?

Lib. 1. cap. 1.

Mala mens inquietat.

quos diri conſcia facti,
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cedit.
Occultum quatiente animo tortore flagellum,
Pœna etenim vehemens, ac multo ſæuior illis,
Quas vel Caridius grauis inuenit, aut Radamanthus.
Nocte dieq; ſuum geſtare in pectore teſtem.

Iuuenal. Satyr. 14.

Quo ſpectat illud Eſaiæ: Impii cor tanquam mare æſtuat, cuius fluctus redundant in lutum, & conculcationem: nulla ſiquidem pax nec vnquam pacata mēs impiis, dicit Dominus. Cum mala mens ſæpe læta exſiſtat, ſecura nunquam. Hæ autem affectiones animorum tam ſunt violentæ ac feroces, tantæquè in inferendis malis ſæuitiæ, vt quæ menti latenter inhærent, etiam foris ſe proferant, ſuisque ſe indiciis prodant. Et quemadmodum animi puritas, mentisque integritas in oculis, in vultu, colore, lineamentis elucet, totoque ſe habitu oſtentat, ita animus

Cap. 17.

Vultus animi index.

Cap.3. funeſtus vitiisq; obſitus ſe palā exerit ac foras erumpit. Quod Eſaias indicat cum inquit: Agnitio vultus eorum reſpondet eis, hoc eſt, ſpecies externusq. corporis habitus improbos illos eſſe arguit ac ſceleratos, nec niſi fraudes, impoſturas, inſidias, ſeditiones, omniaq; hoſtilia meditari. Cui cōſonat illa Salomonis ſententia: Stultorum oculi paſſim oberrant: In facie prudentis lucet ſapientia, vultus ſiquidem hominis eſt certiſſimus mentis index quæque in abdito intimoque animi receſſu deliteſcunt, in apertum profert. Sic Catilinæ, vt Saluſtius ait, color exſanguis, fœdi oculi, citus modo, modo tardus inceſſus, prorſus in facie, vultuq; vecordia inerat: animus impurus, diis hominibusque infeſtus, nec quietibus ſedari, nec vigiliis potuit: ita conſcientia mentem anxietate & formidine exagitabat. Nec enim vllum quamlibet leue aut exile animi vitium eſt, quin in externo habitu certa argumenta exhibeat. Siquidem odium, ira, metus, excandeſcentia, triſtitia, amor, inuidia, proditio; furandiq. ac prædandi ſtudium in vultu relucent, ac foris primaq. fronte ſe proferunt. Sic Diogenes aliquando conſpicatus exſangui giluoq. colore iuuenem, aut amare illū, aut inuidere ꝓnuntiauit: Inuidi enim cum aliena virtute diſcruciātur, contabeſcunt, ac medullarum, oſſiumque putredinem concipiunt. Alium quendam cum ex amore palleſcere videret: in proprio quidem corpore mortuum illum dictitabat, viuere autem in alieno. Quæ commonſtrant vitia vtriuſque partis vltro citroq; commeare, atque alterā alterius incommodo affici, mutuisq. malis infeſtari. Cyprianus autem corpus extra culpam vindicat, nec ſuſtinet illi quicquam impingi. Quotquot enim in homine pullulāt vitia, animæ imputat, quæ ſola ſentit, viuit, & mouetur. Corpore vero ſic animam vti aſſerit, vt fabrum malleo vel incude, in quo format omnium turpitudinum idola, fingitque quælibet cupi-

Eſaiæ locus explicatus.

Eccleſ.8.

Prouerb.17.

Diogenis ſentētia de iuuene pallido.

Prouerb.14.

Amantes palleſcunt.

In prologo de virtute Chriſt.

Corpus animi inſtrumentum.

cupiditatum ſimulacra. Neq; enim, vt is ſtatuit caro, eſt peccati dictatrix, aut malitię inuetrix nec ipſa cogitatus format, agendaque diſponit: ſed ſpiritus eſt officina, qui per eam quæcumq; affectauerit peragit. Quod vero caro aduerſus ſpiritum, & aduerſus carnē ſpiritus contendere dicitur, improprie dictum arbitratur. Quia ſolius animæ lis iſta eſt, quæ ſecum ipſa rixatur, & cum proprio arbitrio litigat. Siquidem deſiderii ſui veneno mens ebria, corpus contumeliis applicat, ac iunctis amplexibus ambo in mortiferas ſuauitates delapſi obdormiunt. Quæ tametſi acute illi vero diſſeruntur, paulo tamen aſſentiri par eſt, qui corporis molem officere cenſet animæ actionibus, illiusque conatibus eſſe impedimento. Caro ſiquidem, vt is ait, concupiſcit aduerſus ſpiritū, ſpiritus autē aduerſus carnem, hæc autem inter ſe mutuo aduerſantur, vt non quæcunq; vult homo, eadem faciat. Oneri eſt enim terreſtre domicilium animæ illamque remoratur, quo minus concepta mentis perficiat. Et quemadmodum equus calcitroſus ſeſſori minus obſequitur, illumque excuſſiſſe laborat: ita corpus animæ ad præclara inſtiganti obſuctatur ac moram iniicit, ſemperq; ob inſitam naturæ prauitatem mancipiū hoc refractarium exiſtit ductori ſuo, minusque obſequioſum. Quod Chriſtus Apoſtolis dormitantib⁹ ac ſomniculoſis inculcat, cum inquit: Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. Caro ſiquidem ad ſpiritus monita ac vellicationes obſurdeſcit, minusque expedite iuſſa eius exequitur. Vt enim qui aliquo iter inſtituit, alacriter quo illi deſtinatum eſt properat, ſed plus ſatis ſuffarcinatus, atque oneribus clitellisq; depreſſus, cunctātius progreditur, ac contra animi votum ſerius iter abſoluit, metamque aſſequitur: ſic anima ſarcina corporis degrauata, ſumma moleſtia ad metam contendit, atque ægre iter inceptum peragit. Quamobrem non

Corpus animi vi ad actiones impellitur.

Galat. 6.

Simile ab equo calcitroſo.

Simile ab onuſto baiulo.

eſt quod quiſquam exiſtimet corpus omnino otioſum, ſed naturales corporis facultates & potentias, quique illi inhærent humores, vel vſui eſſe, vel detrimento animi actionibus, mutuamque præſtare operam. Fruſtra enim, ac præter meritum corpus cum anima vel gaudii, vel cruciatus æterni foret particeps, niſi in multis ſe præberet ſocium ac miniſtrum. Sit ſane corpus animæ vas ac domicilium, ſit receptaculum, ſit officina, ſitque organum aut inſtrumentum, vel denique hoſpitiũ, ex eo tamen aliquid labis contrahit: vt vinum generoſum ex lagena obducta ſitu, olidoq; ac mucido dolio ſaporem vitioſum. Quod ſi quicquid eſt hominis, omneſque eius functiones animæ attribuendæ: neceſſe eſt in illam affectus cadere, ac paſſionibus obnoxiam, nullaq; in parte, aut ſaltem mitius culpandum corpus. Auguſtinus certe non eſſe omnino animam ab affectibus immunẽ, huiuſmodi argumentis conuincere tentat. Omne quod mœrore, mœtu, triſtitia, indignatione, vindictæ cupiditate afficitur, paſſibile eſt: Anima, cum voluntatis, votique compos non fit, ſuoque deſiderio fruſtratur, dolore afficitur: Ergo paſſiua eſſe conuincitur: qui mihi argute ratiocinari videtur. Si enim anima alligata corpori, doloris omniſq; affectionis foret expers, nullos apud inferos ſentiret cruciatus, nulla tormẽta. Quod aliter ſe habere commonſtrant Euangelicæ concionis ſeries de diuite epulone qui cum flammis cruciaretur, æſtuantem linguam refrigerari cupit, ſibique aliquod doloris lenimen adhiberi. Quæ figurate ac parabolicos intelligenda, ne quis ſubſtantias incorporeas membrorũ vti miniſterio exiſtimet. Scriptura ſiquidem ad captũ humanæ mentis ſe accommodat, aſcitiſq; appoſitis verbis, ac petita ex natura rerum ſimilitudine Dei erga probos fauorem ac munificentiam declarat: aduerſus im[pro]bos vero vltionẽ ac ſcelerum vindictam. Simili loquẽdi tropo ſacri codices

Simile à vapido dolio.

Anima affectibus obnoxia.

Luc. 16.

Tropi Scripturæ de Dei membris.

Deo

Deo indignationem, iram, zelum, gemitus, ſuſpiria, faciem denique, vultũ, oculos, manus, brachia attribuunt; quod non alia ratione aſſequi poſſit humana imbecillitas immenſam ſupremi numinis vim, ac potentiam, niſi populari more ea nobis inculcaret. Cũ itaque conſtet Scripturæ teſtimonio animas ſolutas corporibus, ac damnationi deſtinatas, tormentis affici; qui fieri poſſit vt corpori alligatæ, atque humanis nexibus impeditæ non eadem perpetiantur? Equidē mihi perſuadeo animas, vtpote cœlitus delapſas, non extingui, nec ſentire interitum: ſed tamen diuexari, ac carnificinam perpeti, mentisque ſtimulos ac conſcientię morſus perſentiſcere. Quod ipſum poſt Eſaiam indicat Christus, cum inquit: Vermis eorum non moritur, & ignis non exſtinguitur: Vt enim caries, vtque teredines ac vermiculi lignum, quamlibet durum erodunt, vt denique ignis in obuia quæque vim ſuam exſerit: ſic animam conſciæ mentis ſtimuli cõfodiunt, internæque furiæ illam vrunt, pungunt, ac dilaniant. Cum animus auaritia feruet, vindictæ cupiditate accēditur, ira inflammatur, inuidia tabeſcit, amore vritur, mœrore contrahitur: nemo eſt, opinor, qui non quiduis paratus ſit & facere & pati, quam talem in intimis præcordiis ſubire carnificinam, tantamque in abditiſſimo animi receſſu perferre lanienam. Multo enim ſæuior longeque atrocior eſt animæ, quam corporis cruciatus ac tortura. Quod interrogationis ſchemate quo animo acriores inngeret aculeos, ſic expreſſit Perſius:

Deo qua ratione membra attribuuntur.

Cap. 66.

Marc. 9.

Simile à carioſo ligno.

Animi cruciatus, quam corporis ſæuior.

An ne magis Siculi gemuerunt æra iuuenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus enſis,
Purpureas ſubter ceruices terruit? imus,
Imus præcipites, quam ſi ſibi dicat & intus
Palleat, infelix quod proxima neſciat vxor.

Alia itaque ratione affligitur, aliter ſenſu, tactuque afficitur anima, quam corpus dum vapulat, dum

flagris ſcuticisq; ſubigitur, dum vulnus accipit, dum membra luxantur, dum illi faces ac tormenta admouentur. Siquidē anima rationalis, vtpote ſpiritus incorporeus, latētes experitur vexationes ac torturas, anxietatem, formidinem, zelotypiam, inuidentiam, odium indignationem, mentisque inquietudinem ac conſcientiæ remorſum. Quos affectus, vel, vt verius dicam perturbationes ſi diutius animo inhærere cōtingat, illasque nec ratione diſcuti, nec diuino præſidio ſuperari, non ſolū mentem, ſed corpus quoq; ſæuiſſime diſcruciant. Itaque alterum alterius legibus tenetur, ſibiq; mutuo ſunt obſtricti. Hoc tamen prærogatiuæ, idque honoris ac dignitatis anima obtinet, vt multa per ſe, corpus vero nihil abſq; eius vi & agitatione efficere poſſit. Dupliciter itaq; anima ſuas facultates perficit: quaſdā per organa, nonnullas abſq his, nulloq; corporis adminiculo. Sic quæ intellectu ac ratione, mentiſque iudicio peraguntur, ſolius animæ munera ſunt. Operationes autē manuales abſque corporis miniſterio exequi nequit. Siquidem architecturam, cæmentariam, pictoriā, plaſticen, pigmentariam, arteſq; alias in vſum hominum excogitatas, animo quidē menteque homo concipit, ſed manibus ea perficit, atq; inſtrumenta corpori attributa iis accommodat. Cæterū cum anima contemplationi rerum inſiſtit, cum præterita memoria repetit, cum futura meditatur, iiſque præſentia connectit, dum ratiocinatur, dum occulta inueſtigat, atque abdita quæq; perquirit ac rimatur, cum in ecſtaſi cōſtituta, ſubductaq; in ſublime, vt Paulus, arcanorum fit particeps, genuina inſitaque à Deo vi vtitur, nulloque corporis eget adiumento, niſi ea in actum proferre velit. Tunc enim corpus animæ aſſiſtit, vt indiuiduus comes & collega, cuius opera ac ſubſidio ſuas functiones exſequitur. Quod ſi diuturnior ſit vel acrior, vel intentior in rem quampiam agitatio, fit vt corpus

Anima multa agit abſq; corporis adminiculo.

Anima quando corporis miniſterio indiget.

2. Cor. 12.

pus vtpote animæ viribus deſtitutum elangueſcat atque emoriatur. Quod obſeruare licet in iis qui intempeſtiuis lucubrationibus ſunt dediti, aut libris continenter affixi, quibus corpus ſenſim gracileſcit atque extenuatur, ſpiritusque vitales imminuuntur. Quicunque ergo animum nullum ſentire affectum, nullisque rebus permoueri cenſent, ſed illæſa mēte, nullaſque concipiente plagas anima, obiecti tantum, organiq. vitiati ratione affici, non admodum veritati conſentanea mihi dicere videntur. Quid enim ſibi vult angor ille Seruatoris, atque æſtuatio; qui concepta ſupplicii quod ſubeundum erat atrocitate, impenſique beneficij ingratitudine atq; obliuione humana quadam imbecillitate in hanc vocē moribundus erupit: Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: eamque veluti patri blandiens deprecatur. Et quanquam nondū illi inſultaret, aut manus inferret inſolentia militaris, tota tamen mente & cogitatione in imminens periculum defluxus, tanto horrore ac trepidatione concuſſus eſt, vt affectus ſanguineum ſudorem expreſſerit, toto corpore confertim atq. effuſe promanantem ſic vt vtriq. parti acerbitas illa doloris ſit communicata, atque ex animo in corpus redundare ceperit. Nec eſt, quod quis opinetur in huiuſmodi tædio ac pauore animam vitalem ac vegetantem, tum ſpiritus naturales tantum affici, imo pars hominis potior diſcrimini obiicitur, in eamque tota vis mali decumbit quæ tamen originis ſuæ memor, vires colligit, ac cœleſti fulta præſidio, intrepide infractoq. animo aduerſus pericula ſubſiſtens, diuinitus ſolamen accipit. Huiuſmodi affectib. etiam Diuæ virginis mens multipliciter agitata eſt. Illius ſiquidem cum ſpiritus tum anima, alias lætitia alias dolore perfuſa eſt: illud denunciato per Angelū conceptu, partuque mirifico, paſtorum concurſu, ac Magorū adoratione: iſtud, vt a Simeone factitatum erat,

Mentis intentio corpus attenuat.

Christi pauor hominis argumentum.

Matth. 26.

Chriſtus in corpore & animo cruciatus ſenſit.

Maria doloribus concuſſa.

erecto in crucem filio; experta eſt. Poſſem equidem magnam connectere ſeriem eorũ, qui in maximis calamitatibus conſtituti, acerbiſſimum animi vulnus conceperint: exempla ſuppeditant tot vatum examina, inter quos Helias, Heliſeus, Dauid, Hieremias, Moſes, Eſaias, Ionas, Zacharias, & præter martyrum aliquot myriades, indefeſſus ille fidei noſtræ aſſertor & propugnator Paulus ſuo agnothetæ ſeu remuneratori ſtrennã operã præſtiterunt, qui præter corporis incõmoda, ſummaſq. anguſtias ac detrimenta animam circumferebant acerrimis doloribus exulceratam. Quiſq. autem ſecum ipſe expendat, quanta obſederit illorum animos anguſtia, q̃s menti inhæſerit mœror, quæ trepidatio: cum pulſi patria, deſtituti affinium ac cognatorum ſolatio ludibriis, contumeliis, flagris expoſiti, afflicti, preſſi, conculcati, proſcripti, per loca auia atque hominibus inacceſſa, hoſtium ſæuitiam euitare ſunt coacti, ſuæq. ſaluti atque incolumitati conſulere. Quod ſi anima, q̃ homines à belluis ſecernit, omnis affectionis ſit expers, nulliſque vel ſolatiis capitur, vel doloribus afficitur: quid ſibi volunt plorabundæ hæ voces? Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? Defecit in ſalutari tuo anima mea: Renuit conſolari anima mea. Rurſus dum refocillatur, ac Dei fauorẽ percipit. Introito anima mea in requiem tuam: etenim Dominus benefecit tibi: Benedic anima mea Domino, & omnia quæ intra me ſunt nomini ſancto eius. Adhæſit anima mea poſt te, me ſuſcepit dextera tua. Quib. etiam ſi innumerata congeras, non deſignari tantum puto naturales animæ facultates & potentias breui interituras: ſed illam, quæ rationis, quæque diuinitatis eſt particeps, à cuius vi oẽs actiones corporis procedunt, omneſq; functiones perficiuntur. Cui parti inſita eſt ab opifice συντήρησις, h. e. conſeruandæ exſequendæque legis naturæ amor & notitia, virtutum vitiorumque

Vates calamitatib. expoſiti.

Anima licet incorporea doloribus agitatur.

Rom. 1.
Synteresis quid.

rumque

rumq. diſcrimen. Quæ vis, teſte Paulo, hoc efficit etiam in animis eorum, qui à Deo ſunt alieni, vt naturæ ductu à malis reſiliant ac virtutem amplectantur. Siquidem illa animi pars, in qua elucet imago Dei, ac ſe profert naturæ integritas, deteſtatur damnatq. nequiter facta, ac ſe cupit præſtare inculpatam ac improbis moribus, omnique ſcelere immunem, quanquam hæc naturæ vis nonnihil labefactata eſt & concuſſa, ſic vt quę mens concepit, voluntas non ſincere, non promte, non alacriter exſequatur. Huic affinis conſcientia, quæ mentem hominis latenter à Deo inſtigatam arguit atq; accuſat, incuſſoque terrore ac ſcelerum recordatione ante actam vitam deteſtatur, conceptoq; emandatioris vitæ propoſito, malorum pœnitentia ducitur. Ita vltrix illa conſcientia homini aurem vellicat, ac maleficia iam pridem patrata oculis obiicit, quibus facile conuinci poſſe video animam affectibus eſſe expoſitam, ac perturbationibus ſubinde inquietari. Siquidem dulcia percipit & amara, ipſaq; dilatat ſeſe, ac geſtis rebus proſperis, contrahitur aduerſis. Nec tantum homines, ſed mentes quoq; angelicæ ſuos quodammodo affectus obtinent, indoleſcunt enim malis hominum, ſeſeque cruciant, cum hi à probitate ac virtute deſciſcunt, lætantur vero atque exhilareſcunt, cum improbi ſe ad frugem conferunt. Econtra mali Genii hominibus infeſti ſunt, illoſque mendaciis onerant contumeliis impetunt, inſectantur, odioque parricidali proſequuntur. Quæ cum in aërias incorporeaſq; ſubſtantias cadunt, qui fieri poſſit, vt non eadem hominum animæ percipiant?

Naturæ inſtinctus.

Conſcientia quid in mente efficiat.

Eſai. 35.

Mali Genii hominibus infeſti.

Animas hominum non omni ex parte eſſe æquales, nec pari conditione, ac dignitate, ſed aliam alia præſtantiorem.

CAP. XIII.

QVanquam paulo ante nonnulla à me ſunt cōmemorata, quæ huic argumento congruunt, quæq;

hoc paradoxon ſtabilire poſſint: operæ pretium tamē facturus videor, ſi ſingulari capite hoc thema illuſtrare pergam. Plerique in ea hærent ſententia, vt animas hominum eiuſdem eſſe conditionis, eademq; dignitate ac præſtantia exiſtimēt, nec inter ſapientis ſtolidique aut improbi animam quicquam intereſſe, vllumque ſtatuendum diſcrimen, ſed organi tantum ratione impediri actiones, ac facultates animæ vitioſe perfici. Ego vero nullo contentionis, aut contradicendi ſtudio aliter ſe rem habere mihi perſuadeo. Quanquam enim non ignorem ob morbi ſæuitiem, ob capiti inflictum vulnus, ob caſum denique & concuſſionem affecto cerebro mentem obſtupeſcere, omniumq; rerum induci obliuionem: non conſequitur tamen omnibus animam eſſe parem, aut omnes quod ad iudicandi vim, ad ratiocinandi iudicandiq; peritiam attinet, æqualem eſſe ſortitos. Neque enim cuiuſque anima q̃libet accurate fuerit exculta, quantumuis ſtrenuam operā adhiberi contingat, artium, diſciplinarum, omniſque doctrinæ atque eruditionis eque eſt capax, pariq; docilitate ac ſolertia. Cū plerique inepti ſint, minuſq; appoſiti ad perdiſcendas artes atq; inuita Minerua, repugnanteq; natura pleraque aggrediantur. Vt autem faces & funalia alia aliis magis ſplendeſcūt, luciſq; plus exhibent, vtque ignita quæque alia aliis ſunt magis vrentia: ſic animæ cuiuſque ſplēdor diſſimili ratione eluceſcit, variaque ſe proferunt mentium diſcrimina. Et quemadmodum mentes Angelicæ ordine, dignitate, officiis, miniſteriis inter ſe differunt q̄ Seraphin, Cherubin, Throni, Poteſtates, Virtutes, Archangeli, totaque Geniorum hierarchia demonſtrat: ita in animis hominum diſcrimen ſtatui poſſe video. In eo autem omnes conueniunt, quod corpus mortale & caducum ſunt conſequuti: quod formam humanam nacti, licet non[illegible] ſint aſpectu belluiſque affines: quod o-

Inter animas diſcrimen.

Simile ab ignitis facibus.

Inter Angelos diſcrimen.

mnibus

mnibus inditus procreationis ardor: quod iiſdem naturæ legibus tenentur: quod ſimilis illos rationis vis incitat: quod animæ eſſentia, formaque ſubſtantiæ à Deo ſit creata: quod immortalitati deſtinantur, omneſque vno ſpiritu imbuuntur. Sed quoniam non æque valenter ſe in omnes exſerit vis diuinitatis, nec omnes eius muneris ſunt æque capaces, tantique beneficii plerique ſe præbent indignos, fit vt alia vi atq; effectu ſuas actiones proferant animæ, nec ſint in pręſenti rerum ſtatu, cōditione, dignitate, ordine pares, nec in altera etiam vita futuri æquales, pariq; gloria illuſtrandi. Sic enim Propheta Daniel eius rei nobis fidem facit: Quotquot in puluere dormiunt, euigilabunt, alii in vitam ſempiternam, alii in opprobrium, in dedecus, in pœnam, alii in condemnationem. Qui autem docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti; & qui ad iuſtitiam erudierint multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Quod diſcrimen inter ſubſtātias incorporeas Paulum etiam obſeruaſſe comperio deſumta ex ſideribus ſimilitudine. Vt enim ſidera alia aliis ſunt illuſtriora, variaque ſe exhibent corporum diſcrimina: ſic magna in animis hominum differētia, vtque in reſurrectione altera alterius anima futura eſt magis glorioſa. Conſtituit autem Deus (vt Gregor. Nyſſenus teſtatur) ſecundum animalium ſpecies, diuerſas animarum differētias, ac cuique corpori conuenientem aſſignauit. Sic brutis animantibus non rationalem intelligentiam, ſed naturalem induſtriam inſeuit, qua inſidias, damna, pericula, omniaque vitæ incommoda declinent. Itaque tota ſpecies animantium vna inclinatione mouetur. Lepus enim omnis pauidus & meticuloſus, Canis quiſque ſagax atque inſectandis feris induſtrius, Vulpes omnes ſubdolæ ſunt, aſtutæ, inſidioſæ; Lupus quiuis ferus, ac prædæ auidus; Simia quælibet humanas geſticulationes exprimit. Quod ipſum in

Animarum diſparitas.

Cap. 12.

2. de Anima.

Bruta non ratione, ſed ductu naturæ feruntur.

homine non conſequitur. Siquidem infinitæ ſunt humanarum actionum rationes ac modi, nec omni homini vna operatio, vnaq; intẽtio, vt animantib', quorum actiones à ſola natura cientur, q̃ in omnibus pari ratione decurrit. At rationalis actus, qui proprie humanæ mentis eſt, ſingulis diuerſus, ac pro animæ conditione alius alii. Vnde emergit tanta in hominum animis opinionum varietas. Vt itaque ex Pauli ſententia vnicuiq; datur manifeſtatio ſpiritus ad id, ꝙ expedit, ac variæ hominibus ſunt delegatæ functiones ac munia, quæ Deus pro ſuo arbitrio cuique diſtribuit, diuidens ſuum ſpiritum cuique vt vult: ita ſua cuiq; propria ac peculiaris anima, q̃ ab vno opifice profecta eſt, ſed non pari dignitate prædita, non eadem intelligentia ac rerum cognitione imbuta, ſic tamen vt virtutum vitiorumq; ſit capax, atque inſita vi optima quæque amplecti poſſet, ac vitare noxia, licet inualide ea perficiat, vbi diuino præſidio ſit deſtituta. Quapropter non abſurda mihi videtur illa Ariſtotelis cõparatio, qua mentẽ hominis aſſimilẽ facit tabulæ raſæ nulliſq; expolitæ picturis, ſed q̃ accommoda eſt, aptaq; vt quiduis in ea adumbrari poſſit, ac delineari, aut vitiorum monſtra aut virtutum ſimulacra. Quo ſpectat illud D. Pauli: Vt in opulenta magnificaq. domo non ſolum vaſa aurea & argentea ſunt, verum & lignea & teſtacea, quorum illa honeſto vſui deſtinantur; iſta ſordido, parumque honeſto: Sic Deus in hoc mundi theatrum varias corporum ac animorum differentias produxit, variiſque perſonis illas induit, ac diuerſis inſtruxit ornamentis, non tamen ſine ſpe excellentioris muneris aſſequendi. Neque n. cuiquam ademtus eſt conatus, aut induſtria, qua eniti poſſet ad præſtãtiſſima, & cõſectari optima: imo ad illa huic adminiculatur remunerator, ac cunctantem impellit. Sic qui ſua culpa ſordeſcit ac vitiorum cœno obductus eſt, expolire ſe poteſt, abſterſiſq. ſordibus effici

1. Cor. 12.

Epheſ. 4.

Mens tabula raſa.

2. Tim. 2.

Simile ab amplioribus.

Nemo culpam in Deo transferat.

fici vas honorificum,atq; vſibus præclaris accommodum. Aſſignauit ſiquidem Deus Opt.Max.cuique peculiarem corporis habitum, ſuæq; naturæ congruentem animam, quæ tamen multis modis immutari ſint apta. Deſciſcit enim nonnunquam homo,ac degenerat ab integritate, ſuique præſtantia, ſeu corpus ſeu animam ſpectes, atque originis ſuæ oblitus, ſordibus, lutoq; vitiorum inuoluitur: nonnunquam vero latenter à Deo inſtigatus ex malis, quibus erat deuinctus,eluctatur, atq. ad virtutem, ad ꝓbitatem, ad honeſta quæq; nititur. Cuius rei documenta ſumere licet in filio prodigo ac decoctore, & Saule. Omnibus itaq; ſua mens ſuaq. anima obtigit, ſed quæ diuino munere, cuiuſq. afflatu multiplices dotes,variaque chariſmata concipit: licet non æque valenter omnium mentes ſpiritus diuinus impleat. Accipiunt quidem omnes de vberrimo eius fonte, ſed alius alio affluentius. Quod talentorũ diſtributio nobis inculcat, qua in obeunda negociatione ſalutis noſtræ diligentiã & induſtriam noſtram, licet inualidã, acuit atq. exſtimulat & Dei dotes amplificãdas augendaſque præcipit. Vni n. quinque,alteri duo,tertio vnum partitus eſt, cuiq pro ingenii ſui captu, vtque operis huius Chorago expedire, atq; è re vſuque eſſe viſum eſt, expenſi acceptiq. rationem ſuo tempore exacturo. Sic Paulus Timotheum cõmonefacit, omnibuſq. eius nomine aurem vellicat, vt functionem ſuã curæ habeant, vt donum ſpiritus, tanquam ignem ſopitũ iamq; euaneſcentem exſuſcitent, vt excuſſo veterno delegatum munus ſedulo exſequi ſtudeant. Hoc enim à ſuis exigit Deus, vt quiſq. ſuam Spartam exornet, vt minam conceditam adaugeat, & cum fœnore refundat. Et quoniam non pariter otioſos eſſe nos, nec intermittere induſtriam, ſed continentes excubias agere, atq; indefeſſo labore inſiſtere nundinationi, Negotiamini (inquit) donec veniã. Quod

Luc.15.

Quid talenta & minæ diſtributio deſignet.

Matth.25.

2.Cap.1.

Simile à ſopito igne.

Luc.20.

Negotiatio Euangelica. cum organum electionis Paulus ſedulo inculcaret aliis, id ipſe omnibus modis præſtare ſtuduit, ſic vt in legatione ſibi commiſſa ceteris magis feruidus fuerit, atque in Apoſtolici muneris functione obeunda alacrior, viuidiorque. *Simile à natura rerum.* Vt itaque in gemmis, animantibus, herbis, ſideribus diſcrimen eſt, ac flos alius alio odoratior, ac gemma alia rutilantior: ita in animis hominum euenit, quæ peculiari quadam vi ac facultate inſtructæ, varias operationes, diuerſoſque effectus proferunt. *Simile ab aſtris & ſemine. Cor. 15.* Quemadmodum enim (vt Paulus ait) ſuo cuique ſemini vis inſita, atque alia caro pecudum, alia hominum. aliaque ſpecies ac decor corporibus cœleſtibus alia terrenis: alius Solis fulgor, alius Lunæ, alius alterius ſideris ſplendor: ita corpus hominum aliud alio præſtantius, habituque magis generoſo: ipſaque anima cum in hac ſtatione vitæque huius decurſu, tum in reſurrectione pro ſua ſorte ac meritis (quæ quiſque ad Deum referre debet, nulla philautia ſuique fiducia) dignitate & conditione potior, gloriaque ſuperior. Magna ſiquidem cum in præſenti ſeculo tum in futuro inter probos improboſque diſparitas ac diſſimilitudo multumq; diuerſa conditio. *Pſalm. 1.* Impii enim in medio iuſtorum non ſubſiſtent: ſed vt quiſquiliæ aliaque venti ludibria, diſſipabuntur. Itaque Paulus ex natura rerum multa oculis noſtris obiicit, quorum intuitu atque obſeruatione, arcana diuinitatis nobis innoteſcunt. *Simile à rebus odoratis. 1. Cor. 2.* Sic in negocio Chriſti ab odore ac fragrantia rerum corporaliũ ſimilitudinem deſumit. Vt enim effluxus atque exſpiratio ſtirpium effectu ſe prodit, ipſumque cor vel reficit, vel offendit: ſic anima, ex qua emanat ſalubris halitus, aut inſalubris, Chriſtum vel ſuauiter afficit, vel penitus offendit,

Æneid. 6.
Igneus eſt equidem vigor, & cœleſtis origo
Omni animæ.

Simile ab vrẽtibus rebus. Sed vt ignis alius alio calidior, ac ꝓ nutrimento, ſubiecto-

iectoque fomite vrentior: ex oleo ſiquidē, ſulphure, bitumine naphtha (quam Petroleum vocant) inflammeſcit ardentius, ita anima pro ſua facultate ac viribus, proque acceptis dotibus vim ſuam in corpus exſerit, eſtque in proferendis actionibus vel agilior, vel remiſſior; ſic tamen vt corporis habitus ac conſtitutio, quam κρᾶσιν Græci vocant, eiuſque organa animæ ſubſeruiant. Par eſt ratio in malis geniis quorum alius alio nocentior, hominique magis infeſtus.

Geniorum malorum diſcrimen.

Matth. 12.

Sic in Euangelio Beelzebub princeps dæmoniorum denominatur, tanquam in malis inferendis præpotens ac magnarum virium. Sic Euangelicæ narrationis ſeries malos Genios nocendi ſtudio ac malignitate diſcernit. Is enim, qui minus virium obtinebat ad perturbandam conuellendamque hominis mentem adſciſcit ſibi ſeptem deteriores ſe, ac collatis viribus ita illam occupauit, vt ſublata ſit omnis emendatioris vitæ ſpes, omniſq; ademtus ad ſaniorem mentem reditus.

Simile à metallis.

Eſaiæ 1.

Simile ab incultis agris.

Quod ſi fas ſit corporea conferre incorporeis: Vt ſtannum, plumbum, argentum, aurum, æs, cuprum, orichalcum, omniſq; generis metalla ſuas ſordes concipiunt, ſuamq; ſcoriam atq; æruginem contrahunt; vtq; agri inculti, ſqualore ac ſitu obducuntur, iiſque zizania, ac infelix lolium innaſcuntur: ita animæ ſubſtantia ſua vitia contrahit, ipſaque exculta ſplendore virtutum niteſcit; neglecta vero vitiorum fuligine denſeſcit atque obſcuratur.

Deo ſe quiſque ſubmittat.

Rom. 2.

Nec eſt quod quiſquam opifici ſuo obloquatur, aut cum illo expoſtulet, vt ignauus ille, qui acceptum talentum defoderat, cum ad omnes odor Seruatoris dimanet, impreſſaque ſint cuiq; diuinitatis veſtigia, ſic vt gentibus etiam à Deo alienis indita ſit inſcriptaque naturę lex, cuius inſtinctu mens illorum Dei notitiam concipit, ipſaque conſcientia atteſtatur, ac ratio dictat, quæ ſectari, quæ vitare conueniat, quantumq; inhoneſti honeſtique ſit diſcrimen. Quiſque itaque effi-

Natura lex cuique impreſſa. cere curet, ne in vanum incaſſumque hoc munus accepiſſe videatur, nec Deo, cuius arbitrio omnia decurrunt, obmurmuret, quod minus præſtantem animam ſit conſecutus: ſed quam obtinuit foueat, illique vt agro ſterili ac ieiuno culturam adhibeat, ſparſoque verbi Dei lætamine ſementi præparet. Ipſe infirmis conatibus, promptæque voluntati non eſt defuturus. *Simile à cultura agrorum.* Nihil autem animæ ſalubrius, magisque frugiferum, quam continenter ſacrarum literarum meditationi inſiſtere. *Hortatio ad amplectendam doctrinam cœleſtem.* Hæc ſiquidem vitiis medetur, hæc morbos expugnat, hæc animi mœrorem diluit, mentique offuſam caliginem diſcutit. Nullum eſt remedium ſanandis reſtaurandisq. exulceratis mentibus efficacius, magisque præſentaneum, nullus morſus tam virulentus, nullũ vulnus tam lethale, quod hoc medicamine non ſaneſcat atque obducatur:

Hor. lib. 1. Epiſt.

Feruet auaritia, miseraq́; cupidine pectus?
Sunt verba & voces, quibus hunc lenire dolorem
Poſſis & magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? ſunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Inuidus, iracundus, meri vinoſus amator?
Nemo adeo ferus eſt, qui non miteſcere poſſit,
Si modo culturæ patentem accommodet aurem.

Verbi Dei fructus & vtilitas. Hæc commoda præſtat Philoſophia, non humana quidem, vt Horatius exiſtimabat, ſed cœleſtis & diuina, quæ naturam luxatam ac collapſam integritati priſtinæ reſtituit, quæ fiduciam erga Deum in nobis excitat, illique nos conciliat, quæ animi tranquillitatem adfert, mentemque firmam ac ſtabilem: qua nihil homini in hoc turbulento vitæ ſalo optabilius. Quo ſpectat illud Pauli, quo nullus in hac palæſtra exercitatior: *2. Tim. 3.* Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem, quæ hominem iuſtum efficit, vt integer ſit homo diuinus ad omnia officia pietatis accommodus.

De

De animæ immortalitate, atq; indubitata certaq; corporis humani reſurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici contingat. Denique quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaq; morituro fiducia conſequendæ ſalutis.

CAP. XIV.

NIhil homini calamitoſo, morbiſque ac malis innumeris expoſito in huius æui decurſu plus adfert commodi, depulſoque mortis metu plus præbet ſolatii ac fiduciæ, quam vt ſubinde contempletur alterius vitæ beatitudinem ac felicitatē; eiuſq; rei potiundæ ſpem certā atq; indubitatam concipiat. Quæ conſiſtit in animæ immortalitate, ac corporis reſurrectione totius fidei noſtræ baſi ſolida atq; inconcuſſa. Inanis ſiquidem foret labor omnis noſter, atque irritus conatus: omniſque vitæ noſtræ ratio, cultus, inſtitutum, religio euanida, atq; impoſturæ affinis: ſi tanto, tamque ſalutari bono fruſtrari nos, atque ab alterius vitæ exſpectatione decidere contingat. Quo mirari ſubit quorundam ſtupiditatem, qui non aliter ſpirare homines, quam bruta exiſtiment, quique animas penitus exſtingui, nec à morte quidquam hominis ſupereſſe contendunt: Qui cum in naturæ operibus prorſus cœcutiant atque hallucinentur, Deique potentiam vel non agnoſcant, vel ex rebus conditis non obſeruent, fit vt mens illorum aſſequi aut rationem inire nequeat, qui effici poſſit, vt anima ſit æterna, ac nunquam interitura, ipſumque corpus rediuiuum ſit futurum, ſuæque integritati aliquando reſtituendum. Cum autem Deus hominem immortalem eſſe, ac perpetuo illum ſubſiſtere voluit, ad imaginem & ſimilitudinem ſui illum condidit. Quod ſi homo Dei imaginem refert, eiuſque ſimilitudinem exprimit: neceſſe eſt, eandem cum origine ſua naturam conſequi atque æternitatis fore conſortē. Huius muneris dignitatem ac præſtantiam nō ſunt ſortitæ reliquæ animantes: cum nulla in

Meditatio alterius vitæ quid efficiat.

In quo conſiſtat hominis ſecuritas.

Alia hominis alia animantium conditio.

Geneſ. I.

Homo Dei imaginem refert.

his ſe proferant diuinitatis veſtigia, nulla mens vigeat, deſit ratio, memoria, intellectus iudicium, artes, diſciplinæ, rerumque peritia deſideretur, quæ hominibus Dei munere affatim ſunt attributa. Quapropter piaculum eſt id ſtatuere mortale eſſe ac caducū, quod à Dei ſubſtantia prodiit, quodque à diuina mēte homini eſt inſpiratum. Vt igitur Deus æternus, omniſque interitus expers: ita anima quoque humana tanquam diuinæ eſſentiæ particeps æterna, atque ab omni corruptione immunis. Cæterum cum Deus hominis gratia omnia condidit, ſolus homo Dei cauſſa atque illi conformis eſt creatus, eoque effectum eſt, vt Deus à mundi exordiis mirifice erga illum affici ceperit, illoque ſe oblectare, atque eius familiaritate & conſuetudine perfrui exoptauerit, adeo vt huius cauſa humanitati vniri ſuſtinuerit, atque immortalis mortali agglutinari: quo diuina naturæ humanæ coaleſcat atque vniatur, humana diuinę. Cuius rei fidem ſuo hoc teſtimonio adſtruit Dei Patris ſapientia Chriſtus, qui hanc nobis ſalutem peperit: Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum, antequā quicquam faceret; ab initio atque ab æterno extiti, quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyſſos, quando æthera firmabat ſurſum, & terram deorſum, cum eo eram cuncta componens, & delectabar per ſingulos dies ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum, & deliciæ meæ eſſe cum filiis hominum. Quæ φιλανθρωπία, hoc eſt, vt Paulus ait, amor ac propenſio erga homines, hoc efficit, vt omnia nobis per Chriſtum ſint communicata, vt par ſit cum illo noſtra conditio, ſimilis ſors, æqualis hereditas: eoque fit vt quidquid in CHRISTO expreſſum eſt, in homine quoque ſit exprimendum. Ipſe æternus eſt, ac perenniter ſubſiſtit: id illius beneficio conſequitur homo: Ipſe primus reſurrexit deuicta morte, auctor, princeps, ac pri-

Animantes mente deſtituta.

Anima hominis diuinitatis particeps.

Deus homine vnice afficitur.

Prouerb. 8.

Dei amor & propenſio erga hominem.

Tim. 3.

Hebr. 3.

primitiæ tanti triumphi: illius virtute cæteri omnes ſunt reſuſcitandi. Quamobrem nemo ſibi tam ſit iniquus, aut in tanti muneris auctorem ingratus, vt nominis huius honorem ſibi vel inuideat, vel ab ſe repellat. Quis enim tam ſtupidus, qui ſe ab interitu vindicare non cupiat, ac perenniter ſubſiſtere exoptet potius, quam perpeti a morte ſopiri, ſublataque omni emergendi ſpe, in ſempiternam mortem deuolui? Scio equidem nonnullis plauſibilem videri hanc de animæ immortalitate perſuaſionem: ac corpus in eandem ſortem recipi, pariq. futurum conditione, aſt aliquando reuicturum prorſus abnuunt. Verum hi naturam hominis, totiuſque conficiendi ædificii rationem non penitus excutiunt, nec in illum defigunt oculos, qui homini lucis huius auctor exſtitit, & cuius virtute vitæ auſpicia eſt conſequutus. Siquidem cum anima & corpus indiuulſe inter ſe connexa hominem conſtituant, neceſſe eſt, vt totus homo, hoc eſt, & anima immortalitate potiatur, & corpus per reſurrectionis myſterium eiuſdem muneris ſit futurum particeps. Neque enim admittet ratio formationis hominis, vt alterum ſine altero ſuo fine, cui deſtinatum eſt, potiatur: vtque dimidiatus homo, aut altera modo pars beatitudinem conſequatur: neceſſe eſt igitur, conditique operis ratio expoſcit, vt corpus aliquando reuiuiſcat, ac poſtliminio coniunctum animæ pari ſit futurum cum illa conditione, eiuſdemque muneris conſors. Cum enim Deus formando homini eſſet intentus: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Quibus verbis non alteram modo partem deſignauit, ſed totum hominem, qui ex corpore & anima conflatus eſt. Hæc enim duo vnita & conglutinata hominem conficiunt: quæ cum ſint diſcreta ac diuulſa hominem diſſolui contingit ac nominis huius honore deſtitui. Quapropter mihi ratio exige-

Nemo non immortalitatem vel affectat vel meditatur.

Multi animæ immortalitatē ſtatuunt, pauci reſurrectionem.

Validum argumentum reſurrectionis.

re videtur, vt vtraq; pars eundē finem conſequatur, f. vel beatitudinem, ſi vita innocēter ſit tranſacta: vel damnationem, ſi nequiter: nec profecto foret rationi conſentaneum, vt ab illa fœlicitatis ſpe corpus excideret, cū huius æui moleſtias æque perferat. Siquidē animæ cauſa nonnunquā flagris ſcuticisq. ſubigitur, plagas accipit ac cruciatus, dolores cōcipit, periclitatur, vitæque diſcrimen ſubit: ſic vt illas animæ potentias ſentientē ac vegetantē, quæ brutis ēt communis, pertundi contingat ac dilaniari. In ſententiis n. dictis, perſuaſionibus, opinionib. iudiciis nonnunq̄ ſuo incōmodo animæ acquieſcit atq. obſequitur, ſeque in omnibus ſociū præbet & miniſtrū. Itaq; non immerito iniuria affici corpus videretur, niſi eodem beneficio vtatur. Eſt quidē corpus animæ inſtrumentum, quo actiones ſuas p̄ficit, ac functiones ſuas exſequitur: ſed alia ratione, corpore animato ac ſenſili vtitur anima, quam opifex, aut architectus ſerra, malleo, ſecuri: cum ſingula membra aptiſſime officiis ſuis ſint diſtincta, multisq. vſibus poſſint accommodari. Hoc autem diſcrimen inter corpus & animam ſtatui poſſe video, quod inter Solem & Lunam. Iſta enim licet lumen à Sole mutuetur, non tamen omnino propria vi deſtituta eſt, fertur enim peculiari motu ſuumque circulum abſoluit: lumen autem à Sole concipit, vt ſpeculum, vtque lebetes ac pelues perpolitæ ex oppoſita face ſplendorem, nullum vero lumen exhibet, niſi à Sole illuſtrata, ſed tamen otioſa cenſeri nequit: cum menſtruum curſum perficiat, ſuaque cœli ſpatia nullo Solis adminiculo metiatur. Sic anima corpori quidem vires ſuppeditat, at illi non deſunt inſitæ facultates & potentiæ naturales, quatuor humorū qualitates, quibus efficitur omnium functionum capax, atque ad quiduis exſequendum appoſitum. Et quemadmodum Sol ſua patitur deliquia; Lunæque interuentu occultatur. Similiter & Luna terræ obiectu

Corpus animi cauſa periclitari.

Corpus quomodo animi inſtrumentum.

Elegans comparatio à Sole & Luna deſumta.

Simile à perpolito ſpeculo.

obiectu *eclipſin*, defectumque percipit. Ille cum per lineam eclipticam decurrit in eodem gradu: iſta in oppoſitis: ita corpus & anima ſua percipiunt detrimenta ac deliquia, & pars altera alteri nonnunquam vel prodeſt vel officit. Cum itaq. tantus ſit in his cōſenſus, tam fida ſocietas, illaq; tantiſper, dum in hac vitæ ſtatione excubias agunt mutuas operas tradūt; par eſt, vt corpus per reſurrectionem innouatū eiuſdem muneris ſit particeps, atq. in eundē municipatum admittatur. Qua autem ratione id perfici contingat, ſi quis, vt Thomas ac Nicodemus ob ingenii tarditatem aſſequi nequit, ne Deo vel ſuam potentiam detrahat, vel illi diffidat; ſed oculos menteműq. in tanti opificis opera dirigat, abunde multa eſt perſpecturus, quæ illi non deeſſe vires declarabunt, non ſolum inſtaurandi hominis, verum & quiduis eorū, quæ animo deſtinauit, perficiendi. Colluſtremus cœlum, hoc ſideribus vndiq. exornatum, illiq. ſubiacentem terræ globum, ex qua pullulant tot ſpecioſi, fragrantesq; floſculi, tot ſtirpes ſalubres, cum eſui, tum medendis corporib. accommodæ, tot in maris gurgite piſcium genera, tot in aëre ac terra alites, tot pecora partim ad veſcendum, partim ad cultus agrorū ipſumq. hominem tanti operis ac muneris dominatorem ac præfectum. Quæ initio Dei verbo ex nihilo, nullaq. ſubiecta materia creata, ſtabiliter perſeuerant ac ſubſiſtunt, ſuasq. viciſſitudines, ortus progreſſus, incrementa obtinent. Cum itaq. tam ſit immenſa conditoris vis & potentia: quis illi vires deeſſe dictitabit erigendi, reſtaurandiq. collapſa, qui admiranda quæq. ex nihilo conſtruxit? Quod ſi corpus hominis nullo negotio ex nihilo creauit opifex: quanto illi facilius erit mortuū reſtituere, atq. in vitam reuocare? non quidem ex nihilo, ſed ex materia cognata ac familiari, quæ vel in cineres reuoluta eſt, vel alio quouis modo in auras euanuit. Vt autem ar-

Eclipſis ſolis & lunæ animæ & corpori comparata.

Conſenſus corporis & animæ.

Natura rerum reſurrectionem adſtruit.

Conditoris maieſtas & amplitudo.

Simile ab opere fuſili.

tifex opus fuſile confractum atq; imminutum ex eadem materia reſtaurat, formamque inducit præſtantiorem: ita Deus corpus in terram reſolutū ſuo tempore reuocabit in vitam, eadem quidem, qua fuit ſpecie, ſed omni labe, omnique terrena concretione ſublata. Hoc itaque honoris deferamus immenſo Opifici Deo, eamque potentiam illi aſſeramus, vt quiduis eorum quælibet, efficere illum poſſe confiteamur, nec quiſquam ex ſua imbecillitate aut ignorantia illud æſtimet aut metiatur: cum minutiſſima à nobis comprehendi nequeant, prorſuſque ingenii noſtri captum excedant. Quod ſi hæc mundi ſpectacula totiuſq; naturæ ordo ac ſeries nō ſit ſatis efficax ad excitandas hominū mentes, nec vllæ rationes ſatis firmæ ac ſolidæ ad declarandā Dei vim ac potentiam; ſaltem in ſe quiſq. deſcendat, ac mentis ſuę dignitatē ac præſtantiā ſedulo excutiat, ꝓfecto intelliget atque experietur, quanta ſit humani animi mentiſq. excellentia, quanta deniq; illius vis & potentia, q homini hoc munus indulſit. Mihi vero humana mens non omnino gemmis videtur abſimilis, quæ præter id ꝙ aſpectu gratæ ſint, atq; oculis blandiantur, tum internas vires, effectuſque efficaces obtinent, ac latentes, quas attritu & cōfricatione proferunt: vt Succinum, Gagates, Magnes agitata ac concalefacta feſtucas, floccos, quiſquilias, ferrum violenter ad ſe rapiunt: Sic animæ vis exuſcitata ac concuſſa vim ſuam exſerit, vtq. ignis ſopitus ac cineribus obductus emicat, ſenſimque ſcintillare incipit. Et quanquam diuina virtus paſſim ſe profert, atque in tanto naturæ artificio omnium ſe oculis exhibet, adeo vt humanus animus expleri ac ſatiari nequeat: in nulla tamen re DEI vis atque amplitudo magis elucet, aut expreſſius ſe declarat, quam in animo menteque hominis, quæ ab archetypo diuinitatis eſt depromta. Quapropter non eſt, quod quiſquam eam opinionē concipiat,

Deus omnipotens in eo quod vult.

4. Eſdr. 4.

Mentis cum gemmis comparatio.

Simile à gemmarum efficacia.

Digitized by Google

cipiat, vt id exiſtimet aliquando interiturum, quod ab eſſentia diuinitatis dimanauit, tantiſque dotibus eſt excultum. Quo mihi non abſurde ratiocinari videtur Plato: Quidquid non conſtat ex elementis, eſt immortale, atq; interitus expers: Anima non conſtat ex elementis, nec ex materiæ concretione conflatur, ſed diuinitus originem eſt ſortita: Igitur non eſt obnoxia corruptioni. Nec ſane tanta ineſſet hominum animis vis, & acumen ingenii, præſtantia doctrinæ, inuentionis ſubtilitas, cognitio rerum, Dei vel amor vel notitia: niſi anima à terreno concretu aliena, diuinitatis eſſet particeps, atque æternitati deſtinata. Quæ perſuaſio priſcorum etiam animos occupauit: quibus inſitum erat, teſte Cicerone, eſſe à morte ſenſum, neque exceſſu vitæ ſic deleri hominem, vt funditus interiret. Idque tum multis aliis, tum cerimoniis ſepulcrorum intelligi licet: Quas nec tanta cura coluiſſent, nec tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum animis, mortem non delere omnia, ſed quandam eſſe migrationem, commutationemque vitæ melioris. Nec ſane quiſquam poteſt eſſe tam rudis, tam ferinis moribus, qui in cœlum attollens oculos, tametſi neſciat cuius Dei prouidentia regitur hoc omne quod ſpectamus, aliquod tamen eſſe numen intelligat ex ipſa rerum magnitudine, motu, diſpoſitione, ordine, vtilitate, conſtantia, quod fulcit ac moderatur omnia. Cum itaque Deus Optimus Maximus, qui nihil temere aut fortuito eſt molitus, tantarum rerum vni homini principatum attribuit, abſurdum videri poſſet, vt is ad nihilum ſit redigendus, totusq; ſpectet ad interitum. Longe profecto melius conſuluit generi humano naturæ parens, quam vt id gigneret atque educaret, quod cum perpeſſurus eſſet extremos labores, tum incideret in mortis ſempiternum malum, portum potius commonſtrauit, ac fidam tutamq; ſtationem, in qua poſt

Mens humana diuinitatis exemplar.

In Thad.

Tuſc. I.

Ethnici immortalitatem admittunt.

Cicer. de Diuin.

Homini rerum principatus attributus.

exactos huius æui labores liceat conquieſcere. Hinc Paulus omnia ſtudia, curaſq. noſtras ſurſum ſpectare vult, erectaq; mente in ſupernam ciuitatem cœleſtia meditari. Quod ſi huius tantum ſeculi finibus vita noſtra terminatur, nec vltra producitur, nihil homine calamitoſius, nihil abiectius, prorſusq; iniqua opulentorum atque inopum conditio. Cum illi delitiis adfluant, rerumq. omnium copia perfruantur: iſti malis omnibus expoſiti nullam habituri ſint poſt hanc vitam ſpem, nullum ſolatium. Quamobrem optime ratiocinatur Paulus: Si in hac tantum vita ſpem fixā in Chriſtum habemus, nihil Chriſtianæ profeſſionis hominibus miſerius, multoq. potior illorum conditio qui à Chriſto alieni ſuauiter viuunt, ſeſeq; molliter curant, quam Chriſtianorum, qui vana ſpe ludificari malis ſe diuexari patiuntur, omniumq. ludibrium eſſe ſuſtinent, ac reiectamentum. Quod ſi quidquid eſt hominis perit, totaq. ſpes morte finitur, quid ſibi vult anxius ille mentis cruciatus, atq. animi carnificina? quid ſcelerum vltrix conſcientia? quid ingruente tempeſtate aliqua pauor & trepitatio? rurſus quid ſecuritas, animique tranquillitas, & conſtantia? Nonne illa pœnam ſunt metuentis poſt hanc vitā: iſta præmia ſpectantis, ac malorum lenimen, vitæq. ex Dei præſcripto exactæ non ſine certa ſpe, remunerationem? Quæ res effecit, vt Paulus exhortatus Timotheum ſuæ diſciplinæ aſſectatorem ad pergendam muneris Apoſtolici functionem, ad quā erat adſciſcēdus, deſumto ab athletis ac pugilibus exemplo, confidenter pronuntiarit: Certamē bonum certaui, curſum conſummaui, fidē ſeruaui: quod ſupereſt, repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quā reddet Dominus iuſtus index, non ſolum aūt mihi, ſed quotquot illi fidunt, illiuſq. promiſſionibus nituntur. Quamobrem nō eſt quod quiſquam ab hac ſpe decidat, mentemque ſinat à tanta felici-

Coloſſ. 3.
Hebr. 2.

1. Cor. 15.
Solidæ Pauli rationes in aſſerenda immortalitate.

Animi carnificina mentem vellicat.

1. Tim. 4.

tatis exſpectatione dimoueri. Huius enim rei veritatem ſua cuiq; mens dictat, intellectus percipit, ratio confirmat, natura rerum loquitur: adde quod omnibus inſita ſit immortalitatis honeſta ambitio, & ꝙ quiſque memoriam ſui quam maxime longam efficere cupiat, eamq; apud poſteros durare perenniter, ac nulla vetuſtate aboleri. Quæ vna ratio validiſſima Auguſtino ac Ciceroni creditur, qua conuinci poſſit, animam eſſe immortalem, nec vnquam interituram. Hæc ſiquidem perſuaſio magnos addit ſtimulos magnaq; incitamenta ac virtutem, ac ꝓpoſitis præmiis ad pręclariſſima quæq; mentem extimulat. Et quanquam hæc & pleraq; alia non exigant rationũ ſuffragia, nec diuina (vt Paulus ait) conſiſtant in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, non tamen improbandus illorum conatus atque induſtria, qui ſobrias rationes adferunt; quo illorum animis error eximi poſſet, qui contemptis ſcripturæ teſtimoniis ægre ferunt animę immortalitatẽ, ac reſurrectionis fidem hominibus inculcari. In ceteris vero non conſultum arbitror diuina curioſius perſcrutari: ac ſacri codices frenũ iniiciunt humanæ temeritati, quæ eruere tentat acceſſu adituq; difficilia, atq; vnde non facile reſilire ac referre pedem licet. Cuius rei documentũ Iob, Eſdras, ac præcipue Paulus exhibuit, qui eo erat progreſſus, vt exclamare ſit coactus: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & cognitionis Dei, quã inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & imperueſtigabiles viæ eius? Quis enim cognouit mentem Domini? aut quis illi fuit a conſiliis? Quoniam ex illo, & per illum, & in illo omnia. Ceterum ne quis ſe diuelli patiatur, ab hoc ſolido fundamento, in quo tota ſpes hominis decumbit totiuſq. ſalutis cardo vertitur, Paulus acriter vrget ac inculcat reſurrectionem, quæ & animæ immortalitatẽ complectitur, eiuſq. rei fidem, certitudinem, rationem, modumq. exprimit, ex natura

De cognit. veræ vitæ.

Tuſc. lib. I.

I. Cor. 2.

Quatenus eruenda Deitatis arcana.

Rom. II.

I. Cor. 15.

Quomodo homines reſuſcitandi.

rerum deſumta ſimilitudine. Natura enim omnium rerum artifex inimitabilis, & cuius vim nemo exacte exprimere, aut ementiri poteſt, multa parit atque effingit, quæ Dei potentiam in omnibus efficacem demonſtrant, atq; in elaborandis fingendiſque rerum ſimulacris, virtutem declarant. Quod ſi admiramur artificem ob inſignem aliquam concinneque depictam tabulam, aut rem quandã affabre elaboratam, vt Gaditanus fecit perfecta Liuii hiſtoria: quanto magis illum ſuſpicere ac venerari par eſt, qui tam ſtupenda rerum miracula oculis mentique hominum obiicit, quorum nec numerus iniri poteſt, nec ratio? Nam vt ex minutiſſimus naturæ rebus corporis humani innouatio comprobetur: Quis non obſeruauit ex cicada iam vetula atq; exoleſcente proiecto exunio proſilire recens atq; agile, argutumq; inſecti genus? ex ſegni ac moribunda eruca papilionem picturatum ac volitantẽ? ex formicis alatam muſcã? Quid bombyx vermiculus, qui ſerica texit, nonne ſigna renaſcentis vitæ commonſtrat, dum mortua reuiuiſcit? Phœnix Lactantii carmine celebrata an ne rediuiua reſurrectionis ſpecimen nobis exhibet? Quid ipſa veris amœnitas grataque recurrentis anni viciſſitudo? nonne reſurrectionem repræſentãt, menteſq; noſtras in ſpem immortalitatis erigunt? Quem vero terræ vis ac natura non oblectet? quæ cum gremio mollito ac ſubacto ſemen ſparſum acceperit, primum inoccatum cohibet, deinde tepefactum vapore & complexu ſuo elicit herbeſcentem viriditatem, quæ fibris nixa ſtirpium ſenſim adoleſcit, culmoque erecto geniculato, vaginis iam quaſi pubeſcẽs includitur, è quibus cum emerſerit, frugẽ fundit ſpicæ ordine inſtructam, & contra auium minorum morſum munitur vallo ariſtarum. Omitto vim ipſam omniũ, quæ ex terra pullulant: Siquidem ex fici tantulo grano, ex acino vinaceo aut ceterarum ſtirpium minutiſſimis

Simile à pictura.

Simile ex natura rerum.

Phœnix reſurrectionis typus.

Cicero de Senect.

Stirpes renaſcentes reſurrectionem commonſtrant.

tiſſimis ſeminibus tantos truncos, ramoſq. ac frondium pompam procreari perſpicimus: malleoli, plantæ, ſarmenta, radices, propagines, inſitiones, nonne ea efficiunt, vt non abſurda videri poſſit corporis humani innouatio? Hanc tam admirandã naturæ vim poſt Ciceronem Chryſoſtomus exaggerat in immenſum, ac terram omnium parentem ſummis præconiis effert. Omnium enim rerum vita ex terræ vligine exſiſtit; herbæ, arbores, floſculi, multiformes & varii ſummaque arte elaborati, non ſine eximia odoris ſuauitate ex ſoli vbertate ortus atq. incrementa ſuſcipiunt. Aër craſſus in aquam denſeſcit, quæ cœlitus delapſa terram irrigat, eadem rurſus Solis calore extenuata rareſcit, atq. in aërem commutatur: multaque eius generis varias mutationes ſuſtinent, quæ nõ minus admirationis adferunt quam reſurrectio. Verbi cauſa, vitis ex terræ humiditate non ſolũ pampinos & capreolos guſtu peracerbos, ſed ſalubrem etiam ſuccum, vuaſq. ſapidas producit. Palma ſcabra arbor & cortioſa dactylos profert dulces, vinoſos, ſucculentos. Iam vero ſemen vnde homo concipitur, quomodo in aures, in manus, in brachia, in cor, pulmonem, neruos, arterias, carnẽ, oſſa, cartilagines, membranas figuretur, quis poſſit ratione conſequi; tam multa ſunt in corpore humano qualitatum, humorum, potentiarum, virtutum, factionum diſcrimina, ex vnico ſemine conſtituta. An ne tibi inexplicabile videtur, quomodo humidum & molle in os durum ac frigidum ſolideſcit, quomodo in ſanguinem rubicundum ac florulentum cibi alterentur? in venas, arterias, neruos, muſculos, ligamenta, tendines alimenta cõmutentur ac ſolideſcant? Cum itaq; tam multa quotidie natura moliatur, quorum mens humana rationem aſſequi nequeat: quis negabit id præſtare poſſe totius vniuerſitatis opificem in reſuſcitandis erigendiſque corporibus, quod natura Dei

1. Theſſ. 7. *Homil. 7.*

Terra poſt Deũ rerum parens.

Natura artificium.

Ex hominis ſtructura exemplum.

Natura Dei miniſtra.

miniſtra quotidie facit in fouendo eliciendoque putrefacto ſemine. Vident id madefactum repullulaſcere, atq; in ſpecioſam ſtirpem denſamq. frondem emergere, & non credunt hominē humo conditum reuicturum, ſuoq; nitori aliquando reſtituendum. Itaq; Cyprianus, cui ſymbolum adſcriptum eſt, Pauli exemplo ex natura ſeminum reſurrectionis fidem illuſtrat: Si quis, inquit diuerſa ſemina in vnum commiſceat, atque hæc indiſcreta ſeminet, vel paſſim in terram ſpargat, nonne cuiuſque ſeminis ſatio competenti tempore ſecundum naturæ ſuæ ſpeciem germen producit, & culmum ſuæ formæ, ſuiq. corporis reparat? Ita quoq; carnis ſubſtantia quamuis varie ac diuerſe ſparſa ſit, cum Deo viſum erit, reducetur in vitā, illa ſpecie quā mors abſtulerat, atq; ita fit vt vnicuiq; animæ non confuſum, non adſcititium aut extraneum corpus, ſed ſuum quod habuerat, ſit reſtituendum, vt conſequenter poſſit pro præſentis vitæ certamine cum anima ſua caro pudica coronari, vel impudica puniri. Quapropter non videtur mihi Paulus magis appoſita propinquaq. imagine reſurrectionis typum potuiſſe figurare, quam ſparſi ſeminis ſubactiq. ſcrobis ſimilitudine. Quod eſt n. in natura ſemen humo condere, hoc eſt in reſurrectione cadauer ſepelire: quod illic enaſci atq. in viuā ſtirpē emergere, id homini reuiuiſcere. Committitur terræ corpus putredini obnoxium: at idem reuiuiſcet ſublata omni naturæ imbellicitate: defoditur in terram variis affectibus, calamitatibus, morbiſq; expoſitum: reſurget alacre, viuidum, erectum, purumq. ac putū, atq. ab omni labe defecatum. Exemplo res erit lucidior: Ægroto qui graui morbo cōflictatur, color deflorеſcit efficiturq. luridus, muſtelinus, ſqualidus, giluus, cadaueroſus, totūque corpus adeo gracileſcit atq. extenuatur, vt exhauſto vitali ſucco agnoſci nequeat. At is adhibitis medicamentis, ac ſalubri victus

Exempla reſurrectionis ex Cypriano.

Simile à ſparſo ſemine.

Exemplum ab exhauſto corpore.

ratione reuiuiſcit, fitque pinguis ac nitidus, cuteque tam ſuauiter curata, vt Mangonio excultus atque expolitus videri poſſit. Sic in reſurrectione idē corpus emerget, ſed illuſtrius, & in quo nulla apparebunt concretæ labis, aut corruptelæ veteris veſtigia. Hoc exemplar in Chriſto primum incoatum eſt qui nulla re efficacius diuinitatem ſuam declarauit, quam reſurrectionis triumpho. Id ipſum in omnibus eius virtute eſt exprimendum. Qui, vt Paulus ait, transformabit corpus noſtrum humile, ac conforme reddet corpori ſuo glorioſo ſecundū efficaciam, qua poteſt etiam ſibi ſubiicere omnia. Quamobrem non vult nos diſcrutiari metu mortis Apoſtolus, nec impotētius luctu ac lamentis confici. Quandoquidem qui in Chriſto obdormiſcunt, Dei verbo ſunt reſuſcitandi, ſempiterno æuo cum illo fruituri: quod ita futurū prædixit Seruator: Veniet hora qua omnes qui in monumentis ſunt, audient vocem eius, ac ꝓdibunt; qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in reſurrectionem condemnationis. Quibus verbis ſolatium adfert deiectis afflictiſque mentibus, ne malis ſuccumbant: impiis vero ac deploratis hominibus terrorem incutit ac trepidationem, vt qui nullum prorſus ſibi ſcelerum finem ſtatuerent, niſi poſt hanc vitam perſoluerentur pietatis atq. impietatis præmia. Vnde Iob in extrema calamitate conſtitutus & cui ad ſummam miſeriā nihil eſſet reliqui hac certa ſpe ſe ipſe ſolatur: Scio quod redemtor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & in carne mea videbo Deum Seruatorem meum, quem conſpecturus ſum ego ipſe, & non alius, repoſita eſt hæc ſpes in ſinu meo, hoc eſt nemo excutiet mihi hanc fiduciam & certitudinem. Cum itaque tota ſpes ac fiducia conſequendæ ſalutis omneque in extremis ſolatium in reſurrectionis fide conſiſtat, hanc præcipue opponamus inſultib. ac ter-

Philipp. 2.

1. Theſſ. 4.

Ioan. 5.

Diffidentia & fiducia quid efficiant.

Cap. 14. 21.

Reſurrectio labantes fulcit.

ricula mentis, quibus mentes noſtras ſubruere tentant, ac labefactare Dæmones, in eoq; ſpem fixam habeamus, q tantæ libertatis nobis auctor atq; aſſertor exſtitit. In maximam autem ſpem ac ſalutis fiduciam erexit hominū mentes diu expectata Seruatoris natiuitas, multum contulit eius inter homines conuerſatio, morum integritas, doctrina, mors deniq; ipſius, quam noſtra cauſa ſubiit, atq; ab interitu nos vindicauit: verum hoc effecit reſurrectionis veritas, vt parto de morte triumpho ac victoria, nemo de ꝓmiſſa ſalute poſſit ambigere. ſed firmam ſpem concipere audeat, in ſe quoq; omnia perficienda, quæ in capite ſunt expreſſa exhibitaque. Itaque tota fides noſtra illius reſurrectione nititur, per quam Chriſtus mortē expugnauit, eiuſq; aculeum, hoc eſt, peccatum, quod à Deo nos auerſos reddidit atque alienos, confecit. Proinde cū tantam felicitatem per mortem Seruatoris ac reſurrectionem ſimus conſequuti, non ſinamus nos à recta ſemita dimoueri, ſed demus operā, vt tantorum honorum fructum percipiamus, atq; in illum continenter defigamus oculos, q ſingulari ſuo fauore ac miſericordia, per Chriſtum excitatum à morte, regenuit nos in ſpem viuam, vitæque nunquam interituræ reſtituit, atque hereditatem immortalem conſignauit, condonans nobis omnia delicta, obliterato expunctoque quod aduerſus nos erat, chirographo. Huius beneficii memoria animo noſtro aſſidue obuerſari debet, potiſſime quando poſtremus conflictus nobis adeundus eſt, in quo deteſtatis omnibus anteactæ vitæ flagitiis, opponamus Satanæ, morti, peccato, inferno, immenſam Dei Patris miſericordiam per fiduciam in Chriſtum, per quem nobis certo obuia parataque eſt ſalus omniumque peccatorum remiſſio ac reconciliatio in ſanguine illius. Per hunc acceſſum aditumque habemus ad Patrem. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Sic enim dilexit

Natiuitas Chriſti quid efficit.

Reſurrectio quid homini contulit.

1. Pet. 1.

Colo ſ. 8.

Reſurrectio ſemper in animum reuocanda.

Ioan. 3.

Deus

Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum impēderit nobis redimēdis, vt omnis qui credit in eum, quique illi fidit, ac promiſſioni illius innititur non pereat, ſed vitam æternam aſſequatur: Quæ fiducia exſuſcitat, erigitque mentes noſtras, vt ꝓferant veros fructus per opera caritatis, qua ſummo amore proſequimur Deum, & propter hunc proximū. Quod autem dictat fides, exſequitur caritas. Fides enim non otioſa gignit caritatem, caritas viciſſim alit fidem. Sic in fatuarum lampadibus exſtinguitur lumen fidei, oleo caritatis deficiente. Hæc itaque fides, fiduciaque promiſſæ miſericordiæ, quæ cordi noſtro infuſa eſt per Spiritum ſanctum, excitanda fouendaq; in nobis, vt per Christi Mediatoris meritum clamemus, Abba, Pater. Spiritus enim adoptionis atq; arrhabo hereditatis noſtræ in redemtionem acquiſitæ poſſeſſionis erigit nos ac conſolatur, mentique trepidationem, ac conſcientiæ terrorem eximit, efficitq; vt fauorem, vt præſentiā, vt miſericordiam Dei agnoſcamus, & conſequamur redemtionem ac reconciliationem beneficio Ieſu Chriſti, quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine illius. Itaq; iuſtificati fide, pacem conſequimur, ac pacatam conſcientiam, mentemque tranquillam ac ſecuram. ſic vt diſcuſſa omni diffidētia ac deſperatione, conceptaq; certa reſurrectionis atque immortalitatis ſpe, ne quidquam hæſitantes de parta ſalute, alacriter hinc emigremus in noſtrā ſedem ac ſupernā patriā, perenni gaudio cum libertatis noſtræ aſſertore fruituri. Quæ ne mentibus noſtris aliquando excidant, tantique beneficii ac pignoris exoleſcat recordatio, aut obrepat obliuio, Cœnam Dominicam ac ſacram Synaxin inſtituit: qua ſubinde recolimus ac refricamus omnium actorum memoriam, vt crebra meditatione noui fœderis erigatur atq; inardeſcat mens noſtra in illius reuerentiam, ſumtoque corpore & ſanguine ipſius, illo vnia-

Fiducia in Chriſtum mentes erigit.

Matth. 25.

Fides caritate ſtipata.

Galat. 4.

In Deum per Chriſtum dirigendi oculi.

Synaxis.

mur, ac certam ſpem atq; fiduciam concipiamus caritatis ac miſericordiæ immenſæ, qua non dubitauit, vitam ſuã nobis redimendis impendere: Quod ipſum monumentum cum aſſidue, tum maxime ſub finem vitæ, morteq. iam imminente adhibere, menteq. ac animo concipere conuenit, vt tranquillitas in animis noſtris, ſummaque in illum fiducia mentibus noſtris inhæreſcat, ac continenter illi gratias agamus pro inæſtimabili effuſi ſanguinis munere, quo omnem peccati labem nobis exemit, excuſſoq. mortis terrore ac ſublata ſæuiſſimi hoſtis tyrannide in libertatem captiuos aſſeruit. Hoc itaque myſtico pane ac ſacroſancto ſymbolo certi reddimur Chriſto nos eſſe inſitos, illiq. vnitos atque arctiſſimo dilectionis vinculo connexos. Quo efficitur vt certiſſima ſpe tamquam ſcipione fulti ea nos aſſecuturos confidamus, quæ concepit ac perſuaſit afflatu ſpiritus fides, ex qua tãquam radice, caritatis rami pullulant, qui vberrimos operum fructus proferunt. Illi enim viuacem eſſe fidem teſtantur, nec vlla ſui parte mutilam aut claudicantem. Bonis ſiquidem Deoq; acceptis operibus fides ſolida nunquam deſtituta eſt, ſed ornata, vt ſpecioſa arbor fronde ac fructibus. Cum itaque virtutes iſtæ heroicæ, ac diuinitus inſpiratæ, quæ ita inter ſe cohærent ac conſentiunt vt ſe diuelli non patiantur, ad ſalutem ſint neceſſariæ, in iis ſedulo exercenda mens eſt: quo poſt exactas huius æui moleſtias, poſt approbatam atq; exſertam fidei noſtræ profeſſionẽ, quam Deus à nobis exigit, in eaque nos exercet, eas opes, illam hereditatem, illa præmia conſequamur, quæ Deus iis conſignauit, qui in vitæ huius certamine delegato munere probe ſunt defuncti: in quo ſi erratum eſt, nihil ſaluti magis proximum, quam erecta in Deum mente, immenſæ illius miſericordiæ, ſe totum committere. Freti itaque illius clementia, ac ſpe miſericordiæ, quã nulli reſipiſcenti denegat, fulti

Eucharistia.

Hebr. 8.

Iacob. 2.

Habendus delectus operum.

Iuſtificatio impii ex Dei iuſtitia.

Ezech. 18.

Hebr. 4.

accedaᐨ

accedamus cum ſiducia ad thronum gratiæ ipſius, vt conſequamur miſericordiam in tempore opportuno. Atque illud Prophetæ continenter, atque ex intimo cordis affectu exorabilis placabilisq; iudicis auribus inſonemus. Non intres in iudicium cum ſeruo tuo Domine, quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens: Si iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit? Verum apud te propitiatio eſt, & copioſa apud te redemtio.

Pſal. 148.
Pſal. 119.
Diffidentia excutienda animis.

An prodigioſis monſtroſisque partubus atque abortiuis anima rationalis indita, ſintq; reſurrectionis futuri participes, obiter, qua ex cauſſa excitentur monſtra.

CAP. XV.

QVicunque formam humanã obtinent, ſumtoque à primo parente naſcendi ordine, ratione ac modo ab vtroque ſexu ſunt proſeminati; licet monſtroſa ſint ſpecie deformique habitu, animæ rationalis munere potiuntur, decurſoq; æui huius curriculo futuri ſunt reſurrectionis participes. Qui vero nihil hominis præ ſe ferunt, atque ex alterius animantis commiſtione ſunt conflati, ſuasq; actiones aliter, quam homines exercent, nec immortales ſunt futuri, nec innouati corporis honore illuſtrandi. Sic Fauni, Satyri, Lemures, Centauri, Striges, Tritones, Sirenes, Harpyiæ, & ſi qua alia fabuloſa vetuſtas commenta eſt, nec animam rationalem obtinent, nec reſurrectionis beneficio potientur. Sunt quidem inter tot hominum myriades plerique enormi corpore, adſpectu tetro atq; horrido, roſtro ſuillo, rictu indecenti: ſed hi omnes tametſi naturali hominis forma deflexerint, in hominum tamen numerum referuntur. Loquuntur enim, ratiocinantur, iudicant, reminiſcũtur, aliaq; animæ munia obeunt, ac ſuas actiones humano more peragunt, licet ab hominis dignitate ac præſtantia, inſitaq; naturæ vi nonnihil degenerẽt,

Deformitas non priuat quenquam hominis nomine.

Vnde monſtroſa ſpecies.

Contrahitur autem multifariam monſtroſus corporis habitus. Siquidem pauor, metus, conſternatio, influxus ſiderum, excrementi ſeminalis vel defectus, vel redundantia, imaginationes geſtantium, variaque ſimulacra, quæ animo menteq; concipiũtur, corpus deformant, atq; alienas ſpecies, figurasque abſurdas ſexui imprimunt. Nonnunquam totius naturæ ordo inuertitur, cũ vel ſemina vitiata ſunt, vel inſtrumenta inepta, ſic vt naturales facultates, propagandæ fingendæque ſobolis ſuum opificiũ exacte elaborare nequeant. Vt enim artifex quamlibet induſtrius opus feliciter incoatum perficere nequit, vbi vel materia improba eſt, vel inſtrumenta retuſa. Sic natura deſtituta facultatum ſuarum viribus, vel materiam nacta inidoneam, omnia vitioſe agit, ſuoq; fine fruſtratur. Non deſunt qui data opera nonnullas corporis partes aliter, quam natura inſtituit, informant. Sic in Aſia, Hippocrate teſte, Μακροκέφαλοι erant: quorum capita in oblongam formam figurabant nutrices: id enim viſum eſt illis inſigne ac generoſæ indolis argumentum, vt Perſis naſus aquilinus. Quo tandem effectum eſt, vt etiamſi ceſſaret, atque intermitteretur premendi capitis conſuetudo: natura tamen dũ formationi fœtus inſiſteret, cũ inueterata inolitaq; conſuetudine conſpiraret, & quæ quiſq; artificioſe adhibitaq, induſtria moliretur: ipſa natura ſponte exprimeret. Alimenta quoq; ipſaq; ambientis aëris qualitas nonnullarum partium deformitatem pariunt. Sic qui frigida humidaque loca occupant, ſunt capiones, ventricoſi, obeſo corpore, labris tumidis, buccis protuberantibus. Pleræq; regiones pigmæos producunt, arimaſpos, nanos, pumiliones, coactæque breuitatis homunculos. Aliæ gutturoſos ſtrumisq; deformatos, ſimis naribus, varis repandisq; cruribus. Verũ licet in his multa deſiderentur, membraque vel diſtorta ſint vel enormiter cõſtituta: quia tamẽ ex hominib. ſunt progna-

Simile ab artificu induſtria.

De aëre & locis.

Regiones corporu & animi conditiones immutant.

prognati, ac vis aliqua rationis in his viget, iiſdemque naturæ legibus ducuntur, animam rationalem iis ineſſe Orthodoxi ſtatuunt ac reſurrectionis fore conſortes. Cuius vis hoc effectura eſt, vt deformia quæq; aſpectuq; horrida, dignam homine venuſtatem cōſequantur, membraq; hiulca, diſtorta, luxata, incurua, mutila, in ſuā integritatē ſint reſtauranda. Et quamq̃ in nonnullis rationis vigor minus elucet propter organi ineptitudinem, vt in pueris, ſeniculis, ebriis, delirantibus, quibus vel impedita eſt animæ vis vel oppreſſa: ſingulis tamē anima rationalis infuſa eſt: quæque imminuta ſunt, reſurrectionis munere continget impleri. Imperfecti vero partus atq; abortiui, omneſque effluxus, quib⁹ aut nulla eſt, aut perexigua membrorum delineatio, quod animæ rationalis munere ſunt deſtituti, hominis nomen non promerentur: eoque nec reſuſcitandi. Medici autē inter abortum effluxumque diſcrimen ſtatuunt. Effluxus ſiquidem fit, cum ſemina primum aliquot dies conglobata ob vteri læuorem ac lubricitatē præmature effluunt ac delabuntur, ſic vt informe quiddam profluat, ac rudimentū futuri fœtus, operiſq; incoati adumbratio, quod ipſum deperit atque excutitur: vt ſemina, fœtuſque arbutei in frugiperda arbore. Abortus vero membra exacte plerumque conformata demonſtrat, qui vbi duos & quadraginta dies impleuerit, animæ rationalis, vitæq. munere potitur. Quo fit, vt ſi erumpat, obortaque ſubita aliqua conſternatione excutiatur, in vitam aliquando ſit reuocādus. Licet n. multa in illo deſiderentur, iuſtaque magnitudo denegetur, omnia tamen in reſurrectione ſunt implenda, quæ tempore erant acceſſura. Et quemadmodum pueri multa habent poteſtate, quæ progreſſu temporis, acceſſuque ætatis ſe proferunt: vt ſunt dentes, vngues, capilli, iuſtaque moles ac ſtatura corporis, quę facultate ſeminis ſenſim augeſcunt ac perficiuntur: ſic in

Reſurrectio corpora indecora reſtituet.

Abortus & effluxus diſcrimen.

Simile à puerorum incremento.

reſurrectione omnia corporis detrimēta, omneſque partes in abſolutæ perficiētur. Quiſquis igitur ex humano ſemine, non ex fœda aliqua putrique vligine, aut vitioſi humoris concurſu & confluuio prognatus eſt, tametſi monſtroſo ſit corpore, ac deformi ſpecie, à morte poſtliminio in vitam reuocandus eſt, ſublato omni vitio, membriſq; omnibus vigore reſurrectionis in ſuam integritatem decenter redactis. Siquidē immenſus ille rerum opifex:

Prudentius.

Qui reparat corpus, non reddet debile quidquam.
Nam ſi debilitas redit, inſtauratio non eſt.
Quod caſus rapuit, quod morbus, quod dolor hauſit,
Quod truncauit edax ſenium populante veterno,
Omne reuertenti reparata in membra redibit.

Deo nihil impoßibile.

Id enim illi admodum procliue erit, minimeq; operoſum, qui ex nihilo omnia conſtituit. Plus eſt enim, Auguſtino teſte, homines creare, quam collapſos erigere, ac denuo in vitam reuocare. Plus eſt efficere, vt exiſtat, quod nunquam fuit, quam reparare quod aliquando exſtitit. Nec Deo perit terrena materies, cui facile eſt reuocare in priſtinam naturam, quod in halitus, in auram, atque aëra euanuit, quodque vel abſumſit macies, vel fames exhauſit, vel morbi depopulati ſunt, vel exuſtione in cineres ſit reuolutū, vel in elementa, ac corporis alieni ſubſtantiā tranſierit.

Simile ab ære alieno.

Reddetur n. caro illi homini à quo deciſa eſt tanquā mutuum atque æs alienum. Hanc tam efficacem vim experientur, qui hominis nomen promerentur, eaq; monſtra quæ ex hominibus proſeminata ſunt atque eandem cum hominibus naturam obtinent, huius diuini muneris futuri ſunt conſortes.

Humores atque alimenta corporis habitum mentisq́; ſtatum manifeſto immutare, atque hinc affectuum origo ac conſcientiæ ſtimuli emergunt: obiter quid melancholia efficiat, & qua quiſque ratione illi mederi queat.

CAP. XVII.

Nemo

NEmo eſt mortalium qui affectibus non ducatur, ſuaq; percipiat παθήματα, ſeu perturbationes, at alius alio eſt concitatior, atque ad concipiendos animi motus propenſior. Siquidem qui inculpato ſunt corporis habitu ac temperanter victus vitæque rationem inſtituunt, perturbationibus minus ſolent inquietari. Sic Socrates ea animi tranquillitate ac conſtantia fuiſſe memoratur, vt domi foriſque ſemper eodem vultu, eadem mentis alacritate extiterit, licet moroſam vxorē perpeti ſit coactus: quod ipſum non alia ratione obtinuit, quam frugalitate, ſummaque temperantia Hinc Cicero omnium perturbationum fontem, intemperantiam cōſtituit, quæ eſt à tota mente atque recta ratione defectio, adeo vt nullo modo appetitiones animi regi, aut in officio contineri queant. Quemadmodum igitur temperantia ſedat omnes enormes appetitiones, atque efficit, vt hæ rectæ rationi pareant, conſeruatque moderata iudicia mentis, ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat. Quo fit, vt omnes corporis morbi, mentiſque errores ex ea pullulent. Vt enim, cum ſanguis & pituita redundant, aut vbi vtraque bilis adaucta eſt, ægrotationes, morbique in corpore naſcuntur, ſic prauarum opinionū conturbatio, earumque inter ſe repugnantia animū ſanitate ſpoliat, ac corpus in mutuam perniciē pertrahit. Ira ſiquidem, excandeſcentia, obtrectatio, metus, pauor, mœſtitia, æmulatio, ſi quando venis medulliſq; inſederint, atq; intimos mentis receſſus occuparint, corpori quoq. infeſta ſunt, illique teterrimos morbos inferunt. Corporis itidem morbis animum p̄ conſenſum, ac lege cōſortii afficiūt. Et quanq̄ obiecta, multæque externæ cauſſæ motus turbulentos in homine concitent, præcipua tamē cauſſa atque origo in corde, necnon in humorib⁹ ſpiritibuſq; cōſiſtit, qui ſi moderati ſint, nec aliena qualitate imbuti,

Nemo non affectibus vrgetur.

Socrates cur affectibus minus obnoxius.

Tuſcul. 4.

Temperantia.

Affectuum in anima tyrannis.

minus ferueſcit animus, pauloque mens eſt ſedatior. Ita ſi ſanguis ſincerus ſit ac defecatus, ſi æquabile tẽperamentum, corpusq; valetudine inoffenſa, ſegnius irritari hominem contingit, minusq; vel ira vel metu, vel vindictæ cupiditate diuexari, aut ſi aliquo affectu concutiatur, vt nemo prorſus ἀπαθὴς atque ab affectibus alienus, confeſtim adhibita in conſilium ratione, mentisque iudicio, omnis animi feruor miteſcit, æſtuq; ſedatur. Cuius rei documentum ſumere licet ex Dauide ac Pericle, quibus cum improb⁹ quidam inſultaret, ac conuicia ingereret, non odio illum aut vindicta, ſed humanitatis officio ſunt proſecuti. Concipit quidem cor ex his quæ foris obiiciuntur, varios animi motus, ſed plerumque nullis obiectis ſimulacris in violentos affectus erumpit, ac ſubeunte animum latenti tacitaque cogitatione vel illatæ cõtumeliæ, vel accepti incommodi indignatione, mens ipſa ferueſcit, atque intra ſe tumultuatur. Magni itaque refert in affectuũ differentiis, quale cuiusq; temperamentum exiſtat, quibus humoribus corpus ſit oppletum, quæ ſpirituum qui ex humoribus generantur, qualitas. Siquidem qui calido ſunt ſiccoque corporis habitu, celerius incandeſcunt, præſertim qui improcero puſilloque corpore exiſtunt, quibus oblata etiam futili quauis, nulliusq; momenti occaſione, citiſſime bilis accenditur, quæ propter loci anguſtiam, minimumque organorũ interuallum, mentem confeſtim corripit, atque vt humiles caſas, ac tuguriola, inflammat accenditque. Eadem ratione huiuſmodi conſtitutionis homines præ cæteris ingenio, mentiſque iudicio pollent, quod ſpiritus coacti, minusq; diffuſi aut diſſipati acrius vires ſuas exerant. Vt autẽ nutrimenta ac fomites alia aliis promtius flammam concipiunt atque inardeſcunt, tum quædam ſerius, quædam citius ſopiuntur; ita in ſpiritibus atq; humoribus fieri aſſolet, quorum nonnulli diuturnos,

Affectuum origo.

Dauidis & Periclis moderatio.

Statura puſilla cur iracunda.

Simile à fomitibus ignitis.

Digitized by Google

nos, tenaceſque affectus pariunt: nonnulli euanidos ſubitoq; perituros. Quo fit, vt cholerici ſint feruidi, animoq. concitato. Atque vt ſtipulæ ac ſtramenta citiſſime igneſcunt: ſic iſti ob calidi humoris tenuitatem, ac ſubitam inflammationem impotentius incandeſcunt, ſed iis confeſtim deferueſcit ira, atq. efficiuntur placabiles. Melancholici vero tardius irritantur, verum accenſis ſerius ſeneſcit ira, prorſuſque ſunt implacabiles, atque iniuriarum tenaces. Phlegmatici autem vtpote frigidæ humentiſq. naturæ, nullum propemodum ſentiunt animi motū, nec magnopere vllis rebus permouentur. Quo fit, vt ignaui exſiſtant atq. inertes, nec ad vllas res p̄claras appoſiti; ſic vt apte illis prouerbium poſſit accōmodari: Mentem non habere, qui non habet irā. Sanguinei calidæ humidæq. naturæ nulla re graui ac ſeria, nullis curis detinentur, ſed toti in iocos, cantilenas, fabulas, vrbanitates ac dicteria effuſi nihil aliud q̃ voluptates ac delitias conſectantur. Quæ hominum conditiones ac diſcrimina pro humorū qualitate ac mixtura, p ambientis aëris ac loci natura ſubinde mutantur, menteſque hominum multifariam afficiunt, eoq; perſuaſum habeo affectionum cauſſam humoribus etiam aſſignandam. Siquidē affecto corde excitari ſpiritus contingit, atq. humores ebullire, mentemq. hominis illorum agitatione, tanquam funali faceq. ſubdita acrius inflammari. Vt enim principe ductoreque exercitus irritato, milites præſidiarii, eiuſq; ſtipatores cōfeſtim ſe in pedes erigunt, hoſtem inuaſuri. Sic perturbatione aliqua, affectuq. animi ingruente vna cū corde commoueri humores, ac ſpiritus exſilire contingit, atq. in ira, pudore, verecundia, immoderata lætitia foras erumpere. In metu vero, pauore, mœſtitia, non ſine graui valetudinis diſpendio ſeſe recondere, atq. intro reuocari: adeo vt ſanguis modo deſerat deſtituatq. cor, modo ſui affluentia illud ſtrangu-

Bilioſi hominis natura.

Melancholici natura.

Pituitoſi conditio.

Prouerbium in ignauos.

Sanguinei hominis natura.

Simil. à militia duce.

let opprimatq. Sic multi immodica lætitia de repēte exſtincti ſunt: nonnulli ex inopinata conſternatione, ſubitoq; pauore interierunt. Quod his potiſſimum euenit, qui affectibus ſuis moderari nequeūt, nec iis ratione obſiſtere aut moderi: vt ſunt fere infirmioris ſexus homines, mulierculæ, infantes, ſeniculi, ἀναχωρῆται, quiq; à primis annis ab hominum conſortio ſemoti, vitā ſolitariam ſunt amplexi, quos calor languidus, ſpiritus animalis tenuis atque exilis puſillanimos efficit trepidos, meticuloſos animique deiectioris, quam vt ſe fortes præbere poſſint in obluctandis propulſandiſq; aduerſis. Cæterum ætas, cuiuſq; cœli temperies, influxus ſiderum, educatio, vitæq; inſtitutum, ac mos gentilitius maximum momentum in affectuum morūq; differentiis obtinent. Si n. ſingulas rationes colluſtres, ſi omnium gentium naturā, ſtudia ac propenſiones excutias: cōperies diuerſa viuendi inſtituta, varia ingeniorum, affectionū, morumq; diſcrimina. Magni itaq; refert, quā quis ſit ætate, qua educatione, quo ſidere cœloq. natus, quali temperamento ac corporis conſtitutione exſiſtat, quorum denique conuictu & conſuetudine vtatur, quæ humorum tum copia, tum qualitas. Hæc enim magna ex parte animi mores conſtituunt. Sic quibus ſanguis craſſus eſt, feroces plerumque ſunt, improbis moribus, inhoſpitales, inhumani, & qui nullos ſentiunt vel admittunt conſcientiæ ſtimulos, nullo tanguntur metu, nulla ducuntur religionis reuerentia, nullo pietatis, nulloq. mouentur humanitatis affectu, cuius generis ſunt nautæ, aulœdi, aurigæ, baiuli, vectores, & quotquot malitiæ ſunt aſſueti, qui ob ſanguinis craſſitiem, denſoſq. ac turbulētos ſpiritus, conſcientiam incraſſatam habent, mentemq. denſiſſimis vitiis obſcuratam. Quod ſi qua ſuboriatur ſanioris mentis ſcintilla, aut ſi quas habēt virtutes, qui huic vitæ inſtituto ſe dediderunt, illas vel obruunt,

Qui puſillanimes ac meticuloſi.

Multa corporis habitum immutare.

Ex humoribus emergunt mores.

Quot genus hominum inhumanum.

vel

vel grauibus vitiis commaculant. Cum enim omnẽ ætatem in peſſima quæque conſumſerint, improbitas vitæ iam ex conſuetudine in naturam illis abiit. Sic Hannibali, auctore Liuio, inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullus Diuum metus, nullum iuſiurandum, nulla religio. Siquidem ex Lucani ſententia *Lib. 1. belli Punici.* *Lib. 4.*

Nulla fides pietasq; viris qui caſtra ſequuntur.
Venalesq; manes. ibi fas, vbi maxima merces.

Quæ ingeniorum, morumque atque affectuum varietas commonſtrare mihi videtur, motus atque animi cuiuſque propenſiones in multas eſſe cauſas referendas. Quanquam enim obiecta, ipſumque cor, ac membrana nutritioni, gignendisque ſpiritibus deſtinata organa ſunt atque affectuum conceptacula: humores tamen corpori infixi, calor immodicus, influxus ſiderum, alimentorum facultates, ambientis aëris qualitas, vini immodicus vſus faces accendunt, atque in perturbanda mente, concitandisque omnis generis affectibus præbent ſeminaria. Hinc elice, quid noxæ rationi mentique inferatur, vbi organa, vbi ſpiritus, vbi humores aliquid vitii, aut labis contraxerint. Eo enim fit, vt homo à ſui dignitate ac præſtantia deſciſcat, atque in belluam degeneret. Quod vates Regius deplorat: Homo cum in honore eſſet conſtitutus non id curæ habuit: reputatus eſt cum iumentis inſipientibus, illisque factus eſt aſſimilis. Exſtinguitur enim ratio, mentisque lumen obruitur vitioſis affectibus impeditum. Vt enim lychni ac faculæ minus lucis exhibent, loculo infertæ lucernario impolito, parumque nitido: ita mens hominis tenebris corporis offuſa minus ſplendeſcit, pauloque ſegnius vires ſuas exſerit. Eſt quidem humanæ naturæ inſitum, vt ſanguinei exhilareſcant: melancholici mœrore contrahantur: deſides ſint ac veternoſi phlegmatici: iracundi cholerici. Sed *Quæ affectus exaſperant.* *Pſal. 48.* *Simile à facibus.*

Affectus quãdo mitiores.

omnes hi affectus moderati ſunt, minusq. vitioſi, vbi humores intra mediocritatẽ conſiſtunt, nullaque aliena qualitate ſunt vitiati. Quod ſi qualitas, copiaq. iis augeatur, aut è temperie deflexerint, miris modis hominem affici contingit, atq. è recta ratione deflecti. Et quanquam qualitates elementares, humores deniq. ac ſpiritus nemini ad actionem neceſſitatẽ imponunt, vt nec ſiderũ aſpectus: eam tamen vim in permouendis affectibus obtinent, vt homines obluctante etiam inuitaq. ratione, tanquam tempeſtate quadam ad perturbationũ ſcopulos illidantur. Qualis eſt enim aëris mariſq. intemperies, quales vini immoderate ſumti violentia: talis eſt humoris cholerici ac melancholici vis plus ſatis adaucta. Quis autem ſi ſeſe intime excutiat, ſuamque naturam accurate exploret, turbulentos animi motus, atq. enormes impetus non ſubinde percipit, adeo, vt ſit modo vel irritatior, moroſior, inuidentior, laſciuior, vel in alium atque alium affectum pro humorum intemperie inclinatior. Quod ſi eam ſuſtinet mutationem humanus animus, vbi paulum modo degenerarint à genuina natura humores, vt momento temporis mens variis affectibus rapiatur, quid futurũ ſperamus vbi ad extremum prauitatis ac malitiæ ſunt progreſſi atq. in principes partes impetum fecerunt? Cuius nobis experimenta proferunt funeſtaq. ſpectacula exhibent maniaci, furioſi, lymphati, phrenetici, melancholici, quiq. alienatione mentis, vel deſipientia, delirioque tentantur, quibus cum morbi corporis in mentem redundent, formidandis horrendiſq. malis homines excruciant. Quamobrem qui ſibi ſuæque valetudini optime conſultum cupiunt, temperanter vitæ rationem inſtituant: ne ex humorum fuligine mentem alienis abſurdiſq. imaginationibus diuexari contingat atq. à ſedibus ſuis dimoueri. Hæc autem his potiſſimum inculcanda, qui munia publica obeunt, ac lite-

Sidera & humores vim, non neceſsitatem inferunt.

Omnes affectibus obnoxii.

Corpus & animam mutuis morbis affici.

Vt ſtudioſi quique melancholiam excutiãt.

literis intempeſtiuius ſunt addicti: quod hi magna ex parte melancholia ſoleant infeſtari: Qui humor tametſi mentem acuat, vt vinum moderate hauſtum, ipſe tamen plus ſatis auctus, vitioq; aliquo imbutus maximo incommodo mentem afficit, adeo vt Cicero ſuſtinuerit tardioris eſſe ingenii potius, quam ingenioſus ac melancholicus. Huiuſmodi autem corporis habitum nonnulli natura nacti ſunt, plurimi ex variis diuerſiſq; cauſis contraxerunt, ab eo prius alieni. Non deſunt qui ex iugi ſtudio atq; intempeſtiua lucubratione huc deuenerunt: alii ex metu, ſollicitudine, mœrore, triſtitia huc ſunt delapſi: plerique ex hæmorrhoidum, menſiumq; ſuppreſſo profluuio, aut ſubſiſtente conſueta aliqua vacuatione huc ſunt delati: quibus cum atra denſaque fuligine cerebrum impleatur, mentem abſurdis imaginationibus diuexari contingit, eamq; mutationem ſuſtinere, ac violentiã perpeti, vt aliquando ſpectatæ probitatis, ſummæque exiſtimationis viri ad funeſtum vitæ exitum adigantur, adeo vt mirari ſubeat tantam ineſſe vim ac ferociã humori melancholico, vt oppreſſa ratione mentem cuiquam poſſit eripere. Porro vt atra denſaque nubes ſoli offuſa radios eius intercipit, ac lumen offuſcat: ſic humor melancholicus mentem obnubilat, atque ad noxia quæque impellit. Ingerunt quidem ſe prauis humoribus mali Genii, atque atræ bili præcipue ſe immiſcent, quod is humor, vbi naturæ limites excedit, ad peſſima quæque perpetranda ſit accommodus. Concipiunt enim huiuſmodi conſtitutiones homines graues acreſque motus, ac diuturnos affectus propter humoris tenacitatem, qui ægre liqueſcit ac diſſoluitur. Quo fit, vt prauæ cogitationes & conceptus diu animo inhæreant, quæ nonnunquam in effectum erumpunt adeo, vt notos ignotosq; indiſcriminatim adoriantur, & cum aliis, tum ſibiipſis ſint infeſti. Sic etiam cholericis faces

Tuſc. I.

Melancholia unde contrahitur.

Simile à nube caliginoſa.

Mali Genii melancholia incumbunt.

Melancholici unde abſurda imaginantur.

miniſtrant, ſed hi irritati non ſe, ſed alios impetunt. Quod autem horum cauſa in humoribus conſiſtit, nec omnino in malis Geniis, licet frigidam illi ſuffundant; vel hinc colligi poteſt, quod maniaci, melancholici, quique alienatæ mentis exiſtunt hæmorrhoidum menſiumq; quæ ſubſtiterant, affluuio ſoleant liberari. atque ad ſaniorem mentem reduci auerſa ſcilicet humorum fuligine, quæ imaginationes ac ſpiritus animales vitiabat. Cui his Aphoriſm. Hippocrates fidem adſtruit: Inſanientibus ſi varices aut hæmorrhoides ſuperueniunt, morbo liberantur, deriuante natura humores à parte principe ad abiectas atq; ignobiles. Rurſus Maniacis ac renum paſſionibus obnoxiis, hæmorrhoides innatæ ſalubres. Cum enim is humor ſiue in hypochondriis & ſplene conſiſtat, ſiue in toto corpore parteque aliqua aceruetur, tetro atque inſuaui halitu cerebrum impleat, metum, triſtitiam, mœrorem, luctuoſa ſuſpiria, cordis adſtrictionem, aurium ſibilum adfert, atque oppreſſa ratione, luceque mentis exſtincta, quaſi rebus propemodum deploratis, modo inexoptatæ mortis ſpem, modo in eius metum atq; horrorem coniicit. Quamobrem ex Galeni ſententia, ineunte vere atque autumno is humor placide ac ſenſim expurgandus eſt vomitu, ructu, deiectione, flatibus, venæ ſectione, menſium denique atque hæmorrhoidum irritata excretione. Quiſquis autem huic malo obnoxius eſt, acriter illi, ſummaque cura obſiſtat, atque obluctetur, nec vllo modo foueat imaginationes tacito obrepentes animo, blandas quidem initio atque amabiles, ſed quæ adeo inualeſcant, vt ægre excuti queant aut ſopiri:

Lib. 6. Aphoriſm. 21.

Tetri vapores cerebro infeſti.

Melancholia vt expugnetur.

Virg. 3. Georg.

Alitur enim vitium, viuitq́; tegendo,
Dum medicas adhibere manus nec tollere curas.

Quod ſi incōmoda aduerſitates, infortunia, parumq; proſperi rerū ſucceſſus hoc malum inuexerint: huic

infra-

inſtructum inuictumq; animi robur opponas, ac verbo Dei, eiuſq; fiducia te fulcias quibus terribiles viſu formas, variaq. imaginationum monſtra minimo negocio conficies. His enim præſidiis ſubſtiterunt ſpectatiſſimi quique heroes, qui tametſi rebus propemodum deſperatis calamitatum finem morte accelerari cuperent, non tamen dolorum impatientia ſunt oppreſſi. Sic Helias malorum tædio mortē expetabat. Sic Dauid inimicorum inſidiis toties impeditus, ſaluti ſubinde diffidebat: Iob deſperabundus mori potius ſuſtinuit, ac quocunq. fato abrumpere vitam, quam tam atrocia perpeti. Chriſtus denique diffidentis hominis more noſtraq; cauſſa in ſe tranſlata deſertum ſe à patre queritur. Sed omnes hi meliorum ſpe ac fiducia, omnem animi trepidationem ac diffidentiam, erecta in Deum mente, diſcuſſerunt. Hoc autem ex Ciceronis ſententia omnibus perſuaſum eſſe conuenit, Animum retinendum in excubatione ac cuſtodia corporis, nec iniuſſu, contraq; imperium eius à quo nobis ille datus eſt, emigrandum, ſtationemq. deſerendam, ne munus humanum aſſignatum à Deo defugiſſe videamur. Quo mihi præclare concionari viſus eſt Ioſephus, vt quidquid mali nobis obtigerit, alacri atq; infracto animo perferamus. Nec committendum quis ducat vt indecore ac præter hominis dignitatem, contraq; naturæ ordinē vitæ finē imponat. Quod ſi quis ex morbo aut mentis alienatione ad funeſtum vitæ exitum deuenerit, nemo iſtiuſmodi conditionis hominibus inſultet, aut in illos ſit ſeuerior, verum illorum miſeriæ indoleſcat potius, vicemq; deploret, cum non ſint ſui cōpotes, atq; à ratione mentiſq; iudicio exciderint: quo fit vt ratio illis inuertatur, atq. in delectu rerum prorſus hallucinentur ac cœcutiant. Cum enim imaginationis virtute corrupta, abſurda quædam animo obuerſentur, confuſe de rebus ſtatuunt, vitioſe ratio-

Mens verbo Dei fulcienda.

3. Reg. 19.

Cap. 7.

In Somn. Scip.

Bell. Iud. lib. 3.

Melancholici commiſeratione digni.

Ab obiectu vitris ſimile. cinantur ac iudicant. Simile enim quiddam menti euenit, quod oculis, vbi varii diuerſiq; coloris cõſpicilla obiiciuntur, quibus omnia vel cærulea, vel rubra, flaua, viridantia, vel deniq; eius coloris, quo vitrum ſuffuſum eſt, apparent, ſic vt aliter ſe proferant ſpecies obiectaq; rerum, quam reuera exſiſtunt. Hinc *Febricitantes & ebrii cur delirent.* ebrii atq; irati gemina conſpectare ſe credunt, cum vnum tantum ſit obuium. Sic ex febre delirantibus varia ſpectra animo obuerſari videntur, ac corrupta imaginatione, vitiatiſq; organis multa ſpectacula ſe *Spiritus corporei mentem concitant.* mente offerunt ob prauorum humorum ac ſpirituũ agitationem, qui vltro citroq; commeant, ſinuſque cerebri oberrant. Spiritus itaq; atq; humores maximum momentum obtinent in perturbanda mente ciendiſq; affectibus, atq; inferendis conſcientiæ ſtimulis. Qui ſi ſinceri exiſtant, nec vlla contagione inquinati, placidis moribus hominem eſſe contingit, minimeq; querulũ aut moroſum. Sin turbulenti ac labe aliqua imbuti, varii cientur animi motus, affectuſq; tumultuoſi exoriuntur ac turbulenti. Proinde cum corpus atq; anima iuxta afficiantur, danda inprimis opera vt animi inquietudo mentiſq; æſtuatio verborum lenociniis ac blandimentis ſopiatur. Siquidem ex prouerbiali ſententia: Animo ægroto medicus oratio: tractanduſque iſtiuſmodi hominum animus, vt exigit natura rei, vt corporis habitus, vt *Simile ab efferatis belluis.* humorum qualitas expoſcit. Quemadmodum enim feræ atque immanes belluæ cura atque officio hominum manſueſcunt ac cicurantur, ita placide tractari poſtulat iſtorum animus, vt qui ſeuerioribus ac minacibus verbis exaſperetur. Nonnunquam tamen, vt in corporum morbis ſectiones, cauteria atque vſtiones adhibemus: ſic aliquando acrius inſtandum, ac ſalubri increpatione coercendi improbi illorum conatus, ad quos per interualla reſtagnante humore noxio, ſolent incitari. Corpori vero non minor cura adhi-

adhibenda eſt. Sed meminerit, qui curationem inſtituit, ne humorem illũ validis medicamentis irritare pergat, ſed ſenſim ac placide, ſummaque dexteritate id perficiat. Neque enim confertim ſentinam exhaurire conſultum eſt. Siquidem agitatus is humor mephitim quandam exhalat, ac nidoris graueolentiam, qua cerebrum incredibiliter offenditur, ac mens abſurda phantaſmata concipit. In primis autẽ excitandi ſpiritus olfactoriolis ac faſciculis manualibus, alendumq; corpus optimi cibi ſuccis, atq; in molliter ſubacta culcitra, placido ſomno fouendum eſt. Porro omnium citiſſime alit vinum minimumque negotii naturæ faceſſit. Cæterum in eo exhibendo, quanquã vnicum ſit diſcutiendi mœroris præſidium, delectus habendus eſt, curandumq; vt tempeſtiue, atq; vt cuiuſq; ætas, naturæ conditio, conſuetudo vitæ, regio exigit, præſcribatur. Neque enim ſemper vinum triſtitiam melãcholicis eximit, aut mœrorem diſcutit, ſed nonnunquam adauget, malumq; exaſperat, ac incrudeſcere facit, præſertim vbi vitioſis humoribus corpus eſt oppletum. Quocirca ante inaniri debet atq; appoſitis remediis expurgari, antequam vlla victus ratio inſtituatur. Impura n. corpora quanto magis nutrias, tanto magis lædes. Cum autem vini natura varia ſit, ac differentia multiplex, nec quoduis æque generoſum, obſeruandũ vt optimũ bibere conſueſcant, & ꝙ nulla re vitioſa ſit conditũ, quale plerumq; œnopolæ ac caupones magno valetudinis detrimento offerunt calce, gypſo, bitumine, orminio, vulgo ſcarlea, eruca, ſilueſtri myrto adulteratum. Sic vini aliquot genera animi impetus non modo non conſopiunt, ſed recrudeſcere faciunt, atq; denuo exulcerari. Hinc plebei noſtrates ex vini Pictauienſis potu, quod mordaces fumos cerebro inferat, moroſi efficiuntur, calcitroſi, iracundi, implacabiles, ſic vt rixentur aſſidue, ſuaſque vxores crebro pulſent, ac pugnis ſubigant. Quod ipſum illis facere religio

Delectus vini.

Aphor.

Vina vitioſa mentem perturbant.

eſt, vbi Rhenanum, aut aliud generoſæ naturæ vinum hauſerint. Tunc enim blandiores ſunt, atque oſculo potius, quam fuſtibus impetunt. Quamobrem melancholici, laſſi, ſiticuloſi, quique arido ſunt corporis habitu, ex Horatii præſcripto

Lib. 1. Epiſt. 1.

Generoſum & lene requirant,
Quod curas abigat; quod cum ſpe diuite manet
In venas animumq; meum, quod verba miniſtret,
Quod me Lucanæ iuuenem commendet amicæ.

Lib. 21. c. 25.

Quo ſpectat illud Plinii: omnis animi aſperitas dulciori ſucco mitigatur, lenit tranſitũ ſpiritus, ac molliores efficit meatus. Experimenta in ſe quiſque capere poteſt. Nullus enim non ira, luctu, mœrore, mœſtitia aliquando conficitur. Sic in laſſitudine, ſiti, inedia, intempeſtiua vigilia pronior quiſq; ad iram. Sic fames & mora, ex Plauti ſententia, bilem in nares concitat. Sed ea oblato cibo confeſtim miteſcit ac ſedatur. Quo fit vt ſaturi ieiunis minus efferueſcant, quod corpus cibo potuq. irrigatum, minus ſicceſcat, ac calore natiuo tepefacto corpus ad concipiendam iracundiam minus eſt propenſum. Incumbunt enim naturales facultates concoctioni, ac flaua bilis, quæ impranſis ebullire ſolet, infuſis humoribus diluitur. Sic lebetes, ſartagines, ac frixoria magis igneſcunt, nidoremq. grauiorem naribus offundunt, vbi liquor, aut innatans pinguedo immodico calore abſumitur ac torreſcit. Omnia ſiquidem, quæ vel humore vel pinguedine deſtituta ſunt, ollis adhæreſcunt, atque nidoroſos halitus effundunt, ſic vt populari loco dici ſoleat: Ex eadem olla elixa atque aſſa depromi. Quocirca conſulte mihi facere videtur macilenti quique ſicco temperamento exſiſtunt, quod minus diu ieiuni perſiſtãt, ac calori natiuo fomenta miniſtrent. Sicceſcit enim corpus intempeſtiua diutinaque inedia, quæ humidum nutritium, quod radicale vocant, depopulatur: qua de re nobis alias habitus eſt ſermo.

In Cur.

Inedia bilem accendit.

Prouerbium populare ex male cocto cibo.

Inedia macilentis noxia.

Herbas

Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus, formaq́ deſtitui, niſi nouos ſubinde cultus adhibeas.

CAP. XVII.

QVeruntur medicorum pleriq; herbarum deſcriptiones eſſe fallaces, earumq. virtutes inefficaces atque euanidas, multaq; paſſim obuia apud veteres, quæ parum aptæ, ſi noſtris conferantur, ſuo nomini ac deſcriptioni reſpondent, eoque diuerſas eſſe herbas contendunt, licet noſtro æuo idem nomen obtineant. Sic hyſſopum noſtratē, fabas, pentaphyllon, phu, tipham, cerealem, farraginem, ſecale, olyram, alia exiſtimant: quia veterum deſcriptionibus non per omnia congruunt. Equidem vt nemini patrocinari volo, aut illorum errorem tueri, qui in herbarum cenſu & cognitione prorſus ſunt hallucinati: ſic nonnullos exiſtimo non ſatis ad rationis amuſſim omnia exigere. Tametſi enim in tanta herbarum varietate, & mutatione ſingula in certam claſſem referri nequeant, nec illis certam aſſignare nomenclaturam, procliue eſt veterum deſcriptioni congruentem, non putandum tamen prorſus eſſe alias, quam veteres deſcripſerunt, aut ab effectibus quos illi attribuerunt, penitus alienas. Huic enim varietati, ſi qua ſubeſt, cauſam præbuit ipſa natura, quæ ſubinde mutat faciem, ac laſciuit in progignendis ſtirpibus, propagandisque plantariis, ſic vt nonnunquam à parente aliud produxiſſe videatur. Accedit his artificum ſolertia, ne dicam calliditas, quæ mixtis medicatisq; ſeminibus edocuit ſpecioſius nitidiusq; quædam adoleſcere atque adſpectu amœniore magisque adblandiente. Hinc illa variegata, ac verſicolor floſculorum politura, quæ cum in multis, tum maxime in veronica ſeu viola altili, q̃ caryophylleam noſtri vocant perſpicitur, q̃ tam varia ac verſicolore ſpecie euenit cultorũ induſtria ac mangonio, vt nulla parte veterum deſcriptioni reſpondeat, eoq; illis incogni-

Herbas mutationi obnoxias, ac degeneres.

Caryophyllea Belgis flos ſpectatiſſimus.

tam plerique cenſent. Sic Calathiana autumni munus; æranthemos, cyanos fumenticiæ meſſi peculiaris, non tam cœruleo, cœleſtique colore prouemiunt, quam candido, rubro, purpureo, vermiculato. Sic Caltha illa luteola Virgilio depicta, ſingulis menſiũ Calendis duplicato florũ ambitu ac denſo foliorum
Oculus Chriſti. ſtipatu oculos oblectat, concinniter in orbem circinata, Διὸς ἄνθος & lychnis coronaria rutilanti cocco, ac tenero modo murice tincta rubeſcit, modo niueo colore adſpectum recreat, multiplice foliorum congerie orbiculata: in quem modum Leucoia, bellius flos, heſperis, omnesque violæ matronales effloreſcunt. Iſta ſuperioribus ſeculis elaboraſſe horto-
Georg. lib. 1. rum cultores indicat Virgilius:

Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius & nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet,
Vt quamuis igni exiguo properata maderent.

Et quanq̃ ceſſat cultoris induſtria ac conferendi artificium herbæ ipſæ ſponte aliam induunt faciem, ſi colorem, ſi formam, ſi proceritatẽ, ſi vires ſpectes. Id partim fit occulta vi ſiderum, partim ætate & temporum decurſu, vt ea quæ ſtabilia apparebant & pereniter duratura, vertantur in aliam ſpeciem quaſi (vt
De ratione concionan. Eraſmus ait) naturæ curioſitas cauerit, ne qua ſit certa herbarum notitia, q̃ poſteris indubitata fide tranſmitti poſſit, ſed exigat ſubinde inquiſitionem eorum quæ vel mutari vel renaſci quotidie videmus: ſic natura hominum acuit induſtriam, ac veternũ excutit:

ſiquidem pater ipſe colendi.
Haud facilem eſſe viam voluit, primusq́, per artem
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpore graui paſſus ſua membra veterno,
Quo varias vſus meditando extunderet artes,
Paulatim & ſulcis frumenti exquireret herbam,
Et ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.

Accedit

Accedit his cœli ſtatus ſoliq́ue natura, ac regionum varietas, q̃ etiam hominibus crines & colorē, totiusq. corporis habitū immutant. Stirpes n. pro loci natura & qualitate, ,p aëris ambientis conditione nunc procerius adoleſcunt, nunc humilius: quædā multis ſtolonibus: pleræque nullo agnato frutice ac propagine humo proſiliunt: alia pro terræ habitu, diluto lacteoque virore, alia ſaturata vergentique ad atrum viriditate. Vt enim pueri, quibus nutrices alimenta ſubducunt, aut ea parcius adminiſtrant, gracileſcunt, atque extenuantur coloreque exſangui efficiuntur, ac minus florido. Sic herbæ ſolo macro, ieiuno ac ſiticuloſo enatæ, ſqualoſæ fiunt, adſpectuque triſti atque inamœno. Hinc videre eſt herbas in parietinis, præruptisque ſaxis enatas vix dodrantem altas, eaſdē ſolo fæcundo ac reſtibili commiſſas ſeſquicubitum excedere, ac lōge lateque ramos propagare. Sic bugloſſus & ſymphytum, vulgo Conſolida maior, candidis floſculis ſępius conſpiciuntur. Sic garyophyllea vel cultus ſtudio, vel vbertate ſoli, candidum, rubicundum, variegatum florem oſtentat vnius culmi, ſtaminisque productu. Sic violarum color purpureus aliquando in cyaneum ac cœruleum elangueſcit. Simili ratione nonnullarum ſtirpium folia minus crenata ſerrataq. exſiſtunt atque acanacea, hoc eſt, quæ ſpinis horrent pro editioris decliuiorisque loci natura miteſcunt, ſpinisque minus infeſta ſunt. Huc refert quod experientia quotidiana commonſtrat herbas fœtusque arbuteos nō ſolū ſpeciem demutare, ſi locū auramque nacta ſint accommodam, ſed etiam melioreſcere, fructusque proferre ſalubres, cū paulo ante lethales edidiſſent. Quod de Perſica planta in Ægyptum tranſlata præter Plin. Galen. commemorat. Cuius rei experimentum hiſce verſibus expreſſit Columella:

Loci ſitus mutationem herbis induit.

Simile ab impuberum ſagina.

2. de alim. & 3. de ſympt. cauſis.

Armeniisq́ & cereolis, prunisq́ Damaſci,
Stipantur calathi & pomis quæ barbara Perſis
Miſerat, vt fama eſt, patriis armata venenis.

At nunc expoſiti paruo diſcrimine lethi
Ambroſios præbent ſuccos oblita nocendi.
Quin etiam eiuſdem gentis de nomine ducta
Exiguo properant miteſcere Perſica malo.

Gal. de alimen. facult.

Hoc enim pomi genus, niſi ex aduerſo ſolis radiis ſit expoſitum, non matureſcit, ſucciq; frigidi ac humidi ratione cito computreſcit, noxamque ventriculo infert, niſi primis menſis inferatur. Multa itaque molitur natura rerum induſtria hominum exculta ac condocefacta. Siquidem vuæ acini abſque vinaceis proueniunt fiſſo malleolo exemtaque medulla, ſic tamē vt inter colligandum gemma non lædatur. Citiſſima enim latere accurate commiſſa coaleſcunt. Meſpila quoque Perſica, palmulæ, ceraſa, pruna, lapidoſaque corna abſque oſſiculis induſtria curaque hominum proueniunt, ſi tenellam ſcilicet arborem ad binos pedes reſciſſam, vſque ad radicem findas, abraſaq. atque excauata ſcalpro vtriuſq; partis medulla, confeſtim ſeiunctas partes vinculo conſtringas, ſuperioremque partem ac diuiſuras laterum fimo, vel argilla, cerave obducas, ac charta madida munias, elapſo anno obducta cicatrice omnia coaluiſſe perſpicies: hanc arborem ſurculis, qui fructum non tulerunt, inſeres & ſine oſſiculis poma proferet. Quod ipſum ex Theophraſti conſilio, in vite ſum emolitus, nec ſpem fruſtratus eſt euentus. Inoculatio quoq;, inſitio, emplaſtratio naturæ ſolertiam, cultorumq; induſtriā commonſtrant. Illa ſiquidem efficiunt, vt ſtirpes, exuta natiua indole, aliam faciem formamque adſciſcant, atque aliæ in alias promte demutētur. Vt enim videmus homines pro ingeniorū varietate atque educationis cura non ſolum diuerſa ſortiri ingenia, alios mores ac ſtudia, animæque propenſiones obtinere, ſed corpus aliud alio vel exilius vel procerius, colore, vel florido vel exſangui, cuteq; vel glabra vel hiſpida hirſutaq; forma: tamen humana non penitus deſtitui,

Vt nonnulla abſque nucleis proueniant.

Inſitionis tres ſpecies.

Simile ab hominum natura & educatione.

[illegible]tui, licet nonnulli feritatem quandã præ ſe ferant. Sic in herbis vſuuenire ſolet, quæ ob ſimiles cauſas non vnam ſeruant faciem ac vigorem, licet non ita immutentur, vt tota ſpecies formaque iis intereat. Semper enim aliqua parte nomini ſuo reſpondẽt, effectusque obtinent terræ, in quam radices agunt, peculiares atq; incolarum naturis aptas accommodasque. Multa ſiquidem aduehuntur ex Inſulis Fortunatis, quas Canarias vocant, quæ cœlo noſtro aſſueta non eaſdem per omnia vires reſeruant, nec eadem ſpecie ac figura, eaq; magnitudine proſiliunt, ſed tamen non penitus genuinam auitamq; naturam exuunt, licet nonnihil à veteri inſitaque vi ac generoſitate deſciſcant. Quod in ſpondylio, quæ plebeiis Angelica dicitur, in laſerpitio vel ſilphio Ciſalpino, quæ triuiali voce Oſteritium ac magiſtrantia dicitur, animaduerti poteſt. Quæ licet ob ſoli malignitatem, tractumque cœli frigidum, à Theophraſti ac Dioſcoridis deſcriptione variant, eaſdem tamen eſſe herbas, paresque obtinere effectus compertum eſt; licet ob aeris intemperiem vires illis nonnihil langueſcant ac defatiſcant. Cum enim cuique regioni certæ herbarum ſpecies ſint peculiares ac propriæ, ſuisque natalibus ſingulæ ſtirpes delectentur: fieri nequit, vt alio tranſlata in ſuo vigore perſiſtant. Aliæ ſiquidem opacis vmbroſisq; vallibus gaudent, nonnullæ apricis ſoliique peruiis, ſunt quæ paluſtri atque vliginoſo, ſoloq; irriguo delectentur, quædam glarioſo aridoq; ac ſabuloſo: quas ſi alio transferas, ac diuerſam cœli partem ſpectare cogas, magnam vitium ac ſpecierum partem ademeris. Sic Iris in Illyrico, Helleborus in Anticyra, abſinthium in Ponto & apud Santones præſtantius prouenìunt. Sic portulaca marina, empetron, braſſica maritima, quam [illegible] vocãt, oceani [illegible], & maris margines perſequuntur, ſalſoque tractu delectantur. Sic [illegible] [illegible]

Angelica illiq; affines herbæ.

Herbæ ſuis quæque locis delectantur.

Quæ herbæ mar[illegible] [illegible] delectãtur.

niunt. Cuius rei fidem nobis facit ex natura rerum his verſibus Virgilius:

Lib.2.Georg.

Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſisq́; paludibus alni
Naſcuntur ſteriles, ſaxoſis montibus orni.
Littora myrtetis lætiſſima, deniq́; apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Diuiſæ arboribus patriæ, ſola India nigrum
Fert ebenum, ſolis eſt thurea virga Sabæis.

Ex quibus verbis perſpicere datur rei herbariæ ſtudioſis, non æque feliciter omnibus locis eadem prouenire. Quod ipſum hemiſtichium Virgilii indicat,

---- nec omnia fert omnia tellus.

Quorum pleraq; ſi tentes in aliud ſolū transferre vel elangueſcent, vel emorientur. aut ægre refocillata creſcent quidem, ſed vt nomen ſuum tueri, ſuamque generoſitatem ſeruare nequeant. Quamobrem qui aliquid terræ ſit cōmiſſurus, illis ex Virg. præſcripto:

Lib.1.Georg.

Ventos & varium cæli perdiſcere morem
Cura ſit & patrios cultus habitusq́; locorum,
Et quid quæq́; ferat regio, quid ferre recuſet?
Hic ſegetes illic veniunt felicius vuæ;
Arborei fœtus alibi, atq́; iniuſſa vireſcunt
Gramina: nonne vides croceos vt Tmolus odores,
India mittat ebur, molles ſua thura Sabæi.
Et Chalybes nudi ferrum, viroſaq́; Pontus
Caſtorea.

Duynen Belgis montes arenoſi.

Quo fit, vt Alpes Belgicæ, quæ Oceani obices longo incuruoq. tractu ab Armoricis verſus Aquilonem ſe porrigunt, omnigenas ſtirpes proferant, quæ in locis arenoſis illis (ſiquidem ex arenæ, non niuis candore montes illi albeſcunt) ſponte emergunt, nulla cura, nullaq. hominū induſtria. Efficit hoc partim ſoli natura, partim effectus ſiderū, quæ in illam terræ plagā inclinant, ſuamq. vim exſerūt. Atq. hinc fit vt quæq. regio miniarias, ſuiq. generis fodinas cōtineat, ex q-

Vnde minera-

bus

[...]us pro ſoli cuiuſque natura influxuq. planetarum eruuntur, æris, argenti, aurique glebæ & ſegmenta; tophus, marmor, cera, ocra, ſynopis, miniũ. Similẽ naturam habent lacus paludesq. Zelandicæ, quas *Moer* indigenæ nominant, ex quibus eruuntur glebæ bituminoſæ, quæ accenſæ vt naphtha ardent, nõ ſine odore tetro ac viroſo: Hinc agri paludesque Morinenſes nomen conſequutæ ſunt, & quondam extremi hominum Morini, vrbs denique eiuſque confinia Terrauana appellatur. ꝙ exhauſta ſit exemtis nigris glebis, ſic vt magnas foſſas exhibeat inanes, nullisq. ſementib⁹ accommodas. Apud Brabandos quoque eruitur iſta congeries, ſed quod regio minus ſalſuginoſa ſit atque à mari remotior, mitius olet. Illi *Thurf* has glebas indigetant, maritimi vero Darri. Quarum tanta vis eſt, vbi frequentius his ædes incaleſcunt, vt ferrum, cuprum, ſtannum, argẽtum, atque ænea quæq. deuoret, omniaq. in ædibus, præter aurum deteriora efficiat. Illud ſiquidẽ nõ obfuſcatur, nec fuligine obducitur, ſed ſplendeſcit potius, ac turgidum efficitur, maxime obrizum, ſincerum, nullaq; admixtione adulteratũ. Id efficit auri raritas ac mollities, qua fit vt concepto imbibitoq; vapore fuliginoſo turgeſcat, tum fulgore afficiatur. Tametſi n. graue ſit aurũ & ponderoſum, molle tamen eſt, tractabile & poroſum, argumento ꝙ cyathus aqua opplet⁹, citra effuſionẽ aureos aliquot admittat. Siquidem præter emanantes ſpiritus nonnullam aquę partẽ abſorbet, imbibitq; qua imbutum aurũ turgeſcit. Fumus autem ignisque glebis ſubinde excitatus, huic metallo colorẽ gratiſſimũ conciliat. Cum n. is fumus obuia quæq; fuligine afficiat, colore luteũ atq; auriginoſum inducat, vt flaua bilis ictericis, fit vt aurum flaueſcat, ꝙ is color illi ſit cognatus & familiaris. Non n. poteſt alius color auro induci, [...] vel flauus, vel luteus, vel deniq; qualis noſtra Gallia eſt, crocatus. Non deſunt apud Belgas profeſſores

Terrauana.

Thurf & Darri *ignis fomenta apud Zelandos, velut glebæ bituminoſæ.*

Aurum fumo ſplendeſcit.

Aurum liquorem combibit.

Simile à flaua bile.

aliquot eruditi, qui ſubterraneorum hāc congeriem, quæ ex terræ viſceribus, tanquam fœtus ex vtero, eruitur, ex arborum truncis congeſtā ac concretā exiſtiment, proſtratis conuulſiſq. ſyluis inundante Oceano, ac paulatim alluuione ſuperinductā terram hoc inualido inducti argumento, ꝗ ſudes & ſarmēta tum viuæ cannæq; paluſtres atq; arundines iis glebis ineſſe conſpiciantur. Verum nō ſatis exacte obſeruaſſe illos comperio fodinas ac terræ cuiuſq. viſcera, cū etjam in ære, auro, argento, cæteriſq. metallis ramoſam venoſamq. propaginem & productū ſpectemus, quē in imis terræ viſcerib. conſequuntur vegetabili quadam vi influxuque ſiderum. Neque enim iners aut otioſa eſt natura, ſed multa magnaque molitur, atque effingit, exornatq. non ſolum terræ ſuperficiem, ſed occultos etiam abditoſq. ſinus atque intimos receſſus. Hinc iaſpis, porphyritis & marmora ſponte ſegmentata ſunt, & vermiculato emblemate teſſelatim variegata. Sic nux myriſtica ſeu muſcata intercurſantibus interueniis ſtriata eſt, quod ipſum in citriis menſis, noſtroque robore, tum alterius generis lignis aſſulatim diſſectis perſpicimus, quę multiplice venarum diſcurſu, multiſq. lituris ac mæandris vndulata ſplendeſcunt. Quemadmodum veſtes, quæ ex hircinis caprinisque pellibus confici ſolent, tum prætextæ togæ ac ſcutulatæ. Cuiuſmodi plurima eruuntur ex imis terræ penetralibus tam concinne & affabre elaborata, quaſi à cælatore ſculptoreque inducta foret effigies. Sic corallium in maris Liguſtici profundo frondeſcit ac fructificat, quod retibus extractum confeſtim lapideſcit, coloremque adſciſcit vel nigrum vel rubrum, aut, ſi minus excocta eſt humiditas, candidum. Sic in ea parte Galliæ Belgicæ, quam Eburones, Menapii, ac Sicambri occupant, λιθάνθρακες, hoc eſt, carbones lapidei effodiuntur, bituminis indurati natura, quib. indigenæ non ſolum

Moer *quid Belgis.*

Naturæ artificium.

Camelot. Damaſt.

Corallus frutex.

Steencolen.

ferrum

ferrum molliunt, ſed luculentos etiam ignes in ædibus exſtruunt, qui ſemel atque iterum exſtincti poſtliminio igneſcunt admoti foco. Et cum cetera omnia oleo inflammeſcant, iſti affuſa aqua inardeſcunt, oleo reſtinguuntur. Non deſunt & ceteris regionibus ſuæ fodinæ atque interranea, quarum nonnullæ ſulphur, calcem, gypſum, ocram, alumen, auri argentiq; glebas & ramenta effundunt, ex quibus per occultos terræ meatus thermæ ſcaturiunt, atq; aquas ſuis qualitatibus imbuunt illasque morbis expugnandis reddunt accommodas. Sic maritimæ fodinæ bituminis naturam obtinent: Siquidem glebę ex illis erutæ mephitim exhalant, ac graueolentiam, adeo vt aſſidentes ſyncopi atque animi deliquio ſubinde periclitentur: nec minori incommodo afficiunt carbones cum foſſiles, tum factitii; niſi illos dum igneſcunt, ſale conſpergas. Tali ſiquidem remedio diſcutitur virus infeſtum cerebro: omneque

Carbones foſſiles oleo exſtinguuntur, aqua ardeſcunt.

Sal inſperſum carbonibus ignitis odorem ſopit.

Lib. 1. Georg.

Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor.

Nō deſunt q hanc genitiuā terræ vim aſtris aſſignant, quæ haud dubie in hæc inferiora vires ſuas efficaciter exſerunt, hoc inducti argumento, quod multa videāt apud nos ſponte deficere, tum alia quædam non ante viſa apparere ac præſtantiora ſubſtitui, quibus vt non repugno, ſic ego præſertim ꝙ ad herbas attinet, multa propter incuriam atque ignauiam culturū vel deficere vel degenerare crediderim. Sic triticū, vt Theophraſtus teſtatur, in lolium trāit, ocymum in ſerpillum, ſiſymbrium in mentham odore, figura vero in calamentū, multaq; florū genera, niſi adhibita cura, ſubinde transferantur non ſolum à ſua ſpecie, verum etiam ab inſita vi ac generoſitate deſciſcunt. Quod cum in multis, tum in viola altili ſpectatiſſimo flore obſeruare ſoleo, quæ niſi quotannis ſitū loci mutare cōdiſcat, in humilem ac degenerē floſculum, minusque odoratum deficit. Quibus adſtipulatur Virgilius

Aſtrorum in terrena efficacia.

De cauſſis plant.

Cultura omnia melioreſcunt.

Lib. 1. Georg.

Vidi lecta, diu & multis ſpectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret, ſic omnia fatis
In peius ruere, ac retro ſublapſa referri.

E diuerſo ſi ſilueſtribus incultisque curam adhibeas primo quoq; tempore miteſcunt exuta genuina inſitaque feritate. Quod luculenter expreſſit Virgilius:

Lib. 2. Georg.

Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras
Infœcunda quidem, ſed læta & fortia ſurgunt.
Quippe ſolo natura ſubeſt, tamen hæc quoq; ſi quis
Inſerat, aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis:
Exuerint ſilueſtrem animum, cultuq; frequenti
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.

Simile à ſordidis animalibus eorumq; progreſſu.

Multas itaq; ſtirpes, easq; nouas atque inauditas natura parit ac profert, multas effectus ſiderũ, innumeras cultorum ſolertia. Et quemadmodũ ſorices, glires, anguillæ, murenæ, cochleæ, limaces, lumbrici nõ ſemper ex ſemine, ſed plerumq; ex lentore terræ atq; ex ſordibus ac putrilagine germinant: Sic in locis arenoſis, quales apud Zelandos ſunt montes Amonii, quos *Dunen* populares vocant, multi frutices ſponte emicant ex alimenti confluuio, & ꝙ is locus Soli expoſitus eſt, herbisq; progignendis accommodus, qui ſemel ex terræ vligine abſque parente enatę poſtmodum ſeminio ſe propagãt, ac numeroſa prole ſe tuentur. Quamobrem non eſt ꝙ quiſquam miretur herbas mutationib. obnoxias, ac ſubinde virib. formaq; deſtitui, cum id, niſi affinitate ac ſimilitudine cõfundi illas contingat, loci ſitus, aëris ambientis qualitas, cultoris artificiũ efficiat. Sic piper, cardamomũ, ſeſeli, radix Pontica, cœlo noſtro aſſueta nõnihil immutantur, nec tam calida atq; vrenti facultate exiſtunt: ſed tamen nemo aliud de his ſtatuet, quã reuera ſunt. Quod enim iis vires flacceſcũt, iuſtaq; magnitudo ac maturitas denegatur, id calor Solis languidus, cœliq; intemperies & inclementia efficit. Herbas itaque ge-

Theod. de cauſ. plant. lib. 1. c. 1.

Herbæ & vires & ſpecies immutant.

minam

minam ſubire mutationem conſtat, nonnunquam enim inſitas illas vires, natiuasq; qualitates immutari contingit perſiſtente forma atque effigie: nonnunquam formæ ſpecies intercidit, ipſis qualitatibus ac virium facultatibus ſubſiſtentibus. Efficit id partim influxus ſiderũ, partim ſoli natura, cœliq; ambientis qualitas. Cũ enim varia ſit terræ conditio ac differẽtia multiplex, contingit cum aëris, tum alimenti ratione manifeſto immutari herbas, atq; alterius qualitatis fieri participes. Sic corylus, ceraſus, cornus ſi ripis vicinæ conſiſtãt, quas vitioſæ aquæ lambunt, vel ſalſe alluunt irrigantque fructui manifeſto ſalſilago ineſſe deprehẽditur. Sic homines pro alimentorum facultate, pro ambientis aëris conditione alium corporis habitũ & temperamentum, alios mores & ſtudia conſequuntur. Sic Cimber in Hiſpanum, Germanus in Gallum vel Italum tranſit diutino commercio, vitæque vſu & conſuetudine, ſic vt ſæpe videas arborem lætam ac nitentem in locum ſalſum vitioſumque translatam, deterioris terræ ſucco deperiſſe.

Salſa etenim tellus & quæ perhibetur amara, *Virg. 1. Georg.*
Frugibus infelix: ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat,
Multaq; degenerant ſuccos oblita priores.

Quod ſi adiicias fatalem quandã mutationem, & vices rerum varias; obſeruabis plantas quamlibet illas foueas, vel ætate feſſas deficere, vel effœtas elangueſcere, ac tantum non emori, niſi inſerendo, inoculandoque nouos cultus ſubſtituas, vel auulſis ſurculis aut malleolis reſuſcites. Quæ ſtirpiũ varietas, mutationisq; viciſſitudo hoc effecit apud pleroſq; vt hanc Medicinæ partẽ infrugiferam eſſe cõtendant, ac propemodũ operã luſiſſe Dioſcoridẽ, compluresq; alios, qui in depingendis herbis ſtudiũ collocarunt. Equidẽ ſic ſtatuo, neminem ſatis pro ſua dignitate, ac nominis ſui amplitudine hanc Spartã exornare, qui nõ

Vetuſtas omnia deteriora efficit.

viuas ſpirantesq; herbas, in quarum notitiam nos deducunt oculatæ per manus inſpectiones, & graphicæ auctorum delineationes, exacte nouerit. Sunt enim ex noſtræ farinæ hominibus, qui vix dum inſpectis herbis, mira de his incunctanter pronunciant, vt Pamphilus ille cuius meminit Galenus, qui ne per ſomnium quidem herbas nouerat, quas tentabat deſcribere, & vires deprædicare. Quod genus hominum Heraclides Tarentinus præconibus aſſimilabat, qui conducti mercede omnia publicitus decantant, & præconio adornant etiam ignota quæque & inconſpecta, vt nonnunquam vappam, aut vile mancipium. Simile quiddam refert Cicero de Phormione quodã Philoſopho, qui coram Hannibale copioſe aliquot horas diſſeruit de Imperatoris officio, & de omni re militari; Quem cum omnes vehementer eſſent admirati, quærebãt ex Hannibale, quid ipſe de illo philoſopho ſentiret: hic Pœnus non optime Græce, ſed tamen libere reſpondiſſe dicitur: Multos ſe deliros vidiſſe ſenes: ſed qui magis, quam Phormio deliraret, vidiſſe neminẽ. Nec mehercle iniuria. Quid enim aut arrogantius, aut loquacius fieri potuit, quã Hannibali, qui tot annos de imperio cũ populo Romano gentium victore certaſſet, Græculum hominẽ qui nunquam caſtra, nunquã hoſtẽ vidiſſet, nunquã deniq; vel minimam partem publici muneris attigiſſet præcepta rei militaris præſcribere? Quis non illos in horum numerum referat, qui ſymphyti, qui glycyrrhizæ, marrhubii, ſatureiæ, pulegii vires ſe noſſe iactitant, idq; ex libris tantum, & commonſtrare non poſſint, etiamſi ſtirpi aſtiterint, quid ſit quod ea poteſtate polleat, & cuius vires tantopere prædicant? Cum enim morbos medicamentis herbiſq. efficacibus expugnemus, quis erit tam ſtupidus, qui harum ignorationem in medico ferat? quis non periculoſam ægroto hanc Medici ignorantiam ac neglectum culpa-

De ſimil. med. cap. 15.

Elegans comparatio à præconibus ſumpta.

De Orat.

Hannibalis ſcomma in Phormionem.

culpabit, nemo mea quidem ſententia omnes artis numeros impleſſe videtur, qui harum cognitione eſt deſtitutus. Vt enim nautæ nō ſolum neceſſarius vſus & ars remi, quo ſcapham ſubigit, ſed illius etiam armamenti cognitio, cum fieri poſſet, vt contum pro remo arripiat: ita medico inprimis neceſſaria exacta herbarum cognitio & peritia. Illæ enim explorata morbi natura, ad rem ſcite auſpicatique incoandam inſtrumenti vice exſiſtunt. Quis autem ſe non deridendum propinauerit, qui aliquid aggreſſurus, inſtrumentum quo res perficienda eſt ignorat. Mirari ꝑfecto ſubit illorum partim ignauiam, partim incuriam, quibus hæc medicinæ pars habita eſt neglectui, adeo vt Seplaſiariis inſigniter indoctis hanc prouinciam delegauerint. Cum ſatis conſtet nō veteres modo medicos, ſed potentiſſimos quoſque reges atque heroas in hac medicinæ parte ſe exercuiſſe, quibus nihil magis fuit in votis, nihil viſum eſt magnificentius, magiſque regum, quam

Simile à re nautica.

Reges olim rei herbariæ ſtudioſi.

Virg. 11. Æneid.

Scire poteſtates herbarum, vſumq; medendi:

Quam parū ſeriis oblectamentis ſe recreare. Et ꝑfecto vetuſtiſſimorum regum famā ac nominis amplitudinē, iam pridem deleuiſſet obliuio, nullaq; prorſus regiæ maieſtatis memoria ſupereſſet, niſi renaſcentes quotannis ſalubres herbæ illorum nomini inſcriptæ atq; inſignitæ periturā alioqui memoriam refricarent, illoſque ab iniuria obliuionis aſſererent. Quorum veſtigiis inſiſtere decet philiatros, h. e. rei medicæ ſtudioſos, & nō ſolum anxia cura herbarum formas explorare, verum etiam vires excutere & experiri, eaſq; morbis expugnandis, ac conſeruandæ hominū naturæ accōmodare. Quod ipſum ſedulo præſtiterunt medicorum præſtantiſſimi, Hippocrates & Galenus, q̃ vſu & exercitatione rei medicæ peritiam cōſecuti, certā exactamq; methodum exercēdæ artis tradiderunt, ratione atq; experimēto comprobatam.

Gal.2.aliment.

Hæc ſiquidem per diffuſam enarrationem & ſolidas traditiones exculta ſola non artifices effingere poſſunt, tantisq. præſidiis inſtruere, vt minimi ſit negotii ſæuiſſimos quoſque morbos conficere. Sic enim & nos ſtudiorũ noſtrorum vberrimam frugem percipimus, & reliqui fructum nõ pœnitendum conſequuntur. Qui vero alia ratione ſtudiorum curſum inſtituunt, omniaq; ad oblectamentũ potius, quam ad vſum atque vtilitatẽ hominũ referunt, male de ſtudiis merentur, nec ſuis, ciuiumq; cõmodis bene conſulunt. Omnes autẽ artes, Cicerone teſte, aliter tractantur ab his, qui eas ad vſum transferunt, atq; hominũ vtilitati deſeruire cogunt: aliter ab his, qui ipſarum artium ſtudio ac theoria, hoc eſt, ſpeculandi amore delectati nihil aliud in vita ſunt acturi, quam vt oblectamentum ac voluptatem ex illis concipiant. Vt enim virtutis, ita artis cuiuſq; laus omnis in actione conſiſtit.

Ad vſum omnia referenda.

Cum itaque tantam exigat diligentiam res medica, laboremq; indefeſſum requirat, & irrequietum, nunquam intermittenda induſtria, ſed acriter exploranda natura morborum, atque ineunda ratio, qua illorum ſæuitiem expugnemus. Atque vt in bello noua ſtratagemata, aſtusq; militares comminiſci videmus, tum inauditas machinas ac ſclopetas, tormentaque bellica excogitari: ita nouis ſubinde emergentibus morbis noua ſunt remedia comminiſcenda. Quod in lue Venerea, in ephemera contagioſa, ſeu ſudore Britannico, in ictero nigro, cuius ſymptomata ſunt Stomacacce & Scelotyrbe, nuper factitatum videmus. Queſti ſunt olim nonnulli vbertate nimia prioris æui exhauſtum ſolum negare ſolita benignitate alimenta mortalibus. Quod ipſum ita diluit Columella, vt hominum vitio atque ignauiæ id aſſignet, quod culturæ minus inſiſtant, minusque ſtrenuos colonos ſe præſtent. Id ipſum & de noſtrorũ hominum ingeniis interpretor, quibus naturæ parens nihil denegauit,

Simile à rebus bellicis.

Schoerbuyck *à vitioſo ſtomacho gingiuas & pedes inficit.*

Rei ruſtic. lib. 1.

negauit, nec omnia veteribus indulſit, verum & reliquæ poſteritati ſuas dotes eſt elargitus, quam ſterilem eſſe & effœtam paſſus non eſt. Itaque non deeſt poſteris ingenium modo ne deſit mens, ac propenſa promtaq; ad artes conſectandas voluntas, modo ſimilis ardor & inquirēdi cupiditas illos rapiat. Siquidem, vt habet prouerbialis ſententia: Exercitatio poteſt omnia. Videre eſt autem pleroſque in ipſo exercendæ artis tyrocinio induſtrios, ſedulos, ac diſcendi auidos, verū vbi eo ſunt progreſſi, vt plebi innoteſcere cœperint, ſenſim illorum flacceſcit induſtria, ac remiſſe parumq; attente ſuas perficiunt operas, duri ꝑfracti, intractabiles, inhumani ac minus, quam ante officioſi, quiq; philautia quadam ac inani perſuaſione reliquos faſtidiunt, ac grauare collegam, laboriſque ſocium adſciſci ſibi patiuntur. Non deſunt inter hos qui præmature ac præcipitanter ad factitandam medicinam irrumpunt, iis adminiculis deſtituti, quibus medicum inſtructū eſſe par eſt, quæq; iam pridē didiciſſe, non diſcere oportuit, ſic vt prius medici titulum aut elogium obtinuerint: quam ſunt ꝓmeriti. Nam tum legere incipiunt præcepta medica homines præpoſteri, cū acciri cōtigerint, medelamq. ægrotis adferre conueniat. Vt enim in conficiendis hoſtibus, ſic in expugnandis morbis gerere quā fieri tempore poſterius, re vero atq. vſu prius eſt, vt Marius apud Saluſtium diſſerit. Huiuſmodi conditionis Athenienſes fuiſſe Demoſthenes cōmemorat, quos ait non vt reliquos mortales vbi conſuluiſſent, agere, verum vbi res actas accepiſſent, tum demum conſulere. Sic noſtrum plerique tum demum conſultant ac diſquirunt, quid facto opus ſit cum inſtāt, vrgentq; morbi, qui nullas moras, aut inducias, nullaq; deliberandi ſpatia admittunt. Quod itaque Cicero exigit in rebus bellicis, id medico accurate præſtandum, vt ſcilicet omnia ſua conſilia præmeditata habeat.

Vbi intenderis ingenium, ibi valet.

In Iugurth.

Olymp. 2.

Lib. 1. Offic.

vt mature rem ipſam perficiat nec vnquam à ratione diſcedat, percipere quoq; debet cogitatione futura, & ante conſtituere quid poſſit accidere in vtramque partem, nec committẽdum aliquid, vt aliquando dicendum ſit: Non putaram. Nonnunquam autem Medicus in ancipiti dubioq; morbo, & qui celerrime ad ſtatum ꝓperat, vt gladiator in arena, cõſilium captat ac medẽdi occaſionẽ è re nata arripit. Quod mihi aliquando vſuueniſſe memini. Siquidẽ cum morbum eiuſque ſymptomata prope haberem explorata, ac verborum ſerie, & componendorum medicamentorum ordine exacte eſſem inſtructus: tamen rebus, vt paulo ante reliqui, mutatis, coactus ſum totam ſcenam inuertere, atque aliam viam ingredi, aliaq; methodo inſiſtere. Sic docte ac prudenter Terentius:

In re medica turpe dicere: Non putaram.

Adelph. 8. Act. 5. Scen. 4.

Nũquam quiſquã tam bene ſubducta ratione ad vitã fuit,
Quin res, ætas, vſus ſemper aliquid adportet noui,
Aliquid moneat: vt illa quæ te ſcire credas neſcias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

Nihil à Comico dici potuit verius cum in omni vitæ actione, tum maxime in profligandis hoſtibus, morbiſque expugnãdis. Quamlibet enim multum ac diu quis rationes cõficiendi negotii aut cuiuſque rei perficiẽdæ ſecum ipſe ſit meditatus, omniaque ad amuſſim curaq; exactiſſima excuſſerit, quo modo res aggrediẽda ſit, quid primum exſequi, quid poſtremum conueniat, in ipſo momento punctoque temporis, quo ſe operi accingit, & rem perficere ſtatuit, priora & rationes & præmeditata conſilia reſpuit, aliaque pro tempore excogitat. Itaque vſu & exercitatione, multarumq; rerum experientia parari conſtat prudentiam, & bene gerendarum rerum dexteritatẽ ex eoque felicem ſucceſſum, atque euentum exoptatum: nempe eorum qui ex morbo decumbunt, facilẽ & expeditam ſanitatem, quam confeſtim nullaque mora conſequuntur, vbi fido expertoque medico ſe

In re medica omnia ſeria agẽda.

com-

committunt, atque illi ſunt obſequentes. Nam errones circumforaneos, atq. impoſtores publicos exterminandos cenſeo, qui non verentur in hominũ vitas ac corpora graſſari, atque, vt habet prouerbium, in vaſis iactura artem figulinã experiri, h.e. vt Plinii verbis vtar, hominum periculis diſcere, & per experimenta fallacia ac coniecturas mortem hominibus inferre, quorum culpa ac temeritate efficitur, vt medendi ars (q̃ inter dona Spiritus Paulus refert, & qua poſt ſacra dogmata nihil mortalibus excogitatum eſt ſalubre magis ac neceſſarium) vna cum profeſſoribus deſpecta ſit & negligatur, ne iis addam anicularum impudentiam, quæ non verētur huius artis peritiam ſibi vendicare, quas non tantum à medendi magiſterio, aut, vt minus ambitioſe dicam, miniſterio ſemouit publicus orbis conſenſus ac maiorum auctoritas, ſed ab omni etiam iuris adminiſtratione, à functionibus eccleſiaſticis, à concionandi munere excluſit etiam Paulus. Siquidem, vt appoſite Perſius: *1. Cor. 12.* *1. Tim. 2.* *Satyr. 5.*

Publica lex hominum, naturaq; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inſcitia debilis actus.
Stat contra ratio, ac ſecretam gannit in aurem,
Nec liceat facere id quod quis vitiaret agendo.
Diluit helleborum certo compeſcere puncto
Neſcius examen, vetat hoc natura medendi.

Cui ſententiæ conſentanea eſt illa Horatii: *Lib. 1. Epiſt.*

Nauem agere ignarus nauis, timet; helleborum ægro
Non audet, niſi qui didicit, dare quod medicorum eſt,
Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri.

Quod compēdioſis verbis indicat prouerbiũ: Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat. Quocirca felices fore artes Plinius pronuntiauit, ſi de iis ſolum iudicent, eaſque tractent artifices, atque harum periti. Cum autē in extruendis ædibus architectum deligamus ſolertem atque induſtrium: in dirigenda naue nauclerum expertiſſimum, in bello gerendo duces *Simile ab architectura, aliisque officiis.*

exercitatos ac ſtrenuos, in expellenda lingua præceptorem eloquentem,in mente inſtituenda formandiſq; moribus moderatorem optimum: cur in morbis expugnandis, in facienda tuendaque ſanitate, triobolares circumforaneos, ac deliras anus admittimus; quibus corpus noſtrum trucidandum exponimus, animiq; domicilium diruendum offerimus, adeo nemo non artis medicæ peritiam ſibi arrogat, eiuſque profeſſionem exſequitur. Sic Ferrariæ, Pontano teſte, aliquando inter proceres aulicos certamen fuit ac contentio, quorum nam artificium, & eorum qui opificio aliquo ſe exercent, maior eſſet vel numerus, vel copia; cum autem alii aliud proferrent, vt ſunt in Repub. ac confuſa multitudine piſtores, lanii, coci, textores, carpentarij, aurigæ, fullones, trapezitæ ac menſarij, vſurarij, ſartores, nautæ, lenones, quibus queſtus inter omnes vberrimus: Tum vnus, Nulla, inquit, artificum maior copia, quam eorum qui ſe medicos profitentur, aut eius artis nomine ſeſe venditant, cuius ſe primo quoque tempore ſpecimen exhibiturum pollicetur: itaque poſtridie quendam in publicum producit ad hanc fabulam peragendam mire dextrum, qui faſcia obuolutis ceruicibus, vultuque ad morbum compoſito, dentium dolorem ſimulat, ac ſubinde ingemiſcens ab obuiis ſtipem eblanditur, atque aliquid remedii mitigendo dolori implorat: ibi nemo non ex numeroſiſſima multitudine fomenta præſcribit, ac quid dolorem confeſtim diſcutiat, confitenter profitetur: itaque omnium ſuffragiis euicit is, qui contenderat nullam præ medicorum turba in ciuitate numeroſiorem. Nec ſane illum fefellit opinio. Idiota ſiquidem atq; imperita plebs paſſim huius artis cognitionem ac notitiam ſibi vendicat, eamq. palam profitetur atq. impudenter exercet, nullo experimento, nullaq; ratione inſtructa.

Rei geſtæ enarratio.

Quam

Quam varia ſit ac multiplex ſoli terraque natura & conditio.

CAP. XVIII.

IAm vero vt aliquid ſuperiori argumento affine adiiciam, medicis cum primis obſeruandam cenſeo terræ cuiuſque naturam, ſolique habitum. Hic ſiquidem efficit, vt variæ herbarum ſpecies emergant, diuerſaſque virtutes ac facultates hæ ſortiantur. Hinc Hippocrates Crateuæ montanas herbas, altisque tumulis enatas colligendas præcipit, cum firmiores exſiſtant ac robuſtiores, magisque efficaces, quā aquaticæ, propter terræ denſitatem, aërisque tenuitatem: flores vero earum legendos, qui ſecundum fonticulos, fluuios riuosque naſcuntur, quos imbecilles, nec multi roboris, ſucciq. dulcioris eſſe ducit. Cum itaque ex ſoli natura exacte conſiderata, herbarum vis ac temperamentum cognoſcatur, ipſæque herbæ aliæ aliis locis delectentur, & terram maxime ſibi familiarem depoſcant, illarum diſcrimina, quæ aliqua ex parte proſequitur Virgilius, obiter & veluti in tabula depicta referam, quo ſtirpes ſuis quæque locis poſſint accommodari, minusque ob alimenti ſuccique malignitatem viribus deſtitui. Eo enim fit vt votis noſtris non reſpondeant: effectuque exſpectato nos fruſtrentur, atque euanida ſpe illudant.

In Epiſt.

Quibus locis herbæ præſtantiores.

2. Georg.

Solum aliud

Gracile, Macilentum	*Cinericeum ad colorem referatur.*
Macrum, Pingue	*Amarum, Dulce*
Oleoſum	*Acidum, Lentum*
Bituminoſum	*Glutinoſum Sabuloſum*
Gypſoſum, vel	*Arenoſum, Glareoſum*
Gypſatum, Argilaceum	*Lapidoſum, vel*
Saxoſum, Ruderatum	*Lapideum, Teſtaceum*
Cretaceum, cretatum	*Calculoſum, Rarum*
Cineratum, cum	*Denſum, Robuſtum*

Tophaceum, vel à poro poroſum
Friabile, Tenue
Ieiunum, Sterile
Pratenſe, Frumentaceum
Reſtibile, Repaſtinatum
Defoſſum Nouale, &
Veruactum, vulgo
Bracklandt
Putre, Solutum
Aridum, Stercoratum
Subactum, Strigoſum
Squalidum, Fertile
Fœcundum, Salſum
Salſuginoſum
Frumentitium.

Locorum alia

Aſpera, Prærupta
Inuia, Auia
Inculta, Culta
Arida, Sicca
Arentia, Ieiuna
Siticuloſa, Siluestria
Nemoroſa, Siluoſa
Plana, Campeſtria
Hortenſia
Fruticoſa
Maritima
Mediterranea
Edita
Accliuia
Decliuia
Algentia
Alſioſa
Æſtuoſa
Tepida
Egelida
Gelida
Montuoſa
Nebuloſa
Caliginoſa
Cliuoſa
Aquoſa
Gumida
Paluſtria
Vliginoſa
Irrigua
Humecta
Concluſa
Patentia
Aprica
Opaca
Denſa
Vmbroſa
Ventis expoſita
A vento ſilentia
Auræ expoſita
Soli peruia
Subterranea Retorrida
Exſucca, Succulenta
Calida, Frigida
Rorulenta, Salubria
Inſalubria, Paludoſa
Stagnantia, Squalida
Rigoſa, Orientalia
Auſtrina, Feruida
Roſcida
Occidentalia
Aquilonia

Digitized by Google

Luna radiis augeſcit, vt non matureſcit botrus.

CAP. XIX.

LVna ſatis incrementum dat, maturitatem Sol. Illa ſiquidem humiditatẽ mouet, & turgeſcere quæque facit, ſed ob imbecillitatem concoquere nequit. Sic videmus ſtirpes interdiu allicere alimentum calore Solis incitatum, noctu diffundere, ac per attractũ humorẽ ſuccumq; imbibitũ adoleſcere, auctusq; atque incremẽta ſuſcipere. Vt enim vigilia & exercitatio, motusq; moderatus cibum digerit, atque in habitum corporis diffundit, noctu vero per ſomnũ concoctione perficitur, ꝙ in ebriis vinoq; diſtentis percipimus, quibus ſomno, crapula ac temulentia diſcutitur: ita Sole diem illuſtrante omnia maturitatẽ conſequuntur: noctu vero Luna ſuas vices obeunte adoleſcunt, ſuccoq. protuberant. Quod fit vt videamus roſas, lilia, omnisq. generis floſculos interdiu nõ dehiſcere, ac patulos fieri, verũ noctu atq. antelucano:

Luna effectus in producendis ſtirpibus.

Simile à facultatibus naturalibus.

Solis ad occaſum, cum frigidus aëre Veſper
Temperat ac ſaltus reficit iam roſcida Luna.

Virgil. Lib. 2. Georg.

Stercoratio quare Heſiodo improbata.

CAP. XX.

HEſiodus non indiligens rei ruſticæ ſcriptor à plerisque inuaditur, ꝙ ſterquilinium in agricultura neglexerit: cum is facti non ignarus ſalubritati potius quam fertilitati conſuluit. Ille ſiquidem alio lætamine ſterilitatem expugnandam cenſuit, quam ſtercorandi vſu & conſuetudine. Satis enim ex lupinorum, cicerum, piſorum, fabarumq. culmis vomere tempeſtiue ſubuerſis, aliove pabulo proſtrato agrum vberem fœcundumq. effici exiſtimauit. Quæcunq; enim ex ſtercoratis fimoque cultis agris proueniunt, vitioſos minusque ſalubres ſuccos præbent. Sic triticum & Cerealia quæque à Curculionibus promtius infeſtantur, ac fruges, omnisq. generis legumina in eiuſ-

Stercoratio inſalubris.

Vnde fruges corruptioni obnoxiæ.

modi agris enata nec perennare poſſunt nec diutius aſſeruari, quin vel ſitum contrahant, vel à teredine & vermiculis infeſtentur. Zythus quoque, eaque potio quæ Belgis Cereuiſia dicitur, ex huiuſmodi frugibus decocta, citiſſime vitiatur, atq; acorem contrahit. Quamobrem recte, mea quidem ſententia, Heſiodus illos agros aptos accommodoſq; ſementi exiſtimauit, quos venti temperati ſerenant, ſuaues Solis radij fouent, vbi nullæ æquæ ſtagnant, nec culta ſtercoratione pingueſcunt, aut ſaltem mundo natiuoq; humore ac calore maturitatem conſequuntur. Sic enim illa quæ naſcuntur, diu perſeuerant incorrupta, atq. alimentum præbent ſalubrius. Fieri autem nequit, vt in his regionibus viuaces exiſtant homines, aut valetudine inculpata, vbi aër ipſe, vel alimenta vitioſa ſunt ac putredini obnoxia. Quorum alterum euenit, vbi ſtagna, paludesq. grauceolentiã exhalant, alterum vbi non genuino humore, ſed aſcititio pingueſcit humus, ac ſtercorando excolitur.

Aër & alimẽta valetudini vel proſunt vel efficiunt.

Qua ratione Curculio, aliaq; beſtiolæ infeſtæ frugibus abigi necariq; poſſint.

CAP. XXI.

Nihil ex omni parte beatum.

NIhil eſt in vita hac caduca & mortali, quod ſuas non experiatur aduerſitates atque incommoda, multiſque vexationibus atq; inſultibus non ſit expoſitum. Vt enim homines innumeris malis ſunt obnoxii, multaque illos circumuallant quæ valetudini vitæque inſidiantur: ita & frugibus ſui non deſunt hoſtes, qui illas infeſtant ac demoliuntur, rubigo, culices, formicæ, limaces, cochleæ, locuſtæ, blattæ, erucæ, teredines, vermiculi, & qui funditus granaria depopulatur Curculio. Hoc enim genus vermiculi proboſcide quadam acuminata, roſtroque aculeato, altera ſui parte triticum perterebrat, omnemq; ſimilaginẽ depaſcitur furfuraceá tenuique ac caſſa relicta membrana. Huius teredinis multa examina ineunte vere proger-

Calanders, *Curculiones.*

progerminant, vbi frumenta Luna plena recens demeſſa, eaq; inadida ac rorulenta, anteq̃ occalluerint, reconduntur, vel vbi granarii feneſtræ Auſtrinis flatibus non Aquilonis ſunt oppoſitæ. Siccitas n. efficit vt omnia putredini minus obnoxia exſiſtant. Perſuaſum eſt autem nonnullis, quorũ mea quidem ſententia nec vana fides, nec inanis auguratio, Deũ Opt. M. nonnunquam hanc calamitatẽ immittere in vindictam eorum, qui plus ſatis lucro inhiantes, vel fruges abſcondunt, vel ſupra legitimũ tempus aſſeruãt magno inopũ detrimento, qui hoc commeatu deſtituti, vitam tueri nequeunt. Hic enim alimentũ in edendo, paſcendique corporis vſum affluenter elargita eſt prouida Dei benignitas ac munificẽtia: adeo vt ſi cetera edulia deſint, atq; obſonia quæq; deſiderentur, ſatiari homines pane poſſint, eoq; inediã famemque ſolari. Quamobrem grauiter culpandi ſunt negotiatores frumentarii qui magno tenuiũ damno, annonæ, frugumque pretia intendunt, nec in ſumma egeſtate granaria laxant, quo illis quæſtus ſit vberior. Eo inde fit, vt in remp. ſint iniurii, atq; in plebẽ cuius maledicta in ſe concitant, fraudulenti. Qui enim (vt Salomon teſtatur) frumenta abſcondit, illũ execratur populus, qui vero diuẽdit huius capita fauſta exoptat, beneq; precatur. Patitur tamẽ plerumq; Deus huiuſmodi malis affligi nos, cum erga illum ſumus ingrati, cuius liberalitate ac munificentia cumulate fruimur. Siquidem per Ezechielem immiſſurum ſe minatur religionis ac pietatis deſertoribus calamitates quatuor, famem, peſtem, bellũ, & nocentes beſtias, vt his diuexati ad ſaniorẽ mentem, agnitamque veritatem perducantur. Quod ſi naturales cauſæ, non diuini numinis vindicta mali hoc inuexerit: iucunda ratio, qua animalcula noxia vel abigi poſſint, vel interimi. Nihil autẽ ad perimendos curculiones efficacius, quam ſalſugo, in qua allium decoctum ſit, ſi ea

Vnde frumenta corrumpantur.

Negotiatores frumentarii aduerſi.

Corenbytera.

Prouerb. 11.

Cap. 14.

Quatuor calamitates à Deo hominibus immittuntur.

Curculiones quibus [illegible]

irrigentur pauimenta ac parietes, confeſtim enim e ſtio repunt, ac granaria deſerunt, odoriſq; tetri halitu exanimantur. Idipſum præſtant etiam Sagapenum, amurca, caſtorium, ſæuina, ſulphur, cornu ceruinum, hedera galbanum, ac graueolentia quæque, quorum ſuffitum, nec ſerpentes, nec colubri, nec veſpertiliones ferunt. Quod indicat omnis eruditionis parens Virgilius:

Lib. 3. Georg. *Diſce & odoratam ſtabulis incendere cedrum,*
Galbaneoſq; agitare graui nidore chelydros.

Lupulus vulgo Hoppe. Eadem ratione lupi ſaluctarii nidoroſos floſculos vermes fugiunt, qui etiam hominum cerebro infeſti ſunt, capitique grauedinem ac temulentiam inducunt. Similiter & ſambuci flores, quorum odor etiam erucas arcet blattaſque ac tineas perimit, quemadmodum abſinthium, ruta, mentaſtrum, abrotanum, ſatureia, iuglandis folia, filix, pſeudonardus quæ nobis lauendula dicitur, nigella, coriandrum viride, pſyllium, anagyris, pulices cimiceſque interimunt, vel culcitris ſuppoſita, aut thoris, in aceti Scyllitici decoctione conſperſa. Obſeruatum eſt autem noſtra & auorum memoria naporum ſemen, quod negotiatoribus Belgicis quæſtum præbet vberrimũ, miram obtinere vim in proſternendis conficiendiſq; Curculionibus, non ratione deleteria, ſed ſuauitatis illecebra. Cum enim id dulce atque oleoſum illud deſerto tritico, auidiſſime appetunt, eoque diſtenti pereunt. Quod ipſum iis etiam vſuuenire ſolet, vbi fiſcellis vuarum paſſarum inſederint. Sic experimento comprobatum habeo puerorum lumbricos vuarum paſſarum eſu expugnari, ſi ieiunis, nullo admixto alio edulio illas exhibeas. Vt enim amarulenta quæque, ita dulcia effluenter hauſta vermibus inimica. Diſtendi enim illos contingit ac diſrumpi ſuauioris edulii copia. Sic etiam hominum ventriculus turgeſcit ac tormina concipit, dulcibus affatim ingeſtis.

Nancel. Napus.

Dulcia aliquando vermes perimunt.

Lumbricorum vermiumq; qui humanis corporibus innaſcuntur ſagacitas, & quid portendat per os nareſq; erepere.

CAP. XXII.

Viſum eſt nonnullis prodigii quiddam ſimile lumbricos præſertim longos & teretes, ſurſum eniti, ac per os nareſque erepere, cum id inſito quodam naturæ motu facere ſoleant, ſi quando homo diutius ieiunus perſtiterit. Tunc enim ſtomacho morſus inferunt, ciboq; expleri cupiunt: quibus cum nihil obiicitur quo ali vitamq; tueri poſſint, in ſublime feruntur, cibumq; ad gulæ vſq; meatum venantur. Sentiunt enim ſagacitate quadam naturæ per illas partes in ventriculum delabi alimẽta, & cum nares perforatæ ſint atque ad gulæ tramitem ſpectent, eo quoque ſe conferunt, factaq; titillatione, vel ſternutamento excutiuntur, vel primoribus digitis prehenſi eximuntur. Hæc in ſanis multoties à me ſunt obſeruata, quibus cum facti cauſſam explicaſſem, hac in re illos ſecuros præſtiti. In ægrotantibus vero hoc ipſum aliquando euenisse conſpexi, ſed nõ abſque imminentis mali præſagio. Tanta eſt enim in huiuſmodi corporibus contagio, eaq; putredo atque humorum inflammatio, vt exitialem vim morbi perferre nequeant: itaque erumpunt quidam foras, ſed morbi ſæuitia, agitatrice, nec naturæ vi incitati. Cum autem deſiciente morbi violentia, inferne cum reliquis excrementis illos prolui contingat, ſalutare id eſſe Hippocrates ſtatuit, ſpõte vero nulloque naturalis facultatis impulſu egredi, quod in moribundis perſpicimus, letum breui [illegible]. Subodorantur enim naturæ quadam ſagacitate corpus defecturum, ſeſeq; deſtitutum alimento, eoq; ſtationem ſuã deſerunt. Sic obſeruatum eſt lumbricos ac glires ædes ruinoſas deſerere, triduo etiam ſpatio antequã ſunt collapſuræ. Perſentiunt enim naturæ inſtinctu, ſenſim diſſolui contignationes & ædium compagem, illasque breui ruituras.

Vermes naribus prolapſi.

Lib. 2. Aphoriſm. 18.

Glires ædes ruinoſas deſerunt.

Pediculi quoq; ac pulices, vbi corpus hominū ca
ſcere ſentiunt, omniaq; membra ſenſim ſanguine
ſtitui, vel ipſum deſerunt, vel illas partes occup
quibus ſanguis calorq; natiuus diutius inhæret.
Experientia de pediculorum ſagacitate. pertū eſt n. à Libitinariis ac Veſpillonibus, in ea ſe
cuna recondere circa ſtomachi orificium, in q̃ deſi
cartilago enſiformis, vel in ea quæ mento ſubeſt
vocali arteriæ incūbit. Siquidē illę partes vt pote co
di vicinæ ad extremū vſque halitū caleſcunt. ꝙ cum
nonnullis qui ægrotis aſſiſterent mihi eſſet relatum
incunctanter pronunciaui certiſſimum id eſſe im
nentis mortis argumentum, iam iamq; emigrantis a
nimæ indubitatū indicium. Ceterum cum lumbrico
rum paulo ante mentionē fecimus, hoc adiecisse v
ſum eſt operæ pretium multa eſſe, q̃ lumbricos ven
trisq. interanea excedant, perimantq; : ſed nihil effic
cius exſiccatis in tegula ignita vermibus exhibitoq
illo puluiſculo verminantibus cōfeſtim reliquos
hærentes corporis deiici continget. eadē ratione,
Lib. 19. c. 25. Plinius, compluresque alii rerū abditarum indaga
tes aſſerunt, homini à ſcorpionibus icto, remedio e
ipſorum cinerem potum, in oleo vinove demerſ
Sic rabidi canis morſum curari teſtātur noſtrates
lis eiuſdem animantis exuſtis, illiſq. ex vino prop
eis. Propellit enim malum, viruſque facit innox
ac corpori cui morſus illatus eſt, minus infeſtum
virus eliciat cōficiatque. Sic aliquando geminata e
mixtaq; contrariæ facultatis venena, remedio ſu
non exitio. Quod feſtiuo epigrammate indicat Auſo
nius de vxore quæ virum aconito extinctum volui

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito,
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum.
Miſcuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc ſiquis, faciunt diſcreta venenum.
Antidotum ſumet qui ſociata bibet.

LEV

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, OCCVLTARVM AC NATVRALIVM Quæſtionum

LIBER SECVNDVS.

Humanis corporibus non malos genios, morbos inducere: ſpiritus tamen aërios ſe in iis tempeſtatibus immiſcere, ac faces ſubdere.

CAPVT I.

NON deſunt apud nos plerique qui cum ſint in naturæ operibus ſobrie exercitati, ac morborum cauſas, originem, progreſſus, quæque comitantur ſymptomata ſeu accidentia ignorent, atq; illorũ rationem aſſequi nequeant, in malos infeſtosque Genios, qui noſtris incommodis continenter inuigilant, hæc ipſa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbunt, tertio quoque die ſubeunte venas, malo Genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc eſt, continuis febribus, quotidiana, ephemera ſeu diaria, omnibusque febribus æſtuoſis atque vrentibus tale quiddam euenire imaginantur. Quod ipſum quam ſit abſurdum, ac ratione diſſentaneum, quiuis in naturæ arcanis vel tenuiter verſatus facile iudicabit. Cum enim ex quatuor elementorum concretione ac miſtura corpus humanum conſtet ac conflatum ſit, totidemque humores complectatur, qui ex facultate ſeminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & ſicci ſunt participes, quid aliud ſtatui poteſt, quã ex horum intemperie, exceſſuq; ac defectu morbos excitari, ſuamque originem ſortiri? Argumento quod illos miteſcere videmus ac ſopiri, ſudo-

Humorũ prauitas, & copia morborũ origo.

Naturæ ordo artificius.

ribus, ſectione venæ, concurbitulis parti læſæ aff
hæmorrhoidum menſiumque profluuio, tum im
ctis clyſteribus ſubditisq; podici balanis ſeu gland
Conſtituit aũt Deus pro inæſtimabili ſua ſapientia
natura rerũ motus ordinatos nec quicq̃ temere au
fortuito, ſed omnia decenti ordine ac cõtinuata ſe
ferri voluiq; voluit. Sic ſidera, elemẽta, Oceanus, an
ni tempora, cœlorũ orbes ſuos habẽt motus ac vic
certaq; lege decurrunt. Pari tenẽtur lege ac conditio
ne humores, q corpori humano inhærẽt, ac ſuos effe
ctus, ꝓpriosq; motus ac certas periodos obtinent. Si
vt per quadripartitas anni varietates ſuas quiſq; hu
mor vices obeat, ac facultates viresq; in corpus exer
ceat. Sic ſanguis eã conditionẽ ac vim ſortitus eſt, v
vere vigeat, ſuæque naturæ morbos ac febres pariat
nempe continentes q̃ nullas prębent inducias, nec a
infebricitationem deſinunt. Sic cholera æſtate al
nis dieb. reciprocante recurrenteq. æſtu bilioſo, ter
tianã inducit. Pituita hibernis menſib. vbi cõputru
quotidianã intermittentẽ: Melancholia ineunte au
tumno quartanã. Sic diaria vno die, aut paulo poſt fi
nitur, ꝙ ipſa nõ in humorũ putredine, ſed in halituo
ſo eoq; accenſo ſpiritu conſiſtat. Hæc aũt omnia eade
ratione, pariq. ordine & modo ꝓficiuntur, quo ortus
& occaſus ſiderũ, Oceani æſtus & reciprocatio, herba
rũ fruticũq; germinantiũ amœna grataq. viciſſitudo.
Cæterum, id admiratione non caret, ꝙ quatuor hu
mores certa horarum ſpatia, certasq; diei partes ſib
vindicant, ac diẽ noctemq; æquinoctialem ſeu artifi
cialem, per horas duodecim tẽporales ſibi partiũtur
Quod à vero non eſſe alienũ experimento cõperi, cu
horũ obſeruatione, febrium acceſſiones indubitate
prænuntiare ſoleã. Viget n. ſanguis, Sorano Epheſio
teſte, q Euangeliſtarum more ſpatia decurſusq; die
ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis
nona ad horã diei tertiam, quibus horis concoquitur
ſanguis, atque ab hepate elaboratur. Quo fit, vt mens

Humores ſua tempora ſortiuntur.

Quatuor humorum decurſus in corpore.

Math. 20.

Mens hominis diluculo erectior ex ſanguinis habitu.

antelucano exortoq; Sole ſit alacrior, omneſq. cum ægroti tum ſani erectiores, ob ſuauem effluxum, gratumque ſanguinis halitum. Bilis vero flaua ſuas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, pro quo tempore naturalis vis ac facultas ſecernit à ſanguine choleram, eamq. ad fellis folliculum dirigit. Eoq. fit vt ſub id tempus homo ad iram ſit pronior, ac leuiſſime exardeſcat. Bilis autem atra, ſeu ſuccus melancholicus ab hora diei nona vſq. ad horã noctis tertiã ſuo quę munia exſequitur, clauoq. aſſidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur: eluiturq. à ſordido excremento, idq. natura ſpleni deſtinat. Quo fit, vt illo horarum decurſu mens hominis obnubiletur, atque ex atra denſaque fuligine animus mœrore contrahatur. Pituita ab hora noctis tertia ad horam noctis nonã vices ſuccedit: tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibuſque liqueſcere atque elixari. Quo fit, vt phlegma ſtomacho innatans, atq. ad cerebrum delatum, hominem ſomnolentum efficiat & dormitantem. Quod ſi horum omnium exactam rationem ſubduxeris, obſeruabis iiſdem fere horarum ſpatiis humores ſuis vicibus fungi, acceſſiones inſultuſque febrium inuadere, expletoq. ſingularum horarum, quæ humoribus ſubſeruiunt, ſpatio, modo ſinceri ſint atque impermixti, conſiſtere ac terminari. Sic continentes febres & quotquot ex ſanguine ortum habent mane ingruunt, tertianæ ſub meridiem, hoc eſt, hora ſexta, quæ nobis eſt duodecima tam diei quam noctis. Quartanæ ſub horam nonam, quæ nobis tertia eſt pomeridiana. Quotidianæ ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quod ſi humores redundent atque inter ſe, vt aſſolet, implicati connexique ſunt, non ſeruant legitimũ tempus ſuoſque inſultus, tum acriores tum productiores faciunt, magiſque diuturnos. Vt enim venti conglomerati ſic humores tempeſtates excitant, cum ſcilicet,

Humores quid certis horis agant.

Simile à ventorum concurſu.

Æneid. 1.

Vna Eurusq; Notusq; ruunt, creberq; procellis
Africus, & vaſtos voluunt ad littora fluctus.

Ita vehementior fit morbus ex humorum concu[rſu] & confluuio, corpuſque humanum ſæuiſſime ex[cru]ciant congeminati morbi:

Ouid. Metam. lib. 1.

—— nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia ſiccis,
Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus.

Horum effectuum cauſam, ſuperuacaneum, imo fri[...]uolum eſt, in malos Genios referre. Cum hæc omni[a] in humorum putredine atq. inflammatione, vel qualitate ac copia conſiſtant. Iſta ſiquidem efficiunt, vt ſint vel breues, vel contractiores morborum circuitus. Cum autē ſanguis plurimum corpori inſit, vnic[...] eumq. continuum acceſſum facit: ꝙ in venarum receptaculis, per quæ, tanq̄ riuos atq. aquæductus, vndique ſanguis diffuſus eſt, putredo atq. inflammatio conſiſtat. Quo fit, vt naturam, tanquam ſolertem [...]dumque conſulē in ſeditione ciuili belloque inteſtino, continenter operi inſiſtere, nullaque intermiſſione obluctari morbo oporteat. Pituita vero flauaq. bilis atq. atra, ꝙ minus copioſæ ſint, extraq. venarum anguſtias cōſtitutæ, non perpetuo, ſed intermiſſe affligunt minuſque ſunt lethales ex huiuſmodi humoribus exorti morbi ꝙ illis nō pateat aditus acceſſuſq; ad cor, parteſq. principes, eoque non facile illis cladem noxamque inferre poſſunt. Sunt tamen harum febrium nonnullæ diuturnæ, partim quod materia redundans ſit, partim quod lento tenacique viſco aſſimilis, adeo vt ægre concoqui poſſit, atque eliquari.

Sanguineæ febres continuæ.

Simile à conſulis ſolertia.

Melancholici non facile inebriantur.

Quo fit, vt melancholicos tarius exhilareſcere contingat, niſi affatim & meracius bibant. Eſt n. is humor impenſe frigidus ac ſiccus. Huiuſmodi autem conſtitutionis homines dictitare ſoleo ferro ſimiles, quod multo vrentiq. igni opus habet vt igneſcat, quo ſubigi malleis, fingiq. poſſit. Iſti ſiquidem plurimo meracissimo[...]

Simile à candenti ferro melancholicis actum.

[illegible] vino indigeſ, idq; inoffenſe perferunt: quo [illegible] coeperint, mimos, ridiculosq; morio- [illegible] Camelū ſaltitare dicas. Nam cum ſint [illegible] ac ſevtrici, vino perfuſi, feſtiui affectant [illegible] elegantiã. Et quemadmodum non faci- [illegible] illoq; obruuntur, ita ægre illis temu- [illegible] Cum enim bibant affatim ac cibum [illegible] fit vt denſi fumi, craſſique vapo- [illegible] cerebro inhæreant, adeo vt po- [illegible] imaginationes melancholicæ ingraueſcãt; [illegible] ex heſterno mero nondum ſopito ac de- [illegible] renidet corpus ac ſuboleſcit. Simile [illegible] iis euenit, quod ædibus accenſis, quas [illegible] incendium, nõ funditus abſum ſit, nec omnia [illegible] retorridus tamen ex ambuſtis odor, [illegible] ac cerebro officit: Sic iſtis ex pri- [illegible] fuliginoſi olidiq; halitus ac ructus ni- [illegible] ſunt, mentiq; ac cerebro acres morda- [illegible] inferunt, quos cum excutere nequeant, [illegible] ſe phantaſmata percipiãt, [illegible] geſtiunt: quo vini vapores, atque [illegible] abſurdas imaginationes, vt clauũ clauo [illegible]. Cum itaque hæ ſe habeant morborũ cauſę [illegible] eaque ſit humorũ natura & conditio, [illegible] excogitari vel iniri poſſit acceſ- [illegible] febrium, quã vel humorum copia, [illegible] eſt, ꝙ quiſquam exiſtimet aut opine- [illegible] Genios hanc concitare tempeſtatem, [illegible] intemperie. Scio equidē, nec id graua- [illegible] Dæmones, hoc eſt, ſpiritus aëreos [illegible] cognitione rerum imbutos, quiq; omnia [illegible] ſolent, nõ ſolum humoribus ſe immiſce- [illegible] quoque humanas ad peſſima quæque [illegible] impellere, bonos quoque Genios, ſeu [illegible] ad optima quæq; adiumento eſſe, [illegible] ſocios ac miniſtros. Sic Raphaël

Melancholicorum natura, vbi vino incaluerint.

Simile non inelegans ab adustis ædibus.

Cruditas melancholicis noxia.

Mali Genii corpus & mentem oppugnant.

Tob.14. ſe itineris comitem addixit Tobiæ filio. Sic in Sa
ſonem irruit ſpiritus Domini, & dilacerauit leon
tanquam hædum. In Saulem quoque inſiliit ſp
diuinus, & cum reliquis Prophetis vaticinatus
2.Reg.10. Poſtmodum vero ſpiritus nequam exagitauit, c
mouitq; mentem illius, atq; in Dauidis necem il
Mali Genij ventos exaſperant. armauit. Sic tempeſtatib. ſe ingerunt ac fulmina
nitruaq; exacuũt, adeo vt illis adnitentibus conu
culmina ſpectemus, proſterni ſata: pecudes, arme
taq; ac greges confici: quanquam tamen ventoru
violentia atque impetus tale quiddam abſq; his e
ciat. Sic Ecnephias & vẽtus Typonicus, cuius me
Actor.27. nit Diuus Lucas, valide atq; impetuoſe terris mari
incumbunt, atq; ardẽtes faces, ignitoſq; globos e
culãtur attritu ac colliſione nubium, adeo vt ante
A bombardæ violentia ſimile. nas velaq; aduri contingat. Similem vim ac viole
tiã vallis quamlibet munitis, bombardæ inferun
non ſolum ꝓximos quoſq. & quos glans attingit, f
riunt, ſed longius etiam conſiſtentes, pauloq. rem
tiores proſternunt violento ſtrepitu, auræque ſibil
Iob.12. Hæc & pleraq. alia licet naturali ratione fieri cõſte
Dæmones tamen vel conniuente Deo, vel conce
illis poteſtate ſe his immiſcere ſolent omniaq. ſæ
ora efficere. Sic Saulis melancholiã exaſperauit Sa
nas, atq. ad cædes & inſidias multaq. funeſta imp
lit. Quod tamen hic animi affectus, mentiſq; err
ac perturbatio in naturales cauſſas referri poſſit,
eo patet, quod citharæ dulcedine ſubſederit fur
ille, atque impetus animi: factaq; mens ſit ſedatio
Simile ab æſtu maris. Vt n. vbi turbines ac ſæuiores venti Oceano incu
bunt, fluctus crebreſcunt, mareque exæſtuat, vt de
que melancholicis natura tetricis iactura facult
aliaq; incõmoda mœrore conduplicant, bilioſis
modicus vini potus, vel aſpera dicteria ſaleſque de
tati iram exacuunt: Ita mali Genij, aut fraudulen
conſultores hominum animos ad deteriora proli-

nes in præceps agunt, adeo vt voluntas alioqui alacris & promta, impetus conſiliorum ipſasque actiones moderari nequeat, quod ipſum indicaſſe videtur Seruator, cum Petrum increpitans, Faceſſe à me, inquit, Satana. Quo nomine illum perſtrinxit Chriſtus, quod illi aduerſaretur, atque ab inſtituto conceptoque conſilio, quo nos redimere ſtatuit, auerteret illius mentem tentaret. Et profecto niſi Deus Opt. Max. ſingulari in nos fauore aduerſarii furorem coerceret ac retunderet, nũquam ſubſiſtere poſſet homo, ac ſe tueri aduerſus immaniſſimam huius belluæ ferociam. Omnem ſiquidem captat occaſionem, omnesque tentat, exploratq; aditus, quo imbecilles adoriatur, vt ventilet cribretque veluti triticũ. Quocirca Dominus, vt palam teſtatur Iob, applicat illi gladium, hoc eſt, ſæuiendi modum ac menſuram illi præſcribit, nocendiq; metas Satanæ conſtituit; neq; n. vltra conſtitutum præſcriptumque terminum progredi fas eſt, nec patitur Deus quenquam ſupra vires, & quam imbecillitas humanæ naturæ fert affligi. Quo antidoto D. Paulus Chriſti nomine omnes in periculo, vitæque diſcrimine, in calamitate, morbis, inedia conſtitutos ſolatur ac fulcit, cum non ſinat Deus vllos tentari ſupra vires, ſed commonſtrat cum tentatione euentum, vt vel afflictio viribus noſtris reſpondeat, vel celeri effugio ab illa liberemur. Hæc eo verboſius à me enarrata ſunt, quo intelligat æquus lector id eſſe argumenti caput noſtrique inſtituti rationem: Humores præcipuam eſſe cauſſam morborum: Genios vero, aſtra, ambientis aëris qualitatem, aliaque externa concomitari vt accidentia. Cum enim omnes animi impetus ratione mentisque iudicio ſedari contingat, corporis vero morbos appoſitis remediis atque optimo medendi vſu miteſcere ac componi: qui alio referri velit origines cauſſasque morborum quam in humorum copiam ac qualita-

Matth.8.

1. Pet.5.

Luc.22.

Cap.40.

Iobi locus explicatus.

1. Cor.10.

Digitized by Google

Humores corporis quos mores pariant.

tem? Quod ſi cui inſitos corpori humores ex
collubeat, atq; in ſe ipſe explorare, qua vi ac fa
te polleant; experietur illos non modo corpo
bitum, ſed animi etiam mores conſtituere, ſic
vt morum inſtitutio, tum pietatis ac religioni
tus & obſeruatio primas potioresq; partes ob
Sanguinis ſiquidem vel ſi qualitates ſpectes,
humor florido quidem corpore homines pro
at quod ad animum attinet, laſciuos, moribus
cis, ſimplices minimeque fucatos ac tantum no
lidos. Bilis flaua arido quidem corpore ac ſub
profert, ſed calidos, ſubdolos, ingenioſos, fer
dentisque ac concitati animi, prudentes, indu
ſolertes, inconſtantes, inſtabiles, fraudulentos

Perſ. Satyr. 5.

--- qui fronte polita
Aſtutam vapido ſeruant ſub pectore vulpem.

Melancholicus ſuccus ſtabiles & cōſtantes efficit,
que non facile à concepta perſuaſione reſiliant, ſua
que opinionem deſerant: adeo vt ſi alicui ſectæ ad
ctos eſſe contingat mordicus illam tueantur, nec
cile ab illa reſiliant: qui affectus in cholericis m
eſt. ſiquidem iſti ob humores fluctuantes atque m
biles, ſpiritusque tenues, leui momento alio tra
runtur, & licet feruidi exiſtant, & clamoſi, placa
les tamen ſunt minusque pertinaces aut obſtina
Pituita ad formandos fingendosque mores inut
eſt. Quo fit, vt hebetioris ſint ingenii, nec ad v
functiones ac munia appoſiti.

Melancholicos, maniacos, phreneticos, quique ex alia cauſa tore perciti ſunt, nonnunquam linguam alienam p quam non didicerint, nec tamen eſſe Dæmoniacos.

CAP. II.

Humorum mira vis in concitanda mente.

MIra vis concitat humores, ardorque vehem
mentem exagitat, cū ægroti in æſtuoſis febr
linguam quam non ſunt edocti, modo diſerte, modo
obſcure & confuſe loquantur, quod in

Hoc eſt, à Dæmone obſeſſis fieri non magnopere mirer, cum illi omnia calleant, rerumq; omnium ſcientiam obtineant. Sunt autem humores tam violenti atque atroces, vbi vel inflammati ſint vel corrupti, vt eorum fuligo in cerebrum delata, quod in meraciſſimo quoque vino affluenter hauſto obſeruamus, peregrinam linguam extorqueat. Quod ſi a malis Geniis perficeretur, non conſileſcerent morbi purgantibus medicamentis, nec iis, quæ ſomnū conciliant, diſcuterentur. His n. & pleriſque aliis, quibus abunde inſtructa eſt res medica, rite adhibitis, reſtitui illos videmus, atq; ad conſuetū loquendi vſum, mentemq; ſanitatem reduci. Cum itaq; feruentiſſima ſit humorum ebullitio, vehemens quoq; ſit ſpirituū agitatio, mentisq; humanæ cõcitatiſſimus motus & cõcuſſio, quæ voces quaſdam inauditas, linguamq; prius incognitam extrudit, non ſecus q̃ ex contritu ac colliſione ſilicis, emicantes ignitasque ſcintillas elici videmus. Eſt autē hoc menti humanæ inſitū, vt appoſita aptaq; ſit ad percipiendam rerum cognitionē, ipſaq; imbuta eſt artibus ante illarum vſum. Sic vt non ſit abſimile vero illud Platonis, Noſtrum ſcire nihil aliud eſſe q̃ reminiſci. Mens ſiquidem hominis omnium rerum ſcientiam ac notionem in ſeipſa cõplectitur. ſed mole corporis, denſiſq; humoribus oppreſſa non facile eluceſcit, eoque vt ignis cineribus obductus, exſuſcitari foueríque poſtulat, quo ſe proferant ingenii nobiles igniculi, naturæq; lumen reſplendeat. Si quando igitur diuina hæc potiorq; hominis pars anima concutitur morbiſq; exagitatur: ea profert quæ in intimo receſſu latitabant, inſitasque vires palam exſerit. Vt enim ſtirpes quædā nullum ex ſe odorem diffundunt, nec aliquid ſuaueolētiæ exſpirant, niſi ſubinde commoueas manuq; demulceas. Sic quoq; non proferuntur ingenitæ facultates ac vires, niſi, vt aurum in cote lapideque Lydio, explorentur. Pari ratione

Vt vini ita humorum vis mētem concitat.

Simile à ſilicis attritu.

Mens artibus imbuta ante doctrinam.

In Phæd.

Simile à ſopito igne.

Simile non inconcinnum ab herbarum fragrantia.

Gagates ſuccinum quod Amber vulgo dicitur, continuo paleas ac feſtucas, aliaque venti ludibria ſe rapiunt, ſed agitata atque attritu concalefacta: cum pugiones acuis crebro, celerique motu, ſcintillas emicantes exprimis. Ex herbis quoq. & gemmis naturæ vis percipi cognoſcique poteſt. Pœonia ſiquidem, viſcum, fruticulus, verbena, corallium, h[illegible] tes, vniones, ſmaragdi, aliaque amuleta, hoc eſt noxia quæque amoliuntur ac depellunt corpori applicata, colloque appenſa, præſentanea vi vel morbos diſcutiunt, vel ſanguinem ſiſtunt, aliaque pro [illegible] facultate præſtant: ſed hæc omnia efficacius ac præſenſius intus exhibita, atq; in corpus aſſumpta. [illegible] rimentum à generoſo vino capere licet, quod naribus admotum, odore quidem cor reficit mentemque excitat, verum vbi in corpus reconditum deſcendit (quod idem in dolio nihil efficit, ſed in venas diffuſum) tum demum vires ſuas explicat, atque homines quamlibet ſtupidos, diſertos facit ac mire loquaces. Acuit enim mentem vini calor, quæque in [illegible] bri latebris delitefcunt, prodit atque in apertum profert. Pari ratione ac modo humores homines afficiunt, vbi tota vis atque impetus morbi cerebri [illegible] implouit, mentemque ac ſpiritus cum vitales tum animales concitare cœperint. Videmus enim nonnullos in æſtuoſis febribus, quæ fere æſtate vigent, copioſos promptoſq. fuiſſe in diſſerendo, vſoſq; ornate culta atq. elaborata, eoq. idiomate, quod morbo defuncti nullo modo exprimere potuerunt: quorum ego pronuntiatis non [illegible] infuſoque Genio diuino [illegible] nec Dæmonii inſtinctu impulſuque illos iſta pe[illegible] ſe, ſed vi morbi, humorumque ferocia, qua tanquam [illegible] mens hominis exardeſcit atque inflammatur. Illos ſiquidem [illegible] capiti fomenta [illegible] ſomnum [illegible] à morbo mentiſq. [illegible] quo [illegible] omnium eorum quæ [illegible]

Simile à lapidum ac ſtirpium effectu.

Unde vis in concitandis ſpiritibus.

Simile à vini efficacia ſumptum.

his dicta factaque erant, profunda cepit obliuio, quorum nonnulla cum in memoriam illis reuocarem, appudeſcere cœperunt, miratique ſunt in tantum ſibi excidiſſe mentem. Simili etiã ratione moribundi, quod in his excitetur ardens animi vigor, illosque antequam emigrent, rapiat diuinus quidam afflatus, vaticinari ſolent, quæque euentura ſunt, certo prædicere, idque diſerte atque oratione tam meditata, vt aſtantes admiratione afficiantur. Quod autem anima vtpote cœleſtis originis ac diuinitatis particeps, præſcia ſit futuri ac vaticinandi perita imminente potiſſimum morte, ſuo loco dicetur.

Cur animæ migratura vaticinetur.

De epilepſia, quam cum veteres tum recentes plebeii in certos Diuos referunt, violentia ac ſæuitia: qua deniq; ratione expugnari poſſit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppreſſos non confeſtim ſepulchro inferendos.

CAP. III.

QVos effectus obtineant in corporibus humanis humores, quidve efficiant, alias demonſtratum eſt. Verum cum hi pro locorum ratione ac diſcrimine variis diuerſisq; modis illa afficiant, de his quoq; dicendum putaui quæ cerebro inhærent. Illi ſiquidem qui in celſiſſima parte corporis conſiſtunt morbi, nõ ſolum dolores infligunt, ſed ſenſum motumque eripiunt, ac menti iacturam inferunt, quod in Apoplexia & lethargo, quæque in teneriorem ætatem & ſexum muliebrem impotentius ſæuit, epilepſia ſpectare licet. Veteres reclamante Hippocrate, in peculiares Diuos morbum comitialem referebant. Cũ enim proxime adſtantes tam ſubito miſeros conuelli proſterniq; viderent, exiſtimabant vel Diuos aliquos illis infeſtos, vel malos Genios hanc calamitatem clamque inferre: quocirca vota illis nuncupabant tabulasque votiuas erexerunt. Hinc noſtra ætas Epilepſiam in multas ſpecies diſcriminat atque aliam Diuo Ioanni Chriſti præconi, aliam Cornelio Huberto que aſſignat, quorum ſimplicitati vt neminem de-

Morbus comitialis in quem referendus.

Diuis non aſſignandi morborum cruciatus.

cet inſultare; ita ſenſim illam perſuaſionem illorum animis eximendam cenſeo quo in naturales cauſas iſta referenda intelligant. Pro hâbitu ſiquidē & conſtitutione corporis, pro organorū ac meatuum amplitudine vel anguſtia, proq; humoris viſcoſi redundantia, varias diuerſasque differentias percipiunt, & mutationes ſubeunt: hinc alii vlulant canumq; more latrant, alii ſibilant ac dentibus ſtrident, nonnulli clamores edunt horrendos, atq; intentius vociferantur: non deſunt, qui prorſus obmuteſcant, cerebro præſertim oppleto denſis humoribus oppreſſoque diaphragmate atq; occluſis reſpirādi fiſtulis. Quidam vt ſpiritus inoffenſe commeare nequeat, atque vltro citroque reciprocare; qui omnium acerbiſſime mihi torqueri videntur. Horū autem ſymptomata grauius inualeſcunt, ac ſæuiora efficiuntur, cum vel luna lumine pleri vel incoari incipit, aut vbi ea cor vel cerebrum obſidet. Tunc enim humores maxime redundant, præſertim vbi poſt Aquilonem Auſtri ſpirare cœperint venti vt turbulenti atq; inſalubres, ita frigidi & humidi. Siquidē humida corpora, ciboq; & cœlo vtentes humido, huic malo ſunt magis opportuni, morboque comitiali expoſiti: argumēto quod impuberes ac fœminæ potiſſimū eo infeſtantur, quibus niſi circa annum quintū & vigeſimum, augeſcente calore natiuo, qui ſiccius temperamentum inducit, deſinat, vltraque eam ætatem producatur, ad mortem comitari ſolet, hoc eſt, non niſi mors finem morbo imponit, eoque vita terminatur. Cum igitur tam euidens ſit cauſſa morbi comitialis, perſuadendum cenſeo imperitæ plebi, non alio referendum, quam in naturales humanorum motus, quo minus exhorreſcant homines, vbi ſpectare cogantur os tabidum ac diſtortum, gēnas inflatas, buccas humore ſpumaque turgidas: ſed illos adire ne metuant, atque aliquod lenimen doloris medelamque adferre curent. Huc ſiqui-

Comitialis morbi differentia.

Luna morbos humidos exaſperat.

Aphoriſ. 7. commen. 5.

Epilepticorum habitus formidabilis.

Siquidem efficiunt ſpectatores meticuloſi ac trepidantes, vt multi ſe crudeliter dilacerent, caputq; poſtibus ac ſolo illidant, vtque multi deplorati iudicētur, eosque efferri contingat, ac ſepulcro deſtinari, antequam anima in auras prorſus euanuit. Compertum n. habeo noſtra & auorum memoria, nonnullos effracto capulo reuixiſſe. Quamobrem lege cautum eſſe conuenit, ne Libitinarii ac Veſpillones præpropere quos mortuos exiſtimant, exſtinctæque animæ imaginem præbere vident, loculo includant, eos præſertim qui apoplexia, aut morbo comitiali, vterique ſtrangulatione ſuffocantur, cum in illis nōnunquam deliteſcat anima, quæ rurſus corpus ſpiritu vitaque impleat. In contagioſis autem febribus, vel cum peſte abſumuntur homines, nō neceſſe eſt, nec conſultum arbitror tam anxie iſta obſeruare, cum ſtatim à morte ſerpat contagio, atque adſtantibus labem inferat. Minus autem periculi imminet iis, q̄ viuis peſte correptis adſtant, infectisq; obſequium præſtant, q̄ vbi morientibus adſiſtunt: tunc enim ſe diffundit contagio, atque ad obuia quæque dimanat. Simile n. quiddam corporib. recens exſtinctis euenit, quod cereis, lychnisq; ac funalibus, quæ accenſa nullam graueolentiā naribus offundunt; ac exſtincta, flammaq; ſopita tetro vndiq; fumantiq; odore cœnaculum complent. Ita plus periculi imminet, vbi animam exhalantibus præſto ſunt, quam vbi aliquid adhuc vitæ ſupereſt. At vbi horas aliquot exſtincti frigent ac rigeſcunt, quæ ſi paulo diutius, ſupraque legitimum tempus huiuſmodi corpora reſerues inſepulta, olida efficiūtur cadauera, fœdamque mephitim exhalant, ac ſaniem vndique diſtillant, quod in apoplexia, frigidisque ceteris morbis raro contingere ſolet, niſi vel ſtatus cœli calidus, vel corpora obeſa exiſtant. Quæ ſi non impediant, nec tale quiddam obſiſtat, non niſi elapſo triduo huiuſmodi corpora inhumanda. Siquidem

Apoplectici ſerius humandi.

Peſte exſtincti ocius humandi.

Simile appoſitum ab exſtinctis funalibus.

Humorum motus & remiſſio in mortuis.

[illegible]

explor[illegible] horum[illegible]
humores [illegible] que [illegible]
lum [illegible] vnum Zodiaci signum
[illegible] in corporibu[illegible]
[illegible] dicitur, vt Christus [illegible]
ta occasione Lazarum [illegible] num, in vi[illegible]
minio [illegible] ari posht ill[illegible]
fuisse mortuum, [illegible] uio correptum[illegible]
mentitā morte [illegible] quoq. cum [illegible]
salutis humanæ [illegible] resurrectione [illegible]
eandem occasion[illegible] quidē præter [illegible]
lateri [illegible] um, totum [illegible]
per[illegible] omnē ansam p[illegible]
us, qui [illegible] enter, nec [illegible]
gnitate [illegible] resurrectione [illegible]
[illegible] raperetur [illegible]
In qu[illegible] etiam anum [illegible]
[illegible] homini [illegible]
[illegible] ntium hu[illegible]
[illegible] us sum opera [illegible],
[illegible] ex tristio [illegible]
cera, quo [illegible] dica aliena [illegible]
ma[illegible] pstate. E[illegible]
omne[illegible] ex frigido h[illegible]
con[illegible] singulis indiscr[illegible]
tim [illegible] memoriæ detrimen[illegible],
ve[illegible] epileps[illegible]
apo[illegible], atq. incubum [illegible]
pre[illegible] Græce [illegible]
[illegible] listunt ac [illegible]
[illegible] compertum [illegible]
[illegible] obatq; [illegible]
[illegible] m angulosum [illegible]
[illegible] hæc me[illegible]
[illegible] barea [illegible]

Fruticulus aut virgultum, quod viſcum vocãt. Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, ſingulatim demonſtrare pergam.

Pæonia Galeno non minus decantata, quã Braſſica Catoni, non ſolum à qualitate elementari, ſed totius ſubſtantiæ vi ac proprietate ſpecifica hunc morbum expugnat. Pueros autem in quibus vis morbi minus valida, etiam à collo geſtata hoc morbo collapſos erigit. Diſcutit enim conſumitque humorem pituitoſum, qui huius morbi eſt ſeminarium. Intus vero exhibitæ huius baccæ, etiã in adultis efficacius id præſtant. Siquidem flatuoſum, imbutumq. veneno humorem abſorbet, ac corpus ac temperamentum calidius ſicciusq. producit. Hoc autẽ ſemen præſtantiſſimum nonnulli aſſerunt, quod à Pæoniæ, quã maſculi nomine deſignant, prima fœtura emergit. Diu n. ſtolones, & inutiles frutices culmosq. effœtos, ac ſemine deſtitutos profert. Vbi vero perfecte adoleuit ſiliquis dehiſcentibus, hinc baccas atro colore politas, hinc alios coccineo flagrantique rubore nitidos, oſtendens nigricans ſemen in vſum reſeruandum, non tamẽ ea vanitate ac ſuperſtitione, vt ſequentis anni ſemen credatur inefficax, cum à decimo partu etiam qui emerſit fœtus, præſentaneam vim habeat, modo ne cariosus ſit & euanidus. Scylla facultate & viribus Pæonia ſuperior, mirificam vim habet non ſolum in epilepſia, ſed omnibus morbis, qui ex lenta pituita, viſcoſaque humoribus contrahuntur, in quacunque corporis parte conſiſtant. Eſt enim vi abſterſoria, quæ tenacia quæque diſſoluit. In quem vſum ex eo confecta oxymelitis à me exhiberi ſolet cochleari menſura, quæ quoniam inſigni eſt amarore, cum ſerapio de ſtœchade illam diluo, nucisque miriſticæ ſeu muſcatæ pauxillum admiſceo, aceto quoque ſcyllitico ſubinde os colluere præcipio, ſic vt pauxillũ deglutiant.

Pæonia quã vi polleat.

Scylla quã vi polleat in epilepſia.

Porro Cranii humani ſcobes, aut ramenta [illegible]

tanea quoque experior in exſiccādis humoribus, qui huiuſmodi morbos inferunt, ſi pars aliqua ex maſculi calua lima accurate contrita, mari: mulieris vero muliebri ſexui exhibeatur, idque ex vino, vel oxymelite Scyllitica, non ſane occulta omnino proprietate, ſed quod valenter exſiccet, qua ratione coagulū ſanguiſque leporinus dyſenterias, aliaque profluuia compeſcit. *Cranium calvaq; humana.* Sic vſu atq; experientia compertū habeo, oſſa humana dyſentericis ex vino rubro exhibita, fluxum ſanguinolentum cohibere, adſtrictoria ratione, ac vi exſiccante, q efficaciter etiā præſtat πισσάσφαλτον, factitium, h.e. mumia Arabica, præſertim ſi momentum ſuccini marini q vulgo ſpermaceti dicitur, admiſceas. *Oſſa humana comitiali morbo idonea.* Supradictis effectu ꝓxima, ne dicā ſuperior, viſcum, eo opinor nomine inſignitum, quod acinis, ſeu baccis glutinoſus humor ſubeſt, qui digiti attritu lenteſcit, neque n. ea voce deſignatur viſcilago venenata, mucusque glutinoſus, quæ Ixia dicitur, qua linguam inflāmari omniaq; interanea conglutinari contingit, ſed planta fruticoſa, qua nihil apud ſacerdotes Galliæ, quos Druidas Cæſar vocat, ſacratius, nunq̄ in terra, ſed per anni vitorem in ilice & quercu naſcens, non ex ſemine, ſed ex palumbi, turdique excremento. *Viſcum planta quo affectu cõtra epilepſiam.* Frutex is ſæpius mihi conſpectus eſt cubitali altitudine, colore intus porraceo, ac viridanti, foris ſubfuſco, folio buxi vergente ad croceū. *Comment. lib. 9.* Quod omnis eruditionis parens, & quod nemo in cognitione rerum verſatior, eleganti carmine commonſtrat Virgil. *Aeneid. 6.*

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabant bractea vento.
Quale ſolet ſyluis brumali tempore viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbor,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Latet arbore opaca
Aureus, & foliis & lento vimine ramus.
Auricomos generans acinos, atque arbore ſurgit.

quo

Quo indicat poëta, nulla re magis cedere mortiferos
inſultus, morboſq. cerebri lethales expugnari, quam
[illegible] huius fruticis vſu & medela. Humores ſiquidẽ
tenaces diſcutit, extenuat, exſiccat, morboque comi-
tiali mirifica vi medetur, puluiſculo huius vino me
raciſſimo aſſumto. Reſtat iam vt Alcis vires excutia- *Alce. Belandt.*
mus, quod animal Caprarum eſſe generis ſed maiori
corporis mole, Caius Cæſar in Comm. teſtatur. In
Biblijs Tragelaphus, ſeu Hircoceruus dicitur, aſſimi- *Belli Gall. l. 6.*
lis Rupicapreis, quibus Iudæis veſci fas erat. Huius *Deut. 14.*
vngula præſentanea vi pollet aduerſus morbum Co-
mitialem, quod multis experimentis comprobatum
habeo, licet ratio mihi vita ſit obſcurior. Sunt apud
Belgas, quod regio plus ſatis humida frigidaque ſit,
atque auſter continenter ſpiret ventorum inſaluber- *Auſter epilepſiam excitat.*
rimus, complures huic morbo obnoxii adeo, vt in
compitis ac triuiis miſeranda ſpectacula hominum
oculis exhibeantur, ſic vt paſſim ad hoc remedium
tanquam ἀλεξίκακον, hoc eſt, quod malum depellat,
confugiant. Mihi ſane ſemel atq; iterum contigit, vt *Rei geſtæ narratio.*
muliercula quædam in ædium noſtrarum veſtibulo,
tanquam fulmine icta, concideret; quod vbi eſſem con-
ſpicatus, accedo propius, atque annuli geſtamen, cui
Alcis particula inſerta erat, digito qui infimo proxi-
mus eſt, inſero, illa e veſtigio erexit ſe in pedes, potu-
que refocillata iter inceptum alacriter peragit. Alte-
ra quædam cũ domo abeſſem, præ foribus edito cla-
more inſolito, derepente in terram concidit, ſoloq.
caput alliſit: ibi vnus ex familiaribus Alcis partẽ pal-
mæ impoſuit, manuq; in pugnũ complicata, ꝙ annu-
lo incluſa non eſſet morbum confeſtim depulit. Hæc *Qua ratione feru admota morbos mitigent.*
fieri crediderim ſpecifica vi, abditaq; ꝓprietate ſub-
ſtantiæ, vel ꝙ eximia exſiccandi, diſcutiendiq; pote-
ſtate polleat. Porro ſi eſſet res ſolida, ſtatui poſſet ef-
fluuium quendam emanare, qualem flores, olentes-
que herbæ effundant. Quod tamen fieri poſſe per-

Digitized by Google

[illegible] confeſtim enim [illegible] odoriſq; tetri ha[illegible] [illegible] etiam Sagapen[illegible] [illegible] cornu cerui [illegible] hedera [illegible] quæque, quor[illegible] [illegible] ſerpentes, nec colubri, nec veſperti[illegible] nec ferunt. Quod indicat omnis eruditionis pa[illegible] Virgilius:

Lib. 3. Georg.

Diſce & odoratam ſtabulis [illegible] *cedrum,*
Galbaneoq; [illegible] *chelydros.*

Lupulus vulgo Hoppe.

Eadem ratione [illegible] flosculos [illegible] fugiunt, qui etiam hominum cerebro infeſti ſunt [illegible] [illegible] inducunt. [illegible] [illegible] & [illegible] etiam [illegible] [illegible] quemadmodu[illegible] [illegible] abrotanum, ſatur[illegible] [illegible] quæ nobis [illegible] [illegible] de, pſyllium, [illegible] [illegible] unt, vel cula[illegible] ſuppoſita, [illegible] decoctione [illegible]

Napeck. Napus.

[illegible] & auorum [illegible] [illegible] atoribus [illegible] [illegible] obtinere [illegible] [illegible] cuſionibus, [illegible] ratione [illegible] crebra. Cum [illegible] id dulce [illegible] tritico, [illegible] [illegible] nt. Quod ipſu[illegible] [illegible] is vuarum pa[illegible]

Dulcia alliciendo vermes pellunt.

[illegible] improbatum [illegible] [illegible] paſſarum eſ[illegible] [illegible] edulio illas [illegible] [illegible] e, ita dulcia [illegible] [illegible] diſtendi enim [illegible] [illegible] edulii copia [illegible] [illegible] eſcit ac to[illegible]

[illegible]

[illegible] vermiumq́ qui humanis corporibus innaſcuntur ſagacitas, & quid portendat per os nareſq́ erepere.

CAP. XXII.

[illegible] eſt nonnullis prodigii quiddam ſimile lumbricos præſertim longos & teretes, ſurſum eniti, [illegible] nareſque erepere, cum id inſito quodam [illegible] motu facere ſoleant, ſi quando homo diutius [illegible] perſtiterit. Tunc enim ſtomacho morſus in- [illegible] ciboq; expleri cupiunt: quibus cum nihil ob- [illegible] quo ali vitamq; tueri poſſint, in ſublime ſe- [illegible] ciboq; ad gulæ vſq; meatum venantur. Sen- [illegible] enim ſagacitate quadam naturæ per illas par- [illegible] ventriculum delabi alimēta, & cum nares per- [illegible] atque ad gulæ tramitem ſpectent eo quoque [illegible] factaq; titillatione, vel ſternutamento [illegible] vel primoribus digitis prehenſi eximun- [illegible] multoties à me ſunt obſeruata qui- [illegible] cauſſam explicaſſem, hac in re illos ſe- [illegible] In ægrotantibus vero hoc ipſum ali- [illegible] eueniſſe conſpexi, ſed nō abſque imminentis [illegible] præſagio. Tanta eſt enim in huiuſmodi corpori- [illegible] contagio, eaq; putredo atque humorum inflam- [illegible] vt exitialem vim morbi perferre nequeant: [illegible] erumpunt quidam foras, ſed morbi ſæuitia, [illegible] nec naturæ vi incitati. Cum autem deſi- [illegible] morbi violentia, inferne cum reliquis excre- [illegible] illos prolui contingat, ſalutare id eſſe Hippo- [illegible] ſpōte vero nulloque naturalis faculta- [illegible] egredi, quod in moribundis perſpicimus [illegible] noxiū. Subodorantur enim naturæ qua- [illegible] corpus defecturum, ſeſeq; deſtitutum [illegible] eoq; ſtationem ſuā deſerunt. Sic obſer- [illegible] ſorices ac glires ædes ruinoſas deſerere, tri- [illegible] ſpatio antequā ſunt collapſuræ. Perſen- [illegible] naturæ inſtinctu, ſenſim diſſolui contigua- [illegible] ædium compagem, illaſque breui ruituras.

Vermes nari- bus prolapſi.

Lib. 2. Aphoriſm. 18.

Glires ædes rui- noſas deſerunt.

Pediculi quoq; ac pulices, vbi corpus hominũ ta-
ſcere ſentiunt, omniaq; membra ſenſim ſanguine d-
ſtitui, vel ipſum deſerunt, vel illas partes occup
quibus ſanguis calorq; natiuus diutius inhæret.
Experientia de pediculorum ſagacitate. pertũ eſt n. à Libitinariis ac Veſpillonibus, in ea ſe
cuna recondere circa ſtomachi orificium, in q̃ deſi
cartilago enſiformis, vel in ea quæ mento ſubeſt, a
vocali arteriæ incũbit. Siquidẽ illę partes vt pote co
di vicinæ ad extremũ vſque halitũ caleſcunt; q cum
nonnullis qui ægrotis aſſiſterent mihi eſſet relatum
incunctanter pronunciaui certiſſimum id eſſe im-
nentis mortis argumentum, iam iamq; emigrantis a-
nimæ indubitatũ indicium. Ceterum cum lumbrico-
rum paulo ante mentionẽ fecimus, hoc adiecisse, v-
ſum eſt operæ pretium multa eſſe, q̃ lumbricos ve-
trisq; interanea exedant, perimantq; : ſed nihil effica-
cius exſiccatis in tegula ignita vermibus exhibitoq
illo puluiſculo verminantibus cõfeſtim reliquos i
hærentes corporis deiici contingere, eadẽ ratione q
Lib. 10. c. 25. Plinius, compluresque alii rerũ abditarum indaga-
res aſſerunt, homini à ſcorpionibus icto, remedio e
ipſorum cinerem potum, in oleo vinove demerſ
Sic rabidi canis morſum curari teſtatur noſtrates p-
lis eiuſdem animantis exuſtis, illiſq. ex vino propi-
tis. Propellit enim malum, viruſque facit innoxiu
ac corpori cui morſus illatus eſt, minus infeſtum
virus eliciat cõficiatque. Sic aliquando geminata co-
mixtaq; contrariæ facultatis venena, remedio ſunt
non exitio. Quod feſtiuo epigrammate indicat Auſo-
nius de vxore quæ virum aconito exſtinctum voluit.

Toxica zelotypo dedit vxor moecha marito,
Nec ſatis ad mortem credidit eſſe datum.
Miſcuit argenti lethalia pondera viui,
Cogeret vt celerem vis geminata necem.
Diuidat hæc ſi quis, faciunt diſcreta venenum,
Antidotum ſumet qui ſociata bibet.

LE

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, OCCVLTARVM AC NATVRALIVM Quæſtionum

LIBER SECVNDVS.

[illegible] malos genios, morbos inducere: ſpiritus tamen aë-[illegible] tempeſtatibus immiſcere, ac faces ſubdere.

CAPVT I.

NON deſunt apud nos pleriq; qui cum ſint in naturæ operibus ſobrie exercitati, ac morborum cauſas, originem, progreſſus, quæque comitantur ſymptomata ſeu accidentia ignorent, atq; illorũ rationem aſſequi nequeant. in malos infeſtosque [illegible] noſtris incommodis continenter inuigilantes ipſa referant. Sic eos, qui ex tertiana febri decumbunt, tertio quoque die ſubeunte venas, malo genio diuexari: in quartana itidem, Synochis, hoc eſt continuis febribus, quotidiana, ephemera ſeu diaria, omnibusque febribus æſtuoſis atque vrentibus tale quiddam euenire imaginantur. Quod ipſum quam ſit abſurdum, ac ratione diſſentaneum, quiuis [illegible] arcanis vel tenuiter verſatus facile iudicauerit. Cum enim ex quatuor elementorum concretione ac miſtura corpus humanum conſtet ac conflatum ſit, totidemque humores complectatur, qui ex facultate ſeminis quatuor qualitatum, calidi & humidi, frigidi & ſicci ſunt participes, quid aliud ſtatui poſſe, quàm ex horum intemperie, exceſſuq; ac defectu morbos excitari, ſuamque originem ſortiri? Argumento quod illos marceſcere videmus ac ſopiri, ſudo-

Humorũ prauitas, & copia morborum origo.

Naturæ ordo ac ſeries.

ribus, ſectione venæ, concurbitulis parti læſæ ... hæmorrhoidum menſiumque profluuio, tum ... ctis clyſteribus ſubditisq; podici balanis ſeu gla...
Conſtituit aũt Deus pro inæſtimabili ſua ſapien... natura rerũ motus ordinatos nec quicq̃ temere ... fortuito, ſed omnia decenti ordine ac cõtinuata ... ferri voluiq; voluit. Sic ſidera, elemẽta, Oceanus, ... ni tempora, cœlorũ orbes ſuos habẽt motus ac ... certaq; lege decurrunt. Pari tenẽtur lege ac condi... ne humores, q̃ corpori humano inhærẽt, ac ſuos ... ctus, ꝓpriosq; motus ac certas periodos obtinent ... vt per quadripartitas anni varietates ſuas quiſq; hu... mor vices obeat, ac facultates viresq; in corpus ... ceat. Sic ſanguis eã conditionẽ ac vim ſortitus eſt ... vere vigeat, ſuæque naturæ morbos ac febres pa... nempe continentes q̃ nullas præbent inducias, nec ... infebricitationem deſinunt. Sic cholera æſtate ... nis dieb. reciprocante recurrenteq; æſtu bilioſo, ter...

Humores ſua tempora ſortiuntur.

tianã inducit. Pituita hibernis menſib. vbi cõputru... quotidianã intermittentẽ: Melancholia ineunte ... tumno quartanã. Sic diaria vno die, aut paulo poſt ... nitur, ꝙ ipſa nõ in humorũ putredine, ſed in habitu... ſo eoq; accenſo ſpiritu conſiſtat. Hæc aũt omnia ... ratione, pariq. ordine & modo pficiuntur, quo ortus & occaſus ſiderũ, Oceani æſtus & reciprocatio, herba... rũ fruticũq; germinantiũ amœna grataq; viciſſitudo.

Quatuor humorum decurſus in corpore.

Cæterum, id admiratione non caret, ꝙ quatuor hu... mores certa horarum ſpatia, certasq; diei partes ſibi vindicant, ac diẽ noctemq; æquinoctialem ſeu æſti... cialem, per horas duodecim tẽporales ſibi partiuntur. Quod à vero non eſſe alienũ experimento cõperi, ... horũ obſeruatione, febrium acceſſiones indubitate ... prænuntiare ſoleã. Viget n. ſanguis, Sorano Ephe...

Matth. 20. & Mens hominis ſilicul... ex ſanguis...

teſte, q̃ Euangeliſtarum more ſpatia decurſusq; di... ac noctis per horas æquales metitur, ab hora noctis nona ad horã diei tertiam, quibus horis concoqui... ſanguis, atque ab hepate elaboratur. Quo fit, vt ...

Digitized by Google

antelucano exortoq; Sole ſit alacrior, omneſq. cum ægroti tum ſani erectiores, ob ſuauem effluxum, gratumque ſanguinis halitum. Bilis vero flaua ſuas vices obit ab hora diei tertia ad horam diei nonam, pro tempore naturalis vis ac facultas ſecernit à ſanguine choleram, eamq. ad fellis folliculum dirigit. Eoq. fit vt ſub id tempus homo ad iram ſit pronior, ac leuiſſime excandeſcat. Bilis autem atra, ſeu ſuccus melancholicus ab hora diei nona vſq. ad horã noctis tertiã ſua munia exſequitur, clauoq. aſſidet. Quo temporis curriculo hepar defecatur: eluiturq. à ſordido excremento, idq. natura ſpleni deſtinat. Quo fit, vt illo horarum decurſu mens hominis obnubiletur, atque ex atra denſaque fuligine animus mœrore contrahatur.

Pituita ab hora noctis tertia ad horam noctis nonã [illegible] ſuccedit: tunc enim peracta cœna concoctio in ventriculo perfici incipit, cibuſque liqueſcere atque elixari. Quo fit, vt phlegma ſtomacho innatans, atq. ad cerebrum delatum, hominem ſomnolentum efficiat ac dormitantem. Quod ſi horum omnium exactè rationem ſubduxeris, obſeruabis iiſdem fere horis, quibus humores ſuis vicibus funguntur, acceſſiones, inſultuſque febrium inuadere, expletoq. ſingularum horarum, quæ humoribus ſubſeruiunt, ſpatio, modo ſinceri ſint atque impermixti, conſiſtere ac terminari. Sic continẽtes febres & quotquot ex ſanguine ortum habent mane ingruunt, tertianæ ſub meridiem, hoc eſt, hora ſexta, quæ nobis eſt duodecima tam diei quàm noctis. Quartanæ ſub horam nonam, quæ nobis tertia eſt pomeridiana. Quotidiana ex phlegmate circa primas noctis excubias. Quod ſi humores redundent atque inter ſe, vt aſſolet, implicati connexique ſunt, non ſeruant legitimũ tempus ſuoſque inſultus, tum acriores tum productiores faciunt, magiſque diuturnos. Vt enim venti conglomerati ſæuiores tempeſtates excitant, cum ſcilicet,

Humores, quiꝰ certis horis vigent.

Simile à vento- rum conglob-

Digitized by Google

Vna Eurusq; Notusq; ruunt creberq; procellis
Africus, & vastos voluunt ad littora fluctus.

Ita vehementior fit morbus ex humorum con[illegible] & conflictu, corpusque humanum ſæuiſſime [illegible] ciant congeminati morbi.

[illegible] Nam corpore in vno
Frigida depugnant calidis, humentia ſiccis,
Mollia cum duris, ſine pondere habentia pondus.

Horum effectuum cauſam, ſuperuacaneum, imo [illegible] uolum eſt, in malos Genios referre. Cum hæc om[illegible] in humorum putredine atq; inflammatione, vel [illegible] litate ac copia conſiſtant. Iſta ſiquidem efficient [illegible] ſint vel breues, vel contumaciores morborum [illegible] tus. Cum ſiue ſanguis plurimum corpori ineſt, [illegible] [illegible] facit: quod in venarum [illegible] [illegible] atq; aquæductus [illegible] [illegible] atq; inflamma[illegible] [illegible] tanquam ſolertem [illegible] [illegible] bellóque inte[illegible] [illegible] nullaque intermiſſi[illegible] [illegible] morbo oporteat. Bilis vero flaua q; [illegible] [illegible] minus copioſa ſint, extraq; venas [illegible] [illegible] non per [illegible], ſed intermiſſe [illegible] [illegible] ſunt [illegible] ex huiuſmodi hum[illegible] [illegible] morbi [illegible] pateat aditus acceſſus[illegible] [illegible] partes [illegible] non facile illinc [illegible] dem [illegible] poſſunt. Sunt tamen hæ [illegible] febres [illegible] diuturnæ, partim quod mate[illegible] [illegible] partim quod lento tenacique viſco[illegible] [illegible] poſſit, atque eliquari [illegible] [illegible] exhilareſcere corp[illegible] [illegible]. Eſt n. is humo[illegible] [illegible] modi autem con[illegible] [illegible] ferro ſimiles, quo[illegible] [illegible] igneſcat, quo ſu[illegible] [illegible] dem plurimo me[illegible] ciſſimo.

[illegible] vino indiget, idq; inoffenſe perferunt: quo vbi incaleſcere cœperint, mimos, ridiculosq; morio- nes ſe præbent, Camelū ſaltitare dicas. Nam cum ſint natura ſeueri ac tetrici, vino perfuſi, feſtiui affectant videri atque elegantes. Et quemadmodum non faci- le vino cedunt, illoq; obruuntur, ita ægre illis temu- lentia diſcutitur. Cum enim bibant affatim ac cibum ingerant affluentius, fit vt denſi fumi, craſſique vapo- res ſpiſſius fixiusq; cerebro inhæreant, adeo vt po- ſtridie illis imaginationes melancholicæ ingraueſcāt: ſiquidem ex heſterno mero nondum ſopito ac de- [illegible], totum renidet corpus ac ſuboleſcit. Simile enim quiddam iis euenit, quod ædibus accenſis, quas tametſi incendium nō funditus abſumſit nec omnia conflagrata ſunt, retorridus tamen ex ambuſtis odor, quibus ſe ingerit ac cerebro officit: Sic iſtis ex pri- ſtina crapula fuliginoſi olidiq; halitus ac ructus ni- doroſi, infenſi ſunt, mentiq; ac cerebro acres morda- ceſq; fumos inferunt, quos cum excutere nequeant, [illegible] recrudeſcere phantaſmata percipiāt, [illegible] accumbere geſtiunt: quo vini vapores, atque [illegible] ortas abſurdas imaginationes, vt clauū clauo retundant. Cum itaque hoc ſe habeant morborū cauſę atque origines, eaque ſit humorū natura & conditio, & nulla ratio potior excogitari vel iniri poſſit acceſ- ſionis inſultusque febrium, quā vel humorum copia, vel qualitas, nō eſt ꝙ quiſquam exiſtimet aut opine- tur [illegible] Genios hanc concitare tempeſtatem, [illegible] inducere intemperiē. Scio equidē, nec id graua- te ſum admiſſurus, Dæmones, hoc eſt, ſpiritus aëreos ſcientia ac cognitione rerum imbutos, quiq; omnia ſubodorari ſolent, nō ſolum humoribus ſe immiſce- re, ſed mentes quoque humanas ad peſſima quæque inſtigare atque impellere, bonos quoque Genios, ſeu Angelos ſalutares ad optima quæq; adiumento eſſe, ad eaque ſe præbere ſocios ac miniſtros. Sic Raphaël

Melancholicorum natura, vbi vino incaluerint.

Simile non inelegans ab accenſis ædibus.

Cruditas melancholicis noxia.

Mali Genii corpus & mentem oppugnant.

Digitized by Google

Tob.14. ſe itineris comitem addixit Tobiæ filio. Sic in Sam-ſonem irruit ſpiritus Domini, & dilacerauit leonem tanquam hædum. In Saulem quoque inſiliit ſpiritus diuinus, & cum reliquis Prophetis vaticinatus eſt.

1.Reg.10. Poſtmodum vero ſpiritus nequam exagitauit, commouitq; mentem illius, atq; in Dauidis necem illum armauit.

Mali Genij vires conſpirant. Sic tempeſtatib. ſe ingerunt ac fulmina tonitruaq; exacuũt, adeo vt illis adnitentibus concu... culmina ſpectemus, proſterni ſata: pecudes, armentaq; ac greges confici: quanquam tamen ventorum violentia atque impetus tale quiddam abſq; his efficiat. Sic Ecnephias & vetus Typonicus, cuius meminit Diuus Lucas,

Actor.27. valide atq; impetuoſe terris maria incumbunt, atq; ardẽtes faces, ignitoſq; globos eiaculãtur attritu ac colliſione nubium, adeo vt antennas velaq; aduri contingat.

A bombardæ violentia ſimile. Similem vim ac violentiã vallis quamlibet munitis, bombardæ inferunt, non ſolum ꝓximos quoſq. & quos glans attingit, ſ... ſiunt, ſed longius etiam conſiſtentes, pauloq. remotiores proſternunt violento ſtrepitu, auraque ſibilo.

Iob.12. Hæc & pleraq. alia licet naturali ratione fieri conſtet, Dæmones tamen vel conniuente Deo, vel conceſſa illis poteſtate ſe his immiſcere ſolent omniaq. ſæuiora efficere. Sic Saulis melancholiã exaſperauit ſanas, atq. ad cædes & inſidias multaq. funeſta impulit. Quod tamen hic animi affectus, mentiſq; error ac perturbatio in naturales cauſſas referri poſſit, e eo patet, quod citharæ dulcedine ſubſederit fu... ille, atque impetus animi: factaq; mens ſit ſedatior.

Simile ab æſtu maris. Vt n. vbi turbines ac ſæuiores venti Oceano incumbunt, fluctus crebreſcunt, mareque exæſtuat; vt denique melancholicis natura tetricis iactura facultatũ aliaq; incõmoda mœrore conduplicant, biliosis immodicus vini potus, vel aſpera dicteria ſaleſque de... tati iram exacuunt: Ita mali Genij, aut fraudulenti conſultores hominum animos ad deteriora præci-

nes in præceps agunt, adeo vt voluntas alioqui ala-
cris & prompta, impetus conſiliorum ipſasque actio-
nes moderari nequeat, quod ipſum indicaſſe vide-
tur Seruator, cum Petrum increpitans, Faceſſe à me,
inquit, Satana: Quo nomine illum perſtrinxit Chri- *Matth.8.*
ſtus, quod illi aduerſaretur, atque ab inſtituto con-
ceptoque conſilio, quo nos redimere ſtatuit, auerte- *1. Pet. 5.*
re illius mentem tentaret. Et profecto niſi Deus Opt.
Max. ſingulari in nos fauore aduerſarii furorem co-
erceret ac retunderet, nũquam ſubſiſtere poſſet ho-
mo, ac ſe tueri aduerſus immaniſſimam huius bel-
luæ ferociam. Omnem ſiquidem captat occaſionem,
omnesque tentat, exploratq; aditus, quo imbecilles
adoriatur, vt ventilet cribretque veluti triticũ. Quo- *Luc.22.*
circa Dominus, vt palam teſtatur Iob, applicat illi *Cap.40.*
gladium, hoc eſt, ſæuiendi modum ac menſuram illi *Iobi locus ex-*
præſcribit, nocendiq; metas Satanæ conſtituit; neq; n. *plicatus.*
vltra conſtitutum præſcriptumque terminum pro-
gredi fas eſt, nec patitur Deus quenquam ſupra vi-
res, quam imbecillitas humanæ naturæ fert affli-
gi. Quo antidoto D. Paulus Chriſti nomine omnes
in periculo, vitæque diſcrimine, in calamitate, mor-
bis, inedia conſtitutos ſolatur ac fulcit, cum non ſi-
nat Deus vllos tentari ſupra vires, ſed commonſtrat
cum tentatione euentum, vt vel afflictio viribus no- *1. Cor. 10.*
ſtris reſpondeat, vel celeri effugio ab illa liberemur.
Hæc eo verboſius à me enarrata ſunt, quo intelligat
æquus lector id eſſe argumenti caput, noſtrique inſti-
tuti ſcopum: Humores præcipuam eſſe cauſſam mor-
borum: Genios vero, aſtra, ambientis aëris qualitatem,
aliaque externa concomitari, vt accidentia. Cum e-
nim omnes animi impetus ratione mentisque iudi-
cio ſedari contingat, corporis vero morbos appoſitis
remediis atque optimo medendi vſu miteſcere ac
condolere: qui alio referri velit origines cauſſasque
morborum quam in humorum copiam ac qualita-

Humores [illegible] quos [illegible] ſui pariant.

tem? Quod ſi cui iuſtos corporis humores [illegible] colluſtrare, atq; in ſeipſo explorare, qua vi ac [illegible] le poſſeant, experietur, illos non modo corpo[illegible] [illegible] ſed animi etiam mores conſtituere, [illegible] vt morum [illegible] tum pietatis ac religion[illegible] [illegible] obſeruatio primas pondereſq; partes o[illegible] Sanguinis [illegible] [illegible] qualitates ſpectes, [illegible] humor [illegible] quidem [illegible] homines p[illegible] as quod ad animum [illegible] [illegible]os, moribus [illegible] [illegible], ſimplices [illegible] fucatos ac tantum [illegible] lidos. Bilis flaua [illegible] quidem corpore ac [illegible] [illegible] calidos, [illegible] ingenioſos, [illegible] dentiſque [illegible] animi, prudentes, indu[illegible] [illegible] fraudulentos [illegible]

Perſ. Satyr. [illegible]

[illegible] fronte polit[illegible]

[illegible] ſub pectore vulpem [illegible]

Melancholici [illegible] [illegible] conſtantes e[illegible] [illegible] perſuaſione reſiſtant, [illegible] [illegible] ſi alicui [illegible] [illegible] mordicus [illegible] tueantur. [illegible] [illegible] qui [illegible] in cholericis [illegible] [illegible] ob humores [illegible]uantes aliquo [illegible] [illegible] momento alio [illegible] [illegible] & clamoſi, [illegible] [illegible] tamen ſunt [illegible] [illegible]paces aut [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible]ſque mores [illegible] eſt. Quo [illegible] ſunt ingenii, nec ad [illegible] [illegible] [illegible] appoſiti.

[illegible] pituitoſi [illegible] quique ex aliis [illegible]

[illegible] alterum [illegible]

[illegible] Dæmoniacis.

M[illegible] vis coloris [illegible] ardorque [illegible] mentem [illegible] in æſtuoſi [illegible] ſinguli [illegible] modo [illegible] [illegible] quod in [illegible]

Digitized by Google

non eſt, à Dæmone obſeſſis fieri non magnopere mirandum, illi omnia calleant, rerumq; omnium ſcientiam obtineant. Sunt autem humores tam violenti atque acres, vbi vel inflammati ſint vel corrupti, vt eorum fuligo in cerebrum delata, quod in meraciſſimo quoque vino affatim hauſto obſeruamus, peregrinam linguam extorqueat. Quod ſi à malis Geniis perficeretur, non conſileſcerent morbi purgantibus medicamentis, nec iis, quæ ſomnũ conciliant, diſcuterentur. His n. & pleriſque aliis, quibus abunde inſtructa eſt res medica, rite adhibitis, reſtitui illos videmus, atq; ad conſuetũ loquendi vſum, mentemq; ſanitatem reduci. Cum itaq; feruentiſſima ſit humorum ebullitio, vehemens quoq; ſit ſpirituũ agitatio, mentiſq; humanæ cõcitatiſſimus motus & cõcuſſio, quæ voces quaſdam inauditas, linguamq; prius incognitam expromit, non ſecus q̃ ex contritu ac colliſione ſilicis, emicantes ignitaſque ſcintillas elici videmus. Eſt autem hoc menti humanæ inſitũ, vt appoſita aptaq; ſit ad percipiendam rerum cognitionẽ, ipſaq; imbuta ſit artibus ante illarum vſum. Sic vt non ſit abſimile vetus illud Platonis, Noſtrum ſcire nihil aliud eſſe q̃ reminiſci. Mens ſiquidem hominis omnium rerum ſcientiam ac notionem in ſe ipſa cõplectitur, ſed mole corporis, denſiſq; humoribus oppreſſa non facile elucet, eoque vt ignis cineribus obductus, exſuſcitationem fouerique poſtulat, quo ſe proferant ingenii no[illegible]culi, naturæq; lumen reſplendeat. Si quando igitur diuina hæc potiorq; hominis pars anima concutitur morbiſq; exagitatur: ea profert quæ in intimo receſſu latitabant, inſitaſque vires palam exſerit. Vt enim ſtirpes quædã nullum ex ſe odorem diffundunt, nec aliquid ſuaueolẽtiæ exſpirant, niſi ſubinde commoueas manuq; demulceas. Sic quoq; non proferuntur ingenitæ facultates ac vires, niſi, vt aurum igni lapideque Lydio, explorentur. Pari ratione

Vt vini ita humorum vis mẽtem concitat.

Simile à ſilicis attritu.

Mens artibus imbuta ante doctrinam.

In Phæd.

Simile à ſopito igne.

Simile non inconcinnum ab herbarum fragrantia.

Digitized by Google

Gagates, ſuccinum quod Amber vulgo dicitur, [illegible] contrudo paleas ac feſtucas, aliaque venti ludibri[illegible] le rapiunt, ſed agitata atque attritu concalefacta: [illegible] cum pugiones aciūs crebro, celerique motu, [illegible] [illegible] experimur. Ex herbis quoq. & ge[illegible] natura vis percipi cognoſcique poteſt. Pœonia [illegible] [illegible], frutic[illegible], verbena, corallium, [illegible] tes, [illegible] [illegible]uleta, hoc [illegible] noxia quaque amoliuntur ac depellunt corpor[illegible] plicata, colloque appenſa, [illegible] vi vel [illegible] diſcutiunt, vel ſanguinem [illegible], aliaque pro [illegible] facultate praeſtant: [illegible] efficacius ac [illegible] ſenſus [illegible] corpus aſſumta. Expe[illegible] rimentum [illegible] licet, quod [illegible] [illegible] reficit mentem [illegible] [illegible] conditum [illegible] [illegible] ſed in venas di[illegible] [illegible] explicat, atque hom[illegible] [illegible], diſertos facit ac mire loqu[illegible] [illegible] mentem [illegible], quæque [illegible] [illegible] latebris [illegible] in aperta [illegible] [illegible] modo [illegible]res homines [illegible] [illegible], vbi eorum vis atque imperium morbi cerebri [illegible] [illegible] mentemque ac [illegible] cum vitales [illegible] [illegible] concitant. Vidimus enim nonnul[illegible] los in [illegible] febribus, quæ hac æſtate vigent, [illegible] [illegible] dicendo, viſosq. [illegible] [illegible] quod mo[illegible] [illegible] potuerunt: quor[illegible] [illegible] que Genio [illegible] [illegible] illos iſta [illegible] [illegible] ocia, quæ [illegible] [illegible] ſcit atque in [illegible] [illegible] mentiſq. [illegible] [illegible] eorum hoc [illegible]

Digitized by Google

[illegible] quo erant, profunda cepit obliuio, quo[illegible] nullacum in memoriam illis reuocarem, [illegible] re cœperunt, miratique ſunt in tantum [illegible] mentem. Simili etiã ratione moribun[illegible] exſectur ardens animi vigor, illosque [illegible] emigrent, rapiat diuinus quidam afflatus, [illegible] ſolent, quæque euentura ſunt, certo præ[illegible] diſſerere atque oratione tam meditata, vt [illegible] afficiantur. Quod autem anima [illegible] originis ac diuinitatis particeps, præ[illegible] vaticinandi perita imminente potiſ[illegible] ſuo loco dicetur.

Cur anima mo[illegible] grauata vatici[illegible]

T[illegible] tum veteres tum recentes [illegible] violentia ac ſæuitia: qua denique ratione ex[illegible] Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia [illegible] ſepulchro inferendos.

CAP. III.

C[illegible] obtineant in corporibus humanis [illegible] quidve efficiant, alias demonſtratum e[illegible] pro locorum ratione ac diſcrimine v[illegible] modis illa afficiant, de his quoq; di[illegible] quæ crebro inhærent. Illi ſiquidem q[illegible] ſumma parte corporis conſiſtunt morbi, nõ ſo[illegible] ſed ſenſum motumque eri[illegible] p[illegible] inferunt, quod in Apople[illegible] xi[illegible] ætatem & ſe[illegible] xu[illegible] impotentius ſæuit, epilepſia ſpecta[illegible] re[illegible] reclamante Hippocrate, in peculia[illegible] re[illegible] comitialem referebant. Cũ enim p[illegible] ſubito miſeros conuelli pro[illegible] ſte[illegible] exiſtimabant vel Diuus aliquos il[illegible] li[illegible] Genios hanc calamitatem ela[illegible] d[illegible] quibus ea vota illis nuncupabant [illegible] b[illegible] Hinc noſtra ætas Epilep[illegible] p[illegible] atque aliam [illegible] u[illegible] Cornelio Hube[illegible] ta[illegible]

Morbus comi[illegible] tialis in quem [illegible]

Diuis quos a[illegible] [illegible] morbo [illegible]

ect inſultare; ita ſenſim illam perſuaſionem il...
animis eximendam cenſeo quo in naturales ...
iſta referenda intelligant. Pro habitu ſiquidē ...
ſtitutione corporis, pro organorũ ac meatuũ am-
Comitialis morbi differentia. plitudine vel anguſtia, proq; humoris viſcoſi ...
dantia, varias diuerſaſque differentias percipi...
mutationes ſubeunt: hinc alii vlulant, canumq; ...
latrant, alii ſibilant ac dentibus ſtrident, ...
clamores edunt horrendos, atq; intentius vocife...
tur: non deſunt, qui prorſus obmuteſcant, ...
præſertim oppleto denſis humoribus ...
diaphragmate atq; occluſis reſpirãdi fiſtulis. Qu...
vt ſpiritus inoffenſe commeare nequeat, atque ...
citroque reciprocare; qui omnium acerbiſſime ...
torqueri videntur. Horũ autem ſymptomata ...
inualeſcunt, ac ſæuiora efficiuntur, cum vel lu...
pleri vel incoari incipit, aut vbi ea cor vel cor...
Luna morbos humidos exaſperat. obſidet. Tunc enim humores maxime redu...
præſertim vbi poſt Aquilonem Auſtri ſpirare ...
rint venti vt turbulenti atq; inſalubres, ...
humidi. Siquidē humida corpora, ciboq; ...
res humido, huic malo ſunt magis opportu...
boque comitiali expoſiti: argumēto quod impu...
Aphoriſ. 7. commen. 5. ac fœminæ potiſſimũ eo infeſtantur, quibus ni...
annum quintũ & vigeſimum, augeſcente calo...
tiuo, qui ſiccius temperamentum inducit, de...
traque eam ætatem producatur, ad mortem co...
ſolet, hoc eſt, non niſi mors finem morbo ...
eoque vita terminatur. Cum igitur tam ...
cauſſa morbi comitialis, perſuadendum cen...
peritæ plebi, non alio referendum, quam in ...
Epilepticorum habitus formidabilis. les humanorum motum, quo minus exhor...
mines, vbi ſpectare cogantur os tabidum ac ...
tum, genas inflatas, buccas humore ſpumaque ...
gidas, ſed illos adire ne metuant, atque ...
lenimen doloris medelamque afferre ...

Siquidem efficiunt ſpectatores meticuloſi ac trepidantes, vt multi ſe crudeliter dilacerent, caputq; poſtibus ac ſolo illidant, vtque multi deplorati iudicētur, eoſque efferri contingat, ac ſepulcro deſtinari, antequam anima in auras prorſus euanuit. Compertum n. habeo noſtra & auorum memoria, nonnullos effracto capulo reuixiſſe. Quamobrem lege cautum eſſe conueniret, ne Libitinarii ac Veſpillones præpropere quos mortuos exiſtimant, extinctæque animæ ſpeciem præbere vident, loculo includant, eos præſertim qui apoplexia, aut morbo comitiali, vterique ſtrangulatione ſuffocantur, cum in illis nōnunquam delitescat anima, quæ rurſus corpus ſpiritu vitaque imbuat. In contagioſis autem febribus, vel cum peſte feriuntur homines, nō neceſſe eſt, nec conſultum arbitror tam anxie iſta obſeruare, cum ſtatim à morte ſerpat contagio, atque adſtantibus labem inferat. Minus autem periculi imminet iis, q̃ viuis peſte correptis adſtant, infectisq; obſequium præſtant, q̃ vbi morientibus adſiſtunt: tunc enim ſe diffundit contagio, atque ad obuia quæque dimanat. Simile n. quiddam corporib. recens extinctis euenit, quod cereis, lychnis, ac funalibus, quæ accenſa nullam graueolentiā naribus offundunt; ac extincta, flammaq; ſopita tetro vndiq. fumantiq. odore cœnaculum complent. Ita plus periculi imminet, vbi animam exhalantibus præſto ſum, quam vbi aliquid adhuc vitæ ſupereſt, aut vbi horas aliquot extincti frigent ac rigeſcunt, quod ſi paulo diutius, ſupraque legitimum tempus huiuſmodi corpora reſerues inſepulta, olida efficiūtur cadauera, ſenſimque mephitim exhalant, ac ſanie tabeque diffluunt, quod in apoplexia, frigidisque cerebri morbis raro contingere ſolet, niſi vel ſtatus cœli [illegible], vel corpora obeſa exiſtant. Quæ ſi non immineant, nec tale quiddam obſiſtat, non niſi elapſo triduo huiuſmodi corpora inhumanda. Siquidem

Apoplectici ſerius humandi.

Peſte extincti citius humandi.

Simile appoſitum ab extinctis funalibus.

Humorum [illegible] tio & reſolutio in mortuis.

Digitized by Google

explet[illegible] ſeptuaginta horarum [illegible] humores [illegible] mouentque deſinunt, quod dum [illegible] vnum Zodiaci ſignum [illegible] [illegible] in corporibus [illegible] [illegible]. Quæ ratio effeciſſe dicitur, vt Chriſtus [illegible] [illegible] occaſione Lazarum quatriduanum, in vitã [illegible] [illegible] reuocarit, ne quis calumniari poſſit illum [illegible] fuiſſe mortuum, ſed animi deliquio correptum [illegible] mentita morte reuixiſſe. Ipſe quoq. cum nego[illegible] ſalutis humanæ ſua morte ac reſurrectione per[illegible] [illegible]dem occaſionem [illegible]. Siquidẽ præter id quod lateri vulnus lethale eſſet inflictum, totum [illegible] peregit in monumento, quo omne anſam præ[illegible] is, qui ſiniſtre [illegible] rem [illegible], nec ſatis pro di[illegible] gnitate de illius morte [illegible] reſurrectione ſentire [illegible] [illegible] ſapere in calumni[illegible] [illegible] communem per[illegible] [illegible] homini eripitur, [illegible] [illegible] nemo no [illegible] horrore [illegible] [illegible] ſum operæpretiu[illegible], [illegible] triuio petita [illegible] [illegible], quo quiſq. etiam a [illegible] alienus, ſe ſuoſq. [illegible] præſtare. Et quoniam omnes cerebri morbi [illegible] ex frigido humore [illegible] ſingulis indiſcrimina[illegible] [illegible] memoriæ detrimento, [illegible] epilepſiæ, lethargo, [illegible] atq. incuborum [illegible] [illegible] Græce dicun[illegible] [illegible] conſtant ac medetur [illegible] [illegible] : ſemen [illegible] [illegible] anguloſum & [illegible] [illegible] inefficax eſt [illegible] [illegible]cea.

Etiã[illegible]

Fruticulus aut virgultum, quod viſcum vocãt. Quorum effectus, & qua ratione illos perficiant, ſingulatim demonſtrare pergam.

Pæonia quà vi polleat.

Pæonia Galeno non minus decantata, quã Braſſica Catoni, non ſolum à qualitate elementari, ſed totius ſubſtantiæ vi ac proprietate ſpecifica hunc morbum expugnat. Pueros autem in quibus vis morbi minus valida, etiam à collo geſtata hoc morbo collapſos erigit. Diſcutit enim conſumitque humorem pituitoſum, qui huius morbi eſt ſeminarium. Intus vero exhibitæ huius baccæ, etiã in adultis efficacius id præſtant. Siquidem flatuoſum, imbutumq. veneno humorem abſorbet, ac corpus ac temperamentum calidius ſicciusq. producit. Hoc autẽ ſemen præſtantiſſimum nonnulli aſſerunt, ꝙ à Pæoniæ, q̃ maſculi nomine deſignant, prima fœtura emergit. Diu n. ſtolones, & inutiles frutices culmosq. effœtos, ac ſemine deſtitutos profert. Vbi vero perfecte adoleuit ſiliquis dehiſcentibus, hinc baccas atro colore politas, hinc alios coccineo flagrantique rubore nitidos, oſtendit nigricans ſemen in vſum reſeruandum, non tamẽ ea vanitate ac ſuperſtitione, vt ſequentis anni ſemen credatur inefficax, cum à decimo partu etiam qui emerſit fœtus, præſentaneam vim habeat, modo ne cariosus ſit & euanidus. Scylla facultate & viribus Pæonia ſuperior, mirificam vim habet non ſolum in epilepſia, ſed omnibus morbis, qui ex lenta pituita, viſcoſiſque humoribus contrahuntur, in quacunque corporis parte conſiſtant. Eſt enim vi abſterſoria, quæ lenta quæque diſſoluit. In quem vſum ex eo confecta oxymelitis à me exhiberi ſolet cochleari menſura, quæ quoniam inſigni eſt amarore, cum ſerapio de ſtœchade illam diluo, nucisque miriſticæ ſeu muſcatæ pauxillum admiſceo, aceto quoque ſcyllitico [illegible] colluunt frequenter, ſicut pauxillum deglutiant.

Scylla quà vi polleat in epilepſia.

Porro Cranii humani ſcobes, aut ramenta [illegible]

tanea quoque experior in exſiccādis humoribus [illegible] huiuſmodi morbos inferant, ſi pars aliqua ex m[illegible] ſi calua lima accurate contrita, mari: mulieris [illegible] muliebri ſexui exhibeatur, idque ex vino, vel ox[illegible] lite Scyllitica, non ſane occulta omnino propri[illegible] ſed quod valenter exſiccet, qua ratione coagul[illegible] guisque leporinus dyſenterias, aliaque profluu[illegible] peſcit. Sic vſu atq; experientia compertū habeo [illegible] humana dyſentericis ex vino rubro exhibita, flu[illegible] ſanguinolentum cohibere, adſtrictoria ratione [illegible] exſiccante. ꝙ efficaciter etiā præſtat *mos ac* [illegible] factitium, h. e. mumia Arabica, præſertim ſi mo[illegible] tum ſuccini marini ꝙ vulgo ſpermaceti dicit[illegible] miſceas. Supradictis effectu ꝓxima, ne dicā ſuperi[illegible] viſcum, eo opinor nomine inſignitum, quod [illegible] ſeu baccis glutinoſus humor ſubeſt, qui digiti[illegible] lenteſcit, neque n. ea voce deſignatur viſcilago [illegible] nata, mucuſque glutinoſus, quæ Ixia dicitur, qu[illegible] guam inflāmari omniaq; interanea conglutin[illegible] tingit, ſed planta fruticoſa, quæ nihil apud ſacer[illegible] tes Galliæ, quos Druidas Cæſar vocat, ſacratius [illegible] in terra, ſed per anni vitorem in ilice & querc[illegible] ſcens, non ex ſemine, ſed ex palumbi, turdique ex[illegible] mento. Frutex is ſæpius mihi conſpectus eſt cubi[illegible] altitudine, colore intus porraceo, ac viridanti [illegible] ſubfuſco, folio buxi vergente ad croceū. Quod omni[illegible] eruditionis parens, & quod nemo in cognitione [illegible] rum verſatior, eleganti carmine commemorat Virgil.

Cranium vel calua humana.

Oſſa humana comitiali morbo idonea.

Viſcum planta quo affectu cōtra epilepſiam.

Comment. lib. 9.

Aeneid. 6.

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabant bractea vento
Quale ſolet ſylvis brumali tempore viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretes circumdare truncos.
Latet arbore opaca
Aureus, & foliis & lento vimine ramus
[illegible] arbore [illegible]

Quo indicat poëta, nulla re magis cedere mortiferos inſultus, morboſq. cerebri lethales expugnari, quam aureæ huius fruticis vſu & medela. Humores ſiquidē tenaces diſcutit, extenuat, exſiccat, morboque comitiali mirifica vi medetur, puluiſculo huius vino meraciſſimo aſſumto. Reſtat iam vt Alcis vires excutiamus, quod animal Caprarum eſſe generis ſed maiori corporis mole, Caius Cæſar in Comm. teſtatur. In Biblijs Tragelaphus, ſeu Hircoceruus dicitur, aſſimilis Rupicapreis, quibus Iudæis veſci fas erat. Huius vngula præſentanea vi pollet aduerſus morbum Comitialem, quod multis experimentis comprobatum habeo, licet ratio mihi vita ſit obſcurior. Sunt apud Belgas, quod regio plus ſatis humida frigidaque ſit, atque Auſter continenter ſpiret ventorum inſaluberrimus, complures huic morbo obnoxij adeo, vt in compitis ac triuiis miſeranda ſpectacula hominum oculis exhibeantur, ſic vt paſſim ad hoc remedium tanquam ἀλεξίκακον, hoc eſt, quod malum depellat, confugiant. Mihi ſane ſemel atq; iterum contigit, vt muliercula quædam in ædium noſtrarum veſtibulo, tanq. fulmine icta, concideret; quod vbi eſſem conſpicatus, accedo propius, atque annuli geſtamen, cui Alcis particula inſerta erat, digito qui infimo proximus eſt, inſero, illa e veſtigio erexit ſe in pedes, poruque refocillata iter inceptum alacriter peragit. Altera quædam cū domo abeſſem, præ foribus edito clamore inſolito, derepente in terram concidit, ſoloq; caput alliſit: ibi vnus ex familiaribus Alcis partē palmæ impoſuit, manuq; in pugnū complicata, ꝙ annulum induſſa non eſſet morbum confeſtim depulit. Hæc fieri crediderim ſpecifica vi, abditaq; ꝓprietate ſubſiſtere vel ꝙ eximia exſiccandi, diſcutiendiq; poteſtate polleat. Porro ſi eſſet res ſolida, ſtatui poſſet effluuium quendam emanare, qualem flores, olentesque herbæ effundant. Quod tamen fieri poſſe per-

Alce, Belandt.

Belli Gall. l. 6.

Deut. 14.

Auſter epilepſiam excitat.

Rei geſtæ narratio.

Qua ratione feru admota morbos mitigant.

ſuaſum habeo, licet emanantes ſpiritus tenues ſint atque aridi minimeque vaporoſi, adeo vt ſenſui minus exſiſtant expoſiti, ab eoq; non niſi latenti vi percipiantur. Sic lapides, gemmæ, aurũ, ferrũ atq. æra quæq. occultã quãdam vim exſpirant, ſed agitatione concalefacta, aut eorum nonnulla ignita, manifeſtius odorandi ſenſum excitant, ſeſeq. corpori potentius inſinuãt. Quod ipſum percipimus: cũ celeri rapidoq. motu rotæ ferueſcũt, vel cum equi ferrata vngula ſaxa ſtrata feriunt vt igneſcant. Continuo n. fuliginoſus ac retorridus odor in aëra ſe aurasq; diffundit. Quod ſi effectus huius cauſſa non ſit ſatis euidens, nullaque probabilis ratio excogitari poſſit: ſaltẽ ea vi iſta perfici ſtatuamus, qua monocerotis cornu aqua vinoq. immerſum venenata quæq. diſcutit, atq. araneas contactu conficit. De lapillisq. hirundinũ ventri eximuntur, tum qua vi epilepſiæ medetur: alio loco dicetur.

Simile à rotis feruidis & ſilicibus ſcintillantibus.

Vnicornu venena abſiſtit.

Qui fiat, vt morbi longi ſint ac diuturni, nec facile medicamentis cedant. Vnde febres recidiuæ, vndeq. induciæ, atque intermiſſio. Quæ ſcire omnium intereſt, ne quis facile morbo tentetur, aut vi illum cito excutiat.

CAP. IV.

MOrbi diuturni, quiq; in longum tempus producuntur, non inſ. ite componi poſſunt, difficili longoq. itineri ac ſpinoſo, quo homo inualidus, paruo ſirmo corpore, denique ſuffarcinatus ac mole degrauatus cogitur pedibus emetiri. Ipſe propter itineris difficultatẽ, atq. oneris moleſtiam cunctantius progreditur, premituro. grauius, quàm ſi vehiculo illum prouehi cõtingat, vel ab obſequioſo facundoq. comite aliqua oneris parte leuari. Cum autem ob multas variasq. cauſſas morbos ꝓtendi atq. in longum tempus protrahi contingat, inter ceteras illa mihi viſa eſt præcipua. Quod inter initia, primosq. morborum inſultus ſincerum fidumq. Medicum accire negligant, qui præſcripta ſalubri diæta, ac medicamẽtis oppo-

A ſimilitudine exordium ex itineris difficultate.

Principiis obſtandum.

Digitized by Google

tione ſummaque dexteritate adhibitis, naturæ imbecillitati poſſit adminiculari, illamque artis præſidio fulcire. Eſt ſiquidem Medicus naturæ adminiſter, eiuſque ſaluti ardenter inuigilat, ac conſeruationi totus incumbit. Quo fit, vt cum ignorent, quid ipſis vel proſit, vel officiat, nullo diſcrimine, nulloq. delectu vitioſos prauoſque cibos etiam in ipſis morborum acceſſionibus inſultuque ingruente, ingerant, quibus oppilatio ac putredo augeſcit, morbuſque vires colligit, atque omnis corporis vigor labaſcit. Quod ſi in autumnum morbi incidant: *Medicus naturæ adminiſter.*

Morborum ſiquidem curſus redit actus in orbem,
Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.

Idque gemina oboritur diuturnitatis cauſſa, partim ob copiam frigidi viſcoſique humoris, partim ob lentorem ac tenacitatem, autumnales enim hibernæque anni partes refrigerant, denſantq. humores, ac tarditatem conciliant, cauſſaſque diutius immorandi innectunt. Quo fit, vt non facile morbi deſinant, aut diſcutiantur, quod humores craſſeſcant, ac concreti ſint, cuiuſq. minus ſpirabilis exſiſtat. Vt enim pix, cera, ſeuum, reſina, omniſq. fluxilis materia hibernis menſibus indureſcit, minuſque cedit tractantis fingentiſque articulis: ſic frigido ſtatu cœli humores ægre liqueſcunt, ac diſſoluuntur: argumento quod hyemali tempore minus ſudoris erumpat. Quapropter quæ vehementer abſtergent, ac meatus expediunt, exhibere conuenit. Non ſecus enim humorum ſordes ac fragmenta huiuſmodi corporibus inhæreſcunt, quemadmodum fæx aut amurca doliis, quæ aqua ſalſa, vel muria macerari poſtulant, ac ſcopis defricari, quo niteſcant, omniſque odor, quo ſunt imbuta, aboleatur. Alioquin quidquid in illis reconditur, viciatur; atq. aceſcit. Quo mihi rectiſſime dixiſſe viſus eſt Hippocrates, Impura corpora quanto magis nutrias, tanto magis lædes. Putreſcit enim alimentum, ac corrumpitur *Simile à re fluxili.* *Simile à defricandis doliis.* *Lib. 2. Aphoriſm. 10.*

vitioſis humorib. admixtum, eoq. fit, vt diu [illegible]
malo [illegible], aut ſi quando medici induſtri [illegible]
natura [illegible] morbus [illegible] cœperit, obo [illegible]
[illegible] occaſione, recrudeſcit, ac redintegrati [illegible]
[illegible] ſiquidem, [illegible] corruptio ac putredo co [illegible]
[illegible], quam [illegible] odor & gra [illegible]
[illegible], quam [illegible] percipimus, quæ per co [illegible]
[illegible] ſpiritus [illegible] calorem q. natiuum, q [illegible]
perſpiratio inhibeatur, extinguit. Quo ſpecta [illegible]
Hippocratis ſententia. Si quæ veſtigia, vllæq; reli [illegible]
in corpore reſideant, morbos recidiuos excitant, fe [illegible]
breſque reaccende, neq. enim alimentum in corpu [illegible]
aſſumtum vires [illegible], ſed praui ſucci admi [illegible]
corrumpitur, morboque dat incrementum, quo [illegible]
quartana, nothiſque [illegible] tertianis perſpi [illegible]
cum [illegible], nec commoda vi [illegible]
[illegible] tamen hæ febri [illegible]
[illegible] extra venas humor [illegible]
[illegible]. In continuis [illegible]
[illegible] homines conſumi [illegible]
[illegible] ſanguini [illegible]
[illegible] cuſque venaru [illegible]
[illegible] exitum ac perſpira [illegible]
[illegible] ſuaque putred [illegible]
[illegible] infeſtant [illegible]
[illegible] contingat. Sic [illegible]
[illegible] ac putredo [illegible]
[illegible] onem propter [illegible]
[illegible] qualitate propri [illegible]
[illegible] hæ febris [illegible]
[illegible] perent. Vnde [illegible]
[illegible] quartum dicit [illegible]
[illegible] vbi materia [illegible]
[illegible] timo nono, vel [illegible]
[illegible] modo ſe habent [illegible]
[illegible] atiſque vicib [illegible]
[illegible]

inuadunt ex vi quadam & qualitate humori ingenita, locique ac temporis ratione, qua fit vt intermiſſe acceſſum faciant: vt anticipent. vt ſegnius ſeriusq. moueantur, vt inſtabiles ſint atq. inconſtantes, vt paroxyſmus longius protrahatur. Anticipant autem acceſſiones, atq; inualeſcunt, vbi humorem augeri contingit, atque ardentius inflammari, aut vbi aliquis error commiſſus eſt, aut in cibo potuque aliqua ſubeſt intemperantia. Cunctantius vero tardiusque inuadit atque intus miteſcit, cum materia minuitur, diſcuſſaque oppilatione ac putredine ſenſim oppilatio ſopitur ac conticeſcit. Cum autem humor alter alterius naturam adſciſcit aut locum demutat, vel alterius commiſſione confunditur, nullo ordine, motuque inſtabili circuitus procedunt, nec vllum certum obſeruant accedendi modum. Longam acceſſionem facit humor vaporque copioſus, ac late per corpus effuſus, craſſus denique ac viſcoſus. Siquidem vt ligna humida ac virentia non niſi longo tempore inflammari conſumiq. poſſunt: vtq. caro bubula, præſertim vetus & annoſa diu elixari poſtulat: ita humor viſcoſus diutius macerari debet ac concoctione molleſcere, tenuisque fluxilis quo excretioni reddatur idoneus. Cæterum cum paulo ante demonſtratum ſit, humores vbi extra venas putreſcunt, atq. in quauis corporis parte inflammantur, intermittentes, quæque reſpirandi ſpacia concedunt, febres excitare: eoſdem plerunque obſeruamus continuos motus ciere, tametſi extra venas conſtituti ſint cum copiæ tum ferocitatis ratione. Quod ipſum in partibus φλεγμονῇ hoc eſt inflammatione obſeſſis in carbunculo: in bubonibus, omnique apoſtemate contagioſo ac peſtilenti perſpicere licet, in quibus febris accenditur non intermittens ſed continua, tametſi virus extra venas eruptionem fecerit atq. à corde ſit remotius. Vis enim peſtifera ac venenata ad cor penetrat, parteſq; prin-

Anticipantes febres.

Retardantes febres.

Inſtabiles & errabundæ febres.

Longæ febres.

Simile à virentibus lignis & annoſa carne.

Intermittentes febres.

Carbunculi extra corpus febres excitant continuas.

cipes infeſtat, ac ſpiritus cum naturales, tum vitales inficit. Quo fit vt huiuſmodi morbi etiam inter acutos referantur, quod celeriter ad ſtatum properant, ſubitaque fiat vel ad mortem, vel ad ſanitatem mutatio. Simile enim quiddam illis corporibus euenit, quod vrbi obſeſſæ, quæ tam acriter ab hoſtibus oppugnatur, ac machinis tormentiſque bellicis nulla intermiſſione concutitur, vt non videatur diutius poſſe ſubſiſtere, hoſtiumque violentas impreſſiones perferre adeo vt ſingulis momentis opprimenda videatur, niſi bombardis ac catapultis viriliter ſe hoſti opponat, vel eruptione facta illum propulſare ac proficere pergat: nam deditione ſalutem vitamque paciſci, quod hi faciunt, qui vel hoſti vel morbo ſegniter obſiſtunt, ingeneroſum eſt, ac plerumque damno coniunctum, cum plerumque victores pactis ſtare nolleant, fidemq; fallere: ſic in morbis acutis vſuuenire ſolet, vt ægroti violentiam morbi non ſuſtinentes vltraque dies quatuordecim vel citra eos vitam prorogare nequeant, niſi natura validam fortemq; ſe præbeat, atque artis Medicæ præſidio acriter morbo reſiſtat, depulſoq; ac confecto hoſte victoria potiatur, qua adepta, ægre quidem vires colligit, atque ob vim illatam non confeſtim conualeſcit, ſed inſtaurare vires pergit, atque vt conquaſſata conuulſaque mœnia ac propugnacula erigere.

Simile ab vrbe obſeſſa deſumptum.

Vt hoſtium ita morborum inſultus propulſandus.

A morbo vires inſtauranda.

De iis qui ſubducto lecto ſomnoq; oppreſſi ambulant, ac perreptant culmina, aditumq; tabulata multaq; perficiunt dormitantes, quæ vigilantibus acceſſu aditúq; ſunt difficillima, quæq; ſumma cura perficere præſtareq; nequeant.

CAP. V.

CONtingit nonnullos in florenti equidem, viridique ætate (nam ſeniculi vtpote ſpiritu vitali vel extincto, vel flaccido, tale quiddã moliri nequeunt, vt qui etiam in genialis thori adſcenſu ſunt ſegniores tardiuſculi) intẽpeſta nocte, vel antelucano, [illegible]

ac

Digitized by Google

e lecto ſe ſubducere, quæq; acceſſu adituq; vigilanbus ſunt difficillima perficere, eaque tam inoffenſe eragere, vt nemini non ſpectantium admirationem uporemq; incutiant. Quod ſi illos non interpelles, ec ab incepto reuoces, ſenſim ſe denuo in lectum eferunt. Cæterum cum iſta obeunt ſi illis nota anitaq; voce, aut eo nomine, quo Chriſtianiſmo ſunt nſigniti, ac baptiſmo initiati, compellare pergas, ex conſternatione, incuſſoq; terrore, ac perturbatione decidunt, diſſipatis ſcilicet ſpiritibus, diſcuſſaq; vi ac facultate naturali, qua illa perfecerunt: itaq; permittendi ſunt ſuo motu ferri, atque in priores ſedes ſe ſponte recipere. Qui vero incubo opprimuntur, nocturniſq; ſuppreſſionib. fatigantur, quod fit vbi cordi ac cerebro fuliginoſi denſiq; ſpiritus incumbunt, vellicari debent proprioq; nomine excitari: confeſtim enim, etſi non magnopere vocem intendas, ſibi reſtituuntur, atq; ad ſe redeunt, diſcuſſis ſcilicet fuligine ſubſidente ſanguine qui per riuos, ductuſq; venarum diffunditur. Magna autẽ ex parte hic affectus infeſtè vere illos corripit, q aſſidue ventriculi cruditate laborant, quiq; frequentius in dorſum, ac reſupini decumbunt. Quo fit vt patulis oculis atq; incōuenientibus, apertoq; ore atq; hiante, magno valetudinis incōmodo ſomnum capiant. Subito n. velut graui ingruente mole eam anguſtiã pcipiunt, vt ſuppreſſa voce ſuſpiria gemituſque plorabundos edant, q tamen vbi quis inditũ illis nomen inclamat, ocyus ſe in latus deuoluunt, illaſq. ſtriges ac lemures, quib. ſe oppreſſos imaginantur, excutiunt. Contrario modo afficiuntur noſtri ambulones, illi ſiquidem clauſis oculis in tenebris dimicant, ac ſtrepitu tumultuque omnia complent, nonnunquam ſilentes ſurſum deorſumque rapiuntur, ac nullo fulti adminiculo ſumma tectorũ faſtigia adſcẽſu ſuperãt. Quæ ab iis fieri perſpectum habeo, ex ſanguine turgido ac ſpumanti, tum

Ambulare ac vociferari in ſomno unde eueniat.

Ambulones nocturni non appellandi proprio nomine.

Incubus.

De macre.

Decubitus in dorſum noxius.

æſtuoſo feruidoque ſpiritu, quæ in mentis ſedem delata animæ vim ac facultatem, qua functiones ſuas perficit, parteſq. inſtrumentarias ad actiones impellit, agitant, atq. ad huiuſmodi motus effectusq. excitant. Quo fit vt corpus ſpiritus animalis impulſu, qui neruorum ac muſculorum robur, hoc eſt, ſentiendi mouendiq. munus in cerebro continet, ac tuetur, in ſublime feratur, eiuſque vi etiam per ſomnum ad tales actiones incitetur. Sunt autem iſtiuſmodi conditionis homines raro laxoque corporis contextu, ac molis exiguæ, ſed magna ſpiritus agilitate, animoque feruido. Vnde euenit, vt ſi vel extremis manuum pedumq. articulis prehēdant aliquid, ſe librent ac fulciant, contractiſq. tabularis adhæreſcāt. Simile enim quiddam iis corporibus accidit quod turbinatis iſtis doliis, quæ apud Belgas Oceani oſtiis iniiciuntur, quo nautæ fidam ſtationem, tutumq; portum conſequatur, ac loca vadoſa, ſcopuloſq. latentes declinet. Illa ſiquidem licet ferreis laminis obducta ſint, catenisque reuincta ac ponderoſo ingentique ſaxo alligata: fluitant tamen ac mari innatant, nec niſi dehiſcant, in imum deuoluuntur: quoniam ſpiritu ac flatibus aëreque copioſo adhibitis in eum uſum follibus, impleta ſunt. Sic iſti quoniā flatibus turgeſcunt, ſpirituaëreo implentur, in ſublime rapiuntur, ac ſubmiſſo, leniq. gradu vt limaces ac cochleæ, quæ cum oculis carent, ꝓtenſis cornib. prætentant iter, editiſſima quæq; perreptant, nocturnaſq. ambulationes perficiunt. Quod vero inoffenſe nulloq; corporis incommodo iſta peragant; nec labi contingat, aut in præceps agi, eo fit quod ſenſim ac nullo metu nullaque trepidatione, aut diſcriminis reſpectu iſta aggrediuntur, quæ plerunq; vigiles à rebus anxiis ac periculoſis vel auocare ſolent, vel deterrere. Siquidem non alia ratione hæc attentare ſolent, quam ebrii ac temere capti: qui inconſulte, magnaque temeritate atque audacia.

Feruidus ſpiritus cauſſa motus in ſomnio.

Simile à marinis doliis.

Simile à limacibus corniculatis.

[illegible] que aggredi non metuunt, qui- [illegible] mente conſtare cœperint, in [illegible] quid egerint, quantaque diſcri- [illegible] potius excidiſſe ſibi ingenue [illegible] corpore horreſcunt, cum ab aliis [illegible] obtinerint, quasve tragœdias ar- [illegible] referri audiunt. Quod ſi [illegible] humores minus exæſtuant, [illegible] agitatio, vocife- [illegible] contingit, ſed ſoſsa, [illegible] tam validi ſunt, [illegible] corpus poſſint. [illegible] [illegible] quod [illegible] ac cu- [illegible] ac fervida [illegible] [illegible] perficiunt, eorumque [illegible] quidam, h. e. [illegible] qui omnibus ſe nego- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] de Comm. [illegible]

[illegible] Tam [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

Nautas contractum cum ventis degere bellum,
Et quo quiſque fere ſtudio deſunctus adhæret,
Aut quibus in rebus multum ſumus ante morati,
Aut in qua ratione fuit contenta magis mens.

Quæ enim toto die nos fatigare vrgereque ſolent, inclinato iam die in cerebrum aſſiliunt, nocturnas intemperies excitant, aut ſaltem mentem iis occupatam detinent, vt ſomnus non ſit placidus, ſed obiectis imaginibus identidem interrumpatur.

Ex his qui ſubmerſi ſunt, virorum cadauera ſupina, fœminarum vero prona fluitare, exemtoq́ pulmone non emergere.

CAP. VI.

Lib. 7. cap. 17.

COmpertum eſt apud Belgas, quod Plinius etiam teſtatur, corpora virorum, vbi ſubmerſa ſunt ſupina, atque erecta in cœlum facie, mulierũ vero prona, vultuq. in fundum inclinato, fluitare. Quo natura creditur pudori ſexus cõſuluiſſe, ne ea in cõſpectum venirent, oculiſq. hominum exhiberentur, q̃ decentius obteguntur. Mihi vero ea excogitata eſt ratio, [illegible] mulier ventricoſa ſit; protenſoque vtero, ac conceptacula laxiora obtineat, magisque patentia, aluum, inteſtina, meatus vrinarios, vbera fungoſa ac prætumida, quæ quoniam vbertim atq. affluenter humore implentur, degrauari ventrem pondere atq. aquarum diſtentione contingit, deorſumq. ferri. Quod ipſum in vtriculis ac vaſculis perſpicimus obturatis, quorum pars quæ aërem continet, ſublimis exſiſtit: quæ humorem, ſubſidit, ac deorſum voluitur. Idipſum & in ouo animaduertere licet, q̃ ſalſugini iniectum fluitat quidẽ, ſed pars cui pondus ineſt, premitur ac ſubſidit: pars aëre oppleta, illa ſcilicet quæ rupto putamine lacunam exhibet, vbi putrefacta ſunt ac ſubliquida, eminet, ſurſumq. nititur. Quod niſi capaciores meatus ac conceptacula ampliora huic ſexui natura indidiſſet, qua, cedo, ratione ac modo conceptus [illegible]

Simile ab vtriculis fluitantibus.

Ouum & ambra ſalſugini immiſſa fluitant.

[illegible] paſſit? Quid conceptui ac geſtationi qua faci-
[illegible] maioreſcit vterus, atque incrementum
[illegible] fœtus, eſſet adiumento? Quid laborioſo an-
[illegible] partui, quo membra diſtendi debent ac dila-
[illegible] eniti poſſit clementius adminicularetur? Quid
[illegible] conferret infantis nutritioni; niſi vterus eiuſ-
[illegible] & veſtibulum ad eum modum eſſent cō-
[illegible] humidæ, tamq. decore protuberātes mam-
[illegible] quæ tanta lactis vbertate ſcatent, ad eum vſum
[illegible] Cum itaque mulier omnes ſinus
[illegible] ampliores habeat multumque humoris
[illegible] neceſſe eſt vt ea corporis pars ſubſidat, ac
[illegible] uatur, quæ plus aquæ concipit. Vir au-
[illegible] habet ilia, meatus vrinarios anguſtos:
[illegible] quod mulier magis calculo periclitetur,
[illegible] minus protenſum, coxendicis oſſa va-
[illegible] ponderoſa, armos robuſtos, ſcapulas amplas,
[illegible] vertebratū connexu firmum, pulmo-
[illegible] ac prælargum, ex quo viris vox grauis
[illegible] fœminæ ob pectoris anguſtiā exilis & gra-
[illegible] indubie efficiunt, vt cadauera viro-
[illegible] mulierū in ventrē innatēt. Siquidem
[illegible] comparatū eſt, vt graue quodq. deorſum, ſur-
ſum [illegible] leue ferantur. In q̄ cauſam etiam referen-
[illegible] qua ſuffocati non confeſtim emer-
[illegible] quidem cum corpus vndiq. humore oppleri
[illegible] atq. aquarum pondere degrauari, ſurſum
[illegible] quandoquidem nihil aëris in ſe conti-
[illegible] ſpiritus per aquę gurgitem excuſſus eſt,
[illegible] ſeptimi verò diei, aut noni ſpa-
[illegible] diffluit, ſoluitur, ac tabeſcit, multumq.
[illegible] Atque hinc eſt quod noſtrates
[illegible] loquant, nono die rupto felle emer-
[illegible] folliculus fellis diſrumpatur, ſed quod
[illegible] conceptaculis vacuis, atque aquæ
[illegible] humores eſſiccat. Quo fit vt corpus

Mulier viro patentiores habet meatus.

Cur vox viris robuſta, fœminis exilis.

Qui ſtatim non emergant ſubmerſi.

Quoto die ſubmerſi emergant.

attenuata carne fluidum efficiatur, ac pulmo [illegible] inſtar [illegible] concepto [illegible] aëre, cadauer [illegible] ducit, [illegible] reſtituit [illegible] quidem viſcus [illegible] [illegible] quiſque illud [illegible] ampliſſimum, [illegible] omnibus peruium [illegible] cohibere po[illegible] fundoq; longiori ſpatio [illegible]. Sic enarrante [illegible] diui D. Veſalium excellentis ingenii, ſummæq; eru- ditionis virum, [illegible] vrinatorem [illegible] nam ex [illegible] qui vnus longius prot[illegible] cebat vocem, ac continuo clamore, abſq; reſpiratio- ne, [illegible] robuſtiſſimi pugiles. Idem [illegible] ſpiritu ac naribus oreque [illegible] animæque [illegible] [illegible] naturæ munere [illegible] [illegible] captus, [illegible] [illegible] maris per [illegible] [illegible] morte [illegible] [illegible] que præſtant[illegible] [illegible] pulmones, [illegible] conficiat [illegible] tandem [illegible] diutius [illegible] bat, vt in fluc[illegible] [illegible] atq; aquis ſuffoc[illegible] poſt paucos [illegible] mortuo hi ſpi[illegible] di [illegible] quoſdam [illegible] [illegible] ſurſum [illegible] quod ſpiritu [illegible] deſtituatur.

[illegible] que in conſpectu [illegible] confeſſim ſunt, [illegible] illa ex [illegible] profundere.

[illegible] quæ nobis [illegible] in illud inje[illegible] ſanguis [illegible] quid [illegible] [illegible]

aquis exemta, ex aliqua corporis parte ſanguinē profundant, ſi præſto ſit amicorum aliquis, plerumque tam rubrum ac floridum, quaſi facultates, ſpiritusq. vitales, qui humores agitant, nondum eſſent ſopiti. Nam id obſeruatum eſt à magiſtratu, præfectoque totius Belgicæ, qui corporibus, quocunq; fati genere exanimantur, adeſſe ſolent, eaque conſpectare propius, priuſquam ſepulchro inferātur. Qua autem ratione hæc fiant, non promtū eſt cuiuis expedire. Scio equidem mortuis ad tempus vim vegetantem ineſſe, qua crines, vnguesque ſuccreſcunt, humore inſito calori externo ſuppeditante alimentum. Sic ſtirpes fruticesque amputatę, aliquot dierum ſpatio frondeſcunt, ac floſculos proferunt, ſi irrigari, fouerique aqua contingat. Subeſt enim, inſitaq. eſt vis quædam naturalis cauliculis, quam à radice ſunt conſequutę, q̄ vbi euanuitareſcunt folia floreſq; decidūt. Sic fieri poteſt, vt ſanguis qui in venis delituit, agitato motoque corpore erumpat. Videmus n. tales à baiulis ac vectorib. in terram ſubduci, ac modo pronos, modo ſupinos cōſtitui, ſurſumq; ac deorſum deuolui. Quo fit vt venarum ora reſerentur ac dehiſcant, tum ſanguis qui nondum genuinam naturam, aut calorem exuit, è corpore profluat. In his autem, qui iā pridem exanimati ſunt, ac ſerius reperti, non ſanguis rubicūdus, ſed cruenta quædam ſanies ex vulnere defoſſi diſtillat. Si vero caſu vel ruina, vel denique oppreſſi ſunt, parte qua meatus corporis pateſcunt, ſanguinolentus liquor emanat, nēpe aut per os, nares, oculos, aures, infernaſq. ſedes. Sic plerūq; videmus ex fluido laxoq; cadauere, vbi duob. tribuſve diebus ſeruatur inſepultum, ſanguine cōmixtum liquorem profluere, cum veſpillones crebro motu atq. agitatione feretrum ex humeris geſtant. Boues quoq; ac tauri poſt lanienam laquearibus affixi, ſolum ac pauimentum ſanguinis ſtillicidio cruentāt. Quamobrem conijcio

Succiſæ ſtirpes ad tempus germinantes.

Sanguis homini ex conſternatione ſubito erumpit.

ex ſimili cauſſa iam memorata proficiſci. Ceterum illud mihi vero magis conſentaneum videtur, amicis, aut illi qui facinus admiſit, conſpecto cadauere, ex ſubita conſternatione ſanguinem ex narib. erumpere, quod facultates naturales, ac mentem vehementer concuti ac percelli contingat, humoreſque non conſiſtere, ſed vltro citroque commeare. Illos ſiquidem varie affici videmus, nec lingua menteque conſtare, ac modo rubore ſuffundi, modo expalleſcere, metuque contremiſcere, qua perturbatione efficitur, vt ex continenti intuitu ſanguis vel inuitis ſcaturire incipiat. Quod ipſum pleriq; etiam viſu venire perſpicimus, vbi inopinato oculis mentique acerba quædā obiiciuntur, aut funeſta quædā imaginatione concipiunt. Quod ſi quis ſtatuat propinquos, ac ſanguine coniunctos ſympathia quadā, h. e. mutuo naturæ cōſenſu ſanguinem elicere, facinoroſum ac patrati ſceleris reum antipathia, ac diſſenſione, tacitaque diſcordia id ipſum efficere: non futurus ſum in eare contentioſus. Hoc tamen minus grauate ſum admiſſurus, ſanguinem ex plaga exprimi, tametſi obligata, obductaque ſit, ac faſciis deuincta, ſi ille qui facinus admiſit, ex aduerſo conſtituatur. Tanta n. ac tam valida latētis naturæ vis atq; imaginatio, modo aliquid vitæ ſuperſit, aut corpus mortuum incaleſcat, vt ſanguis ebullire, accenſaq; bile efferueſcere incipiat.

Referueſcit ſanguis mortuis.

De infantium recens natorum galeis, ſeu tenui molliq; membrana, qua facies tanquam larua, aut perſonata tegmine obducta, ad primum lucis intuitum ſe ſpectandam exhibet. Helm *vulgo vocant.*

CAP. VIII.

Anilis opinio de infantium galea.

INolevit abſurda quędam perſuaſio, eaque non ſolū imperitæ rudique plebi, ſed magnæ exiſtimationis, primiq; nominis aliquot Medicis imponit, pleroſque infantes non abſque boni alicuius malique ominis prę ſagio in lucem prodire, capite galea obducto: cum

[illegible]

Digitized by Google

ignorent hoc omnibus commune eſſe, fœtumque his membranis in vtero muniri. Tria ſiquidem ſunt inuolucra ſeu membranæ, quibus in materni vteri latebris fœtus obtegitur. Exterior, Græce χορίον, Latine Secundę dicitur: quod ſtatim a partu prodeat: ſubſunt huic duæ aliæ membranæ, quarum prior à figura farciminis Allantoides appellatur, ex fœmineo ſemine generata, quæ capiti, clunibus ac pedibus obtenditur, partibusque eminentibus incumbit, cuius vſus eſt vt infantuli efformati vrinam excipiat. Poſtrema, tenuiſſima eſt membrana ac pellicula, quæ ſudorem vaporemq. emanantem à matureſcente fœtu abſorbet, eumque orbiculatim ambit ac complectitur, amnios, h. e. à mollitie ac teneritate agnina dicta: quæ munimenta ac geſtationis præſidia prouida natura excogitauit, ac molita eſt, ne attritu aliquid incommodi patiatur infans, eumq; allidi contingat. Harum poſtremæ cum infante nonnunquam proſiliunt, partibus ad quas tuendas ſunt deſtinatæ affixæ, præſertim cum panduntur portæ ac mulieris pudenda, parteſq; genitales laxæ ſunt atq; in enitendo affatim dehiſcunt. Quod ſi ægre, magnoq; conatu ac molimine infans ex huiuſmodi anguſtiis eluctetur, ipſaq; mulier ſtrictioris ſit atq; anguſte conſtituta, hærent illæ membranæ in mediis ſpatiis, illasq. exuuias abſtergi contingit: non ſecus, q̃ pelliculam in fronte, aliaque corporis parte extimam cutem atterimus, vbi per anguſtam rimam, arctumque foramen ſumus elapſuri. Illud itaq; velamẽ, quo facies obducitur, galeam eſſe aniculæ ſtatuunt, qua de multa nugantur, ac puerperis ſpem, metumque incutiunt. Si enim nigricanti ſit colore ea membrana, tanquam ex tripode pronuntiant deliræ ignaræque mentes vatum multa infantibus futura infeſta, multaq; ſiniſtra iis impendere, ac ſpectris ſtrigibusq; fore obnoxios, deniq; inſomniis nocturnaq; inquietudine diuexandos, niſi hæc cõmi-

Tres membranæ infantem muniunt.

Quando infans galeam proferre videtur.

Nigrum tegmẽ infantu quid designet.

nuta potui exhibeatur, ꝙ, me repugnante, magno te-
nellæ ætatis incommodo quoſdam factitaſſe memi-
ni. Quod ſi rubicundũ ſit geſtamen aut pellicula quæ
vertici inhęret, capitiq. affixa eſt, egregium illum fo-
re vaticinantur, magnaque dexteritate ac ſucceſſu o-
mnia effecturum. Quæ ſuperſtitioſa, aniliſque opinio
etiam veterib. inſita erat. Refert enim Ælium Lam-
pridius in vita Antonini Diadumeni, cui caput dia-
demate, ſertoq. tenui redimitum erat, ſolere pueros
in ipſis vitæ auſpiciis, pileo naturali inſigniri, quod
obſtetrices rapiunt ac credulis aduocatis vendunt:
ſiquidem cauſſidici ſe illo adiuuari perſuaſum habe-
bant. Ceterum cum membranæ iſtæ, aliæ aliis colori-
bus conſpici ſoleant, non alio id reuerendum cenſeo,
quam ad circumfuſos, qui vtero innatant, humores.
Ex illis enim coloris varietatem ſibi adſciſcũt. Cum
itaq. ſordida quadam illuuie, ac vitioſa vligine vulua
imbuta eſt, quæ cum vtriuſq. ſemine coaleſcit, fuſco
colore membrana exſiſtit, cutiſq; infantis fuliginoſo
vndique colore ſuffuſa eſt. Si vero ſanguis, ſemenque
ſyncerum ſit ac defœcatum, nulliq. vitio obnoxium,
rubeſcit tegmen atque infantulo ſuauis color ſubeſt,
ac floridus: Nec ſolũ huiuſmodi membranæ coloris,
ſed etiam formæ figuræq. diuerſitatem concipiunt,
vel ex interno externoq. affectu, vel ab iis quæ oculis
mentique obiiciuntur. Siquidem cum virorum ple-
riq; tam ſint ſalaces auidęque voluptatis, vt nullo de-
lectu, nullaq. habita menſtrui decurſus ratione mu-
lierẽ ſubigere ſatagant: fit nonnunꝗ, vt cum triduo,
pauloq. minus menſes defluxerint, atq. vnus aut al-
ter dies purgationi reſtet, interpellari legitimũ pro-
fluuii tempus contingat, ac nonnullam menſtrui ex-
crementi portionẽ cohiberi, intempeſtiuo quidem
congreſſu, ſed qui conceptum nonnunquam perfi-
ciat. Cum itaq. mulier, dum generationi inſiſtit, rei-
que venereæ incumbit, nondum conſtitiſſe menſes

Rubicundum infantu velamen quid portendat.

Antoninus diademate inſignitus.

Cauſſidicorum ſuperſtitio in conſeruandis infantiũ galeis.

ſit conſcia, nec admiſſario ſubiiciendum corpus, humentibus adhuc, vdisque locis, tacite rubore ſuffunditur, ac ſanguinem oculis pro velamento obiicit: qui affectus cum in fœtum tranſeat, membranis illis varius color formaque inducitur. Quæ res hoc quoque efficit, vt infantes ſint genis, buccisque rubentibus, ac colore roſeo. Quod tum demum vſuuenire ſolet, cum grauidæ vel pudore afficiuntur, vel ſubiraſci ſolent, agitato à calore natiuo raptoq. in ſublime ſanguine. Nam quibus metus incutitur, aut inopinato expaueſcunt, illæ pallidum colorem inducunt, vultumque tetricum ac ſubtriſtem affingunt fœtui.

Vnde forma elegantia aut turpitudo.

Cur apud Belgas in fabis verſari dicantur, vacillantis parumq; firmi cerebri, vulgo in de boonen.

CAP. IX.

SI quando inferiores Germani aliquem parum firmi cerebri deſignant, aut alienatæ, emotæq. mentis, & qui in moribus, geſtibus, dictis, factisq; atque in omni vitæ actione deliranti apparet ſimilis, in fabis illum verſari dictitãt, adeo vt prouerbii ſpeciem obtineat, Fabæ floreſcunt, in fabis oberrat. Quod vacillantis cerebri hominibus accommodari ſolet, quiq; rationis mentisq. iudicio carent. Videmus enim pleroſque vernis menſibus, vbi culmi fabacei florere incipiunt, mente alienari, multaq; abſurda ac ridicula proferre, quibus nonnunquam ſic incrudeſcit delirium, vt vinculis coercendi ſint. Siquidem ineunte vere humores reſtagnare incipiunt, denſisque fumis ac vaporibus cerebrum afficere: quos cum redolentes fabarum floſculi exacuunt, mentem corripi delirio, furiisq; agitati cõtingit. Tametſi n. ex fabarũ floribus iucundus ſuauisq. odor emanat: cerebrũ tamen afficit, vaporeque graui etiam à longe imbuit, præſertim quibus id imbecille eſt atque inualidum humoreque bilioſo ac melãcholico oppletum. Quo fit, vt eorum

Prouerbium in fabis oberrare.

Cur fabarum flores cerebro officiunt.

Digitized by Google

nonnulli inquieti ſint ac palabundi, deniq; clamoſi, impenſeque loquaces; alii taciturni ac cogitabundi:

Perſ. Satyr. 3.

Obſtipo capite & figentes lumine terram
Murmura qui ſecum ac rabioſa ſilentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello.

Et quemadmodum nonnulla fumos diſſipant, quæq; cerebro infeſta ſunt diſcutiunt, atq; animam languidam, ſpirituſq; ſopitos erigunt, vt acetum, aqua roſacea in qua caryophylli macerati ſunt, panis recens vino odorifero imbutus, quæ tenuem gratamq; auram exſpirant: ita quædam dolores excitant, capitiq; grauedinem inferunt, vt allium, cæpe, porrum, ſambucus, abſinthium, ruta, abrotanũ, multaq; aromata, quæ fumidum grauemq; odorem exhalant, ac caput tentant, nareſq; feriunt. Quod Hipprocrates aphoriſmo hoc indicauit: Suffitus aromatum muliebria ducit, qui ad alia multa etiam vtilis eſſet, niſi capiti grauedinem inferret. Omnia ſiquidem intenſe odorata capiti officiunt, ac calorem, humoremq. ad ſupernas partes rapiunt, etiam qui ex frigidis ſtirpibus euaporant odores, in iis præſertim qui extenuati ſunt, exhauſtoq. corpore. Illi enim nec eduliorũ, carniumq. elixarum odorẽ perferunt, atque in animi deliquio defectuq. nihil narib. admoueri patiũtur, quod acris vibrantiſque ſit naturæ, vt quia craſſo denſoque aëre ſuffocari videantur, nõ ſecus, quam qui in cœnaculo vndiq. fumo oppleto deſident, quibus anhelitus intercipitur ac cohibetur, niſi reſeratis oſtiis, apertiſq; feneſtris ſerenum aërem admittant, quo domus perſpiretur, ac ſpiritus inoffenſe vltro citroque permeare poſſit. A tenellis huiuſmodi corpuſculis diuerſam conditionem ſortiuntur paludum accolæ, quique ſentinis exhauriendis, ac purgandis cloacis ſunt deſtinati. Illi ſiquidẽ odoratiſſima quæq. reſpuũt, atque iis offenduntur. Sic Strabo refert, apud Sabæos ab odoribus ſtupefactos, bituminis ſuffitu, hirciq. incenſa barba

Quæ capiti dolorem inferant.

Lib. 5. Aphor. 28.

Exemplum à fumoſis adibus.

Lib. 16.

barba, reſtcari. Cuius rei exemplum etiam edidit apud Antuerpianos ruſticus quidam, qui cum in myropolion ſeu officinam aromaticam diuertiſſet, deliquio animi periclitari cœpit, confeſtim illi proximus admoto naribus fimo equino adhuc tepenti ac fumido (nam illi aſſuetus erat) animam reuocauit. *Ridiculum de ruſtico quodã.*

Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius: Sunt enim inter hos qui contagia diſcutiant, morbisq́ putridis obſiſtant. Obiter vnde manauit Prouerbium, Cornua imbi, eoque loco aduri, vulgo Men branter hoornen.

CAP. X.

MVlta ſunt teterrimi odoris, quæ tamen corpori nullam noxam inferunt, nec vllam putredinem inducunt, imo affectibus quibuſdam obſiſtunt, atque aërem auramq. vitiоſam ac turbidam diſcutiunt, vt ſunt caſtoreum, galbanum, ſagapenum, laſerpitii fax, quæ aſſa fœtida dicitur, anagyris herba, ſulphur, puluis bombardicus, corii cornuq. ſuffimen. Hæc ſiquidem horrido ſunt grauique odore, ſed nihil contagii adferunt, imo peſtientes auras quaſque ſtagna paludesque, ac camarinæ exhalant, mephites referiunt, reprimuntq́. Quin & virgunculis ſuffitu λειποθυμίαν, animiq. defectum excutiunt, qua ex vteri ſtrangulatione corripi ſoleat, vbi nubiles maturæq. viro ſerius connubio deſtinantur. Fœdi itaque odores qui ex cadaueribus, locisq. cœnoſis ac ſtagnantibus emanant corruptos putridosq. morbos pariunt, atque aërem inficiunt, humidcalidiq. ratione, non iſtorum effluxus atque euaporatio, quæ ad ſiccitatem deuergit. Hinc plebei noſtates corii cornuque præſegmina atque oſſa ſubuuida in ignem coniiciunt, eoque nidore ſuas caſas ac tuguria ſuffumigant, quo morborum contagia diſpellant, ac ſe ſuasq. ædiculas à peſtilenti aura tutas præſtent. Atq. hinc manauit prouerbium: Cornua inibi aduri. Quo deſignant loca peſte morbisq. contagioſis infecta euitanda. Non diſſimile re-

Fœdi odores aliquando vtiles.

Graues odores aliquando peſti obſiſtere.

Cornua aduri prouerbium.

medium diſcutiendæ peſtis adhibitum eſt ſuperioribus annis, cum apud Neruios, quos Tornacenſes modo vocant morbus popularis crudeliter ſæuiret, totaque vrbe graſſaretur. Milites ſiquidem præſidiarii, qui in arce excubias agebant, machinas, tormenta bellica, puluere bombardico, non globis oppleta, vrbi obuerterunt, eaque ſub dici, noctiſque crepuſculũ incenſo funali explodi curabant: quo effectum eſt vt ſonitu violento fumantique odore, aëris contagium diſcuteretur, ipſaque ciuitas à peſte facta ſit immunis ac libera. Neque enim minus præſentaneum eſt hoc remedium in diſſipandis nebulis, infectiq; aëris contagiis, quam quod Hippocratem factitaſſe legimus, extructis pyris, congeſtiſque ſarmentis ac faſcibus, per compita ignes excitare.

Res geſta apud Neruios.

Ignis aëris contagia diſſipat.

Digiti ſiniſtræ manus, qui infimo proximus eſt, præſtantia, qui poſtremo omnium morbo articulari aut chiragra infeſtatur, & ſi quando affici contingat, non multo poſt mors imminet: Obitus quare præ cæteris auro decorari mereatur.

CAP. XI.

HOc in confeſſo eſt apud Medicos, quæcunq; corporis partes aliquo vitio morboque tentantur, id effici vel affectu primario, vel per conſenſum ac lege conſortii, cum nõ in ipſo membro morbus conſiſtat, ſed ab alio illi mali nonnihil infertur. Sic iuxta prouerbium: Aliquid mali propter vicinum malum. Natura tamen prouida ſemper partes principes munit ac tuetur, malumq. ad ignobiles deuoluit ac dirigit. Quod critice, naturæque impulſu fit, cum humorum morborumque collectiones in remotiſſimas partes propelluntur. Quod ſi & morbus eiuſq. ſymptoma, hoc eſt, affectus qui illi ſuccedit, validus, violentuſq. exſiſtat, ac natura ſit imbecillior, quam vt illi poſſit obſiſtere, ſummumq; impetum ac ferociam pro ſuo arbitratu cohibere, in præcipuas partes humores decumbunt, quod in pulmonis inflammatione, pleuri-

Natura præcipuas partes à morbo tuetur.

ſide, angina, lethargo ac pleriſque acutis morbis perſpicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos à partibus robuſtis ad imbecilles propellit. Sic obſeruaui in Gallia Belgica complures chiragræ ac podagræ obnoxios, quib. omnes articuli acerbiſſimo dolore, tumoreque erant inflati, illo tantum ſiniſtræ manus digito illæſo, qui infimo proximus eſt. Is ſiquidem ob cordis vicinitatem, ac conſenſum, nihil ſenſit incommodi. Nec eſt ꝙ ex hoc morbo quiſquam mortem extimeſcat (à ceteris enim ſunt immunes, modo ne ficoſi ſint ac venerea lue contaminati) niſi circa ſiniſtrum pectoris ſinum, cui cordis turbinatus mucro ſubeſt, humorũ colluuies decumbat, digitusque annularis nodoſus efficiatur, atque intumeſcat. Hæc ſiquidem vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labeſcet, omniſque animi & corporis vis concidit. Hinc itaque mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro inſigniretur, talique geſtamine decorus eſſet, potius quã cæteri: ꝙ tenuis quidam arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius exiſtimauit, à corde ad hunc digitum porrigatur, cuius motum in parturientib' ac delaſſatis, omnibuſq. cordis affectibus indicis attactu manifeſte percipis: Nec ſane id cuiquam abſurdum videri debet, cum animi defectu collapſos erigere ſoleam, vellicato hoc articulo, aurique cum momento croci, attritu: per hunc enim vis quædã refocillatrix, quæ illi inſita eſt ad cor dimanat, vitæq. fontem, cui is digitus connexus implicitusque eſt, recreat. Quapropter præ cæteris illum honorem promeruit, auroque decorandum cenſuit antiquitas. Huius quoque dignitas q̃ à corde conſequitur, hoc effecit, vt veteres Medici, à quibus etiam nomen obtinuit, medicamenta ac potiones illo commiſcerent. Nihil enim venenati vel extremis eius radicibus adhærere poteſt, quin homini infe-

Annularis.

Lib. 10. cap. 10

Medicus digitus.

Hieremiæ.22. ſtum ſit, vituſq; cordi cõmunicetur. In indice quoq; veteres olim geſtaſſe annulos, præter alios Hieremias teſtatur. Sic n. apud illum expoſtulat cum eo Dominus: etiam ſi Ieconias annulus fuerint in manu mea dextra inde euellam illum. Quo indicat, etiamſi paulo ante apud me fuerit gratioſus, & amabilis, magnæque æſtimationis ac pretii, adeo vt ſubinde illo oblectarer, vti ſpectabili annulo inſigni aliqua gemma decorato; iam gratiam fauoremq; exuit, ac mihi deteſtabilis eſt, ac deſpectus, quoniam ab integritate vitæ ad improbos mores delapſus ſit: quo argumento cuiq; teſtatũ eſſe vult, nihil prodeſſe cuiquã anteactæ vitæ puritatem vbi ab ea deflexerit, atq; ad deteriora ſit deuolutus: è diuerſo nulli officere veterem nequitiam, Ezechiele teſte, vbi relicta vita ſordida ac lutulenta ad frugem ſe contulerit.

Hieremiæ lectio explicatus.

Cap. 18.

Quædam ignem non concipiunt, flammiſque inuictæ ſunt, & quæ rationes id efficiant. CAP. XII.

Conſecta vidimus, textaq; mantilia ex lini quodã genere incombuſtibili, quæ igni non cedunt, flammiſq; indomita ſunt: itaq; ſi quando ſordes contraxiſſe videntur, mundariq; poſtulant, non ſmigmate aut ſapone, vlloq; lixiuio maculas eluunt, ſed iniecta igni flammeſcunt, non ſecus quam ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutæ ac nitida candoriſq; camini eximuntur. Naſcitur id genus in deſertis Indiæ, locisque ſiticuloſis ac ſole torridis, in quibus ſtirpes quædam ex ſoli conditione, atq; aeris ambientis qualitate illam naturam adſciſcunt, quæ ſtragi texique in lintea poſſint. Si enim in mari ac fluentis oſtracoderma, hoc eſt, cute teſtacea, ſolideſcere poſſunt cancri, paguri, locuſtæ, gammari, buccinæ, pectines, multiq; concharum genera, in quib, (vt Plinius ait) magna ludentis naturæ varietas, multæque figurarum, colorumq; differentiæ: ſi denique corallũ ſub aquis maris liguſtici frondeſcit, mariq; exem-

Plin. cap. 33.

tus in lapidem induratur: non cuiquam videri debet abſimile vero, frutices quoſdam ex loci cœlique ardore eam naturam conſequi, vt contuſi ſubactique fuſtibus, ac ſtipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim reſpuunt. Quis autem non miretur ex canabaceo frutice, ex vrticæ liniq. ac geniſtæ flagellis funes, ac rudentes contexi, velaq; ac lintea confici? Cum enim lento ſint tenacique vlmine, in fila telaſq. attenuantur, vt etiam argenti auriq; bracteæ ac ſegmenta. Sic ex huiuſmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt pleriq. nugantur) mantilia, mappæque conficiuntur, vt ex bombyce, ac lanigeris arboribus ſerica, licet illis operoſior cura adhibetur: rigeſcit enim materia, minuſq. eſt tractabilis. Appellatur autem id genus lini Asbeſtinum, à ſimilitudine & natura calcis, quod igni mandatur, nec abſumitur, aut detrimentum patitur. Cui affinis eſt ἀμίαντος, lapis alumini ſciſſili, quod vulgo plumoſum vocatur, ſimilis ex quo, Dioſcoride teſte, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammantur quidem, ſed exemta ſplendeſcunt, nihilque illis deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardeſcunt, vt nec poſtes, fores, lacunaria colore viridi imbuta; modo durior cruſta iis obducatur, atque alumen, plumbique albi cineres copioſe pigmentis commiſceantur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum denſumque fiat, atque ad ignem pluuiamque obdureſcat. Cuius rei ſpecimen edidit Archilaus Mithridatis præfectus in lignea turri, quam cum Sylla incendere tentaret, nihil profecit, coactuſque eſt re infecta decedere, atque ab incepto deſiſtere; cum alumine, quod vehementer adſtringit, omnia eſſent oblita. Sic C. Cæſaris irritus erat conatus, cum circa Padum Caſtello ignem admoueret ex Larigna materia con-

Corall. ex mari Liguſtico ſubducitur.
Ex herbis funes confici.
Amiantus.
Lib. 5. cap. 59. Volater. lib. 22.
Alumen igni obſiſtit.
Viridi colore oblita ſerme igneſcunt.
Vitruuius lib. 2. cap. 9.
Lib. 1. cap. 1.

Larix. ſtructo. Larix ſiquidem arbor Piceæ aſſimilis nec igne aut flammam concipit, ac non ſolum à carie & teredine immunis eſt, ſed ne in carbones quidem reſoluitur, aut in cineres fatiſcit, ob ſoliditatem ac duritiem pluſquã corneam, quam ignis vis ſubire domareque nequit. Tanti denique eſt ponderis, vt non fluitet, ſed confeſtim ſubſidat ac demergatur, more buxi, atque ebeni, quod voce gentilitia Guaiacum dicitur, lignum expugnandis fiſcis, morboq; Gallico accommodiſſimum. Mirari autem non immerito quiſquam poſſet, cur non ardeat atque inflammeſcat, cum reſinam fundat mellei coloris. Quotquot enim reſinam picemque exſudant, citiſſime igni corripiuntur. Verum id illi præſtat ſolida compactaque durities, quæ nulla igni foraminum ſpatia exhibet, per quæ aduri accendique poſſit; quanquam Matthiolus aſſerat Laricem, quæ circa Padum copioſe prodit, confeſtim flammam concipere.

Pockhaut.

Calor natiuus hominis fouetur, augeſcitq; animalculorum, præcipue autem infantium calore, ſi partis corporis inualidis applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem ſolum adiuuat, ſed dolores quoq; articulares ſedat. Inter cæteros autem, qui id præſtent efficatius.

CAP. XIII.

DVo ſunt quæ corpus noſtrum fulciunt vitamque conſeruant ac tuentur; calor natiuus, & humor innati caloris ſubſtantia, quorũ alter alterius adminiculo opus habet, mutuasq; operas expoſcunt. Humidum pabulum eſt fomentumq. caloris; calor illius beneficio ac munere ſubſiſtit: quæ duo ſpiritu vndique perfuſa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffunduntur. His ſedulo proſpiciendum eſt curandumq. vt quam diutiſſime conſeruentur. Horum enim præſidio corpus deſtitutum, collabitur, omnisque vis ac facultas naturalis vergit ad interitum. Cæterum cum multa ſint circa hæc obſeruanda,

Calore, humore, ſpiritu, corpus ſubſiſtit.

Digitized by Google

paſſim obuia exſiſtant apud Medicos: omiſſis ſuperuacuis, ea tantum referam, quæ foris admota homini ad hæc ſunt adiumento. Inter ea, q̃ calorem augent, excitantq. ac dolores placant, catellos refero, non equidem omnes, ſed hos præcipue qu. bus color cutis concolor, nec tegmen multis diuerſiſq. maculis variegatum, qui non ſolum natiuum inſitumque calorem fouent, ſed dolorificos affectus ſedant. Sic in chiragra ac podagra, omnique arthritide nihil præſentius ad conſopiendos mitigandosque cruciatus quamlibet acerbos, quam huiuſmodi catelli membris affectis adhibiti. Suaui enim calentique effluxu natiuum hominis calorem languidum atque euaneſcentē exſuſcitant, ac fotu continuo, humorem qui dolores infert, vel attractione ad ſe rapiunt, eliciuntque vel diaphoreſi, hoc eſt, digerēti vi ac diſcuſſoria incidunt ac diſſipant. Videmus enim illos vbi amoueri contingit, atq; aliquid iis laxamenti indulgere, fractis eneruatiſque eſſe articulis, atque ægre pedibus inſiſtere, maxima doloris parte in ſe translata. Quod autem color cutis per omnia æqualis & concolor id potiſſimū efficiat, nec varius parem effectum obtineat, facit temperamenti æqualitas, atq; vniformis calor. Diſcolor ſiquidem diuerſuſq. color indicat caloris humoriſq. intemperiem ac commixtionē. Vt enim inſitio naturæ arborum correſpondere debet: ita homini in fouēdis membris æqualē per omnia, ac temperatū calorē coaptare conuenit. Quamobrē ſi robur ac firmitatem ventriculo, vlliq; parti cōciliare velis, neceſſe eſt naturale temperamentum tueri, nec calorem plus ſatis intendere, illiq. extraneū aut alienū inducere. Interea autem (vt Galen. ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus eſt vna ſic accubans, vt ſemper abdomen contingat. Sunt qui catellos, inquit, pingues in hunc vſum habeant, neq; id in aduerſa modo valetudine, verum etiam in proſpera. Tales itaq; iis qui ob ſiccitatem quoque imbecillem ventriculum habent,

Catelli vniformis coloris.

Catelli membris admoti dolores mitigant.

Van cender hare.

Simile ab inſitione.

Ther. lib. 4.

ſunt idonei, ſeruandumq. ante omnia eſt, ne pue[illegible] humecta ſit cute. Qui enim noctu ſudore perfund[illegible]tur, refrigerant potius quam calefaciunt: hanc qu[illegible]que commoditatem ſibi adhiberi paſſus eſt Dauid [illegible] fœtus à frigeſcens, quem adoleſcentula mutuo co[illegible]plexu fouebat, non quidem concubitus, vt Scriptu[illegible] teſtatur, deſiderio, ſed quo membra illius deſtitu[illegible] calore incaleſcerent.

3. Reg. 1. Dauid amplexu iuuencula incaluit.

Cur morbus Gallicus nunc, quam olim, mitior, minusq. ſæ[illegible], & in quos morbos degeneret.

CAP. XIV.

TRes ſunt morbi inter ſe affines & cognati, nõ ta[illegible] lethales, quam fœdi & contagioſi. quorũ alter [illegible] alterũ tranſit, ac permutatur, lues Venerea, ſeu mor[illegible]bus Gallicus, elephantiaſis ſeu vulgaris lepra, quæ [illegible] ſcrophu[illegible] dicitur, tum is qui ſtomacacce [illegible] [illegible] Quorum genus icteria nigra. Hi ſupe[illegible]riores [illegible] intolerandis modis homines excar[illegible]ficabant: [illegible] prorſus miteſcere cœperunt, minus[illegible] infeſti ſunt, [illegible] partim, quod medicorũ opera, dom[illegible] ſit vis mali humorumque ſæuitia mitigata, partim [illegible] natura adſuetudine ad dolores occalluit. Sic obſe[illegible]naui nonnullos in florente feruidaq; ætate acerri[illegible] cruciari: eoſdẽ, ſeneſcente atq; inclinata, mitius affli[illegible]gi. Vel n. defeſueſcit ardor & ebullitio, minorque [illegible] humorũ concurſus: vel natura ſpatio tẽporis adſueta malo, velut domeſtico ac familiari, non amplius cum illo [illegible], [illegible] enim alitur vitioſis illis humoribus, aut non offenditur. Quemadmodum enim ſues, vbi cœno inuoluuntur, aut cerdones, quique cloacas, ac foricas proluunt, graueolentiã non ſentiunt: ſic mor[illegible]billoſi [illegible] ſordibus. Et quoniam ad vitia mor[illegible]boſque corporis, ne dicam animi, occalluerunt, [illegible]trimenta naturæ amplius non percipiunt. Ademit [illegible]nim illis ſenſum mali inueterat⁹, imisq; medullis [illegible]fixus morbus. Inter initia vero, vbi inducitur corpo[illegible]

Pocken. Melaetsheyt. Ghgantsheyt. Scheurbuyck.

[illegible] adſuetudine [illegible]

[illegible]

ri aliena qualitas,qua alteraſcit ac corrumpitur,quęcunque membra fluxiones acres & mordaces ſuſcipiunt,dolore concitantur. At vbi morbus inoleuit,ac cum natura coaluit, non magnopere doloribus infeſtantur,quod inter ſe conſentiant, atq. humores corporis commercio,ac qua vtitur conſuetudine,flacceſcant atq. aliorum humorū mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua diluantur. Semper tamen veſtigia inhæreſcunt,veterisq. morbi reliquiæ relinquuntur,quæ ſi in pulmonem decumbunt, raucos illos eſſe,atq. anheloſos perſpicis:ſi in articulos,podagræ ac chiragræ; & quæ ſubinde recurrit, iſchiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficoſi articulari morbo laborāt, at non omnes podagrici aut coxendico cruciatu affecti, morbi Gallici labe imbuti ſunt, quod ſi in extimam cutem diffunditur humorum colluuies, ſcabra cute efficiūtur, at corticola, lychenibus, impetigine, mentagra ac porrigine, in facie deformati, non ſine capillorum defluuio. Simile enim quiddam illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut ſalſugo, aliaque inquinata eluuies affuſa eſt. Vitiata enim radice folia decidunt, ac rami marceſcunt: non tamen arbos à ſtirpe interit atque emoritur, ſed elangueſcit, atque ægre refocillatur.

Ficoſi omnes podagrici, non è contra.

Simile à vitiatis arboribus.

Qua ratione moribundi etiam conſtante adhuc mente raucum murmur edant, ac ſonitum reciprocantem, quem Belgæ populari voce den rotel *vocant.*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totoque ſeptentrionalis plagæ tractu, morituri certa argumenta proferunt emigrandi, edito ſonitu murmuloſo, nec eſt, qui abſque huiuſmodi indicio vitam non finiat. Siquidem imminente morte ſonum edunt, tanquam aquæ labentis per ſalebras, locaque anfractuoſa atque intorta, murmur, aut qualem ſiphunculi ac fiſtulæ in aquæ ductibus ſonitum excitant. Cum enim vo-

Moribundi qua ratione murmuloſum ſonum edant.

Digitized by Google

calem arteriam occludi contingat, ſpiritus qui confertim erumpere geſtit, nactus anguſtum meatum, collapſamq. fiſtulam, gargariſmo quodam prodit, ac raucum per læuia murmur efficit, ſcatebriſq. arentes deſerit artus. Conglomeratus itaq. ſpiritus, ſpumaq; turgida commixtus, ſonitũ excitat, reciprocanti maris æſtui aſſimilem. Quod ipſum in nõnullis etiam fit ob panniculos ac membranas in rugas contractas, ſic vt ſpiritus oblique ac ſinuoſo volumine decurrat. Hi autem qui valido ſunt vaſtoq; corpore, & qui violenta morte pereunt, grauius reſonant, diutiusque cum morte luctantur, ob humoris copiam ac denſos, craſſoſque ſpiritus. Iis vero qui extenuato ſunt corpore, ac lenta morte contabeſcunt, minus impetuoſe lenique ſonitu fertur ſpiritus, ac ſenſim placideq; extinguuntur, ac quodammodo obdormiſcunt.

Qui placide, qui tumultuoſe extinguantur.

Mortem hominis, rerumque exſiſtentium interitum eſſe contra naturam, parumq; appoſite naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus, vt mors non ſit formidanda, licet non ſine ratione omnes illam exhorreſcant.

CAP. XVI.

QVanquã ita natura compertum ſit, atq. hominis præuaricatio hoc ſit conſecuta ac promeruerit ad interitum ſpectet, mortique ſit deſtinata: hoc tamen ratione euinci poſſe video, mortem non eſſe ſecundum naturam illiq. prorſus aduerſam. Principio generi animãtium omni, hoc eſt à natura tributum, vt ſe, vitam, corpuſque tueatur declinetque ea quæ illi nocitura videantur, atq; omni cura incolumitati ſuæ proſpiciat, ſuæq. cõſeruationi inſiſtat. Quis eſt enim, qui non obſeruat, quanta cura, quantoque ſtudio homines ductu rationis, brutæque pecudes inſtinctu naturæ, ſe ab interitu vindicare tueriq. ſtudeant atque enitantur? Omnes ſiquidem illum exhorreſcunt, nemo non ab illo ſe ſubducere tentat. Quandoquidem inuadente morte, natura exſtinguitur, eſſeq; deſinit.

Cic. lib.1. Offic.

Nemo nõ mortis metu contremiſcit.

Sic

Sic Chriſtus, qui commonſtrare voluit inſitam naturæ hominis imbecillitatem, vt à quo præter morbos & peccatum, humani nihil alienum erat, mortem exhorruit, illamq. deprecatus eſt. In Petro quoque naturæ affectus, carniſque infirmitas exprimitur, cum Chriſtus ter ſtipulatus ab eo erga ſe amorē: erga vero gregem ſummam paſcendi curam ac ſtudium, commonſtrat, quid illi impendeat, & quē exſpectet vitæ exitū: Cum eſſes, inquit, iunior, ambulabas quocunque libitum erat, & cingebas ipſe te: verū vbi ſenueris, alius cinget te & ducturus eſt quo nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atq; imbecillitatem, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamq. admodum grauate adire velit, tametſi mens alacris eſt & promta. Cum itaq. mors naturæ ſit abolitio ac priuatio, qui ſtatui poſſit, id eſſe naturæ conſentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiusq. naturæ adfert exſtinctionem? Scio equidem hoc, pmeruiſſe hominis prauitatē ac delictum, per quæ degenerauit à ſui dignitate & præſtātia, ſuoq. opifici fuit inobſequioſus, dictoq. minus audiēs, vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, ſiti, conflictaretur, ac mentis inquietudine, poſtremo morte pœnas lueret. Verum has clades ac calamitates nō naturæ vitium, ſed peccati labes illi inuexit. A lapſu ſiquidem primi hominis omnia immutata ſunt, verſaque in contrarium: ſic ſidera, morbi, elementa, dæmones, beluæ, homini minantur, illique infeſta ſunt. Quin & vniuerſa creatura, hominis cauſſa, vt Paulus ait, vanitati ac corruptioni ſubiecta eſt, omniſque rerum ordo ac ſeries, menteſque Angelicæ finem laborum ſtatui exoptant. Ceterum in tanta calamitate ac miſeria conſtitutis, ſolatio eſt, menteſque noſtras erigit, alterius vitæ certiſſima ſpes, ſummaque in Chriſtum fiducia, qui collapſam hominis naturam reſtaurat, priſtinæque integritati reſtituit, ac trepidationem me-

Ioan. 21.

Ioan. 22.

Peccatum morbos & mortem inuexit.

Rom. 8.

Digitized by Google

Chriſti fiducia mortis metum homini adimit. tumq. mortis animis noſtris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac reſurrectionis recordatio, q hoc effecit, vt hominem non aboleri ſed mutari in melius credamus, mortemq. non eſſe interitum ſed alterius vitæ veſtibulum ac ianuam. Scimus enim, vt *2. Cor. 5.* Paulus ait, tametſi terrenum noſtrum domiciliũ huius tabernaculi deſtruendum ſit, vt diſſolui ſolet compages atq. ædium contignatio: *Simile ab ædiũ contextu.* ꝙ ædificium habemus à Deo domicilium nõ manufactum, ſed æternum in cœlis, ꝙ in hoc ipſum parauit, vt immortalitatis glo- *Galat. 4.* ria per reſurrectionem fruamur. Deus aũt ſpiritũ ſuũ pignoris loco, atq. arrhabonis vice nobis impertitus eſt, ac ſpẽ ſummamq. fiduciam rerũ futurarum præſenti ſuo afflatu confirmat: quo vno certi reddimur, *Coloſſ. 2.* ꝙ qui ſuſcitauit atq. à morte erexit Dominũ Ieſum, nos quoq. ſuſcitabit virtute ipſius, atq. efficiet communi reſurrectionis gloria conſortes.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obſiſtant ac medeantur.

CAP. XVII.

INoleuit conſuetudo apud Germanos atq. Aquiloni expoſitos Belgas, vt neminem propemodum ſibi deuinctum cupiant, fidumq. amicum ac familiarem exoptent, q̃ qui ſtrenuum ſe potatorem præbeat, atq. *In Curcul.* impigre (vt Plautus ait) cloacã vino proluat. Quamobrem operæ pretium me facturum ſum arbitratus, *Ebrietas vitanda.* ſi nonnulla quæ ebrietati obſiſtunt, referã: quo quiſque ſibi proſpicere poſſit in eo certamine, vt aut vino non ſuccumbat, aut quam minimũ offendatur. Principio nemo ſe inter initia plus ſatis facilem præbeat, promtumq. in exhauriendis exſiccandiſque poculis, ſed tergiuerſetur, ac ciuiliter recuſet, morbumque prætexat, ac valetudinem cauſſetur: nonnunq̃ excogitandi ſunt aſtus ac ſtratagemata, quo illos deludas, qui te ſibi ſcopum præfixerunt quem feriant, tibique plus ſatis infenſi ſunt. Captanda interim occaſio, qua

Digitized by Google

aut te vt micturientem tacite ſubducas, aut pateram abduci cures in eaq; re te callidum eſſe decet ac cautum, magnaque dexteritate id perficere. Nam ſi deprehendi technam contingat, multo cumulatius ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cæterũ quiſq. pro inſita naturæ calliditate atque aſtutia, varias comminiſci poteſt rationes ac modos, quib. poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim conſtituat ſibi quiſq. ante oculos huius illaudatæ conſuetudinis, erroriſq. inueterati præmia, perſpiciet luce clarius, quid noxæ, quidve detrimenti, cum corpori, tum animæ mentiq; inferat vini intemperantia. Primum enim Memoriam rem omnium pretioſiſſimam non ſolum labilem, fluxamque facit: ſed prorſus obruit ac labefactat, oculos caliginoſos efficit, ac cæcutientes: genas pendulas, artus tremulos ac titubantes. Multaq; alia incommoda immodicum vini potũ comitantur, quorum vnumquodque frigidum eſt vitium. Nec enim vinum (vt Galenus teſtatur) ſemper hominum excalefacit: ſed vbi plus bibitur, quam vinci poſſet, frigidos morbos parit. Exſtinguitur enim calor natiuus, ac ſuffocatur non ſecus quam ſi exiguæ imbecillæque flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari viſum eſt, ne quis exiſtimaret anſam miniſtrare me, aut feneſtram cuiquam aperire ad nequitiam. Cum hoc potiſſimum ſit in votis, vt homines aut moderate bibere conſueſcant, aut ſi occaſio inciderit vt largius ſit bibendum (nam vt habet prouerbium, ſacra hæc aliter non conſtant) ne deſint adminicula, quib. ebrietatem propulſare poſſint, inter quæ amara refero, & quotquot humores aquoſos per vrinam expurgant. Hac enim ratione effici ſolet, vt alio quã ad caput fumi deferãtur, ac vinum venas ſubire prohibeatur, exſiccante etiam amarore humiditatem. Sic amygdala amara id efficaciter præſtant, quina ſenave ante cœnam

Intemperantia vini memoria officit.

De tem. lib. 3.

Prouerbium conuiuale.

Amara ebrietati obſiſtunt.

aſſumta. Perſicorum quoque nuclei parem cum iis effectum obtinent, & foliorum Perſici arboris expreſſus ſuccus ieiuno aſſumtus, cyathi menſura, qua facultate pollent & Abſinthii Pontici dilutũ, ac nux muſcata. Hæc n. omnia meatus recludunt, ac peruia laxoſq. efficiunt, quemadmodum & olei ex oliuis expreſſi, aut ſeſami ſemine ſextans, hoc eſt, vnciæ duæ antelucano hauſtæ, lubricum ſiquidẽ reddit aluum, meatuſq; vrinarios dilatat, ſic vt liquor corpori non inhæreat, ſed cõtinenter defluat, modo ne quis eſculentis ventriculum plus ſatis oneret. Qui enim potationi inſiſtere cogitur, parcius illum cibo vti conuenit: quod ſi panis buccellam copioſo melle imbutam deuoret, non inconſulte fecerit. Mel ſiquidem vini vim diluit, fumoſq. acres ac mordaces retundit, atq; hebetat. His omnibus præfertur Braſſica, Catoni ad faſtidium vſq. nobilitata, quã vulgus Caulis nomine deſignat, ꝙ nulla ſtirpium caule ſit amplior. Huius cum plures ſint differentiæ, illa ad diſcutiendam crapulam accommodatior quæ plus cæteris rubeſcit, ſi ex cauliculis dentibus expreſſus ſuccus deglutiatur, aut eadem coacta inter primæ menſæ edulia mandecetur, qua tamen maritima, quæ alpibus Zelandicis copioſe innaſcitur, multo efficacior, tum portulaca marina, qua in iis acetariis ac condimentis vtimur ad appetentiã acuendam. Potus enim, cibiq. auiditatem incitat irritatque, atque inſita facultate ac viribus conficit. Quo fit vt nulli vinoſi halitus vaporeſque caput tentare poſſint, vt qui per aluum ductusque vrinarios expurgentur. Sunt huius generis pleraque alia, quæ temulentiæ aduerſantur ac ne quis ebrietati ſuccumbat, muniunt: ſed omnia referre longum eſſet. Cæterum ſi quem vino obrutum eſſe contingat, qui iis præſidijs non eſt inſtructus (nam vinũ, vt Abacuc ait, ſapientem decipit) illi ſuccurrendum vomitu. Quod ſapiens etiam conſuluit: Si fueris ad

Cibus immodicus potoribus noxius.

Braſſica ebrietati obſiſtit.

Soldanella.

Cap. 2.

...1.

ingluuiem coactus, ſubduc te ac vomito: Poſtmodū conteſtes, parteſque genitales aqua gelida macerari debent, madidoq. mantili, aut ſudario inuolui: fœminis vero vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confeſtim n. auerſis vaporibus, omnis vinolentia diſcutitur. Interim exhibenda acida ac ſubacerba, pomaque ſucculenta ac vinoſa. Cuius generis ſunt Arancia malaq; Citria, ceraſa, perſica, oxyacanthæ baccæ, omphacium, corna, quæque infrigidantis reprimentisque ſunt naturæ, ac nonnullam incidendi abſtergendiq. vim obtinent. Tametſi enim ceſſet, ſopitaque ſit ebrietas vel vomitione, vel ſomno; caput tamen etiam poſtridie indoleſcit, ac fumis pertunditur. Quem affectū Feſtus Pompeius Helucum vocat. Quæ vox languidum ſonat, ſemiſonum, atque heſterno vino oſcitantem. Tertullianus hanc vocem pa affectione vſurpat, qua procliues in ſomnum redimur ex pridiana crapula, cum inquit; Hederæ vis ac natura eſt caput ab heluco defenſare, vi diſcuſſoria atque exſiccante, qua etiam à crapula tutos præſtare creditur, foris capiti admota, vel præſumtis acinis aliquot qui coloris crocei ſunt.

Vomitus commoda.

Dolor capitis ex heſterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in diſcutienda ebrietate.

Intemperantia potus, quam cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVnt qui ſtatuunt, potu minus offendi homines quā cibo, ſi horum alter immoderatius, ſupraque naturæ vires ingeſtus ſit. Quod ex Hippocratis ſententia ſtabilire nituntur: Facilius eſt impleri potu, quam cibo: Qui toto cœlo errare mihi videntur. Hoc ſiquidem ille indicat, humidum colligendis reſtaurandisque viribus potiſſimū remedium. Extenuatos enim citiſſime reficiunt liquida, quæ licet non ſimiliter nutriant ſolidis alimentis: diſtributionis tamen celeritate illis longius præſtant. Quamobrem veriſſima eſt, nec Hippocrati contraria Cornelii Celſi ſententia; Vbi ad cibum ventum eſt, nunquam vtilis eſt ni-

Lib. I. Aphor. II.

Humida & liquida citius aſſunt.

Lib. I.

medium diſcutiendæ peſtis adhibitum eſt ſuperioribus annis, cum apud Neruios, quos Tornacenſes modo vocant morbus popularis crudeliter ſæuiret totaque vrbe graſſaretur. Milites ſiquidem præſidiarii qui in arce excubias agebant, machinas, tormenta bellica, puluere bombardico, non globis oppleta, vrbi obuerterunt, eaque ſub dici, noctiſque crepuſculum incenſo funali explodi curabant: quo effectum eſt, vt ſonitu violento fumantique odore, aëris contagium diſcuteretur, ipſaque ciuitas à peſte facta ſit immunis ac libera. Neque enim minus præſentaneum eſt hoc remedium in diſſipandis nebulis, infectiq; aëris contagiis, quam quod Hippocratem factitaſſe legimus, extructis pyris, congeſtisque ſarmentis ac faſcibus, per compita ignes excitare.

Res geſta apud Neruios.

Ignis aëris contagia diſſipat.

Digiti ſiniſtræ manus, qui infimo proximus eſt, præſtantia, qui poſtremo omnium morbo articulari aut chiragra infeſtatur, & ſi quando affici contingat, non multo poſt mors imminet. Obiter quare præ cæteris auro deuinciri mereatur.

CAP. XI.

HOc in confeſſo eſt apud Medicos, quæcunq; corporis partes aliquo vitio morboque tentantur, id effici vel affectu primario, vel per conſenſum ac legem conſortii, cum nō in ipſo membro morbus conſiſtat, ſed ab alio illi mali nonnihil infertur. Sic iuxta prouerbium: Aliquid mali propter vicinum malum. Natura tamen prouida ſemper partes principes munit ac tuetur, malumq. ad ignobiles deuoluit ac dirigit. Quod critice, naturæque impulſu fit cum humorum morborumque collectiones in remotiſſimas partes propelluntur. Quod ſi & morbus eiuſq. ſymptoma, hoc eſt, affectus qui illi ſuccedit, validus, violentusq. exſiſtat, ac natura ſit imbecillior, quam vt illi poſſit obſiſtere, ſummumq; impetum ac ferociam pro ſuo arbitratu cohibere, in præcipuas partes humores decumbunt, quod in pulmonis inflammatione, pleuritide

tide, angina, lethargo ac pleriſque acutis morbis perſpicimus. In articulari autem morbo ac coxendico, qui vere & autumno viget, vis ac facultas naturalis, humores in corpore coaceruatos à partibus robuſtis ad imbecilles propellit. Sic obſeruaui in Gallia Belgica complures chiragræ ac podagræ obnoxios, quib. omnes articuli acerbiſſimo dolore, tumoreque erant inflati, illo tantum ſiniſtræ manus digito illæſo, qui infimo proximus eſt. Is ſiquidem ob cordis vicinitatem, ac conſenſum, nihil ſenſit incommodi. Nec eſt ꝙ ex hoc morbo quiſquam mortem extimeſcat (à ceteris enim ſunt immunes, modo ne ficoſi ſint ac venerea lue contaminati) niſi circa ſiniſtrum pectoris ſinum, cui cordis turbinatus mucro ſubeſt, humorũ colluuies decumbat, digitusque annularis nodoſus efficiatur, atque intumeſcat. Hæc ſiquidem vbi fieri incipiunt, luxato vitali robore, vigor labeſcet, omniſque animi & corporis vis concidit. Hinc itaque mos inoleuit apud veteres, vt is digitus auro inſigniretur, talique geſtamine decorus eſſet, potius quã cæteri: ꝙ tenuis quidam arteriæ ductus, non nerui, vt Gellius exiſtimauit, à corde ad hunc digitum porrigatur, cuius motum in parturientib⁹ ac delaſſatis, omnibuſq. cordis affectibus indicis attactu manifeſte percipis: Nec ſane id cuiquam abſurdum videri debet, cum animi defectu collapſos erigere ſoleam, vellicato hoc articulo, aurique cum momento croci, attritu: per hunc enim vis quædã refocillatrix, quæ illi inſita eſt ad cor dimanat, vitæq. fontem, cui is digitus connexus implicitusque eſt, recreat. Quapropter præ cæteris illum honorem promeruit, auroque decorandum cenſuit antiquitas. Huius quoque dignitas q̃ à corde conſequitur, hoc effecit, vt veteres Medici, à quibus etiam nomen obtinuit, medicamenta ac potiones illo commiſcerent. Nihil enim venenati vel extremis eius radicibus adhærere potest, quin homini infe-

Annularis.

Lib. 10. cap. 10

Medicus digitus.

ſtum ſit, viruſq. cordi cõmunicetur. In indice quoq. veteres olim geſtaſſe annulos, præter alios Hieremias teſtatur. Sic n. apud illum expoſtulat cum rege Dominus: etiam ſi Iechonias annulus fuerint in manu mea dextra inde euellam illum. Quo indicat, etiamſi paulo ante apud me fuerit gratioſus, & amabilis, magnæque æſtimationis ac pretii, adeo vt ſubinde illo oblectarer, vti ſpectabili annulo inſigni aliqua gemma decorato, iam gratiam fauoremq; exuit, ac corã me deteſtabilis eſt, ac deſpectus, quoniam ab integritate vitæ ad improbos mores delapſus ſit: quo argumento cuiq; teſtatũ eſſe vult, nihil prodeſſe cuiquã anteactæ vitæ puritatem vbi ab ea deflexerit, atq; ad deteriora ſit deuolutus: è diuerſo nulli officere veterem nequitiam, Ezechiele teſte, vbi relicta vita ſordida ac lutulenta ad frugem ſe contulerit.

Hierem. 22.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap. 18.

Quædam ignem non concipiunt, flammiſque inuicta ſunt, & qua ratione id efficiant. CAP. XII.

Confecta vidimus, textaq; mantilia ex lini quodã genere incombuſtibili, quæ igni non cedunt, flammiſq; indomita ſunt: itaq; ſi quando ſordes contraxiſſe videntur, mundariq; poſtulant, non ſmigmate aut ſapone, vlloq; lixiuio maculas eluunt, ſed iniecta igni flammeſcunt, non ſecus quam ollæ argillaceæ multa pinguedine imbutæ ac nitida candoriſq. eximii eximuntur. Naſcitur id genus in deſertis Indiæ, lociſque ſiticuloſis ac ſole torridis, in quibus ſtirpes quædam ex ſoli conditione, atq; aëris ambientis qualitate illam naturam adſciſcunt, qua fingi texique in lintea poſſint. Si enim in mari ac fluentis obſtracoderma, hoc eſt, cute teſtacea, ſolideſcere poſſint cancri, paguri, locuſtæ, gammari buccinæ, pectines: multaq. concharum genera, in quib. (vt Plinius ait) magna ludentis naturæ varietas, multæque figurarum, colorumq; differentiæ: ſi denique coralli frutex in imo maris liguſtici frondeſcit, mariq; exem-

Lib. 9. cap. 23.

Digitized by Google

tas in lapidem induratur: non cuiquam videri debet abſimile vero, frutices quoſdam ex loci cœlique ardore eam naturam conſequi, vt contuſi ſubactique fuſtibus, ac ſtipario malleo mitigati ductiles fiant, atque in filamenta elaborentur, quæ ignis vim reſpuunt. Quis autem non miretur ex canabaceo frutice, ex vrticæ liniq. ac geniſtæ flagellis funes, ac rudentes contexi, velaq; ac lintea confici? Cum enim lento ſint tenacique vlmine, in fila telaſq. attenuantur, vt etiam argenti auriq; bracteæ ac ſegmenta. Sic ex huiuſmodi virgultis, non equidem ex Salamandræ pilis (vt pleriq. nugantur) mantilia, mappæque conficiuntur, vt ex bombyce, ac lanigeris arboribus ſerica, licet illis operoſior cura adhibetur: rigeſcit enim materia, minuſq. eſt tractabilis. Appellatur autem id genus lini Asbeſtinum, à ſimilitudine & natura calcis, quod igni mandatur, nec abſumitur, aut detrimentum patitur. Cui affinis eſt ἀμίαντος, lapis alumini ſciſſili, quod vulgo plumoſum vocatur, ſimilis ex quo, Dioſcoride teſte, lintea contexunt Indiani, quæ in ignem coniecta inflammantur quidem, ſed exemta ſplendeſcunt, nihilque illis deperit, nec deteriora efficiuntur. Sic ligna & tabulata alumine illita non ardeſcunt, vt nec poſtes, fores, lacunaria colore viridi imbuta; modo durior cruſta iis obducatur, atque alumen, plumbique albi cineres copioſe pigmentis commiſceantur: nequit enim vis ignita penetrare, quod lignum coactum denſumque fiat, atque ad ignem pluuiamque obdureſcat. Cuius rei ſpecimen edidit Archilaus Mithridatis præfectus in lignea turri, quam cum Sylla incendere tentaret, nihil profecit, coactuſque eſt re infecta decedere, atque ab incepto deſiſtere; cum alumine, quod vehementer adſtringit, omnia eſſent oblita. Sic C. Cæſaris irritus erat conatus, cum circa Padum Caſtello ignem admoueret ex Larigna materia con-

Corall. ex mari Liguſtico ſubducitur.

Ex herbis funes confici.

Amiantus.

Lib. 5. cap. 59.
Volater. lib. 22.

Alumen igni obſiſtit.
Viridi colore oblita ſerius igneſcunt.

Vitruuius lib. 2. cap. 9.
Lib. 1. cap. 1.

Larix. ſtructo. Larix ſiquidem arbor Piceæ aſſimilis nec ignẽ aut flammam concipit, ac non ſolum à carie & teredine immunis eſt, ſed ne in carbones quidem reſoluitur, aut in cineres fatiſcit, ob ſoliditatem ac duritiem pluſquã corneam, quam ignis vis ſubire domareque nequit. Tanti denique eſt ponderis, vt non fluitet, ſed confeſtim ſubſidat ac demergatur, more buxi atque ebeni, quod voce gentilitia Guaiacum dicitur, lignum expugnandis fiſcis, morboq; Gallico accommodiſſimum. Mirari autem non immerito quiſquam poſſet, cur non ardeat atque inflammeſcat, cum reſinam fundat mellei coloris. Quotquot enim reſinam picemque exſudant, citiſſime igni corripiuntur. Verum id illi præſtat ſolida compactaque durities, quæ nulla igni foraminum ſpatia exhibet, per quæ adduri accendique poſſit; quanquam Matthiolus afferat Laricem, quæ circa Padum copioſe prodit, confeſtim flammam concipere.

Pockhaut.

Calor natiuus hominis fouetur, augeſcitq́ animalculorũ, præcipue autem infantium calore, ſi parti corporis inualidæ applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem ſolum adiuuat, ſed dolores quoq; articulares ſedat. Inter catellos autem, qui id præſtent efficatius.

CAP. XIII.

DVo ſunt quæ corpus noſtrum fulciunt vitamque conſeruant ac tuentur; calor natiuus, & humor innati caloris ſubſtantia, quorũ alter alterius adminiculo opus habet, mutuasq; operas expoſcunt. Humidum pabulum eſt fomentumq. caloris; calor illius beneficio ac munere ſubſiſtit: quæ duo ſpiritu vndique perfuſa ac connexa in omne corpus dimanant ac diffunduntur. His ſedulo proſpiciendum eſt curandumq. vt quam diutiſſime conſeruentur. Horum enim præſidio corpus deſtitutum, collabitur, omniſque vis ac facultas naturalis vergit ad interitum. Cæterum cum multa ſint circa hæc obſeruanda, eaque

Calore, humore, ſpiritu, corpus ſubſiſtit.

paſſim

paſſim obuia exſiſtant apud Medicos: omiſſis ſuperuacuis, ea tantum referam, quæ foris admota homini ad hæc ſunt adiumento. Inter ea, q̄ calorem augent, excitantq. ac dolores placant, catellos refero, non equidem omnes, ſed hos præcipue quibus color cutis concolor, nec tegmen multis diuerſiſq. maculis variegatum, qui non ſolum natiuum inſitumque calorem fouent, ſed dolorificos affectus ſedant. Sic in chiragra ac podagra, omnique arthritide nihil præſentius ad conſopiendos mitigandosque cruciatus quamlibet acerbos, quam huiuſmodi catelli membris affectis adhibiti. Suaui enim calentique effluxu natiuum hominis calorem languidum atque euaneſcentē exſuſcitant, ac fotu continuo, humorem qui dolores infert, vel attractione ad ſe rapiunt, eliciuntque vel diaphoreſi, hoc eſt, digerēti vi ac diſcuſſoria incidunt ac diſſipant. Videmus enim illos vbi amoueri contingit, atq; aliquid iis laxamenti indulgere, fractis eneruatiſque eſſe articulis, atque ægre pedibus inſiſtere, maxima doloris parte in ſe translata. Quod autem color cutis per omnia æqualis & concolor id potiſſimū efficiat, nec varius parem effectum obtineat, facit temperamenti æqualitas, atq; vniformis calor. Diſcolor ſiquidem diuerſuſq. color indicat caloris humoriſq. intemperiem ac commixtionē. Vt enim inſitio naturæ arborum correſpondere debet: ita homini in fouēdis membris æqualē per omnia, ac temperatū calorē coaptare conuenit. Quamobrē ſi robur ac firmitatem ventriculo, vlliq; parti cōciliare velis, neceſſe eſt naturale temperamentum tueri, nec calorem plus ſatis intendere, illiq. extraneū aut alienū inducere. Inter ea autem (vt Galen. ait) quæ foris applicantur, boni habitus puellus eſt vna ſic accubans, vt ſemper abdomen contingat. Sunt qui catellos, inquit, pingues in hunc vſum habeant, neq; id in aduerſa modo valetudine, verum etiam in proſpera. Tales itaq; iis qui ob ſiccitatem quoque imbecillem ventriculum habent,

Catelli vniformis coloris.

Catelli membris admoti dolores mitigant.

Van eender hare.

Simile ab inſitione.

Ther. lib. 9.

ſunt idonei, ſeruandumq. ante omnia eſt, ne puellus humecta ſit cute. Qui enim noctu ſudore perfunduntur, refrigerant potius quam calefaciunt: hanc quoque commoditatem ſibi adhiberi paſſus eſt David effœtus à frigeſcens, quem adoleſcentula mutuo complexu fouebat, non quidem concubitus, vt Scriptura teſtatur, deſiderio, ſed quo membra illius deſtituta calore incaleſcerent.

3. Reg. 1. David amplexus iuuencula incaluit.

Cur morbus Gallicus nunc, quam olim, mitior, minusq́; ſæuiat, & in quos morbos degeneret.

CAP. XIV.

Tres ſunt morbi inter ſe affines & cognati, nō tam lethales, quam fœdi & contagioſi, quorū alter in alterū tranſit, ac permutatur, lues Venerea, ſeu morbus Gallicus, elephantiaſis ſeu vulgaris lepra, quæ in ſcrophis grando dicitur, tum is qui ſtomacace & ſcelotyrbe dicitur. Quorum genus icteria nigra. Hi ſuperioribus annis intolerandis modis homines excarnificabant: nunc prorſus miteſcere cœperunt, minusq; infeſti ſunt, ſit id partim, ꝙ medicorū opera, domita ſit vis mali humorumque ſæuitia mitigata, partim ꝙ natura adſuetudine ad dolores occalluit. Sic obſeruaui nonnullos in florente feruidaq; ætate acerrime cruciari: eoſdē, feneſcente atq; inclinata, mitius affligi. Vel n. deferueſcit ardor & ebullitio, minorque fit humorū concurſus: vel natura ſpatio tēporis adſueta malo, velut domeſtico ac familiari, non amplius cum illo luctatur, aut enim alitur vitioſis illis humoribus, aut non offenditur. Quemadmodum enim ſues, vbi cœno inuoluuntur, aut cerdones, quique cloacas, ac foricas proluunt, graueolentiā non ſentiunt: ſic morbilioſi ſaginantur ſordibus. Et quoniam ad vitia morboſque corporis, ne dicam animi, occalluerunt, detrimenta naturæ amplius non percipiunt. Ademit enim illis ſenſum mali inueterat⁹, imiſq; medullis infixus morbus. Inter initia vero, vbi inducitur corporalis

Pocken. Melaetsheyt. Ongansheyt. Schoirbuyck.

Morbi adſuetudine miteſcunt.

Simile à lutoſis porcis & cerdonibus.

[e]t aliena qualitas, qua alteraſcit ac corrumpitur, quęcunque membra fluxiones acres & mordaces ſuſcipiunt, dolore concitantur. At vbi morbus inoleuit, ac cum natura coaluit, non magnopere doloribus infeſtantur, quod inter ſe conſentiant, atq. humores corporis commercio, ac qua vtitur conſuetudine, flacceſcant atq. aliorum humorū mixtione, vt vinum meracum affluenti aqua diluantur. Semper tamen veſtigia inhæreſcunt, veterisq. morbi reliquiæ relinquuntur, quæ ſi in pulmonem decumbunt, raucos illos eſſe, atq. anheloſos perſpicis: ſi in articulos, podagræ ac chiragræ; & quæ ſubinde recurrit, iſchiatico dolori obnoxios. Sic omnes ficoſi articulari morbo laborāt, at non omnes podagrici aut coxendico cruciatu affecti, morbi Gallici labe imbuti ſunt, quod ſi in extimam cutem diffunditur humorum colluuies, ſcabra cute efficiūtur, ac corticola, lychenibus, impetigine, mentagra ac porrigine, in facie deformati, non ſine capillorum defluuio. Simile enim quiddam illis euenit, quod arboribus ac virgultis, quibus lotium aut ſalſugo, aliaque inquinata eluuies affuſa eſt. Vitiata enim radice folia decidunt, ac rami marceſcunt: non tamen arbos à ſtirpe interit atque emoritur, ſed elangueſcit, atque ægre refocillatur.

Ficoſi omnes podagrici, non è contra.

Simile à vitiatis arboribus.

Qua ratione moribundi etiam conſtante adhuc mente raucum murmur edant ac ſonitum reciprocantem, quem Belgæ populariter den rotel *vocant.*

CAP. XV.

IN Belgica regione, totoque ſeptentrionalis plagæ tractu, morituri certa argumenta proferunt emigrandi, edito ſonitu murmuloſo, nec eſt qui abſque huiuſmodi indicio vitam non finiat. Siquidem imminente morte, ſonum edunt, tanquam aquæ labentis per ſalebras, locaque anfractuoſa atque incurua, murmur, aut qualem ſiphunculi ac fiſtulæ in aquæ ductibus ſonitum excitant. Cum enim vo-

Moribundi qua ratione murmuloſum ſonum edant.

calem arteriam occludi contingat, ſpiritus qui confertim erumpere geſtit, nactus anguſtum meatum, collapſamq. fiſtulam, gargariſmo quodam prodit ac raucum per læuia murmur efficit, ſcatebriſq. arenis deſerit artus. Conglomeratus itaq. ſpiritus, ſpumaq. turgida commixtus, ſonitũ excitat, reciprocantis maris æſtui aſſimilem. Quod ipſum in nõnullis etiam fit ob panniculos ac membranas in rugas contractas, ac vt ſpiritus oblique ac ſinuoſo volumine decurrat. Illi autem qui valido ſunt vaſtoq; corpore, & qui violenta morte pereunt, grauius reſonant, diutiusque cum morte luctantur, ob humoris copiam ac denſos, craſſosque ſpiritus. Iis vero qui extenuato ſunt corpore, ac lenta morte contabeſcunt, minus impetuoſe lenique ſonitu fertur ſpiritus, ac ſenſim placideq; extinguuntur, ac quodammodo obdormiſcunt.

Qui placide, qui tumultuoſe exſtinguantur.

Mortem hominis, rerumque exſiſtentium interitum eſſe contra naturam, parumq́; apposite naturalem dici. Sic tamen obfirmandus animus, vt mors non ſit formidanda, licet non ſine ratione omnes illam exhorreſcant.

CAP. XVI.

QVanquã ita natura compertum ſit, atq. hominis præuaricatio hoc ſit conſecuta ac promerita, vt ad interitum ſpectet, mortique ſit deſtinata: hoc tamen ratione euinci poſſe video, mortem non eſſe ſecundum naturam illiq. prorſus aduerſam. Principio generi animãtium omni, hoc eſt à natura tributum, vt ſe, vitam, corpusque tueatur declinetque ea quæ illi nocitura videantur, atq; omni cura incolumitati ſuæ proſpiciat, ſuæq. cõſeruationi inſiſtat. Quis eſt enim, qui non obſeruat, quanta cura, quantoque ſtudio homines ductu rationis, brutæque pecudes inſtinctu naturæ, ſe ab interitu vindicare tueriq. ſtudeant atque enitantur? Omnes ſiquidem illum exhorreſcunt, nemo non ab illo ſe ſubducere tentat. Quandoquidem inuadente morte, natura exſtinguitur, eſſeq; deſinit.

Cic. lib. 1. Offic.

Nemo nõ mortis metu contremiſcit.

Sic

Sic Chriſtus, qui commonſtrare voluit inſitam naturæ hominis imbecillitatem, vt à quo præter morbos & peccatum, humani nihil alienum erat, mortem exhorruit, illamq. deprecatus eſt. In Petro quoque na- *Ioan. 21.*
turæ affectus, carniſque infirmitas exprimitur, cum Chriſtus ter ſtipulatus ab eo erga ſe amorē: erga vero gregem ſummam paſcendi curam ac ſtudium, commonſtrat, quid illi impendeat, & quē exſpectet vitæ exitū. Cum eſſes, inquit, iunior, ambulabas quocunque libitum erat, & cingebas ipſe te: verū vbi ſenueris, alius cinget te & ducturus eſt quo nolis. Quo indicat naturæ humanæ affectum atq; imbecillitatem, quæ mortis metu ac terrore concutitur, illamq. admodum grauate adire velit, tametſi mens alacris eſt & promta. Cum itaq. mors naturæ ſit abolitio ac priuatio, qui ſtatui poſſit, id eſſe naturæ conſentaneum ac familiare, quod vim, quod interitum, totiuſq. naturæ adfert exſtinctionem? Scio equidem hoc, p̄me- *Ioan. 22.*
ruiſſe hominis prauitatē ac delictum, per quæ degenerauit à ſui dignitate & præſtātia, ſuoq. opifici fuit inobſequioſus, dictoq. minus audiēs vt doloribus, vt cruciatibus, vt morbis, fame, ſiti, conflictaretur, ac mentis inquietudine, poſtremo morte pœnas lueret. Verum has clades ac calamitates nō naturæ vitium, ſed peccati labes illi inuexit. A lapſu ſiquidem primi hominis omnia immutata ſunt, verſaque in contrarium: ſic ſidera, morbi, elementa, dæmones, beluæ, homini minantur, illique infeſta ſunt. *Peccatum morbos & mortem inuexit.* Quin & vniuerſa creatura, hominis cauſſa, vt Paulus ait, vanitati *Rom. 8.*
ac corruptioni ſubiecta eſt, omniſque rerum ordo ac ſeries, menteſque Angelicæ finem laborum ſtatui exoptant. Ceterum in tanta calamitate ac miſeria conſtitutis, ſolatio eſt, menteſque noſtras erigit, alterius vitæ certiſſima ſpes, ſummaque in Chriſtum fiducia, qui collapſam hominis naturam reſtaurat, priſtinæque integritati reſtituit, ac trepidationem me-

Chriſti fiducia mortis metum homini adimit. tumq. mortis animis noſtris eximit. Stabiliter enim nos fulcit mortis eius ac reſurrectionis recordatio, quæ hoc effecit, vt hominem non aboleri ſed mutari in melius credamus, mortemq. non eſſe interitum, ſed alterius vitæ veſtibulum ac ianuam. Scimus enim, vt *1. Cor. 5.* Paulus ait, tametſi terrenum noſtrum domiciliũ huius tabernaculi deſtruendum ſit, vt diſſolui ſolet compages atq. ædium contignatio: ꝙ ædificium habemus *Simile ab ædiũ contextu.* à Deo domicilium nõ manufactum, ſed æternum in cœlis, ꝙ in hoc ipſum parauit, vt immortalitatis glo- *Galat. 4.* ria per reſurrectionem fruamur. Deus aũt ſpiritũ ſuũ pignoris loco, atq. arrhabonis vice nobis impertitus eſt, ac ſpẽ ſummamq. fiduciam rerũ futurarum præſenti ſuo afflatu confirmat: quo vno certi reddimur, *Coloſſ. 2.* ꝙ qui ſuſcitauit atq. à morte erexit Dominũ Ieſum, nos quoq. ſuſcitabit virtute ipſius, atq. efficiet communi reſurrectionis gloria conſortes.

Ebrietatis ac temulentiæ incommoda. Et quæ illi obſiſtant ac medeantur.

CAP. XVII.

INoleuit conſuetudo apud Germanos atq. Aquiloni expoſitos Belgas, vt neminem propemodum ſibi deuictum cupiant, fidumq. amicum ac familiarem exoptent, q̃ qui ſtrenuum ſe potatorem præbeat, atq. *In Curcul.* impigre (vt Plautus ait) cloacã vino proluat. Quamobrem operæ pretium me facturum ſum arbitratus, *Ebrietas vitanda.* ſi nonnulla quæ ebrietati obſiſtunt, referã: quo quiſque ſibi proſpicere poſſit in eo certamine, vt aut vino non ſuccumbat, aut quam minimũ offendatur. Principio nemo ſe inter initia plus ſatis facilem præbeat, promtumq. in exhauriendis exſiccandiſque poculis, ſed tergiuerſetur, ac ciuiliter recuſet, morbumque prætexat, ac valetudinem cauſſetur: nonnunq̃ excogitandi ſunt aſtus ac ſtratagemata, quo illos deludat, qui te ſibi ſcopum præfixerunt quem feriant, tibique plus ſatis infeſti ſunt. Captanda interim occaſio, quæ

Digitized by Google

aut te vt micturientem tacite ſubducas, aut pateram abduci cures in eaq; re te callidum eſſe decet ac cautum, magnaque dexteritate id perficere. Nam ſi deprehendi technam contingat, multo cumulatius ac cum fœnore in te hoc munus refundetur. Cæterū quiſq. pro inſita naturæ calliditate atque aſtutia, varias comminiſci poteſt rationes ac modos, quib. poterit eluctari, ac combibones fallere. Interim conſtituat ſibi quiſq. ante oculos huius illaudatæ conſuetudinis, erroriſq. inueterati præmia, perſpiciet luce clarius, quid noxæ, quidve detrimenti, cum corpori, tum animæ mentiq; inferat vini intemperantia. Primum enim Memoriam rem omnium pretioſiſſimam non ſolum labilem, fluxamq́ue facit: ſed prorſus obruit ac labefactat, oculos caliginoſos efficit, ac cæcutientes: genas pendulas, artus tremulos ac titubantes. Multaq; alia incommoda immodicum vini potū comitantur, quorum vnumquodque frigidum eſt vitium. Nec enim vinum (vt Galenus teſtatur) ſemper hominum excalefacit: ſed vbi plus bibitur, quam vinci poſſet, frigidos morbos parit. Exſtinguitur enim calor natiuus, ac ſuffocatur non ſecus quam ſi exiguæ imbecillæque flammæ confertim multum olei infundatur. Hæc præfari viſum eſt, ne quis exiſtimaret anſam miniſtrare me, aut feneſtram cuiquam aperire ad nequitiam. Cum hoc potiſſimum ſit in votis, vt homines aut moderate bibere conſueſcant, aut ſi occaſio inciderit vt largius ſit bibendum (nam vt habet prouerbium, ſacra hæc aliter non conſtant) ne deſint adminicula, quib. ebrietatem propulſare poſſint, inter quæ amara refero, & quotquot humores aquoſos per vrinam expurgant. Hac enim ratione effici ſolet, vt alio quā ad caput fumi deferātur, ac vinum venas ſubire prohibeatur, exſiccante etiam amarore humiditatem. Sic amygdala amara id efficaciter præſtant, quina ſenave ante cœnam

Intemperantia vini memoriæ officit.

De temp. lib. 3.

Prouerbium conuiuale.

Amara ebrietati obſiſtunt.

aſſumta. Perſicorum quoque nuclei parem cum is effectum obtinent, & foliorum Perſici arboris ex- preſſus ſuccus ieiuno aſſumtus. cyathi menſura, qua facultate pollent & Abſinthii Pontici dilutũ, ac nux muſcata. Hæc n. omnia meatus recludunt, ac pervios laxoſq. efficiunt, quemadmodum & olei ex oliuis ex- preſſi, aut ſeſami ſemine ſextans, hoc eſt, vnciæ duæ antelucano hauſtæ, lubricum ſiquidẽ reddit aluum, meatuſq; vrinarios dilatat, ſic vt liquor corporis non inhæreat, ſed cõtinenter defluat, modo ne quis eſcu- lentis ventriculum plus ſatis oneret. Qui enim po- tationi inſiſtere cogitur, parcius illum cibo vti conue- nit: quod ſi panis buccellam copioſo melle imbutam deuoret, non inconſulte fecerit. Mel ſiquidem vini vim diluit, fumoſq. acres ac mordaces retundit, atq; hebetat. His omnibus præfertur Braſſica, Catoni ad faſtidium vſq. nobilitata, quã vulgus Caulis nomine deſignat, ꝙ nulla ſtirpium caule ſit amplior. Huius cum plures ſint differentiæ, illa ad diſcutiendam cra- pulam accommodatior quæ plus cæteris rubeſcit, ſi ex cauliculis dentibus expreſſus ſuccus deglutiatur aut eadem coacta inter primæ menſæ edulia mandu- cetur, qua tamen maritima, quæ alpibus Zelandicis copioſe innaſcitur, multo efficacior, tum portulaca marina, qua in iis acetariis ac condimentis vtimur ad appetentiã acuendam. Potus enim, cibiq́. auiditatem incitat irritatque, atque inſita facultate ac viribus conficit. Quo fit vt nulli vinoſi halitus vaporeſque caput tentare poſſint, vt qui per aluum ductusque vrinarios expurgentur. Sunt huius generis pleraque alia, quæ temulentiæ aduerſantur ac ne quis ebrie- tati ſuccumbat, muniunt: ſed omnia referre longum eſſet. Cæterum ſi quem vino obrutum eſſe contin- gat, qui iis præſidijs non eſt inſtructus (nam vinũ, vt Abacuc ait, ſapientem decipit) illi ſuccurrendum vomitu. Quod ſapiens etiam conſuluit: Si fueris ad

Cibus immodi- cus potoribus noxius.

Braſſica ebrie- tati obſiſtit.

Soldenella.

Cap. 2.

Eccleſ. 31.

[illegible]

ingluuiem coactus, ſubduc te ac vomito: Poſtmodũ teſtes, parteſque genitales aqua gelida macerari debent, madidoq. mantili, aut ſudario inuolui: fœminis vero vbera, mammæque in eundem modum fouenda. Confeſtim n. auerſis vaporibus, omnis vinolentia diſcutitur. Interim exhibenda acida ac ſubacerba, pomaque ſucculenta ac vinoſa. Cuius generis ſunt Arancia malaq; Citria, ceraſa, perſica. oxyacanthæ baccæ, omphacium, corna, quæque infrigidantis reprimentisque ſunt naturæ, ac nonnullam incidendi abſtergendiq. vim obtinent. Tametſi enim ceſſet, ſopitaque ſit ebrietas vel vomitione, vel ſomno; caput tamen etiam poſtridie indoleſcit, ac fumis pertunditur. Quem affectũ Feſtus Pompeius Helucum vocat. Quæ vox languidum ſonat, ſemiſonum, atque heſterno vino oſcitantem. Tertullianus hanc vocem p affectione vſurpat, qua procliues in ſomnum redduntur ex pridiana crapula, cum inquit: Hederæ vis ac natura eſt caput ab heluco defenſare, vi diſcuſſoria atque exſiccante, qua etiam à crapula tutos præſtare creditur, foris capiti admota, vel præſumtis acinis aliquot qui coloris crocei ſunt.

Vomitus commoda.

Dolor capitis ex heſterno mero.

Helucus capitis grauedo ex crapula.

Hederæ vis in diſcutienda ebrietate.

Intemperantia potus, quam cibi nocentior.

CAP. XVIII.

SVnt qui ſtatuunt, potu minus offendi homines quã cibo, ſi horum alter immoderatius, ſupraque naturæ vires ingeſtus ſit. Quod ex Hippocratis ſententia ſtabilire nituntur: Facilius eſt impleri potu, quam cibo: Qui toto cœlo errare mihi videntur. Hoc ſiquidem ille indicat, humidum colligendis reſtaurandisque viribus potiſſimũ remedium. Extenuatos enim citiſſime reficiunt liquida, quæ licet non ſimiliter nutriant ſolidis alimentis: diſtributionis tamen celeritate illis longius præſtant. Quamobrem veriſſima eſt, nec Hippocrati contraria Cornelii Celſi ſententia; Vbi ad cibum ventum eſt, nunquam vtilis eſt ni-

Lib. 1. Aphor. 11.

Humida & liquida citius alunt.

Lib. 1.

mia ſatietas, ſæpe inutilis nimia abſtinentia. Quod ſi qua intemperantia ſubeſt, durior eſt in potione, quã eſca. Quo indicat immodica vini potione plus detrimẽti, damniq. inferri corporibus, quã cibi ingluuie. Potus ſiquidem omnes meatus confeſtim penetrat, atq. incoctus venas ſubit, neruoſq. ac cerebrum tentat: Cibus vero in ventriculo hæret dum concoctus eſt, qui ſi oneri eſt, minimo negotio vomitu excutitur: quod non æque naturæ procliue ac facile eſt in potu, argumento quod canes, feles, glires, ſorices: ſi veneno medicatas offas aut buccellas deuoraſſe contingit, irritata ad excretionem naturę facultate, nulla moleſtia euomunt, quod in liquidis factu difficilimum: quo fit vt venena in potu exhibita magis quam in eſculentis ſint noxia: rapitur enim ſcitiſſime in omnes corporis partes virus, ac vitalia corrumpit, deſtruitq. maxime ſi ex vino propinetur. Interim cibus immodicus ſuffocationis periculum adfert, eoque ventriculus adeo intumeſcit ac diſtenditur, vt diſſilipi videatur, præſertim iis, qui difficile ad vomitũ incitantur, quocirca moderatio vtrobiq. laudem meretur. Ceterum potione venenata nihil nocentius, modo ne quid pinguedinis ſubſit: Sic n. virus ſegnius in venas dimanat aut diffunditur, nec confeſtim vitalia corripit, citiuſq. vomitu excutitur. Ita ſi quando venenatis potionibus obſiſtendum, butyrum, oleum ac pinguia quæq. exhibenda: minus enim adhæreſcit venenum aut affingitur corpori, nec venarum conceptacula ſubit vel penetrat, denique incitata vomitione eveſtigio excutitur, qua ratione etiam ebrietati obſiſtunt: alioqui vbi diutius inhæſerit, partes internas exulcerat ac corroſione vitiat, ſibiq. ad cor, vitæ fontem patefacit aditum. Quocirca ab aſſumto veneno aut cibo aliquo exitiali ac noxio, euitanda reprimẽtia, acida, acerba, ſtiptica quæq. meatus occludunt ac conſtipant, p̃ ceteris autẽ ſomnus. Quemadmodum

Celſi locus explicatus.

Venena liquida nocentiſſima.

Pinguia venenis obſiſtunt.

modum enim qui peſte corripiuntur, cũ ſomnolenti ſint, ſi ſe ſomno & quieti dedant, citius inficiuntur, ac natura ſegnius contagioni obſiſtit: ita quoq. in morſibus virulentis, ac venenatis potionibus, ſi ſomno opprimuntur homines grauius affligũtur, ac tum viſcus promtius vitalia corripit. Quocirca vellicandi, quo vigiles perſiſtant, ne malum intus graſſetur, atq; ad partes principes deferatur. Quemadmodum enim hoſtes minimo negotio, nullaque propemodum moleſtia vrbes ac propugnacula diripiunt ac diruunt, nullo obſiſtente, ac ciuibus, ſeu excubitoribus vino ſomnoq. ſepultis: ita corpus humanum in morborũ inſultu, vel aſſumtis ebibitisq. venenatis potionibus, agre ſubſiſtere poteſt atque eluctari, quin opprimatur: cum facultates ac potentiæ naturales oppreſſo ſopitoq. ſomno corpore, ſegnes ſint atque otioſæ, nec ſe ad expugnandũ morbum alacriter accingant. Quo efficitur, vt dent manus, accedant ſuccumbantq. valetudini, non valetudinis modo, ſed vitæ etiam iactura ac detrimento.

Somnus noxius à veneno aſſumto & in peſte.

Simile ab hoſtili inſultu elegans.

Quam ob cauſam vinum inebriat, aliterque homines afficit, quam Sicera, vel Zythus, nobisq. vocata Cereuiſia.

CAP. XIX.

Cerebrum tametſi natura molle ſit atq. vdum, ex eo tamen nerui producuntur, velut ex colo, cui lanugo lignumq. annexũ eſt, telæ, filamentaque: quorũ coniugationes in omnes corporis partes diſtribuuntur. Ex hoc ſiquidem principio ac fonte nerui in omnia membra deriuantur, velut ex arboris caudice ac trunco ramorũ propago ac ſoboles in multa germina diffunduntur. Corpus autem vniuerſum per eos ſenſum motumq. percipit, quibus affectis, parteque principe læſa, illis munerib. priuatur, aut ſuas facultates ac munia languide perficit, eoq. fit, vt ebrii delirent vacillentq. ac titubent, quod cerebrum craſſis denſisq. vaporib. obnubiletur. Cum autẽ omnes ma-

Quomodo nerui à cerebro producuntur.

Simile à ramoſa arbore.

Ebriis ridicula vultus.

didi, vinoque perfuſi ridiculos, Comicosq. mores exprimant, tum nulli magis moriones agunt, riſumque obuiis excitant, cum vultum atque oculos geſtuque ſpectamus, quã qui ex Zytho, quæ nobis biria dicitur, temulenti ſunt. Illi ſiquidem non in omnem partem corruunt, ſed retrorſum duntaxat, ac ſupini. Qui vero ex vino ebrietatem cõtraxerunt, antrorſum pruunt, ac proni decumbunt. Sic vt iſti genas, frontem, faciẽ naresq. mutilent: illi ſcapulas & occipitiũ, vbi in terram deuoluuntur. Quod ipſum etiã ſpectare licet, vbi inter pocula ſomno corripi ſolent. Ex cereuiſia n. vuidi, capite in ceruices deuoluto, hiantique ore dormiunt. Ex vino autẽ facie mentoq; in pectus inclinato. Ratio eſt ꝙ fumi vaporesq. ex vino ſynciput, partesq; corporis anteriores occupãt. Ex cereuiſia occiput partesq; poſticas obſidẽt: Quo fit, vt iſti obliuioſi ſint, ac ſomnolenti, minimeq; loquaces ac clamoſi.

Procero craſſoq́; corpore homines aliquando minus vitales, quã graciles minusq́; animoſe morbis obluctari. Exigua autem ſtaturæ homunciones plerunque vini capaciores, quam obeſi, ac ſerius temulentia tentari.

CAP. XX.

Moles corporis ingenio officit.

FLaccidos eſſe plerumque vaſto obeſoque corpore homines, ac morbis minus fortiter obſiſtere, quotidiana exempla commonſtrant. Oneri enim eſt illis corporis moles, ac ſpiritus minus viuidi minusque alacres, & erecti. Quo fit, vt ingruente vel leuiſſimo morbo, vel quouis incommodo, puſillanimes efficiantur, ac ſuſpirioſi, crebroque ingemiſcant. Ad primũ ſiquidem inſultum animo deiiciuntur, illisque mens labaſcit. Quod ſi terra mariq. pericula adeunda ſint, aut ſiniſtri aliquid inciderit, ilico trepidant ac cõtremiſcunt, metuque exalbeſcunt. Id euenit, quod calorem natiuum languidum habeant, ſpiritusque exiles ac ſanguinem minus feruidum, deinde quod virtus naturalis longe lateque diffuſa ſit, quæ in exiguo corpore

corpore vnita coactaq. diſperſa eſt præſtantior. Quo ſpectat illa Hippocratis ſententia: Qui natura ſunt valde craſſi, breuiori vita fruuntur, quā qui graciles: tum altera Statura corporis longa, neque indecora, nec illiberalis in iuuẽtute: In ſenecta inutilis moles eſt & paruitate deterior. Incuruescit enim ſeneſcentibus corpus; fitque graue ac geſtatu permoleſtum. Quanquam itaq. hi membris, moleq. valent: puſilli tamen inſitā vim, naturæq. facultates validas obtinent, multæq. in iis ſe ꝓferunt cum animi tum corporis dotes atque ornamenta, magnaq; mentis agilitas, atq; acumen ingenii, nec ſolum mentis alacritate ceteris præſtant, vel æquant: ſed viribus ac velocitate, tum edendi, bibendiq. robore. Vidi aliquando nanos propemodum ac pumiliones, coactæque breuitatis homunculos (ſed prolixa tamen barba totoque corpore hirſuto, quod intenſi caloris eſt argumentum) cum robuſtiſſimis potandi certamen iniiſſe, quibus tametſi nemo in huiuſmodi factis promeretur memorabile nomen, nec habet victoria laudē, ne tantillum quidem obfuit vini vis: cum alii ita vino eſſent oppreſſi, vt obſtupefacta mente neq; pes, neq. manus aut lingua ſatis ſuo fungeretur officio. Horum cauſſa non ſolum conſiſtit in conceptaculorum venarumq; amplitudine ac capacitate, ſed in calore natiuo, eoq intenſo, qui omnia celerrime conficit abſumitq;, tum infirmo validoq. cerebro, quod non facile fumos cōcipit. Simile enim quiddam his euenit, quod lateri ignito, aut candenti ferro, quod liquore ſubinde irrigatur, vel denique ſolo arido ac ſiticuloſo. Confeſtim n. omnem humorem imbibit, aut in tenuem, minimeq. denſum vapore euaneſcit, ſic vt nihil neceſſe ſit illis lotiū ſubinde redddere, aut veſicā exonerare: cū calor innatus omnia conſumat. Quod autem in viris efficit interna inſitaq. caliditas, hoc in mulieribus præſtat corporis raritas laxitaſq;

Lib. 2. Aphor. 44. & 45.

Proceri corporis incommoda.

Simile ex candenti ferro deſumtum.

Mulier cur vini copiam perferat.

ac mollities. Hæ ſiquidem, vbi vino aſſuetæ ſunt ad prodiguum vſq; bibaces fiunt, diuq. ſubſiſtunt, anteq temulentia ſuccumbant, ſed propter laxos patenteſque meatus identidem micturire coguntur. Quo nomine non immerito infamia notantur à viris, quibus ſuboleſcere ſoleāt illarũ ſordes atque ingluuies. Seniculi autem omnium minime vini copiam perferunt.

Senes cito ebrietate tentantur.

Cum n. arido ſint corpore atq. exſucco caloreque debili: largiore vini potu offenduntur, moderato autem refocillantur atque exhilareſcunt. Quamobrem cum omnib. tum maxime ſenib. curæ eſſe debet, calorem natiuum, quo & cōprehenditur humidum primogeniũ, caloris vitalis & ſpiritus ſubiectũ, ac ſubſtantia, à ſemine orta, appoſitis alimētis, victuq. moderato ac ſalubri fouere. Illa ſiquidē ſunt ſecundæ aduerſæque valetudinis præſidia, ac longioris vitæ ſeminaria.

Qui mane ientaculum ſumunt: ſi id moderate fiat, in prandio liberalius edunt, minusq; vino, etiamſi largius bibant, offenduntur: Obiter an multus panis eſus ſit ſalubris.

CAP. XXI.

MVlti ſunt, qui indicta ſibi inedia, ad meridiē vſq; ieiuni perſiſtunt. Quod vt non improbo, ita non ſemper expedire cenſeo, aut conſultum arbitror, vt quis abſq. cibo in prandium vſq. perduret, is præſertim, qui calido eſt æſtuantiq. ventriculo: vt Cholericus omnis & qui vel laboris aliquid ſubire, operique intentus eſſe cogitur, vel lucubrationi ſtudiiſq. inſiſtere. Extenuantur ſiquidē illis ſpiritus vitales, corporiſque vires flacceſcunt, ac collabuntur. In hac autem re conſuetudini inhærendũ, ſpectandumq. quid ætas cuiuſque, tēpus, regio, habitus corporis ac conſuetudo expoſcant. Iuuentus enim annique tempus frigidũ, ac regio Aquiloni expoſita copioſo alimēto, eoque frequētius exhibito indigent, alioqui corpus diffluit ac conſumitur. Senes vero, quiq; in ætatē decrepitā deuenerunt, perſiſtunt quidē diutius ieiuni,

Studioſi non perferunt inediam.

nihilq.

nihilq; appetunt, nec ad cibi auiditatē incitantur, ſed tamen alimentis ſubinde refici, fouerique poſtulant, at paucis. Vt enim flamma in lychnis copioſo affluentiq. oleo exſtinguitur: ita ſenilis calor affatim conſertimq. ingeſtis cibis. Quoniam autē hæc ætas dentibus ſe fulcit, ac tuetur, Prouerbio locum fecit, Senibus mandibula ſcipionis loco. Quod n. deterit ſenium, deciditq. natiuo corporis ſucco, hoc cibi potuſq. adminiculo ſarciunt. Illis itaque vt omnibus ſedentariis, quique literis addicti ſunt, ac munia publica obeunt, vuæ paſſæ, palmulæ, ficus, paſſulæ Corinthiacæ, nuclei pini, piſtacia, araneorum citrique putamina, zacchara incruſtata, myrobolani melligine conditi, antemeridianis horis aſſumi poſſunt, vel alia quæque ſubliquida quę ventriculum minus fatigant, nec in perficienda concoctione negotium faceſſunt. Interim quiſq. metiri vires debet propriæq. naturæ conditionem excutere, atq. explorare, quid appetat, quidve reſpuat ac auerſetur. Hoc autē in primis obſeruandū, ne quis diluculo vinum bibere conſueſcat. Eſt enim naturæ aduerſiſſimum: animi ſiquidem vigorem hebetat, mentemq. obnubilat, ac neruos afficit. Quocirca ſibi quiſq. matutinis horis, vini vſum priſus interdicat, ſed ſumto nōnihil edulii, parcius diluciuſq. bibat. Pauciſſima enim natura mane exigit, tantumque foueri pauxillo alimento poſtulat, ne calor naturalis flacceſcat. Illorum itaque exemplum imitari par eſt, qui cum poſt aliquot horas luculentum ignem excitare meditantur elixandis aſſandiſque carnibus, prius nonnullo fomite, aridiſque nutrimentis focum inſtruunt, ne ignis penitus ſopiatur, ꝙ cum ſit oportunum, iuſtum ignem in cocturæ vſum excitant: Sic cum exiguo fomento, ac velut ſuccendiculo ventriculus paulo ante incaluit, in prandio auidius cibum appetit, ac dilatatis venis validius concoquit digeritque: cum pleriſque qui in

Gal. lib. 1. Aphor. 14.

Senes cibo ſe fulciunt.

Vinum diluculo hauſtum pernitioſum.

Simile à re culinaria deſumtum.

Non conſultum diu ieiunum perſiſtere.

prandium vſq. ieiuni perſiſtunt, appetētia euaneſcat,
calore vel flaccido, vel tantum nō exſtincto. Adde ꝙ
collapſis occluſiſq; meatibus ꝑ quos deferri alimen-
tum debet, in mediis ſpatiis hæreat ſeriusq; in venas
rapiatur. Deinde ꝙ propter diutinam inediā ſtoma-

In prandio citius quam in cœna inebriamur.

chus noxiis humoribus, quos ex vicinis partibus al-
licit oppletus, cibum reſpuat, citoq. ſatietur. Quo fit
vt in ſympoſiis meridianis celerius temulentia ho-
mines corripi contingat, quam ſi eadem in cœnam
differantur. Nam vt alia prætercam, Dimidia, vt in-

Lib. 13. cap. 1.

quit Plinius, periculi pars eſt, noctu, h. e. ſpe ſomni
bibentibus, ſomnus ſiquidem ad deſpumandā diſcu-

Panis vſus.

tiendamq; vinolentiam adiumento eſt. Ceterum cū
panis maxima hominibus alimenti pars ſit, omniaq;
edulia abſq; illo ſint inſipida parumque ſalubria, de
illius quoq. vſu pauca diſſerere inſtitui. Sunt enim
qui huius repletionem ac ſatietatem noxiā eſſe con-
tendant ventriculo, nec minus, quam vinum immo-
deratius hauſtum officere hoc inducti, vt puto ar-
gumento ꝙ diu ventriculo inhæreat, aluumq; aſtrin-
gat. Ego vero diſcrimen delectumque ſtatuendum
cenſeo. Siquidem triticeus fermento accurate ſuba-
ctus, beneq; elaboratus ac coctus, ſanis robuſtiſque
corporibus laudatiſſimus eſt cibus, ac maxime ſalu-

Olidis faucibus qui parcius pane veſcuntur.

bris. Quapropter cuiq. perſuaſum eſſe cupio edulia
ac pulpamenta quæq; non mediocriter pānis admix-
tu condienda: Qui enim parcius pane vtuntur, co-
pioſe autem carnibus aut piſcibus, corpore afficiun-
tur laxo, carneq; fluida, deniq. halitu graueolenti ac
vitioſo. Quocirca eſus piſcium: ꝙ ii citiſſime putre-
ſcant, plus panis exigit. Videmus autem omnia eſcu-
lenta promtiſſime putere ac putredinem concipere,
exactoq. triduo aut plus paulo, ni ſale condias, ſubo-
lita fieri, oua, piſces, carnes, & pulpamenta quæque.
At panis nunquā putredini fit obnoxius, aut aliquid
vitioſi odoris contrahit. Diutius enim aſſeruatus,
muceſcit.

mucеſcit quidem areſcitq; verũ non putreſcit. Quo fit, vt qui eduliorum ingluuie ſe onerant, nulloq; aut perpauco panis eſu vtuntur, mephitim ex imis præcordiis exhalent, grauique ac tetro anhelitu obuios quoſque feriant. Qui itaque valido vegetoq; corpore eſſe ſtudent, atq. habitu firmo, moderatũ panis eſum admittant, præſertim vbi exercitia laboresq. ſubeundi ſunt, niſi enim foſſores, baiuli, nautæ, vectores, athletæ ac pugiles copioſius ſe pane alerent, nõ poſſent ſubſiſtere, tantisq; laboribus ſufficere. Tenellis autẽ corporibus ac valetudinariis, quique inualido flaccidoque ventriculo exſiſtunt, ac meatus habent exiles, parcius contractiusque panis vſum præſcribo, ſed liquidis illos reficere, vireſque reſtaurare pergo, quæ cito venarum conceptacula ſubeunt. Illorum ſiquidem corpuſcula, vtpote tenera ac delicata, ſolida alimenta reſpuunt. Quæ omnia exactiſſime mihi perſpexiſſe atque obſeruaſſe viſus eſt Dauid rex & Propheta, cum inquit: Effecit munificus rerum parens, vt iumentis pabulum, hominibus cum infirmis tum fame alimenta ſuppetant. Sic vt oleo perfuſum corpus niteſcat, vnguentoque delibutum recreetur. Vt vino cor hominis exhilareſcat ac diſcuſſo mœrore alacre, erectumque efficiatur. Et panis vitale robur fulciat ac confirmet.

Ægroti cur panis eſum reſpuunt.

Pſal. 103.

Nux myriſtica ſeu moſchata, & Corallius lapis à viro geſtata meliora fiunt, deteriora vero efficiuntur à fœmina.

CAP. XXII.

QVod mulieri vir præſtet, hujuſq; conditio multo quam illius ſit excellentior ac generoſior, præter animi & corporis eximias dotes, quibus abunde pollens potensq. & clarus eſt, inanima etiam, & quæ vegetante iam vi deſtituta ſunt, accreſcere augerique deſinunt, teſtantur atque experimentis commonſtrant. Siquidem nux myriſtica ſeu moſchata ſi à viro geſtetur, non ſolum vigorem ſuum conſeruat,

Vir mulieri præſtantior.

ſed etiam turgeſcit, magiſq. efficitur ſucculenta. Cũ enim inter has illa ſit præſtantior, quæ ponderoſior eſt, ſuccoq. pingui madeſcit, atq. vel compreſſu, vel aciculæ punctura oleaginem reſudat, non ſine eximia odoris ſuauitate: has dotes viri calor conſeruat ac tuetur, & quod mirari ſubeat, illam magis ſpecioſam facit, adſpectuq. amabilẽ, ac ſucco oleoſo magis turgidam, præſertim ſi iuuenilis adultæq. ætatis homines circumferant. Tum ſuauis enim, gratuſq. halitus emanat ex huiuſmodi corporibus, effluxuſq. ac euaporatio, ob caloris natiui temperiem, tam mitis ac blanda, vt nux illam alliciat, eaque imbuta vegetior fiat atq. odoratior. Alitur ſiquidem, afficiturq. aereo vapore, auraq. tepenti ac ſubcalida, quam iuuenile corpus exſpirat, vt re maxime ſibi familiari ac cognata. Sic memoriæ proditum eſt, Alexandri Macedonum regis veſtes gratiſſimo odore fuiſſe perfuſas, non quidem adſcititio aliquo externoq. ſuffitu, ſed à genuino ac naturali caloris natiui effluuio. Mulier vero cum excrementis abundet, atque inſuaues triſteſque halitus ob menſtrui profluuij decurſum diffundat, omnia deteriora efficit, natiuaſque vires atque inſitas facultates depopulatur. Quo fit, vt nux myriſtica, exſucca illius contactu efficiatur, leuis, carioſa, coloreq. ſquallido ac nigricante, qua vi etiam herbis perniciem tabemq; adfert, ac fata ſtrangulat, ſpeculiq. nitorem obfuſcat. De Corallo par eſt ratio; hoc ſiquidem in orbiculos elaboratum ac læuore perpolitum, ſi à viro geſtetur, rubeſcit exuberantius, quàm ſi hoc geſtamine fœmina decoretur. In pallorem enim muliebri conſuetudine elangueſcit ac calore natiuo deſtituitur, partim ob emanantes ex illa fuliginoſos denſoſq. ſpiritus, partim quod languidum calorem habeat, ac frigidæ humentiſq. ſit naturæ, quæ qualitates aliquid conſeruare tuerique nequeunt: cum vir caloris innati ſubſtantiam vaporoſam, mitem ac ſua-

Nuces muſcatæ vt explorentur.

Comment. lib. 2. Aphor. 14.

Alexandri Magni veſtes cur odoratæ.

Corallus rubicundior ſit viri contactu.

Mulier Corallũ deterius efficit.

Quæ Corallo ruborem conciliont.

nem ſit conſecutus ac velut aromatis odore imbutam. Qua ratione & ſinapi ſemen Corallum rubicũdum efficit, ſi illo obruatur, caloris ſcilicet ratione, quo tanquam ignita reincaleſcit. *Sinapi Corallũ rubicundum efficit.*

Magna ex parte ſteriles eſſe, & infœcundas, quibus ſponte ſemen profluit, ſeſeq; polluunt & qua ratione id fiat.

CAP. XXIII.

VItium eſt idque tam fœdum, vt à templi aditu, omniq; hominũ conſortio apud Hebræos arcerentur illo contaminati, Græcis γονοῤῥοία, Latinis Seminis profluuium appellatum, quo mulieres æque ac viri infeſtantur. Siquidem illis præter voluntatem ſemen effluit nullo propemodum delectamento, nec vlla voluptatis illecebra, aut pudendo rigido erectoue, idque aqueum dilutumq; ac tenue. Quo fit, vt infœcundum ſit atque ad excitandas proles inefficax. Vt enim ſalix frugiperda ſemẽ ob caloris penuriam, ante maturitatem excutit. Sic iſtis humor genitalis plus ſatis frigidus & humidus defluit. Nequeũt enim naturales facultates ſemen perficere. ac vi prolifica fœcundaque illud imbuere. Quo fit vt excrementitius prorſus ſit humor, incoati imperfectiq; ſeminis rudimentum generandi munere deſtitutum. Ceterum cum hic affectus ex imbecillitate vaſorum ſpermaticorum oriatur, tum aliud quoddam vitium contrahi. ut ex amplexu Venereo ac concubitu contagioſo, ſi quando cum infectis ſcortis congreſſum ineunt. Siquidem purulenta quædam fœdaque illuuies ab inguine diſtillat, colore modo liuido, modo æruginoſo ac porraceo non ſine teterrimo odore. Quo fit vt vaſa nonnunquam erodi contingat, parteſque pudendas mutilari. Iſta autem vligo humoriſq. ſordidi ſtillicidium in fœminis virulentior eſt alboque oui, vbi computruit, aſſimilis, qua interanea prurito intolerabili infeſtantur, quaſi alumine aut ſalſugine eſſent imbuta. Quo fit, vt omnes

Leuit. 15.

Simile ab infœcundis arboribus.

Eenendruyper *vocatur Belgis hoc fœdũ ſtillicidium.*

Morbo Gallico infecti ſemper pruriunt.

morbilloſi, quique Venerea lue infecti ſunt, im- ſint ſalaces ob putridi humoris acrimoniam, q tundi ac mitigari concubitu ſentiunt, magnaq; parte ſe leuari. Quocirca cum omnib. ſuam ſcabie affricare geſtiant, cum maxime illas expetunt a nantur ganeones iſti pruriginoſi, quas ſciunt ſa eſſe beneq; conſtituto corpore. In has enim ſuas des ac ſaniem profundunt, ſuoq; purulento ſemine contaminant, cum ipſi nihil ab his cōtagii contrahe-

Acrimonia venæ infectæ pe- ...

re poſſent. Cum enim illi ſeminis profluuio ob ſunt, ꝙ ex lue venerea contrahitur, ac contactu con- cubituq; fœdo concipitur, nō ſeminale ac prolificum excrementum ab iis profluit, ſed virulenta quædam ac contagioſa eluuies ab inguine deſtillat, odoris te- tri, colore nō albicante, ſed lurido ac vireſcente, quæ vlcera in pudenda ac primori virgæ parte excitat, ita vt vrina iis ægre prodeat, atque ob purulentam con-

Vrina quibus ſupprimitur.

cretionē ſubinde ſupprimatur. Quod ſi quando pru- rire occipiant, ac tentigine affici ac penis ſeu puden- da pars erigi incipiat, acerrime cruciantur. Videtur enim hoc membrum, quaſi fune diſtendi, ꝓpter ner- uos, qui humore acri ac mordaci imbuti ſunt, quo fit vt vrinæ ſtillicidio ſubinde infeſtentur, cum nō con- fertim & profuſe, ſed lente ac ſenſim lotium prodeat intolerando micturientium cruciatu. Contrahitur hoc vitium ex ſiccoſis morbidisq; hominibus, atque attritu contactuq; ſcortorum, quibus inguina ac pu- dendæ partes bubonibus aliisq; inquinamentis ſunt

Inguinum tumores non re- ...ndi.

... nomi- ...

contaminatæ. Qui morbus cum circa obſcœnas abdi- tasque partes conſiſtat, atque ex putridorū humorum affluentia fœdos tumores excitet, Pudendagra nomi- natur, vulgo (*lapooren*) Si vero contagio ſe diffundat, vt aſſolet vbi primum contracta labe corpus non ex- purgatur, aut vbi foris nō maturantia cataplaſmata, ſed diſcuſſoria quæq; fluxionem reprimant ac refe- ant, nō eliciant, adhibentur, tota corporis moles vi-

enim

rum ſanguine ac ſpiritibus inficitur, totaque humorū collectio in neruos, panniculos, membranas, muſculos defertur, atque intenſiſſimos dolores excitat, qui morbus vernaculo Belgis idiomate *Packen met de lempten* vocatur: quod omnia membra doloribus pertuſa ſint ac dilaniata, ipſaque ſymptomata, hoc eſt, quæ ex morbi ſæuitia accedunt ac concomitantur, nō minores ipſo morbo dolorum faces admoueant. Neque enim vnius generis cruciatu excarnificātur, ſed multiplices illos diuexant dolorum differentiæ, qui tanquam admotis vncinis ac ferramentis, neruoſas partes exquiſitiſſima mouendi ſentiendique vi præditas lacerant, ac velut aculeis fodicant, vrgent, ſtimulant. Et cum nullas non partes interreptent, atque erratica vagaque incurſione inuadant, à doloris inquietudine, nullaq; interpoſita intermiſſione, *De micren* noſtrates hunc affectum vocant, à formica deducto nomine, animalculo agili atq; inquieto, ꝙ nouas ſubinde ſedes perſequitur, à qua Medici etiam pulſum deſignant formicātem ob mobilitatem exilem, exhauſtis ſcil. deiectisq; viribus, adeo vt homini quam minimum vitæ ſupereſſe poſſit, eo ſc pulſu proferente: cui affinis vermiculans à vermiculi motu atque ingreſſu, qui non magnam etiam recuperandę ſanitatis ſpem decumbenti pollicetur. Et quemadmodū morbus eſt Verminatio, qua homines infeſtari torquerique ſolent, ac velut à vermibus dilaniari: ita quoque morbus vel Formicatio, Græcis μυρμηκία, quæ foris corpus fœdis tuberculis ac puſtulis deformat, intus vero mordentis formicæ ſenſum adfert ac cruciatū, ita vt ſubinde ſcalpturire cogatur, atque attritu aliquot leuamen conquirere: vt aſſolet morbo Venereo infectis, qui nuſquam quiete conſiſtunt, ſed continenter frictionibus inſiſtere coguntur. Quocirca apposite noſtrates Formicationem huic morbido cadaueri accommodant, non quod eo nomine hic

Morbilloſi omnes dolorum differentias percipiunt.

Pulſus formicans.

Pulſus vermiculans.

Verminatio qui morbus.

Formicatio quã morbus.

Formicatio accidens morbo Gallico.

morbus cenſeri debeat, ſed quod pari modo corpora afficiat: Hinc Plautus, quoniam multi illo ſeculo fœdiſſimis morbis erant contaminati, nempe mẽtagra, impetigine, lepra, tum pleriſq. aliis, qui ſe in honeſtiſſima fere parte corporis proferunt, illis vitiis deformatos, Formicinos, mucidos, vietos, putridos, vlceroſos vocat, quos, vt noſtrates dictitãt, ſi vel leuiſſime concutias, ab oſſibus diſſiliunt ac diſſoluuntur, populari loco *Van den graet ſchudden*: à piſcibus rancidis, ac putri ſalſamento deſumta ſimilitudine, quod vel minima conquaſſatione à ſpinarum contextu decidant. Quocirca qui fiſcoſos tumores circa inguina parteſq; abditas ac latentes contraxerunt, vel ex concubitu, vel ſi vlli contaminato ſodali conuixerint, lectoq; communi ſint vſi (nam facilime hæc labes olim, quæ nũc ſenſim exoleſcit, aliis affricari ſolet vel eſculento, vel halitu orique ac labris admoto poculo) in primis cõſulo, vt acri vel vino vel aceto pudenda, contactaſque partes abluant, admixto ſalis momento, deinde abſceſſum ſeu apoſtema, ſi res poſcat, ad maturitatem perducant eruptoque pure ac ſanie abſterſoriis vlceris cauitatem eluant, priuſquam citatrice obducant, atque vt in rabidi canis morſu, qui aliquando, quam ſcorti mitior, diutius hiatum apertum ſinant, ne virulento humore intus cohibito, poſtmodum morbus recrudeſcat atque exaſperetur: interim antequã manum vomicæ admoueri contingat, corpus purgantibus medicamentis accurate inaniri debet: In quem vſum commode adhibentur, epithymus, fumaria, polypodium, ſena, eaq. confectio, quæ ad hamech refertur, aut quoniam iis lotiũ molliri debet, benedicta laxatiua ex decocto ligni Indici, quod inter Ebeni ſpecies refero: aliqui niſi huiuſmodi ſubſidiis corpori proſpiciatur, diffuſis vndiq; humorib. corpus omni ex parte morbidum fit ac lue Venerea vndiquaque inficitur. Sunt enim duo iſti morbi inter

Formicinus homo.

Simile à rancidis piſcibus eſt populare prouerbium.

Morborum incredibilis contagio.

Tumorum in inguine curatio.

Exemplum à rabidi canis morſu.

Compendioſa morbi Gallici curatio.

ſe-

ſe affines & cognati, quemadmodum Cãcer & lepra. Quod enim Cancer eſt in parte aliqua corporis, id lepra ſeu elephantiaſis eſt in toto corpore. Sic morbilloſa iſta affectio vbi in toto conſiſtit, atq; vndique diffuſa eſt, fœdiſſimũ illum morbũ excitat; quem alii Gallicum alii Neapolitanum vocant: vel quo in tam inclytæ nationis gratiam ac fauorem aboleri poſſint atq; obſoleſcere contumelioſa illa nomina, quib. aliquid conuitii ſubeſt, lues aut contagio Venerea, vnde contrahitur, denominetur. Quæ vero in inguine conſiſtit, ac pudendas partes commaculat, Pudendagra. Cum vero natura mortaliũ procax ſit in alienis miſeriis, atq; inſolẽter huiuſmodi calamitate oppreſſis inſultet, populares paſſim morbum hũc, cum totum corpus occupat Matris: alterum qui parti peculiaris eſt, Filiæ nomine deſignant: & quoniam alter ab altero pullulat, venuſtum illum maritum, ſi diis placet, aut potius ſordidum ſponſum, matrem ac geminas filias ſibi in matrimonium aſciuiſſe, ioculari licentia dictitant, cum præter inguinum tumores corpus vndiq; exulceratum ſit ac tuberibus ſcateat.

Cancer & lepra affines morbi.

Prouerbium in morbidos.

Iocus popularis in hos qui ex inguine laborant.

In morbis excreſcere corpora, atq; in longitudinem produci, licet minus edant, in latitudinem vero diminui.

CAP. XXIV.

IMpuberes qui plurimo vtuntur alimento, minus ſpecioſe adoleſcere, nec in iuſtam decentemq. longitudinem produci, quotidiana experimenta comprobant. Suffocatur enim calor natiuus atq. immodica humiditate obruitur, quo minus corpora in decoram proceritatem poſſent effingi. Qui vero moderate ſaginantur ac cibo vtuntur parcius, ſibiq. diſcriminata certaq. edendi tempora conſtituunt, non magnopere efficiuntur obeſi, nec adeps illis, aut caro augeſcit: ſed oſſa longitudinẽ atq. incrementa ſuſcipiunt. Sic videmus adoleſcentes ac pueros in longis diutiniſq. morbis gracileſcere ac macilentos effici, in-

Quid officiat proceritati.

Cur alii in longum, alii in latũ excreſcunt.

longitudinem tamen eorum corpora proferri ac proceritatẽ capeſſere. Quod ipſum fieri ſiccitatis ratione crediderim. Nam oſſa cum ſicca ſint alimento ſibi familiari ac cognato aluntur. Siquidem cum humores ægrotis atque alimenta aſſumta, ex calore & corporis ariditate ſicceſcant: oſſa in longitudinem porriguntur, atque alimenti ſubſicci ratione aliquid illis ſtaturæ accedit, præſertim cum homo in ea ætate cõſtitutus eſt, in qua corpus, vt argilla vda ac ſequax, produci fingique in longum poſſit. Conſtituta ſunt autem vnicuique certa creſcendi ſpatia, ac determinatæ legitimæ ſtaturæ rationes ac modi, quibus ſenſim tacitiſque auctibus conſequimur vel liberalem proceritatem, vel indecoram: eaq. creſcendi vis, qua in longitudinem augeri corpora contingit, raro vltra quintum & vigeſimum annum producitur: magna autem ex parte intra vndevigeſimum conſiſtit. Quo fit vt dentes etiã excuſſi, ab eo annorũ curriculo non renaſcantur, vt nec oſſa fracta, ac cartilagines conſolideſcant, quod ex progenitorum ſemine illæ conſiſtant. Pingueſcere vero atque adipoſum obeſumque fieri, non certis temporum ſpatiis fieri contingit, ſed nutrimenti ratione, vbi ea affatim ingeruntur. Quod ipſum etiam in conſiſtente ætate, vel eadem inclinata fieri poteſt. Tametſi enim quis vbertim ſaginetur, non in longum ſurrigitur corpus, ſed in latum ac molem dilatatur. Alia eſt enim facultas, qua alitur corpus: alia qua augeſcit. Illa ſiquidem circa alimenti copiam verſatur; iſta circa partes corporis ſolidas, nẽpe oſſa, neruos, cartilagines, &c. quæ ſi creſcunt atq; in longum porriguntur, animal quoq; incrementum aſſequitur, tametſi illud macie conficiatur atque contabeſcat. Natura itaque in producendis oſſibus vnde longitudo emergit, vi caloris vtitur qua exſiccat nonihil humores atq. alimenta alendis oſſibus accommodat. Neq; enim auctio ſine nutrimento affluente per-

Simile ab argilla ductili.

Quamdiu in longum corpora porrigantur.

Alia vis longitudinem, alia latitudinem parit.

perfici poteſt. Vbi enim generatio animalis conſtituta eſt, vſq; ad ætatis vigorem augeri poſtulat atque in longum latumq; ac profundum ampliari. Deinde quo ſubſiſtat ac perduret in reliquum vitæ tempus, æuiq; huius decurſum, nutritio ſubit ſuasq. partes obit, qua reſtaurari poſſent, quæ effluunt, quaq; ambientis aëris qualitas depopulatur, nulla corpori tamen inducta amplitudine, aut in longitudinem progreſſu. Auctrix itaque vis ac facultas eſt, quæ oſſa febricitantiũ, vt ceram, in longitudinem effingit, calore ac virtute ſeminalis excrementi, quæ in ætatis vigore ad ea perficienda valida eſt atq; efficax. Quod ſi adoleſcentes ac pueri ab ipſis incunabulis lacti aſſueſcant, atq; exercitationi ſint deditі, productiori efficiuntur corpore; ſtaturaq; decenti ac ſpecioſa. Siquidem lactis potu atque vſu oſſa aluntur, quod ſemini affine eſt, ac ſanguis elaboratus atque exacte concoctus: Frugũ nerui, Aquæ carnes, quod obſeruare licet in bobus, q aquis copioſis pingueſcunt, ac pabulo humido ſaginantur. Deinde in Belgis, præſertim Batauis, qui liquore illo gentilitio, quam Cereuiſiam vocant, adeo pingueſcunt, vt mentum pectori incumbat, ac *Quibus rebus corpus incrementa ſuſcipit.*

Pinguis aqualiculus propenſe ſeſquipedo exſtet. *Perſ. Satyr. 2.*

An ieiunis, an pranſis venam incidere expediat. Et an conſultum ſtatim ab inciſa vena ſomno ſe dedere.

CAP. XXV.

QVid commodi adferat corpori humano venæ ſectio, quidve in ſecunda, aduerſaque valetudine præſidii ex ea homines conſequantur, tum quibus, quove tempore illam adhibere conueniat, ſuperuacaneum eſt, hic referre, cum ea quiſque ex ſyncero fidoq; Medico diſcere poterit, nõ ex vulgata ac triuiali conſuetudine, quam nugones quidam inuexerunt, qui nimis rigide aſtra potius quam humores obſeruant. Cum autem innumeræ quæſtiones hac de re agitari ſoleant; illam paucis expediam: Ieiunisne an

pranſis venā feriri expediat. Equidem cum pleroſque meticuloſos trepidare videam, ac contremiſcere in adeunda venæ ſectione, ne ſyncopi atque animi deliquio, vt aſſolet, periclitentur, nonnihil cibi, ac meraciſſimi vini exhibendū cenſeo. Obſeruaui ſiquidem frequentius animi defectu collapſos diu decubuiſſe immobiles, atque ægre odoramentis crebraque vellicatione refocillatos, addeq; quod ſanguis non confertim nec affluenter, ſed languide ac ſenſim ieiunis profluit nonnunquam prorſus non erumpat, quod natura auide vitæ theſaurum amplectitur, nec ſinat illum temere elabi, vt cui maximam vitalis ſpiritus vim ineſſe ſentiat; qua exhauſta, tota corporis moles langueſcit, operaque naturæ perficiuntur deterius. Vbi vero aliquid alimenti exhiberi contingit, ac moderata corporis agitatione ſanguis ad fluxionem excitatur, promtius emanare ac ſcaturire incipit. Alacres enim atq; erecti efficiuntur ſpiritus cibo, potuq; atq. exercitio moderate adhibito, corpuſq. ſanguine vndique perſuſum efflореſcit, ac fit coloratius. Cæterum, An inciſa vena ſomno ſe dedere expediat, diſcutiendum eſt. Ego ſane, niſi quis aſſueuerit aut ex æſtu atq; itineris moleſtia, laſſitudinem contraxerit, non ſemper valetudini cōmodum cenſeo vernis æſtiuiſq; menſibus meridiari; nec conſultum arbitror, ſtatim ab inciſa vena ſomno indulgere, præſertim ſi quis vel oppleto ventriculo, vel obeſo corpore exſiſtat. Sunt enim inter hos, qui pertuſa vena ademtoq. ſanguine, vires inſtaurandas ſibi perſuadeant, eoque affatim Genio indulgent: qui cum ſomnolenti efficiantur atque oſcitantes non ſine graui noxa iacturaque valetudinis ſe quieti dedunt: impletur ſiquidem denſis craſſiſque vaporibus cerebrū; ac venæ ita plerumque turgeſcunt, vt cæſura dehiſcat, ac ſanguis denuo magno valetudinis detrimento profluat. Quod apud nos eueniſſe memini viro cuidam pri-

Cibus & potus ſpiritus alimēta.

Cibus offerendus ante venæ ſectionem.

An dormiendū inciſa venæ.

Ab inciſa vena temperantia exigitur.

Exemplū eius qui à ſomno morte ſopitus eſt.

mario, qui cum Idibus Maii, quibus feriæ ac ſupplicationes triduanæ inducuntur, inciſa eo die vena, in prandio allio virenti, vt mos eſt, vinoque ſe affatim impleuit: à meridie oppleto fumis capite, primum ſomno, poſtea morte ſopitus oppreſſusq; eſt. Quamobrem qui optime valetudini conſultum velit: quo die inciſa eſt vena, frugaliter victus rationem inſtituat, & quoad eius fieri poteſt, à ſomno ſe cohibeat, qui vel inuitis obrepat, oculiq. nictare incipiant, ac ſopor omnino excuti nequeat: tantiſper tamen differatur: dum ſanguinis impetus atq; agitatio reſederit, quod poſt ſeſquihoræ ſpatium fieri ſolet, tunc placide obdormiſcere licet, explicitaq; corporis parte, cui inciſio illata eſt, ſemiſupino decubitu, ſi id ſedendo perficere permoleſtum eſt, caput in puluinum reclinare. Quod ſi duabus horis ſomnus ſit productior, vellicari debent, quo ſe erigant, atque expergiſcantur, ne ſpiritus ingraueſcant, ac corpus caliginoſo vndiq; fumo opprimatur. Quo fit, vt nauſeabundi exſiſtant, atque oſcitantiam ægre excutiant.

Phyſiognomia, hoc eſt, natura morumq́; inſpiciendorum ratio, qua ex notis ſignisq́; corporis animorum motum ac propenſionem elicimus ac diiudicamus, non improbanda. Ceterum quid ex hac potiſſimum obſeruare conueniat, ſcripturæ teſtimoniis comprobatur.

CAP. XXVI.

PLereque artes illiberales cenſeri ſolent, minusque ingenuæ, quod vanitati atque impoſturæ affines ſint, quodque obſeruationes anxias habeant ac curioſas. At Phyſiognomia, quæ ex facie, oculis, vultu, lineamentis, totoque habitu, corporis animique propenſionem perſpicit, nulla ſui parte inter has referenda, vt quam à laudatiſſimis viris ſtudioſe obſeruatam excultamque perſpicio. Cum autem nulla ſit corporis pars quamlibet minuta atque exilis, quantumuis abiecta atque ignobilis, quæ non aliquod argumentum

Vultus & oculi animi indices.

inſitæ naturæ, & quo animus inclinet, exhibeat, tum omnium ſignorum notarumque ſunt præcipua, quæ in facie vultuq; elucent, & qui certiſſimus eſt mentis index, in oculorum aſpectu ac volubilitate ſe ꝓfert. In iis enim odium, ira, indignatio, pauor, metus, formido, ſpes, lætitia, modeſtia, arrogantia, zelotypia, auaritia, æmulatio, omneſq; affectus animi interni, in externo corporis habitu relucent. Sic Deus conſpicatus Cain ſubtriſtem, animo deiecto ac demiſſo: Quare, inquit, mœſtus es, & concidit vultus tuus? Ioſephus quoque cum videret captiuitatis collegas triſtes, ſciſcitatus eſt: Cur ſolito triſtior eſt facies veſtra? Obſeruabat enim aliquid ſiniſtri ominis reſidere in mentib. illorum, cuius ſe certa indicia in externa ſpecie ꝓferebãt. Quo ſpectat illud Iſaiæ: Agnitio vultus illorum reſpondet illis. Quo deſignat, homines ſceleratos ex habitu corporis poſſe deprehendi. Vultus ſiquidem indicat, qua ſint malitia imbuti, quid meditentur, quid moliri geſtiant, quo ſpectet improbus illorum conatus. Plurima eius generis obuia ſunt apud Dauidem & Salomonem, quibus nonnullorum nequitiam atque improbitatem coarguit, exprimitque, ex fronte, ſuperciliis, oculis vltro citroque contortis, demorſis labris, naribus corrugatis, inflatis buccis, inceſſu ſuperbo, geſtu indecoro, vultu nutuque minaci. Vnde Sapiens: Vir improbus & nequam graditur ore peruerſo, annuit oculis, terit pede, digito loquitur, peruerſitate mentis machinatur malum, atq. omni tempore diſſidia ſerit. In iis vero, qui placido ſunt mitique ingenio, omnia formæ dignitatem exprimunt: Status, inceſſus, accubatio, vultus, oculi, manuum motus omnia honeſtati, decoroq. inſeruiunt, ſic vt in facie ac vultu ſapientia, decus ac probitas, ceteræque virtutes eluceant.

Geneſ. 4. *Geneſ. 40.* *Cap. 3.* *Eſaiæ locus explicatus.* *Pſalm. 34.* *Prouerb. 6.*

Ceterum licet non omnia exacte huius artis præſagiis reſpondeant, multaq. aliter, quã membrorum

nota

notæ præ ſe ferunt, eueniant, idque vel educationis munere, vel parentum induſtria, aut denique diuino quodam afflatu: magna tamen ex parte vero ſunt conſentanea, euentumq. certum conſequuntur. Siquidem in his quæ viſenda aliqua nota inſigniti ſunt ars veritatem aſſequitur. Vbi enim error circa principem aliquam partem conſiſtit, mens quoque aliquid incommodi percipit, ſuaque munia inculpate obire nequit. Sic qui gibbo deformati ſunt, modo naturale ſit id vitium, non adſcititium, nec ex accidente caſuq. illatum, improbi fere ſunt, ac malitioſi: quod cordi totiuſq; vitæ fonti ac principio, deprauatio communicetur. His proximi ſunt ſtrabi, cœci, luſcioſi, pæti, quiq; in obliquum detorquent oculorũ aciem: quod circa cerebrum natura deliquerit. Surdi vero, muti, balbi, blæſique, & qui ob muſculorum neruorumq; imbecillitatem, linguæ hæſitantiæ obnoxii ſunt, non penitus à vitiis immunes exſiſtunt, ſed ea non magnopere culpari merentur. Quo enim quodque membrum, cui error ſubeſt, minus nobile ac generoſum, hoc partes primariæ minus afficiuntur. Quod ſi aliquod corporis vitium, vel cerebro, vel cordi affine ſit, horumq; alteri ꝓxime aſſiſtat: menti quoq; ac rationi aliquid erroris infertur; ſic vt illa omnib. ſuis numeris non ſatis conſtent, ac plerumq. iudiciis amiſſis deliret, atque in obliquum rapiatur. Quo fit vt facultates animales ſuas functiones ac munia inoffenſa perficere nequeant. Atqui non ſemper eſt neceſſe, nec conſequitur, vt naturæ hominis conditio, mores, ſtudia, inſtituta, animorum ꝓpenſiones mentiſq; agitatio ad notas externas ſit accommodanda, atq. ad lineamenta ſignaque corporis metienda. Cum multa plerumque agant ac meditentur homines, multaque mente concipiant. atq. opere perficiant, cuius ne vllũ quidem veſtigiũ, aut minima indicii nota foris ſe offert, aut diuinandi argumentũ

Notæ corporis animi conditionem indicant.

Cerebrum & cor à remotis partibus afficiuntur.

exhibet. Poteſt enim eſſe aliquis enormi corpore, membriſq. diſtortis. ſed tamen frugi atq; ad pręclaras artes appoſitus. Rurſus fieri poteſt, vt quis ſit habitu corporis decenti ac liberali, at improbis moribus, vitaq. vndiq. contaminata. Quapropter nemini ob vlla vitia inſultādum, nec gibboſi, luſci, claudi, varis repandiſq; cruribus homines, conuitiis onerandi: cum hæc naturæ vitia erroreſque immutatos cupiant, ac corpus decentius conſtitutum exoptent. Sunt tamen inter hos qui hominum dicacitatem in ſe concitent: quo horum nonnullos impoſtores ſint experti verſipelles, ſubdolos, doloſos; ac non ſolum obſcœnis facetiis, ſed etiam dicteriis ſalibuſq; dentatis abunde inſtructos: vt omnes ꝓpemodum ſunt, quib. vitiatæ ſunt muſculoſæ neruoſæq; partes: ſic vt cerebrū mouendi ſentiendiq; principium, cor deniq; vitalis animæ ac ſpiritus fons, ex cōſenſu varie efficiantur, adeo vt externa vitia internas facultates immutent, atq; ad diuerſas actiones inſtruant incitentq;. Ex his itaque qui nota aliqua inſigniti ſunt manauit prouerbium, *Caueto à ſignatis.* Quo deſignant rerum humanarum periti declinandā conſuetudinē cōmercinmque improborū: ꝙ quotidiano vſu, atq. experientia compertum habeant, fallaces eſſe huiuſmodi homines, ac technis doliſq. eſſe imbutos. Quod autem claudi impenſo ſalaces ſint, abditaſq. atq. obſcœnas partes inuſitatæ magnitudinis habeant, prouerbium inde natum indicat: Claudus optime virum agit. Omne ſiquidem alimentum quod inualido pedi deſtinandum erat, circa partes genitales conſiſtit, atq. in ſemen elaboratur, cuius vis & copia tentiginē mouet, atq. obſcœnis partibus pruritum excitat.

Errori naturæ non inſultandum.

Signati Sycophantæ.

A ſignatis cauendum.

In Claudos prouerbium.

An aperto biantiq́; ore dormire, an clauſo, cohibitiſq́; labris ſalubrius. CAP. XXVII.

NOn deſunt pleriq. qui ſalubre exiſtimant patulo apertoque ore ſomnum capere: ſic enim melius exſpi-

exſpirari fumos,ac diſcuti fuligines,animamque hominis liberius cômeare,ac minus graueolentiæ concipere; ſubolido enim eſſe ore, putidoque anhelitu, qui compreſſis labris noctem ſomno tranſigunt. Ego vero aliud perſuaſum habeo. Vt enim decubitus in dorſum pulmoni ſeptoq. tranſuerſo noxius, vt quæ affuſis humoribus turgeſcant: ſic hianti ore dormire valetudini incommodum: Pulmo ſiquidem cum fiſtuloſus ſit, per vocalem arteriam, aërẽ obuium qui ſub noctem fere impurus ac turbidus eſt copioſe allicit,quo ſpirãdi meatus imbuti vel raucam efficiunt vocem,vel obtuſam. Occluſo autem ore ſpiritus externuſq; aër non confertim,ſed ſenſim per nares anfractuoſas, ſinuoſo volumine vltro citroq; commeat, atq. in pulmonem delabitur, cordiſq. calorem temperat. Quo fit,vt minus ſiticuloſi efficiantur, qui cõmiſſis labiis dormiunt. Qui enim faucibus dilatatis ſomnum capiunt, iis ob aërem halitumq. hinc inde æſtuantem, lingua ac palatum areſcunt potuque noctu irrigari cupiunt. Cæterum cum multis ſolidiſque rationibus fulciri hæc perſuaſio poſſit, tum nulla ſtabilius, quam quod longe melius cõcoctio in ventriculo perficiatur, ſi quis occluſo ore dormiat: fouetur ſiquidem calor naturalis ac validius cibo incumbũt. Vt enim ollæ ac lebetes elixandis carnibus deſtinati, maturius concoctionem pficiunt, operculis obducti, quod nihil caloris,nulluſq.halitus emanet:Sic etiam calor in corpore humano coactus cohibituſq. celerius cibum concoquit. Itaq. his qui flaccido ſunt fluctuantiq. ſtomacho, ſubinde halitum cohibere conſulo, tum iis qui tuſſi ſingultuq. identidem infeſtantur. Hac enim ratione calorem excitari contingit, ac noxam diſcuti. Porro vbi occluſo ore noctem tranſegerunt, cibiq. concoctio peracta eſt, tum demũ conſulo vt poppyſmate, ſonituq. bomboſo,fumi ac fuligines expurgentur, quæ mediis ſpatiis inhæreſcunt,

Occluſo ore ſomnus ſalubrior.

Vnde ſitio nocturna.

Simile à re culinaria deſumtum.

Anhelitus cohibitus concoctionem adiuuat.

Imprecationes parentum quibus ex ſe genitos exſecrantur, ac maledictis inceſſunt, aliquando in euentum effectumq́; rapi. Bonas quoque ominationes, quibus illis felicia ac ſalutaria quæque exoptant, ad lætum exitum eſſe adiumento, atque in progenitorum voto omnia conſequi.

CAP. XXVIII.

IN tantam delapſa eſt natura mortalium, exuta humanitate, feritatem, vt non ſolum in extraneos, ſed in ſua etiam pignora, quibus optime conſultũ oportuit, ſint crudeles. Quis enim per compita paſſim ac vicos exſecrandas voces non audit? quibus ſuos immaniter diris deuouent, atque horrenda quæque iis imprecantur: quorum pleraque effectum ſortita memini, atq; in calamitoſum funeſtumq; exitum deueniſſe. Quamobrem Plato nihil parentis imprecatione filiis cenſet periculoſius. Pueri ſiquidem cum ita incandeſcere progenitores vident, tamq; atroces exſecrationes in ſe congeri, obſtupeſcunt, trepidãt, perturbantur, ac terrore metuque concuſſi, vel in ſpaſmum aut epilepſiã incidunt, vel furore ac rabie corripiuntur, menteq; atq; animo alienãtur. Tanta enim fit in huiuſmodi corporibus ſpirituum humorumq; concurſus atque agitatio, ea intemperies, vt ſenſuum inſtrumenta conuelli contingat, omneſque animæ facultates inuerti. Quo fit vt non ſolum ætas tenera, ſed etiam adultior, quæ reuerentia ac pudore erga parentes ducitur, repentino terrore ſubitaque animi conſternatione, tanquam fulmine concuſſa, magnam rationis mentiſque iacturam patiatur, nec minorem in corpore cladem percipiat. Quo mihi optime inſtitutam habuiſſe adoleſcentiam, viſi ſunt veteres Hebræi, qui liberis ſalutaria quæq; precari ſolent beneque ominari, ac domi foriſque non fortunæ, ſed Dei muneri proſperum ſucceſſum exoptare. Quin & filii officioſe magnaque religione ac pietate parentes colere atque obſeruare conſueuerunt, ſummiſque votis

Lib. 7. de Leg.

Infantes non exaſperandi ſæuis verbis.

Geneſ. cap. 19.

Liberi à patribus inſtituendi.

votis, blandimentis obſequiis, boni ominis voces ac benedicendi formulas extorquere. Hac enim ratione immunes ſe fore à malis ingruentibus confidebant, ac ſupremi numinis beneficio, cui cum hi, tum progenitores ſua vota nuncupabant, aduerſus rerum humanarum caſus atque incommoda, ſumma ſecuritate ac fiducia poſſe ſubſiſtere.

Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium: Nemo propemodum ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamque emendatiorem aſſumat.

CAP. XXIX.

INoleuit opinio quædã ac perſuaſio in Belgica, quæ obiici ſolet ex morbo conualeſcentibus: Neminem ex ancipiti morbo diutinoque aut periculoſa peregrinatione meliorem effici: quod plerumque ita vſuuenire palam eſt. Ea ſiquidem eſt natura mortalium, vt quamlibet ſæuis morbis diuexata fuerit, quantumuis anxia terra marique peregrinatione, atque erroribus fuerit agitata, vbi eluctari contingit, profunda ſubeat obliuio, atque inſiſtant homines viuere laxius licentiuſque, adeo vt poſteriora illis ſint prioribus deteriora, atque inſequens tempus, antecedente deploratius. Ideo mihi euenire videtur, quod magnus ſit mentis neglectus nullusque cultus interno homini adhibeatur, qui inſitos errores effectusq. vitioſos eximat, nempe Dei amor ac fiducia, eiuſque doctrinæ cognitio, cui ſe ratio ac voluntas ſubiicit, omnesque actiones ad illius amuſſim exigit. Hæc enim efficiunt ac præſtant, vt ſubducamus nos ab iis vitiis, quæ in morbis & periculis ſumus deteſtati: alioqui ſpecioſæ illæ pollicitationes, atque emendatioris vitæ propoſitum, multaque alia, quibus nos aſtringimus, irrita ſunt, nulliusq. momenti. Nam vbi priſtino vigori ſumus redditi, ad mores natura recurrit damnatos, fixa ac mutari neſcia. Proba ergo vitæ ratio, rectumque viuendi inſtitutũ, quid animo cõcipimus, nulla re niſi

A morbo nemo emendatior.

Matth. 18.

Doctrina diuinitus inſpirata optimos mores effingit.

Doctrina cœleſtis mentis pabulum.

doctrina cœleſti, ac diuino ſpiritu perfici poteſt; qui niſi diſcuſſo morbo menti noſtræ inſederit, non facile reſiliemus à concepto emendatioris vitæ propoſito, quod non ſine latenti afflatu dolor extorſit: ſed conſtanter illi adhærebimus, quamlibet multa ad defectionem ſolicitent. Exſtat præclara Plinii iunioris Epiſtola qua ex amici cuiuſdam ægrotatione admonitum ſe teſtatur: Optimos eſſe nos, dum lecto ſumus affixi: quem enim infirmum aut libido incitat, aut auaritia ſolicitat, non eſt amori deditus, non appetit honores, opes negligit, animoſque demittit, ac ferocire deſinit, poſtremo vitam prorſus innoxiam, beatamq; deſtinat, ſi contingat euadere: Itaq; arrepta hinc monendi occaſione, cũ ſibi, tum amico præcipit: Vt tales eſſe perſeuerent ſani, quales ſe futuros profitentur infirmi. Quæ quidem exhortatio ſalubris eſt ac frugifera. At ignorabat is, nec commonſtrare potuit quo duce, cuiuſq; afflatu atq; adminiculo hæc eſſent perficienda, Niſi enim virtute Dei, eiuſq; doctrina fulciri nos contingat, oblata leuiſſima quaque occaſione in priſtinos errores labimur, atque æſtus rerum humanarum alio nos deuehit, quam ad integritatem, ac vitæ innocentiam, moreſq; probos atq; inculpatos. Siquidem affectus humanus vitæ correctioris promiſſa extorſit, non fides, non ſolida vlla doctrina verbo Dei fulta ac ſtabilita. Ceterum ſi quis rationem naturalem exigat, nulla mihi videtur magis probabilis, quam quod ad morbo defunctos certatim cõfluant, congerrones lepidi ac feſtiui, illoſque ad iocos, luxum, laſciuiam, delicias omneſque voluptatis illecebras inuitent, incitentque, hinc comeſſationes ac ſoteria in orbem reducta, quibus adeptam ſanitatem illis gratulantur: quæ plerumq; obſcœnis canticis pſtrepunt, dictuq; pudẽda ſpectantur. Hæc & pleraq; alia facile ægrotum ac nutantem animũ ſuique oblitũ in deteriorem partem applicãt. His adde cibos

Lib. 7.

Vt animi propoſitum felicem ſucceſſum obtineat.

Quare quiſque fiat emendatior.

cibos delicatos ac delectabiles, qui adauctis humoribus lumbos ſtimulant, obſcœnaſq; partes ſcalpturiunt ac tentigine afficiunt. Hinc ad luxum atque ingluuiem, ad profuſas libidines, ad fœdos cōcubitus, ad enormes atq; effrenes cupiditates reditus: Sic *Cibi delicati libidinis fomenta.*

--- Ad mores natura recurrit
Damnatos, fixa, ac mutari neſcia. *Iuuenal. Satyr. 14.*

Tanta eſt enim naturæ humanę ad deteriora propenſio ac procliuitas, vt niſi Deus ſalutis noſtræ auidus, continenter aures vellicet, ac calamitate ſubinde nos exerceat, omnia in profundam obliuionem deuergant. Sic iuxta Eſaiam, Tantum ſola vexatio intellectum dat auditui: hoc eſt, Nemo niſi ingruentibus periculis, obortaque calamitate expergiſcitur, atque aures arrigit: nec vnquam frugalis ac moderati victus ratio in mentem venit; aut vlla ſubit aut concipitur emendatioris vitæ cogitatio, niſi illata clade: aut cum febribus morbiſque oppreſſos, ſæuiſſimis doloribus excruciari nos contingat. Nihil eſt autem quod hominem à Deo magis auertit, atque alienum efficit, quam rerum omnium affluentia ac proſperi ſucceſſus. Afflictio vna eſt, quæ ad gemitus ac ſuſpiria ad ſanioris vitæ propoſitum nos reuocat. Nec cuiquam perſuaderi poteſt, diſplicere Deo vitam ſuam, mores, ſtudia, inſtituta, niſi animus mœrore aliquo atque ægritudine, corpus morbis identidem affligatur, ita enim ad ſalutaria quæque monita ac vellicationes obſurdeſcit animus: ſic mens peccandi aſſuetudine occalluit, vt mitiores caſtigationes vel reſpuat, vel non magnopere iis commoueatur, ne vlla reſipiſcendi ſpes ſe proferat, niſi acerbiora remedia admoueantur. Hinc illa Dei per Eſaiam comminatio: Quoniam populus non eſt reuerſus ad pœnitentem ſe, ideo non eſt auerſus furor eius, ſed manus illius adhuc extenta, ac denuo ad faciendum exporrecta. Similis eſt apud Hieremiam

Cap. 29. *Prouerb.* *Affluentia ſocordes & acadioſos facit.* *Cap. 5. & 9.* *Cap. 2.*

Hierem.5. querimonia: Fruſtra percuſſi filios veſtros, diſcipli-
nam non receperunt. Rurſus: Percuſſi eos,& non do-
luerunt,attriui eos, & renuerunt accipere diſciplinā,
indurauerunt facies ſuas ſupra petram & noluerunt
reuerti,magnificati ſunt,ditati, incraſſati, impingua-
ti,& præterierunt ſermones meos peſſime. Quocirca
Deus aliquando nos premit acerbius, quoad frugem
mentemque ſaniorem reuocet. Sic Alexander Mace-
donum rex, qui ſibi diuinos honores decerni paſſus
eſt ſagitta percuſſus conſpectoque effuſe promanan-
te ſanguine, hominem eſſe ſe meminit, ac confeſtim
ferociam faſtumque remiſit. Quo ſpectat illud Pſal-
mographi: Humiliaſti tanquam vulneratum, ſuper-
bum:omne illius robur cōtriuiſti. Quamobrem cum
res maxime ſecundæ exſiſtunt, omniaque ex voto at-
que animi ſententia ſuccedunt, ne quis proſperita-
te ſucceſſuq. nimio elatus ſe iactet inſolentius, aut
immoderate exſultet,ſed quiſq.ſecum ipſe expendat,
ac meditetur res aduerſas, damna, clades, pericula,
calamitates, morbos, infortunia ſingulis momentis
cuiq. impendere, eaq. Deū homini nonnunquam in-
ferre ad emendationem ac medelam, ad erratorum
caſtigationem,& quo reſpiciat,certamq.ſalutis fidu-
ciam,erecta in Deum mente concipiat. Quod cuique
teſtatum eſſe vult, ac nullos non attente obſeruare,
cum inquit: Si dereliquerint filii eius legem meam,
ac mandatis meis non fuerint obſequuti, viſitabo in
virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata il-
lorum, miſericordiam autem meam non auferam ab
eis, neq. nocebo in veritate mea. Quibus palam fa-
cit, caſtigari nos ad emendationem, non ad interi-
tum:quo domitis cupiditatibus, cohibitaq. peccandi
licentia;ad probitatem ac vitæ innocentiam,ad inte-
gros atque incorruptos mores quiſque ſe conferat.
Eſt ſiquidem Dei in nos animaduerſio,quoniam à pa-
terno affectu proficiſcitur, ſummi amoris argumen-
tum

Alexander ſanciatus fragilitatem ſuam agnouit.

Pſal.88.

Pſalm. 88.

Deus caſtigat vt emendet.

tum, ac beneuolentiæ teſtificatio. Quem n. diligit Dominus caſtigat, flagellat autem hominem quem recipit. Quos vero Deus patitur vagari licentius, ac viuere laxius omnibuſq; corruptelis inuolui, nec tacito afflatu ab errore reuocat, quoniam pro deſertis habet ac deſtitutis. Non viſitabo, inquit, nec animaduertam in filios, ac filias veſtras, cum fornicati fuerint, nec in ſponſas, cum adulterio ſe contaminãt: vt ſunt nonnullæ, quarum etiam noſtra ætate edita ſunt exempla, quæ ſe aliis ſubiecerunt, anteq̃ cum ſponſo, cui paulo ante ſolemniter ſe addixerant, congrederentur, ita vt illarũ pudicitia à riuali ac cõpetitore expugnata ſit, vt alius quiſpiã illam delibarit, vulgo aiunt *gheproeft*, antequam peracta nuptiali pompa ac celebritate, in thorum genialem ſe collocarent, ſponſum amplexuræ. Ita Deus irritatus ſcelerum cõtinuatione, ac peccandi aſſuetudine, manum à percutiendo ſuſpendit, ac ſuſtinet illos labi ac corruere in omne dedecus, ꝓbrum, ignominiam, ſuiſq. deſideriis obſequi: quo viuendi errore primum conſequuntur turbulentam atque inquietam mentem, qua nihil homini obtingere poteſt, aut calamitoſius aut afflictius: deinde præter infelicem exitum ac mortem acerbam, in qua nihil habent, quo ſe fulciant, ſempiternam pœnam atq; intolerandos cruciatus.

Prouerb.3. Hebr.12.

Oſea 4.

Adulteria notantur.

Si quando itaq; homini affluant res domeſticæ, opes, facultates, diuitiæ, auri argentiq. immenſa pondera, ædes ſplendidæ, ſumtuoſa ſupellex, veſtes exquiſitæ, quibus omnibus cumulate fruitur, nunquam illi excitat illius memoria ac recordatio, cuius munificentia hæc tam affluenter obtigerunt, atque oblata ſunt. Nihil n. vitij habet ædium ac villarũ magnificentia; pecuniarum, ꝓdiorum, latifundiorũ, iugerũ poſſeſſio, modo vſus ſpectetur & commoditas: denique quod præcipuum eſt, & potiſſimum exigitur, ſi erga Deum adſit gratitudo, atque in tenuiores bene-

Gratitudo erga Deũ exigitur.

Diuitiæ non malæ, ſed earum abuſus.

ficentia. Commonuit tale quiddam, ac ſedulo incul-
Deuter. 8. cauit Moſes Iudæorum ex Dei p̃cepto ac traditione legislator, ne quis vnquã admittat, vt in obliuionem is deueniat, cui nos noſtraque debemus: Cum comederis, inquit, & ſatiatus fueris, ciboq; expletus, denique ædificia ſplendida exſtruxeris, atq. accumularis tibi auri argentiq. vim, pecudes atq. armenta, omnibuſq. rebus auctus fueris, obſeruato ne eleuetur aut extumeſcat cor tuum, & excidat menti tuæ Dominus Deus tuus, omniũ iſtarum rerum largitor. Ne quoq. id exprobretur atq. obijciatur ingratis atq. obliuioſis, butyrum de armento, lac de ouibus, cum adipe agnorum & arietum, medullam tritici, & ſanguinem vuæ meraciſſimum affatim illis Dominus attribuit: verum vbi incraſſatus eſt dilectus, recalcitrauit, impinguatus, ſatiatus, obeſus factus, obliuioni dedit Deum conditorẽ ſuum, & ingratus fuit erga auctorẽ ſalutis ſuæ. Quapropter huiuſmodi deſertoribus, a-
Deuter. 22. troces minas ac terrores Moſes proponit, multaſque clades atq. horrendas calamitates illis obuenturas denuntiat: quo ex his poſteri documenta capiant, ac
Cap. 2. perſpiciant, vt apud Hieremiam Deus p̃nuntiat, qui in eodem argumẽto verſatur, quam malũ ſit, quamq. acerbum atque amarum reliquiſſe Dominum Deum ſuum, nec vllum eſſe timorem, aut reuerentiam erga ipſum, dicit Dominus Deus exercituum.

Lapides ſeu gemmæ terra mariq; eruta, vel animantium corporibus exemtæ, qua vi ac facultate polleant, quave ratione aliquid efficiant.

CAP. XXX.

GEmmis ac lapidibus non deeſſe ſuos effectus, modo ne adulterini ſint, ac factitii, cũ ratio, tum experientia cõprobat. Itaq. annuli geſtamẽ, aut monile non minus decenti quã efficaci gemma decoratum & oculos oblectat, adſpectuq. gratũ eſt, & vim ſalubrem in corpus exerit, idq. non abdita ſolũ occultaq. pro-

prie-

prietate, quam ab aſtris, vt Marſilius cenſet, cõſequitur, ſed ab emanante virtute, effluxuq́ue latenti, qua ſpiritus vitales afficit ac recreat. Vt enim gemmæ ex ambiente aëre obnubilantur denſamq. auram concipiunt, atq. halitus copioſos imbibunt. Sic etiam ex ſe inuiſibilem tenuemq. vim eiaculantur ac vibrant. Quanquam enim res ſolida ſit, calor tamen natiuus, deniq. contactus, attritus, confricatio vim quam imbutæ ſunt, elicit, cordiq. ac cerebro illam communicat. Eranon ſiquidem gemmam, quæ vulgo Turcoſa dicitur, ſæpius mutari conſpexi atq. expalleſcere natiuoq. colore deſtitui, vbi qui hanc geſtat, langueſcit, aut valetudinarius exſiſtit, eandem rurſus cum corpore reuiuiſcere, ac colorẽ amabilem, nempe qualis eſt sereniſſimi cœli, cœruleũ exhibere, ex natiui caloris temperamento. Nec eſt vlla ꝓpemodum gemma, quæ non mutationem ſuſtineat, ſi homo vel intemperans eſt, vel non ſatis pro dignitate continentiam ſeruet ac tueatur. Deperit enim illi vis inſita, omniſq. nitor ſordeſcit ac obſcuratur. Quo fit, vt qui ſe adulterio contaminant, thorumque legitimum ac genialem commaculant, tum qui vago ſordidoque concubitu ſe polluunt, nunquam ſpecioſes nitidaſq. gemmas circumferant, ſed fuliginoſas & nubilas, tũ quæ inquinamenta contrahant ex fœdo halitu, quæ cum ab illis tum ſcortis emanant. Contrahunt enim aliquid vitii ex putidis corporibus, quæ virus exhalant, illaſque venenato halitu inficiunt: vt mulieres menſtruo inquinatæ ſpeculi nitorem obfuſcant. Ceterum ſi inefficaces eſſent gemmę, nulliuſq. effectus, non tam accurate, tantoque ſtudio Moſes indumentum Pontificis, quod Rationale vocant, duodecim gemmis decorari præcepiſſet, quarum Ezechiel quoque ac Ioannes in Apocalypſi meminerunt: in quibus non ſolum ſpectari voluit ornatum ac colorum blandimenta, ſed etiam vim mirificam effectuſque

Simile à gemmis.

Turcoſa.

Impuri gemmas contaminant.

Exod. 18.

varios atq. admirandos, de quib. cum abunde multa alii, de lapillis nobis inſtituetur ſermo, qui animantium alitumque ac piſcium corporibus eximuntur, quorũ pleriq. ventriculo, nonnulli capiti inhærent. *Chelidonius vel hirundinarius.* Eruitur autem ineunte autumno creſcenteque luna ex hirundinis ventre lapillus ab ea auicula chelidonius dictus, qui præſentanea vi pollet aduerſus morbum comitialem: valde n. exſiccat, abſumitque humorem tenacem ac glutinoſum, qui huic morbo præbet ſeminarium. Eſt ſiquidem hirundo cuius excrementa Tobiæ ademerant oculos, *Tob. 2.* calidæ ſiccæque naturæ: quo fit vt in fornicibus ac concamerata teſtudine ex vdo molliq. limo tã artificioſe nidos ſuſpendant & affigant. Contactu enim ſuo humorem abſumunt, coguntq. lutum indureſcere. Hinc medici cataplaſmata ex iis configunt atq. hirundinum combuſtarum puluerẽ in diſcutiendis gutturis anginæq; tumoribus efficaciſſimum experiuntur. *Limacius lapis quo effectu polleat.* Limaces quoq. ac grandiores cochleæ lapillos nobis exhibent candidos, ſublongos, ſcabros, ima ſui parte concauos quos è capite expreſſos, in multos vſus reſeruare ſoleo. Vrinã ſiquidẽ ſtrangurioſis moliuntur meatuſq. vrinarios lubricos efficiunt ac leniunt cõminuti atq. ex vino exhibiti. Cõcreſcit id genus lapidis ex liquore mucoſo atq. humore lubrico, q humorib⁹ facilem tranſitum perficit. Qua ratione & partui auxiliantur hi lapilli, dilatant enim laxantq. locos atque vterum cogunt dehiſcere. Linguæ autem ſubditus vnus aut alter miram vim obtinet in cienda ſaliua. Quapropter aridis ac ſiticuloſis in ore volutandum præcipio. Vdam enim efficit linguam, atq. humore fluitantem, ſitimque ac calorem comprimit. Qua vi & cryſtallus pollet, ſi ſubinde aqua gelida maceratus ori immittatur. Ex herbis eadem præſtant portulaca, cucumis, ſemperuiuum, quæ vulgo barba Iouis dicitur.

Lapis bufonius. Proferunt & rubetæ, ſeu bufones lapidem, qui non-

nunquam eius animantis imaginem repræſentat, verum annoſæ ſunt, diuque in arundinetis vel inter rubos ſenteſq. ac vepres delituerunt, antequam lapis in capite concreſcat, aut aliquam magnitudinem aſſequatur. Hæret atq; aſſeruatur in familia Lemniana bufonius lapis, qui magnitudine nucem auellanam ſuperat, quem multoties expertus ſum tumores atque inflationes à venenatis beſtiis illatas diſcutere cerebro attritu contactuque. Habet ſiquidē eam naturam, qua etiam beſtia imbuta eſt, vt omne virus eliciat conſumatque. Si enim ſorex, aranea veſpæ, ſcarabæi, glires vlli parti inſederint, damnumque intulerint, confeſtim à noſtratib. ad hoc remedium concurritur, admotoque parti affectæ lapillo dolor miteſcit, tumorque ſubſidit. Multa ſunt præterea piſcium genera, quorum capiti lapides duriſſimi inhærent, vt lupo marino, coracino, vmbræ, lucio fluuiatili, mugili, & quorum magna hibernis menſibus copia, callariis, quos Belgæ *Schelfiſch* nomine indigecitant, à ſcabra cute ac ſquamata. Nam qui colore cinericio, & corporis figura aſelli dicuntur, vulgo *Cabbeliau*, lapillis magna ex parte carere compertum eſt, præſertim qui in fœmineum ſexum referuntur: nam ex maſculorum capite exemi lapidem cādidum ima parte carinatum. Omnium genera contrita, vinoque exhibita dolorē cholicum compeſcunt, ac calculum qui renibus infixus eſt, terunt ac cōminuunt, non ſolum grauitate & pondere, vt quidam exiſtimant, ſed inſita quadam vi, qua humorum collectionem diſſipant ac diſcutiunt. Carpionis triangularis lapis tritus, ſanguinis à naribus profluuium ſiſtit ac cohibet, adſtrigendi ratione, quod etiam guſtu percipis.

Zeevvolff. Snoek. Schelfiſch. Cabbeliau.

Carpioni à capite lapis eximitur.

De ſomniorum euentibus & quatenus obſeruanda, iiſq; adhibenda fides. CAP. XXXI.

CVm olim incredibili ſuperſtitione ac vanitate, ſomnia obſeruare, iiſq; fidere atq. adſenſum ad-

hibere ſoleant homines: Deus Opt. Max. qui nemině torqueri voluit anxiis dubiisq; rebus ac fallacibus, quæ animæ tranquillitatem perturbant, vetuit, neqs in his obſeruãdis eſſet curioſus, ac temerarias interpretationes confingeret, euentuſque ambiguos comminiſceretur. Huiuſmodi enim impoſturis nonnullos deſciſcere à Deo, atq; ad impios cultus deuolui. Quod ſi Deus in ſomno mentes noſtras in exquirẽda illius voluntate oſcitantes vellicat, animiſq. noſtris ſalutaria, quæq; illius verbis ac doctrinæ cõſentiunt, inſerit: magni ea momenti eſſe conuenit, ſummaque veneratione amplectenda: iis n. indicat, quid exigat, quidve a nobis præſtari velit eorum, q̃ vel illius ſplendorẽ illuſtrant, vel quæ ad noſtrum commodum, proximiq. emolumentum ſpectant. Ceterum illa etiam excutere atq. obſeruare fas eſt, nullaq; lex vetat, quæ in naturalium rerum ratione conſiſtunt, ſic tamen vt non fixe ac ſtabiliter illis inſiſtamus, cum plerunq; coniecturæ optatũ euentum non conſequantur. Imaginationes ſiquidem, & quæ per quietem ſimulacra menti obiiciuntur, ex ſpirituũ vaporumq. concurſu atq. agitatione excitantur, qui ſi craſſi ſint denſique ac copioſi, aut nulla inſomnia animo obuerſantur, aut cõfuſe & obſcure ea mens diſcernit ac diiudicat. Quod in temulentis fit, aut quos artus ſomnus ex laſſitudine opprimit. Quo fit vt ſomnia plerunq. turbulenta ſint atque obſcura. Cum n. vt Cicero ex Platonis ſententia diſſerit, ea pars animi quæ rationis eſt particeps, ſomno ſopita langueat, atq; altera pars immoderato potu ac paſtu ſit obſtupefacta; viſa quędam obiiciuntur tetra atq; immania, vt cũ aliquo miſceri videatur, feras hominesq; trucidare, atq; impie cruentari, multaq; facere impure cũ temeritate atq; impudentia. At qui moderato victu quieti ſe tradiderit, ea parte animi, in qua ratio & conſilium conſiſtit, alacri atque erecta, corpore vero nec inopia defecto, nec ſatietate affluẽte oppreſſo; tunc eueniet, vt mens

Leuit. 19.
Deuter. 13.

Somnia à Deo aliquando immitti.
Naturalia ſomnia obſeruanda.

De Diuinat.

eluceat, & ſe vegetam acremq. ad ſomniandum præbeat, ac viſa tranquilla & veracia occurrãt. Cuicunq; n. operi interdiu homo intentus eſt & occupatus, reſoluto in ſomnum corpore, retractat, ſecumq. verſat atq; agitat. Quod cuiq; pro ſuo vitæ inſtituto euenire, hoc venuſto carmine commonſtrat Claudianus: *Lib. 3. præfationis.*

Omnia quæ ſenſu voluuntur vota diurno,
Tempore nocturno reddit amica quies.
Venator defeſſa thoro dum membra reponit,
Mens tamen ad ſyluas, & ſua luſtra redit.
Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus,
Vanaq; nocturnis meta canetur equis.
Gaudet amans furto: permutat nauita merces:
Et vigil elapſus quærit auarus opes.
Blandaq; largitur fruſtra ſitientibus agris
Irriguus gelido pocula fonte ſopor.
Me quoque Muſarum ſtudium ſub nocte ſilenti
Artibus innumeris ſollicitare ſolet.

Nec ſane aliæ obuerſantur animo cogitationes aut ſimulacra, vbi corpus optime conſtitutum eſt, quam diuturnæ actiones ac quotidiana munia. Quod ſi quãdo ſomnus nec perpetuus fuerit, nec placidus, ſed inæqualis & interruptus, quem & inſomnia à memoratis diuerſa comitantur, ac minus conſuetæ viſiones occurrãt: vel craſſis, vt Plutar. ait, humorib. abundare corpus, vel ſpiritus intus turbatos eſſe declarat. Sic temulenti ac febricitãtes abſurdis inſomniis inquietari ſolent, adeo vt pleriq; horrenda ſpectra ſe videre imaginentur, lemures, ſtriges, harpyias, & quod melancholicis peculiare, cadauerosas facies vultusq. tetricos ac ſubtriſtes. Quib' vero bilis flaua redundat, faces, cædes, incendia, pugnas, rixas, iurgia mente cõcipiunt. Vt ſanguinei tripudia, cãtilenas, iocos, riſus, ac laſciua quæq; pituitoſi largã aquę copiã: Quapropter medici nõ prorſus operã luſerint, ſi ſubinde ab ægrotis, ac valetudinariis ſciſcitentur, qua ratione iis nox

De tuenda valetud.

Somnia ægrorũ & ebriorum.

Somnia varia pro humorum redundantia.

tranſacta ſit, quibus inſomniis mens fuerit exagitata illa ſiquidem morbos affectusque corporis indicant, atq; humorũ redundãtiam commonſtrant. Si quis n. ſordibus cœnoq. volutari ſe ſomniat, fœtidos putridosque humores in corpore coacervatos, indiciũ eſt. Si vero inter odoratos fragrantesq; floſculos verſari; ſynceros, purosq; ſuccos dominari argumento eſt.

De anno κλιμακτηρικῷ, hoc eſt, ſcalari & gradario, ſeptimo & nono. quibus annis corpora hominum manifeſtã mutationem ſuſtinent: ſenum potiſsime tertio & ſexageſim. Similiter de dierum criticorum ratione, hoc eſt, indiciis morborum, quibus Medici indubitanter ſalutem vel mortem ægrotis denuntiant. CAP. XXXII.

Lib. 15. cap. 7. AVguſtus Cæſar, teſte Gellio, ſibi gratulatus dicitur, ſuæq; incolumitati abunde proſpectum exiſtimabat, quod ætatis annum tertium & ſexageſimũ euaſiſſet. Is ſi quidem annus raro abſq. vitæ periculo tranſigi ſenibus ſolet: cuius in Belgica innumera exempla obſeruaui. Sunt autem duo annorum numeri, ſeptimus & nonus, qui plerumque rerum vitæq; immutationem ac grauia pericula inuehunt. Quo fit vt ſexageſimus tertius, qui vtriuſq; numeri multiplicatam atq; inuicem ſibi connexã ſummam continet, nõ ſine periculorum aceruo ingruat; nouies n. ſeptem, & ſexies nouem, ſexaginta tres conſtituunt, atque ob id climactericus is annus appellatur, quia à ſeptimo orſus, vitam hominis, velut per gradus quoſdã, peragat. Itaq; omnes qui per ſeptem, aut nouem annos conſurgunt, decretorij dicuntur, in quibus magnam mutationem ſubeunt homines: nam vel calumniis impeti ſolent, vel grauiſſimis morbis diuexari, vel periculis obiici, vel deniq. aliquod perpeti detrimentum ac iacturam vel facultatum vel valetudinis. Hos ergo annorũ decurſus ac volumina in omnib. etiam ætatibus obſeruare ſoleo, ſic vt impuberes atque infantes periclitari expertus ſim circa annũ quartum,

Annus ſexageſimus tertius ſenibus ſuſpectus.

ſepti-

ſeptimum, nonum, ac quartum decimum. Omnis enim pueritia, C. Celſo teſte, circa 40. diem periclitatur: deinde 7. anno, poſtmodum circa pubertatem. Plurimos autem noui, qui ætatis anno 1. & 20. ſint periclitati, deinde 28. nec vnquã poſt reuolutum annũ vel 7. vel 9. ab ancipiti morbo fuiſſe immunes: qui annorum decurſus tametſi non minus anxie ac ſuperſtitioſe obſeruandus metuendusq. ſit viris Chriſtianis: nihil tamen vetat circa ea tempora moderate, ac circumſpecte vitam victuſque rationem inſtituere, ne qua humorum copia coaceruetur, quæ his annis fomitem miniſtret, morborumque ſeminaria pbeat. Qua autẽ ratione per illos annorum circuitus morbi plerunq; incrudeſcant, à nemine hactenus explicatum eſt. Ego eo id euenire coniicio: ꝙ certis annorum periodis corpus humanum magnam humorum collectionem ac redundantiã congeſſerit, quorum motu atq. agitatione morbi excitantur. Cum enim natura ad immodicã repletionem deuenerit, ac conceptacula humorum plenitudinem perferre nequeant, in morbum erumpere neceſſe eſt. Quamobrem omne ſtudium operamque conferre expedit ad materiæ exſuperantis euacuationem, ꝙ ſemper vere & autumno, vel inciſione venæ, vel purgantibus medicamentis moliendum eſt: hac enim ratione effeceris, vt poſt ſeptennale curriculum, aut in quem aliũ annus climactericus inciderit, morbum nõ metuas, aut aliquam corporis immutationem pertimeſcas. Ex hac autem annorum obſeruatione mos inoleuit apud pleraſq. gentes, vt herus fundiq. dominus nouos contractus ineat cum colonis 7. quoq. anno. Eadem ratione ſyluæ ex ſalice, betula, populo alba & nigra, omnibuſq; arbuſtis, quæ vdo mollique ligno conſtant, quarto quoq. anno cædi ſolent: quæ vero ex dura materia conſiſtunt, vt ſunt quercus, ilex, robur, vlnus, fraxinus, ſeptimo aut nono mutilari truncariq. poſtulant.

Lib. 2. cap. 2.

Anni non ſuperſtitioſe obſeruandi.

Cur anni climacterici periculoſi.

Quomodo euitanda pericula anni climacterici.

Simile ab arborum putatione.

Decretorii dies.

Non diſſimili ratione dies criticos obſeruant medici, quos ſi quis ex Hippocratis præſcripto exacte ad calculum reuocet, raro illum fruſtrari cōtinget, aut in prædicendis euentibus à ſcopo aberrare. Eſt autē Criſis ſubita in morbo, ad ſalutem aut mortem mutatio, quæ vel quarto, vel ſeptimo, nono deniq. atq; vndecimo, decimoque quarto ſolet terminari: Non deſunt, qui ad lunæ effectum dies decretorios referant. Sic aſtrologi morborum iudicia decernunt, cum luna conſiſtit in gradibus, qui vel quadrante, vel diametro mundi à ſigniferi parte diſtant, in qua hærebat in morbi initio. Ceterum ad hos radios nunc ſegnius nunc maturius puenit ob velociorem tardioremq. curſum. Criſis autem non omnib. eadem ob diuerſas naturas hominum, atq; ætatum, corporumque diſcrimen, ac radiorū qui à planetis aliis ad lunā deferuntur. Si decretorio die luna ſit in domo ſua, ſeu exaltatione cum Ioue aut Venere, qui benigni ſunt planetæ ac ſalutares, bonam fore criſin portendit. Si morbus in humorum plenitudine conſiſtit: bonum eſt ipſam in radiis tetragonis ſeu oppoſitis decreſcere. Quod ſi temporib. iiſdem luna Soli iungitur, vel Saturno, ominoſum eſt, morbique vel periculum, vel longitudinem denuntiat. Quod ſi luna decreſcens Saturnum comitetur incipiente iam morbo, aut illū diuturnum indicat, aut lethalem. Sin decreſcente ſidere id ipſum eueniat: cito diſcuſſum iri ægritudinē indicat, minimeq; periculoſam. Cæterum cum ſalutaria noxiaq. aſtrorum ſigna negligi olim, tum non nimis ſuperſtitioſe iis inhærendum cenſeo, ſed Hippoc. potius obſeruationibus inſiſtendum, vt quæ mihi ſemper viſæ ſunt magis fidæ minuſque dubioſæ ac fallaces, modo quis exacte omnia expēdat. Itaq. ego hanc dierum criticorum rationem non tam in aſtra, quam in naturam morborum corporumq; atque humorum qualitatem ac copiam refero. Natura ſiquidem

Criſis ſeu iudicium de morbis.

Aſtra ad morborum indicia conferunt.

dem cũ morbo luctatur, eumq; excuſſiſſe laborat, q̃ ſi in retundenda morbi ſæuitia torpeſcat, aut ſit inualida, primo quoq; tempore, nempe vel ſeptimo, vel nono, ad ſummum decimoquarto die conflictus terminatur. Simile n. quiddam iis corporibus euenit, quod vrbi arctiſſima obſidione oppreſſæ, quæ cum nõ ſatis inſtructa ſit commeatu, aliiſq. ad ꝓpulſandos hoſtes præſidiis, ne minimũ quidẽ inſultum perferre poteſt, ſed poſt vnã aut alteram oppugnationẽ labaſcit, atq; in hoſtium poteſtatẽ deuenit. Et quemadmodũ nonnunquã intermittitur aſſultus, impetrato aliquo reſpirandi ſpatio, ac rurſus redintegratis viribus acrius pugna incrudeſcit atq; intenditur: ita in acutis morbis vſuuenit, in quibus obſeruamus morbi impetum vt tempeſtates ac ſæuiores ventos conſileſcere, ſed denuo tanta violentia renouari, vt natura ægre ſubſiſtat, nec vita in ſeptimũ diem producenda videatur. *Simile ab vrbe obſeſſa.* *Simile à tempeſtatibus.*

Ceterum cum ſeptenarii numeri vis & facultas in multis naturę rebus ſit animaduerſa, ac viri etiam eccleſiaſtici magnam virtutem illi ſubeſſe perſuadeãt: medicorũ præcipue intereſt accurate illum obſeruare. In ſecunda ſiquidem aduerſaq; valetudine, in dierum, menſium, annorumque decurſu ac morborũ iudiciis magnum obtinere momentũ, quotidiana experimenta cõmonſtrant, ſic vt etiam qui inedia mori ſoleant, ſeptimo demum die mortem oppetant, aut ægre, ſi aliquid lambant ac deglutiant, in nonum vitam prorogare poſſint, ſopitis exſtinctiſq. ſpiritibus ac calore humoreque vitali conſumatis. *Septenarius numerus ſacratus.*

Qua ratione ſpeculum obiecta referat: Et quid ſtudioſis, quiq; continenti intuitu oculos fatigant, nitidus ſpeculi lauor commodi præſtet, tum qua ratione hebeſcentem viſum reſtauret. CAP. XXXIIII.

SPecula quibus in luxum noſtra abutitur ætas, formæq; venuſtatẽ venãtur mulierculæ, cũ ex aduerſo ſe iis comunt ac poliunt, genaſq; atq; oculos ſtibio *Mulieres comendi ſtudioſæ.*

fucisq. depingunt, in meliorem vſum excogitauit ſolertis naturæ induſtria, nempe vt contemplemur aſſiduę formæ humanæ dignitatē diuinique opificii prçſtantiam. Quamobrem Plato ſalubri conſilio temulentos adhortatus eſt, atq. iratos, vt ſeſe in ſpeculo identidem ſpectarent, confeſtim à tanta fœditate receſſuros. Quod ipſum Socrates adoleſcentib. conſulere ſolitus eſt, quo ſi eſſent egregia corporis forma, ac facie liberali, ne vitiis illam contaminarent: ſi vero deformi eſſent ſpecie, ac ſtatura minus decora, illam ingenii cultu, morumq. honeſtate penſarent. Inuenta itaque ſunt ſpecula, teſte Seneca, vt homo ſeipſe noſceret. Multi n. ex his conſecuti ſunt ſui notitiā atque optimam vitæ inſtituendæ rationē: formoſus, vt vitet infamiam: deformis, vt cognoſcat vitia corporis redimenda virtutibus: iuuenis, vt admoneatur defluxurā ætate formam, eoque paranda viatica, quæ auget, non depopulatur ſenectus: ſenex ac rugoſa anus, vt neglectis carnis illecebris, mortem imminentem meminerit. Ex ſpeculo itaque natura facultatem nacta eſt, vt ſeipſam videat ac contempletur, inſpectoque vultu, fronteq. ac facie, quæ multarum rerum ſunt indices, in ſui conſideratione verſetur, naturæque propenſionem exploret. Ita enim futuri ſumus proprii corporis phyſiognomones atq. inſpectores, noſtraq. vitia, ſi qua externus habitus cōmonſtrat, poterimus obſeruare, atque iis mederi. Sic ſcite Plautus in Epidico:

Ebriis & iratis ſpecula obiicienda.

Natural. quæſtion. lib. I.

Speculi præcipuus vſus.

Ex ſpeculo noſtram conditionem exploramus.

Non oris cauſa modo homines æquum fuit
Sibi habere ſpeculum vbi os contemplarent ſuum:
Sed qui perſpicere poſſint cor ſapientiæ.
Igitur perſpicere vt poſſint cordis copiam,
Vbi id inſpexiſſent, cogitarent poſtea
Vitam vt vixiſſent olim in adoleſcentia.

Hoc itaque commodi præſtat ſpeculi vſus, vt oculorū aciē ex continenti intuitu retuſam exacuat, oculoſq. laſſos reſtauret: colliguntur ſiquidem ſpiritus viſorii, nouiſq;

nouisq; à cerebro reſilientibus recreantur. Qua autē ratione ſpeculū ex aduerſo imaginem referat, à pleriſque dubitatum eſt. Alii enim in hoc ſimulacra eſſe opinantur, h. e. corporum noſtrorum figuras à noſtris corporibus emiſſas: alii imagines nō eſſe in ſpeculo, ſed ipſa adſpici corpora retorta oculorum acie, & in ſe rurſus deflexa. Itaque ſpecula res oſtendunt per reflexos radios. Reflexio enim à denſo eſt, ideoque ſpecula poſtica parte plumbo obducta ſunt, ne lumē per vitrum directe tranſmittatur. Res vero oppoſita apparet, ꝙ pars radii mouens oculum dirigitur in oppoſitū, ideo totus radius velut in partē illā, quaſi exporrectus accipitur, quo cōſequitur vt res oculis exhibeatur. Aduerſa autem parte corporis, non auerſa imagines referunt, ꝙ ſpecies quæ à corpore ſolido ꝑ aërem manat ad ſpeculi ſuperficiem, ſimplex puraq; eſt. Imagines itaque in ſpeculo colluceant, cum ex eo radii luminoſi regenerantur: repercuſſi enim ad oculum reſultant, in quo ſe conſpicit, & figuram graphice expreſſam quiſque intuetur. Non n. per ſpeculum videmus, nec imago formatur in ſpeculo: ſed in oculo: ſpeculum tamē adiuuat, cum viſum referiat. Atq; hæc eſt cauſſa, cur experrecti nocte lumen primo intuitu videamus, radiis retrocedētibus, ſeſeq; intuentibus, atq; in ſe retortis. Hinc colige, cur partes corporis dextræ efficiantur in ſpeculo læuæ, & è diuerſo. Simile enim quiddam accidit, quod tabulę maſſæque cereæ aut argillaceæ, in quam ſigillum imprimas, illidasque in reflexu, contrario modo ſe partes exhibent. Quod ipſum etiam in Typographicis formulis perſpicimus, tum laminis affabre cælatis, quibus artificioſa monochromata, h. e. effigies nullo pigmento, aut colorum fuco delineatas exprimi videmus, quorū ſemper partes dextræ ſiniſtris correſpondent. Ceterum qua ratione contingat ſolem in ſpeculo aquis ſubdito geminatum conſpici, quod etiam in nubibus

Speculum quid oculis conferat.

Speculum cur ex aduerſo imaginem referat.

Simile à ſigillis.

Simile ex typis librariis.

fieri ſolet portentoſo omine, vt imperiti quidam exiſtimant, à pleriſq. non animaduerſum eſt. Sunt enim qui exiſtimant Caniculam, aut ſidus aliud in confinio conſtitutum ſpectari, cum Solis ſplendor omnia aſtra ſtellasq. ita obſcuret, vt interdiu cōſpici nequeant. Verum duplex exhibetur Solis imago, primo aquæ, deinde ſpeculi ratione. Aquam ſiquidē ſpeculi naturā exprimere, omniaque auctiora efficere præter experientiam Virgilianus ille Corydon teſtatur:

Sol geminus in ſpeculo aquæ ſubdito.

Nec ſum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare.

Eclog. 2.

Primo itaq. ſpeculi fulgor Solis formā reflexu oſtentat, deinde aqua, à cuius ſuperficie retorqueri Solis radios contingit. Par eſt ratio de face, candela, aut Luna ſpeculo aquæ immerſo oppoſita, quæ duplicē rei obiectæ imaginem per reflexionem exhibet. Sunt & in alium vſum excogitata ſpecula concaua, quæ Soli oppoſita per reflexionem ignem flammasq; eliciunt, ac ſtipulas, feſtucas, alioſq. fomites ac nutrimenta arida ſuccendunt. Sic Archimedes hoſtium triremes vrentibus ſpeculis incendiſſe legitur. In illis ſiquidē reflectuntur omnes radii Solares extra locum incidentem, atque ad vnum punctum concurrentes obuia quæque inflammant.

Vrentia ſpecula.

Archimedis memorabile factum.

Qua vi & facultate polleat aqua vitæ, ſeu vinum ardens & cauſticum, vulgo Brandevvin, *& quibus id tuto exhiberi poſſit: obiter admirandi aliquot factitii huius liquoris effectus.* CAP. XXXIV.

EXcogitata eſt ſuperioris ætatis memoria in vſum ac commoditatem tuendæ valetudinis ſecundæ, propulſandæq. aduerſæ, Ars ſtillatitia qua ex herbis liquores ac medicatos ſuccos elicimus, quos tametſi non omnino pares cum his effectus obtinere certum eſt, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum aut decoctum, vel denique expreſſus ſuccus: non tamen prorſus reiiciendi, vt nonnulli factitant, nec cenſendi omnino

mnino inefficaces atque euanidi, cum illorum vis & qualitas nō penitus intercidat atque aboleatur, quod ipſum cum plurima, tum aqua vitæ, ſeu, vt vocant, ardens ac ſublimata, quod ex generoſo nonnunquam vino, plerumque ex fæce cuiuſq. villi vapeſcentis per turbinem ſeu metam furnariam prunis moderate excalefactam exprimitur, explorari poteſt. Illius ſiquidem vim mirificam in multis rebus ſum expertus. Quamlibet enim aſperum intenſumq. gelu exſiſtat, liquor is nunquam congelaſcit, nec in glaciem concreſcit aut cogitur, adeo vt atramentum ſcriptorium, tum pleraque alia, quibus guttas aliquot admiſceri contingit, nunquam frigore conſtringantur, idque ob extremam caliditatem ac tenuitatem qua eſt imbuta. Quod ſi experiri velis, ſyncerane ſit, an adulterina hæc quinta eſſentia: mantile aut linteum liquore illo madefacito, ac flammæ admoueto, ſi confeſtim inardeſcat illæſo intactoque linteo, efficaciſſima eſt. Inflammeſcunt ſiquidem ſudariola aqua hac macerata, at non conſumūtur. Flamma enim leniter modo peplo incumbit, nec penetrat, ſed lambendo abſorbet cognatum ſibi, ac familiarem igneæq; naturæ liquorem. Quod ſi volæ manus non nihil imponas, admota ex ardenti papyro flamma: ardeſcit quidem palma at manus non vritur. Si vero ſucco maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffenſe citraque læſionem plumbum liquefactum tractare poteris, modo celeri motu id perficias. Non eſt autem in rerum natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeo vt ſi cochlear ſtanneum aut plumbeum oleo feruenti aut plumbo liquefacto immergas, confeſtim liqueſcat ac diſſoluatur quod in feruentiſſima aqua nunquam effeceris. Oleum enim & pinguia quæque feruidiſſima fiunt, caloremque maximum concipiunt, ſic vt plumbum citiſſime fluxile fiat, ac liqueſcat pinguedinis admixtu, cum aqua prohibeat, quo minus calor in plumbum penetret; eoque fit,

Alembicum vulgo.

Aqua vitæ vis.

Aqua vitæ vt exploretur.

Plumbum liquefactum vt non vrat.

Plumbum liquefactum & oleum feruidū vrentiſſima.

vt anguillæ in craticula toſtæ, vehementer digitos adurant, ſi incircumſpecte verſare pergas, adhæret enim pingue digitis ac cutem exulcerat: ardoreq; veſicas ac bullas excitat. Cum autem quatuor ſint, quæ leuitatis ac grauitatis ratione inter ſe certent, vinum, aqua, mel, & oleum: horum omniũ leuiſſimum, minimeque ponderis eſt vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, ſummaſq; partes ſubit, oleo in imas ſubſidente. Eſt enim illi prorſus excocta terrea omnis concretio, totaq; illius ſubſtantia ignea, aëreaq; effecta eſt. Proximum huic leuitate eſt oleum præſertim ex lini & ſeſami ſemine expreſſum, quod nunq̃ præter cæterorum oleorum naturam, frigore indureſcit propter mollitiem atq; inſitam caliditatem. Huic liquor ſuccedit ex virentibus herbis ignis vi extractus, & vinum defœcatum, q̃ minimum dulcedinis admixtum habet. Nam vinum exoticum illud, q̃ baſtardum, & quẽ nos ſeropon, aut zerapium vocamus: omnem liquorẽ grauitate ſuperat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergãtur. Aqua cœleſtis, modo ne ſit turbida, eiuſdem fere cum vino ponderis eſt, nẽpe ea quæ menſe Maio cœlitus delapſa in multos annos reſeruatur. Mel vero iis tertia parte ponderoſius eſt. Nullus itaq; liquor, qui in aliquẽ vſum corpori humano adhibetur, aqua vitæ, quæ ſic appellatur, quod vitam fulciat, ſeniumq; remoretur, aut leuior, aut penetrantior, aut quæ omnia putredine, aut corruptione magis pręſeruet ac tueatur. Cuius vſus ſic inoleuit apud Belgas, vt liberalius quam valetudini commodum eſt, aſſumant. Neque enim omnibus, aut quouis tempore eius potus æque ſalubris eſt, macilentis ſiquidẽ, ſiccæq; naturæ hominib. denique æſtate vſus eius admodum pernitioſus eſt, adurit enim corpore, atq; humorem natiuum depopulatur. Obeſis autem corporibus atq; humidis, quiq; pituitoſis humoribus redundant, nihil incommodat,

Quatuor leuiſ. inter liquores.

Oleum lini & ſeſami non congelaſcit.

Vinum ardens quibus vſui.

modat, nam & humores excrementoſos concoquit, & corpora à lethargo, atque apoplexia, morbiſque frigidis vindicat ac tuetur, quapropter hibernis menſibus moderatum illius vſum concedo, nempe ſeſquidrachmam, quæ cochlearis menſuram implet, exquiſite zaccharo edulcatam, adiectoq; exiguo panis primarii bolo, quo minus vi adurenti cerebrum nareſq; feriat, aut hepati noxæ aliquid penetrabili feruentiq; calore inferat. Foris vero admotum neruis ac muſculis, membriſq; algore oppreſſis auxiliatur, omneſque affectus doloriſicos, qui in frigidis humoribus conſiſtunt, compeſcit ac diſcutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelā reſtituit, ſi ſeminis erucæ & aceti ſcyllitici momentum illi commiſceatur. Quod ſi id genus factitii vini bis aut ter in alueum ſtillatitiū immiſſum ignis vi extrahatur, incredibilem vim penetrandi conſequitur.

Argenti viui prodigioſa vis & natura, quod Belgis à mobilitate Quickſilber *dicitur.*

CAP. XXXV.

DVo conſtituta ſunt in natura rerum principia, ex quibus conflantur ex imis terræ viſcerib. omnia metallorum genera, quorum ſulphur, vt pater omnia efficit ac molitur: argētum viuum vt matris vice fungens, ea ex ſe laborari patitur ac produci: primum aurum, mox argentum, deinde ignobile quodq; metalli genus, vt ſtannum, plumbum, æs, cuprum, ferrum, omniaq. cum ſuis primordiis affinitatem ac naturæ cognationem habent. Singula enim igni liqueſcunt, atque ad opus quodq; ductile accōmodari poſſunt. Hydrargyros autē, hoc eſt, aqueum iſtud argentū ac fuſile, qua vi & facultate polleat, cuiuſq; qualitatis ſit particeps, frigidæne an calidæ, varie inter ſe diſceptant Medici. Sunt qui frigidum & humidum eſſe contendunt; argumento quod tactu miram fri-

Sulphur & argentum viuum metallorum principia.

giditatem membris inferat, eaque in ſtuporem ac paralyſim adducat: alii calido ſiccoque affectu eſſe ſtatuunt, quod penetrabili vi conſpiciatur, adeo vt inciſa vena eorum, qui ſimel atque iterum ex morbo Venereo inuncti fuerunt, argentũ viuum emanaſſe conſpectum ſit: quod ego fieri crediderim, non ex inſita aut genuina caliditate, ſed quod rebus quibuſdam vrentibus vel exſtinguatur, vel admiſceatur, quibus retundi ſolet atq; hebetari frigida humidaq. qualitas, atq; ignea quædam induci. Eſt ſiquidẽ puluis quidam in vſum Chirurgis circumforaneis, præcipitatus dictus, quod opus ſuum celeriter ac præcipitanter peragat nõ ſine grauiſſimo corporis incommodo ardentem enim vim ac deleteriam huiuſmodi præparandi ratione adſciſcit ex Chalcanthi, aluminis, & ſalis nitri mixtura. Ceterum cum argenteus hic liquor diſſipatus ac diuulſus, ita rurſus coeat, ſibiq; cohæreat, atq; in ſe conglobetur, vt nõ ſit tractabilis, fingiq; poſſit, neo vllis medicamentis miſceri, niſi illius mobilitas cohibeatur, excogitauit induſtria humana aliquot rationes ac modos, quibus id affici poſſit, eiuſq. agilitas domari. Inter quos ille ſecurior eſt magiſq. innoxius, qui ſaliua hominis perficitur, cui momentum cineris, aut puſillum trituræ oſſis ſepiæ admixtum eſt. Eſt autem ſepia felis marina, cuius oſſe candido & friabili vtuntur aurifices, carne lubrica, ſanguine qui atramenti vſum præbeat. Ceterum hoc admiratione dignum eſt, quod cum omnia, quæ ex terra eruuntur, quamlibet ponderoſa ſint, huic metallo innatent chalybs, ferrum, plumbum, atque ænea quæq. ſolũ aurum ſubſidit, ab eoq. abſorbetur, atque argenteo colore imbuitur, qui niſi igne elui poteſt, ſic enim in fumum reſoluitur, atque in auras euaneſcit, teterrima odoris fœditate, non ſine graui aſtantium noxa, vt quibus membra obſtupeſcant, neruiq. emolliantur; quod fere in his ſpectamus,

Puluis præcipitatus.

Felis marina.

mus, qui deaurandis vaſis argēteis occupati ſunt, neque enim argentum auro obduci incruſtariq; poteſt niſi argenti viui miniſterio, quo vno obſequioſum fit ac tractabile: nam cum omnia metalla reſpuat, ſolo auro afficitur, eoque ſe commiſcet, fingique patitur. Sic ſæpe experimentum feci in argenti viui ſeſquilibra, duas plumbi libras innatare, auri vero denariū, vel etiam ſcrupulum, quæ tertia drachmæ pars eſt, demergi. Ex omnibus autem metallis ægerrime adhæreſcit argento, ægre admodum plumbo, difficillime ferro, æri mediocriter. Huius argenti viuaciſſimique liquoris conditionem aliqua ex parte æmulatur plumbum liquefactum. Omnia ſiquidē illi innatant, ferrum, ſilices, teſtæ ac pleraque alia quæ igni non liqueſiunt, naturaque ſunt fluxili ac fluida: nam cum plumbo liquido nihil ſit magis feruidum, aurum, argentum, ſtannum illi innatāt quidem, ſed confeſtim, vt cera, diffluunt ac diſſoluuntur. In eo quoq; argento viuo affine eſt, quod in planam tabulam effuſum, guttis hinc inde diſperſis, illam lubrica humiditate non imbuit, nec tabellis inhæret, ſed incredibili agilitate motuq; inſtabili rurſus coit, ac globuli in ſeſe confluunt, ac conglomerantur, eo quod materia illis denſa ſit coacta, ſolida, ac continuata, eaque denſitate, vt nihil aëris in ſe contineat. Quo fit vt non ſolum ponderis ratione, ſed quod nihil aëreæ ſubſtantiæ in ſe contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum ſeu lignum aloes licet leue ſit, nec vllius ponderis ſubſidit atque aquæ immerſum in profundum abitur, quod compactum ſit, nec illi quidquam inane inſit.

Nihil abſque argento viuo inauratur.

Lignum aloës licet leue, demergitur.

Qua ratione in ſalis inopia carnes, aliaq; edulia à putredine conſeruari poſſint. Obiter ſalis aerisq; vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SAlis conditura quantopere nobis vſui ſit & neceſſaria, nemo eſt qui neſciat. Nam præter id quod

ſal eſculenta quæq. ſapida efficiat. guſtuiq. ac palato gratiſſima, cib q. auiditatem incitat, tum omnia à putrilagine vindicat ac tuetur, præſertim cui omnes limoſæ ſordes excoctæ ademtæque ſunt. Sic enim micanti colore ſplẽdeſcit, illoque tuto condiri quæque poſſunt, atq; in multam æſtatem aſſeruari: abſorbet enim conſumitque excrementitium omnem humorem, ac cogit denſatq; carnes, ac ſalſamenta quæque ne quid ex ambiente aëre putredinis ſubire poſſit. Ceterum mirum cuiq. non immerito videri poteſt, fœcunditatis atq; expugnandæ ſterilitatis quandam vim ineſſe ſali: denique agros quoſdam feraces illius conſperſu efficit, quod à vero non eſſe alienum experimento compertum habeo. Obeſæ ſiquidem mulieres, quæ magna ex parte effœtæ ſunt, moderato illius in condimentis vſu fœcundæ fiunt, ac cõceptui idoneæ, abſtergit n. omnem vliginem, vuluamque plus ſatis vdam ac madidam exſiccat, efficitq. vt genitale ſemen facilius vtero minus lubrico adhæreſcat: aridis autẽ mulierculis & quibus vterus torridus eſt, vt fundus & terra ſiticuloſa, humectantia exhibenda: nam ſalſa ac acria reſpuunt. Viris quoque lumbos incitare, mouereq. tentiginem Belgæ commonſtrant, qui cum ſalitis affatim vtantur, impenſe ſalaces exſiſtunt. Sic frequens marinorũ piſcium eſus, omniaq. teſtacea, oſtrea, gammari, locuſtæ cancri, cochleæ, conchæque marinæ libidinem concitant caliditatis mordaciſq. naturæ ratione. Quæ de cauſa Ægyptii, Plutarcho teſte, à ſale omnibuſq. ſalitis abſtinuerũt, quod ſalem Venerem irritare perſuaſum haberent. Itaque inſipida potius ſumenda exiſtimabant, quam condimento omnium ſuauiſſimo vti, qui mihi nimis ſuperſtitioſe id obſeruaſſe viſi ſunt, nec ſatis valetudini conſuluiſſe, cum à corporibus hominum putrefactionem ſal arceat, humoremq. alienum atque adſcititium conſumat: adde quod fœcunditatis progignen-

Quod ſalis genus optimum.

Sal fœcunditatem confert.

In Sympoſ.

gnen-

gnendæque ſobolis genuinam quādam vim inſitam habeat, qua cōiugalis fœderis ſocietas ſtabilitur. Expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vſus, ac non ſolum in amplexu, figendiſq; oculis, ſed in omnibus negotiis obeundis reddit alacriores & erectiores: fœcunditati autem auxiliari vel illud argumento eſt, quod immenſa vis murium ſoricumque in marinis nauibus enaſci ſoleat, & quod mulieres ſalinariæ continenter pruriant, multarumque prolium ſint feraces: vt quibus naturæ ac piſcatores in portum delati ſunt adiumento, qui ſtrenuè rerum ſuarum ſatagunt. Hac inducti ratione in nonnullis regionibus coloni, iumentorū pabulo nonnihil ſalis inſpergunt, quo ſint ad cibum auidiores, atq; ad ſubeundos labores, gignendumq; magis alacres & erecti. Agris quoq; ſterilitatem eo expugnant, vbi plus ſatis paluſtres ſunt atq; vliginoſi. Cæterum ſi oppida, arceſque obſidione oppreſſas huius penuria laborare contingat, ſalſugo ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, cum ouum aut ſuccinum, quod vulgo ambra dicitur, in illa fluitet. Huic in conſeruandis eduliis viribus proximum eſt acetum, at vi non tam diuturna; niſi n. poſt aliquot menſes priori effuſo, recens condititiis rebus infundatur, mucore limoque obducuntur. Qua autem vi & facultate polleat, cūm ex multis, tum maxime ex eo experiri licet, quod ouum in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulo, in eam teneritatem teſta molleſcat, vt velut tenuis membrana, per annuli anguſtiam adigatur. Coticula quoque, aut ſilex aceto ſeptem dierū ſpatio domitus, digiti attritu in puluerē reſoluitur. Hinc Hannibal, quum alpes ſibi peruias faceret, atque Italiæ inhiaret, ferüenti aceto ſaxa diſſoluere ac diſſilire coegit alterius oculi iactura; tanta eſt enim ac tam penetrabilis aceti vis, vt ſaxa corrodat ac comminuat, cuius aliquando experimentum

Sal agros & iumenta fœcunda præſtat.

Salſugo.

Aceti vis.

Acetum ouum conſumit ac ſilicem diſſoluit.

fеci in gemma atque vnione ſeu margarita, ſed non admodum ſumtuoſa, vt erat Cleopatræ Ægyptii reginæ, quam illa aceto immerſam ac liquefactam (nam eius vis aſpera in tabem margaritas reſoluit) abſorbuit. Simili ratione venenis reſiſtit, ac peſtilentis morbi contagia repellit, ſic vt conſulte mihi facere videantur qui graſſante morbo populari moderatum aceti vſum ſibi familiarum reddunt. Diſſipat enim ac diſcutit vitioſum aërem, & ſi quid in corpus hauſtum eſt, prohibet humores infici ac putreſcere. Sic qui venena ore emungunt, ac ſordida vulnera exſugunt, aceto acri os colluunt. Verum illud ſtudioſe obſeruandum eſt, ne nimius eius ſit vſus, atque immodicus: nam cerebro ſiccitatem infert, ac ſomnum excutit, quapropter aquæ roſaceæ nonnihil admiſceri iubeo ac pauxillum vini Rhenenſis, crocique momentum; ſic enim minus incommodi caput accipit. Eiuſdem fere naturæ ſunt, parique affectu, quæ impenſe acida ſunt atque acerba, vt mala citrea, ſeu medica, tum quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi, quod ouali forma limonis nomine paſſim innoteſcit, cui tam acidus ineſt atque excedētis naturæ ſuccus, vt ſi huic malo per horas aliquot aureum nomiſma inſeras, imminuto acciſoq; pondere illud eximi deprehendes. Vt autem iſta perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æque ac calor adurit: ſic aqua ardens in præſeruādis rebus eſt efficaciſſima, ſiquidem carnes ac piſculenta quæque illa imbuta, à putredine tuta ſunt, ac vermiculis intacta. Cyminum vero, modo ne deſit illius copia, & caros, vulgo carui, poſt ſalem præſentanea ſunt in præſeruandis eduliis, ſi illis confricata recondantur, exſiccandi ratione; adeo vt illi qui crebro iis vtūtur, palleſcant, atq; exſangues efficiantur, quod humorem omnem natiuum depopulentur. Mel quoque, & quæ ſyrupus, dicitur ſapore melleo, licet nonnihil

Margaritæ aceto maceratæ liqueſcunt.

Limonis ſuccus corroſiuus.

Aqua ardens.

Cyminum Caros.

Mel. rupus.

ad

id atrum deuergat, vt Paſſum quæ Aroba Hiſpanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præſeruandi præſertim ceraſa, pruna, perſica, vuas, omneſque fructus arbuteos: quod ipſum etiam in Omphacio, quæ Agreſta vulgo dicitur expertus ſum. Omnium autem efficaciſſime, ſi cuiuſque generis fructus in olla ſeriatim collocatos, eaque accurate operculo obducta ac pice ita oblita, vt nihil vel aëris vel aquæ ſubingredi poſſit, in putei profundum demergas, elapſo anno omnia recentiſſima inuenies, ſaporiſque eximii. Cum enim ab ambiente aëre omnique vitioſo halitu ſint remotiſſima, non eſt qui corrumpi poſſint. Humiditas ſiquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua ſublata, inductaque ſiccitate, non facile quid tabeſcit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stockviſch* vocatur (nam Salpa alius eſt ab illo piſcis) tum alii plerique vento indurati, in aliquot annos aſſeruari poſſunt, quemadmodum & panis biſcoctus, qui nunquam muceſcit quod omnis humiditas excocta ſit. Intenſus itaque calor, atque frigus, quoniam ex æquo qualitatem ſiccam inducant, corpora ſeruant impu-trida. Hinc elice, qui fiat vt hybernis menſibus, gelu que rigido atque aſpero, minimo offenſaculo crus frangi ſoleat. Siquidem ex ambientis aëris ſiccitate os fragile efficitur ac rigeſcit, cum id ſtatu cœli humido lenteſcat, ac flexile fiat. Quod ipſum obſeruamus in candelis ex cera ſæuoque confectis.

Paſſum. Aroba.

Omphacium. Veruys.

Fructus puteis immerſi, atque in olla reconditi, diu conſeruantur.

Merluca, Stockviſch.

Gelu opportunum ad crurũ fractionem.

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obeſis magis ſalaces, magisq́ viri deſiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVlieres illæ magis feruidæ ſunt, acresq; in Venerem, magisq; auidæ explendę voluptatis, quibus plus caloris inſitũ eſt, ꝙ fere vſuuenire ſolet pallidis

feci in gemma atque vnione ſeu margarita, ſed non admodum ſumtuoſa, vt erat Cleopatræ Ægyptii reginæ, quam illa aceto immerſam ac liquefactam (nam eius vis aſpera in tabem margaritas reſoluit) abſorbuit. Simili ratione venenis reſiſtit, ac peſtilentis morbi contagia repellit, ſic vt conſulte mihi facere videantur qui graſſante morbo populari moderatum aceti vſum ſibi familiarum reddunt. Diſſipat enim ac diſcutit vitioſum aërem, & ſi quid in corpus hauſtum eſt, prohibet humores infici ac putreſcere. Sic qui venena ore emungunt, ac ſordida vulnera exſugunt, aceto acri os colluunt. Vterum illud ſtudioſe obſeruandum eſt, ne nimius eius ſit vſus, atque immodicus: nam cerebro ſiccitatem infert, ac ſomnum excutit, quapropter aquæ roſaceæ nonnihil admiſceri iubeo ac pauxillum vini Rhenenſis, crocique momentum; ſic enim minus incommodi caput accipit. Eiuſdem fere naturæ ſunt, parique affectu, quæ impenſe acida ſunt atque acerba, vt mala citrea, ſeu medica, tum quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi, quod ouali forma limonis nomine paſſim innoteſcit, cui tam acidus ineſt atque excedẽtis naturæ ſuccus, vt ſi huic malo per horas aliquot aureum nomiſma inſeras, imminuto acciſoq; pendere illud eximi deprehendes. Vt autem iſta perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æque ac calor adurit: ſic aqua ardens in præſeruãdis rebus eſt efficaciſſima, ſiquidem carnes ac piſculenta quæque illa imbuta, à putredine tuta ſunt, ac vermiculis intacta. Cyminum vero, modo ne deſit illius copia, & caros, vulgo carui, poſt ſalem præſentanea ſunt in præſeruandis eduliis, ſi illis confricata recondantur, exſiccandi ratione; adeo vt illi qui crebro iis vtũtur, palleſcant, atq; exſangues efficiantur, quod humorem omnem natiuum depopulentur. Mel quoque, & quæ ſyrupus, dicitur ſapore melleo, licet nonnihil

Margaritæ aceto maceratæ liqueſcunt.

Limonis ſuccus corroſiuus.

Aqua ardens.

Cyminum Caros.

Mel. Syrupus.

ad

id atrum deuergat, vt Paſſum quæ Aroba Hiſpanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præſeruandi præſertim ceraſa, pruna, perſica, vuas, omneſque fructus arbuteos: quod ipſum etiam in Omphacio, quæ Agreſta vulgo dicitur expertus ſum. Omnium autem efficaciſſime, ſi cuiuſque generis fructus in olla ſeriatim collocatos, eaque accurate operculo obducta ac pice ita oblita, vt nihil vel aëris vel aquæ ſubingredi poſſit, in putei profundum demergas, elapſo anno omnia recentiſſima inuenies, ſaporiſque eximii. Cum enim ab ambiente aëre omnique vitioſo halitu ſint remotiſſima, non eſt qui corrumpi poſſint. Humiditas ſiquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua ſublata, inductaque ſiccitate, non facile quid tabeſcit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stockviſch* vocatur (nam Salpa alius eſt ab illo piſcis) tum alii plerique vento indurati, in aliquot annos aſſeruari poſſunt, quemadmodum & panis biſcoctus, qui nunquam muceſcit quod omnis humiditas excocta ſit. intenſus itaque calor, atque frigus, quoniam ex æquo qualitatem ſiccam inducant, corpora ſeruant imputrida. Hinc elice, qui fiat vt hybernis menſibus, gelu que rigido atque aſpero, minimo offenſaculo crus frangi ſoleat. Siquidem ex ambientis aëris ſiccitate os fragile efficitur ac rigeſcit, cum id ſtatu cœli humido lenteſcat, ac flexile fiat. Quod ipſum obſeruamus in candelis ex cera ſæuoque confectis.

Paſſum. Aroba.

Omphacium, Veruys.

Fructus puteis immerſi, atque in olla reconditi, diu conſeruantur.

Merluca, Stockviſch.

Gelu opportunum ad cruris fractionem.

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obeſis magis ſalaces, magisq́ viri deſiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVlieres illæ magis feruidæ ſunt, acresq; in Venerem, magisq; auidæ explendę voluptatis, quibus plus caloris inſitū eſt, ꝙ fere vſuuenire ſolet pallidis

ac macilentis, quæque ſubfuſco colore exſiſtunt, habent enim illæ partes genitales acri mordacique ſalſugine imbutas, quocirca irrigari humectarique poſtulant, atque hinc eſt, quod æſtate fœminæ magis pruriant, ac concubitum appetant auidius, cum eo tempore iis calor augeſcat, flaccidus autem fiat viris ac langueſcat. Qua ratione ruta, thymus, & pleraque impenſe calida, libidinẽ in viris exſtinguunt, acuunt autem in fœminis. In illis ſiquidem humorem ſeminalem depopulantur ac deſiccant: in iſtis conſumta ſuperuacua humiditate atque vligine, incaleſcit venus, atque ad libidinem incitatur. Quæ res efficit, vt vino, quod calorificum eſt, affatim impleri is ſexus cupiat. Obeſæ autem & rubicundæ mulieres, quia affluenti humore perfuſæ ſunt, ſemenque genitiuum dilutum habent, cupidine languida, magisque ſedata exſiſtunt. Itaq; delectum viros habere conuenit, nec cuiuis temere ac præcipitanter dexteram iniicere. Quiſquis enim gracili atque extenuato corpore, vergentique ætate ac deuexa, eam nactus eſt, quæ aſſidua prurigine vritur, quæque laſſata non ſatietur, carnificinam ſibi paratam meminerit, quæ idẽtidem incrudeſcit, ac magis magisque exaſperatur: cum viro tanquam hirudo & ſanguiſuga continenter adhæreat atque affixa ſit, nec patiatur defeſſo atque exhauſto vllas inducias conſtitui aut tantiſper intermitti congreſſum maritalem, dum vires collegerit, ac robur virile inſtauratum ſit.

Fœmina æſtate ſalaciores.

An affluenter atque auide, an ſenſim ac parcius, nonnulliſq́; interuallis, vrgente ſiti vel in menſæ accubitu, bibendum ſit.

CAP. XXXVIII.

PRæcipua tuendæ conſeruandæq. valetudinis ratio in cibi potusq. temperantia ac moderatione conſiſtit. Quum autẽ alias de ſicco alimento ac panis eſu abunde à nobis tractatum eſt, de potione, & quo cuique modo ac menſura eã adhibere conueniat, dicendum

dum putaui. Principio ſanis non poteſt certo aliquid ac determinate præſcribi. Q[illegible]andoquidem plerique diuerſæ potandi conſuetud[illegible]ni adſueti ſunt, quam citra valetudinis iactu[illegible]am ac detrimen[illegible]um mutare nemini procliue eſt. Optimus ac ſecuriſſimus bibendi modus pro ſua cuique ætate, pro temporum ratione, pro inueterata inolitaque conſuetudine, pro vini vehementia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris ſitienti præſcribatur ad deſiderium redimendum, & vt cibus in ſicco ne ſit, nec fluitet, ſed moderate potu madeſcat. Subinde itaque modiciſq. interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus ſuperinfuſo liquore identidem macerari, quo commodius peracta concoctione venas ſubeat, atq. in corpus digeratur. Omnis ebrietas præſertim iugis ac continuata, Dioſcoride teſte, pernicioſa quoniam nerui copioſo vino diebus ſingulis obſeſſi dant manus, totiuſq. corporis compago ſoluitur. Quapropter moderatam eſſe decet omnis liquoris, qui temulentiam infert, potationem. in eaque ſalſamentarios ac lanios nos imitari par eſt, qui vbi recōdunt in fruſta conciſa carnium piſciumque partes ac ſegmenta, ſalſuginem per ſingulos ordines ac ſeries infundunt, digeſtaq. ſale condiunt. Sic nos quoque, modo valetudini conſultū cupimus, cibū decenti ordine ac quantitate ingeſtum, potu vbi res poſcat, irrigabimus. Incoata autē cœptaq. concoctione ventriculum potu fatigare noxium eſt, interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiones, quibus operi inſiſtit, cibumq. concoqui atque elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deferueſcunt, atq; ebullire deſinunt offuſa aqua gelida, ſic ventriculus affluenti potione turbatus ab incepta concoctione deſiſtit, ſeriuſque munia ſua exſequitur, ac minus exacte cibum concoquit, vt qui ante legitimū temp' inconcoctus, vel in venarum anguſtias, vel inteſtinorū laxi-

Ebrietas Dioſcoridi deteſtata, lib. cap. 7.

Simile à laniis.

Incepta concoctione, potu abſtinendum.

Simile à re culinaria.

tatem propellatur, quo fit vt cibi vſus fructuſq. homini pereat atq. ex viſcerum obſtructione, quæ humorum putredinem inducit. morborumque ac febrium ſeminaria acciri contingat. Quod ipſum iis quoq. euenit, qui inter initia, primoq. menſæ accubitu auide ſe potu ingurgitant. Prolui enim confeſtim alimenta contingit, nec diu ſtomacho inhærere. Quamobrem conſultum arbitror inter edendum non confertim nec auide, ſed ſenſim ac paulatim bibendum, quo commode vtraque miſceri queant pariq. concoctione perfici illis præſertim, qui meatus amplos habent, venarumq. conceptacula laxa. Qui vero ea vtuntur edendi conſuetudine, vt ad prandii medium à potu ſibi temperent, affatim bibere debent, quo potius penetret, ac per cibum vndiq. diffundetur: his quoque, qui ex febri æſtuant, potuq. refocillari geſtiunt, affluenter bibendum, verum non impigre, nec raptim, ſed ſenſim longoque ac productiore hauſtu. Sic enim ventriculum vbertim humectat, nec potius confeſtim in veſicam delabitur. Modicus ſiquidem potus, nec ſitim reſtringit, nec calorem reprimit, ſed magis adauget. Vt enim carbones foſſiles in fabrorum vaporario humentib. ſcopis ſubinde irrigatæ inflammeſcunt ardentius, ſic parciori potu accenditur, non ſopitur febrilis calor maiorq. excitatur bibendi auiditas. Qui vero ex laſſitudine æſtuque ſiticuloſi ſunt, iis ſenſim ac placide ſedanda ſitis. Sic enim liquor magis adhæreſcit, omneſq. partes aridas humore imbuit. Cæterum huic argumento annectere viſum eſt illos, qui vel ex febri hectica, vel phthiſi tabeſcunt, atq. ex morbis extreme macilenti ſunt, cibum ſolidum magis commode deglutire, quam vllum liquorem. Pondus ſiquidem, cibique grauitas vias iugulares dilatat meatuſq. gulæ peruios facit. ſic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit: cum n. paries ductuſq. gutturis, qui

Senſim non auide bibendũ.

Quibus affatim bibendum.

Ab officina fabrili ſimile.

Cibum aliquando commodius, quam potum deglutire.

huiuſ-

huiuſmodi officiis ſint deſtinati, collapſi ſint ac ſubſederint, ſic vt latera vtrinque ſe premant; potus propter tenuitatem, & quod nihil adferat ponderis, illos ægre dilatare poteſt, atque inoffenſe permeare, niſi bibant affluentius: hac ſiquidem ratione dehiſcunt fauces, ac potus defluit. Simile quiddam euenit paralyticis, & qui apoplexia feriuntur. Spiritus enim cum tenues ſint ac ſubtiles, non facile a cerebro ad neruos penetrant. Quo fit vt motus ſenſusq; illis eripiantur, humores vero qui membra nutriunt, pondere ac grauitate viam ſibi ſternunt, aditumq. ſibi ad partes corporis patefaciunt. Sic radii ſolares caliginoſam denſamque nubem diſſecare nequeunt, cum grando faciliме id efficiat. Quocirca non eſt quod quiſquam miretur, qui fiat vt paralytica membra nutriantur, cũ ſentiendi mouendiq. facultate ſint deſtituta: per latas ſiquidem vias membra alimenta ſuſcipiunt ſuaq; craſſitie ſibi viam faciunt, quod ipſum ſpiritus, tenuitatis ratione, facere non poſſunt: nerui itaque orbati ſpiritu animali, membris motũ ſenſumq; adimunt, ſed ſi per alias vias, quam per neruos nutriuntur nempe per venarum riuos ac ſanguinis conceptacula.

Spiritus non æque ac cibus ad neruos penetrat.

Simile à ſole & grandine.

Nerui motu & ſenſu præditi.

Quæcunq; propere ac feſtinanter matureſcunt vel iuſtam longitudinem aſſequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt: quod infantes ac ſtirpium aliquot genera commonſtrant.

CAP. XXXIX.

VT in arboribus omniſque generis ſtirpibus quæ ſpectatiſſime adoleſcunt, atque ante legitimum tempus, conſuetumque morem maturitatem aſſequuntur, cito intercidunt ac confeſtim elangueſcũt: ita quoque in humanis ingeniis & corporibus, ſi quæ naturæ dotes ac munera ſpecioſius maturiusque ſe proferunt, minus diuturna eſſe ſolent, ac feſtinantius dilabi. Non ſubeſt enim ſolida vis, nec penitus firmis

Ab arboribus ſimile.

fieri ſolet portentoſo omine, vt imperiti quidam exiſtimant, à pleriſq. non animaduerſum eſt. Sunt enim qui exiſtimant Caniculam, aut ſidus aliud in confinio conſtitutum ſpectari, cum Solis ſplendor omnia aſtra ſtellasq. ita obſcuret, vt interdiu cōſpici nequeant. Verum duplex exhibetur Solis imago, primo aquæ, deinde ſpeculi ratione. Aquam ſiquidē ſpeculi naturā exprimere, omniaque auctiora efficere præter experientiam Virgilianus ille Corydon teſtatur:

Sol geminus in ſpeculo aquæ ſubdito.

Nec ſum adeo informis, nuper me in littore vidi,
Cum placidum ventis ſtaret mare.

Eclog. 2.

Primo itaq. ſpeculi fulgor Solis formā reflexu oſtentat, deinde aqua, à cuius ſuperficie retorqueri Solis radios contingit. Par eſt ratio de face, candela, aut Luna ſpeculo aquæ immerſo oppoſita, quæ duplicē rei obiectæ imaginem per reflexionem exhibet. Sunt & in alium vſum excogitata ſpecula concaua, quæ Soli oppoſita per reflexionem ignem flammasq; eliciunt, ac ſtipulas, feſtucas, aliosq. fomites ac nutrimenta arida ſuccendunt. Sic Archimedes hoſtium triremes vrentibus ſpeculis incendiſſe legitur. In illis ſiquidē reflectuntur omnes radii Solares extra locum incidentem, atque ad vnum punctum concurrentes obuia quæque inflammant.

Vrentia ſpecula.

Archimedis memorabile factum.

Qua vi & facultate polleat aqua vitæ, ſeu vinum ardens & cauſticum, vulgo Brandevvin, *& quibus id tuto exhiberi poſſit: obiter admirandi aliquot factitii huius liquoris effectus.*

CAP. XXXIV.

EXcogitata eſt ſuperioris ætatis memoria in vſum ac commoditatem tuendæ valetudinis ſecundæ, propulſandæq. aduerſæ, Ars ſtillatitia qua ex herbis liquores ac medicatos ſuccos elicimus, quos tametſi non omnino pares cum his effectus obtinere certum eſt, nec tam efficaces, vt herbarum dilutum aut decoctum, vel denique expreſſus ſuccus: non tamen prorſus reiiciendi, vt nonnulli factitant, nec cenſendi omnino

mnino inefficaces atque euanidi, cum illorum vis & qualitas nō penitus intercidat atque aboleatur, quod ipſum cum plurima, tum aqua vitæ, ſeu, vt vocant, ardens ac ſublimata, quod ex generoſo nonnunquam vino, plerumque ex fæce euiuſq. villi vapeſcentis per turbinem ſeu metam furnariam prunis moderate excalefactam exprimitur, explorari poteſt. Illius ſiquidem vim mirificam in multis rebus ſum expertus. Quamlibet enim aſperum intenſumq. gelu exſiſtat, liquor is nunquam congelaſcit, nec in glaciem concreſcit aut cogitur, adeo vt atramentum ſcriptorium, tum pleraque alia, quibus guttas aliquot admiſceri contingit, nunquam frigore conſtringantur, idque ob extremam caliditatem ac tenuitatem qua eſt imbuta. Quod ſi experiri velis, ſyncerane ſit, an adulterina hæc quinta eſſentia: mantile aut linteum liquore illo madefacito, ac flammæ admoueto, ſi confeſtim inardeſcat illæſo intactoque linteo, efficaciſſima eſt. Inflammeſcunt ſiquidem ſudariola aqua hac macerata, at non conſumūtur. Flamma enim leniter modo peplo incumbit, nec penetrat, ſed lambendo abſorbet cognatum ſibi, ac familiarem igneæq; naturæ liquorem. Quod ſi volæ manus non nihil imponas, admota ex ardenti papyro flamma: ardeſcit quidem palma at manus non vritur. Si vero ſucco maluæ aut mercurialis manus oblinas, inoffenſe citraque læſionem plumbum liquefactum tractare poteris, modo celeri motu id perficias. Non eſt autem in rerum natura plumbo liquido, aut oleo feruido quid vrentius, adeo vt ſi cochlear ſtanneum aut plumbeum oleo feruenti aut plumbo liquefacto immergas, confeſtim liqueſcat ac diſſoluatur quod in feruentiſſima aqua nunquam effeceris. Oleum enim & pinguia quæque feruidiſſima fiunt, caloremque maximum concipiunt, ſic vt plumbum citiſſime fluxile fiat, ac liqueſcat pinguedinis admixtu, cum aqua prohibeat, quo minus calor in plumbum penetret; eoque fit,

Alembicum vulgo.

Aqua vitæ vis.

Aqua vitæ vt exploretur.

Plumbum liquefactum vt non vrat.

Plumbum liquefactum & oleum feruidū vrentiſſima.

vt anguillæ in craticula toſtæ, vehementer digitos adurant, ſi incircumſpecte verſare pergas, adhæret enim pingue digitis ac cutem exulcerat: ardoreq; veſicas ac bullas excitat. Cum autem quatuor ſint, quæ leuitatis ac grauitatis ratione inter ſe certent, vinum, aqua, mel, & oleum: horum omniũ leuiſſimum, minimeque ponderis eſt vinum ardens, quod oleo admixtum fluitat, ſummaſq; partes ſubit, oleo in imas ſubſidente. Eſt enim illi prorſus excocta terrea omnis concretio, totaq; illius ſubſtantia ignea, aëreaq. effecta eſt. Proximum huic leuitate eſt oleum præſertim ex lini & ſeſami ſemine expreſſum, quod nunq̃ præter cæterorum oleorum naturam, frigore indureſcit propter mollitiem atq; inſitam caliditatem. Huic liquor ſuccedit ex virentibus herbis ignis vi extractus, & vinum defœcatum, ꝙ minimum dulcedinis admixtum habet. Nam vinum exoticum illud, ꝙ baſtardum, & quē nos ſeropon, aut zerapium vocamus: omnem liquorē grauitate ſuperat, ita vt dolia illo liquore oppleta demergātur. Aqua cœleſtis, modo ne ſit turbida, eiuſdem fere cum vino ponderis eſt, nēpe ea quæ menſe Maio cœlitus delapſa in multos annos reſeruatur. Mel vero iis tertia parte ponderoſius eſt. Nullus itaq; liquor, qui in aliquē vſum corpori humano adhibetur aqua vitæ, quæ ſic appellatur, quod vitam ſulciat, ſeniumq; remoretur, aut leuior, aut penetrantior, aut quæ omnia putredine, aut corruptione magis prǣſeruet ac tueatur. Cuius vſus ſic inoleuit apud Belgas, vt liberalius quam valetudini commodum eſt, aſſumant. Neque enim omnibus, aut quouis tempore eius potus æque ſalubris eſt, macilentis ſiquidē, ſiccæq; naturæ hominib. denique æſtate vſus eius admodum pernitioſus eſt, adurit enim corpore, atq; humorem natiuum depopulatur. Obeſis autem corporibus atq; humidis, quiq; pituitoſis humoribus redundant, nihil incommodat,

Quatuor leuiſ. inter liquores.

Oleum lini & ſeſami non congelaſcit.

Vinum ardens quibus vſui.

modat, nam & humores excrementoſos concoquit, & corpora à lethargo, atque apoplexia, morbiſque frigidis vindicat ac tuetur, quapropter hibernis menſibus moderatum illius vſum concedo, nempe ſeſquidrachmam, quæ cochlearis menſuram implet, exquiſite zaccharo edulcatam, adiectoq; exiguo panis primarii bolo, quo minus vi adurenti cerebrum nareſq; feriat, aut hepati noxæ aliquid penetrabili feruentiq; calore inferat. Foris vero admotum neruis ac muſculis, membriſq; algore oppreſſis auxiliatur, omneſque affectus dolorificos, qui in frigidis humoribus conſiſtunt, compeſcit ac diſcutit vi calorifica, ac celeritate penetrandi. Quin & apoplecticis loquelā reſtituit, ſi ſeminis erucæ & aceti ſcyllitici momentum illi commiſceatur. Quod ſi id genus factitii vini bis aut ter in alueum ſtillatitiū immiſſum ignis vi extrahatur, incredibilem vim penetrandi conſequitur.

Argenti viui prodigioſa vis & natura, quod Belgis à mobilitate Quickſilber *dicitur.*

CAP. XXXV.

DVo conſtituta ſunt in natura rerum principia, ex quibus conflantur ex imis terræ viſcerib. omnia metallorum genera, quorum ſulphur, vt pater omnia efficit ac molitur: argētum viuum vt matris vice fungens, ea ex ſe laborari patitur ac produci: primum aurum, mox argentum, deinde ignobile quodq; metalli genus, vt ſtannum, plumbum, æs, cuprum, ferrum, omniaq; cum ſuis primordiis affinitatem ac naturæ cognationem habent. Singula enim igni liqueſcunt, atque ad opus quodq; ductile accōmodari poſſunt. Hydrargyros autē, hoc eſt, aqueum iſtud argentū ac fuſile, qua vi & facultate polleat, cuiuſq; qualitatis ſit particeps, frigidæne an calidæ, varie inter ſe diſceptant Medici. Sunt qui frigidum & humidum eſſe contendunt; argumento quod tactu mirami fri-

Sulphur & argentum viuum metallorum principia.

giditatem membris inferat, eaque in ſtuporem ac paralyſim adducat: alii calido ſiccoque affectu eſſe ſtatuunt, quod penetrabili vi conſpiciatur, adeo vt inciſa vena eorum, qui ſimel atque iterum ex morbo Venereo muncti fuerunt, argentū viuum emanaſſe conſpectum ſit: quod ego fieri crediderim, non ex inſita aut genuina caliditate, ſed quod rebus quibuſdam vrentibus vel exſtinguatur, vel admiſceatur, quibus retundi ſolet atq; hebetari frigida humidaq; qualitas, atq; ignea quædam induci. Eſt ſiquidē pulMuis quidam in vſum Chirurgis circumforaneis, præcipitatus dictus, quod opus ſuum celeriter ac præcipitanter peragat nō ſine grauiſſimo corporis incommodo ardentem enim vim ac deleteriam huiuſmodi præparandi ratione adſciſcit ex Chalcanthi, aluminis, & ſalis nitri mixtura. Ceterum cum argenteus hic liquor diſſipatus ac diuulſus, ita ruiſus coeat, ſibiq; cohæreat, atq; in ſe conglobetur, vt nō ſit tractabilis, fingiq; poſſit, nec vllis medicamentis miſceri, niſi illius mobilitas cohibeatur, excogitauit induſtria humana aliquot rationes ac modos, quibus id affici poſſit, eiuſq. agilitas domari. Inter quos ille ſecurior eſt magiſq. innoxius, qui ſaliua hominis perficitur, cui momentum cineris, aut puſillum trituræ oſſis ſepiæ admixtum eſt. Eſt autem ſepia felis marina, cuius oſſe candido & friabili vtuntur aurifices, carne lubrica, ſanguine qui atramenti vſum præbeat. Ceterum hoc admiratione dignum eſt, quod cum omnia, quæ ex terra eruuntur, quamlibet ponderoſa ſint, huic metallo innatent chalybs, ferrum, plumbum, atque ænea quæq. ſolū aurum ſubſidit, ab eoq. abſorbetur, atque argenteo colore imbuitur, qui niſi igne elui poteſt, ſic enim in fumum reſoluitur, atque in auras euaneſcit, teterrima odoris fœditate, non ſine graui aſtantium noxa, vt quibus membra obſtupeſcant, neruiq. emolliantur: quod fere in his ſpectamus,

Puluis præcipitatus.

Felis marina.

mus, qui deaurandis vaſis argẽteis occupati ſunt, neque enim argentum auro obduci incruſtariq; poteſt niſi argenti viui miniſterio, quo vno obſequioſum fit ac tractabile: nam cum omnia metalla reſpuat, ſolo auro afficitur, eoque ſe commiſcet, fingique patitur. Sic ſæpe experimentum feci in argenti viui ſeſquilibra, duas plumbi libras innatare, auri vero denariũ, vel etiam ſcrupulum, quæ tertia drachmæ pars eſt, demergi. Ex omnibus autem metallis ægerrime adhæreſcit argento, ægre admodum plumbo, difficillime ferro, æri mediocriter. Huius argenti viuaciſſimique liquoris conditionem aliqua ex parte æmulatur plumbum liquefactum. Omnia ſiquidẽ illi innatant, ferrum, ſilices, teſtæ ac pleraque alia quæ igni non liqueſiunt, naturaque ſunt fluxili ac fluida: nam cum plumbo liquido nihil ſit magis feruidum, aurum, argentum, ſtannum illi innatãt quidem, ſed confeſtim, vt cera, diffluunt ac diſſoluuntur. In eo quoq; argento viuo affine eſt, quod in planam tabulam effuſum, guttis hinc inde diſperſis, illam lubrica humiditate non imbuit, nec tabellis inhæret, ſed incredibili agilitate motuq; inſtabili rurſus coit, ac globuli in ſeſe confluunt. ac conglomerantur, eo quod materia illis denſa ſit coacta, ſolida, ac continuata, eaque denſitate, vt nihil aëris in ſe contineat. Quo fit vt non ſolum ponderis ratione, ſed quod nihil aëreæ ſubſtantiæ in ſe contineat, in imum deuoluitur. Sic Agallochum ſeu lignum aloes licet leue ſit, nec vllius ponderis ſubſidit atque aquæ immerſum in profundum abitur, quod compactum ſit, nec illi quidquam inane inſit.

Nihil abſque argento viuo inauratur.

Lignum aloës licet leue, demergitur.

Qua ratione in ſalis inopia carnes, aliaq; edulia à putredin conſeruari poſſint. Obiter ſalis aceti; vis mirifica.

CAP. XXXVI.

SAlis conditura quantopere nobis vſui ſit & neceſſaria, nemo eſt qui neſciat. Nam præter id quod

ſal eſculenta quæq. ſapida efficiat. guſtuiq. ac palato gratiſſima, cib q. auiditatem incitat, tum omnia à putrilagine vindicat ac tuetur, præſertim cui omnes limoſæ ſordes excoctæ ademtæque ſunt. Sic enim micanti colore ſplẽdeſcit, illoque tuto condiri quæque poſſunt, atq; in multam æſtatem aſſeruari: abſorbet enim conſumitque excrementitium omnem humorem, ac cogit denſatq; carnes, ac ſalſamenta quæque ne quid ex ambiente aëre putredinis ſubire poſſit.

Quod ſalis genus optimum.

Sal fœcunditatem confert.

Ceterum mirum cuiq. non immerito videri poteſt, fœcunditatis atq; expugnandæ ſterilitatis quandam vim ineſſe ſali: denique agros quoſdam feraces illius conſperſu efficit, quod à vero non eſſe alienum experimento compertum habeo. Obeſæ ſiquidem mulieres, quæ magna ex parte effœtæ ſunt, moderato illius in condimentis vſu fœcundæ fiunt, ac cõceptui idoneæ, abſtergit n. omnem vliginem, vuluamque plus ſatis vdam ac madidam exſiccat, efficitq. vt genitale ſemen facilius vtero minus lubrico adhæreſcat: aridis autẽ mulierculis & quibus vterus torridus eſt, vt fundus & terra ſiticuloſa, humectantia exhibenda: nam ſalſa ac acria reſpuunt. Viris quoque lumbos incitare, mouereq. tentiginem Belgæ commonſtrant, qui cum ſalitis affatim vtantur, impenſe ſalaces exſiſtunt. Sic frequens marinorũ piſcium eſus, omniaq. teſtacea, oſtrea, gammari, locuſtæ cancri, cochleæ, conchæque marinæ libidinem concitant caliditatis mordaciſq. naturæ ratione. Quæ de cauſa Ægyptii, Plutarcho teſte, à ſale omnibuſq. ſalitis abſtinuerũt, quod ſalem Venerem irritare perſuaſum haberent. Itaque inſipida potius ſumenda exiſtimabant, quam condimento omnium ſuauiſſimo vti, qui mihi nimis ſuperſtitioſe id obſeruaſſe viſi ſunt, nec ſatis valetudini conſuluiſſe, cum à corporibus hominum putrefactionem ſal arceat, humoremq. alienum atque adſcititium conſumat: adde quod fœcunditatis progignen-

In Sympoſ.

gnendæque ſobolis genuinam quādam vim inſitam habeat, qua cōiugalis fœderis ſocietas ſtabilitur. Expergefacit enim animi vigorem moderatus eius vſus, ac non ſolum in amplexu, figendiſq; oculis, ſed in omnibus negotiis obeundis reddit alacriores & erectiores: fœcunditati autem auxiliari vel illud argumento eſt, quod immenſa vis murium ſoricumque in maximis nauibus enaſci ſoleat, & quod mulieres ſalinariæ continenter pruriant, multarumque prolium ſint feraces: vt quibus naturæ ac piſcatores in portum delati ſunt adiumento, qui ſtrenuè rerum ſuarum ſatagunt. Hac inducti ratione in nonnullis regionibus coloni, iumentorū pabulo nonnihil ſalis inſpergunt, quo ſint ad cibum auidiores, atq; ad ſubeundos labores, gignendumq; magis alacres & erecti. Agris quoq; ſterilitatem eo expugnant, vbi plus ſatis paluſtres ſunt atq; vliginoſi. Cæterum ſi oppida, arceſque obſidione oppreſſas huius penuria laborare contingat, ſalſugo ex aqua marina conficienda, quam tum demum efficacem experieris, cum ouum aut ſuccinum, quod vulgo ambra dicitur, in illa fluitet. Huic in conſeruandis eduliis viribus proximum eſt acetum, at vi non tam diuturna; niſi n. poſt aliquot menſes priori effuſo, recens condititiis rebus infundatur, mucore limoque obducuntur. Qua autem vi & facultate polleat, cūm ex multis, tum maxime ex eo experiri licet, quod ouum in acerrimo aceto triduo maceratum, aut plus paulo, in eam teneritatem teſta molleſcat, vt velut tenuis membrana, per annuli anguſtiam adigatur. Coticula quoque, aut ſilex aceto ſeptem dierū ſpatio domitus, digiti attritu in puluerē reſoluitur. Hinc Hannibal, quum alpes ſibi peruias faceret, atque Italiæ inhiaret, feruenti aceto ſaxa diſſoluere ac diſſilire coegit alterius oculi iactura; tanta eſt enim ac tam penetrabilis aceti vis, vt ſaxa corrodat ac comminuat, cuius aliquando experimentum

Sal agros & iumenta fœcunda præſtat.

Salſugo.

Aceti vis.

Acetum ouum conſumit ac totem diſſoluit.

feci in gemma atque vnione ſeu margarita, ſed non admodum ſumtuoſa, vt erat Cleopatræ Ægyptii reginæ, *Margaritæ aceto maceratæ liqueſcunt.* quam illa aceto immerſam ac liquefactam (nam eius vis aſpera in tabem margaritas reſoluit) abſorbuit. Simili ratione venenis reſiſtit, ac peſtilentis morbi contagia repellit, ſic vt conſulte mihi facere videantur qui graſſante morbo populari moderatum aceti vſum ſibi familiarum reddunt. Diſſipat enim ac diſcutit vitioſum aërem, & ſi quid in corpus hauſtum eſt, prohibet humores infici ac putreſcere. Sic qui venena ore emungunt, ac ſordida vulnera exſugunt, aceto acri os colluunt. Verum illud ſtudioſe obſeruandum eſt, ne nimius eius ſit vſus, atque immodicus: nam cerebro ſiccitatem infert, ac ſomnum excutit, quapropter aquæ roſaceæ nonnihil admiſceri iubeo ac pauxillum vini Rhenenſis, crocique momentum; ſic enim minus incommodi caput accipit. Eiuſdem fere naturæ ſunt, parique affe*Limonis ſuccus corroſiuus.*ctu, quæ impenſe acida ſunt atque acerba, vt mala citrea, ſeu medica, tum quæ vulgo Aurengia, & id genus pomi, quod ouali forma limonis nomine paſſim innoteſcit, cui tam acidus ineſt atque excedētis naturæ ſuccus, vt ſi huic malo per horas aliquot aureum nomiſma inſeras, imminuto acciſoq; pendere illud eximi deprehendes. Vt autem iſta perfici contingit vi algifica, ac frigore penetrabili, quod æque *Aqua ardens.* ac calor adurit: ſic aqua ardens in præſeruādis rebus eſt efficaciſſima, ſiquidem carnes ac piſculenta quæque illa imbuta, à putredine tuta ſunt, ac vermiculis *Cyminum Caros.* intacta. Cyminum vero, modo ne deſit illius copia, & caros, vulgo carui, poſt ſalem præſentanea ſunt in præſeruandis eduliis, ſi illis confricata recondantur, exſiccandi ratione; adeo vt illi qui crebro iis vtūtur, palleſcant, atq; exſangues efficiantur, quod humo*Mel. Syrupus.*rem omnem natiuum depopulentur. Mel quoque, & quæ ſyrupus, dicitur ſapore melleo, licet nonnihil

ad

id atrum deuergat, vt Paſſum quæ Aroba Hiſpanis dicitur, nonnullam etiam vim obtinent præſeruandi præſertim ceraſa, pruna, perſica, vuas, omnesque fructus arbuteos: quod ipſum etiam in Omphacio, quæ Agreſta vulgo dicitur expertus ſum. Omnium autem efficaciſſime, ſi cuiuſque generis fructus in olla ſeriatim collocatos, eaque accurate operculo obducta ac pice ita oblita, vt nihil vel aëris vel aquæ ſubingredi poſſit, in putei profundum demergas, elapſo anno omnia recentiſſima inuenies, ſaporisque eximii. Cum enim ab ambiente aëre omnique vitioſo halitu ſint remotiſſima, non eſt qui corrumpi poſſint. Humiditas ſiquidem omnia putredini obnoxia efficit, qua ſublata, inductaque ſiccitate, non facile quid tabeſcit. Sic Merlucæ, quæ nobis *Stockviſch* vocatur (nam Salpa alius eſt ab illo piſcis) tum alii plerique vento indurati, in aliquot annos aſſeruari poſſunt, quemadmodum & panis biſcoctus, qui nunquam muceſcit quod omnis humiditas excocta ſit. intenſus itaque calor, atque frigus, quoniam ex æquo qualitatem ſiccam inducant, corpora ſeruant impuitrida. Hinc elice, qui fiat vt hybernis menſibus, gelu que rigido atque aſpero, minimo offenſaculo crus frangi ſoleat. Siquidem ex ambientis aëris ſiccitate os fragile efficitur ac rigeſcit, cum id ſtatu cœli humido lenteſcat, ac flexile fiat. Quod ipſum obſeruamus in candelis ex cera ſæuoque confectis.

Paſſum. Aroba.

Omphacium. Veruys.

Fructus putei immerſi, atque in olla reconditi, diu conſeruantur.

Merluca, Stockviſch.

Gelu opportunum ad crurum fractionem.

Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obeſis magis ſalaces, magisq́ viri deſiderio pruriunt.

CAP. XXXVII.

MVlieres illæ magis feruidæ ſunt, acresq; in Venerem, magisq; auidæ explendæ voluptatis, quibus plus caloris inſitū eſt, ꝙ fere vſuuenire ſolet pallidis

ac macilentis, quæque ſubfuſco colore exſiſtunt, habent enim illæ partes genitales acri mordacique ſalſugine imbutas, quocirca irrigari humectarique poſtulant, atque hinc eſt, quod æſtate fœminæ magis pruriant, ac concubitum appetant auidius, cum eo tempore iis calor augeſcat, flaccidus autem fiat viris ac langueſcat. Qua ratione ruta, thymus, & pleraque impenſe calida, libidinē in viris exſtinguunt, acuunt autem in fœminis. In illis ſiquidem humorem ſeminalem depopulantur ac deſiccant: in iſtis conſumta ſuperuacua humiditate atque vligine, incaleſcit vterus, atque ad libidinem incitatur. Quæ res efficit, vt vino, quod calorificum eſt, affatim impleri is ſexus cupiat. Obeſæ autem & rubicundæ mulieres, quia affluenti humore perfuſæ ſunt, ſemenque genitiuum dilutum habent, cupidine languida, magisque ſedata exſiſtunt. Itaq; delectum viros habere conuenit, nec cuiuis temere ac præcipitanter dexteram iniicere. Quiſquis enim gracili atque extenuato corpore, vergentique ætate ac deuexa, eam nactus eſt, quæ aſſidua prurigine vritur, quæque laſſata non ſatietur, carnificinam ſibi paratam meminerit, quæ idētidem incrudeſcit, ac magis magisque exaſperatur: cum viro tanquam hirudo & ſanguiſuga continenter adhæreat atque affixa ſit, nec patiatur defeſſo atque exhauſto vllas inducias conſtitui aut tantiſper intermitti congreſſum maritalem, dum vires collegerit, ac robur virile inſtauratum ſit.

Fœminæ æſtate ſalaciores.

An affluenter atque auide, an ſenſim ac parcius, nonnullisq́; interuallis, vrgente ſiti vel in menſæ accubitu, bibendum ſit.

CAP. XXXVIII.

PRæcipua tuendæ conſeruandæq. valetudinis ratio in cibi potusq. temperantia ac moderatione conſiſtit. Quum autē alias de ſicco alimento ac panis eſu abunde à nobis tractatum eſt, de potione, & quo cuique modo ac menſura eā adhibere conueniat, dicendum

dum putaui. Principio ſanis non poteſt certo aliquid ac determinate præſcribi. Quandoquidem plerique diuerſæ potandi conſuetudini adſueti ſunt, quam citra valetudinis iacturam ac detrimentum mutare nemini procliue eſt. Optimus ac ſecuriſſimus bibendi modus pro ſua cuique ætate, pro temporum ratione, pro inueterata inolitaque conſuetudine, pro vini vehementia ac viribus decernitur. Sic potus vel vini, vel alterius liquoris ſitienti præſcribatur ad deſiderium redimendum, & vt cibus in ſicco ne ſit, nec fluitet, ſed moderate potu madeſcat. Subinde itaque modicisq. interuallis corpus potione refocillari debet, ac cibus ſuperinfuſo liquore identidem macerari, quo commodius peracta concoctione venas ſubeat, atq. in corpus digeratur. Omnis ebrietas præſertim iugis ac continuata, Dioſcoride teſte, pernicioſa quoniam nerui copioſo vino diebus ſingulis obſeſſi dant manus, totiuſq. corporis compago ſoluitur. Quapropter moderatam eſſe decet omnis liquoris, qui temulentiam infert, potationem. in eaque ſalſamentarios ac lanios nos imitari par eſt, qui vbi recōdunt in fruſta conciſa carnium piſciumque partes ac ſegmenta, ſalſuginem per ſingulos ordines ac ſeries infundunt, digeſtaq. ſale condiunt. Sic nos quoque, modo valetudini conſultū cupimus, cibū decenti ordine ac quantitate ingeſtum, potu vbi res poſcat, irrigabimus. Incoata autē cœptaq. concoctione ventriculum potu fatigare noxium eſt, interpellat enim ac remoratur naturæ facultates ac functiones, quibus operi inſiſtit, cibumq. concoqui atque elixari prohibet. Vt enim ollæ ac lebetes deuerueſcunt, atq; ebullire deſinunt offuſa aqua gelida, ſic ventriculus affluenti potione turbatus ab incepta concoctione deſiſtit, ſeriuſque munia ſua exſequitur, ac minus exacte cibum concoquit, vt qui ante legitimū temp' inconcoctus, vel in venarum anguſtias, vel inteſtinorū laxi-

Ebrietas Dioſcoridi deteſtata, lib. cap. 7.

Simile à laniis.

Incepta concoctione potu abſtinendum.

Simile à re culinaria.

tatem propellatur, quo fit vt cibi vſus fructuſq. homini pereat atq. ex viſcerum obſtructione, quæ humorum putredinem inducit. morborumque ac febrium ſeminaria acciri contingat. Quod ipſum iis quoq. euenit, qui inter initia, primoq. menſæ accubitu auide ſe potu ingurgitant. Prolui enim confeſtim alimenta contingit, nec diu ſtomacho inhærere. Quamobrem conſultum arbitror inter edendum non confertim nec auide, ſed ſenſim ac paulatim bibendum, quo commode vtraque miſceri queant pariq. concoctione perfici illis præſertim, qui meatus amplos habent, venarumq. conceptacula laxa. Qui vero ea vtuntur edendi conſuetudine, vt ad prandii medium à potu ſibi temperent, affatim bibere debent, quo potius penetret, ac per cibum vndiq. diffundetur: his quoque, qui ex febri æſtuant, potuq. refocillari geſtiunt, affluenter bibendum, verum non impigre, nec raptim, ſed ſenſim longoque ac productiore hauſtu. Sic enim ventriculum vbertim humectat, nec potius confeſtim in veſicam delabitur. Modicus ſiquidem potus, nec ſitim reſtringit, nec calorem reprimit, ſed magis adauget. Vt enim carbones foſſiles in fabrorum vaporario humentib. ſcopis ſubinde irrigatæ inflammeſcunt ardentius, ſic parciori potu accenditur, non ſopitur febrilis calor maiorq. excitatur bibendi auiditas. Qui vero ex laſſitudine æſtuque ſiticuloſi ſunt, iis ſenſim ac placide ſedanda ſitis. Sic enim liquor magis adhæreſcit, omneſq. partes aridas humore imbuit. Cæterum huic argumento annectere viſum eſt illos, qui vel ex febri hectica, vel phthiſi tabeſcunt, atq. ex morbis extreme macilenti ſunt, cibum ſolidum magis commode deglutire, quam vllum liquorem. Pondus ſiquidem, cibique grauitas vias iugulares dilatat meatuſq. gulæ peruios facit. ſic vt minori negotio delabatur, quod potus efficere nequit: cum n. paries ductuſq. gutturis, qui huiuſ-

Senſim non auide bibendũ.

Quibus affatim bibendum.

Ab officina fabrili ſimile.

Cibum aliquando commodius, quam potum deglutire.

huiuſmodi officiis ſint deſtinati, collapſi ſint ac ſubſederint, ſic vt latera vtrinque ſe premant; potus propter tenuitatem, & quod nihil adferat ponderis, illos ægre dilatare poteſt, atque inoffenſe permeare, niſi bibant affluentius: hac ſiquidem ratione dehiſcunt fauces, ac potus defluit. Simile quiddam euenit paralyticis, & qui apoplexia feriuntur. Spiritus enim cum tenues ſint ac ſubtiles, non facile a cerebro ad neruos penetrant. Quo fit vt motus ſenſusq; illis eripiantur, humores vero qui membra nutriunt, pondere ac grauitate viam ſibi ſternunt, aditumq. ſibi ad partes corporis patefaciunt. Sic radii ſolares caliginoſam denſamque nubem diſſecare nequeunt, cum grando facillime id efficiat. Quocirca non eſt quod quiſquam miretur, qui fiat vt paralytica membra nutriantur, cũ ſentiendi mouendiq. facultate ſint deſtituta: per latas ſiquidem vias membra alimenta ſuſcipiunt ſuaq; craſſitie ſibi viam faciunt, quod ipſum ſpiritus, tenuitatis ratione, facere non poſſunt: nerui itaque orbati ſpiritu animali, membris motũ ſenſumque adimunt, ſed ſi per alias vias, quam per neruos nutriũtur nempe per venarum riuos ac ſanguinis conceptacula.

Spiritus non æque ac cibus ad neruos penetrat.

Simile à ſole & grandine.

Nerui motu & ſenſu præditi.

Quæcunq; propere ac feſtinanter maureſcunt vel iuſtam longitudinem aſſequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt: quod infantes ac ſtirpium aliquot genera commonſtrant.

CAP. XXXIX.

VT in arboribus omniſque generis ſtirpibus quæ ſpectatiſſime adoleſcunt, atque ante legitimum tempus, conſuetumque morem maturitatem aſſequuntur, cito intercidunt ac confeſtim elangueſcũt: ita quoque in humanis ingeniis & corporibus, ſi quæ naturæ dotes ac munera ſpecioſius maturiusque ſe proferunt, minus diuturna eſſe ſolent, ac feſtinantius dilabi. Non ſubeſt enim ſolida vis, nec penitus firmis

Ab arboribus ſimile.

Dentatos naſci, ignominioſum.

Præcocia cito euaneſcunt.

Serotini fructus diuturni.

Properata minus ſolida.

Prouerbium triuiale in pueros præmature agiles.

radicibus nituntur, eoque non temere ad frugem deueniunt. Sic infantes qui citius dentire incipiunt, vt ſunt, qui ex vteri latebris dentati prodeunt, celerrime dentes excutiunt. Prima enim illa dentium ſeries ob neruorum, quibus deuinciuntur, mollitiem minus ſtabilis eſt, minusq; firmiter infixa. Similiter qui citius ingrediuntur, ac pedibus inſiſtunt, inualidis minusq. firmis cruribus eſſe ſolent. Contra vero qui tardius ſeriusque incedunt, ingreſſu vtuntur firmiori minusq; lapſanti. Quod ipſum etiam obſeruatum eſt in his qui præmature loqui, vocemq. formare incipiunt, poſtmodum hæſitantius loqui, minusq. articulate ac ſignificãter proferre verba. Itaque melius eſt omnia cunctantius procedere, tardaq. incrementa ſuſcipere. Siquidem cum natura ſuas vires ac facultates cumulatius, quam par eſt, in membra profundat, efficitur vt ætatis acceſſu deſit, quod illis impertiat. Quo fit, vt illæ partes deterius ſua munia ac functiones exſequantur: vt quas nullis viribus, aut alimenti confluuio fulciri contingat. In omni quoque ſtirpiũ genere ac fructibus obſeruamus ſerotina quęque diutius aſſeruari: quæ vero feſtinantius maureſcunt, flaccida vietaque fieri ac putredini obnoxia. Celerius ſiquidem occidit feſtinata maturitas. Quocirca minus nobis probari ſolet in adoleſcẽtibus pręcox ac præmaturum ingenium, tum pleraque naturæ munia, aut corporis animique dotes, quæ præter vulgatam conſuetudinem, aut quam ea fert ætas, præſtãtius ſe proferunt. Tales enim minus vitales conſpici ſolent, morteque properata confici. Qua de re exorta eſt prouerbialis ſententia apud Belgas, omnia feſtinantius procedunt, *Het ghaeter al voor zyn iaer alleene.* Quo deſignant præter ſolitum, contraque communẽ temporis curſum, rerumque ordinem ac rationem pleraq; euenire aut perfici, deſumta translatione ab infantibus, qui, nedũ exacto anni curriculo, pedibus

inſiſtunt,

Inſiſtunt, nulliusque fulti adminiculo hinc inde diſcurſitant, ꝙ poſtmodum languide perficiunt, atq; ab incepta incedendi conſuetudine deſiſtunt.

Alimenta aliquando vitiari ac venenati aliquid contrahere ex beſtiolarum inſeſſu incubituq́. Deinde humanis corporibus ex diffuſis in illa ſordibus ſimile quiddã innaſci, nempe mures, ſorices, glires, ranas rubetas, eiuſq́ rei exempla.

CAP. XL.

NOn ſolum vitioſi virulentiq; humores ex corruptis alimentis corporibus innaſcuntur: ſed præter aliquot lumbricorum differentias varii quoque generis animalcula in viſcerum latibulis pullulant. Obſeruatũ eſt enim noſtra memoria diſſecto mulieris cuiuſdam corpore beſtiolas exemtas ſoricib. muribusque non abſimiles, quas natura ex ſordido aliquo excremento, quo alimenta erant imbuta, produxiſſe videtur. Calor ſiquidem natiuus in materiam illam elaborandam occupatus, non aliam ſpeciem, quam pro ſubiectæ materiæ ratione effingere poteſt: itaq; inſita vis naturæ ſui generis animalculum efformat, ac molitur; humida illa ſubſtantia opifici obſequente ac ſequaci. Compertum eſt enim animalcula domeſtica catellos, feles, mures, ſorices, qui nobis glires dicuntur, atq; id ranarum genus, quod bufones vocãt, & rubetas, quum paſſim oberrant, cellaſq; promtuarias depopulantur, aliquando excremento ſeminali commaculaſſe eſculenta, quæ cum homines à ſordibus non abluant, vel fructibus arboreis putamina, membranaſq; ambientes non adimant, ex illa uligine, quæ cibariis incumbit, dapeſq; polluit ac fœdauit, tale quiddam progeneratur. Quod ſi ex putredine limaces, cochleæ, mures: ex fimo bubulo ſcarabæi, fuci, veſpæ, ex aëreo madore, humoreque roſcido, erucæ, papiliones, formicæ, locuſtæ, cicadæ, progerminant: cui abſurdum videri poterit, in corporibus hominum ex ſimili cauſſa tale quiddam gene-

Animalculorum in corporibus origo.

Beſtiola ex ſordibus generata.

rari? præſertim cũ efficacior hic ratio ſubſit quæ huic rei cauſſam præbet ac ſeminarium: illa ſiquidem iam memorata ex putrilagine, non ſemine licet illi facultate & viribus reſpondeat, cognataque ſit atq; affinis, pullulaſcunt. Iſta vero quæ in humani corporis latebris animantur, ex vitali humore, viuoque animante profluxerunt. Non itaque alienum à ratione, aut anile videri debet hoc quod tractamus paradoxum cum tamen multa conſpiciamus αὐτόματα, hoc eſt, ſponte, nulloque animantis congreſſu ac concubitu enata, idque ex humore quem circumfuſus aëris calor ſpiritu vitaq; imbuit. Quam numeroſa enim præter immenſos terrarum tractus ſpatioſiſſimi altiſſimique Oceani gurgites piſcium genera profundunt atque in hominum commoditatem vſque proferunt. Nihil enim mari fœcundius, quod craſſioris ſit ſubſtantiæ, ac ſpiritu calorifico vndique ſuffuſum. In quo cum multa ex ſemine, tum pleraque nullius pars complexu atq; adminiculo propagantur. Sic teſtacea omnia primum ex limoſo vdaque vligine naſcuntur, tum omnes lubrici piſces, præſertim anguillæ, q̃ poſtmodũ mutuo cõplexu multa ſui generis examina procreãt, Aphiæ minutiſſimi piſces ex ſpuma maris apud Batauos copioſe generantur, vbi poſt diuturnas ſiccitates copioſi imbres ingruunt. Siquidẽ cum oſtia Moſæ ac Rheni aſſiduo Oceani influxu ſaleſcunt. æſtiuis præſertim menſibus, flumina illa affluenti plunia diluta atq; irrigata, piſciculis huiuſmodi vndiq; ſcatẽt, qui vbi grandeſcere incipiunt, inito complexu poſteritati inſiſtunt. Cum itaq; multa atq; admiranda natura rerum cuius vis Dei munere vndique diffuſa eſt, moliatur: nemo anile deliramentũ exiſtimet: prodigioſa quædam in corporibus effigiari, cum ligno vermiculanti ac carioſo, mutiſq; rebus inanimis teredines agileſque vermiculi innaſcantur, quod æſtate in caſeis multiſque eduliis perſpicimus, quæ vermibus vndi-

Animalia ſponte nulloq; ſemine nata.

Quare mare piſcibus fœcundum.

Aphiæ, vulgo Spierinck.

vndique ſcaturiunt. Adde, quod ex ſordidis vlceribus ac vomicis, vnguium, pilorum, teſtarum, oſſiculorum, lapidum fragmenta eximantur, ex humorum putridorum cōcretu coalita, quin & vermiculos caudatos, atque inſolita forma beſtiolas vomitu eiectas nouimus, præſertim in his, qui morbis contagioſis oppreſſi erant, in quorum lotio multoties innatare conſpexi minuta animalcula formicis affinia, aut iis præſertim qui æſtiuis mēſibus in aqua cœleſti volutati conſpiciuntur, quorum nemo non morbo Neapolitano, lueque Venerea fœde erat contaminatus. Huc itaque ſpectat narrationis noſtræ ſeries, ne quis incircumſpecte, nulloq; delectu cibos ingerat ſordidos, nec ab iis, quæ foris accidunt expurgatos, ablutoſque. Quod cū plebeii negligant, ſcabie & prurigi noſis puſtulis infici ſolent, multiſq; vitiis ac cutis affectibus deformari. Neque n. eo conſpiciuntur corporis habitu & conſtitutione, ea formæ dignitate, iis naturæ dotibus, ea ingenii dexteritate, nec denique valetudine tam inculpata, qua patricii ac generoſi pleriq; qui nihil menſæ inferri patiuntur, ne panem quidem primarium, niſi extima cruſta accurate deputata ac deraſa, reliquoq; eduliorum apparatu exquiſite decentique munditie inſtructo. Quod ipſum non improbo, modo excluſo luxu omnia ad frugalitatem, victuſq. temperantiam referantur. Ita enim inſtitutam habere decet vitæ victuſque rationem proceres aulicos, vt omnia ad ſalubritatem, ad decus, ad honeſtatem moreſq. inculpatos ſpectēt ſic. vt fortunæ ſplendor, rerumq; ſucceſſus atque affluentia, quæ Dei Opt Max. munere obtigit, non luxui ac profuſioni, ſed moderationi ac temperantiæ ſubſeruiat. Quare exemplar iis exprimit inuictiſſ. Hiſpaniarum atque Angliæ Rex, totiuſque Belgicæ illuſtriſſ. Princeps Philip. qui propter ampliſſimas natura dotes, diuinum quoddam virtutis ſimulacrum mortalibus

Apoſtemata rudera ac pilos profundunt.

Goutvvormen *aqua cœleſti æſtate innaſcuntur.*

In victu munditiesſalubritati deuincta.

Philippi Regis laus.

exhibet. Cuius maieſtati ac magnificentiæ adiumento ſunt tot præſtantiſſimi heroes, quorum auctoritate & conſilio florentiſſima regna, vltroque oblatæ à parente optimo Carolo Cæſare ſatiſſimæ ditiones ſtabiliuntur.

Solis Lunaq́ vis & natura in conſtituendis excitandisq́ tempeſtatibus. Quid deniq aura, aërisq́ mutatio in corporibus animisq́ hominum ac ſpiritibus efficiat. Obiter vnde oceani fluxus refluxusq́ ac reciprocatio, quæ diei naturalis ſpacio bis conficitur. CAP. XLI.

Solis & lunæ effectus in inferiora.

CErta minimeque ambigua ſerenitatis, vel pluuiæ, ventorumq; ſigna exhibent ſolis lunæque radii, qui varios ſubinde colores ſibi adſciſcunt, vel ex ſitu loci cœlique ambitu quem permeare ſolent, vel ex obiecti natura, vel re quapiam illis offuſa: quos ſi accurate obſeruarent, qui imperitæ rudiq. plebi atque aniculis prognoſtica obtrudunt, non ita hallucinari illos ac cæcutire contingeret, nec credulam turbam vana ſpe ludificari. Ex his enim indubitanter prænunciari poſſunt imminentes tempeſtates ac turbines, & quis futurus ſit cœli ſtatus, ex quo vel vberem rerum copiam & prouentum, vel penuriam conſequimur, multaq. alia quæ eleganti carmine complexus eſt Virgilius: qui cum fuerit in rerum cognitione verſatiſſimus, omniaque naturæ opera exacte ſit perſequutus: animos quoque hominum aliqua ex parte illorum viribus effectibusque ſubiicit. Siquidem pro tēporis ratione, ꝓ occaſu ſiderum, pro aëris ambientis qualitate ac quadripartita anni viciſſitudine homines aliter afficiuntur, alioq; modo conſtituti ſunt. Sic cœlo nubilo auraq; dēſa ac caliginoſa, tetrici homines exſiſtunt ac ſubtriſtes, ſomnoq; dediti: sereno vero cœli ſtatu, vernisq; menſib. quū omnia frondeſcunt, alacres ſunt atq; erecti, rebusq; iocoſis intenti. Diſcutit n. humorū fuliginem, craſſosq. ſpiritus, qui mentes noſtras obnubilat, aëris amœnitas, ſpiritusq. exhi-

Virgilii laus ob rerum cognitionem.

Status cœli animos immutat.

exhilarat, atque animo lætitiam inſerit. Quod venuſto hoc carmine expreſſit Virgilius:

Lib. 1. Georg.

Verum vbi tempeſtas & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & Iupiter humidus Auſtris
Denſat, erant quæ rara modo & quæ tarda relaxat:
Vertuntur ſpecies animorum, & pectore motus
Nunc alios, alios dum nubila ventus agebat,
Concipiunt, hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes & ouantes gutture corui.

Simile ab ædibus ſituoſis.

Exiliunt enim paulo ante cohibiti ſpiritus aura placida ac ſuaui, ſpiranteq; Fauonio recreantur. Vt enim fumi ac vapores reſeratis ædibus, oſtiiſq. patefactis, immiſſo vndiq; aëre, atque externis flatibus diſſipari ſolent omneſq. porticus ac veſtibula ſitu pedoreque obducta perſpirari: ita in corporibus humanis omnes graues halitus, & ſi qua corpori mephitis inhæret; aut mœror animi, diſcuti contingit atq; euentilari. Itaq; non internæ modo cauſſæ, inſitique humores ad ſanitatem vel morbum ſunt adiumēto, ſed externi quoq; ſiderum concurſus, atque aëris auræque conſtitutio ac ventorū qualitas, varias ſubitaſq. mutationes hominum corporibus inſerunt, q ſingulis momentis in ſe quiſq; experiri poteſt. Quis eſt enim, vt animorum affectus prætercam, qui imminente tempeſtate aliqua aëriſque intemperie, triduo etiam antequam ingruat, puncturas in membris non percipiat, ac dolores pulſatiles, neruorum cōtractiones, palpitationes, affectuſque alios dolorificos non perſentiſcat? Claui ſiquidē, calli, verrucæ, cicatrices, glandulæ, nodi, denique ſi quid luxatum, ruptum, fractum, conuulſum, ſolutumq. fuerit in aliqua corporis parte, omnia futuram tempeſtatē præſagiunt, quod non ſine acerbiſſimo cruciatu iis potiſſime vſuuenire ſolet, qui aliquid latentis occultioriſque morbi ex ſcortorū contagio contraxerūt. Hi n. vbi venti rigidi ſpirare incipiunt, doloribus promtius infeſtantur. Intenduntur a-

Corpus aëris conſtitutioni obnoxium.

Valetudinarii auræ mutationem percipiũt. nerui ac rigeſcunt muſculi, agitatisq. vitioſis humoribus qui membris infixi ſunt, acerrime cruciantur. Subeſt enim illis partibus intemperies quædam tempeſtati externæ cognata ac familiaris, q̄ carnificinam quandam in intimo membrorũ receſſu exercet. Qui vero inculpato ſunt corporis habitu, firmaq; valetudine ac ſtabili nihil incommodi, nullosque affectus ſentiunt. *A nauibus quaſſatis ſimile.* Vt enim ſutiles quaſſæq; naues ac rimoſæ, citius tempeſtati ſuccumbunt, ita morboſa corpora, quique vacillanti ſunt ac dubia valetudinę, omnibus expoſiti ſunt iniuriis, omnibusq; obnoxii incommodis. *Solis & Lunæ vis in res inferiores.* Siquidem oborta vel leuiſſima aëris intemperie, dolores illos intenſos inferri contingit, aut vbi Sol ac Luna inferioribus aliquam mutationem inducunt. Hæc enim ſidera præ cæteris vires ſuas nõ in humana modo corpora, ſed in terrena quæq; exſerunt, quorũ vis tanta eſt, adeoq; ſe in immenſum porrigit, vt quæcunque cœli ambitu continentur, ſuum ordinem ornatumque ac decus ex iis capeſſant, ac conſequantur, omnisque rerum ſeries, atq; anni tempora horũ arbitrio decurrãnt. Et quanq̃ ſuperiorum aſtrorum potẽtia non ſit inefficax, Solis tamen beneficio maxima quæq; perficiuntur. Is enim hunc orbẽ præcipue exornat, omniaque concinne diſponit ac moderatur. Huius opera propagantur ſata, ac fruges matureſcũt, cunctaque incrementa ac progreſſus ſuſcipiunt,

Georg. 2. *Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.*

Magna ſane & Lunæ opera in rerum natura apparẽt, verum Solis effectibus poſteriora. Solis enim beneficio illa fruitur, lucemque ab illo ſortitur, ſic vt tanta illius pars illuſtretur, quantum Sol ſuo ſplendore irradiat: deficit autem lucisque expers redditur, vbi terræ interuentu lux illi intercipitur. *Oppoſitio plenilunium, coniunctio nouilnniũ fecit.* Tunc autem potiſſime in terrena vires ſuas explicat, cum vel Soli ex aduerſo oppoſita impletur, atque orbiculata efficitur, vel vbi primum illi coniungitur, his enim die-

rum ſpatiis augeſcunt ſegetes, conchylia turgeſcunt, venæ ſanguine, oſſaque medullis implentur. Quo fit vt concubitus iis temporibus minus officiat. Et quoniam omnia humore imbuit, fit vt carnes radiis illius expoſitæ tabeſcant, atque homines ſomno vinoque ſopiti, pallorem capitisque grauedinem contrahant, ac morbo comitiali afficiantur, relaxat enim neruos, ac cerebrum plus ſatis humectat, mentique vi algifica ſtuporem infert. Oceani quoque æſtus excitare, cauſſamque reciprocandi illi præbere, non eſt quod quis ambigat. Siquidem cum perſpicimus ſilēti atque obſcura Luna, eaque vel medio orbe diſſecta, vel in cornua falcata, ſiue augeſcat & minuatur, nullos propemodum fieri aquarum concurſus, nec in vllam altitudinem attolli Oceanum, quæcunque etiam littora alluit: Rurſum vbi cum ſole congreditur, atque innouari incipit, aut in orbem circumducta plena conſpicitur, maximos excitari æſtus, fluctusque attolli in immenſum; quis alio, quam in Lunæ motum fluxum refluxumque Oceani referat? Vt enim magnes ferrum allicit, ſic ſidus hoc terræ proximum, mare attrahit, concitatque. Nam cum Luna oritur, Oceanus circa illas plagas deuoluitur, nempe Orientales, parteſque Occidentales deſerit: quando vero ad Occaſum vergit, in illis partibus crebreſcunt fluctus, in iis vero, quæ ad Ortum ſpectant detumeſcunt, idque affluentius vel parcius pro incremento defectuque lucis, quam lunares radii exhibent. Oceano ſi cui libeat in Oceano Gallico, noſtroque mari, quod ſe ad Septentrionem porrigit, locorum tractus ad ſpatia oraſque regionum metiri, & quos æſtus littora perferant obſeruare, luce clarius perſpiciet omnia Lunæ motu adſpectuque perfici. Vbi enim hoc ſidus exoriens diuerſas plagas ac climata colluſtrat, curſumque ſuum per cœli meatus proſequitur, eo æſtum fluxumque directo

Æſtus Oceani cauſſa.

Luna mare concitat.

Simile à magnetis vi.

deferri contingit, quo radios dirigit, & quas terræ partes ac littora ex aduerſo ſibi oppoſitas reſpectat. Vt enim Sol ex humenti gramine humorem elicit, multamq. aquæ vim ex mari, ſtagnis paludibuſq. abſorbet, vnde pluuiarum origo exſiſtit, vt deniq. multæ herbæ, q̃ hinc Heliotropia dicuntur, Solis vi ac calore qui humorem allicit, circumaguntur, eiuſq. iter ab ortu in occaſum expanſis patuliſq. floſculis comitantur: ita Lunæ vi Oceanus modo in hoc, modo in illud littus impellitur, eoq. ſe inclinat, atq. in illam oram decumbit quo ſidus feratur. Cuius rei aliquod dabo ſpecimen, ac quorundam locorum, vrbiumque ac littorum, quæ mare alluit, exempla ꝓferam, Principio quo omnia exacte percipi queant, hoc axioma ſeu pronuntiatũ ſubiiciendum putaui: Lunam ſemper auerſis à Sole cornibus, ſi creſcat, ortum ſpectare: ſi decreſcat occaſum, quæ triduo plerumq. in coitu morata demum luceſcit, ac falcata emicat. Singulis vero diebus ab incremento à Sole remotior ad ſeptimum vſque augeſcens medio orbe diuiſa ſpectatur: eaq. pars illuſtratur, quæ Soli in Occidentem delato opponitur, illa opaca quæ Orienti obuerſa eſt. Semper enim Luna creſcens Solem Occidentẽ ſequitur, ſupraq. noſtrum horizonta conſpicitur. Vbi vero decreſcit, Solem præcedit, illiq. præuia eſt, ac ſupra horizonta antelucano conſpicitur, ea ſemper parte illuminata quæ Solem reſpicit: eoque efficitur, vt pars incurua, atq. in cornua falcata ſemper à Sole auerſa ſit, globoſa vero atque in gibbum ſinuata, aduerſa, Solique expoſita. Quarto autem & decimo die cum ex diametro Soli oppoſiti eſt, plena perficitur, ipſaque oritur, vbi Sol in Occidentem declinat. Quo fit vt vndique illuſtretur, Soliſque ſplendorem quaquaverſum recipiat. Decimo ſeptimo die cum Sol oritur Luna in Occidentem depreſſa conſpicitur. Altero & vigeſimo die Sole emerſo Luna medias fere

Simile à Solis vi attractoria.

Lunæ deſcurſus.

cœli

cœli regiones peruagatur, eaque pars, quæ ad Solem fertur, lucida eſt obſcuratis reliquis. Deinceps cum ſingulis diebus curſum ſuum proſequitur, octauo & viceſimo demum die & tertia eius parte ſeu horis octo, totum Signiferi circulum abſoluit: atq. vt annum Sol, ita Luna menſem conficit immutatione per ſeptimanas illi accedente: nam vtrumq. tempus & poſt primam apparitionē in dimidium orbem accreſcit, & quo inde plenum efficit, atq; in rotundum circinatur, ſeptem diebus abſoluitur, qui geminati quatuordecim conſtituunt. Simili modo ſi inde cum æquali portione diuiſa eſt, ad ſecundam diuiſionem eiuſmodi rationem ſubduxeris, & hos dies reliquoſque, cū plane ob oculos Luna declinata eſt, ſeptem inuenies. Quare menſem à Luna imminutari perſpicuum eſt, quam vim illa à ſolis adſpectu cōſequitur, ex ſe nullis facultatibus ac viribus imbuta. Vbi vero cum ſole congreſſum init, aut vndique expoſita face illuſtratur, vehementes mutationes terræ marique inferuntur: argumento, quod ventos impetuoſos excitet, crebriſque fluctibus littora pulſet. Obſeruatum eſt autem noſtra memoria minimo annorum interuallo iam quartum excreuiſſe in immenſam altitudinem Oceanum, totamque Belgicam diſſipatis diuulſiſque aggerum molibus miſeranda clade oppreſſam, idq; hibernis menſibus, quib. vis Lunæ in concitandis fluctibus, ciendiſq; tempeſtatibus quam æſtiuis acrior, ſic vt ſemper aquarum concurſus ac redundantia vel in nouilunium, vel plenilunium inciderit, illæq. regiones ac climata omnium primo damno oppreſſa ſunt, in quæ aſpectus influxuſq. ſideris proxime ferebatur: mox cum aliis littoribus ſe obuerteret, illis quoque aquarum violentia atque inundatio illata eſt. Hinc Flandri Oceani ſæuientis incommoda primum ſentiunt, ac periclitari incipiunt, proximo Mattiaci, qui Zelandiæ inſu-

Menſis à Luna Belgis nomen accipit.

Luna quando tempeſtates concitat.

Inundationes ineunte hyeme incrudeſcunt.

las occupant, mox Brabanti, ac modo hi, modo illi portus, fidæq; alioqui ac tutæ nauium ſtationes vndarum vi premi ſolent, ſideris motu in certos regionum tractus conuerſo. Exaſperant quoq; maris ſæuitiã Cori ac Circii, qui ex ſolſtitiali occaſu impetuoſiſſime in terras decumbunt, marinaſq. aquas longe lateq. in continentem prouehunt, ſic tamen vt modo in hanc, modo in illam terræ partem volui fluctus contingat, ac ſubeunte quaq. regione ſuas vices pro locorum diſtantia atq; interſtitio, celerius tardiuſq. æſtum concurſumq; maris perpeti. Quæ vt cuiq. exacte innoteſcant rem paulo altius repetam. Quo die Luna noua conſpicitur, quæ ſemper Occidenti incumbit, ꝙ eo Sol inclinet, cuius fulgore ſplendeſcere incipit, & quo plena efficitur; eodem æſtus excitari diffundiq. obſeruamus portuſque primũ vicinos ad certam altitudinẽ impleri, ac deinceps verſus Orientẽ ad obuia quæq. loca deferri. ſic vt ſubſequentibus dieb. hora vna tardius ſegniuſq; Oceanus moueri incipiat, quod ſidus indies ab illo fiat remotius, ac verſus meridiem ortumq; elatum à Sole longius recedat. Verbi gratia, Portum Ictium ſiue Caletum, tum Sluſas, quæ vrbecula eſt in Flandriæ confinibus ſita, Brugis contermina, noua plenaque Luna ſummo æſtu implet hora plus minus vndecima, ea parte illuſtrata, quæ in Auſtrum reflexa eſt; Arnemudæ ac Metelliburgi tractus hora ſecunda ſeu noctis ſeu diei, Zirizeæ hora tertia, Luna in occaſum brumalem ſeu hibernum conuerſa, à quo Africus fiat & Sol Capricornum ſubit, Bergis ſeſquihora aut duabus ſerius, Antuerpiæ ac Dordraci Luna inclinata in Æquinoctialem occidentem, à quo Fauonii ſeu Zephyri ſpirant hora propemodum ſexta, Mechliniæ octaua, ſic tamen vt modo tardius, modo properantius mare influat, aëre vel tranquillo, vel ventis incitato. Et cum ſex horarum ſpatio verſus occaſum

Circius. Noordvveſt.

Oriens occidenti obuertitur.

Africus. Suydvveſt.

fertur

fertur, totidem horis refluit ac ſubſidit, vſq; dũ ſidus noſtrum conſpectum egreſſum iis oriatur, qui aduerſum nos vrgent veſtigia: tunc ſiquidẽ denuo exęſtuat. Cum vero Luna mediæ noctis linęam attigerit, indeque ad noſtrum hemiſphærium deuenerit. rurſus in ſe fluctus reſidunt. Itaq. obſeruandi locorum ſitus, & ad quam cœli plagam ſpectent, metiendiq; regionum tractus, atque iis aſſurgentis labentiſq; ſideris curſus accommodandus: hac enim ratione, procliue admodũ erit, cuiq; regioni fluxum refluxumq. aſſignare. Ceterũ ne quis cornua ſpectanda ſibi perſuadeat, cum ab illa parte nullos affectus obtineat, ſed gibbam deuexamq; quam Sol illuſtrat, ea ſiquidem pars quæ ſoli terræq. obuerſa eſt aquam allicit, illoſque portus ac ſtationes maris affluxu implere ſatagit, quos è directo ſplendore ſuo irradiat. Eo ſiquidẽ Oceanus confluit, quo Lunares radii impellunt. Interim hæc meminerint, qui nauigio iter aliquo inſtituunt, cum Luna oritur, ac ſe primũ in noſtro hemiſphærio conſpiciendam exhibet. ſi pars quæ à Sole illuſtratur, in ortum radios reflectat, in his terrarum partib. quæ in Ortũ vergunt fluctus in ſummũ excreuiſſe: rurſus ſi Auſtro vel occidenti ſe obuertat, illæ partes æſtum perferunt, exhauſtis exſiccatiſque Orientis. Itaque ſi quis ab ortu vel æquinoctiali vel brumali à quo Euronotus & Subſolanus ſpirant, in occidentales regiones properat, alto mari, ſummoque æſtu in tractus inferiores deuehi tempeſtiuum erit, Verbi cauſa, A Mechlinia, Antuerpia, Dordraco, Bergis, Breda, Boſcoducis, Delphis, Gouda & ſi quæ loca vlterius ſita ſint, pleno iam iamque refluxum minitante mari, nauem conſcendere expedit. E contra ſi quis ab Occidente verſus Auſtrinos ſinus tractuſque Orientales curſum inſtituit, portu vacuo, æſtuque aduentante, ac remęantibus fluctibus in altum deferri debet, ſic vt pro locorum ratione

Adſpectus Lunæ portus æſtu implet.

obſeruet Lunæ decurſum, & in quas cœli plagas ſe reflectat, quaſq; oras ac portuũ ſtationes reſpectet.

De Lactuca natura ac viribus; & quibus illa proſit vel officiat. CAP. XLII.

Quibus retunditur lactuca frigiditas.

LActuca in acetariis frequentius aſſumta; niſi erucam ac naſturtium, tum quæ Ptarmicæ prorſus affinis, Dragon vulgo dicitur, admiſceas, oculis officit, ac caliginem infert; incraſſat enim denſatque ſpiritus viſorios, atque humorem cryſtallinum turbidum efficit, niſi vino eius vis retundatur. Veteres hanc non initio cœnæ, nec primis menſis inferebant, ſed poſtremo, quod Martialis indicat:

Claudere quæ cœnas Lactuca ſolebat auorum,
Dic mihi cur noſtras incoat illa dapes?

Quod ipſos nõ citra rationẽ factitaſſe cenſeo: cum n. frigidæ humentisq. ſit naturæ, à cœna aſſumta efficacius ſomnum conciliat, vini feruorem reprimit, atq; ebrietati obſiſtit, inducta cerebro humiditate. Noſtra vero ætas ſalubrius exiſtimat ab eius eſu cœnam auſpicari. Siquidem cũ ex prolixiori prandio exigua fere eſſe ſoleat ad cibũ auiditas, mos inoleuit, vt in ipſo ſtatim accûbitu faſtidienti ſtomacho lactucis oleo acetoq; conditis appetentia excitetur: quin & illum vſum lactuca præbet, vt ante omnẽ cibum in venas delata ſanguinis feruorem reprimat, atque hepatis cordisq; calidam intemperiem mitiget, adeo vt immodicus eius vſus Venerẽ coerceat, ac concumbendi deſiderium exſtinguat, vt cucumeres, pepones, portulaca, camphora. Quamobrem affluentius iis præſcribẽda, qui cœlibatui addicti ſunt, ac pudicitiam illæſam tueri cupiunt, quo prurire vtique deſinant: iis vero q matrimonii capiſtris ſunt alligati, non prorſus reſpuendus eſt eius vſus: cum cerebrum illorum aliquãdo ex immoderata Venere contingat ſicceſcere. Verum calorificis herbis retundi debet eius frigiditas, ne ſemen genitale plus ſatis diluatur, atq; ad progignẽdos liberos fiat inefficax, parumq. idoneum.

Lactuca ante & post cœnam ſumenda.

Lactuca quibus vſus.

De

De Hippolapatho herba, vulgo Patientia.

CAP. XLIII.

CVm multa ſint Rumicis ſeu Lapathi genera, duo potiſſime in eſum expeti ſolent, Oxalis vulgo Acedula, vel Acetoſa dicta, quæ in acetariis appetentiã acuit, ac nauſeam diſcutit, tum â magnitudine Hippolapathon. Eſt autem olus culmoſum, foliis amplis ac prælongis, caule, vbi maturuit rubicundo, radice flaueſcẽti. Eius eſſe facultatis hanc herbam experior vt carnes, atque edulia quæque quamlibet annoſa ac peruetuſta hac elixata teneraſcant, atque eſui reddãtur apta. Cum enim lubricæ ſit humentisque naturæ, duriſſimã etiam vel bubulam, vel gallinaceam mollit ac macerat. Quocirca apud veteres frequens eius vſus erat, q͛ cibos concoctu faciles præſtet aluumque molliat. Eiuſdem cum hac facultatis eſt Atriplex, & quæ à ſpinoſo ſemine Spinacia dicitur, Lampſanæ Dioſcoridis affinis, quam deſignaſſe puto Martialem, cum inquit:

Oxalis. Zurckel.

Hippolaſpathi deſcriptio.

Vtere lactucis, & mollibus vtere maluis.

Denique Horatium:

Epod lib. Ode 3.

lecta de pinguiſſimis,
Oliua ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluæ ſalubres corpori.

De Saliuæ hominis effectu. CAP. XLIV.

SAliua ieiuni præſertim hominis nulla cibi potusq; qualitate dil ta qua vi polleat, quibuſque viribus imbuta ſit, varia experimenta commonſtrant. Nam lichenas, mentagram, impetiginem, variolos, ſerpiginem, omnisque generis puſtulas abſtergit. Et ſi cui parti corporis virulentæ beſtiolæ inſederint, crabrones, ſcarabæi, bufones, araneæ, tum aliæ pleræq; quæ ſuo contactu tumores dolorificos atque inflammationes inferunt, illius confricatione omnes affectus ſubſidunt ac diſcutiuntur. Inſuper & ſcorpios interi-

Saliuæ vis & effectus.

mit, aliaſq; venenatas beſtias conficit, aut ſaltem inſigniter lædit. Inſitum eſt n. illi latens quoddã virus ac venenoſa qualitas quã partim à dentium ſordibus atq. vligine, partim ex humorib. vitioſis conſequitur. Ad os ſiquidem ac fauces fumi ex his emanãt, ac ſputum aliena qualitate imbuunt. quo fit vt nonnunquã ſaporem amarũ, vel acidum, vel ſubdulcem ſaliuæ ineſſe percipiamus, quemadmodũ & ſudori: Atq; hinc eſt quod ieiunis os impenſe olidum exſiſtat, atq. halitus graueolentia obuios quoſq; feriant inficiantq;. Reſtagnant enim euaporantq; è corpore, tanquam ex palude quadã limoſa vapores tetri atq. inſuaues, qui cum veneni naturam obtineant, ſaliuæ fontes vitiant. Eſt autẽ liquor hic qui ori innatat linguamque humectat, aut cibum irrigat, nihil aliud quã pituitoſum quoddam excrementum, ꝙ in ventriculo ex alimentorum ſucco conceptum, ad cerebrũ defertur, atq. hinc ad linguam faceſq; corriuatur: Quo fit, vt quibus ſtomachus pituita redundat, os quoq. ſaliuoſum ſit, atq. humore immodico perfundatur: quibus vero præcordia æſtuant, ac febrili calore torreſcunt, lingua omni prorſus humore deſtituta eſt, atque vt terra nimis ſolis ardoribus aduſta, finditur. Cũ itaq. ſaliuæ qualitas effectuſq. ex humoribus emergat (ex illis ſiquidem illam naturæ facultas elicit, vt ignis ex herbis ſtillatitium liquorem) facile iniri ratio poteſt, quare tam prodigioſa efficiat, rebuſque nonnullis perniciem adferat. Quod ſi ſani hominis ſaliua ad multa percipitur efficax, adeo vt non modo animalcula quædam, ſed argentum viuum exſtinguat atq. mobilitatem illi eripiat quid de iis ſtatui debet, qui elephantiaſi ſeu lepra ac morbo Neapolitano, aliiſq. contagioſis morbis ſunt contaminati? Equidem noui complures qui puſtulas atque exanthemata contraxerunt, admotis ori cyathis, quibus infectorum ſaliua adhæſerat propter lentorem & venenatum limum

Sudor & ſaliua ex humoribus vim ſortiuntur.

Saliua quid.

Quibus os ſiccũ vel vdum.

Simile ab herbis diſtillatis.

Leproſorum ſaliua noxia.

mum qui dentibus adhęreſcit, ſic vt ea ratione omnis animaliũ morſus pernitioſus ſit, licet nerui aut muſculi illæſi ſint, ob ſaliuæ contagionem.

De vſu lactis, de coloſtro ac cremore, illud Belgæ bieſt, *hunc* room *indigitant: Tum quæ hac coagulari in ſtomacho prohibent.* CAP. XLV.

VSus lactis non omnibus æque ſalubris: ſiquidem qui frigidiore ſunt ventriculo, iis aceſcit, ac præcordia flatibus diſtendit. qui vero calidiore corporis temperamento exſiſtunt, iis aduritur, atque in nidoroſos halitus effumat, capitique grauedinem adfert. Et cum lac eius ſit naturæ vt calore denſeſcat ac ſpiſſetur, frigore liqueſcat: fit vt in æſtuandi ſtomacho promtius coaguletur, quod ipſum nulla re inhibetur efficacius, quam melle vel ſaccharo, ſalisq; momento. Ceterum cum pleroſque nouerim ex coagulato lacte, eoque in grumos cõcreto, ſtrangulatos, ſpirandi meatu, oborto vomitu, intercluſo incõſulte mihi facere videntur laſciuæ aliquot adoleſcentulæ, prociq; petulci, qui in pomeridianis ſympoſiis coloſtris ac cremore aliisq. lactariis ſe infarciunt, nec ea vino affatim perfundere verentur maximo valetudinis detrimento. Vinum ſiquidem coaleſcere facit lac atq; in caſei conſiſtentiã conglobari, quo cum offendatur ſtomachus, ac repugnantia elaborare ac concoquere nequeat, omnia ad putredinem deuergũt, magnarumq. ægritudinum ſeminaria miniſtrant. Sic piſces ac lac, omniaq. acida lacti admixta, vinoque perfuſa, ſcabiem, ac lepram conciliant. Omnia enim impromiſcue ſic ingeſta, computreſcunt, ac corruptioni efficiuntur obnoxia. Coloſtris quæ fœtante enixaque boue in delitiis habent ganeones, nihil homini nocentius, adeo vt infantibus etiam triduo à partu lac maternum deguſtaſſe pernitioſum ſit, ac tantum non lethale. Coit enim ac craſſeſcit in corpore, venasque ac ſanguinis riuos obſtruit, quo minus commode

Lac quibus vtile.

Lac calore inſpiſſatur liqueſcit frigore.

Vinum & lac commixta vitioſa.

Lac piſces corrumpit.

Coloſtrum Bieſt.

atque inoffenſe poſſent alimenta permeare. Lac aut & cum ſanguinem concretum diſſoluit cyminum, oxymel & acetum ſcylliticum, angelica, oſtrucium.

Podagrici cur ſalaces, atque in Venerem proni, & quotquot ios dorſum decumbunt, duroq́ cubili innituntur.

CAP. XLVI.

Plus nimium ſalaces podagrici.

QVi articulari morbo obnoxii ſunt, magna ex parte ſalaces eſſe ſolent, atque impenſius prurire, partim quod ex diutina aſſuetudine illi rei aſſueverint, cuius immoderato vſu is morbus contractus eſt: partim quod identidem iis nerui rigeſcant, atque intendantur, crebroq; in dorſum decubitu humores ad partes genitales confluant. Pari ratione qui frequentius equitant, tũ qui nauium tabulatis incumbunt, atq. in dorſum proiecti durius cubant, in rem Veneream proni ſunt ac ꝓcliues, incaleſcunt enim nerui, qui ad partes generando homini deſtinatas porriguntur; ſic vt ex agitatione, influxuq. humorum lumbos incitari contingat, ac tentiginem ſuboriri. Eadẽ ratione euenit, vt ſi quis offendat collidatque pedis pollicẽ, confeſtim ex huiuſmodi affectu inguen intumeſcat, ac ſcrotũ, hoc eſt. rugoſum illud teſtiũ inuolucrũ condoleſcat conſenſus ratione, atq; ob neruorũ venarumq. implexam ſeriem. Vt enim ſi quis forcipẽ aut ferramentum aliud calenti ignitoq. foco immittat, nõ ſolum pars igni inſerta igneſcit: ſed etiam ab igne remotior ita plerumq. incaleſcit, vt contrectari nequeat: ita membris è directo conſtitutis dolor infertur, affectuſq; morbidus vicinis partib. communicatur. Sic à ventriculo, inteſtinis, vtero, ſplene, hepate caput afficitur, atq; è diuerſo cerebro læſo, aut intemperie aliqua affecto in ſubiectas ſubditaſq. partes malum deriuatur. Atq; hinc eſt quod obſtetrices, licet huius cauſſam ignorent, explorare ſoleant in puerorũ morbis genitale, illiq; affixos teſtes, ex quorum

A re fabrili ſimile.

Partes genitales vel ſecunda vel aduerſa valetudinis ſunt indices.

rum obſeruatione etiam adulti cōcipere poſſunt indubitata vel ſalutis, vel interitus, denique aduerſæ ſecundæque valetudinis indicia. Si enim teſtiū loculi flaccidi ſint ac langueſcant, eorumque appendix deprimitur, facultates naturales concidiſſe, omneſque vitales ſpiritus q vitam fulciunt, collapſos eſſe argumento eſt: Sin corrugatæ erectæque ſint abditæ illæ partes, ac mentula rigeſcat, omnia fore ſalua denuntiat. Ceterū quo euentus exacte præſagio reſpōdeat, obſeruandum in qua corporis parte morbus cōſiſtat. Si enim in morbis cerebri, & qui ſupra diaphragma ſeptumq. tranſuerſum conſtituti ſunt, propendent, ac flacceſcant genitalia, ſalutare eſt, vt econtra contracta eſſe ominoſum, intermoritur enim facultas vitalis, ac nerui ad ſuam originem conuellūtur. Obſeruaui autem in multis, conſtante etiam mente vigenteque ratione, ita cōtractos teſtes, ac penem virilemque peſſulum reſiliiſſe, vt lotium reddituri illius adminiculo eſſent deſtituti. In omnibus autem affectibus qui infernas partes occupant, auſpicatum eſt, teſtes eſſe corrugatos, pudendumq. ſubrigidum, reualeſcere enim hæc indicant illas partes quæ naturalibus facultatibus ſubſeruiunt, atq; ad obeundas functiones ac munia denuo accingi, nullæ ſiquidem corporis partes citius reuiuiſcunt, diſcuſſoque morbo vegetas ſe præbent, atque erectas, quam quæ naturæ parens in occulto conſtituit.

Teſtes flaccidi vel erecti quæ valetudinis argumenta præbeant.

Cerebri & hepatis affecti præſagium ex teſtibus.

Genitalia ex morbo primum reuiuiſcunt.

An exanthemata ac pueriles varioli, quæ vulgo Maſelen *dicuntur, vino rubro exigi expugnariq́ʒ poßint, denique lacte bubulo, quæ à mulierculis exhiberi ſolent, cum huiuſmodi puſtulæ effloreſcant.* CAP. XLVII.

IN morbis qui in ſanguinis ebullitione atq. inflammatione cōſiſtunt, diaphoretica ſeu diſcuſſoria exhibenda, quæq. humores attenuent, quo cōmodius per corporis meatus ac ſpiracula queant expurgari, non eſt ꝙ quiſquā ambigat. Itaq; mirari ſubit qua ra-

tione matronæ noſtræ, cum hæ puſtulæ eruptionem moliuntur, vinum rubicundum exhibeãt, quod plerumque aſtringentis eſt naturæ atque humorẽ cogit ac denſat. Quocirca ego decoctum confici iubeo ex Calthæ floribus crocatis, quæ vulgo Calendula dicitur, meliſſophyllo, anetho, hyſſopo, ſatureia, ficubus, aniſo, & fœniculo, quod cutem relaxat, humorumq. collectionem diſſipat. Iniri tamen rationem poſſe video, qua inoffenſe citraque incommodum præſcribi poſſit, modo tempeſtiue id fiat, cum ſcilicet omnis humorum impetus ad cutem delatus eſt: tunc enim eadem ratione propellit, qua illa quæ comprimendo aluum laxant, vt myrobolani, & radix pontica, vulgo Rhabarbarum dicta: quibus manifeſte aſtringens vis aliqua ineſſe percipitur. Itaque aſtringendi ratione rubellum fuliginem propellit, atque humores fumidos, qui mediis ſpatiis inhæreſcunt, ad extimam cutem deuehit. Sic experior in nonnullis vinum nigrũ Hiſpanicum, quod à tingendo *Tinctoer* noſtri vocant, aluum ducere, quod tamen dyſentericis exhiberi ſolet, quo aluum ſiſtat. Id efficit partim quod ob craſſitiem venas ſubire nequeat, partim aſtringendi premendiq; facultate, qua ea q̃ inteſtinis inhærent proluit. Pari ratione rubrum vinum quod calorificũ ſit, diſcutiendi vi pollet, ac ſudorem elicit. Lac autẽ nulla ratione exhibendum cenſeó, cum febricitantibus ſit noxium, prompteq. corrumpatur, ac contagio cõcipiat. Experimento enim comprobatum habeo, moriente aliquo lac liueſcere ac corrumpi, omneſq. halitus peſtiferos in illud deferri.

Caltha, Goudbloemen.

Vinum rubrũ an ſudorem & vrinam moliatur.

Lac corruptelæ obnoxium.

Tonitru ac fulmine vitiari vinum, eumq; liquorem, quã Belgæ Ceruiſia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq; vires reſtaurentur.

CAP. XLVIII.

TOnitru & fulmen noxam inferre rei penuariæ cellisque vinariis, nemo non patrumfamiliàs luculento

culento ſuo damno experitur. Siquidem fulmine vapeſcit vinum, coloremque refum aſciſcit; ac genuinus illi ſapor aboletur calore igneo ac vi penetrabili vrentique. Cereuiſia horrendo illo ſonitu, motuque violento ac concuſſione acore vitiatur, potuique efficitur inidonea. Et quanquā æſtiuus calor præcipua cauſa ſit, vt liquores aceſcant, fulmen tamen ac tonitru ſubitam mutationem huiuſmodi rebus inferunt etiam hybernis menſibus, cum æſtus pedetentim id efficiat. Quod ſi penora ſubterranea ſint ac concamerata, fornicibuſque ac teſtitudine conſtructa, minus detrimenti poculenta accipiunt, quam ſi tabulatis conſtrata ſint. Celerius enim in hæc penetrat aëris auræque intemperies, ac violentius in dolia cadosque vinarios de umbit. Quocirca ego iſtos præmunire ſoleo, antequam tempeſtas ingruat, ſuperpoſita vaſis ferri lamina cum ſale, aut ſilicibus. Fulmen enim cum duriſſimis conflictatur, in eaque potiſſime vim ſuam exſerit. Nam rara & tenera intacta relinquit, quod per ea tranſitus pateat, nec illis inhæreſcat: eoque fieri videmus, vt quercus atque ilex duriſſimæ celſiſſimæque arbores fulminis iniuriæ maxime ſint expoſitæ, cum Laurus quæ illi cedit, nec renititur, intacta conſpiciatur. Sic experimento potius, quam ratione comprobatum eſt Phocæ ſeu Vituli marini tegmen, ob id opinor quod contextu raro ſit, minuſque ſolido, fulmine inuictum eſſe, ſimiliter & Aquilam eiuſque exuuias. Ceterum hoc omnium ſcire intereſt, ac meminiſſe expedit, vt valetudini conſulant, alimenta fulmine vitiata, noxia eſſe, ac pernitioſa adeo, vt ne canes quidem contacta deguſtent, ineſt enim illi vis peſtifera, ex qua ſpiritus venenatus in contacta diffunditur, eoq. fit vt à fulmine aduſtis teterrimus odor emanet, quod in ariſtis confricatis percipimus, quæ tactu fulminis robigine vitiata ſulphureum odorem narib. offundunt.

Tonitru & fulmen liquores vitiant.

Ferrum qua ratione fulmen à liquoribus arceat.

Phoca. Zeehont.

Robigo Brandt *vulgo.*

Atqui cum indicauimus quid efficiant tempeſtates hæ naturales, & quid damni rebus inferant: reſtat, vt quibus ea reſtaurari poſſint, ac priſtino vigori reſtitui commonſtremus, quod ipſum non facile effeceris, niſi liquorem in aliud dolium transfundas, quod tamen prius defricari debet, deinde decocto foliorũ ſatureiæ, thymbræ, lauri iuglandis; myrti cum hortẽſis, tum ſylueſtris, quæ *Gagel* Brabantis dicitur, fœniculi, baccarum Iuniperi, Orminij quæ triuiali voce Gallitricum dicitur, vulgo *Scerley* macerari; exſiccatoq; dolio recondi, poſtmodum vbi in vſum depromi continget, calorem, odoremq; ac ſaporem exhibebit grauiſſimum. Ceruiſiam quoque vbi à genuino ſapore degenerauit, aut vbi langueſcit, medicatis odoratiſque rebus reſtituimus, ac ſaporis gratiam conciliamus, nempe Iridis radice, Zinzibere, nuce myriſtica, ſeu muſcata, garyophyllis, lauri baccis, eiuſque aridis foliis, Calamo odorato, origano, beta. Cum enim Braſſica vulgo Caulis, vini naturam corrumpat, tum Beta reſtaurat, quod nitroſa facultate prædita ſit, qua efficit ne vinum in mellis lentorem denſeſcat ac cogatur; quod ipſum & Erucæ ſemen præſtat, ſed non ſine graui valetudinis diſpendio: neruos ſiquidem vi cauſtica atque adurenti afficit, morboſque articulares inducit, vt reſinata quædam vina, atque exoticis quibuſdam rebus condita. Noſtri enim caupones ſulphure cados ſuffiuntatq; aquam marinam melle coctam infundunt, non deſunt qui lac bubulũ illi immiſceant: alii calcem, arenam, tritoſq. lapides candidos ex Bentimargo in has oras aduectos doliis inſternunt, adiectis aliquot ſalis manipulis, aut ſex ſeptemve ouis, quibus omnia vitia vini emendari ſolent, ac ſapor & color in priſtinum vigorem reſtitui, quorum nonnulla tametſi minus noxia ſunt, ſemper tamen factitia natiuis ac genuinis deteriora minuſque ſalubria exiſtunt.

Vt vitiati liquores inſtaurentur.

Braſſica vinũ corrumpit, beta inſtaurat.

Quibus vina condiri ſoleant.

Tem-

Tempeſtatis ex marina aquæ contactu præſagia, tum quid portendant hyberna tonitrua. CAP. XLIX.

OBſeruaui ſæpius ſcapha in vlteriora littora deuectus, manu ſalo immerſa, aquas marinas prorſus egelidas ac tepore imbutas, quod ipſum tempeſtates ante triduum imminere portẽdit, ventosq. impetuoſos, ac fluctus validos. Cum enim in alto remotoque mari, vnde ad nos æſtus deuehitur, tempeſtas incubuit, aqua marina concuſſa atq; agitata ferueſcit, vtque manus comploſa, calore perfunditur, mox ad nos turbines ac tempeſtates deuoluuntur, fluctusque in ſummam altitudinem intumeſcunt. Sic ineunte vere tempeſtates auſtrinæ herbas & gramina eliciunt concuſſu & agitatione aëris concalefacta. Similiter ſi quando hybernis menſibus tonitru ingruit, ac cœlũ fulmine coruſcat, crebrisq; ignib. æthera micat: ſubſequuturam tempeſtatem ventosq; Typhonicos exorituros, ac ſæuiſſimos in Oceano æſtus indicat. Cum enim præter temporis rationem contraque naturæ ordinem excitatur aëris illa intemperies, neceſſe eſt validam ſubeſſe cauſam, quæ illos turbines commoueat: nunquam enim tale quiddam obſeruaui, quin poſtridie horrẽdæ tempeſtates ſint exortæ magnaq; aquarum eluuies. Fulmen enim & tonitru æſtati familiaria ſunt, quemadmodũ & ardentes febres, quæ ſi hyberno tempore inuadant ac concitentur, ex vehementi id fieri cauſſa oportet, quam prohibere ac reprimere temporis contrarietas non potuit. Quo ſpectat illud Hippocratis: Minus periculoſe ægrotant ii, quorum vel naturæ, vel æta i, vel conſuetudini, vel tempori familiaris morbus eſt, quam quibus horum nulli affinis cognatusque exſiſtit.

Hyberna tonitrua tempeſtates præſagiunt.

Lib. 2.

Pueros rebus pulcris affici, ac rugoſas deformesq; anus exhorreſcere, quocirca cum annoſis fœminis in eodem lecto non collocandos, multo minus ſi pedibus ex aduerſo illis ſint conſtituti. CAP. L.

Nemo non afficitur rerum amœnitate.

NEmo non mortalium rebus pulcris blandiſque ducitur, ſed præ cæteris tenella ætas atque impuberes, qui cum viuidi ſint ac geſticuloſi, ignem, faculas, funalia, ſcintillas, ac flaminantia quæque auide ſpectant, omniaque verborum lenocinia, & quæ animum demulcent, ſpiritusque erectiores faciunt, captant. Quo fit vt pueri nulla re melius conticeſcant quamlibet implacabiles, quam cantilenis, aut cum lucentia quæq; oculis admoueas, quod efficit igneus vigor, atque aërea lucidaque ſubſtantia, quo fit, vt tenebras exhorreſcant, aſpectuque tetra ac torua auerſentur. Sic vbi matrona aliqua verrucoſa, vel rugoſa anus infantes vlnis geſtant, gremioque fouent, ad primum ſtatim intuitum plorabundi reſiliunt, at ſi qua forte elegantiori forma, beneque culta adſtiterit, eo ſe inclinant, illamque exporrectis brachiis ambiunt. Quamobrem incõſulte faciunt, qui tetricas aut moroſas nutrices conducunt, aut aniculis alendos committunt infantes, quæ manſum in os tenerum inſerant. Cum enim halitu graui fere ſint ac viroſo hircumque oleant, fit vt quidquid ex huiuſmodi corporibus emanat, ad ſe eliciant, eoque afficiatur vt colore giluo exſiſtant, ac muſtelino, multaque vitia ex illarum accubitu contrahant, præſertim ſi in decliuiori ſpondæ parte reclinentur, illisque ex aduerſo ſint conſtituti.

Pueri deformes anus fugiunt.

Anicularis halitus pueris noxius.

Qui fiat, vt tenella ætas, prægnantes, ſacrifici, quiq; ſolitariam vitam agunt, ac ſedentarii ſunt, primo omnium morbis popularibus ac peſte corripiantur.

CAP. LI.

Qui morbis contagioſis primum ſuccumbunt.

ILlos comperio morbis cõtagioſis, quales autumno æſtiuisque menſibus graſſari ſolent, citius corripi ac ſuccumbere, qui tenuioris ſunt ætatis atque inualidæ, humidoq; corporis habitu exſiſtunt. Cuius generis ſunt impuberes ac ſexus muliebris, tũ qui otio ſomnoq; dediti excremẽtorum copiam coaceruant.

Hi

Hi ſiquidem promtius periculis ſunt expoſiti, morborumq. contagia celerius concipiunt. Vt enim per politum terſumq. ſpeculum, aut nitida quæq. citiſſime denſo halitu ac fuligine offuſcantur: vt denique ignis leuiſſimas ſtipulas, atque arida nutrimenta confeſtim corripit, cum ſolida ſerius inardeſcant: Sic tenera corpuſcula ingruente primum populari morbo, vt minus armati munitiq. milites in bello, conficiuntur; ꝓxime mulieres geſtantes vterum nō facile obſiſtere atque obluctari poſſunt, quandoquidē ægre internum onus ferme ſuſtinent, ac iam iam defecturæ videantur: quo fit vt inuadente vel leuiſſimo aliquo morbo, nedum peſtis ſæuitia labaſcant. Sacrifici vero & moniales quoniam otio ſomnoq. dediti ſunt, nec vlla exercitia, laboreſq. ſubeant, ægre aduerſus hos morbos ſubſiſtunt. Baiuli autem & vectores, ceteriq. plebeii, ac vulgus promiſcuū, quod in omni vitæ victuſque ratione delinquant ac ſordide viuant, ab huiuſinodi quoq. morbis nō ſunt immunes, tametſi eorum nonnihil ob indurata laboribus corpora ſerius iis malis tententur. Ceterum cum pueri in acutis morbis inſultū nō perferant, tum in mitioribus, aut vbi lenta ægritudine contabeſcunt, non minus diu quam adulti cum morbis luctantur: infantes ſiquidem ea habent poteſtate, quæ prouectiores actu. Inſita eſt enim huic ætati vis quædam, vitaque ac vigor quæ in multos annos ſunt propaganda. Hinc Auguſtinus: Pueri, inquit, habent perfectionis modū, ita vt cum illa & concipiantur ac naſcantur, verum in ratione ac poteſtate, non in mole. Omnia n. membra inſunt ſemini, quæ ſenſim emergunt, ac decus iuſtamq. longitudinem conſequuntur. Ita ætatis decurſu exerit ſe atque elucet vis rationis, ceteraq; naturæ munia perfici incipiunt. Hinc noſtrates dictitare ſolent, vbi impuberes laudant ac ſpe lactant: Subeſt huic puero virile robur, *Daer ſteckt een man in.*

Simile à ſpeculo ſumtum.

Simile à militibus non munitis armis.

De ciuit. Dei cap. 14.

Varia naturæ documenta, rerumq́; diuerſarum non inconcinna congeries, quæ cũ grata breuitate tractare inſtitui, uno velut faſce complecti viſum eſt. CAP. LII.

LIquor ſtillatitius quem ex herbis virentibus elicimus, nunquam putreſcit, quod excocta ſit omnis terrena concretio, illiq́; inſit aërea quædã ſubſtantia, quo fit vt nullam decoctionem perferat. Si enim igni admota ferueſcat, omni ſua vi & facultate deſtituitur: ſiquidem cum pura ſit & defœcata, non habet ꝙ adimi illi poſſit, eoq; fit, vt citius putreſcat, ac mucore obducatur, quã putealis decocta. Sic cereuiſia cocta ex puteali, ſtagnanteque aqua, licet turbida ſit & inquinata, ſapidior eſt, minusq́; aceſſit, quam ex cœleſti & clara confecta. Turbulenta ſiquidem ſi quid habet vitii, excoquitur ac melioreſcit. Memorabile eſt, quod Hermolaus Barbarus ait, aquam ſepties putrefactam, purgatamq; nõ putreſcere amplius. Quoniam, vt opinor, exinanita eſt, atque exemta terreſtris omnis ſubſtantia, prorſusque defœcata ab omnibus ſordibus quæ illi putredinis cauſſa exſtitit. Sic obſeruaui Zythi hoc genus, quod plebes *Iopenbier* vocant, certo anni tempore aceſcere, ac poſtliminio priſtino vigori reſtitui, quod ipſum in vino exſotico euenit Baſtardo & Nigro Hiſpanico, quod mantilia manusque inficit, ac lintea quæque ſaturato rubore imbuit, vt ceraſa Actiana, quæ vulgo *Morellen* appellantur.

In Corol. Dioſcor.

Duo ſunt liquores humanis corporibus non minus grati, quam ſalubres intus Vini, foris Olei: quorum vſus ſi moderatus ſit, inculpata valetudine homines efficit, tum cruda viridique ſenecta. Vt autem ocreæ, duriores ac coria quæ rigeſcunt, ſituq; ſunt obducta, oleo macerata molleſcunt, ita corpora hominum, ac potiſſime ſenũ vino perfuſa, mitiora fiunt minusque rigida ac tetrica. Olea vero atq; vnctiones quanquam apud pleraſque gentes propemodum in diſſuetudinẽ venerint, eorumq. vſus exoleuit cum ſenum, tum iu-

Vinum. Oleum.

Simile ab inuncto corio.

uenum

uenum corporib. ſalubriter adhibentur; his enim ea denſa præſtamus, ne externo ventorum impulſu feriantur ac ſuccumbant, vel laxa efficimus ne interna humorum fuligine ſtrangulentur. Quin & cutis oleo imbuta venena reſpuit, adeo ſi quis cutem admotis cauteriis erodente medicamento exulcerare pergat, illamq; oleo perungat, fruſtrabitur, operamq; luſerit; non n. adhæreſcunt quæ applicantur, nec penetrant. Intus quoq. aſſumtum virus acrimoniam retundit atq; hebetat, venaſq; ſubire prohibet, ac confeſtim vomitu id exturbat. Oleum vino vel alterius generis liquori ſuperinfuſum præſeruat, ne vel vapeſcat, vel corrūpatur. Siquidem aërē arcet, omneſq; halitus excludit, quæ putredinem inferre poſſint. *Oleum venena retundit.* *Oleum cuiuis liquori ſuperinfuſum putredinem arcet.*

Succinum feſtucas atq. arida quæq. allicit: at oleo oblita intacta relinquit, qua ratione Ocinum quoq. vulgo baſilicon repellit. Sic magnes allio perunctus ferrum reſpuit, quod pingue quiddā allio inſit, quo vis eius retunditur, ac minus adhæreſcit. *Ambra.*

Cucumeres & cucurbitæ cum humore turgeſcāt, eoq. alantur, oleum ita auerſantur ac diffugiunt, vt illi admotæ reſiliant ac ſeſe cōtrahant. Omnes enim ſtirpes oleo affuſo putreſcunt. *Cucumeres aquam appetunt oleū reſpuunt.*

Vitis ſi ſterileſcat, ac præter pampinos, ſtoloneſq; ac ſarmenta nihil proferat, lotio acri ac vetuſto perfuſa, fœcunda efficitur: cum enim redundantiori humore ſtranguletur, excitato calore abſumtaque excrementitia humiditate in ſpecioſos vbereſque fructus protuberat, quod ipſum etiam fit fæce vini radici affuſa. Male autem noſtrates vitis fœcunditati conſulunt, qui ſcrobe facta fuliginem ex fumario deraſam circa radicē obruunt: tametſi enim aliquid pinguedinis illi ineſſe videatur, feruida tamen vrentiq. virtute perniciem vineæ effert, eamque areſcere facit, vi corrodenti. *Vitis vt fœcunda efficiatur.* *Fuligo ſaxis noxia.*

Ornjnum, Centrum galli officinis dicitur, cuius

Gallitricum, Scherley.

ſemen feſtucas, ac puluiſculos, aliaque oculis infeſta quæ foris incidunt, eximit vi attractoria. Siquidem illud oculo admotum per ambitum illius quaquauerſum voluitur, aſſumtoque humore, ac diſcuſſa caligine, turgidum egreditur, ac velut tenui membrana obductum. Ipſa vero herba contraria aculeos ſpinaſq. extrahit, ac morantes difficileſq. partus accelerat: Vino iniecta mentem exhilarat, animique nebulas diſcutit, ac Venerem ſtimulat: liberalius tamen aſſumta odoris grauitate caput tentat: Scabras rugoſaſq; manus molliculas præſtant ac leniunt Altheæ maluæq; decoctum: illis autem efficacius fœnigræci, linique ſemen, quod miti eſt oleagine imbutum. Conficiuntur autem apud nos contuſo lini ſemine expreſſoq. oleo fraces formaq; quadrangulari liba quædam ſaginando pecori accommoda, quorum ſi fragmentum aqua cœleſti maceres, manuſque illa abluas, pruriginoſæ cutis vitia emendari percipies, membraque nitida ac perpolita effici. Frontem quoque atque vbera flaccida, rugiſque deformata expolit lini fæx aut amurca, addito gummi Arabici ac tragacanthæ, maſticheſque momento, ac Caphuræ perpuſillo, quod oculis quoq; rubicundis, ac palpebris lippitudine arida vitiatis, atque hiantibus decorem, aſpectuſq. venuſtatem conciliat.

Vt manus læuore perpoliantur.

Vt frons & vbera rugis deformata niteſcant.

Viſum eſt nonnullis prodigii quiddam ſimile ægrotos membris eſſe calidiſſimis totoque corpore vri, nec tamen vlla ſiti premi, cum id eueniat eo, quod calor ſe diffundat, nec cordi vlliq. parti principi inhæreſcat. Quo fit, vt erumpente ſudore, cordeque perſpirato, ac diſcuſſo calore fumido qui interna viſcera occupabat, ſiticuloſi eſſe deſinant: econtra quibus calor in extimam cutem non erumpit, ſed intus deliteſcit, intoleranda ſiti cruciantur, etiamſi foris nulla ſe caloris indicia proferant, quæ febres omnium pernitioſiſſimæ.

Cur quidam febricitantes non ſitiant.

Albu-

Albumen oui conquaſſatum, calcique viuæ admixtum vitri fragmenta ferruminat, ac teſtacea quæque ita glutinat, vt diſſolui nequeant propter lentorem ac tenacitatem glutinoſam. Cum enim calx cuiuis liquori admixta in lapidem indureſcat, tum maxime albo oui confuſa, quod muſcoſum eſt viſcoque aſſimile. *Ferruminata. Souderen.*

Qui hortorum cultui deditus eſt, atq; vberem ex ſingulis ſtirpibus prouentum conſequi volet, obſeruare eum decet, q̃ inter ſe conſentiant, quæq. diſcordent. Siquidē herba altera alterius incremento officit. Sic vitis ſi in braſſicæ confinio conſita ſit, vel langueſcit vel emoritur. Cum enim vitis ſucculenta ſit, ac braſſica humoris præauida, omnem ſuccū allicit, ac deprædatur. Laurus quoque & hedera viti noxia eſt, eamq; exareſcere facit vi calorifica atq; exſiccante, ꝙ Pſeudonardus, quæ Lauandula dicitur, pluribus herbis infert intenſi caloris ratione, vt Raphanus ob acrimoniam, quæ vicina quæq; deurit, quo fit vt temulentiæ aduerſetur, quod vini vim retundat. *Herba aliæ aliis aduerſantur.* *Laurus viti inimica.* *Raphanus temulentiæ obſiſtit.*

Allia prope roſas conſita illas odoratiores præſtāt, quia alliorum acrimonia ac caliditas inſitas illis vires excitat atque elicit: quæ enim ex frigiditate langueſcunt, calore acuuntur. *Alliis roſæ odoratiores euadunt.*

Olea medicina eſt Ciceri, arcet enim abigitq. erucas; quæ illud erodunt ac depopulantur, idq; odoris grauitate, quo fit vt beſtiolæ illi non innaſcantur. Cum autem olea amaritudine imbuta ſit; braſſicam herbaſque alias præhumidas marceſcere facit, quod ipſum & Origanum efficit, Ruta & Cyclaminus facultate calida atque exſiccante. Scio equidem multa huius generis perfici occulta inſitaq; vi ac totius ſubſtantiæ proprietate, ſic vt non ſemper ratio iniri aut effectus cauſſa explicari poſſit, iuuat tamen, ac voluptati eſt Philiaro ac rerum naturalium induſtrio, ſagacique inueſtigatori probabiles rationes commi- *Olea natura.* *Ratio multarū rerum inexplicabilis.*

niſci: quas ſi prorſus non aſſequitur, non tamen reb. manifeſtis fidem derogat, nec affectus calumniatur, ſed naturam eiuſq. opificem admiratione proſequitur. Innumera autem ſunt, quorum probabilis ratio reddi poteſt. Verbi cauſſa, Portulaca dentium ſtupori medetur, qui ex acerbis acidiſq. cõtractus eſt, quoniam glutinoſa eſt ac lentore prædita, quo ab auſteris affectos dentes, & quibus deuinciuntur, neruos lenit, ſuaq. viſcoſa humiditate incommodum farcit. Caliditas autem atque adſtringendi ratione id ipſum facit ſalis confricatio, aut ſi paululum caſei ouilli viridis dentibus conteratur. Exſiccat enim denteſque ſtupidos ſtabiles facit, atque ex frigido humidoq. aut acido humore labantes fulcit.

Portulaca dentium ſtupori medetur.

His qui obeſæ naris ſunt, & quibus olfactus vel vitiatus, vel abolitus eſt, efficaciſſime hunc reſtaurat Melanthii ſemẽ quod Gith apud Eſaiam vertit Hieronymus, Abrotanum, ruta, & quotquot acris vibrantiſq. ſint odoris. Dilatant enim meatum, humoreſq. atque alienos vapores reſoluunt ac diſcutiunt. Nihil autem, etiam in ſenibus expertus ſum magis præſentaneum, quam Mentham identidem naribus admouere, cuius fragrantiam manifeſte percipiunt, quibus etiam is ſenſus ad teterrima quæque occalluit, omniſque odorandi facultas adempta eſt. Raphanus quæ Antonomatice Radicula dicitur, primis menſis inferri debet. Sic enim edendi auiditatem incitat, ac ſtomacho minus officit. Quocirca culpandi ſunt noſtrates, qui peracta propemodum cœna aut prandio illam eſitant. Sic enim melius perfici concoctionem ſibi perſuadent, cum ventriculo infeſta ſit, niſi aqua ſaleq. conſperſa cibo præmittatur, alioqui graues halitus fructuſq. nidoroſos ac ſubolidos excitat. Quod ſi ex ea diſſectam particulam vino immerges, confeſtim fœtorem contrahit ac grauceolentiam.

Olfactus vt reſtituatur.

Mentha olfactum reſtituit.

Raphanus.

Ferro

Ferro rubiginem è veſtigio adimit, illiq. ſplendorē conciliat oleum Tartari, quod ipſum etiā lentigines emaculat in facie omneſq. puſtulas fœdas, quæ frontem mentumq. deformant abolet vi abſterſoria. *Tartarus, VVynſteen.*

Caphura aquæ cœleſti commixta illā à putredine tuetur ac præſeruat odoris fragrātia: ſimiliter & myrrha, atque Agalochum, vulgo lignum aloes. *Caphuræ vis putredinem à liquoribus arcet.*

Succus quoq. Cyrenaicus, qui vulgo Benzoi vocatur, Styrax calamites in arcenda à rebus putrilagine, efficaciſſimæ ſunt. Omnes ſiquidem vitiatos halitus auramq. peſtiferam abigunt, atque ambientem aërem, qui fere putredinis cauſſa exſiſtit, puriorem reddunt, effluxu grato ac ſuaui, qui ex calida ſiccaque qualitate emanat.

Tithymali cuius ſeptem numerantur differentiæ, ſuccus lacteus verrucas delet vi adurenti & cauſtica. Siquidem ob intenſam caliditatem ac vim penetrantem, radicem areſcere facit. quo facto mox vt ſcabra quædam cruſta decidunt. Pari ratione Hermodactylus ac Sauina in puluerem redacta, atque oxymeliti ſcylliticæ, vel ſucco Calendulæ commiſta clauos calloſq. abolent etiam in partibus pudendis, cum à fœdo concubitu contracti ſunt. *Tithymali vires. Verrucæ vt aboleantur & claui.*

Æſtiuis menſibus ne vinum in congiis citovapeſcat, aut calore perfundatur, ſed inter propinandum frigeſcat, in labro aqua gelida oppleto collocentur Vrcei, aut capaciora pocula: deinde Sal nitrum, vulgo *Salpeeter*, inſternatur: tanta frigiditate vinum imbui continget, vt eam vix dentes tolerent. Huius autem qualitas illum in bombardis ſtrepidum efficit; nullo autem ſonitu, nec tam valide explodi glandem continget ſi is eximatur. *Vinum quo minus vapeſcat. Nitrum liquori frigiditatem inducit.*

Si quis dilutius bibere inſtituit ac conſultū exiſtimat vinum plus ſatis meracum infuſa aqua mitigandum, non id inter edendum moliri debet, ſed ſeſquihora antequam ſit accubiturus. Sic enim coaleſcunt *Quomodo vinū diluendum.*

inter ſe liquores, nec repugnanti qualitate concoctioni reſiſtunt. Vulgari ſiquidem more diluta, tentant caput, ac rugitus flatuſq; excitant. Acerba quoque vina ac ſubauſtera dulcibus non commiſcenda, nec rubrum candido. Negotium enim faceſcunt ventriculo diuerſarum qualitatum alimenta, cum aliud properantius, aliud tardius in habitum corporis rapiatur. Quopropter hunc delectum habendum ſuadeo, vt in prandio album aſſumatur, in cœna vero rubrum. Album ſiquidem promte delabitur, ac venas meatuſq; vrinarios peruios efficit, ac dilatat: rubrum vero modo generoſum ſit plus alit, ſed adſtrictionis eſt particeps. Quod ſi in eadē menſa vtrumq. ꝓpinetur, ſemper album rubro p̄mittatur. Cum autem diluendi vini rationem nō penitus negligendam cenſeā, tum illud Plutarchi mihi ſemper arriſit: Vinum in tempore modice bibendum potius, quam aqua diluendum: deperit enim infuſa aqua.

Plutarchi ſententia de vino diluendo.

Caſtanea qui ſeruentur.

Caſtaneas ſi quis volet conſeruare intactas, nuces baſilicas ex iuglande collectas inſpergat. Omnem ſiquidem vliginem atque humorem excrementitium, qui carioſas eas efficit atq; euanidas, abſorbēt, ſituq. obduci prohibent. Eſt enim eius naturæ nux regia, vt exſiccet, humoremque depaſcat, vnde ſalubriter conſiliis, vuulæ omnibuſq. gutturis vitiis adhibetur. in quem vſum Diacaryon, hoc eſt, ex nucibus antidotum conficitur, ꝙ omnes à capite fluxiones ſiſtit ac reprimit. Et quoniam venenis reſiſtunt, ac venenati aëris contagia diſcutiunt: compoſitio diateſſeton, quod ex quatuor rebus conflata ſit, à veteribus excogitata eſt, quæ recipit nuces binas ac totidem ficus folia rutæ viginti, aliquot ſalis grana: quæ contrita ſi quis ieiunus ſumſerit, eo die à venenis morbiſque contagioſis futurus eſt immunis.

Dianucum.

Antidoton contra peſtem.

Cæpe natura ab aliis ſtirpi- diuerſa.

Cæpe præter omnium ſtirpium naturam decreſcente Luna augeſcit, atque incrementa ſumit: creſcen-

creſcente minuitur. Ideo fit, quod Luna immodico illam humore ſtrangulet: cum enim natura ſucculẽtum ſit vt omnia bulbacea, ac natiuo ſucco abunde perſuſum, Luna creſcens humorem quidem illi adauget, ſed calorẽ imminuit; qui potiſſima cauſſa eſt, vt incrementa ſtirpes capeſſant. Eadẽ ratione enormiter pingues & obeſi ſteriles ſunt, nec progenerant, quod calore deſtituti ſunt, qui excrementum ſeminale fœcundum efficit ac prolificum. Atque hinc eſt quod cæpe, aloen acetabulum, croci radicẽ ſcyllam, porrum, compluraque alia natiuo ſucco turgida in carnario laquearibus affixa progerminare perſpicimus: cum enim ſucco affatim imbuta ſint, calore tãtum opus habent, vt proſiliant atque ſe proferant. *Pingues ſteriles.*

Febres, quæ homines edaces efficiunt, diuturnæ eſſe ſolent; itaque mihi ſemper viſum eſt melius ſiticuloſos eſſe febricitãtes, quam fameſcere. Illis enim cum ex flaua bili febris accendatur, affuſa humoris copia, ſudoreque exſiccato facile miteſcunt: Iſtis qui ad cibum auidi ſunt, ex humore melancholico, atque acida, ſalſaque pituita febris excitatur; quibus humoribus cum ventriculus perfuſus eſt, præter rationem edendi cupiditate ducuntur: quo fit, vt ita affecti morbum alant fomitemque miniſtrent, ac diutius cum febri conflictentur. Cum autem tres ſint pituitæ ſpecies, vt Galenus teſtatur; Dulcis, Acida & Salſa. Prima ſomnolentos efficit, altera famelicos, tertia ſitibundos. Horum omnium maxime diuturnos morbos parit quæ edaces homines efficit. Quocirca ſi illos celerius terminari velis, in morbi inſultu cibum ſubducito. Vinum ex ambientis aëris qualitate aceſcere, æſtiui menſes nobis commonſtrant. Quocirca in ſpecus ſubterraneos penitiſſimaque loca recondi debet, atque accurate obturari. Quod ſi ea commoditas deſit, lardi carniſque ſuillæ ſalitæ ſeſquilibram, aut pro dolii amplitudine maiorem li- *Famelici ingruente febri.* *De pleno ſ.* *Vinum quomodo ab acore vindicetur.*

no obuolutã dolio immittas, ſic vt dũ vinum depromis, ſemper id deſilire patiaris ad fundum vſq; dum vas exhauſtum ſit: vinum nec degenerabit, nec vapeſcet. Omnia enim quæ illi vitii aliquid eſſent allatura, in ſuillam incumbunt. Interim arctiſſimè occludi dolii orificium debet, ne quid aëris ſubeat, ac ſacculo vel ſale oppleto, vel humẽti ſabulo muniri. Sic enim nec vapeſcet vinum, nec acorem contrahet.

Vt autem vinum ſubacidum aut acetum vini naturã aſciſcat porri ſemine effeceris, aut iniectis pampinis ac capreolis vitis.

Vinum glutinoſum vt inſtauretur. Vinum corruptum ac glutinoſum lacte bubulo modice ſalito reſtauratur. Sunt qui calce, ſulphure, & alumine id moliuntur, q̃ ne homini infeſta ſint, ac noxam inferant, Iridis radice & grana iuniperi commiſcenda ſuadeo.

Quo vinum palato arrideat, acceptumq; ſit, atque odore coloreque gratum: malum Medicum, ſeu pomum citriũ caryophyllis vndiq; ſtipatũ cado inferas ita vt vinum attingat, eoq; innatet; nam ex madore computreſceret; nullum nec vapidum nec mucidum ſaporem contrahet ſed palato erit gratiſſimum.

Ruta venenis obſiſtit. *Muſtela Baſiliſci hoſtis.* Ruta herba cum multis morbis accommodari poſſit, multæq; illam dotes commendent: tum illud admirandam eius vim declarat; quod muſtela baſiliſcum præſentiſſimi veneni ſerpentem rutæ demorſu præmunita conficiat, ex quo coniici poteſt quanta vi polleat contra venena ac morborum contagia.

Itali quomodo anatomiam perficiant. Medici apud Italos homines facinoroſos qui morti addicti ſunt, certo anni tempore à præfectis impetrant in diſſectionis vſum, & quo rei medicæ ſtudioſi in re Anatomica exerceri poſſint. Itaque ne vllos humores diſſipari contingat, aut craſſiores ſpiritus euaneſcere, omniaq. ſe aperte proferant; *Opii vis.* Opii, hoc eſt, ſucci nigri papaueris binas ternaſve drachmas ex vino meraciſſimo mortem commeritis exhibent,

libent, qua potione hauſta primum exhilareſcere incipiunt, velut riſu Sardonio perfuſi, mox in ſomnũ ſoporemque reſoluti, morte ſopiuntur: tanta ſiquidem pernicitate venas ac vitalia corripit, vt diſſecto eorum, qui opio potionati ſunt, corpore, cordi adhæſiſſe compertum ſit.

Vt vinum aut alius liquor cito aceſcat.

Vinum aut cereuiſia Soli ventoque expoſita ſi ſerius aceſcant, ſal contuſum cum pipere ac fermento ſubacido commixtum celerrime id præſtant. Quod ſi properãtius id perfici velis, Chalybis partem, aut laterem ſemel atq; iterum ignitum in vas cõiicito, aut Raphani radices immergas: confeſtim acorem contrahent. Meſpila quoque, corna immatura, mora vel ex rubo, vel ex arbore lecta, prunella ſylueſtria hinc inde inciſa, ceraſa Actiana quæ foris nigro colore perfuſa ſunt, intus ſanguinolento, ſapore acido liquores imbuunt, atq; exuberantiſſimi ruboris colorem conciliant. Quod ipſum etiam præſtãt anemone flos pratenſis, ſambuci ebulique acini & violæ altilis quæ caryophyllea nobis dicitur, flos ſpectatiſſimus. Nam papauer illud erraticum agris frumentariis familiare; vermiculanti quidem & coccineo rubore liquores inficit: at vſus eius noxius eſt & pernitioſus, ſic vt explodendus ſit illorum error, qui in agnita ac dolore laterali huius vel decoctum, vel deniq; ſtillatitium liquorem exhibent, cum aſtringentis ſit naturæ ac narcoticum, hoc eſt, ſtuporem inferens nec ſputum promoueat.

Morellen.

Papauer erraticum noxium.

Leproſi vt explorentur.

Elephantiaſis, quam lepræ nomine paſſim deſignant, abominandus fœduſque morbus eſt, eoque extra vrbis pomœria ablegantur, qui illo contaminati ſunt. Et quoniam aliquando cognitu difficilis eſt, conſtituti ſunt apud Belgas Critici ac Cenſores, qui hos explorant. Ego ex lotio experimentum capio cui plumbi vſti cineres inſpergo: qui ſi ſubſidunt, atque in imum vrceoli deuoluuntur, nullum ineſt

corpori huius morbi contagium. Sin fluitent, atque in vrinæ ſuperficiem hæreant, infectum eſſe ſtatuo. Indicat enim humorum craſſitiem, atq; aduſtam corruptamq; per corpus vndiq; diffuſam melancholiã.

Argenti viui effectus.

Si quando aurifices in cruſtandis obducendiſque auro poculis intenti ſunt, argento viuo id perficiunt, quod calenti foco admotum in fumum graueſq; halitus euaneſcit. Quod ſi protenſo velamento fumum excipias, is rurſus in argentum viuum coit ac conglobatur, quemadmodum fumus ex carbonibus in denſam craſſamque fuliginem. Quantopere autẽ res iſta metallica auro afficiatur, ſuperius à nobis demõſtratum eſt. Id autem admiratione dignum, ꝙ ex morbo Gallico inunctus ſi aureum annulum ore geſtet, ac dentibus linguaq. hinc inde volutet, argentũ viuum quod corpori ex vnctione innatat, in annulũ deuolui, vt ſic totus argẽteus eximatur, ac non niſi igni admotus priſtino nitori reſtituatur. Quocirca conſulo huiuſmodi ceromate delibutis, vt id crebro factitent: inhæret enim iis magni metalli huius copia, adeo vt obſeruatũ ſit, inciſa vena aliquot drachmas profluxiſſe: atq; hinc eſt, quod tales tantiſper palleſcant, & tremuli exſiſtant, dum aliqua huius metalli portio corpori inhæreſcit. Quo mirari ſubit nonnullos ſcrupuli pondere exhibere puerperis, quo clemẽtius pariant, ancipiti, dubioque experimento, tum pueris etiam ad vermes enecandos: quanquam non diffitear parum viuumque argentum ceteris eſſe innocentius, deinde ſaliua alioq. liquore exſtinctum. Siquidem argentum ſublimatum ignis vi ex Chalcantho, alumine, arſenico, ſale, nitro, & ammoniaco extractum pernitioſiſſimũ, cui ſuccedit puluis pcipitatus rubenti croceoq. colore, quod nonnulli empirici dimidii ſcrupuli pondere deuorãdum ficoſis exhibent, nõ ſine faucium ac gingiuarum exulceratione, foris autem vulneribus cõtumacibus adhibetur:

Argentum viuum auro afficitur.

Aurum ficoſis ſalubre.

De argento viuo prodigii quiddã ſimile.

qua autem fortis qua aurũ ab argento ſeparant aurifices, æque noxia. Quanquam non verentur ſponſæ noſtrates flauam cæſariem ea moliri, maximo detrimento ac pilorum iactura, ſiquidem areſcẽtibus capillorum radicibus intempeſtiuam atq; indecoram caluitiem conſequuntur, nec vllam ſpem capillitii: ſic corroſo denti impoſitum gingiuas exeſt.

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, DE NATURÆ dignitate & præſtantia

LIBER TERTIVS.

Qua ratione filii parentum probra atque ignominiam perferre cogantur, iisq́; progenitorum ſcelera atque iniquitates imputentur, adeo vt horum cauſſa, vel famæ, vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoque damna ac detrimenta concipiant.

CAPVT I.

EXſtat præclara apud Ezechielem concio vel potius ſeuera atq; obiurgatoria Dei expoſtulatio cũ iis qui cauſſam progenitorum in ſe deriuari queruntur, atq; iniuſte poſteros plecti parentum nomine: Quid est, inquit Dominus, quod parabolam vertitis in prouerbium, paſſim decantantes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes poſteriorum obſtupeſcunt? Viuo ego, inquit Dominus, ni non erit vobis amplius vſus iſtius prouerbii. Cumque omnes meæ ſint animæ, tam patris quã filii: anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Itaq; Deus ſublato hoc prouerbio, pronũtiat quemq; in ſua iniquitate exſtinctũ iri, nec progenitorũ ſcelera, aut vllã ignominiã in poſterita- *Cap. 18.*

tem deriuandam, niſi iiſdem veſtigiis inſiſtant, eadem graſſentur via, parentumque æmulentur vitia. Quiſquis enim, vt prolixe toto hoc capite diſſerit, contemto deſertoq. Deo paternos auitoſque mores imitando conſectatur, atque illorum improbitatem ac dedecus exprimit, obiter ſe rapinis, vſuris, calumniis, adulteriis, fraudibus, fallaciis, captionibus, idolorum cultu, fœda libidine, alaiſq. ſceleribus contaminat ac polluit, nec Dei præceptis nec monitis acquieſcit, ſed ſalutarem eius doctrinam reſpuit, eadem, qua progenitores, culpa plectitur, iiſdem malis redditur expoſitus. Itaque non patitur Deus parentum peccata imputare filiis, aut vllam poſteritatem puniri ob maiorum ſcelera, niſi paria cum illis faciant, ſed vnumquemq. delicti ſui reum futurũ, vt Cypriano teſte, poſt edomitam legis duritiẽ, Euangelii coruſcatione, diuina iuſtitia non genus, ſed perſonas iudicet. Quod ſi quis nobis obiiciat peccatum originis, quod Adamus nobis inuexit, quo cuiuſque mens iacturam facit diuini luminis, voluntate etiam à Deo auerſa, facile id diluì poteſt. Cum n. parens fuerit omnium mortalium, atq. ex hoc traduce vitiata ſit humana natura: hæc labes ac corruptela, naturæq. deprauatio propagatione in omnem poſteritatẽ eſt diffuſa: vt aſſolet in iis, qui ex morbidis parentibus ac vitioſis humorib. corruptoq. ſanguine ſunt prognati, p omnẽ ſiquidem vitæ decurſum, hereditariũ malum iis adhæreſcit. Itaq; illi peccato potiſſime ſumus obnoxii, non aũt alterius generis quorũ alia aliis hominib. peculiaria ac propria, quæ actualia dicuntur, adſcititia ac conſuetudine aut improborũ cõmercio accerſita, non congenita, inſitiua genuina, naturalia, quanq̃ magna ex parte iſta ex ſuperiore emergant ac pullulent. Ita non ſemper ea vitia, vel etiam virtutes, quæ parentibus inſunt, filiis communicantur, aut è diuerſo. Poteſt enim pater eſſe idololatra, deco-

Pueri non plectuntur ob ſcelera parentum.

Peccatum originale quam labem contulit.

Exemplum à vitioſo corpore.

Peccata actualia.

Alia aliquando parentum, alia filiorum conditio.

ctor, libidinoſus, leno aleator: cũ filius frugi ſit atque ab huiuſcemodi vitiis alienus. Vt aũt ab Adamo hanc labem conſequuti ſumus, ita eadem naſcendi principia nacti ſumus maximo enitentiũ parturientiũq; dolore ac cruciatu, eundem non ſine trepidatione finẽ, vitæq; interitum. Itaq; eodem nos luto inuoluit illius ꝓcreatio, eandemq; aſperſit maculam. Nemo autẽ ex tot millibus non eadẽ ꝑpetraſſet, ſi talis fuiſſet oblata occaſio, ſi Adami loco conſtitutꝰ, iis blandimentis ac pollicitationib. iis illecebris ineſcari cõtigiſſet, ita vt in eundem laqueum nemo noſtrum nõ incidiſſet, non eodẽ hæſiſſet luto, ſi ratione eadem ac modo, eiſdẽ artib. ac technis mens noſtra cœpta fuiſſet oppugnari. Quemadmodum aũt præter Reges & Principes, magiſtratus ac ciuium præfecti, ꝙ apud Belgas iam vulgare eſt, Remp. iuuandi ſtudio ære alieno onerant, ac ſe ſuoſq; ciues ac populares arctiſſime obligant; acceptique ratione in annuam debiti ſolutionem obſtringunt, etiam eos qui primo quoq. tempore naſcituri ſunt, adeo vt ſi ſerius aut maligne perficiatur ſolutio, apud exteras nationes detineri poſſint ac ſiſti, ita vt nõ ſit liberum egredi, aut abſque mulcta ſe ſubducere, niſi aut conſignata pecunia aut data fide ac promiſſo vadimonio factaq; ſponſione: ita ſimili propemodum ratione Diabolo ſumus obſtricti, ac tanquam obærati Adami culpa grauiſſima damno impliciti; in eum ſiquidem errorem ac ſcelus inexpiabile illius tranſgreſſione ſumus deuoluti, vt nullus hominũ ex eo eluctari potuiſſet, aut ſe extricare, niſi clementiſſimus Pater deuicta ꝑ Ieſum Chriſtum diaboli tyrannide in libertatem nos aſſeruiſſet, deleto atq. obliterato expunctoque ꝙ aduerſus nos erat, vt Paulꝰ ait, chirographo, ſiquidẽ illud ſuſtulit è medio, quo nos vrgebat hoſtis, affixũ cruci, exſpoliatoſq; principatus ac poteſtates oſtentauit pală, triũphans de illis, tanq̃ exutis, deiectis ac debellatis, con-

Omni homini ſimilis introitus & exitus.

Simile ab ære alieno oppreſſis.

Coloſſ. 2.

Peccatum originis quomodo obliteratum.

donans ſimul omnia nobis delicta, ſic vt nihil ſit periculi, ne in poſterum vlli imputentur prioris vitæ commiſſa; modo fide ſtabiles conceptaq. illius fiducia toti tã munifico Domino innitantur. Ceterum vt incepta perſequar, cõtingit aliquo modo filios parẽtum nomine diuexari, ac detrimẽta concipere, ſuisq; facultatib. exui, cum in hæreditatẽ male partam, atq; opes fraudib. ac verſutiis conflatas inciderunt, q̃ occulte Dei iudicio plerumq. dilabuntur, ac vel incendio, vel naufragio, vel populatione depereunt. Sic vt non patiatur Dominus iniquis parentum rapinis diteſcere innoxios, aut diutius huiuſmodi bonis frui, q̃ aliorum iniuria coaceruata ac congeſta ſunt. Simili ratione nonnullos ante diem, ac ꝓperata morte confici ſuſtinet, cum progenitores illorum nomine plus ſatis ſibi blandiantur, nec aliud, quã opes, latifundia, honores, dignitates, ambitioſos, fucoſosque titulos meditentur, ad q̃ illi per fas per nefas aditum patefaciunt, nullaq; erecta in Deum cogitatione aut fiducia nihil nõ moliuntur, quo ampliſſimo loco poſſint collocari, cum plerũq; Deus præmature illos ex hac vitę ſtatione ſubducat, nec patiatur diu ſubſiſtere, atque inanes parentum ſpes foueri. Quod ipſum Sapientis hac ſententia teſtificari poſſum; Cum Deo placeret dilectus, viuẽs inter nefarios, translatꝰ eſt, raptus eſt, ne malitia immutaret intellectũ eius, aut fallacia deciperet animũ illius: propterea properauit illũ educere de medio iniquitatũ. Quod cum homines videant, nõ intelligunt, inquit, huius facti cauſſam, nec rationẽ inire poſſunt mortis tã ꝓperatæ, atq; accelerati interitus. Ita nonnunq̃ euenit Dei prouidentia, vt herili filio ſublato tota poſteritatis ſpes & exſpectatio, totiusque familiæ columen labaſcat ac corruat. Oſeas quoq; nõnullos orbari liberis in ſcelerum vindictam profitetur. Sic n. apud illum Dominus minitatur ſceleratis: Auolabit, vt volucris, gloria illorũ à partu,

Iudicium Domini in illatis cladibus.

Quando proles damna concipiunt ob parentum reatus.

Præmaturus interitus vnde.

Sapient. 4.

Orbitas liberorum à Deo.

Cap. 9.

partu, à ventre, & à conceptu: hoc eſt, infœcundi erunt ac ſteriles, nec vllos fœtus concipient, aut liberos propagabunt, quos ſi genuerint, eos interimam atq. ex hominibus ſubducam. Proferunt ſe innumera, nulla non ætate, huius rei documenta: cum præcipuos heroes, atq. aulæ ꝓceres ſpectemus non ſolum orbari liberis, ſed multum æris alieni contrahere. Qđ autem Dauid orbatus fuerit filio, quem ſuſtulit ex Bethſabe Vriæ vxore, magna ſubeſt diuini iudicij ratio. Sequitur enim confeſtim hanc patrati ſceleris tragœdiam grauis vltio ac vindicta, ira diuina non tam in Dauidē, quam in puerum accenſa. Siquidem Deus puerum morbo deplorato afflixit, quo ſeptimo die, vt acutis morbis aſſolet, exſtinctus eſt. Non enim paſſa eſt extare aut ſupereſſe illum prouida Dei iuſtitia, qui ſic ꝓgnatus eſſet: tametſi Dauid, referente ſcriptura, humi ſtratus atque effuſis lacrymis, vt Deus pueri miſereſceret, precaretur aſſidue. Cuius rei hiſtoria ſalubre documentum cuique exhibet, vt quoadusque humana fragilitas patitur, ab omni impudicitia ſe contineat, tum maxime ab earum complexu, quæ legitime atque ex Dei inſtitutione matrimonio coniunctæ ſunt. Deinde ſi quē orbari contingat liberis, ne ſe vexet, excruciet, dilaceret, nec mœrore, luctu, ac lamentis conficiat. Quæ enim inſania, ſe affligere ob hæc, quæ reſtitui nequeunt, aut in vitā poſtliminio reuocari? Quocirca laudem meretur Dauidis robur, atque affectuum in tam acerbo luctu moderatio. Sublato enim è viuis puero, cum paulo ante ſqualore eſſet obſitus, puluere ac cineribus, gētis illius more, obductus, nec ad ſummum mœrorem quid eſſet reliqui: confeſtim omnem excuſſit mœſtitiam ac regali ſplendore accubuit. Quod vero ad reliquam tragœdiæ partem attinet, quæ non minus quam prior, funeſtum ac luctuoſum habuit exitum: Domin⁹ Dauidis offenſus facinore, atroces minas ac

Sterilitas & orbitas à Deo.

2. Reg. 10.

Adulteria cauenda.

Non nimium dolendum orbitate liberorum.

Dauid morte pueri non contriſtatur.

Adulteria non impunita. *2. Reg. 12.* terrores per Nathan Prophetam illi denuntiat: quod expugnato legitimo thoro pudicæ matronæ exſtinctoq; tam fido duce Vria, maledicendi occaſionē iis dederit qui alieni erant à Dei religione: ac nō ſolum illius cultoribus inſultant, ſed in Deum etiam ſunt contumelioſi atq; iniurii. Ceterum vt reliquā argumenti partem exſequar: contingit nonnunquā liberis, parentum culpa aliquam notam infamiæ vel ignominiæ inferri, aliquod probrum aut dedecus impingi, verbi cauſſa, ſi mater adulterio contaminata eſt, ſi bibacula atq; ebrioſa, vllaq; infamia inſignata, in liberos pars mali deuoluitur. *Liberi quando ferre cogantur parentum probra.* Ita ſi quis ex inceſtu atque illicito concubitu ſit procreatus, aut naturali quidem congreſſu, ſed extra connubii ſocietatem progeminatus (vnde conſuetudo inoleuit, vt tales proles naturales vocentur) huiuſmodi conditionis hominibus paſſim inſultant populares, ac conuitiis onerant, *Qui filii naturales.* *Procacitas hominum.* vt eſt natura mortalium in laceſſendo promta, procax & temeraria, quanquam iſta criminatio in hominum deprauatis affectibus magna ex parte conſiſtat: cum nulla penes liberos culpa reſideat. Nec enim puduit Euangelii ſcriptores in enumeranda Chriſti generatione pleroſq; recenſere, qui extra coniugii ſtatum ſunt prognati: quod ipſum ſtudio ac data opera *Homil. 3. in Matth.* factum interpretatur Chryſoſtomus, ac plerique alii: ne quis intumeſcat progenitorum dignitate ac præſtantia, nec animum deiiciat, ſi humiles atque abiectos ſortitus eſt, aut qui nullis virtutibus enituerunt, *Nemo inſoleſcat progenitorum nobilitate.* modo ipſi ad res præclaras aſpirent atque enitantur. Siquidem propria ac genuina virtus quemque nobilitat, non aliena aut adſcititia, quæ ex progenitorum primordiis mutuatur. Vt enim ignauum nec parentū, nec patriæ ſplendor illuſtrat; ita nec virtute præditū maiorum illaudata vita commaculat:

Metamorph. lib. 13.

> *Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipſi,*
> *Haud ea noſtra voco.*

Quo ſpectat illud Satyrici:

Male

Malo pater tibi ſit Therſites dummodo tu ſis
Æacidæ ſimilis: Vulcaniaq́ arma capeſſas,
Quam te Therſitæ ſimilem producat Achilles. *Iuuenal. Satyr. 8.*

Quę commonſtrant veram nobilitatem ac decus non tam proauorum ſtemmate & imaginibus, q̃ virtute, q̃ integritate vitæ, quam morum probitate metiendũ: deniq; non deſpiciendos vllos quamlibet humili abiectoque loco natos, quantumuis vilibus modicisque parentibus ortos, modo frugi ſint, atq; ad præclariſſima quæq; ſibi aditũ patefaciant. Quod ipſum tota illa apud Ezechielẽ concionis ſeries, atq; enarratæ rei amplificatio cõmonſtrat: qua prolixe ſiniſtra, inconſulta, temeraria, improuida, inconſiderata hominum etiam in Deum iudicia, vellicat ac reprehendit. *Nobilitas quæ ſolida.*

Quare conualeſcentibus ac morbo defunctis primum omnium genitalia turgeſcant, quæque illis natura inſita ſunt, nempe concumbendi deſiderium perficere tentent: ac hac de re ſalubre conſilium atq; admonitio.

CAP. II.

CVm ex morbis conualeſcunt ægroti, nõ confeſtim vires ſuas recuperant, aut ſubito reſtituuntur: ſed exhibitis alimentis, præſcriptaq; ſalubri diæta ſenſim refocillantur ac reuiuiſcunt: tametſi enim morb' excuſſus eſt, ac ſopitus febrilis calor, nonnulla tamẽ adhuc inhærent corpori debilitatis deiectæq; valetudinis veſtigia, ita vt nulla propemodũ pars probe munus ſuum obeat, ſuoq; officio perfungatur, vbi ad vſus aliquos accõmodatur: ſola membra procreandis liberis deſtinata, partesq. genitales primum vires ac robur concipiunt, atque obeũdis perficiendisq. muniis ſuis validas ſe oſtendant atq; erectas, tametſi ita cõſtitutis operam dare Veneri nimis q̃ pernicioſum. Sunt autem certa atque indubitata recuperatæ valetudinis argumenta, nullasque in corpore morborum reliquias inhærere, ſi quando partes genitales prurire ac tentigine affici incipiunt, tametſi reliquis mem- *Conualeſcentibus Venus noxia.*

bris flaccidis ad perficiendos hymenæos, thorumq. nuptialem adornandum vires deſint, nec tanto labori ſufficiant.

Cur conualeſcentes in Venerem proni.

Quod ipſum hinc euenire ominor, quoniã obſtructione venarum diſcuſſa ac patefactis meatib. hepar ac renes aliaq. membra diſtribuendis alimentis deſtinata primum oblato cibo ꝑfruuntur: ac præ ceteris inſtaurantur: quo fit vt vires concipiant, ac ſpiritu cũ naturali, tum vitali affatim impleãtur, cuius motu atq. agitatione abditæ obſcœnæque partes turgeſcunt ac deſpumant in libidinem, cum remotiſſima membra, pedes, brachia, armi, ſuræ, femora, ceruices, genæ ſerius alimento ac vitali ſucco perfundantur. Cum itaq. pudenda membra hepatis munere exquiſito ac ſalubri ſucco ſaginentur ac pingueſcant: primo omnium conualeſcunt, ac virile robur concipiunt, ſic vt oborta etiam leui tacitaq. cogitatione inguina indecore intumeſcant, & qua vi imbuta ſint, patefaciant.

Sanitatis indicia in pueris.

Cuius rei indicia etiam impuberes ꝓferunt, quib. illæ partes, tametſi imbelles ſint, & denegata generandi facultas, ſpiritu tamen diſtentæ eriguntur, atq. ex decubitu in dorſum rigeſcunt, ſalubri ſanitatis boniq; habitus argumento.

Erectio genitalium ſanitatis indicium.

Ita licet conualeſcentibus ſint infirmæ fractæq. vires, ac morbo attritę membra languida, corpus macilentum ac ſtrigoſum: pars tamen illa ſecretiore loco collocata, quæ Ciceroni mentula dicitur, primũ recuperatæ valetudinis indicia profert. Eo ſiquidem præ ceteris alimenta deferuntur, propter vicinitatem, & quod p̃cipuis membris ea pars connexa eſt, atq. ex vna venarũ atq. arteriarum neruorumq. propagine producta.

Veneris incommoda in valetudinariis.

Quod ſi morbo defuncti ac conualeſcentes, maturius quã par eſt & quam vires patiantur, ſe Veneri dedant, exhauſto puriore ſucco ac vitali ſpiritu, lethaliter affliguntur, omniaq. illis vergunt in deterius. Siquidẽ ſyncerior puriorq. alimenti pars ac roſcid⁹ humor, quibus membra arida atque extenuata mor-

boque

boque exhauſta madeſcunt atq; irrigantur, abſorbetur, ac velut lactis cremor, emungitur: quo fit vt vires quibus nonnihil incrementi acceſſerat, concidant ac conterantur. De mulieribus vero alia eſt ratio, quæ concubitu minus, q̃ viri delaſſantur, imo vires ex eo concipiunt, ita vt nonnullæ impendio ſalaces, huius rei cauſſa aliquando morbū ſimulent, quo maritos ad amplexus inuitent atque alliciant, adeo vt hinc enatum ſit apud Belgas prouerbium: Matrona ægrota ſemper aliquid expoſcit: Mulieri valetudinariæ ſemper aliquid offerendum: *Men moet den ſieken Vrouwkens alltyt wat bieden.* Quo deſignant non ſemper mulſum, aut alimentum delicatum exhibendum nauſeabundis mulierculis, ſed aliud quiddam, quo illis viri maxime gratificari, & qua re potiſſime affici ſolent ac deliniri, etiamſi exquiſitiſſimis donariis illas ſtudeas demereri: eoque factum eſt, vt Salomon os vuluæ aut vteri oſtium, velut orci fauces inter ea referat, quæ cupiditate exſiſtunt inſatiabili. Quocirca ſi optime ſibi conſultum cupiunt, q matrimonio ſunt addicti, vbi à morbo ſunt eluctati, ac reuiuiſcere incipiunt, ne ſe vxoribus feſtinanter obiiciant, atq; emulgendos præbeant, ſed voluptati moderentur potius, ac frænū intempeſtiuæ libidini iniiciant: nihil enim ita conſtitutis adimi poteſt, vt nec arborib' tenellis, quæ truncari putariq. recuſant. Nam ſi redintegrari ac recrudeſcere morbum contingat, ac ſubita morte conficiuntur, aut ægerrime conualeſcunt. Quod ſi validi robuſtique viri inito primum coniugio ægre ſubſiſtunt, vbi res Venerea frequẽtius peragitur, atque vxorum embolia, vt Ciceroniano verbo vtar, ſæpius frequentant, quanto magis vacillantis, ac dubiæ valetudinis homines deiici contingit, ac debilitari, argumento ꝙ vxorii, h.e. qui coniugi plus ſatis dediti ſunt, atq; illi obſequuntur, colore conſpiciantur muſtelino, giluo, buxeo, exſangui, plumbeo, membris articuliſque fra-

Mulierum ſalacitas.

Prouerbium populare in fœminas.

Prouerb. 30.

Exemplum à tenellis arboribus.

Venus immodica venuſtatē depopulatur.

ctis atq. eneruatis: cũ alii quibus cõcubitus perficitur moderate, atq; intra mediocritatẽ conſiſtit diſcuſſo atq; diſſipato fuliginoſo vapore, colore florido, exſiſtant ac facie roſeo rubentiq; pigmento perfuſa. Eſt quidẽ cuiq. membro ſua vis inſita ac facultas attributa, nempe oculis viſus, auditus auribus, naribus olfactus & odoratio, linguæ ac palato ſapor & guſtatus, q ex ſenſib. omnib. maxime voluptarius: veſica eiuſq; muſculi reddendo lotio, inteſtina deiiciendis excrementis inſeruiunt: partes genitales progignẽdis liberis, perficiendoque concubitui ſunt deſtinatæ, ita alia membra aliis officiis inſtructa ſunt ac dedicata, quorũ ſingulis temperantia moderatioq; adhibenda. Siquidem oculi obtuitu continuo fatigãtur, ac caligine offunduntur: aures intenſiore ſonitu obſurdeſcunt, vt omnibus fabris ferrariis. Sapor immodico vel cibo vel potu aboletur, omniaq. efficiuntur inſuauia atq; inſipida, ſic vt etiã ſtomachus alimẽta reſpuat atque auerſetur. Nares odorãdi facultate præditæ, affuſa pituita, ne fragrãtiſſima quidẽ percipiunt: Partes quoq; genitales, quibus ſingula mẽbra inſeruiunt. & ſi forte illæ defecerint, aut exhauſtæ ſint, ſuccẽturiata adminiculantur (nam ex toto corpore humores ac ſpiritus eo deriuantur, ac confluunt) ſi immoderata ac ꝓfuſa libidine defatigentur, non tã ipſæ, q̃ tota moles corporis flacceſcit ac collabitur. Quocirca in cõſeruandis naturæ virib. in roborãdo firmandoq. totius corporis habitu omnia moderate ac tẽperanter inſtituãtur, quo quiſq. mature ac tẽpeſtiue, nullaq. moleſtia ſeneſcat ne libidinoſa adoleſcentia animũ moroſum ac querulũ, corpꝰ effœtũ ac flaccidũ ſenectuti tradat.

Cuique parti ſua vis inſita.

Omne nimium pernitioſum.

Fabri cur ſurdaſtri.

Omnia membra a ſuis officiis diſtincta.

De auræ atq; aëris effectu, tum flatuũ ventorumq́; nominibus, natura ac viribus in excitandis morbis ac permouendis humoribus, qui agitati menti damna nonnunquam inferunt.

CAP. III.

DVæ ſunt res aduentitiæ atq; externæ corporibus

noſtris

noſtris non minus infeſtæ quam ſalubres, quæ & valetudinem fulciunt, & ſanitatem nonnunquam demoliuntur: nempe alimenta, atque aër ipſe qui nos ambit, ex cuius agitatione & motu ventus emergit ac flatus, quibus ſingulis momentis corpora noſtra expoſita ſunt, ac manifeſtam mutationem ſuſtinent: Concipiuntur autem intra corpus noſtrum flatus & ventoſi ſpirit⁹, partim ab externo aëris impulſu, partim ab eſculentis & potulentis, quæ aſſumta flatus pariunt, ac ventrẽ diſtendunt, vt ſunt fabæ, piſa, cruda olera, rapæ radicula: fructus arborei, muſtum, zythus & cereuiſia recens. ex quibus orti flatus ventriculo negotium faceſſunt, atq; cum inteſtinis, tũ hypochondriis ſeu præcordiis moleſta ſunt. Hi vt etiam qui inter edendum ſpiritus ſubingredi ſolent, vbi auide & confeſtim cibum potumq; ingerunt, ructibus aut emiſſis poſtico flatibus diſcutiuntur. Quod ſi diutius corpori immorantur atq; inhæreſcunt, aut vlli parti infixi dolores inferant, foris calorifica fomenta adhibenda, intus vero quæ diſcutiendis flatibus ſunt idonea: vt ſunt cuminum, lauri baccæ, aniſi, fœniculi, cari ſemen, vinum meracum nempe Creticum, quod Maluaticum vocant;

Aër & ventus valetudini vel officiunt vel proſunt.

Vnde flatus in corpore.

Auide bibere flatibus corpus diſtendit.

Quæ flatus diſcutiunt.

His ſiquidem venti luctantes agmine facto
Qua dato porta ruunt ac terras turbine perflant.

Ex Æneid.

Ceterum cum externi flatus magna ex parte nobis ſint infeſti, effectuq. penetrabili valetudini officiant, de iis potiſſime habebitur ſermo. Siquidem illi ſe modo tacite ac latenter in corpus inſinuant, modo palam ac violenter ingruunt, atq; hominibus, armentis, pecoribus, ſatis meſſiq; tritice ę herbis, arboribus infeſti ſunt, ac damna inferunt. Promanat autẽ atque effunditur ventus ac aëre aura que concitata ac commota, quo fit vt modo placidus ſit, blandus ac ſuauis, modo validus atque impetuoſus pro ratione aëris tranquilli, vel agitati. Sic vt ventus non aliud

Ventorũ origo.

Ventus quid.

ſtatui poſſit quam effluxus atq; effuſio cōmoti aëris qui vires & alimenta concipiat ex terræ exhalatione & vaporibus. Vel, vt Vitruuius ait: Ventus eſt aëris fluens vnde incerta atq; inſtabili vi incitata: Quod ipſum cum deſignaret Seruator, Spiritus, inquit, vbi vult, ſpirat, & vocem eius audis, ſed neſcis vnde prodeat, & quo ſe proripiat. Sumta ſiquidem ſimilitudine ab externo flatu Nicodemum inſtruit, qua vi, & quam arcano effectu Dei ſpiritus hominum mentes afficiat. Vt n. ſpiritus aëreus non cohibetur, nec cōquieſcit vllius arbitrio, ſed inſtabilis eſt & inquietus ſuoque impetu fertur, atq; hinc inde impellitur: ita vt per omnia diffuſus ſonitu effectuque ſe prodat, non viſu, rebus terrenis nunc ſalutaris. nunc exitioſus: ita ſpiritus diuinus tacito atque ineffabili afflatu humanas mentes pulſat, agitat, impellit, rapit, inflāmat, incitat, transformat, atq; homines ex carnalibus ſpirituales efficit. Vt autem mens atq; humanus animus diuino ſpiritu ſubſiſtit ac fouetur: ita corpus hoc ſpirabile, atque animale externo aëre ac ſalubri aura non minus, quam cibo ac potu recreatur. Eſt enim aëris ac ſpiritus, quem hauſtu intra corporis noſtri receſſus concipimus, non minus, quam alimentorum vſus neceſſarius: abſq. iſtis enim aliquouſque ſubſiſtere poteſt humana natura: nam ſeptenis nouenisq. diebus, vt aſſolet, inedia tabeſcentibus, abſq. vero aura circumfuſoq. aëre ac flatibus, ne tantillo quidem momēto perdurare poterit, quin ſuffocetur. Quo autē is purior ſit, ac minus habeat contagii, eo corpori ſalubrior ac magis ſalutaris. Si enim aër contagioſus ſit ac peſtilens, cibo vitioſo ac venenato eſt nocentior: Siquidem cibus vomitu excuti poteſt, ac caloris naturalis beneficio concoqui, ac ſpiritus auraq. peſtifera non facile domari poteſt, aut cōfici: vbi intimos corporis receſſus occupauit: nam confeſtim cor ac ſpiritus vitales inficit opprimitque. Quocirca commu-

Iohan. 30.

Locus Euangelicus explicatur.

Spiritus diuinus aëreo ſpiritui comparatur.

Inedia quando pernitioſa quouſque.

Spiritus vitioſus alimento nocentior.

communis hic aër (qui reſpirationi ſubſernit, & cuius adminiculo ſpiritum hincinde reciprocantem producimus atque attrahimus) accurate obſeruandus eſt. Nec minor habenda ratio, in ſtabilienda ſanitate ventorum, qui ab aëre promanant ac diffunduntur, non ſolum in libero apertoque aëre, cui ſubinde nos exponimus, ſed etiã in conſtruendis erigendiſq. ædibus, conſtituendis porticibus, veſtibulis, feneſtris, oſtiis, omniq; proſpectu, per quem in triclinia ac cœnacula externi flatus ſe ingerunt. quo ſalubri aura nos reficiant, non offendant graues atque inſalubres halitus. Quod cũ Hippoc. in peſte quæ totam Aſiã depopulabatur, ac Græciã exhauſit ſtudioſe obſeruaret, multa hominũ millia ab illa vindicauit. Marcus quoque Varro cum Corcyræ eſſet, in omnibuſq. paſſim ædibus ægroti decumberent, inducto feneſtris nouis Aquilone, atque obſtructis quæ Auſtrum admitterent, ianuaq; permutata, comites ac familiam incolumes reduxit. Sic apud Belgas maritimos quoniam multæ ciuitates Auſtro atque Africo ſunt oppoſitæ, homines plurima anni parte ægrotant. ac pituitæ fluxionibus ſunt obnoxii. Quo ſpectat illud Victruuii: In Inſula Leſbo oppidũ eſt Mytilene magnificenter ædificatum atque eleganter, ſed poſitũ non prudenter, in qua ciuitate Auſter cum flat, homines ægrotant, nã is ventus putredinis cauſſam præbet: cũ Corus Circio affinis ab occaſu ſolſtitiali ſpirans, vulgo *Noordweſt*, homines tuſſiunt: cum Septentrio atque Aquilo reſtituuntur in ſalubritatem. Ex quibus liquido apparet inſtabilis ventorum impetus humanis corporibus morbos inferre, ac valetudinẽ deteriorẽ efficere: quos ſi euitare atq; excludere liceat, minus morbis quemq; tentari cõtingat: aut ſi forte ex cauſſa aliqua cõtracti fuerint, vbi flatibus noxiis aditum præcluſeris, expeditius ſeneſcũt ac conſopientur. Veteres, quoniã quatuor ſunt cœli regiones ac limites,

Obſeruatio in conſtituendis ianuis.

Hippoc. in peſte conſilium.

Varronis in peſte conſilium.

Lib. 1. cap. 5.

Venti cardinales quatuor.

totidem conſtituerunt ventorum diſcrimina, quos eleganti carmine complexus eſt Ouidius:

Metamorph. lib. 1.

Eurus ad auroram Nabathæaq; regna receßit,
Perſidaq; & radiis iuga ſubdita matutinis.
Veſper & occiduo quæ littore ſole tepeſcunt,
Proxima ſunt zephyro; ſcythiam ſeptemq; trione
Horrifer inuaſit Boreas: contraria tellus
Nubibus aßiduis, pluuiaq; madeſcit ab auſtro.

Alii quibus viſum eſt exactius omnia dimetiri, duodecim dinumerant. Noſtra vero ætas nautarum nauigatione edocta ob vaſtum ac ſpatioſum Oceani ambitum mariſque mediterranei longiſſimos tractus, duos & triginta ſtatuunt, eoſque in verſoria ac pyxidecula nautica, vulgo *Compas*, exhibitos, continenter intuentur, atq; intempeſta nocte etiam, cœloque nubilo ac caliginoſo, illius vſu & commoditate curſum dirigunt. portuſque deſtinatos aſſequuntur. Nec eſt recens aut nouitium inuentum hæc pyxidecula, cum Plautus etiam huius meminerit:

Pyxis nautica duos & triginta ventos ſtatuit.

Trinum. Act. 4. Scen. 3.

Quin tu quod periit, periiſſe ducis?
Cape verſoriam, recipe te ad herum.

Ceterum viris politicis qui à nauigandi conſuetudine ſunt alieni, non tam ventorum numerus, quam natura effectuſq. excutiendi. Quiſquis n. ex Hippocratis præſcripto valetudini optime conſultũ velit, quadripartitas anni diſtinctiones (quatuor tempora noſtri vocant) obſeruet: deniq; ventos calidos frigidoſque, quibus omnes paſſim ſunt expoſiti. Habent enim momẽti plurimũ ad tuendam valetudinem, ac morbos propulſandos ventorum concurſus & aëris conſtitutio. Siquidem non tam corpora, q̃ animi hominum mutationẽ ſubeunt pro cœli ac ventorum ratione, ita vt etiam ſani aliter affecti ſint cœlo nubilo ac turbulento, aliter ſereno ac placido, aliter ſpirante Zephyro aut Fauonio, aliter ſæuiente Auſtro vel Africo, adeo vt non modo corpora ſint agiliora, ſed

De aëre & locis.

Aura & venti corpora immutant.

Animus ab aëris intemperie vitiatur.

mentes

mentes etiam erectiores, expulſaque omni moroſitate magis tractabiles, vbi cœlum ſuaui vernantique aura, ac vento placido perfunditur. Ceterum quo ſingula ad amuſſim exigantur, ventorum nomina doctis ac plebeis vſitata, conditiones, vires, effectusque obiter percenſebo, quo quiſq; declinare poſſit, quæ nocitura videbuntur, atque iis ſe tuto obiicere, quæ ſalutaria fore ſperat atque innoxia. Ab æquinoctiali ſeu vernali exortu, qui perficitur vbi ſol arietē ſubit, Subſolanus progreditur, *Ooſt*, Germanis, *Leuante* Italis, ventus magna ex parte ſalubris, & qui animi mentisque nebulas diſcutit, antelucano autem ſubfrigidus eſt, meridie vergenteque in auſtrum ſole tepeſcit ac languidum calorem concipit, noſtrates *Lauoſt zeel* vocant, cum corpora non æſtu immodico infeſtantur, ſed flaccido calore tepefacta langueſcunt ac nauſeant, Belgæ *wanluſtich* vocant: Cornel. Celſus atque Ouidius Egelidum, cum inquit:

Subſolani venti qui ab ortu progreditur, effectus.

Lib. I.

Et gelidum Borean, egelidumq; Notum.

Æſtate autem media, vbi ferueſcit ſol, æſtū Subſolanus excitat, ac flauā bilem accendit, ex cuius inflammatione febres ardentes pullulant. Hyeme vero paulo mitior eſt, ac minus quam aquilo aſper ac rigidus. Eurus orientali vento affinis, effectuq; proximus, ad læuam verſus meridiem nonnihil declinat, ſic dictus, quod ab auris procreandis mouendisq; diluculo, orto primū ſole, moueri incipiat, vulgo *Ooſt, Zuyd Ooſt*, nam in illo cœli cardine apeliotæ ſeu Subſolano adſiſtit, non longo interuallo proximus. Æſtiuis autem menſibus feruidus eſt, vrentesq; febres excitat: & ꝙ in Belgica à me ſæpius obſeruatū eſt, graſſante morbo aliquo populari, vt illo ſpirante aſſolet, carbunculos ac tumores contagioſos in inguine & ſub alis parturit, rubentesq; puſtulas atq; exanthemata quæ in extima cute effloreſcunt atq; ebulliunt: cum enim tepidi caloris ſit particeps, admixta ſcilicet nonnulla

Euri locus & effectus.

Eurus aliquādo peſtis cauſſa eſt.

humiditatis portione, aliquam putredinis atque inflammationis cauſſam ſanguini præbet. Hybernis vero menſibus intenſiſſimum frigus adfert, quod plerumq; nix ſubſequi ſolet, ac rigidiſſimæ pruinæ, adeo vt qui huic vento ſe exponunt, ægre nares, faciem, oculos, genas, à penetrabili vrentiq. frigore tueri poſſint: quæ vis & vulturno adſcribitur vento violento ac præferoci, quem in eodem ordine nonnulli collocant, tametſi paulo ab Euro digrediatur. Proximum locum verſum meridiē ſortitur Euronotus *Zuydooſt*, qui æſtate magna ex parte ſerenus eſt, tametſi nonnunquam non modo aëra, ſed etiam mentem nebulis ac caligine offundat: cum enim aliquando turbulentus exſiſtat, animo melancholiam adfert, ſed quæ facile diſcutitur. Siquidem non acer eſt aut acerbus in concitandis humoribus, vt plerique alii: Vt autē marini fluctus ventorum violentia intumeſcunt atque attolluntur: ita quoq; in humanis corporibus eadem vi agitantur humores atq; exæſtuant, quorū vapores ac fumi ſurſum delati, mentē inquietam reddunt, animumq; moroſum, difficilem, querulū, præfractum, durum, intractabilē, adeo vt ſubſiſtente illa affectuū intemperie, non facile ab huiuſmodi hominib. quicquā impetraueris, aut poſſis obtinere, præſertim mulierculis aut auaris ſeniculis: qui cum ſint ſuſpicioſi, odorantur pleroſq; inſidioſa quadam ciuilitate aliqđ venari ac captare, quos indignatione quadam repulſos maledictis onerant, niſi forte tempeſtiue atque in tempore quod omnium primum eſt ac præcipuum, acceſſerint. Sunt enim qui dextre ſua negotia perficiunt, ac captata occaſione, arreptaque opportunitate

Eurus hyeme frigidiſſimus.

Vulturni natura.

Euronoti effectus & ſtatus.

Simile à marinis fluctibus vento agitatis.

Venti etiam animo intemperiem adferunt.

Opportunitas captanda.

> *Pertentant aditus, & quæ molliſſima fandi*
> *Tempora quis rebus dexter modus.*

Ex Virgil. deſumtum Æneid. lib. 4.

Quocirca cum multa ſint, quæ naturæ humanæ conditionem permutare ſunt idonea, tum maxime ventorum concurſus auræque inſtabiles motus, quorum impul-

impulſu non modo corpora, ſed ſpiritus animalis incommoda percipit, ipſaq; mens intemperie quadam afficitur, adeo vt pro aeris ac flatuum varietate, modo nubila exſiſtat ac turbida, modo ſerena, placida, ſedata, quanquam victus vitæque intemperantia multũ momenti adferat in cõſtituendo corporis habitu, fouendisque affectibus. Inter ventos autem qui hominibus maxime infeſti ſunt, ac valetudini officiũt, Auſtrum refero *Zuyd* natura effectuque calidum ac humidum. Eo ſiquidem flante terra madeſcit imbribus atque humore affatim perfunditur, quo fit vt corpora promtiſſime putreſcãt, atque humorum corruptelas concipiant, catarrhos quoque excitat ac defluxus in fauces, vocalem arteriam ac pulmones, hinc coryzæ, raucedines, tuſſes, morbi comitiales, vertigines, lethargus, apoplexia, lippitudines, ſurditates, aurium tinnitus, multaque alia quæ cumulate ſpirãte Auſtro emergunt ac ſcaturiunt. Obſeruaui autẽ ſæpius diuturno eius flatu grauidas abortire, ac partum excutere, oborteque immodico profluuio periclitari. Cum enim partes corporis, ligamẽta nerui, muſculi, membranæ, anſæ, omenta quæ geſtando oneri inſeruiunt, flacceſcere incipiant, ipſumq. vterũ concepto humore nimio, lubricum fieri ac ſenſim dilatari contingat: fieri nequit, vt natura onus perferat, ac legitimũ geſtationis tẽpus aſſequatur, præſertim vbi poſt ſiccitatem ac ſqualores humida tempeſtas inciderit, q̃ cum ſiccis ac bilioſis corporib. nõ incõmoda, tum pituitoſis atq; humidis, nẽpe pueris ac mulieribus, quiq; paluſtria atque vliginoſa loca incolunt cũ primis noxia: eoq; fit vt infantes atque impuberes implacabili tuſſi infeſtentur, *Kind hoeſt* Belgæ vocant, quòd ſingultu quodã ꝓdeat, nullis admiſſis induciis, aut reſpirandi ſpatio. Cum n. continenter ac laborioſe, nullaque interpoſita mora tuſſiunt: irritus tamẽ eſt conatus, nec quicquam proficiunt, adeo vt intercepto occluſoque

Auſter inſtabilis.

Auſter quot morbos excitet.

Auſtri incommoda in excutiendo partu.

Auſter bilioſis non incommodat.

Auſter pituitoſis noxius.

Tuſſis à liquido humore moleſta.

Tuſſis pueros ſtrangulans.

anhelitu, ſuffocatio immineat, atq. obturatis ſpirādi fiſtulis anima ac ſpiritus, qui vltro citroq; commeat ac reciprocatur, poſtico prodeat erumpatque non ſine maximo vitæ diſcrimine, niſi natibus vtroque genu arcte compreſſis illum cohibeas ac reprimas, quo ſpiritus qui inuerſo ac præpoſtero tramite ſibi viam molitur, atq; aliūde erumpere geſtit, reſiliat, adſuetasque ſpirandi fiſtulas repetat. Contrahitur autem hoc tuſſis genus ex humore tenui ac fluido, qui non conglobatur aut concreſcit, ſed in pulmonis conceptacula effunditur ac diffluit, adeo vt naturæ vis ac facultas tā liquidum excrementū nec coarctum aut concretū expellere nequeat. Vt enim gutta aquæ aut alterius liquoris in tabulā aut planitiē effuſa nō coit, ſed diffunditur ac diſſipatur, ita vt primorib. digitis prehendi non queat: ita humoris è capite in fauces ac vocalē arteriā, pulmonumq; fibras delapſus ſubduci nequit, quanquam natura continenti tuſſi hunc excuſſiſſe laborat, ſed fruſtra, quoniam ob tenuitatē contactum ſubterfugiat atq. elabatur: craſſa quoque pituita, quæ tanquā viſcus pulmoni inhæret, non minus, quam tenuis, homines fatigat, ſed nullo ſtrangulandi periculo. Hos itaque morbos ac valetudinis incōmoda auſtrini flatus corporibus inferunt, multisq; aliis cauſam præbent ac ſeminarium. Siquidem liquefactis diffuſiſque vndique humoribus tumores articulares, ac dolores podagrici excitantur, quibus afflictæ ſingulæ corporis partes ad omnes functiones ac munia redduntur inidoneæ. Quod vero ad internas vires atque animi munera attinet, mens flante auſtro, languida eſt, demiſſa, ſtupida, deiecta, ſomniculoſa, & quæ oſcitanter omnia aggrediatur. Hæc quoque vis in rebus inanimatis ſe profert ac vires exerit. Siquidem obſeruamus, ſpirante Noto, in ædibus omnia flacceſcere ac madida eſſe, lintea, lodices, tegeticulas, ſtragula, papyrum, membranas, chartas

Simile à re liquida & florida.

Auſter articulares dolores monet.

Auſter animo grauis.

tas geographicas, reliquamq; ſupellectilem: paludes quoque ac ſtagna, amnes, flumina, oceanum, turbida ſpectari atque vmbroſa. Spirante autem Aquilone, omnia pellucida, clara, ſplendida, defœcata, ita vt fundus ſit conſpicuus, omniaq; in imo ſe ſpectanda proferant. Simile quiddã accidit in ſanguine & humoribus, quorũ ſordes & fæces emergunt auſtrinis flatib' ac menti caliginẽ inferunt, recõdunt vero ſe ac ſubſident, flante vel Subſolano vel Zephyro, aliiſq; ventis placidis perſpirãtibus, hinc maxima in animis hominum alacritas, mentiſq; erectio, vbi cœlũ ſolis ſplendore niteſcit: maxima contractio, animiq; mœror & deiectio, ſi quando aura caliginoſa eſt ac nubila, ventiq; turbulẽti ſæuiunt. Simili ratione imminentibus pluuiis, ſpirãteq; vel Noto, vel Africo, cloacæ, ſtagna, paludes, foricæ, latrinæ, aliaque loca proluendis ſordibus deſtinata, graues halitus effundunt, atq; eſculẽta quæque vitiant, ita vt minus diu aſſeruari poſſint.

Auſter omnia obnubilat.

Aquilo ſerenat.

Aër ſerenus mentem exhilarat.

Noto ſpirante paludes olidæ.

Venti collaterales atq. intermedii, qui à meridie nonnihil declinant, ac verſus occaſum hybernũ paululum deflectunt, pares cum Auſtro & Africo vires obtinent, inter quos refertur Libonotos atq. Auſtroafricus *Zuyd, Zuydweſt*, ab illa enim cœli plaga proruit ventus turbidus ac nimboſus non minus corpori, quam animo mentique infeſtus: habent enim eam vim flatus impetuoſi, vt humores in imis viſceribus, velut ſentinam in nauibus, commoueant: quorum fumis & vaporibus agitata mens, intemperies concidit, affectibus commouetur, incandeſcit, tumultuatur, inquieta eſt, ac non ſecus, quam Oceanus æſtuat ac ferueſcit, ita vt ſpiritus quoq; aërei ac mali Genii aliquando ſe tempeſtatibus ingerant, ac faces miniſtrent, mentique humanæ ſe tacite ac latenter inſinuent, eamque vexent, lacerent, exagitent. Vulgare eſt autem apud Belgas pleroſq; emotæ mentis, & quibus ſenſus diminuti ſunt, aut ſpiritus animalis vitio-

Libonoti & Auſtroafrici natura.

Genii mali ad inferenda damna praſto.

Mens quibus vacillat ab aëre cito offenditur.

ſa aliqua qualitate imbutus triduo etiam antequam tempeſtates ac venti ingruant, tumultuari omneſq; vicos, compita, plateas, angiportus circumire ac concurſare modo ſilentes ac taciturnos, modo clamoſos atq; obſtrepentes, ita vt vulgus dictitare ſoleat. Suborituram aëris intemperiem, atque, vt fere aſſolet, imminere tempeſtates, imbres, procellas, turbines: Econtra vbi ſudum eſt cœlum ac tranquillum, ventiſque placidum exſiſtit: omnibus ſe comes præbent blandos, ſuaues, affabiles, feſtiuos, lepidos, ſic tamen vt ridiculos ſubinde mores ac facetos exprimere nõ deſinant, ex quibus facile coniecturam feceris, quo ſint corporis habitu, qua mentis conſtitutione.

Affrici natura. Ceterum inter ventos, qui in Auſtri confinio conſtituti, ab occaſu hyberno perflant, nullus Africo, vulgo *Zuydweſt*, impetuoſior, aut procellis fœcundior: nam tonitrua ac fulmina æſtiuis menſibus profert, ſæuaſq; tempeſtates parit, adeo vt culmina conuellat, ſata proſternat, naues in vada ac ſcopulos illiſas, ad naufragia impellat, æſtate tamen, quam hyeme minus diuturnus: vt enim ſubito exoritur, ac furibundus eſt, ita confeſtim deſinit, ac conſopitur: a-*Iapix ventus.* cuit autẽ huius iras ventus ille, quem Horatius Iapiga vocat, *VVeſt, Zuydweſt*, omniaq; exaſperat, & ſæuiora efficit qui etiam magna anni parte ſtationem ſuam conſtanter tuetur, expulſiſq; aliis ineunte hyeme cõtinenter ſpirat, maximo nauigantium incommodo: æſtate autem media magis placidus eſt, ac minus turbulentus. Qui vero ab æquinoctiali occaſu ſe profe-*Fauonii natura.* runt, nempe Zephyri ac Fauonii, *VVeſt*, Italis *Ponente*, ineunte vere atque hirundine prima placidi ſunt, amœni, blandi, ſuaues, quique omnia fouent ac recreant: ſiquidem moderato Solis calore tepefacti, ſtirpes ac floſculos eliciunt, omniaque rediuiua præſtant, ac renouant, adeo vt etiam ſanguinem ac ſynceros humores, qui hyeme delituerunt, proferunt, diſcuſ-

diſcuſſaque mœſtitia, atque animi nebulis, mentem hilaritate ac lætitia reficiant. Deſinente tamen autumno, annique circuitu in hyemem inclinato, venti occidentales inclementer ſæuiunt, terraſque ac maria, turbulenta tempeſtate concutiunt, in excitandis vero morbis frigidis: ac pituitoſis non minus quam Auſtrini flatus, noxii ſunt ac pernicioſi. Venti autem Occidenti ac Septentrioni confines ac finitimi tres enumerantur: Corus ſiue Argeſtes, *VVeſt, Noordweſt*, Circius ab occaſu ſolſtitiali *Noordweſt*, Thracius, *Nord, noordweſt*, venti omnes validi, qui marinos fluctus furenter quatiunt, diruptiſque ac conuulſis aggeribus Oceanum in continentem longe lateque deuehunt: duabus autem anni partibus potiſſimum vigent, declinante autumno, atque aduentante vere: præſertim menſe Martio, quibus temporibus grandines, nimbos, procellas, fulmina è ſublimi deiiciunt: ita vt vno temporis momento, aut perexiguo ſaltem interuallo tres illi inter ſe conglomerati, proruant, magnaque detrimenta hominibus ſatiſque inferant. Emergunt autem ex iis ac pleriſque alii repentini, ſubitique flatus, qui in concitatiſſima aëris intemperie, ignitos globos, ardenteſque faces eiaculantur, vt Præſter, Ecnephias, ventusque Typhonicus Paulo Apoſtolo infeſtus. Obſeruata ſunt hæc ſuperioribus ſeculis, cum aliis, tum maxime Virgilio, qui ea hiſce verſibus complexus eſt, quæ ſingulis anni temporibus non ſine inſigni clade atque annonæ iactura nobis obueniunt:

Cori & eorum qui illi affines ſunt, natura.

Actor. 25.

Georg. Lib. 2.

Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam?
Atque vbi iam breuiorq; dies, & mollior æſtas.
Qui vigilanda viris, vel cum ruit imbriferum ver.
Sæpe ego, cum flauis meſſorem induceret aruis.
Agricola & fragili iam ſtringeret ordea culmo.
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi,
Quæ grauidam late ſegetem ab radicibus imis,

Sublime expulſam eruerent, ita turbine nigro,
Et pluuia ingenti ſata læta, hominum labores
Diluunt.

Corporibus quoque quæ non minus, quam culmina conuellunt, multos morbos inferunt. Siquidem vere & autumno, tum præſertim menſe Martio, articulis, neruis, muſculis, membranis, tendinibus punctu-ras, rigores, contractiones, palpitationes, laſſitudines vlceroſas accumulāt, ita vt ſic affecti, futuræ tempeſtatis prognoſtica edant, & qualis ſit exoritura aeris intemperies, indubitanter denuntient ac præſagiant, noſtri *VVeerwys* vocant, hoc eſt, euenturæ tempeſtatis præſcios, quales fere ſunt valetudinarii, quique morbida ac ficoſa cadauera circumferunt: Et quemadmodum huiuſmodi venti morbos ac febres, multaque valetudinis detrimenta adferunt, ac ſanitatem vitiant: ita ſolo fœcundo ac fertili, excultiſque agris ad ſementem atque vberem meſſem officiunt. Terra ſiquidem non minus vento rigido perflata, quam pluuia triſti atque inſuaui madefacta, non ſalutares herbas, ſed lolium, zizania, ſentes, carduos, lappas, tribulos, vepres profert, quæ ſata ſtrangulant, niſi ſedulo exſtirpentur. His proxime adſiſtit ſeptentrionalis *Noordt*, Italis *Tramontano*, nonnullo ad ortum progreſſu. Aparctias *Noord, Noord Ooſt*, Aquilo ſeu Boreas ab æſtiuo ac ſolſtitiali ortu medium locum tuetur, *Noord-Ooſt*, Cæcias vero *Ooſt, Noord-Ooſt*, ab Aquilone Subſolano ſeu Apeliota ſtipatur. Septentrionarius natura effectuq; frigidus & ſiccus exiſtit, magna ex parte ſerenus, licet aliquando pluuius, mitigat aute Cori & Circii ferociam: vbi enim plus ſatis ſæuitum eſt, ac iam propemodum ſunt defeſſi, in ventum Septentrionalem fere deſinunt, ſic vt mox aura miteſcat, ac tempeſtas ſopiatur: quocirca vnice eo transferri cupiunt hos ventos indigenæ; nam ſi verſus auſtrum ferantur, recrudeſcit intemperies ferocius, ac rurſus

Valetudinarii auræ iniuriis obnoxii.

Aura rigida ſatis noxia.

Septentrionalis venti natura.

rurſus nouas vires concipit; quo fit vt quotānis multæ roſtratæ naues, ac vaſtæ holcades periclitentur, atque in ipſo ferè portus aditu in breuia & ſyrtes, vadaque cæca ac latentia illiſæ diſſoluantur, incredibili mercium iactura ac diſpendio. Quocirca ventus Septentrionalis, non ſolū Coro & Circio ſalubrior, ſed etiam ſedatior atq. in concitandis ciendiſq. tempeſtatibus mitior: tametſi hybernis aliquando menſibus rigidus ſit ac violenter ſpiret, quo fit vt catarrhos excitet, pleuritides, atq. anginas, ſed alia, quam Auſter, ratione. Siquidem ſpirante Noto humores liquefacti, ſponte diſſoluuntur, atque è capite in ſubiectas partes defluunt. Septentrionali vero atq. Aquilonio flatu, quoniam conſtringi contingat muſculos ac mēbranas, pituita exprimitur, quemadmodum complicatis cōpreſſiſq. in pugnum digitis, ex ſpongia aquam extundimus. Quacunque autem anni parte hi venti ſpirant, frigore corpora afficiunt, meatus conſtipant, aëris contagia diſſipāt, coactoq. intus calore natiuo, concoctioni auxiliantur. Cum autem Auſtrini flatus diſſoluta corporis compage, membriſq. languore ac veterno affectis, homines ſomniculoſos efficiant, oſcitantes, flaccidos, veternoſos, nauſeantes, deſides atque ad obeundas vllas functiones aut exercitationes imparatos. Tum Aquilonii, Hippocrate teſte, agiles præſtant, viuidos, erectos alacres. geſticuloſos, atque ad quiduis aptos, præſertim quibus habitus eſt humidior, iis enim naturæ munera ac functiones melius perficiuntur, omniaque ſalubrius procedunt, quemadmodum ſiccis aridiſq. corporibus, humidus cœli ſtatus ſalutaris: eo enim minus frigore rigent, aut vruntur calore. Cum itaque duo iſti venti Auſter & Aquilo, illiſque vtrinq. affines in tota fere Europa viciſſitudines anniuerſarias conſtituant, præ ceteris hos obſeruandos cenſeo: nullus enim ventorum per totum anni circuitum ſpirat conſtantius: ſiquidem

Auſter & Aquilo diuerſa ratione catarrhos mouent.

Simile à ſpongia compreſſione.

Lib. 3. Aphor.

Auſter & Aquilo præcipui in mouendo aere.

ceſſante ſopitoq; altero alter exoritur, ſuamque ſtationem tuetur: tametſi cæteri paulo ante memorati ſuas vices etiam ſortiantur, ſed cui celerius conquieſcant ac deſinant. Quocirca horum vtriuſq. habenda ratio, non ſolum in tuenda valetudine, profligandiſque incommodis, ſed cum iter ingredimur, aut cum terra mariq. nos aëri committimus. Hoc enim longa obſeruatione compertum habeo. Aquilonem noctu exortum non eſſe diuturnum, aut ſtabilem, nec triduo in ea ſtatione atque iis excubiis conſiſtere: quod Ariſtotele teſte, etiam Homerus, dum Vlyſſis errores proſequitur, indicauit:

Aquilo quando minus diuturnus.

Tertia lux nunquam nocturno Aquilone laborat:

Quod eo fit, quoniam exhalationes ac materiam minus copioſam ſit nactus, quibus ſubſiſtere poſſit ac diuturniores flatus perficere. Siquidem motus atq; agitatio aëris qui ventum efficit, ab eoq; vires & incrementa concipit, debilis eſt, imbecillis, tenuis, exiguus, ita vt vires deſint, quartũ adminiculo progredi poſſet ac ſe diutius proferre efficiq; diuturnu. Vt enim in morbis ac febribus humorum copia ac redundantia omnia grauiora, magiſque diuturna facit, atq; inſultum producit: ita vehemens aëris concitatio, atq; exhalationum vaporumq; qui è terra emanant, creber denſuſque concurſus ventos exaſperant, atque illos cum violentos, tum diuturnos efficiunt. Et quemadmodum ignis confeſtim exſtinguitur, vbi arida nutrimenta deſiderantur, ac fomites deſinunt: ita Aquilo intempeſta nocte, vel ipſo noctis crepuſculo exortus, mox euaneſcit, ac ſtationem deſerit: eoque fit vt exercitati naturę non temere Aquiloni fidant ad primum intuitum, nec quidquam aggrediantur, niſi triduanus ſit: cum Auſter primi diei exortu ſpem fulciat nautis, diuturnum fore ac ſpiraturum conſtantius: Quod ipſum apud Italos naucleri ac nauarchi, qui vulgari idiomate

Simile ab inſultu febrili.

Simile ab egnis fomite ac nutrimento.

Pilotæ & Admiraldi dicuntur, Prouerbio deſignant, Νότος πρῶτος, Βορέας τρίτος.

Pilotæ ſeu nauclери ventorum obſeruatiſſimi.

Cui ſententiæ cum eſſet addictus Andreas ab Aurea archithalaſſus, h. e. Cæſarianæ claſſis apud Genuenſes præfectus, Carolo Imperatori eius nominis Quinto id obſeruandum conſuluit. Siquidem cum in Africam expeditionem meditaretur, ac Cæſar ad primũ Aquilonis conſpectum, Mauros adoriri tentaret, admonuit alter non incitandas triremes, nec claſſem mari committendam, niſi Boreas ſeu ventus Aquilonius triduum ſubſtitiſſet, Auſtro vero ingruente, eueſtigio, primaq; luce in altum ducendas naues, ac confeſtim, nullaq; mora, ſi omnia adornata ſint, ſuiſque armamentis abunde inſtructa claſſis, nauigationem inſtituendam, velaq. exponenda flatibus non enim metuendum, ne mox deſinat, aut minus futurus ſit diuturnus: cum fere nebulis denſiſq. nubibus fultus, ac caligine ſtipatus, diuturnitatis ac conſtantiæ ſpem præbeat.

Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus.

Andreas ab Aurea quid Caroli Cæſari conſuluit.

Cæcias Orientali vento, minimo interuallo à dextra proximus, minus Aquilone violentus eſt, aut ſonorus, nec frigore tam penetrabili flatuque rigido, ꝙ ſoli ſit vicinior: conuoluit autem ac conglomerat nubes, illaſq. conglobatas ad ſe allicit, quoniã retortæ aliarum nubium vel montium obiectu reſiliant: quod in fluminibus atq; omnibus, ipſoq; oceani fluxu ſæpius obſeruaui, in quibus non continuato curſu, obſeruatoque alueo fertur ac voluitur fluctus, ſed vtrinq. circa littoris oras ac ripæ extremitates reflectitur ac retorquetur, auerſo ſcilicet ac deflexo contortoq. dextrorſum ac ſiniſtrorſum curſu, nec aliam huius rei excogitari poſſe rationem video. Ex huius autem venti natura Prouerbiũ manauit in improbos, Mala ad ſe attrahens, vt Cæcias nubes, vt nunc paſſim factitant nocturni oppreſſores, qui cõglobati intẽpeſta nocte ædes ſubruũt, atq; excruciato hoſpite,

Cæcias cuius natura.

Cæcias qua ratione nubes trahant.

Prouerbium in improbos.

adactiſq; domeſticis ad commonſtrandũ theſaurum omnia conuaſant ac diripiunt: *kreuelaers* nunc paſſim appellantur, à violentia q̃ inferunt, ac contorquendis hominum membris. Ceterum vt ex rebus naturæ ſalubre aliquod documentũ eruatur, hoc cuiq; perſuaſum cupio omnes iſtos aëris ac naturæ effectus à nutu atq; arbitrio ſummi opificis pendere, eiuſq; vi perfici. Siquidem ignis grando, nix, pruina, glacies, turbines, ac ſpiritus procellarum obſequuntur verbo

Pſal. 48. illius. Ipſe enim mittit niuem ſicut lanam, nebulam ſicut cinerem ſpargit: qui iacit grandinem fruſtula-

Pſal. 77. tim, atq. efficit, vt omnia glacie conſtrata ſint, tanq̃

Pſal. 68. planities, adeo vt nemo frigore eorum poſſit ſubſiſtere: ipſe eadem, incitato flatu, liquefacit, ac confe-

Aggei 1. & 2. ſtim in pluuiam reſoluit. Ipſe aufert Eurum, atq; in virtute ſua inducit Africum. Ipſe dominatur poteſtati maris, motum autem fluctuum eius compeſcit ac mitigat. Ipſe producit ventum vrẽtem, & areſcere

Deus elementis vtitur ad inferenda damna. facit germina terræ. Patitur quidem Deus mundum hunc, atque vniuerſi naturam ferri, voluiq; ſuo ordine ac modo, vt initio conſtituit, elementa, ſidera, Oceanum, ventorum impetus, veris, æſtatis, autumni, hyemis diſcriminata tempora, ſic tamen vt penes eũ horum ſit poteſtas & imperium. Siquidem vbi illi viſum eſt, & expedire videtur, quædã in ſcelerum vindictam exaſperat, ac ſæuiora efficit, multaſque clades ac damna horum miniſterio hominibus infert, quo mentes ſopore oppreſſas ſopitasq; ac delitiis indormientes excitet; ſic enim religionis deſertoribus mi-

Leuit. 26. nitatur. Quod ſi præceptis meis nõ fueritis obſequuti, perſequar vos tabe, morbis, ac febribus animique tædio, ac mœrore: dabo vobis cœlum ferreum, & terram æneam, ita vt nequicquam ac fruſtra vires conſumentibus, neque terra fruges, neq; arbores fructus proferãt. Sic apud alios expoſtulat cum populo ſuo:

Amos 4. Excitaui vobis ventum vrentem, quo rubigine atque vredine

rubigine vos afflixi, veſtroſque hortos, olíueta, vineas, ficeta conſumſit bruchus & eruca, nec tamen ad me eſtis reuerſi, dicit Dominus: Quo euenit, teſte vate alio, vt terra rorē, pluuias atq; imbres deneget, omnia que ſata ardore, rubigine grandine, infeſtentur. Quæ documento ſunt, ac quemq; erudiunt tempeſtates, nimbos, grandines, tonitrua, fulmina turbines, ex naturalium quidem cauſſarum progreſſu exoriri, ſed q̃ recrudeſcant, atque homines diuexent atrocius, vbi Deus illos caſtigatos ad frugem reuocat: qui vbi reſipiſcente homine factus eſt placatior, ac furor mitigatus deferbuit, calamitates transfert, immutat, cohibet, imminuit, omniaque feliciora pollicetur, nempe vberem annonæ prouentum, agros fœcundos ac fertiles, tempeſtiuam pluuiam, meſſem copioſam, trituram, vindemiam, greges, armenta, pecora quæ voto reſpondeant, corpus ſalubre, ac vegetū, vires firmas, facultates ac res familiares ſtabiles, animū vero impauidum, tranquillum, ſecurum, quietū, infractum, & qui fiducia diuinitatis, vnde mentem hauſtam ac libatam obtinemus, non facile expalleſcat metu, aut timore concutiatur.

Agg.12. *Deut.18.* *Pſal.90.*

De pyxide nautica, vulgo Compas, *quam Plautus Verſoriam vocat, cuius obtutu atque obſeruatione naucleris vellificatio perficitur: & qua vi ac ratione continenter Septentrioni obuertatur.*

CAP. IV.

CVm ventorū paulo ante habita ſit ratio, eamque fuſius explicaſſe viſus ſim: reſtat vt de Verſoria nonnihil proferam: quandoquidē nautæ vſu & commeditate nauigationem inſtituunt, ac longa maris ſpatia, tractusq; Oceani immenſos, denique locorum ſitum ac diſtantiam demetiuntur, & quantum viæ peractum ſit, & quid reſtet peragrandum, exactiſſime explorant, omniaq; ad hanc pyxideculam, tanquam amuſſim, exigunt: quam vim conſequitur ex magnetis aut lapidis Lydii attritu, qui ſingulari vi pollet in attrahendo ferro, niſi oleo aut pingui aliqua re ob-

Verſoria Septentrionis index ex vi magnetis.

Oleum magneti vim attrahendi eripit.

litus ſit, tunc enim id reſpuit: hic noſtratibus *Zeylſteen* vocatur, quod eo curſum naturæ inſtituant, ac ſecure velificentur. Subeſt huic pyxideculæ rotula quædã verſatilis, papyracea plana, circinatæ rotunditatis, tenui ab bipartito ferramento ſuffulta, in cuius centro ſeu medio turricula ænea acuminata (nã ferrum rei effectum eo loco impediret) affixa eſt, quæ ſtylo aut cuſpidi acutiſſimæ inſiſtit, eoque hinc inde in æquilibrio, voluitur, atq; vbi conquieſcit, pars illa quæ filii imagine inſcripta eſt, & in quam ferramentum magnete confricatum deſinit ſtabiliter Septentrioni obuertitur, polumq; arcticum reſpectat, quocũq; etiam contorto clauo nauis impellitur: producuntur autem in huius rotulæ circulo à centro ad circumferentiam æquali diſtantia duæ & triginta lineæ, quæ & ventos ac cœli cardines deſignant, terræq; ac maris ſpatia portubus diſtincta cõmonſtrant, ac numeratis reuolutis clepſidris, aut, vt nunc vſus eſt, deſluente arena, clepſammis, quantum itineris emenſum ſit, & quid emetiendum, quantoq; interuallo à loco quo properant, abſint, exactiſſime dinumerant ac metiuntur. Qua autẽ vi magnes in verſoria hæc perficiat, qui ex aduerſo Septentrioni ſe opponit, eamq; cœli partem obtuetur, non facile ratione expediri poteſt: quamquam multorum ingenia anxie torſerit huius rei inueſtigatio. Sunt qui in mutuũ cõſenſum ac concordiam referant, qua alter alteri ſimilitudinis ratione qua pficitur attractio, mirifice afficiatur, ſic vt magnes odoretur ferrum in montibus Septentrionalibus, ex quibus erutus eſt, non ſecus quã vultures, naturæ ſagacitate, cadauera maxima locorum diſtantia, biduo etiam, vt plerique opinantur, antequam cædes facta ſit. Multa autem effici occulta, abditaq; facultate, quorum nõ facile ratio iniri poteſt, palam eſt, ita vt effectum rei conſpiciamus, cauſſam vero ignoremus. Sic rhabarbarum & ſcammonium

Verſoria ex quibus conſtet, eiuſq; deſcriptio.

Nautæ clepſydris vtuntur.

Magnes qua ratione ferrum alliciat. Simile à vulturum ſagacitate.

flauam bilem expurgant: epithymum, polypodion, ſena humorem melancholicum: agaricus pituitam, ſuccinum, Gagates lapis; adamas feſtucas ac paleas allicit. Argentum viuum auro aſſicitur, eiq; maritari gaudet. Quam vim etiam herbis ineſſe ſpectamus, ita vt nonnullæ mutuo complexu ac vicinitate delectentur, aliæ inter ſe diſſideant, ac contactũ alterius reſpuant.

Vnde herbis purgandi efficacia.

Simili quoque affectu & inclinatione magnes iſta perficit in hac pyxide, ac ſolariis minutis, quibus iter ingreſſi ad ſolem horas exploramus, vbi extrema ferri pars expolita, non rubigine vitiata: hoc lapide confricata eſt, quæ ſemper Septentrioni obuerſa polum commonſtrant, qui Epibatis, hoc eſt, viris nauticis *Leye* dicitur, quæ vox a deducendo nomen ſortita eſt, vt *Leydeſman* ductor & comes itineris cuius adminiculo curſum dirigimus veteribus Cynoſura denominata, atque Vrſa minor, longo vſu & experientia obſeruata æquor ſulcantibus, quoniam fixa eſt & immota.

Solarium quod Solem commõſtrat.

Epibata, ein boorſman.

Vrſa autem maior Elice vocatur, cuius Cicero in Academicis meminit, huiuſmodi ꝓpemodum verbis: Meas cogitationes dirigo non ad illam paruulam Cynoſuram, ſed ad Elicen & clariſſimos Septentriones, id eſt, rationes has latiore ſpatio non ad tenue elimatas, eoque fit vt errem & uager latius.

Cynoſura, vulgo Leye, *nautis.*

Lib. 4.

Quo indicat fuſiſſima ſe conſectari ac laxatis velis diuagari latius: tametſi certior curſus ſit, ac minus deuius qui inſpecta cynoſura perficitur: quod ipſum Aratus admonuit:

In Phænom.

Hic Iouis altrices Elice, Cynoſuraq; fulgent.
Dat Graiis Elice, rurſus maioribus aſtris.
Phœnicas Cynoſura regit: ſed candida tota
Certior eſt Cynoſura, tamen ſulcantibus æquor,
Quippe breuis totam fido ſed Cardine vertit.

Deſumitur autẽ Ciceroni hic loquendi tropus à nautarũ conſuetudine, quorũ alii qui exactiſſime omnia ſtudent dimetiri, oculis in minorẽ Vrſam ſunt defixi; aliiq; minus rigide omnia obſeruãt, nec in vllis angu-

Simile Ciceroni à polo deſumtum.

Ciceronis locus in Academicis explicatus.

ſtiis ſunt conſtituti, Vrſam maiorem intuentur. Ita Cicero qui non vult arcta atque adſtricta conſectari, ſed latos ac ſpatioſos rhetorum campos obambulare elicem ſeu maiorem vrſam ſibi, tanquam ſcopum defigit, ita enim diuagari licet, ac longius progredi, vt qui nullis certis limitibus concluditur: ſecurior vero eſt velificatio & certior, minuſque digreditur extra ſtationem nauigium, vbi vrſa minor, (quæ proprie noſtratibus, Polus dicitur, populari voce *Leyſ*, hoc eſt, ductor in dirigendo curſu) inſpicitur. Noſtri vero naucleri præter polum quem non oſcitanter obſeruant, pyxidem hanc verſatilem continenter intuentur, cuius vſu & commoditate etiam intempeſta nocte ac denſiſſimis tenebris, atraque caligine, clauo affixi nauem dirigunt. An autem hoc inſtrumentum nauticum ſuperioribus ſeculis exſtitit, an noſtro id æuo excogitatum, non auſim certo pronuntiare: hoc tamen mihi perſuadeo, Plautinam illam verſoriam aut eandē eſſe cum hac noſtra, aut illi affinem: quanq vt opinor, hæc pyxidecula noſtro iam tempore magis exculta ſit, elimata, expolita, omniaque exactius demonſtret. Cum autem Pœni ad Carthaginenſes nauigandi periti vltra cis mille annos non ſolū maris mediterranei portus ac littora frequentarent, ſed in Oceanum longius progreſſi, inſtructiſſima claſſe totum Mauritaniæ ambitū perluſtrarent: veriſimile non eſt, huius rei vſum illis defuiſſe: ne cōmemorem Tyrios ac Sidonios, apud quos, Ezechiele teſte, maxima olim erat negotiatio ac nauigandi peritia: ac præter hos, Salomonis naucleros qui claſſe per mare rubrū ac ſinum Perſicum deducta aditus in Indiam patet (Ophir Iudæis appellatā) immenſam auri vim ac ſimias, pauones, elephantos, gemmas adferebant, vt nunc Luſitani factitant, q hunc nauigationis curſum vix anni curriculo perficiunt. Quocirca nō facile cuiquam perſuaderi debet illis temporib. ignorata fuiſſe

Verſoria an recens inuenta.

Carthaginenſes nauigandi periti.

Cap. 17.

Reg. 3. cap. 10.

fuiſſe hæc velificandi adminicula: præſertim ſeculo tam felici, tantiſque artificibus induſtriis, ac ſolertibus fœcundo. Fieri autem poteſt: vt ob barbarorum incurſiones, vaſtitates, cædes, incendia, populationes, tam ſalutare inſtrumentum interciderit, exſtinctis etiam oppreſſiſq. artificibus: rurſus, pacatis rebus, ac ſopito tumultu bellico, cura atque induſtria hominum (quorum ingenia inuentioni rerum accommoda) poſtliminio in vſum ſit reuocatum. Ita non deſunt qui aſſerant multa ſuperioribus annis in vſu fuiſſe, quæ nobis nunc noua videntur, ac recens excogitata: quod ipſum Salomon conſtanter aſſeuerat: Quicquid, inquit, olim fuit, nunc eſt, & ſimile illi, quod paulo poſt futurum: quicquid factum eſt olim, nunc exſiſtit, & illo intercedente poſtmodum renouabitur. Obiter nihil ſub ſole nouum, & ſi quid velut nouum ac recens oſtendatur, id priſcis ſeculis aliquando exſtitit, nec futura eſt apud poſteros memoria eorum, quæ nunc vigent, quoniam interitura ſunt, ac vetuſtate exoleſcent. Sic nonnulla videtur olim fuiſſe imprimendi ars, vt quibuſdam placet, ex vetuſtis picturis, ſigillis, annulis, numiſmatis, in quibus literarum characteres graphice velut typis expreſſi conſpiciuntur: neque enim illi ætati cælatores atque artifices defuerunt: quanquam, ſi à veteribus tale quiddam excogitatum ſit, vt nemo debita laude fraudandus, fateri quiſq. debeat omnia minus fuiſſe exculta, nitida, ſubtilia, elimata, nec tam ſpectabili literarum varietate exornata atque expolita. Bombardas quoq; tormentaq; ænea ac ferrea, tum ſclopetas manuales ceteris habiliores: ac magis tractabiles, vulgo *Piſtoletten oft Sincroren*, quod manu capulo illorum, tanquam clauo, admota, excuſſiſq; è ſilice ſcintillis, in obuios detorqueant, ſuperioribus ſeculis exſtitiſſe, nonnulli ex Virgilianis hiſce verſibus contendunt:

Multa in rerũ natura exoleſcunt.

Eccleſ. 1.

Salomoni nihil nouum.

Ars impreſſoria an vetuſta.

Bombarda an olim fuerint.

Æneid. lib. 5.

Vidi & crudeles dantem Salamonea pœnas,

Dum flamma Iouis, & ſonitus imitatur Olympi
Quatuor hic inuectus equis ac lampada quaſſans
Per Gratum populos, mediaq; per Elidis vrbem
Ibat ouans, Diuumq; ſibi poſcebat honores
Demens, qui nimbos, & non imitabile fulmen
Ære & cornipedum curſu ſimulabat equorum.

Quanquam omnia iſta dubia ſint, nec certi quid de iis ſtatui poſſit, vt quæ forte aliud quiddam deſignēt. De verſoria vero alia eſt ratio: cum enim Polus ac Cynoſura, oppoſitis obiectisq; nubibus atque offuſa caligine oculis nauigantium ſe ſubducat, nec ſemper ſit conſpicua, ita vt periculum vndique immineat: certo ſtatui poteſt in tanta olim nauigationis frequentia, illi ætati non defuiſſe hæc velificationis adiumenta. Nec me fugit Philandrum editis in Vitruuium commentariis cum primis eruditis, in ea eſſe ſententia, vt credat hanc pyxideculam, quæ chalybis ac magnetis vi polum, velut indice demonſtrat, non ita multis retro ſeculis in Campaniæ oppido Amalphis fabricatā. Verum ego exiſtimo id inſtrumentum non inibi, nec eo tempore repertum, aut noſtra memoria excogitatum, ſed interpolatum, h.e. renouatione quadam inſtauratum, illosque artifices effeciſſe vt exacte atque ad amuſſim nullaq; ſui parte claudicante nutanteq; perpendiculo ſeu virgula, verticem cœli, h.e. polum qui duplici cardine ſe ꝑdit, indicaret, quo curſu magis ſecundo atq; optato ſucceſſu quaquauerſum nauis dirigatur, omniaque ex voto atque animi ſententia perficiantur. Quocirca veteribus huius vſum non defuiſſe, atque illius obſeruatione maris ſpatia conſueuiſſe dimetiri, Plautus expreſſe his verſibus indicaſſe viſus eſt, arrepta etiam nauigandi occaſione, ſi quando res poſcat celerem profectionem.

Lib. 10. c. 14.
Philandri opinio de verſoria.

Si huc item properes, vt iſtuc properas, factas rectius.
Huc ſecundus ventus nunc eſt, cape modo verſoriam.
Hic Fauonius ſerenus eſt, iſtic Auſter imbricus.

In Merc. Scen. 2.

Hic

Hic facit tranquillitatem, iſte omnes fluctus conciet.

Ita non eſt quod quis ambigat, veteribus eundẽ fuiſſe huiuſce inſtrumenti vſum ac commoditatem.

Quid canes agat in rabiem, & quo potiſſimum anni tempore, & qua ratione iis mederi poſſit.

CAP. V.

CAnes fidi hominum cuſtodes, ac familiares domeſticiq; excubitores in rabiem aguntur vel ſole feruido, ac caniculæ ardoribus, vel hybernis menſibus gelu infenſiſſimo, quoniam eo anni tempore acui atq; acerbari atram bilem contingat, ac virus effundi, ꝙ aſperſione contactuq; exitiale eſt ac deleterium: æſtate quidẽ peruſto ab æſtu ſolis ſanguine, qui concepto contagioſo ſpiritu inficitur: hyeme vero ꝙ ſanguis concretus ac conglobatus, quiq; propemodũ coagulatur ac congelaſcit: cõputreſcat, quoniam corpori incluſus non ventiletur: quo fit, vt ab eo grauis halitus & contagio emanet, q ſpiritus vitales vitiant ac contaminãt. Quocirca huic animanti iis anni temporibus ſemper aqua offerenda, q̃ ſubinde lambant, præſertim cum per loca æſtuoſa, vel nimis gelida exſerta lingua hianteque ore, ſe viatori itineris comites præbent, quo ſanguis dilui poſſit atque irrigari, minusq; ardore torreri. Columella, quod & Plinius eius nomine non ſubticuit, cenſet catulorum caudas poſt diem quadrageſimũ, quam ſunt editi, caſtrandas, ſic enim tutos fieri à rabie: hoc modo: Neruus eſt qui per articulos ſpinæ perrepit vſque ad vltimam caudæ partem, is mordicus vna cum poſtremo articulo prehenſus (quod etiam noſtrates factitare video) aliquatenus eductus ac protenſus abrumpitur, quo facto nec in longitudinem indecorum porrigitur, nec fœdum & enorme incrementum capeſſit, denique vt plurimi paſtores aſſeuerant, rabies arcetur, ab eaque tuti ſunt. Alia etiam eſt cautio ac prouiſio, qua obtineri poteſt, ne canis vnquam efficiatur rabioſus,

Sub æſtu & gelu canes rabiunt.

Canes aquam expoſcunt.

Lib. 7. cap. 12.
Lib. 8. cap. 41.

Cauda canum truncata non rabiunt.

Canis vt à rabie præſeruetur.

Vermis linguæ canis eximitur.

Subeſt linguæ catellorum neruus vermiculi figura, rotunda teretiq; forma, vt etiam capiti humano, cuius cerebellum deſinit in ſpeciem quandam, teredini, qui ligno innaſcitur quam ſimilimam: hic vermis linguæ exemtus canes à rabie tutos præſtat. Non diſſimilis concretio ouillis pedibus anterioribus ac poſterioribus inhæret parte, qua terram calcant, vermiculi ſubrotunda forma, lanuginoſa intus ac crinita congerie, qualis eſt in roſarum ſpongiolis ac calycibus, quibus ſemen includitur, molli tenuiq; lanugine implicitum; exemi autem tale quiddã ſæpius ex decoctis eius pecudis pedibus, teredini qui vermiculanti ac carioſo ligno ineſſe ſolet aut nucibus auellanis prorſus affine atque aſſimile. Quod ſi quis aut incuria aut huius rei ignorantia pedes ouillos ederit, quibus illa concretio nõ ſit exemta, cõfeſtim nauſea ac ſtomachi dolore afficitur, omnique momento ad ructus ac vomitionẽ incitatur. Perſuaſum autẽ habet promiſcua multitudo, venenoſum quiddam ſubeſſe huic concretioni, quod vt nõ auſim certo aſſeuerare, aut iis aſſentiri: ita facile crediderim, capillatã illam congeriem, piloſamq; lanuginem quæ biſulcis fiſſiſq; vngulis inhæret, concoctioni officere ac ventriculo negotium faceſſere. Opiliones autem, paſtoreſq; ouium ea ſunt opinione imbuti, nullũ hoc animante in curſu fore velocius, omniaq; quadrupedia pernicitate ſuperaturũ, niſi tale quiddam articulis, quibus ſe fulciunt, ſubeſſet: qua de re quid ſtatui debeat, non auſim exſerte pronuntiare: hoc tantum teſtatus, obſeruaſſe me has pecudes fugitantes, vbi canes ac lupi prædæ inhiantes, illas inſectantur celerrimo quidem curſu ſe ſubducere, ſed nõ longius progredi, ac mox reſpectantes ſubſiſtere ea, vt opinor, ratione: ꝙ præter pauidum animũ & meticuloſum, aliquid illas removretur pedib⁹ ſubditum, & quod anheloſæ ſint ac pulmonis vitiis obnoxia: ꝙ indicat arida tuſſicula qua ſub-

Ouillis pedibus lanuginoſa concretio ſubeſt.

Ouium natura in curſu.

ſubinde infeſtãtur: quo fit vt longius producere curſum nequeant. Vt itaq; huic pecori tale quiddã ſubeſt quod illi in curſu morã iniicit: ita ſub canina lingua ſubdeliteſcit neruoſa, atq; vt ita dicam, vermicularis qdam congeries, q̃ à vermis ſpecie atque effectu quo rabiem infert, λύσσα dicitur, quę vox & vermem & rabiem ſignificat: Vnde ἀλύσσον herba dicta, quod rabiem expugnet, ac canum more furioſos ac lymphatos cohibeat, etiam ſi ab iis demorſos eſſe cõtingat. Quod ſi catellis ſectione id eximatur, nunquam efficiuntur rabidi, nec quenquam lethali morſu impetunt, minimoque latratu ſunt infeſti, inflammatur autem huic animanti, atque incenditur ſanguis melancholicus, aliique circumfuſi humores. Caniculæ potiſſimum ardoribus, ac concepta ex putredine cõtagio rabiẽ furoremq; concitat, adeo vt extumeſcente lingua ac neruo, qui illi ſubditus eſt, os ſpuma exitiali ac contagioſa ſaliua redundet, quæ etiam contactu inficiat. Siquidem cum hoc animal notos ignotosque indiſcriminatim adoriatur, ſi forte vlli parti ſpuma aut ſaliua adhæſerit, etiam citra morſum noxam infert ac perniciem: niſi confeſtim ſaliſugine eluatur. Cum autem venenati huius morſus multa ſint excogitata remedia, tum nullum magis præſentaneum, quam eueſtigio dilatare vulnus, ac ſcarificata cute, cucurbitulas copioſa flamma affectæ parti affigere, mox cataplaſma adhibere ex porro, cœpe, allio, eruca, centaurio minori, abſinthio, ac butyro ſalito, melleque confectum. Vrina quoque impuberis formenti loco applicata, virus elicit, nec non Opoponacum, ruta, ſal, ficus, braſſica rubenti folio, vna cum melle & butyro piſtillo ſubacta, læſo membro admota. Nulla autem ratione incidenda vena, rapitur enim intempeſtiuo illo remedio virus in habitum corporis, ac continuo vitalia corripit; humoresque ac ſpiritus inficit. Quocirca quæ venena-

Lyſſa vermiculus ſub lingua canis.

Canes quando rabie concitantur.

Saliua canis rabidi noxia.

Remedia ad rabiem canis.

Morſus canis venæ inciſionẽ exigit.

Rabiem quæ expugnent. tos halitus diſſipant ac diſcutiunt, intra corpus exhibenda, nempe Theriaca, mithridation, allium, ſcordium, Laſer quæ vulgo Magiſtrantia & Oſtrucium dicitur, illique affinis Angelica, quæ laſerpitio poteſtate affinis eſt, radix zeduariæ, ruta, caltha, meliſſophyllos, Iridis radix exſiccata, inula, ficus, ligni Indici decoctum, ocymum vulgo baſilicum, cunula, hyſſopus, tymbra origanum, quorum quodque vi diſcuſſoria pollet, ſeu diaphoretica, quæ laxatis corporis ſpiramentis atque excitato ſudore virus diſpellit ac demolitur, nec patitur in venas dimanare. Noſtrates qui mari finitimi ſunt, atque Oceani accolæ demorſos à cane rabioſo certatim ad mare rapiunt, etiam brutas pecudes, ac ſeptenis vicibus immergunt non ſuperſtitione obſeruato illo numero, ſed vt efficacius virus eluatur: quo & illud conſequuntur, vt omnis aquæ metus ὑδροφοβίαν vocant, qua maxime vrgeri ſolent, prorſus eximatur: nam ſic affecti & aquam appetunt, & expaueſcunt ob mentis alienationem, & quod ratione deſtituti ſint: quo fit vt nullo rerum delectu ac diſcrimine ſalutaria reſpuant, atque auerſentur, appetant autem ac ferantur ad noxia; ſiquidem ſi bibent affatim, ſaneſcunt: quocirca, tametſi aquam omniaque liquida exhorreſcant, ad potum tamen cogendi ſunt, quo virus minus ad internas partes properet ac diluatur. Mirandum autem non ſolum venena intus exhibita lethale vulnus infligere, ſed morſus ictuſque venenatos quæ foris inferuntur, ſenſim tacitoque ac latenti progreſſu vitalia corripere, atque ad cor vitæ fontem parteſque principes aditum ſibi patefacere. Sic ſaliua eorum qui elephantiaſi, hoc eſt, vulgari lepra infecti ſunt, canis deniq; rabidi ſpuma cuti inſperſa penetrabili vi perniciem adfert, niſi confeſtim abſtergatur, ac locus ſale defricetur, adeo vt ſi partes neruoſas, aut per quas arteriæ deriuantur, laniati mor-

Oceani vis in morſu canis.

Pauent aquã rabidi.

Rabidis potus non denegandus.

Saliua noxa.

ctuſque vulnerari cõtingat, vel fœda ſpumantique uligine inquinari, cordi ac cerebro virus communicetur, ita vt cor vitiato ſpiritu vitali, deliquio defectuque animi periclitetur: cerebrum propter affectos neruos qui ab ipſo producuntur, furore atque amentia mentiſque alienatione ac rabie corripiatur. Si vero partes carnoſas, quæ ſanguine ex venis aluntur, affici contingat, aut morſu infeſtari, mortiferum virus per venarum riuos ad hepar ac cor reliquaque membra dimanat, ac quadrageſimo die aut paulo ſerius rabie, metuque aquæ ac pauore tentantur. Hoc autẽ meminiſſe expedit, vt dextre ac felici ſucceſſu affectus huius curatio inſtituatur, ne temere patiaris vulnus coaleſcere, ac cicatrice obduci, quod etiam in carbunculis ac bubonibus, aliiſque in peſte tumoribus accurate obſeruandum: ſiquidem ſi vel ſcintilla contagii inhæſerit, incrudeſcit malum, omniaque efficiuntur ſæuiora. Quocirca ſinapiſmo aut puluere præcipitato virus eluendũ, id enim vulnus, hiantemque plagam occludi prohibet, atque efficaciter venenum emungit. Interim per interualla ac leniter humores melancholici expurgandi, quo furor vel prohibeatur, vel miteſcat, in quem vſum commode ex diluto aut decocto exhibentur, Sena, polypodium, epythimum, helleborus, phyllytis, aſplenium fumaria, bugloſſus, & præſertim ea confectio, quæ Hamech inſcribitur, cum ſyrupo de epithymo ac fumaria, quę in cæterorum etiam animantium morſibus adhiberi poſſunt, quorum alii aliis ſunt nocentiores.

Virus vt ad interna rapiatur.

Dies quadrageſimus rabiei expoſitus de morſis.

Vulnus non cito obducendum in morſu.

Sinapiſmi & pulueris præcipitati vis in morſu.

De auri natura ac viribus, & quo effectu polleat, ſi quando in ſanitatis vſum ac tutelam corpori humano adhibetur.

CAP. VI.

INter ea quæ hominum cura atque induſtria è terræ viſceribus eruuntur, nihil auidius expetit humanus animus, qui non ſolidis rebus inhiat, ſed fragiles

Homo ex lucri afficitur.

Auri ſacra fames.
Pecuniæ vſus & neceſſitas.

fluxas, incertas, fugaces, caducas perſequitur ac conſectatur, quam aurum: quo tamen expleri, aut prorſus ſatiari nequit, etiam ſi id affatim ac cumulate ſit conſequutus. Præcipuus autem auri argentiq; vſus in eo conſiſtit (nam Reſpub. pecuniæ cõmoditate, vti corpus neruis, continetur, eaq; omnis contractus, ſtipulatio, nundinæ, pacta, conuenta, mercatura, negociatio perficitur) vt neceſſitati inſeruiat, atque illa nobis comparemus, quibus ſubſiſtit natura mortalium, nec vlla in parte carere poſſit, vt ſunt veſtes ac domicilia, quibus à vento nos auræque iniuria defendimus, res familiaris ac domeſtica, victus frugalis ac moderatus multaque alia quibus non minus commode, quã ſalubriter vitam tranſigimus. Reuocat ad hanc animi tranquillitatem ac frugales rerum vſus homines Horatius, optimus vitiorum caſtigator: ac commonefacit, quid potiſſimum ſpectare debeant, quibus fere auaritiæ vitium neceſſitatis inuolucris tegitur:

Lib. 1. ſer. Satyra 1.

Quid iuuat immenſum te argenti pondus & auri
Furtim defoſſa timidum ſeponere terra?
Neſcis quid valeat nummus? quem præbeat vſum?
Panis ematur, olus, vini ſextarius: adde
Queis humana ſibi doleat natura negatis.

Vſus rerum ſpectandus.

Quo indicat omnia referenda ad vſus neceſſarios, ad vitæ commoditatem, quibus ſi accedat in cultu nitoreque corporis decus, ornatus, mundities, & quæ viro propria, dignitas, mulieri venuſtas, non equidem repugno, modo ne nimium exquiſita ſint, nec in luxum ac delitias deuergant, ſed frugalitatis ac temperantiæ limitibus concludantur, omniaque honeſtati ac decoro inſeruiant. Ita enim magna ex parte affecti ſunt homines, vt rebus magnificis ac ſumtuoſis delectentur, cum natura facilimis, quæque minimo conſtant, placari poſſit. Ceterum his omiſſis, de metalli huius natura diſſerendum, quod multis magniſque viribus imbutum eſt. Siquidem autem cum-

Frugalitas in rebus ſpectanda.

Natura modico contenta.

primis

primis efficax præſentiſſimam vim obtinet in expugnandis ſæuiſſimis morbis, atq. inſtauranda valetudine, vbi illa collapſa eſt, ac detrimenta acceperit. Nam qui ex Venereo fœdoq; contractu labē conceperunt, ac contagione inguinum infecti ſunt, eius vſu manifeſto ſubleuantur. Elephantiaſin quoq; quæ vulgaris lepra cenſetur, expurgat, aut ſaltem mitigat: dentes labantes ac minus ſtabiles, putriq; vligine vitiatos firmat, omniaq; oris vlcera ac puſtulas compeſcit: ita quibus os olidum eſt, ac graueolentiam exhalat, conſulere ſolitus ſum, vt annulos ex puro ac ſyncero auro confectos, ſubinde in ore geſtent, præſertim qui ex morbo Gallico inuncti labiorum ac gingiuarum vlceribus infeſtantur. Virus enim eluit, atque eruptiones exſiccat. Quod ſi laminas auriquc ſegmenta ac bracteas cernibus elixas admiſcere libeat, atque huius liquamen valetudinariis exhibere: dici vix queat, quantopere vires ac vitales ſpiritus erigat. Quocirca macie tabeque confectos, aut immoderata Venere exhauſtos ac delaſſatos huiuſmodi decoctis reficio, vireſq. inſtauro: nec vlla ſui parte hac ratione aurum fit deterius, aut attenuatum, imminutumq; eximitur, nonnunquam in turbinatum alueum, quem alembicum vocant, calenti foco admotum, coniici iubeo minutatim conciſum capum, aut vitulinas carnes, atq. aliquot oui lutea ſeu vitellos, tribus quatuorve lactis bubuli ſextariis perfuſa, admixtis vna cum auri puriſſimi, obriſum vocant, ſegmentis aut torque aureo, efficaciſſimis herbis, nē pe radici Iringii, ſcolymi, ſiſari, cinaræ, carlini, cardui hortenſis, eaque herba quæ cū muſcoſo concreto fruticetur, à flauo ac rutilanti colore, aureiſq. guttis quæ illi inſident Ros ſolis dicitur, deniq; palmulis quos dactylos vocāt, vuiſq; paſſis, exemptis vinaceis, ac pomis dulcibus. Ex quarum rerum congerie lento placidoque igni, ſtillicidio quodam liquor extractus,

Aurum leprā expurgat.

Auri in cibo vſus.

Aurum decoctione non atteritur.

Sextarius librā & vncias octo complectitur.

Ros ſolis.

ac triduum ſoli expoſit⁹, in multos vſus aſſeruari poteſt. Siquidem deliquio defectuq; animi ſopitos erigit, ac ſpiritus reuocat; exſangues, macilentos, tabidos, extenuatos reficit: in Cardiaco vero affectu, ac ſudore Britannico præſentanea vi pollet, atq; in refocillandis cordis viribus cum primis efficax eſt ac ſalularis, ſi cochleari menſura, aut plus paulo ita cōſtitutis ſubinde exhibeatur, nec minori commodo atque vtilitate aurum foris adhibetur, vbi cor ingruente externa aliqua, vel interna ægritudine periclitatur, nam præter adſpectum aureorum numiſmatum atque annulorum, qui nonnunquam ſpecioſa atque amabili gemma decorantur, oculoſq. paſcunt ac recreant, ſi ſiniſtræ manus digitus qui infimo proximus eſt, in cordis affectibus, auro & croci momento defricetur, hominem ſibi reſtituit, etiamſi collapſo atq; intercluſo animali vitaliq; ſpiritu ꝓpemodum exanimatus obmuteſcat, nec vllum vitæ indicium proferat. Aurum quoq; candens atq. ignitum, vino immerſum, præcipuis membris robur conciliat, ac facultates natiuas firmat: nam ſi quid mali internis partibus adhæſerit, abſtergit, conſumit, abolet, depaſcitur, partemq; affectam ac morbidam vigore ac vitali ſpiritu imbuit. Foris quoq; huiuſmodi liquor adhibitus, impetigines ſeu lichenas, lepram, mentagram, porriginem, ozænam, polypon fœdiſſima narium vitia, morpheam, omneſque vitiliginis ſpecies, quæ cutem deformāt, compeſcit ac cohibet: præſertim ſi huic liquido pigmento aut plaſmati nōnihil tartari commiſceas, quæ eſt ex vino in doliis lapidoſa concretio. Omnes ſiquidem quamlibet fœdas maculas abſtergit, nareſque rubicundas ac verrucoſas mentum, genas, faciem, frontem, in (quibus partibus impudenter atque indecore, parumque ciuiliter huiuſmodi eruptione ſe proferunt) cohoneſtat.

Cardiaci morbi remedium.

Aurum cor recreat.

Auri igniti effectus.

Tartarus quid.

De grandine porcorum, aliiſque huius animantis morbis ac vitiis, quæ vulgari lepræ ſeu lazariſmo affinia ſunt, vulgo ab inſalubri ac morbido corporis habitu Onghans *appellantur: & qua ratione hæc contagio expugnari poſſit etiam in hominibus.* CAP. VII.

QVoniam ſuillę carnes paſſim etiã apud generoſos quoſq; eduntur, nec eſt vlla propemodum familia, cuius menſis ſuccidia non inferatur, etiam à longinquo petitæ pernæ ac petaſones quæq; ex his conficiuntur tomacula, tuceta, farcimina: aliquid de huius animantis cõditione huic operi inſerendũ putaui. Cum autẽ porcus luto ac ſordibus delectetur, cœniq; volutabra appetat; in primis procurandũ, vt cibus ac cubile illi mundum offeratur, ſi ex eo ſalubre alimẽtum conſequi velis: nam ſi ſiliquis pabuloq; ſordido hoc animal ſaginare pergas, ſtrumas cõtrahit ac ſcrophulas, totoque corpore grandinoſum efficitur, ſic vt caro illius prorſus inſalubris exſiſtat ac vitioſa, totũque corpus inficiat. Quæ cauſſa fuit præcipua, vt Iudæis eius vſus fuerit interdictus ac porcinã deguſtaſſe nefas. Scrophulas autẽ & ſtrumas vt plurimũ circa collum contrahunt, quoniam voraces ſunt & guloſi, ac citra delectum in ſterquiliniis quæque deuorant. Grandinis autẽ nomine inſignitur is morbus, qui totum vndiq; corpus fœdiſſima labe contaminat: quod caro partesq; internæ paſſim ramentis candidis velut grandine perfuſa ſint. Occupant n. ſingula membra eminentiæ quædam ſubalbidæ, hinc inde conſperſæ, cuius certiſſima ſe indicia in lingua proferunt, quando porcarii immiſſo in fauces ferramẽto illos explorant, an tuto cædi ac laniari poſſunt. Tale quiddam elephantiaci ſiue vulgares leproſi in facie, totoq; corpore exhibent: nam puſtulæ, q̃ in extima cute erumpunt, albeſcunt ex melancholia in cinerẽ deuſta. Eſt quidem caro iſtius animantis, quod hoc morbo infectum eſt, ſuauis ac ſapida; ac prorſus inſalubris ac

Quæ edulia ex ſuilla carne cõficiantur.

Leuit. 11. Deut. 14.

Grando pecorũ qualis morbus.

Leproſi obitus.

lepræ affinis, ꝓpter ſucci melancholici admixtionē. Sic caro oſſibus ꝓxima non prorſus inſipida aut palato inſuauis quod ipſa melāncholici ſucci ſit particeps, nam oſſa ex tali ſucco concreta ſunt & coaluerunt. Quod aūt homini lepra ac morbus Gallicus præſtat, id huic animanti Grando ac ſtrumoſa collectio; ſunt enim morbi affines, cognati ac familiares, nomine tātum diſcreti, re effectuq; partes, vt etiam annotauit Ætius Medicus capite de Elephantiaſi. Quocirca ne quid incommodi ex huius animantis eſu conſequantur homines, ſalubri Senatus conſulto cautum eſt apud noſtrates, nequa ſcropha aut porcus mactetur, niſi exerta inſpectaq. lingua exploratum ſit, an ab eo vitio liber ſit & immunis: nā ſi verucoſæ ſe in lingua ac faucibus proferunt puſtulæ, ac venæ liueſcunt, nigroq. colore perfuſæ ſunt, indicium eſt viſcera etiam praua conſtitutione teneri, itaq. aut non mactandos iudicant, aut ſi imprudenter mactatos eſſe contingat, defodiendos. Quod ſi nihil tale appareat, pronuntiant, qui huic cenſuræ deſtinati ſunt, ſalubrē eſſe porcum, atq. eſui idoneum. Quoniam autē huic animanti plerumque aliquid vitii ſubeſſe ſolet, quantumuis etiā ſanum exſiſtat, ob id populares noſtri primum enecatos accenſis ſtramentis adurunt potius, quā feruenti aqua elixent. Si quid enim ſubter cutem inhæreſcat lapis aut cōtagionis, id ignis elicit abſumitq;, quod non æque facile aqua feruida perficere poteſt, omneſque ſordes eluere. Curantur vero hoc modo inquinatæ ſues; ſi ſtabulum in quod decumbunt, ſingulis diebus conuerras atq. accurate emundes, illaſque diuagari patiaris. Quæ enim ſyluas ac nemora oberrant, ac glandibus ſaginantur, magna ex parte inexercitatis ac cubili inclusis ſunt ſalubriores, minuſque morboſa aliqua affectione expoſitæ. Deinde affatim iis aqua offerenda, quo ſe ꝓluant, cui nōnihil ſalis admixtū eſt, interim cibo polentario aut ſi quid ſolidi

Caro melancholici ſucci particeps ſapida eſt.

Quid Ætius de porcis morbidis ſtatuit.

Lex de porcis mactandis.

Porcorum ſetoſa cutis adurenda.

Porci in ſyluis vagantes ſalubriores.

ſolidi cibi illis exhibetur, admiſceri debēt lauri baccæ contritæ. Cōcharum quoq. hoc genus quo littora oræque maritimæ apud nos ſcatent, mitulos vocant, vulgo *Moſſelen*, mirifice illas reficit, ſi affluentiore liquamine huius decoctum iis obiiciatur. Floces etiā viniq. purgamenta ac fæculenta ꝓluuies, q̄ expreſſo vuæ ſucco, ac vinaceis eſt reſidua, inexpugnando hoc morbo eſt præſentanea, præſertim ſi furfur maſſaq; fermentata, vulgo *Mout* appellata, illi commiſceatur. Noſtrates autem nec huius animantis, nec hominum quibus porci aliquando edendi ſunt, ſalubritati conſulunt. Nam Zythi ſiue Cereuiſiæ acidam corruptamq. fæcem, atq; olidam ꝓluuiem, quæ in imo dolii reſidet, illi offerunt, cum rancida quæq;, nempe poma ac pyra quæ cum putruerunt, ac ſitu obducta ſunt, quibus non liqueſcit aut diſſoluitur gand noſa illa concretio atque interna lues, ſed augeſcit potius ac vires concipit. Siquidem omnia impenſe acida, vt melancholicis affectib. qui hic vigent, aduerſiſſima ob refrigerandi ſpiſſandique vim, & q̄ humores cogant, ac craſſiores efficiant, ita bilioſis ſeu cholericis cum primis grata ac ſalutaria. Sic acetum quartanam auget, tertianā vero mitigat ac compeſcit, quoniam bilis feruorem reprimit, ac tanquam aqua vinum, diluit. Sunt apud Batauos quorum regio piſcoſa eſt, atque aquatilibus fœcunda, qui piſcibus illos alunt: quibus vt mire pingueſcunt; ita lardo carneq; fluida ac minus ſolida exiſtunt. Quanquam enim hoc alimento porcorum corpora augeſcant, ac proceritatem conſequantur: eius tamen horum inſalubris, atq. ſapor alienus ac exoticus. Scio equidem in hominibus, qui elephantiaſi ſeu lepra inquinati ſunt, vulgo *Melaetſch*, frequenti ranarum paluſtrium vſu hunc morbum domari, mitigat enim ſanguinis feruorem ac melancholiæ aduſtionem animalculum hoc aquaticum: nam quæ humi repunt, atque inter

Mituli, vulgo Moſſelen, *porci ſalubres.*

Floces vini porcis accommodi.

Acetum melancholicis noxium.

Acida bilioſis ſalubria.

Batani piſcibus porcos ſaginant.

Ranarum eſus quibus vtilis.

frutices ac rubos nidulantur, quæq; non ſaliunt, ſed lente progrediuntur, venenatæ ſunt, hos *Tadden* noſtri vocant. Ranas vero viridanti tergo, ventre albeſcente *puyen oft vorſchen*, quæ vernis mēſibus coaxant, cum rubetæ ac bufones reptiles, per exiguum ſonum edant. Illæ itaque q̄ agiles ſunt atque identidem ſubſiliunt, huiuſmodi morbis accommodæ, quarū etiam vſus ex iure capi hecticis, tabidis macilētis, extenuatis cum primis vtilis, quemadmodū etiam teſtudinū q̄ à peltæ ac ſcuti figura *Schildepadden* vocantur, Cancri quoque vulgo *Crabben*, Aſtaci, Squillæ, Locuſtæ marinæ, Carabi, Gammari, populari voce *Creeften*, *Crenitſen*, *Gaerndert*, Mituli, *Moſſelen*, Oſtrea, *Oeſters*. Cochleæ, *Cruycken*, aliaque conchylia ac cruſtacea, feruidos aduſtosque humores refrigerant, ac diluunt, verum fluuiatiles conchæ ac cācelli efficacius marinis, quoniam iſtis ſalſuginis aliquid admixtum eſt, qua quidem appetentiam excitant, ac palato gratificantur, ſed magis exſiccant, quocirca ſanis maritimæ aptiores: inualetudine autē affectis amnibus fluuiisque exemtæ ſalubriores. Inter ea autem quæ teſtacea ſunt vel cruſta integuntur, præcipuam laudē merentur Cancri fluuiatiles, q nō ſpecie ſed effectu à maritimis differunt, dorſo elatiore ac ſubrotūdo, quatuor ab vtroque latere geniculatis pedibus, qui ſex diſtincti ſunt articulis ſeu internodiis, ima ſui parte aculeatis, quæ venantium manibus pedibusq; velut cuſpidem infigunt flexibili agilitate: nam ſe horum adminiculo dextrorſum ac ſiniſtrorſum proripiunt, vbi inſidias ſubodorantur incredibili ſagacitate, quod vt opinor, vel mire oculati ſint, vel auriti, quamlibet enim ſilenti tacitoque ingreſſu illos inſecteris ac venando perſequaris, ſubito perſentiunt, ac cōfeſtim ſe luto obruunt oculisq; hominum ſubducunt. Præter quatuor autem illos pedes aut exporrecta vtrinque brachia, primore parte qua oculi prominent ac collucent,

Bufones noxii.

Cruſtacea rabida ſoluta.

Fluuiatiles cancri quibus vſui.

Cancrorum deſcriptio & vires.

lucent, duo ſe proferunt denticulati forcipes quibus firmiſſime obuia quæque comprehendunt atq. atroces morſus captantium manib. inferunt, ita vt membris affixi ægre auelli queant. Cæterum cum mira ſit aquatici huius animalculi aſtutia ac caliditas, tum in eo maxime obſeruatur ſolertia, vbi oſtreis inſidiatur, atq; ex iis eſcam venatur, ſiquidem calculos atq; lapillos patulæ hiantique teſtæ ingerit, ita vt occludi nequeat, mox dentato forcipe piſculentam carnem abradit atq; elicit, illoq; alimento ſuauiter ac ſecure, nulloq; vindictæ metu fruitur, quod etiam polypus piſcis factitat. Hoc genus Cancri rabidis ac macie cõfectis præſentanea vi auxiliatur, vbi accurate abluti in aqua hordei decoquuntur, nec min⁹ ſingulari occultaq. virtute pollent in expugnando exitiali canis rabidi morſu. Cancris ita in patella deuſtis ac cõcrematis, vt comminui atq; in puluerem redigi poſſint, eoq. exhibito cochleari menſura cum Gentianæ radice, ac thuris momento quod antidoton frequentius iterari debet, ac per ſeſquimanſem continenter aſſumi, quo rabies atq. aquæ pauor propulſetur. Hæc de teſtaceis & quæ cruſta integuntur, verboſius à me ſunt enarrata, quo quiſq; intelligat, non modo porcorum morbos his expugnari, ſed hæc aptiſſime melancholiæ, aduſtiſq. humoribus, atq. aliis pleriſq. affectibus accommodari. Verum inter cancros, alioſq; cruſtaceos diſcrimen ſtatui debet, ſiquidem fluuiatiles extenuatis ac macilentis mirifice adminiculantur, quod humectent, atque humorem natiuum, quo corpus nutritur ac ſubſiſtit, & quem calor inſitus habet obſequentem adaugeant, adhibito vino dulci ac calorifico, cuius adiumento concoctio perficitur omniaque exacte elaborantur. Marini vero qui Oceani vel maris mediterranei littora perreptant ac crepidines perſequuntur, tum ſanis, tum iis qui inſalubri ſunt corporis habitu ac vitioſis humoribus

Cancrorum aſtutia.

Cancri rabidi canis morſum curant.

Ex teſtaceis quæ ſanis, quæ infirmis aptiores.

Cancri marini effectus.

oppleti, aptiores: nam cum ſalſugine quadam imbuti ſint, vt edendi auiditatem excitant, ita excrementa ſuperuacua exſiccant, ac putredini humorum obſiſtunt, quod in carnibus piſcibusque ſale confricatis obſeruari poteſt, quæ diutius aſſeruantur, ac ſerius computreſcunt. Quocirca non inconſulto factitant Bataui ac plerique Belgæ, tum maxima Germanorũ pars, quæ ad Aquilonios tractus deuergunt, quod ſale & aromatibus, nempe zinzibere, pipere, & quod granum Paradiſi vocant, vulgo *Greyn* cauſtica vi & adurenti, aliud à Cardamomo affatim vtantur. Hac enim ratione minus pituitoſi efficiuntur, aut excrementis ſcatent, minusque vt fere conſpici ſoleant, opimi atque monſtroſe obeſi, liqueſcit enim ſalitis adeps, vt limax inſperſo ſale.

Germani ſale & aromatis delectantur.

Simile à ſale quo limax liqueſcit.

Cur Belgæ, vbi nox moleſte ac tumultuoſe parumque ex animi ſententia tranſacta ſit, queritentur Ioannis Baptiſtæ noctem ſibi obtigiſſe.

CAP. XVIII.

NAtalis dies Ioannis Baptiſtæ, cuius vitæ integritas inſigne elogium à Chriſto promerita eſt: non ſolum Iudæis ac Chriſtianis, ſed Mauris etiam ac Barbaris, quique à noſtra religione alieni ac Mahumeto addicti ſunt, celebris eſt & ſacroſanctus, tametſi nonnulli huius noctem ſuperſtitioſo quodam cultu congeſtis lignorum aceruis, accenſiſque ignibus, vt Corybantes ac Cybeles cultores, ſtrepitu ac furioſis clamoribus tranſigant, quin & impuberes congeſtis colliſiſque ignitis carbonibus bombos ac crepitacula excutiunt. Nonnulli gentili ſuperſtitione ſtatuæ prouoluti, ab epilepſia ſe tutos fore confidunt, quibus acceſſit ea perſuaſio, vt ſi placide huius Diui ſtatuam adire poſſint, nec incondite vociferentur, aut rabioſis clamoribus illi inſultent: toto anno ab hoc morbo futuros liberos: Sin Diui caput, quod oſculandum offerunt, dentibus lacerare tentent, ac

Luc. 8.
Ioannis Baptiſtæ dies memorabilis.

maledi-

maledictis inceſſere ſingulis menſibus, quod vere ex lunari decurſu euenit, hoc morbo miſere diuexandos, quanquam maximæ impoſturæ huic rei ſubeſſe ſolent. Et cum hæc gentilitia ſacra nocturno tempore perfici ſolent ex vetuſta conſuetudine, ne dicam inueterato errore enatum eſt Prouerbiũ, vbi nox tumultuoſe tranſacta eſt, nec vlla pars quieti data. Ioannis noctem tranſegimus, *wi hebben ſint Ians nacht gehadt*: Hoc eſt, tota nox non ſolum inſomniis fuit ac peruigilata, ſed grauis ac moleſta ſtrepitu, tumultu, clamorib. inquieta Olaus Magnus, qui res Gothicas ampliſſime, licet minus culte, proſequitur, refert natalem noctem Ioannis Baptiſtæ, qui fuit prodromus, hoc eſt præcurſor, atq. emiſſarius, aut quoniam vox clamantis ſit in deſerto, præconis Ieſu Chriſti, mire celebrem eſſe illi genti atque illuſtrẽ, magnaq. pompa tranſigi: Omnis enim generis ſexuſque homines turmatim in publicum concurrunt, extructiſque luculentis ignib. atq; accenſis facibus, choreis tripudiiſq; ſe exercent, nõnulli laudes heroũ ad lyrã decantant, vitia maritorũ traducunt, fœminarũ dedecora ꝓpalant, nullos nõ ſcõmate, conuitijs, dicterijs, dentatis ſalib. impetunt, magnaq; licentia obuios quoſq. laceſſunt, ac liberius perſtringunt, vt ſolent olim in ſacris Eleuſinis: nam ex Helleniſmo ſiue Græcorum ac gentium vanitate multi errores vel relicti ſunt, vel in religionem Chriſtianam irrepſerunt. Sic proceres aulici & quotquot venationi dediti ſunt, Hubertum olim venandi ſtudioſum inſanis clamoribus colunt ac venerantur, adeo vt furore percitos credas, dum canum latratus ac rabidos ſonos imitantur, obambulante interim patera oppleta vino, aut ꝓpolito cornu capacitate ſextarij, ex vetuſta & Gentili Germanorũ conſuetudine, teſte Cæſare libro ſexto belli Gallici. Sic homines ſuperſtitioſi præpoſtero cultu Diuis blandiuntur, ac ſe illorum fauorem demereri

Prouerbium ex tumultu nocturno deſumtum.

Lib.15.cap.10.

Matth.3.

Præpoſterus Diuorum cultus.

credunt: cum nec horum vitã imitentur, aut mores exprimant, nec vlla parte ipſorum veſtigiis inſiſtant, qui cultus Deo ac Diuis eſt grauiſſimus. Non minus ridiculos habet cultores Martinus, cuius in pauperes atque egenos liberalitas non ad frugalitatem ac munificentiam, ſed ad luxum, ad profuſas epulas, ad ineptas cantilenas quoſque inuitat. Quod vero Ioannis Baptiſtæ ſacra tanto tumultu ac ſuperſtitione peragantur: hinc emerſiſſe puto: quoniam hiſtoria Euangelica deſcribit, natalem viri huius diem lætum, fauſtumq; & plauſibilem futurum quam plurimis: quo non deſignat externos animi motus, cum & inaniter & effuſe exultat animus, ac geſtiendi lætitia perfuſus eſt, ſed internam ac ſolidam ſtabilemque lætitiam, quæ concipitur ex tam ſalutari Euangelij promiſſo, quo Angelus denuntiat iam dudum exſpectati Meſſiæ ac Seruatoris, à quo cuiuſque ſalus dependet, aduentum atq. huius pconem futurum Ioannem, qui primis baptizandi munus incoauit, ꝙ poſtmodum perfecit atq; impleuit Chriſtus, qui baptizat Spiritu ſancto & igni, cuius vi transformari homines contingit, atq. ad cœleſtia pduci: conceptaq; ſalutis fiducia per mortis illius ac reſurrectionis myſteriũ, illi inſeri atq; vniri. Quæ res ob lucem exhibitam, ſalutemque reſtitutam, non vulgari gaudio omnes afficit, magnamque ſubſiliendi occaſionẽ præbet, non ea ratione ac modo quo paſſim imperita multitudo ac vulgus ignobile tam ineptos ſtolidoſque ludos exhibent: quanquã hæc ſuperſtitio quæ multorũ animos menteſq. hactenus occupauit, iam exoleſcere incipiat atque antiquari. Siquidem iam ſentire incipiũt homines paulo cordatiores ac melius edocti, colendũ placandumq. Deum ad quem per Chriſtum aditus, pietate ac religione iuſtiſq; precibus, non contaminata ſuperſtitione, non gentili vanitate, aut cæſis hoſtiis, aliiſq; rebus quæ nõ exigit, aut ab eo præſcripta ſunt.

Martinalia feſta.

Luc. 1.

Matth. 3.

Lætitia ſolida.

Eſai. 11.

Nam

Nam ſuperſtitio veræ religionis imitatrix, atq; ex vitioſa æmulatione, anilis affectio, ex imbecillitate mentisq; inopia atq; ignorantia Diuinitatis emerſit: quo fit vt cum animus fluctuet ac ſit inſtabilis vacillans, inconſtans, varius, lubricus, nec vlla cognitione aut Dei fiducia imbutus, quem potiſſime imploret, quo ſe conferat, cui ſe addicat, ſuamq; ſalutem committat, & à quo ſucceſſum, ſanitatem, mentemq; pacatam cõſequatur, prorſus ignoret. Quod eo fit, quoniam à ſcopo ſit aberratum, nec illum homines conſectantur, qui hæc omnia cumulate præſtare & poteſt & vult, nempe Pater cœleſtis & Ieſus Chriſtus, cui omnis poteſtas commiſſa eſt, & in quem referri vult Deus omnes noſtras cogitationes, ſpem, fiduciã, caritatem, & q̃ nobis ad conſequendam ſalutem ſunt neceſſaria. Nec ſuſtinet Deus, vt Eſaias ait, gloriam ſuã ac laudem ſibi debitã in alium transferri, aut cuiquã attribui, nec vllum cultum aut religionem conſtitui, niſi in iis rebus, quas Chriſtus ex ore Patris nobis enarrauit, qua de re innumera extant in Bibliis teſtimonia, nec minora apud Orthodoxos cum Latinos, tum Græcos, quæ dilucide cõmonſtrant, qua ratione Deus coli atque adorari debeat, quã Diui ac Chriſtianæ profeſſionis aſſertores ac propugnatores inuicti venerari, qui nihil non contumeliarum Chriſti nomine perpeſſi ſunt, ac ſuſtinuerunt.

Superſtitio quid.

Matth. vlt.

Eſai. 42. & 48.

De ſalis conficiendi ratione ſingulari atque inaudita, eiuſq. natura, effectu, viribus, vſu & differentiis: Obiter herbarum aliquot maritimarum, quæ ſalſuginoſo ſucco imbutæ ſunt, & ex quibus ſal elicitur, conſideratio.

CAPVT IX.

QVanq̃ de natura Salis, eiuſq; vſu neceſſario, paulo ante diſſerui: facturus tamen ſum operæpretiũ, ſi vberius ac fuſius de ſalubri hoc cõdimẽto, ſine quo omnia edulia inſipida ſunt & infulſa, verba faciã. Principio hoc cuiq; teſtatum cupio, p̃ſertim quib. fa-

milię onus ac rerũ domeſticarum cura incumbit, tũ iis qui ciuitates, caſtra, arces propugnacula incurſionibus expoſita, tueri debent ac præſidio munire, eaque commeatu inſtruere. Salem marinũ recens coctum atq; à ſordibus non ita pridẽ expurgatum aſſeruandis carnibus piſcibusq; minus idoneũ. Decoquitur autem atq. apparatur apud Ziricæos, cõpluresq. Zelandiæ ciuitates, æſtiuis menſibus cum feruescit Sol, cuius vi maxime ſalſeſcit Oceanus, candoris eximii ſal in frixoriis patiniſq; capacioribus aqua marina oppletis, ſubditis accenſiſque glebis bituminoſis, noſtri *Turf* vocant, quibus ſenſim ac paulo melius omnia perficiuntur in Salinis, quam congeſtis ſub cacabo lignorum ſarmentis, ob flammam ex fornacis faucibus periculoſa erumpentem. Quod ſi mox à tepente foco, aut poſt dies aliquot in vſum depromatur, cito liqueſcit, atq; in ſalſuginoſam ſaliuã diſſoluitur, ſic vt limoſam quandam vliginem rebus ſalitis obducat. Ita Sal qui primum ex calenti feruidaque patina aut labro ferreo eximitur, nec vetuſtate induruit, aut concretus eſt, cum citius quam par eſt, in ſalſilaginem liqueſcat, ſecus quam vetuſtus: minus aptum iudico ſaliendis condiendiſque edulijs. Quocirca qui carnes ac ſalſamenta, ſaperdas, aſellos, thinnos, phocas, haleca haringos qui ſunt triſſarum generis, ſuccidiam, perennare velit, hoc eſt, in ſequentem annum aut multam æſtatem aſſeruare, denique minus rancida in exteras longeque diſſitas regiones deuehere, vetus ſal meminerit huic negotio accommodatius. Maiores noſtri olim ſalem confecerunt vberrimo ſene quæſtu, non ex aqua marina Solis ardore in ſalem concreta atque indurata, quale ex Hiſpaniis ac Gallijs ad nos perfertur, ſed ex maritimis glebis exuſtis atque in cinerem redactis, quam infuſa aqua minutatim in ſale reducebant ſplendidum ac nitentem, *Zeloft, Zil Zout*, populares atque

Salis habendus delectus.

Oceanus æſtate magis ſalſeſcit.

Sal recens cito liqueſcit, vetus ſerius.

Quo ſale ſalſamenta conſeruantur.

Triſſa quod piſcis genus.

Salis conficiendi inaudita ratio.

[In]digenæ denominant à glebis ſalſugine imbutis, vn-[d]e id elicitur: Nec alio ſalis genere tota Belgica ad no-ſtram vſque memoriam vſa eſt. Qui conficiendi ſalis modus cum inducto externo exoleſceret, excogitatus eſt alius non minus quæſtuoſus. Siquidem adue-cto ex Hiſpaniis atque Aquitanico ſinu, rudi ac nigricante ſordidoq. ſale, exemto limo, excoctiſque ſordibus, candidiſſimum id noſtrates efficiunt, rebus aſſeruandis aptiſſimum. Vtuntur quoque Salinatores noſtri alio concoquendi ſalis modo à ſuperiore non multum diuerſo. Nam tertio aut quarto quoque anno confracto foco atque area, *den heort* vocant, furca cui capaciſſima ſartago ac patina incumbit, ſubditoque igni incaleſcit, glebas ac fragmenta, quæ ex perſtillante ſalſugine ad muria ſalſo liquamine affatim imbuta ſunt, in patinam coniiciũt, ea comminuta ſalo macerant atq; elixant, poſt horas aliquot ſubſidẽte limoſa fæce ac ſordibus paxillo candidiſſimum ſal eliciunt, id genus *Cleynzout* nominatur, vel *Clinozout*, quod glebæ inter ſe colliſæ propter duritiem, vt ſilices ſonitum clangoremque edant. Hoc genus ſalis, vt menſis eleganter infertur, easque exornat, atque ad multos vſus eſt efficax: ita conſeruandis, condiendiſque rebus minus aptum. Ob id boum tergora ac tegmina coriacea illo ſale, vt etiam marino rudi defricant atq; obruunt. Quocirca Senatuſconſulto cautũ eſt, ne quis eius conditionis ſalem diuendat, niſi interpoſito iureiurando atteſtetur, ſe non pro ſyncero ac natiuo, qui ex marino eiuſq; muria confectus eſt: ſed pro foſſili ac factitio venum exponere, ne qua fraus aut impoſtura ſubeſſe poſſit. Nam cum niuei ſit candoris, atq; omnes optimi ſalis dotes exhibeat, nõ facile ab ignaris internoſci poteſt, nec diſcrimen obſeruari niſi ex rebus, quæ illo condiri ſolent, experimentum ſumſerint. Citius enim ſalſamenta atque alia quæque hoc ſale obruta ac confricata ſub-

A ſalo Sili & Sold, vnde Soldaten, *Germanice.*

Salem Zelandi quomodo candidum efficiãt.

Salis ex glebis confectio.

Quid Zelandis Cleynzout.

Senatuſconſultum, ne ſal adulteretur.

rancida efficiuntur ac ſubolida, vbi in multã æſtatem
Sal torridus, Belgice Braedzout. aſſeruare viſum eſt. Eandẽ naturam effectumq; obtinet quod noſtrates, quoniã exigua infuſa aqua marina diutius torretur atq; aduritur, *Braedzout* vocant, ſal ſplendidum, lucidum, ſpecioſum, friabile, cruſtoſum, latis ſquamoſisq; ramentis ac laminis ſtellanti fulgore radiatis, ꝙ mire à Flandris ac Brabantis expetitur cum aſſidue, tum maxime in vſu domeſtico, ſi quando ſumtuoſis epulis, magnoq; apparatu menſas inſtruunt. Cum enim ſplẽdeſcat ac ſpectabile exſiſtat, oculisque etiam à longe gratum ſit ac blandiatur: regales magnificasque menſas mirifice exornat.
Salis efficacia in morſu canis rabidi. Morſibus id rabioſi canis cum melle efficaciter adhibetur, ſcabiem impugnat, tumores cum fermento, melle, & butyro, atq; adipe ſuillo perrumpit, etiam illos qui graſſante peſte in alis atq; inguine ſe proferunt. Ex ſale autem cum aqua marina confecta muria aut ſalſilago præſentanea vi ambuſtis vim igneam atque vrentem feruorem extrahit, doloresq; intenſiſſimos placat ac mitigat, vel ex puluere bombardico vel oleo pice, aqua feruida, prunisq; accenſis, præ-
Salſugo ambuſtis vtilis. ſertim ſi tenui peplo ſalſilagine imbuto peruſtæ partes foueantur. Huiuſmodi enim irrigatione ignea vis eluitur, atq; acerrimi cruciatus conſopiuntur. Male
Ambuſta refrigerantia non exigunt. autem conſulunt ſic affectis, qui frigida ac reprimentia membris applicant, ita enim referiunt, non extrahunt nec eliciunt ignitum ardorem, cumque magis infigi partibus contingit. Quocirca inter initia nihil ſalſugine efficacius, vulgo *Pekel*, vel recens confecta, vel quæ butyro incumbit, fomenti loco applicata.
Smegma ambuſtis idoneum. Cui viribus par Smegma, vulgo Sapo, Belgice *Zoepe*, quo veſtibus ac linteis ſordes eluuntur, confecto ex eo linimento cum melle & butyro. Aqua
Calx cũ aqua raparum igniores dolores placat. quoq; in qua rapæ decoctæ ſunt, tuto adhibetur, quæ vim magis efficacem concipit, ſi nonnihil calcis viuæ in illam diſſoluas, ita enim lixiuii modo, adhibita ar-

dorem

do rem compeſcit, & abſq; morſu deſiccat. Ceterum cum aliquot ſalis genera paulo ante recenſuerim de factitio illo differendum, quod in legitimi ſalis inopia, huius vſum nobis præſtare poſſit: vocant hoc genus Arabes Salkali ab herba maritima, quibus littora noſtra abunde ſcatent. Enaſcuntur autē apud nos paſſim aliquot herbæ ſalſuginoſo ſucco imbutæ, ex quibus ſal, ſi alias denegatum ſit, facile elici poteſt, atque in domeſticum vſum depromi, qualis eſt Portulaca marina Halimo affinis, vt etiā admonet Matthiolus in eruendis herbis acer & induſtrius. Hanc noſtrates æſtate deſinente lectam condiunt, ac muria aſſeruatam, aut rudi ſale obrutam in hybernos vſus reponunt, vt Hiſpani oliuas, cappares, crithmon, emperron. Excitat enim appetentiā, ac faſtidia nauſeamq. diſcutit, ſi quando ventriculus pituitoſis humoribus oppreſſus, vel etiam bilioſis cibum reſpuit. Tota autē herba, vſq. ad ſeminis quod minutum eſt, ac racematim dependet, maturitatem, portulacam illam prægrandem hortenſem ac ſatiuā refert: quam Patricii etiam ſale rudi ac ſcabroſo obruunt ad excitandam cibi auiditatem. An autē hæc portulaca marina Halimi nomine ſit deſignanda, nondum ſtatui, cum illa famem excitet, iſte arceat. Verum in Alpibus noſtris arenoſis frutex emergit ac virgultū duorum aut trium cubitorum altitudine oleæ foliis quæ viticis modo longas habet virgas lentas ac flexibiles fronde oleam repræſentans, ſed folio minore ac ſubrotundo ſuperne viridi, inferne imaque ſui parte qua terram inſpectat, albeſcente ac cæſio, fructu folliculari, nō diſſimili verticello ab inſtrumenti muliebris ſimilitudine: nam ſpondyli ſeu verticuli vulgo *VVoruel*, ima parte ſuſis commodiis torquendis rotandiſque adhibentur: Qui frutex prorſus ad Plinij, Dioſcoridis Halimum accedit, in reprimenda arcendaque fame præcipui effectus, abolet enim

Salkali ſalis genus.

Matthioli induſtria.

Portulaca marina condituræ.

Halimini legitimi deſcriptio.

Verticulus quid.

Halimus famem arcet.

appetentiam vitioſam atque enormẽ, qua fere mulieres circa tertium à conceptu menſem infeſtari ſolent,& nonnulli conualeſcentes, quoniam ventriculus noxiis humoribus atq. acida pituita imbutus ſit: quo ſit vt canina appetentia diuexentur ac bulimiæ, hoc eſt, edendi auiditati, quaſi bouem eſſent deuoraturi, obnoxii, vt fœminę vitio quod Picatio dicitur, qua alitis huius more carbones, teſtacea, mali Punici putamina, aliaq. eſui inepta deglutiunt: Quibus vitiis Halimus frutex commode adhibetur, ab effectu nomen ſortitus, foliis oleris more, cum pingui iure, nullo ſale admixto decoctis, ita enim obtundit ſubacerbos illos humores, qui minus naturalẽ appetentiam excitant, quod etiam admorſus ac dentibus tritus præſtare creditur, vt nonnulla naribus tantum admota animi deliquium diſcutiunt, ac cor fouent & recreant. Atriplex vero marina calore ſqualido atq. inamabili, in aggeribus Zelandicis nuſquam non obuia eſt: verum non aſſurgit in vllam altitudinem, ſed ſeſſilis eſt atq. humi decumbit. Braſſica autẽ marina, quæ Germana Soldanella ſtatui debet, quam noſtrates indigenæ male Portulacæ marinę aſſeribunt voce gentilitia *Zoultenelle*, à ſalſuginoſo ſapore, Alpibus Zelandicis copioſe prouenit, halimo, crithmo, empetro, anthyllidi, iringio confinis ac contermina, gaudet etiam ipſa aura maris, ſed tamen illo non irrigatur, nec profunditur, vt alga, de qua poſtea. Herba hæc humi ſerpit longis flagellis lentis ac viminoſis cauliculis, lacte madidis, foliis rubore perfuſis, ſubrotundis, ſemine in calycibus ſubrubentibus nigro, loculis incluſo, vtũtur ea ad deiiciendã aluũ, iure pingui elixata, quo ob acrimoniã atq; amarum ſalſumq. ſuccũ ſtomacho minus ſit infeſta. Ceterũ herba Kali Arabibus vocata, nulla apud Zelandos vulgatior: ex ea ſiquidem olim maiores noſtri vna cum ceſpitibus ac glebis ſalſuginoſis, ac bitumine quodam imbutis

Picatio morbus ſeu Citta.

Atriplex marina.

Braſſica marina ſeu Soldanella.

Braſſica marina deſcriptio.

Herba Kali alſa à Trago.

can-

candidiſſimum ſalē confecerunt, ea ratione ac modo, quem paulo ante indicauit. Eſt autem herba infima maris noſtri crepidine, quam Oceanus alluit, totoque Zelandiæ tractu copioſiſſima, quam ego Vermicularem vel Craſſulam, vel Æizoon vel Sedum marinū vocitare ſoleo, caule palmari, erecto, firmo, tereti, geniculato, atq. internodiis diſtincto, vtrinque multis agnatis cauliculis rotundis læuore perpolitis atq. in ſe compactis, qui exemtiles videntur, vt equiſeto ſeu caudæ equinæ, foliis, qui ex caule ſingulari emergunt, eoq. ſtipati ſunt carnoſis, craſſis ſucco turgidis, craſſitudine arundinis, nobis *Riet* dicta, quæ inambulantium pedibus moram iniiciunt, ac greſſum remorantur, ſonitumque ac fragorem in promouendis pedibus excitant radice exigua, gracili, tenuiter capillata. Tota herba ab ima ſui parte ad cacumen vſque eleganti ac pellucido virore perpolita eſt, quæ nec hybernis quidem menſibus exſoleſcit aut emoritur, ſic vt laquearibus ædiū affixa abſq. aſcititio vllo liquore diutiſſime vireat: vt Aloe, eſt n. mire ſucculenta, atque natiua humiditate affatim imbuta. Noſtrates ꝙ Cancris infeſta eſt atq. impedimento, *Crabbequel* vocant. Nam cum denſius fruticetur curſum illis remoratur, ac difficilem tranſitum præbet, ita vt ægre extra hanc ſe explicare queant, vbi homines illos venantur, atque ad eſcam expetunt. Herba hæc pecori ouillo gratiſſimum ac ſaluberrimum pabulū eſt. Nam cum hæ pecudes cœli ſtatu humido hydropiſi ac tumoribus ſtrumoſis obnoxiæ ſint, noſtri *den Bot* vocant, huius herbæ paſtu recreantur ac malum diſcutiunt. Eſt enim ſalſiſſima herba, vt quam aduentante Oceani æſtu continenter aqua marina irrigari contingat ac madeſcere. Quo fit, vt ſubinde conſperſa ſpecioſius adoleſcat ac fruticetur denſius. Qui autem hanc in condimenti vſum aſſeruare volunt, conſulo vt modice decocta aceto minus acri potius.

Kali ſeu Sedi marini deſcriptio.

Kali herba cancros remoratur.

Kali herba ouibus gratiſſima.

Salſæ herbæ medentur morbis ouium.

quam muria aut ſalſugine condiant, aut rudi ſale obruāt vt portulacā. Cuius vſus pituitoſis ſalubrior atq; obeſis, q̄ bilioſis aut macilentis. Subeſt huius herbæ ſolo, omnibusq. propemodū agris maritimis: primū terra agillacea, lenta, tenax, reglutinoſa, q̄ contrectata manibus adhæreſcit, nec fatiſcit aut facile excutitur:

Georg. 2. *Sed piſcis in morem, ad digitos lenteſcit habendo.*

Cley à verbo Cleuen *deductum quod inhærere eſt.*

Adeo vt vbi veſtes commaculauit, ægre eximi eluiq; poſſit, *Cley* noſtri vocant. à lentore, Brabanti *Leem*: hanc ſequitur bituminoſa q̄dam concretio ac ſubterranea congeries, Darri, vt alias retuli, vocata, ex qua, tanq̄ fodinis, glebas eruunt indigenæ nigras ac pinguedine imbutas; q̄ accenſę, vt aridi ceſpites, vrentiſſimos calores excitant, atque in cineres redactæ, ſaloq; pfuſæ materiam ac fomentum olim noſtratibus præbuerunt conficiendi ſalis. Sed is modus iam in diſſuetudinē venit, ob maximā copiam, quæ ex Galliis atq; Hiſpaniis ad nos conuehitur: qui tamen facile in vſum reuocare poſſet, ſi externus Sal hoſtili odio denegetur, aut ex quauis alia cauſſa, eius copiā nobis deeſſe contingat. Quocirca non omnino operam me luſiſſe puto qui exoletum, ac iam pridem antiquatum hunc cōficiendi ſalis modum in memoriā poſtliminio reuocarim: quo aliquando, ſi res poſcat, inſtauretur. Cæterum cum in maritimarum ſtirpium ac fruticum mentionem inciderim: de Alga nonnihil inſerendum. Siquidem hanc impenſe à me ſibi demonſtrari optauit Rembertus Dodonæus Medicus Mechlinienſis, vir in illuſtranda re herbaria, arteque medica exercenda ſagax & induſtrius. Eriguntur paſſim locis maritimis moles ac ꝓpugnacula fluctibus oppoſita in ipſo ſtatim aditu, primoq; portus acceſſu, ex trabibus, ſudibuſque rectis ac tranſuerſis, quæ præter ſaxa immenſi ponderis, ſtabiliendo operi iniecta faſcibus ac longuriis cratibuſq. inter ſe contextis atq. implicatis fulciuntur: refert autē hæc machina

Bitumen Zelandicum Darri ſalis materia.

Rembertus Dodonæus.

Artificialis promontorii deſcriptio.

ſina eminentis promontorii imaginem, ac nauibus ſidam tutamq; ſtationem præbet. Caput hanc ſtructuram non ſolum noſtrates, ſed Itali quoq; & Hiſpani vocant ſiue arte conſtet, ſiue natura: eoq; etiã nomine in Coſmographicis deſcriptionibus deſignatur. Huic Alga copioſe vndiq. adhæreſcit, quæ tãetſi vilis ſit & abiecta, quod præter prouerbium Virgilius etiam annotauit: *Moles & promontoria Caput vocantur.*

Horridior ruſco, proiecta vilior alga:

aliquem tamen in Medicina vſum habet: ſiquidem dolores podagricos atque articulares mitigat, expurgato primum corpore, inflãmationes diſcutit infrigidat atq. exſiccat multo efficacius, quam lens ſeu lẽticula paluſtris, quæ eſt velut muſcoſum atq. ſtagnantis excrementum, colore viridi, anſerib. anatibuſque gratiſſimũ pabulum. Alga autem cum plures habeat differentias, tum illa quæ nobis vulgaris eſt, ramoſa ſpectatur, lubrica, carnoſa, geniculata, bullis atq. appendicibus tumidis ac racemoſis, quæ primoribus digitis compreſſæ crepitant ac ſonitum edunt, vt ſenæ folliculi. Cum autẽ Alga hæc membraneo folio exſiſtat, folliculis turgidis, flatuq. diſtentis lucidis, ac læuore ppoſitis magna parte fluitat atque aqs ſupernatat, quibus deſtituta ſeſſilis eſt, ac flacceſcit, ſarmentiſque ac ſudibus ſeu pedamentis tanq̃ iners & ignaua incumbit. Color vero huic herbæ, rufus eſt, obtuſus, fuſc⁹, rauus q constat ex mixtura fuſci & nigri inter cæſium flauum, ſaturatæ vmbroſæque viriditati affinis: ſarmentis vero ac palis qui muniendis aggeribus n littore adacti ſunt, tenaciter adhæreſcit tanq̃ viſco aut glutine (nullo radicis adminiculo illita atque implicata) ita vt ægre auelli queat. Altera Algæ ſpeces q marinæ aquæ ſubeſt, vt ſtagnis ac paludibus vlua eaq. ſtipata ſe fulcit, folio fœniculaceo eſt in capillamenti tenuitatem extenuato, colore inamabili muſcoſo quodam ac viloſo cõcretu, noſtra

Alga vilior Eclog.

Lens aqua quid.

Alga deſcriptio.

Rauus color qui.

Secunda Algæ ſpecies.

tes *woer*, nonnulli *wert* vocant, quæ retibus ac ſagenis vna cum gammaris ac minutis piſciculis, aliiſque purgamentis ſubducitur. Phycos vero aut fucus marinus Algæ affinis eſt, illiq; forma atq; effectu par, vt Ariſtoteles ſentit, & illo poſterior Plinius. Muſcus autem aliud ab iis ſtatui debet. Quorum vna ſpecies non ſolùm littoribus, ſed etiam roſtratis nauibus adnaſcitur, vbi ex longa peregrinatione in portum ſunt delatæ quib. non tam muſcus & alga, quam teſtacea quæque tum Ethineis piſciculis adhæreſcit, quæ nauigia remorantur ac curſum retardant: ob id noſtrates ſcopis aſperioribus defricant, & ferramentis vncis atq. incuruis deradunt, quo carina vncta ac læuore perpolita feratur concitatius, totaque velificatio perficiatur celerius. Eſt autẽ vulgare hoc muſci gen' in Oceano Belgico copioſiſſimum, colore vireſcente atque herbaceo, quod tamen in flauum aut ſubluteum elangueſcat, vt æſtate deſinente vitis pampini aut arborum folia, nulla radice fultum aut ſubnixum, tenacitate tamen quadam ſolo cui incumbit affigitur, vel extremis littorum oris ac marginib. expanſum, emergẽte mari attollitur ac ſubſidente demittitur. Ceterum muſcus maris, q à Dioſcoride deſcribitur, ad hoc prorſus diuerſus: ſiquidem ea herba cenſeri debet, aut fruticoſa concretio ac villoſa congeries, tenuibus feſtucis, cauliculis exilibus, ima parte lignoſis, folliculis capillaceis, criſpis ac cirratis, colore incano ac cinericeo, vetuſtate rubicundo, odore vt Abrotano, aut Abſinthio marino, cum grauitate iucundo, verminoſis, & qui lumbricis infeſtantur, efficax & præſentanea, redacta in puluerem herba, eaque denarii aut drachmæ pondere ex vino exhibita; eſt enim pari effectu cum abſinthio Seriphio ſeu marino, illiq; affinis & cognata, vbi primum emergit atque emicat, ſi numeroſa folio, ac fruticantes cauliculos, ſin cincinnatas cirratasque fimbrias ſpectes.

Lib. 6. cap. 13. hiſtor. animal.

Muſcus marinus fruticoſa concretio.

Coral-

Corallinam circumforanei vocãt, quoniam Corallio qui in mari Liguſtico, aliisq; littorib. retibus ſubducitur, adhæreſcat atq; implicata ſit. Sunt autem apud Zelandos Belgarum extremos, quos Mattiacos Tacitus vocat à ſociali concordia, vt paulo poſt explicabo fuſius, longe lateque exporrectæ planities atq; ab aggerum deſcenſu vberrima pecori ſaginando paſcua, in quibus ſe proferunt variæ herbarum ſpecies Empetrum, Crithmum, Kali ſeu Sedũ marinũ, Atriplex, Portulaca, Braſſica marina, Halimus, Ononis ſeu reſta bouis, flore purpureo ac ramuſculis aculeatis atterendis calculis accommoda, Alga, Corallina fruticulus. Rhamnus vero arenoſis dumoſiſque collibus familiaris eſt tricubitali altitudine quibuſdam locis arboreſcens, vt Paliurus, quæ minus fœcunda, ramis rigidis ac frangi contumacibus, oleæ foliis, ſed anguſtioribus, ſuperne viridibus, ima ſui parte, qua terram ſpectat, albicantibus, baccis ſeu acinis rotunditate ac magnitudine myrti aut piſæ Romanenſis, in ſe numeroſa congerie racematim compactis, ac ramis arcte implicatis affixiſque perexigua petioli appẽdice, colore flaueſcẽte ac luteo, maturitate crocato, ſapore acido ac peracerbo, quiq; affatim ſaliuam elicit, ac febricitantibus ſitim cõpeſcit, vnico intus nucleo aut vinaceo non lapidoſo, vt corno aut oxycanthæ, hoc eſt, ſpinæ illi acutæ quæ menſe Maio, vbi omnia floreſcunt, ſpectabilis eſt & odorata, aut Creſpino, q̃ vulgo Berberis dicitur, ſed qui dentibus facile atteratur: quod vero dumetis atq; arenoſis locis peculiaris, Zelandis *duynbeſſen* vocatur: Adornantur autem apud nos hoc virgulto cœnacula ac triclinia ineunte autumno, quo baccæ luteo colore ſuffundi incipiunt, atque in multam hyemem ſpectaculo ſunt, oculoſq. reficiunt, atque acido ſapore nauſeant ac faſtidioſo palato gratificantur. Meminit huius fruticis Dauid, qui multis locis appoſitiſſimas ſimilitudines ad perſuaſionem profert in religionis negotio, ex naturæ

Corallina à Corallii amplexu herba.

Zelandi Mattiaci dicti à ſociali concordia.

Rhamni deſcriptio.

Pſal. 57. rebus concinne petitas: Antequam ſpinæ veſtræ, inquit adoleuerint, atq; obdureſcant in ramum: conteret ac conuellet vos Dominus, & liqueſcere faciet, vt limacem ac partum abortiuum. Quod deſignat *Dauidis locus explicatus.* improborum factiones, tyrannidem, minas, potentiam, conatus, molimina irrita fore, atque inualida, nec ad inferenda incommoda vllis viribus instructa à rhamno deſumta ſimilitudine frutice vbi adoleuit aculeis infeſto, nam ineunte vere tener eſt, mollis, tractabilis, ac minus noxius. Sunt autē in locis hiſce maritimis complures herbæ ac frutices, quarū nonnullæ à littoribus remotiores auram quidem marinam concipiunt, aut ſalo non perfunduntur: alia ſubinde irrigantur maris aſpergine, ſi quando exundat *Maritimæ herbæ ſqualidæ.* Oceanus, vt hibernis menſibus aſſolet Luna vel plena vel primum incoata: quo fit vt omnes ſtirpes maritimæ ſqualido ſint colore, atq; in cano, tum minus quam hortenſes, floridæ, nec virore tam grato atque amabili: quarum tamē nonnullæ translatæ, ac cultu domitæ ſpectatiores euadūt, ac frondeſcunt, virentq; *Simile à ſordidis opificiis.* ſpecioſius. Simile quiddam perſpicimus in cerdonibus piſtoribus, qui furno adſtant, carbonariis, fabris ferrariis, aurificibus q argentum inaurant, ꝙ argento viuo perficitur, vt iis q ſtannum, æs, cuprum, plum- *Opificia quædā colorem hominis immutant.* bum cudunt, qui omnes ſuo ſe colore produnt, ac non natiuum, ſed ex emanantibus vaporibus ac circumfuſo aere alienum atq; adſcititium exhibent, ita vt pleriq; eorum colore buxeo, muſtellino, lurido, giluo, fuſco, fuliginoſo conſpiciantur: qui ſi aliud vitæ genꝰ adſciſcant, ac deſerto plebeio; patricio more viuere inceptent, confeſtim alius oris decor ac vultu totoq; corporis habitu dignitas elucere incipit, tametſi fere quidam referāt veteris opificii veſtigia, quibus olim erant aſſueti, quod ipſum etiam in ſeruis, ancillis, ruſticis obſeruamus, qui ad herilem dignitatem emergunt, in quibus fere aliqua elucet ac ſe profert plebeia conditio.

LEVI-

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI, DE NAturæ dignitate & præſtantia

LIBER QVARTVS.

De vi effectúq́; Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbis deploratis obuenire ſoleat, vbi cũ morte luctantur atque è vita emigrare incipiunt, exceſſu receſſuq́; Oceani ac Lunæ decurſu, cuius vires efficacius, quam cæteri, percipiunt atque experiuntur maritimi.

CAPVT I.

QVa vi polleat ſidus hoc nocti illuſtrandę attributum, familiare nobis ac proximum, cuius vis animaliũ corporib⁹ incumbit, atque humores exagitat, ſuperius demonſtratum eſt. Verum cum mira ſit efficax non ſolum in concitandis ciendisque tempeſtatibus ac fluctibus marinis, ſed etiam in inferendis exaſperandisque morbis, nempe apoplexia, lethargo, ſtupore, epilepſia, paralyſi, hydropiſi, catarrhis, ac pituitæ fluxionibus, paulo accuratius de huius natura differẽdum, eoque magis, quod Belgæ Oceani accolæ eius vim efficacius percipiant, quam qui ab illo ſunt remotiores: cum enim proxime conſiſtant, illoque ſidere in Occidentem inclinato, propius illuſtrentur, nec vlla obſtent vel nemora vel montes: manifeſte vim Lunæ concipiunt, ac humidis illius radiis affluentius madeſcunt atque irrigantur. Nam vt Plinius ait, Luna fœmineum ac molle, nocturnumque ſidus, humorem monet quidem, at vt Sol, non attrahit, cunctaque humifico ſpiritu implet, ac turgida efficit, quo fit, vt qui regiones humidas frigidasque occupant, excrementis ac pituita ſcateant, ac ſubinde tuſſi, raucedini, coryzæ, multis aliis fluxionibus ac catarrhis obnoxii

Geneſ. 1.

Lunæ vis quos morbos acuat.

Lib. 2. 6. 100.

Otioſi catarrhis obnoxii

Otioſi lunæ effectibus expoſiti.

ſint ac infeſtentur, præſertim otioſi, ignaui, ſedentarii, & qui rarius exercitationi aut labore inſiſtunt, in quos propter humorum redundantiam Luna potentius vim ſuam exſerit, ita vt iſti præ cæteris eius morbibus affectibuſque ſint expoſiti: Nam baiuli nautæ, vectores, agricolæ, compluresq. alii laborib. aſſueti, qui excitato auctoque calore natiuo excrementa ſi qua aceruata ſunt, conficiunt, min⁹ huius ſideris incommodo afficiũtur, nec magnopere illius vim percipiunt. Ceterum vt quæ longo à me vſu atque experientia obſeruata ſunt ꝓferam, quã vim naturæ parens, qui vſibus noſtris omnia accommodat, Lunę attribuit, præter nocturnam illam facem ac clariſſimã lucẽ, qua mutuato à ſole lumine, mortales illuſtrat, præter ea quæ conchyliis, oſtreis, piſcibus, ſatis, herbis, arboribus incrementa confert, obiter indicabo.

Lib. 3. hiſtor. cap. 98.

Plinius ex Ariſtotelis ſententia: Nullũ animal in Oceano Gallico, niſi æſtu recedente, exſpirare aut extingui aſſerit: cuius ſententiã vt non auſim contentioſe improbare aut refellere: ita hoc cuiq; teſtatum eſſe volo, non exacte omnia illius opinioni reſpondere, cum nonnullos deprehenderim, ex decurſu adſpectuq; Lunæ. Oceani acceſſu, atq; aduentante æſtu exſpirare: pleroſq; in receſſu ac ſubſidente fluxu opprimi Siquidem in maritimo Belgicæ regionis tractu, pro humorum redundantia ac defectu, diuerſam obſeruo emigrandi conditionem ac modum.

Obeſi æſtu maris accedente periclitantur.

Alii enim ex Lunæ decurſu, cuius impulſu fertur Oceanus intumeſcente fluctu, alii ſubſidente, vel intereunt, vel conualeſcunt, humoribus ſcilicet ſpiritibuſq; motu atque adſpectu ſideris, vel agitatis vel ſopitis. Sic in pronuntianda Criſi, hoc eſt, deferendo iudicio quod vel mortem vel ſalutem denuntiat oẽs, quos morbis tẽtari obſeruo, qui in humorum plenitudine cõſiſtunt, ceu pulmonis inflammatione, pleuritide, angina, apoplexia, lethargo, morbiſque pitui-

tosis atque intercutaneis, quibus corpus intumeſcit atq; hydrope ſuff ocatur. Luna plena atq; orbiculata, æſtuq. exundante exſtinctum iri ꝑnuntio, aut ſaltem pleroſq; eoru m pro morbi ac corporis conditione ac natura manifeſtam alteratione͂ ſubituros ſubſequente ſubita ſudoris vel ſanguinis eruptione, vel ex quauis parte aliqua humoris redundantis euacuatione ac ꝓfluuio; Hecticos vero, hoc eſt, tabe, macrore, ſiccitate nutrimenti defectu obnoxios, denique ſilicernia, decrepitos ac capulares ſenes, ſilenti luna, fluctuque ſubſidente interituros denuntio. Et quo plenitudinis aut defectus cauſa maior aut minor in corpore conſiſtit, eo vel ſerius vel citius morte ſopiuntur. Ita qui aquis diſtenti ſunt, qui corpore opimo exſiſtunt atque obeſo, ſi ancipiti dubioque morbo & qui ex humorum redundantia contrahitur, corripiuntur, ſtatim accedente æſtu ac vergēte in plenilunium aut nouilunium ſidere opprimuntur. Nonnulli vbi fluctum iam medium obtinent: alii cum in ſummo conſtiterit Oceanus, vitæ finem imponunt. E diuerſo qui ſicco ſunt aridoque corpore, macilenti, ſtrigoſi, ſqualidi, exangues, extenuati, ſubſidente labenteq; æſtu, atq; in Occidentem conuerſo ſidere ſenſim placideq; obdormiſcunt. Eorum nōnulli pro virium defectu defluxu medio: nonnulli extremo, portuq; vacuo. Nec ſolum ægrotorum corpora ab externis hiſce cauſſis afficiuntur, ſed etiam qui inculpata ſanitate fruuntur, Lunæ vires effectuſque percipiunt, verum quo quiſque magis ab optima temperie deflexerit, eo promtius doloribus infeſtatur, atq. auræ Lunæq; mutationibus fit obnoxius, præſertim vbi huiuſmodi corporibus vitioſi putridique humores ſubſunt. Sic Luna vel incoata, primum vel plena, atque in orbem circinata flanteque vento rigido, muſculi, membranæ, nerui, panniculi, tendines rigeſcunt, ac contracti contortique doloribus acrius concitantur. Hæc

Sicci & aridi in Oceani defluxu moriuntur.

Sani æque ac ægroti lunæ vim percipiūt.

de Lunæ vi atque efficacia, motuq. Oceani nemo, vt vana aut anilia figmenta reſpuat, cum nihil illo certius, nec veritati magis cōſentaneum: ſiquidem huic rei fidem facit experientia, illique ratio ſuffragatur etiam in iis quæ inanima ſunt & ſenſus expertia. Nā pelles ceroſæ ex vitulo marino ſeu phoca detractæ vigeſcunt ac pili eriguntur accedente maris æſtu: rurſus demittuntur ac flacceſcunt, eo ſubſidente, quod & Plinius non ſubticuit. Tale quiddam etiam in terreſtribus quadrupedibus obſeruamus, quarum pleræque in arboribus victum venantur, nam Sebellinæ atq. Armelinæ pelles ſi in imo arcæ reponantur, illaſque veſtibus impoſitis oneres, poſt triduum plus minus in ſummum emerſiſſe videbis præſertim Sebellinas, vulgo *Sabel.* Cum enim animal id agile ſit & inquietum: non diſſimilis fere mobilitas tegmini detracto inhæret, præſertim vbi Aquilonio flatu, hybernisq. ſiccitatib. ac gelu rigido auulſum eſt: Nam ſi vlli animantium pelles æſtiuis menſibus detraxeris cuniculis, pantheris, leopardis, lyncibus, hyænis, felibus, vulpeculis, ſciuris, muſtelis, & quas Martes, viuerras vocant & foinas, tum pleriſque aliis ex quibus in hybernos vſus tegumenta conficimus, magna ex parte pili defluunt, quoniam illorum radices non fixe inhæreſcunt, hiante ſcilicet laxaque cute, quo fit vt huiuſmodi pellibus ſuffultæ veſtes, à blattis ac tineis citius infeſtentur, quod intempeſtiue, nec opportuna anni parte à corporibus exemtæ detractæque ſint. Quocirca inconſulte faciunt qui æſtiuis menſibus flanteque Auſtro vel Africo, culcitras, lodices, tegeticulas, aulæa ac tapetas, veſteſq. cultiores in feriarum feſtorumque dierum vſum repoſitas, ac decorem aſſeruatas, quas nuptiales Matthæus vocat, Auſtrali potius auræ, quam Aquilonari ventilandas exponunt, aërique humido obiiciunt, cum frigore ac ſiccitate cœli obdureſcāt tegmina, & indumēta quæ-

Pellium quarundam natura in erigendis pilis.

Pelles quando animantibus detrahenda.

Cap. 21. Quid veſtibus tineas innaſci prohibeat.

que meliorefcant: tali ſiquidem ratione vermiculos, teredines, tineas, blattas quę veſtimenta depopulantur, ac vel corroſione vel attritu vitiant, exareſcere contingit & aboleri. Frigida ſiquidē & ſicca aſſeruandis rebus accommoda, tum crebra concuſſio ac conquaſſatio, q̄ pulueruleta quæq; ac ſitum mucoremq; diſcutit. Nā quęcunq; immota arcis ac loculis cōcluduntur, nec perflari cōtingit, aut flatib. agitari, putēt, ſordeſcunt, olida efficiuntur, ac detrimēta cōcipiunt, atq; indies efficiūtur deteriora. Nec etiam nocturno tempore cubili imponi debēt, aut lecto admoueri, nā ſudor qui ex repente madidoq; per nocturnam quietē corpore emanat, atq; exſpirat, in veſtes atq; indumenta, contectasq; chlamydes aſſumitur, ſic vt tepore quodam à corporis exhalatione imbuta ac perfuſa materiam corruptionis cōcipiant. Calida n. & humida progenerandis ſordidis animalculis idonea, quo fit vt æſtiuis menſibus auraq; ſubtepida, conclauia, ædes, cœnacula, triclinia, arcæ, cellæ, promtuaria, horti limacib⁹, cochleis, vermiculis, cimicibus, muſcis, culicibus, erucis, crabronibus, veſpis, ſcarabeis, corpora vero pulicibus, ac pediculis lentibusq; ſcateant, q̄ hybernis menſibus minus conſpiciuntur, aut infeſta ſunt. Omnes itaq; hirſutæ illæ crinitæque beſtiæ, tum quę tenera molliq; lanugine contectę ſunt, ex quibus ſumtuoſæ pelles ac tegmina conficiuntur, in frigidis potius quam calidis regionibus degunt, eoque minus patiuntur pilorum defluuium, quo contractior fit cutis, ac condenſa adſtrictaque frigore pellis: quo fit vt pilos tenacius amplectatur: nec cito defluant, aut in auras diffuſi euaneſcant. Sic apud Zelandos in ipſo propemodum Oceani aditu immenſa conſpicitur vis cuniculorū, qua tota Brabantia poſt ſolſtitiū autumnale vſque ad veris initium alitur: nec leporum exiguus numerus magnitudinis inuſitatæ, carne non minus ſalubri quam ſuaui, & quæ (vt ridiculi quidam nugantur) non ſalſeſcat. Oberrant autem

Tepor lecti pelles deteriores efficit.

Quæ qualitas vermiculos progignat.

Æſtate ædes & corpora beſtiolis ſcatent.

Zelandia cuniculis fœcunda.

in monticulis ac collibus arenoſis nonnulla ſui parte Septentrioni aut Occidenti ſolſtitiali, nō arte, ſed natura oppoſitis, ita vt ex aëris frigiditate, atque arenæ ſiccitate ſaluberrimi exſiſtant, ac mire agiles, multo magis quam in caueis paſti ac ſaginati, præſertim ſi ſanguine humano alantur. vt Chirurgos quoſdam factitaſſe audio apud pleraſq; nationes, qui ſanguinem quem hominib. nonnunquam morbidis inciſa vena adimunt, huiuſmodi beſtiolis obiiciunt: quo quidem mire ſaginantur & pingueſcunt, ſed alimento inſalubri atque hominibus noxio. Syluestres itaq. inquieti, exercitati, inſtabiles, palantes, eſui ſalubriores, quorum etiam pelles ac tegmen denſius eſt, multiſq. crinibus fixius inhærentibus magis obſitum.

Cuniculi humano ſanguine paſti inſalubres.

De Zelandiæ inſulis, ac gentis huius naturæ conditione, moribus, origine: & quantum commoditatis atque emolumenti huius regionis fundus ac ſoli vbertas exteris adferat, compendioſa ac dilucida deſcriptio, in qua obiter refricatur rerū geſtarum memoria, multæq́ naturales cauſæ explicantur.

CAP. II.

CVm tam multa proferat Zelandiæ regio, quæ exteris etiam ad vitæ vſum ac commoditatem conducunt ac ſunt neceſſaria: miror à pleriſq. hanc tam abiectam ac deſpicatam cenſeri. Nam præter inſignes atq; in immenſum faſtigatas lauros (vt à telluris beneficio exordiar) perpolitis maturitate baccis onuſtas, quæ Brabandis denegatæ ſunt: præter efficaces & ſalubres herbas, cum medendis morbis, tum eſui accommodas; præter ſal candidiſſimum, quod ciuium induſtria conficitur: præter Rubiam, gatanſam Gallis noſtris *Meedecrappe* nominatam, adornādis pannis, ne color defloreſcat, eumque intime concipiat, neceſſariam: præter triticum quo nuſquam gentiū candidius aut magis ponderoſum, præter tot ſalſamenta ac vento induratas ſaperdas: præter immēſam piſciū copiā q̄ quotidie recens aducta, in oēs Euopæ par-

Zelandici ſoli vbertas.

Rubea radix & alumen durabili colore pannos imbuit.

res diſtribuitur: vrbes exhibet eleganter exſtructas; atque in iis ædificia ſplendida, re domeſtica ac ſupellectili concinne exornata, ita vt omnia paſſim nitida conſpiciantur, culta expolita, ꝙ vnice nuper admiratus eſt Illuſtriſſ. Hiſpaniarum Rex Philippus Belgis princeps, & quibus ſtipatus erat, proceres aulici. Accedunt his omnibus portus commodi, fideq. ac tutæ nauium ſtationes, omni nationi expoſitæ, atque ad frequentandas remotiſſimas regiones, quocunq; terrarum curſum inſtituere libeat, aptiſſimæ, nec illi negotio deſunt exercitati naucleri, ac viri nautici, quibus omnes oceani receſſus ſunt explorati. Quanta vero ſoli vbertas, quam pingues ac glutinoſæ glebæ, quā feraces ac fœcundi agri, quam numeroſi armentorū pecundumq; greges, non facile vlli fidē feceris niſi ꝓpius illi ſint cōſpecta, vti etiam vberrima ſaginando pecori paſcua nō ſolum intra exporrectos aggeres ac ambit⁹, ſed etiā extra littora in ipſa Oceani crepidine, in quib. oberrāt pecudum aliquot myriades maximo negotiatorū emolumento, quæſtuq; vberrimo, non ſolum ſupra vulgarē magnitudinē, ſed ſaporis enim delicati atq; exquiſiti ſoli ac graminum beneficio ꝙ ſaluberrimum ijs pabulum ſuppeditat; adeo vt extori quoq. ſummopere ijs delectentur, ita vt Vitilitigatores, hoc eſt, qui ſectandis litibus deditiſunt, nullis donariis (modo aurum demas) aduocatis ac ꝓcuratoribus melius gratificentur, quam ſi villoſas huiuſmodi oues ac Zelandicos verueces illorum culinæ inferant. tum demū etiam res illis cordi eſſe incipit, ac cauſſæ inſiſtunt, quibus ſi accedat caſeus ouillus virore ꝑfuſus inuſitatæ magnitudinis, atque immenſi ponderis, nihil adferri poteſt ad rei commendationem gratius. Tali ſiquidem cōdimento irritari ſolent ad potum ac repotia etiam ſaturi, ac vino affluentiore paſtio ante ꝑfuſi. De aëris autem Zelandici clementia non auſim multa polliceri, vt

Regi Hiſpan. Philippo grata Zelandorum munditieſs.

Aduocati muneribus afficiuntur.

Caſeus viridis appetentiam acuit.

Aër Zelandis cuiquam...

qui in nonnullis partibus ſit paulo aſperior, & quam vicinarum gentium minus ſalubris, præſertim æſtate ob paludum & ſtagnorum graues halitus, & quod regio arboribus minus conſita. Hoc tamen habet cõmodi, quod contagioni ac peſtiferis morbis minus ſit obnoxius, ac ſerius inficiatur: at infectus immaniter in hominum corpora graſſatur, nec facile conquieſcit. Vt n. lignum durum ægre quidem igneſcit, ac flammam cõcipit, at incenſum difficile reſtinguitur: ita corpora Aquilonis flatib. ac marina aura indurata minus promte virus concipiunt, peſte vero correpta ægre hanc excutiunt. Aqua quoq; putealis in inſulis non ita pridem ex mari vindicatis, parum ſapida eſt aut ſalubris, ac vel ſalſæ qualitatis, vel vliginoſi fundi ſaporiſque ingrati particeps. Tametſi in ciuitate Ziri**zæa putei exſiſtant, qui ne aquæ quidem fluuiatili cedant, aut liquore pluuio ſint inferiores. Regionem hanc maritimam veteribus olim non fuiſſe incognitam ex Cornelio Tacito colligi poteſt, non hoc equidem, quo nunc innoteſcit nomine, ſed ex vſu ac vulgata alloquendi conſuetudine ac compellatione, qua populares atque indigenæ inter ſe ſunt vſi: itaque Mattiacorum illos nomine deſignat, cum inquit: Eſt in eodem obſequio Mattiacorum gens, Batauis ſimilis, niſi quod ipſi terræ ſuæ ſolo acri⁹ animantur. Quo indicat tametſi Batauis ſiue Hollandis à cauitate terræ ſic denominatis vicini ſint ac finitimi, ita vt inter illos referri debeant, vulgari tantum nominis appellatione diſcretos, atque Oceano ppiores, magis feroces eſſe, vt reuera ſunt: ac viribus, ingenio, ſolertia, verſutiis, calliditate, fallaciis, captionibus, negotiandi peritia, ac conquirendi induſtria ſuperiores. Quod aũt Mattiaci nominentur, nõn à loco aut duce aliquo, ſed à populari appellatione atq; uſitato loquendi more exortũ eſt, nempe à *Maet* quæ vox in quotidiano ſermone ac congreſſu familiarũ omnium

Zelandiæ aër cur ſerius inficiatur.

Simile ab ignitis rebus.

Aqua in Zelandia qualis.

Zirizæa puteos ſalubres habet.

Zelandia an veteribus cognita.

Lib. de morib. Germanorum.

Zelandi calidi & induſtrii.

Vnde Zelandi Mattiaci dicti.

omnium apud nos actionum, contractuũ, periculorũ, & totius voluntatis, cõſilii, laboris ſociũ comitemq. ſonat, omniumq; rerum, quas inter ſe exercent, participem ac conſortem. Ita oẽs gregales venalitii, conſodales, & quotquot inita ſocietate, fido firmoque animorũ conſenſu facultates, ac copias ſuas in commune conferunt emolumenti, ac quæſtus ſpe ex nautarum conſuetudine, quorum maxima in iis regionib. copia, *Maet*, voce gentilitia ac vernacula nominantur, h. e. coniuncti ac ſociati. In magiſtratu vero, aut dignitate aliqua illuſtri, vel conſulari vel Senatoria, omniq; munere publico, quæſtura, ædilitate, pupillorum tutela, teſtamentorũ ꝓcuratione, aliiſq; functionib. *Veynotit* ſeſe vocãt, etiam qui apud nos cõſulatu funguntur, ꝙ Latinis collegam, ſonat. Et vetuſta itaq; conſuetudine, ac vulgato loquendi more, quem inter has gentes obſeruabant Romani, cum in ijs regionibus verſarentur, illaſq. terras ſibi vectigales ac tributarias facerent, aut in ſocietatem ac tutelam Romanæ potentiæ aſſumerent, Mattiacos vocabant: vt qui apud Germanos *Horman* nominatur. Arminium, atq. apud Cæſarem in Commentariis, *Ambachsheeren*, Ambactos. Eo enim nomine deſignant Belgæ illuſtres aliquot viros, penes quos eſt ſumma rerum atq. in eo coloniæ al cuius ſeu municipij ambitu, vlloque territorio, dominatus. Nam Zelandiæ nomen recens eſt, ac veteribus incognitum, à terra ac mari conflatum, quaſi dicas terram ac ſolum maritimum: mari enim vndique cingitur, multiſque inſulis diſtincta eſt, nempe quindecim, tametſi paucis ad hinc annis magnam cladem huic regioni Oceanus intulit, cuius ſæuitia atque immanitate magna Zelandiæ pars diuulſis ac diſſipatis funditus aggeribus, ſalo oppreſſa eſt, atq. mari æquata ſubſiſtunt tamen inſignes aliquot inſulæ, quarum tres præcipuæ cum Oceani æſtu continenter luctantur, atq. immẽ-

Collega quo nomine Zelandicu dicitur.

Lib. 4. belli Gallici.

Ambacti qui Zelandis.

Zelandia inſulis fœcunda.

ſis ſumtibus (quod non facile Principi, aut qui illius vices obeunt, perſuaderi poteſt) aduerſus barbarum hoc atque indomitum elementum ægre ſe tuentur. Inter has primum exalto in portum delatis ſe offert VValachria, vel ab eius cultore ſic denominata, vel vt coniicio, à Gallis qui hanc oram frequentabāt, qui Belgica voce etiam nunc *VValen* vocantur, impuberes eorū *VVaelkens*, aut ab ea Britanniæ parte, in qua verſus occidentem conſiſtunt VValli apud Anglos præcipuæ nobilitatis viri à Gallis etiam oriundi, ꝙ idioma illorum adhuc indicat. Inſula hæc ab ortu Brabantiæ obuerſa eſt, à meridie Flandriæ, ab Aquilone Batauiæ ſiue Hollandiæ, ab occaſu æquinoctiali Britanniæ, in quā breuiſſimus eſt traiectus, & à qua parte primus in oceanū ingreſſus, quocunq; terrarū viſum ſit nauigationis curſum dirigere. Præbet n. Arnemuda Metelliburgi municipium, tutiſſimū omnib. portum, fidamq. nauiū ſtationē: nam hic præcipue claſſis quamlibet numeroſa inſtruitur, in quemcunque oceani tractum velificatio perficitur. Cum autē hæc inſula præter fundi aliquot appendices ſerius illi annexas (*Polders* noſtri vocant) octo miliarium ambitū conficiat, vt etiā Scaldia, cui intra centū annos iugerū tria millia auulſa ſunt, cultiſſimis aliquot pagis ac villis diſtincta ſit: tum vnū habet emporium negotiatorū frequentatione celebre cū primis ac illuſtre Metelliburgum, à Metello p̄cipuæ nobilitatis ac Conſularis dignitatis apud Romanos viro id nōmē vt plerique opinantur, conſequutum, cum ego à Burgo, hoc eſt, munito atque eminente caſtro, aut arce rupeque inacceſſā, quale apud Romanos Saxum Tarpeium, denominatum putem, quod in inſulæ huius meditullio, ac velut centro conſiſtat. Quæ loca occupare ſolent ac præſidio munire duces præfectique regionum, quo ex editiore loco tanquam è ſublimi ſpecula, ac velut in excubiis collocati omnia ſpectarent,

VValachria vnde dicta.

VValachriæ ſitus.

Arnemuda portus.

Metelliburgum emporium.

Quid Germanis Burgh.

atque

atque incurſionibus hoſtium obſiſterent. Hinc enim apud Belgas emerſit Burgimagiſtri, & Burggrauii dignitas, quod penes hos ſit ſumma poteſtas, & loci illius præfectura. Nec tamen diffiteor, quin ad huius Conditorem referri poſſit, à quo tali loco hoc propugnaculum contra hoſtiles impetus ſit erectum. Diſtat autem à Metelliburgo verſus Africum ſeu occaſum hybernum, interuallo ſexdecim ſtadiorũ, q̃ bis mille paſſus conficiunt, aut bina miliaria, vrbecula exiguo quidem murorũ ambitu, ſed arte ac natura munito, qua parte mari obuerſa eſt. quæ ſtrenuis piſcatoribus, atq. exercitatis naucleris, quos Pilotas vocant, refert à Fliſſinga nominatur, non Vlyſſea ab Vlyſſe, vt quidam nugantur, producta origine, ſed ab vrceo aut lagena potius, quod poculi genus fictile, ſuperne anguſti oris eſt, ne impudenter liquor effundi poſſit: in medio, diſtento ac capaciore ventriculo, qui circa imum gracileſcit, ac ſenſim extenuatur, Belgis *een Fleſſche* nominata. Cuius imagine ciuitatis huius vexilla ac manipuli, quos etiã nauiũ malis in vertice erectos conſpicimus, inſigniti ſunt: Cũ autem loci huius incolæ ſuauiter ſe poculis reficiãt, nec ab iis etiã abhorreãt fœminæ, aliquando in hoc certamine viris robuſtiores, ab amplexu lagenæ, qua ſingulariter afficiuntur, eãq; identidẽ exhaurire geſtiunt, nomẽ hoc conſequuti ſunt, aut idipſum ſibi à potandi conſuetudine adſciuerunt, quæ quidẽ inter hos inoleuit, nõ vt inebrientur, ſed inter ſe exhilareſcant, atque animi nebulas diſcutiant. Sunt n. complures in hac regione tetrici, mœſti, ſupercilioſi, melancholici, qui affectus à Brabantis ac Flandris ſunt alieni, vt quos non triſte Saturni ac Martis, ſed lætum & ſalutare Iouis & Mercurii ſidus informat, eoq. fit vt Zelandi, qui percipiunt excutiendas illas animi moleſtias, Geniales eſſe ſtudeant, atque affluentiore potu has animi carnificinas opprimere. Verſus ortu

Fliſſinga ciuitas.

Lagena quale poculi genus.

Nomen à re inditum.

Fliſſinga Zelandi cur poculis addicti.

æquinoctialem Scaldiæ oppoſita abeſt à Metelliburgo pari propemodum diſtantia ac totidem paſſibus Campoueria ciuitas, perangusto mœnium ambitu, paucis abhinc annis Scotorum frequentatione celebris, nomen id à freto obtinet, quod ab ea littoris ora in vlteriorem Campæ ripam ac ſinum, qui Noortbeuelandiæ annexus eſt, transferri homines ſoleant. Primus n. portus, ac nauium cymbarumque ſtatio, à qua cōſcenſa naui aut ſcapha traiicimus, *Veer* Belgis dicitur, aliis *Vaert*, Latine traiectus & tranſuectio. Huic Aquilonem verſus, aut ab ortu ſolſtitiali oppoſita eſt Scaldia à pręterlabente Scalde flumine ſic nominata: quæ cum multis populoſis pagis ac colonis diſtincta ſit, plurimas exhibeat ruſticanas villas, pleraque vrbana atque antiquæ nobilitatis præda ac palatia, vt Haemſtedium & Reniſſæ affinem Moermondam, tum præter Brouerſauiam nō ignobile municipium: ciuitas Zirizæa à conditore nomē ſortita hanc inſulam præcipue exornat, quæ anno redemti orbis 849. imperante Lothario primū in formam ciuitatis ædificari cœpta ac mœnium ambitu muniri, ex paruis initiis in eum ſplēdorem adaucta eſt, vt nulla clariſſimarum ciuitatū ſit inferior. De qua hoc citra omnem ambitionem, aut immmodicum erga patriam affectum auſim teſtari plurimis illam viris eruditis, præclariſq. ingeniis fœcundam eſſe ac feracem negotiatoribus prouidis ac ſagacibus refertam, quibus ex re frumentaria ac lectiſſimo tritico, ex niuei candoris ſale, ex rubio ſeu granſa, ſalſamentorum ac piſcium copia, armentorum pecudumq. immenſa vi quæſtus accedit vberrimus. In re familiari ac domeſtica, omnia elegantia, nitida, expolita, menſa frugalis ac moderata, nec vnq̄ prodigaliter ſumtuoſa: in mercatura exercenda nemo non ciuium ſolers atq. induſtrius, lucri auidus ad rē attentus, in tenuiores tamē atq. inquilinos inopia preſſos liberalis ac beneficus,

Veria ciuitas.

Veria ciuitas vnde dicta.

Scaldia inſula à flumine ſic dicta.

Zirizæa quando primum erecta.

Zirizæi literis afficiuntur.

in ceteros vero hoſpitalis, blandus, comis, affabilis, candidus, abſque omni ſimulatione ac fucata ſpecie, nulli non obuius & expoſitus: in pietate ac Dei cultu religioni q̃ ſuperſtitioni propior. Quod vero ad populares ac loci huius indigenas attinet, nuſquam gentium tam dextri, tantaq; ſagacitate in odorandis explorandisq; impoſtoribus, captioſis, fraudulẽtis, ſubdolis, inſidioſis aſſentatoribus: qualibet ſcite adulentur, palpent, blandiãtur, aures titillent ac ſcalpturiãt, adeo vt non facile horũ technis, fucis, fallaciis, verſutiis decipiantur, ſed illis eueſtigio deprehendant: *Zelandi ſtati.*

digno cere cauti
Quid ſolidum crepet, & picta tectoria linguæ,
Ne qua ſubærato mendoſum tinniat auro: *Perſ. Satyr. 5.*

Vt aſſolet iis quib⁹ aliud clauſum in pectore, aliud in lingua promptum. Ab hac diiudicanda peritia emerſerunt in Belgas aliquot (exhibita aliquando populari comœdia) hæc vulgata dicteria dictante morione, ne quis offenderetur: Brabantus hilaris, feſtiuus, ridiculus, in ſcenicis Comicisque moribus immodicus: Flander mulieroſus, ſalax, intemperans, libidinoſus, petulcus, laſciuus: Hollandus ſimplex, improuidus, incautus, infacetus, iners, ſegnis, ſomniculoſus, ſtolidus, ac minime aſtutus: Zelandus callidus, vafer, verſipellis, aſtutus, ſubdolus, captioſus, verſutus. Qui affectus etiam ingraueſcente ætate, ac ſenectute vires concipiunt, ſeſeq; efficacius proferũt, niſi domita naturæ propenſione, atq; inſtitutione aliter condocefacta ad meliorem frugem perducatur. Siquidem infimæ plebis iſta ſunt vitia ac gentilitii mores non patriciorum aut virorum illuſtrium, qui liberaliter educantur. Cum autẽ omni nationi ſui adſint affectus ac vitia, mores, propenſiones, ſtudia, h. e. inſtituta quibus ſe quiſque applicare ſolet, tum huic quoque genti à qua nihil humani alienum, non deſunt genuini inſitique affectus, ad quos naturæ incli- *Belgarum inferiorum aliquot propenſiones.* *Mores gentilitii plebi peculiares.* *Omnis natio ſuis vitiis imbuta.*

natione feruntur partim ex circumfuſo aëre, q manifeſto corpore afficit, partim vt alimenta pterea mi, ex parentum natura auidisq. moribus, ac vulgaris vitæ conſuetudine, quæ aliquando ita inoleuit ac menti infixa eſt, vt vix eximi queat: quo fit (ſi patricios demas qui nuſquam non cultu ac doctrina expoliti ſunt) vt gregaria ac promiſcua multitudo paſſim inhumana ſit rudis, agreſtis, ferox, crudelis, indomita: atq. à ciuili vitæ conſuetudine aliena, quaſcunq. etiã nationes excutias. Verum quo inueteratus error, ac deprauati mores qui ab incunabulis ac prima infantia inoleſcere animis noſtris incipiunt, ita vt eos velut cum lacte nutricis ſuxiſſe videamur, eximantur: progenitorum munus ac officium eſt (quod noſtrates nunc ſedulo præſtare enituntur) vt ex ſe prognati liberaliter inſtituantur, eumq; animo cultũ ac fomenta adhibere curent vt exuta natiua inſitaq; feritate, ad omnia humanitatis officia inclinentur. Vt enim ſylueſtres arbores cura atq. induſtria hominum miteſcunt, immanes beluæ officio ac molli tractatione manſueſcunt, ac cicurantur: ita quoq. humanus animus non prorſus ferreus aut adamantinus flecti poteſt, atq. ad artes humaniores, ad probitatem, decus, virtutem, pietatem, religionem informari. Quæ res effecit apud nos, vt piſcatores gens rudis ac pelago adſueta, quorum apud Zirizæos ſupra quingentos eſſe conſtat, præter hos qui nondum ſatis adulti, in huius negotii tyrocinio verſantur, paulo poſt in nautas ac veteranos aſſumendi, ea ſint morum ac vitæ integritate, vt nunquam inter illos vllæ contentiones, iurgia, ſimultates, diſſidia exoriantur, nec vnquã inter ſe lites conſectentur, aut iure cum æqualibus contendant, ita vt magiſtratus nunquã, niſi in vrgentiſſimis cauſſis ſe horũ controuerſiis interponat, ſed omnes inter ſeſe coactis comitiis dirimunt ac conſopiunt. Nullum inter ſuos gregales tolerant mendicũ,

Patriciorum conditio diuerſa à plebeia.

Infantia à maioribus inſtituenda.

Simile à feris & arboribus ſylueſtribus.

Ziriz æa piſcatoribus fœcunda.

Nautarũ apud Zirizæos vita laudatio.

ac probro ducunt, ſi quis ex conſociatis oſtiatim ſtipem emendicet aut quid aliud eblandiatur. quin ipſa piſcatoria ſocietas, & qui inter illos eſt primarius, quem Decanum vocant ſingulis quibus res domi anguſta eſt & contractior, quam vt familiam alant ac ſuſtentent, ex communi ærario ſuum dimenſum conſtituit ita vt non deſit, quo famem frugaliter ac liberaliter ſolentur. Cum autem numeroſa multitudo piſcatu ſe exerceat ac paulo longius in Oceanum progreſſa, victum in mari venetur, ſi quando parce & maligne piſcari contingit, nullius vnquam horum ſe vexat aut excruciat nec cuiquam male precatur, ſed omnia placide ac ſedate perfert meliorum ſpe atque fiducia. Iſta autem animi moderatio in hominibus tam incultis, non præſcriptis legibus, aut ſapientum doctrina, mentibus illorum impreſſa eſt, ſed inſtinctu ductuque naturæ, ac rationis iudicio concepta, quo diſcernunt, quæ honeſtati ac decoro deſeruiunt quæque illi ſunt aduerſa. Ceterum vt ad Scaldem recurrat oratio, Fluuius hic in Veromanduis vetuſto adhuc nomine cognitus geminis fontibus progreſſus per Neruios, nunc Tornacos, per Gandauum vrbem celeberrimam, quæ mihi prima tyrocinii rudimenta contulit, reliqueſq; Flandriæ tractus diffunditur, ac mox Antuerpiã delatus, vrbis mœnia alluit, portumque inibi inſignem, ac clariſſimam nauium ſtationẽ exteris exhibet, deinde paulo longius progreſſus, bipartito curſu Brabantiam ac Flandriam à Zelandia diſcriminat: ſiquidem ſiniſtra in Auſtrum contortus, ac deflexus Flandriæ oras ac littora perſequitur, alioque nomine inſignitus, *de Honte*, à latratu ac fremitu vocatur, quo per Zuytbeuelandiam ac VValachiiam in Oceanum occidentalem patet aditus ac rurſus in has oras acceſſus, dextra vero relictis Brabantiæ finibus continuato curſu: ſeruatoque veteri alueo per Scaldiæ inſulæ littora violento vaſtoque

Piſcatorũ apud Belgas affectuũ moderatio.

Ductus naturæ quid efficiat.

Scaldis fluuii origo & decurſus.

Gandauum ſtudiorum alumna.

Antuerpiam Scaldis exornat.

Scaldis per Flandriam decurſus, cur de Honte dicitur.

Cæſar. lib. 6. Comment.

gurgite in Oceanum deuoluitur, atque ex vetuſta appellatione Scaldis nominatur. Belgis vſitato nomine *Scheldt* Gallicè *le Eſcault*. vnde inſula hæc Scaldia denominata, vulgo *Schouwe*. Cuius fluuii præcipuum alueum profundumque gurgitem (*Canael* nautæ vocant) quem naues conſectari debent, ne vadis inhæreant, ac ſiſti contingat, etiam hac tempeſtate indigenæ exactiſſime exploratum habent, ſuoque illum nomine deſignant commonſtrato loco, à quo ante multos annos Oceani oſtia ſubire ſolet, ac fluctibus marinis immergi, ita vt ne intempeſta quidem nocte, noſtrates nautæ ab hoc deflectant aut in diuerſum rapiantur, vt aliquando vſuuenire ſolet, veliſicandi imperitis, inſigni mercium ac vectorum detrimento. Exaudiuntur autem hiſce locis fragores ac ſtrepitus horrendi vel ſubſidente in imum fluctu, vel vbi rurſus æſtus aduentare incipit, ac ventorum violentia exaſperatus Oceanus fluuio obnititur, quod ipſum potiſſime vſuuenire ſolet, vbi poſt aquilones, auſtrini flatus ingruunt, ita vt accolæ percepto pluſquam miliaris interuallo Oceani ac Scaldæ fremitu, tempeſtatem imminere ante triduum pronuntient. Cum autem anguſtiora olim eſſent Oceani oſtia, minusque vaſti ac patentes in continentem aditus, conſpectus in mare Scaldis ferebatur, ſiquidem increſcente quotannis æſtu marino, oſtia fauceſque dilatari contingat, ac ſinus laxiores effici, vt guloſis aſſolet, qui immodico potu ſe proluunt; quo fit vt flumen hoc affluentiori ſalo obruatur, nec facile decurſus eius, quo in Oceanum effunditur, conſpici queat. Non deſunt, qui nominis affinitate decepti, eam ſpeciem aſelli piſcis, qui mihi aliquando Plinii viſus eſt Callarias, ex hoc fluuio nomen obtinere credant, atque à *Scheldte, Schelviſch* denominari, quod in Oceani oſtiis, in quæ flumen hoc ſe exonerat, vel hamo, vel retibus ſubducatur: cum à ſquamis potius

Ziriꝫæi exercitati nautæ.

Scaldæ fremitus, quando tempeſtatem denuntiat.

Simile à guloſis, quibus fauces dilatantur.

Schelviſch, *piſcis, unde denominetur.*

gulgo

vulgo *Scolken* (nam *Scolpen* teſtaceis attribuuntur, non piſcibus) appellatum cenſeam quibus denſius contectus obductusque eſt, ac velut lorica munitus: eoque fit, vt cum elixandus eſt (nam torreri recuſat) cultro deradi debeat ac deſquammari, ſecus quam Aſellus vulgo *Cabbeliau* læuore perpolitus, cuteq. molli, nec ſquamoſa, nec etiam in ipſis Oceani faucibus, quas influit, capitur, ſed in alto longeque remoto mari. Tametſi non ignorē pelagios aliquot piſces aliquando fluminis oſtia ſubire, dulcis aquæ illecebra, qua mire pingueſcunt, vt Salmones qui ex Britannico Scoticoq; ſinu, aduerſo amne in Rhenum ac Moſam penetrant, vt etiam Triſſæ, aloſæ, lacciæ, vulgo *Elſt*, mugiles, harder, acipenſer vel ſturio, Anguillæ vero contra quam marini piſces, ſalſam aquam appetunt, qua guſtata mire agiles efficiuntur, minusq; lubrici, atque eſui ſalubriores, quo fit vt circa catarrhactas (noſtri *Sclusen* vocant à claudendo) quæ apertis valuis aquā, qua hybernis menſibus agri opprimuntur, violento impetu in mare profundunt, inuſitatæ magnitudinis anguillæ naſſis ac ſagenis eximantur, verum de his aliquando vberius, vbi Conrado Geſnero viro cum primis erudito paria fecerim, atque hoſtimenti loco Compendium de piſcium triuialibus nomenclaturis illi dedicatum abſoluero. Ceterum flumen hoc qua parte Scaldiæ oras attingat, atque hinc in Oceanum illabitur, Orientales regionis huius inſulas ab Occidentalibus diſcriminat, quarum quæ ad Ortum ſpectant, *Beecſterſchelt* indigenis vocantur: quæ vero Auſtro ac Flandriæ obuerſæ ſunt, *Bewoſterſchelt*, quaſi ſuperiorem ac inferiorem aut citeriorem atque vlteriorem dicas, quorum alii cis Scaldam, alii trans Scaldam conſiſtunt. Deſignantur autem his nominibus duæ inſignes Quæſturæ, quibus Prætoria etiam dignitas, ac Dictaturæ poteſtas attributa eſt, ſic vt harum præfectis ius

Aſellus piſcis, Cabbeliau.

Anguilla ſalſa aqua delectatur.

Conradus Geſnerus laudatus.

Zelandia in duas Quæſturas diuiſa.

ac fas ſit tota paſſim regione (præter ciuitatum municipia, quæ conſulum tutelæ ac pſidio ſubſunt) Regio dominatu facinoroſos coërcere, vagos ac palantes corripere, nebulones ac mendicos validos, ſicarios, oppreſſores in vincula coniicere, ac tormentis exploratos in iudicio capitis areſcere, quo omnia paſſim quieta ſint & pacata, & ne quis iter ingreſſus, aliquid hoſtile metuat. Obiuit hoc munus multis annis inculpate, eoque præclara ac magna laude functus eſt nullius offenſione Illuſtr. vir Hieron. à Seroskerka, Equeſtris ordinis heros, multisque aliis nominibus ſuſpiciendus. Adauget vero ſoceri decus & amplitudinem pari generis ſplendore ac nobilitate magnificus vir Iudocus à VVeruia rei agrariæ in inſulæ noſtræ ambitu præfectus non ſine maxima ampliſſimarum dignitatum exſpectatione. Excitauit elapſis aliquot retro ſeculis fluuii hic decurſus inter Zelandos, qui in eodẽ ſunt cum Batauis comitatu & Flandros, acerrimas cõtentiones ac cruentas pugnas. Appellat autem atq; veneratur vtraq; natio ſuos Principes Comitis nomine, adiectis aliquot ſpecioſis titulis: qui dominatus hinc emerſit, quod præcipuæ nobilitatis viri Imperatores ac Cæſares in adeundis periculis comitarentur, ſuamque operam ſedulo illis præſtarent, vulgo *Graven*. Quæ poteſtas ac nominis amplitudo Iuſtiniani tempore primũ inoleuit, eamque appellationem conſecuta eſt. Deinde ſub Berengario & Otthone competitoribus ad poſteros deriuata, proximum apud Imperatorem conſeſſum ac comitatum obtinuit. Anno autem Domini 863. imperante Carolo Caluo apud Batauos, illisque affines Zelandos, hic principatus primũ conſtitui cœpit ac Comitatus nomine deſignari, primusque Comitis nomine inauguratus Theodoricus filius Sigisberti Principis Aquitaniæ, qui annos octo & triginta in eo dominatu verſatus, ſucceſſorẽ Theodoricum ſecundum

Hieron. à Seroskerk.

Iudocus à VVeruia.

Comites unde dicti.

dum herilem filium conſtituit à quo ad noſtra vſque tempora: hæc Regia poteſtas longa heroum ſerie ad inuictiſſimũ Hiſpaniarum Regem Philippum deuoluta Comitatus nomine cenſetur, eiuſque prouinciæ Principes Comites appellantur. Si qui apud Brabantos ac pleroſq; alios poteſtate regia exſiſtunt, Duces vocantur, à deducendo in hoſtilem agrum exercitu, vulgo *Hertogen*, quaſi dicas exercitus ductores. Cum autem Flandriæ Comes Guido Dampetra, proferẽdæ ditionis eſſet auidus, ad occupandas aliquot Zelandiæ inſulas animum induxit: itaq; primo VValachriã ſibi ſubiicere, ac vectigalem facere meditatur, inductoque in hanc ditionem exercitu (nam facilimus erat traiectus) illam incurſionibus, incendio, igni, ferro depopulatur, ac vaſtat, tandem Metelliburgum obſidet, ac per fecialem (*Harault* noſtri vocant) ad deditionem ſolicitat: cum in id non admodum paratos, promtoſq. ſentit ciuium animos, admotis arietibus, factoq; vno aut altero inſultu ciuitatem expugnat. Guilielmus Batauorum ac Zelandiæ Comes eius nominis tertius, cum ciuitati ſubſidium adfert, Ziriziæis ſtipatus, quibus maxima fidebat, duob. vno die prælijs victus, ſanguine madidis vexillis (vnde emerſerunt Zirizææ ciuitatis inſignia ſanguinolento colore perfuſa) Zirizæam, qua nulla tunc munitiora, aut Principi magis deuota propere contendit, Guido victoria elatus, relicto intra Metelliburgum præſidio, in Zirizæos omne belli robur conuertit, quos dum ſeſquimenſem obſidione premit, maximis damnis afficitur. Siquidem oppidani continua eruptione, magnam ſtragem Flandris intulerunt, multosque captiuos in ciuitatem adduxerunt: tandem impetratis vtriuſque conſenſu induciis, conceſſaque ſex hebdomadis belli mora, Guido in Batauos expeditionem molitur. Elapſis induciis Zirizæi collecto milite, inſtructaque claſſe, in VValachriam confeſtim

Duces vnde nomen ſortiti.

Guido Dampetra Flandriæ Comes.

Metelliburgum expugnatur.

Vexilla Ziri-zæa cur rubra.

Ziriʒæi Metelliburgum expugnatum Comiti reſtituunt.

Ziriʒæis virtute parta priuilegia.

traijciunt, cæſiſque ac profligatis Flandris ciuitatem in poteſtatem redigunt, ac perexiguo accepto incōmodo in ſedes ſuas ſe recipiunt. Princeps Batauorum ac Zelandorum Guilelmus eius nominis tertius, percepta tam inſigni victoria, ciuitatem Ziriʒæam maximis honoribus afficit, multiſq; priuilegiis, congiarijs, donatiuis muneribus exornat. Guido vero Flandriæ Comes re apud Batauos male geſta, acceptoque vulnere in Zelandiam ſecedit, deinde paululum recreatus ad oppugnandos Ziriʒæos, à quibus ereptum Metelliburgum indignatus, animum intendit. Itaque coacto numeroſo exercitu, tametſi vltra ſeſquimenſem bis ab hac eſſet repulſus, atq; infecta re decedere ſit coactus, rurſus illos laceſſit, atq; arctiſſima obſidione preſſos continenter oppugnare non deſinit. Cum autem oppidani in extremis eſſent conſtituti atque in ſumma difficultate: in maxima rerum inopia verſarentur, nullis tamen vel blandimentis, vel minis ad deditionem impelli potuerunt, tametſi iam ſeptimum menſem præter incendia atque immiſſas in ciuitatem faces, omni tormentorum genere arietibus, catapultis, teſtudinibus, fundis, balliſtis, aliiſq. machinis, quarum illo ſeculo frequens vſus, terra mariq; oppugnarentur. Cum itaq; in anguſto res eſſent conſtitutæ, omnique præſidio deſtituta ciuitas opportune Rex Galliarum Philippus cognomento Pulcer, nulla interpoſita cunctatione aut mora Ioannem Payderoſum ducem præfectumque maris, ac Reginerium Grimaldum Genuenſem inſtructa claſſe atque adornatis aliquot longis nauibus, quæ quod remis frequentius quam velis incitantur, triremes vocantur, Ziriʒæam amandat, vtque obſeſſis ſubſidio adſint, ac mature ſubueniant cohortatur, illi nihil cunctati Regis mandato obſequuntur omniaque èveſtigio perficiunt: quos vbi in excubijs conſtituti, è ſublimi atque eminente ſpecula à qua in mare latiſſi-

Francorũ Rex Ziriʒæos ſublenat.

Triremes vulgo Galeyen.

tiſſimus proſpectus, aduentare, nec procul abeſſe denunciant, confeſtim Gulielmus Batauiæ ac Zelandiæ princeps, Regis ſororius, conſpecta primum naue prætoria, deinde numeroſa longo agmine claſſe quas ipſe in eum vſum ſtruxerat naues, illis adiunxit, collatiſque copiis atque vnita claſſe Flandros adoriri atque opprimere ſtatuunt. oppidanis etiam re inſperata in ſpem victoriæ erectis, qui redintegratis viribus longa obſidione attritis, rurſum in hoſtem animantur. Cum autem ſtat in procinctu acies ac claſſis omnib. armamentis accurate inſtructa in hoſtem incitanda, è ſtatione moueri incipit Flandri (vt nulli deſunt æſtus militares ac ſtratagemata) nauem quandam ſarmentis, faſcibus, ſcandulis, ſtramentis, ſtipulis, alioque fomite atque aridis nutrimentis, quæ cito flammam concipiunt, conſtratam, oleo, pice, ſulphure, ſeno, adipe perfundunt, eamque accenſam æſtu, ac vento ſecundo, in aduerſam claſſem dirigunt. Cum autem nauis flammis coruſca hinc inde hæreret, ac ſubinde vadis implicita lente progrederetur, ita vt Oceanus propemodum in ſummo conſiſteret, ac iam iam refluxum meditaretur: ecce derepente (quod ſingulari Dei prouidentia factum credi par eſt) ventus mutata ſtatione in Aquilonem impellitur, ac remeante maris fluxu flammifera nauis retorta, Flandrorum claſſem inuadit, omnique ex parte incendia miſcet: complures, ne flammis abſumerentur ac concremarent, in mare deſiliunt, ac periculum periculo commutant, vitamq; natandi peritia redimunt. Turbatis hac clade Flandrorum rebus noſtrates remis veliſq; in illos irruunt. Illo nihil facti ſegniores, reſtincto, qua licet, incendio, reliquas naues flammis intactas, omneque exercitus robur acriter hoſti opponunt: Certatum eſt initio ancipiti dubioq; Marte à meridie ad emergentem vſq. ſolem, ita vt ne nox quidem, quæ ea

Nauale prœlium.

Flandrorum virtus.

parte anni, nempe Idibus Auguſti ſubluſtris eſt, prælium dirimeret. Noſtrates æquo loco conſtituti, ventoque ab iis auerſo ac ſubſidente Oceano, igni, ferro, faculis accenſiſq. ſarmentis ad ſudibus hoſtibus terrorem incutiunt, multoſq. ardentes globos ac faces in hoſtiū naues iis comburendis proiiciunt. Interim oppidani reſeratis portis factaq. eruptione maximā illis cladem inferunt, ac Flandrorum impetus in noſtros retundunt ac reprimunt, mulierculis etiam in hoſtem ita efferatis, vt non minus fortiter & animoſe, quam viri, ſe illis opponerent. Tantus in eo conflictu fragor, ſtrepitus, clamor, vociferatio, vlulatus fuiſſe perhibetur, vt plerique teſtati ſint, pluſquam trium milliarium interuallo, horrendos illos clamores fuiſſe exauditos. Quod nemini ſupra fidē videri debet, cum in mari editus ſonus, aut excitatus fremitus incredibili diſtantia percipiatur, præſertim tacita ſilenteque nocte. Cum enim nihil obſtet, vel nemora, vel montes, aut in cœlum erecti ſcopuli: clangor per æquoris planitiem veluti patentem atque vndique exporrectum campum, longe lateq; ſe diffundit, ac per aëra voluitur. Cum autem tota nocte miſeranda ſtrages, ac cædes horribilis ſit edita: diluculo rebus deſperatis, victi fuſique Flandri in hoſtium poteſtatem rediguntur. Deſiderati in ea pugna Flandrorum octo plus minus millia, capti præter gregarios milites quorum non facile numerus iniri poteſt, Guido Dampetra Flandriæ princeps, ac cum illo innumeri proceres aulici: direpta ſigna militaria, pelles, tentoria, manubiæ, multaque opima ſpolia atque exuuiæ cum Principe ac captiuis in ciuitatem relata ſunt. Tota aūt claſſis, quæ illis numeroſa erat, ſuiſque armamentis affabre inſtructa, vel quaſſata & conuulſa, vel incendio abſumta, reliqua in hoſtium poteſtatem redacta. Hæc itaque memorabili clade afflicti Flandri de componendis rebus, captiuiſque

Nocte omnia late exaudiri.

In mari ſonitus longiſſime exauditur.

Guido Flandrorum Comes captus.

Non temere ſuſcipiendum bellum.

niſque redimendis conſilia ineunt, quæ documento Principibus eſſe debent, qui alienæ ditionis ſunt auidi, ac finitimorum poſſeſſioni inhiant, non tentandas bello vicinas regiones, vbi nulla ſubeſt legitima cauſſa, aut iuſta belli origo: quæ etiamſi exſiſtat: præſtat omnia potius experiri, nullaſq; non conditiones pacis admittere, quam arma in manus arripere. Ceterum ſoluta iam ciuitatis Zirizææ obſidione, confectoq; bello, quod euenit Anno Domini 1303. Idibus Auguſti, qui dies erat Laurentio ſacer, ne parta ex tam atroci ac cruento bello victoria, annorum decurſu obliuioni obrueretur, aut ciuium animis excideret, decretæ ſunt ſolemnes atque anniuerſariæ ſupplicationes Deo immortali, eaſq. Senatus quotannis eodem quo hæc peracta ſunt, die, ac periculo exemta ciuitas, in ſempiternam rei memoriam continuari voluit, quod à poſteris nũquam intermiſſum eſt: quin & impuberes, qui ſcholas publicas frequentant, atque in palæſtra literaria verſantur, hunc diem feſtum habent, ac feriantur permiſſa iis ludendi licentia: ita rei geſtæ recordatio poſteritati tanquam per manus traditur: quo cuique ciuium innoteſcat: mentiq; fixius inhæreat, in quanta anguſtia, vitæque diſcrimine verſati ſint olim progenitores cum pro aris & focis, pro coniuge ac caris liberis acerrime decertant, ſuoque Principi ſtrenuam fidamque operam præſtare conantur. Interim hanc præcipue doctrinam exhibet poſteris, eoſque commonefacit rei huius annua continuatio, vt rebus afflictis ac deſperatis, ad Deum Opt. Max. mentem erigant, atque ab eo ſalutem, patriam obſidione liberam, proſpereſq; rerum ſucceſſus, victoriam incruentam ſummis votis exoptent: quod vnice factitaſſe legimus Abrahamum, Moſen, Dauidem, Ezechiam, Iudith, compluresque alios, qui huiuſmodi præſidiis victoriam ſunt conſequuti. Ceterum cum Scaldia, in eaque

Non inuadendas aliorum ditiones.

Aduerſa quæ acciderunt aliquando animo repetenda.

ſita Zirizæa frequentia ab exteris laceſſita ſit, ac bellis quaſſata, tum inſularum nulla minus Suytbeuelandia, quæ à ſolo Auſtro oppoſita ſic denominata eſt, ſpatioſiſſimo amœniſſimoque verſus Flandriæ ac Brabantiæ oras tractu exporrecta, tametſi paucis ab hinc annis maximam iacturam paſſa, dimidio iam ſit Anguſtior. Ab hac auulſa eſt ciuitas non ignobilis Romerſualla, quam nullis excultam agris, nullis exornatam pomœriis Oceanus vndique alluit, ita vt vnica ſalis negociatione ſubſiſtat. In Occidentali vero inſulæ parte ſita eſt Goeſa ciuitas, perexiguo quidem murorum ambitu, ac ſplendide atque affabre exſtructa, ciuibus morum ciuilitate perpolitis. Eſt præter hanc inſula quædam Brabantiæ contermina, exiguo tantum freto diſcreta, in qua conſiſtit Toletum à vectigali & portoriis ita appellatum, vetuſtum oppidulum: à quo non procul abeſt Martinianus agger, Principis Auraſienſis municipium, locus amœnus atq; arboribus vndiq; conſitus, in quibus maxima alitum, præſertim ardearũ copia nidulatur. Sunt præterea minutæ aliquot inſulæ, minuſque celebres, vt Duuellandia à columbarum frequentia ſic denominata, Gœreda à fida nauium ſtatione, Plateſſa, tum pleræque aliæ non ita pridem ex mari vindicatæ, quarum deſcriptionibus inhærere ſuperuacaneũ puto, cum edita nuper Zelandiæ Topographia ſingula exacte exhibeat, quæ ſpectator curioſus per otium oculis poterit demetiri. Quod vero ad gentis huius originem ſpectat, conſtans fama eſt atque indigenis per manus tradita, à Gothis ac Danis hanc profluxiſſe, præſertim ab illa inſula Cimbrica, quæ in Danis Zelandiæ nomine inſcripta eſt, in qua ſpectatur celeberrimum Emporium Haſnia, vulgari nomine *Coopmanshaven*, à portu negotiatoribus frequentata: qui hanc terram cultoribus vacuam, oppoſitis erectiſque aggerum molibus in inſulas redegerunt

Suytbeuelandia inſula vnde dicta.

Romerſualla ciuitas.

Goeſa ciuitas.

Toletum Zelãdiæ ciuitas.

Martiniana ciuitas.

Zelandorum origo.

Zelandia apud Danos.

Haſnia, Coopmanshaven.

gerunt atque exſtructis primum caſis, minutisq; atque anguſtis tuguriis, ſementi ac paſcuis reddidere idoneam. Erat enim Cæſaris ætate, magna terræ huius pars, quæ non aliud quam Batauiæ appendix eſt, inculta nec vnquam ad ferendi vſum vomere præſciſſa aut foſſione ſubacta, ſed æſtuariis ac paludibus impedita, ita vt etiam nunc Hollandia plurimos vndique lacus exhibeat, adeo vt pedeſtria paſſim itinera illis conciſa, cymbis omnia tranſigenda ſint: quod ipſum etiam Zelandis vſu venit in æſtuariis, quæ nihil aliud ſunt, quam loca extra intraque littora marinis fluctibus expoſita. Siquidem effuſo in ipſa mediterranea ſalo, aquam affluenter concipiunt, ita vt hybernis menſibus omnia inuia ſint, nec niſi ſcaphis ea loca adire queant. Quod vero ſolum extra aggeres ad maris vſque crepidines atque extremas oras multis iugeribus longe lateque exporrigitur, ex alluuione coaceruatum, crebris fluctibus æſtuque tunditur, ac nonnunquam extumeſcente Oceano vt aſſolet luna vel plena, vel plurimum incoata, fluctibus obruitur, ſubſidente vero, rurſus emergit, ita vt loca paulo editiora: & quæ eminent, ſuauiſſimo pabulo pecudes reficiant. In huiuſmodi receptacula ſe olim conferre ſolent impuberes ac mulieres, omniſque ætas ad bellum inidonea, vbi Romani Belgicam incurſionibus infeſtarent: erat enim tutiſſimum ibi perfugium, quod aditus acceſſuſque eſſet difficilis. Sunt enim ea loca, quæ noſtri *Stellen*, vel potius *Stallen*, hoc eſt, caulas ac pecorum ſtabula vocant, noſtro etiam tempore multis incuruis voraginibus, ac verticoſis foſſis, per quas Oceani æſtus voluitur (noſtrates *Creken* vocant) impedita adeo, vt equidem armatum, ſi imprudenter atque incaute in illis inciderit, abſorberi atque obrui contingat; quo fit vt loci huius viæque ignaris iſtac penetrare pernicioſum ſit. Sunt autem multis Zelandiæ locis her-

Zelandia Bataniæ appendix.

Æſtuaria quid.

Æſtuaria in bello Belgarum perfugia.

Voragines Zelandicæ, vulgo Creken.

bidæ planities ac viridãtia floridaq; prata nullis cincta aggeribus, quarum vſus in iis regionibus nunquam defuturus eſt: cum quæ à parte vna abradi aquellique contingit, alteri alluuione adiiciantur, ita vt nunquam extruendarum inſularum materia huic regioni deeſſe poſſit. Horum quædam à virenti gramine ac læta pabulatione *Garſen* indigenæ vocant: quæ vero parcius gramine vireſcunt, nec vberem adhuc pabuli copiam ſuppeditant, à paſcendo vellendoq; *Scorren* vocant. Ex his vbi aliquot iugerum millia conglobari contingit, inſulas efficere noſtrates tentant, ac cum vetuſtæ tum recentiores ope humana ex iis rudimentis coagmentatæ ſunt ac coaluerunt: multi olim ſoli huius vbertate, atque agrorum ſpecie illecti, expulſis veteribus colonis atque inquilinis, terram hanc inuaſerunt, eiuſque poſſeſſionem armis ſibi vendicarunt. Non defuerunt atauorum memoria, qui Batauis ac Zelandis infeſti has inſulas in ſuam ditionem ac poteſtatem redigere ſunt aggreſſi, ſed duæ iſtæ nationes inter ſe conſociatæ, ſemper hoſtibus fortiter reſtiterunt: quo fit vt ad hanc vſque ætatem vtraque gens eodem vtatur dominatu, eiſdem legibus, eadem iuris æquitate, eodem ſit in hoſtes animo. Fuiſſe hanc gentem, quæ Zelandiæ nomine inſignita eſt, Batauis conſinem ac proximam, eiuſq; regionis partem atq; appendicem, ex C. Cæſare præter alia, iis verbis colligi poteſt: Moſa ex monte Voſeuo profluit, ac parte quadam Rheno recepta, inſulam efficit Batauorum, neq; longius ab eo millibus paſſuum in Oceanum influit. Rhenus autem ex Lepontiis qui Alpes incolunt oritur, ac longo ſpatio citatus fertur, atque vbi Oceano appropinquat, in plures diffluit partes, multiſq; ingentibus inſulis effectis in Oceanum influit, quarum pars magna à feris barbariſque nationibus incolitur, quæ piſcibus & ouis auium viuere exiſtimantur, à quibus Rhenus multis

Batani Zelandis conſociati.

Comm. Belli Gallici 4.

Moſa origo.

Rheni origo & decurſus.

multis capitibus in Oceanum influit: Quibus verbis mihi graphice deſcribere videtur Batauos Oceano ſeptentrionali viciniores, tũ illis conterminos Mattiacos ſeu Zelandos, quorum inſulas & qui in Occidentali Belgica eadem ſunt cũ iis conditione ac natura, paulo poſt his verbis deſignat: Pars in ſyluas, pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceano erant, hi in inſulas ſe occultauerunt, quas æſtus efficere conſueuerunt, q̃ reuera nullæ aliæ ſunt quam Zelandicæ. Quotquot enim ſunt in Belgio Oceano circumfuſæ inſulæ, tali modo conflatæ congeſtæq. ſunt, ita vt primum natura conſiſtant, deinde arte muniantur, ac paulatim cultura, atque induſtria hominum infructiferos fundos ac ſpecioſos agros, cultaq. noualia redigantur. Ea eſt autem apud nos rerum viciſſitudo, vt minimo annorũ decurſu ac temporis interuallo magna incrementa hæc regio ſuſcipiat, rurſus maximam iacturã ac detrimenta patiatur, nec vlla res vices rerum humanarum, aut varios inſtabileſq. motus melius commonſtrat, quam Zelandiæ inſulæ, quarum proſperi ſucceſſus ac res ſecundæ æſtuario fluxu & refluxu nunc huc nunc illuc voluuntur. Nulla eſt apud vllas nationes annona, aut res frumentaria etiã lectiſſimi tritici vberior, ita vt bina iugera Zelandica plus emolumenti, cultori ac colono adferant, quam quatuor Brabantica, minus tamen tuta fidaq. apud nos huius rei poſſeſſio: cum ſingulis momentis, præſertim hybernis mẽſibus flante Coro & Circio, ex maris ſæuitia periculum immineat. Vnde enatum prouerbium ab iis, qui optime rebus ſuis conſultum cupiunt, atque iis tuto frui exoptant, laudari Brabantici aëris clementiam ac ſoli ſtabilitatem, Zelandici vero fundi reditus atque annonæ prouentum: quod ita efferunt vulgari ſermone, *Brabantſche lucht, Zeeuſche renten.* Noſtra ſiquidem & auorum memoria centum plus minus iuge-

Com lib. 6.

Zelandia mutationi obnoxia.

Prouerbiũ Belgicum de Brabantia & Zelandia.

rum millia in inſulæ formam redacta, atque aggeribus vndiq. cincta, diſſipatis conuulſiſque in immenſum congeſtis molibus inundante Oceano non ſine maximo incolarum interitu, ſalo oppreſſa ſunt. Rurſus indigenæ erectis nouis inſulis, quod noſtrates crebro factitant, vbi herbidi ac graminoſi campi ſe proferunt, ſementi ac culturæ ſedulo inſiſtunt, ita vt paucorum annorum ſpatio, affluenti omnium rerum copia ſupra quam credi poſſit, ditentur. Sic apud Zelandos inſultibus marinis continenter expoſitos, nihil ſtabile, firmum diuturnum, & cui tuto poſſes fidere aut inniti. Siquidem loca portuoſa, quæ nauibus fidam tutamq. ſtationem olim præbuerunt, vadoſa efficiuntur, ac vel arena vel limo oppleta, ne minima quidam nauigia admittunt. Rurſus littora nullis portubus diſtincta: nulliſque nauibus frequentata, facta eluuione commodiſſimos portus conſequuntur, facileſque aditus atq; acceſſus nauibus exhibent: quo fit vt negotiatio hominumque concurſus & frequentia non vni loco perpetuo ſit addicta, ſed aliquando ob portus commoditatem, ac loci ſitum alio demigret ac transferatur. Sic Zirizæa, noſtra etiam memoria, numeroſa claſſe inſtructa, non ſolum onerariis nauibus, ſed roſtratis, & quæ ex Homeri appellatione Holcades voce Belgis vſitata nominantur, præter Hiſpaniarum ac Mauritaniæ oras, longinquas verſus Aquilonē regiones frequentabat: nempe Noruergiam, Daniam, Riualiam, Rigam, Gedanum, vulgo *Danſyc*, Stocholmiam illuſtriſſimi Sueciæ Regis Erici auſpiciis nunc celebrem: quæ nauigatio, vt ſunt vices rerum humanarum, Hamſterodamum modo tranſlata eſt. Quanquam ciuitas Zirizæa rebus omnibus ad commoditatem atque vſum vitæ neceſſariis, cumulate fruitur, non minus affluenter, quā cum exteris negotiatoribus eſſet celebris ac commeantium vltro citroq. multitudine frequentata

Magna apud Zelandos rerū viciſſitudo.

Holcas genus nauigii vaſtum vulgo Hulck.

Holmia Sueciæ regio.

ſtata; ſiquidem exterorum hominum concurſus, nundinatio, mercatus, locorum celebritas, aliquando improuiſo dilabuntur ac concidunt, vel exorto hoſtili externoq; bello, vel concitato populari tumultu aut ciuium ſeditione: cōfeſtim enim quotquot alieni ſunt ab eo loco, ſe ſubducunt, atque incolumitati ſuæ conſulunt. At ea negotiatio, quæ excluſo omni fœnore inter ciues & domeſticos perficitur, facto etiam ab exteris vel inquilinis compendio, quæſtuque liberali, ſtabilis eſt, firma, ſolida, minuſq. inuidiæ expoſita. Quod ſi aliunde calamitas ingruat, cum ciues & domeſtici, intrepide infractoque animo ſubſiſtunt, nec facile patrias ſedes, aras, focos, coniugem, caroſq. liberos deſertos patiuntur, aut ſuis finibus egreſſi, ſe ſuaque alienis credunt. Videntur autem Zirizæi in tanta rerum humanarum mutatione, atque ex alia in aliam viciſſitudine, quæ diuina prouidentia perficitur, commodis ſuis ſolerter conſuluiſſe, atque incerta certis commutaſſe. Cum enim populares veliſicandi ſint peritiſſimi, vbi non ſatis ſuccederet nego tiatio illa nautica, quæ tranſmarinis mercibus perficitur, mutata nauigandi ratione, piſcatu ſe exercere cœperunt, vberrimo quæſtu ac nemini damnoſo, adde nullo prorſus naufragii metu, nulla rei familiaris iactura, nullaq; fœnoris aut vſuræ infamia. Reliq vero ciues compendia quæſtuſque honeſtos ac minime inuidioſos ſectantur, ex iis quæ terra in vſum hominum cumulate atque affluenter effundit, quibus illi neutiquā defraudato Genio, liberaliter fruuntur, ac præter laudabilem inſtitutionem, ampliſſimam liberis hereditatem, paternique nominis ac memoriæ patrimonium relinquunt. Cæterum vt exteris innoteſcat, qua terræ cœliq. parte conſtituta ſit ciuitas Zirizæa, & quantum ab eleuatione poli digrediatur, dimenſi ſumus polum Arcticum, ſiue Borealem ſupra Zirizææ horizonta extolli, vno &

Mediocritas fœlicitatis laudanda.

Prouidentia diuina omnia adminiſtrat.

quinquaginta gradibus & quadraginta ſeptem minutis, in eamque altitudinem verticem illum produci; longitudinem vero perfici viginti quinque gradibus, quo efficitur, vt cum ſol non adeo auerſus ſit, nec lõgius ab inſula digrediatur, ſed duobus æquinoctiis ac totidem ſolſtitiis illam moderate illuſtrat, indigenæ ſolis beneficio minus ſtupida, obtuſaque ingenia ſortiantur, verum faceta, vrbana feſtiua, pleraque ex auræ marinæ afflatu falſa ac vitioſa quadam dicacitate contaminata, qua de re ſuauiter nuper philoſophatus ſum cum Hiobo Nicolaide, viro ſagaci atque induſtrio, qui cum ſtrenue Reipub. functionib⁹ incumbit, illamque ſumma ope fulcire nititur, integros incorruptosque ciuium mores exoptat. Et ſi quid vitii ex Oceani halitu & ſalſuginoſa vicina contraxerint, inſtitutionis induſtria corrigere.

Qui fit, vt ſenes ac prouectioris ætatis homines, cum minus robuſtos, tum tetricos plerumque liberos progenerent, vultuq́ triſti atque inamœno, & qui rarius exhilareſcant.

CAP. III.

QVi inclinata vergenteque ætate, vbi iuuenilis ardor deferbuit, matrimonio ſe addicunt, magna ex parte liberos procreant mœſtos, moroſos, tetricos, triſtes, inamabiles, taciturnos, vultuque toruo ac facie minus blanda: quod non eadem ratione in venerem incaleſcant, eamque operam impendant procreandis liberis quam iuuenes ſucculenti ac vegeti. Siquidem ætas feruida ad peragendam huiuſmodi comœdiam inſtructior. Cum n. flaccidæ ſint ſenibus vires, ſpiritus exiles, corpus humoribus ſanguineis exhauſtum, facultates naturales languidæ, eaque vis quæ ab illis promanat, ac diffunditur in excitãdę prolis vſum, inefficax atque inualida, modicisq; viribus imbuta: fit vt minus viriliter connubiali officio perfunga[illegible]lta in iis, quos progenerant, deſiderentur: quod [illegible]atur in ea diſceptatione, quam cũ

Iuuentus ſucculenta.
Senes aridi.

Eſdra Genius habuiſſe deſcribitur: Interroga, inquit, genitricem vt tibi expediat, cur quos non parit, non ſunt eis pares qui ante nati ſunt, ſed ſtatura minores, & dicet illa tibi, alios vigente ætate conceptos editosque eſſe alios deficiente vtero: quo fit vt qui ſenectutis tempore producuntur, graciles exſiſtant, tenelli, imbecilles, inualidi, improceri, & qui minus virium, minusque roboris obtineant, quod naturæ vires ſenio collapſæ ſint, ac naturales vitalesq; ſpiritus imminuti: quo etiam euenit, vt animus demiſſus exſiſtat & deiectus, mens minus agilis, viuida, alacris, erecta, quoniam omnia parcius contractiusque ſunt conſequuti. niſi forte genitores blandi atque hilares, ac moderate vino concalefacti progenerandis liberis operam impendant. Viſi ſunt enim ſeniculi aliquando inter ſe iuuenari ac laſciuire, ſuaque habere blandimenta, ac vernis menſibus in amplexus ruere. Siquidem ea pars anni equis etiam effœtis (vt habet prouerbium) hinnitum extorquet, quo Belgæ indicant, neminem tam deuexæ ætatis eſſe, quin amœniſſima illa anni parte, qua ſe omnes naturæ vires exſerunt, aliqua erectioris animi indicia proferat; quo efficitur, vt ſi in congreſſu Geniali mulierem conceptu impleri contigerit, exactis nouem menſibus infantem edat blandum, elegantem, ſuauem floridum, generoſum, viuacem, agilem, geſticuloſum. Quod ſi progenitores etiam in ætate iuuenili, mente nubila, minusque placida (vt plerique moroſi factitant) procreandis liberis operam impendant, omnia in deterius deuergunt, omnesque affectus, & qui inter coniugatos exoriri ſolent tumultus & intemperies, in fœtum deuoluuntur, ita vt conceptus, geſtatio, partus nutritio nō decenter, nec naturæ ordine perficiantur, ac pueri multa corporis vitia, mentisque errores ex perturbatis animi motibus contrahant, quorum omnis culpa in parentes

Eſdr. 6.

Cur nonnulli minus validi.

Cur nonnulli deiecta mente.

Prouerbium ab equis effœtis.

Ver ſpiritus etiam effœtos erigit.

Affectus parentum in fœtum tranſit.

transferenda qui huic naturæ prauitati cauſam præbent ac ſeminarium. Quocirca qui liberorũ ſuorum incolumitati optime conſultum cupiunt, atque illos tractabiles eſſe exoptant, moribuſq; placidis ac ſedatis: hoc imprimis efficere curent, vt in coniugii ſocietate, & amplexu maritali, omnia moderate tranſigantur, ne quid incidat, aut ſuboriatur, quod vllas intemperies, turbas, tumultus, nebulas excitet. Omnia enim in pullulantem fœtum recidunt, atq; infantem ad ſimiles mores informant, parentumq. notas ac veſtigia imprimunt. In ſimiles cauſas refero ꝙ proles (vt vocant) naturales, hoc eſt, qui extra legitimum ac connubialem thorum ſunt ꝓcreati, diuerſa exſiſtant ab aliis natura, conditione, moribus: quorum qui ab generoſis parentibus ac patriciis defluxerunt, animo vero excelſo conſpiciũtur ac ſublimi, multiſque ac magnis dotibus exculti, mira ingenii ſagacitate, prudentia ſingulari, iudicio exacto, pſertim quibus parentes ſubſidio ſunt, atque ad liberalem inſtitutionem adiumento, ſic vt aliquando columen familiæ in his conſiſtat, atque omnibus qui illis, vel ſanguine, vel affinitate coniuncti ſunt, decori atq. ornamento. Cui rei ea ratio mihi ſubeſſe videtur, ꝙ omnia large atque effuſe ex paternis lumbis ac viſcerib. ſunt conſequuti, nec in furtiuo illo ac clãdeſtino concubitu, parce, ieiune, tenuiter, ſed affluenter naturæ munera illis infuſa ſunt. Cum enim vterq. auide ſe explere libidine geſtiat, ac prodigaliter in amplexus atq. oſcula proruat totiſque viribus ac profuſe in propaganda ſobole incumbat, fit vt omnia, quæ in conceptu neceſſaria ſunt, cumulate perficiantur, nec quidquam in hoc negocio deſideretur, eoque euenit, vt cum nati parentum indolem exprimunt, ac multa ab iis ſunt conſequuti, incredibilis ſit vtrobique amor ac propenſio, ac ſingulariter erga ſe mutuo afficiantur. Ex qua vi etiam emergit

Puerorum malitia parentibus imputanda.

Affectus in fœtũ tranſeunt.

Naturales proles, quas vulgus vocat.

Cur filii naturales, quos vocant, aliis erectiores.

Amor parentũ in filios, & e diuerſo, vnde [illegible].

in hac

in hac ſobole alacritas mentisque erectio, tum generoſus quidam affectus animi, quo tales indignantur extra decus, limitesq; matrimonii ſe eſſe prognatos, ac deeſſe ſibi aliquid præ cæteris, quod ad honores ac dignitates, publicasq; functiones attinet. Quæ res efficit vt ſe modis omnibus extra contemtum vindicare nitantur, atq; illam notam, quam imprudẽtes quidem impingunt, quibus aliquãdo fœdior, atque adulterio contaminata propagatio, probitate vitæ ac morum integritate aboleant: qui vero huius ſtatus ac conditionis homines plebeis modicisque parentibus orti, educationis ſubſidio deſtituti ſunt, rei familiaris inopia non facile ad præclara eluctari poſſunt, atque humo ſe attollere. Siquidem, vt is ait: *Sublimis animus ad ſumma enititur.*

Non facile emergunt, quorum virtutibus obſtat
Res anguſta domi. *Iuuenal. Satyr. 3.*

Tametſi enim paupertas ſapientiam ſortita ſit, vt habet prouerbium, multarumq; artium inuentrix exſiſtat, clariſſimis tamen ingeniis obeſt, quo minus ad ſumma proueħantur. *Paupertas ſapientiã ſortita.*

Qui fiat vt laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam aſſerunt, nulli quam huic regioni ſpecioſior exſiſtat, & qua ratione effecerit, vt contra gelu atque hyberni frigoris iniuriam intacta ſubſiſtat, nec emoriatur.

CAP. IV.

MIrantur plerique in maritimis oris eaque parte Zelandiæ, quæ à præterlabente fluuio Scaldia denominatur, tam ſpecioſas immenſasque lauros frondeſcere: cum regio frigida ſit, atque ipſa arbos algentes frigidosque tractus reſpuat. Cui naturæ miraculo eo magis obſtupeſcunt, quod non ſolum omnium horti iis ſcateant, ac perenni virore, perpetuaque fronte in maximam proceritatem aſſurgant, ſed baccas etiam proferant, oblongas, colore nigro perpolitas, non minus efficaces ac ſalubres in diſcu- *Laurus quibus natalibus delectetur.*

ſtura: cum in ciuitate Zirizæa telluris beneficio in tam proceritatem aſſurgat, vt duarum decempedarum altitudinem ſuperet, denſa circa radicem fronde, multisque emergentibus ſtolonibus ſeu fruticibus, quibus ſtipata à frigore ſe tuetur ac munit. Quocirca illa fructificatio, & quæ ab radice frondeſcit ramoſa propago, adimi aut reſecari non debet, illo ſiquidem munimento fulta, non facile frigus concipit; nam foliorum iactura ineunte vere inſtauratur, modo radix illæſa perſiſtat, ac frigore geluque intacta. *Stolonos, VVaterſchoten.*

De corpore neutro, hoc eſt, quod nec ſanum, nec ægrotum ſtatui poſſit, ſeu vacillanti dubiaq́ valetudine exſiſtat, atque inter vtrumque fluctuet.

CAP. V.

MEdendi artẽ olim à veteribus in tres partes fuiſſe diuiſam, in confeſſo eſt. Primo in eam quæ præſentem ſanitatem fouet ac tuetur, omniaque aduerſæ valetudinis incommoda ſedulo propulſat. Secundo, in eam quæ rationem complectitur, qua præmuniri ac præſeruari corpus poſſit, nec facile in morbos collabatur. Poſtremo in illam quæ morbos corpori infeſtos ac quibus vrgetur ac premitur, diſcutit: Tres quoque ſtatui in humanis corporibus conſtitutiones: quanquam ſuperuacaneæ his de rebus inter medicos contentiones: vnam valetudinis ſecundæ, cum corpus inculpate degit, atq; inoffenſa valetudine fruitur: illique nihil vitii ſubeſt, aut vllũ morbi veſtigium, alteram valetudinis aduerſæ atque inclinatæ, quum diſcutiendis morbis remedia ſunt adhibenda. Tertiam quæ anceps & ambigua, in qua ſpecies quidem ſani hominis ſe profert, vt improbis fucata vitæ integritas, ſed cui affectio quædam ſubeſt, ac delitescit, quæ procliuem facit propenſumque ad decumbendum. Cuius habitus duas obſeruo conditiones inter ſe diuerſas: vnam eius qui iam mor-

Medicina tres partes.

Tres conditiones corporis humani.

Simile ab hypocriſi.

bum diſcuſſit, ab eoque eluctatus eſt ſed tamen debilis exſiſtit, inualidus, exhauſtus, gracilis, extenuatus, eneruatus, fractiſque membris: quæ valetudinis incommoda neglectis medicamentis, ſomno, atque appoſitis alimentis inſtaurari poſtulat. Simile enim quiddam huic euenit, quod viatori qui è latronum manibus elapſus adhuc palpitat ac contremiſcit, nec prorſus ex tanto metu ac vitæ diſcrimine, in quo paulo ante verſatus eſt, reſtitutus ſit, aut ad ſe rediit, quod Chriſtus eleganti ſimilitudine expreſſit, ſed amicorum ſolatio recreatus, ſenſim reuiuiſcere incipit, ac pauorem pedetentim menti excutere: ita ægrotus tametſi depulſo morbo, exſpatiari inceptet, omniaque mitiora exſiſtant, tamen nonnulla morbi veſtigia adhuc corpori inhærent, nec quæ comitari ſolent accidentia, penitus exemta, ſopitaque ſunt. Altera huic affinis conſtitutio, paulo eſt deterior, qua quidem in ſpeciem, primaque fronte homo ſanus apparet, nec omnino valetudinarius, ſed qui corpus circumferat vitioſis ſordidiſque humoribus oppletum. Quocirca Galenus victum ſtatuit eorum, qui ſunt ſani, qui ægroti, ac qui reualeſcere incipiunt. Eſt enim conualeſcentium victus ratio media inter eam quæ ſanorum & propria, & ægrotantium. Siquidem iis diæta ſeu victus ratio præſcribitur tenuis, parca, frugalis, moderata, ita vt temperantiæ limites non excedat, cum ne leuiſſimum quidem errorem proferant, ſecus quam validi ac robuſti, qui ne maximis quidem offenduntur. Sic infantibus ac impuberibus alimenta quidem adminiſtramus, ſed non ea ratione ac modo, quo adultis ac prouectioribus, qui ſuccidiam ac bubulam, ſolidoſq; cibos non reſpuunt, vt ætas tenera, cui vt amictus corpori, calcei pedibus, ita pro corporis modulo, victus & medicamento accommodanda. Et quanquam recentiores quidam in re Medica non minus, quam

Valetudinarii alii lecto affixi, alii inambulantes.

Simile à viatore in itinere oppreſſo.

Luc. 10.

Thera. 7.

Natura cuiuſque adnotanda.

quam nonnulli in religione ſuperſtitioſi, corpus neu-
trum ſuſtulerunt, nec id ſtatui patiuntur: aliquid ta-
men de hoc commentari viſum eſt. Siquidem tale
quiddam natura rerum, quotidianis vitæ vſus & con-
ſuetudo, congreſſusque familiaris, atque amicorum
colloquia deſignant. Hinc enim emerſerunt ſoda-
lium iſtæ ac congerronum voces, ſi quando ſciſcitan-
tur, qua quis ſit valetudine, qua fruitur ſanitate, vt
corpus conſtitutum eſt, quo loco, ſtatu, conditione
res noſtræ conſiſtant, quem habent ſucceſſum ſatin'
omnia ſalua, proſpera, felicia? Quibus, totidem ver-
bis reſponſa dari ſolent: Vtcumque, Sic ſatis, Minus
commode, Valetudo vacillans eſt, inclinata, ambi-
gua, fluctuans, parum firma: Non ſatis pro voto, aut a-
nimi ſententia: Alias rectius, Spero meliora, vt poſſu-
mus, quando vt volumus, non licet. Quibus loquen-
di formulis ſingulæ nationes vltro citroque ſe com-
pellare ſolent, ſi quando de rebus amicorum ſollici-
ti, qua ſint valetudine aut ſucceſſu, percontantur.
Tametſi autem horum plerique morbo ſunt defun-
cti, alii quibus hic imminet, nondum culcitræ pului-
niſque affixi, non tamen vel inter ſanos vel ægrotos
referri cenſeriq. debent, ſed cum vtriuſque ſint par-
ticipes, in neutrum, hoc eſt, duorum extremorum
medium: vt fuſcus color, qui ex albi nigrique mixtu-
ra conſtat: vt pubertas inter puerilem ac virilem æ-
tatem media. Cum enim ſani homines more, naturæ
munera, ac functiones minus cumulate obeant, nec
ex ægrotorum conſuetudine lecto incumbant, mem-
brorum vſu ac miniſterio deſtituti, non poſſunt vel
ſani hominis, vel ægroti nomen promereri, ſed ex
populari ac vulgata conſuetudine. Neutri appella-
tione deſignari: proferunt in iis nonnulla naturæ fa-
cultates ac munia, ſed languide, oſcitanter, remiſ-
ſe: incedunt enim atque inambulabant, ſed tarde.

Corpus neutrũ admittunt nonnulli.

Formula percontandi de valetudine.

Simile à coloribus & pubertate.

greſſuque ſubinde labante atque inclinato, ita vt ob virium imbecillitatem vel ſcipioni ſit innitendum, vel vllius humeris incumbendum, vt iis, qui cum ſint natandi imperiti corticis aut ſuberis ſubſidio vtuntur. Pari modo de ſomno ciboque ratiocinandum, ſiquidem accumbunt, ac ſe appoſitis ferculis reficiunt, at non ea appetentia atque edendi auiditate qua validi, quibus optimum condimentum fames: dormiunt ac ſomno refocillantur, verum minus placido, profundo, diuturno, vt ſani, qui exercitatione defatigati, totam noctem quiete tranſigunt. Eſt autem eorum conditio, qui à morbis reuiuiſcunt, atque humoribus noxiis ſunt liberi, potior atque optabilior, illorum quibus aliquid latentis occultique vitii ſubeſt, ac corpus vel ex Veneris contagio, vel alia vitæ intemperie, intus & foris fœdis ficoſisque tumoribus contaminatum, qui in ſpeciem, primaque fronte ſani apparent, ac pro iis ſe oſtendunt, cum humoribus vndique prauis ſcateant, atque omni ex parte morbidi ſint. Quin iſti in ſeipſos crudeles atque in alios iniurii, morbum diſſimulant ac diffitentur, ita vt omnibus ſe ſympoſiis ac ſodalitiis ingerant, atque aliorum poculis labra rancida admouere non vereantur, ſuaque nulli non obtrudere, ac ebibenda offerre; hac, opinor, ratione permoti, vt ſi omnes eodem ſucco perfuſos eſſe contingat, eadem ſcabie inquinatos: nemo ab illorum conſuetudine ac familiaritate abhorreat. Huiuſmodi homines morboſos, qui ſimulata fictaque ſanitatis ſpecie obuiis imponunt, his verſibus Perſius perſtringit:

Simile à natandi vſu.

Morboſi & debilis diſpar conditio.

Morbilloſi ſanos inficere geſtiunt.

Satyr. 4.

---- Ilia ſubter
Cæcum vulnus habes quod lato balteus auro
Protegit vt mauis, da verba, & decipe neruos.

Rurſus alia Satyra, aſſumta Medici perſona, hunc notat qui morbum diſſimulat, nec ſuſtinet inter valetudina-

dinarios referri, ſed cum medico rixatur atque illius conſilium non ſine contumelia reſpuit, illique tanquam deterior morbo implicito inſultat:

Heus bone tu palles. nihil eſt, videas tamen iſtud Satyr. 2.
Quidquid id eſt, ſurgit tacite tibi lutea pellis:
At tu deterius palles, ne ſis mihi tutor,
Iam pridem hunc ſepeli, tu reſtas, perge, tacebo.
Turgidus hic epulis atque albo ventre lauatur,
Gutture ſulfureas lente exhalante mephites.
Sed tremor inter vina ſubit, calidumq́ trientem
Excutit è manibus: dentes crepuere retecti,
Vncta cadunt laxis hinc pulmentaria labris.

Cuius conditionis homines hac noſtra ætate nuſquã non obuii ſunt, quibus enim facie, vultu, oculis totoque habitu ſe morbi proferãt, illos medendi peritis non detegunt, ſed magno valetudinis diſpendio, fouent ac nutriunt: qui cum alte radices egerunt, ac penitus infixi ſunt, ægri exſtirpantur. Quocirca ſalubriter vnumquemq; commonefacit Sapiens, vt mature remedia morbis adhibeat; Satius enim principiis mederi, quam fini. Quo ſpectat illud Perſii: Eccleſ. 18. Satyr. 3.

Helleborum fruſtra cum iam cutis ægra tumebit, Principio obſiſtendum.
Poſcentes videas: Venienti occurrite morbo.

Quod iis ſedulo inculcari debet, qui cum nutanti atque inclinatæ valetudini tarditate quadam ſupina, ac damnoſa procraſtinatione non proſpiciunt, eamque fulcire negligunt, deploratis morbis implicantur. Quamobrem qui in confinio morboſæ affectionis conſtituti, non prorſus integra ſanitate fruuntur, ſed corpus neutrum, hoc eſt, ne prorſus ſalubre nec inſalubre conſequuti ſunt, ſed inter ſanitatẽ & morbum medium, accurate incolumitati ſuæ inuigilent: facilimus enim ad deteriora lapſus. Ceterum quæ de corpore neutro diſſeruntur, præter alia etiam aëris ac cœli cõditionem referri poſſunt. Aura enim aliquando ſalubris, peſtilens, medocris: cœlum mo-

do ſerenum, modo nubilum & tempeſtuoſum, modo tolerabile atque inter vtrumque conſtitutum: quod etiam in ventis mariniſq; fluctibus ſpectari poteſt. In affectibus quoq; humanis, atque animi motibus tale quiddam obſeruare licet. Sunt enim illi moderati, vehementes, turbulenti, concitati, mediocres, remiſſi, ſedati; ita vt non omnia ſemper vno curſu atq; eodem tenore volui verſarique contingat.

De videndi ratione, atque oculorum acie, & cur nonnulli remotiſſima quæq; acute cernant, cum ad proxima cæcutiant, atque hallucinentur: alii propius admota exacte videāt etiam minutiſſima, longius vero ſita etiam eminentes moles ægre perſpiciant. Et cur oculus dexter magna ex parte ſiniſtro obtuſior, minusq; lucidus, obiter de coloribus oculorum, ac pleriſque aliis quæ animi argumēta proferunt, obiter hebeſcentis viſui remedia. CAP. VI.

Mentis præſtantia.

Videndi origo à cerebro.

Simile à gemma auro illuſtrata.

INter multa magnaq; naturæ munera ac dotes ampliſſimas, quibus homo à Deo Opt. Max. cumulate exornatus eſt, nihil mente præſtantius ac magis diuinum, cui cum omnes ſenſus inſeruiant ac famulētur, tum præcipue loquendi videndiq; miniſterio vtitur, vbi vires ſuas explicare viſum ſit. Hoc enim potiſſime feris præſtamus, ꝙ ſenſa mentis dicendo exprōmere, ac conſilia verbis explicare liceat; ita in oculis nō prorſus ſita cernendi vis, ſed duæ ſunt velut feneſtræ animi, à ſede mentis ad oculos perforatæ, quarū intentione ac remiſſione, mobilitate ac conſtantia, animi motus, mentiſque conceptus ac cogitata indicantur. Conſiſtit quidem videndi facultas in oculo ſeu pellucido humore illo cryſtallino, qui vt ab aqueo liquore irrigatur, quem albugineum ab oui albo vocant, ita vitreo innatat atq; inſertus eſt, ipſamq; pupillam, hoc eſt, aciē qua cernimus, radiāti fulgore illuſtrat non ſecus, quam inſignis ac lucida gemma annulum. Itaque oculis viſio attribuitur, non vt loco

primario, ſed vt inſtrumento atque organo: nam cerebrum per neruos viſorios illis ſpiritus infundit, quibus videndi facultas perficitur. Læſo enim affectoque cerebro (nullo etiam conſiſtente in oculis incommodo) hebeſcit viſus, atque acumen oculorum obfuſcatur: quod ebriis, deliris, febricitantibus peculiare eſt. Hac itaque ratione oculis qui ex tribus humoribus, quatuor membranis conſtant ac conflati ſunt, videndi functio adſcribitur. Siquidem illi cerebro ac menti penes quas ſumma poteſtas, obſequuntur, ab iis enim dimanant ac profluunt per neruos opticos ſeu viſorios, ſpiritus lucidi, puri, defæcati, tenues, ſplendidi: quibus, modo ne officiat aër caliginoſus, ac deprauata oculorum conſtitutio, exactiſſima viſio perficitur. Quod ſi illi imminuti ſint, obſcuri, turbidi, exiles, obtuſa efficitur, minusque acuta oculorum acies: emergunt autem ex horum temperie varii videndi modi ac rationes. Siquidem cui ſpiritus copioſus eſt, & ad amuſſim purus, terſus, nitidus, atque vt ſpeculum, perpolitus, is ea quæ minus conſiſtunt, perſpicue videt ac diſcernit. Vbi enim is humor exacte elaboratus eſt, tenuis ſyncerusque ex hoc halitus, ſeu lucidus ſpiritus emanat, quo potiſſime viſio perficitur, ac diſtantiſſima perſpici queunt. Siquidem cum multus ſit & copioſus animalis ſpiritus, ſubtilis, tenuis, æthereus: longiſſime producit oculorum aciem, omniaque acute cernit, nec facile obtutu continuo, aut fixa intentione defatigatur, qua vi pollet calidus & humidus, vulgo ſanguineus. Cui vero paucus ſubeſt ſpiritus, ſed tamen purus nec nebulis obductus, is res quidem propius ſitas, clare videt & diiudicat, certumque delectum habet, ac diſtantes pauloque remotius conſtitutas minus dilucide perſpicit. Paucus enim modicusque ſpiritus facile diſſoluitur atque euaneſcit, nec in longinquum proſpectum producere poteſt,

Caput læſum viſui officit.

Cerebro regia poteſtas.

Viſus cui exactiſſimus.

Sanguineis fortis viſus.

Quo fit, vt quibus videndi organum lucido quidem, ſed modico ſpiritu imbutum eſt, minutiſſimos etiam literarum apices inoffenſe obſeruent, ac paulo remotius diſſitas moles, aut eminentes è mari ſcopulos minus exacte perſpiciāt, quod calido & ſicco corpori ſeu bilioſo euenit. Quod vero nonnulli propius admota tenuiter vident, remota vero nihil prorſus, ex ſpirituum inopia & craſſitie prouenit. Vbi autem ſpiritus copioſus exſiſtit, & craſſus, pauloque denſior diu quidem homo intendit oculorum aciem, atque abſque vlla fatigatione fixe & inconniuenter in res obuias oculos defigit, eaſq. primo obtutu cernit quidem, ſed nō ad vnguem ac diſtincte diſcernit: nam craſſities acutæ viſioni officit, quod in frigido & humido habitu, ſeu pituitoſo obſeruari poteſt. Cui vero humidus eſt & modicus ſpiritus animalis, qui videndi inſtrumento inſeruit, is nec exacte propria, nec prorſus remotiora videre poteſt, nam pauci ſpiritus cito euaneſcunt, & diſſipantur: craſſi vero videndi functionem impediunt, cum radii qui ab oculorum lumine promanant, in obiecta non deferantur, nec ſpecies rerum, quæ foris in oculum influunt, ab eo concipiantur. Rarus autem ſpiritus, tenuis, exilis, tenebroſus, qualis eſt ſeniculis exhauſtis, ac morbo extenuatis, debilem viſum efficit, aut prope nullum. Quocirca conſulte faciunt, quod conſpicillis hebeſcentes viſui opitulantur; iis enim omnia maiora apparent, ac ſpiritus viſorii inſtaurantur, atq; in vnum collecti minus euaneſcunt aut diſſiliunt: verum non conſulo vt viri plus ſatis mature illis aſſueſcant, ſiquidem illis deſtituti, prorſus cæcutiunt. Qđ enim hic caligant ac cæcutiunt, ex ſpirituum inopia ac defectu euenit. Quocirca & ſpecula viſum reficiunt, quoniam reflecti ac retorqueri radios contingit, ac ſpiritus robur concipere, nouis ſubinde à cerebro eo ſe conferentibus. Sunt autem præter iam enume-

Bilioſis acutus viſus.

Spiritus craſſus quem viſum efficit.

Spiritus humidus & modicus qualem viſum efficit.

Spiritus rarus & tenuis viſui officit.

Conſpicilia quando vſui.

Specula viſui opitulantur.

enumerata complura alia, quæ caliginem oculis offundunt, ac viſionem vel vitiant vel impediunt, nam ſi pupillam à ſua ſede dimoueri contingat, aut plus ſatis dilatari, contorqueri, contrahi, imminui; vel ex illata plaga, inflictoque vulnere, caſu vel contuſione, tumor atque inflammatio oboriatur, videndi facultas inſigniter afficitur: oculi quoque emiſſitii ac prominentes, quique immoderate protuberant, vel denique vbi profundius conſtituti ſunt, nonnullam viſioni iacturam inferunt; nam prominentiores ab externo lumine afficiuntur, ita vt in lucido aëre & ſolis ſplendore minus exacte obiecta conſpiciant; immodica enim luce offenduntur: ſubluſtri vero cœlo, aut nubibus obducto melius iis viſus perficitur; ita fit vt quæ cominus poſita ſunt, perfecte videant; eminus autem ſita, obſcure: iis vero quibus profundi ſunt oculi ac deliteſcunt, minusque extra palpebras ſe proferunt oculorum orbes contraria obueniunt: illi enim propius admota minus perſpicue: distantia vero, inoffenſe cernunt: quo fit, vt vbi remotiora oculis dimetiri viſum ſit, conniuentibus ac ſemiocclusis oculis id perficiamus; ita enim coacti ac conglobati ſpiritus longiſſime radios ſuos diffundũt. Hinc vſuuenit, vt clauſo compreſſoque oculorum altero, ac protenſo velamento quod ſplendorem arcet, atque aërem opacum efficit, intentius ac fixius aciem in obiecta dirigamus, quod in tractandis baliſtis, ſclopetis, arcubus obſeruare licet. Siquidem occluſo ſiniſtro oculo, ſpiritus affluentius in dextrum confluunt, viſumque efficiunt intentiorem, ita vt hac ratione ſagittarii colliment, & quem intuentur ſcopum, aſſequantur ac configant. Quo ſpectat illa Perſii ironia:

Quam multa viſui officiunt.

Oculi prominentes & reconditi caligantur.

Reconditi & protuberantes oculi ratione diuerſa vident.

Ex ſagittariis videndi ratio eruta.

--- *ſcit tendere verſum* *Satyr. 1.*
Non ſecus ac ſi oculo rubricam dirigat vno.

Cur gemina videntur.

Quod autem nonnulli gemina conſpectare videantur, efficit oculorum in varias partes diſtractio. Cum enim oculorum radii non ad idem rei obiectæ punctum ſe dirigant, ſed in diuerſa rapiantur, ac ſpiritus qui temere rerum ſpecies concipit, inordinato vagoque motu hinc inde fluctuet, dupla exhiberi videntur: feneſtrata autē diuulſa, diſſecta, rimoſa conſpici videntur, vbi pupillæ pars ſuffuſo concreto humore obfuſcatur, denſi quoque vapores ac fuligines è ventriculo in cerebrum delatæ, varias imagines ac ſpecies rerum viſui inferunt, ita vt aliquando omnia in gyrum flecti, voluique ac rotari videantur: nonnulli feſtucas, culices, muſcas, ſcarabeos, araneas, lemures, ſtriges, ſpectra, obuerſari oculis imaginentur, quos affectus parit crapula, ingluuies, temulentia, humor melancholicus, quæ denſiſſimis fumis cerebrum obnubilant. Ceterum quod dexter oculus ſiniſtro ſit obtuſior, in ſe quiſque experiri poteſt. Id efficit in adulta ætate craſſior denſiorque ſpiritus; & quod fere ex dextri lateris incubitu vapores nocturni eo deriuentur ac confluant: in ſenectute vero magis ſicceſcit oculus dexter, ac calor hepatis humores qui viſioni adminiculantur, depopulatur; ſiniſter autem humidior eſt, nec in eo facile vel ſpiritus extenuantur, aut humores areſcunt. Cum autem cor vitæ fons primum animari incipiat, aut vitale effici, tum poſtremo moritur, ac diu etiam corpori exemptum animantibus palpitat: Oculi vero qui poſtremo perfici creduntur: primo ademta mobilitate, mortis argumenta, proferunt, atque præ ceteris emoriuntur, quod ſpiritus ingruente morte exſtinguantur atque euaneſcant, vel ab oculis ad cerebrum mouendi videndique principium reſiliant ac retrahantur. Ceterum de cauſſis colorum, qui in oculis ſe ꝑferunt, nonnihil huic argumento inſerendum. Emergunt ii ex circumfuſis humoribus, quorū qua-

Cur diuulſa ſpectantur.

Oculis cur abſurda obuerſantur.

Oculus dexter ſiniſtro obtuſior.

Cor primum viuens, vltimū moriens.

Oculi primum moriuntur.

Coloris oculorū diuerſitas unde ſit.

qualitas, copia, defectus, tenuitas, craſſities, miſtura, varias diuerſaſq; in oculis oculorũ ſpecies, ac diſcrimina pariunt, nempe nigricantes, cœruleos, cæſios, glaucos ſeu caprinos, rufos, flauos, fuluos, pallidos, puniceos, luteos, virides, rubicundos, igneos, flammantes, ſanguineos purpuraſcentes, croceos, aureos, lacteos, albeſcentes. Proueniunt autem nigro colore perfuſi oculi (quorum aſpectus gratioſam venuſtatem modo ſupercilia pari pigmento tincta ſint, homini conciliant) ſi quando ſpiritus viſibilis debilis eſt, humor vero copioſus, denſus, ſubobſcurus, vmbroſus, ita vt aſtantis aciem ob humoris abundantiã ac ꝓfunditatem nos tranſmittat, aut penetrare patiatur: nihil enim luminis, quod ex oculis noſtris emanat in illius viſum, qui nobis ex aduerſo conſiſtit, infertur, ſed radii velut repercuſſi ac retorti reſiliũt. Sic in fontibus ac ciſternis altiſque ac profundis puteis, aqua nigricanti colore apparet, ac ſpeculi vſum præſtat retorta ob aquæ denſitatem oculorum acie, & in ſe rurſus deflexa; repellit enim viſum noſtrum, eumque nobis remittit. Sunt autem nigricãtes oculi eius conditionis & naturæ, vt interdiu acute cernant, quoniam meridiana lux ſubobſcuris atque vmbroſis oculis ſe ingerit, ac ſpiritus agitat, illoſq; lumine perfundit. Noctu vero obtuſe minuſque acute videndi munere funguntur; quia externo lumine deſtituti ſunt, quo humores ac ſpiritus moueri debet, vt viſus acuatur. Quibus vero humor qui oculis ſubeſt, tranſparens quidem eſt & pellucidus, ſed vna cum ſpiritu paucus, exilis, debilis, iis cæſi oculi ſeu glauci conſpiciuntur, hoc eſt, ex cæruleo & albo contemperati; quali colore ſunt laminæ corneæ tranſlucidæ, ex quibus laternarum conſpicilia conficiuntur, tum noctuæ & quorundam animalium oculi. Qui autem huiuſmodi colore oculos habẽt inſignitos, interdiu debiliter & confuſe cernunt, quia

Vnde nigri oculi emergant.

Aqua cur nigra in fontibus.

Oculi nigri qua videndi facultate.

Oculi cæſii unde & qua functione videndi.

Laminæ corneæ glauco colore.

diurna lux ac Solis ſplendor, ſpiritus viſorios minus firmos diſſoluit ac diſſipat: noctu vero, quoniam videndi organa, genuina inſitaq; luce illuſtrantur, coacto ac conglobato ſpiritu, obuia quæq; dilucide vident. Scintillant enim in tenebris huiuſmodi oculi, ac collucent, tum velut aſtra micantia, radiis coruſcant, ita vt præter homines multa animalia, non tam venandi ſagacitate, quam videndi facultate inſtructa, ex nocturnis tenebris nihil ſentiant incommodi, aut vlla ſui parte afficiantur, cum diurna lux illis officiat, ac viſionem obfuſcet, quod in noctuis, nycticorace, veſpertilione, felibus, ſoricibus, muribus, gliribus obſeruari poteſt, quibus lux meridiana videndi functionem labefactat, nocturnæ tenebræ exacuunt, argumento quod ſi faces, candelas ac funalia illis noctu obiicias, obcæcantur. Quocirca nautæ nocturnis nauigationibus, non adeo intenſum Lunæ ſplendorē exoptant, ſed ſubluſtre cœlum, modicisq; ac raris nubibus obductū. Sic enim longius ſe porrigit oculorum acies, ac radii à luminoſo obiecto minus diſſipantur aut euaneſcunt. Cæruleus vero in oculis color ex albo & viridi conflatus, ceteris humidior eſt, ſed minus nitidus, terſus, perpolitus. Quo fit, vt ob craſſiorem humiditatem, qua perfuſus eſt, atque exiguos ſpiritus, minus acuta viſione ſic affecti polleant, in aëre præſertim lucido, quo cum primis offenduntur. Quod ſi humor & ſpiritus temperie quadam inter ſe moderata exſiſtant, color inter albedinem & nigrorem clarius elucet, quo exactiſſime videndi munus perficitur. Variantur autem pro ætatis ratione oculorum colores, pro humorum ac ſpirituum craſſitie, tenuitate, copia, defectu, quod ipſum etiam in ſtirpium foliis perſpicuum eſt, quæ vbi primum emergunt, flaueſcunt: deinde maturitate virorem concipiunt: rurſus ſeneſcente ſtirpe in cæruleum ac luteum demutantur. Sic infantibus

Qui oculi nocte ſcintillant.

Animalia noctu oculata.

Cæruleus oculorum color quem viſum facit.

Oculi & viſus moderate conſtitutus.

Oculorum color & acies qua ratione variatur.

Simile à ſtirpibus in oculorum coloribus.

ius in lucem primum ſeditis cæſii ſunt, oculi, glauci, cærulei, vireſcentes, ætatis acceſſu ad nigredinem deuergunt, ſenectute vero vt crines, albeſcunt, vel ad ſubglaucum degenerant, Medicamentis etiam diuerſos colores oculis induci, Dioſcorides ex aliorũ ſententia prodidit. Vſta enim auellanarum putamina atque in cineris ſpeciem redacta, cæſiorum oculorum pupillas infantibus denigrant, ex oleo ſincipiti infuſa atque inuncta. Ventus quoque aëris auræq; conſtitutio, regio, morbi, affectus ac perturbationes animi, immoderata Venus, inedia, ſomnus & vigilia immodica, crapula, oculorum cum colores, tum ſpirituum atque humorum qualitates immutãt. Quocirca moderata victus vitæq; ratio inſtituenda, ne videndi organum (quo nihil nobis ab opifice attributum præſtantius) aliquo incommodo afficiatur. Quod ſi ex humorum defectu atque ariditate caligare oculos ac cœcutire contingat, vel ſpiritus viſorii inedia, mœrore animi, fletu, vigilia, laſſitudine, ſenio, immodico concubitu, intẽpeſtiua lucubratione, exhauſta ſint & attenuati, quæ vires inſtaurant atque oculis fomenta miniſtrant, adhibenda: vt ſunt oua recentia, vina dulcia, vuæ paſſæ, amygdalæ dulces, piſtacea, caſtaneę vel elixatæ, vel molliter toſtæ, rapæ, quarum vis ob flatus copiam in cerebrum aſſurgit, ac mirifice ſpiritus viſorios euanidos reficit, quod ipſum etiam præſtant alitũ cerebella, quæ ſe volatu exercent, vt ſunt paſſerculi, miliariæ, frigili. Inconſulte faciunt, qui citra delectum, nulloque adhibito diſcrimine, Rutam, Chelidonium, vulturum, miluorum, accipitrum fel, quæ mordaci ſunt & adurenti facultate, oculis adhibent: depopulantur ſiquidem ac depaſcunt ſpiritus & humores, quibus viſio perficitur: cum iſta non incommode admoueri poſſint, quibus ex humorum redundantia oculi caligine ſunt offuſi, tum quibus ſuffuſiones & glaucomata viſum eripiunt atque

Lib. 1. cap.

Oculorum colores medicamenta immutant.

Conſilium in oculis inſtaurandis.

Plenitudo aut inanitio obſeruanda in oculis fouendis.

Oculos exhauſtos quæ foueant.

Ruta oculis aliquando noxia.

Ruta & Chelidonia quando oculis ſalutaria.
Raphanus & rapa oculis grata.
Allium & quæ viroſa ſunt, oculis inimica.

oculos deformant. Diſſoluunt enim concretos craſſoſque humores, qui ſpiritus à cerebro eo deferri prohibent: ita omnia quæ abſtergunt atque extenuant, hinc rei perficiendæ accommoda: vt ſunt raphanus ſeu vulgaris radicula quæ appetentiam acuit: fœniculi ſemen, & folia radix, eufragia, ſtœchas, & quæcunque cerebrum à craſſis vaporibus expurgant. Quocirca ſtudioſi, qui oculorũ adminiculo ſuas lucubrationes perficiunt, allium, cœpe, porrum, & quæcunque graui odore imbuta ſunt, atque halitu viroſo obuios feriunt, atq; infeſta ſunt, ſedulo euitent. Officiunt enim hæc oculis ac memoriæ, omnibuſque ſenſibus detrimenta afferunt. Qui vero laboribus indureſcunt atque exercitationi ſedulo inſiſtunt, nihil horum illis incommodat. Foris autem quæ oculos recreant, aſpectuque grata ſunt, obiiciantur vt ſunt viridia quæque, quorum innumeras ſpecies & diſcrimina campi, ſyluæ, horti nemora ſuppeditant: Ex lapidibus vero Smaragdi viror inſatiabilis, & quo oculi exſaturari nequeant, tum Praſius, Topaſius, Iaſpis, Cyanus ſeu cæruleus, Eranos, vulgo Turcoſa & Lazurium, quibus colliguntur non euaneſcunt ſpiritus viſorii atq. acumen oculorum exacuunt. Ceterum quod ex oculorum obtutu, nonnulli animi propenſionem, mentiſque indicia eliciunt non equidem improbo. Sicut enim horum indices, internoſq. affectus, cogitata conceptus, etiam ſi linguæ ceſſet miniſterium, foris proferunt: ita nonnullis comitas, modeſtia, manſuetudo, placabilitas, clementia, probitas in oculis vultuque elucent, multaque alia placidæ ac ſedatæ mentis argumenta ſe offerunt. Aliis faſtus, arrogantia ſuperbia, ferocia, calliditas, verſutia, iracundia, inuidentia, odium, ira, indignatio, formido, timor, elatio, lætitia, gaudium, mœror, deſperatio, ex oculorum obtutu perſpicitur. Medici quoque in morbis ſtudioſe oculorum conſitu-

Viridia oculis fouent.
Smaragdi viror, vulgo amoraut, oculis gratus.
Oculi animi indices.

ſtitutiones contemplantur. Si enim rubore perfuſi ſunt, aut ſanguineis filamentis ſtriati, ex cerebri inflammatione furorem ac phreneſin indicant. Quod ſi liueſcant, aut plumbeo nigroq; colore perfuſi ſint, caloris natiui exſtinctionem vitæque interitum denuntiant. Inſtabiles autem, perniſtantes mobiles, inquieti, incōſtantes, mentis alienationem & delirium deſignant. Languidi, humentes, flaccidi, lacrymis perfulſi, tenebroſi, tremuli, rigidi, vibrantes, tumidi, caui, conditi, obtuſi, conniuentes, præter diuerſos animi affectus, in ſanis, tum in ægrotis non ſine vitæ pernicie, cerebri intemperiem ex humorum copia vel defectu, caliditate aut frigiditate commonſtrant. Luſci vero, pæti, ſtrabones, & qui obliquo ſidere, limisq; oculis obtuentur, præter contortos atque in diuerſum conuulſos muſculos, huius naturæ errorem cōſecuti ſunt. Quod vitium quoniam circa cerebrum mentis domicilium vel potius regiam conſiſtit, vt foris nonnihil oculos deformat, ita animum quoque quibuſdam vitioſis affectibus imbuit. Sunt enim horum plerique quibus deeſt educatio, verſipelles, vafri, ſubdoli, captioſi, lubrici, ad circumueniendum aſtuti, ac miris ſtrophis inſtructi. Sic Belgæ, ſi quando vllum deſignant, qui iis notis inſignitus eſt: *Een ſlim Gaſt: Een loos vnd liſtich Schalck: Een Booswicht* vocāt, hoc eſt obliquum, diſtortum, veteratorem hoſpitem, cui non tuto poſſis fidere, vt qui technis, dolis, fallaciis, captionibus, præſtigiis, impoſturis, fucis omnia ſua negotia perficiat, alterius diſpendio ac detrimento, ſuo vero luculento commodo. Cuius conditionis ac naturæ ſunt participes, quotquot ex præcipua ac primaria corporis parte aliquo vitio ſunt implicati, nēpe capite, corde, hepate: de quibus in Phyſiognomia vberius tractatum eſt libri ſecundi, capite 36.

Argumenta animi ex oculis.
Oculorū varia diſpoſitio.

Luſci qua animi conditione.

Prouerbium ex oculorum obtutu in nefarios.

Ratio cur nonnulli mutilis truncisq; ac decurtatis membris naſcantur alii geminis, quæq; redundant ac ſuperuacanea ſunt, nec vlli vſui inſeruiunt.

CAP. VII.

NAſci quoſdam geminis agnatisq; membris, nêpe digitorum, pedum, brachiorum, capitum, appendicibus articulatim nonnunquam diſtinctis, quotidiana exempla demonſtrant. At autem deformes ac monſtroſæ ſpecies ex vitioſo corruptoque ſemine, atque vteri praua conſtitutione promanat, aſtris etiam in huiuſmodi partus vires ſuas conferentibus: ita ex humorum redundantia ac ſeminalis excrementi copia duplicatæ corporis partes producuntur, gignentis imaginatione in tale quiddam elaborando occupata. Si quando enim is ſexus qui leuiſſimis affectibus concutitur, eoſque infanti imprimit, aliquid animo menteq; concipit, aut dupla oculis obuerſati imaginantur, ex humorum concurſu ac confluuio, qui in eas partes circa quas verſatur, imaginũ conceptus, decumbunt geminatas ac ſuperfluentes particulas, aut alterius ſpeciei emollitur ac conficit. Iſtæ etiam abſurdæ imaginationes in animantibus obſeruantur. Sic nuper ouicula prodiit, capite phocæ ſeu vituli marini conſpecta marina bellua. Sic anno ſuperiore ouis, & vitulus gemino capite conſpecti ſunt, & ego gallinam vidi & contrectaui quatuor pedibus & totidem alis. Cum autem fœminis in conceptu, totoque geſtationis decurſu variæ ſpecies ac rerum ſimulacra animo concipi ſoleant, ac nonnunquam dupla ſe offerre ex ſuffuſis craſſis vaporibus, aut cum diſtractis diuulſiſq. ſpiritibus, qui in pupillæ punctum dirigi debent, diffindi ac diſſecari cernendi aciem contingat, omnis affectio in pullulantem fœtum deuoluitur, ac nonnullis partibus affabre elaboratis, ſecundarias ac ſuperuacuas affigit. Tã efficax enim eſt imaginandi vis, vt ſi quando mulier oculos

Vbertas materiæ geminata profert.

Partus deprauati vnde.

Dupla quando obuerſantur.

Imaginatio in muliere quid efficiat.

oculos ac cogitationes in rem quampiā defigat: tota naturæ facultas, eaq; vis, quæ formationi fœtus inſiſtit, concurſantibus vndique humoribus, quos habet obſequentes, eo confluit, atque operi perficiendo ſedulo eſt intenta, quo euenit, vt nonnunquam diuerſas inſolitaſq; formas, membra duplicata, particulas atq; appendices ſuperuacaneas emoliatur, inſuetaq; membra corpori affigat. Ex defectu vero humorum atq. alimenti fomentique penuria, aut vbi naturales facultates in elaborandis articulis ſunt inualidæ, ſuiſque viribus minus inſtructæ, imminutis mutilisque membris produci homines contingit, aut quarundam partium vſu ac miniſterio deſtitutos. Et quanquam natura vberem nonnunquam propagandæ ſobolis materiam ſit nacta, ſuiſque viribus ac facultatibus affatim exiſtat inſtructa, illam tamen ſubinde impedire contingit, quo minus omnia exacte perficiat, ac venuſtam corporis formam decenteſq. articulos exprimat atque effingat, ita vt infans aliquando in lucem prodeat parte aliqua trunca atque inelaborata: fit enim plerumque, vt vterum conſequatur anguſtum, ſplenem induratum ac calloſum, coxendices eminentes, atq. introrſus retortas, aliaſque obices & obſtacula, quæ infantem adoleſcere prohibent, atq; omnibus ſuis numeris abſolui, teneræ ſiquidem corporis partes ob tantas difficultates atq; impedimenta dilatare ſe ac diffundere nequeunt, oblatoque alimento frui: ſed ſiſti contingit & cohiberi, quo minus in ſpecioſam, atque vtilem articulorum formam excreſcant ac proferantur. Simile enim quiddam huic rei ebuenire mente cōcipio, quod arboribus, quæ in ſaxoſo ſolo conſitæ ſunt, ita vt radices ſe vndique diffundere nequeant, ſed obſtaculo impeditæ retorquentur, atque incuruescunt, repulſæq; reſiliunt. Sic in corpore humano cum infans effingitur, vel loci anguſtia, vel alimenti inopia, aut calli cuiuſdam

Vnde membrorum defectus.

Manus ac pedes vnde trunca & mutila.

Simile ab arboribus in ſaxoſis locis conſitis.

obiectum obſtat, quo minus membra articulatim diſtincteque efformari queant. Sic puellam vidi non ignobilem trunca ac tuberoſa manu, quam cum contrectandam mihi exhibuiſſent parentes, deprehendi digitorum contactu articulos, qui naturæ munere erupturi erant, intus conuolutos, atque in ſe retortos, ita vt nullam digitorum effigiem exhiberent, ſiquidē omnes membri huius partes, tam oſſiculorum ſeries & connexus quibus manus complicari vel expandi ſolet, intro delituiſſe comperti ſunt, *Stompen* noſtri vocant. Ita errorem hunc ac naturæ vitium inde contractum pronuntiat quod ea vis ac facultas quæ formationi fœtus inſiſtit, omnibuſque ſuis partibus cōſummare hominē nititur aliquo impedimento prohibita ſit, quo minus articulos potuerit perficere: atque in ſpecioſam decentemque manus formam producere: cum enim mater ſplenis duritiei eſſet obnoxia, ac famel ſæ in id latus, nempe ſiniſtrum, declinēt, ex affectu eius viſceris cui partes illæ tanquam ſcopulo ac cautibus illiſæ incubuerunt, informem atq; indecoram ſpeciem ſunt conſecutæ.

Rei geſtæ narratio.

An induſia, vulgo camiſia, tegumenta, lintea febricitantibus mutanda. Et an ſtatim à morbo conualeſcentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat. Tum in quibus morbis pedes abluere conſultum ſit.

CAP. VIII.

SI quando in morbis contagioſis ac peſtilentibus carbunculi & bubones aliæque, vt aſſolet, puſtularum eruptiones in extima corporis parte ſe proferunt, nunc eminentes ac verrucoſæ, nunc planæ ac ſeſſiles pro humorum craſſitudine ac tenuitate; colore modo plumbeo, lurido, nigro, luteo, viridante, verſicolore, quæ deteriores: modo rubicundo, florido, albeſcente, quæ ſecuriores: quarū omnes ſpecies ac differentias, in morbillis ac variolis, Belgis *Pocken*

& *Maezelen* denominatis, perſpicimus: in ijs, inquam, omnibus papularum generibus lintea, culcitras, puluinaria, tegeticulas, induſia, tegumenta ſubinde mutanda conſulo, ac recentia ſubſtituenda, ſordidaſque corpori exemtas veſtes vento atque auræ flatibus identidem exponendas, quo contagio & grauis halitus quibus ex infeſto corpore tegumenta imbui contingit & contaminari, diſcutiantur. Siquidem cum multi tetri ac pernitioſi vapores ſeu fuligines ex huiuſmodi corporibus emanant, quæ veſtimenta quibus ægrotus integitur, ac fouetur, concipiunt; fit vt decumbentes circumfuſum vndiq. aërem hauriant, imbibantque, ac ſingulis momentis noua recentique contagione ac labe inficiantur; volutantur enim in ſordibus tanquam ſcrofa aut lutulentus ſus in volutabro cœni. Quod ipſum eatenus obſeruari velim, quatenus morbi ſæuitia miteſcat ac ſopiatur, ipſaque concoctio ac criſis peracta ſit, h. e. certa atque indubitata ſe ſalutis indicia proferant, quæ commonſtrãt vires corporis morbo ſuperiores, ac perexiguas intus reſidere morbi reliquias: tunc enim lintea atque induſia ſoli aut luculento igni expoſita, valetudinarijs ſubijci iubeo, aut ea vni ex domeſticis ſalubri corpore biduo induenda præcipio, aut cubili eius inſternenda, quo concaleſcant, nec ab humani corporis calore ſint aliena, ipſaque innouatio aliquid incommodi ægroto adferat, aut vlla ſui parte morbum exaſperet: hac enim ratione aut errore potius efficitur, vt illa quæ conſanuiſſe videbantur, recrudeſcant. Quocirca cum iſtis, tum alijs qui mitioribus etiã obnoxij ſunt, inſtanter præcipio, quo confeſtim affectus ad ſtatũ ꝓperet, ac primo quoq. tempore inſultus ſopiatur, ne inquieti ſint iactabundi, inſtabiles, tumultuoſi, nec aëri locoq. frigido ſe identidẽ exponant, vt ſunt qui in ancipiti ac periculoſo morbo expãſis brachijs, diuaricatis exporrectiſq. cruribus hinc inde ſe

Tuſtulæ vnde varij coloris.

In morbi augmento nihil innouandum.

Motus & iactatio corporis ægroto noxia.

deuoluunt, ac ſudorem, puſtulas, apoſtemate, vomicas, abſceſſus, tumores. reliquaſq; humorum collectiones, quæ erupturæ ſunt, repellunt ac referiunt: Siquidē frigidus aër corpori circumfuſus fluxiones ſiſtit ac reprimit, eaſq; matureſcere prohibet: Calor vero ac fomenta calorifica, meatus ac ſpiramenta recludunt ac relaxant, vt quæ ſe fuligines vapores proferant ac diſcutiantur, efficiunt. Quo mihi non inconſulto facere videntur, qui contracta primū morbi contagione, ac peſtifero halitu, corpus luculento igni exponunt, vt vndique ſudore madeſcant ac diffluant, citra tamen virium defectum, aut animi reſolutionem ac deliquium, ſic vt eodem momento expurgato inferne corpore, deiectaq. aluo. ea intro ſumant, quæ conceptam intra viſcera contagionē diſpellant ac diſcutiant, antequam radices agat, penituſque virus infixum eſſe contingat, atque ipſum cortum partes præcipuas occupet, eo enim malum confeſtim properat; vt illi qui vrbem obſidione premūt, arces ac propugnacula, ac ducem exercitus primum inuadunt, reliqua enim eueſtigio cedunt ac dant manus. Cum itaq; corpus periculoſo ancipitiq. morbo tentari occipit, ſi res venæ inciſionem, ſi purgationem expoſcat, mature illa adhibenda ſunt, ſic vt primum atque inter initia alui purgatio præcedat, mox ſubſequatur venæ ſectio, deinde ea adhibenda quæ cor propugnent ac muniant, vt ſunt Theriaca, & Mithridation ex vino aut ſyrupo de fumaria, epithymo violaceo, aut alio quodam diluto, vt naturæ conditio expoſcit, aut exercitato Medico expedire viſum ſit, in quo mire illum oculatum eſſe pareſt, nec à ſcopo aberrare. Ex decocto vero præſentanea ſunt, Scordium quod allij odorem refert, Zelandis copioſum, Caltha quæ ſudorem elicit, meliſſophyllos, ſeu meliſſa, ficus, cępe rubicundum, Spondylij radix, quæ angelicæ ac laſerpitio ſiue oſteritio, viribus ac

Ignis ſudorem & contagia elicit.

Simile ab vrbe obſeſſa.

Purgatio, venæ inciſionem præcedat.

ac facultate par: inter quæ principatum obtinet Zedoariç radix, non carioſa, caſſa, euanida, inodora, modo cum vuis paſſis, & quas Corinthiacas vocamus, tum memento glycyrrhizę dentibus attrita deglutiatur: Hac enim ratione etiam ſe munire poſſunt, atq. illæſos præſtare, qui morbo peſtilenti infectos adire coguntur, illoſque in ſpem meliorem erigere, ac metum animis eximere, tum fiduciam mentibus illorum inſerere, quales ſunt miniſtri Eccleſiæ, medici, chirurgi, obſtetrices. In huiuſmodi autem tumorum eruptionibus, quas expedit maturius proferri, non conſultum arbitror inter initia, pauimenta frontibus ac vitium pampinis aut capreolis, carycibus, roſis, myrto, ſalice, populo, virentique gramine conſternere, aut aceto aquaque perfundere, niſi ex immodico ſudore virium ſit defectio: talia enim humores reſilire cogunt, ac cutem meatuſque corporis denſant atque obſtipant, qui reſerandi potius ſunt, quo halitus contagioſi exſpirent ac diſſipantur quod ipſum calida potius fomenta, quam frigida præſtant, nonnunquam naribus admouenda, quæ ſpiritus recreant animamque calore immodico languidam inſtaurant, vt ſunt roſæ, violæ, caryophylli, caphura, vinum, bugloſſus, borago, nymphæa, ſuccinum, mala citria, cotonea, quorum pleraque etiam intro exhiberi poſſunt vino incocta, vel Zaccharo perfuſa, aut in aliam condimenti formam redacta, adiecto croci ac cinnamomi momento, quo illa odore ſaporeque cordi ac palato magis gratificentur, & ſpiritus collapſos efficacius erigant. Quanquam enim medici non temere quiddam circa ægrotos, innouare ſoleant, ac ne latum quidam vnguem à ratione diſcedere, in nonnullis tamen iis obſequuntur, vbi criſis peracta eſt, hoc eſt, certa ſe ſalutis argumenta proferunt, magnaque humorum pars vel ſudore excuſſa eſt, vel ſanguinis aut alui profluuio com-

Quæ à peſte præſeruant, eamq; demoliuntur.

Qui morbo oppreſſu aneſſe coguntur.

In contagioſis morbis ſudor eliciendus.

Quando cœnacula fronde adornanda.

Odores ſpiritus inſtaurant.

Medici aliquãdo ægrotis gratificantur.

mode exhauſta: tunc enim aliquando illis vel vini, aquæ frigidæ potionem haud grauate admittimus, tunc ſtragula, lectulos, tegumenta, conclaue, triclinium mutari ſinimus, quæ ante ſtatum ac vigorem morbi, ante criſim ac concoctionem conceſſa, præſentaneam vitæ perniciem erant allatura. Siquidem lecti tepor, & quæ corpori adhibentur fomenta, febrilem calorem maturius euocant atque eliciunt, tum denique ad ſudoris ac puſtularum eruptionem ſunt adiumento, ita vt viſcera quæ intus fumis ac denſis vaporibus erant oppreſſa, relaxata per calorem cute ac ſpiraculis, ſubleuentur ac reſpirent; hac enim ratione expedite putredinẽ diſcuti, oppilationem amoliri, febrem conquieſcere ac ſopiri, omniaque mitiora effici cõtingit. Vt enim in cœnaculo aut triclinio fumo oppleto, conuiuæ ſuffocari videntur, atq; oculorum iacturam perpeti, niſi reſeratis oſtiis, ac patefactis feneſtris, fumus ac fuliginoſi vapores diſſipentur, atq; in auras diffuſi euaneſcant: ita quoque in humano corpore cor ſtrangulari videtur ex denſis nebulis & humorũ caligine, niſi laxatis meatibus ac ſpiramentis, fuligo & vaporoſi ſpiritus erumpant & foras promanent. Et quemadmodum in elixandis carnibus ſordes & quæ ebulliunt ſtrigmenta (*Broem* noſtri vocant) adimi debent, omniaque accurate deſpumari, ne edulia contaminari contingat, atq. inquinamentis quibuſdam ſeu eluuie pollui: ita inter initia per ſudorem, vomitum, venæ inciſionem, alui profluuium, congeſti in corpore humores exgurgari debent, antequam ſe per venas diffundant, arteriiſque penitus inhæreſcant ac ſint infixi: Tunc enim vt maculæ q̃ diu veſtibus inhæſerunt, ægre elui poſſunt, nec ita facile extra ſua conceptacula, in quibus inſederunt, exturbari. De barbæ vero apparatu, nam in eo viri decor & ornamentum conſiſtit, & qui in capite capilli frutificantur, quibus quoque robur

Sudor quando maturius erumpit.

Simile à fumoſis ædibus.

Simile à deſpumandi carnibus.

Simile à maculis eluendis.

quoddam virile ineſſe teſtatus eſt Samſon, nec nõn omnibus ſeculis plerique alii, qui affatim criniti hirſutiq; ſunt, hoc commonitos quoſq; volo, nec etiam ſani ſæpius barbam ac capillos ad viuam cutem deradi ſibi patiantur, aut caput lotione defatigari. Depopulatur enim nimius rei vſus vires, atque homines effœminatos molleſque præſtat: quin & ſpiritus ac calorem natiuum reſoluit atq; extenuat, maximamque audaciæ ac confidentiæ partem in adeundis periculis cordi detrahit, quanquam ſubinde caput deffricari, aſpero rudique velamine barbam demulcire ac liquamine aliquo abſterſorio macerare, oculis claritatem cõciliat, mentemq; reddit erectiorem, valetudinariis quoque, aut qui paululum modo conualuerunt non conſultum arbitror, ſtatim à recuperata ſanitate, nouaculam cultrumq; tonſoriũ admittere; ſiquidem humorum fluxiones irritat, & ſi quæ forte in corpore morborum reliquiæ reſideant, illas mouet atq; agitat, recentemque febrem vel incendium ſopitum exſuſcitat; ex huius enim rei innouatione, non minus morbi recrudeſcunt, aut febres reſiduæ poſtliminio excitantur, quam ex cibi potuſq; nonnulla intemperantia, aut ſubucularum induſiorumq; mutatione.

Barbæ raſura aliquando noxia.

Frictio capitis oculis confert.

Eadem ratione in morborum initiis pedes non abluendos cenſeo, præſertim in decocto herbarum quæ vi attractoria pollent. vt ſunt artemiſia, pulegiũ, caltha, parthenium, vulgo matricaria, tanacetum, lauri folia. Nec balnea quoque adhibenda, niſi expurgato corpore morbi furor miteſcat, ac concoctionis ſigna appareant, ipſiq; humores fluitantes excretione ſint idonei, alioqui in partes aliquas principes irrumpunt, atque inſtabili motu hinc inde fluctuant. Quocirca quando pedes abluere expediat, obſeruandum, aut ab hoc negotio deſiſtendum: ſin quo imperita multitudo magno ſuo periculo peccat, cũ nullo

Pedum lotio quando adhibenda.

Balnea quando adhibenda.

diſcrimine id factitet, atque in ipſo ſtatim morbi inſultu lotioni pedum inſiſtat. Nam ſi morbi ſupra ſeptum tranſuerſum conſiſtant, aut fluxiones è capite in pectus diſtillent, pedum lotio malum exaſperat. Ita ſi quem pleuritis infeſtat, pulmonis inflammatio, angina, tuſſis, dolor lateralis, coryza, branchos, raucedo, catarrhus, à pedum lotione prorſus deſiſtendum, nec vlla ratione hoc remedium tentare expedit, aut conſultum eſt, defluit enim in ſubiectas partes humor, omniaque exaſperat ac ſæuiora efficit. In morbis vero qui ab infernis partibus prodeunt, quas diaphragma diſterminat, nempe ſtomacho, ventriculo, ſplene, hepate, vtero, veſica, renibus, inteſtinis: tuto magnoque commodo id tentari poteſt, præſertim ſi ex iis partibus vel animi defectus & deliquium, vel alius quiuis affectus ſuboriatur, in quibus etiam fricationes ac ligaturæ adhiberi poſſunt, tum coxendicibus cucurbitulæ affigi, aut ſi res venæ ſectionem expoſcat, in pedis pollice, aut circa malleolum, aut poplitem ſanguis adimi. Hac enim ratione, vt in ouillo pecore,

Pedum lotio quando noxia.

Frictiones & ligaturæ quando vtiles.

Georg. 3.

Profuit intenſos æſtus auertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam.

Manus quando vellicandæ.

In tremore autem cordis ac palpitatione, in cardiaca syncope, in anhelitus constrictione, ac pectoris anguſtia, in gutturis ac faucium tumoribus, manus vellicari debent, ac digiti confricari, præſertim is qui infimo proximus eſt, atque auro vinciri ſolet, vena media in brachio incidenda ea parte qua dolor ſe porrigit, cucurbitæ ſcapulis ac brachiis affigendæ, cute etiam profundius ſcarificata atque inciſa, modo corpus ſanguine & humoribus redundat atq; oppletum eſt, nam macilenti, exhauſti, extenuati, fomentis, vino, ſomno, odoribus, recreari debent ac refici, vt quibus nihil adimi poſſit aut decidi.

Macilentis nihil adimendū.

Quod mira naturæ vi atque incredibili efficacia ſingulæ herbæ ſingulis propriisq; membris ac corporis partibus auxilientur, atque alia in alias, vires ſuas peculiari effectu proferant.

CAP. IX.

QVo quiſque magis erga Opificem, qui ſingulari quadam ratione in vſum atq; vtilitatem hominum omnia produxit, afficiatur, naturæq; ſolertiam, quam ab illo conſequutus eſt, admiretur ac ſuſcipiat, commonſtrandum duxi, quam commode & appoſite, quamque ſalutari effectu herbæ, quarum aliæ medicamenti aliæ alimẽti, quædam vtriuſque vſum obtinent, ſingulis membris aſſcriptæ ſint & aſſignatæ, ita vt illarum vires, ad eas corporis partes deferantur, quibus natura ſunt accommodatæ. Itaq; ſtirpes hoc inſitum habent, eaq; vi ſunt imbutæ, vt natiua facultate nonnullis membris ſubueniant atque adminiculentur, ſic vt præteritis aliis, ad illa ſeſe conferant, quibus ſunt deſtinatæ, ipſaque membra auide non ſolum nutrimentum, ſed medicamentum etiam ſibi ſalutare & proprium alliciant, eoque fruantur. Sic aliæ lateri, ſepto tranſuerſo, pectori, vocali arteriæ, ſi quando aliquo illa affectu oppreſſa ſit, adhibentur: Aliæ ſpleni, iecori, renibus, inteſtinis, vtero, veſicæ, capiti, cerebro, oculis, naribus, auribus applicantur, ac medelam conferunt. Nonnullarum herbarum effectus ac vires in neruos, oſſa, medullas, muſculos, lacertos, chordas, membranas penetrant ac deferuntur, eximia quadam vi, eaque cuique membro peculiari ac propria, qua iuuandis firmandisque aut expurgãdis ab excremento iis partibus ſunt imbutæ: ita nonnullæ herbæ certa membra reſpectant, illisque ſubleuandis dedicatæ ſunt & attributæ. Siquidem affecto iecori Eupatorium agrimonia vulgo vocata, Cichorium atq; ſeridis ſpecies, inter quas vulgaris Scariola refertur, Sonchos, cicerbita, oxalis, hiracium, vbi calida intemperies noxã infert, mirifice auxiliantur, vbi

Mirabilis Deus in operibus ſuis.

Herbæ ſingulis membris conſecrata.

Membra ſibi ſalutaria alliciunt.

Epati quæ conferunt. vero frigida affectio huic viſceri ſubeſt, aniſum, abſinthium Ponticum & vulgare, caſſuta: Felli, rhabarbarum, chelidonia, ſcammonium, quæ flauam bilem deorſum, ac partem ad inteſtina, partem ad veſicam propellunt. *Spleni quæ conferunt.* Spleni qui velitibus ac curſoribus morā iniicit, vbi intumeſcit hemionitis, aſplenium, phyllitis, hoc eſt, vulgaris ſcolopendria, polypodium ſeu filicula, capparus, tamaricæ amygdalæ amaræ, nuclei perſicorum, in exgurgandis excrementis, ac conciliando huic viſceri robore adminiculantur. Stomacho ac ventriculo mentha, macer, maſtiche, zinziber, quicquid ex his poſſit confici. *Cerebro quæ conueniunt.* Cerebro roſmarini flos, acorus germana, Virgiliana amaracus ſampſuchus, vulgo maiorana, & betonica. Stœchadis vtraque ſpecies, nux muſcata, Pæoniæ baccæ & radix, fruticulus qui viſcus dicitur. *Pectori amica.* Pectori ac pulmoni hyſſopus, ſatureia, thymbra, marrubium, tuſſilagio, ſcabioſa vel pſorą, glycyrrhiza, hordei decoctum, vuæ paſſæ. *Cordi quæ accommoda.* Cordi crocus, cinnamomum, margaritæ ſeu vniones, roſæ rubentes, citria mala, corallum, hyacinthus, aurum, caryophilli, ceruini cordis os, panis recentis etiam odor, vinum generoſum & meracum, quo cor exhilareſcit ac recreatur. *Renibus quæ conueniunt.* Renibus, ſaxifragia, empetrum, crithmon, lithoſperma, vulgo milium Solis, veſicaria, ſolani ſpecies acino in ceraſi ſpeciem rubenti atque orbiculato, daucus, apium hortenſe. *Vtero quæ apta.* Vtero vero parthenium, vulgo matricaria; quod vuluam extergat à ſordibus, ſapina, calamentum, pulegium; cunila, thymbra gallitricum, vulgo *Scerley*. Sic quędam in remotiſſimas, intimaſq; partes penetrant, *Neruis quæ auxiliantur.* atque ad neruos deferuntur: vt hermodactylus, verbaſcus odoratus, vulgo herba paralytica, erythrodanum ſeu rubea quæ oſſa pecudum ſandicino rubentique colore imbuit, ſi quando herbam virentem depaſtæ ſunt, intacta etiam radice quæ rutila exiſtit: quod etiam in elixis decoctiſque eius pecoris carni-

bus perſpici poteſt, & in ouis quæ rubicundo colore radicis huius decocto vocātur, vt glaſto, vulgo *VVeel*, cæruleo: cartamo, croco & ochra luteo. Sic quod ſuccinum marinum vocant, aut ſperma cœti, vulgo *VValſcot*, oſſa fracta, rimoſa, fiſſa, hiantia, ferruminat ſeu conſolidat, cui medicamento eam vim ineſſe experior, vt ſolidas etiam pyxides, quibus aſſeruatur, penetret ac roſido quodam madore aut ſudoriferis guttis irriget. Sic piſſaſphaltum factitium, quod Arabes mumiam vocant, ad caſus, plagas, ruinas, ad loca rupta, contuſa, confracta, diuulſa præclare adhibetur: ſiquidem reſinata illa cum carnibus oſſibusque humanis cōcretio, ob ſtactes, myrrhæ, aloes, croci, aliorumque aromatum mixturam, qua obrui ac conditi heroum cadauera ſolent, quod in Chriſti corpore factitatum legimus: ſolidandi abſtringendique vim conſequitur. Sic e diuerſo quædam diaphoretica, hoc eſt, diſcuſſoria vi humorem reſoluunt, ac ſudorem prouocant. Nonnulla genuina inſitaq; facultate vrinam moliuntur, ac calculos atterunt, vt petroſelinum ſeu apium domeſticum vel hortenſe, daucus, ſeſeli, ammi, lapis Iudaicus, ſanguis hirci, liguſticum compluraque alia. Quædam oculis viſum acuunt, vt euphragia, fœniculus, chelidonium, ruta. Alia præſentanea vi venenis obſiſtunt, vt zedoarium, laſſerpitium, ſcordium, allium, theriaca, mithridaticum: tum alia quædam Galeno miris encomiis decantata. Quædam vi ſpecifica ſeu occulta proprietate, non elementari qualitate ſuccum ſibi familiarem expurgant. Sic radix Pontica, vulgo rhabarbarum, & ſcammonium flauam luteamque bilem educit. Sena, polypodium, epithymus, helleborum atram & ſuccum melancholicum, Cuicos, vulgo cartamus agaricus, mercurialis, eſula, & ſeptem Tithymali ſpecies pituitam & aquoſos humores. Fumaria, caſſia, cylindracia, vulgo fiſtularis viola,

Succinum marinum.

Mumia fracturis apta.

Quæ vrinam moliuntur.

Quæ venena depellant.

Ad Piſonem.

Quæ bilem expurgant.

Melancholiæ incommoda.

Quæ pituitam exturbant.

Sanguinem defecantia.

pruna Damaſcena, bugloſſus ſanguinem à fœculenta eluuie expurgant: Omnia autem medicamenta, quæ purgandi vi pollent, ſimilitudine totius ſubſtantiæ, vt Galenus teſtatur, atque oculta proprietate formaque ſpecifica, hæc ipſa perficiunt. Non enim virtus elementaris, quæ conſiſtit in calidi, frigidi, ſicci & humidi temperamento efficit, quod medicamentum vomitum excitat, ac vel hunc vel illum humorem educit: ſed ſimilitudo totius ſubſtantiæ, quæ caloris impulſu ac cœleſti vi incitata humorem ſibi familiarem & affinem ad excretionem impellit. Sic Galenus attractionem, ſubſtantiæ ſimilitudine fieri aſſerit, qua indicat ſimilitudinem quandam ac cognationem ineſſe vtriſque ſubſtantiis & eius quod purgat, & quod purgatur: porro cum quod purgatur pituita ſit; id quod expurgat, pituitoſum ſit neceſſe eſt: quo indicat inter humorem ac medicamentum ſimilitudinem eſſe ac conuenientiam, naturæq; conſenſum, qui qualitatibus primis non aſſcribatur, ſed ſubſtantiæ. Alia itaq; ratione herbarum vires explorandæ ſunt, quæ qualitatis vi, hoc eſt, caliditatis, frigiditatis, aut humiditatis ac ſiccitatis ratione aliquid efficiunt, & quæ totius ſubſtantiæ proprietate, effectuque cœleſti, ſeu influxu ſiderum ſuam vim in corpus exſerunt. Illæ enim quæ corporis qualitatem immutant, ratione ac iudicio explorandæ: illæ vero quæ quantitatem atque exuberantiam humorum expurgent, experientia atque vſu quotidiano eruendæ. Ita in prioribus iudicium & delectus: in poſterioribus experimentum exigitur: quorum alterum, vt Hippocrates ait, difficile, alterum fallax & periculoſum. Sic purgantia medicamenta & quæ humores è corporibus exturbant, aut deniq; venenata, quæ corpori pernitioſa ſunt & infeſta, quibus nonnullæ gentes, vt aliæ ferro, in corpora illorum, quos extinctos cupiunt, graſſantur, vſu & experientia exploran-

Simplicium lib. 3.

Alius qualitatis in herbis effectus, alius ſubſtantiæ.

Simile ſimili gaudet.

Ratio & experientia exiguntur in artibus.

ploranda ſunt, non enim caliditatis ratione id efficiant; alioqui piper, cardamomum tale quiddam præſtarent, ſed inſita vi ac genuina proprietate. Cui ſententiæ Hippocrates aſſentiri videtur, cum inquit, Pharmacum cum in corpus ingreſſum eſt, primum id quod omnium ſibi maxime ſecundum naturam familiare, cognatum, ſimile, affine eſt, attrahit atque educit, deinde reliquos etiam humores agitat, eoſq; ad excretionē impellit. Vt enim ſtirpes quæ ſibi maxime naturali propinquitate coniuncta ſunt alliciunt, eoque ſucco fruuntur, atque in alimentum tranſmutant: ita quoque medicamenta quæ expurgandis humoribus ſunt deſtinata ad ſimilia deferuntur, eaque vel per infernas vel ſupernas partes exturbant. Quocirca nemo vt anile ac ridiculum reſpuat quod aſſerimus, ſuo cuique membro peculiares herbas eſſe conſecratas atque addictas, cum Cantharides quibus eſt natura exulceratrix, ſi foris cuti admoueantur, nullas partes internas, Galeno teſte, præter veſicam exulcerent, adeo vt per ſtomachum & ventriculum inoffenſe ac citra læſionem deferantur, per hepatis meatus ad veſicam penetrent, nec vlli parti, præterquam veſicæ exulcerante vi infeſti ſint. Sic ſuccus papaueris nigri, cicuta cordi ac cerebro: Lupus marinus pulmoni perniciem adfert: quanquam omnia venena, niſi vomitu excutiantur, aut antidotis, retundi atque hebeſcere contingat, ſenſim ad cor penetrant etiam foris admota, quod rabidi canis morſus & ſaliua, quæ vulneri inhæſit, cōmonſtrant: nam penetrabili vi, eroſa primum cute, ad præcipuas partes vires deuehitur, ac rabiem concitat. In ſimiles cauſas referri debet, quod magnes, ferrum gagates & ſuccinum feſtucas & quiſquilias, aliaque venti ludibria allicit. Siderum quoque influxus in res ſublunares infernaſque viam ſuam efficaciter exſerit. Sic Mars flauam bilem concitat. Sa-

Lib. de natur. human.

Simile à terra & ſemine.

Canthariaes exulcerant.

Ad Piſonem.

Venena etiam foris admota cor petunt.

Siderum vis humoribus incumbit.

turnus melancholiam exaſperat, Luna pituitæ incremento eſt, Sol & Iupiter ſanguini dominatur. Planetarum quoque vis metallis, lapidib⁹, gemmis, herbis ac ſtirpibus omnibusque ſubterraneis incumbit, auro, argento, æri, ferro, plumbo, ſtanno, & quicquid è terræ latebris, vel in vſum & commoditatem, vel in luxum & delicias erui ſolet; quorum quoque vires & incrementa à peculiari aſtro conſequitur.

Siderum vis metallis incremento eſt.

Sexum ineſſe ſtirpibus, atq; alias aliis affici.

CAP. X.

VT homines non eodem ſunt erga omnes affectu atque animi propenſione, tametſi id naturæ ordo ac communis vitæ conditio exigat, ſympathia quadam, hoc eſt, mutuo conſenſu erga pleroſque afficiuntur, illosque habent deuinctiores: ab aliis vero latenti tacitaq; atque arcana diſcordia diſſident, ac diuelluntur, nec ſuſtinent in vllam vel amicitiæ, vel familiaritatis partem adſciſci: Sic ſtirpes & inanima quædam, inſita occultaque naturæ inclinatione nonnulla fouent & amplexantur, alia hoſtili odio auerſantur ac refugiunt. Vt enim ex innumeris pauca referam. Argentum viuum auro ita afficitur, ſeſeque illi ſic circumuoluit, vt nullus eius metalli color appareat, adeo, vt niſi igne atque aqua forti eximi exterique non poſſit, ac priſtino nitori reſtitui. Magnes ferrum rapide ad ſe allicit, niſi oleo oblitus ſit, nam tunc ob læuorem reſpuit, nec eius vis in ferrum penetrat. Succinum, gagates, adamas attrahendis paleis ac feſtucis delectantur, omniaque præter ocymū, vulgo baſiliſcum, ad ſe rapiunt. In animantibus Delphinus piſcis incredibili erga homines, atque præcipue impuberes, eſt affectu, illisque colludere geſtit, ac miris blandimentis gratificari. Lacerta, vulgo *Ectiſſe*, viridanti ac procero tergo, conſpecto homine, mire geſticuloſa eſt, caudæque agilitate, ac crebro motu & canis animal domeſticum, pueriliter blandi-

Amicitia & inimicitia rerum.

Argentum viuum auro afficitur.

Magnetis natura.

Succini natura.

Delphini in hominē amor.

Lacerta erga hominem ſtudium.

Blanditur, atque à latitante in herba ſerpente tuetur. Elephantus hominis conſuetudine vnice frui exoptat, illique in omnibus (modo blandius compellatur, nec acrius inſtes) obſequitur, atque ad quiduis paratus eſt, aliàs calcitroſus & retrogradus. E diuerſo lupus cum homini, tum omnibus animantibus inhiat. Crocodilus, de quo prouerbium, Crocodili lacrymæ, homini inſidias ſtruit, ac deuoratum deceptumque deplorat. Hiæna quæ inſidioſa calliditate atq; aſtutia vocem hominis imitatur, eumq; dilacerat. Ceraſtes corniculis armata bellua tribui Dan adſcripta, draco, hydra, dipſas, cuius morſus, ſiti atque inexplebili bibendi auiditate, hominem excruciat. Coluber aſpis vipera, ſcorpius; multæ aliæ nocentes beſtiæ homini potiſſime inſidiantur, atque venenatos morſus ac lethiferos aculeos infigunt. Vtitur autem plerumque Deus horum miniſterio ad caſtiganda hominum ſcelera, cum illius verbo ac voluntati minus obſequuntur. Cuius rei multa exſtant documenta in Bibliorum hiſtoriis. Cæterum herbis quoque conſenſum ineſſe ac naturæ cógnationem, denique diſſidium ac diſcordiam plurimæ demonſtrant. Siquidem cucumeres aquam appetunt, eaq; affluentius irrigari poſtulant, adeo vt ſi paulo remotius ab hac abſiſtant, eo repant atque enitantur. Econtra oleum reſpuunt atq; auerſantur, eoq; perfuſi gracileſcunt atque emoriuntur. Vitis vero in oleæ confinio conſtitui gaudet, atq; eius inſitionem adimit, illique maritari exoptat. Quercus vero & olea inter ſe aduerſiſſimæ, tanto & tam pertinaci odio diſſident, vt ſi altera alterius ramos attingat, incurueſcant ac retorti reſiliant, alioque ſe inclinent. Sic vitis à lauri vicinitate abhorret, quoniam hæc vmbroſa ſit, ſuaque caliditate illius incremento officiat; pari eſt affectu erga Braſſicam, quæ Caulis nomine vulgo innoteſcit, quod ſuccum terræ depopulatur, quo deſtituta

Elephanti in hominem obſequium.

Crocodili lachrymæ prouerbium.

Geneſ. 45.

Deus noxiis beſtiis homines vexat.

Num. 21.

Deuter. 8.

Ezech 5.

Herbis cognatio & affinitas.

Cucumerum natura.

Vitis oleæ amica.

Quercus oleæ aduerſatur.

Laurus viti inimica.

Braſſica viti inimica.

vitis areſcit, vtraque enim ſtirps humoris eſt præauida. Ita ſtirpes aliæ aliarum affinitate & cognatione delectantur, mutuoq; ramorum aut coliculorũ amplexu recreantur: aliæ auerſæ ſe ſubducunt, nec vlla ratione vniri ſuſtinent: Sic reſinata quædam & quæ pingui ſubſtantia conſtant, inter ſe conſentiunt; hinc pix oleo eluitur, etiamſi veſtes ſericæ, holoſericæ ſeu villoſæ, quæ ſlueta vulgo vocantur, deniq; coccinæ, oſtrinæ, vermiculatæ; quæque purpura ac murice tinctæ ſunt, ex ea næuos ac maculas contraxerint. Omnia enim huiuſmodi inquinamenta ac ſordes butyrum ac oleum tam nitide eximunt atque emaculant, vt ne veſtigiũ quidem vllius lituræ appareat. Sic Smegma & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione niteſcunt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancido, cineribus piceæ arboris conficiuntur. Atqui qui inter tot ſtirpium genera tantus eſt conſenſus & conſpiratio, vt inuicem ſe amplexari ac tetigiſſe geſtiant: ita inter eiuſdem ſpeciei herbas, ſexus diſcrimen deprehenditur. Eſt enim inter has coniunctio, & quaſi quædam coniugii ſocietas & cõmunicatio, ſic vt plantæ in alterius cui afficiuntur, confinio conſtitutæ ſpecioſius adoleſcant, ac ſint cum fructu tum frondium pompa ſpectatiores: langueſcant vero & contrahantur ac nonnunquam intercidant, cum ab iis diuulſæ ſunt ac diſſociatæ. Atq; hinc emerſit, quod herbæ quædam, aliæ maris, aliæ fœminæ nomine deſignentur: fœminæ quidem quæ minus habent virium ac roboris, frigidaque atque infœcunda humiditate imbutæ ſunt; quo fit vt ſuo tempore floreſcant quidem, ſed propter caloris inopiam aut debilitatem fructu baccis, acinis, ſemine deſtitutæ ſunt; ita quæ poſt floſculorum defluuium nihil tale exhibent: ſed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturæ impotentiam non perficitur in fœmine-

Pix oleo eluitur.

Butyrum & oleum ſordes eximunt.

Sapo vnde conficitur.

Sexus in ſtirpibus.

Quæ herba fœmina, quæ mas.

Frugiperdæ ſtirpes.

mineum ſexum referuntur: Maris vero nomine inſcribuntur, quæ magis ſpectabiles ſunt ac ſpecioſæ, pompaque atque apparatu foliorum ac frondium luxuriant, tum ſpectatiſſime adoleſcunt, ipſaque maturitate fructum ac ſemen proferunt, quo propagari poſſint, ac reuiuiſcere, quod ipſum alteri ſexui denegatum eſt, niſi forte maris vicinitate blandoque amplexu fœcunditatem adſciſcat, illique maritata in ſemen & fructum protuberet atque intumeſcat, quod in palma perfici Plinius teſtatur. Siquidem fœmina afflatu halituque promanante à maſculo concipit ac fertilis fœcundaque efficitur: nutante ac prona blandiorib⁹ comis, in marem fœmina, qua ſterileſcit maſcula arbore exciſa: itaque non ſine maribus gignere fœminas Arabes confirmant, concepto flore ac lanugine, aut aliquando puluere inſperſo fœminis. Simile enim quiddam huiuſmodi ſtirpibus euenit, quod gallinis, quæ oua quidem abſque galli opera edunt, ſed quæ animari formarique in pullos nequeat, quãtumuis gallinæ incubitu foueantur atque incaleſcant. Nec diſpar eſt ratio in mulieribus, in quarum vteri conceptaculis ex ſanguine ac ſeminalis excrementi confluuio maſſas quaſdam conglobari ac concipi contingit citra viri miniſterium aut adminiculum, ſed quoniam virile adiumentum deſideratur, ac cauſſa efficiens quæ formam ac vitam miniſtrat, ſpirabilemque vim confert, abeſt, tota illa concretio ac congeries informis eſt atque inanimata. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non minus, quam animantes, quæ lubrico vdoque ſemine ſe propagant, generandi vim ac vitalem ſpiritum aliæ in alias transfundunt, mutuoque complexu ac concubitu fruuntur, atque idipſum tacito quodam naturæ conſenſu, ac latenti occultaque inſpiratione quam ab aëris ſoliſque calore conſequuntur, ac genitali mundi ſpiritu, quo ſtirpes vireſcunt, fouentur, ger-

In herbis affectus venereus.

Lib. 3. cap. 4.

Palma natiua vis.

Simile à gallinis & fœminis quibus mas deeſt.

Fœminæ informes maſſas edunt.

Spiritus mundi omnia fœcunda præſtat. minant, animantur, florent ac ſemina fructusq; concipiunt & proferunt, quæ vis toti mundo, omnibusque eius partibus infuſa eſt, qua cuncta continuata perenneque ſerie ſubſiſtunt. Scite itaque Theophraſtus, *Lib. 3. cap. 9.* tum alii rei herbariæ indagatores in marem ac fœminam ſtirpes diſcriminant, ratione qua ſemine fructuque fœcundæ ſunt aut effœtæ & ſteriles. Sic Pæonia maris nomine inſignita dehiſcentibus ſenſim corniculatis folliculis ac ſiliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubentibus ac coccineis ſpectabilis eſt, atque oculos reficit non ſine præſentanea expurgandæ epilepſiæ efficacia: quo blandimento fœmina deſtituta eſt. *Pæonia ſemen ſpectatiſsimũ.* Mandragora quoque fœmina vel ſterilis eſt, vel fructu exili. *Cantic. 7.* Maſcula vero amabile blandumq; atque odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello aſſimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel paſſa eſt Liam Iacobi Patriarchæ cõcubitu potiri, *Geneſ. 30.* quo vt Eccleſiaſtici quidam ſcriptores opinantur, fœcunda effici poſſet & conceptu impleri. *Auguſtinus in Geneſin.* Cui rei nulla mihi naturalis ratio ſubeſſe videtur, nec veriſimile eſt Mandragoram ſterilitatem expugnare cum inſigniter refrigeret, niſi forte calido atq; æſtuanti, torridoque vtero, quem conceptui in idoneum, vt etiam impenſe humidum teſtatur Hippocrates, prodeſſe ſtatuas, illumq; ad temperiem reducere, vel etiã quod ſomnifica vi ac ſoporata, retinendi ſeminis vim vuluæ conferat. *Mandragora an conceptum perficiat.* Huiuſmodi etiam ſexus diſcrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multiſq; aliis obſeruari poteſt, quarũ quæ maris nomine deſignantur, floribus, fructu, ſemine fœcundæ ſunt: quæ vero fœminæ ſterileſcunt, atque effœtæ conſpiciuntur. Inter ſylueſtres quoque & vrbanas ſeu hortenſes cura atque induſtria hominum excultas nuſquã non tale diſcrimen ſpectatur, ſic tamen vt ſylueſtres & quæ ſponte emergunt, cultu edomitæ in vrbanas ac domeſticas tranſeant. Vt enim

enim ruſticus quamlibet impolitus & rudis, ſi in aulam transferatur, cultisque veſtibus adornetur, ac victui delicato aſſueſcat, diutino vſu & conſuetudine in aulicum, virumq; generoſum tranſit, licet aliquādo nonnulla ruſticani incultique hominis veſtigia ſe proferant, ita quoque herbæ agreſtem conditionem, naturamq; ſylueſtrem exuunt, culturæ beneficio atque hominum induſtria. Econtra vrbanæ atque hortenſes ſtirpes ſilueſcunt ac degenerant, niſi diligens cura iis adhibeatur, nō ſecus, quam generoſi aliquot proceres, qui inter ruſticanos homines verſantur, frequenti inurbanorum commercio, ab auita nobilitate, à moribus ingenuis, à liberali educatione, ab heroica maieſtate, à vitæ comitate deſciſcunt, atque ab humano ciuilique cultu ad feram atque agreſtem viuendi conditionem deuoluuntur. Et quemadmodū hortēſes herbæ ac frutices ſpectatiores ſunt induſtria cultuque hominum, atque magis niteſcunt, quā ſylueſtres: ab iſtis tamen emerſerunt ac propagatæ ſunt, ita vt in eaſdem rurſus deficiant niſi excolantur. Ex his coniecturam facito ſtudioſe lector, quid cum in rebus omnibus, tum in homine potiſſimum momenti adferat, cultus atque educatio, quid corporis ac tuendæ valetudinis cura, vt vtriuſque partis ſalus & incolumitas ſubſiſtat ac conſeruetur, qua profecto nihil homini obtingere poteſt optabilius.

Simile à ruſtico.

Simile ab aulico qui in ruſticum degenerat.

Herbæ ſylueſtres priores hortenſibus.

Ab herbis ad homines reducenda cultura.

Murænæ quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exſiccatæ tædæ atq; ardentis facis vicem vſumq; præbent ſi accendantur.*

CAP. XI.

MVrænæ, Lampetris quæ à ſugendis lambendisque petris hoc nomine appellantur, forma figuraque corporis ſunt affines, licet magnitudine impares, piſculi lubrici, longo tereti que corpore, minutis illis anguillis quæ Belgis *Æl* vocantur (nam *Ralinck* procerior eſt), aſſimiles ſeptem foraminibus

Lampreta vnde nomen ſortita.

Murænæ deſcriptio.

læua parte diſtinctæ. Porrigitur autem iis piſciculis à capite ad caudam non ſpina, vt reliquis ſed neruus cartilagine mollior, quo flexuoſo ac viuaci agilitate ſcil. conuoluunt, agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt, dilatant, ſubſiliunt, geſticulantur, prorepunt, ac ſerpendo progrediuntur. Nam ſpiritus vitalis in extrema caudæ parte conſiſtit, qua perimuntur potius, quam contuſo capite. Belgis autem *Pricken* vocantur, quoniam acuminato roſtro nauium tabulatis, naſſis, ſagenis, hominumque corporibus morditus adhæreſcant, vt hirudines, atq; omnia documento ſæuitiæ, morſu appetant, pugnent, ſtimulent, decerpant, dilanient: ſic quod ſtimulos admoueant, atque aculeatos dentes infigant, *Pricken* vocantur. Piſciculus hic experimentum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opinor, obſeruatum; cui etiam naturalis ratio ſubeſt, ac fidem factura eſt, ſi experiri libeat. Præbet enim piſciculi hoc genus, quod inuerſæ candelæ formam ac ſpeciem exhibet, faculæ aut funalis accenſi vſum ac commoditatem, vbi in hypocauſto aut vaporario exſiccatur, vt mos eſt Belgis haleca ſeu triſſas atq; haringas, ſalmonem, ſuccidiam, pernas, armos ouillos, coxendices, petaſones, tomacula, farcimina fumo indurata, aut Aquiloni, rigidoque alicui vento expoſita in multam æſtatem aſſeruare; itaque admotus igni piſciculus, aut fomite aliquo accenſus, vt ſunt ſtipulæ aut ſtramenta quædam ſulphure oblita, quorum commoditate candelas ſebaceas, cereas, tædas, funalia accendimus, flammam confeſtim concipit atq; inardeſcit, eoque tanquam face accenſa, diſcuſſis nocturnis tenebris ædes paſſim collucent in heri, ac familiæ, vernarumque miniſterium. Cum autem reſinata quadam pinguedine imbutus ſit, atq; ambiente adipe vndiq; perfuſus ac cõſtipatus, ita vt etiam in craticula toſtus, anguillæ more, citiſſime flammam concipiat, ac tractantis digitos

Muranis in cauda ſpiritus vitalis.

Murana exſiccata inardeſcunt.

adurat

adurat, in fumanti camino exſiccatus, congeſtis bituminoſis glebis & ceſpitibus, non minorem commoditatem, quam candelæ aut funalis accenſi flamma exhibet. Cum enim neruus, qui ſpinæ loco illi per tergum producitur, elychnij, hoc eſt, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam baſi erectæ flamma incumbit, illiq; fomitem miniſtrat concreta pinguedo: ac ſæui ambientis incruſtatio, fit vt igni aut flãmæ admotus, luminoſa facie cœnacula illuſtrat, tametſi propere liqueſcat, nec tam diuturnum eius rei vſum præbeat, quam candelæ ex bubulo ouilloque adipe confectæ, quæ minus diffluunt, ac ſerius abſumuntur. Quocirca vbi funalia, tædæ, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaque luminaria deſunt in horum inopia, piſciculi huius vſu & commoditate vti licebit, præſertim ſi eo tempore ſint exſiccati, quo adipoſi efficiuntur & pingueſcunt, quod ineunte vere ipſoque Martio ac Aprili fieri conſueuit, denique appetente autumno, hoc eſt, duobus æquinoctiis, quibus nullus caloris aut frigoris exceſſus eſt.

Murana ſpina neruus eſt, non os.

Murena quo tempore pingueſcant.

De ouo à gallo edito, & qua ætate, atque annorum decurſu id proferat, denique quid ex ea progeneretur: tum de lapide Gallinaceo, & Ætite gemma.

CAP. XII.

GAllus inter cicures & manſuetas alites præ cæteris animoſus, atque erectà rubentiq; criſta in vertice inſignitus, crocitante ſonitu, plauſuque alarum, leoni ferarum generoſiſſimo atque impauido formidinem terroremque incutit: hic tanto virium robore creditur, vt non facile ſubigendis gallinis defatigetur aut laſſeſcat, quamlibet id ſæpius factitet. Et cum omne animal à coitu, peractaque venere contriſtari ſoleat, atque animo contrahi, ſolus hic exhilareſcit, ac cantu alacritatem ſpiritus teſtatur; vbi vero decrepitus eſſe incipit, ac ſenectute confici, quod nonnullis ſeptimo, nono, aut ſummum decimo-

Gallus leoni formidabilis.

Venus omne animal mæſtum efficit, præter gallum.

Gallus quo tempore ouum edit.

quarto euenit, pro virium vel robore vel imbecillitate aut etiam concumbendi aſſuetudine, qua nulli nō animantium naturæ vis deijcitur atq; eneruatur, ouum profert æſtiuis menſibus, ac Caniculæ ſideris exortu, ex putrefacto, opinor, ſeminis excremento, aut humorum colluuie conflatum, forma nonoblonga, vel ouali, vt gallinis aſſolet, ſed rotunda atque orbiculata, colore modo luteo, buxeo, flaueſcenti, verſicolore, lurido, ex quo produci baſiliſcum, Latine regulum nonnulli opinantur, venenatam beſtiam, ſeſquipedali magnitudine triplici frontis apice, tanquam regio diademate inſignitam, erecto, infeſtoque corpore, atq. oculis vibrantibus, quibus obuios halitus contagione conficit. Vulgus in tota Europa ea opinione eſt imbutū, vt ex hoc ouo baſiliſcum prodire ſtatuat, ſi quando à rubeta ſeu bufone fotū ſit: quod an fabuloſum & cōmentitium, non auſim certo pronuntiare: hoc tamen experientia comprobatum habeo: gallum incubatu idipſum perficere. Ita noſtra memoria in ciuitate Zirizæa, atq. inſulæ huius ambitu duo annoſi galli ægre etiam fuſtibus abacti, ab oui incubatione abigi depelliq. potuerunt: ita quoniā ciues eam perſuaſionem concepiſſent, ex huiuſmodi ouo baſiliſcum emergere, ouum cōterere ac gallum ſtrangulare viſum eſt: Qđ autem gallus ouum conci piat, ſuoq; tempore, hoc eſt, vndeuigeſimo die rupta teſta excludat, inquiſitione dignum. Ego ex conglobata intus concretione putri. ac calore alitis circumfuſa teſta tale quiddam prouenire imaginor, præſertim cum à concumbendi vſu & conſuetudine deſueſcit; tunc enim excrementum intus cohibitum coagulatur atque indureſcit in ouum, quod vbi vel ab ipſo gallo, vel alio animante foueri contingit, venenatus ex eo vermis, aut alia quædam virulenta beſtia producitur, quam baſiliſci nomine deſignant, quod ſerpentis genus Aphricæ, alijſque prænis ac ſiticulo-

Baſiliſci deſcriptio.

An à galli ouo baſiliſcus prodeat.

Rei geſtæ narratio de galli ouo.

Gallo vndè concretio oui.

ſis

ſis regionibus peculiare. Vt autem lumbrici & vermes humanis corporibus innaſcuntur, atque ex humorum putredine, caloris beneficio animātur ac viuacem agilitatem concipiunt, vt veſpæ, ſcarabæi, erucæ, muſcæ ex fimo bubulo, aliiſque putridis humoribus enaſcuntur, curculiones in tritico, teredines in ligno, glande, nucibus, auellanis, caſeo caloris atque ambientis aëris miniſterio ſcaturiunt: ſi ex hoc ouo venenoſus vermis, aut alterius generis nocens monſtroſaque beſtia, baſiliſco non abſimilis erumpit, quę contactu, afflatu, halitu, exſpiratione, ſibilo, obuiis infeſta ſit atque exitioſa. Sic ex ſpinæ humanæ putrefacta medulla anguem progenerari memoriæ proditum eſt. Naturam autem ac cōditionem baſiliſci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clariſſimi quique ſcriptores depingunt, eoque accuratius, ꝙ viſu, halitu, ſibilo eminus infeſtus ſit, ac mortem inferat: cū alii ſerpentes, niſi cominus contactu ac morſu, ſparſoque veneno corpus inficiant. Sic Lucanus cum multa ſerpentum genera deſcribat, tum baſiliſci naturam his verbis proſequitur:

Simile à vermiculorum natura.

Anguis ex ſpina hominis.

Lib. 9.

Ante venena nocens late ſibi ſubmouet omne
Vulgus, & in vacua baſiliſcus regnat arena,
Sibilaq́, effundit cunctas terrentia peſtes.

Quo indicat regulum viſu obuios quoſq; percutere, ac venenoſo halitu inferre mortem, antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autem vulgus exiſtimet, ac ſerio ſibi perſuadeat, in noſtris regionibus tam pernitioſum nocentemque ſerpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquam in ſubterraneis antris, ac ſpecubus baſiliſcos inferre mortem hominibus, ſi quando in ea loca ſe conferant, anile cenſeo; cum halitus viroſi pædor ſitus, graueolentia, fœditas quæ à terris horridisq; locis emanant, ſpiritum intercipiant, atque hominem nonnunquam ſtrangulent, quod etiam aliquando

venenatas beſtias, quæ in huiuſmodi latibulis deliteſcunt, perficere non eſt, quod quis ambigat. Teſtantur ſcriptores quidam eruditi in Saxonia Baſiliſci quoddam genus ſylueſtre paſſim conſpiei, capite acuminato, colore flauo, longitudine dodrantali, h.e. trium palmarum, inuſitata craſſitudine, ventre maculoſo, multisq; candidis punctis inſignito, tergo cæruleo, cauda turbinata atq; incurua, hiatu rictuq; oris, pro corporis proportione, immenſo, qui ſerpentes, an inter Baſiliſcos referri debeant, non auſim certum pronuntiare, neque enim impune ſe illis opponerent agricolæ, qui intrepide fuſtibus ac tridenti vel furca illos adoriuntur, nulloq; percepto incōmodo, aut halitus contagione conficiunt. Sunt autē aliquot ſerpentū genera, quæ caulas & ſtabula funeſtant, atq; armentis veneno infeſta ſunt, nempe hydra, aſpis, coluber, vipera, baſiliſco nocendi feritate ac malitia affines. Quod venuſto hoc carmine expreſſit Virgilius

Baſiliſci ſylueſtres.
Baſiliſci in Germania.
Georg. 3.

Sæpe ſub emotu præſepibus, aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit.
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & umbra,
Peſtis acerba boum, pecoriq; aſpergere virus:
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squammea ſublato, conuoluens pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus aluum,
Stagna colit, ripisq; habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terraq; ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum, ac flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aſperq; ſiti, atque exterritus æſtu.
Voluitur ad ſolem & linguis micat ore triſulcis.

Hæc & pleraq; alia ſerpētum genera non deeſſe Germaniæ exiſtimo, vt etiā aliquam Baſiliſci ſpeciem, ſed quæ non tā exitiali ac peſtifero veneno imbuta ſint, quam q̄ in Aphrica torridisq; regionibus nidulantur ac ſtabulant. Ab horum ſæuitia atque immanitate

ſacratiſſimi olim vates multis locis appoſitiſſimas ſimilitudines deſumſerunt. Siquidem Eſaias ad Baſiliſci partum alluſiſſe videtur, cum inquit: Concepto facinore nequitiam pepererunt, oua aſpidum, ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum eſt, erumpet in regulum. Quo indicat illos in re nihili, nulliuſque momenti anxie laborare: & quidquid moliuntur, noxium eſſe ac damnoſum: doctrinam quoque eorum plenam eſſe virulentis, ac venenato halitu pernitiem adferre auditoribus: obiter quicquid ab iis prodit ac promanat, vt à Baſiliſco ac venenoſis beſtiis, exitiale eſt & pernitioſum. Salomon quoque vini intemperantiam, quæ mentem in furorem ſubinde rapit, ac lethaliter afficit, noxiis infeſtiſque ſerpentibus comparat: Non intuearis, inquit, vinum, quando flaueſcit, & cum ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, at in poſtremo mordebit vt coluber, & tanquã regulus venena diffundet. Vt autem lupus obuiis vocẽ adimit, aut raucedinem afflat, halitus, qui ab eo promanat, contagione: ita quoque baſiliſcus afflatu ac ſibilo, tanquã emiſſo iaculo, paulo etiam remotiores conficit. Nec ſolum homini, reliquiſq. animantibus inſidiatur atq; infeſtus eſt, ſed etiam fruges ac ſata contactu ſuo fœdat ac polluit. Nec eſt vllum animantis genus, quod aduerſus hunc ſerpentem ſubſiſtat, niſi muſtela, quam Belgæ *een VVeſel* vocant, quæ rutæ eſu munita atque armata, intrepide illum aggreditur, atque extra cauernas ac latebras, in quibus deliteſcit, protractum conterit: & niſi muſtela demortuo ſerpente confeſtim ſe ſubducat, paſtuque rutæ rurſus reficiatur, ipſa quoque ex aëris ambientis contagione ac fœditate ſuffocatur. Quocirca non inconſulte faciunt, qui in cultura hortorum huic herbæ præcipuum locum attribuunt, cum præſentanea vi venenis obſiſtat, nec vllum

Cap. 95.

Eſaiæ locus explicatus.

Prouerb. 28.

Simile à lupo qui vocem adimit.

Muſtela Baſiliſco hoſtis capitalis.

Plin. lib. 8. cap. 21.

Ruta vis.

tracta à collo Ætite gemma, eaq; admota femori interna parte non procul à pube leuem placidumque partum conſequuta eſt: itaque matronis ſalutarem eius gemmæ vſum indicaui, & quando vel pectori vel fœminibus applicare conuenit. Qua autem vi iſta perficiat, ſi quis forte requirit, diſcendiq; eſt auidus: ego attrahendi facultate tale quiddam præſtare cenſeo, eadem qua magnes ferrum, gagates & ſuccinum feſtucas ac paleas allicit, quod nemini abſurdũ videri debet, cum vterus exquiſita ſentiendi vi polleat, atque rebus odoriferis ita afficiatur, vt ſi eas naribus admoueri contingat, aſſiliat, ac ſurſum enitatur, adeo vt ſuffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat, niſi confeſtim amoueantur, & infernis pudendisque partibus applicentur, propere enim deorſum retrahitur, ac reſilire incipit. Quocirca prægnantes, & quæ geſtant vterum, ſuperne fragrantiſſima quæque exigunt, quo ſpiritus recreentur & fœtus ſurſum enitatur, aliis autem quæ pruriunt, ac viri deſiderio tenentur, graueolentia fœtidaque naribus, pubi vero & femoribus ſuaueolẽtia applicanda, præſertim vbi in vteri ſuffocatione ſtrangulantur. Quod ſi deorſum feratur vulua ac concidat, inferne, quæ tetri odoris ſunt, alliganda, ſuperne quæ grato ſuauiq; afflatu collapſos ſpiritus erigant. Quod ſi ſecus ac præpoſtere iſta tententur, exaſperari malum contingit, ac grauiſſime hunc ſexum affici, niſi viris ſubiiciantur, ſic vt præter acerrimos dolores, animi deliquio periclitentur.

Vteri natura.

Quibus fatida, quibus odorata admouenda.

De mulierum natura, conditione, moribus: & cur is ſexus, vbi incanduit, acriores, quam vir, iras cõcipiat, acrixetur enormius, multisq; aliis affectibus impotentius ſuccumbat: obiter quem ſenſum habeat illud Sapientis Hebræi: Melior eſt iniquitas viri, quam mulier benefaciens.

Eccleſ. 3.

CAP. XIII.

QVod non ſolum Comici Poëtæ, Oratores, Philo-

ſophi à ſyncera religione alieni, ſed etiam ſapientes ac vates Hebræi Dei cognitione affatim imbuti mulieres paſſim inſectantur,atq. exagitant, quarundam improbitas promeretur & nequitia: quamquam non omnes eodem ſucco perfuſæ, nec pari exſiſtunt acerbitate atque amarulentia: ſunt enim matronæ quædam, quæ educationis beneficio multis magniſque naturæ dotibus exornatæ atq; inſignitæ, præſtantiſſimis viris non cedant, nec ſint inferiores licet promiſcua multitudo ac gregaria mulierum colluuies procax ſit,ſtolida,ferox,etiam in reges imperioſa, lubrica, varia, mutabilis, & quod ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quæ laſſata non ſatietur, ſic tamen vt aliæ aliis in hos affectus ſint propenſiores, ac magis pronæ. Cum autem tam multa paſſim huius ſexus vitia conſpici ſoleant, ac multi matrimonio addicti de mulierum natura & conditione queritentur, multaque indigne perferre ſe ac perpeti apud alios deplorent, nõnullis occaſionem præbent, vt ab hoc vitæ inſtituto abhorreant, atq; à fœminæ ſocietate intimaque conſuetudine ſe ſubducant potius, quam moroſam, querulam, amarulentam, atrocem, acerbam perferre cogantur,illiuſq. imperio ac minis ſubiici. Verum cum naturæ ordo, vitæq; neceſſitas, tum propagandæ ſucceſſionis amor & propenſio hominem impellat, vt poſteritati conſulat,vt ſociam atq; adiutorium adſciſcat,cõſulto faciunt, qui matrimonium adeunt, quo indiuidua ſocietate,ac mutuo animorum corporũq; conſenſu, vitæ curſum placide ac ſuauiter tranſigãt. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, niſi prorſus natura repugnet, nec aliud ſuadeat corporis habitus & conſtitutio. Quo ſpectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Reſpublica concidat) exhortatur, vt vxorem ſibi quiſque deligere pergat: Si enim (inquit) ſine vxore vita

Mulieres ab omnibus ſcriptoribus proſcinduntur.

Eſdr. 3. cap. 4.

Matrimonii incommoda.

Deus cur coniugium inſtituit.

Gell. lib. 1. c. 6.

Metelli dictum de vxore ducenda.

tranſigi poſſet, non inuiti omnes ea moleſtia atq; incommoditate liberari exoptarent: ſed quoniam ita natura comparatū eſt, vt nec cum illis ſatis commode, nec ſine illis vllo modo viuere poſſimus, ſaluti perpetuæ potius, qua Reipublicæ incolumitas ſubſiſtit, quam breui voluptati conſulendum. Quod ſi fœminæ miniſterium in negotio domeſtico, ac rei familiaris adminiſtratione magnum vſum ac commoditatem ſanis ac validis præſtat: profecto valetudinariis illius opera cum primis vtilis eſt & neceſſaria. Siquidem, Sapiente teſte, vbi non eſt ſepes, diripitur poſſeſſio: & vbi deeſt mulier, ingemiſcit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet miniſterio. Fida enim vxor ſtrenue officio ſuo fungitur, illique rerum domeſticarum ac familiæ cura ſedulo incumbit, tota mente & cogitatione in maritum aſſidue defixa, adeo vt ſi quid incommodi conceperit, ſi qua clades illata eſt, ſi morbi vrgent, ſi animus mœret ac deiectus eſt, maximam calamitatis partem in ſe transferre cupiat; illius enim incommodis non ſecus, quam propriis condoleſcit atque afficitur. Quod ipſum efficit mutuus animorum corporumque conſenſus & conſpiratio, qua ex geminato in vnum, ac veiut ſingulare corpus homo coaleſcit ac conglutinatur. Hinc ſcite Horatius:

Eccleſ. 36.

Matrimonii commoda.

Geneſ. 2.

Lib. Carm. I. Ode 13.

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulſus querimoniis
Suprema citius ſoluet amor die.

Ceterum mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus eſſe obnoxias, illasque immane incandeſcere atque efferari, etiamſi leuiſſima cauſſa ſubſit, quotidiana exempla teſtantur, ita vt nō minor ſit mulieris furor & intemperies, quam cœli atque aëris, vbi tempeſtatibus, fulmine, tonitruis exaſperatur: quod præter alios ſapientiæ aſſectatores

Mulieris intemperies tempeſtati ſimilis.

Hebræos etiam quotidiano vſu ac vitæ conſuetudine habuiſſe exploratum, illorum ſcripta abunde teſtantur: opinor enim domeſtica illos ac familiari intimaque neceſſitudine expertos eſſe & condocefactos, quid improba ac malitioſa mulier, ſi quando irritata ſit & laceſſita, moliri ſoleat, quas tragœdias excitare, quam effuſe efferueſcere atque æſtuare. Sic enim quidam illorum inter cetera concionem ſuam proſequitur deſumta ſimilitudine à venenatis infeſtisq; beluis; Summum vulnus eſt animi, triſtitia, ſummaque malitia, nequitia mulieris: quoduis eſto vulnus, dum ne ſit vulnus animi, quæuis malitia, dum ne ſit mulieris rabies & nequitia. Nullum colubri capite nocentius, nulla ira muliebrem iram ſuperat. Commorari leoni ac draconi magis expedit, quam mulieri nequam atque improbæ. Cum autem mulier à viro emerſerit ac producta ſit, animal placidum, mite, blandum, manſuetum, molle, imberbe, cuteque glabra ac læuore perpolita, & ꝙ tractari à viro geſtiat, illique ſubiici; mirari ſubit, vnde illi tanta ferocia ac rixandi libido, affectusque tam enormes atque effrenati: Ego vero hæc omnia ex animi impotentia, mentisque ac iudicii imbecillitate in hoc ſexu euenire coniicio: quo fit vt mulier ira accenſa ſibi excidat, atque extra poteſtatem conſtituta, cupiditatibus ſuis moderari nequeat, aut perturbatos animi motus minus coercere, aut iis ratione mentisque iudicio obſiſtere, more pueri aut infirmioris ætatis, quæ cum ſit rationis ac conſilii inops:

Eccleſ. 25.

Mulier quale animal.

Mulieris fragilitas vnde.

----geſtit paribus colludere. & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.

Horat. in artc Poët.

Siquidem mens mulieri minus, quam viro robuſta, aut fortitudine fulta, animus prudentia tenuiter ſtipatus, oblata leuiſſima, nulliusq; momenti occaſione frenum rationis excutit, ſic vt rabidi canis more, decori, ſuique oblita, indiſcriminatim, nulloque

Mulier cur ſubito incandeſcat.

vitis areſcit, vtraque enim ſtirps humoris eſt præauida. Ita ſtirpes aliæ aliarum affinitate & cognatione delectantur, mutuoq; ramorum aut coliculorũ amplexu recreantur: aliæ auerſæ ſe ſubducunt, nec vlla ratione vniri ſuſtinent: Sic reſinata quædam & quæ pingui ſubſtantia conſtant, inter ſe conſentiunt; hinc pix oleo eluitur, etiamſi veſtes ſericæ, holoſericæ ſeu villoſæ, quæ fluera vulgo vocantur, deniq; coccinæ, oſtrinæ, vermiculatæ; quæque purpura ac murice tinctæ ſunt, ex ea næuos ac maculas contraxerint. Omnia enim huiuſmodi inquinamenta ac ſordes butyrum ac oleum tam nitide eximunt atque emaculant, vt ne veſtigiũ quidem vllius lituræ appareat. Sic Smegma & qui Sapo vulgo vocatur, quo lintea confricata lotione niteſcũnt, ex oleo, pingui fuligine, butyro rancido, cineribus piceæ arboris conficiuntur. Atqui qui inter tot ſtirpium genera tantus eſt conſenſus & conſpiratio, vt inuicem ſe amplexari ac tetigiſſe geſtiant: ita inter eiuſdem ſpeciei herbas, ſexus diſcrimen deprehenditur. Eſt enim inter has coniunctio, & quaſi quædam coniugii ſocietas & cõmunicatio, ſic vt plantæ in alterius cui afficiuntur, confinio conſtitutæ ſpecioſius adoleſcant, ac ſint cum fructu tum frondium pompa ſpectatiores: langueſcant vero & contrahantur ac nonnunquam intercidant, cum ab iis diuulſæ ſunt ac diſſociatæ. Atq; hinc emerſit, quod herbæ quædam, aliæ maris, aliæ fœminæ nomine deſignentur: fœminæ quidem quæ minus habent virium ac roboris, frigidaque atque infœcunda humiditate imbutæ ſunt; quo fit vt ſuo tempore floreſcant quidem, ſed propter caloris inopiam aut debilitatem fructu baccis, acinis, ſemine deſtitutæ ſunt; ita quæ poſt floſculorum defluuium nihil tale exhibent: ſed exile quoddam atque inane fructus rudimentum, quod ob caloris penuriam, ac naturæ impotentiam non perficitur in fœmine-

Pix oleo eluitur.

Butyrum & oleum ſordes eximunt.

Sapo vnde conficitur.

Sexus in ſtirpibus.

Quæ herba fœmina, quæ mas.

Frugiperdæ ſtirpes.

mineum ſexum referuntur: Maris vero nomine inſcribuntur, quæ magis ſpectabiles ſunt ac ſpecioſæ, pompaque atque apparatu foliorum ac frondium luxuriant, tum ſpectatiſſime adoleſcunt, ipſaque maturitate fructum ac ſemen proferunt, quo propagari poſſint, ac reuiuiſcere, quod ipſum alteri ſexui denegatum eſt, niſi forte maris vicinitate blandoque amplexu fœcunditatem adſciſcat, illique maritata in ſemen & fructum protuberet atque intumeſcat, quod in palma perfici Plinius teſtatur. Siquidem fœmina afflatu halituque promanante à maſculo concipit ac fertilis fœcundaque efficitur: nutante ac prona blandiorib⁹ comis, in marem fœmina, qua ſterileſcit maſcula arbore exciſa: itaque non ſine maribus gignere fœminas Arabes confirmant, concepto flore ac lanugine, aut aliquando puluere inſperſo fœminis. Simile enim quiddam huiuſmodi ſtirpibus euenit, quod gallinis, quæ oua quidem abſque galli opera edunt, ſed quæ animari formarique in pullos nequeat, quãtumuis gallinæ incubitu foueantur atque incaleſcant. Nec diſpar eſt ratio in mulieribus, in quarum vteri conceptaculis ex ſanguine ac ſeminalis excrementi confluuio maſſas quaſdam conglobari ac concipi contingit citra viri miniſterium aut adminiculum, ſed quoniam virile adiumentum deſideratur, ac cauſſa efficiens quæ formam ac vitam miniſtrat, ſpirabilemque vim confert, abeſt, tota illa concretio ac congeries informis eſt atque inanimata. Quocirca herbæ vegetante vi præditæ non minus, quam animantes, quæ lubrico vdoque ſemine ſe propagant, generandi vim ac vitalem ſpiritum aliæ in alias transfundunt, mutuoque complexu ac concubitu fruuntur, atque idipſum tacito quodam naturæ conſenſu, ac latenti occultaque inſpiratione quam ab aëris ſoliſque calore conſequuntur, ac genitali mundi ſpiritu, quo ſtirpes vireſcunt, fouentur, ger-

In herbis affectus venereus.

Lib. 3. cap. 4.

Palmæ natiua vis.

Simile à gallinis & fœminis quibus mas deeſt.

Fœminæ informes maſſas edunt.

Spiritus mundi omnia fœcunda præſtat. minant, animantur, florent ac ſemina fructusq; concipiunt & proferunt, quæ vis toti mundo, omnibusque eius partibus infuſa eſt, qua cuncta continuata perenneque ſerie ſubſiſtunt. Scite itaque Theophraſtus, *Lib.3. cap.9.* tum alii rei herbariæ indagatores in marem ac fœminam ſtirpes diſcriminant, ratione qua ſemine fructuque fœcundæ ſunt aut effœtæ & ſteriles. Sic Pæonia maris nomine inſignita dehiſcentibus ſenſim corniculatis folliculis ac ſiliquis, hic baccis atro colore perpolitis, illic rubentibus ac coccineis ſpectabilis eſt, atque oculos reficit non ſine præſentanea expurgandæ epilepſiæ efficacia: quo blandimento fœmina deſtituta eſt. *Pæoniæ ſemen ſpectatiſsimũ.* Mandragora quoque fœmina vel ſterilis eſt, vel fructu exili. *Cantic.7.* Maſcula vero amabile blandumq; atque odoratum pomum profert, gallinacei oui vitello aſſimile, cuius auiditate atque illecebra Rachel paſſa eſt Liam Iacobi Patriarchæ cõcubitu potiri, *Geneſ.30.* quo vt Eccleſiaſtici quidam ſcriptores opinantur, fœcunda effici poſſet & conceptu impleri. *Auguſtinus in Geneſin.* Cui rei nulla mihi naturalis ratio ſubeſſe videtur, nec veriſimile eſt Mandragoram ſterilitatem expugnare cum inſigniter refrigeret, niſi forte calido atq; æſtuanti, torridoque vtero, quem conceptui in idoneum, vt etiam impenſe humidum teſtatur Hippocrates, prodeſſe ſtatuas, illumq; ad temperiem reducere, vel etiã quod ſomnifica vi ac ſoporata, retinendi ſeminis vim vuluæ conferat. *Mandragora an conceptum perficiat.* Huiuſmodi etiam ſexus diſcrimen in lauro, palma, corno, olea, viola lutea, quercu, multisq; aliis obſeruari poteſt, quarũ quæ maris nomine deſignantur, floribus, fructu, ſemine fœcundæ ſunt: quæ vero fœminæ ſterileſcunt, atque effœtæ conſpiciuntur. Inter ſylueſtres quoque & vrbanas ſeu hortenſes cura atque induſtria hominum excultas nuſquã non tale diſcrimen ſpectatur, ſic tamen vt ſylueſtres & quæ ſponte emergunt, cultu edomitæ in vrbanas ac domeſticas tranſeant. Vt

enim

enim ruſticus quamlibet impolitus & rudis, ſi in aulam transferatur, cultisque veſtibus adornetur, ac victui delicato aſſueſcat, diutino vſu & conſuetudine in aulicum, virumq; generoſum tranſit, licet aliquādo nonnulla ruſticani incultique hominis veſtigia ſe proferant, ita quoque herbæ agreſtem conditionem, naturamq; ſylueſtrem exuunt, culturæ beneficio atque hominum induſtria. Econtra vrbanæ atque hortenſes ſtirpes ſilueſcunt ac degenerant, niſi diligens cura iis adhibeatur, nō ſecus, quam generoſi aliquot proceres, qui inter ruſticanos homines verſantur, frequenti inurbanorum commercio, ab auita nobilitate, à moribus ingenuis, à liberali educatione, ab heroica maieſtate, à vitæ comitate deſciſcunt, atque ab humano ciuilique cultu ad feram atque agreſtem viuendi conditionem deuoluuntur. Et quemadmodū hortēſes herbæ ac frutices ſpectatiores ſunt induſtria cultuque hominum, atque magis niteſcunt, quā ſylueſtres: ab iſtis tamen emerſerunt ac propagatæ ſunt, ita vt in eaſdem rurſus deficiant niſi excolantur. Ex his coniecturam facito ſtudioſe lector, quid cum in rebus omnibus, tum in homine potiſſimum momenti adferat, cultus atque educatio, quid corporis ac tuendæ valetudinis cura, vt vtriuſque partis ſalus & incolumitas ſubſiſtat ac conſeruetur, qua profecto nihil homini obtingere poteſt optabilius.

Simile à ruſtico.

Simile ab aulico qui in ruſticum degenerat.

Herbæ ſylueſtres priores hortenſibus.

Ab herbis ad homines reducenda cultura.

Murænæ quas Belgæ Pricken *vocant, in fumario exſiccatæ tædæ atq; ardentis facis vicem vſumq; præbent ſi accendantur.*

CAP. XI.

MVrænæ, Lampetris quæ à ſugendis lambendisque petris hoc nomine appellantur, forma figuraque corporis ſunt affines, licet magnitudine impares, piſculi lubrici, longo tereti que corpore, minutis illis anguillis quæ Belgis *Æl* vocantur (nam *Raſinck* procerior eſt), aſſimiles ſeptem foraminibus

Lampreta vnde nomen ſortita.

Murænæ deſcriptio.

læua parte diſtinctæ. Porrigitur autem iis piſciculis à capite ad caudam non ſpina, vt reliquis ſed neruus cartilagine mollior, quo flexuoſo ac viuaci agilitate ſcil. conuoluunt, agitant, intorquent, in gyrum flectunt, contrahunt, dilatant, ſubſiliunt, geſticulantur, prorepunt, ac ſerpendo progrediuntur. Nam ſpiritus vitalis in extrema caudæ parte conſiſtit, qua perimuntur potius, quam contuſo capite. Belgis autem *Pricken* vocantur, quoniam acuminato roſtro nauium tabulatis, naſſis, ſagenis, hominumque corporibus mordicus adhæreſcant, vt hirudines, atq; omnia documento ſæuitiæ, morſu apperant, pugnent, ſtimulent, decerpant, dilanient: ſic quod ſtimulos admoueant, atque aculeatos dentes infigant, *Pricken* vocantur. Piſciculus hic experimentum nobis exhibuit, non cuiuis, vt opinor, obſeruatum; cui etiam naturalis ratio ſubeſt, ac fidem factura eſt, ſi experiri libeat. Præbet enim piſciculi hoc genus, quod inuerſæ candelæ formam ac ſpeciem exhibet, faculæ aut funalis accenſi vſum ac commoditatem, vbi in hypocauſto aut vaporario exſiccatur, vt mos eſt Belgis haleca ſeu triſſas atq; haringas, ſalmonem, ſuccidiam, pernas, aruos ouillos, coxendices, petaſones, tomacula, farcimina fumo indurata, aut Aquiloni, rigidoque alicui vento expoſita in multam æſtatem aſſeruare; itaque admotus igni piſciculus, aut fomite aliquo accenſus, vt ſunt ſtipulæ aut ſtramenta quædam ſulphure oblita, quorum commoditate candelas ſebaceas, cereas, tædas, funalia accendimus, flammam confeſtim concipit atq; inardeſcit, eoque tanquam face accenſa, diſcuſſis nocturnis tenebris ædes paſſim collucent in heri, ac familiæ, vernarumque miniſterium. Cum autem reſinata quadam pinguedine imbutus ſit, atq; ambiente adipe vndiq; perfuſus ac cõſtipatus, ita vt etiam in craticula toſtus, anguillæ more, citiſſime flammam concipiat, ac tractantis digitos adurat

Murænis in cauda ſpiritus vitalis.

Murænæ exſiccatæ inardeſcunt.

adurat, in fumanti camino exſiccatus, congeſtis bituminoſis glebis & ceſpitibus, non minorem commoditatem, quam candelæ aut funalis accenſi flamma exhibet. Cum enim neruus, qui ſpinæ loco illi per tergum producitur, elychnij, hoc eſt, contorti funiculi vicem præbeat, cui tanquam baſi erectæ flamma incumbit, illiq; fomitem miniſtrat concreta pinguedo: ac ſæui ambientis incruſtatio, fit vt igni aut flāmæ admotus, luminoſa facie cœnacula illuſtrat, tametſi propere liqueſcat, nec tam diuturnum eius rei vſum præbeat, quam candelæ ex bubulo ouilloque adipe confectæ, quæ minus diffluunt, ac ſerius abſumuntur. Quocirca vbi funalia, tædæ, cerei, faces, candelæ, lucernæ, aliaque luminaria deſunt in horum inopia, piſciculi huius vſu & commoditate vti licebit, præſertim ſi eo tempore ſint exſiccati, quo adipoſi efficiuntur & pingueſcunt, quod ineunte vere ipſoque Martio ac Aprili fieri conſueuit, denique appetente autumno, hoc eſt, duobus æquinoctiis, quibus nullus caloris aut frigoris exceſſus eſt.

Murana ſpina neruus eſt, non os.

Murena quo tempore pingueſcant.

De ouo à gallo edito, & qua ætate, atque annorum decurſu id proferat, denique quid ex ea progeneretur: tum de lapide Gallinaceo, & Ætite gemma.

CAP. XII.

Gallus inter cicures & manſuetas alites præ ceteris animoſus, atque erecta rubentiq; criſta in vertice inſignitus, crocitante ſonitu, plauſuque alarum, leoni ferarum generoſiſſimo atque impauido formidinem terroremque incutit: hic tanto virium robore creditur, vt non facile ſubigendis gallinis defatigetur aut laſſeſcat, quamlibet id ſæpius factitet. Et cum omne animal à coitu, peractaque venere contriſtari ſoleat, atque animo contrahi, ſolus hic exhilareſcit, ac cantu alacritatem ſpiritus teſtatur; vbi vero decrepitus eſſe incipit, ac ſenectute confici, quod nonnullis ſeptimo, nono, aut ſummum decimo-

Gallus leoni formidabilis.

Venus omne animal mæſtum efficit, præter gallum.

Gallus quo tempore ouum edit.

quarto euenit, pro virium vel robore vel imbecillitate aut etiam concumbendi aſſuetudine, qua nulli nõ animantium naturæ vis deijcitur atq; eneruatur, ouum profert æſtiuis menſibus, ac Caniculæ ſideris exortu, ex putrefacto, opinor, ſeminis excremento, aut humorum colluuie conflatum, forma non oblonga, vel ouali, vt gallinis aſſolet, ſed rotunda atque orbiculata, colore modo luteo, buxeo, flaueſcenti, verſicolore, lurido, ex quo produci baſiliſcum, Latine regulum nonnulli opinantur, venenatam beſtiam, ſeſquipedali magnitudine triplici frontis apice, tanquam regio diademate inſignitam, erecto, infeſtoque corpore, atq. oculis vibrantibus, quibus obuios halitus contagione conficit. Vulgus in tota Europa ea opinione eſt imbutũ, vt ex hoc ouo baſiliſcum prodire ſtatuat, ſi quando à rubeta ſeu bufone fotũ ſit: quod an fabuloſum & cõmentitium, non auſim certo pronuntiare: hoc tamen experientia comprobatum habeo: gallum incubatu idipſum perficere. Ita noſtra memoria in ciuitate Zirizæa, atq. inſulæ huius ambitu duo annoſi galli ægre etiam fuſtibus abacti, ab oui incubatione abigi depelliq. potuerunt: ita quoniã ciues eam perſuaſionem concepiſſent, ex huiuſmodi ouo baſiliſcum emergere, ouum cõterere ac gallum ſtrangulare viſum eſt: Qđ autem gallus ouum concipiat, ſuoq; tempore, hoc eſt, vndeuigeſimo die rupta teſta excludat, inquiſitione dignum. Ego ex conglobata intus concretione putri, ac calore aliis circumfuſa teſta tale quiddam prouenire imaginor, præſertim cum à concumbendi vſu & conſuetudine deſueſcit; tunc enim excrementum intus cohibitum coagulatur atque indureſcit in ouum, quod vbi vel ab ipſo gallo, vel alio animante foueri contingit, venenatus ex eo vermis, aut alia quædam virulenta beſtia producitur, quam baſiliſci nomine deſignant, quod ſerpentis genus Aphricæ, alijſque prauis ac ſiticulo-

Baſiliſci deſcriptio.

An à galli ouo baſiliſcus prodeat.

Rei geſtæ narratio de galli ouo.

Gallo vnde concretio oui.

ſis regionibus peculiare. Vt autem lumbrici & vermes humanis corporibus innaſcuntur, atque ex humorum putredine, caloris beneficio animãtur ac viuacem agilitatem concipiunt, vt veſpæ, ſcarabæi, erucæ, muſcæ ex ſimo bubulo, aliiſque putridis humoribus enaſcuntur, curculiones in tritico, teredines in ligno, glande, nucibus, auellanis, caſeo caloris atque ambientis aëris miniſterio ſcaturiunt: ſi ex hoc ouo venenoſus vermis, aut alterius generis nocens monſtroſaque beſtia, baſiliſco non abſimilis erumpit, quę contactu, afflatu, halitu, exſpiratione, ſibilo, obuiis infeſta ſit atque exitioſa. Sic ex ſpinæ humanæ putrefacta medulla anguem progenerari memoriæ proditum eſt. Naturam autem ac cõditionem baſiliſci, qui ex venenato alimento nocendi vim concipit, clariſſimi quique ſcriptores depingunt, eoque accuratius, ꝙ viſu, halitu, ſibilo eminus infeſtus ſit, ac mortem inferat: cũ alii ſerpentes, niſi cominus contactu ac morſu, ſparſoque veneno corpus inficiant. Sic Lucanus cum multa ſerpentum genera deſcribat, tum baſiliſci naturam his verbis proſequitur:

Simile à vermiculorum natura.

Anguis ex ſpina hominis.

Lib. 9.

Ante venena nocens late ſibi ſubmouet omne
Vulgus, & in vacua baſiliſcus regnat arena,
Sibilaq́; effundit cunctas terrentia peſtes.

Quo indicat regulum viſu obuios quoſq; percutere, ac venenoſo halitu inferre mortem, antequam venenum corpori propius admoueat. Quod autem vulgus exiſtimet, ac ſerio ſibi perſuadeat, in noſtris regionibus tam pernitioſum nocentemque ſerpentem aliquando produci bufonis incubitu, ac nonnunquam in ſubterraneis antris, ac ſpecubus baſiliſcos inferre mortem hominibus, ſi quando in ea loca ſe conferant, anile cenſeo; cum halitus viroſi pædor ſitus, graueolentia, fœditas quæ à terris horridiſq; locis emanant, ſpiritum intercipiant, atque hominem nonnunquam ſtrangulent, quod etiam aliquando

venenatas beſtias, quæ in huiuſmodi latibulis deliteſcunt, perficere non eſt, quod quis ambigat. Teſtantur ſcriptores quidam eruditi in Saxonia Baſiliſci quoddam genus ſylueſtre paſſim conſpici, capite acuminato, colore flauo, longitudine dodrantali, h.e. trium palmarum, inuſitata craſſitudine, ventre maculoſo, multisq; candidis punctis inſignito, tergo cæruleo, cauda turbinata atq; incurua, hiatu rictuq; oris, pro corporis proportione, immenſo, qui ſerpentes, an inter Baſiliſcos referri debeant, non auſim certum pronuntiare, neque enim impune ſe illis opponerent agricolæ, qui intrepide fuſtibus ac tridenti vel furca illos adoriuntur, nulloq; percepto incõmodo, aut halitus contagione conficiunt. Sunt autẽ aliquot ſerpentũ genera, quæ caulas & ſtabula funeſtant, atq; armentis veneno infeſta ſunt, nempe hydra, aſpis, coluber, vipera, baſiliſco nocendi feritate ac malitia affines. Quod venuſto hoc carmine expreſſit Virgilius:

Baſiliſci ſylueſtres.
Baſiliſci in Germania.

Georg. 3.

Sæpe ſub emotis præſepibus, aut mala tactis
Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit.
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere, & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecoriq; aſpergere virus:
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squammea ſublato, conuoluens pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus aluum,
Stagna colit, ripisq; habitans, hic piſcibus atram
Improbus ingluuiem, ranisq; loquacibus explet.
Poſtquam exhauſta palus, terraq; ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum, ac flammantia lumina torquens
Sæuit agris, aſperq; ſiti, atque exterritus æſtu.
Voluitur ad ſolem & linguis micat ore triſulcis.

Hæc & pleraq; alia ſerpẽtum genera non deeſſe Germaniæ exiſtimo, vt etiã aliquam Baſiliſci ſpeciem, ſed quæ non tã exitiali ac peſtifero veneno imbuta ſint quam q̃ in Aphrica torridisq; regionibus nidulantur ac ſtabulant. Ab horum ſæuitia atque immanitate

ſacratiſſimi olim vates multis locis appoſitiſſimas ſimilitudines deſumſerunt. Siquidem Eſaias ad Baſiliſci partum alluſiſſe videtur, cum inquit: Concepto facinore nequitiam pepererunt, oua aſpidum, ruperunt, & telas araneæ texuerunt: qui comederit de ouis eorum, morietur, & quod confotum eſt, erumpet in regulum. Quo indicat illos in re nihili, nulliuſque momenti anxie laborare: & quidquid moliuntur, noxium eſſe ac damnoſum: doctrinam quoque eorum plenam eſſe virulentis, ac venenato halitu pernitiem adferre auditoribus: obiter quicquid ab iis prodit ac promanat, vt à Baſiliſco ac venenoſis beſtiis, exitiale eſt & pernitioſum. Salomon quoque vini intemperantiam, quæ mentem in furorem ſubinde rapit, ac lethaliter afficit, noxiis infeſtiſque ſerpentibus comparat: Non intuearis, inquit, vinum, quando flaueſcit, & cum ſplenduerit in vitro color eius: ingreditur blande, at in poſtremo mordebit vt coluber, & tanquã regulus venena diffundet. Vt autem lupus obuiis vocẽ adimit, aut raucedinem afflat, halitus, qui ab eo promanat, contagione: ita quoque baſiliſcus afflatu ac ſibilo, tanquã emiſſo iaculo, paulo etiam remotiores conficit. Nec ſolum homini, reliquiſq. animantibus inſidiatur atq; infeſtus eſt, ſed etiam fruges ac ſata contactu ſuo fœdat ac polluit. Nec eſt vllum animantis genus, quod aduerſus hunc ſerpentem ſubſiſtat, niſi muſtela, quam Belgæ *een VVeſel* vocant, quæ rutæ eſu munita atque armata, intrepide illum aggreditur, atque extra cauernas ac latebras, in quibus deliteſcit, protractum conterit: & niſi muſtela demortuo ſerpente confeſtim ſe ſubducat, paſtuque rutæ rurſus reficiatur, ipſa quoque ex aëris ambientis contagione ac fœditate ſuffocatur. Quocirca non inconſulte faciunt, qui in cultura hortorum huic herbæ præcipuum locum attribuunt, cum præſentanea vi venenis obſiſtat, nec vllum

Cap. 95.

Eſaiæ locus explicatus.

Prouerb. 23.

Simile à lupo qui vocem adimit.

Muſtela Baſiliſco hoſtis capitalis.

Plin. lib. 8. cap. 21.

Ruta vis.

ſerpentis genus ſub huius vmbra ſe recondat. Ita ſi quis mandragoram, cicutā, hyoſcyamum, ceruſam, papaueris nigri ſuccum, tum pleraq; alia quæ immodica frigiditate ſtuporem inducunt, aſſumſerit, rutæ ſucco, eiuſque ex vino decocto, reuiuiſcit, ac malum diſcutit. Cicuta quoq; qua Socrates exſtinctus legitur, aut ſi quæ ſint algentis frigidæque naturæ, quale papauer, lactuca, portulaca, vim rutæ, ſi quando affluentius aſſumta fuerit, retundit ac reprimit: ſiquidam ruta affectu feruido atq; vrenti corpori noxam infert copioſius aſſumta. Sic obſeruaui graſſante morbo populari, ac ſæuiente peſte quotquot rutam aceto imbutam identidē naribus admouerent, quo aëris contagia diſpellerent, puſtulas in ſuprema infimaque labri parte contraxiſſe, exulcerat enim foris admota, atque vlli parti affricata, veſiculas excitat; quamobrem carbunculis & bubonibus, aliiſque tumoribus, qui in peſte ſe proferunt, commode adhibetur, elicit enim virus, nec patitur intro reſilire venenatos halitus. Si ex fermento acri ac ſalito, contuſa ruta, ficubus, cantharide, cœpe & ſcylla toſtis, calce viua, ſapone Gallico, ammoniaco, & theriacæ momento emplaſtrum confici iubeo, quod affectæ parti mature admotum, confeſtim deliteſcentes ac reconditos tumores perrumpit: intro vero exhibitis antidotis, quæ contagioſam fuliginem à corde diſſipant ac diſcutiunt: inter quæ præſentanea theriaca & mithridaticū, drachmæ aut ſeſquidrachmæ pondere, pro ætatis ratione aut virium robore, ex vino propinatum, aut decocto florum calthæ, quæ Belgis ab aurato luteoque colore *Goudtbloemen* nominantur. Ceterum cum monſtroſus hic galli partus, ex cuius ouo baſiliſcū emergere vulgus opinatur, nullos non terret, ac formidine concutit, tum lapis electorius, hoc eſt, gallinaceus omnes afficit, atq; à nullo non expetitur: ſiquidem hoc geſtamen virile ro-

Ruta frigida venena obducit.

Ruta corpori admota adurit.

Emplaſtrum ad tumores peſtilentes.

Quæ cor à fuligine liberant.

Alectoria gemma quid præſtet.

bur adauget, ac cum fortitudinem, tum in rebus aggrediendis confidentiam adfert; eximitur autem ex caſtrati galli, hoc eſt, capi cui teſtes exacti ſunt, ventriculo, tenui mēbrana aut pellicula incluſus, quarto à quo in ſpadonem & eunuchū deſciuit, anno; gēma hæc colore eſt pellucido cryſtalli ſpecie, magnitudine fabæ. Credo autem hanc ex ſeminali excremento concreſcere, ac conglobari caloris naturalis adiumento. Cum enim natura ſemen elaborare in hoc alite non deſinat, licet inefficax atq. inualidum, ac vires deſint ad profundendum excoctum liquorem, in lapidem is dureſcit. Sic lac in mamillis lapideſcit, vbi non emungitur, atq; in apoſtematum collectionibus, lapidoſa quædam congeries ac concretio aliquando eximitur. Vt autem gemma alectoria viris fauorem conciliat, atq. apud mulieres gratioſos efficit; denique in proferendo virili robore, quod in congreſſu maritali ac geniali thoro exigitur, ſi quando procreandis liberis operam impendunt, validos robuſtoſque præſtat: ſic Ætites lapis in aquilæ nido repertus, reſonantibus intus minutis lapillis, fœminis lubricis concipiendi vim confert; alligatus pectori aut ſiniſtro brachio, per quod à corde verſus digitum annularem minimo proximum arteria decurrit: quibus partibus ſi toto geſtationis tempore gemma incumbat, fœtum fulcit, nec vllus eſt abortus, aut excutiendi fœtus formido aut trepidatio. Ediuerſo parturientis femori admotus, expeditum facilemque partum procurat, nulla pronemodum enitendi difficultate aut anguſtia. Quæ res mihi experimento comprobata eſt: cum enim heroina quædam tota geſtandi vteri decurſu, hoc à collo geſtamine, commoda valetudine vſa eſſet, partuque inſtante gemmam adimere, atque à pectore amouere neglexiſſet, ſenſit illico pariendi difficultatem, infantemque tardius deſilere; ita de-

Capo unde gemma innaſcitur.

Lac lapideſcit in vberibus.

Alectoriæ gemmæ vis in viro.

Ætites lapis qua vi polleat.

Experimentum in matrona gemmæ Ætitæ.

tracta à collo Ætite gemma, eaq; admota femori interna parte non procul à pube leuem placidumque partum conſequuta eſt: itaque matronis ſalutarem eius gemmæ vſum indicaui, & quando vel pectori vel fœminibus applicare conuenit. Qua autem vi iſta perficiat, ſi quis forte requirit, diſcendiq; eſt auidus: ego attrahendi facultate tale quiddam præſtare cenſeo, eadem qua magnes ferrum, gagates & ſuccinum feſtucas ac paleas allicit, quod nemini abſurdũ videri debet, cum vterus exquiſita ſentiendi vi polleat, atque rebus odoriferis ita afficiatur, vt ſi eas naribus admoueri contingat, aſſiliat, ac ſurſum enitatur, adeo vt ſuffocatio mulierculis ac virgunculis maturis immineat, niſi confeſtim amoueantur, & infernis pudendisque partibus applicentur, propere enim deorſum retrahitur, ac reſilire incipit. Quocirca prægnantes, & quæ geſtant vterum, ſuperne fragrantiſſima quæque exigunt, quo ſpiritus recreentur & fœtus ſurſum enitatur, aliis autem quæ pruriunt, ac viri deſiderio tenentur, graueolentia fœtidaque naribus, pubi vero & femoribus ſuaueolẽtia applicanda, præſertim vbi in vteri ſuffocatione ſtrangulantur. Quod ſi deorſum feratur vulua ac concidat, inferne, quæ tetri odoris ſunt, alliganda, ſuperne quæ grato ſuauiq; afflatu collapſos ſpiritus erigant. Quod ſi ſecus ac præpoſtere iſta tententur, exaſperari malum contingit, ac grauiſſime hunc ſexum affici, niſi viris ſubiiciantur, ſic vt prẹter acerrimos dolores, animi deliquio periclitentur.

Vteri natura.

Quibus fatida, quibus odorata admouenda.

De mulierum natura, conditione, moribus: & cur is ſexus, vbi incanduit, acriores, quam vir, iras cõcipiat, ac rixetur enormius, multiq́; aliis affectibus impotentius ſuccumbat: obiter quem ſenſum habeat illud Sapientis Hebræi: Melior eſt iniquitas viri, quam mulier benefaciens.

Eccleſ. 3.

CAP. XIIII.

QVod non ſolum Comici Poëtæ, Oratores, Philo-

ſophi à ſyncera religione alieni, ſed etiam ſapientes ac vates Hebræi Dei cognitione affatim imbuti mulieres paſſim inſectantur, atq. exagitant, quarundam improbitas promeretur & nequitia: quamquam non omnes eodem ſucco perfuſæ, nec pari exſiſtunt acerbitate atque amarulentia: ſunt enim matronæ quædam, quæ educationis beneficio multis magniſque naturæ dotibus exornatæ atq; inſignitæ, præſtantiſſimis viris non cedant, nec ſint inferiores licet promiſcua multitudo ac gregaria mulierum colluuies procax ſit, ſtolida, ferox, etiam in reges imperioſa, lubrica, varia, mutabilis, & quod ad carnis illecebras, ac cupidinis incitabula attinet, indomitæ libidinis, & quæ laſſata non ſatietur, ſic tamen vt aliæ aliis in hos affectus ſint propenſiores, ac magis pronæ. Cum autem tam multa paſſim huius ſexus vitia conſpici ſoleant, ac multi matrimonio addicti de mulierum natura & conditione queritentur, multaque indigne perferre ſe ac perpeti apud alios deplorent, nõnullis occaſionem præbent, vt ab hoc vitæ inſtituto abhorreant, atq; à fœminæ ſocietate intimaque conſuetudine ſe ſubducant potius, quam moroſam, querulam, amarulentam, atrocem, acerbam perferre cogantur, illiuſq. imperio ac minis ſubiici. Verum cum naturæ ordo, vitæq; neceſſitas, tum propagandæ ſucceſſionis amor & propenſio hominem impellat, vt poſteritati conſulat, vt ſociam atq; adiutorium adſciſcat, cõſulto faciunt, qui matrimonium adeunt, quo indiuidua ſocietate, ac mutuo animorum corporũq; conſenſu, vitæ curſum placide ac ſuauiter tranſigãt. Id enim exigit humanæ vitæ conditio, niſi prorſus natura repugnet, nec aliud ſuadeat corporis habitus & conſtitutio. Quo ſpectat illa Metelli Numidici apud Romanos laudata concio, qua ciues (ne Reſpublica concidat) exhortatur, vt vxorem ſibi quiſque deligere pergat: Si enim (inquit) ſine vxore vita

Mulieres ab omnibus ſcriptoribus proſcinduntur.

Eſdr. 3. cap. 4.

Matrimonii incommoda.

Deus cur coniugium inſtituit.

Gell. lib. 1. c. 6.

Metelli dictum de vxore ducenda.

tranſigi poſſet, non inuiti omnes ea moleſtia atq; incommoditate liberari exoptarent: ſed quoniam ita natura comparatũ eſt, vt nec cum illis ſatis commode, nec ſine illis vllo modo viuere poſſimus, ſaluti perpetuæ potius, qua Reipublicæ incolumitas ſubſiſtit, quam breui voluptati conſulendum. Quod ſi fœminæ miniſterium in negotio domeſtico, ac rei familiaris adminiſtratione magnum vſum ac commoditatem ſanis ac validis præſtat: profecto valetudinariis illius opera cum primis vtilis eſt & neceſſaria. Siquidem, Sapiente teſte, vbi non eſt ſepes, diripitur poſſeſſio: & vbi deeſt mulier, ingemiſcit ægrotus, qui aliena ope indiget, atque alterius fulciri debet miniſterio. Fida enim vxor ſtrenue officio ſuo fungitur, illique rerum domeſticarum ac familiæ cura ſedulo incumbit, tota mente & cogitatione in maritum aſſidue defixa, adeo vt ſi quid incommodi conceperit, ſi qua clades illata eſt, ſi morbi vrgent, ſi animus mœret ac deiectus eſt, maximam calamitatis partem in ſe transferre cupiat; illius enim incommodis non ſecus, quam propriis condoleſcit atque afficitur. Quod ipſum efficit mutuus animorum corporumque conſenſus & conſpiratio, qua ex geminato in vnum, ac velut ſingulare corpus homo coaleſcit ac conglutinatur. Hinc ſcite Horatius:

Eccleſ. 36.

Matrimonii commoda.

Geneſ. 2.

Lib. Carm. 1. Ode 13.

Felices ter & amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec malis
Diuulſus querimoniis
Suprema citius ſoluet amor die.

Ceterum mulieres omnibus affectionum ac perturbationum generibus eſſe obnoxias, illaſque immane incandeſcere atque efferari, etiamſi leuiſſima cauſſa ſubſit, quotidiana exempla teſtantur, ita vt nõ minor ſit mulieris furor & intemperies, quam cœli atque aëris, vbi tempeſtatibus, fulmine, tonitruis exaſperatur: quod præter alios ſapientiæ aſſectatores, Hebræos

Mulieris intemperies tempeſtati ſimilis.

Hebræos etiam quotidiano vſu ac vitæ conſuetudine habuiſſe exploratum, illorum ſcripta abunde teſtantur: opinor enim domeſtica illos ac familiari intimaque neceſſitudine expertos eſſe & condocefactos, quid improba ac malitioſa mulier, ſi quando irritata ſit & laceſſita, moliri ſoleat, quas tragœdias excitare, quam effuſe efferueſcere atque æſtuare. Sic enim quidam illorum inter cetera concionem ſuam proſequitur deſumta ſimilitudine à venenatis infeſtisq; beluis; Summum vulnus eſt animi, triſtitia, ſummaque malitia, nequitia mulieris: quoduis eſto vulnus, dum ne ſit vulnus animi, quæuis malitia, dum ne ſit mulieris rabies & nequitia. Nullum colubri capite nocentius, nulla ira muliebrem iram ſuperat. Commorari leoni ac draconi magis expedit, quam mulieri nequam atque improbæ. Cum autem mulier à viro emerſerit ac producta ſit, animal placidum, mite, blandum, manſuetum, molle, imberbe, cuteque glabra ac læuore perpolita, & ꝙ tractari à viro geſtiat, illique ſubiici; mirari ſubit, vnde illi tanta ferocia ac rixandi libido, affectusque tam enormes atque effrenati: Ego vero hæc omnia ex animi impotentia, mentisque ac iudicii imbecillitate in hoc ſexu euenire coniicio: quo fit vt mulier ira accenſa ſibi excidat, atque extra poteſtatem conſtituta, cupiditatibus ſuis moderari nequeat, aut perturbatos animi motus minus coercere, aut iis ratione mentisque iudicio obſiſtere, more pueri aut infirmioris ætatis, quæ cum ſit rationis ac conſilii inops:

Eccleſ. 25.

Mulier quale animal.

Mulieris fragilitas vnde.

Horat. in arte Poët.

----geſtit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.

Siquidem mens mulieri minus, quam viro robuſta, aut fortitudine fulta, animus prudentia tenuiter ſtipatus, oblata leuiſſima, nulliusq; momenti occaſione frenum rationis excutit, ſic vt rabidi canis more, decori, ſuique oblita, indiſcriminatim, nulloque

Mulier cur ſubito incandeſcat.

delectu notos ignotoſq; adoriatur ac laceret. Quod ſi quis naturalem rationem exigat, hanc ego huius rei cauſſam refero, quod mulier molli ſit carne, laxaq; ac fluida, ſic vt bilis incenſa, confeſtim ſe p corpus diffundat ac ſanguinis circa cor ſubitam ebullitionem excitet. Vt enim ignis leuiores ſtipulas citius corripit, ac ſublimem flammam excitat, ſed quæ cito conquieſcat ac ſopiatur: ita quoque mulier celeriter ita inflammatur atq; igneſcit, miriſq. modis tumultuatur, verum fremitus ac vociferatio in corpore minus forti atque animoſo, tum etiã humido confeſtim mitigatur ac reprimitur, omniſque ardor & ita effuſis lacrymis diluitur, ac velut infuſa aqua deferueſcit: quod in quibuſdam etiam viris effœminatis perſpicimus, quorum magnanimitas ac ferocia puerili more, in lachrymas fere deſinit, vbi aduerſarius acriter ſe illis opponit. Quod ſi quis propius rei huius cauſſam explicari velit, ac rationem magis exactam exigat: ego nullam propiorem excogitari poſſe video, quam humorum virus ac colluuiem, quam ſingulis menſibus ex lunæ decurſu congerit atq; expurgat. Vbi enim illam irritari contingit, vt leuiſſime aſſolet tota illa humorum ſentina agitata effumat, ac per corpus diffunditur, ſic vt cor & cerebrum huius fuligine ac fauillis affici contingat, ac ſpiritus tum vitales, tũ animales, qui iis partibus deſeruiunt, inflammari, eoque fit, vt mulieres irritatæ, iuniores præſertim (nam aniculæ effœtæ, pacatiores ob menſes reſides) rabioſe latient ac vociferentur, comploſiſque manibus indecoros geſtus ac fremitus proferant; & cũ ratio in iis minus vigeat, iudicium debile ſit & exile, mens inualida, acrius efferãtur, nec prorſus impetus animi cohibere poſſint. Et quo quæque in eo ſexu vilior eſt, eo magis tumultuatur atque efferueſcit ira implacabili. Hinc plebeis & proſtitutis (nam patriciæ aliquando decoro inſeruiunt, tametſi

Simile ab ignitis rebus.

Mulier cito irata, cito placabilis.

Mulier cur irata lacrymetur.

Viri qui cito in lacrymas proni.

Furor mulieris unde emergat.

Anus minus irritantur.

plerum-

plerumque corrugatis naribus obmuteſcant, nec viros reſponſo dignantur (*proncken* Belgę vocant) quoniã corpus fere obtinent vitioſis humoribus contaminatum, ſumma impudentia pari malitia coniuncta eſt, ita vt velut furiis agitatæ, nec conſilio, ratione, pudore, monitis, blandimentis, quibus etiam feræ miteſcunt, coerceri poſſint, quo minus fremant, atque ab inſanis clamoribus deſiſtant adeo,

Neque ius, neque bonum, aut æquum ſciunt, *Terent. Heaut.*
Melius, peius, proſit, obſit, nihil vident, *Scen. 1. Act. 4.*
Niſi quod libido ſuggerit:

Sic ſui oblitæ fidem, decus, pudorem, famam, probitatem, pudicitiam, exiſtimationem vilem habent, ac periclitari patiuntur. Quo ſpectat illa de humana cõditione Salomonis inueſtigatio: reuocaui animum meum ad ea eruenda, quæ ratione & iudicio atque experimento aſſequi poſſunt, quo exploratum haberem improbitatem hominum, illorũ inſaniam, furorem, amentiam. Et inuenio amariorẽ eſſe ipſa morte mulierem, quæ vna eſt inſtar venenatorum multorum, & cor eius ſimile retibus multis, & manus vinculis. Laboraui ad hanc vſq; horam, vt mulierem aliquam bonam & cordatam inuenirem, nec ſucceſſit: ex mille enim viris vnum tolerabilem inueni, ex mille autem fœminis nullam. Nec prorſus aliena eſt ab hac, illa in Prouerbiis percontatio: Mulierem ſtrenuam, induſtriam, fortem, ſedulam, cordatam, quis inueniet? quaſi dicat, non facile in vlla regionis parte, in remotiſſimis terrarum angulis reperiri probam ac moratam fœminã, quæ ſi forte ſe offerat, aut commonſtrari poſſit, æquari eam pretioſiſſimis gemmis, nec vllas merces, quamlibet raras ac ſumtuoſas, huic conferri poſſe aut comparari. Ceterum quoniam in hoc argumentum incidi, ac fœminæ conditionem excutiendam ſuſcepi, obiter diſcutiendum, quid illud Sapientis deſignet: Melior eſt iniquitas

Eccleſ. 7.

Rara auis mulier bona.

Prouerb. 31.

Salomonis locus explicatus.

Eccleſ. 21

Sapientis Hebræi ſententia excuſſa.

viri, quam mulier benefaciens. Cui ſententiæ hunc ſubeſſe ſenſum interpretor, vt vir etiam ignauus, iners, ſomniculoſus, negotiandi omniſque mercaturæ ac rerum gerendarum rudis atque imperitus, paulo dexterius negotia ſua perficiat, quam mulier, præceps & temeraria: quæ inani ſapientiæ perſuaſione, atq; inconſiderata confidentia nihil non aggreditur, omnia quam vir deterius perficit. Vir enim ſui diffidens, cunctanter ac circumſpecte, aliorum fultus adminiculo, quos in conſilium adſciſcit, ſingula conficit atque exequitur. ita vt ſucceſſum optatiorem cōſequantur, quam ſi eadem à fœmina arroganti, ac ſapientiæ opinione turgida, vt fere conſpici ſolent, tententur. Siquidem huiuſmodi mulieris conatus & induſtria, magna ex parte in deterius deuergit: quod ita efferri ſolet vulgato idiomate: *Het quaeſte van een man, is beter dan het beſte van een vrouwe:* hoc eſt, Si quid operis muliebri induſtria abſolutum perfectumque ſit, minus laudis promeretur, quam viri rude & incoatum, ob mentis ſcilicet & conſilii inopiam, tarditatem atque hebetudinem, ob caloris naturalis defectum, & quod animus languidus humidæ materiæ incumbit atque immerſus eſt. ſic vt ſegnius ſe proferant facultates animæ, atque ad res gerendas ſint inidoneæ, parumque appoſitæ. Quocirca Romani, quibus ſumma fuit ornandæ ſtabiliendæque Reipublicæ cura, matronas, Cicerone teſte, propter naturæ infirmitatem, in tutorum poteſtate eſſe voluerunt, nec vlla ciuili adminiſtratione fungi. Paulus quoque, qui mentes hominum indefeſſo labore ad ſolidam fidem inſtruit, ac ſedulo pietati informat mulier ob animi impotentiam, hoc eſt, affectum à temperantia ac moderatione auerſum, in cœtu conſeſſuque ſolemni ſilentium imperat, nec patitur vel concionandi munus obire, vel in comitiis quæſtionem mouere, aut ſuffragiis intereſſe,

Prouerbium Belgicum in fœminas.

Cur fœmina minus ingenioſa.

Romanorū lex de fœminis.

Pro Murana.

Pauli de muliere præceptū.

1. Cor. 14.

eſſe, vllamq; proferre ſententiam. Cum autem tanta ſit muliebris naturæ fragilitas imbecillitaſque & imperfectio, vt Plato non citra ſexus huius contumeliam, ei fere mentem adimat, ac vix hominis nomen promereri cenſeat, aut nominis huius honore dignetur; tamen Paulus qui rerum domeſticarum tranquillitati paterno affectu conſulit, illi ſuum honorem exhiberi vult, nec prorſus deſpici: aut abiectum vilemque cenſeri, cum pari propemodum ſit conditione ac dignitate, eiuſdemque muneris cum viro particeps, nempe ex eo ab opifice deſumta. Ita vir imago & gloria Dei eſt, teſte Apoſtolo, mulier viri gloria: non enim eſt vir ex muliere, ſed ex viro mulier; cum non propter mulierem creatus ſit vir, ſed propter virum mulier. Ceterum neque vir ſine fœmina, neque fœmina ſine viro in Domino, qui ſic temperat ordinem vniuerſi, vt mulierem ſubditam viro eſſe voluerit. Quemadmodum enim ex viro fœmina, ſic vir per fœminam in generandi ratione ac producendis liberis: ita vtrobique oſtenditur ſocietas ſubcidiaria ac mutua vtriuſque opera, amor, conſenſus, conſpiratio. Quocirca æquum eſſe Petrus cenſet, vt mulieres maritis ſint obſequentes, illi vero ſe commodos præbeant, ac faciles vxoribus vt vaſi infirmiori, leuiores errores condonent, offenſiunculas remittant, ad multa conniueant ac muſſent: non enim par eſt, vt vir plus ſatis in ſexum fragilem ferox ſit, imperioſus, amarulentus, modo in officio perſiſtat: nec vllam pudicitiæ iacturam ſibi inferri patiatur, quæ macula tametſi viro, vbi reſciſcit, plus indignationis, quam damni adferat, vt mœchi dictitant, nunquã tamen ea labes in muliere elui poteſt: aut illatũ vulnus obduci, quanquam Chriſtiana caritas, ac maritalis amor nõ nimis rigidus eſſe debet, aut inexorabilis: cum penes Deum ſit reconciliatio, ac diuinum numen ſcelere, impietate, idololatria,

Platonis ſententia de fœmina.

1. Cor. 11.

Geneſ. 2.

Epheſ. 5.

Coloſſ. 3.

1. Petr. 3.

Adulterium muliebre indelebilis macula.

Mœchi adulteria ioco eludunt prouerbiali.

exaſperatum precibus ac pœnitentia placari ſoleat, atq. anteactæ vitæ errores ignoſcere, vbi ea animus reſipiſcens deſpicit ac deteſtatur, concepto ſeruatoq; melioris vitæ propoſito. Ceterum magnæ moleſtiæ pars in hoc ſexu ex geſtationis tædio, ex lactandi nutriendique moleſtia oboritur: non minima ex ſuppreſſa cohibitaque menſium ſcaturigine: quæ ſi ſtato fixoque tempore profluāt, iracundiæ atq. acerbitatis æſtus excutitur, auerſa à corde & cerebro fuligine, triſtique halitu diſcuſſo, qui ſurſum effumare ſolet. Quam vero placidam ac blandā experiatur vxorem maritus, vbi Genialis thorus identidē exornatur ac concubitu amplexuque frequenti hic fundus excolitur ijs qui matrimonio addicti ſunt, notius eſt, quam vt multis verbis amplificari debeat. Quanquam autem verboſius, pauloque fuſius Sapientis Hebræi paradoxum, hoc eſt, inopinatam atque alienam à communi ſenſu vulgataque conſuetudine ſententiam explicaſſe videri poſſim, aliam tamen interpretationem comminiſci poſſe video; ita vt is ſenſus eruatur: Potior eſt nequitia viri, quam proba quidem mulier, ſed quæ poſtmodum cauſſa ſit infamiæ, & ex cuius commercio naſcatur dedecus, hoc eſt, præſtat cum viro improbo contrahere aut negotiari, quam cum muliere fucata rem habere; tametſi enim in ſpeciem, primaque fronte probitatem ac decus præ ſe ferre videtur, nec aliquid fuci aut fraudelentiæ foris oſtentare: poſtmodum tamen inconſtantem experieris, verſipellem, captioſam, lubricam, fallacem, fraudulentam, atque imposturæ intentam, ita vt ſi vir quiſpiam alicui imponat, aut in negotio quenquam defraudet, fraus & impoſtura viri iuſtitia ſit, præ mulieris nequitia ac fallacia. Similes loquendi formulæ paſſim in Biblijs obuiæ ſunt. Sic Deus apud Ezechielem exaggerat: Hieroſolymæ ſcelera in immenſum & iuſtificatam Sodomam ac Samariam pronuntiat ab ea

Mulieres unde moroſa.

Mulier quando pacatior.

Eccleſiaſt. locus explicatus.

Ezech. 16.

ab ea: quo indicat ipſam ſceleratiorem eſſe, illasque gentes ſuperare improbitate, nequitia nefandisque ſceleribus, ita vt Samaritani & Sodomitæ inſontes videri poſſint, ſi illi comparentur. Sic in opinionum prauitate ac ſtabiliendo pernicioſo dogmate aut ſecta, alius alio nocentior ac magis pernicioſus, ita vt nonnulli hæretici, orthodoxi videri poſſint, ac ſalutarem ſanamq; doctrinam proferre, ſi cum aliis conferas, qui magis abſurdas, impias, blaſphemas exſecrandas opiniones ſtabiliāt: quod etiam populariter efferri ſolet: *Deſee is een Goddelyck ende heylich man by den anderen:* hoc eſt, tametſi vterq; nequam eſt & improbus, tamen ſi ad æquitatis normam, ad iuſtitiæ amuſſim omnia exigere velis ac metiri, alter innocens ſtatui poſſet & abſoluendus; ſi cum alterius ſceleratiſſimis facinoribus conferatur. Ita etiam alius alio ſuperſtitioſior, atq; à ſyncera religione ac pietate, cultuque diuinitatis remotior, ac magis alienus:

Ezechielis locus explicatur.

Inter homines alius alio nequior.

Sic plerumque agitat ſtultos inſcitia veri, &
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille ſiniſtrorſum, hic dextrorſum abit; vnus vtrique
Error, ſed variis illudit partibus omnes.

Hor. lib. 2. Sermon.

Ignorantia veri errores parit.

Ita virum æque ac fœminam inuoluit error, nequitia, dedecus, improbitas; ſed iſta magis deteſtabilis & exſecrāda. Sic melior eſt iniquitas viri, quam mulier benefaciens; hoc eſt, vt Belgæ dictitant, *De deucht van een vrouwe is argher dan eens mans boosheyt.* Quo prouerbio exaggerant malitiam eius ſexus, vt ſi vitia vitiis componantur, ac fraudes, impoſturas, fallacias, technas excutias, longe grauiora ſint, ac præponderent, quæ à muliere, quam quæ à viro prodeunt.

Cur ouum duobus extremis verticibus, quibus oblonga atque anguſtiore ſui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) ſubnixum fulcitur, digitis aut complicatis palmis comminui frangiq; nequeat, quamlibet premas. Et cur aceto acri maceratum, intractabilem asperamque mem-

branam molleſcat, denique idipſum aqua vitæ, hoc eſt, vino ardenti immerſum, non ſecus quam ferrum ab aqua forti conſumatur.

CAP. XIV.

Ouum in aceto liqueſcere.

SI ouum in acerrimo aceto maceres quatuor aut potiſſime ſeptem dierũ ſpatio, pro liquoris illius acrimonia, putamen eius ſeu teſtam in eam membranæ teneritatem attenuari experieris, vt per annulum, qui humanis digitis geſtari ſolet, adigatur. Pari ratione atq. affectu ouum aquæ vitæ immerſum abſumi, atq; in nihilum redigi, experimento comprobatum, ſic vt etiam aceto perfuſa ſilex, ac tophus lapis, cuius opera cæmentarii parietes incruſtant & ciſternas conficiunt: quale Belgis *Teras* vocatur, liqueſcat, atque in puluerem reſoluatur. Siquidem vtriq; liquori conſumens igneaq; vis ſubeſt, ac penetrabilis, quæ ſolida ſiræq; depaſcit ac conterit, quo fit, vt qui horum vſu affluentius vtuntur, vt etiam ſalis immodico & cumini, macilenti efficiantur atque areſcant, prorſuſq; extenuentur: adeo vt impuberum incremento officiant, & quo minus in decoram longitudinem adoleſcant, prohibeant. Depopulantur enim humorem natiuũ, cuius adminiculo in ſpectabilem decentemq; proceritatem corpus aſſurgat. Sic humores ſalſi, mordaces, vrentes, nitroſi membranas in corpore, carnem, muſculos, neruos, oſſa ſolida, & quæ lapidoſa ſunt duritie, vt dẽtes & capitis oſſa petroſa erodũt, atq. vt erucæ caules, atq. holera, vt vermiculi ac teredines lignum, ærugo ferrum, exedunt ac carioſa efficiunt. Ceterum ouo crudo tam ſolidam infractamq; ineſſe firmitudinem, qua parte in longum, ac geminus vertices ſe porrigit, vt ne à robuſtiſſimo quidem viro cõminui poſſit: ſi cui explorare libeat, nõ vanũ aut commentitium experietur: niſi enim in obliquum nonnihil inflectas atque in latus inclines, non cedet prementis articulis, nec col-

Tophus, Teras gypſo affinis.

Quid homines macilentos efficiat.

Humores praui oſſa corrodunt.

Simile à vermiculis.

colliſum duriſſimo obiecto frangetur: ſiquidem ita renititur teſtacea illa firmitas, vt rumpi, aut ſoluta compage diſſilire nequeat, etiamſi quis compreſſis manibus omne robur, omnesq; vires adhibeat; lateribus enim ſtipatum, vndiq; ſe fulcit, nec intorquetur, aut inflexum lenteſcit. Sic ſudes ligna, trabes, ferramenta erecta, ac in ſublime cōſtituta, immenſa pondera ſuſtinent, nec incuruescunt, aut inflectuntur. Cū autem huius rei non ſint ignaræ villaticæ mulieres, q̄ nundinarum diebus vrbes frequentant, ac merces alimentarias oppidanis adferunt, oua in caniſtris non ſemper prona, aut in aluum depreſſa, in q̄ fere ſponte decumbunt, ſed erecta ac reſupina conſtituunt, ita vt anguſtior pars, quæ vtrimque turbinata eſt, ſublimis exiſtat atque eminentior, quod ea ratione ab iis perficitur, quo minus collidantur, ac pondus impoſitum *Ouum ſalſugi-*
perferant, quibus etiam partibus ſalſugine, aut aqua *ne immerſum*
aluminoſa immerſum fluitat, quemadmodum etiam *innatat.*
ſuccinum, vulgo ambra.

Luna mira natura vt ſingulis menſibus, ſicut quam alia aſtra, ſingulas corporis partes ſanas latenter & tacite, valetudinarias manifeſte, nec citra doloris ſenſum perreptat, illisq; modo duobus, modo tribus diebus inhæret. Obiter an in ea parte, cui ſidus incumbit, tuto vena incidi poſſit.

CAP. XV.

SIdera vim ſuam in res terrenas effundere, ortus & *Sidera res in-*
incrementa rerum, totiusque mundi vniuerſitas *fernas regunt.*
demonſtrant: neque enim otioſa eſt, iners, ignaua natura rerum, ſed viuida, alacris, erecta, efficax, magnisque viribus ab opifice, cuius verbo omnia vigent ac *Geneſ. 2.*
ſubſiſtunt, inſtructa. Nec ſolum ad oblectandos pa- *Pſal. 31.*
ſcendosque oculos (tanquam inanis pictura) exhibita nobis tam ſpectabilis cœli ſpecies aſtrorum decurſus, ordo, continuatio, ſeries, ſed vt aliquem ex his affectum atque vtilitatem conſequamur. Siquidem Deus, q̄ præter oblectamentū ac contemplationem

Terrena aſtris obſequuntur.

tanti operis quam ex his concipimus, accumulatè fruimur ad vſum ſingularem omnia condidit, ipſaſque ſtirpes, maria, amnes, flumina, metalla, gemmas, lapides, & quæcunq; vel è terra eruuntur, vel eius ſuperficiem exornant, ac varietate rerum diſtinguunt, ipſaque hominum corpora atque inſitos humores cœlo ſubiecit, ſic vt ex aſtris aliquam agitationem ac motum impulſumq; percipiant, atq; effectum experiantur. Nam mentes humanas à cõcretione mortali ſolutas ac liberas ſolus Dei ſpiritus, à quo decerptæ ſunt, impellit atque incitat, nec vllum iis cum aſtris commercium aut ſocietas, niſi forte conſenſus & conſpiratio corporis, cuius miniſterio ac ſubſidio cuiuſq. mens atque anima vtitur, aliquando obluctante ratione tranſuerſa rapiatur, ac corporis voluptatibus obſequatur. Ceterũ cum luna ſidus ſit homini familiare ac proximum: terræq; citimum, præ ceteris in corpus humanum vim ſuam exſerit, ac per ſingulas partes peculiari vi effectuq; voluitur, non ſine acerrimo nonnunquam cruciatus ſenſu. Si quid enim latentis occultiq; vitii vlli membro ſubeſt, doloribus acerbe concutitur ac dilaceratur, vellicante illas partes lunæ vi, aut agitatis humoribus, qui illi infixi ſunt, ac tenaciter inhæreſcunt. Ita omnes morbi affectus intemperies, lunæ vi aſperantur atque incrudeſcunt, vbi articulis inſidet, adeo, vt vulnera ægre ſaneſcant, aut cicatrice obducantur, ac nonnunquam lethalia efficiantur, ſi quando illi membro illata ſunt cui incumbit. Pari ratione caput, fauces, pulmo, pectus, hepar, lien, renes, veſica, inteſtina, tum neruoſæ partes incommodum percipiunt, aut in iis intemperies ingraueſcit, ſubſiſtente in iis viſceribus ſidere. Si pectus adſtrictum eſt, & anheloſum, nerui, membranæ, muſculi contrahuntur, ægreſcunt, vbi hac luna decurrit. Humores enim quib. omnia membra imbuta ſunt & aluntur, cũ ſalubres, tum

Natura rerum aſtris ſubiecta.

Mens ab aſtris libera.

Paulus Rom. cap. 7.

Vulnera ex effectu lunæ lethalia.

Singula membra lunæ motus percipiunt.

tum inſalubres & vitioſi; lunæ motibus effectibuſque expoſiti ſunt & ſubditi. Cæterum cum lunæ decurſus magna ex parte damna ac detrimenta corporibus infirmis ac valetudinariis inferat, in controuerſiam ac diſputationem vocari poſſit: an in ea parte qua conſiſtit ac moratur luna, vena incidenda. nam in hac re pleriq; meticuloſi ſunt, nec tale quiddam tentare audent, etiamſi morbus vrgeat, atque huiuſmodi præſidium confeſtim expoſcat. Ego vero intrepide magnaque ſubſidii morbique propulſandi fiducia, mature id aggrediendum iudico: acuti enim celereſque morbi nullas admittunt inducias, nullas moras, aut deliberandi ſpatia: ſed vt hoſtes in bello, vt incendium in ædibus, peſtis in vrbe, in agro ac ſegete rubigo & depopulatio graſſantur, atque in pernitiem properant. Nec quis etiã deterreri debet, aut ab incepto deſiſtere, etiamſi aduerſo aut maligno ſidere id tentari videatur. Sic in pleuritide, angina, pulmonis atque hepatis inflammatione, neglecta aſtrorum anxia obſeruatione, ac ſiderum adſpectu, mature ad venæ ſectionem properandum, etiam in ea membri parte quam luna occupat. Vt enim ingruente tempeſtate, ac ſæuientibns ventis, nauclerus etiam æſtu aduerſo, ventoq; minus ſecundo celerrime ſaluti proſpicit, ac fidam tutamq; ſtationem ac portum remis veliſq; conſequi tentat: vt denique agricola vel ſementis, vel meſſis tempore propere ac feſtinanter, pluuiæ metu, omnia perficit, matura enim ſatio ſæpe decipit, ſera ſemper: ita quoque Medicus ratione atque experientia fultus, prima quaque occaſione atq. opportunitate, quam poteſt expedite, ſalutare remedium adhibere ſatagit, ad humorum redundantiam, morbique ferociam potius, q̃ ad aſtra intentus. Sunt quidẽ obſeruandi cœleſtium corporum decurſus, quos Deus in ſigna & tempora in annos, dies & menſes conſtituit, ſed excluſa te-

An pars in qua luna eſt ferro tentanda.

Simile ab externis calamitatibus.

In acutis morbis negligenda aſtra.

Simile à nautarum induſtria.

Ab agricolarũ induſtria ſimile.

Geneſ. 1.

Quatenus obſeruanda aſtra.

meraria pronunciandi vanitate atque impudentia, quam Eſaias ac plerique alii inſectantur atque impugnant, prorſuſq; indignantur illos de cuiuſq. fato, hoc eſt re quæ cuique Dei ordinatione conſtituta eſt & deſignata, illique impendet, de hominum ſucceſſu, & quid illis obuenturum ſit, indubitanter atque exſerte pronuntiare, ſuamque ſententiam proferre. Non deſunt primarii ac præcipui nominis viri cum quibus mihi aliquando fuit diſceptatio, qui rerum publicarum progreſſu & incrementa, vel etiam defectus atque interitus, religionis innouatæ, vel inſtauratæ myſterium, & qui eius cauſſa exoriuntur tumultus, & perſecutio, quorum magna ad inſontes, hoc eſt qui pie viuere volunt in Chriſto Ieſu, deuoluitur, ac ſiderum adſpectus ac reuolutiones referũt, cum propagatio Euangelii, quo per ſpiritum domini fides, & qua illi innitimur, fiducia in mẽtibus noſtris accenditur, ex diuinitatis arbitrio, ac voluntate patris æterni pendeat, ac profecta ſit, quæ ab omni æternitate, vt Paulus ait, apud Deum, qui vniuerſa per Ieſum Chriſtum condidit, abſcondita fuit, ac ſuo tempore reuelata ijs, quos heredes conſorteſq; promiſſionis conſtituit per Chriſtum. Sic patefacta veritate, viſum eſt illi coruſcante Euangelii, ac verbi ſui luce, nullo non tempore exſtirpatis erroribus, ſuperſtitione, idololatria, impietate concultata, ſyncerum cultum inducere, ſuiq. agnitionem hominum mentibus inſerere: quod ab illo conceptum, decretumque & ante mundum conditum, ac cœlum ſideribus illuſtratum. Quocirca deſinant, qui aſtris plus nimio inhærent, nec altius aſſurgunt, aut cogitationes ſuas ad opificẽ referũt, res cœleſtes, hoc eſt, mentem atq. animum ſiderũ inclinationibus ſubiicere; tametſi enim ſanguis cæteriq; humores, ſpiritus quoque cum naturales, tum vitales aſtrorum vires influxuſq. manifeſto percipiant, mens tamen atq; anima

Cap. 47.

Hier. 10.

2. Tim. 3.

Epheſ. 3.

Religio non aſtris, ſed Dei ſpiritui ſubiecta.

Mens aſtrologis in Deum erigenda.

Humores ſideribus expoſiti.

anima ab archetypo diuinitatis depromta, nec ſiderum vi impellitur, nec vlla ab iis, vel incommoda, vel commoda percipit: niſi forte conſenſu quodam, cum corpore affici ſtatuas. Mens ſiquidem in homine, ratio, intelligentia, voluntas, fidei cognitio, & qua Deo innitimur fiducia, religionis amor & veneratio, qua ſummus Dei cultus ſubſiſtit ac continetur, ab æterna illa mente atq. immutabili emergit ac promanat, nec humanus animus vi alia, quam afflatu numinis ac diuini ſpiritus inſtinctu, ad optima quæq. ac ſalutaria incitatur. Sic cum ceteræ animantes naturæ impetu ferantur, ſolus homo ratione ducitur & conſilio, modo intra conditionis ſuæ limites conſiſtat, nec prorſus à dignitate & præſtantia, qua à Deo excultus eſt, degeneret.

Mens humana ab aſtris aliena.

Mens hominis à Dei ſpiritu, non ab aſtris impellitur.

Conſilium quo iuuenibus gratificari ſoleo, vt mature pubeſcant venuſtaq; lanugine mentum decoretur: Obiter graminum fruticumq; cum crinibus ac capillis non inſcita comparatio.

CAP. XVI.

PVellæ nubiles, quæ primo quoque tempore maritis deſtinari cupiunt, hoc potiſſimum habēt in votis, vt in decentem venuſtamq; proceritatem adoleſcant ac iam maturæ aptæq; matrimonio cenſeri poſſint, atq; à procis ambiri. Iuuenes vero hoc exoptant, vt aliquid virilis roboris cōſequantur, ac mature pubeſcant, mentumque ſpecioſa barba decoretur. Hoc enim perſuaſum habent præter Belgas, ceteræ nationes, glabros atq; imberbes, minus virilis roboris obtinere in præſtanda Venere, ac procreandis liberis: ita vt plerique grauate ſuas filias iis elocari ſuſtineant: tametſi aliquando ſecus res habeat atque imberbes, quiq; nulla lanugine criniti exſiſtūt, in cōgreſſu maritali viros præſtent, licet frequentius caloris naturalis inopia illis vires langueant, ac facultates naturales flacceſcant, ſperatæque prolis deſiderio fruſtrentur.

Puellæ venuſtæ, iuuenes viriles videri exoptāt.

Imberbes minus viriles cenſentur.

Barba vt adoleſcat, ſæpius radenda.

Cæterum qui barbatuli videri affectant, alendæque barbæ ſtudioſi ſunt, ſæpius illam ſegetem ſibi adimi patiuntur, quo laxatis ſpiramentis, atque agitatione crebra excitato calore; qui humorem elicit, affluentius pili erumpant: quod vernis potiſſimum menſibus tentari debet; quo anni tempore calor & humor in corpore augeſcit, atque in illas partes diffunditur.

Capillorum ac graminum comparatio.

Vbi enim ſæpius barbam reſecari contingit, vt gramina, denſius fruticantur pili ac cæſaries, habent enim crines rationem cum gramine ac virgultis, quæ crebrius detonſa ac demeſſa, celerius ſuccreſcunt, ac ſe proferunt vberius. Quocirca iuuenculis qui nullo ſunt barbæ apparatu, nec virili ſpecie, nouaculam cultrumque tonſorium identidem admouendum ſuadeo. Siquidem ſi mentum ac ſupremum labrum ſubinde aqua egelida madeſcat atque elixetur, excitato calore & humore, qui in eas partes confluit, crinita efficiuntur ac piloſa. Cæterum quo glabri ac depiles, hirſuti efficiantur, atque eleganti comtaque barba niteſcant, remedium alias à me deſcriptum in

Lib. I. cap. 7.

libro, de corporis habitu, quo iuuentus maturius venuſta lanugine cohoneſtari queat, ac ſupremum infimumque labrum ſylueſcere, quo ſocero non diſpliceat gener cui filia deſtinanda, quæ nonnunquam non minus appetens eſt, auidaq; ſponſi, quam ſponſus illius, plerumque in rem voluptariam, quam in

Barbam quæ præſtant.

dotem intentior. Inter ea quæ barbam emoliuntur, ac paſſim obuia ſunt, minimeque operoſa, mel ſtatuo, butyrum ſalis expers, ſuccum cæpe rubicundi, radicem arundinis internodiis diſtinctam, colore candido: ſapore mellito, axungiam melis, vulgo taxi, vel *Das*, vrſi, leonis, radicem bryoniæ, betæ, raphani, lepidii, liliorum alborum, iridis, ex iis linimentum confici poteſt: Nam mentum eo delibutum primum teneram lanuginem profert, poſtmodum denſam promiſſamq; barbam, quæ nec præmature caneſcat;

ſcat, aqua frigida potius cui momentum vini admixtum ſit, irrigari debet, ſi quando adornari illam contingat: nam calida aut egelida, hoc eſt, quæ tepeſcit, & rugoſam faciem efficit, & præpropere canitiem accelerat, ſic iuuenibus aqua calida barbam confeſtim elicit, prouectioribus vero incanam reddit. Ceterum eunuchis vel natura, vel quibus teſtes exſecti ſunt, omnia fruſtra tentantur in emolienda barba, ob caloris inopiam, qui humores excitare nequeat: Quo fit vt voce exili exſiſtant & fœminea, tum corpore glabro, licet antea criniti eſſent.

Aqua calida canam barbã & faciem rugoſam efficit.

Eunuchi cur imberbes.

Quatenus, aut qua ratione medicina conſeruatrix in peſte atq; aëris contagione adhiberi debeat, tum quæ hac vi effectuque polleant.

CAP. XVII.

OBſeruaui in Gallia Belgica, graſſante peſte, ac ſæuientibus morbis aliis popularibus, complures diu inuictos ſubſtitiſſe atq; illæſos aduerſus ingruentis mali contagia, quorundam antidotorum vſu ac conſuetudine, cuius generis ſunt theriaca ardromachi, Galeno miris encomiis celebrata, mithridaticũ, ſcordium, zedoaria, angelica, laſerpitium, cui affine oſtrucium herba imperatoria, vulgo *Meyſterrwortel* aut magiſtrantia. Verum vbi illos peſte corripi contingeret, nulla remedia tam efficacia excogitare potuerunt, quæ morbum diſcuterent; quamlibet enim pręſentanea antidota adhiberentur, omnia fruſtra tentata ſunt, nec ſucceſſit curatio. Siquidem cum valida eſſet ac furioſa veneni vis, quæ munitum vallatumque antidotis corpus inuaſit, illisque præſidiis in tuenda valetudine nihil effectum ſit, nulla erat aut perexigua in reliquis medicamentis ſpes, ſic vt re propemodum conclamata

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Quocirca vbi me ad illos acciri contingat, exquiſi-

Quæ peſti obſiſtunt.

Præſeruatiua caute adhibenda.

Virgil. lib. 2. Æneid.

tiſſima remedia eaq. duplicato pondere exhiberi curo, vt, iuxta prouerbium, malo nodo malus adhibeatur cuneus, ac primum roborato corde, omne virus ad extimas corporis partes elicio, nulla tentata in eiuſmodi affectibus (niſi aliter expedire viſum ſit, & res exigat) venæ ſectione, ne contagio, vt in fumanti igne agitato aſſolet, latius ſe diffundat, maiorque in corpore ad præcipuas partes, ad quas omnes venarũ atq; arteriarum riui producuntur, veneni fumus atque exhalatio ſe proferat. Quamobrẽ cum imperita vulgi multitudo etiam pleriq. patricii, nullo delectu ac diſcrimine omnium conſilia admittãt, etiam cerdonis ac proletarii, magno valetudinis detrimento hoc cuiq. perſuaſum eſſe cupio, vbi regionem inuaſit morbus peſtiferus, vel ex aëris contagione, qui omnes indiſcriminatim, cũ nobiles tum plebeios corripit, vel alimenti vitio, aut commeatus inopia, qui poſtulares vexat, ne quiuis temere iis antidotis adſueſcat quib. vti ſolent, atq. in corpus admittere peſte contaminati, ne deſint poſtmodũ remedia, quibus illa expugnari ac confici poſſint: ſed victus temperantia, & frugalitate ſedatiſque affectibus ſe muniat ac tueatur. Hac enim ratione ſubſtitiſſe legimus Socratem in ſæuiſſima peſtilentia ac vaſtitate, quæ totam Græciam atq. Aſiam exhauſit ac depopulata eſt, ea vſus moderatione vitæ, vt à tanta clade liber perſtiterit & immunis. Interim non improbo (quod ipſum crebro factitare ſoleo) lenioribus remediis imminenti malo obſiſtere, ac ne vllam contagionem concipiat, corpus obdurare ac præmunire, ita vt nemo extra limen ꝓdeat, atq. aëri ſe committat impaſtus aut ieiunus, modo intemperantia atq. ingluuies excludatur, rebus autem odoratis ac redolentibus, aqua roſacea, vino, aceto, floribus ſambuci, ac rubentibus roſis medicatis, os, nares, oculos, aures, manus faciem perfundere, atq. irrigare ſalubre eſt: fauces

Aliquando in peſte non incidẽdam venam.

Non omnium conſilia in re medica admittenda.

Peſtis ex aëre omnibus communis.

Peſtis ex prauo cibo plebi peculiaris.

Socratis temperantia.

Sani vt contra peſtem ſubſiſtant.

fouere

ſouere attrito coriandro, cinnamomo, zedoaria, caryophyllis, mali Medici cortice. Hæc enim ambientis aëris contagia diſpelliunt, quæ vltro citroq; reciprocante anhelitu, cor ac vitales ſpiritus inficiunt. Ego vero cum graſſante peſte nuſquam non intrepide, ſuccurrendæ plebis ac ciuium ſtudio me conferrem, illis præſidiis, ac potiſſime mali citrei aut eius quod citranguli aut limonis nomine paſſim innoteſcit, attrito dentibus ſucculento putamine recens diſſecto, me munire ſoleo, ac coniecta in Deum Opt. Max. fiducia peſtiferos halitus diſcutere; nihil enim huius pomi cortice, ſucco, ſemine magis efficax ac præſentaneum quod Virgilius etiam non ſubticuit: *Præſeruatiua in peſte.*

Media fert triſtes ſuccos tardumq́; ſaporem, *2. Georg.*
Felicis mali quo non præſtantius vllum.
Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Auxilium dabit, & membris aget atra venena.
Flos apprime tenax, animas & olentia Medi,
Ora fouent illo, abſentibus medicabantur anhelis.

Mali Medici aut Citrei vires.

Fortiſſima autem illa antidota expugnandæ peſti conficiendiſq; venenis dedicata, parciſſime deglutire ſoleo. Corporis ſiquidem habitum, eiuſq; qualitatē, quæ in calidi, frigidi, humidi, ſicci miſtura conſiſtit, immutant ac deſtruunt, & ſiqua ſubeſt corpori humorum redundantia (niſi prius exhibita purgatione) illam vndique diffuſam inflammant, atq; accenſa bili febres vrentes excitant.

Cui rei aſſignanda tanta innumeroſiſſima hominum multitudine formæ diſſimilitudo ac tam multiformis diuerſaque in facie, vultu, oculis ſpecies; ita vt nōnunquam ne vterini quidem partus conformes ſint, ac ſibi aſſimilentur.

CAP. XVIII.

VT in natura rerum mira ac ſpectabilis varietas; ita quoq; in ſpecie formaq. humana, colore, vultu, oculis lineamentis, oris habitu & cōſtitutione innumerabilis

Diſsimilitudo hominum cui adſcribenda. mirandaque diſſimilitudo ac diſpar conditio. Hanc cum nonnulli ad ſiderum influxum referant, ego aptius magiſque appoſite ad ſeminis naturam ac matris imaginationem referenda cenſeo. Siquidẽ mulier in ipſo conceptu totoque geſtationis tempore ac nouem menſium decurſu multa animo concipiat, ac ſingulo momento in diuerſas cogitationes rapiatur, oculis quoque in obuia quæque continenter defixis ſit, vt quæ in oculos influunt ac cogitationi infixius inhærent, in fœtum deuoluantur. Cum enim natura muliebris ſolicite formationi fœtus inſiſtat, *Imaginatio mulieris multa molitur.* nec aliud quam decentem formam atque effigiem meditetur, omneſque vires eo conferat, ſi qua ſpecies aut ſimulacrum oculis influat, aut mente concipiatur, in pullulantem embryonem, deriuatur ac confluit. Interim matres iam recens in lucem edito infanti operam ſedulo impendunt, quo corpus concinnum, elegãs, venuſtũ, lepidum, ſpecioſum, membris articuliſq; diuinctum conſequatur. Nam puerile corpus vt cera & argilla ſequax eſt ac tractabile, *Vitia naturæ corrigi poſſunt.* omnemq; in partem flecti poteſt. Itaque ſi os diſtortum eſt, atque indecore conſtitutum: fingunt, conformant, reſtituunt, vultum componunt, faciem (ſi ea tetrica ſit & torua) blandam perficiunt, ſpecioſam, amabilem: oculis decoram venuſtatem conciliant, atq; ex glaucis ſeu cæſiis: quos fere impuberes obtinent, humiditatis ratione, nigros efficiunt, copioſo lactis vſu ac potiſſime, ſi nutrix calidæ naturæ exſiſtat, ipſeque infans in loco opaco ac ſubobſcuro *Vt oculorum orbes nigreſcãt.* contineatur: nam luminoſum conclaue, ac ſole vel luculento igne illuſtratum, tenellis oculis officit: luſcioſos vero, pætos, ſtrabos atq; in obliquũ obtortos oculorum orbes in ſuam ſedem reuocant inclinata in oppoſitam aduerſamq; partem oculorum acie, ita vt muſculi obtutu contrario in naturalem ſitũ reducantur, retortiq; reſiliant: nares reſimas ac collapſas con-

contrectatione placide ac molli erigunt atq; inſtaurant. Aquilinas vero ac roſtratas, premendo ad decentem figuram reducunt, ita vt naſi perpendiculum à fronte ae ſuperciliis ad ſupremi labri lacunam tanquam gnomon & recta linea vt ſolariis aut horologiis aſſolet, nec extorſum nec introrſum defixa, porrigatur. Similiter ſi labra tumida ſint & obeſa, quod Æthiopum generi familiare, vt naſus ſimus ac depreſſus, arte ea tractant, atque identidem premunt, quo attenuentur ac ſubſidant: pari ratione mentum, vel propenſum, vel contractum, frontem, caput, genas, ſupercilia deformata, in decoram ſpeciem confingunt atque artifici habilitate decenter conformant; ita ſi qua parte claudicat natura, atq; ab optima abſolutaque formatione alienata eſt, vt ſunt nõnulli obtorto collo, varis repandiſq; atque incuruis cruribus, aut gibbo deformati, huiuſmodi errores in ætate tenera facile corriguntur, ac membra oblique torta, luxata, ſuiſque ſedibus mota, cura atq; induſtria hominum inſtaurantur. Sic efficit nutricum ſedula ſolicitaq; cura, vt infantes ſpecioſe adoleſcãt, nec vllis membrorum vitiis reddantur obnoxii, pleriq; vero matrum incuria ac ſupina negligentia non ſolum in deformem ac deſpicatam ſpeciem degenerãt, ſed gibboſi, claudi, luſci, torui, adſpectuq; inamabili efficiuntur, atq; ab humani corporis dignitate ac præſtantia deſciſcunt. Nonnullæ nutrices plus ſatis ſedulæ atq; officioſæ impuberũ iis partibus, quæ micturientibus ac reddendo lotio inſeruiunt: quæq; aliquando propagandis liberis futuræ ſunt vſui, aliquam etiam operam impendunt, quo mature pubeſcant, nec à ſpe prolis excidant, & matrimonio addicti pudore ſuffundantur, ſi minus ſtrenue officio maritali perfungi contingat, cum obſeruent acerbas contentiones atque intemperies hac de cauſſa inter affines exoriri, ita vt ſubinde genero diuortiũ mini-

Naſi forma quæ decora.

Vnde corporis deformitas.

tentur, niſi ſe virum præbeat, ac melius nuptæ gratificetur: quanquam hoc molle & effœminatum nutricum officiũ improbare ſoleo, cum impuberes hac vellicandæ mentulæ ratione intempeſtiue ac præter ætatis rationem, cum nondum virili robore polleant in Venerem incitentur, eaque præſidia conſumant, eos humores ac vitales ſpiritus profundant, quibus poſtea validos vegetosque liberos poſſent procreare: cum intempeſtiua Venere, vel nullos vel flaccidos ꝓferant, minusque vitales. Quocirca conſultum arbitror, ne præmature ex ſe natos coniugio alligari patiantur, niſi vires robuſtæ ſint & confirmatæ, vllumq; in matrimonii ſocietate inſultum perferre poſſint, quod ipſum ætati teneræ denegatum eſt, ſiquidem prima quaque impreſſione labaſcunt, atque euirantur; præſtat enim vt ſponte ſua, ipſoque naturæ impulſu abditę partes turgeſcant potius quam aliqua illecebra incitatæ.

Nutrices notantur.

Præmatura Veneris incommoda.

Multa animantium, piſcium, alitum, inſectorum genera abſq; ſemine progenerari, vt etiam herbas, multaq; animalia atq; auiculas inſolita ratione ac modo abſq; mutua maſculi opera concipere. CAP. XIX.

MVlta emergere ac propagari in natura rerum ſponte, nulloq; alterius complexu aut fœtura, ex ſordibus ac putredine, vt glires, ſorices, cochleas, limaces, erucas, bruchos, veſpas crabrones, cimices, ranas, blattas, bufones, anguillas, in corporibus humanis vermes, licet intus ſemine ſcateant, quo poſtmodum numeroſa ſobole ſe propagant, quotidiana exempla commonſtrant. Inter herbas quoque multæ ex limoſa terræ pinguedine atque vligine progerminant, nullo ſparſo ſemine, aut commiſſis ſolo, ſubactaque ſcrobe plantariis: vt ſunt zizania, loliũ, vrtica, oleaſter, alga, & q̃ iniuſſa ſponteq; vireſcunt gramina. Ita ſunt apud Belgas corniculæ, quas monedulas vocant.

Multa ex ſordibus enata.

Quæ corniculæ ore concipiant.

cant petræas, quod in prærupis ſaxis atque excauatis petris, non in arboribus nidulentur, vulgo *Steencawe*, quæ ſe non ineunt ceterarum alitum more, quod paſſim in gallis multiſque aliis auibus obſeruamus quæ in dorſum inſilientes, cōpreſſoq; fœmellæ corpore Venerem perficiunt: ſed in conniuentibus fixiſq; oculis ſeſe obtuentur, ita vt fœmina ex maris oculis obtutu continuo lacrymas, ac roſidas guttas eliciat, quas abſorbet, atq; ex iis, vt exiſtimāt nōnulli, concipiunt. An vero ore concipiant ac pariant, vt apud nos ſepia, ſquilla, loligo, locuſta, polypus & galeus, piſcis plebeius, vulgo *Haye*, cute ſcabra, qui fœtum etiam in foro piſcario euomit, non auſim certo ſtatuere. De galeo vero piſce nihil exploratius, nec magis compertum, ore illum fœtum effundere. Cum enim nuper ruſticus quidam aliquot galeos vili pretio emtos humeris geſtaret, ſpectantibus ciuibus ac popularibus, erepſerunt ex hiante ore aliquot piſciculi, ita vt ruſticus à plebe irriſus, ac faſtidio affectus erga piſces illos in ſterquilinium abiiceret. Eſt autem galeus alterius differentiæ, læuore perpolitus, cuteq; molli nec ſcabroſa, qui circa vmbilicum dehiſcente ruptaque aluo fœtum excutit, ita vt longo amento maternis viſceribus adhæreſcat. Audiui enarrantes piſcatores fide dignos, vidiſſe ſe recens è mari exemtos ſubductoſq; galeos dilatatis faucibus, oriſq. hiatu ſenos ſeptenoſq. piſciculos eieciſſe mire agiles, ita vt confeſtim in mare coniecti ſe natatu exercerent: quemadmodum videmus pullos teſta exemtos ſcalpturie ac roſtro quæque impetere. Hoc autem admiratione dignum, cum galeus piſcis per oris hiatum pariat, piſciculi aluum maternū identidem ſubeunt, vterique latebras repetunt ac ſubinde intra viſcera ſe recondunt, mox luſitantes erepunt, quod Plutarch. admiratus: Galei paterna quadā, inquit, indulgentia, nulli animalium palmā cedunt, oua primum

Galeus piſcis ore parit, & qui alii.

De induſtria animalium.

mox animalia aquatilia, numeroſo partu non foris, vt cetera, ſed in ſe ipſis edunt, educantq; ac geſtant in vtero, velut ſecundo quodam partu, ac vbi adoleuerint, euagari patiuntur, ac rurſus per os recipiunt, incolendumq; corpus præbent, atq; inibi tant iſper hoſpitium ac refugium, cibumq; indulgent, dum ex ſeſe præſidium ſit, & natandi peritia penitus ſint inſtructi; quod quo expedite conſequantur, & ludere & natare docent; tum voluere ſe atq; agilitate inſueſcere, quo rurſus aduerſus marinas belluas periculo ſe ſubducant. Sunt autem in noſtro mari multa Galeorum genera, quorum aliis alii artibus ſunt inſtructi, inter hos Galeus glaucus à colore, Belgis *Sprinckhaye* dictus, quod incredibili agilitate quatuor cubitorū altitudine è mari exſiliat, ac celerrimo curſu extra periculum ſe ſubducat, ne prædæ ac lanienæ pateat. Eſt nobis etiam Galeus maculoſo ac variegato tegmine, velut nigris guttis inſperſo, noſtrates *Geſpickeldehaye* vocant quemadmodum videmus canes & equos maculis infuſcatos: hunc noſter Geſnerus ſub caniculæ ſaxatilis nomine depingit. Aduehitur etiam in forum piſcarium Galeus Centrina, vulgo *Speerhaye*, quaſi dicas, lanceatos aut aculeatos galeos: nam duobus in dorſo aculeis armati ſunt, quibus hominibus periculoſo vulnere infeſti ſunt: noſtrates aculeos hos argento incluſos expurgandis dentibus accommodant. Hæc de aquatilibus, quæ ore concipiunt & parent, noſtratibus compertiſſima. De cornicularum vero conceptu, qui ore, vt fertur, perficitur: non auſim indubitanter quiddam pronuntiare, cum illæ columbarum naturam mihi exprimere videantur, quæ roſtro ſubinde ſe baſiant, ac quodammodo oſcula figunt, vt proci amaſiis aut nouis nuptis. Vnde in illos, qui ſ[illegible] inter ſe iuuenantur ac laſciuiunt, atque identidem in oſcula atque amplexus proruunt.

Colum-

Columbare prouerbium iactare ſolet, ac Columbatim ſe inire atq; amplecti: Quod Belgice *Duuebecken*, à columbarum geſtu, dici ſolet, ita vt ineunte vere illa ſint Veneris præludia ac velut proœmia. Non deſunt Plutarcho teſte, qui mures citra virilem operam concipere, ac grauidos effici aſſerant, ſi crebro ſalem lingant. Virgilius quoque huic rei quiddam non abſimile memorat de equarum conceptu;

Columbare columbatim prouerbium.

Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum,
Continuoq; auidis vbi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in Zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptamq; leues auras, & ſæpe ſine vllis
Coniugii vento grauidæ, mirabile dictu,
Diffugiunt.

Georg. 3.

Non diſſimile quiddam equino generi euenit: quod nonnullis famelicis qui nidore culinæ ſaturantur, atque alimentorum penuria odoribus reficiuntur, aut puellæ nubili, cui cum amaſio frui negatum eſt, illum tacite fouet gremio, illum animo menteq; etiam abſentem concipit, ita vt ex crebra imaginatione maſſam quandam informē concipiat, conglobatis collectisque in iis partibus humoribus, qui conceptui inſeruiunt quæ informis concretio imaginaria Venere perficitur, nullo conceptu, virique opera.

Simile à famelicis.

Imaginaria venus quid in vtero moliatur.

Manus vel aliæ corporis partes frigore geluq; aut pruinis obſtupeſcentes ac rigidæ, vt reſoluantur, ac calore rurſus imbutæ reuiuiſcant: CAP. XX.

Contingit aliquando cœlo aſpero atque inclementi, flanteque hybernis menſibus Aquilone, aut vento alio rigido. quo omnia paſſim concreta conſpiciuntur ac conglaciata, hominibus etiam manus, parteſque alias corporis intolerando cruciatu obrigeſcere ac ſtupore affici, ita vt emortuæ decidant, vel ſectione adimi debeant, atque vt areſcen-

Frigore obrigeſcunt corpora.

tes rami detruncari, ne pars ſana inficiatur. Vbi autem tale quiddam inciderit vt iis aſſolet, qui per loca gelida ac pruinoſa iter faciunt, aut illiſa naue, tabulatis inſident, ac fluctibus hinc inde iactantur, non confeſtim ſic affecti igni admouendi, ſed paulo remotius ab hoc collocandi, ne dolor repentino atque immodico calore exaſperetur atque incrudeſcat. Interim affectæ partes placida mitique frictione demulcendæ defricantis manu oleo chamæmelino, aut anethino vel amygdali non perfuſa, mox aqua egelida fouendæ, aut lacte bubalo tepenti ac recens mulcto, cui incocta ſunt, lauri folia viridia, quæ oleoſa ſunt, roſmarinus, ſaluia, ſtœchas, ſpica celtica vel lauendula, quo reuocari ſanguis poſſit, ac partes emortuæ reuiuiuiſcere. Omnia autem hæc ſenſim perfici debent, ne dolorem irritari contingat. Nemo autem, opinor, non aliquando in ſe expertus eſt, quam acerbo dolore articuli neruorum ratione, qui exquiſitiſſimo ſenſu pollent, afficiantur, vbi intenſiore ac penetrabili frigore rigeſcunt, vel exſtincto vel refugiente ad intimas partes ſanguine, ita vt primo frigoris occurſu rubeſcant manus, mox frigeſcente ſanguine liueſcant atque emoriantur, vitali ſpiritu ac ſanguine deſtitutæ. Quocirca molli agitatione vellicandi articuli atque admouendum liquamen, in quo decocta quadrupedum inteſtina, pedes, farcimina, omaſa: quod in omnibus vrbibus paſſim obuium eſt ac parabile: in quo liquamine, vt etiam lacte bubulo elixari poſſunt herbæ paulo ante memoratæ, quo poſtliminio calore viuifico membra imbui queant atq; inſtaurari: fouent enim membra huiuſmodi fomenta ac roborant, doloreſq; mitigant, vt etiam thermæ, hypocauſta, aquæ dulcis balnea: partes quoq; ſic affectę modo ne prorſus frigore rigeſcant ac nonullus ſanguis ſubſit, aqua gelida immerſæ, eaq; ſubinde irrigatæ, in priſtinũ vigorẽ reſtituuntur.

Frigus inimicũ neruis & oſſibus.

Membris frigore oppreſſis qua auxilientur.

Nix & aqua gelida calorem excitant.

tur.

tur, ac ſenſim incaleſcere incipiũt: per antiperiſtaſim enim ſeu contrarium expulſo frigore calor inducitur: quod ipſum experiri quiſque poteſt, contrectata niue aut glacie; confeſtim enim manus ferueſcunt ac rubore ſuffunduntur. Sic poma congelata in aquam frigidam demerſa ad naturam ſuam redeunt, totaque illa conglaciata concretio liqueſcit ac reſoluitur. Ita glacies in puteum demiſſa, eueſtigio liqueſcit ac diffunditur. Sunt enim aquæ puteales hybernis menſibus calore quodam imbutæ, vt penuria ac ſubterranei ſpecus: æſtiuis vero menſibus intenſiſſima frigiditate. Ceterum quo ab internis etiam partibus ad externas calor & vitalis ſanguis propellatur, intus exhibēdæ ſorbitiones ex vino ac calorificis rebus cõfectæ, quib. natiuus calor, vt ignis ſopitus exſuſcitari poſſet; propinandum quoq; ex vino lectiſſimæ theriacæ momentum, foris corpori applicandæ lagenæ ſtanneæ aut fictiles aqua calida oppletæ, in qua herbæ incoctæ ſint, quæ ſudorē eliciunt, ac corporis ſpiramenta relaxant, vt ſunt fœniculus, apium paluſtre, ligaſticum, oluſatrum, & ſmirnium, lauri folia, meliſſa, angelica, ruta, origanum, ſatureia, &c. ꝙ ipſum etiam in peſte factitare ſoleo, quo à corde omni virus & contagio diſcutiatur. Quod ſi quis à naufragio in littus eiectus, præter membra artusque frigore rigentes aquam etiam marinam affatim hauſerit, quæ vrinam affluenter prouocant illi exhibenda, & ne ſalſugo internas partes exulceret, potiunculam confici iubeo ex hordeo, ficubus, vuis paſſis, ſemine aniſi, fœniculi, eiuſque radice, ac rubenti cicere, addito radicis glycyrrhizæ momento: hoc enim marinæ aquæ ardorē atq; acrimoniam retundit, parteſq; exulceratas lenit ac mitigat. Quod vero ad cibi rationem attinet, omnia ſalſa, acida, acerba, aëria euitentur: Aqua mellis, lactis, bubuli potus cum modico ſacchari, ne coaguletur, præclare iis auxiliatur. Ptiſana &

Putei æſtate frigidi, hyeme calidi.

Lagenæ corpori applicatæ ſudorem eliciunt.

Naufragi qua ratione inſtaurandi.

Potio ſalutaris qui marinam hauſerint.

Veterata cuti ex aqua ſalſa linimentum.

quicquid ex hordeo conficitur vel in ſorbitionis, vel pulmentarii aut cremoris modum mirifice confert. Quod ſi cutis foris (vt aſſolet) exurenti ſalſugine erodatur, linimenta ex recenti butyro, adipe ſuillo non ſalito, axungia anatis, anſeris, gallinæ, vnguento roſaceo, atque populo nigra, vulgo *Popelier*, admouenda.

Vnde exoriantur atq; emergant in homine conſcientiæ ſtimuli: & an, vt affectus & animi perturbationes humoribus aſcribendi: an in animo menteq; ac voluntate conſiſtant.

CAP. XXI.

Conſcientia quid.

CONſcientia hoc eſt bonorum malorumque in cuiuſque mente teſtificatio, quæ recordatione quadam actorum, recte facta approbat, vitioſa ac nequiter tranſacta arguit ac deteſtatur, omnibus à Deo inſita eſt. Ita pura atq; integra mens nullius ſibi criminis conſcia ex bene actæ vitæ recordatione emergit, perturbata autem, tumultuoſa, pauida, inquieta ex ſceleratæ vitæ conſuetudine oritur, ſeſeque vel inuitis profert, ſic vt nonnullos in deſperationem ac diffidentiam impellat, vt Cain, Saulem Regem, Iudam, alios in ſpem ac fiduciam conſequendæ ſalutis erigat, vt Dauidem, Petrum, Magdalenam. Homo itaque angore quodam mentis atque animi cruciatu afficitur, ſi quando conſcientia patrati ſceleris memoriam animo objicit, vindictæque metu terret ac concutit, quibus ſtimulis mens nonnumquam in Deum erecta, vt in filii prodigo contigit, reſipiſcit ac diſcuſſa trepidatione, tranquillitatem conſequitur, ſic vt mens rurſus exhilareſcat atque erigatur, ac diffuſo per corpus ſanguine, erectiſque ſpiritibus qui paulo ante ſopiti erant, color effloreſcat, qui tabeſcente corpore, contractoque mœrore animo, exſtinctus erat atque exſanguis. Cum enim ſe proferant vitia affectusque animi in vultu ac corporis habitu, ſi quando aliquid latentis occultique facinoris in mente reſidet, huiuſmodi fere homines oblata vel leuiſſima

Conſcientiæ vis.

Timor quando ſalutis ac reſipiſcentiæ cauſſa.

occaſione expalleſcunt, tumultuantur, æſtuant, contremiſcunt, ſuſpirioſi ſunt, gemebundi, taciturni, ſuſpicioſi, exanimes, variiſque cogitationibus diſtrahuntur, quod vt Dauid ait peccatum iug.ter animo obuerſetur; ita vt non pro voto aut animi ſententia excuti poſſit, aut obliterari admiſſi criminis recordatio, ſed ſubinde recrudeſcat ac redintegretur: quo ſpectat illa Dauidis precatio, cũ in tali affectu eſſet conſtitutus, atq. huiuſmodi fluctibus æſtuque iactaretur: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, ac ſpiritu principali confirma me. Tum illa cum animo ſuo expoſtulatio, vel potius deploratio: Quare triſtis es anima mea, & quare conturbas me? ſpera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Rurſus parta animi tranquilitate, diſcuſſuque mœrore: Introito anima mea in requiem tuam, etenim Dominus benefecit tibi; dediſti lætitiam in corde. Ita ſi omnia nobis aliter peracta ſint, quam æquitas exigit, ac praua voluntas, ipſaque in malum inclinatio alia quam intellectus concipit, mens dictat, ſuadet ratio, impellitur, poſtmodũ excruciat animum hominis male actorum recordatio. Cum alii ſepti ac muniti conſcientiæ fiducia, ac mentis ſecuræ teſtimonio fulti, nihil me tuant aut exhorreſcant, nec ingruentibus etiam calamitatibus, peſte, bello, fame, rerumque penuria, perſequutione, tyrannorum ſæuitia deiiciantur aut labaſcant: tametſi enim ea ſit humanæ naturæ fragilitas, vt nemo inopinato inſultu concutiatur, cuius rei Chriſtus ſpecimen edidit iamiam immolandus: vir tamen integer & qui propugnatore Deo nititur, impauide atque intrepide aduerſus imminentes tempeſtates ſubſiſtit, illoq. munimento ac præſidio ſe fulcit ac tuetur. Sic Dauid anguſtiis vndique circumſeptus, inuictum infractumque animi robur periculis opponit. Spiritu ſiquidem potenti fultus ac vallatus, confidentius loquitur: Etiamſi conſiſtant

Pſalm. 50. *Pſal. 41.* *Pſal. 4.* *Conſcientiæ fiducia quid efficiat.* *Matth. 26.* *Pſal. 16.*

aduerſus me caſtra, non timebit cor meum; etiamſi exſurgat aduerſus me prœlium, in hoc ego ſperabo. Similiter Iob: Etiamſi occiderit me, in ipſo ſperabo. Impii vero, ſcelerati, ſontes, nefarii, facinoroſi tametſi ſepti ſint ac ſtipati magna clientela, muniti opibus, aucti latifundiis atque ampliſſima agrorum poſſeſſione, rerumque omnium affluentia fruantur, carnificinam tamen animi percipiunt, omnia metuunt atq; exhorreſcunt, ipſaq. mens conſcientia ſcelerum tanquam gladio; vt Sapiens ait, pungitur. Cum enim ſubit animum maleficii recordatio, confeſtim tanquam furiis agitati, contremiſcunt, palleſcunt, circũſpectant, omniaq; vel tuta timent. Eſt enim cuique natura inſitus delectus rerum, iudicium, boni maliſque diſcrimen, impreſſaq; Dei notitia, quam Paulus appellat legem, ſeu inſtinctum ductumq; naturæ, qua ferimur ad honeſta, auerſamur turpia, atteſtante, vt is ait, cuiuſq. conſcientia & cogitationibus inter ſe accuſantibus aut etiam excuſantibus. Magna itaque in omni vitæ actione vis & effectus conſcientiæ, ſic vt homo quamlibet atrocia illi impingantur, conſtantiam tueatur, ſemperq. in propoſito ſuſceptoque conſilio perſiſtat, nihil metuat, non contremiſcat, aut vllis minis concutiatur, ſi nihil commiſerit; qui vero aliquo crimine contaminatur, aut labem aliquam in mente conceperit, pœnam continenter ante oculos verſari imaginatur, paratumque interitum. Timor enim, quo & ſanguis ſe recondit, ac ſpiritus conſopiuntur, ex peccatorum conſcientia exortus, homini mentem eripit, ac vultum totiuſq. corporis ſpeciem immutat: ita etiam in mediis delitiis, in tripudiis, in ſympoſiis, in amplexu coniugis, carnificinam ac morſus animi experiuntur: cum vitæ integritas omnia pacata efficiat, tranquilla, placida, quieta minimeq. turbulenta aut tumultuoſa. Quod vnũ argumento eſſe poteſt, mentem hominis à Deo profluxiſſe,

Cap. 13. *Prouerb. 12.* *Lex naturæ quid. Rom. 2.* *Conſcientia ſpeciem corporis immutat.* *Argumentum validum immortalitatis.*

fluxiſſe, illius vi incitari, illius ſpiritu & afflatu impelli; deniq. ſupereſſe à morte animā, quæ reuolutis annis, vbi ſupremo iudici cū hominib. diſceptare viſum erit, corpus poſtliminio eſt amplexura. Mane autem atque antelucano magis elucet ac ſe profert cōſcientiæ vis ac ſtimulus, diſſipatis fumis ac diſcuſſo fuliginoſo vapore, qui mens ex heſternis ac pridianis vel actionibus, vel epulis, ſympoſiis, cruditate, crapula, ingluuie, alea fuit oppreſſa: ita vt eo potiſſimum tempore ſubeāt animo anteactæ cogitationes, eaque in mentem recurrant, quæ deteſtari ſolet, vel improbare. Sic Propheta, Mane exaudies vocem meam, Mane adſtabo tibi & videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es. Mane, mane eriget mihi aurem Dominus, De mane vigilabo ad te. Iuſtus tradet animam ſuam, vt vigilet ad Deum qui fecit illum, Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Ita euigilatis ieiunis, impranſis, abſtemiis magis ſe ingerunt conſciæ mentis affectus, ac Deus diluculo aurem homini vellicat. Quis enim vino obrutis, crapula, ingluuie, ebrietate oppreſſis cultus adferri poſſit, aut ſalutaris vel admonitio vel afflat⁹ adhiberi? Ita noui pleroſq;, quib⁹ cum identidē ſuboriri ſoleat ac repullulaſcere rei male actę recordatio, vino affatim ſe obruiſſe, ne obreperet animo ac tacite ſe inſinuaret facinorum memoria; quamquam poſtridie malū recrudeſceret, ac mentem ob cruditatem ſęuius infeſtaret. Simile enim quiddam iis euenit, quod morbo infectis, qui non detegunt, ſed celant vlcera ac tumores quibus ſcatent; quo fit vt acerbius intus dilaniari illos contingat. Ad quod exemplum alluſit Dauid, cū inquit: Quoniam tacui, inueterauerunt oſſa mea, dum clamarē tota die: ita peccatum, terror animæ, mentis inquietudo conſcientiæ anguſtia confeſſionē ſceleris extorſit, & tamen non induci potui vt commiſſum ſcelus confiterer, ac pœnitentia id expiarē,

Conſcientia quo diei tempore ſe profert.

Cur mane ſe profert conſciētia.

Pſalm. 5.
Eſai. 50.
Eſai. 29.
Eccleſ. 39.
Pſal. 20.

Simile ab ægrotis.

Pſal. 31.

Locus Dauidis explicatus.

Ceterum multum momenti adferunt in permouenda mente, in excitandis ſopiendiſq; conſcientiæ motibus, vitæ inſtitutio, corporis habitus, inſiti humores. Sic nautæ, milites, baiuli, caupones, trapezitæ, vſurarii, lenones, plerique negotiatores ſeu minuti mercatores non magnopere mouentur conſcientiæ impulſu, ita vt eam largam ſint conſequuti, & qui vt laxiora ac patentiora retia, omnia transmittant, colantes culicem camelum, & vt Chriſtus ait, deglutientes. Nonnulli ſolitarii, atq. vmbratili vitæ addicti, plus ſatis anxii ſunt, ac trepidant timore, vbi nullus timor. Sic ſuperſtitioſos pluſquam par eſt aut res exigit, conſcientiæ motus agitat, nec inanem perſuaſionem ſibi eximi patiuntur. Ita melancholici præ ceteris anxii ſunt; cholerici ob humorum tenuitatẽ & feruorem, vilem habent conſcientiam, eamque vel excutiunt vel extenuant, vel obliuione obruere tentãt. Sanguineis non magnopere cordi eſt ille animi motus, nec aſſurgit vlla in mentem tranſactæ vitæ cogitatio: quo ſpectat illud, Scribis contra me amaritudines, & conſumere me vis peccatis adoleſcentiæ meæ. Quæ enim nobis in ætat iuuenili inſolenter tranſacta ſunt, nec magnopere commouebant, ea in ſenectute, in morbis, in calamitatibus, ingruente clade aliqua recrudeſcunt ac menti, tanquã rationes expunctæ atque obliteratæ obiiciuntur: vt iis, quibus cum olim multum æris alieni conflatum ſit, ac iampridem rerum creditarum ſolutio animo excuſſa, rurſus appellari incipiunt, atque vt debita refundant, iure adiguntur. Phlegmatici autem deſides, ignaui, veternoſi, ſocordes ne cogitant quidem, quid ſit conſcientia, nec eorum mens aut incaleſcit, aut vllis ſtimulis excitari poteſt ad ea concipienda quæ ſalutaria ſunt, vtpote immodica humiditate immerſi. Impii qui in profundum ſunt demerſi, quique vel à verbo vel Dei cognitione alieni

Quibus deeſt conſcientia.

Simile à regibus.

Matth. 23.

Iob. 13.

Iobi locus explicatus.

Simile elegans ab ære alieno oppreſſis.

exſi-

exſiſtunt, omnia contemnunt, irrident, ſubſannant, *Pſalm.1.* Nonnulli intermedii palliant, excuſant, tergiuerſantur, alio transferunt, quod ipſum deprecatur Dauid, nec in eum errorem deuolui exoptat: Non declines *Pſal.140.* cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes in peccatis. Multa itaque conſcientiæ lumini officiunt, idque obumbrant, adoleſcentia, crapula, ingluuies, intemperantia, amor, nox, deliciæ, voluptates, quæ omnia pudoris ac modeſtiæ frenum excutiunt. Sic Plautus:

Nox, vinum, mulier, nihil pernitioſius homini adoleſcentulo,

Cui Ouidius conſonat:

Nox & amor, vinumq́; nihil moderabile ſuadent; *Amor: lib.1. Eleg.6.*
Illa pudore vacat; Bacchus Amorq́; metu.

Siquidem conſultores illi parum ſalutares ad deteriora animum rapiunt, mentemq; à ſanioribus conſiliis auertunt & ſi quis horum conſcientiam pungat ac ſtimulet, ſi ad optima quæq; impellat atq; exhortetur, contemnunt, negligunt, irrident, cauillantur, omniaque obnubilant, eleuant, extenuant, ac cauſſantur iuuentutem, ac florentes annos genialiter nulloque nubilo tranſigendos: poſtremo cogitationes tetricas ablegandas, atq; in ſenectutem transferendas: ita cum rationis documenta reſpuant, ac conſcientiæ dictamen cauillatione illudant, ad voluptatis amuſſim potius, quam ad æquitatis ac moderationis normam omnes ſuas cogitationes exigunt. *Iuuentus conſcientiam negligit.* Vnde appoſite Salomon: Adoleſcentia vana, præceps, temeraria, lubrica, incogitans, improuida, inconſiderata & quæ illam comitari ſolet voluptas & delitiæ fugaces atque euanidę, nonnunquam damnoſæ & quæ luctuoſum funeſtumque exitum conſequantur. *Eccleſ.11. Adoleſcentia conſilii inops.* Quoniam autem huic ætati fere comes ſit imperitia, incogitantia, conſilii inopia, ob id minus perſpicit quæ ipſi ſalutaria ſunt, frugifera, fructuoſa. Eſt etiam nonnullis qui in conſiſtenti ac firmata

ætate conſtituti ſunt, & penes quos ſumma rerum publicarum, ac religionis columen conſiſtit, aliquãdo errore & caligine inuoluta conſcientia, ita vt plerumque non omnia exacte, atque ad amuſſim demetiantur aut excutiant, aut adhibita in conſilium ratione, iudicio, delectu rerum, Dei verbo ac ſpiritus diuini afflatu negotia ſua perficiant, ſed nonnunquã illos impellat vel affectus humanus vel principum fauor & gratificatio, quod Paulũ factitaſſe legimus, vel etiam ſtabiliendæ ſuperſtitionis inueteratæ error, & inolita vitioſa conſuetudo quæ irrepſit non bonorum conſenſu & auctoritate, ſed imperitæ plebis errore; quam tamen nemo, tanquam legem ac regulam vitæ aboleri ſuſtinet & obſoleſcere; quo fit vt in delectu rerum, in boni malique diſcrimine, in erigenda inſtaurandaque ac propaganda ſyncera religione ac Dei cultu hallucinentur ac cæcutiant, prorſusq; à ſcopo aberrent, magno conſcientiæ detrimento. Sic Iudæis perſuaſum erat ſe obſequium præſtare Deo, cum in illos ſæuirent, qui Chriſto nomen dederant. Pari impulſu ac ſtudio incitatus Paulus Chriſtianis infeſtus erat, illoſque minaciter perſequebatur, zelo quidem pietatis, ſed qui errore inuolutus eſſet, & qui vt Apoſtolus ait, non ſecundum ſcientiam perficeretur, hoc eſt, non iudicio, non ratione, non excuſſa cognitaque cauſſa, vt Gamaliel factitauit, non animaduerſa cognitaque Dei voluntate, non ſpiritus diuini impulſu atque afflatu, quem probare vult expreſſo Dei verbo, atq; an ex eo proficiſcatur explorari: itaque erratum eſt in delectu religionis, non affectu & propenſione pietatis, quod ſpiritu diuino, qui certa atque indubitata mentibus hominum ingerit, eſſent deſtituti. Sic videtur via homini iuſta (vt Sapiens ait) & nouiſſima eius ducunt ad mortem. Cuius rei ſpecimen nobis exhibet Paulus, ex perſecutore factus præco ac propugnator aſſer-

Homines non conſcientiæ motu, ſed affectibus ducuntur.

Errores inueterati ægre eximuntur.

Ioan. 16.

Actor. 9.

Rom. [illegible].

Actor. 5.

1. Ioan. 4.

Prouerb. 14.

aſſertorque Euangelii Chriſti, qui ſe miſericordiam conſecutum profitetur, quod ignorans fecerit per incredulitatem, & quo in eo oſtenderet omnem clementiam Chriſtus Ieſus, ad exprimendum exemplariis, qui credituri eſſent in ipſo, ad vitam æternam. *1. Timoth. 1.* Hæc autem de conſcientiæ motu videbuntur fortaſſe, quibuſdam verboſius à me amplificata, præſertim cum hoc argumentum ad ſacrarum literarum profeſſores atque Eccleſiæ miniſtros ſpectet, quorum intereſt, & munus expoſcit, cuiuſque mentem ſalubri exhortatione tranquillam ac pacatam efficere, animoque pauores eximere. Verum cum hi affectus qui ex conſciæ mentis angore emergunt, valetudini officiant, ipſique ſpiritus atque humores vitiati huic rei fomenta miniſtrent: Medici quoque officium eſt, huiuſmodi perturbationes menti eximere, vt iis ſublatis corpus omnibus ſuis numeris inculpate ſubſiſtat. Operoſum enim eſt atque admodum difficile corpus à ſanitate collapſum reſtituere atque inſtaurare, vbi mens vitiorum ac labe conſcientiæ contaminata eſt, vbi ſenſuum organa ac ſpiritus animales ac vitales ſunt vitiati. Nec minus moleſtum eſt viro Eccleſiaſtico animo medelam adferre, vbi corpus vitioſis humoribus oppletum eſt: Siquidem ob arctiſſimam vtriuſque partis cognationem & conſenſum, animi vitia redundant in corpus, corporis vero morbi in animum mentemque transferuntur. *Animi & corporis conſenſus.* Exemplo ſunt lymphati, melancholici, phrenetici, amantes, deliri, ebrii, apoplectici, veternoſi, paralytici, maniaci, lunatici, tum plerique alii quorum morboſi affectus ex cerebri intemperie oriuntur; quocirca capiti quod mentis ſedes eſt, tum vtriuſque partis ſanitati accurate proſpiciendum.

Ad quotum menſem hominis geſtatio in vtero producatur, partusq́; tempeſtiuus, cenſeri debeat. Obiter de corporis humani formatione, quoue dierum aut menſium numero fœtus abſoluatur, ac vitalis exſiſtat. In qua narratione omnia tractantur accuratius, quod hinc acerbæ contentiones exoriantur, non ſolum in legitimo congreſſu, ſed alia quauis geniali ſolutaq́; Venere. CAP. XXII.

CVm magnæ ſubinde contentiones ac controuerſiæ inter pleroſque ſuboriri ſoleant de geſtationis ac partus tempore ac queritentur nonnulli, qui ſiniſtram opinionem de iis concipiat, quas olim vel in matrimonium, vel vitæ ſocietatē adſciuerunt, non expletum legitimū pariendi tempus, ſic vt aliquando in ſuſpicionem deueniant vel pellicatus & violatæ pudicitiæ, quodque aliis furtim corporis ſui poteſtatem vſumque fecerint: non inconſulte viſum eſt hac de re nonnulla commentari, eoque magis quod Iuriſperiti, qui lites dirimūt huius rei iudicium Medicis deferant, illamque cauſſam per illos tranſigendam ſtatuant. Sic enim Paulus Iuriſconſultus lib. 19. Reſponſorum: Septimo, inquit, menſe naſci perfectū partum iam receptum eſt, propter auctoritatem doctiſſimi viri Hippocratis, & ideo credendum eſt, eum qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, Iuſtum eſſe filium. Tractat hoc argumentum Gellius, ſed hominum opinione potius, quam rei veritate, aut naturali ratione nixus, vt qui nullum certum tempus pariendi ſtatutum exiſtimet, idque ex Plinii auctoritate, qui decimotertio menſe quendam geſtatum in vtero pronuntiat. Ceterum quod ad ſeptimum menſem attinet, noui complures apud Belgas maritimos etiam gemellos, qui ad extremam deuexamque ætatem crudo ac viridi corpore menteque vegeta deuenerunt. Quocirca futilis eſt, nulliusque momenti illorum perſuaſio, qui ſeptimi menſis partum inabſolutum, minusque vitale ſtatuunt, & non niſi

Iudicium de ventre inſpiciendo Medicis defertur.

Digeſt. tit. 2. de ſtatu hominis.

Lib. 3. cap. 6.

Lib. 7. cap. 5.

Septimi menſis partus vitalis.

niſi exactis nouem menſibus, infantem omnibus membrorum numeris cõſummatum, in lucem producendum. Sic exorta eſt nuper apud nos non leuis ſane velitatio; ſed atrox & cruentum certamen, funeſtaq. ac luctuoſa dimicatio, ob expugnatam pudicitiam cuiuſdam virgunculæ, non ambiguæ quidem famæ aut nominis, ſed cerebri imbecillis aut vacillantis, quæq; mentis iudicio minus polleret, quarum pleræq; omnium citiſſime labaſcunt minuſque fortiter aut animoſe, vel minis, vel inſidioſis blandimentis obſiſtunt aut obluctantur, ſecus quam ferοculæ quædam puellæ & clamoſæ, q̃ ſe vnguibus & dentib' vleiſcuntur, ac ſtrepitu inſidiatorem integritatis abigunt. Acrius autem magiſque acerbe in hac tragœdia incruduit diſceptatio, quod pater, qui ex ea prolem ſuſtuliſſe, vel concubitum extorſiſſe ferebatur (nam id aduerſarij ſunt criminati tanta acerbitate, vt illum ad cruciatus expoſcerent; & tormentis explorandam rei veritatem contenderent) conſtanter factum pernegaret, atque nec vteri veſtibula primoſque aditus ingreſſum, aut perfregiſſe hymena integritatis velamen, nec prorſus intimos vteri receſſus penetraſſe per ſacra (qui iudicijs præeſſe ac ſacra tractare ſit ſolitus) deierare ſe paratum confidenter pronunciauit; quocirca nulla ratione pater deſignari ſuſtinuit, nec prolem ſibi addici paſſus eſt; inter alia eo quoque innixus argumento in ſui innocentiam, quod infans vix ſeptimo menſe eoque incoato potius, quam expleto in vitam productus ſit, membris omnibus exacte elaboratis, præter vnguiũ appendices, quod obſeruamus in noni etiam menſis partu nonnunquam deeſſe ac deſiderari, præſertim vbi grauidæ immoderatius ſalſamentis vtuntur, aut ſalem liguriunt, vt eſt is ſexus in appetendis ſalſis & acidis maxime procliuis. Itaque non ſeptimi menſis partum euincere contendit, ſe noni, eoque ſup-

Narratio contentionis de prole ſuſcitata.

Stupri illati inficiatio.

Quando infanti vngues deſunt.

putato menſium decurſu, atque obſeruata temporis ratione, alium inquirendum patrem, qui paulo ante cum illa congreſſum iniuerit, eiuſque conſuetudine ſit vſus. Cum vero ex ſententia Iudicum infans conſpiciendus explorandúſque Medicis exhiberetur, accita obſtetrice, atq; honeſtis aliquot matronis, quarum vna patricia vndeuiginti liberorum parens erat, & cui non ſemel ſeptimeſtris partus editus, nec prorſus expletum ſeptimi menſis curriculum. Pronuntiatum eſt ab iis, non excuſſa facti cauſſa, nec vlla habita ratione patris, hunc ne an quem alium deputent ſeptimi menſis partum eſſe, qui ſeptem & viginti ſeptimanis in vtero ſit geſtatus. Quod ſi in nonum menſem proferri potuiſſet, futurus erat infans magis ſolidis firmiſque membris atq; ipſa compages ſeu ſtructura corporis magis compacta ac coagmentata, minusque diſſoluta: erat enim os pectoris, quod velut ſcutum ac munimentum cordi incumbit, Belgæ *Broſtplate* vocant, denique enſiformis cartilago, quæ ſtomacho imminet, eminentior quam natura fert, nec in planum redacta, ſed incurua ac turbinato mucrone, vt conſpici ſolet pullorum gallinaceorum thorax, qui ineunte vere, ac præſertim menſe Martio, excluduntur. Vngues quoque huic infanti, qui ſexus fœminei erat, in manibus deerant, atque extremi digitorum articulis, in quibus ex cutis muſculoſa vel cartilaginoſa materia vngues læuore perpoliti indureſcunt, vix tenues quaſdam notas & exigua veſtigia exhibebant, non cornua duritie, ſed molliſſimæ membranæ tenuitate. In pedum vero articulis nulla ſe proferebant vnguium indicia, quod illæ partes non tanto calore imbutæ eſſent, quanto manus, atque à corde caloris fonte remotiores: cum manuum articuli per brachia pectori annexa, beneficio caloris, qui à corde diffunditur, omnia conſpectiora in digitis exhiberent:

Vngues vnde.

rent. Itaque Medici obſeruatis multis naturalibus cauſſis, ſolidisque rationibus fulti, nullius partis vel fauore, vel iniuria. Ita vt patiantur reo, ſi actori viſum ſit, conſtare ſuam innocentiam, vitæque & morum integritatem, pronuntiauerunt adſtantibus iudicibus, quibus ea res demandata erat ab iis, qui apud Belgas, in aula Bruxellana Regis Hiſpaniarum vices obeunt, non noni, ſed ſeptimi menſis partum ſtatuendum, producta geſtationis tempore per ſeptem & viginti hebdomadas, qui partus etiam ſeptimeſtris cenſeri debet, tametſi non prorſus expletus ſit: atque vna aut altera ſeptimana deſideretur, atque aliquot adhuc dies ad complementum reſtent. In hoc autem negotio lunæ circuitus obſeruari debet, qui quatuor ſeptimanis, hoc eſt, plus minus octo & viginti dierum reuolutione perficitur, quo temporis decurſu, agitato lunæ vi ſanguine, menſes mulieribus decurrunt, quibus defluxus, vteroque à menſtruo profluuio defœcato, vt plerumque quinto die aſſolet, vel ſeptimo, ſi ab eo dierum numero vir fœminæ congrediatur, conceptum maxime naturalem perfici contingit, adeo vt poſt ſeptimi vel noni menſis decurſum infans in vitam productus, ſaluberrimus exiſtat, ac nullis morbis, quibus infantia expoſita eſſe ſolet, obnoxius. Multis enim morbis ætas puerilis infeſtari ſolet ob ſanguinem menſtruum conceptus tempore vtero inhærentem, vt ſunt ἐξανθήματα, hoc eſt, eruptiones floridæ, vulgo varioli & morbilli, Belgice *Maeſelen ende Pockens*, aliæque rubentes vel liuidæ puſtulæ, quæ ex menſtrua illuuie contractæ in extima corporis parte ſe vere vel æſtate proferunt: his accedit ἐπιληψία, ſeu morbus comitialis & caducus, qui hinc Belgis *vallende ſieckte* nominatur. Quem morbum, quoniam plures differentias haberet, ſuperſtitioſa gentilitas

Medicorum de partu pronuntiatio nullius vel fauore, vel iniuria.

Luna menſes conſtituit in puerperis.

Poſt menſtrua conceptus naturalis.

Epilepſia ſeu morbus puerilis.

olim in certos Diuos referre ſolet ante lucem Euangelicam mortalibus exhibitam; cum ex naturalibus cauſſis, atque præſertim ex ſpumoſa tenacique pituita excitetur. In ore quoque tenellæ ætati ipſo fere vitæ aditu vligo quædam palati ac faucium hulcuſcula innaſcuntur, Alcolam Arabes, Græci ἄφθαι, Belgæ *de Sprouwe* vocant, Subter linguam vero Ἀγκυλόγλωσσον, vulgo Ranula, Belgice *Spanare*, quæ vel inciſione, vel vngue, vel ſalis frictione, aut, vt ego factitare ſoleo, vbi ferrum metuunt oxymelite Scyllitico aboletur, ne iis addã ὑδροκέφαλον, hoc eſt caput tumore fungoſo ac pituita turgidum, multaſque alias humorum collectiones ex vitioſo lacte ac menſtruo ſanguine conflatas, quæ etiam adultam ætatem comitari ſolent, ac cum iam conſanuiſſe viſa ſint, identidem recrudeſcere. Quocirca cum in agricultura ac ſatione, tum in adeundo concubitu, excolendoque fundo muliebri ac procreandis liberis etiam ex Moyſis præſcripto, obſeruandus eſt Lunæ decurſus, cuius vi ſtatis vicibus menſtrua fœminis vel defluunt, vel ſubſiſtunt. Perficitur autem Lunæ ambitus emenſo Zodiaco ſeptenis vicenisq; diebus, & tertia diei parte, qui dies plus minus quatuor ſeptimanas complexi, Lunarem menſem conſtituunt, præſertim ſi id tempus eximas, quo ſidus hoc occultatur, nec fit conſpicuum. Siquidem triduo plus minus in coitu, hoc eſt, vt vulgo dicunt, in coniunctione morata inuiſibilis eſt, quo tempore nondum in hac terrena vim ſuam exſerit, nec ea immutare eſt indonea, verum vbi conſpici incipit, hoc eſt, noua exſiſtit, cum in in orbem circinata eſt, hoc eſt, cum Soli ex aduerſo oppoſita, plena apparet, mirificos effectus in conceptu ac pleriſque aliis rebus obtinet: nam & frumenta ſegeteſque adauget, conchylia implet, carnes laquearibus affixas radiis,

Alcola quid.

Ranula quid.

Fungoſum caput.

Simile ab agricolatione.

Luna quot diebus curſum perficiat.

Vide Galenum de diebus decretoriis.

radiis ſuis in tabem reſoluit, ſomnoq; ſopitis vel diutius ſub eius lumine moratis pallorem tremoremq; ac capitis grauedinẽ inducit, pueris epilepſiam, ſtuporem, paralyſin adfert, multaque alia perficit, non quod ceteros planetas poteſtate ſuperet, ſed vicinitate. Siquidem in infimo orbe collocata ac terrę proxima, ortus & incrementa rerum moderatur ſic, vt huius effectu poſt ſeminis conceptionem etiam fœtus in vtero materni ſanguinis irrigatione augeſcat ac vegetetur. Totum quoque geſtationis curriculum ſiue diebus, vel menſibus, vel ſeptimanis metiri ac dinumerare libeat, vt grauidæ fere ſupputant, ad Lunæ motum exigi referrique debet. Explicat autem vires ſuas in corpore efficacius, vel quum primum cum Sole congreſſa illuſtrari incipit, aut quum in orbem conglobata, plena conſpicitur: medio autem orbe diuiſa, minus virium obtinet; minime omnium quum falcata eſt, ſenſimque deficit & obſcuratur. Eo enim tempore nullus in Oceano cõcurſus aquarum, nulla in corporibus humanis humorum redundantia nulla in oſſibus medullarum collectio, ita vt tunc expediat tenellis corpuſculis concubitu deſueſcere atque inducias ſibi imperare. Ego autem multoties grauidis ac prægnantibus placidũ facilemq; partum denunciare ſoleo, atque illarum mentes in optimam enitendi ſpem erigere, ſi quando Luna noua aut plena parturire occipiunt, pręſertim quum Lunæ vis pubi incumbit, aut inguina femoraque occupat; nam ſidus hoc ſingula membra percurrere, iiſque biduum nonnunquam triduum inſidere alias teſtati ſumus. Quum enim circa illas partes moratur, vterus vdus & lubricus promtius dehiſcit ac dilatatur, ipſique infanti expeditum exitum perficit. Quod ſi Luna ſeneſcente atque imminuta partus inciderit, laborioſus fere eſſe conſueuit, magnoque conatu ac molimine elidi. Hæc quoniam ſæpius à me obſeruata ſunt.

Luna ſidus terræ proximũ.

Geſtatio infantis ad Lunæ curſum referenda.

Quando partus placidus.

Partus quando laborioſus.

nec à ratione aliena videntur, huic argumento adiicere viſum eſt. Ceterum quum Lunæ vires aliqua ex parte ſumus complexi, hoc in mentem reuocare expedit, quod paulo ante monui, etiam in excitandis tempeſtatibus, ac conſtituenda aëris temperie nullas vires proferre, niſi à ſole illuſtretur, atq; ampliſſimũ illud ſydus ſua facie, ſuoq; fulgore illam irradit: quo efficitur, vt minimo effectu polleat, primo ipſo cum Sole cõgreſſu: verum vbi tertius, aut potiſſime quartus dies eluceſcit, manifeſto vel tempeſtatem portẽdat, vel ſerenitatem polliceatur, ita vt quartus dies totius menſis temperiem vel intemperiem cõſtituat. Quos Lunæ Solisque effectus eleganter his verſibus expreſſit Virgilius, obſeruata colorum varietate, quæ ex aëris terræque exhalationibus ſuffundi ſolet:

Progneſtica ex Luna.

Georg. lib. 1.

Luna reuertentes quum primum colligit ignes:
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis pelagoq; parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit: vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu in quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, nec obtuſis per cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies & qui naſcentur ab illo,
Exactum ad menſem, pluuia ventoq; carebunt.

Totidem verſibus Solis poteſtatẽ complectitur, quæ res mortaliũ, ac non ſolum corpora, ſed animos quoque hominum immutat.

De hominis procreatione vtilis & iucunda narratio, in qua illuſtratur altera argumenti pars.

CAP. XXIII.

QVum multos in naturæ rebus, præſertim quæ ad corporis humani ſtructuram attinent, hallucinari ac cæcutire contingat, multaque nugamenta adferre ſolent de formatione fœtus, eiuſque ſitu, de geſtationis tempore, & menſium decurſu: atque

an ſeptimus menſis tempeſtiuus ad partum ſtatui debeat, atque is ſit vitalis: conſulto me f. cturum ſum arbitratus, ſi obiter hominis formationes explicare aggrediar. Eſt enim diuini huius opificii artificioſa conſtructio, omniumque membrorum, quæ vel foris ſe proferunt, atq; oculis conſpicienda exhibent, vel intus ad ſingularem vſum deliteſcunt, elegans & concinna conformatio.

Conſtat autem homo ex vtriuſq; ſexus ſemine, ac primis ſeptem diebus, confluente materno ſanguine, in oui ſpeciem coaleſcit ac conglobatur. Subeſt vero vis & facultas formatrix, diuino quodam cœleſtiq; munere, ſemini, quod ſpiritu vitali atq; æthereo abunde imbutum, atq. vndiq. perfuſum effigiem formamque fœtui imprimit, ſic vt ſingula membra, totaq corporis moles, quæ tanto menſium decurſu perficitur, ac ſenſim in decentem ſpeciem, decorāq; hominis figuram abſoluitur, in eo conſiſtant, & quodammodo adumbrata ſint. Quod etiam obſeruauit atque admiratus eſt Dauid rex maximus, diuinorum operum contemplator vnicus. Conſtituuntur autem à Medicis, qui naturam humanam intime ſunt contemplati, quatuor diſcriminata tempora quibus hominis formatio perficitur.

Humani corporis origo.

Seminis humani efficacia.

Pſal. 138.

Quatuor formationis infantis tempora.

Primum, quod ab inito ſtatim congreſſu amplexuque mutuo ſeminis naturam obtinet, quo tempore conceptus & genitura dicitur. Quoniam ſemina inter ſe fermentata coaleſcunt, vt cremor & velut lactis quædam concretio: quod ita deſignat Iob: Nonne ſicut lac mulſiſti me, & ſicut caſeum me coagulaſti? His conceptus ac ſeminum maris & fœminæ coalitus & conglobatio (modo ne affluxus oboriatur, vt lubrico fere, hiantique vtero aſſolet) prima ſeptimana perficitur.

Primum.

Cap. 10.

Secundū formationis tempus conſtituitur: quum natura vterique facultas ſuis viribus atque inſita vi

Secundum.

vaſa manifeſtam ſeminis mutationē efficit, adeo vt tota ſubſtantia carnea potius & ſanguinea quam ſeminalis conſpici incipiat, idque duodecimo fere aut decimo quarto ab incoato formationis die: & quanquam hæc concretio, maſſaque carnea ſanguine æſtuanti ac calido redundet, rudis tamen eſt & informis, nullamque membrorum figuram, nulla lineamenta exhibet; nam corporis partes præcipuæ nondum diſtinctam formam ſunt conſequutæ, quo fit vt nulla hominis ſpecies ac figura conſpiciatur, ſed rudimentum tantum & incoatio humani opificii, infantem effigiare condiſcentis. Exemplum à figulis deſumi poteſt (imitatur enim ars naturam) qui ex vda tenaciq; ac tractabili argilla imagunculas aliaq; teſtacea confingunt, primum informia atque indigeſta, mox artificioſa tractatione figurata. In pictoribus tale quiddam obſeruare licet, qui primum rudiori penicillo vel denique carbone aut creta ſuſceptum opus adumbrant, Belgæ *Bewerpen* vocant mox expoliunt vltimamque manum admouent, ſic vt quæ ante horrida viſa ſunt, abdita, inculta, opaca, obſcura, vmbroſa: mox nitida, peramœna, colluſtrata conſpiciantur. In ſtatuariis quoq; atq; opificibus argentariis tale quiddam imaginari licet, qui vel æs vel lignum rude & impolitum dedolant, atq; excauatum manubrio, adhibitaq; adſcia poliunt, atque opus affabre cælatum exhibent. Par eſt ratio, prorſuſque huic rei affinis ſatio, quæ ſparſo humi ſemine perficitur: id enim terræ gremio mollitum ac refactum vapore ſenſim adoleſcit, atque in ſtirpem emergit, fructumq; profert, & ſemen omni illi ex parte ſimile. Vtraq; terra fertilis & fœcunda complexu ſuo ſemen fouet, atq; eiuſdem ſpeciei ſtirpem vnde prognatum eſt, elicit: ſic vterus mulieris niſi prorſus effœtus ſit ex recondito in ipſo ſemine fœtum effingit atque emolitur, ſtatoque tempore, hoc eſt, ex-

Similitudines ab opificibus.

A pictoribus ſimile.

Simile à ſtatuariis.

De ſatione ſimile.

Simile à terra fœcunditate.

ctis vt plurimum nouem menſibus, hominem ſexu maris vel fœminæ, ea qua progenitores ſunt, forma ac ſpecie in lucem producit. Cæterum vt reliquam inſtituti noſtri partem exſequar.

Tertium ſtatuitur conſtruendæ fabricæ tempus, cum euidenter & perſpicue ſe proferunt tres illæ partes principes; Cor, ex quo arteriæ emergunt, Cerebrum; ex quo vt filamenta quædam ex colo, nerui producuntur, Hepar, ex quo venæ propagantur. Quibus elaborandis ab ipſo conceptus tempore ad decimum octauum primi menſis diem vteri facultas inſiſtit atq; occupata eſt. *Tertium.*

Poſtremo autem, quod tempus ad vigeſimum octauum aut trigeſimum diem porrigitur, extrema membra articulatim atque exquiſite elaborata conſpiciuntur, ac iam pullulaſcere ac palpitare fœtus incipit; à quo dierum progreſſu, quoniam omnes artus diſcreti ſunt, totumque opificium exacte formatum conſpicitur, non amplius fœtus aut embryo, hoc eſt, pullulans concretio, ſed infans aut puer indigetari incipit. Mares autem vt plurimum trigeſimo die perficiuntur: Fœminæ quadrageſimo ſecundo aut quinto. Quod autem maſculi properantius abſoluantur, caloris ratione id euenit, qui humorem vt mollem ceram extendit, diffundit, dilatat, ſuaque vi fingit formatque. Sic calor & vigor corporis ipſaque naturæ alacritas maribus trium menſium ſpatio, fœminis quatuor motum accelerat: quo tempore erumpentibus etiam capillis & vnguibus, agitari infans in vtero, ac calcitrare molitur: ita vt grauidæ motum non obſcure percipiant, ac nauſea cibique faſtidio infeſtentur, denique abſurda quædam edulia, atque à natura aliena appetant, rudera, carbones, teſtas, putamina: non deſunt, quæ crudos piſces, armoſq; viriles appetãt. Sic noui quæ ſpirãtes, *Quartum.* *Mares cur citius quam fœmina abſoluantur.* *Infans quando mouetur.*

anguillos, ac congros dentibus attritos fruſtulatim deuorarent. Sunt tamen multæ patriciæ, quæ huic affectui atque enormi appetentiæ non ſint obnoxiæ, vt quibus minimum excrementi aut vitioſi humoris in corpore aceruetur, ſecus quam plebeis, quæ voraces ſunt, multumque ſordidi humoris ac fæculenti ſanguinis in conceptaculis internis cōgerunt, ex quibus circa tertium à conceptu menſem nauſea faſtidium, ructus acidus, ac præter naturam multarū rerum deſiderium & auiditas excitatur. Conſpectus eſt mihi ſuperioribus annis Brugis ciuitate Flandrorum abortus gemellorum trimeſtris, ſexus maſculini, qui ex huiuſmodi affectu, negataque re quapiam, cui grauida auide inhiabat, excuſſus eſt. Erat autem digitali aut paulo plus longitudine pariq. craſſitudine membris omnibus exacte elaboratis, nec vlla ſui parte mutilis, adeo vt ſe oculorum orbes nigricante pupillæ puncto ſigniti nares, aures, digiti diſcreti, vmbilicus, mentula, femora, ſuræ, tibiæ, tali, & quibus forma pedis diſtinguitur, digitorum articuli perſpicue ſe ſpectanda exhiberent. Cum autem infantium vterque palpitaret, atque indubitata certaque vitæ argumenta præberet, ad ſacrum baptiſma concurſum eſt. quo peracto nullum amplius vitæ indicium præferebant. Cæterum quem habeat in vtero ſitum infans, obiter indicandum. Geſtaturis in aluo materna longo à mento vmbilico annexus, vt pomum petiolo ſuo affixum arbori, per quem venæ vmbilicalis adminiculo, puriſſimi ſanguinis ſcatebra alitur atque nutrimenta capeſſit, non per os ac labra, quæ nondum illi vſui ſunt ad edendum, vt nec podex aut veſica ad egerendum. Vena ſiquidem vmbilicalis à matrice orta iecur diuiſa eius parte, ingreditur atq; in venam Portæ terminatur, à qua ſanguis puriſſimus per vaſa ſeminaria in vterum deriuatur, quo efficitur vt ſanguis & ſpiritus tanquam auxiliares &

Exemplum abortus gemellorum.

Situs infantis in vtero.

Tuæ centuriatæ copiæ continenter deorſum ferantur, ne quando horum aliquid deſideretur. Per hos itaq; venarum ductus, atque arteriarum riuos, qui ex corpore materno emergentes, in vterum deferuntur, atq; mox vmbilico inſiguntur, fœtus alitur, ac facultate ſeminis, quod vteri calore fouetur, ac ſanguine irrigatur, omnibus ſuis membris, ſpatio temporis perficitur. Infans autem in media vteri capacitate ac velut centro libratus ſuſtinetur, totus in ſe conglobatus; atque oblongo velut productu in orbem conuolutus, ita vt capite paululum inclinato, mentum pectori, talos calceſq. natibus, manus genis oculiſq. applicet, crura vero ac femora incuruato poplite surſum elata, imum ventrem attingant, prior aduerſaq. corporis pars, nempe frons, nares, facies dorſo materno imminet, capiteque deorſum inclinato oculos oſſi ſacro annexum Belgæ *de Stiet* vocant, in partu vna cum oſſe pubis dehiſcit ac relaxatur: quo fit vt plerumque mares proni prodeant, aut capite nonnihil in obliquum inflexo, vt facies conſpici queat, fœmellæ vero aduerſo ſitu magna ex parte collocātur, ita vt egreſſu reſupino, ploratuque edito cœlum obtueantur. Verum hæc non ſemper ordine naturæ procedunt, cum multi contra naturam partus eueniant, ac nonnulli infantes non ſemper capite præuio ſe proferant. atq. in longum exporrecto corpore manibus femoribus applicatis exitum affectent, ſed alii pedibus nonnunquam diſtortis vel diuaricatis, oſtio ſe obuoluunt: nonnulli inflexa ceruice contortoq. in obliquū capite, manib. exporrectis, ac natantiū more expanſis, proniſq. humeris ꝓcidūt, magno ſuo & enitētis periculo, nec minori obſtetricū anxietate & moleſtia. Quū autē omnia decenter, naturæq. ordine ꝓcedūt, infans expleto geſtationis curriculo eruptionem molitur, ſeſeq. inclinās deorſū voluitur

Partus contra natura ordinē.

nec enim diutius in his latebris deliteſcere poteſt, quam illi per vmbilicum alimentum ſuppetat, ac calor cordis abſq; externa reſpiratione poſſit ſubſiſtere: quocirca grandior factus, alimenti luciſq; eſt auidus, atq. aërem captare nititur adeo, vt ruptis membranis atque inuolucris, quibus obductus ac contra attritus munitus erat, acerrimo parturientis cruciatu in vitam producatur, idque non ſolum obaſtricta minuſque laxa vteri veſtibula, ſed quod hæc calamitas & pariendi anguſtia ob Adami atq; Euæ lapſum à Deo inuecta ſit, illique hoc onus impoſitum, viro quoque in non mitiorem miſeriæ ſortem deiecto. Magna autem ex parte nono menſe vterus dehiſcit relaxato oſſe pubis, parturiente pro virili enitente, quæ quod grauat, excutere nititur, infante inſita vi, ductuque naturæ erumpente: quo adiumento in partu mortuo, aut inualido mulier deſtituta eſt. Infans enim viuus atque alacer non minus quam mulier operi inſiſtit, atque aëri inhiat, auramque captare nititur. Cæterum ſunt complures qui exacto completoque nono menſe in decimum deueniant, quos partu decimeſtres Hippocrates vocat, incoato quidem decimo menſe Lunari, qui viginti octo dies perficitur, non prorſus finito. Sic Sapiens decem menſibus in vtero ſe confirmatum memorat, atque ex ſanguine virique ſemine coagulatum, voluptate concubitum comitante. Pari ratione qui iam expleto ſexto menſe (in quo partus nulla ratione vitalis exſiſtit, quod membrorum firmitas deſideretur) ſeptimum ſunt ingreſſi, atque vel duas aut tres ſeptimanas in eo ſunt conſtituti; ſeptimo menſe editi dicuntur. Eadem eſt ratio in ſupputandis hebdomadibus & menſibus qui certo dierum numero terminantur, ſiquidem elapſa antecedente ſeptimana vel menſe, atque inſequente incoata, ab hac deſumitur temporis ratio illique geſtatio-

Vnde labor parturienti.
Geneſ. 3.

Decimeſtris partus.

Sap. 7.

ſtationis curriculum adſcribitur, atque ab eo menſe, quem prægnans ingreſſa eſt aut partus inciderit (vt aſſolet vel ſeptem vel nouem Lunæ curſibus) denumeratio ſumitur. Par eſt ratio de annorum ſupputatione vel à Chriſto incarnato vel paſſo, ita vt inſcriptio obſeruetur in ſequentis anni, etiam primi menſis initio, obliterato neglectoque præcedente. Quod autem ſeptimi menſis partus vitalis exſiſtit, non præter rationem eſt, ſed certa huic rei cauſſa ſubeſt. Siquidem infans eo tempore inſita vi ac naturæ ordine circumagit ſe ac conuoluit, locumque ſuum mutat, ac commodiorem captat. Et quemadmodum militiæ Dux vel anguſtia ac difficultate loci, vel commeatus aut rerum neceſſariarum inopia, exercitum alio transfert, ſic tamen vt in metandis mutandiſque caſtris miles continenter in excubiis agat, ac velut in procinctu conſtitutus ad omnem euentum belli, atque inopinatum impetum, inſultumque hoſtium erectus ſit atque expeditus: ita ſi illo temporis momento, quo ſeptimo menſe is naturæ motus cieri ſolet, pariendi tempus inciderit atque vltro citroque collatis viribus infans in lucem prodeat, citra omnem dubitationem vitalis eſt. Simile autem quiddam huic infanti euenit, quod noctu euigilatis ſolet, qui ſe in aliud latus deuoluunt, ac meliorem culcitræ partem, minuſque preſſam captant: quibus ſi quid inopinati obueniat aut à re quapiam repentina interpellari contingat, quo minus ſe denuo in lectum deuoluant, confeſtim cubile deſerunt, excuſſoque ſomno, tametſi aliquid noctis reliquum eſt, ad ea peragenda quæ vrgent, ocyus ſe accingunt: alioqui ſi ſomno oppreſſis præter opinionem aut ſpem aliquid euenerit, tumultuari illos contingit ac contremiſcere, omniaque confuſe ac nullo ordine vel aggredi vel perficere, ita vt res nec felicem, nec optatum exitum conſequatur: vt in

Partus ſeptimi menſis cur vitalis.

Simile à duce militia.

Simile ab euigilatis.

octauo menſe aſſolet, in quo impetrata quiete denuo refocillari incipit infans, ac materno hoſpitio eiuſq. alimẽto perfrui. Sunt quidẽ nonnulli ſeptimo menſe editi, corpore flaccido, minuſq. firmo, & qui calorem natiuũ languidũ obtineant, ſed nutricũ cura atq. induſtria fulti diu ſubſiſtunt, vitamq. in multos annos ꝓferunt. Simile enim quiddam iis euenit, ꝙ pomis aliiſq. fructib. arboreis, qui præmature vel decidunt vel decerpuntur, quos arboratores, qui ex his quæſtũ venantur, recondunt ſtramentiſq. fouẽt, ac paleis obruunt, quo tempeſtiue matureſcant, atq. eſui reddantur idonei. Siquidẽ huiuſmodi infantes opera ſtudioq. matrum aut quib. alendi cõmittuntur, vires concipiunt, atq. adhibitis fomentis robur conſequuntur: quo ſubſidio vitam in multos annos ꝓrogant: quod nulla ratione obtinetur in octimeſtri partu, qui rariſſime vitalis eſſe ſolet, ꝙ ſedatus ſopituſq. ſit motus ille naturæ & agitatio, quæ ex certa cauſſa excitari conſueuit, ſeptimo menſe cum à matre, tum ab infante: quocirca ab inquietudine ſeptimi menſis laſſus, vires colligere incipit, atq. ad præfixum geſtationis tempus in materno gremio refoueri. Quo fit vt ſi oborta aliqua vel intemperie vel perturbatione, infantem ſedib' ſtatiuiſq. ſuis exturbari contingat, lethale exſiſtat ꝓpter cauſſam extraneam atq. à naturæ ordine alienam, quam etiam Saturnus ſidus ferale & noxium exaſperat, ſuaq. frigiditate infanti vires deiicit, quamobrem ad nonum menſem in ſua ſtatione conſiſtere ſalutare eſt, quo vires colligat, iuſtumque robur aſſequatur. Quum autem nonus menſis aduentare incipit, infans alimenti inopia ſubſidit ac deorſum deuoluitur, vterique veſtibula primoſq. in lucẽ aditus perſequitur, atq. exitum affectat nonnunquam in ipſo pariendi calore, ac feſtinatione, impetu quodam per lubrica labitur, ac dehiſcente vtero, nullo obſtetricis adminiculo, dicto

Simile à fructibus maturandis.

Octimeſtris partus non vitalis.

Saturnus infanti grauis.

citius

citius (vt pomũ maturũ leui attractu) decidit. Quod iis potiſſime vſuuenit, quibus vterus ampliſſime dilatatur, atque infans omnia cumulate eſt conſecutus, ſuisq; viribus abunde inſtructus. Nam quæ ſtrictioris ſunt, infantemque geſtant valetudinarium vel imbecillẽ difficulter enituntur, ac laborioſo conatu ſummoq; molimine partum excludunt. Ex hac preſſura atq; enitendi difficultate deſumit appoſitiſſimam ſimilitudinem Seruator, ſuosq; animat atq; vnice ſolatur, ne animo deficiant ac labaſcant ob calamitates ac clades illis Euangelii cauſſa inferendas, cũ exemplo parturientis, mœror in effuſam ſolidamq; lætitiã ac ſubitum gaudium ſit commutandus: itaq; periculum imminere indicat, anxietatẽ, triſtitiam trepidationem, ſed hæc omnia confeſtim exorto inopinato gaudio, ac ſuauiſſima ſpiritus paracleti conſolatione diſcuſſum iri. Impiis autem minatur paſſim Deus, ac deſumto ex partu exemplo, inexſpectatum ac repentinum interitum imminere denuntiat. Sic n. illorum mentibus apud Eſaiam terrorẽ incutit: Vlulate quoniam prope eſt Domini dies, quaſi vaſtitas: virorũ cor tabeſcet & manus diſſoluentur, terrores cruciatus, & dolores illorum animos occupabunt, & vexationibus correpti, parturientiũ ritu dolebunt & ingemiſcent. Hieremias quoque quum Iſraëlitas in ſummo luctu atq; extrema calamitate cõſtitutos deſcribit. Vocem, inquit, audio quaſi parturientis anguſtias & cruciatus primo partu enitentis, qui fere inſuetis acerrimus eſſe ſolet, quod nunquam tale quiddam inciderit, aut huiuſmodi laborem ſint perpeſſæ. Sic etiam regibus Deus formidabilis eſt & tremendus, quum aduerſum illum criſtas erigunt, vt apud eundem Prophetam de Ioachimo rege Iuda refertur, quem in eas anguſtias coniecit, vt dolorem & anxietatem perpeſſus ſit, qualis conſpicitur dolor parturientis. Militum quoque Moabitarum animis (tametſi hoc genus

Morale à partus anguſtia.

Ex partu & pariente exempla.

Cap. 8.

Cap. 4.

Cap. 3.

Hier. 48.

hominum ferox ſit & impauidum) eam trepidationem ac pauorem iniecit: qualis eſt animus parturientis fœminæ; quæ diſſoluitur ac liqueſcit, niſi adſtantium ſolatio fulciatur, niſi matronarũ ſubſidio ſubleuetur. Eſt autem apud Eſaiam elegans cum primis ac conſolatoria concio, ornata excultaque inſigni comparatione: Propheta ſiquidem illos, qui afflicti ac caſtigati reſipiſcunt, ductiq; pœnitentia ad Deum confugiunt parturienti comparat, quæ in anguſtia conſtituta atque enitendi difficultate non ſine vitæ diſcrimine oppreſſa, adſtantium opem implorat, ac dimotis vndiquaque oculis, ſuſpiriis, gemituque ac lamentis, ſubſidium ac ſolamen expoſcit. Sic enim concionis huius ſeriem proſequitur, vt obiter quædam delibem: In ſemita iudiciorum tuorum ſuſtinuimus te Domine, & memorabile tuum in deſiderio animæ noſtræ. Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed in ſpiritu meo, & præcordiis meis, de mane vigilabo ad te. Quo teſtatur, ſe inniti Domino, ingruente calamitate & admotis flagellis, in eoque ſpem fixam habere atque oculos intentos, denique memoriam Dei impreſſam eſſe animo ſuo, totaque mente atq; animo inuigilare mandatis illius, ac nullo non tempore meditari in ſalutari illius doctrina, nõ ſolum media luce, ſed intempeſta etiã concubiaq; nocte, atque antelucanis horis. Quid autem obliuioſos ad hunc mentis feruorem impulit, ac tam ſolidã fiduciam extorſit, mox ſubiicit: Domine, inquit, in anguſtia & tribulatione rebuſque aduerſis ac deploratis nominis tui maieſtas & amplitudo in mentem venit, tuique ſubit memoria ac recordatio: res afflictæ ac deſperatæ tacito tuæ diuinitatis afflatu atque impulſu ad reſipiſcentiam nos pertrahunt. Sicut quæ concepit, quum inſtat tempus partus, clamat & vociferatur; ita facti ſumus coram te Domine. Paulus quoque ſocordes atque oſcitantes ad excubias ad

Cap. 26.

Eſaiæ locus explicatus.

Afflictio religioſos facit.

1. Theſſ. 4.

vigi-

vigilandi induſtriam exſtimulat atq; parturientis exemplo in Dei aduentũ expeditos paratosq; eſſe vult, irruit enim vt fur & nocturnus oppreſſor, dies illius, & tanquam dolor repentinus parturientis. Hæc ſtudioſe lector, quoniam non prorſus ab inſtituto aliena ſunt, viſum eſt adiicere, quo quiſque ex iis aliqua vitæ documenta deſumat, ac conſideret quam luculentas appoſitasq. ſimilitudines ſacri vates ſuis concionibus accommodent, ex notiſſimis naturæ rebus depromtas, quod eo obſeruant ſtudioſius, quo auditorum animis efficacius influant, ac concepto emendatioris vitæ propoſito, alacri promptaque voluntate ad frugem, Deique cultum ſe conferant. 2. Pet. 3. Apoc. 3. 16.

Quoto ætatis anno puellis pubeſcentibus concubitus deſiderium excitetur: & conceptui efficiantur idoneæ. Rurſus quando prouectioribus fœcunditas deſinat, ac deſinentibus menſtruis vterus ſterileſcat. In qua narratione virilis quoque naturæ conditio excutitur.

CAP. XXIV.

QVo optime conſulant pudicitiæ virginum ſuarum progenitores, illorum intereſt curioſe obſeruare, quando expediet aut ſit tempeſtiuum ex ſe progenitas, aut quarum iis cura incumbit, elocare ac coniugio deſtinare. Eſt enim is ſexus fragilis ac ſolicitantibus vndique ad defectionem procis, ad ruinam procliuis. Multis autem argumentis huius rei propenſio, ac naturæ puellaris inclinatio deprehendi poteſt: Siquidem pubeſcente corpore, ac profluentibus ſtato tempore menſibus, vt aſſolet decimoquarto aut quinto ætatis anno, aliis ſerius, aliis maturius pro cuiuſque habitu & conſtitutione, ſemen augeſcit, ac ſanguis qui non amplius in corporis augmentum aſſumitur redundans, rei Venereæ imaginationem menti infert. quocirca in ætate nubili conſtitutæ ſe comunt ac poliunt, oculosque ac genas non *Virgo cultus ſtudioſa.*

Virgines maturius elocandæ.

ſolum ſpeculo, ſed iuuenibus continenter obijciunt, ſeſeq; ſpectandas exhibent: adeo vt à procis demulceri tractarique cupiant, ac blandius appellari, oculis eius rei cauſſa in obliquum detortis, atq; in amaſios ſuauiter coniectis, quæ res efficit, vt oborta tentigine, atq; intimarum partium titillatione, prurire vtriq; incipiant, atq; impotentius ad concubitum incitari, eoq; fit vt plerũq; excuſſo pudore, nec obſeruata voluntate parentũ, qui aliquando tardi ſunt & difficiles in conferenda dote, aut ægre illas ab ſe diuelli patiũtur, vltro ſe procis offerant, ſubiiciantq; magna cum pudicitiæ iactura, tum totius proſapiæ infamia & dedecore. Vnde noſtratibus prouerbium iactatur: Periculoſa merx virgo nubilis maturaque viro, *Rype dochters, zorghelicke ende brooſche VVaere.* Quamquam quod ad continentiã attinet, virginum q̃ viduarum conditio Belgis commendatior. Tale enim ſpargitur de iis dicterium, Virgines in amore ſtabiles & ſedatæ mentis: Viduæ tumultuoſæ, lubricæ, inſtabiles, inquietæ nec vnius mentis aut ſententiæ, *De machden hebben eenen zin: de VVetwen hebben den Düuel in*, ob deguſtatas, opinor, rei Venereæ illecebras, quas animo conceptas auidius expetunt, q̃ virgines, quibus nunq̃ illæ voluptates delibatæ ſunt, ipſiusq; Genialis thori ſunt expertes & ignaræ. Ceterum quũ virgines decimoquarto ætatis anno aut paulo ſerius aliquod ſpecimen edant maturitatis, defluentibus iam menſtruis conceptioni aptæ efficiuntur, quę vis illis porrigitur ad annum vſque quadrageſimum quartum, nonnullis quæ valido ſunt corpore & vegeto, ad quinquageſimum quintum fœcunditas producitur, vt in noſtratib⁹ aliquando obſeruaui. Scio equidem fluxum mẽſtruum in nonnullis boni habitus vlterius proferri, verum id rarum eſt, nec ſemper ex naturali cauſſa humor ille excrementitius profluit. Quocirca explodenda illorum ſententia, qui exiſtimant, vt muliebris profluuii

Virgines fragiles.

Prouerbium de virginibus.

Prouerbium de viduis.

Mulier quando primum fœcũda efficitur.

Mulieri quando menſes deſinunt.

ita

ita conceptus indefinitum eſſe terminum, nec ſtata his rebus fixaq; tempora poſſe aſſignari. Quanquam enim nõnullæ anno ſexageſimo huic fluxui ſint obnoxiæ, non tamen ex naturali cauſſa is prouenit, ſed ex affectu aliquo contra naturam oborto, qui etiam partum excutit. Siquidem ira, indignatione, excandeſcentia, ſubitaque atque inopinata conſternatione dehiſcere contingit conceptacula, ac meatus reſerari, ſic violento humorum concurſu tale quiddam prolui contingit, pleriſq; ex caſu & ruina conuulſis venarum fibris. Quum autem magna ex parte mulieribus circa annum quadrageſimum quintum, aut ad ſummum quinquageſimum menſes ſubſiſtant, ac nulla ex harum congreſſu ſoboles ſperari poſſit, præter naturæ rationem faciunt, quæ ſe iuuenibus in matrimonium addicunt, aut viri, qui tales aniculas pecuniarum auiditate ambiunt, aut in coniugium adſciſcunt. Fruſtra enim vtrimq; opera inſumitur non ſecus quã ſi ieiuno, ſterili, arido, ac ſtrigoſo agro generoſum ſemen committatur. Tolerabilius eſt, ſi ſenex ſucculentus ac vegetus cruda, viridique ætate ſe iuuenculæ addicat. Nam ex ea ſocietate aliquod ſperari poteſt poſteritatis oblectamentũ: cum vir nunquam tam effœtus tamq; exhauſtus, & exoletus cenſeri ſoleat quin prolem excitare poſſit. Ceterum quę ſit viri natura, & quouſq; ſe proferat vis procreandæ prolis, obiter indicandum. Cum autem adoleſcentibus plurimum calidi ſit innati, vt Hippocrates ait, circa ætatis annum 16. aut plus paulo aliquid virilis roboris concipiunt, abditæque partes pubeſcere ac mentum decora decentique lanugine exornari incipiunt, quæ naturæ vis atq; ardor propagandæ ſobolis indies magis magiſq; augeſcit, atque incrementa concipit vſque ad annum 45. aut quinquageſimum, atque in 65. deſinit. Tunc enim magna ex parte flacceſcere virile robur & ſemen infœcundum effici

Anicula ne iuuenibus ſe addicant.

Vir quouſque fœcundus.

incipit, exſtinctis ſpiritibus naturalibus, & areſcentibus humoribus, ex quibus caloris beneficio ſemen conficí ſolet. Sunt quidam nonnulli validi robuſtique ſenes, quibus adoleſcentia continenter ac moderate tranſacta eſt, qui ad ſeptuageſimum annum fœcundi ſunt, & in peragendo concubitu viriliter ſubſiſtunt, quorum multa exempla Brabanti, Gothi & Sueci ſuppeditant. Sic enarrantē audiuimus, Nauclerum quendam fide dignum, quum Stocholmiæ negotiaretur, imperante Guſtauo patre inuictiſſimi Regis Sueciæ Erici, qui nunc rerum potitur, ſe accitu regis interfuiſſe nuptiis viri cuiuſdam centum annorum, qui in matrimonium aſciuerat triginta annorum ſponſam, ex qua complures illum ſuſtuliſſe liberos indubitata fide memorabat: erat enim vir (vt ſunt in ea regione plurimi) adeo cruda viridique ſenecta, vt vix impleuiſſe annum quinquageſimum videretur. Apud Tungros quoque, atque in Campania Brabantica, vbi mira aëris clementia, & gens temperans & frugalis, inauditum non eſt, ſed propemodum vulgare, octoginta annorum viros virgines non admodum annoſas in coniugii ſocietatem adſciſcere, atque ex iis proles excitare. Quocirca annorum numerus viro nihil officit ad procreandos liberos, niſi prorſus ætatis iuuenilis incontinentia exhauſtus ſit vigor, ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Vnde Belgæ in exoletos, atque intempeſtiue Venere fractos prouerbio ludunt, *Vroech hengſt, vroech ghuyle*, à caballis admiſſariis deſumta comparatione, qui ſi vel frequentius vel maturius equas ineant, citiſſime conſeneſcunt, nec vllis muniis bellicis accommodari poſſunt. Quid autem diſcriminis ſit inter viros & mulieres, & vel cauſæ vel rationis ſubſit, quod mulier citius ſterileſcat quam vir, ac profundere ſemen deſinat; ſi quis forte requirat, calorem natiuum deſigno, quo vir præcipue pollet.

Rei geſtæ narratio.

Brabanti annoſi.

Prouerbium in exoletos.

Simile à caballis exhauſtis.

Vir calidior fœmina.

Si au-

Siquidem quum mulier virum humoris copia vincat, vt menſes indicant, & corporis mollities, tũ vir illam inſito calore ſuperat. Calor autem præcipuus eſt, qui humores concoquit, atq. in fœminis ſubſtantiam immutat, cuius alimento deſtituta fœmina, pingueſcit quidem ætatis acceſſu, ac ſterilitatem cõſequitur, ſecus quam vir, cui calore liqueſcit pinguedo, ac diſſoluuntur humores, verum eius beneficio in ſemen elaborantur. Huic rei etiam adſcribo, quod mulier minus virium obtineat, minus prudentiæ & conſilij, minuſque ratione polleat, nec ea ſit dexteritate in rebus gerendis quam vir. *Vir diutius fœcundus quã fœmina.*

Qui potiſſimum alii ab aliis morborum contagia concipiant. Et qua ratione efficitur, vt infantes conualeſcant exhibitis nutrici medicamentis. CAP. XXV.

QVum morbi contagioſi obuios quoſq. inficiant, tum in nullos ſe citius diffundunt, quã quorum natura multum inter ſe habet affinitatis: vt ſunt parentes & liberi ſorores, fratres, conſanguinei, quibus fere vltro citroq; periculũ imminet ac labes adſpergitur. Et quo quiſque ſanguine coniunctior, ac magis ꝓpinquus, eo celerius ab altero malum cõcipit, propter ſympathiam, hoc eſt, naturę cognationem atque ſpirituum & humorum conſenſum. Quocirca graſſante peſte, ac ſæuientibus paſſim morbis popularibus, denunciare ſoleo ſanguine propinquis, vt abſiſtant, pauloque remotius ab ægroto ſe ſubducant ne peſtifero halitu infici contingat, qui notos potius & conſanguineos, quam exteros ignotoſque corripit, tametſi reliqui qui adſiſtunt, à periculo non ſint immunes. Par eſt ratio de nutrice, pueroque vberibus inhiante: ægrotante enim nutrice tota vis morbi in infantem deuoluitur, ipſaque nutrix ſubleuatur ac malũ diſcutit. Quum enim morbi vis per venas ſanguinis conceptacula diffunditur, atque ex ipſo ſanguine exacta confici atque elaborari lac ſoleat, in *Conſanguinei cito contagium concipiunt.* *Nutrices infantibus morbos adferunt.*

ſans impurum minuſque ſyncerum alimentum elicit. Quo fit vt tota vis morbi in infantem decumbat, quod ſanguis, qui lactis ſubſtantia eſt, ſit infectus, ac febrili qualitate imbutus. Quocirca confeſtim ablactandi, ne quid morbi contrahant ac vitioſo ſucco inficiantur. Mulieres quoque nutricantes nonnunquam à lactente puero morbos contrahunt, ſed qui non ſint tam exitiales, quoniam non tanta vis mali aut contagio ab infantibus promanat, quam à nutricula, cui ſanguis magis feruet, & plus putredinis concipit. In diſcudiendis autem puerorum morbis (quoniam ea ætas medicamenta reſpuit atque auerſatur) eo vtor ſtrategemate & actu, vt nutricibus ea præſcribam atque ebibenda offeram, ſtatim enim diffuſa per ſanguinem (ex quo lac conficitur) medicamenti vis, vbera ſubit, ac lac illius qualitate imbuit, ita ſi purgatrix ſit medicina, puero aluum ſoluit: ſi adſtrictionis particeps, eundem ſiſtit & cohibet. Similiter ſi tuſſicula infeſtentur atque anheloſi ſint natura, quæ pectus dilatant ac pituitam abſtergunt, exhiberi curo, nempe hyſſopum, marrubium, iridis radicem, inulam, glycyrrhizam, ficus, ſcatureiam. Nonnunquam medicamenta quæ infantia exigit, linteolo aut ſindoni includi inuoluique iubeo, eorumque dilutum (infuſionem triuiales vocant) offerri, præſertim vbi ea ætas bibere eſt edocta, ac pocula ori admouere adſueta, itaque pueros teneriores, ſeniculos, prægnantes, puerperas, valetudinarias, atque ex pariendi labore afflictas arte tractare meditor, vt exigit cuiuſq; corporis conditio & natura morbi expoſcit, ſic vt ſemper menti obuerſetur illud Hippocratis: Multa danda eſſe ætati, regioni, conſuetudini. Et quemadmodum nautæ pro aëris tempeſtate, vel auræ temperie vel intemperie vela nunc complicant, nunc dilatantque extendunt, ac clauum modo huc, modo

Pueri morbidi nutrices inficiunt.

Aphor. 17.

do illuc detorquent: vt coriarij calceos pedibus accommodant: ſartores veſtes membris aptant: vt nutrices pueris pro ætatis infantia manſum in os inſerunt, non ſolido cibo illos inferciunt, vt Præceptores adoleſcentium ingenia tractant, ac primum elementis mox ſolida doctrina imbuunt, quod etiam Paulum ſtudioſe obſeruaſſe legimus in tradendis fidei noſtræ myſteriis, in erudiendis Corinthijs, qui quum non eſſent ſublimioris doctrinæ capaces, vel vt adhuc infantes lacte aluit, hoc eſt, ſermonem ſuum deiecit ad illorum captum & imbecillitatem: ita exercitatus perituſque Medicus ſingulos tractat pro naturæ ſuæ conditione, eaque offert quæ proſint: nec minima ſui parte officiant. Huiuſmodi autem rationibus & exemplis obturare os ſoleo ſciolis quibuſdam, qui non ſuſtinent aliquid medelæ adferri infantibus, ſenibus, puerperis, & quibus ex parte vires deiectæ ſunt, quorum nemo non ſumma cura fulciri debet, ac commoda victus ratione, vſuque medicamentorum ſalubri ac minime noxio in priſtinum ſtatum reduci. Sic non veritus ſum puerperis triduo etiam à partu angina aut pleuritide correptis venam incidere, atq. exhibita potione pectorali ſputum promouere. Circa prægnantes quoque ſi quando acuto morbo corripiantur, magna adhibetur conſideratio, ne vel ipſa, vel fœtus periclitetur: ſi res venæ ſectionem vel purgationem poſtularet, illam moliri ſtudeo, iuxta Hippocratem, à quarto menſe vſque ad ſeptimum, idque in ſupernis brachij partibus, nulla ratione circa pedes, femora aut talos ſeu malleolos, quibus ne cucurbitulæ quidem admoueri debent, ne abortus periculum immineat. Impuberibus etiam peſte correptis, aut acuto morbo oppreſſis, ſalutaria remedia mature adhiberi curo, atque omnibus modis vitæ fomen- communiri, & vim morbi à principe parte amoliri,

Similia aliquot ex rebus vulgatis.

1. Cor. 5.

Lib. 1. Aphor. 4.

Obiter in huiuſmodi tenellis corporibus accuratè vires fouendæ morbuſq; deijciendus. Mala eſt enim Medicina vbi aliquid naturæ perit. Quocirca Medicus aut proſit, aut ne noceat, imo omnibus modis prodeſſe ſtudeat ratione artis; quod facile conſequetur, ſi omnia rectè ratione, atque ex artis præſcripto exſequatur.

De pelle ſeu plumoſo tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi auiditate, paulo efficacius quam zinziber, cuius natura quoque hic exprimitur non cuiuis obſeruata.

CAP. XXVI.

Vulturis natura.

QVum multa ſunt, quæ foris admota ventriculo robur adferant, ac concoctioni adminiculentur, tum nihil efficacius aut magis præſentaneum, quam vulturis tegmen vel detracta pellis, ceterarũ pellium modo ſubacta ac concuſſione complanata. Eſt autem hæc ales, vt miluus rapaciſſima atque inexplebilis edacitatis, ita vt hanc Belgæ ab inhiandis cadaueribus, & ꝙ ſemper famelica prædam venetur *Ghier* vocant, à cuius natura auaros, & qui habendi cupiditate ſunt inflãmati, *Ghierich* nominant, Latine Vulturnos. Quũ aũt eius ſit conditionis, ac naturæ hæc auis, vt omnia auide appetat, & inoffenſe conſumat, tegmini eius ea vis infuſa eſt, vt ventriculum humanum fulciat ac faſtidioſo nauſeantio; ſtomacho vires appetendi & cõcoquendi cibi conferat, quin & alui profluuium cohibet & vomitum compeſcit, ſed diuerſo modo ventriculo applicatum. Hoc enim experimẽto comprobatũ habeo, vt ſi quis tegmen è corpore alitis exemtum arteq; pellicea concinne elaboratũ, ſubactumq; flaccido ac languenti ventriculo admoueat, fluxum ſiſtere, ac leuitati inteſtinorum auxiliari, præſertim ſi eo ſitu applicetur, vt plumoſa pilorum congeries deorſum ſpectet: quemadmodum in ſuffultis veſtib⁹, ſecundo, vt ita dicam, flumine, pelles palma demul-

ceri ſolent: confortat enim fouetq. calorifica vi, & aſtringendi ratione facultates ſeu potentias naturales, quibus alimenta attrahi contingit, retineri, concoqui, & expelli: tres quoque ventriculi tunicas neruoſas, & totidē fibras, Rectas, vt Galeno placet, quæ attrahendi munere funguntur; Obliquas, quæ retinendi vi pollent; Tranſuerſas, quæ concocta foras propellunt, corroborat, vtq. ſuo officio perfungantur, efficit. Ceterum tegmen id contrario aduerſoq; ſitu collocatum acumine piloſo ſurſum exporrecto, atq. in ſublime nitente, vomitum compeſcit, deorſum detractis ſtomachi muſculis, quibus cibum amplectitur & retinet. In huiuſmodi autē affectib. quibus vel ſupernæ vel infernæ partes infeſtari ſolent, non diſſimile quiddam moliri ſoleo. Sic in vomitu os ventriculi inungi iubeo, deorſum producta manu verſus vmbilicum; In fluxu vero alui à pede ſurſum reducta palma: quod ipſum etiam factitare ſoleo, ſi quando mulier vteri affectibus eſt obnoxia. Sic in matricis, vt vocant, ſtrangulatione, qua ſuffocari videtur fœmina vaporibus ſurſum delatis, vel venam circa talos incidi iubeo, vel coxis cucurbitulas affigi, omniaque auerti ac deorſum ferri curo, vel iniecto clyſtere, aut ano ſubditis balanis, ſeu vt vulgo vocant, ſuppoſitoriis. In procidentia vero vteri, vbi omnia deorſum feruntur, tanquam reſoluta corporis compage ſupernas partes ligamentis adſtringi, vberibus cucurbitulas affigi, vel venam humerariam pertundi iubeo, quo omnia in contrarium reuellantur. Intus quoque in iam memoratis affectibus exhiberi poſſunt, quæ morbi conditio exigit. Sic flaccido & nauſeanti ventriculo, vel vbi minimum cibi appetit, aut ægre aſſumta alimenta concoquit præter vina aliquot generoſa & calorifica, vt ſunt Hiſpanica & Cretica, Zinziberis radix ſuccoſa, melle condita, *Groen gingiber ghecõfiit*, Belgæ vocant, præ-

Potentiæ naturales quatuor.

Zinziberis effectus.

clare concoctioni auxiliatur, ac flatus ex cruditate & humoribus pituitoſis contractos diſcutit. Quocirca & oculorum caligines ex denſis craſſiſque humoribus è ſtomacho ſurſum delatis natos diſpellit. Nonnullis hanc in obſoniis & condimentis præſcribo, præſertim vliginoſo vdoq; ſtomacho obnoxiis, aliis qui ex zythi vel cereuiſiæ immodica potione, dolore vel grauitate ventriculi, crebriſque ructibus infeſtantur, aliquot ramenta cum momento ſalis deuoranda præcipio. Dici enim vix queat quantopere inflationes & tormenta mitiget. Accendit quidem vtique primo guſtu hæc radix linguam, verum nullam ſitim excitat, ſed quum ſaliuam & pituitoſum vndique humorem è capite, faucibus, ſtomacho eliciat, linguam vdam præſtat, ac ſaliuali humore fluitantem, eoq; fit vt nulla vel ſiti vel ſiccitate eos afficiat, Quocirca magno commodo ſeptentrionales Belgæ huius radicis vſu ventriculum fulciunt.

Zinziber ſitim non excitat.

De occultis naturæ miraculis FINIS.

LEVI-

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI PARÆNEſis, ſiue Exhortatio ad vitam optime inſtituendam, ſummis pariter atque infimis ſalubris cum primis & frugifera, ſiue corporis, ſiue animi incolumitati proſpectum cupiant.

In Deum per Chriſtum potiſſime defigendos oculos mentemque erigendam.

CAPVT I.

QVisquis ſalutis ſuæ eſt auidus, ſibique optime conſultum cupit, atque in hac vitæ ſtatione iis excubiis aduerſus imminentes caſus, & quæ ſingulis momentis ingruunt incommoda, intrepide atque inconcuſſe ſubſiſtere exoptat: in Deum Opt. Max. ac cœleſtem Patrem per Chriſtum defigat oculos, atque mentem quæ ab hoc vberrimo fonte dimanauit, continenter habeat erectam, nec alio reſpectet, aut conſectetur ſalutis præſidia, ſed huic vni fidat atque innitatur, illum colat, veneretur, ſuſpiciat, ac ſalutaria quæque Mediatoris fiducia ab illo depoſcat. Deinde ſedulo excutiat atque attente ſecum ipſe meditetur quanta Deus erga genus humanum vſus ſit munificentia, quibus ornamentis ac naturæ dotibus hominem inſtruxerit, qua illuſtrauerit, dignitate & amplitudine, in quod decus & honorem opificium hoc è terra conflatum euexerit.

Vnde petenda ſalus.

Deus fons bonorum.

Magnificentia Dei erga homines.

Quanta homini contulit rerum opifex Deus.

CAP. II.

QVum forma atq; externa corporis humani ſpecies, celſa illa quidem & erecta in cœlum, quo

Duplex hominis effigies.

condiſcat ad ſuam originem directos habere oculos, *Geneſ.2.* præ cæteris animantibus ſpectabilis ſit atque artificioſe decenterq; expreſſa, tum interne effigies illum mirifice exornat, quod ad imaginem ac ſimilitudinem Dei ſit conformatus, hoc eſt repræſentet ac referat *Homo Dei ſimulacrum.* opificis ſui eſſentiam, atque ad eius naturam proxime accedat. Quæ vis excellens ac diuinitus infuſa tota in anima ac mente conſiſtit, ex archetypo ac diuinitatis ſacrario depromta, quo diuino munere conſequitur homo, vt ratione, iudicio, intelligentia imbutus, doctrinæ cœleſtis efficiatur ca- *2. Cor.3.* pax, conceptaq; Dei notitia, ac fidei lumine illi vniatur, ac totus in illum transformetur. Præter alias autem *Quid hominẽ à beluis ſecernit.* inſignes prærogatiuas, hoc in primis conſequutus eſt homo, vt quum Deus cetera animantia ἄλογα finxerit, hoc eſt, muta ac ſermonis vociſque *Loquela ſingulare Dei donũ.* vſu deſtituta, illi loquendi munus indulſit, quo communicare aliis ſenſa mentis, atque animi conceptus poſſit indicare, & quod omnium eſt maximum, Deoque gratiſſimum, vt conditorem, cuius notitiam per fidem mente conceperit, voce celebret, ſummiſque laudibus proſequatur. Hac enim ratione non ſolum illuſtratur nominis illius maieſtas & amplitudo, ſed etiam pro ingenii humani modulo, nonnulla rependitur accepti beneficii gratia, ac profertur erga tam munificum patrem grati propenſique animi teſtifi- *Gratitudinem Deus exigit. Pſal.15.* catio. Quum autem Deus bonorum noſtrorum non egeat, nihil aliud à nobis exigit, quam amorem & gratitudinem.

Deo nihil homine carius, omniaque in eius vſum creata.

CAP. III.

Deus erga hominem mire [illegible]ficitur. QVum autẽ Deus vnice afficiatur erga hominem, atq; huius animũ mentemq; in qua elucet eius diuinitas, multis magiſque ornamentis illuſtrauit,

tum etiam externis donis atque ampliſſima poſſeſſione rerum quas natura Dei miniſtra affatim profundit, cumulate illum inſtruxit, illique totius vniuerſitatis præfecturam ac principatum attribuit etiam infimo cuique cerdoni ac plebeio, qui non minus fruitur creatoris munificentia, totiuſque mundi amœnitate ſpectabili cum primis ac viſenda, quam Regum quiuis copiis opibuſque affluens; ita vt in hoc ſpatioſiſſimo orbis theatro verſetur non vt exterus quidam & inquilinus, qui à mundanarum rerum poſſeſſione ſit alienus, ſed vt κοσμοπολίτης, hoc eſt, mundi huius ciuis ac municipalis, omniumque rerum quas terra complectitur dominus. In illius enim vſum, commoditatem, obſequium omnia creata ſunt, quæcunque cœli ambitu, terræque ac maris complexu continentur, quo ij verſibus Dauid operum Dei admirator vnicus teſtatur: *Omnia in vſum hominis condita.* *Homo mundi præfectus.*

Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum per vniuerſam terram? *Pſalm. 8.*

Quoniam exaltata eſt magnificentia tua ſupra cœlos.

Quid eſt homo, quod eius ſis memor, aut filius hominis, quod eius rationem habeas?

Minuiſti illum paulum à Deo vel Angelis: gloria & honore coronaſti illum, & præfeciſti eum operibus manuum tuarum.

Omnia ſubieciſti pedibus eius, &c.

Quibus verbis commonſtrat, quanti æſtimet Deus poſt Chriſtum hominem, quantaque ſit apud illum eius exiſtimatio, cui naturæ vniuerſitas ſubſeruiat, ac ſit obſequioſa, adeo vt non ſolum res omnes creatæ commodis vſibuſque eius ſint expoſitæ, ſed Chriſtus etiam huius cauſſa ſe morti ſubiecerit, cuius fauore ac meritis pater omnia nobis affluenter donat. *Rom. 8.*

octauo menſe aſſolet, in quo impetrata quiete denuo refocillari incipit infans, ac materno hoſpitio eiuſq. alimẽto perfrui. Sunt quidẽ nonnulli ſeptimo menſe editi, corpore flaccido, minuſq. firmo, & qui calorem natiuũ languidũ obtineant, ſed nutricũ cura atq. induſtria fulti diu ſubſiſtunt, vitamq. in multos annos ꝓferunt. Simile enim quiddam iis euenit, ꝙ pomis aliiſq. fructib. arboreis, qui præmature vel decidunt vel decerpuntur, quos arboratores, qui ex his quæſtũ venantur, recondunt ſtramentiſq. fouẽt, ac paleis obruunt, quo tempeſtiue matureſcant, atq. eſui reddantur idonei. Siquidẽ huiuſmodi infantes opera ſtudioq. matrum aut quib. alendi cõmittuntur, vires concipiunt, atq. adhibitis fomentis robur conſequuntur: quo ſubſidio vitam in multos annos ꝓrogant: quod nulla ratione obtinetur in octimeſtri partu, qui rariſſime vitalis eſſe ſolet, ꝙ ſedatus ſopituſq. ſit motus ille naturæ & agitatio, quæ ex certa cauſſa excitari conſueuit, ſeptimo menſe cum à matre, tum ab infante: quocirca ab inquietudine ſeptimi menſis laſſus, vires colligere incipit, atq. ad præfixum geſtationis tempus in materno gremio refoueri. Quo fit vt ſi oborta aliqua vel intemperie vel perturbatione, infantem ſedibꝰ ſtatiuiſq. ſuis exturbari contingat, lethale exſiſtat ꝓpter cauſſam extraneam atq. à naturæ ordine alienam, quam etiam Saturnus ſidus ferale & noxium exaſperat, ſuaq. frigiditate infanti vires deiicit, quamobrem ad nonum menſem in ſua ſtatione conſiſtere ſalutare eſt, quo vires colligat, iuſtumque robur aſſequatur. Quum autem nonus menſis aduentare incipit, infans alimenti inopia ſubſidit ac deorſum deuoluitur, vterique veſtibula primoſq. in lucẽ aditus perſequitur, atq. exitum affectat nonnunquam in ipſo pariendi calore, ac feſtinatione, impetu quodam per lubrica labitur, ac dehiſcente vtero, nullo obſtetricis adminiculo, dicto

Simile à fructibus maturandis.

Octimeſtris partus non vitalis.

Saturnus infanti grauis.

citius

titius (vt pomũ maturũ leui attractu) decidit. Quod iis potiſſime vſuuenit, quibus vterus ampliſſime dilatatur, atque infans omnia cumulate eſt conſecutus, ſuisq; viribus abunde inſtructus. Nam quæ ſtrictioris ſunt, infantemque geſtant valetudinarium vel imbecillē difficulter enituntur, ac laborioſo conatu ſummoq; molimine partum excludunt. Ex hac preſſura atq; enitendi difficultate deſumit appoſitiſſimam ſimilitudinem Seruator, ſuosq; animat atq; vnice ſolatur, ne animo deficiant ac labaſcant ob calamitates ac clades illis Euangelii cauſſa inferendas, cũ exemplo parturientis, mœror in effuſam ſolidamq; lætitiã ac ſubitum gaudium ſit commutandus: itaq; periculum imminere indicat, anxietatē, triſtitiam trepidationem, ſed hæc omnia confeſtim exorto inopinato gaudio, ac ſuauiſſima ſpiritus paracleti conſolatione diſcuſſum iri. Impiis autem minatur paſſim Deus, ac deſumto ex partu exemplo, inexſpectatum ac repentinum interitum imminere denuntiat. Sic n. illorum mentibus apud Eſaiam terrorē incutit: Vlulate quoniam prope eſt Domini dies, quaſi vaſtitas: virorũ cor tabeſcet & manus diſſoluentur, terrores, cruciatus, & dolores illorum animos occupabunt. & vexationibus correpti, parturientiũ ritu dolebunt & ingemiſcent. Hieremias quoque quum Iſraëlitas in ſummo luctu atq; extrema calamitate cõſtitutos deſcribit. Vocem, inquit, audio quaſi parturientis anguſtias & cruciatus primo partu enitentis, qui fere inſuetis acerrimus eſſe ſolet, quod nunquam tale quiddam inciderit, aut huiuſmodi laborem ſint perpeſſæ. Sic etiam regibus Deus formidabilis eſt & tremendus, quum aduerſum illum criſtas erigunt, vt apud eundem Prophetam de Ioachimo rege Iuda refertur, quem in eas anguſtias coniecit, vt dolorem & anxietatem perpeſſus ſit, qualis conſpicitur dolor parturientis. Militum quoque Moabitarum animis (tametſi hoc genus

Morale à partus anguſtia.

Ex partu & pariente exempla.

Cap. 8.

Cap. 4.

Cap. 3.

Hier. 48.

hominum ferox ſit & impauidum) eam trepidationem ac pauorem iniecit: qualis eſt animus parturientis fœminæ; quæ diſſoluitur ac liqueſcit, niſi adſtãtium ſolatio fulciatur, niſi matronarũ ſubſidio ſubleuetur. Eſt autem apud Eſaiam elegans cum primis ac conſolatoria concio, ornata excultaque inſigni comparatione: Propheta ſiquidem illos, qui afflicti ac caſtigati reſipiſcunt, ductiq; pœnitentia ad Deum confugiunt parturienti comparat, quæ in anguſtia conſtituta atque enitendi difficultate non ſine vitæ diſcrimine oppreſſa, adſtantium opem implorat, ac dimotis vndiquaque oculis, ſuſpiriis, gemituque ac lamentis, ſubſidium ac ſolamen expoſcit. Sic enim concionis huius ſeriem proſequitur, vt obiter quædam delibem: In ſemita iudiciorum tuorum ſuſtinuimus te Domine, & memorabile tuum in deſiderio animæ noſtræ. Anima mea deſiderauit te in nocte, ſed in ſpiritu meo, & præcordiis meis, de mane vigilabo ad te. Quo teſtatur, ſe inniti Domino, ingruente calamitate & admotis flagellis, in eoque ſpem fixam habere atque oculos intentos, denique memoriam Dei impreſſam eſſe animo ſuo, totaque mente atq; animo inuigilare mandatis illius, ac nullo non tempore meditari in ſalutari illius doctrina, nõ ſolum media luce, ſed intempeſta etiã concubiaq; nocte, atque antelucanis horis. Quid autem obliuioſos ad hunc mentis feruorem impulit, ac tam ſolidã fiduciam extorſit, mox ſubiicit: Domine, inquit, in anguſtia & tribulatione rebuſque aduerſis ac deploratis nominis tui maieſtas & amplitudo in mentem venit, tuique ſubit memoria ac recordatio: res afflictæ ac deſperatæ tacito tuæ diuinitatis afflatu atque impulſu ad reſipiſcentiam nos pertrahunt. Sicut quæ concepit, quum inſtat tempus partus, clamat & vociferatur; ita facti ſumus coram te Domine. Paulus quoque ſocordes atque oſcitantes ad excubias ad

Cap. 26.

Eſaiæ locus explicatus.

Afflictio religioſos facit.

1. Theſſ. 4.

vigilandi induſtriam exſtimulat atq; parturientis exemplo in Dei aduentũ expeditos paratosq; eſſe vult, irruit enim vt fur & nocturnus oppreſſor, dies illius, & tanquam dolor repentinus parturientis. Hæc ſtudioſe lector, quoniam non prorſus ab inſtituto aliena ſunt, viſum eſt adiicere, quo quiſque ex iis aliqua vitæ documenta deſumat, ac conſideret quam luculentas appoſitasq. ſimilitudines ſacri vates ſuis concionibus accommodent, ex notiſſimis naturæ rebus depromtas, quod eo obſeruant ſtudioſius, quo auditorum animis efficacius influant, ac concepto emendatioris vitæ propoſito, alacri promptaque voluntate ad frugem, Deique cultum ſe conferant. 2. Pet. 3. Apoc. 3. 16.

Quoto ætatis anno puellis pubeſcentibus concubitus deſiderium excitetur: & conceptui efficiantur idoneæ. Rurſus quando prouectioribus fœcunditas deſinat, ac deſinentibus menſtruis vterus ſterileſcat. In qua narratione virilis quoque naturæ conditio excutitur.

CAP. XXIV.

QVo optime conſulant pudicitiæ virginum ſuarum progenitores, illorum intereſt curioſe obſeruare, quando expediet aut ſit tempeſtiuum ex ſe progenitas, aut quarum iis cura incumbit, elocare ac coniugio deſtinare. Eſt enim is ſexus fragilis ac ſolicitantibus vndique ad defectionem procis, ad ruinam procliuis. Multis autem argumentis huius rei propenſio ac naturæ puellaris inclinatio deprehendi poteſt: Siquidem pubeſcente corpore, ac profluentibus ſtato tempore menſibus, vt aſſolet decimoquarto aut quinto ætatis anno, aliis ſerius, aliis maturius pro cuiuſque habitu & conſtitutione, ſemen *Virgo cultus* augeſcit, ac ſanguis qui non amplius in corporis au- *ſtudioſa.* gmentum aſſumitur redundans, rei Venereæ imaginationem menti infert quocirca in ætate nubili conſtitutæ ſe comunt ac poliunt, oculosque ac genas non

Virgines maturius elocandæ.

ſolum ſpeculo, ſed iuuenibus continenter obiiciunt, ſeſeq; ſpectandas exhibent: adeo vt à procis demulceri tractarique cupiant, ac blandius appellari, oculis eius rei cauſſa in obliquum detortis, atq; in amaſios ſuauiter coniectis, quæ res efficit, vt oborta tentigine, atq; intimarum partium titillatione, prurire vtiq; incipiant, atq; impotentius ad concubitum incitari, eoq; fit vt plerũq; excuſſo pudore, nec obſeruata voluntate parentũ, qui aliquando tardi ſunt & difficiles in conferenda dote, aut ægre illas ab ſe diuelli patiũtur, vltro ſe procis offerant, ſubiiciantq; magna cum pudicitiæ iactura, tum totius proſapiæ infamia & dedecore. Vnde noſtratibus prouerbium iactatur: Periculoſa merx virgo nubilis maturaque viro, *Rype dochters, zorghelicke ende brooſche VVaere.* Quamquam quod ad continentiã attinet, virginum quàm viduarum conditio Belgis commendatior. Tale enim ſpargitur de iis dicterium, Virgines in amore ſtabiles & ſedatæ mentis: Viduæ tumultuoſæ, lubricæ, inſtabiles, inquietæ nec vnius mentis aut ſententiæ, *De maechden hebben eenen zin: de VVeduwen hebben den Düuel in*, ob deguſtatas, opinor, rei Venereæ illecebras, quas animo conceptas auidius expetunt, quàm virgines, quibus nunquã illæ voluptates delibatæ ſunt, ipſiusq; Genialis thori ſunt expertes & ignaræ. Ceterum quũ virgines decimoquarto ætatis anno aut paulo ſerius aliquod ſpecimen edant maturitatis, defluentibus iam menſtruis conceptioni aptæ efficiuntur, quę vis illis porrigitur ad annum vſque quadrageſimum quartum, nonnullis quæ valido ſunt corpore & vegeto, ad quinquageſimum quintum fœcunditas producitur, vt in noſtratib⁹ aliquando obſeruaui. Scio equidem fluxum mẽſtruum in nonnullis boni habitus vlterius proferri, verum id rarum eſt, nec ſemper ex naturali cauſſa humor ille excrementitius profluit. Quocirca explodenda illorum ſententia, qui exiſtimant, vt muliebris profluui-

Virgines fragiles.

Prouerbium de virginibus.

Prouerbium de viduis.

Mulier quando primum fœcũda efficitur.

Mulieri quando menſes deſinunt.

ſta conceptus indefinitum eſſe terminum, nec ſtata his rebus fixaq; tempora poſſe aſſignari. Quanquam enim nõnullæ anno ſexageſimo huic fluxui ſint obnoxiæ, non tamen ex naturali cauſſa is prouenit, ſed ex affectu aliquo contra naturam oborto, qui etiam partum excutit. Siquidem ira, indignatione, excandeſcentia, ſubitaque atque inopinata conſternatione dehiſcere contingit conceptacula, ac meatus reſerari, ſic violento humorum concurſu tale quiddam prolui contingit, pleriſq; ex caſu & ruina conuulſis venarum fibris. Quum autem magna ex parte mulieribus circa annum quadrageſimum quintum, aut ad ſummum quinquageſimum menſes ſubſiſtant, ac nulla ex harum congreſſu ſoboles ſperari poſſit, præter naturæ rationem faciunt, quæ ſe iuuenibus in matrimonium addicunt, aut viri, qui tales aniculas pecuniarum auiditate ambiunt, aut in coniugium adſciſcunt. Fruſtra enim vtrimq; opera inſumitur non ſecus quã ſi ieiuno, ſterili, arido, ac ſtrigoſo agro generoſum ſemen committatur. Tolerabilius eſt, ſi ſenex ſucculentus ac vegetus cruda, viridique ætate ſe iuuenculæ addicat. Nam ex ea ſocietate aliquod ſperari poteſt poſteritatis oblectamentũ: cum vir nunquam tam effœtus tamq; exhauſtus, & exoletus cenſeri ſoleat quin prolem excitare poſſit. Ceterum quę ſit viri natura, & quouſq; ſe proferat vis procreandæ prolis, obiter indicandum. Cum autem adoleſcentibus plurimum calidi ſit innati, vt Hippocrates ait, circa ætatis annum 16. aut plus paulo aliquid virilis roboris concipiunt, abditæque partes pubeſcere ac mentum decora decentique lanugine exornari incipiunt, quæ naturæ vis atq; ardor propagandæ ſobolis indies magis magiſq; augeſcit, atque incrementa concipit vſque ad annum 45. aut quinquageſimum, atque in 65. deſinit. Tunc enim magna ex parte flacceſcere virile robur & ſemen infœcundum effici

Anicula ne iuuenibus ſe addicant.

Vir quouſque fœcundus.

incipit, exſtinctis ſpiritibus naturalibus, & areſcentibus humoribus, ex quibus caloris beneficio ſemen confici ſolet. Sunt quidam nonnulli validi robuſtique ſenes, quibus adoleſcentia continenter ac moderate tranſacta eſt, qui ad ſeptuageſimum annum fœcundi ſunt, & in peragendo concubitu viriliter ſubſiſtunt, quorum multa exempla Brabanti, Gothi & Sueci ſuppeditant. Sic enarrantē audiuimus Naucierum quendam fide dignum, quum Stocholmiæ negotiaretur, imperante Guſtauo patre inuictiſſimi Regis Sueciæ Erici, qui nunc rerum potitur, ſe accitu regis interfuiſſe nuptiis viri cuiuſdam centum annorum, qui in matrimonium aſciuerat triginta annorum ſponſam, ex qua complures illum ſuſtuliſſe liberos indubitata fide memorabat: erat enim vir (vt ſunt in ea regione plurimi) adeo cruda viridique ſenecta, vt vix impleuiſſe annum quinquageſimum videretur. Apud Tungros quoque, atque in Campania Brabantica, vbi mira aëris clementia, & gens temperans & frugalis, inauditum non eſt, ſed propemodum vulgare, octoginta annorum viros virgines non admodum annoſas in coniugii ſocietatem adſciſcere, atque ex iis proles excitare. Quocirca annorum numerus viro nihil officit ad procreandos liberos, niſi prorſus ætatis iuuenilis incontinentia exhauſtus ſit vigor, ac genitales partes effœtæ emarcuerint. Vnde Belgæ in exoletos, atque intempeſtiue Venere fractos prouerbio ludunt, *Vroech hengſt, vroech ghuyle*, à caballis admiſſariis deſumta comparatione, qui ſi vel frequentius vel maturius equas ineant, citiſſime conſeneſcunt, nec vllis muniis bellicis accommodari poſſunt. Quid autem diſcriminis ſit inter viros & mulieres, & vel cauſæ vel rationis ſubſit, quod mulier citius ſterileſcat quam vir, ac profundere ſemen deſinat; ſi quis forte requirat, calorem natiuum deſigno, quo vir præcipue pollet.

Rei geſtæ narratio.

Brabanti annoſi.

Prouerbium in exoletos.

Simile à caballis exhauſtis.

Vir calidior fœmina.

Sin-

Siquidem quum mulier virum humoris copia vincat, vt menſes indicant, & corporis mollities, tū vir illam inſito calore ſuperat. Calor autem præcipuus eſt, qui humores concoquit, atq. in fœminis ſubſtantiam immutat, cuius alimento deſtituta fœmina, pingueſcit quidem ætatis acceſſu, ac ſterilitatem cōſequitur, ſecus quam vir, cui calore liqueſcit pinguedo, ac diſſoluuntur humores, verum eius beneficio in ſemen elaborantur. Huic rei etiam adſcribo, quod mulier minus virium obtineat, minus prudentiæ & conſilij, minuſque ratione polleat, nec ea ſit dexteritate in rebus gerendis quam vir.

Vir diutius fœcundus quā fœmina.

Qui potiſſimum alii ab aliis morborum contagia concipiant. Et qua ratione efficitur, vt infantes conualeſcant exhibitis nutrici medicamentis. CAP. XXV.

QVum morbi contagioſi obuios quoſq. inficiant, tum in nullos ſe citius diffundunt, quā quorum natura multum inter ſe habet affinitatis: vt ſunt parentes & liberi ſorores, fratres, conſanguinei, quibus fere vltro citroq; periculū imminet ac labes adſpergitur. Et quo quiſque ſanguine coniunctior, ac magis ꝓpinquus, eo celerius ab altero malum cōcipit, propter ſympathiam, hoc eſt, naturę cognationem atque ſpirituum & humorum conſenſum. Quocirca graſſante peſte, ac ſæuientibus paſſim morbis popularibus, denunciare ſoleo ſanguine propinquis, vt abſiſtant, pauloque remotius ab ægroto ſe ſubducant ne peſtifero halitu inficí contingat, qui notos potius & conſanguineos, quam exteros ignotoſque corripit, tametſi reliqui qui adſiſtunt, à periculo non ſint immunes. Par eſt ratio de nutrice, pueroque vberibus inhiante: ægrotante enim nutrice tota vis morbi in infantem deuoluitur, ipſaque nutrix ſubleuatur ac malū diſcutit. Quum enim morbi vis per venas ſanguinis conceptacula diffunditur, atque ex ipſo ſanguine exacta confici atque elaborari lac ſoleat, in

Conſanguinei cito contagium concipiunt.

Nutrices infantibus morbos adferunt.

ſans impurum minuſque ſyncerum alimentum elicit. Quo fit vt tota vis morbi in infantem decumbat, quod ſanguis, qui lactis ſubſtantia eſt, ſit infectus, ac febrili qualitate imbutus. Quocirca confeſtim ablactandi, ne quid morbi contrahant ac vitioſo ſucco inficiantur. Mulieres quoque nutricantes nonnunquam à lactente puero morbos contrahunt, ſed qui non ſint tam exitiales, quoniam non tanta vis mali aut contagio ab infantibus promanat, quam à nutricula, cui ſanguis magis feruet, & plus putredinis concipit. In diſcudiendis autem puerorum morbis (quoniam ea ætas medicamenta reſpuit atque auerſatur) eo vtor ſtrategemate & actu, vt nutricibus ea præſcribam atque ebibenda offeram, ſtatimque enim diffuſa per ſanguinem (ex quo lac conficitur) medicamenti vis, vbera ſubit, ac lac illius qualitate imbuit, ita ſi purgatrix ſit medicina, puero aluum ſoluit: ſi adſtrictionis particeps, eundem ſiſtit & cohibet. Similiter ſi tuſſicula infeſtentur atque anheloſi ſint natura, quæ pectus dilatant ac pituitam abſtergunt, exhiberi curo, nempe hyſſopum, marrubiumque, iridis radicem, inulam, glycyrrhizam, ficus, ſcatureiamque. Nonnunquam medicamenta quæ infantia exigit, linteolo aut ſindoni includi inuoluique iubeo, eorumque dilutum (infuſionem triuiales vocant) offerri, præſertim vbi ea ætas bibere eſt edocta, ac pocula ori admouere adſueta, itaque pueros teneriores, ſeniculos, prægnantes, puerperas, valetudinarias, atque ex pariendi labore afflictas arte tractare meditor, vt exigit cuiuſque corporis conditio & natura morbi expoſcit, ſic vt ſemper menti obuerſetur illud Hippocratis: Multa danda eſſe ætati, regioni, conſuetudini. Et quemadmodum nautæ pro aëris tempeſtate, vel auræ temperie vel intemperie vela nunc complicant, nunc dilatant atque extendunt, ac clauum modo huc, modo

Pueri morbidi nutrices inficiunt.

Aphor. 17.

do illuc detorquent: vt coriarij calceos pedibus accommodant: ſartores veſtes membris aptant: vt nutrices pueris pro ætatis infantia manſum in os inſerunt, non ſolido cibo illos inferciunt, vt Præceptores adoleſcentium ingenia tractant, ac primum elementis mox ſolida doctrina imbuunt, quod etiam Paulum ſtudioſe obſeruaſſe legimus in tradendis fidei noſtræ myſteriis, in erudiendis Corinthijs, qui quum non eſſent ſublimioris doctrinæ capaces, vel vt adhuc infantes lacte aluit, hoc eſt, ſermonem ſuum deiecit ad illorum captum & imbecillitatem: ita exercitatus perituſque Medicus ſingulos tractat pro naturæ ſuæ conditione, eaque offert quæ proſint: nec minima ſui parte officiant. Huiuſmodi autem rationibus & exemplis obturare os ſoleo ſciolis quibuſdam, qui non ſuſtinent aliquid medelæ adferri infantibus, ſenibus, puerperis, & quibus ex parte vires deiectæ ſunt, quorum nemo non ſumma cura fulciri debet, ac commoda victus ratione, vſuque medicamentorum ſalubri ac minime noxio in priſtinum ſtatum reduci. Sic non veritus ſum puerperis triduo etiam à partu angina aut pleuritide correptis venam incidere, atq. exhibita potione pectorali ſputum promouere. Circa prægnantes quoque ſi quando acuto morbo corripiantur, magna adhibetur conſideratio, ne vel ipſa, vel fœtus periclitetur: ſi res venæ ſectionem vel purgationem poſtularet, illam moliri ſtudeo, iuxta Hippocratem, à quarto menſe vſque ad ſeptimum, idque in ſupernis brachij partibus, nulla ratione circa pedes, femora aut talos ſeu malleolos, quibus ne cucurbitulæ quidem admoueri debent, ne abortus periculum immineat. Impuberibus etiam peſte correptis, aut acuto morbo oppreſſis, ſalutaria remedia mature adhiberi curo, atque omnibus modis vitæ fomentor muniri, & vim morbi à principe parte amoliri.

Similia aliquot ex rebus vulgatis.

1. Cor. 5.

Lib. 1. Aphor. 4.

Obiter in huiuſmodi tenellis corporibus accurate vires fouendæ morbuſq; deijciendus. Mala eſt enim Medicina vbi aliquid naturæ perit. Quocirca Medicus aut proſit, aut ne noceat, imo omnibus modis prodeſſe ſtudeat ratione artis; quod facile conſequetur, ſi omnia recte ratione, atque ex artis præſcripto exſequatur.

De pelle ſeu plumoſo tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi auiditate, paulo efficacius quam zinziber, cuius natura quoque hic exprimitur non cuiuis obſeruata.

CAP. XXVI.

Vulturis natura. QVum multa ſunt, quæ foris admota ventriculo robur adferant, ac concoctioni adminiculentur, tum nihil efficacius aut magis præſentaneum, quam vulturis tegmen vel detracta pellis, ceterarũ pellium modo ſubacta ac concuſſione complanata. Eſt autem hæc ales, vt miluus rapaciſſima atque inexplebilis edacitatis, ita vt hanc Belgæ ab inhiandis cadaueribus, & ꝙ ſemper famelica prædam venetur *Ghier* vocant, à cuius natura auaros, & qui habendi cupiditate ſunt inflãmati, *Ghierich* nominant, Latine Vulturnos. Quũ aũt eius ſit conditionis, ac naturæ hæc auis, vt omnia auide appetat, & inoffenſe conſumat, tegmini eius ac vis infuſa eſt, vt ventriculum humanum fulciat ac faſtidioſo nauſeantio; ſtomacho vires appetendi & cõcoquendi cibi conferat, quin & alui profluuium cohibet & vomitum compeſcit, ſed diuerſo modo ventriculo applicatum. Hoc enim experimẽto comprobatũ habeo, vt ſi quis tegmen è corpore alitis exemtum, arteq; pellicea concinne elaboratũ, ſubactumq; flaccido ac languenti ventriculo admoueat, fluxum ſiſtere, ac leuitati inteſtinorum auxiliari, præſertim ſi eo ſitu applicetur, vt plumoſa pilorum congeries deorſum ſpectet: quemadmodum in ſuffultis veſtib⁹, ſecundo, vt ita dicam, flumine, pelles palma demulceri

ceri ſolent: confortat enim fouetq. calorifica vi, & aſtringendi ratione facultates ſeu potentias naturales, quibus alimenta attrahi contingit, retineri, concoqui, & expelli tres quoque ventriculi tunicas neruoſas, & totidē fibras, Rectas, vt Galeno placet, quæ attrahendi munere funguntur; Obliquas, quæ retinendi vi pollent; Tranſuerſas, quæ concocta foras propellunt, corroborat, vtq. ſuo officio perfungantur, efficit. Ceterum tegmen id contrario aduerſoq; ſitu collocatum acumine piloſo ſurſum exporrecto, atq. in ſublime nitente, vomitum compeſcit, deorſum detractis ſtomachi muſculis, quibus cibum amplectitur & retinet. In huiuſmodi autē affectib. quibus vel ſupernæ vel infernæ partes infeſtari ſolent, non diſſimile quiddam moliri ſoleo. Sic in vomitu os ventriculi inungi iubeo, deorſum producta manu verſus vmbilicum; In fluxu vero alui à pede ſurſum reducta palma: quod ipſum etiam factitare ſoleo, ſi quando mulier vteri affectibus eſt obnoxia. Sic in matricis, vt vocant, ſtrangulatione, qua ſuffocari videtur fœmina vaporibus ſurſum delatis, vel venam circa talos incidi iubeo, vel coxis cucurbitulas affigi, omniaque auerti ac deorſum ferri curo, vel iniecto clyſtere, aut ano ſubditis balanis, ſeu vt vulgo vocant, ſuppoſitoriis. In procidentia vero vteri, vbi omnia deorſum feruntur, tanquam reſoluta corporis compage ſupernas partes ligamentis adſtringi, vberibus cucurbitulas affigi, vel venam humerariam pertundi iubeo, quo omnia in contrarium reuellantur. Intus quoque in iam memoratis affectibus exhiberi poſſunt, quæ morbi conditio exigit. Sic flaccido & nauſeanti ventriculo, vel vbi minimum cibi appetit, aut ægre aſſumta alimenta concoquit præter vina aliquot generoſa & calorifica, vt ſunt Hiſpanica & Cretica, Zinziberis radix ſuccoſa, melle condita, *Groen gingiber ghecõſiit*, Belgæ vocant, præ-

Potentiæ naturales quatuor.

Zinziberis effectus.

clare concoctioni auxiliatur, ac flatus ex cruditate & humoribus pituitoſis contractos diſcutit. Quocirca & oculorum caligines ex denſis craſſisque humoribus è ſtomacho ſurſum delatis natos diſpellit. Nonnullis hanc in obſoniis & condimentis præſcribo, præſertim vliginoſo vdoq; ſtomacho obnoxiis, aliis qui ex zythi vel cereuiſiæ immodica potione, dolore vel grauitate ventriculi, crebrisque ructibus infeſtantur, aliquot ramenta cum momento ſalis deuorãda præcipio. Dici enim vix queat quantopere inflationes & tormenta mitiget. Accendit quidem vtique primo guſtu hæc radix linguam, verum nullam ſitim excitat, ſed quum ſaliuam & pituitoſum vndique humorem è capite, faucibus, ſtomacho eliciat, linguam vdam præſtat, ac ſaliuali humore fluitantem, eoq; fit vt nulla vel ſiti vel ſiccitate eos afficiat. Quocirca magno commodo ſeptentrionales Belgæ huius radicis vſu ventriculum fulciunt.

Zinziber ſitim non excitat.

De occultis naturæ miraculis FINIS.

LEVI-

LEVINI LEMNII MEDICI ZIRIZÆI PARÆNEſis, ſiue Exhortatio ad vitam optime inſtituendam, ſummis pariter atque infimis ſalubris cumprimis & frugifera, ſiue corporis, ſiue animi incolumitati proſpectum cupiant.

In Deum per Chriſtum potiſſime defigendos oculos mentemque erigendam.

CAPVT I.

QVisquis ſalutis ſuæ eſt auidus, ſibique optime conſultum cupit, atque in hac vitæ ſtatione iis excubiis aduerſus imminentes caſus, & quæ ſingulis momentis ingruunt incommoda, intrepide atque inconcuſſe ſubſiſtere exoptat: in Deum Opt. Max. ac cœleſtem Patrem per Chriſtum defigat oculos, atque mentem quæ ab hoc vberrimo fonte dimanauit, continenter habeat erectam, nec alio reſpectet, aut conſectetur ſalutis præſidia, ſed huic vni fidat atque innitatur, illum colat, veneretur, ſuſpiciat, ac ſalutaria quæque Mediatoris fiducia ab illo depoſcat. Deinde ſedulo excutiat atque attente ſecum ipſe meditetur quanta Deus erga genus humanum vſus ſit munificentia, quibus ornamentis ac naturæ dotibus hominem inſtruxerit, qua illuſtrauerit, dignitate & amplitudine, in quod decus & honorem opificium hoc è terra conflatum euexerit.

Vnde petenda ſalus.

Deus fons bonorum.

Magnificentia Dei erga homines.

Quanta homini contulit rerum opifex Deus.

CAP. II.

QVum forma atq; externa corporis humani ſpecies, celſa illa quidem & erecta in cœlum, quo

Duplex hominis effigies.

condiſcat ad ſuam originem directos habere oculos,
Geneſ.2. præ cæteris animantibus ſpectabilis ſit atque artifi-
cioſe decenterq; expreſſa, tum interne effigies illum
mirifice exornat, quod ad imaginem ac ſimilitudi-
nem Dei ſit conformatus, hoc eſt repræſentet ac re-
Homo Dei ſimulacrum. ferat opificis ſui eſſentiam, atque ad eius naturam
proxime accedat. Quæ vis excellens ac diuinitus
infuſa tota in anima ac mente conſiſtit, ex archety-
po ac diuinitatis ſacrario depromta, quo diuino
munere conſequitur homo, vt ratione, iudicio, in-
telligentia imbutus, doctrinæ cœleſtis efficiatur ca-
2. Cor.3. pax, conceptaq; Dei notitia, ac fidei lumine illi vnia-
tur, ac totus in illum transformetur. Præter alias au-
Quid hominē à beluis ſecernit. tem inſignes prærogatiuas, hoc in primis conſe-
quutus eſt homo, vt quum Deus cetera animantia
ἄλογα finxerit, hoc eſt, muta ac ſermonis vociſque
Loquela ſingulare Dei donū. vſu deſtituta, illi loquendi munus indulſit, quo com-
municare aliis ſenſa mentis, atque animi conceptus
poſſit indicare, & quod omnium eſt maximum, Deo-
que gratiſſimum, vt conditorem, cuius notitiam per
fidem mente conceperit, voce celebret, ſummiſque
laudibus proſequatur. Hac enim ratione non ſolum
illuſtratur nominis illius maieſtas & amplitudo, ſed
etiam pro ingenii humani modulo, nonnulla repen-
ditur accepti beneficii gratia, ac profertur erga tam
munificum patrem grati propenſique animi teſtifi-
Gratitudinem Deus exigit. Pſal.15. catio. Quum autem Deus bonorum noſtrorum non
egeat, nihil aliud à nobis exigit, quam amorem & gra-
titudinem.

Deo nihil homine carius, omniaque in eius vſum creata.

CAP. III.

Deus erga hominem mire afficitur, QVum autē Deus vnice afficiatur erga hominem,
atq; huius animū mentemq; in qua elucet eius,
diuinitas, multis magiſque ornamentis illuſtrauit,

tum etiam externis donis atque ampliſſima poſſeſſione rerum quas natura Dei miniſtra affatim profundit, cumulate illum inſtruxit, illique totius vniuerſitatis præfecturam ac principatum attribuit etiam infimo cuique cerdoni ac plebeio, qui non minus fruitur creatoris munificentia, totiuſque mundi amœnitate ſpectabili cum primis ac viſenda, quam Regum quiuis copiis opibuſque affluens; ita vt in hoc ſpatioſiſſimo orbis theatro verſatur non vt exterus quidam & inquilinus, qui à mundanarum rerum poſſeſſione ſit alienus, ſed vt κοσμοπολίτης, hoc eſt, mundi huius ciuis ac municipalis, omniumque rerum quas terra complectitur dominus. In illius enim vſum, commoditatem, obſequium omnia creata ſunt, quæcunque cœli ambitu, terræque ac maris complexu continentur, quo ij verſibus Dauid operum Dei admirator vnicus teſtatur: *Omnia in vſum hominis condita.* *Homo mundi præfectus.*

Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum per vniuerſam terram? *Pſalm. 8.*

Quoniam exaltata eſt magnificentia tua ſupra cœlos.

Quid eſt homo, quod eius ſis memor, aut filius hominis, quod eius rationem habeas?

Minuiſti illum paulum à Deo vel Angelis: gloria & honore coronaſti illum, & pręfeciſti eum operibus manuum tuarum.

Omnia ſubieciſti pedibus eius, &c.

Quibus verbis commonſtrat, quanti æſtimet Deus poſt Chriſtum hominem, quantaque ſit apud illum eius exiſtimatio, cui naturæ vniuerſitas ſubſeruiat, ac ſit obſequioſa, adeo vt non ſolum res omnes creatæ commodis vſibuſque eius ſint expoſitæ, ſed Chriſtus etiam huius cauſſa ſe morti ſubiecerit, cuius fauore ac meritis pater omnia nobis affluenter donat. *Rom. 8.*

Quanta eſſe debeat hominis erga Deum gratitudo.

CAP. IV.

ILlud autem præcipue hominis erga Deum non vulgarem amorem ac venerationem excitare debet, quod cum à Deo eſſet alienatus: atque ob violatum eius præceptum, in ſempiternam mortem deiectus, pater cœleſtis, ſingulari Chriſti fauore ac meritis, in gratiam receperit: Chriſtus ſiquidem humanæ cladis miſertus, hominem ſuo ſanguine expiatum, patri reconciliauit, ac deuicta morte, excuſſaque ſæuiſſimi hoſtis tyrannide, cui erat obſtrictus, & velut obæratus, in libertatem poſtliminio aſſeruit. atque in regni cœleſtis hereditatem reſtituit, ſic vt teſte Paulo, non amplius ſimus alienigenæ atque hoſpites Dei, ſed ciues & heredes, denique amici ac domeſtici eius, ſuper Apoſtolorum ac Prophetarum fundamentum exſtructi ſummo angulari lapide IESV CHRISTO, per quem acceſſum aditumque habemus in vno ſpiritu ad Patrem. Quocirca cum quiſque noſtrum ſalutaris doctrinæ adminiculo per fidem ad lauacrum regenerationis Chriſto ſit inſitus, atque, vt Paulus ait, per renouationem Spiritus ſancti, quem effudit in nos opulente, gratiam & hæreditatem conſecutus: par eſt, ipſaque ſalutis noſtræ inſtauratio expoſcit, vt omni ſpe ac fiducia in tam munificum patrem, eiuſq; filium Ieſum Chriſtum, qui mortem & peccatum aboleuit, collocata, illi nos ſubmittamus, illi noſtram vitam, mores, ſtudia approbemus, ſummaque animi puritate, moribus ſanctis & inculpatis, precatione aſſidua ac feruenti, illum nobis deuincire, illiusque fauorem ac gratiam demereri enitamur.

Hominis reconciliatio.

Epheſ. 2.

Tit. 3.

1. Tim. 1.

Deo vita noſtra approbanda.

Baptiſmus quid homini conferat, quid moneat.

CAP. V.

QVoniam autem Baptiſmus ſeu ſacra lotio primus eſt in Eccleſiam cœtumque ac conſeſſum fidelium ingreſſus, ipſaque ianua & veſtibulum, hæc in ſpem ac fiduciam ſalutis nos deducit. Per fidem enim & pœnitentiam, hoc eſt, anteactæ vitæ deteſtationem mortificato corpore, menteque renouata, Chriſto inſerimur, qui animi noſtri labes ac vitia, adhibito externo hoc ſymbolo, abſtergit, eluit, abolet, infuſo mentibus noſtris Spiritu ſancto, per quem concepta certitudine ſalutis, confidenter clamamus, Abba Pater. Quæ geminata atq; identidem duplicata inuocatio tam eſt efficax & præſentanea, vt omnia munifico à patre conſequatur, modo quis ſua vota ac preces, ſuas poſtulationes ac ſuſpiria p Chriſtum eo dirigat. Hoc enim duce ac mediatore, qui nobis gratiam ſuo ſanguine promeruit, nihil non eorum, quæ nobis ſalutaria ſunt, obtinemus, nec vnquã orationes noſtræ irritæ ſunt, aut inualidæ. Neque enim obſurdeſcunt aures tam munifici patris, ad illorum precationes, quibus redimendis filium ſuum vnigenitum impendit.

Baptiſmus quid efficiat. *1. Iodn. 1.* *Iacob. 1.* *Oratio per Chriſtum efficax.*

Poſt Deum, in proximum proferenda caritas.

CAP. VI.

CVm autem in Deum, cui nihil non debemus, & in quem omnes humanæ vires, quæ in mente, corde, anima, ſpiritibus conſiſtunt, effundi debent, potiſſime proferenda caritas: tum vero in proximũ, hoc eſt, eiuſdem cum vnoquoque noſtrum naturæ & conditionis amor dirigendus non contractior aut remiſſior, quam quo quiſque noſtrum ſeipſum complectitur, ſic vt omnes illi non grauate operam ſuam præſtent, & ſi quando res poſcat, ac ſe offerat

Deut. 6. *Leuit. 7.* *Marc. 12.* *Luc. 10.* *Caritas erga Deum.*

Amor erga proximum.

occaſio (quam etiam captare par eſt) ſubueniant egeſtati atque adſiſtant conſilio ac opibus. Hic enim eſt potiſſimus fidei fructus, ac ſyncera minimeq; fucata Chriſtianæ profeſſionis teſtificatio.

Quanta eſſe debeat erga parentes liberorum pietas.

CAP. VII.

CEterum cum omnia Deo, plurimum patriæ & amicis, tum vero non parum multa parētibus debemus. Quis autem cultus & veneratio iis præſtari debeat, nihil neceſſe eſt operoſius præſcribere; cum cuique natura ſit inſitus amor & propenſio erga ſuos, etiam ethnicis, teſte Chriſto, ſic vt is affectus (etiamſi præſtetur officium) non laudem promereatur, ſed crimen effugiat. Hoc tamen ab ineunte ætate ſedulo cuique inculcandum, vt parentes, quorum opera ac miniſterio vitæ primordia luciſque huius auſpicia eſt conſecutus intime impenſeq; diligat, ac ſummo amore proſequatur ſic vt illis in omnibus quæ dictat ratio atque exigit æquitas, morem gerat atq. obſequatur, quemadmodum Chriſtus ſubditus legitur Mariæ matri & Ioſepho. Eſt enim Deo grata pietas, & obſequium cultuſq. parentibus exhibitus, quod etiam ſtudioſe præſcriptum eſt cum in veteri, tum nouo teſtamento. Scitum eſt illud Pittaci Philoſophi. Qualia ſtipendia parentibus intuleris, eadem à filiis exſpectato. Quo ſpectat illud Chriſti latius ſe proferens, Qua menſura metimini, eadem metientur vobis alii. Ex huius enim rei errore ac negligentia plerumque euenit, vt parentes experiantur ſuos liberos contumaces atq. immorigeros, minuſque obſequentes, ſic vt proles iam adultæ progenitorū monita reſpuant, atque aſpernentur, idq; merito ac iuſta nonnunquam rationis vindicta, quod ſe parum commodos præbuerunt ſuis maioribus, atq. in illos fuerunt contumelioſi.

Matth. 5.

Proles parentibus afficiuntur.

Prouerb. 28.

Luc. 2.

Exod. 20.
Deut. 5.
Matth. 15.
Epheſ. 5.
Matth. 7.
Marc. 4.

Quaeſtio

Qualem ſe quemq́; præceptori exhibere conueniat.

CAP. VIII.

PRæceptoribus qui te inſtituūt, ac mentem doctrinæ ſtudiis expoliunt, non minorem quam parentibus honorem exhibeto. Sic Iuuenalis maiores laudat, illorumq; Manes fauſta boniq; ominis precatione proſequitur, quod ſingulari fauore & beneuolentia præceptores æque ac parentes eſſent complexi: *Præceptori honor deferendus.*

---- *Dent*, inquit, *Satyr.7.*

Dii maiorum vmbris tenuem & ſine pondere terram,
Spirantesq́; crocos, & in vrna perpetuum ver,
Qui præceptorem ſancti voluere parentis
Eſſe loco.

Sic Fabius commonefacit diſcipulos, vt præceptores non minus quam ipſa ſtudia ament, & parentes eſſe non quidem corporum, ſed mentium credant. Paria enim ſunt, atq; eiuſdem propemodum naturæ, naſci & inſtitui. Alterum ſiquidem corpus procreat, alterū mentem informat. Quod ſi progenitores humanitatis ſtudijs imbuti, inſtituendis formandisque ſuis liberis operam impendunt, vel ſi ijs adminiculis deſtituti, adhibito præceptore erudito ad conſequendam ſapientiam atq. eruditionem ſunt adiumento, nihil illis conferri poteſt ad decus & ornamentum virtutis vberius. Hac enim inſtituendæ vitæ ratione non ſolum exornatur mens præſtantiſſimis virtutibus, integritate vitæ, morum probitate, continentia, manſuetudine, placabilitate, modeſtia, humanitate, iuſtitia, temperantia, comitate; ſed etiam vltro accedunt ac deferuntur propemodum inuitis ac repugnantibus opes, dignitates, honores, ad quæ illis eruditio aditum patefacit. *Lib.2.c.10.* *Inſtitutio mentem exornat.*

Quibus potiſſime in humana ſocietate honor exhibendus & reuerentia.

CAP. IX.

CVm cuique pro ſua dignitate atque ordine honor deferri debeat, vt etiam Paulus præcipit, tum

Rom. 13. præcipue ſenectuti prouectæque ac caneſcenti ætati, quo omnes properant, hoc officium præſtari par eſt, *Leuit. 19.* Sic ex Dei iuſtituto Moyſes. Coram cano capite aſ- *Senes honorandi.* ſurge & honora perſonam ſenis. Obſeruari hoc etiam Lycurgos Lacedæmoniorũ legislator ſtatuit, qui maximum honorem non diuitum & potentum, ſed pro gradu ætatis ſenum eſſe voluit. Nec ſane vſquam terrarum ſenectus honoratior. In hunc ordinem refe- *Quibus honor deferendus.* rendus Magiſtratus ac Conſularis Prætoriaque dignitas, cuius prudentia atque auctoritate Reipubl. inco- *Rom 13.* lumitas ſubſiſtit, omniaque perficiuntur tranquilla *Magiſtratus honorandus.* ac pacata. His accedunt quotquot ſunt ſpectatæ probitatis, ac maturæ ætatis viri, vel proceres ex illuſtri familia oriundi, aut etiam literarum ſtudiis exculti, ac doctrinæ ornamentis perpoliti.

Miniſtri Eccleſiæ honorandi. Illis vero qui Eccleſiæ miniſterio ac ſacris functionibus inſiſtunt, formandisque mentibus ac corrigendis deprauatis hominum moribus ſingularem operam impendunt, primas potioresque partes in hoc negotio, atque officii huius obſeruatione defero. Sic *1. Tim. 5.* Paulus Presbyteros; hoc eſt, qui grauitate morum, ſenili prudentia, vitæ integritate prælucent gregi, ac ſalubri doctrina, puroque ac ſyncero Euangelici ſer- *Rom. 12. 13.* monis pabulo famelicam turbam paſcunt, duplici *Philip. 2.* honore dignos pronuntiat, omniaque vberius ac cumulatius in illos conferenda, non ſolum pro ætatis ratione reuerentiam, ſed ea ſubſidia etiam, quibus frugaliter ali poſſint, ac rem domeſticam neceſſaria ſupellectile habere inſtructam.

Quid præſtet homini inſtitutio, & qualis ea eſſe debeat.

CAP. X.

Inſtitutio quid homini præſtet. MAgni refert, qua quis ratione inſtituatur, quocirca cum primum ætas diſciplinarũ eſt capax, atque ad ſtudia literarum appoſita, mature liberali-

bus atq; ingenuis artibus imbuatur. Iis enim potiſſimum natura hominis ad probitatem fingitur, atque humanitatis cultu perpolitur. Auſpicatiſſimum autē inſtitutionis initium ab informandis moribus ſumitur. Quamobrem adoleſcens ſtudiis deſtinatus, primum mores componat, deinde eloquentiam ac dicendi peritiam addiſcat, quæ male (vt Plinius ait) abſq; moribus concipitur. Potior eſt enim ratio honeſte viuendi quam polite ac diſerte loquendi: ipſaq; vitæ integritas, quam eloquendi peritia, optabilior: quanquam hæc coniuncta atque indiſcreta eſſe conueniat, deniq; alterum alteri adminiculari. Pari modo de verborum rerumq; delectu ac iudicio ratiocinādum, tametſi enim rerum, quam verborū cognitio optatior, res tamen dilucidis aptiſq; verbis explicandæ. Quin ipſa vitæ præcepta, quæ animo cultum adferunt, mentemq; informant pietati, licet per ſe honeſta ſint ac ſalutaria, plus tamen (vt Lactantio & Fabio viſum eſt) ponderis ac momenti obtinent ad perſuaſionem, quoties pulcritudinem rerum, claritas orationis illuminat: Efficacius enim in animos hominum influunt, quæ vi ſua inſtructa ſunt & dicendi artificio illuſtrata. Et quanquam non minus anxie verbis inhærendum (vt ſcioli quidam factitant rerum cognitione deſtituti) præſtat tamen eloquentiam dicendique ornatum prudentiæ coniungere: ne verba obſoleta, barbara, inepta, exotica in loquendi vſum irrepant, quibus obſcuratur potius, quam niteſcit quamlibet ſententioſa oratio. Quod ſi verbis comtis ac nitidis ſapientia deſit, nec vlla ſubeſt ſententiarum grauitas, laudari potius meretur indiſerta prudentia, quam futilis ac ſtulta loquacitas. Eſt autē, Cicerone teſte, eloquentiæ, vt ceterarum rerum fundamentum, ſapientia. Scite illud Horatius, quod in omni profeſſione cuique imitandum,

Aut prodeſſe volunt aut delectare poëtæ,

In Epiſt.

Paranda rerū & verborum notitia.

Lib. 1. cap. 1.
Lib. 1. cap. 3.

Vitanda barbaries.

Lib. 3. de Orat.

In Arte Poët.

Aut ſimul & iucunda & idonea dicere vitæ.
Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci,
Lectorem delectandi pariterq; monendo.

Sacra vero Scriptura ſancti Spiritus afflatu prodita nullis humanis præſidiis indiget. Ea ſiquidem non eloquentia, non verborum ornatu mentes afficit, ſed arcana quadam ac diuina vi animos hominum allicit ac transformat. Quod ipſum cum teſtatum eſſe vellet Corinthijs Paulus Apoſtolus, cum inquit: Primum vos adirem, atq; oracula Dei vobis patefacerem, nullo orationis apparatu, aut ſapientiæ eminentia vſus ſum, nec ſermo ac prædicatio mea fuit in perſuaſorijs humanæ ſapientiæ verbis, ſed diuina potentique demonſtratione, vt fides veſtra non conſiſtat in ſapientia hominum, ſed Dei potentia. Quibus verbis non reijcit verborũ ac ſententiarum grauitatem, qua affatim inſtructus erat, nec ſibi adimit perſuadendi vim & efficaciam qua adhibitis firmis rationibus, atq; appoſitis verbis hominũ animos ad veritatis cognitionem pertraxit, ſed commonſtrare voluit profeſſores Euangelicos non eloquentiæ viribus fidere, aut verborum lenocinijs conciliare ſibi animos hominum, ſed ſpiritu & virtute Dei. Itaque loquitur Paulus ſapientiam inter perfectos, ſapientiam quidẽ non ſeculi huius, neque principum ſeculi huius, hoc eſt: Oratorum qui abolentur, & quorum euaneſcunt orationum fumi, ſed loquitur ſapientiam Dei in myſterio reconditam, quæ efficacius afficit mentes hominum, atq; acriores infigit aculeos, quam vlla humana doctrina accuratiſſimis verbis culta atque expolita. Viuus eſt enim ſermo Dei & efficax, vt is ait, & penetrantior quouis gladio ancipiti, pertingens vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus, compagumque & medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionis cordis. Sic Deus apud Hieremiam: Nuncquid non ſunt verba mea quaſi ignis, & quaſi mal-

1. Cor. 2.

Pauli mens explicatur.

Sacra Scriptura non ieiuna.

Heb. 4.

Sermo Dei ignitus.

Cap. 23.

malleus conterens petras. Agnouit id ipſum Dauid, qui vim & flammas verbi Dei in animo eſt expertus: Ignitum eloquium tuum vehementer: & Salomon: Omnis ſermo Dei ignitus clypeus eſt omnibus ſperantibus in ſe. Quocirca non cenſeri debet ignorantibus otioſa & inſipida doctrina Chriſtiana, quæ tam cœleſti ac ſalutari virtute mentes hominum imbuit. Non autem fuiſſe diſciplinarum rudes ſacros vates, ſed rerum ac verborū cognitione exacte inſtructos, vel illud argumento eſt, quod paſſim in Bibliis exſtent, tot inſignes parabolæ, tropi, metaphoræ, collationes, locutiones figuratæ, ſimilitudines ex animantibus atque herbis, totaq; natura rerum, quæ latiſſime patet, deſumtæ, quibus prophetarū conciones niteſcunt atq; illuſtrantur ſic, vt nihil tale obuiū ſit in humanis diſciplinis, nec vſquam ſe offerat tanta verborum ac ſententiarum maieſtas, quæ mentes humanas poſſit afficere, atq; ad amplectendum tam ſalutaria dogmata incitare.

Pſal. 118. *Prouerb.* 30. *Prophetæ rerū cognitione imbuti.* *Prophetæ eloquentes.*

Vnde morum integritas, atque optima vitæ præcepta petenda.

CAP. XI.

MOrum integritatem ac ſalutarem inſtituendæ vitæ rationē ex decretis Chriſti, cui ſumus initiati, ac nomen dedimus, fidiſſime percipies, cuius doctrina eo efficacius mentem hominis afficit atque transformat, quod diuini ſpiritus afflatu prodita nihil mundanæ fæcis admixtum habeat, nihil anilis ſuperſtitionis, quæ eſt vmbra quædam & fucatæ religionis ſpecies, redoleat, & quod omnium maxime eſt ſalutare, ad idololatria, h. e. adulterino & pernicioſo cultu, qui alteri quam Deo attribuitur remotiſſima, Quoci ca cuicunque vitæ generi, ac viuendi inſtituto te addicas, quodcunque ſtudiorum genus arripias, in quo meditaris conſeneſcere; in Dei verbo eiuſque placitis te exerceas, atque ab ineunte ætate ſalutarem eius doctrinam amplectere. Animus

A Chriſto inſtitutionis initia ſumenda. *Ætas tenera optimis aſſueſcat.*

enim humanus ab ipſa infantia verbo Dei imbutus, eiuſque præſidio velut ſepimento vallatus, aduerſus omnes cupiditates ac vitiorum monſtra alacriter infractiſq; viribus ſubſiſtit ac ſe tuetur. Hinc ſalubriter Hieremias, Bonum eſt homini, ſi aſſumſerit iugũ Domini ab adoleſcentia ſua. Adoleſcens enim, Salomone teſte, quam viam eſt ingreſſus eam in ætate ſenili non deſeret. Cui illud Cypriani affine: nec repente nec perniciter excutitur, quod diu vſurpatum ſenio vetuſtatis inoleuit. Quibus enim à prima infantia quiſq; inſueuit, ea ingraueſcentibus annis non facile excutere poterit. Hinc ex inueterata conſuetudine tot paſſim ſenes temulenti, ſalaces, libidinoſi, ita vt iuxta Iobi ſententiam: Oſſa illorum impleantur vitiis adoleſcentiæ ſuæ, hoc eſt, præter decorum atque ætatis rationem, laſciuiant ac libidinentur, ſic vt ab inolitis vitiis nequeant deſueſcere aut extricari. Sunt quidem nonnulli, qui vbi adoleſcentia deferbuit, atque ardor iuuenilis reſtinctus eſt, à vitiis quibus ea ætas obnoxia eſſe ſolet, reſiliat, atque ad frugem moreſque inculpatos ſe conferant. Sic Cicero in oratione pro Cælio, Multi & noſtra & patrum memoria ſummi ac clariſſimi viri fuerunt, ac quorum quum adoleſcẽtiæ deferbuiſſent cupiditates, eximiæ virtutes, confirmata iam ætate, extiterunt. Verum vt id nonnullis eueniſſe conſtat, qui vel anteactæ vitæ tædio, vel afflatu diuino, aut denique exhortatione ac monitis amicorum, ad ſaniorem mentem reuocati ſunt: multi tamen opinione celerius ſublati, emendatioris vitæ propoſito ſunt fruſtrati, ſic vt illis damnoſa fuerit procraſtinatio, ipſaque occaſio reſipiſcentiæ elapſa ſit, priuſquam deteſtatis vitiis ſalutare vitæ inſtitutum potuerunt amplecti. Quamobrem præſtat, remota omni cunctatione, excolendæ vitæ laborem impendere, atque à teneris, optimis aſſueſcere potius, quam

Thren. 5.

Prouerb. 22.

Cypriani ſententia.

Iob. 20.

Iob ſententia explicata.

Mature à vitiis reſiliendum.

inlongum differre melioris vitæ occaſionē. Inculcat *Epheſ. 5.*
idipſum pluribus locis Paulus Apoſtolus, atq; in hu- *Coloſſ. 4.*
ius æui decurſu prouide, & circumſpecte ambulan-
dum conſuluit, non vt inſipientes, ſed prudentes re-
dimentes tempus, quoniā dies mali ſunt. Quibus ver- *Pauli locus ex-*
bis cōmonefacit ſingulos, ne in hoc vitæ ſtadio ſinant *plicatur.*
elabi oportunitatem conſequendæ ſalutis, ſed ſin- *Gal 6.*
gulis momentis oblatam arripiant, eamq; redimant *Matth. 13.*
omniū rerum diſpendio, ne oſcitantes atq; incautos *Luc. 12.*
præter exſpectationem opprimi contingat. Chriſtus *Chriſtus ad*
quoq; paſſim ſocordes ac ſomniculoſos ad excubias *excubias exci-*
ac vigilantiā excitat, illoſq; multis exēplis hortatur, *tat.*
vt ſaluti ſuæ inuigilent, velut ſtrenui atque exercitati
milites, q in ſtatiuo præſidio collocati, ſemper in ꝓ-
cinctu ſtant, nec vnquā remittunt cuſtodiā aut excu-
bandi induſtriā, ne quis inopinato in caſtra erumpat. *Cap. 2.*
Vtitur hac Metaphora Abacuc: Super cuſtodiam vel *Abacuc locus*
ſpeculam meam ſtabo, & ſigam gradum ſuper muni- *explicatur.*
tionem, & contemplabor quid dicat mihi. Aſſumit
ſibi perſonam excubitoris, qui tacite obſeruat hoſtiū
inſultum, atq; inſidias, tota mente & cogitatione in
Deum defixus, cuius fiducia ſe hoſti opponit, illique
aditū præcludit. Adducit autē Seruator appoſitiſſi-
mas ſimilitudines, quibus quemq; noſtrū officii ſui
cōmonefacit à caſtrenſi vigiiia & excubiis à fure atq;
oppreſſore nocturno; à parientis repentino ſubitoq; *Simile à ca-*
dolore, à ſponſo qui progreditur ad exornandas nu- *ſtrenſi vigilia.*
ptias, ab heri & patrisfam. latenti tacitoq; aduentu, *Luc. 12.*
ab ingruente calamitate & bello, ab imminente fa- *Matth. 24.*
me ac vaſtitate, à ficu protuberante ac proferente *1. Theſſ. 5.*
groſſos ſuos, à mortis & iudicii die, tum pleriſque a- *2. Pet. 3.*
liis, quibus nobis aures vellicat; atque ad obſeruan- *Luc. 12.*
dam ſalutem noſtram attentos reddit. Exhibitum *Matth 25.*
eſt adoleſcentibus in ipſo ſtatim ætatis progreſſu ſa- *Marc. 2.*
lutare inſtituendæ vitæ exemplum à Chriſto, qui
proficiebat ætate & ſapientia coram Deo & homi-

Luc. 2.
Adoleſcentia Chriſti laudata.

nibus, apud quos illum gratioſum ac fauorabilem reddidit modeſtia, ac morum integritas, quem in primis imitari par eſt, illiuſque exemplo ciuibus ac popularibus ſtudium operamq; ſuam approbare. Quod autem natus annos duodecim apud viros cordatos indolis ſuæ ſpeciem exhibuit Ieſus, multaq; opportune atque apposite ſit loquutus, interrogatus placide ac modeſte reſponderit, circa iactantiæ aut faſtus vllam ſpeciem, quæ vitia præcocis ac confidentis ingenii puberibus ineſſe ſolent. Magnam huic rei rationem ſubeſſe interpretor, vt ſcilicet iuuenilis ætas, ſumto à Ieſu exemplo, primo quoque tempore indolis ſuæ aliquod argumentum proferat, ac vel parentibus, vel ciuibus nonnullam virtutis incoatæ ſpem præbeat.

Chriſtus ſcopus & vitæ exemplar.

Quum autem opus ſit ductore aliquo, qui velut indice viam commõſtret, qua progredi poſſit, atq; optima vitæ exempla conſectari, obiter commonſtrabo, quas artes amplecti conueniat, quibus autoribus te addicere, quo ſolidam eruditionem aſſequaris, atque ad ſumma, vel illis proxima prouehi poſſis.

Qui autores ad expoliendam linguam mentemq; exornandam vſui, & quæ artes potiſſimum amplectendæ.

CAP. XII.

Optimi quique imitandi.

AVtorum eum delectum habeto, vt probatiſſimos tibi legendos atque imitandos proponas. Inſipientis eſt enim, in imitatione atq; æmulandi ſtudio non optima quæque ſectari. Edocuit nos id in natura rerum ipſa ſatio, in qua lectiſſimum triticum mandari terræ ac ſulcis committi ſolet: ipſaque ſolerter excogitata inſitio vel inſerendi induſtria, in qua ſurculos maxime generoſos ac feraces in alienam arborem inſerimus, quod etiam obſeruari ſolet in exprimenda pictura, Muſica, poëſi, arteque Oratoria, in quibus æmulator curioſus exactiſſima quæque

Simile ab inſitione arborum.

atque ad vnguem facta imitari nititur. Hoc ipſum Paulus Apoſtolus obſeruari vult in iis, quæ ad pietatem ac dona ſpiritus ſpectant; vt ad ea adſpirent atque enitantur, quæ inter hæc ſunt potiora ac præcipua. Quiſquis enim tali ratione vel ſtudium vel vitæ curſum inſtituit, nunquam illum inſumtæ operæ vel impenſi laboris pœnituerit, quod iis vero vſu venire ſolet, qui ſuperſtitioſum vitæ genus amplexi ſunt, aut quibus ſermo incomtus, nec doctis vſitata loquutio magno tædio dediſcenda. Quo mihi merito laudanda videtur ſtudiorum alumna & nutrix Italia, doctaq. Græcia, quarum inſtitutum Gallia ac Belgica imitari non deſinit, quod ætati teneræ optima quæq; proponat. Hac enim ratione efficitur; vt adoleſcentes puritate verborum, ac ſermonis elegantia imbuti, rerum cognitionem mature conſequantur.

1. Cor 12.

Pauli exemplo ad ſumma enitendum.

Italia & Græcia laus.

De ethnicis ſcriptoribus cenſura.

CAP. XIII.

QVanquam non deſint parũ æqui rerum æſtimatores, qui auctores profanos (vt minus appoſite nominant) exegitent atque explodant, nec vlla ab iis peti velint exempla vel expoliendæ linguæ, vel vitæ inſtituendæ, non tamen illos deſpiciendos iudico: ſunt enim Poëtæ, Oratores, Comici, Tragici, Hiſtorici, ſtudioſæ iuuentuti ad rerum verborumque notitiam, ad artes liberales, atque ingenuas, ad ſolidas diſciplinas adiumento, atque ad eas expeditum facilemq. aditum patefaciunt.

Quæ linguam expoliunt, amplectenda.

Merito autem magnaque ratione hæc ſtudia, humanitatis ac politioris literaturæ elogio inſignita ſunt, quod teneram ac pubeſcentem ætatem comitate ac manſuetudine, moribuſq. placidis imbuant. Ex iis etiam prouectiores maturæq. ætatis viri concipiunt honeſta oblectamenta, vitæq. tædia quæ fere negotioſos inuoluunt, diſcutiunt. Quæ res effecit,

Politiores literæ quid præſtent.

vt præter alios ſcriptores orthodoxos, Diuus Baſilius cognomento Magnus: nepotes ſuos ad Oratorum ac Poëtarum lectionem ſedulo inuitarit.

Poëtæ officium, & quid ſtudioſa iuuentati, atque etiam adultis conferat. CAP. XIV.

Poëtæ inſtitutum.

QVam ſit exactus linguæ & morũ inſtitutor Poëta Oratori finitimus (quo nomine deſignatur artium liberalium vitæque inſtituendę præceptor) Horatius eleganti carmine commonſtrat:

Lib. 2. Epiſt. ad Auguſtum.

Os tenerum pueri balbumq́, poëta figurat,
Torquet ab obſcœnis iam nunc ſermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Aſperitatis & inuidiæ corrector, & iræ,
Recte facta refert, orientia tempora notis
Inſtruit exemplis, inopem ſolatur & ægrum.

Poëta exactus morum inſtitutor.

Tum alia quædã præcepta ſalutaria inculcat, tenellæ ætati non ſeuere, non minaciter, non imperioſe, ne ab inſtituto reſiliant, ſed blande, placide, ſuauiter, eaque moderatione atq; artificio tractat, quo ſtabularii ac domitores generoſos equos palpo & popiſmate aſſuefaciunt ſubſilire, atque artifici pedum agilitate,

Georg. lib. 3.

Inſultare ſolo, ac greſſum glomerare ſuperbum.

Nec ſolũ iſta ſtudiorũ oblectamenta adoleſcentibus ſpiritus animiq; vigorẽ excitant, ſed etiã prouectioribus vſui ſunt, ſi quãdo ab aſperitate forenſi, ac grauioribus ſeriiſq; rebus reſpirare liceat. Antiquiſſimũ autẽ fuiſſe poëtarũ genus ac priſcis ſeculis laudatum, præter Theophraſtum, Cicero & Fabius teſtantur: Nã illos conſtat incultos ac vagos, agreſteſque homines ferarum ritu palantes in ciuilem vitæ ſocietatem cõtraxiſſe, quod venuſto carmine expreſſit Horatius:

Poëſis artium antiquiſſima.
Lib. 10. cap. 1.
In art. Poët. elogium.

Syluestres homines ſacer interpresq́, Deorum
Cædibus & victu fœdo deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tygres, rabidosq́, leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor arcis
Saxa mouere ſono teſtudinis, & prece blanda

Ducere

Ducere quo vellet. Fuit hæc ſapientia quondam.
Publica priuatis ſecernere ſacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno.
Hic honor & nomen diuinis vatibus, atque
Carminibus venit.

De Hiſtoriarum vſu & vtilitate. CAP. XV.

QVum hiſtoria, hoc eſt, rerum geſtarum fida narratio nō minus habeat vtilitatis, quam oblectamenti, ac præter amœnitatem lectionis, vberrimum prudentiæ fructum adferat: par eſt vt in hac ſe quiſque ſtudioſe exerceat. Quem autem vſum fructumque habeat hiſtoria, Titus Liuius ſic obiter indicat: Hoc illud eſt præcipue in cognitione rerum ſalutare ac frugiferum. Omnis te exempli documenta, tanq̃ in illuſtri poſita monumento intueri, inde tibi tuæq; Reip. quid imitere capias, inde fœdum incœptu, fœdum exitu quod vites. Sic cum quidam à Zenone ſciſcitaretur, qua quis ratione felix effici poſſit: ſi, inquit, in ſuperiorem ætatem intendat oculos, hoc eſt, ſi maiorum res geſtas, ſi veterum monumēta intueatur. Eſt enim hiſtoria, Cicerone teſte, lux veritatis, temporum cuſtos, vita & ſtabilimentum memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, in qua omnia deſcribuntur ornate & copioſe, ſummaq; vt par eſt, fide ac veraci rerum geſtarum narratione. Aperiunt autem ſacra Biblia ampliſſimum hiſtoriarum campum, ac fuſiſſimas rerum geſtarum narrationes exhibent, in quibus ſalutaria documenta atque ad vitam inſtituendam idonea exempla deſumi poſſunt, quorū pleraque ſtupenda Dei iudicia oculis mentique obiiciunt, & quemque noſtrum commonefaciunt, quam ſit deteſtabilis Deo idololatria ac diuini verbi contemtus, nullaque affici erga ipſum reuerentia, atque aliunde conquirere ſalutis præſidia.

Vſus hiſtoriæ.

Ex Liuio hiſtoria commendatio.

De Oratore.

Ciceronis de hiſtoria iudiciū.

Biblia ſalutares hiſtorias exhibent.

De Comœdia. CAP. XVI.

Comœdiæ vſus.

HIſtoriæ affinis eſt comœdia humanæ vitæ ſpeculum, in quo quiſque mores affectusque ſuos atq; expreſſam quotidianæ vitæ imaginem ſub alterius perſona perſpicit ac contemplatur, ſuaque vitia aut virtutes obſeruat, iucundo genere, vt Cicero ait, eleganti, vrbano, ingenioſo, faceto, quo exercitii genere omnes fere nationes in ſuo quæque idiomate vtuntur, magna nonnunquam licentia ac dicendi libertate, ſic vt iuxta Horatium, libertas in vitium excidat, quod in ſectandis vitiis plerumque ſint acerbiores: neque enim populares tantum atque infimæ ſortes homines notant, ſed in frequentiſſimo ciuitatis theatro optimates ac viros primarios exagitant, rhythmisque aſperioribus perſtringunt. Qui ſi citra vllam contumeliam atque infamiæ labem, minusque ſeditioſis verſibus tale quiddam moliantur, atque in illos tantum, qui id ſunt promeriti, linguas exacuant, tolerari poſſe videbitur, quo morbidi illi contacto hulcere reſipiſcant, ſuique officii rationem habere meminerint. Belgæ hanc Comicam licentiam *Batamenten* vocant, vt Rhythmicos concentus & modulationes, quibus fabulam ſuam peragunt, *Rym oft Dichten.*

Comicorum licentia.

Comœdiæ moderatio adhibenda.

Quædam didiciſſe oportuit.

Hæc autem oblectamenta atq; ingeniorum amœnitates tempeſtiue primisque annis didiciſſe oportet, prouectioribus non addiſcere, nam floridæ ætati congruunt iſta ſtudia, quibus tamen maturior ætas vbi ſuperioribus annis ea deguſtarit, aliquando ſe oblectare ac reficere poterit.

Nulla ætas ad diſcendum ſera.

Salutaria vero quæque ad virtutem ac probitatem profutura ſunt, non pudeat adulta, imo ne deuexa quidem atq; inclinata ætate diſcere: ad ea enim conſequenda nullum tempus vel ſerum, vel intempeſtiuum eſt, vt nec reſiliendi à vitiis.

De eloquendi dicendiq́ peritia, quæ nulli non, cuiuſcunque ſit idiomatis, vſui eſt & neceſſaria.

CAP. XVII.

RHetorica ſiue ars Oratoria, cuius munus eſt apte, diſtincte, ornateque dicere, ac lectiſſimis verbis, grauibusque ſententiis auditorum animos allicere atque inflammare, illis præcipue vtilis & neceſſaria eſt, qui concionandi munus obeunt, qui rempub. administrant, ac Magiſtratus funguntur officio, aut in conſulari dignitate, vel Prætorio ordine conſtituti ſunt, qui in militari diſcordia ac caſtrenſi fremitu, tumultuq; populari ac ſeditione ciuili verſantur, quorum intereſt atq; autoritas expoſcit, inconditæ multitudinis animos, furore accenſos, regere conſiliis, ac maieſtate verborum mitigare. Neque enim ſemper minis, terrore, vi, ſæuitia, ferro, ſuppliciis coercendi ſubditi (niſi res cruenta remedia expoſcat ſedandæ ſeditionis) ſed placidis verbis, oratione medicata, vultuque ad grauitatem ac conſtantiam compoſito, ab improbis conatibus ad officium reuocādi. Eadem prudentia ac dexteritate vti decet patremfamilias erga domeſticos, & præceptores erga tumultuoſi ingenii diſcipulos.

Eloquentia quibus vſui.

Eloquentia ſeditiones ſopiuntur.

Ad quas diſciplinas nobis aditum patefaciant humanitatis ſtudia.

CAP. XVIII.

COnferunt autem humanitatis ſtudia ſeu liberales diſciplinæ non ſolum ad expoliendam linguam verborum lenociniis atq; orationis illecebris, ſed ad artes vitæ vtiles & neceſſarias, Phyſicam, Medicinam, Iuriſprudentiam, & in qua præcipue conquieſcit, & ſolatia concipit humanus animus, Philoſophiam, non equidem humanam, ſed cœleſtem, qua Chriſto duce, Dei cognitionem, amorem, fiduciam concipimus. Omnes enim artes, in quibus ſe exercet humana induſtria, huc referri debent, atque in hunc ſcopum dirigi. Non ſunt hanc con-

Literæ politiores, ſtudia exornant.

Chriſti Philoſophia.

ſequuti mundanæ ſapientiæ profeſſores, qui à veritate deuii, falſa pro veris, inania pro ſolidis, fucata pro ſynceris, dubia pro certis, pro ſalutaribus noxia hominum mentibus ingerunt: quod afflatu diuino ſint deſtituti.

Tres diſciplinæ potiſſime vtiles.

Cum autem inter cæteras, tres potiſſime ſint diſciplinæ, quæ non ſolum profeſſoribus decus & emolumentum adferunt (tametſi id non magnopere ſpectari debet) ſed etiam popularibus vſui ſunt, atque ad vitam commode tranſigendam adiumento: quam amplecti velis, & cui natura ſis appoſitus, mature deliberandum. Theologia, hoc eſt, diuinarum rerum ſcientia afflatu Spiritus ſancti prodita, mentem informat pietati, & qua ratione Deus coli debeat, ac quiſque ſalutem conſequi, demonſtrat, quæ (modo pure tradatur) tanto poſt ſe interuallo reliquas artes relinquit, quando ſunt diuina humanis, ſolida caducis potiora. Huius ſcientiæ ea pars omnibus ad ſalutem conſequendam eſt neceſſaria, quæ mentem fide imbuit operibus caritatis exornata, vt alias fuſius ſumus teſtati. Per hanc enim, Chriſto duce, acceſſum aditumque habemus in vno Spiritu ad Patrem. Medicina præſcripta frugalitate ac victus temperantia, rerumq; ſalubrium vſu valetudini proſpicit ac morbis medetur. Hæc, Plutarcho teſte, ſic eſt de numero artium liberalium, vt politiæ ſplendore, iucunditate nulla ſit inferior. Mercedem autem vberrimam confert ſui ſtudioſis, nempe præter rei familiaris amplificationem, corporis ſalubritatem, omnium rerum poſſeſſione præſtantiorem.

Theologiæ vſus.

Quæ pars Theologiæ omnibus vtilis.

Medicinæ vſus.

De tuend. valetud.

Amœna herbarum contemplatio.

Quid autem cum oblectamenti, tum vtilitatis adferat herbarum contemplatio, earumque virium cognitio, quid ex diſſectione corporis humani, membrorum omniumque partium obſeruatio, non facile cuiquam perſuadere poteſt, niſi vſu & exercitatione

id

id ſit expertus. Iuris ciuilis prudentia ſummo ſemper id honore extitit, cuius munus eſt regere conſiliis vrbes, fundare legibus, emendare iudiciis, *Iuriſprudentiæ vtilitas.*

Conſulere in medium, ac rebus ſuccurrere feſſis,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.

Quem ordinem ſi quis contemnendum putat, is, vt ait Cicero, reuellit non ſolum vincula iudiciorum, ſed etiam vtilitatis vitæque communis. Huius præſidio fulciri Rempubl. conſpicimus, omniaque inter ciues & populares tranquilla præſtari & pacata, idque ſacratiſſimarum legum auctoritate, qua princeps ac magiſtratus iuſtitiam exercet, acceptaque à Deo poteſtate (vt Paulus teſtatur) maleficos ac facinoroſos ſupplicio afficit, bonos tuetur. Quocirca vult Deus ſingularem honorem & obedientiam præſtari Regibus, & qui Rempubl. adminiſtrant, modo æqua præcipiant, nec à verbo Dei aliena. *Pro Cœlio. Iuriſprudentia Ciceroni laudata. Ius ciuile Chriſto & Paulo probatum. Rom. 13.*

Certo fixoque diſciplinæ generi inhærendum.

CAP. XIX.

CVm nonnullis ita allubeſcant amœniora ſtudia, vt in iis conſeneſcant atque immoriantur, nec ad ſolidas diſciplinas ſe conferant, conſultum arbitror, vt qui frugem eruditionis percipere exoptat, nec oleum operamque perdidiſſe, id diſciplinæ genus adſciſcat, ad quod natura maxime ſit idoneus, ne inuita Minerua, hoc eſt repugnante natura, ac ſiniſtro Genio aliquid aggreſſus videatur: deinde eius artis ſtudio cui ſe addixit, ſedulo incumbat, totoque impetu, ac ſumma contentione ad metam properet, quo decurſo ſtudiorum ſpatio plenam perfectamque eruditionem (modo id obtineri queat) *Certo diſciplinæ generi inhærendum. Inuita Minerua nihil.*

aſſequatur. Cætera vero ſtudiorum oblectamenta per interualla, ac ſucciſiuis horis, veluti à labore reſpirans deguſtet, ea tamen lege, vt ad ſolidum munus penſumque diurnum ſe conferat, atque animus ad intermiſſa ſtudia reuocetur.

Indefeſſe ſtudiis inſiſtendũ.

Quæ ſtudia & occupationes operoſa ac minus frugiferæ, quæ noxia & pernitioſa.

CAP. XX.

Infrugifera ſtudia reiicienda.

CAuendum autem, quod in nonnullis diſciplinis quidam factitant, ne magnum ſtudium multamque operam in res obſcuras ac difficiles, easque non neceſſarias conferas, ſed in rebus honeſtis ac cognitione dignis multum operæ curęque te ponere iure laudauerim. Occupantur enim nonnulli quibuſdam ſtudiis, omnemque ſuam induſtriam in iis collocant, quæ multum habent tædii, multumque anxietatis ac moleſtiæ, minimum vero laboris impenſi fructum. Vt ſunt curioſæ nimis obſeruationes & aſtrorum iudicia, ex Chaldaica vanitate petita, quibus freti profeſſores temerarii indubitanter pronunciant, quid cuique euenturum ſit, quo fato natus, quis illi futurus rerum euentus, quem quiſque habiturus ſucceſſum, nunquam adhibita in conſilium Dei prouidentia, cuius arbitrio mundũ hunc vniuerſum conſtat adminiſtrari: quorum temeritatem ac fortuitas prædictiones exagitat Eſaias, atq; illos irridet, qui ab iis reſponſa petunt, atq; ab huiuſmodi impoſtoribus oracula ſciſcitantur. Sic enim illis inſultat. Stent & ſaluent te aruſpices cœli, qui contemplabantur ſidera & ſupputabant menſes, vt ex iis annuntiarent ventura tibi. Similiter Hieremias: Iuxta vias gentium nolite diſcere, & à ſignis cœli nolite metuere, quæ timent gentes; quoniam leges populorum vanæ ſunt, hoc eſt, apodixes ſeu demonſtrationes eorum falla-

Aſtrologia quatenus exercenda.

Cap, 47. 44.

Cap. 10.

Aſtrologia vanitas improbata Prophetis.

ces

ſes ſunt & futiles. Quibus verbis ſacri vates nō prorſus damnant aut explodunt aſtrologiam, quæ ſuum habet vſum & vtilitatem, ſed huiuſmodi profeſſoribus inſultant. qui diuinationum fucis atque impoſturis imperitæ plebi imponunt, ac credulæ turbæ fumos offendunt, inani rerum exſpectatione. His affines ſunt vanitates Chiromanticæ, quæ inſpectis manuum lineamentis mira nugantur: fumi atq; impoſturæ Alcumiſticæ, quibus nugatores perſuadent ſe vertere rerum ſpecies atq. argentum, & ænea quæque in aurum demutare: quibus accedunt artes deteriores Necromantia, qua mortuorum corpora è ſepulchris exciri ſolent, atq; ab iis reſponſa peti, Phytoniſſam factitaſſe legimus, quæ vt Sauli gratificaretur, Samuelem ementita fictaque ſpecie ſpectandum exhibuit.

Aſtrologia non prorſus exploдenda. *Artes quæ damnoſæ.* *1. Reg. 28.*

Huic affines ſunt Hydromãtia & Pyromantia, quæ per aquam & ignem perficitur: multæq; aliæ præſtigiæ Dæmonum, atq; incãtationes magicæ, Ariolatio, Aruſpicina, Augurium, Auſpicium, hoc eſt, Diuinationes, & quæ ex inſpectatione extorum auiumque cantu ac garritu ſumuntur præſagia.

Inter hæc maleficia ac veneficas artes refero, quibus etiam in Belgica nonnullæ Stryges ac Sagæ vicinorum armentis atque ouillo pecori detrimenta damnaque inferunt, atque illis Dæmonum miniſterio lac ac butyrum depeculantur, meſſeſq; & vineta depopulantur, ac conterunt, quin & maribus virile robur eripiunt, ac velut emaſculatos ad congreſſum Genialem reddunt impotentes atq. inualidos, quod mihi aliquando queſti ſunt viri robuſti ac lacertoſi, qui ſe deplorabant in eunuchos ac ſpadones degeneraſſe magno ſuo pudore, vxorumque damno, quibus ego medelam atque amuleta, adferre ſtudui, admotis herbis, quæ ad tales præſtigias, Dei munere efficaces ſunt & præſentaneæ.

Incantatio damnoſa.

Huiuſmodi autem faſcinationibus fatigare ingenium, non ſolum ſuperuacaneum & inutile, ſed etiam exitiale & damnoſum; nam legibus diuinis & humanis morte plectuntur, atque ad palum alligari ignitis facibus exuruntur, qui maleficas vllas artes Cacodæmonum opera exercent. Qua autem ratione incantamenta abigenda, expugnandaque ſint in calce libri indicabimus, vbi de Maieſtate nominis IESV tractabitur, ne hic ordo atque orationis ſeries interrumpatur.

Deut. 18.

Non minus animo mentique proſpiciendum, quam corpori.

CAP. XXI.

Cultus animo & corpori impendendus.

CVm autem homo ex corpore & anima conſtet & conflatus ſit, omni prouidentia vtriuſque partis incolumitati inuigilandum. Anima potiſſima hominis pars eſt, corpus animæ domicilium. Illius imperio, huius ſeruitio ac miniſterio magis vtimur. Vtriuſque igitur non ſegniter habenda ratio: Si enim damus operam, ne ædes noſtræ paludes ſint & vliginoſæ, ne tectum & culmina pluuiæ, ventisque expoſita rimis fatiſcant; ne denique veſtes ac tegumenta ſitu obducta minusque ventilata tineis blattisque ſcateant: quanto magis corpori proſpicere par eſt? cuius vitia animum quoque per conſenſum ac lege conſortii afficiunt, atque vltro citroque commeant. Nam

Simile à rebus domeſticis.

Horat.

---- corpus onuſtum
Externis vitiis animum quoque prægrauat vna,
Atque affigit humo diuinæ particulam auræ.

Cui illud Sapientis affine: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, ac ſenſum deprimit multa cogitantem.

Corpori itaque aliquid tribuendum cuius fultu-

ris (vt Plinius ait) animus ipſe ſuſtentatur. Obſerua-
uit id Paulus, qui Timotheo interdicta aqua mode- *1. Tim. 5.*
ratum vini vſum præſcripſit, quo fulciret ſtomachũ,
atq; in Euangelii propagatione eſſet alacrior. Cor-
pus enim inculpate conſtitutum, animo commodius
ſubſeruit, nec menti in altiſſimarum rerum contem-
platione officit aut eſt oneri.

In primis autem menti proſpicere illiq; cultum
adferre conuenit, quod nulla re efficitur melius,
quam firma ac ſtabili in Deum fiducia, quæ in cer-
tiſſimam immortalitatis ſpem hominem erigit, at-
que animo metum mortiſque formidinem eximit.
Vt autem cibus corpori alimentum: ita Dei verbum *Animæ pabu-*
pabulum ac fomentum animo, quo vno concitur *lum.*
in mente pax & tranquillitas, qua nihil homini in
huius vitæ curſu optabilius aut expetendum magis.
Quanto autem diuexentur angore ac mentis in- *Impii inquieti.*
quietudine impii, quam ſæuam experiantur animi
carnificinam, facinoroſi etiam externus habitus cor-
poris indicat. Eſt enim nequitia vltrix ſui ſic, vt quam
ſemel occupauit mentem, nunquam ſecuram eſſe
patiatur, ſed continenter perturbationibus exagi-
tet. Quod etiam Eſaias eleganti ſimilitudine ab æ- *Cap. 56.*
ſtu, mariniſque fluctibus deſumta expreſſit: Impii
cor tanquam mare exæſtuat, & redundant fluctus
eius in lutum & conculcationem, hoc eſt, mens il-
lorum, qui ſceleribus contaminati ſunt & nequitiis
polluti, tumultuoſa eſt, turbulenta inquieta. Cur ve-
ro vita ſuauis eſſe poſſit & iucunda, aut animus tran-
quillus & placidus, qui corpus circumfert fœdiſſimis *Affectus vi-*
morbis inquinatum, & mentem obſcœnis vndique *tioſi mentis of-*
vitiis obſitam & deformatam? Quamobrem cum *ficiunt.*
magna malorum pars à vitioſis animi affectibus e-
mergat, omnibus modis iis abſiſtendum, ne quid in-
commodi corpus ab iis concipiat. Pari cura & ſtudio
iſtud à morbis vindicandum, ne à corpore in ani-

mum aliquid labis aut contagionis transferri contingat. Cum enim humores praui ac vitioſi, cerebro tetros fumos inferant, ad multa mala mentem impellunt atque incitant.

Humores praui mentem obnubilant.

Qua ratione corpori ſubueniendum, vt inculpata valetudine ſubſiſtat.

CAP. XXII.

Vtilis frugalitas.

SAnitatem tuetur, ac morbos propulſat frugalitas ac victus temperantia, adhibita earum rerum moderatione, quæ ad ſtabiliendam valetudinem, viresque firmandas ſunt neceſſariæ.

Artis Medic. 85.

Res quæ valetudini conſerunt.

Appellantur autem iſtæ Galeno, cauſſæ conſeruatrices, quod habitum corporis conſeruare ſint idoneæ, modo iis commode atque opportune vtamur: Recentiores, res non naturales vocant, non quod præter naturam exſiſtant, ſed quoniam extra corpus conſtitutæ, nec nobis, vt humores, inſitæ: vſu effectuque naturam, eiuſque facultates incommodo aliquo afficiant, ſi ſiniſtre, parumque apte adhibeantur. Huiuſmodi ſunt circumfuſus nobis aër, cibus & potus, ſomnus & vigilia, repletio, inanitio, affectus, motusque animi, quorum quodque corpus humanum ad ſui conſeruationem ac tutelam exigit. Quoniam autem potiſſima ſanitatis pars in ſalubri diæta conſiſtat, ſtudioſe obſeruandum, quid in ea corpori vel proſit vel officiat.

Et quum non minus fœda ſit, quam noxia ac pernicioſa valetudini ingluuies, tantum cibi & potionis ſumendum, quantum naturæ neceſſitas exigit, vtque vires corporis alantur, non opprimantur.

Moderatio victus ſtudioſis vtilis.

Eſt enim victus moderatio in omni ſtudiorũ, magnarumque rerum occupatione, in perferendis elucubrandi laborib⁹, in obeundis muniis publicis vtilis cum primis & neceſſaria. Ea ſiquidem valetudinem

firmam

firmam conſtituit, ea ſpiritus cum animales, tum vitales, qui cerebro & cordi adſcripti ſunt alacres reddit, atque erectos ita, vt quæ quiſque mente conceperit, expedire, nullaque moleſtia perficiat, atque exſequatur. Luxu autem atque intemperantia vitæ acciri morbos, impediri ſtudia, honeſtas omnes cogitationes flacceſcere, non progredi lucubrationes, labaſcere mentis alacritatem, vigorem animi exſtingui, homineſque ignauos effici, inertes, ſocordes, ſomniculoſos, nec ad res vllas præclaras eniti quotidiana exempla demonſtrant. Quocirca qui ſtudio literarum ſe addixit, atque eruditionem affectat, ita moderetur rebus ſuis, ne quid pro cupiditatis arbitrio fiat, ſed appetitus rationi pareat, omniaque ad vſum vitæ ac naturæ neceſſitatem referat. Exigit idipſum à ſuis profeſſoribus Chriſtus, eoſque huiuſmodi verbis ad temperantiam reuocat: Videte ne quando grauentur corda veſtra crapula & ebrietate, atque huius vitæ curis, ſubituſque vobis ingruat ille dies, tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem totius terræ. Qua concione infigit hominum animis ſobrietatem, atque excutit rerum terrenarum amorem, in eoque negotio illos perſiſtere vult ad extremum vſque vitæ diem, ne quid deterius illis obueniat: Scitum eſt illud Cornelii Celſi: Vbi ad cibum ventum eſt, nunquam vtilis nimia ſatietas, ſæpe inutilis nimia abſtinentia, neque ex ſatietate fames, nec ex fame ſatietas, & immodica ingurgitatio idonea. Quamobrem inconſulte faciunt, qui poſt pridianas epulas ac ſympoſia, menſaſque Geniales poſtridie immodica inedia ſe macerant ita, vt defecta animique deliquio nonnunquam corripiantur, atq; odoriferis reficiendi ſint. Alii à ieiunio atque antecedentis diei inedia affluentius, quam par eſt, cibo potuque ſe onerant adeo, vt niſi relaxentur, diſrumpi videantur.

Chriſtus frugalitatem imperat.

Luc. 21.

Lib 1.

Vitanda ſatietas.

Liberalius aliquando decumbendum.

Liberalius autem nonnunquam cœnare, ac cũ æqualibus tempeſtiuis conuiuiis ſe reficere nihil habet vitii, nullaq; ratione improbari meretur, modo omnia moderate perficiantur, atq; intra mediocritatẽ, initia temperantiæ limites conſiſtant. Huiuſmodi enim laxamentis diſcutitur mœror & mœſtitia, quæ ex nimia intentione menti nebulam ac caliginẽ offundit, ipſosq; ſtudioſos extenuatis exhauſtisq; ſpiritib. melancholicos efficit tetricos, taciturnos, moroſos, atq; ab omni ſodalitate, ab omni conſuetudine ciuili alienos, qui affectus à Philomuſis, virisq; politicis ac literarum candidatis alieniſſimi eſſe debent.

Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, magna gratitudine ac gratiarum actione ſumendos.

CAP. XXIII.

In cibo Dei agnoſcatur munificentia.

QVoniam autem ex Dei munificẽtia rebus creatis affatim ac cumulate fruimur, omniaq; à mundi exordio in vſum ac cõmoditatem hominũ conſecrata ſunt: in ipſo ſtatim menſæ accubitu, anteq̃ manum patinæ aut alimentis admoueri contingat, in vniuerſitatis Opificem erigẽda mens eſt, atq; alacri viuidaq; precatione impetrandũ, vt ea q̃ ſumturi ſumus nobis per fidẽ ſalutaria efficiat, atq; ad alendũ fouendumq; corpus efficacia, neq; enim in eduliis atque obſoniis nutriendi vis conſiſtit ac vegetandi potentia, ſed in verbo Dei quod tali virtute illa imbuit. Quocirca ad Deũ omnia referenda ſunt. Sic præter Paulũ Prudentius cõmonſtrat, à quo victus vitæq; ſubſidia peti atq; ſperari debeãt, nempe à Deo Patre, à quo per Chriſtũ omnia conſequimur. Sic enim preces eo dirigit,

A Deo cibus nutriendi vim obtinet.

1. Tim. 4.
Rom. 14.
1. Cor. 9.

Cathemer. lib. Prudentii hymnus in menſæ accubitu.

Chriſte prius genitore potens,
Huc nitido precor intuitu
Flecte ſalutiferam faciem,
Fronte ſerenus & irradia
Nominis vt ſub honore tui
Has epulas liceat capere.
Te ſine dulce nihil Domine,

Nec

Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni prius atque cibos
Christe tuus fauor imbuerit,
Omnia ſanctificante fide.
Fercula noſtra Deum ſapiant,
Chriſtus & influat in patinas,
Seria, ludicra, verba, iocos,
Denique quod ſumus atque agimus
Trina ſuperna regat Pietas.

Inſtauratis cibo viribus ad gratiarum actionem Chriſti exemplo nos incitat: nam Seruator abſoluta cœna non, niſi hymno dicto à menſa ſe ſubduxit, quo agnoſcamus ab opulenta largaque Dei manu omnia proficiſci, atque eius munere nobis eſſe ſalutaria. Sic autem gratiarum actionem proſequitur: *Matth. 26.* *Marc. 14.*

Prudentii gratiarum actio.

Paſtis viſceribus, ciboq; ſumto.
Quem lex corporis imbecilla poſcit,
Laudem lingua Deo Patri rependat.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & ſacramus hymnos.

Sunt huius generis complures precandi formulæ apud probatiſſimos auctores, atque etiam in Bibliis eiaculationes paſſim obuiæ; verum nulla ad impetrandum efficacior, quam quæ à Chriſto præſcripta eſt. *Matth. 6.* Huc enim referri debet, atq; ab hoc fonte promanat *Luc. 11.* quicquid vel petitur, vel mente concipitur. Conſtat illa quidẽ verborum paucitate, ac ſex ſeptemve conciſa membris, ſed quæ tam ſit fœcunda refertaque myſteriis, vt omnia in ſe complectatur, quæ vel ad Dei gloriam, vel noſtram neceſſitatem vſumq; ſpectant, vel etiam proximi emolumentum.

Quomodo hoſpitalitatis habenda ratio.

CAP. XXIV.

QVod ad conuiuarũ hoſpitumq; rationẽ attinet, aut illorũ q̃ ſympoſia ac comeſſationes alterius *Hoſpites fouendi.*

ſumtu captant & venantur, prudentem ac circum-
ſpectum quemq; eſſe decet. Primum hoſpitalitatē, q
Rom.12. præter ceteros Apoſtoli collaudant, ac Paulus in Epi-
1.Tim.3. ſcopo exigit, cuique curæ eſſe par eſt, ac modeſtis ci-
Tit.1. uib⁹ ædiū veſtibula ac cœnaculorū aditus patefactos.
2.Pet.4. Eſt enim, Cicerone teſte, cum primis decorū, homi-
Heb.13. num illuſtriū domos patere illuſtribus hoſpitibus. In
Inopum habē-da ratio. quo humanitatis officio, vt vitetur ambitio, atque o-
ſtentatio, apparatus, perſonarumque reſpectus, Chri-
Luc.14. ſtus conuocari voluit inopes atq; egeſtate oppreſſos
nulla ſpe redituri muneris aut impēſi beneficii com-
penſatione, niſi à Patre cœleſti, qui omnia cū fœnore
refundit. Verum quum ſint impudentes quidā atque
Hoſpitum habendus delectus. attritæ frontis, qui deuorato pudore ac verecūdia vl-
tro ſe conuiuiis ingerunt, beneq; paſti nonnunquam
inſalutato hoſpite tacite ſe ſubducunt: conuiuarum
diſcrimen delectumq; habendum cenſeo ſic, vt mo-
deſti admittantur ac frugales: gurgites vero, ligurito-
res, helluones, pamphagi, menſarumque aſſeclæ, qui
præter heri voluntatem, impudenter irrumpunt, atq
vltro ſe ingerunt, occluſis foribus arcendi ſunt, aut ci-
uilitate quadā ablegandi, vel ſi id obtineri nequeat
obiiciendæ iis in cœnaculo adſcriptæ inſigniores ali-
quot ſentētiæ ac ſcite dicta, quæ illos officii ſui com-
monefaciant, in quem vſum cum alia, tum iſtud i
triclinio poſtibus affigi poteſt, illiſq; ſpectandum ex-
hiberi, quo pudore ſuffuſi meminerint decori.

Carmen conuiuiale elegans.

Vis conuiua meæ accubare menſæ?
Hæc ſerua paradoxa: Neminem nec
Dentatis ſalibus, nec inuido ore
Suggilla, appoſitis cibis palatum
Apta. Quem nequeas probare, noli
Nec traducere, nec calumniari.
Æquales cyathos caue propines.
Frontis pone minas ſeuerioris:
Et profer Veneres, iocos, lepores:
Grates ſolue Deo. Hoſpiti rependo

Quod non meſſuit in ſuo nouali,
Hac fac, ſi cupias bis eſſe gratus.

Non autem negligendam hoſpitum conſuetudinem, ac conſeruanda humanitatis atq. amicitiæ iura, prouerbium indicat, Salē & menſam ne prætereas: Quum enim veteres vltro citroque inter ſe conuiuia agitarent, huiuſmodi ſymbolis fouebant alebantque ſemel initam amicitiam, atque illam communi menſa conſtabilierunt. Quocirca antiquitus proditionis ac perfidiæ inſimulari ſolent, qui Salem & Menſam eſſent prætergreſſi, hoc eſt, Amicitiæ teſſeram confregiſſent, ac violaſſent fœdus intimamq. vitæ neceſſitudinem, qua ſale & pane inter ſe erant deuincti, atque eiuſdem menſæ participes. Ad hoc ſymbolum ſpectat Dauidis illa querimonia, qua Chriſti perſonam referens amicum ac familiarem proditionis ac perfidiæ inſimulat: idque honeſti ſpecie ac ſimulato fictoq. pietatis prætextu. Sic autem cum illo expoſtulat: Etenim homo pacis meæ in quo ſperaui, cui fidebam, & qui mecum edebat panes hoc eſt, conuictor erat, menſæque eiuſdem conſors extulit ſuper me ſupplantationem. Tolerari, inquit, poſſet, ac minus indigne ferri ſi quis hoſtis denunciato per feciales bello, aperto Marte me eſſet aggreſſus: at illum mihi fraudes, dolos, inſidias ſtruere, atque aduerſum me ceruices erigere, calceq. petere, qui cum mihi interceſſit intima familiaritas, ac ſolitus ſum arcana omnia communicare, intoleranda res eſt, & quæ perferri nequeat. Sic Chriſtus huiuſmodi facti indignatione commotus, Qui edebat, inquit, mecum panem, is ſuſtulit aduerſum me calcaneū ſuum: hoc eſt, hoſtis domeſticus, quo nullus pernicioſior, clancu'ariis ac clandeſtinis me conſiliis opprimere meditatur, metaphora ſumpta ab amicis in ſpeciem primaque fronte blandis, ſed inſidioſis, menteque venenata, qui latenter hominem

Prouerbium conuiuiale.

Pſal. 40. Ioan. 13.

Dauidis locus explicatus.

Prouerbium in inſidioſos. feriunt, ac poſtico calcem impingunt ſic, vt quis malum intulerit, obſeruari nequeat. Belgæ prouerbiali figura auerſa cuſpide ferire dictitant, hoc eſt, non à fronte, ſed à tergo atque auerſa corporis parte, *van vachten, ende meet de cromme pricke ſteken.* Huic affinis alia Dauidis expoſtulatio, qua queritur ab illo ſibi inferri damna, cuius ſumma familiaritate vſus eſt, atque arctiſſimo amicitiæ fœdere coniunctus ſit, vt omnium conſiliorum fuerit particeps, & tanquam intimus ac primarius amicus ſecretorum conſcius. Sic autem rei atrocitatem exagitat. Quoniam ſi inimicus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique. Et ſi, qui me oderant, erexiſſent ſe contra me, abſcondiſſem me forſitan ab eis. Sed tu homo vnanimis, dux meus, & notus meus. Qui ſimul dulces mecum capiebas cibos, & in domo Dei verſati ſumus cum conſenſu, &c. Verſus ſunt pathetici, hoc eſt, pleni affectibus, quibus ſe grauiter magnaque indignatione ferre declarat: quod qui hactenus fidi amici ſpeciem præbuit, infeſtiſſimum eſſe hoſtem experiatur, ac latenter taciteque perniciem moliri. Quo autem graphice depingat exprimatque hominem verſipellem & ſubdolum, qui ſpecie quadam aſſimulatæ amicitiæ & virtutis, vultu, oculis, ſermone, blandiatur amico, quum intus in eius perniciem virus & venena foueat, hoc ad perfidiæ crimen adiicit. Mitiora ſunt butyro verba oris illius: quum in corde eius inſtruatur bellũ: Mollitiores ſunt ſermones illius oleo, quum ſint re ipſa gladii & iacula. Qua ſimilitudine deſignat fucatos & malitioſos amicos, qui aliud in pectore clauſum habent, aliud in lingua promtum, quique altera manu panem oſtentant, altera lapidem ferunt. Cuius proditionis ſpecimen exhibuit Iudas Iſcariotes, & poſt hunc plerique alii qui ab ipſo edocti ſunt, ac fraudulenta exempla ſumſerunt.

Pſal. 54.

Dauidis locus explicatus.

Simile ab oleo & butyro.

De

De rei familiaris ac domeſticæ cura, eiuſq; adminiſtratione.

CAP. XXV.

QVod ad Oeconomicã, h.e. rei familiaris adminiſtrationem attinet, quæ, Cicerone teſte, miniſtra eſt ac famula corporis, in ea ſtabilienda ornandaque quemq; induſtriũ eſſe decet ac prudentem ſic, vt eius amplificatio ad vſum vitæ neceſſarium, ad commoditatẽ, ad ornatũ referatur nõ ad luxum, ad delicias, non ad ſumtuoſas menſas atq; immodicos ferculorũ apparatus, quæ opes quamlibet immenſas exhauriunt atq; attenuant. Quocirca in exornãdo conuiuio menſaq; inſtruenda præ cæteris obſeruanda frugalitas ac victus moderatio, omniaq; euitanda gulæ ac libidinis incitamenta, deniq; cellaria delicatoria, quæ fere ſecundis menſis inferri ſolent cibo ſatiatis, quo denuo edendi cupiditas incitetur. Hæc profuſio vitæq; luxus præter id ꝙ facultates imminuat, ac morbos pariat, etiã vbi vino incaluerunt, luxuriæ fomenta miniſtrat, ac lumbos incitat, parteſq; abditas atq; obſcœnas tentigine afficit, qua prurire incipiunt, atque, vt Apoſtoli verbo vtar, vri, hoc eſt, potentius ad Venerem incitari. Quamobrem Paulus nihil ꝓ cupiditatum arbitrio fieri vult, ſed omnia ad neceſſitatem vſumq; naturæ referri, non ad luxum ac voluptatem, corpori mentique æque damnoſam. Nemo autẽ ita abſurdeſcit ad naturæ ſenſum, vt corpus ſuum exoſum habere ſuſtineat: quin, vt Paulus ait, enutrit ac fouet illud, vt Chriſtus Eccleſiam. Quo exemplo inuitat Apoſtolus maritos vt vxores ſuas ament, eamq; curam adhibere ſtudeant, quam quiſque ſuo corpori adhibet, atque illis præſtet, quod Chriſtus Eccleſiæ ſponſæ vnice adamatæ præſtitit. Ceterum in rei familiaris adminiſtratione ac ſtabilienda firmandaque re domeſtica ne qd illa detrimẽti patiatur, ita omnia moderanda ſunt, ne vel prodigi aut profuſi hominis nomen incurras, aut plus ſatis parci, auidi, tenacis.

Rei domeſticæ procuratio.

Ciborum apparatus vitandus.

Epheſ. 5.

1. Cor. 7.
Rom. 13.

Epheſ. 3.

Modus rebus adhibendus.

Conſeruatur quidem res familiaris parſimonia, eaque augeſcit & incrementa concipit: verum non in eam anguſtiam illa contrahi debet, vt defraudes Genium, ac te tuoſque inedia conficias: quod ſordidi quidam opulenti factitant: rurſus ne, vt decoctores aſſolent, parta profundas, ac patrimonia diſſipes, aſcitisque aliquot huius notæ ac farinæ ſodalibus, qui ad hæc perficienda exhortantur, ac claſſicum canunt, abligurias. Vt autem iuxta Terentium, Neceſſe eſt ſumtum faciat, qui quærit lucrum: ita iuxta Plautum, Non poteſt conſtare quæſtus, ſi illum ſumtus ſuperat. Quam ſententiam Belgæ ita efferunt; *Stelt v teringhe naer v neringhe.* Quo indicat ita moderandum ſumtibus, ne immodica profuſione rem domeſticam imminui contingat, ſed æqualis ac par ſit cenſus expenſique ratio. Quocirca induſtrii patrisfamilias officium eſt, pro tempore velut ex promptuaria cella quædam depromere, & quum res poſcit, recondere. Etenim, vt habet prouerbium, Sera in fundo parſimonia. Non eſt autem à noſtro inſtituto, nec à Reipublicæ commodo, ac rerum domeſticarum conſeruatione aliena Lex, quam Amaſis Ægyptiorum rex promulgauit, Soloni Athenienſium Legislatori etiam vſurpata, qua cautum eſt, teſte Herodoto, vt populares atque inquilini ſingulis annis apud prouinciarum præſides demonſtrarent vnde viuerent, & qua re ſibi victum compararent, qui id proferre non poſſent, nec teſtarentur ſe legitime viuere, morte plecterentur. Qua edicti ſeueritate coercere voluit otioſos, ne ad latrocinia ac prædationes illis pateret aditus, quo fere deueniũt, quibus alea, ſcortis, compotationibus paterna hereditas decocta eſt, ac funditus exhauſtum patrimonium: Ex his emerſiſſe opinor apud Corinthios, Legem ſumtuariam contra prodigos, & qui ſuas facultates temere profundunt, aut ſumtuoſius magisque effuſe

Prouerbium frugalitatem commendans.

Damnoſa eſt ſera parſimonia.

Lib. 3 Euterpe.

Lex Amaſis contra otioſos.

conuiuantur, quam res familiaris ac prouentus annuus exigit. Quam cum Diphylus apud Athenæum referat ac Latinis verſibus expreſſerit Eraſmus, de omni diſciplinarum genere optime meritus, non grauabor adſcribere, quo Magiſtratus rationē modumque ineat, qua effici poſſit, vt ciuitates ac ſuburbana prædia minus infeſtentur à violentis graſſatoribus qui interdiu ac noctu facultates quietasque hominum poſſeſſiones diripiunt, ac corpora immaniter excutiant, niſi confeſtim theſaurum proferant. His autem verſibus exprimitur legis huius ſententia: *Lib. 6.* *Lex ſumtuaria Corinthiorum.*

Hoc lege cautum eſt hic apud Corinthios,
Si quempiam obſonare ſemper ſplendide
Videmus hunc rogamus, vnde viuat, &
Quid faciat operis: Si facultates habet,
Vt reditus harum ſoluere expenſas queat,
Perpetimur illum perfrui ſuis bonis.
Si forte ſumtus ſuperat ea quæ poſſidet,
Prohibemus huic ne faciat hoc in poſterum.
Ni pareat, amplectitur mulcta graui.
Sin ſumtuoſe viuit is qui nihil habet,
Tradunt eum tortoribus. Proh Hercules!
Nec enim licet vitam abſque malo vllo degere
Talem ſcias, ſed eſt neceſſe aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio:
Aut in foro agere ſycophantam, aut perfidum
Præbere teſtem: Nos genus hoc mortalium
Eiicimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Non minus ſeuerus eſt officiorum exactor Paulus Apoſtolus, qui præcipit vt ignaui atq; otioſi excuſſo veterno operam manuariis opificiis impendant, quibus ſe & domeſticos alant, quod tam rigide obſeruari voluit, vt iis alimenta denegarent, qui nō inſiſterent labori, atq; ad conſtabiliendam rem familiatē eſſent intenti, ſed tanquā fuci qui apum laboribus & melli- *2. Theſſ. 3.* *Paulus ignauos exſtimulat ad induſtriam.*

ficationi inſidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent atque otiarentur, nullo opere niſi rerum curioſitate occupati. Ad hanc diſciplinam ac cenſoriam ſeueritatem Paulus etiam fures reuocat, qui aliena compilant ac depeculantur; quos non ſolum commonefacit, vt ab aliorum opibus manus abſtineant, ſed quæ honeſto labore parta & conquiſita ſunt, egenis ſubleuandis impendant: ita ſi quid labis aut maculæ contractum ſit ex re aliqua infami & pudenda bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui poteſt: quale exemplũ editum eſt in Zacheo, qui fœnore parta diſtribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores, & vitia virtutis compenſatione obliterentur, mutatis ſcilicet in diuerſum affectibus exutaque inclita naturæ prauitate ac votioſa conſuetudine.

Pauli ad fures admonitio. *Epheſ.4.* *Luc.19.*

Somni ac vigiliæ moderatio. CAP. XXVI.

Somni & vigiliæ moderatio.

Studioſis viriſq; politicis inter cetera habenda ſomni & vigiliæ ratio. Hæc enim ſi moderata ſint & tempeſtiue adhibeantur, plurimum commoditatis adferunt in ſtabilienda firmandaque valetudine: nam præter id, quod corpus alacre præſtant & vegetum, tum mentem quoq. reddunt ad obeunda quæuis munia ac functiones erectiorem. Somnus autem immoderatus atque immodicus ſtupidos reddit homines, ignauos, ſocordes, obliuioſos, & qui non facile emergant atque ad præclaras vllas artes enitantur. Quocirca huiuſmodi conditionis homines ad exercitationes ac ſubeundos labores excitandi, quo torporem veternumque excutiant, atque aliquid libero homine dignum meditentur.

Somnus meridianus quando noxius.

Quod ad meridianum diurnumque ſomnum ſpectat, non conſulo vt iuuentus illi aſſueſcat, niſi laſſitudo ex æſtu ac labore contracta vires afflixerit, aut nox pridiana intempeſtiuis vel vigiliis, vel ſympoſiis tranſacta ſit: tunc enim citra incommodum admitti poteſt

poteſt meridiario: alias memoriam labefactat, mentemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginem adfert, præſertim vbi cibo oppleti decumbunt, quibus hoc quoque accedit incommodi, quod ſopore excuſſo nauſeabundi ſint atque oſcitent, paſſiſque brachiis pandiculentur, hoc eſt, membra quaquauerſum diſtendant, diffuſo vndique per corpus vaporum concurſu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *VVanluſt* noſtrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox deſignat vel à crapula, vel meridiano ſomno nauſeantes ac flaccidos, quique ſubinde ad oſcitandum impelluntur.

Pandiculari quid ſit.

Helucus nauſeoſus affectus.

Senes vero & qui in ætate matura conſiſtunt, tutò meridiari poſſunt, hoc eſt, prandio abſoluto, modo nonnihil interualli intercedat, ſe ſomno dedere, præſertim æſtiuis menſibus cœloque feruido, quæ aëris intemperies homines ſomnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda eſt, vel in ſedili collocato corpore, vel in culcitram compoſito, capite ſublimius pauloque erectius in puluinum inclinato. Tali enim ſomni laxamento ſpiritus cum naturales, tum vitales, à quibus ſpiritus animalis, qui cerebro inſidet, fomenta concipit, inſtaurantur ac reuiuiſcunt.

Meridiatio ſenibus commoda.

Vigilia autem intempeſtiua cũ omni ætati noxia, tum ſenectuti nocentiſſima, vt etiã inedia, quorum vtrumq; cerebro ſiccitatem adfert, ac præter phreneſin & delirium, quod inducit, totum corpus aridum efficit, ſqualidum, ſtrigoſum. Quod ſi immodica vigilia, vel inedia, vel intempeſtiua lucubratione, aut etiam nimio labore aut immoderata Venere vires attritæ ſint ac ſpiritus exhauſti, conſumtoq. ſucco vitali, macies contracta, humido alimento ac ſomnificis potionibus vires reficiendæ, quales ſunt lactuca, ſpinachia, maluæ effectu par, atriplex, bugloſſus,

Vigilia exſiccat.

mum aliquid labis aut contagionis transferri contingat. Cum enim humores praui ac vitioſi, cerebro tetros fumos inferant, ad multa mala mentem impellunt atque incitant.

Humores praui mentem obnubilant.

Qua ratione corpori ſubueniendum, vt inculpata valetudine ſubſiſtat.

CAP. XXII.

Vtilis frugalitas.

SAnitatem tuetur, ac morbos propulſat frugalitas ac victus temperantia, adhibita earum rerum moderatione, quæ ad ſtabiliendam valetudinem, viresque firmandas ſunt neceſſariæ.

Artis Medic. 85.

Res quæ valetudini conferunt.

Appellantur autem iſtæ Galeno, cauſſæ conſeruatrices, quod habitum corporis conſeruare ſint idoneæ, modo iis commode atque opportune vtamur: Recentiores, res non naturales vocant, non quod præter naturam exſiſtant, ſed quoniam extra corpus conſtitutæ, nec nobis, vt humores, inſitæ: vſu effectuque naturam, eiuſque facultates incommodo aliquo afficiant, ſi ſiniſtre, parumque apte adhibeantur. Huiuſmodi ſunt circumfuſus nobis aër, cibus & potus, ſomnus & vigilia, repletio, inanitio, affectus, motusque animi, quorum quodque corpus humanum ad ſui conſeruationem ac tutelam exigit. Quoniam autem potiſſima ſanitatis pars in ſalubri diæta conſiſtat, ſtudioſe obſeruandum, quid in ea corpori vel proſit vel officiat.

Et quum non minus fœda ſit, quam noxia ac pernicioſa valetudini ingluuies, tantum cibi & potionis ſumendum, quantum naturæ neceſſitas exigit, vtque vires corporis alantur, non opprimantur.

Moderatio victus ſtudioſis vtilis.

Eſt enim victus moderatio in omni ſtudiorũ, magnarumque rerum occupatione, in perferendis elucubrandi laborib⁹, in obeundis muniis publicis vtilis cum primis & neceſſaria. Ea ſiquidem valetudinem firmam

firmam conſtituit, ea ſpiritus cum animales, tum vitales, qui cerebro & cordi adſcripti ſunt alacres reddit, atque erectos ita, vt quæ quiſque mente conceperit, expedire, nullaque moleſtia perficiat, atque exſequatur. Luxu autem atque intemperantia vitæ acciri morbos, impediri ſtudia, honeſtas omnes cogitationes flacceſcere, non progredi lucubrationes, labaſcere mentis alacritatem, vigorem animi exſtingui, hominesque ignauos effici, inertes, ſocordes, ſomniculoſos, nec ad res vllas præclaras eniti quotidiana exempla demonſtrant. Quocirca qui ſtudio literarum ſe addixit, atque eruditionem affectat, ita moderetur rebus ſuis, ne quid pro cupiditatis arbitrio fiat, ſed appetitus rationi pareat, omniaque ad vſum vitæ ac naturæ neceſſitatem referat. Exigit idipſum à ſuis profeſſoribus Chriſtus, eosque huiuſmodi verbis ad temperantiam reuocat: Videte ne quando grauentur corda veſtra crapula & ebrietate, atque huius vitæ curis, ſubitusque vobis ingruat ille dies, tanquam laqueus enim ſuperueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem totius terræ. Qua concione infigit hominum animis ſobrietatem, atque excutit rerum terrenarum amorem, in eoque negotio illos perſiſtere vult ad extremum vſque vitæ diem, ne quid deterius illis obueniat. Scitum eſt illud Cornelii Celſi: Vbi ad cibum ventum eſt, nunquam vtilis nimia ſatietas, ſæpe inutilis nimia abſtinentia, neque ex ſatietate fames, nec ex fame ſatietas, & immodica ingurgitatio idonea. Quamobrem inconſulte faciunt, qui poſt pridianas epulas ac ſympoſia, menſasque Geniales poſtridie immodica inedia ſe macerant ita, vt defectu animique deliquio nonnunquam corripiantur, atq; odoriferis reficiendi ſint. Alii à ieiunio atque antecedentis diei inedia affluentius, quam par eſt, cibo potuque ſe onerant adeo, vt niſi relaxentur, diſrumpi videantur.

Chriſtus frugalitatem imperat.

Luc. 21.

Lib 1.

Vitanda ſatietas.

Liberalius aliquando decumbendum.

Liberalius autem nonnunquam cœnare, ac cũ æqualibus tempeſtiuis conuiuiis ſe reficere nihil habet vitii, nullaq; ratione improbari meretur, modo omnia moderate perficiantur, atq; intra mediocritatẽ, initia temperantiæ limites conſiſtant. Huiuſmodi enim laxamentis diſcutitur mœror & mœſtitia, quæ ex nimia intentione menti nebulam ac caliginẽ offundit, ipſosq; ſtudioſos extenuatis exhauſtisq; ſpiritib. melancholicos efficit tetricos, taciturnos, moroſos, atq; ab omni ſodalitate, ab omni conſuetudine ciuili alienos, qui affectus à Philomuſis, virisq; politicis ac literarum candidatis alieniſſimi eſſe debent.

Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, magna gratitudine ac gratiarum actione ſumendos.

CAP. XXIIII.

In cibo Dei agnoſcatur munificentia.

QVoniam autem ex Dei munificẽtia rebus creatis affatim ac cumulate fruimur, omniaq; à mundi exordio in vſum ac cõmoditatem hominũ conſecrata ſunt: in ipſo ſtatim menſæ accubitu, anteq̃ manum patinæ aut alimentis admoueri contingat, in vniuerſitatis Opificem erigẽda mens eſt, atq; alacri viuidaq; precatione impetrandũ, vt ea q̃ ſumturi ſumus nobis per fidẽ ſalutaria efficiat, atq; ad alendũ fouendumq; corpus efficacia, neq; enim in eduliis atque obſoniis nutriendi vis conſiſtit ac vegetandi potentia, ſed in verbo Dei quod tali virtute illa imbuit. Quocirca ad Deũ omnia referenda ſunt. Sic præter Paulũ Prudentius cõmonſtrat, à quo victus vitæq; ſubſidia peti aut ſperari debeãt, nempe à Deo Patre, à quo per Chriſtũ omnia conſequimur. Sic enim preces eo dirigit,

A Deo cibus nutriendi vim obtinet.

1. Tim. 4.
Rom. 14.
1. Cor. 9.

Cathemer. lib. Prudentii hymnus in menſæ accubitu.

Chriſte prius genitore potens,
Huc nitido precor intuitu
Flecte ſalutiferam faciem,
Fronte ſerenus & irradia
Nominis vt ſub honore tui
Has epulas liceat capere.
Te ſine dulce nihil Domine,

Nec iuuat ore quid appetere,
Pocula ni prius atque cibos
Chriſte tuus fauor imbuerit,
Omnia ſanctificante fide.
Fercula noſtra Deum ſapiant,
Chriſtus & inſluat in patinas,
Seria, ludicra, verba, iocos,
Denique quod ſumus atque agimus
Trina ſuperna regat Pietas.

Inſtauratis cibo viribus ad gratiarum actionem Chriſti exemplo nos incitat: nam Seruator abſoluta cœna non, niſi hymno dicto à menſa ſe ſubduxit, quo agnoſcamus ab opulenta largaque Dei manu omnia proficiſci, atque eius munere nobis eſſe ſalutaria. Sic autem gratiarum actionem proſequitur: *Matth. 26.* *Marc. 14.*

Prudentii gratiarum actio.

Paſtis viſceribus, ciboq́ ſumto.
Quem lex corporis imbecilla poſcit,
Laudem lingua Deo Patri rependat.
Sic nos muneribus tuis refecti,
Largitor Deus omnium bonorum,
Grates reddimus, & ſacramus hymnos.

Sunt huius generis complures precandi formulæ apud probatiſſimos auctores, atque etiam in Bibliis eiaculationes paſſim obuiæ; verum nulla ad impetrandum efficacior, quam quæ à Chriſto præſcripta eſt. Huc enim referri debet, atq; ab hoc fonte promanat quicquid vel petitur, vel mente concipitur. Conſtat illa quidē verborum paucitate, ac ſex ſeptemve conciſa membris, ſed quæ tam ſit fœcunda refertaque myſteriis, vt omnia in ſe complectatur, quæ vel ad Dei gloriam, vel noſtram neceſſitatem vſumq; ſpectant, vel etiam proximi emolumentum. *Matth. 6.* *Luc. 11.*

Quomodo hoſpitalitatis habenda ratio.

CAP. XXIV.

Hoſpites fouendi.

QVod ad conuiuarū hoſpitumq; rationē attinet, aut illorū q ſymposia ac comeſſationes alterius

ſumtu captant & venantur, prudentem ac circumſpectum quemq; eſſe decet. Primum hoſpitalitatẽ, q
Rom.12. præter ceteros Apoſtoli collaudant, ac Paulus in Epi-
1.Tim.3. ſcopo exigit, cuique curæ eſſe par eſt, ac modeſtis ci-
Tit.1. uib' ædiũ veſtibula ac cœnaculorũ aditus patefactos.
2.Pet.4. Eſt enim, Cicerone teſte, cum primis decorũ, homi-
Heb.13. num illuſtriũ domos patere illuſtribus hoſpitibus. In
Inopum habẽda ratio. quo humanitatis officio, vt vitetur ambitio, atque oſtentatio, apparatus, perſonarumque reſpectus, Chri-
Luc.14. ſtus conuocari voluit inopes atq; egeſtate oppreſſos, nulla ſpe redituri muneris aut impẽſi beneficii compenſatione, niſi à Patre cœleſti, qui omnia cũ fœnore refundit. Verum quum ſint impudentes quidã atque
Hoſpitum habendus delectus. attritæ frontis, qui deuorato pudore ac verecũdia vltro ſe conuiuiis ingerunt, beneq; paſti nonnunquam inſalutato hoſpite tacite ſe ſubducunt: conuiuarum diſcrimen delectumq; habendum cenſeo ſic, vt modeſti admittantur ac frugales: gurgites vero, liguritores, helluones, pamphagi, menſarumque aſſeclæ, qui præter heri voluntatem, impudenter irrumpunt, atq vltro ſe ingerunt, occluſis foribus arcendi ſunt, aut ciuilitate quadã ablegandi, vel ſi id obtineri nequeat obiiciendæ iis in cœnaculo adſcriptæ inſigniores aliquot ſentẽtiæ ac ſcite dicta, quæ illos officii ſui commonefaciant, in quem vſum cum alia, tum iſtud in triclinio poſtibus affigi poteſt, illiſq; ſpectandum exhiberi, quo pudore ſuffuſi meminerint decori:

Carmen conuiuiale elegans.

Vis conuiua meæ accubare menſæ?
Hæc ſerua paradoxa: Neminem nec
Dentatis ſalibus, nec inuido ore
Suggilla, appoſitis cibis palatum
Apta. Quem nequeas probare, nolis
Nec traducere, nec calumniari.
Æquales cyathos caue propines.
Frontis pone minas ſeuerioris:
Et profer Veneres, iocos, lepores:
Grates ſolue Deo. Hoſpiti rependo

Quo

Quod non meſſuit in ſuo nouali,
Hæc fac, ſi cupias bis eſſe gratus.

Non autem negligendam hoſpitum conſuetudinem, ac conſeruanda humanitatis atq. amicitiæ iura, prouerbium indicat, Salē & menſam ne prætereas: Quum enim veteres vltro citroque inter ſe conuiuia agitarent, huiuſmodi ſymbolis fouebant alebantque ſemel initam amicitiam, atque illam communi menſa conſtabilierunt. Quocirca antiquitus proditionis ac perfidiæ inſimulari ſolent, qui Salem & Menſam eſſent prætergreſſi, hoc eſt, Amicitiæ teſſeram confregiſſent, ac violaſſent fœdus intimamq. vitæ neceſſitudinem, qua ſale & pane inter ſe erant deuincti, atque eiuſdem menſæ participes. Ad hoc ſymbolum ſpectat Dauidis illa querimonia, qua Chriſti perſonam referens amicum ac familiarem proditionis ac perfidiæ inſimulat: idque honeſti ſpecie ac ſimulato fictoq. pietatis prætextu. Sic autem cum illo expoſtulat: Etenim homo pacis meæ in quo ſperaui, cui fidebam, & qui mecum edebat panes hoc eſt, conuictor erat, menſæque eiuſdem conſors extulit ſuper me ſupplantationem. Tolerari, inquit, poſſet, ac minus indigne ferri ſi quis hoſtis denuntiato per feciales bello, aperto Marte me eſſet aggreſſus: at illum mihi fraudes, dolos, inſidias ſtruere, atque aduerſum me ceruices erigere, calceq. petere, qui cum mihi interceſſit intima familiaritas, ac ſolitus ſum arcana omnia communicare, intoleranda res eſt, & quæ perferri nequeat. Sic Chriſtus huiuſmodi facti indignatione commotus, Qui edebat, inquit, mecum panem, is ſuſtulit aduerſum me calcaneū ſuum: hoc eſt, hoſtis domeſticus, quo nullus pernicioſior, clancularis ac clandeſtinis me conſiliis opprimere meditatur, metaphora ſumpta ab amicis in ſpeciem primaque fronte blandis, ſed inſidioſis, menteque venenata, qui latenter hominem

Prouerbium conuiuiale.

Pſal. 40.
Ioan. 13.

Dauidis locus explicatus.

Prouerbium in inſidioſos.

feriunt, ac poſtico calcem impingunt ſic, vt quis malum intulerit, obſeruari nequeat. Belgæ prouerbiali figura auerſa cuſpide ferire dictitant, hoc eſt, non à fronte, ſed à tergo atque auerſa corporis parte, *van vachten, ende meet de cromme pricke ſteken.* Huic affinis alia Dauidis expoſtulatio, qua queritur ab illo ſibi inferri damna, cuius ſumma familiaritate vſus eſt, atque arctiſſimo amicitiæ fœdere coniunctus ſit, vt omnium conſiliorum fuerit particeps, & tanquam intimus ac primarius amicus ſecretorum conſcius. Sic autem rei atrocitatem exagitat. Quoniam ſi inimicus maledixiſſet mihi, ſuſtinuiſſem vtique. Et ſi, qui me oderant, erexiſſent ſe contra me, abſcondiſſem me forſitan ab eis. Sed tu homo vnanimis, dux meus, & notus meus. Qui ſimul dulces mecum capiebas cibos, & in domo Dei verſati ſumus cum conſenſu, &c. Verſus ſunt pathetici, hoc eſt, pleni affectibus, quibus ſe grauiter magnaque indignatione ferre declarat. quod qui hactenus fidi amici ſpeciem præbuit, infeſtiſſimum eſſe hoſtem experiatur, ac latenter taciteque perniciem moliri. Quo autem graphice depingat exprimatque hominem verſipellem & ſubdolum, qui ſpecie quadam aſſimulatæ amicitiæ & virtutis, vultu, oculis, ſermone, blandiatur amico, quum intus in eius perniciem virus & venena foueat, hoc ad perfidiæ crimen adiicit. Mitiora ſunt butyro verba oris illius: quum in corde eius inſtruatur bellũ: Mollitiores ſunt ſermones illius oleo, quum ſint re ipſa gladii & iacula. Qua ſimilitudine deſignat fucatos & malitioſos amicos, qui aliud in pectore clauſum habent, aliud in lingua promtum, quique altera manu panem oſtentant, altera lapidem ferunt. Cuius proditionis ſpecimen exhibuit Iudas Iſcariotes, & poſt hunc plerique alii qui ab ipſo edocti ſunt, ac fraudulenta exempla ſumſerunt.

Pſal. 54.

Dauidis locus explicatus.

Simile ab oleo & butyro.

De rei familiaris ac domeſticæ cura, eiuſq; adminiſtratione.

CAP. XXV.

QVod ad Oeconomicã, h.e. rei familiaris adminiſtrationem attinet, quæ, Cicerone teſte, miniſtra eſt ac famula corporis, in ea ſtabilienda ornandaque quemq; induſtriũ eſſe decet ac prudentem ſic, vt eius amplificatio ad vſum vitæ neceſſarium, ad commoditatẽ, ad ornatũ referatur nõ ad luxum, ad delitias, non ad ſumtuoſas menſas atq; immodicos ferculorũ apparatus, quæ opes quamlibet immenſas exhauriunt atq; attenuant. Quocirca in exornãdo conuiuio menſaq; inſtruenda præ cæteris obſeruanda frugalitas ac victus moderatio, omniaq; euitanda gulæ ac libidinis incitamenta, deniq; cellaria delicatoria, quæ fere ſecundis menſis inferri ſolent cibo ſatiatis, quo denuo edendi cupiditas incitetur. Hæc profuſio vitæq; luxus præter id q facultates imminuat, ac morbos pariat, etiã vbi vino incaluerunt, luxurie fomenta miniſtrat, ac lumbos incitat, parteſq; abditas atq; obſcœnas tentigine afficit, qua prurire incipiunt, atque, vt Apoſtoli verbo vtar, vri, hoc eſt, potentius ad Venerem incitari. Quamobrem Paulus nihil pro cupiditatum arbitrio fieri vult, ſed omnia ad neceſſitatem vſumq; naturæ referri, non ad luxum ac voluptatem, corpori mentique æque damnoſam. Nemo autẽ ita abſurdeſcit ad naturæ ſenſum, vt corpus ſuum exoſum habere ſuſtineat: quin, vt Paulus ait, enutrit ac fouet illud, vt Chriſtus Eccleſiam. Quo exemplo inuitat Apoſtolus maritos vt vxores ſuas ament, eamq; curam adhibere ſtudeant, quam quiſque ſuo corpori adhibet, atque illis præſtet, quod Chriſtus Eccleſiæ ſponſæ vnice adamatæ præſtitit. Ceterum in rei familiaris adminiſtratione ac ſtabilienda firmandaque re domeſtica ne qd illa detrimẽti patiatur, ita omnia moderanda ſunt, ne vel prodigi aut profuſi hominis nomen incurras, aut plus ſatis parci, auidi, tenacis.

Rei domeſticæ procuratio.

Ciborum apparatus vitandus.

Epheſ. 5.

1. Cor. 7.
Rom. 13.

Epheſ. 3.

Modus rebus adhibendus.

Conſeruatur quidem res familiaris parſimonia, eaque augeſcit & incrementa concipit: verum non in eam anguſtiam illa contrahi debet, vt defraudes Genium, ac te tuosque inedia conficias: quod ſordidi quidam opulenti factitant: rurſus ne, vt decoctores aſſolent, parta profundas, ac patrimonia diſſipes, aſcitisque aliquot huius notæ ac farinæ ſodalibus, qui ad hæc perficienda exhortantur, ac claſſicum canunt, abligurias. Vt autem iuxta Terentium, Neceſſe eſt ſumtum faciat, qui quærit lucrum: ita iuxta Plautum, Non poteſt conſtare quæſtus, ſi illum ſumtus ſuperat. Quam ſententiam Belgæ ita efferunt; *Stelt v teringhe naer v neringhe.* Quo indicat ita moderandum ſumtibus, ne immodica profuſione rem domeſticam imminui contingat, ſed æqualis ac par ſit cenſus expenſique ratio. Quocirca induſtrii patrisfamilias officium eſt, pro tempore velut ex promptuaria cella quædam depromere, & quum res poſcit, recondere. Etenim, vt habet prouerbium, Sera in fundo parſimonia. Non eſt autem à noſtro inſtituto, nec à Reipublicæ commodo, ac rerum domeſticarum conſeruatione aliena Lex, quam Amaſis Ægyptiorum rex promulgauit, Soloni Athenienſium Legislatori etiam vſurpata, qua cautum eſt, teſte Herodoto, vt populares atque inquilini ſingulis annis apud prouinciarum præſides demonſtrarent vnde viuerent, & qua re ſibi victum compararent, qui id proferre non poſſent, nec teſtarentur ſe legitime viuere, morte plecterentur. Qua edicti ſeueritate coercere voluit otioſos, ne ad latrocinia ac prædationes illis pateret aditus, quo fere deueniũt, quibus alea, ſcortis, compotationibus paterna hereditas decocta eſt, ac funditus exhauſtum patrimonium: Ex his emerſiſſe opinor apud Corinthios, Legem ſumtuariam contra prodigos, & qui ſuas facultates temere profundunt, aut ſumtuoſius magisque effuſe conui-

Prouerbium frugalitatem commendans.

Damnoſa eſt ſera parſimonia.

Lib. 3. Euterpe.

Lex Amaſis contra ocioſos.

Digitized by Google

conuiuantur, quam res familiaris ac prouentus annuus exigit. Quam cum Diphylus apud Athenæum referat ac Latinis verſibus expreſſerit Eraſmus, de omni diſciplinarum genere optime meritus, non grauabor adſcribere, quo Magiſtratus rationē modumque ineat, qua effici poſſit, vt ciuitates ac ſuburbana prædia minus infeſtentur à violentis graſſatoribus qui interdiu ac noctu facultates quietasque hominum poſſeſſiones diripiunt, ac corpora immaniter excutiant, niſi confeſtim theſaurum proferant. His autem verſibus exprimitur legis huius ſententia: *Lib. 6.* *Lex ſumtuaria Corinthiorum.*

Hoc lege cautum eſt hic apud Corinthios,
Si quempiam obſonare ſemper ſplendide
Videmus hunc rogamus, vnde viuat, &
Quid faciat operis: Si facultates habet,
Vt reditus harum ſoluere expenſas queat,
Perpetimur illum perfrui ſuis bonis.
Si forte ſumtus ſuperat ea quæ poßidet,
Prohibemus huic ne faciat hoc in poſterum.
Ni pareat, amplectitur mulcta graui.
Sin ſumtuoſe viuit is qui nihil habet,
Tradunt eum tortoribus. Proh Hercules!
Nec enim licet vitam abſque malo vllo degere
Talem ſcias, ſed eſt neceſſe aut noctibus
Abigere prædam, aut fodere muros ædium,
Aut hæc patrantum iungier commercio:
Aut in foro agere ſycophantam, aut perfidum
Præbere teſtem: Nos genus hoc mortalium
Eiicimus hac ex vrbe, velut purgamina.

Non minus ſeuerus eſt officiorum exactor Paulus Apoſtolus, qui præcipit vt ignaui atq; otioſi excuſſo veterno operam manuariis opificiis impendant, quibus ſe & domeſticos alant, quod tam rigide obſeruari voluit, vt iis alimenta denegarent, qui nō inſiſterent labori, atq; ad conſtabiliendam rem familiarē eſſent intenti, ſed tanquā fuci qui apum laboribus & melli- *2. Theſſ. 3.* *Paulus ignauos exſtimulat ad induſtriam.*

ſicationi inſidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent atque otiarentur, nullo opere niſi rerum curioſitate occupati. Ad hanc diſciplinam ac cenſoriam ſeueritatem Paulus etiam fures reuocat, qui aliena compilant ac depeculantur; quos non ſolum commonefacit, vt ab aliorum opibus manus abſtineant, ſed quæ honeſto labore parta & conquiſita ſunt, egenis ſubleuandis impendant: ita ſi quid labis aut maculæ contractum ſit ex re aliqua infami & pudenda bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui poteſt: quale exemplũ editum eſt in Zacheo, qui fœnore parta diſtribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores, & vitia virtutis compenſatione obliterentur, mutatis ſcilicet in diuerſum affectibus exutaque inclita naturæ prauitate ac votioſa conſuetudine.

Pauli ad fures admonitio. *Epheſ. 4.* *Luc. 19.*

Somni ac vigiliæ moderatio. CAP. XXVI.

Somni & vigiliæ moderatio.

STudioſis viriſq; politicis inter cetera habenda ſomni & vigiliæ ratio. Hæc enim ſi moderata ſint & tempeſtiue adhibeantur, plurimum commoditatis adferunt in ſtabilienda firmandaque valetudine: nam præter id, quod corpus alacre præſtant & vegetum, tum mentem quoq. reddunt ad obeunda quæuis munia ac functiones erectiorem. Somnus autem immoderatus atque immodicus ſtupidos reddit homines, ignauos, ſocordes, obliuioſos, & qui non facile emergant atque ad præclaras vllas artes enitantur. Quocirca huiuſmodi conditionis homines ad exercitationes ac ſubeundos labores excitandi, quo torporem veternumque excutiant, atque aliquid libero homine dignum meditentur.

Somnus meridianus quando noxius.

Quod ad meridianum diurnumque ſomnum ſpectat, non conſulo vt iuuentus illi aſſueſcat, niſi laſſitudo ex æſtu ac labore contracta vires affixerit, aut nox pridiana intempeſtiuis vel vigiliis, vel ſympoſiis tranſacta ſit: tunc enim citra incommodum admitti

poteſt

poteſt meridiario: alias memoriam labefactat, mentemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginem adfert, præſertim vbi cibo oppleti decumbunt, quibus hoc quoque accedit incommodi, quod ſopore excuſſo nauſeabundi ſint atque oſcitent, paſſiſque brachiis pandiculentur, hoc eſt, membra quaquauerſum diſtendant, diffuſo vndique per corpus vaporum concurſu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *VVanlust* noſtrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox deſignat vel à crapula, vel meridiano ſomno nauſeantes ac flaccidos, quique ſubinde ad oſcitandum impelluntur.

Pandiculari quid ſit.

Helucus nauſeoſus affectus.

Senes vero & qui in ætate matura conſiſtunt, tutò meridiari poſſunt, hoc eſt, prandio abſoluto, modo nonnihil interualli intercedat, ſe ſomno dedere, præſertim æſtiuis menſibus cœloque feruido, quæ aëris intemperies homines ſomnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda eſt, vel in ſedili collocato corpore, vel in culcitram compoſito, capite ſublimius pauloque erectius in puluinum inclinato. Tali enim ſomni laxamento ſpiritus cum naturales, tum vitales, à quibus ſpiritus animalis, qui cerebro inſidet, fomenta concipit, inſtaurantur ac reuiuiſcunt.

Meridiatio ſenibus commoda.

Vigilia autem intempeſtiua cũ omni ætati noxia, tum ſenectuti nocentiſſima, vt etiã inedia, quorum vtrumq; cerebro ſiccitatem adfert, ac præter phreneſin & delirium, quod inducit, totum corpus aridum efficit, ſqualidum, ſtrigoſum. Quod ſi immodica vigilia, vel inedia, vel intempeſtiua lucubratione, aut etiam nimio labore aut immoderata Venere vires attritæ ſint ac ſpiritus exhauſti, conſumtoq. ſucco vitali, macies contracta, humido alimento ac ſomnificis potionibus vires reficiendæ, quales ſunt lactuca, ſpinachia, maluæ effectu par, atriplex, bugloſſus,

Vigilia exſiccat.

Somnifica quæ cerebrum humectant.

& quæ vulgo borago dicitur, ſemen papaueris recentis nymphęæ flores, vulgo nenuphar, vel lilium aquaticum & paluſtre, Batauí ſeu Hollandi *plompen* vocãt, *oft VVaterlelien*, quibus accedunt violarum floſculi, nuclei pini, amygdala dulcia, piſtacea ſeu fiſtici, ordei cremor, vuæ & paſſæ, & Chorinthiacæ illæ minutis acinis, vinaceis immunes; dactyli ſeu palmulæ, mala Medica ſeu corticis citri zaccaro aut melle conditi: iis enim natiuus ac vitalis humor reficitur, ac cerebrum mentis ſedes velut roſcido humentique vapore perfunditur, ac ſuaui halitu irrigatur, ex quo emergit ſomnus placidus ac quies minus turbulenta aut tumultuoſa. Quod ſi quis ſit natura ſomnolentior, nec illi incaleſcat animus ad res vllas præclaras, continenter exercitationi ac labori inſiſtat, vitet cibos omnes frigidæ humentiſque facultatis, eoſque aſſumat, qui vi calorifica humores ſuperuacaneos in quibus conſiſtit ſomni cauſſa, exſicant: quales ſunt hyſſopus, roſmarinus, ſaluia, origanum, amaracus, vulgo maiorana cunila ſeu tymbra, braſſica, rubicunda, zinziber, piper, nux muſcata, caryophylli, & pleraque alia, quæ cerebrum vaporoſo ac fumido humore oppletum releuant, mentemque denſis vaporibus obnubilatam erigunt, atque ad concipiendas honeſtas cogitationes alacrem reddunt atque expeditam.

Somnolentia vt excutiatur.

Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, denique aluus vel aſtrictior vel laxior.

CAP. XXVII.

EAdem quoque aliis rebus, quæ valetudini vel proſunt, vel officiunt adhibenda moderatio: quales ſunt repletio & inanitio, qua ſcilicet corpus cibo potuq. reficitur, vel humoribus oppletum euacuatur. Vt autem frugalis eſſe debet ac temperata ſtudioſis viriſque politicis victus ratio: ita non nimis tenuis & parca, ne ſpiritus extenuentur: quibus & id accurate

Moderatio cibo adhibenda.

rate obſeruandum, ne aluus ſit aſtrictior, aut plus iſto laxior. Vtrumq; enim (ſi modum exceſſerit) valetudini æque noxium. Si enim plus nimio profluat ac ſit citatior, corpus aridum reddit ac ſtrigoſum, ſomniq. paucitatem infert, atq; inducta cerebro ſiccitate, memoriam imminuit: ſin vero nimium areſcat ac ſit coactior, memoriam obnubilat, atq; oculis caliginem inducit, ſomniaque tumultuoſa ac turbulenta efficit, craſſis denſisq; humoribus ad cerebrum delatis. Quæ autem ventrem aluumq; placide molliunt, ſunt violæ, lactuca, ſpinacia, atriplex, maluæ congeneres, quam veteribus in eum vſum commendatam Martialis indicat:

Ventrem quæ laxant.

Herbæ quæ aluum lubricum præſtant.

Exoneraturas aluum mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

His accedunt bugloſſus, & quæ vulgo Borago dicitur, cheraphylum vel gingidium, vulgo *Keruel*, beta, blitum, pruna Damaſcena, vuæ paſſæ & Corinthiacæ minutis acinis, mora, ficus. Medicamentoſa quæ id præſtant, ſunt mercurialis, fumaria, polypodium, ſenna, rhabarbaron, carthamus, epithymus, caſſia, manna ſeu mel aërium concretum, nam ſcamonea, tripolium ſeu turbith, mezereon, &c. vires deijciunt, quocirca non niſi validis ea exhibentur, cum malo nodo malus quærendus ſit cuneus. Si autem venter magis lubricus eſt, quam veletudini commodum, ſiſti poteſt crebro vſu menthæ rubicundæ & quæ in officinis paſſim obuia eſt, ex ea confecta mellagine vel ſyrupo. Ventrem quoq. adſtringunt ac corroborant cotonea tenera lanugine mala, & quicquid ex ijs conficitur, roſæ rubentes, ijs accedunt meſpila antequam vliginem ſint perpeſſa ac tenereſcant, corna lapidoſo quidem intus nucleo, ſed non inſuaui inſipidoque ſapore, eoque acido atque adſtringente, Rhus Ponticum, noſtrates Ribes vocant, quod appetentiam mire excitat ac nauſeam diſcutit, ipſaque

Quæ ventrem adſtringunt.

ſtomacho retinēdi ſibi vires confert, præſertim æſtiuis menſibus, vbi bilioſus humor aluū proluit ac fluxum prouocat, in quem vſum ſuccus eius ſaccaro cōcretus, quem Rob Auicenna vocat, præſentaneus; nam aluum plus nimio profluentem cohibet, atque appetēdi vires languidas erigit, cibiq. auiditatem excitat, vt etiam mala punica, vulgo granata, rubentibus intus atque angulosis acinis ſapore modo dulci, modo acido.

Rob quid Auicennæ.

Studioſis viriſq; politicis ſæpius meatus, per quos excrementa deferuntur, expurgandos.

CAP. XXVIII.

Meatus expurgantur excrementis deſtinati.

NOn fruſtra Deus humani corporis opifex tot meatus ac vias expurgādis humoribus proluendiſq; excrementis condidit, ne ſcilicet ex horum redundantia obrui hominem, atque emanantibus ab iis vaporibus ſuffocari contingat. Sic caput per nares, aures, palatum ſe emungit atque exonerat ſcreatu ac ſternutamento: Pectus & pulmo per vocalem arteriam tuſſi pituitam elicit: Stomachus ſeu ventriculus vomitu ac ructibus ſentinam exhaurit: Inteſtina per aluum ſe expurgant, ac poſtico emiſſis flatibus è ſordibus fæculentis cloacam proluunt. Renes & veſica per meatus ductuſque vrinarios lotium deriuant. Corporis autem ſuperficies per cutem poroſam, ac multis minutiſque foraminibus peruiam fuligines ac ſudoriferos halitus diſcutit. Quocirca cum corpus inculpate conſiſtere nequeat, niſi ſingulæ partes bene conſtitutæ ſint, ſuoque officio citra offenſam fungentur: danda cum primis opera, ne quis error aut intemperies ſuboriatur, quæ organorum actionem vel vitiet, vel reddat deteriorem, horum enim miniſterio mens ipſa vtitur ac res præclaras perficit. Si morbus aliquis infeſtat, ſi caput grauedine tentatur, ſi pituita moleſta eſt, ſi calculus

aut

Digitized by Google

aut ſtranguria ſeu vrinæ ſtillicidium vexat, ſi caligo ac lippitudo oculos vitiat, ſi manus aut pedes articulari morbo tentantur,

Si mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget; *Horat. in Arte.*

minus expedite ſua munia ac functiones obit aut exſequitur humanus animus. Quo mihi conſulto facere videntur, qui valetudinis rationem habere curant, ac corpus eiuſque partes ab omnibus excrementis purgatiores efficere. Sic enim mens ipſa magis nitescit atque ad quaſuis actiones redditur accommodatior. Magna mortalium pars neglecto omni cultu, nec obſeruata valetudinis ratione, opibus inhiat, ac ſtudio comparandi conquirendique eſt intenta, cum tamen ſanitas ſit auro potior, nec vlla res animi trāquillitate optabilior. Confirmat id verſibus hiſce Horatius, *Valetudo auro potior.*

Si ventri bene, ſi lateri eſt, pedibusq́; tuis: nil *Lib. 1. Epiſt. 10.*
Diuitiæ poterunt regales addere maius,
Non domus, aut fundus, non æris aceruus, & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Et quo quemque ad frugalem & moderatum rerum vſum reuocaret, ſubiicit,

---- valeat poſſeſſor oportet, *Lib. 1. Epiſt. 2.*
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Hebræus Sapiens per omnia huius verbis ſic conſonat: Præſtat pauperem eſſe ſanum, & firma valetudine, quam diuitem male affecto corpore. Sanitas & bona habitudo eſt omni auro præſtantior, & validum corpus immenſis opibus. Nullæ meliores ſunt diuitiæ, quam ſanitas corporis, nec vllum oblectamentum maius, quam animi lætitia & gaudium cordis. Quocirca non eſt metienda felicitas opum affluentia aut proſpero rerum ſucceſſu, ſed corporis mentiſque inculpata ſanitate. Ille enim demum & viuit & valet, qui horum commoditate inoffenſe fruitur. *Eccleſ. 30.* *Sap. 4.*

Præcepta ſalubria non minus animo quam corpori idonea.

CAP. XXIX.

TRia feruntur vulgo ſaluberrima, quæ quemque obſeruare par eſt: Veſci citra ſaturitatem, Non refugere laborem, Naturæ ſemen conſeruare. Quibus oppoſui totidē inſaluberrima, quæ præter morbos, præmaturam ſenectam accelerant morteq; properata homines conficiunt. Crapula diſtendi, Ignauia torpeſcere, Immodica Venere eneruari. Cum enim frugalitas, profligata ingluuie, ſalubre corpus conſtituat, exercitatio, excuſſo otio atq; ignauia, idipſum agile reddit & expeditum, tum ſi ab equino genere documenta ſumere liceat,

Rebus natura modus adhibendus.

Nulla magis animi vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos auertere Amoris.

Virgil. lib. 3. Georg.

Siquidem intemperans ac libidinoſa adoleſcentia effœtum corpus ſenectuti tradit. Quocirca cum in adoleſcentia, tum maxime in ſenectute moderandū cupiditatibus, ac luxuriæ præcludendi aditus, quæ vt iuuentuti turpis; ita, Cicerone teſte, ſenectuti fœdiſſima ac maxime indecora. Vt enim in bello ac caſtris opus eſt viribus, opus agilitate, opus robore tolerandis ferendiſque laboribus: ita in amore ac præſtanda Venere vires exiguntur ad ſubeundos nocturnos labores, ad deuoranda matrimonii tædia, ad perferendos vxoris procacis atque imperioſæ mores. Quamobrem nec ſenibus bellum, nec amor cōuenit, quod vtraque res multas circumferat difficultates, moleſtias, incommoda, ad quæ ſeneſcens ætas impar eſt, atque iis perferendis inidonea. Expreſſit id eleganti carmine Ouidius.

Senectus, Amor & Venus indecora.

Militat omnis amans, & habet ſua caſtra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Qui bello eſt habilis, Veneri quoq; conuenit ætas.
Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor.
Militiæ ſpecies amor eſt, diſcedite ſegnes.
Non ſunt hæc timidis ſigna tuenda viris.

Lib. 1. Amor. Eleg. 9.

Non

Nox & hyems, longaq; via ſæuiq; labores
Mollibus in caſtris & dolor omnis adeſt.

Quis autem non perſpicit quam ſit indecorum exoletum rugoſumque ſenem iuuenili more oſcula figere, atque in amplexus proruere? cum ad peragendos Hymenæos ſit inhabilis. Sic recte Sophocles, qui ætate confecta à quodam interrogatus, vteretur ne rebus Venereis? Dii meliora, inquit, libenter vero iſtinc tanquam à domino agreſti & furioſo profugi.

Exiſtimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

Modis omnibus efficere ſtudeas, vt tui ciues optimam de te opinionem concipiant, tuæq; exiſtimationi ac nomini laudabile teſtimonium deferant, denique præclare de te ſentiant, atque honorifice loquantur. Nec obſeruare pudeat, qua perſuaſione populares tui erga te ſint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de ſe quiſq; ſentiat aut loquatur, non ſolum, vt Cicero ait, arrogantis eſt, ſed etiam diſſoluti. Sic Chriſtus ſciſcitatus legitur ab Apoſtolis, quam opinionem de illo conciperet promiſcua multitudo, quos rumores de ipſo ſpargerent, quid deniq; de Meſſia ipſi ſibi perſuaderēt, nō ambitionis aliquo aut gloriæ aucupio, ſed vt periculum faceret, an auditis tot ſalutaribus concionibus, conſperſiſq; tot miraculis, ſublimius ac magnificentius de illo, quā vulgus ſentirēt, ita hoc percontatus eſt, quo ab iis eliceret ſolidam profeſſionē fidei, atq; exploraret quantū profeciſſent in doctrina cœleſti, quæ nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallaciæ vel impoſturæ, vt calumniati ſunt Phariſæi: ſed prorſus ſalutaris eſt & ſyncera, ab ipſa veritate, ipſoque iam dudum exſpectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cum Petrus ſummi Patris afflatu omnium nomine exerte eſſet profeſſus, atq; indubitanter pronuntiaſſet Ieſum omnis ſalutis auctorem, illiusq; fiducia genus humanū redemtio-

Famæ habenda ratio.

Lib. 1. Offic.

Matth. 16.

Chriſtus auræ popularem non captauit.

Profeſſio fidei.

nem conſequi, Chriſtus Petri confeſſionem diuinitus illi inſpiratam collaudauit, eamq; immobili fundamento innixam confirmat inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusque dictis ac

Decori habenda ratio.

factis memineris decori, & quid maxime deceat: id enim honeſtatis ratio exigit: vnde ſcitum eſt prouerbium, Caput artis eſt decere quod facias, hoc eſt, quod naturæ ſit aptum, atque ingenio moribusque conueniens: *Dat v wel voeght ende betaemt.* Compendiaria

Qua ratione affectanda gloria.

atque expedita via eſt ad ſolidam gloriam, ſi te talem præſtes qualis haberi velis, quod obiter monet

Lib. 1. epiſt. 17.

Horatius:

Tu recte viues ſi curas eſſe quod audis.

hoc eſt, quod diceris, & quod de te ciues ac populares teſtificantur, qui ſi te virum probum atque integrum exiſtimant; recte quidem, modo ne iis fucum facias, nec imponas honeſti ſpecie, vt perſonati quidam hiſtriones, qui primo intuitu ſpectatæ probitatis apparent, cum verſipelles ſint atque improbi:

Perſ. Satyr. 5.

--- Nam fronte politi
Aſtutum vapido ſeruant ſub pectore vulpem.

Silentii tutum præmium.

Memineris duas præcipuas eſſe virtutes, quibus adoleſcentes potiſſime ſolent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus ſi accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore ſuffuſus rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modeſtiæ accedere poteſt magis fauorabile aut gratioſum. Quiſquis autem hac indole, iis adoleſcentiæ ornamentis deſtitutus eſt, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus cenſeri ſolet, ſummaque improbitate atque impudentia inſignitus. Quocirca non prorſus aliena à vero hæc ſententia:

Pudor adoleſcentes commendat.

Ego illum periiſſe puto cui quidem periit pudor.

Commendat enim ſupra quam dici queat adoleſcentes pudor & verecundia adeo, vt non temere ad frugem

gem deueniant, aut aliquam de ſe virtutis aut probitatis ſpem polliceantur, in quibus nulla elucet aut ſe profert pudoris ſignificatio. Sic Diogenes cum adoleſcentem quendam pudore ſuffuſum conſpiceret atque erubeſcere: Confide, inquit, fili, huiuſmodi eſt virtutis, probitatis, modeſtiæ color. Similiter cum apud Terentium Mitio optimam ſpem de filio conciperet: Erubuit, inquit, ſalua res eſt. Eſt autem innocentiæ argumentum ac teſtificatio pudor & confeſſio, ſi quando deprehenſa eſt in iis, quæ non deſtinata malitia commiſit: Nequitiæ autem impudentia atq; obſtinatio, nec verentur iuuenes quidam confidentiſſimi viros etiam graues inconniuentibus fixiſque oculis obtueri, ac denegare factum; etiam ſi id palam ſit, nec inficiari queat. Vt autem ſine inuidia laudem inuenias & amicos pares, Aſſueſces, vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti:

Ingenuitatis argumentum.

Confidentia vitioſa.

Terent. Andr. Act. 1. Scen. 1.

Quibuſcum verſaris; atque vna te iis dedere
Eorum, modo honeſta ſint, obſequi ſtudiis,
Aduerſus nemini, nunquam te præponens vlli.

Eſt n. generoſæ mentis & modeſti animi argumētum: plurimū facere, minimū de ſeipſo loqui, vt Iugurtha apud Salluſtiū factitauit, ſecus q̃ Thraſones ac iactabundi milites, qui ſe inſolenter efferunt, ſuaque facinora magnifica oſtentatione prædicant. Cum autem nulli non ſit odioſa ventoſa iactatio, nemo ſibi de ingenio, eruditione, opib⁹ blādiatur, ſuaq; munera ambitioſe prædicet, ſed ita actiones ſuas moderetur, vt ſubmiſſe ac modeſte de ſe ſentiat ac loquatur; ne vt Paulus ait, alios deſpicere ac faſtidire videatur. Commonefacit idipſum præter alia his verſibus Horatius:

Iactantia odioſa.

Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vnquam,
Commiſſumq; teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabilis ſtudia aut aliena reprendes.

Nunquam in animum induxeris, vt alienæ calamitati inſultes, ne inimici quidem, ſed condoleſcas potius

Calamitoſis nō inſultandum.

eiuſq; ſortem commiſeratione dignam deputes. Illæ enim ſunt vices rerũ humanarum, vt multi ex ſumma fælicitate atq. ampliſſima rerum poſſeſſione ad inopiam ac miſerandos caſus deuoluantur, funeſtumq; ac luctuoſum exitum nonnunquã ſortiantur. Rurſus alii ex infimo loco ac miſeranda ſeruitute ad opes, ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur.

Eccleſ.10.

Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hanc enim amuſſim exigi vult omnes noſtras actiones ac ſtudia

Matth.7.

Chriſtus, cum inquit: Omnia quæcunq; volueritis vt faciant vobis homines, ſic & vos illis facite: hoc eſt, præſtate cuiq; honorem, decus, ſubſidium, ceteraque humanitatis officia, quæ quiſque ſibi exhiberi velit.

Præcipitantia linguæ improbanda.

Ne ſis in proferendo ſermone præceps, temerarius, inconſideratus, denique efficito ne lingua mentem præcurrat; aut effutias per iugulum redituras voces, quæ aliquando recoquendæ ſunt. Sunt enim multi quibus cũ verſamur lubricæ fidei, ac ſilẽtii minus tenaces, qui non ſolum, q̃ incautius cuiq̃ exciderunt, eliminant, ſed obtrectatione ac calumniis exiſtimationi ac famę proximi officiunt labemq; adſpergunt. Quocirca Horat. ſalubri conſilio quemque inſtruit:

Epiſt:17.

Protinus vt moneam, ſi quid monitoris eges tu,
Quid de quoque viro, & cui dicas, ſæpe videto.
Percontatorem fugito; nam garrulus idem eſt:
Nec retinent patulæ commiſſa fideliter aures.
Et ſemel emiſſum vocat irreuocabile verbum.

Futilitas damnoſa.

Verſpiers.

Quibus verſibus quemq; commonefacit vt conſiderate ac parcę de aliis loquatur, nec quidquam temere effutiat, quod illi aliquando fraudi eſſe poſſet. atque aliquid detrimenti adferat. deniq; Coricæos atq; exploratores obſeruandos, qui omnibꝰ ſe ſodalitiis ingerunt, ac ſubodorantur, quod ad Cenſores ac Criticos deferant, ita vt nemini tutũ ſit de vlla re mutire, nec liceat in tanta temporũ infelicitate palam & exerte profiteri quæ mens dictat, ſuadet ratio, etiam ſi

verita-

veritati ac ſyncerę religioni ſint conſentanea, idque metu delatorum, quibus etiam pręmia atq. honores decernuntur, quo magis oculatos auritoſque ſe prębeant in explorandi negotio infami cum primis ac deteſtando, vt quos etiã exoſos habent, qui illorum vtuntur miniſterio. Placet n. nonnullis proditio ac delatio: ſed iis eius rei artifices inuiſi ſunt, licet officium q̃ præſtant, pro tẽpore ſit gratum, nam illos vt lubricæ fidei ſuſpectos habent. Teſtatum fecit id Auguſtus Cæſar, apud quem cum inſolentius ſua merita iactaret Rhymitales Thracum rex: Proditionem, inquit, amo, proditorem deteſtor. Sic, vt Iulius Capitolin⁹ refert ab imperatore Antonino Pio quadruplatores exſtincti ſunt, hoc eſt, id genus hominum, quod ex accuſatione quartam bonorum partem cõſequi ſolet, Belgæ huiuſmodi conditionis homines *Aenbrengers* vocant, qui eo magis inuiſi ſunt ſummis pariter atq. infimis, quod in dictis factiſq; omnia exaſperent, & quam pro rei veritate, faciant atrociora. Quocirca Marcus philoſophus Imperator calumniis quadruplatorum interceſſit, appoſita falſis delatoribus infamiæ nota. Saturio paraſitus apud Plautum infame ducit ac deteſtabile quadruplaturã exercere, mauult paraſitando paſcere ventrem ex maiorum ſuorum inſtituto, q̃ quadruplatorem agere, atq. huiuſmodi ratione diteſcere, bonisque aliorum ac vitæ inhiare. Quanq̃ id genus officiorũ non magnã laudẽ mereatur apud cordatos, qui nõ patiuntur ſibi à paraſitis atq; aſſentatoribus auriculas aſſui, illorumq; blandimentis ac lenociniis mentem eripi.

Coricæi, vulgo Verſpiers *obſeruandi.*

Quadruplatores omnibus odioſi.

Auguſti dictũ de proditione.

Marcus Imperator.

Capitolinus.

In Perſa.

Paraſitus delatore minus noxius.

Laudabilis diſſidiorum pacificatio.

CAP. XXXI.

SI quid ſimultatis ac contentionis inter vllos ciues aut conſodales inciderit, probi viri officiũ eſt pro virili illud ſopire, offenſiones diluere, diſſidia, ne acerbius incrudeſcant, cõponere, dirimere lites & cõ-

Contentiones ſopiendæ.

troverſias, ſedare diſcordias, ſarcire concordiam, pacem inter contentioſos ac diſſidentes conciliare, fidumque ac ſedulum pacificatorem ſe hominum altercationibus offerre. Quod humanitatis officium non minima beatitudinis parte collocat Seruator, qui huius rei ſtudioſos filiorum Dei elogio condecorat. Ab hac & pleriſque aliis virtutibus, quibus caritas, hoc eſt ſtudium de omnibus bene merendi ornatur alieniſſimi ſunt turbulenti quidam ac tumultuoſi homines, quibus cum odioſa ſit atque inimica omnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia perturbant, rebuſq; exhulceratis non medentur, nec fomenta adhibent ſed exaſperant, atque vt habet prouerbium: Oleum flammæ adiiciunt, etiam cum reges ac principes initari contingit, quorum animus natura generoſus ac verox magis magiſque illorum maleſanis conciliis accenditur atque inflammatur: quo hominum genere nihil deteſtabilius aut exſecrandum magis, præſertim vbi religionis negotium agitur, à quo decet omnes vitioſos affectus eſſe remotiſſimos: ne aſperitate ac ſæuitia alienari potius hominum animos à ſtudio pietatis, quam lenitate allici contingat. Siue enim veterem conſuetudinem ſtabilire viſum ſit, ſiue ſublatis erroribus qui ſenſim irrepſerunt, aliquid innouare, ac religionem ad fontem reuocare, omnia iudicio ac ſano conſilio perfici debent, adhibita ratione, ordine, ac modo, ne quid tumultus exoriatur, vt ſuperiore anno in Belgica euenit, in qua diſtractis in diuerſas partes ciuium animis, Religio vi & armis propagari cœpta eſt, quæ res funeſtum exitum eſt conſecuta. Delatore non minus damnoſus obtrectator virulentus, qui probris, conuiciis, calumniis, contumeliis immerenti perniciem adfert, ac lingua venenata conficit ꝙ genus hominū his verſibus & notat, & vitandum Horatius præcipit:

Matth. 5. Pacificator laudem meretur.

Regum animus irritabilis.

Obtrectatio fugienda.

Lib. Serm. 1. ſ. 4.

---- Abſentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, ſolutos

Qui

Qui captat riſus hominum, famamq́; dicacis,
Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit, hic niger eſt; hunc tu Romane caueto.

His affinis eſt illa Salomonis admonitio: Remoue à te os prauum & labia detrahentia procul ſint à te. Et paulo inferius: Cum detrectatoribus ne commiſceatis, quoniã repente conſurget perditio eorum. Fuiſſe autẽ ſpectatiſſimis viris inuiſam ac deteſtatã obtrectandi rabiem, ſacri ſcriptores paſſim teſtantur, ipſiq; Auguſt. adeo odioſã, vt Carmẽ hoc in cœnaculo affixum obtrectatoribus obiiceret, eoq; iis os obturaret: *Prouerb. 4.* *Prouerb. 24.* *Eccleſ. 10.* *Exod. 22.* *Pſal. 70. 100.* *Ezech. 22.* *Iacob. 4.* *Rom. 1.*

Quiſquis amat dictu abſentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenis cyathis lepidos fatigare ſodales,
Hanc menſam vetitam nouerit eſſe ſibi.

Carmen Auguſtino vſurpatum.

Hac enim ratione illos ablegauit à ſuo conuictu ac contubernio, qui aut ingluuie, aut maledicendi ſtudio delectantur, vel etiam impudicos obſcœnosque ſermones menſæ inferunt.

Nemo inſoleſcat rebus proſperis, ne deiiciatur aduerſis, ſed Dei ſe prouidentia fulciat.

CAP. XXXII.

CVm in humana vita nihil ſit ſtabile ac diuturnũ, nec omnia ſemper vno tenore, ac continuata perpetuaq. ſerie decurrant, ſed viciſſitudine quadam nũc felicia blandiantur, nunc mutatis rebus premant aduerſa: ea conſtantia atq; æquabilitate ſtabilienda mens eſt vt non inſoleſcas rebus proſperis, nec deiiciaris aut ſuccumbas aduerſis, ſed quocunq; res humanæ ſe inclinant (vt leui aliquando momento aſſolet) ſemper Dei verbo, eiuſque prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mundum hunc adminiſtrari conſtat, eiuſq; voluntate omnia perfici, ad quam omnis euentus ſucceſſuſq. ꝓſperi & aduerſi referri debent, non ad fortunæ inconſtantiam ac temeritatem: Abſit enim, vt q̃ Dei ſcientia ac cognitione ſunt imbuti, *Stabilitas laudata.* *Prouidentia Dei fulcienda mens.* *Fortunæ vocabulum Chriſtianis exploſum.*

ficationi inſidiantur, ex aliena liberalitate & munificentia viuerent atque otiarentur, nullo opere niſi rerum curioſitate occupati. Ad hanc diſciplinam ac cenſoriam ſeueritatem Paulus etiam fures reuocat, qui aliena compilant ac depeculantur; quos non ſolum commonefacit, vt ab aliorum opibus manus abſtineant, ſed quæ honeſto labore parta & conquiſita ſunt, egenis ſubleuandis impendant: ita ſi quid labis aut maculæ contractum ſit ex re aliqua infami & pudenda bonis operibus ac liberalitate in tenuiores elui poteſt: quale exemplũ editum eſt in Zacheo, qui fœnore parta diſtribuit egenis. Hac enim ratione efficitur, vt anteactæ vitæ errores, & vitia virtutis compenſatione obliterentur, mutatis ſcilicet in diuerſum affectibus exutaque inclita naturæ prauitate ac votioſa conſuetudine.

Pauli ad fures admonitio.

Epheſ. 4.

Luc. 19.

Somni ac vigiliæ moderatio. CAP. XXVI.

Somni & vigiliæ moderatio.

STudioſis viriſq; politicis inter cetera habenda ſomni & vigiliæ ratio. Hæc enim ſi moderata ſint & tempeſtiue adhibeantur, plurimum commoditatis adferunt in ſtabilienda firmandaque valetudine: nam præter id, quod corpus alacre præſtant & vegetum, tum mentem quoq. reddunt ad obeunda quæuis munia ac functiones erectiorem. Somnus autem immoderatus atque immodicus ſtupidos reddit homines, ignauos, ſocordes, obliuioſos, & qui non facile emergant atque ad præclaras vllas artes enitantur. Quocirca huiuſmodi conditionis homines ad exercitationes ac ſubeundos labores excitandi, quo torporem veternumque excutiant, atque aliquid libero homine dignum meditentur.

Somnus meridianus quando noxius.

Quod ad meridianum diurnumque ſomnum ſpectat, non conſulo vt iuuentus illi aſſueſcat, niſi laſſitudo ex æſtu ac labore contracta vires affixerit, aut nox pridiana intempeſtiuis vel vigiliis, vel ſympoſiis tranſacta ſit: tunc enim citra incommodum admitti

poteſt

poteſt meridiario:alias memoriam labefactat, mentemque obnubilat, & præter capitis grauedinem, oculis caliginem adfert, præſertim vbi cibo oppleti decumbunt, quibus hoc quoque accedit incommodi, quod ſopore excuſſo nauſeabundi ſint atque oſcitent, paſſiſque brachiis pandiculentur, hoc eſt, membra quaquauerſum diſtendant, diffuſo vndique per corpus vaporum concurſu, ex languida quadam affectione & febrili rigore, quem *VVanlust* noſtrates vocant, Latini veteres Helucum. Quæ vox deſignat vel à crapula, vel meridiano ſomno nauſeantes ac flaccidos, quique ſubinde ad oſcitandum impelluntur.

Pandiculari quid ſit.

Helucus nauſeoſus affectus.

Senes vero & qui in ætate matura conſiſtunt, tutô meridiari poſſunt, hoc eſt, prandio abſoluto, modo nonnihil interualli intercedat, ſe ſomno dedere, præſertim æſtiuis menſibus cœloque feruido, quæ aëris intemperies homines ſomnolentos efficit, quo tempore ea commoditas captanda eſt, vel in ſedili collocato corpore, vel in culcitram compoſito, capite ſublimius pauloque erectius in puluinum inclinato. Tali enim ſomni laxamento ſpiritus cum naturales, tum vitales, à quibus ſpiritus animalis, qui cerebro inſidet, fomenta concipit, inſtaurantur ac reuiuiſcunt.

Meridiatio ſenibus commoda.

Vigilia autem intempeſtiua cū omni ætati noxia, tum ſenectuti nocentiſſima, vt etiā inedia, quorum vtrumq; cerebro ſiccitatem adfert, ac præter phreneſin & delirium, quod inducit, totum corpus aridum efficit, ſqualidum, ſtrigoſum. Quod ſi immodica vigilia, vel inedia, vel intempeſtiua lucubratione, aut etiam nimio labore aut immoderata Venere vires attritæ ſint ac ſpiritus exhauſti, conſumtoq. ſucco vitali, macies contracta, humido alimento ac ſomnificis potionibus vires reficiendæ, quales ſunt lactuca, ſpinachia, maluæ effectu par, atriplex, bugloſſus,

Vigilia exſiccat.

Somnifica quæ cerebrum humectant.

& quæ vulgo borago dicitur, ſemen papaueris recentis nymphęæ flores, vulgo nenuphar, vel lilium aquaticum & paluſtre, Bataui ſeu Hollandi *plompen* vocāt, *eſt VVaterlelien*, quibus accedunt violarum floſculi, nuclei pini, amygdala dulcia, piſtacea ſeu fiſtici, ordei cremor, vuæ & paſſæ, & Chorinthiacæ illæ minutis acinis, vinaceis immunes; dactyli ſeu palmulæ, mala Medica ſeu corticis citri zaccaro aut melle conditi: iis enim natiuus ac vitalis humor reficitur, ac cerebrum mentis ſedes velut roſcido humentique vapore perfunditur, ac ſuaui halitu irrigatur, ex quo emergit ſomnus placidus ac quies minus turbulenta aut tumultuoſa. Quod ſi quis ſit natura ſomnolentior, neç illi incaleſcat animus ad res vllas præclaras, continenter exercitationi ac labori inſiſtat, vitet cibos omnes frigidæ humentiſque facultatis, eoſque aſſumat, qui vi calorifica humores ſuperuacaneos in quibus conſiſtit ſomni cauſſa, exſicant: quales ſunt hyſſopus, roſmarinus, ſaluia, origanum, amaracus, vulgo maiorana cunila ſeu tymbra, braſſica, rubicunda, zinziber, piper, nux muſcata, caryophylli, & pleraque alia, quæ cerebrum vaporoſo ac fumido humore oppletum releuant, mentemque denſis vaporibus obnubilatam erigunt, atque ad concipiendas honeſtas cogitationes alacrem reddunt atque expeditam.

Somnolentia vt excutiatur.

Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, denique aluus vel aſtrictior vel laxior.

CAP. XXVII.

EAdem quoque aliis rebus, quæ valetudini vel proſunt, vel officiunt adhibenda moderatio: quales ſunt repletio & inanitio, qua ſcilicet corpus cibo potuq. reficitur, vel humoribus oppletum euacuatur. Vt autem frugalis eſſe debet ac temperata ſtudioſis viriſque politicis victus ratio: ita non nimis tenuis & parca, ne ſpiritus extenuentur: quibus & id accurate

Moderatio cibo adhibenda.

tate obſeruandum, ne aluus ſit aſtrictior, aut plus iſto laxior. Vtrumq; enim (ſi modum exceſſerit) valetudini æque noxium. Si enim plus nimio profluat ac ſit citatior, corpus aridum reddit ac ſtrigoſum, ſomniq. paucitatem infert, atq; inducta cerebro ſiccitate, memoriam imminuit: ſin vero nimium areſcat ac ſit coactior, memoriam obnubilat, atq; oculis caliginem inducit, ſomniaque tumultuoſa ac turbulenta efficit, craſſis denſiſq; humoribus ad cerebrum delatis. Quæ autem ventrem aluumq; placide molliunt, ſunt violæ, lactuca, ſpinacia, atriplex, maluæ congeneres, quam veteribus in eum vſum commendatam Martialis indicat:

Ventrem quæ laxant.

Herbæ quæ aluum lubricum præſtant.

Exoneraturas aluum mihi villica maluas
Attulit, & varias quas habet hortus opes.

His accedunt bugloſſus, & quæ vulgo Borago dicitur, cheraphylum vel gingidium, vulgo *Keruel*, beta, blitum, pruna Damaſcena, vuæ paſſæ & Corinthiacæ minutis acinis, mora, ficus. Medicamentoſa quæ id præſtant, ſunt mercurialis, fumaria, polypodium, ſenna, rhabarbaron, carthamus, epithymus, caſſia, manna ſeu mel aërium concretum, nam ſcamonea, tripolium ſeu turbith, mezereon, &c. vires deijciunt, quocirca non niſi validis ea exhibentur, cum malo nodo malus quærendus ſit cuneus. Si autem venter magis lubricus eſt, quam valetudini commodum, ſiſti poteſt crebro vſu menthæ rubicundæ & quæ in officinis paſſim obuia eſt, ex ea confecta mellagine vel ſyrupo. Ventrem quoq. adſtringunt ac corroborant cotonea tenera lanugine mala, & quicquid ex ijs conficitur, roſæ rubentes, ijs accedunt meſpila antequam vliginem ſint perpeſſa ac tenereſcant, corna lapidoſo quidem intus nucleo, ſed non inſuaui inſipidoque ſapore, eoque acido atque adſtringente, Rhus Ponticum, noſtrates Ribes vocant, quod appetentiam mire excitat ac nauſeam diſcutit, ipſaque

Quæ ventrem adſtringunt.

ſtomacho retinēdi ſibi vires confert, præſertim æſtiuis menſibus, vbi bilioſus humor aluū proluit ac fluxum prouocat, in quem vſum ſuccus eius ſaccaro cōcretus, quem Rob Auicenna vocat, præſentaneus; nam aluum plus nimio profluentem cohibet, atque appetēdi vires languidas erigit, cibiq. auiditatem excitat, vt etiam mala punica, vulgo granata, rubentibus intus atque anguloſis acinis ſapore modo dulci, modo acido.

Rob quid Auicenna.

Studioſis viriſq; politicis ſæpius meatus, per quos excrementa deferuntur, expurgandos.

CAP. XXVIII.

NOn fruſtra Deus humani corporis opifex tot meatus ac vias expurgādis humoribus proluendiſq; excrementis condidit, ne ſcilicet ex horum redundantia obrui hominem, atque emanantibus ab iis vaporibus ſuffocari contingat. Sic caput per nares, aures, palatum ſe emungit atque exonerat ſcreatu ac ſternutamento: Pectus & pulmo per vocalem arteriam tuſſi pituitam elicit: Stomachus ſeu ventriculus vomitu ac ructibus ſentinam exhaurit: Inteſtina per aluum ſe expurgant, ac poſtico emiſſis flatibus è ſordibus fæculentis cloacam proluunt. Renes & veſica per meatus ductuſque vrinarios lotium deriuant. Corporis autem ſuperficies per cutem poroſam, ac multis minutiſque foraminibus peruiam fuligines ac ſudoriferos halitus diſcutit. Quocirca cum corpus inculpate conſiſtere nequeat, niſi ſingulæ partes bene conſtitutæ ſint, ſuoque officio citra offenſam fungantur: danda cum primis opera, ne quis error aut intemperies ſuboriatur, quæ organorum actionem vel vitiet, vel reddat deteriorem, horum enim miniſterio mens ipſa vtitur ac res præclaras perficit. Si morbus aliquis infeſtat, ſi caput grauedine tentatur, ſi pituita moleſta eſt, ſi calculus

Meatus expurgantur excrementis deſtinati.

aut

aut ſtranguria ſeu vrinæ ſtillicidium vexat, ſi caligo ac lippitudo oculos vitiat, ſi manus aut pedes articulari morbo tentantur,

Si mala quem ſcabies, aut morbus regius vrget; Horat. in Arte.

minus expedite ſua munia ac functiones obit aut exſequitur humanus animus. Quo mihi conſulto facere videntur, qui valetudinis rationem habere curant, ac corpus eiuſque partes ab omnibus excrementis purgatiores efficere. Sic enim mens ipſa magis niteſcit atque ad quaſuis actiones redditur accommodatior. Magna mortalium pars neglecto omni cultu, nec obſeruata valetudinis ratione, opibus inhiat, ac ſtudio comparandi conquirendique eſt intenta, cum tamen ſanitas ſit auro potior, nec vlla res animi trāquillitate optabilior. Confirmat id verſibus hiſce Horatius, Valetudo auro potior.

Si ventri bene, ſi lateri eſt, pedibuſq; tuis: nil Lib. 1. Epiſt. 10.
Diuitiæ poterunt regales addere maius,
Non domus, aut fundus, non æris aceruus, & auri
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas.

Et quo quemque ad frugalem & moderatum rerum vſum reuocaret, ſubiicit,

---- valeat poſſeſſor oportet, Lib. 1. Epiſt. 2.
Si comportatis rebus bene cogitat vti.

Hebræus Sapiens per omnia huius verbis ſic conſonat: Præſtat pauperem eſſe ſanum, & firma valetudine, quam diuitem male affecto corpore. Sanitas & bona habitudo eſt omni auro præſtantior, & validum corpus immenſis opibus. Nullæ meliores ſunt diuitiæ, quam ſanitas corporis, nec vllum oblectamentum maius, quam animi lætitia & gaudium cordis. Quocirca non eſt metienda felicitas opum affluentia aut proſpero rerum ſucceſſu, ſed corporis mentiſque inculpata ſanitate. Ille enim demum & viuit & valet, qui horum commoditate inoffenſe fruitur. Eccleſ. 30. Sap. 4.

Præcepta ſalubria non minus animo quam corpori idonea.

CAP. XXIX.

TRia feruntur vulgo ſaluberrima, quæ quemque obſeruare par eſt: Veſci citra ſaturitatem, Non refugere laborem, Naturæ ſemen conſeruare. Quibus oppoſui totidē inſaluberrima, quæ præter morbos, præmaturam ſenectam accelerant morteq; properata homines conficiunt. Crapula diſtendi, Ignauia torpeſcere, Immodica Venere eneruari. Cum enim frugalitas, profligata ingluuie, ſalubre corpus conſtituat, exercitatio, excuſſo otio atq; ignauia, idipſum agile reddit & expeditum, tum ſi ab equino genere documenta ſumere liceat,

Rebus natura modus adhibendus.

Nulla magis animi vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos auertere Amoris.

Virgil. lib. 3. Georg.

Siquidem intemperans ac libidinoſa adoleſcentia effœtum corpus ſenectuti tradit. Quocirca cum in adoleſcentia, tum maxime in ſenectute moderandū cupiditatibus, ac luxuriæ præcludendi aditus, quæ vt iuuentuti turpis; ita, Cicerone teſte, ſenectuti fœdiſſima ac maxime indecora. Vt enim in bello ac caſtris opus eſt viribus, opus agilitate, opus robore tolerandis ferendiſque laboribus: ita in amore ac præſtanda Venere vires exiguntur ad ſubeundos nocturnos labores, ad deuoranda matrimonii tædia: ad perferendos vxoris procacis atque imperioſæ mores. Quamobrem nec ſenibus bellum, nec amor cōuenit, quod vtraque res multas circumferat difficultates, moleſtias, incommoda, ad quæ ſeneſcens ætas impar eſt, atque iis perferendis inidonea. Expreſſit id eleganti carmine Ouidius.

Senectus, Amor & Venus indecora.

Militat omnis amans, & habet ſua caſtra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Qui bello eſt habilis, Veneri quoq; conuenit ætas.
Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor.
Militiæ ſpecies amor eſt, diſcedite ſegnes.
Non ſunt hæc timidis ſigna tuenda viris.

Lib. 1. Amor. Eleg. 9.

Nox & hyems, longaq; via ſæuiq; labores
Mollibus in caſtris & dolor omnis adeſt.

Quis autem non perſpicit quam ſit indecorum exoletum rugoſumque ſenem iuuenili more oſcula figere, atque in amplexus proruere? cum ad peragendos Hymenæos ſit inhabilis. Sic recte Sophocles, qui ætate confecta à quodam interrogatus, vteretur ne rebus Venereis? Dii meliora, inquit, libenter vero iſtinc tanquam à domino agreſti & furioſo profugi.

Exiſtimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

Modis omnibus efficere ſtudeas, vt tui ciues optimam de te opinionem concipiant, tuæq; exiſtimationi ac nomini laudabile teſtimonium deferant, denique præclare de te ſentiant, atque honorifice loquantur. Nec obſeruare pudeat, qua perſuaſione populares tui erga te ſint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de ſe quiſq; ſentiat aut loquatur, non ſolum, vt Cicero ait, arrogantis eſt, ſed etiam diſſoluti. Sic Chriſtus ſciſcitatus legitur ab Apoſtolis, quam opinionem de illo conciperet promiſcua multitudo, quos rumores de ipſo ſpargerent, quid deniq; de Meſſia ipſi ſibi perſuaderēt, nō ambitionis aliquo aut gloriæ aucupio, ſed vt periculum faceret, an auditis tot ſalutaribus concionibus, conſperſiſq; tot miraculis, ſublimius ac magnificentius de illo, quā vulgus ſentirēt, ita hoc percontatus eſt, quo ab iis eliceret ſolidam profeſſionē fidei, atq; exploraret quantū profeciſſent in doctrina cœleſti, quæ nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallaciæ vel impoſturæ, vt calumniati ſunt Phariſæi: ſed prorſus ſalutaris eſt & ſyncera, ab ipſa veritate, ipſoque iam dudum exſpectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cum Petrus ſummi Patris afflatu omnium nomine exerte eſſet profeſſus, atq; indubitanter pronuntiaſſet Ieſum omnis ſalutis auctorem, illiusq; fiducia genus humanū redemtio-

Famæ habenda ratio.

Lib. 1. Offic.

Matth. 16.

Chriſtus aurā popularem non captauit.

Profeſſio fidei.

nem conſequi, Chriſtus Petri confeſſionem diuinitus illi inſpiratam collaudauit, eamq; immobili fundamento innixam confirmat inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusque dictis ac factis memineris decori, & quid maxime deceat: id enim honeſtatis ratio exigit: vnde ſcitum eſt prouerbium, Caput artis eſt decere quod facias, hoc eſt, quod naturæ ſit aptum, atque ingenio moribusque conueniens: *Dat v wel voeght ende betaemt.* Compendiaria atque expedita via eſt ad ſolidam gloriam, ſi te talem præſtes qualis haberi velis, quod obiter monet Horatius:

Decori habenda ratio.

Qua ratione affectanda gloria.

Lib. 1. epiſt. 17.

Tu recte viues ſi curas eſſe quod audis.

hoc eſt, quod diceris, & quod de te ciues ac populares teſtificantur, qui ſi te virum probum atque integrum exiſtimant: recte quidem, modo ne iis fucum facias, nec imponas honeſti ſpecie, vt perſonati quidam hiſtriones, qui primo intuitu ſpectatæ probitatis apparent, cum verſipelles ſint atque improbi:

Perſ. Satyr. 5.

--- Nam fronte politi
Aſtutum vapido ſeruant ſub pectore vulpem.

Memineris duas præcipuas eſſe virtutes, quibus adoleſcentes potiſſime ſolent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus ſi accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore ſuffuſus rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modeſtiæ accedere poteſt magis fauorabile aut gratioſum. Quiſquis autem hac indole, iis adoleſcentiæ ornamentis deſtitutus eſt, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus cenſeri ſolet, ſummaque improbitate atque impudentia inſignitus. Quocirca non prorſus aliena à vero hæc ſententia:

Silentii tutum præmium.

Ego illum periiſſe puto cui quidem periit pudor.

Pudor adoleſcentes commendat.

Commendat enim ſupra quam dici queat adoleſcentes pudor & verecundia adeo, vt non temere ad frugem

gem deueniant, aut aliquam de ſe virtutis aut probitatis ſpem polliceantur, in quibus nulla elucet aut ſe profert pudoris ſignificatio. Sic Diogenes cum adoleſcentem quendam pudore ſuffuſum conſpiceret atque erubeſcere: Confide, inquit, fili, huiuſmodi eſt virtutis, probitatis, modeſtiæ color. Similiter cum apud Terentium Mitio optimam ſpem de filio conciperet: Erubuit, inquit, ſalua res eſt. Eſt autem innocentiæ argumentum ac teſtificatio pudor & confeſſio, ſi quando deprehenſa eſt in iis, quæ non deſtinata malitia commiſit: Nequitiæ autem impudentia atq; obſtinatio, nec verentur iuuenes quidam confidentiſſimi viros etiam graues inconniuentibus fixiſque oculis obtueri, ac denegare factum; etiam ſi id palam ſit, nec inficiari queat. Vt autem ſine inuidia laudem inuenias & amicos pares, Aſſueſces, vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti:

Ingenuitatis argumentum.

Confidentia vitioſa.

Terent. Andr. Act. I. Scen. I.

Quibuſcum verſaris; atque vna te iis dedere
Eorum, modo honeſta ſint, obſequi ſtudiis,
Aduerſus nemini, nunquam te præponens vlli.

Eſt n. generoſæ mentis & modeſti animi argumētum plurimū facere, minimū de ſeipſo loqui, vt Iugurtha apud Salluſtiū factitauit, ſecus q̃ Thraſones ac iactabundi milites, qui ſe inſolenter efferunt, ſuaque facinora magnifica oſtentatione prædicant. Cum autem nulli non ſit odioſa ventoſa iactatio, nemo ſibi de ingenio, eruditione, opib' blādiatur, ſuaq; munera ambitioſe prædicet, ſed ita actiones ſuas moderetur, vt ſubmiſſe ac modeſte de ſe ſentiat ac loquatur; ne vt Paulus ait alios deſpicere ac faſtidire videatur. Commonefacit idipſum præter alia his verſibus Horatius:

Iactantia odioſa.

Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vnquam,
Commiſſumq; teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabilis ſtudia aut aliena reprendes.

Nunquam in animum induxeris, vt alienæ calamitati inſultes, ne inimici quidem, ſed condoleſcas potius

Calamitoſis nō inſultandum.

eiuſq; ſortem commiſeratione dignam deputes. Illæ enim ſunt vices rerũ humanarum, vt multi ex ſumma falicitate atq. ampliſſima rerum poſſeſſione ad inopiam ac miſerandos caſus deuoluantur, funeſtumq; ac luctuoſum exitum nonnunquã ſortiantur. Rurſus alii ex infimo loco ac miſeranda ſeruitute ad opes, ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur.

Eccleſ.10. Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hanc enim amuſſim exigi vult omnes noſtras actiones ac ſtudia

Matth.7. Christus, cum inquit: Omnia quæcunq; volueritis vt faciant vobis homines, ſic & vos illis facite: hoc eſt, præſtate cuiq; honorem, decus, ſubſidium, ceteraque humanitatis officia; quæ quiſque ſibi exhiberi velit.

Præcipitantia linguæ improbanda. Ne ſis in proferendo ſermone præceps, temerarius, inconſideratus, denique efficito ne lingua mentem præcurrat, aut effutias per iugulum redituras voces, quæ aliquando recoquendæ ſunt. Sunt enim multi quibus cũ verſamur lubricæ fidei, ac ſilẽtii minus tenaces, qui non ſolum, q̃ incautius cuiq̃ exciderunt, eliminant, ſed obtrectatione ac calumniis exiſtimationi ac famę proximi officiunt labemq; adſpergunt. Quocirca Horat. ſalubri conſilio quemque inſtruit:

Epiſt:17.

Protinus vt moneam, ſi quid monitoris eges tu,
Quid de quoque viro, & cui dicas, ſæpe videto.
Percontatorem fugito; nam garrulus idem eſt:
Nec retinent patulæ commiſſa fideliter aures.
Et ſemel emiſſum vocat irreuocabile verbum.

Futilitas damnoſa. Quibus verſibus quemq; commonefacit vt conſiderate ac parce de aliis loquatur, nec quidquam temere effutiat, quod illi aliquando fraudi eſſe poſſet, atque aliquid detrimenti adferat. deniq; Coricæos atq; exploratores obſeruandos, qui omnib⁹ ſe ſodalitiis

Verſpiers. ingerunt, ac ſubodorantur, quod ad Cenſores ac Criticos deferant, ita vt nemini tutũ ſit de vlla re mutire, nec liceat in tanta temporũ infelicitate palam & exerte profiteri quæ mens dictat, ſuadet ratio, etiamſi

verita-

veritati ac ſyncerae religioni ſint conſentanea, idque metu delatorum, quibus etiam praemia atq. honores decernuntur, quo magis oculatos auritoſque ſe praebeant in explorandi negotio infami cum primis ac deteſtando, vt quos etiã exoſos habent, qui illorum vtuntur miniſterio. Placet n. nonnullis proditio ac delatio: ſed iis eius rei artifices inuiſi ſunt, licet officium ꝙ praeſtant, pro tẽpore ſit gratum, nam illos vt lubricae fidei ſuſpectos habent. Teſtatum fecit id Auguſtus Caeſar, apud quem cum inſolentius ſua merita iactaret Rhymirales Thracum rex: Proditionem, inquit, amo, proditorem deteſtor. Sic, vt Iulius Capitolin⁹ refert ab imperatore Antonino Pio quadruplatores exſtincti ſunt, hoc eſt, id genus hominum, quod ex accuſatione quartam bonorum partem cõſequi ſolet, Belgae huiuſmodi conditionis homines *Aenbrengers* vocant, qui eo magis inuiſi ſunt ſummis pariter atq. infimis, quod in dictis factiſq; omnia exaſperent, & quam pro rei veritate, faciant atrociora. Quocirca Marcus philoſophus Imperator calumniis quadruplatorum interceſſit, appoſita falſis delatoribus infamiae nota. Saturio paraſitus apud Plautum infame ducit ac deteſtabile quadruplaturã exercere, mauult paraſitando paſcere ventrem ex maiorum ſuorum inſtituto, q̃ quadruplatorem agere, atq. huiuſmodi ratione diteſcere, bonisque aliorum ac vitae inhiare. Quanq̃ id genus officiorũ non magnã laudẽ mereatur apud cordatos, qui nõ patiuntur ſibi à paraſitis atq; aſſentatoribus auriculas aſſui, illorumq; blandimentis ac lenociniis mentem eripi.

Coricæi, vulgo Verſpiers *obſeruandi.*

Quadruplatores omnibus odioſi.

Auguſti dictũ de proditione.

Marcus Imperator.

Capitolinus.

In Proſa.

Paraſitus delatore minus noxius.

Laudabilis diſſidiorum pacificatio.

CAP. XXXI.

SI quid ſimultatis ac contentionis inter vllos ciues aut conſodales inciderit, probi viri officiũ eſt pro virili illud ſopire, offenſiones diluere, diſſidia, ne acerbius incrudeſcant, cõponere, dirimere lites & cõ-

Contentiones ſopiendæ.

troueſias. ſedare diſcordias, ſarcire concordiam, pacem inter contentioſos ac diſſidentes conciliare, fidumque ac ſedulum pacificatorem ſe hominum altercationibus offerre. Quod humanitatis officium non minima beatitudinis parte collocat Seruator, qui huius rei ſtudioſos filiorum Dei elogio condecorat. Ab hac & pleriſque aliis virtutibus, quibus caritas, hoc eſt ſtudium de omnibus bene merendi ornatur alieniſſimi ſunt turbulenti quidam ac tumultuoſi homines, quibus cum odioſa ſit atque inimica omnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia perturbant, rebuſq; exhulceratis non medentur, nec fomenta adhibent ſed exaſperant, atque vt habet prouerbium: Oleum flammæ adiiciunt, etiam cum reges ac principes imitari contingit, quorum animus natura generoſus ac verox magis magiſque illorum maleſanis conciliis accenditur atque inflammatur: quo hominum genere nihil deteſtabilius aut exſecrandum magis, præſertim vbi religionis negotium agitur, à quo decet omnes vitioſos affectus eſſe remotiſſimos: ne aſperitate ac ſæuitia alienari potius hominum animos à ſtudio pietatis, quam lenitate allici contingat. Siue enim veterem conſuetudinem ſtabilire viſum ſit, ſiue ſublatis erroribus qui ſenſim irrepſerunt, aliquid innouare, ac religionem ad fontem reuocare, omnia iudicio ac ſano conſilio perfici debent, adhibita ratione, ordine, ac modo, ne quid tumultus exoriatur, vt ſuperiore anno in Belgica euenit, in qua diſtractis in diuerſas partes ciuium animis, Religio vi & armis propagari cœpta eſt, quæ res funeſtum exitum eſt conſecuta. Delatore non minus damnoſus obtrectator virulentus, qui probris, conuiciis, calumniis, contumeliis immerenti perniciem adfert, ac lingua venenata conficit. ꝙ genus hominũ his verſibus & notat, & vitandum Horatius præcipit:

Matth. 5. *Pacificator laudem meretur.*

Regum animus irritabilis.

Obtrectatio fugienda.

---- Abſentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, ſolutos

Lib. Serm. 1. Satyr. 4.

Qui

Qui captat riſus hominum, famamq́; dicacis,
Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit, hic niger eſt; hunc tu Romane caueto.

His affinis eſt illa Salomonis admonitio: Remoue à te os prauum & labia detrahentia procul ſint à te. Et paulo inferius: Cum detrectatoribus ne commiſceatis, quoniã repente conſurget perditio eorum. Fuiſſe autẽ ſpectatiſſimis viris inuiſam ac deteſtatã obtrectandi rabiem, ſacri ſcriptores paſſim teſtantur, ipſiq; Auguſt. adeo odioſã, vt Carmẽ hoc in cœnaculo affixum obtrectatoribus obiiceret, eoq; iis os obturaret: *Prouerb. 4.* *Prouerb. 24.* *Eccleſ. 10.* *Exod. 22.* *Pſal. 70. 100.* *Ezech. 22.* *Iacob. 4.* *Rom. 1.*

Quiſquis amat dictu abſentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenis cyathis lepidos fatigare ſodales,
Hanc menſam vetitam nouerit eſſe ſibi.

Carmen Auguſtino vſurpatum.

Hac enim ratione illos ablegauit à ſuo conuictu ac contubernio, qui aut ingluuie, aut maledicendi ſtudio delectantur, vel etiam impudicos obſcœnosque ſermones menſæ inferunt.

Nemo inſoleſcat rebus proſperis, ne deiiciatur aduerſis, ſed Dei ſe prouidentia fulciat.

CAP. XXXII.

CVm in humana vita nihil ſit ſtabile ac diuturnũ, nec omnia ſemper vno tenore, ac continuata perpetuaq. ſerie decurrant, ſed viciſſitudine quadam nũc felicia blandiantur, nunc mutatis rebus premant aduerſa: ea conſtantia atq; æquabilitate ſtabilienda mens eſt vt non inſoleſcas rebus proſperis, nec deiiciaris aut ſuccumbas aduerſis, ſed quocunq; res humanæ ſe inclinant (vt leui aliquando momento aſſolet) ſemper Dei verbo, eiuſque prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mundum hunc adminiſtrari conſtat, eiuſq; voluntate omnia perfici, ad quam omnis euentus ſucceſſuſq. ꝓſperi & aduerſi referri debent, non ad fortunæ inconſtantiam ac temeritatem: Abſit enim, vt q Dei ſcientia ac cognitione ſunt imbuti,

Stabilitas laudata.

Prouidentia Dei fulcienda mens.

Fortunæ vocabulum Chriſtianis exploſum.

aliquid caſu aut fortuito fieri pſuadeant, quum præcipua rerum omnium cauſſa in Deum ſit referenda.

Vitanda curioſitas. CAP. XXIII.

Obſeruatio alienæ rei improbatur.
1. Cor. 5.

ALienarum rerum ne ſis curioſus obſeruator: ſed in hoc ſedulo incumbas, vt tuam vitam corrigas potius, quam inſecteris aut obſerues alienam. Paulus quoq; Apoſtolus ſedulo cuique inculcat ne foris intentos habeat oculos, ſed ſe occulatum ac vigilantem præbeat in rebus domeſticis, ac attẽte obſeruet, ne quid committatur, quod ab exteris merito poſſit improbari. Alienas autem res ac negotia, quæ ad nos non attinent, non vult magnopere cuiquam curæ eſſe, aut anxie obſeruari, etiam ſi quid erroris commiſſum ſit. Sunt n. nonnulli à profeſſione Chriſtiana adeo alieni, vt ſana conſilia reſpuant, illoſq; habeant exoſos, quorum opera ad ſaniorem mentem reuocentur: vt morbidi ac ficoſi quidam, qui ſalutarem fidumq; medicum deſpiciunt, ac malunt in vitioſis humoribus ſordeſcere, quam medelam ſalutiferam admittere. Quocirca quum non ſemper conſultum ſit omnibus ſe negotiis immiſcere, nec expediat in alienis rebus eſſe curioſum, Belgæ ſententiam hanc prouerbialem Ardelionibus obiiciunt, *Luttel onder VVins maeckt veel vreedts*, hoc eſt, Plurimum ſibi parat tranquillitatis qui aliis negotiis ſe non ingerit. Hinc Paulus Theſſalonicenſes ad proprias occupationes & negotia reuocat, nec patitur illos in alienis rebus eſſe curioſos. Mirum autem eſt, quam ſint perſpicaces plerique in exterorum negotiis, quam oculati in excutiendis obſeruandiſque rebus alienis, quum ſua negligant, totaq. mente ac cogitatione foris peregrinentur, quum domi vt Lamiæ cæcutiant, ac ſint talpa magis cæci:

Simile à Medicis.

Alienis negotiis non te immiſceas.

1. Theſſ. 4.
Foris oculati, domi cæci.

Perſ. Satyr. 4.

Sic nemo in ſeſe tentat deſcendere, nemo;
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo.

Quales

Quales præter Perſium etiam Horatius perſtringit: *Serm.1. Sat.3.*

Quum tua prauideas oculis malis lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius?
---- Denique teipſum
Concute num tibi quid vitiorum inſeuerit olim
Natura, aut etiam conſuetudo mala: namque
Neglectu vrenda Filix innaſcitur agris.

Cæcus amor ſui deteſtãdus.

Quum autem hoc philautiæ vitium magnum humanæ menti cæcitatem adferat, eamq; nebulam animo offundat, vt multis vitiis ſuis blandiantur: Christus acerbe in illos inuehitur, qui in aliorũ vitam ac mores potius, quam in ſuis defigant oculos, & qui feſtucam, hoc eſt, minutiſſima nulliusque momenti errata curioſius obſeruant, eaq; exagitant in immenſum, quum trabem, hoc eſt, craſſiſſima vitia ſua nec obſeruent, nec excutiant.

Matth.7. Luc.6.

Prouerbium explicatum de feſtuca ac trabe in oculis.

In veſtitu moderatio. CAP. XXXIV.

VT autem in apparatu conuiuii ſpectanda frugalitas ac victus temperantia: ita quoque in veſtitu ac cultu corporis eadem habenda moderatio, ſic vt nihil ad luxum vanamque oſtentationem, ſed omnia ad naturæ neceſſitatem, vſumque vitæ ac commoditatem referantur; quibus ſi accedat decor & ornatus non prorſus exquiſitus, omnia tolerari poſſe video. Quum autem ſexus fœmineus præ cæteris expoliri comique geſtiat, ac decentius ornari, quo venuſtatem formæque gratiam ſibi conciliet. Petrus Apoſtolus matronas commonefacit, ne immodicos ſumtus impendat mundo muliebri: ne criſpis intortiſque crinibus, non auro, gemmis, torquibus, armillis ſe oculis ſpectantium exponant, ſed habitu modeſto, cultuque ſobrio ac minus operoſo maritis ſuis gratificentur, illorumque fauorem ac beneuolentiam captent, vt veteres illæ Heroinæ Rachel, Sara, Rebecca, Suſanna factitabant. Multos autem

Vſus rerum ſpectandus.

Fœmina cultus auidae

1.Pet.3.

Geneſ.16.

noui & noſtra & auorum memoria, qui ſumtuoſo veſtitu eoq. ſubinde adſcitis exoticis quibuſdam formis renouato, deniq; operoſo ferculorum apparatu ad mendicitatem atq; inopiam redacti ſunt, irriſi etiam ab illis, qui ipſis ad profundendum patrimoniũ fuerunt adiumento, & qui dolis, technis, fraude, fallaciis, captionibus ab iis aliquid corraſerant, adeo vt ne teruncium quidem impẽderent ſubleuandis miſeris, quos ad xenodochium redegerant, & extremã rerum penuriam. Ceterum cum tot paſſim conſpiciantur prodigi ac decoctores, rerumq; ſuarum ꝓfuſi, atq; alieni appetentes: nulli mirum videri debet tam multos paſſim obuios obæratos, atq: ære alieno oppreſſos non ſolum plebeios ac populares, ſed proceres etiam aulicos & heroes geſtamine Regio inſignitos, qui defraudatis nonnunquam pupillis ac viduis, à quibus pecunia corraſa eſt, nulli quidquam numerant ne viui quidem, nedum mortui, cum plus quam animam habeant oppignoratam ac creditoribus obnoxiã ita, vt mox ab exſtincto corpore omnia eorum bona præconis voci ſubiiciantur: ac creditores de præferentia decertent.

Profuſio vitanda.

Æs alienum conflatum.

Nemo ſortem ſibi deſignatam deſpiciat.

CAP. XXXV.

Sua cuique ſors placeat.

EA ſorte ac conditione, quæ tibi in hac vitæ ſtatione atq; orbis huius theatro obtigit, contentus eſto, eamque pro tempore moderate feras ac toleranter, quamcunque etiam perſonam ſuſtineas, quo loco, quoue ordine ac ſtatu conſiſtas. Exigit tale quiddam à Corinthiis Paulus inducto in concionem ingenui ac ſerui circumciſi ac præputiati, nupti innuptiq. exemplo, ac ſingulos hortatur, vt æquo animo ſortem ſuam perferant, nec ob vllam vitæ conditionem à ſuſcepta ſemel religione Chriſtiana deficiant. Eſſe enim, vt apud Timotheum profert, vberem magnumq;

1. Cor. 7.

Quiſq; in ſua vocatione conſiſtat.

1. Tim. 6.

gumque quæſtum pietatem cum animo ſua ſorte contento. Sunt autem nonnulli, quos cum conditionis ſuæ pœniteat ac ſtatus in quo verſantur ſit perτæſum; illum immutari exoptant, atq; in alium magis idoneum transferri, quod ſi ex animi ſententia aut pro voluntate obtineri nequeat, aut non prorſus expediat, non eſt quod ſe macerent, aut mœrore contabeſcant, ſed omnia placide ferant ac ſedate, nec Deo rerum omnium moderatori repugnent aut obloquantur, qui ſingulari ſua prouidētia mundum hunc adminiſtrat, rebuſque humanis optime conſulit, non ſolum, vt Cicero ait, vniuerſis ſed ſingulis. Quod etiam Dauid multis locis inculcat: tum præcipue, cum inquit, qui fingit ſigillatim corda hominum, qui intelligit omnia opera eorum. Quocirca hoc perſuaſum eſſe cuique decet, Deum rerum omnium eſſe moderatorem, ac nihil non geri eius arbitrio, nutu, voluntate; denique obſeruare, qualis quiſque ſit, quid agat, quid committat, qua mente, quo affectu ac pietate religionem colat, quid cuique expediat, aut ſit ſalutare. Quamobrem ſi quando non omnia votis noſtris reſpondent, atque optata nos fruſtrantur, quiſque tamen in ſua vocatione, quam illi aſſignauit Deus, ſubſiſtat, donec fauor & benignitas ſummi Patris aliud de rebus illius ſtatuat. Ipſe enim pro voluntatis ſuæ imperio vices rerum humanarum mutat atque ordinem inuertit. Ipſe erigit à ſordibus abiectos, illoſque illuſtrat dignitate, honore, potentia. Ipſe arrogantes atque elatos faſtuque turgidos deiicit, atque è felicitatis ſolio deturbat. Ipſe mulieres ſteriles & effœtas, fæcundas efficit ac numeroſa prole geſtientes. Quocirca quiſque placide ſuam ſortem perferat melioris aſſequendæ ſpe ac fiducia, totuſq; Deo innitatur, atq. in illo conquieſcat cui potiſſimum rerum humanarum cura incumbit. Quo ſpectat illud Eſaiæ c. 38.

Inconſtantia improbatur.

Deus rerum moderator.

Pſal. 32.

4. *Reg.* 28.
Eſai. 38.
Ioſu. 10.
Pſal. 110.
Pſal. 112.

Eſaiæ locus explicatus. Hæc dicit Dominus Deus ſanctus Iſraël: In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra *ſtviſcht ende vermacht*. Quibus verbis turbulentis & inquietis animis diffidentiam excutit, atque hortatur, vt ipſi tacite ac ſecure exſpectent Dei opem ac ſubſidium: futurum enim vt ſuo tempore conſequantur quod optant, modo ne diffidant illius promiſſis: tametſi autem aliquando ſerus auxiliator, non fruſtratur tamen anhelantes auida ſua ſpe atque exſpectatione. *Serm. I. Sat. I.* Quum autem Horatius rerum humanarum obſeruator curioſus perſpexiſſet homines in ratione atque inſtituto vitæ quod ſemel eſſent amplexi, tam inconſtanter ac turbide iactari, nec vllam illorum animis ineſſe firmitatem & conſtantiam, ſic vt ſuam quiſque conditionem faſtidiat, ac eum alterius immutare exoptet, mercator, miles, agricola, iuriſperitus. Sic enim ſciſcitatur,

Satyr. I.

Quî fit Mæcenas, vt nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes?

Quod poſtmodum eleganti prouerbio proſequitur ab armentis deſumta Metaphora,

Lib. I. Epiſt. 14

Optat epiphia bos piger, optat arare caballus.

Noſtri noſmet pœnitet. Quo notat humanis ingeniis inſitum, vt propriæ ſortis pœniteat, eamque cum aliena mutatam cupiat, & inexperta expertis ducat potiora, huius inconſtantiæ ac leuitatis, qua mens fluctuat, rationem alio modo ſubiicit ex oblectatione ruris atque vrbis exorta altercatione. Alter enim res vrbanas populiq; frequentiam ac ſtrepitum laudabat, alter ſolitudinem ac res ruſticas, ſyluarumq; amœnitates duxit potiores. Sic enim inter ſe diſceptant,

Epiſt. 14. Animi inconſtantia.

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum,
Cui placet alterius, ſua nimirum eſt odio ſors.
Stultus vterque locum immeritum cauſſatur inique
In culpa eſt animus, qui ſe non effugit vnquam.

Recte mea quidem ſententia Poëta animum accuſat,

atque

atque omnem culpam in illius temeritatem atq. inconſtantiam reiicit. Quum enim animus humanis affectibus, non ratione ducatur, ac non ſecus, quã nauis æſtu marinisq; fluctibus, agitetur omni momento in diuerſa rapitur ac varias cogitationes concipit, quo fit, vt quodcunque vitæ aut inſtituti genus amplectatur, non ſtabiliter in eo perſeueret. ſed identidem aliud quoddam meditetur: quod futurũ ſperat commodius, cum ſtatus aut conditionis mutatio affectus non excutiat, aut curas eximat, vt quas non rebus, ſed animis hominum ineſſe conſtet. Siue enim ſolitudo in frequentiam cuiq; permutetur, aut paupertas in opulentiam rerumque omnium copiam transferatur, nihilo futurus eſt animus pacatior, ꝙ turbidos animi motus rationi minus obſequentes non exuat. Simile autem quiddam huiuſmodi hominibus euenit (vt Plutarchus & Baſilius teſtantur) quod iis, qui Oceano vaſtoque mari ſe committunt, vt in optatum aliquem portum ꝓuehantur. Illi enim non minus in magna, quam parua naui nauſea, vertigine, vomitu affliguntur ſic, vt nec in hac aut illa iis remittatur vomendi deſiderium: quoniam bilis & pituitæ in corpore redundantia vtrobiq; illos comitatur. Sic in mutando vitæ inſtituto nemo conſequitur animi tranquillitatem, niſi prorſus affectus excutiat, ac ratione omnes ſuas actiones moderetur. Vnde appoſite Seneca: Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe cõſiſtere ac ſecum morari, quocirca gaudeo, inquit, Lucilli, te non diſcurrere aut diuagari. Nuſquam enim eſt, qui vbique eſt. Quamobrem nihil prodeſt mare traiicere, aut vrbes mutare, aut modo hanc, modo illam ſtationem conſectari. Si vis iſta quib. vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius, h.e. mentem compone, affectus vitioſos excute, ratione, conſilio, prudentia omnes actiones tuas ac ſtudia moderare. Etenim, vt is ait,

Simile ab æſtu maris.

De tranquillitate animi.

De vita ſolitaria.

Simile ab eis qui in mari iactantur.

Ad Lucilium Epiſt. I.

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

Quid mentem ſtabiliat. Ceterum aduerſus tumultuoſos affectus, qui animā in varias diuerſasq; partes diſtrahunt, ita vt leui momento à ſuſcepto conſilio reſiliat, verbo Dei eiuſque ſalutari doctrina depugnandum eſt. Hæc enim vagum ac palabundum animum ſtabilem præſtat, ſuaq; ſorte ac conditione contentum, ſic vt eam nec deſerat, nec faſtidiat, aut alteri ambitioſe nimisq; auide inhiet.

Improborum conſuetudinem ac familiaritatem vitandam.

CAP. XXXVI.

IMproborum commercia vt peſtem fugito. Sumuntur enim, vt teſtatur Seneca, à conuerſatione mores, atque vt contagiones in corpus, ita vitia verbis in animum tranſiliunt, mentemq. contaminant. *Lib. 3. de Ira.* Sic vt non tam valetudini proſit aura ſalubrior, quam animis parum firmis in bonorum contubernio verſari. *Probis quisque aſſueſcat.* Documento ſunt immanes ac feroces belluæ, q̃ conſuetudine conuictuq; hominum manſueſcunt ac cicurantur. Quemadmodum & probitatis conditio, vt ſuos ſectatores virtute imbuat, integriſque moribus exornet: ita quoq. improbitati ac nequitiæ inſitum, vt ſuos cultores deprauet ac vitiis contaminet. Quocirca Paulus Apoſtolus, ne quem abduci contingat à veritate, à ſalutis ſpe, à fiducia conſequendæ immortalitatis, à morum integritate, ſtudioſe commonefacit pietatis cultores, ne eam opinionem mente cõcipiant, vt ſibi perſuadeant, nihil ſupereſſe hominis à morte, ſed quicquid eſt huius opificii, prorſus vt muta corpora interire, quod impii atq; à Deo alieni ſedulo imprudentibus inculcant, ac pernitioſo dogmate montes dubias à ſalutari doctrina à re certa ac minime ambigua auertunt. *2. Cor. 15.* *Improbi vitandi.* Quamobrem modis omnibus abducit Chriſtianos Apoſtolus ab illorum conuerſatione, qui parum cautos ſubdola doctrina in errorem pertrahunt: ſic enim Menandri Senariolo exhortationem ſuam illuſtrat:

Corrumpunt bonos mores colloquia praua. Lau-

Linguam cohibendam non ſolum ab obſcœnis verbis, ſed etiam odioſis.

CAP. XXXVII.

QVum autem à Chriſto culpari audiamus verba otioſa, hoc eſt, infrugifera, ſupernacanea, friuola, futilia, quæq; nulla vel audientis vel proferentis vtilitate proferuntur, ſic vt de iis in die iudicii rationem ſit exacturus: quanto magis, vt Paulus ait, deteſtandi ſermones ſpurci & ſcurriles, obſcœna feſtiuitas, facetiæ illiberales, vrbanitas indecora, quæ morum integritati impenſe officiunt? deniq. ſcommata dentata, ſermones mordaces, quæ cũ acrem ſui memoriam in animo relinquant, atq. aculeum, vt auolantes veſpæ, infigant, odiorũ ac ſimultatum fomenta miniſtrant, ſic vt res aliquando reciproca dicacitate ac figuratis obliquiſq. dicteriis vltro citroq. retortis, in cruentum certamen deueniat, atque inſtigantibus nonnullis, acerba odia, iraſq. implacabiles ſuſcitet, quæ intimo animo conceptæ ac cordi tenacius impreſſæ, tum maxime recrudeſcunt, cum obliteratæ atq. expunctæ videbantur penituſque obliuioni datæ. Diſplicent autẽ ſupra quã dici queat Paulo Apoſtolo diſſidia ac maledicendi rixandiq. rabies, ac ſtudioſe commonefacit Galatas, vt ab iis vitioſis ac teterrimis affectibus abſtineant, nec patiantur inter ſe incrudeſcere morſus dentatos ac virulentos, nec vlla conuicia aut obtrectandi libidinem, nec tum alter alterũ arrodit, mordet, exagitat, alius aliũ belluarum ritu conſumat ac dilaniet. Idipſum agit apud Corinthios, quos amanter per nomen Dei Ieſu Chriſti ad mutuam concordiam inuitat, illoſq. hortatur, ne odiis ac ſimultatibus inter ſe diſſideant, ſed conſentiant, ſintq. eadem mente eadẽ ſententia. Sumit hoc exemplum Paulus à Chriſto, qui tot modis ſuis dilectionem ac caritatem mutuam inculcat, quæ vna eſt vinculum perfectionis, ac vna multarum legum.

Matth. 12.
Otioſa verba quæ.
Epheſ. 5.
Sermo ſcurrilis vitandus.
Dentati morſus vitandi.
Cap. 5.
1. Cor. 1.
Simultates vitandæ.
Ioan. 15.
Coloſſ. 3.
Epheſ. 4.

Præcepta ſalubria non minus animo quam corpori idonea.

CAP. XXIX.

TRia feruntur vulgo ſaluberrima, quæ quemque obſeruare par eſt: Veſci citra ſaturitatem, Non refugere laborem, Naturæ ſemen conſeruare. Quibus oppoſui totidē inſaluberrima, quæ præter morbos, præmaturam ſenectam accelerant morteq; properata homines conficiunt. Crapula diſtendi, Ignauia torpeſcere, Immodica Venere eneruari. Cum enim frugalitas, profligata ingluuie, ſalubre corpus conſtituat, exercitatio, excuſſo otio atq; ignauia, idipſum agile reddit & expeditum, tum ſi ab equine genere documenta ſumere liceat,

Rebus natura modus adhibendus.

Nulla magis animi vires induſtria firmat,
Quam Venerem & cæci ſtimulos auertere Amoris.

Virgil. lib. 3. Georg.

Siquidem intemperans ac libidinoſa adoleſcentia effœtum corpus ſenectuti tradit. Quocirca cum in adoleſcentia, tum maxime in ſenectute moderandū cupiditatibus, ac luxuriæ præcludendi aditus, quæ vt iuuentuti turpis; ita, Cicerone teſte, ſenectuti fœdiſſima ac maxime indecora. Vt enim in bello ac caſtris opus eſt viribus, opus agilitate, opus robore tolerandis ferendiſque laboribus: ita in amore ac præſtanda Venere vires exiguntur ad ſubeundos nocturnos labores, ad deuoranda matrimonii tædia: ad perferendos vxoris procacis atque imperioſæ mores. Quamobrem nec ſenibus bellum, nec amor cōuenit, quod vtraque res multas circumferat difficultates, moleſtias, incommoda, ad quæ ſeneſcens ætas impar eſt, atque iis perferendis inidonea. Expreſſit id eleganti carmine Ouidius.

Senectus, Amor & Venus indecora.

Militat omnis amans, & habet ſua caſtra Cupido:
Attice, crede mihi, militat omnis amans.
Qui bello eſt habilis, Veneri quoq; conuenit ætas.
Turpe ſenex miles, turpe ſenilis amor.
Militiæ ſpecies amor eſt, diſcedite ſegnes.
Non ſunt hæc timidis ſigna tuenda viris.

Lib. 1. Amor. Eleg. 9.

Nox & hyems, longaq; via ſæuiq; labores
Mollibus in caſtris & dolor omnis adeſt.

Quis autem non perſpicit quam ſit indecorum exoletum rugoſumque ſenem iuuenili more oſcula figere, atque in amplexus proruere? cum ad peragendos Hymenæos ſit inhabilis. Sic recte Sophocles, qui ætate confecta à quodam interrogatus, vteretur ne rebus Venereis? Dii meliora, inquit, libenter vero iſtinc tanquam à domino agreſti & furioſo profugi.

Exiſtimationis ac famæ habenda ratio.

CAP. XXX.

MOdis omnibus efficere ſtudeas, vt tui ciues optimam de te opinionem concipiant, tuæq; exiſtimationi ac nomini laudabile teſtimonium deferant, denique præclare de te ſentiant, atque honorifice loquantur. Nec obſeruare pudeat, qua perſuaſione populares tui erga te ſint imbuti, quo animo affecti. Negligere enim quid de ſe quiſq; ſentiat aut loquatur, non ſolum, vt Cicero ait, arrogantis eſt, ſed etiam diſſoluti. Sic Chriſtus ſciſcitatus legitur ab Apoſtolis, quam opinionem de illo conciperet promiſcua multitudo, quos rumores de ipſo ſpargerent, quid deniq; de Meſſia ipſi ſibi perſuaderēt, nō ambitionis aliquo aut glorię aucupio, ſed vt periculum faceret, an auditis tot ſalutaribus concionibus, conſperſiſq; tot miraculis, ſublimius ac magnificentius de illo, quā vulgus ſentirēt, ita hoc percontatus eſt, quo ab iis eliceret ſolidam profeſſionē fidei, atq; exploraret quantū profeciſſent in doctrina cœleſti, quæ nihil habet fuci aut vanitatis, nihil fallaciæ vel impoſturæ, vt calumniati ſunt Phariſæi: ſed prorſus ſalutaris eſt & ſyncera, ab ipſa veritate, ipſoque iam dudum exſpectato Seruatore Dei filio prolata. Quod cum Petrus ſummi Patris afflatu omnium nomine exerte eſſet profeſſus, atq; indubitanter pronuntiaſſet Ieſum omnis ſalutis auctorem, illiusq; fiducia genus humanū redemtio-

Famæ habenda ratio.

Lib. 1. Offic.
Maeth. 16.

Chriſtus aurā popularem non captauit.

Profeſſio fidei.

nem conſequi, Chriſtus Petri confeſſionem diuinitus illi inſpiratam collaudauit, eamq; immobili fundamento innixam confirmat inuictam fore & inexpugnabilem. In quauis actione, omnibusque dictis ac factis memineris decori, & quid maxime deceat: id enim honeſtatis ratio exigit: vnde ſcitum eſt prouerbium, Caput artis eſt decere quod facias, hoc eſt, quod naturæ ſit aptum, atque ingenio moribusque conueniens: *Dat u wel voeght ende betaemt.* Compendiaria atque expedita via eſt ad ſolidam gloriam, ſi te talem præſtes qualis haberi velis, quod obiter monet Horatius:

Decori habenda ratio.

Qua ratione affectanda gloria.

Lib. 1. epiſt. 17.

Tu recte viues ſi curas eſſe quod audis.

hoc eſt, quod diceris, & quod de te ciues ac populares teſtificantur, qui ſi te virum probum atque integrum exiſtimant: recte quidem, modo ne iis fucum facias, nec imponas honeſti ſpecie, vt perſonati quidam hiſtriones, qui primo intuitu ſpectatæ probitatis apparent, cum verſipelles ſint atque improbi:

Perſ. Satyr. 5.

--- Nam fronte politi
Aſtutum vapido ſeruant ſub pectore vulpem.

Silentii tutum premium.

Memineris duas præcipuas eſſe virtutes, quibus adoleſcentes potiſſime ſolent commendari, Fidem & Taciturnitatem: quibus ſi accedat Pudor amabilis pubertatis color, quem candore ſuffuſus rubor velut ornatus quidam commendat: nihil ad decus ingenuitatis ac modeſtiæ accedere poteſt magis fauorabile aut gratioſum. Quiſquis autem hac indole, iis adoleſcentiæ ornamentis deſtitutus eſt, aut horum iacturam fecerit, perditus & profligatus cenſeri ſolet, ſummaque improbitate atque impudentia inſignitus. Quocirca non prorſus aliena à vero hæc ſententia:

Ego illum periiſſe puto cui quidem periit pudor.

Pudor adoleſcentes commendat.

Commendat enim ſupra quam dici queat adoleſcentes pudor & verecundia adeo, vt non temere ad frugem

gem deueniant, aut aliquam de ſe virtutis aut probitatis ſpem polliceantur, in quibus nulla elucet aut ſe profert pudoris ſignificatio. Sic Diogenes cum adoleſcentem quendam pudore ſuffuſum conſpiceret atque erubeſcere: Confide, inquit, fili, huiuſmodi eſt virtutis, probitatis, modeſtiæ color. Similiter cum apud Terentium Mitio optimam ſpem de filio conciperet: Erubuit, inquit, ſaluà res eſt. Eſt autem innocentiæ argumentum ac teſtificatio pudor & confeſſio, ſi quando deprehenſa eſt in iis, quæ non deſtinata malitia commiſit: Nequitiæ autem impudentia atq; obſtinatio, nec verentur iuuenes quidam confidentiſſimi viros etiam graues inconniuentibus fixiſque oculis obtueri, ac denegare factum; etiam ſi id palam ſit, nec inficiari queat. Vt autem ſine inuidia laudem inuenias & amicos pares, Aſſueſces, vt Comicus ait, omnes perferre ac perpeti:

Ingenuitatis argumentum.

Confidentia vitioſa.

Terent. Andr. Act. 1. Scen. 1.

Quibuſcum verſaris, atque vna te his dedere
Eorum, modo honeſta ſint, obſequi ſtudiis,
Aduerſus nemini, nunquam te præponens vlli.

Eſt n. generoſæ mentis & modeſti animi argumētum plurimū facere, minimū de ſeipſo loqui, vt Iugurtha apud Salluſtiū factitauit, ſecus q̃ Thraſones ac iactabundi milites, qui ſe inſolenter efferunt, ſuaque facinora magnifica oſtentatione prædicant. Cum autem nulli non ſit odioſa ventoſa iactatio, nemo ſibi de ingenio, eruditione, opib' blādiatur, ſuaq; munera ambitioſe prædicet, ſed ita actiones ſuas moderetur, vt ſubmiſſe ac modeſte de ſe ſentiat ac loquatur; ne vt Paulus ait alios deſpicere ac faſtidire videatur. Commonefacit idipſum præter alia his verſibus Horatius:

Iactantia odioſa.

Arcanum neque tu ſcrutaberis vllius vnquam,
Commiſſumq; teges & vino tortus & ira,
Nec tua laudabilis ſtudia aut aliena reprendes.

Nunquam in animum induxeris, vt alienæ calamitati inſultes, ne inimici quidem, ſed condoleſcas potius

Calamitoſis nō̄ inſultandum.

eiuſq; ſortem commiſeratione dignam deputes. Illæ enim ſunt vices rerũ humanarum, vt multi ex ſumma fælicitate atq. ampliſſima rerum poſſeſſione ad inopiam ac miſerandos caſus deuoluantur, funeſtumq; ac luctuoſum exitum nonnunquã ſortiantur. Rurſus alii ex infimo loco ac miſeranda ſeruitute ad opes, ad honores, ad dignitates & imperia prouehuntur.

Eccleſ:10. Quod tibi fieri nolis, alteri ne feceris. Ad hanc enim amuſſim exigi vult omnes noſtras actiones ac ſtudia

Matth.7. Chriſtus, cum inquit: Omnia quæcunq; volueritis vt faciant vobis homines, ſic & vos illis facite: hoc eſt, præſtate cuiq; honorem, decus, ſubſidium, ceteraque humanitatis officia, quæ quiſque ſibi exhiberi velit.

Præcipitantia linguæ improbanda. Ne ſis in proferendo ſermone præceps, temerarius, inconſideratus, denique efficito ne lingua mentem præcurrat; aut effutias per iugulum redituras voces, quæ aliquando recoquendæ ſunt. Sunt enim multi quibus cũ verſamur lubricæ fidei, ac ſilẽtii minus tenaces, qui non ſolum, q̃ incautius cuiq̃ exciderunt, eliminant, ſed obtrectatione ac calumniis exiſtimationi ac famę proximi efficiunt labemq; adſpergunt. Quocirca Horat. ſalubri conſilio quemque inſtruit:

Epiſt:17.

Protinus vt moneam, ſi quid monitoris eges tu,
Quid de quoque viro, & cui dicas, ſæpe videto.
Percontatorem fugito; nam garrulus idem eſt:
Nec retinent patulæ commiſſa fideliter aures.
Et ſemel emiſſum vocat irreuocabile verbum.

Futilitas damnoſa. Quibus verſibus quemq; commonefacit vt conſiderate ac parce de aliis loquatur, nec quidquam temere effutiat, quod illi aliquando fraudi eſſe poſſet, atque aliquid detrimenti adferat. deniq; Coricæos atq; ex-

Verſpiers. ploratores obſeruandos, qui omnib⁹ ſe ſodalitiis ingerunt, ac ſubõdorantur, quod ad Cenſores ac Criticos deferant, ita vt nemini tutũ ſit de vlla re mutire, nec liceat in tanta temporũ infelicitate palam & exerte profiteri quæ mens dictat, ſuadet ratio, etiamſi

verita-

veritati ac ſyncerę religioni ſint conſentanea, idque metu delatorum, quibus etiam præmia atq. honores decernuntur, quo magis oculatos auritoſque ſe præbeant in explorandi negotio infami cum primis ac deteſtando, vt quos etiã exoſos habent, qui illorum vtuntur miniſterio. Placet n. nonnullis proditio ac delatio: ſed iis eius rei artifices inuiſi ſunt, licet officium ꝙ præſtant, pro tẽpore ſit gratum, nam illos vt lubricæ fidei ſuſpectos habent. Teſtatum fecit id Auguſtus Cæſar, apud quem cum inſolentius ſua merita iactaret Rhymitales Thracum rex: Proditionem, inquit, amo, proditorem deteſtor. Sic, vt Iulius Capitolin⁹ refert ab imperatore Antonino Pio quadruplatores exſtincti ſunt, hoc eſt, id genus hominum, quod ex accuſatione quartam bonorum partem cõſequi ſolet, Belgæ huiuſmodi conditionis homines *Aenbrengers* vocant, qui eo magis inuiſi ſunt ſummis pariter atq. infimis, quod in dictis factiſq; omnia exaſperent, & quam pro rei veritate, faciant atrociora. Quocirca Marcus philoſophus Imperator calumniis quadruplatorum interceſſit, appoſita falſis delatoribus infamiæ nota. Saturio paraſitus apud Plautum infame ducit ac deteſtabile quadruplaturã exercere, mauult paraſitando paſcere ventrem ex maiorum ſuorum inſtituto, q̃ quadruplatorem agere, atq. huiuſmodi ratione diteſcere, boniſque aliorum ac vitæ inhiare. Quanq̃ id genus officiorũ non magnã laudẽ mereatur apud cordatos, qui nõ patiuntur ſibi à paraſitis atq; aſſentatoribus auriculas aſſui, illorumq; blandimentis ac lenociniis mentem eripi.

Coticæi, vulgo Verſpiers obſeruandi.

Quadruplatores omnibus odioſi.

Auguſti dictũ de proditione.

Marcus Imperator.

Capitolinus.

In Proſa.

Paraſitus delatore minus noxius.

Laudabilis diſsidiorum pacificatio.

CAP. XXXI.

SI quid ſimultatis ac contentionis inter vllos ciues aut conſodales inciderit, probi viri officiũ eſt pro virili illud ſopire, offenſiones diluere, diſſidia, ne acerbius incrudeſcant, cõponere, dirimere lites & cõ-

Contentiones ſopiendæ.

trouerſias, ſedare diſcordias, ſarcire concordiam, pacem inter contentioſos ac diſſidentes conciliare, ſedumque ac ſedulum pacificatorem ſe hominum altercationibus offerre. Quod humanitatis officium non minima beatitudinis parte collocat Seruator, qui huius rei ſtudioſos filiorum Dei elogio condecorat. Ab hac & pleriſque aliis virtutibus, quibus caritas, hoc eſt ſtudium de omnibus bene merendi ornatur alieniſſimi ſunt turbulenti quidam ac tumultuoſi homines, quibus cum odioſa ſit atque inimica omnis pacificatio, prauitate quadam animi omnia perturbant, rebuſq; exhulceratis non medentur, nec fomenta adhibent ſed exaſperant, atque vt habet prouerbium: Oleum flammæ adiiciunt, etiam cum reges ac principes initari contingit, quorum animus natura generoſus ac verox magis magiſque illorum maleſanis conciliis accenditur atque inflammatur: quo hominum genere nihil deteſtabilius aut exſecrandum magis, præſertim vbi religionis negotium agitur, à quo decet omnes vitioſos affectus eſſe remotiſſimos: ne aſperitate ac ſæuitia alienari potius hominum animos à ſtudio pietatis, quam lenitate allici contingat. Siue enim veterem conſuetudinem ſtabilire viſum ſit, ſiue ſublatis erroribus qui ſenſim irrepſerunt, aliquid innouare, ac religionem ad fontem reuocare, omnia iudicio ac ſano conſilio perfici debent, adhibita ratione, ordine, ac modo, ne quid tumultus exoriatur, vt ſuperiore anno in Belgica euenit, in qua diſtractis in diuerſas partes ciuium animis, Religio vi & armis propagari cœpta eſt, quæ res funeſtum exitum eſt conſecuta. Delatore non minus damnoſus obtrectator virulentus, qui probris, conuiciis, calumniis, contumeliis immerenti perniciem adfert, ac lingua venenata conficit. q genus hominũ his verſibus & notat, & vitandum Horatius præcipit:

Matth. 5. Pacificator laudem meretur.

Regum animus irritabilis.

Obtrectatio fugienda.

---- Abſentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, ſolutos

Lib. Serm. 1. Satyr. 4.

Qui captat riſus hominum, famamq́ dicacis,
Fingere qui non viſa poteſt, commiſſa tacere
Qui nequit, hic niger eſt; hunc tu Romane caueto.

His affinis eſt illa Salomonis admonitio: Remoue à te os prauum & labia detrahentia procul ſint à te. Et paulo inferius: Cum detrectatoribus ne commiſceatis, quoniã repente conſurget perditio eorum. Fuiſſe autẽ ſpectatiſſimis viris inuiſam ac deteſtatã obtrectandi rabiem, ſacri ſcriptores paſſim teſtantur, ipſiq; Auguſt. adeo odioſã, vt Carmẽ hoc in cœnaculo affixum obtrectatoribus obiiceret, eoq; iis os obturaret: *Prouerb.4.* *Prouerb.24.* *Eccleſ.10.* *Exod.22.* *Pſal.70.100.* *Ezech.22.* *Iacob.4.* *Rom.1.*

Quiſquis amat dictu abſentum rodere vitam,
Aut quem delectat lubrica verba loqui,
Aut plenis cyathis lepidos fatigare ſodales,
Hanc menſam vetitam nouerit eſſe ſibi.

Carmen Auguſtino vſurpatum.

Hac enim ratione illos ablegauit à ſuo conuictu ac contubernio, qui aut ingluuie, aut maledicendi ſtudio delectantur, vel etiam impudicos obſcœnosque ſermones menſæ inferunt.

Nemo inſoleſcat rebus proſperis, ne deiiciatur aduerſis, ſed Dei ſe prouidentia fulciat.

CAP. XXXII.

CVm in humana vita nihil ſit ſtabile ac diuturnũ, nec omnia ſemper vno tenore, ac continuata perpetuaq. ſerie decurrant, ſed viciſſitudine quadam nũc felicia blandiantur, nunc mutatis rebus premant aduerſa: ea conſtantia atq; æquabilitate ſtabilienda mens eſt vt non inſoleſcas rebus proſperis, nec deiiciaris aut ſuccumbas aduerſis, ſed quocunq; res humanæ ſe inclinant (vt leui aliquando momento aſſolet) ſemper Dei verbo, eiuſque prouidentia te fulcias, cuius arbitrio mundum hunc adminiſtrari conſtat, eiuſq; voluntate omnia perfici, ad quam omnis euentus ſucceſſuſq. ꝓſperi & aduerſi referri debent, non ad fortunæ inconſtantiam ac temeritatem: Abſit enim, vt q Dei ſcientia ac cognitione ſunt imbuti,

Stabilitas laudata.

Prouidentia Dei fulcienda mens.

Fortunæ vocabulum Chriſtianis exploſum.

aliquid caſu aut fortuito fieri pſuadeant; quum præcipua rerum omnium cauſſa in Deum ſit referenda.

Vitanda curioſitas. CAP. XXIII.

Obſeruatio alienæ rei improbatur.
2. Cor. 5.

ALienarum rerum ne ſis curioſus obſeruator: ſed in hoc ſedulo incumbas, vt tuam vitam corrigas potius, quam inſecteris aut obſerues alienam. Paulus quoq; Apoſtolus ſedulo cuique inculcat ne foris intentos habeat oculos, ſed ſe occulatum ac vigilantem præbeat in rebus domeſticis, ac attẽte obſeruet, ne quid committatur, quod ab exteris merito poſſit improbari. Alienas autem res ac negotia. quæ ad nos non attinent, non vult magnopere cuiquam curæ eſſe, aut anxie obſeruari, etiam ſi quid erroris commiſſum ſit. Sunt n. nonnulli à profeſſione Chriſtiana adeo alieni, vt ſana conſilia reſpuant, illoſq; habeant exoſos, quorum opera ad ſaniorem mentem reuocentur: vt morbidi ac ficoſi quidam, qui ſalutarem fidumq. medicum deſpiciunt, ac malunt in vitioſis humoribus ſordeſcere, quam medelam ſalutiferam admittere. Quocirca quum non ſemper conſultum ſit omnibus ſe negotiis immiſcere, nec expediat in alienis rebus eſſe curioſum, Belgæ ſententiam hanc prouerbialem Ardelionibus obiiciunt, *Luttel onder VVins maect veel vreedts*, hoc eſt, Plurimum ſibi parat tranquillitatis qui aliis negotiis ſe non ingerit. Hinc Paulus Theſſalonicenſes ad proprias occupationes & negotia reuocat, nec patitur illos in alienis rebus eſſe curioſos. Mirum autem eſt, quam ſint perſpicaces plerique in exterorum negotiis, quam oculati in excutiendis obſeruandiſque rebus alienis, quum ſua negligant, totaq. mente ac cogitatione foris peregrinentur, quum domi vt Lamiæ cæcutiant, ac ſint talpa magis cæci:

Simile à Medicis.

Alienis negotiis non te immiſceas.

1. Theſſ. 4.
Foris oculati, domi cæci.

Perſ. Satyr. 4.

Sic nemo in ſeſe tentat deſcendere, nemo;
Sed præcedenti ſpectatur mantica tergo.

Quales

Quales præter Perſium etiam Horatius perſtringit: *Serm. 1. Sat. 3.*

Qnum tua prauideas oculis malis lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius?
---- Denique teipſum
Concute num tibi quid vitiorum inſeuerit olim
Natura, aut etiam conſuetudo mala: namque
Neglectis vrenda Filix innaſcitur agris.

Cæcus amor ſui deteſtãdus.

Quum autem hoc philautiæ vitium magnum humanæ menti cæcitatem adferat, eamq; nebulam animo offundat, vt multis vitiis ſuis blandiantur: Chriſtus acerbe in illos inuehitur, qui in aliorũ vitam ac mores potius, quam in ſuis defigant oculos, & qui feſtucam, hoc eſt, minutiſſima nulliusque momenti errata curioſius obſeruant, eaq; exagitant in immenſum, quum trabem, hoc eſt, craſſiſſima vitia ſua nec obſeruent, nec excutiant.

Matth. 7. Luc. 6.

Prouerbium explicatum de feſtuca ac trabe in oculis.

In veſtitu moderatio. CAP. XXXIV.

VT autem in apparatu conuiuii ſpectanda frugalitas ac victus temperantia: ita quoque in veſtitu ac cultu corporis eadem habenda moderatio, ſic vt nihil ad luxum vanamque oſtentationem, ſed omnia ad naturæ neceſſitatem, vſumque vitæ ac commoditatem referantur; quibus ſi accedat decor & ornatus non prorſus exquiſitus, omnia tolerari poſſe video. Quum autem ſexus fœmineus præ cæteris expoliri comique geſtiat, ac decentius ornari, quo venuſtatem formæque gratiam ſibi conciliet. Petrus Apoſtolus matronas commonefacit, ne immodicos ſumtus impendat mundo muliebri: ne criſpis intortiſque crinibus, non auro, gemmis, torquibus, armillis ſe oculis ſpectantium exponant, ſed habitu modeſto, cultuque ſobrio ac minus operoſo maritis ſuis gratificentur, illorumque fauorem ac beneuolentiam captent, vt veteres illæ Heroinæ Rachel, Sara, Rebecca, Suſanna factitabant. Multos autem

Vſus rerum ſpectandus.

Fœmina cultus auidae

1. Pet. 3.

Geneſ. 16.

Profuſio vitanda.

noui & noſtra & auorum memoria, qui ſumtuoſo veſtitu eoq. ſubinde adſcitis exoticis quibuſdam formis renouato, deniq; operoſo ferculorum apparatu ad mendicitatem atq; inopiam redacti ſunt, irriſi etiam ab illis, qui ipſis ad profundendum patrimoniũ fuerunt adiumento, & qui dolis, technis, fraude, fallaciis, captionibus ab iis aliquid corraſerant, adeo vt ne teruncium quidem impēderent ſubleuandis miſeris, quos ad xenodochium redegerant, & extremã rerum penuriam. Ceterum cum tot paſſim conſpiciantur prodigi ac decoctores, rerumq; ſuarum ꝓfuſi, atq; alieni appetentes: nulli mirum videri debet tam multos paſſim obuios obæratos, atq: ære alieno oppreſſos non ſolum plebeios ac populares, ſed proceres etiam aulicos & heroes geſtamine Regio inſignitos, qui defraudatis nonnunquam pupillis ac viduis, à quibus pecunia corraſa eſt, nulli quidquam numerant ne viui quidem, nedum mortui, cum plus quam animam habeant oppignoratam ac creditoribus obnoxiã ita, vt mox ab exſtincto corpore omnia eorum bona præconis voci ſubiiciantur: ac creditores de præferentia decertent.

Æs alienum conflatum.

Nemo ſortem ſibi deſignatam deſpiciat.

CAP. XXXV.

Sua cuique ſors placeat.

EA ſorte ac conditione, quæ tibi in hac vitæ ſtatione atq; orbis huius theatro obtigit, contentus eſto, eamque pro tempore moderate feras ac toleranter, quamcunque etiam perſonam ſuſtineas, quo loco, quoue ordine ac ſtatu conſiſtas. Exigit tale quiddam à Corinthiis Paulus inducto in concionem ingenui ac ſerui circumciſi ac præputiati, nupti innuptiq. exemplo, ac ſingulos hortatur, vt æquo animo ſortem ſuam perferant, nec ob vllam vitæ conditionem à ſuſcepta ſemel religione Chriſtiana deficiant. Eſſe enim, vt apud Timotheum profert, vberem magnumq;

1. Cor. 7. Quiſq; in ſua vocatione conſiſtat. 1. Tim. 6.

gnumque quæſtum pietatem cum animo ſua ſorte contento. Sunt autem nonnulli, quos cum conditionis ſuæ pœniteat ac ſtatus in quo verſantur ſit pertæſum; illum immutari exoptant, atq; in alium magis idoneum transferri, quod ſi ex animi ſententia aut pro voluntate obtineri nequeat, aut non prorſus expediat, non eſt quod ſe macerent, aut mœrore contabeſcant, ſed omnia placide ferant ac ſedate, nec Deo rerum omnium moderatori repugnent aut obloquantur, qui ſingulari ſua prouidētia mundum hunc adminiſtrat, rebuſque humanis optime conſulit, non ſolum, vt Cicero ait, vniuerſis ſed ſingulis. Quod etiam Dauid multis locis inculcat: tum præcipue, cum inquit, qui fingit ſigillatim corda hominum, qui intelligit omnia opera eorum. Quocirca hoc perſuaſum eſſe cuique decet, Deum rerum omnium eſſe moderatorem, ac nihil non geri eius arbitrio, nutu, voluntate; denique obſeruare, qualis quiſque ſit, quid agat, quid committat, qua mente, quo affectu ac pietate religionem colat, quid cuique expediat, aut ſit ſalutare. Quamobrem ſi quando non omnia votis noſtris reſpondent, atque optata nos fruſtrantur, quiſque tamen in ſua vocatione, quam illi aſſignauit Deus, ſubſiſtat, donec fauor & benignitas ſummi Patris aliud de rebus illius ſtatuat. Ipſe enim pro voluntatis ſuæ imperio vices rerum humanarum mutat atque ordinem inuertit. Ipſe erigit à ſordibus abiectos, illoſque illuſtrat dignitate, honore, potentia. Ipſe arrogantes atque elatos faſtuque turgidos deiicit, atque è felicitatis ſolio deturbat. Ipſe mulieres ſteriles & effœtas, fœcundas efficit ac numeroſa prole geſtientes. Quocirca quiſque placide ſuam ſortem perferat melioris aſſequendæ ſpe ac fiducia, totuſq; Deo innitatur, atq. in illo conquieſcat cui potiſſimum rerum humanarum cura incumbit. Quo ſpectat illud Eſaiæ c. 38.

Inconſtantia improbatur.

Deus rerum moderator.

Pſal. 32.

4. Reg. 28.
Eſai. 38.
Ioſu. 10.
Pſal. 110.
Pſal. 112.

Eſaiæ locus explicatus. Hæc dicit Dominus Deus ſanctus Iſraël: In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra *ſwijcht ende verwacht.* Quibus verbis turbulentis & inquietis animis diffidentiam excutit, atque hortatur, vt ipſi tacite ac ſecure exſpectent Dei opem ac ſubſidium: futurum enim vt ſuo tempore conſequantur quod optant, modo ne diffidant illius promiſſis: tametſi autem aliquando ſerus auxiliator, non fruſtratur tamen anhelantes auida ſua ſpe atque exſpectatione. *Serm. 1. Sat. 1.* Quum autem Horatius rerum humanarum obſeruator curioſus perſpexiſſet homines in ratione atque inſtituto vitæ quod ſemel eſſent amplexi, tam inconſtanter ac turbide iactari, nec vllam illorum animis ineſſe firmitatem & conſtantiam, ſic vt ſuam quiſque conditionem faſtidiat, ac eum alterius immutare exoptet, mercator, miles, agricola, iuriſperitus. Sic enim ſciſcitatur,

Satyr. 1.

Quî fit Mæcenas, vt nemo quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors obiecerit, illa
Contentus viuat, laudet diuerſa ſequentes?

Quod poſtmodum eleganti prouerbio proſequitur ab armentis deſumta Metaphora,

Lib. 1. Epiſt. 14

Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.

Noſtri noſmet pœnitet. Quo notat humanis ingeniis inſitum, vt propriæ ſortis pœniteat, eamque cum aliena mutatam cupiat, & inexperta expertis ducat potiora, huius inconſtantiæ ac leuitatis, qua mens fluctuat, rationem alio modo ſubiicit ex oblectatione ruris atque vrbis exorta altercatione. Alter enim res vrbanas populiq; frequentiam ac ſtrepitum laudabat, alter ſolitudinem ac res ruſticas, ſyluarumq; amœnitates duxit potiores. Sic enim inter ſe diſceptant,

Epiſt. 14. *Animi inconſtantia.*

Rure ego viuentem, tu dicis in vrbe beatum,
Cui placet alterius, ſua nimirum eſt odio ſors.
Stultus vterque locum immeritum cauſſatur inique
In culpa eſt animus, qui ſe non effugit vnquam.

Recte mea quidem ſententia Poëta animum accuſat,

atque

atque omnem culpam in illius temeritatem atq. inconſtantiam reiicit. Quum enim animus humanis affectibus, non ratione ducatur, ac non ſecus, quã nauis æſtu marinisq; fluctibus, agitetur omni momento in diuerſa rapitur ac varias cogitationes concipit, quo fit, vt quodcunque vitæ aut inſtituti genus amplectatur, non ſtabiliter in eo perſeueret, ſed identidem aliud quoddam meditetur: quod futurũ ſperat commodius, cum ſtatus aut conditionis mutatio affectus non excutiat, aut curas eximat, vt quas non rebus, ſed animis hominum ineſſe conſtet. Siue enim ſolitudo in frequentiam cuiq; permutetur, aut paupertas in opulentiam rerumque omnium copiam transferatur, nihilo futurus eſt animus pacatior, ꝙ turbidos animi motus rationi minus obſequentes non exuat. Simile autem quiddam huiuſmodi hominibus euenit (vt Plutarchus & Baſilius teſtantur) quod iis, qui Oceano vaſtoque mari ſe committunt, vt in optatum aliquem portum ꝓuehantur. Illi enim non minus in magna, quam parua naui nauſea, vertigine, vomitu affliguntur ſic, vt nec in hac aut illa iis remittatur vomendi deſiderium: quoniam bilis & pituitæ in corpore redundantia vtrobiq; illos comitatur. Sic in mutando vitæ inſtituto nemo conſequitur animi tranquillitatem, niſi prorſus affectus excutiat, ac ratione omnes ſuas actiones moderetur. Vnde appoſite Seneca: Primum argumentum compoſitæ mentis exiſtimo, poſſe cõſiſtere ac ſecum morari, quocirca gaudeo, inquit, Lucilli, te non diſcurrere aut diuagari. Nuſquam enim eſt, qui vbique eſt. Quamobrem nihil prodeſt mare traiicere, aut vrbes mutare, aut modo hanc, modo illam ſtationem conſectari. Si vis iſta quib. vrgeris, effugere, non alibi ſis oportet, ſed alius, h. e. mentem compone, affectus vitioſos excute, ratione, conſilio, prudentia omnes actiones tuas ac ſtudia moderare. Etenim, vt is ait,

Simile ab æſtu maris.

De tranquillitate animi.

De vita ſolitaria.

Simile ab eis qui in mari iactantur.

Ad Lucilium Epiſt. 1.

Cœlum non animum mutant qui trans mare currunt.

Quid mentem ſtabiliat. Ceterum aduerſus tumultuoſos affectus, qui animã in varias diuerſasq; partes diſtrahunt, ita vt leui momento à ſuſcepto conſilio reſiliat, verbo Dei eiuſque ſalutari doctrina depugnandum eſt. Hæc enim vagum ac palabundum animum ſtabilem præſtat, ſuaq; ſorte ac conditione contentum, ſic vt eam nec deſerat, nec faſtidiat, aut alteri ambitioſe nimisq; auide inhiet.

Improborum conſuetudinem ac familiaritatem vitandam.

CAP. XXXVI.

IMproborum commercia vt peſtem fugito. Sumuntur enim, vt teſtatur Seneca, à conuerſatione mores, atque vt contagiones in corpus, ita vitia verbis in animum tranſiliunt, mentemq. contaminant. Sic vt non tam valetudini proſit aura ſalubrior, quam animis parum firmis in bonorum contubernio verſari. Documento ſunt immanes ac feroces belluæ, q̃ conſuetudine conuictuq; hominum manſueſcunt ac cicurantur. Quemadmodum & probitatis conditio, vt ſuos ſectatores virtute imbuat, integriſque moribus exornet: ita quoq. improbitati ac nequitiæ inſitum, vt ſuos cultores deprauet ac vitiis contaminet. Quocirca Paulus Apoſtolus, ne quem abduci contingat à veritate, à ſalutis ſpe, à fiducia conſequendæ immortalitatis, à morum integritate, ſtudioſe commonefacit pietatis cultores, ne eam opinionem mente cõcipiant, vt ſibi perſuadeant, nihil ſupereſſe hominis à morte, ſed quicquid eſt huius opificii, prorſus vt muta corpora interire, quod impii atq; à Deo alieni ſedulo imprudentibus inculcant, ac pernitioſo dogmate montes dubias à ſalutari doctrina à re certa ac minime ambigua auertunt. Quamobrem modis omnibus abducit Chriſtianos Apoſtolus ab illorum conuerſatione, qui parum cautos ſubdola doctrina in errorem pertrahunt: ſic enim Menandri Senariolo exhortationem ſuam illuſtrat:

Lib. 3. de Ira. *Probis quiſque aſſueſcat.* *2. Cor. 15.* *Improbi vitandi.*

Corrumpunt bonos mores colloquia praua.

Linguam cohibendam non ſolum ab obſcænis verbis, ſed etiam odioſis.

CAP. XXXVII.

QVum autem à Chriſto culpari audiamus verba otioſa, hoc eſt, infrugifera, ſupernacanea, friuola, futilia, quæq; nulla vel audientis vel proferentis vtilitate proferuntur, ſic vt de iis in die iudicii rationem ſit exacturus: quanto magis, vt Paulus ait, deteſtandi ſermones ſpurci & ſcurriles, obſcœna feſtiuitas, facetiæ illiberales, vrbanitas indecora, quæ morum integritati impenſe officiunt? deniq. ſcommata dentata, ſermones mordaces, quæ cũ acrem ſui memoriam in animo relinquant, atq. aculeum, vt auolantes veſpæ, infigant, odiorũ ac ſimultatum fomenta miniſtrant, ſic vt res aliquando reciproca dicacitate ac figuratis obliquiſq. dicteriis vltro citroq. retortis, in cruentum certamen deueniat, atque inſtigantibus nonnullis, acerba odia, iraſq. implacabiles ſuſcitet, quæ intimo animo conceptæ ac cordi tenacius impreſſæ, tum maxime recrudeſcunt, cum obliteratæ atq. expunctæ videbantur penituſque obliuioni datæ. Diſplicent autẽ ſupra quã dici queat Paulo Apoſtolo diſſidia ac maledicendi rixandiq. rabies, ac ſtudioſe commonefacit Galatas, vt ab iis vitioſis ac teterrimis affectibus abſtineant, nec patiantur inter ſe incrudeſcere morſus dentatos ac virulentos, nec vlla conuicia aut obtrectandi libidinem, nec tum alter alterũ arrodit, mordet, exagitat, alius aliũ belluarum ritu conſumat ac dilaniet. Idipſum agit apud Corinthios, quos amanter per nomen Dei Ieſu Chriſti ad mutuam concordiam inuitat, illoſq. hortatur, ne odiis ac ſimultatibus inter ſe diſſideant, ſed conſentiant, ſintq. eadem mente eadẽ ſententia. Sumit hoc exemplum Paulus à Chriſto, qui tot modis ſuis dilectionem ac caritatem mutuam inculcat, quæ vna eſt vinculum perfectionis, ac vna multarum legum.

Matth. 12. Otioſa verba quæ. Epheſ. 5. Sermo ſcurrilis vitandus. Dentati morſus vitandi. Cap. 5. 1. Cor. 1. Simultates vitandæ. Ioan. 15. Coloſſ. 3. Epheſ. 4.

Nihil enim opus legum calcaribus, vbi expromta eſt beneuolentia, atq. erga proximum ardens ſuiq; prodiga Caritas. Quoniam autem ex incontinentia linguæ, funeſtæ tragœdiæ ac graues tumultus exoriri ſolent, præſertim cum alter in alterum virus acerbitatis ſuæ euomit: ſalubriter Coloſſenſes Paulus inſtituit, & quæ moderatio verbis adhibenda, obiter indicat: Sermo veſter cum omni gratia ſit ſale conditus, vt obſeruetis qua ratione oporteat cuique re-ſpondere, hoc eſt, ſermo non ſit in lætitiam aut iocum effuſior, ne in laſciuiam recidat: ne ſeuerus, aſper, amarulentus, ne audientes offendat, abigat, alienet. Omnis oratio humanitatis gratiam reſipiat, ac prudentiæ ſale ſit condita. Vnde etiam in Epiſcopis & miniſtris Eccleſiæ exigit manſuetudinem ac lenitatem, nec ſuſtinet ſubditos obiurgari inclementius aſperiuſq. tractari. Quum vero Paulus in omni actione vitæ, in dictis ac factis omnia ad decori atq. honeſtatis amuſſim exigat ac metiatur, ipſaque linguæ intemperantia, præter obtrectationem & maledicentiam, præter calumniam & conuicia, turpitudine ac verborum obſcœnitate ſynceras puraſque mentes inficiat: hæc quoque vitia animis hominum eximere ſtudet. Sic cum linguam Epheſiorum format, ac mentem componit, Nullus, inquit, ſermo ſpurcus, aut vitioſa oratio ex ore veſtro prodeat, ſed quæ bona eſt ad ædificationem, quoties opus eſt, vt det gratiam audientibus, hoc eſt, vt inſtruat auditores, vt aliquem fructum atque vtilitatem illis conferat. Et quoniam vitia omnia inter ſe connexa ſunt, atque aliud ex alio pullulat, quo nihil mali in animis hominum reſideat: Omnis, inquit, amarulentia, tumor, ira, odium, vociferatio, maledicentia tollatur à vobis cum omni nequitia. Eſtote autem alii in alios benigni, miſericordes, condonantes vobis inuicem, quemadmodum & Deus per Chri-ſtum

Cap. 4.

Lingua cohibenda.

Pauli ſalubris exhortatio.

1. Tim. 3.

Tit. 1.

Paulus in omnibus decorum obſeruari vult.

Cap. 4.

Vitium vnum ex alio pullulat.

Beneuolentia alterius erga alterũ fouenda.

ſtum condonauit vobis. Idipſum etiam prolixe Romanis inculcat ac præcipit vt dilectio non ſit ſimulata, vt odio proſequātur, quod malum eſt. vt per fraternam caritatem ad mutuo diligendos ſint propenſi, vt honore alius alium præcedat, hoc eſt, in exhibēdo ſubſidio ac præſtando officio alius alium vincat, vt tempori ſe accōmodent, vt ſpe ſe fulciant, vt bene loquantur de iis, qui illos inſectantur, nec male precentur aut diris deuoueant, vt eodem animo alii in alios ſint affecti, ne arroganter de ſe ſentiant, ne malum pro malo rependant, vt cedant iræ, nec ſeipſos vlciſcantur, vt inimicum officiis pietatis obrutum ad redamandum inflamment. Hoc eſt enim vrere aduerſarium, ac carbones ignis coaceruare in caput illius. Quocirca inter alia quæ fuſe commemorat: par eſſe cenſet, vt quiſq; omnia humanitatis officia in omnes exerceat, ac ſingulis ſit expoſitus. Multum enim, Cicerone teſte, conciliat hominem homini affabilitas comitasque ſermonis, atque obſequium, beneque merendi ſtudium amicitiam parit ſtabilem ac diuturnam, quæ cum inter Ethnicos mutuum amorem foueat, illam decet eſſe ardentiorem in iis, qui Chriſti fœdere ſunt deuincti.

Cap. 11. *2. Cor.* 8. *Heb.* 12. *Deut.* 32. *Prouerb.* 25. *Lib.* 1. *Offic.* *Humanitatis officiis inter ſe certent Chriſtiani.*

In verbis omniq; actione vitæ deteſtabilis fucus & ſimulatio.

CAP. XXXVIII.

VEra ſemper proferre condiſcas. Nam mentiri, perplexe, intricate, confuſe, titubanter, ſimulate loqui ac tergiuerſari ſeruile eſt, ac libero homine indignum. Quocirca grauiter & ſeuere Paulus Apoſtolus: Quæcunque ſunt vera, quæcunque decora & honeſta, quæcunq; iuſta atque æquitati conſentanea, quæcunq; pura ac ſyncera, quæcunq; ad alendam cōcordiam accommoda, quæcunq; boni nominis, hoc eſt, laudabilem famam atque exiſtimationem concilian, ſi qua laus, hoc eſt, ſi quid virtuti coniunctū ſit & laudabile: hæc cogitate, hoc eſt, hæc vobis cordi

Philip. 4. *Pauli ſalubris exhortatio.*

ſint, hæc animis veſtris continenter imprimite, hæc oculis aſſidue obuerſentur, hæc menti penitus infixa ſint, eaque pro virili contendite aſſequi, ac vita moribuſq; exprimere: & Deus pacis erit vobiſcum. Siquidem vt idem ait: Iis qui diligunt Deum, omnia adiumento ſunt in bonum, hoc eſt, felicem ſucceſſum conſequuntur.

Rom. 8.

Philautia, hoc eſt, cæcus amor ſui excutiendus, atq; inanis doctrinæ perſuaſio. CAP. XXXIX.

Doctrinæ perſuaſio abolenda ex animo.

CVm non minimum officiat ſtudiis eorumq; progreſſum retardet, ac remoretur maturius concepta eruditionis opinio: cum primis cauendum ne vel in literarum ſtudiis vel quauis arte quā tibi perdiſcēdam proponis, eam perſuaſionem mente concipias, vt illa te aſſequutum exiſtimes, à quib' es remotior, aut quæ tibi ſunt incognita parumq; explorata. Sunt enim plerique philauti, hoc eſt, ſui amantes, qui ſibi de eruditione plaudunt ac blandiuntur, nec quidq̄ ad conſummatam vel doctrinam, vel pietatem deeſſe opinantur atque ad metam deueniſſe ſe, quum vix medium iter ſint emenſi: quo efficitur vt multa præclara ingenia rebus maximis deſtinata, nunquam ad ſumma deueniant. Quod cum Fabio eſſet perſpectū, hoc in primis à profeſſoribus exigit, vt aut ſint eruditi, aut ſe non eſſe agnoſcant. Nihil enim peius ijs, qui paulum aliquid vltra primas literas progreſſi falſam ſcientiæ perſuaſionem induunt, nam & præcipiendi peritis cedere non dignantur, & iure quodam poteſtatis, quo hoc genus hominum intumeſcit, magno ſupercilio imperitiam ſuam alij inculcant. Non deſunt etiam noſtra ætate, qui impudenter ad concionandi munus aſſiliunt, cum in hac palæſtra ſint exercitati, nec vllis inſtructi dicendi viribus, nulla rerum cognitione imbuti, nulla ſacrarum literarum peritia inſtructi. Quo fit, vt auditores auidi nullo ſalutaris doctrinæ pabulo reficiantur, nulla

Lib. 1. cap. 2.

Ludimagiſtri imperiti.

Concionatores indocti.

conci-

Digitized by Google

concipiant verbi Dei ſolaria, nulla animæ fomenta, ſed tantum meras nugas atque aniles ſuperſtitiones imbibant, In eundem ordinem illos refero, qui nec ratione nec experientia fulti, medendi prouinciam ſibi adſciſcāt, artemq; medicam magno mortalium detrimento, ac valetudinis iactura exercent. Cum itaque tantum damni adferat fœcundis ingeniis inanis ſuiq; oſtentatrix doctrinæ perſuaſio: modis omnibus enitendum ſtudioſis, qui ſolidam eruditionem affectant, vt adſcitis omnibus præſidiis, ac ſtudiorum adminiculis ad ſumma properent, ſublata reiectaq; omni adeptæ eruditionis opinione, adeo vt ſi aliquo vſq; ſint progreſſi, non temere ab incepto deſiſtant, aut pedem referant, ſed tantiſper progrediantur dum metam attigerint, decurſoque ſpatio palmam conſequantur, aut illi proxime adſiſtant. Nunquam ſtulta illa & præclaris ingeniis damnoſa opinio mente concipiatur, aut animo inſideat, vt cum adhuc in limine primoque aditu ac veſtibulo eruditionis conſiſtas, iam perfunctum te diſcendi munere exiſtimes, eaque adſequutum, à quibus longo interuallo abſis ac ſis remotior. Ea enim perſuaſio hoc in animis hominum efficit, vt longe citra metam deſideant, omniaq; remiſſius agant, nec progrediantur, vt ſocordes & ignaui, qui cum in ſtadio decurrant, non alacriter nec expedite ad palmam properant, ſed ſubinde reſpectantes reſtitant, palmamq; ſibi intercipi patiuntur, magno ſuo pudore & dedecore. Hac autem in re Pauli exemplum imitari par eſt, qui in functione Apoſtolica atque illuſtranda propagandaque doctrina Euangelica, in qua omnium ſalus conſiſtit, ingenue quidem fatetur ſe non adſequutum, quod conſectaretur, verum nulla interpoſita mora aut cunctatione, viriliter curſum ſuum perficere, totoque conatu ac molimine juxta præfixum ſcopum eniti ad ſupernæ vocationis palmam

Medici imperiti.

Opinio ſcientiæ tollenda.

Philip. 3.

Pauli locus elucidatus.

hoc eſt, beatitudinem quæ à Deo per Chriſtum cuiq; propoſita eſt, ſic vt ipſe quæcunque à tergo tranſmiſſa eſſent, quibuſque perfunctus videbatur, obliuiſceretur, nec ea prorſus in mentem reuocaret, ad ea vero alacriter totoque impetu ſe conferret, quæ à fronte eſſent, atque adhuc peragenda reſtarent, poſthabitis reiectiſque omnibus, quæ illum ad metam præfixam, ac præmium immortalitatis properantem poſſent remorari. Huc ſpectat illa Chriſti concio: Nemo qui admota manu aratro poſt tergum reſpexerit, aptus eſt regno Dei. Qua ſimilitudine deſumta ab arandi colendique agri induſtria, commonefacit ſuos, vt in ſalutis negotio quod quiſque eſt aggreſſus, ac ſemel arripuit, perſiſtat ac progrediatur, donec ſummum ſit aſſequutus, nec deflectat animum ad res fluxas ac caducas, aut ab incepto reſiliat, aut aliorſum rapiatur: ſed rem bene incoatam perficiat. Damnoſa eſt enim in re ſalutari ac ſeria tarditas, ac procraſtinatio atque in ſuſcepto negotio lentus progreſſus, ac minus alacris. Paulus quoque huiuſmodi itineri accincto non vult curſum impediri, vllamq; moram iniici, exemplo deſumto ab iis, qui in populari certamine præmium affectant, quorum nemo non paratus ſit omnia aut facere aut pati, vitamque ſuam pro laude paciſci, quo palmam plauſumque populi aſſequatur. Horatius poëta quidem ethnicus, ſed optimus morum inſtitutor, cum obſeruaret quantum damni afferret rebus gerendis tarditas, & cunctatio à re infami deſumit exemplum exhortandi ad res ſalutares ac fructuoſas:

Luc. 5. Chriſti ſalutaris concio.

1. Cor. 9. Simile à pugilibus.

Virgil. lib. 1. Æneid.

Lib. 1. Epiſt. 11

Exemplum à graſſatore nocturno.

Vt iugulent homines, ſurgunt de nocte latrones:
Vt teipſum ſerues, non expergiſceris? atqui
Si nolis ſanus, cur es hydropicus, & cur
Quæ lædunt oculos, feſtinas demere, ſi quod
Eſt animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui bene cœpit, habet.

Eandem

Eandem ſententiam ſic exprimit Ouidius: *Lib. 2. de Remed. amor.*

Vt corpus redimas, ferrum patieris & ignes,
Arida nec ſitiens ora leuabis aqua.
Vt valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.

Chriſtus quoque in eodem argumento verſatur, noſtramq; induſtriam acuit, atque ad excubias quemq; exſtimulat à villicis iniquis parumq; fidis, à furibus ac nocturnis perfoſſoribus, ꝑducta parabola. Vt n. illi ſuis commodis intenti ſunt, ac quamuis occaſionem captant, vt aliqd corradant, aliquid ſuffurentur, atq; aliena depeculentur: ita par eſt vt quiſque ſaluti ſuæ inuigilet, nec elabi ſinat commoditatem, qua tempeſtiue ac ſuo tempore ea ſibi comparare poſſit, quæ ſalutaria ſunt, mentique atque animo profutura. *Matth. 24. Luc. 12.*

Familiarium atq; amicorum habendum delectum ac diſcrimen.

CAP. XL.

NE quoſuis temere nulloq; delectu & diſcrimine in familiaritatem adſciſcas, ſed eos quorum explorata eſt virtus, ac ſpectata vitæ probitas. Id monet prouerbium: Ne cuius dexterā inieceris. Quod Belgice ſic effertur, *Siet wie ghy by der handt neempt*, deſumta ſimilitudine à choreis ac tripudiis. Nam iuuenes in adeunda ſaltatione non cuiuis manus porrigunt, ſed iudiciū delectumque puellis adhibēt vel plebeiis vel patriciis: quod etiam in vitæ ſocietate ac contrahenda amicitia cum primis obſeruandum. Sunt enim nonnulli rerum humanarum imperiti, qui cum ſinceros amicos à fucatis diſcernere nequeant, quoſuis indiſcriminatim in familiaritatem intimam admittunt etiā inexploratos, quos poſtmodum ſycophantas experiuntur atq; impoſtores. Quocirca vt omnibus fidum te præbere decet: ita nemini temere fidere, niſi vt habeat prouerbium, cum quo modium ſalis conſumſeris, hoc eſt, diutinam vitæ conſuetudinem habueris, ac cuius mores atque ingenium *Amicorum habendus delectus.* *Prouerbium à tripudiis deſumtum.* *Non cuiuis fidendum.*

cognitum exploratumque habeas. Quo ſpectat illud ſapientis Hebræi: Extraneo ne arcana commiſeris, neſcit enim quid pariat, hoc eſt, quid monſtri alat. Non cuiuis homini mentem tuam patefacias, ne forte falſam gratiam tibi referat, & poſtmodum conuicietur tibi. Hominum autem leuitas & inconſtantia efficit, quo minus amicitiæ fœdera ſint perpetua, multique hac de cauſſa ſibi perſuadent, ita habendos amicos quaſi aliquãdo inimici ſint futuri. In hoſtes quoque atque inimicos ita exercendas ſimultates atque odia, quaſi diluta ſuo tempore inimicitia in gratiam fidamq; vitæ ſocietatẽ ſint recipiendi. Sic Martialis deterret à nimis arcta vitæ conſuetudine:

Eccleſ. 8. *Amicitia immortalis eſſe debet.*

Si vitare velis acerba quædam,
Et triſtes animi cauere morſus:
Nulli te facias nimis ſodalem.
Gaudebis minus, & minus dolebis.

Lib. 12.

Non eſt tamen à ratione aut humana natura aliena illorũ ſententia, qui cenſent ſimultates atque inimicitias debere eſſe mortales; Amicitias vero, quæ fida quadam animorum ſocietate, ac voluntatum conſenſu conſtant, ſempiternas. Neq; enim effugiunt leuitatis atq; inconſtantiæ crimen, qui temere amicitiæ vincula diſſolui patiuntur. Quocirca Cicero cenſet amicitias quæ minus probentur, ſenſim diffluendas, non violentius præcidendas.

Inimicitia mortalis eſſe. *Offic. 2.*

Ne temere te cuiquam ſponſorem offeras.

CAP. XLI.

NE præcipitanter & inconſiderate te cuiuis ſponſorem offeras, Sponſioni enim noxa præſto eſt, Nam qui pro altero fidem ſuam interponit, periculo ſe obiicit. Altero enim fallente, plectitur vades, illiq; exſoluendum quod pro alio ſpopondit. Quocirca Salomon rerum humanarum peritiſſimus filium à ſponſionis facilitate deterret: Filii mi ſi ſpopõderis pro amico tuo, defixiſti apud extraneum manum tuam,

Sponſioni damnum ſubeſt. *Prouerb. 6.* *Salomon à ſpondendo deterret.*

tuam, illaqueatus es atq; irretitus verbis labiorum tuorũ captusq; ſermonibus proprijs, quamobrẽ propere, inquit, efficito vt liberari poſſis à manu proximi tui. Ceterũ nõ nimis rigide iſtud obſeruari debet, cũ nonnunq̃ in vrgentiſſimis cauſſis, amicis obſequi conueniat, atq; iis quib. naturæ legibus ſumus obſtricti gratificari, noſtramq; fidem ac facultates nõnunquam etiã vitam pro iis exponere: ſic tamen vt neutro illorũ cauſſa à recto dimoueatur, nec quid agat quod honeſtati ſit contrariũ, quemadmodũ monet prouerbiũ, obtemperandum amico, ſed vſq; ad aras, hoc eſt, non tranſilias religionis iura, neq; enim fas eſt amico obſequi conſcientiæ damno aut pietatis iactura.

Amicus quatenus obſequendum.

Aſſentatores quos vulgo Pluymſtriickers *vocant, vitandi.*

CAP. XLII.

CVm aſſentatio atque adulandi peritia, ſeu potius vafricies, artificioſa quædam verborum aucupio homini minime fucato facile imponat: cõmonitum te volo, ne aſſentatori aures patefacias, aut eius blandimentis ac lenociniis deleniri te patiaris. His autem notis ſyncerum fidumq; amicum ab improbo & fucato adulatore diſcernas. Ille enim libere ac grauiter, cui optime conſultum cupit, officii ſui commonefacit, quod Salomon in præcipua amicitiæ parte collocat: iſte ſcite aſſentatur ac palpat, ſingula approbat, applaudit audientis erroribus, omniaque donat illius auribus, ac nonmodo ad voluntatem, ſed etiam ad nutum ac vultum verborum blandimenta accommodat. Expſimit huius conditionis homines graphice apud Terentium Gnatho, qui paraſiticam diſciplinam inſtituit, & qua ratione animos hominum ſibi deuincire ſoleat his verſibus indicat:

Aſſentator perniciosſus.

Adulatoris & amici diſcrimen.

Prouerb. 27.

Eſai. 30.

Eunuch. act. 2. Scen. 2.

Eſt genus hominum, qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt,
Nec ſunt: hos conſector, hiſce ego non paro me vt rideant:
Sed his vltro arrideo: & eorum ingenia admiror ſimul;
Quicquid dicunt, laudo; id rurſum ſi negant, laudo id quoque.

Paraſiti conditio.

Negat, nego, ait, aio: poſtremo imperaui egomet mihi
Omnia aſſentari. Is quæſtus nunc eſt multo vberrimus.

Quocirca cum omnib⁹ deteſtabilis ſit & ocioſa adulatrix blandiloquētia, quamlibet tenuis ſit atq; anguſta res familiaris: nunq̃ te vlli paraſitum Gnathonemque præbeas, aut aſſentari in animū induxeris. Parit quidē aurium titillatio fauorē nōnullorum, ſed euanidū minimeq; diuturnum. Emergit aliquādo ex eo quæſtus vberrimus, verum infamis ac probro cōiunctus; poſtremo vbi fucus detegitur, artifici damnoſus, ſic vt nemo ingenuus ac liberaliter educatus hãc notam ſibi imprimi ſuſtineat. Aſſentatoribus affines ſunt veteratores quidā & verſipelles, qui vulpina calliditate atq; aſtutia ad circumueniendos fallendosq; ſimplices miris ſtrophis ac technis ſunt inſtructi, atq; hominum facultatib' & vxoribus, vt hyenæ & crocodili inhiant, in ſpeciem primaq; fronte blandi, ſed qui poſtmodum damna inferant, ac perniciem moliātur. Sunt huius farinæ ſubdoli quidam & verſuti, ſed mire officioſi, atque ad omne obſequium parati, qui eo conſilio, eaq; mente atq; intentione ſe in familiaritatem ac vitæ conſuetudinē inſinuant, quo aliquid ab iis corradant ac compilent. Nā captata vndiq; opportunitate ad conuaſandum aliquid oculos manusque habent intentas. Quocirca non temere cuiuis fidendum, niſi edito fidei ac probitatis ſpecimine.

Paraſitorum infida amicitia.

Ars veteratoria.

Inſidioſa ciuilitas.

Præcepta quædam ad bene beateq; viuendum accommoda.

CAP. XLIII.

CVm multa tradantur à viris diſertis ad bene beateq; viuendum documenta, tum Martialis quædam complexus eſt ab honeſtate non prorſus aliena, quibus velut indice demonſtrat, qua ratione vita commoda tranſigi poſſit, ac non modo corporis valetudini, ſed mentis etiam tranquillitati conſuli. Sic autem iſta proſequitur:

Quibus rebus conſtet vita felicitas.

Lib. 10.

Vitam quæ faciunt beatiorem,

Iucun-

Iucundiſſime Martialis, hæc ſunt.
Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalubre corpus,
Prudens ſimplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, ſine arte menſa,
Nox non ebria, ſed ſoluta curis,
Non triſtis thorus, attamen pudicus:
Quod ſis eſſe velis, nihilq́; malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Has vitæ commoditates, ſi non prorſus ex voto aut animi ſententia obtinere queas: non eſt q́ te maceres aut mœrore conſicias, ſed ad Dei voluntatem, eiuſq; prouidentiam, q̃ vna eſt rerum humanarum moderatrix, omnia referas, q́ etiam factitauit Dauid in iis, q̃ illi obuenire ſoleant, proſpera vel aduerſa, quorum nihil non eius poteſtati ſubiicit, nullo caſus aut fortunæ reſpectu: ſic cum omnem vitæ decurſum illi attribuit, in manibus tuis, inquit, tempora mea, hoc eſt, pro tuo arbitratu noſtra omnia decurrunt.

Dei prouidentia rerum moderatrix.

Pſal. 30.

Pii fortunam non agnoſcunt.

De exercitatione qua defatigato vires inſtaurantur cum animi tum corporis. CAP. XLIV.

CVm natura humana ſubſiſtere nequeat, niſi ſubinde reſpiret atque aliquo laxamento reficiatur, nonnulla illi laboris relaxatio indulgenda, ne corporis animique vigor flacceſcat, atque immodica occupatione obruatur. Vt autem ſomnus placidus ac tempeſtiuus membra laſſa ac labore confecta inſtaurat ac reficit: ita quoque animum ſtudiis aut lucubrandi moleſtia defeſſum, ſpiritusque exhauſtos ac ſopitos erigit reparatq; intenſionis remiſſio. Veteres, ſi quãdo à Reip. functionibus, ac forenſi negotio conquieſcere licuit, rerum ruſticarum amœnitate ſe oblectabant, atq; ex agriculturæ ſtudio non minus commodi, quam voluptatis conceperunt. Nam præter ſyluas

Reſpiratio à labore vtilis.

Agricultura oblectatio.

& viridaria adſpectu gratiſſima, præter loca conſita ſeptaque arboribus atq; ornata virgultis, præter villarum ac prædiorum commoditates amœnosque ſeceſſus, & feraci ac bene culto fundo, ex ſpecioſa meſſe prouentuque annuo quæſtum conſecuti ſunt cum iuſtiſſimum tum vberrimum. Vtilitas enim honeſtati ac iuſtitiæ coniuncta à nullo improbari poteſt. Omnium ſiquidem rerum, vt teſtatur Cicero, ex quib⁹ aliquid exquiritur, nihil agricultura melius, nihil vberius, nihil homine libero dignius. Sic, vt Heſiodus ſenſerit, nihil eſſe tam regale & magnificum, quam agrum colere, ac ruſticandi ſtudio occupari.

Lib. 1. Offic.

Agricola nunquam otioſus.

Quocirca veteres Romani vrbem peroſi, tanquam ex vinculis extracti, rus ſe cõtulerunt. Hic enim multa ſe offerunt, quibus ſtatis vicibus poſſis oblectari. Nunc enim putandis truncandisq; arboribus ſe tempus offert & occaſio: nunc inferendis in alienam arborem ſurculis ver blandum inuitat: nunc tempeſtiuum vineas colere atque adulta vitis propagine altas maritare populos:

Horat. in Od.
Virg. 1. Georg.

Nunc captare feras laqueo, nunc fallere viſco,
Atque etiam magnos canibus circumdare ſaltus,
Inſidias auibus moliri, incendere vepres.

Exercitationũ multa genera.

Eſt autem aucupium & venatio iuuenili atq; adulto corpori ſalubris, aptaq; exercitatio, nec prorſus improbanda, modo ne quis nimiũ illi rei ſit deditus, omnemq; operam impendat inſectandis laniandisque feris, neglectis rebus ſeriis, ac domeſtica adminiſtratione. Oblectare vero ſe tabulis Geographicis, atque intra Muſæi limites peragrare longe lateque exporrectos mundi ambitus, ac remotius diſſitas regiones oculis ac circino dimetiri potius, quam magna rei familiaris iactura corpore foris peregrinari animum mirifice reficit. Inter chartas Coſmographicas refero artificioſe elaboratas expreſſasque picturas vel coloribus adornatas, vel μονοχρωμάτους, hoc eſt,

Pictura oculos paſcit ac reficit.

nudas

nudas nulloque pigmento aut fuco delineatas, quæ non inani ſpectaculo oculos afficiunt, præſertim ſi abſit ſuperſtitio, ac nonnulla ad virtutē & pietatem documenta exhibeant, vt ſunt ea quæ ſacras hiſtorias complectuntur. Vnde non inſcite veteribus pictura muta poëſis dicta: Poëſis vero loquens ac viuida minimeque muta pictura: Honeſta eſt autem ac cum primis iucunda Muſicæ oblectatio, qua animus vbi langueſcit, maxime erigitur ac reuiuiſcit. Hęc vocum concentu atque inſtrumentis modulate reſonantibus non ſolum aures ſonorum ſuauitate permulcet, ſed ſonitu per arterias vndique diffuſo ſpiritus cum vitales tum animales excitat, diſcuſſaque animi caligine ac nebulis, mentem agilem reddit atque erectā. Quo effectum eſt, vt Pythagoras animum cithara excitare ſoleat, vbi euigilaſſet, quo eſſet ad functiones obeundas, ac diurna munia expeditior: & cum ſomnum peteret, rurſus teſtitudine lenire mentem, quo affectus redderet ſedatiores. Sic Epaminondas Princeps Græciæ concinne fidibus cecineſſe legitur, totaq; Græcia, Cicerone teſte, ſummam eruditionem ſitam in vocum neruorumqne cantibus cenſebat, & qui eius artis eſſet imperitus, habitus ſit indoctior. Sic priſcis ſeculis inter regales menſas Heroum Diuorumque geſta ad lyram decantari ſolent. Ita apud Virgilium:

Muſica mentem oblectat.

Fab. lib. 2. c. 7.

Cic. 1. Tuſcul.

Veteres Muſices ſtudioſi.

Lib. 1. Æneid.

---- Cithara crinitus Iopas
Perſonat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam Soliſq; labores;
Vnde hominum genus & pecudes, vnde imber & ignis,
Arcturum pluuiaſq; Hyades, geminoſq; Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere Soles
Hyberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.

Non defuiſſe Hebrææ genti huius oblectamenti vſum, magniſq; viris illam excultam atque in pretio habitam, præter alia, Dauidis hiſtoria commonſtrat,

Hebræi oblectamenta Muſica non reſpuerunt.

Nam vates ille ſacros hymnos ad lyram decantare
1.Reg.16. ſolitus eſt, animumq; Saulis furibundũ ac maligno
Dauid inſtrumentis muſicis Deum honorat. Genio, atraq; bile exagitatum modulate reſonante cithara permulcere, ac Regem ad ſaniorem mentem reducere. Heliſæus quoq; vates importuna regum
4.Reg.3. interpellatione exaſperatus, accita pſaltria, harmo-
Heliſæus muſica afficitur. nia cõcentuq; Muſico animum compoſuit, ac depulſa omni perturbatione, ſopitiſque affectibus affla-
Eccleſ.32. tu diuino perfuſus, vaticinari incipit, ac tribus regibus euentura prædicere. In conuiuiis quoq. Muſicos adhiberi ſolitos ſacra Biblia paſſim teſtantur. Sic Sa-
Similia ex muſicis ſonis & gemmis. piens deſumta ſimilitudine à gemmis auro decoratis; Sicut Carbunculus, inquit, aurum exornat: Sic concentus Muſicorum in conuiuio cum moderata vini potione; Et quemadmodum, vt idem ait, Smaragdus, cuius pellucidus eſt & inſatiabilis viror, vulgo Amarant, aurum commendat: ſic modulatio Cantorum in iucundo conuiuio. Verũ ne quis plus ſatis huiuſmodi illectamentis inſiſtat atque occupetur, quid huic oblectationi præferri debeat, obiter ita
Eccleſ.40. indicat. Vinum & Muſica mentem ac cor exhilarãt, ſed vtroq. magis ſtudium ſapientiæ. Improbat qui-
Eſaias vinolentos increpat. dem Eſaias vinolentos, & qui comeſſationibus continenter addicti, Muſicis inſtrumentis ſuauiter ſe oblectant, ſed ea ratione, quod nulla iis habeatur opificis ratio, nec quidquam eorum quib. affluenter & cumulate fruuntur, ad Deum referant à cuius munificentia omnia profluunt. Sic enim illis minita-
Cap.5. tur: Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandum, & potandum vſq. ad veſperàm, vt vino æſtuetis Cythara, lyra, tympanum, & tibia in conuiuiis veſtris: & opus Domini non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis: hoc eſt, non habetis oculos mentemque in illum erectam, à cuius munificentia ac liberalitate hæc proficiſcuntur. In eodem argu-
Cap.6. mento verſatur Amos Propheta, qui huiuſmodi mi-

nis

nis laſciuos ac profuſe viuentes vellicat: Væ qui opulenti eſtis in Sion, ingredientes pompatice, qui decumbitis in lectis eburneis, ac laſciuitis in ſtratis veſtris, qui canitis ad ſonitum pſalterij, bibentes vinum in phialis, atque vnguento optimo delibuti, nec quiſquam veſtrum inopum calamitate afficitur, aut condoleſcit afflictorum miſeriæ: nulla habetur tenuiorũ ratio aut reſpectus, nulla exhibetur Deo tantorum beneficiorum gratitudo. Quocirca oblectamenta Muſica, atquæ inter hæc moderatus vini ac ferculorum vſus, quo ſpiritus ſopiti languidi eriguntur, ac reuiuiſcunt, quo fumi melancholici diſſipantur, nihil habent vitii, nec ab vllo tetrico culpari merentur, niſi illorum abuſu atque aſſiduitate profunda obrepat diuinarum rerum ac ſalutis obliuio. Inter exercitationes mitiores, minuſq; moleſtas aut laborioſas, vectiones referuntur, quæ vel equo, vel vehiculo, aut etiam nauigio perficiuntur, nec non ambulationes ſubdiales, quas hortenſes areæ miniſtrãt, ac longius exporrectæ pergulatæ iugatæq. vineæ, ſic vt ſub fornice viridi ac pampinis virentibus concamerata teſtudine non minus ſalubris ſit, quam amœna deambulatio. Et ſi qua forte inter deambulandũ obrepat laſſitudo ac fatigatio, non deſunt in excultis hortis topiaria, atque vmbracula ſub quibus captare opacum frigus, æſtumq; diſcutere liceat. Vbi vero apricari viſum ſit, atque aëri libero apertoque ſe opponere, in patenti campo aut eminenti editoque loco id perfici poterit. Vt autem ſtudioſis viriſq; politicis inter moderatas ac ſalubres exercitationes apta eſt clara ac vocalis lectio, vſuſque declamandi: ita validis ac robuſtis luctatio, baliſtarum ac paruæ pilæ vſus, Galeno, libello edito, approbatus, certamen gladitatorium & equeſtre, quibus calor natiuus augeſcit, ac corpus robur concipit, ſanguine per membra vndique diffuſo: quo fit vt exercitatis

Amos vinoſos vellicat.

Exercitatio minus laborioſa.

Hortorum amœnitas reficit animum.

Æſtate opacũ frigus captandum.

Apricari hyeme, peramœnum.

Apta ſtudioſis exercitatio.

calor effloreſcat, ac cutis ſuaui vndique rubore perfundatur. Ceterū hoc meminerint, qui in huiuſmodi palæſtris ſe exercent, vt omnia moderate perficiātur, ne agitationes violentæ ac tortuoſæ membrorum luxationes inferant, hoc eſt, ne qua corporis pars à ſua ſede diſſiliat, aut operoſius agitato flexoq; in gyrum corpore, à loco dimoueantur. Atqui vt non ſtatim à ſumto cibo mēs ſtudiis eſt defatiganda, quo ventriculus commodius concoctioni inſiſtat, nec diffundi ac diſſipari calorem natiuum cōtingat: ita nec liberalius pranſis, ciboq; differtis nimii labores ſubeundi: officiunt enim concoctioni motus violenti & incompoſiti omneſq; agitationes corporis immoderatæ crudos ac ſemicoctos cibos in venas rapiunt, qui oborta oppilatione ac putredine, morbis ſeminaria miniſtrant. Vetuſtus ludus Aſtragaliſmus ſeu talorū iactus, qui oſſiculis ouilis læuore perpolitis perficitur Belgæ *Pickelen* vocant, quibus noſtrates puellæ nondum nubiles aut maturæ viro luſitant, eoſque nouæ nuptæ ſtatim ab inito coniugio deſpiciunt. Adoleſcentuli autem Tali quodam genere inter ſe decertant, quod boum pedibus eximitur, *Coten* Belgæ appellant, eoq; ſe exercēt certo anni tempore, vt etiam nucibus & crepitaculis, quæ exercitamenta puerilia paulo prouectioribus vileſcunt, atque habentur deſpicata, ſic vt iam ex ephebis egreſſi indecorum ducant, parumq; generoſum huiuſmodi nugis occupari. Nam puerili more, vt Horat.

Violentus motus concoctioni officit.

Aſtragaliſmus quid.

Talorum iactus.

Puerilis exercitatio multiplex.

Lib. Ser. 2. Satyr. 3.

Ædificare caſas, ploſtello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa
Si quem delectat barbatum, amentia verſat.

Ceterum diuerſi ſunt tali ab aleis quæ Belgis *Terlingh* vocantur, nam illi quatuor lateribus conſtant, aleæ ſex: quarum abuſus tum frequens eſt in tota Europa vt plerique crebro harum vſu patrimonium profundant, exhauſtiſq; facultatibus ad inopiam redigantur:

Alea à Talis diuerſa.

cum talorũ vſus apud nos ad puellas deuolutus, nullam rei familiari iacturã inferat: nam illis vel tædium temporis diſcutiunt, aut ſi quando feriari liceat, pro re non magni momenti decertant, nempe caſtaneis, auellanis, aciculis, fibulis, aliisque nõnullis apophoretis. Trochi autem agitatione ac celerrimo illo turbinis in gyrum atque orbem decurſu, adeo vt motus conſpectum fugiat, fallatque oculos, adoleſcentes ſe alacriter exercent, idque hybernis menſibus, quo incaleſcant. Quod genus exercitationis veteribus etiã in vſu fuiſſe teſtatur Perſius, illoque ſe ac pleriſque aliis impenſe delectatum:

Trochorum agitatio.

Iure etenim id ſummum, quid dexter ſenio ferret,
Scire erat in votis: damnoſa canicula quantum
Raderet: anguſtæ collo non fallier orcæ,
Neu quis callidior buxum torquere flagello.

Satyr. 5.

Orca fictile genus, vt noſtrum in quo nidulantur ſturni, Spreeu *Belgicè.*

Huius puerilis inſtrumenti Virgilius quoque meminit, ac Lauinia mentem ex Turni amore furlis agitatam, elegantiſſimis verſibus turbini componit, eamque non aliter rotari, quam trochum flagellis ſcuticisque hinc inde ſubactam, Belgæ *Top* vocant. Sic autem rem proſequitur:

Tum vero infelix ingentibus excita monſtris
Immenſum ſine more furit lymphata per vrbem;
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis ſtupet inſcia turba,
Impubeſq; manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ: non curſu ſegnior illo
Per medias vrbes agitur, populoſq; feroces.

Virgil. lib. 7. Æneid.

Elegans Virg. deſcriptio.

Huiuſmodi ludis fere ætas puerilis occupari ſolet: adultior vero & quæ iam pubeſcere incipit, decentiores expetit. In omni exercitatione ex qua corpus atque animus aliquid commodi concipit, ſemper decori atque honeſtatis habenda ratio.

Iugurthæ indoles. Sic Salluſtio laudata Iugurthæ indoles, cum nondum ambitione ac regnãdi cupiditate eſſet deprauata. Is enim vbi primum adoleuit, pollens viribus & decora facie, ſed multo maxime ingenio validus, non ſe luxui aut inertiæ corrumpendum dedit: verũ *Iuuentutis exercitatio.* vti mos illius eſt gentis, equitare, iaculari, curſu cum æqualibus certare, & cum omnes gloria anteiret, omnibus tamen carus eſſe, plurimum facere, minimum de ſe ipſe loqui.

Infames ludi. Alearum, cartharumque ludos, & ſi qua ſint alia otioſorum hominum oblectamenta, vt rem maxime damnoſam atque infamem fugito. In huiuſmodi enim ludis non artis peritia viget, ſed fraus, fallacia, dolus, aſtutia: non habet locum ratio, conſilium, ſapientia, ſed caſus, fortuna, temeritas. Complecti*Alea quid.* tur autem alea omnem ludum fortunæ mutabilitati ſubiectum, teſſeras, pyrgum, fritillum, latrunculum, omnemque iactum talarium; adeo vt in minutiſſimis etiam rebus ac puerili negotio improbetur, ſi vel crebro fiat, vel fallaciter, vel contentioſe. Sic ſcite Martialis:

Lib.14. *Alea parua, nuces, res non damnoſa videtur:*
Sæpe tamen pueris abſtulit illa nates.

Quæſtus non doloſus ſit. Quamobrem cum omnia fere in huiuſmodi certamine cupide, improbe, doloſe peragi ſoleant; ea moderatio adhibenda, vt oblectationem potius, quam quæſtum ſectemur. Nam incautos parumq; oculatos à ſubdolis emungi argento contingit. Et quanquam nonnulla lucri ſpes in talibus exercitiis animum hominis titillet, victoremque ſoletur præmium, nõ tamen ſpe nimis auida, aut lucri cupiditate quidquam facere decet. Inſtituitur autẽ exercitatio, aut ludendi licentia conceditur; non lucri, ſed valetudinis atque oblectamenti ratione, & quo animus defatigatus reſpiret, nouasque vires ad ſubeundos denuo labores concipiat.

Ea eſt autem aleatorum natura & conditio, vt vbi ſemel illa prurigo & ſcabies animũ occupauit, ægre excuti queat. Solicitantibus enim vndique eiuſdem farinæ hominibus, ſingulis momentis damnoſas illas voluptates repetunt. Quod vitium etiam ſcortatoribus inſitum. Quocirca ſalubriter Ouidius: *Aleatorum conditio.*

Sperne lucrum, vexat mentes inſana cupido,
Et reuocat trepidas alea ſæpe manus.

Nulli mea quidem ſententia improbari debet conquirendi induſtria, ac rei familiaris amplificatio: ſed lucrum ſectari par eſt, quod vtile ſit & honeſtum, ac nullius iniuriæ damnoq. coniunctum. Scitum eſt prouerbium Plautinum: Ad ſuum quemq; quæſtum æquum eſt eſſe induſtrium potius, quam callidum. Nam res ſiniſtre atq. improbe conquiſitæ præter id, quod infamiam pariant, minus etiam diuturnæ ſunt aut ſtabiles, ſed facilime dilabuntur, vt opes fallaciis, dolo, ſycophantiis, captionibus, verſutiis, deniq. fœnore, talis, aleis, partæ. Quamobrem quos habes ſtudiorũ ſodales, omnibus modis à rebus improbis abducere pergas, atq. ad honeſtatem, ad decus, ad virtutem eſſe incitamento. Hoc enim humanitatis officium non ſolum apud cordatos viros laudem promeretur, ſed Deo etiam gratum acceptumque eſt: ꝙ ita apud Hieremiam teſtatur Dominus: Qui ſeparauerit pretioſum à vili, quaſi os meum erit. Quo deſignat illum palmarium quiddã præſtitiſſe, ac proxime ad Deum accedere, diuinoſq. honores promereri, qui vel ſeipſum vel proximũ (Deo enim nihil homine carius, aut maioris pretii) à viliſſimis rebus, à vita ſordida ac contaminata, ab itinere deuio abduxerit, atq; ad vitæ integritatem, moreſq inculpatos auctor ſit & inſtigator. Quo ſpectat illud Iacobi Apoſtoli: Fratres, ſi quis inter vos errauerit, à veritate, & conuerterit quis eum, ſciat ſe à morte reuocaſſe peccatorem, ac ſaluam feciſſe animam illius.

Doloſe partæ cito dilabuntur.

Cap. 15.

Hieremiæ locus explicatus.

Cap. 5.

MM

In rebus gerendis, rationem in conſilium adhibendam.

CAP. XLV.

IN quauis actione, omnibusque vitæ negotiis ſic omnia ratione ac conſilio moderāda, ne quid pridie agas, cuius te poſtridie pœniteat. Turpe eſt enim aliquid committere, vt re peracta cogaris dicere. Non putaram. In quem ſcopulum minus impinges, ſi nihil temere ac præcipitanter agas, ſed omnia conſiderate, mature, prudenter, ita, vt ad rationis amuſſim ſingula exigas. Sic recte præcipit Salluſtius: Priuſquam incipias conſulto: & vbi conſulueris, mature facto opus eſt. Et Cicero: In omnibus rebus, ſi quid aggrediare, adhibenda eſt præparatio diligens. Quo ſpectat Prouerbium: Feſtina lente: &, Sarcito, ſi ſat bene.

Non putaram vitio coniunctum.

Nihil præcipitanter agendum.

Lib. 1. Offic.

Quæ dubitas ne feceris. CAP. XLVI.

NIhil agas quod animo ſcrupulum iniicere poſſit, ac dubitationem inferre, ſic vt ambigas, æquum ne ſit, an iniquū, quod aggredi paras: Æquitas enim, vt Cicero ait, lucet ipſa per ſe, ac cum virtuti tum honeſtati coniuncta eſt: dubitatio autem iniuſtitiæ aliisque vitiis affinis eſt. Huic conſentaneum eſt illud Pauli: Beatus eſt qui ſeipſum non iudicat in eo, quod probat; hoc eſt, qui in adeundo aliquo negotio non ſentit tacite reclamantem conſcientiam. Quam ſententiam, tametſi de ciborum delectu, & vitando offendiculo ſcripſerit Apoſtolus, vt ſuperius ſumus teſtati, aliis quoque rebus appoſite accommodari poteſt. In omni enim actione, cum quid agimus nulla firmitate, nullaque animi conſtantia, ſed vacillante mente & dubia, iudice cōſcientia damnamur. Quidquid enim non proficiſcitur ex fide, qua Deo approbamus noſtram mentem, ipſaque refragante conſcientia vitioſum eſt, & peccato obnoxium. Siquidem cum quis rem per ſe non malam, hæſitans mala ſit, necne; committit tamen, declarat ſe rem nefariam commiſſ.rum, ſi occaſio inciderit, aut opportunitas

Lib. 1. Offic.

Rom: 14.

Dubitatio mẽti, in agendo ſcrupulum iniicit.

Pauli locus explicatus.

ſit

ſit oblata. Vera autem pietas ac ſolida ſapientia fide ſtipata, diuinoque Spiritu fulta, omnia ſcienter diiudicat, nec quidquam aggredi ſuſtinet, quod vllā mali ſpeciem præ ſe ferat, aut mentem aut conſcientiam aliqua ægritudine poſſit contaminare.

Virtutis ac vitiorum præmia.

CAP. XLVII.

QVod Cato ſenior commilitonibus inculcare ſolet, id cuique menti infixum eſſe conuenit: ſi cū labore præclari quidquam egeris, & quod honeſtati ſit coniunctum: labor abit, honeſte factum remanet. Si cum voluptate mali quidquam commiſſum ſit: voluptas, vt res momentanea, cito auolat atque euaneſcit; improbitas vero & nequitia, vt indelebile vitium perpetuo adhæret. Quo ſpectat prouerbium: Qui ſemel ſcurra, nunquam paterfamilias. Quiſquis enim ſemel in re infami, exiſtimationis ac probitatis iacturam fecerit, non facile probi viri elogium conſequetur, quamlibet etiam diteſcat, aut opulentus efficiatur. Non diſſimili ratione exſtimulauit iuuenes Plato ad felicitatem conſequendam propoſita virtutis ac voluptatis vitioſæ imagine. Huius enim momentaneam dulcedinem atque illecebras ſubita pœnitentia, angor animi, mens inquieta, dolor perpetuus comitatur. Illius vero breues labores & ærumnas, pacata mens, tranquillus animus, ſecura conſcientia, denique ſolidum æternumque gaudiū ſubſequitur. Quo ſpectat illa ſententia: Momentaneum eſt quod delectat, æternum quod cruciat.

Voluptas momentanea. *Virtus æterna.* *Prouerbium in degeneres.* *Platonis exhortatio ad virtutem.* *Sententia D. Gregorii.*

A Deo ſumenda omnium actionum noſtrarum initia.

CAP. XLVIII.

QVidquid aggredi mediraris ac perficere, Deum Opt. Max. in conſilium adhibeto, ita ſi quid tractare inſtituis, ſi qua obire munia vel priuata vel pu-

A Deo petenda actionum primordia.

blica illius numen implores, quo afflatu ſuo optima quæque ac ſalutaria inſpiret. Dici n. vix queat, quid adiumenti adferat ad felicem operum ſucceſſum, omnia actionum noſtrarũ auſpicia, omnia vota ad Deũ referre. Nam ſiniſtre fere atq; inauſpicato ꝓcedunt, quæ tali non ſunt incoata principio. Hinc illa Dei apud Eſaiam comminatio: Væ filii deſertores, qui conſilium initis, & non per me, qui ordimini telam, & nõ per ſpiritum meum. Quibus verbis infelicẽ parumque proſperum ſucceſſum illis denuntiat: quod aliunde quam à Deo ſalutis præſidia conquirant, nec illum in conſilium adhibent, ab eoque reſponſa petunt, cui omnia ſubmittuntur; & penes quem conſiſtit totius orbis dominatio & imperium. Per hunc enim, vt Salomon ait: Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt; per hunc Principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam, illius eſt conſilium & æquitas, illius prudentia, fortitudo, decus, potentia, qua in imperio conſtituti ſuas ditiones ſtabiliunt, ac ſubditos in officio continent. Quocirca cum Dei arbitrio ac voluntate omnia perficiantur, atque ipſe ſit primaria rerum cauſſa; ab eo felicem operum ſucceſſum, ab eo ſalutaria quæque atque ad bene beateque viuendũ neceſſaria, ſummis votis petenda. Quod nobis Chriſtus inculcat, cum inquit, Primũ quærite regnum Dei & iuſtitiam eius, cetera vobis vltro ex illius munificentia obuenient, ac velut auctarium adiicientur. Eſt autem auſpicatiſſimum diei initium, q à rerum cœleſtium cõtemplatione, à doctrina Euangelica, ab illuſtranda Dei maieſtate ſumitur.

Cap. 30. *Deus actiones noſtras moderatur.* *Prouerb. 8.* *Deus primaria rerum cauſſa.* *Matth. 6.* *Luc. 12.*

Diluculum aurorag. matutina ad componendam mentem, atq. animum in Deum erigendum aptiſſima.

CAP. XLIX.

NVlla eſt diei pars ad erigendã in Deum mentem accommodatior, quam antelucana. Tum enim animus diſcuſſa noctis caligine, eſt erectior, atque ad

Aurora preca tioni apta.

concipiendas ſalutares cogitationes aptior. Factitaſſe id ſacros vates, Bibliorum codices paſſim teſtãtur. *Pſal. 5.* Sic Dauid in anguſtia conſtitutus: Deus Deus meus, *Pſal. 61.* ad te de luce vigilo. Mane adſtabo tibi & videbo. Mane oratio mea præueniet ad te. Sic Eſaias: Erigit mane, mane erigit mihi aurem Dominus, vt audiam tanquam magiſtrum, hoc eſt, monitorem qui oſcitantibus aurem vellicat. *Cap. 87.* Rurſus: Anima mea deſiderauit *Cap. 26.* te in nocte, ſed & in ſpiritu meo & pręcordiis meis de mane vigilabo ad te. Quibus verbis Propheta indicat *Eſaiæ locus explicatus.* totam mentem, omneſque animæ vires ac facultates, ſpiritus cum vitales, tum animales, & quidquid illi inſitum eſt, in Deo iugiter eſſe defixum, ſic vt nulla temporis pars abſq; illius recordatione tranſigatur, ſed omnia dicta factaque, & ſi qua animum ſubit cogitatio, in Deum transferatur.

Exacto die exigenda à mente diurnarum actionum ratio.

CAP. L.

Exigenda à mente actionũ noſtrarum ratio.

OMnia negotia diurnaſque actiones, & quid quoque die dictum factumque ſit, veſperi ab animo repoſcas. Sic conſummato die, antequam te quieti dedas exige à te peracti diei rationem, atque interrogato animum tuum: quod hodie malum ſanaſti? cui vitio obſtitiſti? qua parte melior es effectus? quid incrementi acceſſit pietati? quis in virtute factus progreſſus?

Virg. in viro bon.

Quo prætergreſſus? quid geſtum in tempore? quid non?
Cur iſti facto decus affuit? aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? Cur hæc ſententia ſedit,
Quam melius mutare fuit? miſeratus egentem
Cur aliquem fracta perſenſi mente dolorem?

Dici vix queat, quam tranquilla ſit futura ac pacata mens, quam quietus ac placidus ſomnus, vbi concepto emendationis propoſito, huiuſmodi cogitatione animi nebulas diſcuſſeris. *Concipiendum quotidie emendationis propoſitum.* Cum autem diurnæ actiones, & quæ interdiu oculis obuerſantur, ſomno non

Actiones diurnæ honeſtæ ſunto. nunquam officiant, ſtudioſe elaborandum, vt honeſtis occupationibus dies tranſigatur, ne quid menti obiiciatur, quod nocturnam quietẽ poſſit interturbare, aut turbulentam efficere.

Nemo vitiis ſuis blandiatur, aut malefacta extenuet.

CAP. LI.

Vitia non extenuanda. SI quid inſipienter actum ſit atq; auerſa à recta ratione voluntate commiſſum, quod honeſtati ac decori aduerſetur, nunquam in animum inducas, vt errori blandiaris, aut crimẽ excuſatione extenues. Parit enim confidentiam peccati excuſatio, atq; iterandi commiſſi occaſionem miniſtrat. Sic cum Dauid obſeruaſſet, quantum prauitatis ex hoc mentis errore pullularet: Non declines, inquit, cor meum in verba malitiæ ad excuſandas excuſationes, in peccatis. *Pſal. 140.* Quibus verbis precatur, vt longe abſit ab ipſo mala mens, malus anim⁹, quo improbi imbuti ſcelera ſceleribus accumulant, ſuaq; flagitia diluunt atq; extenuant: nec in ſe vllam culpam transferri aut deriuari patiuntur. *Dauidis locus explicatus.* Qua cœcitate ac mentis caligine efficitur, vt vbi animis ſemel vitiis occalluit, ac cupiditate ſe deuinxit mala, indies magis magiſque in deterius prolabatur, ac corruat, nulla emergendi ſpe. Quo ſpectat illud Salomonis: Impius cum in profundum peccatorum deuolutus eſt, contemnit; hoc eſt nihil admiſiſſe ſe habet perſuaſum, nec magnopere commouetur patrati ſceleris, aut nequitiæ enormitatę: verum vt idem ait, hunc ſequitur confuſio & ignominia. *Prouerb. 18.* Quo indicat illum cum exiſtimationis iacturam ſubire, tum infamiæ labem conſequi, vt non facile in poſterum probi ac laudati viri nomen promereatur. Pari malo implicati ſunt, qui vbi deliquerunt, atq. in peccatum aliquod prolapſi ſunt, non agnoſcunt ſcelus, nec id confiteri ſuſtinent, etiamſi confeſſionem extorqueat cõnſcientia, carnificina, ſed ſilent ac conticeſcunt, omniaque obliuione *Impio occaleſcit ſcelere animus.*

ſione obruere meditantur. Simile enim quiddam iis vſuuenit, quod pueris qui à rebus interdictis non abſtinent, præſertim vbi ſperant fore clam, nec à parente id reſcitum iri. Cuius rei exempla edita ſunt in Adamo & Cain, eorumq; poſteris, in quos hereditaria labes eſt transfuſa. Proinde qui animi tranquillitati optime conſultum cupiat, nec vllam perpeti carnificinam, non pergat abs ſe commiſſa vel inficiari, vel ſilentio inuoluere, ſed Deo patefaciat. Agnitio enim peccati, & errati confeſſio veniam impetrat, omneſq. animi ſordes ac maculas eluit, abſtergit, abolet. Reticentia vero & tergiuerſatio malum exaſperat, cauſſamque rei reddit deteriorem. Quod in ſe expertus Dauid: Quoniam tacui, inquit, inueterauerunt oſſa mea, cum clamarem tota die: extorſit quidem cruciatus & doloris intolerantia clamorem atque eiulatum, ſed non delicti confeſſionem expreſſit, mox tamen admiſſum crimen Deo detegere meditatur, quem certo ſcit promtum ac facilem ad condonandum peccatum, vbi quis ex animo reſipiſcit ſuaq; vitia deteſtatur. Itaque ſumta fiducia: Dixi, inquit, confitebor aduerſum me iniuſtitiam meã Domino, & tu remiſiſti impietatem peccati mei. Is eſt enim amor & propenſio Dei erga homines, illa placabilitas & manſuetudo, vt vbi reſipiſcere meditantur, confeſtim illis peccatum remittat. Quod per Eſaiam ita indicat: Et erit antequam clament, ego exaudiam, adhuc illis loquentibus aurem accommodabo. Quod indicat promtam & expoſitam ſuam munificentiam ac fauorem, vt etiam ſi homo mente cõcipiat emendatioris vitæ propoſitum, ſtatim illi admiſſum ſcelus remittat. Sic apud Ezech. Quocunque tempore peccator ingemiſcet iniquitatum eius, non recordabor amplius.

Simile à puerili natura.

Peccati agnitio peccatum expungit.

Reticentia malum exaſperat.

Pſal.31.

Dei facilitas in remittendo.

Cap.65.

Cap.18.

In Deum transferendum quidquid nobis boni obtigit.

CAP. LII.

Quicquid homini obtigit, in Deum transferendum.

SI quid tibi in fragili hoc ac caduco corpore, vitaq; momentanea ac fugaci obtigerit ſplendidum: regale, magnificum, ſi adſint latifundia atque ſuburbana prædia, ſi opes affluant & diuitiæ: easque exornent decus, honeſtas, amplitudo, dignitas, gloria: ſi mens imbuta eſt multarum rerum cognitione ac ſcientia, nec deſit prudentiæ coniuncta ſapientia: corpus denique ſalubre ac vegetum aut ſi quid iis accedat amplius: omnia hæc munificentiſſimo Patri Deo feras accepta, à quo quidquid eſt boni, promanat ac profluit. Reuocat huc Paulus inflatũ, atq; inani perſuaſione turgidum, illiq; ſui fiduciam his verbis eximit. Quid eſt, ꝙ non accepiſti? quod ſi acceperis, quid gloriaris, quaſi nõ acceperis? Idipſum etiã vrget, ac nulli non inculcat apud Hieremiam Dominus: Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, nec glorietur fortis in fortitudine ſua, nec diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur quiſquis gloriatur, noſſe & ſcire me. Qui gloriatur, inquit Paulus, in Domino glorietur, à quo quidquid eſt bonorum, affatim ac cumulate ſumus conſequuti per Ieſum Chriſtum, qui factus eſt nobis à Deo ſapiẽtia, iuſtitia, ſanctificatio, ſalus, redemtio. Quo autem nemo ſibi plaudat ac blandiatur, ſeſeque efferat inſolentius de externis internisq; donis, commonefacit Paulus geſtare nos theſaurum hunc in vaſculis teſtaceis, hoc eſt, fragili ac moribundo corpore; quo cuique innoteſcat, hoc Dei virtuti atque eminentiæ adſcribendum, non hominis viribus. Vt autẽ quidquid eſt in homine lucis, quicquid ſapientiæ, quicquid virtutis aut iuſtitiæ, Deo aſſeri debet, ac patri luminum, à quo omnes dotes, ac munera deſcendunt, vt Iacob Apoſtolus teſtatur: ita quidquid eſt in mente humana vitii aut nequitiæ, quidquid caliginis ac cœcitatis, quidquid prauitatis ac corruptelæ; id omne noſtræ voluntati malitioſæ adſcribi debet, nec vel minima culpa in Deum transferri.

1. Cor. 4. — *Cap. 9.* — *1. Cor. 1.* — *2. Cor. 10.*

Omnia noſtra bona à Deo promanant.

Cap. 1.

Omnis nequitia noſtra mente diffunditur.

Cap. 2.

Peccatum enim ac diuini mādati tranſgreſſio, omnis generis ærumnas, calamitates, morbos cum corporis tum animi, poſtremo mortem inuexit; omnemque procliuitatem ad nequitiam menti inſeuit.

Delectus & conſideratio habenda in eligendo vitæ genere.

CAP. LIII.

IN deligendo vitæ genere, quod amplecti ſtatuis, & in quo ad extremum meditaris conquieſcere ac pacate conſenuiſſe, hoc in primis ſpectari debet; vt conſiderate omnia aggrediaris, nec temere te alicui inſtituto addicas, à quo poſtmodum ſi pœniteat, non liceat reſilire aut extricari. Qui enim ætate immatura, nec ſatis explorata excuſſaq; naturæ propenſione aliquod vitæ genus arripiunt, illique ſe perpetuo adſtringunt, vitam agunt inamœnam, plenamquē tædii & moleſtiæ, ſi quando (vt plerumq; aſſolet) illos capiat inſtituti ſatietas, aut ſe ſentiant, ferundo oneri impares. Quocirca ne quis inconſulte ſibi laqueos iniiciat, antequam aliquod vitæ inſtitutum amplectatur, deliberandi ſpatium ſibi conſtituat, quem potiſſimum vitæ curſum conſectari velit, cui ſe addicere. In qua deliberatione, vt ſuadet Cicero, ad ſuam cuiuſque naturam conſilium omne reuocandum eſt, quo adhibita omni cura conſtituendæ vitæ, ſtabiliter in ſuſcepto negotio perſiſtat. Multi enim optima petentes, non tam voluntate, quam curſus errore falluntur, atque à ſcopo quem Chriſtus nobis præfixit, deuii ad ſuperſtitionem, hoc eſt, fucatæ religionis ſpeciem deuoluuntur. Quin à Chriſto potiſſimum petenda ſunt ſalutis præſidia, quo vno duce in hoc mundi ſalo ad optatum portum prouehimur. Ipſe eſt oſtium, quod nobis aditum acceſſumq; patefacit ad Patrem, ipſe eſt via, veritas & vita, à quo nos auertere nititur ſatanas, qui transformans ſe in Angelum lucis per improbos doctores falſa pro veris, dubia p certis,

Deliberatio in deligendo vitæ genere.

Lib. 1. Offic.

Errore non voluntate quidā deuiant.

Ioan. 10.

A Chriſto petenda ſalus.

fucata pro ſynceris, pro ſalutaribus noxia mentibus hominum ingerit. Hæc fuit prima hoſtis noſtri impoſtura, qua Adamum adortus eſt, atq; illius menti fumos & caliginem offundit, incautoq. ac nimis credulo ſpecie veritatis impoſuit, ſic vt in omnem illius poſteritatem eadem moliri non deſinat, atq. abolito ſyncero Dei cultu ac ſalutari religione, ſuperſtitionem, idololatriam, fucatam doctrinam, inſtitutiones vitæ ancipites & pericoloſas inuehere, denique nullas non admouere machinas, quibus humanum genus exſtincta luce veritatis, ſopitoq; fidei lumine, à Dei cognitione abducat, ac menti cœcitatem denſamq; caliginem inferre conetur.

Adam ſpecie veritatis deceptus.

Diabolus à ſana doctrina mentes abducit.

De legitima matrimonii ſocietate.

CAP. LIV.

Matrimonii definitio.

MAtrimonium legitima eſt atq; indiuulſa maris ac fœminæ coniunctio à Deo inſtituta, partim ad domandas libidines, atq. euitandos illicitos vagoſq; concubitus, partim ad liberorum procreationem. Eſt autem, vt præter Paulum Columella ex Xenophontis Oeconomice prodidit, maritale coniugium natura excogitatum, vt non ſolum iucundiſſima, verum etiam vtiliſſima vitæ ſocietas ineatur, & ne genus humanum temporis decurſu ſpectaret ad interitum, marem fœminæ, infuſa diuinitus benedictione legitime coniunctum eſſe voluit, vt ex indiſſolubili copula non deeſſe homini mortali adiumentum, quo præter amorem gignendi ſobolis mutua vitæ ac fortunarum coniunctio illos deuinciret. Quocirca cum coniugii portus ſit tutiſſimus, atque humano generi, cui natura inſitus ardor ac propenſio propagãdæ ſobolis, fidaq. ſtatio: non male is conſuluerit ſuæ tranquillitati, qui huc ſe conferet, præſertim

Lib. 12. c. 1.

Geneſ. 2.

Coniugii vſus

ſertim vbi ætas adoleuit, ac virile robur ſit cōſequuta. Inconſulte autem faciunt, nec ſatis pro ætatis ratione, qui præmature atque intempeſtiue tale quiddam aggrediuntur, non exploratis viribus excuſſaque naturæ firmitate. Sunt enim nonnulli propemodum impuberes, qui vel temeritate quadam inconſulta, vel lenonum inſtigatione, aut etiam parentum impulſu, qui opimæ doti inhiant, hoc iugum ſubeunt, quorum nonnullos noui, nec dum abſoluto anni curriculo, flaccidos atque elumbatos, omnique vitali ſucco exhauſtos, vt vires illis labefactatas ac collapſas, erigere atque inſtaurare fomentis ſim coactus. Quocirca ne pueri aut paulo prouectiores pueris procreandis incumbant, quiſq; vires ſuas ipſe metiatur atque exploret, quid valeant lumbi; quid ferre recuſent. Qui autem connubio ſe addicere meditatur, id potiſſimum obſeruet, vt ex honeſta familia non tam dotatam (tametſi id non reſpui debet) quam ingenuam, honeſtam, pudicam, ac verecundam, beneque moratam in vitæ ſocietatem adſciſcat. Mulier enim (vt Comicus ait) ſi bene morata eſt, dotata eſt ſatis. Scitum eſt illud Alcumenæ apud Plautum, quod ſingulis virgunculis & matronis infixum eſſe debet: Non ego mihi dotem duco eſſe. quæ dos dicitur: ſed pudicitiam & pudorem, & ſedatum Cupidinem; Deûm metum, parentum amorem, & cognatum concordiam, viro morigera, atq; vt munifica ſim bonis, præſim probis. Quocirca parentibus ſolicite elaborandum, ne ſexus iſte fragilis atque ad ruinam procliuis, præſertim vbi nubilis eſſe incipit ac matureſcere, aliquid labis concipiat aut vllam pudicitiæ iacturam patiatur, ſed ad decus & virtutem ſuas filias inſtituant, atque ad vitæ integritatem moreſq; inculpatos ſint incitamento. Non deſunt progenitores quidam improbi, qui male conſulunt virginum ſuarum integritati,

Coniugium nō temere adeundum.

Coniugiū multos eneruat.

Honeſta familia obſeruanda in adeundo connubio.

Amphi. Act. 2.

Conſulendum puellarum fragilitati.

Eccleſ. 7.

Puellis nulla danda occaſio lapſus.

Nam illis domeſticis exemplis corrumpunt, atq; iis ad temulentiam, audaciam, impudentiam feneſtram aperiunt. Quo efficitur, vt ſenſim conſueſcant pudorem exuere ac pudicitiam venalem habere, ſic vt eam facilime expugnari patiantur, aut non magnopere obſiſtant callido virginitatis inſidiatori, cuius contactum, oſcula, titillationes non exhorreſcunt, nec admodum grauate aut repugnanter admittunt contrectantium blandimenta. Inter multos errores ac vitia, quæ committi ſolent in adeundo ſtatu connubiali tria potiſſimum mihi culpanda videntur, ex quibus multa incommoda emergunt. Primum quod magna mortalium pars præcipitanter, atque inconſiderate, nullaque naturæ deliberatione hoc vitæ genus aggrediatur, idque ea ætate quæ huic rei minus apta eſt. Deinde, quod nonnulli ſerius ac minus tempeſtiue ſe matrimonio addicant, atque vbi iam defloruit ætas, atq; anni ingraueſcunt, hoc onus ſubeant. Poſtremo, quod diſpari coniugio alligari ſuſtineant, ſanus morbidæ, iuuenis qui doti inhiat, aniculæ, quod à naturali ſocietate alienum; ſenex adoleſcentulæ, quod non prorſus culpari poteſt, nec naturæ ordini & ſtatui contrarium, cum multis ſenibus crudis ac viridi ſenecta non deſit facultas procreandæ prolis, quod mulieribus annoſis atq; effœtis denegatum. Vt autem merito improbatur in ætate iuuenili, quæ coniugium animo concipit, nimia celeritas & feſtinatio: ita in prouectioribus cunctatio ac tarditas. Qui enim præmature ac properanter hoc capiſtro ſe alligari patiuntur, nō ſatis firmo validoq; corpore, nec adauctis viribus, non diu in hac palæſtra ſubſiſtunt, ſed poſt vnum aut alterum inſultum labaſcunt ac conuelluntur. Qui vero procraſtinando legitimum nubendi tempus præterlabi patiuntur, atque in longum differunt contrahendi matrimonii conſilia, vitam agunt tetricam atque inamœnam.

Errores in adeundo coniugio commiſſi.

Coniugia inepti & elumbes.

Mature omnia agenda in adeundo coniugio.

Robuſta ætas matrimonio aſſueſcat.

mœnam, vel nonnunquam vago illicitoque concubitu ſe polluunt: quod tot paſſim ficoſi, morbidi, diſtorti, lippi, incurui, podagrici tumidis inflatisq; cruribus commonſtrant; quos ſi poſtmodum, vbi eius vitæ perſuaſum eſt, legitimo connubio alligari contingit, in magnas moleſtias ac tædia ſe coniiciunt. Nam cum exhauſti ſint atque exoleti, viribusque attritis ex anteactæ Veneris intemperantia, & ſibi graues fiunt, ac nouæ nuptæ ſpes ac deſideria fruſtrantur.

Omnis ſocietas, quæ non conſiſtit intra coniugii limites, vitioſa atque à legitimo matrimonio aliena.

CAP. LV.

CVm impudicitiam atque obſcœnos illicitoſque amores Chriſtus & Apoſtoli deteſtentur, atque à regno Dei excludendos pronuntient, qui ſe adulterio aut ſcortandi libidine contaminant, non video quo ſe colore tueri poſſint, qui matrimonium peroſi, libere ac ſuauiter ſoluteque viuere meditantur. Non deſunt enim qui extra coniugii cancellos vni amaſiæ pro tempore ſe addicant, non ſatis decore, nec mente tranquilla, aut pacata conſcientia. Sectantur illi quidem commoditatem vitæ, vt ſibi perſuadent, nec vili ſe addicere, à qua non poſſint reſilire ac diuerti, verum, acerbiora aliquando experiuntur, magiſq; indigna perpeti, ac perferre coguntur ab amica imperioſa ac procaci, quam ab ea quæ alicui legitime addicta adſcitaque eſt vxor. Quin & hoc accedit mali, quod huius generis ſexui diutina vitæ conſuetudo audaciam pariat, ac confidentiam adeo vt ſi quem eius ſatietas capiat, atque illam ablegare cupiat, non ſine tumultu perfici queat, nam cœlum terras miſcent, vbi incidit id diuortii mentio, aut cũ exorta aliqua intemperie, ex ædibus excluſum iri ſe metuunt. Exempla abunde multa ſuppeditant familiares illæ & domeſticæ, quas in vitæ ſocietatem

Matth. Heb. 13.

Illiciti amores & concubitus.

Quid iis accidit, qui ſoluta venere ſe oblectant.

adſciſcunt ſacrificuli, à quibus, interdicto legitimo matrimonii vſu, cælibatus exigitur, res cum primis operoſa atq; immenſæ molis vegetis ac ſucculentis. Quapropter toto errant cœlo, atque in humanæ ſocietatis delectu prorſus hallucinantur ac cæcutiunt; Qui exiſtimant illos commode & pacate viuere, qui ab vxore liberi, aliquam domi alant, aut foris venentur, qua ſe oblectent, ac cuius cōſuetudine, cū lubet fruantur, cum plerumq; pter mentis inquietudinē, ac conſcientiæ carnificinā plus tædii ac moleſtię, plus zelotypiæ ac ſuſpicionis à conductitia ac temporaria amica ſuboriatur, quam legitima ac fida vxore, in perpetuam vitæ ſocietatem ſolemniter aſſumta. Et quanquam in hoc ſtatu, vt pleriſque aliis, dulcia ſint permixta amaris, acerba ſuauibus, læta triſtibus, nubila ſerenis, nec deſint huic vitæ inſtituto ſimultates, contentiones, iurgia, zelotypiæ affectus (vt nihil eſt in quouis vitæ genere omni ex parte beatum) non eſt tamen vlla culpa in matrimonii ordinem transferenda. Tametſi enim plurima incommoda hoc vitæ genus comitentur, magnaque ſolicitudo, cura, anxietas illos habeat occupatos in educandis alendiſque liberis, vt Paulus teſtatur, in conſtabilienda re familiari ac domeſtica: Omnia tamen mitigat, ac condulcorat amor mutuus, atque ex Dei inſtitutione liberorum procreatio. Sunt autem pueri delitiæ ac ſingulare oblectamentum matrimonii, quibus augeſcit ac fouetur amor coniugalis, magnumque vltro citroque concipitur ſolatium. Si vero præter voluntatem atque animi ſententiam, nullam propagari ſobolem contingat, ac differri in aliquot annos poſteritatis ſpem: ſancte tamen colenda matrimonii fides, fouendaque mutua vitæ ſocietas ſic, vt alter alterum fulciat, vt in confinio conſitæ arbores fructiferæ vineam, quibus fulta ac velut maritata affixaque clauiculis aſſurgit in immenſum,

Concubitus extra matrimonium conſcientiam onerat.

Nullus vitæ ſtatus moleſtia caret.

1. Corinth, 5.

Proles delitiæ matrimonii.

Orbitas placide ferenda.

ſum, ac ſpatioſiſſime ſe propagat. Vt enim vitis deſtituta pedamentis ac ſtatuminibus, caduca eſt, atque in terram procumbit: ita quoque matrimonium ac res familiaris corruit, niſi mutua viri ac mulieris opera fulciatur. Quod ſi quid vitii ſubſit huic ſocietati, ſi qua ingruat intemperies, ſuſpiciones, tumultus, diſſidia: hominum affectibus ac moroſitati potius, quam huic inſtitutioni adſcribendum. Sunt enim iſta non coniugii, ſed deprauatæ naturæ, ac turbulenti animi vitia peccati originalis labe contacta, in quam omnis culpa transferenda eſt.

Vitis & matrimonii comparatio.

Affectus hominum non natura culpanda.

Qua ratione obtineri poßit, ne mors homini natura prorſus ſit formidabilis.

CAP. LVI.

CVm in rebus humanis nihil ſit fixum ac ſtabile, ſed omnia fluxa, fragilia, caduca, ruinoſa etiam ſpectatiſſima quæque: non eſt, quod quis ea magnopere admiretur ac ſuſpiciat, illisque plus nimio afficiatur: Quin potius mente atque animo in ſupernas ſedes erecto, res ſolidas atque æternas ſpectet ac mediteur. Quiſquis enim concepta in Deum Patrem per Chriſtum Ieſum fiducia, certa ſpe atque exſpectatione immortalitatis ducitur, non eſt quod metuat imminentes caſus & incommoda, non eſt quod pertimeſcat morbos, calamitatem, pericula, mortem denique quam illi potiſſime exhorreſcunt, qui ſpiritu Dei deſtituti ſunt, nec vlla notitia diuinitatis imbuti: nam qui in Deo fiduciam ſuam collocant, diuino ſpiritu fulti, intrepide, infractoque animo contra omnes aduerſitates ſubſiſtunt. Neque enim, vt Paulus ait, accepimus ſpiritum ſeruitutis aut timiditatis, ſed ſpiritum adoptionis, ſpiritum potentiæ & dilectionis, per quem confidenter clamamus, Abba, Pater. In hoc, inquit Ioannes, perfecta eſt charitas nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicii.

Non fidendum rebus caducis.

Chriſti fiducia mortem minus formidamus.

Rom. 8.
2. Timoth. 1.
Galat. 4.
1. Ioan. 4.

Timor non eſt in caritate, ſed perfecta caritas abiicit omnem timorem, quoniam timor cruciatum adfert ſeu trepidationem. Quocirca vt omnem metum ac mortis formidinem menti excutiamus, & ſi quid aliud trepidationem inferre poſſet, omnes noſtras cogitationes, ſpem, vota, fiduciam in munificum Patre coniiciamus, atq; in Ieſum Chriſtum, qui nos ſuo ſanguine expiauit, atq; à peccato mortiſque tyrannide in libertatem aſſeruit, deleto expunctoq; quod aduerſus nos erat chirographo, quo Diabolo eramus obſtricti, & velut obærati, Belgæ vocant, *In hem ghehouden, Teghens hem verbunden.* Quo autem Chriſtus pauidas ac meticuloſas mentes fulciret, omnemq; ſpem ac fiduciam in ipſo conſtitutā declararet. Confidite, inquit, ego vici mundum. Iam princeps mundi iudicatus eſt, hoc eſt, qui mortē inuexit, morte mea depulſus eſt, ac iudicio condemnatus, exutuſq. nocendi poteſtate. Venit princeps mundi huius, & in me non habet quidquam. Quibus verborum ſolatiis indicat ſatanam, & quos habet in hoc mundo per peccatum confœderatos nihil obtinere poteſtatis, vel in Chriſtum aut illius membra, quæ fide illi adhærent atq; inſita ſunt. Hæ ſalutares ac viuidæ conciones hoc efficiunt in mentibus hominū, qui illius præſidio innituntur, vt excuſſo mortis metu, alacriter aduerſus ingruentes quaſuis tempeſtates ſe muniant, ac præſtent inuictos, magnaq; confidentia in has voces erumpant: Oculi mei ſemper ad Dominum: quoniam ipſe euellet à laqueo pedes meos. Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum; non timebo millia populi circumdantis me. Si exſurgat aduerſum me prælium, in hoc ego ſperabo, etiamſi ambulauero in medio vmbræ mortis, nō timebo mala, quoniam tu mecum es.

Coloſſ. 2. *Chriſtus deuicit mortem.* *Simile ab ære alieno oppreſſu.* *Ioan. 16.* *Ioan. 12.* *Chriſtus Satanæ formidabilis.* *Conſolatoria ſententia.* *Pſal. 29.* *Pſal. 26.* *Pſal. 3.* *Pſal. 22.*

Et ainſi

Etiam ſi occiderit me, in ipſo ſperabo: hoc eſt, Si mihi obiiciat horrorem mortis, ac vita ſim ſpoliandus, illi tamen fidam qui ſua prouidentia rationem inibit, qua me ſeruet. Dominus auxiliator meus, non timebo, quid faciet mihi caro. Et illud Hieremiæ: Ecce ipſi dicunt, vbi eſt verbum Domini? veniat. Et ego non ſum turbatus, te paſtorem ſequens, & diem hominis non deſideraui, tu ſcis, hoc eſt non exſpecto aliunde, quam à te ſubſidium; ſic vt illos qui mortem minitantur, pro nihilo ducam nec pertimeſcam. Non ſis tu mihi formidini ſpes mea in die afflictionis meæ, paueant illi non paueam ego. Eodem ardore fidei inflammatus Paulus, ac Dei præſidio innixus confidenter pronuntiat, nihil vſquam eſſe tam formidabile aut horrendum, quod poſſit piis mentibus metum incutere, aut à Dei amore ac fiducia illos diuellere. Nam certo mihi perſuadeo, inquit, quod neque mors, neque vita, neque angeli ſeu inuiſibiles ſubſtantiæ, neque principatus, neque poteſtates, neque inſtantia, nec futura, nec vlla alia creatura ſeparare nos poterit à dilectione Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Ita Paulus conſtanter pronuntiat illum qui Deo Patri per Chriſtum inſitus eſt, intrepide ſubſiſtere contra omnes terrores vndecunque inciderint, contra incurſus & fremitus hoſtium, contra mortis horrorem, quem vel inimici intentant, vel etiam morbi, aut naturæ lex infert. Cum itaque nihil efficacius metum ac trepidationem mortis humanis mentibus eximat, quam Chriſto duce, firma in Deum fiducia, qua concipitur certiſſima reſurrectionis ſpes atque æternitatis exſpectatio: huc properent ac contendant omnes, hanc ſalutarem doctrinam ſinguli amplectantur ac foueant, infigantque animis, hac ſe in periculis, aut vbi extrema imminent, fulciant, hac pacatam ac tranquillam conſcientiam reddant, huius medi-

Iob.13.

Pſal.117.

Hebr.13.

Cap.17.

Hieremiæ locus explicatus.

Rom.8.

Pauli fiducia omnes acuit.

Pſal.50.

Quid mortis metum eximat.

tatione dolorem anima diluant, ac mœrorē luctumque quem ex orbitate vel parentum, vel mœrorem concipiunt, diſcutiant. Huc ſpectat viuida illa Pauli conſolatio, qua exſpectatione reſurrectionis ac certa æternitatis ſpe fulcit Theſſalonicenſes illoſque lacrymas cohibere vult, nec lugere amicos è viuis ſublatos, more gentili. Nolo vos ignorare fratres de iis, qui obdormiuerunt (velut ſomno, non morte ſopiti) ne dolorem concipiatis, vt cæteri qui nullam habent reuiuiſcendi ſpem. Si enim credimus Ieſum mortuum, & reuixiſſe, ſic & Deus eos qui obdormierunt, per Ieſum adducet cum illo. Rurſum cum Philippenſes à rebus terrenis abducit, atque ad ſolidas reuocat. Noſtra, inquit, conuerſatio in cœlo eſt, ex quo exſpectamus Dominum Ieſum Chriſtum, qui transfigurabit corpus noſtrum humile, & conforme reddet corpori ſuo glorioſo ſecundum efficaciam qua ſibi poteſt ſubiicere omnia. Quo ſermone ſuadet Paulus, vt ſe conſolentur ac fulciant in afflictionibus, amore ac deſiderio æternitatis, atque in huius vitæ certamine nihil pertimeſcant, quod illos poſſit auocare à potiore vita, ad quam nobis viam patefecit Chriſtus reſurrectionis potentia. Quocirca cum ad extremum vitæ diem deuentum eſt, ac mors imminet quæ nulli non formidabilis eſt, niſi Chriſto ſe fulciat, aut vbi ſanis beneque conſtitutis ſubit aliqua huius rei cogitatio, vel ſi premit egeſtas, morbi calamitas, ceteraque vitæ diſcrimina: ad Chriſtum omnia noſtra vota, ſpes, deſideria referamus, qui morte ſua pœnas nobis debitas exſoluit, qui nobis condonauit omnia peccata, qui eſt propitiatio pro ſceleribus noſtris; qui eſt aduocatus, vt Iohannes ait, & interpres apud Deum Patrem, qui eſt conciliator Dei & hominum, & qui, vt Paulus ait, expoſuit ſeipſum redemtionem ac victimam pro omnibus. In eo conſtituta eſt ſalus, vita, reſur-

1. Theſſ. 4.
Mortuos non lugendos more gentili.
Mors ſomnus.
Philip. 3.
Quibus metus mortis diſcutiendus.
In Chriſtum defigendi oculi.
Coloſſ. 3.
1. Ioan. 2.
1. Timoth. 2.
Eſai. 50.

reſurrectio. Per hunc acceſſum, aditumque habemus in vno ſpiritu ad Patrem. Per illius effuſum ſanguinem conſequuti ſumus redemptionem ac remiſſionem peccatorum. Quoniam in ipſo complacitum eſt Patri inhabitare omnem plenitudinem, & per eum conciliare cuncta erga ſe pacificata per ſanguinem eius. Cum itaq. habeamus Pontificem maximũ, vt auctor ait ad Hebræos, q penetrauit cœlos, Ieſum filium Dei, qui tentatus p omnia abſq; peccato afficitur ſenſu infirmitatum noſtrarum; accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ, vt conſequamur miſericordiam auxilio opportuno. Huius tanti Ducis præſidio fulti ac ſtipati ſatellitio, contra omnia dæmonũ portenta, quæ confeſtim exorta luce veritatis euaneſcunt: contra peccatum, mortem, infernum ſubſiſtimus, atq; ex malefica vitæ huius ſtatione adoptatum portum, ſedeſque beatas deuehimur. Quod ſi quid in huius vitæ decurſu incommodi atque infelicitatis acceſſerit, ſi quẽ coniici contingat in aliquod vitæ diſcrimẽ, ſi premi paupertate, torqueri morbis, vexari ab inimicis, ingruere vaſtationes ac calamitates, abundare ſcelera, opprimi innoxios, atque iis vitam eripi, ſanas & ſalutares doctrinas contemni, pullulare hæreſes ac pernitioſa dogmata, diſſeminari vndique peruerſos errores: in tanta rerum confuſione ad Chriſtum quiſq. ſe conferat, ab illo ſalutis præſidia conquirat, in illo totus conquieſcat, illo ſe tanquam ſacra anchora fulciat, deniq. id Dauidis identidem in animo verſet, Conſtituã Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi, ne commouear. Quibus verbis indicat ſe oculos in Deum continenter habere defixos, atque illius præſidio niti, illius auxilio in rebus periculoſis ac dubiis ſubſiſtere, non vacillare, aut quouis vento doctrinæ circumagi, ſed ſtabilem eſſe & conſtantem, nec à concepta in Deum fiducia dimoueri, hac vna ra-

Epheſ.2.

Coloſſ.1.

Ioan.1.

Hebr.4.

Chriſtus pacificator inter Deũ & hominem.

Quomodo firmanda mens imminente morte.

In Chriſto omnium calamitatum ſolamen.

Chriſtus in tempeſtate ſacra anchora.

Pſal.15.

Epheſ.14.

tione, quod Deum experiatur propitium, atque in omnibus ſibi aſſiſtere. Sic vt cōfidenter in hanc vocem erumpat: Ecce Dominus auxiliator meus, & in ipſo ſperauit cor meum, & adiutus ſum, & in ipſo refloruit caro mea, & ex voluntate mea confitebor illi.

Hebr. 13. Pſal. 27.

De nominis Ieſu Chriſti amplitudine, maieſtate, potentia: quæ vna obſiſtendum Magicis incantamentis, atque illuſiones Dæmonum expugnandæ, & ſi qua detrimenta, vel menti vel corpori inferri contingat.

CAP. LVII.

CVm paulo ante demonſtraui incantamenta arteſque Magicas prorſus exſtirpandas, nec vlli hominum exercenda maleficia: reſtat vt obiter indicem, qua vi & efficacia, quibus verbis & precaminib⁹ ſubleuentur obſeſſæ afflictæque mentes, ac Dæmonum præſtigiis irretitæ, tum quibus modis faſcinationes eximi poſſint, quas miniſtri cacodæmonum miſeris inferunt, illorumq; mentes & corpora diuexant. Inſiliunt latenter in corpora hominum, ac naturæ humanæ vim inferunt, eamq; ſuis facultatibus ſpoliant, aut ſaltem illas immutant. Immiſcent ſe mali Genii alimentis, humoribus, ſpiritibus, auræ atq; aëri, quem intra corpus concipimus, ac quo ſpiramus, multaque alia quæ nobis vſui ſunt, & valetudo conſeruatur, vitiant. Quocirca operæ pretium me facturum ſum arbitratus, ſi commonſtrem, qua ratione calamitoſi homines ab iis nexibus, quibus ſe implicitos ſentiant & impeditos, commode poſſint extricari. Nam incommoda ac detrimenta quibus afficiuntur, non poſſunt in cauſſas vllas naturales referri, nec iis remediis, quibus vulgares morbi, expugnari. Si morbus vel ægrotatio corporis à crapula, à Venere, laſſitudine, frigore, æſtu, ſatietate, inedia contracta eſt: quodque eorum ſuis remediis expugnatur. At quæ mali Genii inferunt, non prorſus naturalia remedia expoſcunt, ſed diuina ac ſupercœleſtia. Mirantur nonnul-

Dæmones hominibus infeſti.

Dæmones humoribus ſe immiſcent vt contagia corporibus.

Incommoda quæ dæmones inferunt, in naturales cauſſas referri nequeunt.

Deus dæmonũ malitia abutitur ad mala caſtiganda.

Cur Deus nos à dæmone deuexari patitur.

3. Reg. 22.

Achab deceptus.

Iob. 2.

Iacob. 4.

Cur Iob à dæmone diuexatus.

nonnulli tantam Dæmoni attributam, eiuſque miniſtris poteſtatem, vt ita homines diuexent, ſic excrucient. Conniuet Deus partim ad ea damna quæ Satanici miſeris inferunt, atque illos exagitari permittit, in eaque re conſtat illi conſilii ſui ac prouidentiæ ratio, partim inſtigat Dæmones eiuſque miniſtros, vt in pleroſque tale quiddam promeritos ſæuiant, illorumque abutitur malitia ad caſtigandos impios. Sic mittitur ſpiritus mendax in ora omnium Prophetarum, quo ſeductus rex Achab pugnam ineat, qua illi præſens exitium parabatur. Nonnunquam detrimenta inferri permittit nonnullis, quo exploret illorum conſtantiam. Sic Iobum paſſus eſt, non ſolum exui bonis ſuis, omnibusque facultatibus ſpoliari, ſed in corpore quoque lanienam pati. Quod ipſum Deus fieri paſſus eſt, partim quo exploraret viri conſtantiã, ac reliquos mortales ad malorum tolerantiam excitaret, nec calamitatibus fracti à Deo deficerent: partim vt declararet potentiam ſuam, quo & ipſius fiducia fretos conſolatur & fulcit, & iam in nihilum redactos erigit, atque in priſtinam dignitatem reſtituit. Diuerſa eſt autem ratio in iis vulgaribus energomenis, qui à Dæmone obſeſſi ſunt, aut ab illo in aliqua corporis parte diuexantur. Magna enim illorum pars ſtupidi ſunt, atque à Dei cognitione alieni, in quos ille (in inſtrumentum aptum paratumque) tyrannidem ſuam exercet. Sic Satanas ignauos oppugnat, idololatras, ſuperſtitioſos, in quorum mentibus potius ſtabulatur, quam iis qui notitia Diuinitatis ſunt inſtructi, ac Dei fiducia ſe fulciunt: quin potius illos exhorreſcit, ac machinas admouere metuit, quod irritos atque inualidos ſuos fore conatus ac molimina erga illos, qui in excubiis ſunt conſtituti ac Dei præſidio fulti, non dubitet. Vt enim arces ac ciuitates nullis ſeptæ mœnibus, nullis munitæ foſſis ac vallis, nullis militum p

Diabolus ſtupidos aggreditur.

Simile ab vrbe parũ munita.

ſtructæ facilime expugnari ſolent, ita mentes ſocordes & ignauæ nulla ſalutari cœleſtique doctrina fultæ, nulla erga Deum fiducia conſtabilitæ, Dæmonum verſutiis magis ſunt expoſitæ, ac citius labaſcunt. Cum autem Satanæ hoc potiſſimum ſit in votis, vt Dei gloriam aboleat, vt hominem à ſalute abducat, atque ad defectionem ſollicitet, intus & foris illum oppugnari non deſinit, ac modo corpori, modo animæ, nunc vtriſque infeſtus eſt, ac perniciem molitur. Exemplum ſuppeditat, præter Cain & Saulem regem, Iudas Iſcariotes, cuius cum mentem ad deſperationem ac diffidentiam adegiſſet, tum vitæ tædio ad laqueum impulit, ac corpus publicitus ſuſpendii contumelia affecit. Quanquam autem Satanas humani generis hoſtis infeſtiſſimus mille inſidiandi nocendique artibus inſtructus ſit: vnica tamen re cum primis efficacia ac præſentanea profligatur atque opprimitur, nempe ſolida fide, atque in Deum Patrem per Chriſtum firma ac ſtabili fiducia, *Met een vaſt gheloove, ende een goedt betrouwen op Godt.* Quo præſidio etiam depugnandum ſuadet Petrus Apoſtolus contra tyranni illius inſidias, fraudes, impoſturas, dolos, verſutias, rabiem, ferociam, ſobrietate ſcilicet & vigilantia fide fulta ac ſtipata. Sic enim oſcitantibus aurem vellicat, Sobrii eſtote & vigilate: quoniam aduerſarius veſter Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret, cui reſiſtite ſolidi fide. Hæc enim, vt Ioannes ait, eſt victoria quæ vicit mundum, fides noſtra. Nam fiducia, qua nitimur Chriſto, & nos totos committimus tali propugnatori, contra dæmones ac principes huius mundi, nobis victoriam parit, ſic vt optima ſpolia à victo deiectoque hoſte referamus. Cum itaque aliquid contra aduerſarium moliri viſum eſt, atque obſiſtere incantamentis ac faſcinationibus (*Toverie* Belgæ [illegible]) malos Genios ex hominum mentibus exige-

Dæmon ad noxia quæque hominem incitat.

Geneſ.4.
1.Reg.31.

Matth.29.
Dæmon profligatur Dei fiducia.

Petrus contra dæmonem nos inſtruit.
1.Pet.5.

1.Ioan.5.
Chriſti fiducia abigendi dæmones.

exigere: Ieſu Chriſti fiducia id perfici debet, contemta anili ſuperſtitione ac gentili vanitate, ceteriſque Magicis exſecrationibus. Deus enim per filium qui eſt ſplendor gloriæ & expreſſa imago ſubſtantiæ illius, omnia perficit in omnibus, ac moderatur ſingula verbo potẽtiæ ſuæ. Hanc prærogatiuam promeruit ob ſingularem erga Patrem obedientiam, humilitatem, modeſtiam. Cum enim eſſet in forma Dei, hoc eſt, illi par & æqualis, non rapinam arbitrat' eſt, vt eſſet æqualis Deo, ſed ſeipſum deiecit, forma ſerui aſſumta, atque humilem ſe præbuit, factus obediens vſque ad mortem crucis ignominioſam & exſecrabilem: quapropter Deus illum extulit in ſummã ſublimitatẽ, & illuſtrauit illum nomine q excellit omne nomen, vt in nomine IESV ſeſe flectat omne genu cœleſtium, terreſtriũ, & inferorum, omnisq; lingua cõfiteatur & agnoſcat, quod Dominus ſit Ieſus Chriſtus in gloriã Dei Patris, in quem redũdat & refertur omnis gloria filii, & è diuerſo. Si quis itaq; aliqd aggredi meditatur, ſi mentes afflictas ſubleuare, ſi è corporibus cacodæmones expellere, inuocato Deo Patre nominis Chriſti fiducia id perficere tentet. Sic enim omnia conſequetur, ſuoque voto nõ fruſtrabitur. Huius admirandi auguſtiq; nominis vi & potentia (modo ne quis hæſitet, ac Dei promiſſis diffidat) miteſcunt morbi, affectus atque animi perturbationes ſopiuntur, tempeſtates & maria conquieſcunt, cacodæmones, vt Chriſtus iam aſcenſurus in cœlum pollicetur, diffugiunt, venena hebeſcunt, ſerpentes torpent ac redduntur innoxii, diſpelluntur mentis tenebræ, terror & formido, mortiſque horror diſcutitur, diſſipantur atque euaneſcunt cogitationes noxiæ, mens tranquillitatem ac pacatam conſcientiam concipit, ſic vt nuſquam quidquam poſſit ingruere quod terrorem incutiat: Cum Deus Pater per Ieſum Chriſtum ſpiritu ſuo nos fulciat;

Hebr. 3.

Chriſto omnia attributa.

Philip. 2.

Chriſtus Deo par.

Amplitudo nominis Ieſu.

Res ardua Chriſti nomine perficiuntur.

Marc. vlt.

Chriſti fiducia omne genus malorum diſcutitur.

Quocirca in Deum viuentem ductore filio erigenda mens eſt, atque omnia, quæ aggredi ſtatuis, mirifici nominis Ieſu virtute perficienda memineris. Illin. data eſt omnis poteſtas in cœlo & in terra. Nec eſt aliud nomen ſub ſole, in quo conſiſtit ſalus, quod impiis eſt terribile; dæmonibus tremendum, iis vero qui illi fidunt, potentia, ſapientia, ſalus, vita, reſurrectio; Ipſe eſt conſtitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum Ieſus Chriſtus, teſtis fidelis, princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lauit à peccatis noſtris per ſanguinem ipſius; Huic, vt Petrus in Actis Apoſtolicis ait, omnes Prophetæ teſtimonium ferunt, quod remiſſionem peccatorum accepturus ſit per nomen eius, quiſquis crediderit in eum. Hæc eſt vita æterna (quod teſtimonium Chriſtus Patri defert) vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quē miſiſti Ieſum Chriſtum, in quem tota vis Diuinitatis, & quidquid Deo adſcribi poteſt virtutis & ſapientiæ refertur ac deriuatur. Quum itaque nomen hoc tam ſit celebre ac ſacroſanctum, tantæq; maieſtatis & potentiæ: ſtudioſe obſeruandum, ne inaniter atque irreuerenter vſurpetur, vt exorciſtæ illi ridiculi factitabant, qui cum certis ritibus ac conceptis verbis ad quæſtum & oſtentationem ſpiritum noxium profligare tentarent Ieſu nomine, cuius virtute Paulus miracula peregit, abuſi: in magnum periculum ſe coniecerunt, fuitque illis damnoſa adiuratio aut potius ludificatio, nam obſeſſus à Dæmone in illos inſiliit, & crudeliter dilacerauit, ita vt fuga ſibi conſulere ſint coacti. Non defuerunt, etiam noſtra memoria ſacrificuli, qui cum nulla fide nominis Chriſti, nulla vitæ integritate imbuti, tale quiddam attentarent, à cacodæmone irriſi ſunt & pudore affecti ſic, vt re infecta tremebundi decidere cogerentur. Si quis autem tale quiddam moliri velit, maloſque Genios ex hominum corporibus pro-

Matth. 28. Marc. 16. Actor. 2. Actor. 4. 1. Cor. 1. Apoc. 1. Actor. 10. Ioan. 17. In Chriſto peccatorum remiſſio. Actor. 19. Petri & Ioannis miraculum. Exorciſtæ dilaniati. Huius temporis Exorciſtæ futili & inani doctrina imbuti.

profligare: Petri & Ioannis exemplum imitetur, qui nullis ambitioſis verbis vſi, in hunc modum claudū erexerunt, In nomine *Ieſu Chriſti Nazareni* ſurge & ambula: & ille confeſtim, firmatis cruribus ac talis, exſiliens conſtitit & ambulauit, intrauitq. cum illis in templum, ſaliens & in ambulans, & laudans Deū.

Actor. 3.

Chriſto aſſeritur omnis gloria.

Cum itaque Ieſus Chriſtus vnigenitus Dei filius Patri coæuus & æqualis, in quo ſunt omnes ſcientiæ ac ſapientiæ theſauri abſconditi, moderetur omnia verbo potentiæ ſuæ: par eſt vt concepta ac collocata in Deum per Ieſum Chriſtum fiducia, illius virtute ac præſidiis obſiſtamus Satanæ, peccato, inferno, & ſi qua ſunt alia homini infeſta. Eſt autem excellens magnitudo, robur, potentia, fortitudo, quam Deus pro ſua virtute exſeruit in Chriſto, vt Paulus ait, cum ſuſcitaret eum ex mortuis, & ſedere fecit ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſupra omnem poteſtatem & principatum, & dominiū, & ſupra omne id, quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, verum etiam in futuro. Et illi omnia ſubiecit ſub pedes illius, eumque dedit caput ſuper omnia ipſi Eccleſiæ, quæ eſt corpus illius, complementum eius, qui omnia in omnibus implet, id eſt, Chriſtus eſt per quem Deus complet, abſoluit, perficit omnia in omnibus, præſertim in ijs qui illi fidunt, & vt paulo ante Apoſtolus ait, obſignati ſunt ſpiritu ꝓmiſſionis ſancto, qui eſt pignus & arrhabo hæreditatis noſtræ in redemtionem acquiſitæ ac partæ poſſeſſionis, in laudē gloriæ ipſius. Quocirca Paulus qui innumeris certaminibus aſſueuit, multoſque inſultus perferre coactus eſt, ſuadet omnibus ſi quando pericula imminent, mors intentatur, Satanas mentem oppugnat, forti infractoque animo illis obſiſtant atque obluctentur. Sic enim Epheſios animat ac fulcit: Quod ſupereſt fratres mei, conualeſcite & præbete vos fortes in Domino, perque potentiam roboris illius induite

Coloſſ. 1.
Heb. 1.

Epheſ. 1.

Chriſtus caput Eccleſiæ.

Chriſtus omnia in omnibus perficit.

Chriſtus fulcit nos in afflictionibus.

Epheſ. 6.

totam armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus aſſultus Diaboli. Quoniã non eſt nobis lucta aduerſus ſanguinem & carnem, hoc eſt, fragiles & moribundos homines, tametſi & illi aliquando infeſti ſunt, ſed aduerſus mundi dominos, rectores tenebrarũ ſeculi huius, aduerſus ſpirituales aſtutias in cœleſtib⁹. Qua verborum copia ac ſententiarum vbertate tum eleganti Metaphora deſumta à conflictu atque hoſtili incurſione, indicat ſpiritus Dæmoniacos, illorumque ſatellites & miniſtros miro aſtu ac ſtratagemate inſidias moliri iis q̃ Chriſto addicti ſunt ac nomen dederunt. Quapropter cũ ſint tã formidabiles hoſtes noſtri & ſpirituali aſtutia inſtructi, quibus armis iis ſit obſiſtendum, obiter commonſtrat: Aſſumite, inquit, vniuerſam armaturam Dei (exemplo ſumto ab iis qui bene muniti in aciẽ prodeũt, atq; in procinctu ſtant) vt poſſitis reſiſtere aduerſario, atq; omnibus peractis confectoque negotio ſtare, vt ii qui non vertuntur in fugam & terga vertere ſunt coacti. State igitur lumbis circumcinctis baltheo veritatis, & induti loricam iuſtitia & calceati pedibus, vt parati ſitis & alacres ad Euangelium pacis: Super omnia aſſumto ſcuto fidei, quo poſſitis omnia iacula mali illius ignita exſtinguere; Galeamq; ſalutis accipite. & gladiũ ſpiritus, q̃ eſt verbum Dei: quibus adiicit velut ſuccenturiata præſidia, precationes atq; obſecrationes aſſiduas, quę hoc officiunt vt victoriam conſequantur, ac Deus in tam ancipiti certamine, tamque dubio nonnunquam belli euentu, parumper afflictos & velut in ruinam inclinatos, vt Petrus ait, qui in eodem argumẽto verſatur, inſtauret, ſtabiliat, roboret, fulciat. Cum autem tanti fuit olim apud ſui ſtudioſos Pythagoræ auctoritas, atque ita æſtimata illius doctrina, vt oraculi loco habita ſit, & tanquam ex tripode dicta, adeo vt incunctanter ad perſuaſionem, quaſi refragari foret nefas, Αὐτὸς ἔφα, Ipſe dixit, dubitanti obiicerent: par eſt, noſtra-

Simile à militari induſtria.

Arma militiæ Chriſtianæ.

Epheſ. 6.

Oratio arma contra Dæmonem.

1. Pet. 5.

Argumentum ab auctoritate Chriſti.

noſtræque ſalutis ratio exigit, vt eundem honorem ac reuerentiam Ieſu Chriſto deferamus, atque in aſſerenda illius doctrina, in ſtabilienda fidei profeſſione ſurdi, tardisque auribus inſonemus: Πίστευσον, αὐτὸς ἔφα Σωτήρ: *Crede, ipſe dixit Saluator.* *Ipſe dixit, Chriſto aſſerendum.*

Illius enim doctrina non eſt humana, non diluta, nō frigida, ſed viuida, ſalutaris, efficax, diuina. & quæ beatitudinem homini conferat, quam vnam à Chriſto peti par eſt, qui eſt fons omnis ſapientiæ & bonitatis, & in quo inhabitat omnis plenitudo Dei corporaliter, per quem ſumus cōpleti. Per hunc, vt Paulus ait, Deus Pater eripuit nos à poteſtate tenebrarū, & tranſtulit in regnum filii ſui dilecti, per quem habemus redemtionem in ſanguine ipſius, remiſſionem peccatorum, qui eſt imago Dei inconſpicui, primogenitus vniuerſæ creaturæ; vtpote per quem omnia creata ſunt, quæ in cœlo ſunt & terra, viſibilia & inuiſibilia, throni, dominationes, principatus, poteſtates. Omnia per illum & in illo condita ſunt, & ipſe eſt ante omnia, & per illum cuncta ſubſiſtunt. Et ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ, principium & primogenitus ex mortuis, vt ſit in omnibus primas tenens, ac principatum obtinens. Quoniā in illo complacitum eſt Patri inhabitare rerū vniuerſarum plenitudinem, & per eum cuncta reconciliare erga ſe pacificata per ſanguinem crucis eius. Cum itaq; Deus Pater tam cumulate ac profluenter omnia in Chriſtum effudit: ad vberrimum atque inexhauſtum hunc fontem certatim properemus, ac ſumma fiducia ab eo nihil non petere & ſperare audeamus, nihil non perficere tentemus. Si viſum eſt ꝓfligare Dæmones, mederi morbis, eximere ſe periculis, virulentas beſtias conficere, venena diluere atque innoxia præſtare, montes loco dimouere: hæc omnia viribus ac virtute Ieſu Chriſti, eiuſque fiducia peragenda memineris. Pollicetur enim Chriſtus fidenti omnia plana,

Chriſti doctrina omnem ſapientiam ſuperat.
Coloſſ. 2.
Coloſſ. 1.
Deus in Chriſtum omnia profudit.
Vis fidei.

aperta, facilia quod poſtrema concione antequam in cœlum ſublatus eſt, ſuis teſtatum eſſe voluit, cum inquit: Ite in mundum vniuerſum, predicate Euangelium omni creaturæ: Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint hæc ſequentur: In nomine meo Dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, ſerpentes tollent, & ſi quid mortiferum biberint, non eis nocebit, ægrotis manus imponent, & bene habebunt, hoc eſt, confeſtim ad contactum conualeſcent. Hæc omnia ſemper præſto erunt, vbi profectus atque vtilitas Euangelij exiget miraculum. At in animis iſta nunquam non præſtantur ab Euangelicæ profeſſionis miniſtris, cum fœda vitia mentibus eximunt, cum efficaci vi Spiritus & ſalutari doctrina morbis animi medentur, cum cor ab auaritia, odio, ira, libidine, calumnia, obtrectatione, aliiſque venenoſis affectibus liberum efficiut, ac diuinis dotibus exornant.

Marc. 16.

In animis edita miracula.

An herbæ & gemmæ aliquam vim conferant in profligandis Dæmonibus, ac depellendis rebus aliis noxiis.

CAP. LVIII.

TAmetſi herbæ eum præcipue vſum, eaſque vires inſitas habent à naturæ Opifice, vt alimenti ratione ac medicamenti corporibus humanis accommodentur: ſunt tamen veterum ſcriptis nobilitatæ aliquot ſtirpes, quæ maleficiis obſiſtant, atque incantamenta omniſque generis faſcinationes abigant ac propulſent. Appellantur hæc Alexicaca ſiue amuleta, quod noxia quæque atq; homini infeſta amoliantur ac depellant. Hæc vis præter herbas, etiam gemmis ac pretioſis lapidibus attribuitur, quã conſecuta ſunt nõ à primis qualitatibus, hoc eſt, temperamento caliditatis, frigiditatis, ſiccitatis & humiditatis, ſed ſpecifica vi, & occulto effectu, abditaque proprietate: cuius cauſa prorſus explicari nequit.

Herbæ ad multa efficaces.

Gemmæ occulta vi imbutæ.

Sic

Sic magnes attritu ferrũ allicit, Gagates & ſuccinũ paleas & feſtucas: Sapphyrus qui cœleſti & cæſio colore eſt, caſtitatem tuetur. Hyacinthus & Chryſolithus digito annulari geſtatus, peſti obſiſtit. Smaragdus & Praſius viridantes gemmæ cor exhilarant. Eranos, hoc eſt, Cyanos & Cæruleus, vulgo Turcoſa, à lapſu, caſu & ruina præſeruat, aut ſi tale quiddam inciderit, corpus illæſum præſtat. Corallium collo admotum turbulenta ſomnia abigit, & nocturnos puerorum timores compeſcit. Carbunculus & Sardius lapis, vulgo Corneolus à corni arboris rubicunda bacca nomen ſortitus, diffuſo per corpus ſanguine, hilaritatem excitat & colorem floridum. Sic aliæ gemmæ aliis virtutibus pollent, ac Lemures, Striges, Incubos, Genios aëreos arcent atque abigunt, ſi veterum monumentis habenda fides. Sic inter herbas ſunt, quæ morbis qui multum habent affinitatis cum Dæmonum vexationibus & torturis, obſiſtunt. Quales ſunt melancholia, phreneſis, mania, epilepſia, & ſæuiſſimi morbi, qui virgunculis ac viduis ex vteri affectu emergunt, aut vbi vel ſerius iis menſes profluunt, aut tardius coniugio deſtinantur. Siquidem ex fumis atque atra denſaque fuligine mens ita afficitur, vt à noxio aliquo Genio vexari videantur, ac ſibi perſuadeant, Dæmonem obſidere mentem, qui ad multas abſurdas imaginationes illas impellat. Cui malo, tentata circa talos primum venæ inciſione, adhibentur ſalutares herbæ, quæ illos ab huiuſmodi accidentibus liberent, vt ſunt artemiſia, ſatureia, ſerpillum, tymbra, pulegium, origanum, gallitricum. Inter herbas autem quæ afflictas mentes releuant, ac vel à Dæmone, vel concepta illius imaginatione, vel venenatis fumis, qui cerebrum vitiant, præſtant immunes, referuntur ruta, ſcylla, ex cuius ſucco & oxymelitis & acetum conficitur, Oſteritium vulgo magiſtrantia, Angelica, ſpõdilii vel laſerpitii ſpecies,

Magnes. Succinum. Gagates. Sapphyrus. Hyacinthus. Chryſolithus. Smaragdus. Praſius. Cyanos. Cæruleus. Corallium. Carbunculus. Sardius.

Horrendi morbi herbarum præſidio expugnantur.

Ruta. Scylla herba. Oſteritium.

Aliſſon. Aliſſon vel Rubia minor, quæ canis rabiem atque à rabido cane demorſos ſanat, qui affectus non prorſus alienus ab iis qui à Satana diuexantur ac furiunt:

Libanotis vel Roſmarinus. Roſmarinus ædes luſtrat, atque in limine ſuſpenſus huius ſtirpis frutex Dæmones abigit, & peſtis contagiones, vt etiam Ricinus qui palmæ Chriſti nomine

Ricinus Epilepſiæ contraria. paſſim innoteſcit, quod folia in expanſæ manus formam ſint effigiata. Sic Corallium, pæonia, viſcus, frutex morbum comitialem expugnant. vel è collo ſuſpenſa, vel etiam ex vino propinata. Quorum nonnulla ſi quis exhiberi poſſe putet exturbãdis Dæmonibus: abſit vanitas & gentilis ſuperſtitio, abſint futiles precationes & verba quędam exotica, quibus fere ſuas incantationes perficiunt, qui Magicas artes

Herbæ à Deo effectum conſequuntur. profitentur. Si quid herbæ habent virium, vt experientia demonſtrat, id memineris à Domino conſecutas; Omnia enim medicamenta & ſtirpes quæ corporibus humanis applicantur, non ſui ratione, ſed Dei munere efficacia ſunt, ac ſalubrem effectum conſequuntur. Itaq; ſi quid herbarum præſidio perficere ſtatuis, non tam herbis quam Deo fidas. Sic enim in propulſandis morbis res optatum felicemq; ſucceſſum eſt habitura, alias conatus in diuerſum rapitur, atque artificem fruſtratur euentus, vbi nulla ſubit Opificis, à quo omnia affectum ſortiuntur,

Aſa Rex cur non eſt ſanitatem conſecutus. cogitatio aut abeſt erga illum fiducia. Hinc Aſa rex Iuda cum acerrimo pedum dolore affligeretur, nec Deum in conſilium adhiberet, ſed tantum medicis

3. Reg. 15. fideret, nihil opis ex illorum fomentis ſenſit, ſed ar-

2. Paral. 16. ticulari morbo (vt hiſtoria teſtatur) immortuus eſt.

Pſal. 7. Non enim Deus medicorum opera vti prohibet, ſed illis plus nimio fidere. nullamque habere eius rationem, qui ſanitatem præſtat, & cuius munere omnia ſunt efficacia. Quin & ſuperſtitioſe faciunt, & rem aggrediuntur ab idolatria non prorſus alienam; qui herbas fictitiis quibuſdam precaminibus conſecratas;

ctatas incantationibus adhibent, aut etiam morbos illis excantare pergunt. Sic ſilicem ſolſtitio æſtiuo, intempeſta nocte erutam, rutam, trifolium, verbenã Magicis impoſturis accommodant, quibus rudi, atque imperitæ plebi imponunt, fumosque offundunt, quo aliquid ab iis corrodant, atque argento illos emungant: cum tamen vani illi artifices nunquam diteſcant. Hæc ſtudioſe lector huic argumento inſerenda duxi, quo quiſque à Magicis incantamentis abſtineat, atque obſeruet, à quo ſalutis ac ſanitatis præſidia petenda ſint, & qua ratione (contemta vanitate ac ſuperſtitione gentili) obuiis paratisque remediis vti deceat, quæ à Dei munificentia nobis affluenter ſunt conceſſa. *Herba magicis incantamentis non accommodanda.*

De maieſtate & potentia ſupremi Numinis: & quam varias appellationes vnica Dei eſſentia tribus perſonis diſtincta ſortiatur. Cuius rei contemplatione humanus animus tranquillitatem & ſolatia, ſummamque erga Deum fiduciam concipit.

CAP. LIX.

QVoniam præſtans illa ac præpotens natura Deus, ipſaque æterna mens ab omni concretione mortali immunis ac libera in immenſum ſe porrigat, atq; vndiq; diffuſa, ſingula regat ac moderetur, ſuaque vi imbuat: ob id vna Deitas propter virtutem atq; operum excellẽtiam, variis deſignatur nominibus, multisque præclaris elogiis illuſtratur, cum apud Hebræos, tum alias nationes, quibus aliqua Diuinitatis cognitio obtigit. Sic in ſacra hiſtoria Iehoua dicitur El, Eloim, Adonai, Emanuel, quorum quodque peculiarem vim ac virtutem deſignat, magnamq; poteſtatem Deo attribuit, quam in res inferiores exercet. Vnde cum præcepta legis ſolicite obſeruanda proponit Iudæis, quo maior illi accederet auctoritas & veneratio, *Dei natura inſcrutabilis. Ioan. 1. Deus varia nomina ſortitur.*

Exod. 20. *Deut. 5.* Ego ſum, inquit, Iehoua Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti & domo ſeruitutis. Non habebis Deos alienos coram me. Nomine tam ſacroſancto ac mirifico rerum omnium exiſtentium imperium & dominatum ſibi aſſerit. Nam cum ſit fons & origo totius vniuerſi, atque ſolus per ſe exiſtat, omnibus ſubſiſtendi vim confert. Quamobrem par eſt, vt eius imperio & mandatis mortales omnes pareant, illiusque legibus ſubiiciantur, nec ab alio, quam ab eo qui ſolus ab æterno exſiſtit, ſalutis præſidia conquirant, aut alio ſe diuertant. Quod Hebræi Iehoua, Græci Αὐτοφυῆ, Latini Exſiſtentem, Germani inferiores *Een eewich Goddeliick VVeſen* dicunt. Itaque à pluribus rebus deſumitur diuinæ eſſentiæ appellatio. A prima & perpetua exſiſtendi vi & potentia, ab æternitate, à magnificentia, maieſtate, dominatu, imperio, cui omnia ſubſunt, & qua res omnes conditas regit, ac ſumma prouidentia moderatur. Sortitur quoque nomen Deus à placabilitate, manſuetudine, clementia, qua vtitur erga homines, qui rebus afflictis ac deploratis illius opem ac ſubſidium implorant. Nam, El, Hebraica vox, Dei clementiam exprimit iuſtitiæ coniunctam, qua pios fulcit ac tuetur, & improbos caſtigat, atque incuſſo terrore, à ſceleribus reuocat. A luce, qua caliginem & nebulas mentisque errores diſpellit, atque animos tenebroſos veritatis ac cognitionis ſuæ lumine illuſtrat. Sic Christus: Ego ſum lux mundi qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Ab igne, quo pios inflammat vritque amore Diuinitatis, atque illorum mentes ſalutari viuidaque doctrina imbuit, aduerſarios vero & qui nulla ducuntur erga Deum reuerentia, nullo metu conſumit, atque vt ignis arida nutrimenta ac fomitem, in nihilum redigit. Quocirca ſuadet Moyſes & Paulus reuerenter ac religioſe Deum colendum, quo illi ſimus accepti. Eſt enim

Iehoua ſingulare Dei nomẽ.

Deo ab effectis nomen aſſignatur.

Oſeæ 8. *Ioel. 2.* *Nahum 1.* *Nahum 2.* *Oſeæ 11.* *Iohan. 1.* *Deut. 4.* *Hebr. 12.*

Deus

Deus noſter, inquit, ignis conſumēs, quare ſubmiſſe quiſq; ſe apud illum gerat. Aſſignatur quoq. Deo nomen à bonitate & munificentia, qua vititur erga ſ os quos non ſuſtinet premi vlla rerum egeſtate, aut inopia tabeſcere; ſed de omnibus affatim illis proſpicit, atque affluenter ad vſum neceſſaria largitur cum externa bona; tum animi tranquillitatem ac pacatam mentem. A pietate ac paterno affectu quo ſuos complectitur, illorumq. ſaluti ac cōmodis proſpicit. Pater dicitur. Sic Deus apud Hieremiam. Patrem vocabis me: & poſt me ingredi non ceſſabis. Rurſus factus ſum Iſraëli pater & Ephraim progenitus meus eſt, & deducam illos per torrentem aquarū in viam rectā, & non impingent; hoc eſt, meis veſtigiis inſiſtent, me comitabuntur, meæq. voluntati acquieſcent & ego illos tutos præſtabo in omnibus viis ſuis nec quidq̄ illis accedet incommodi, nec vlla inferetur iniuria, nulla clades, nulla calamitas. Eſaias autem ſpecioſiſſimos titulos ac triumphales commemorat, quos Deus Pater Chriſto attribuit, quo quiſq; cognoſcat, quid Seruator Chriſtus natiuitate, morte, & reſurrectione ſua, ipſoq; in cœlum aſcenſu nobis contulit. Sic enim Vates Chriſti magnificentiam, ſplendorem, gloriam, decus, potentiam, amplitudinem exprimit, quorū nihil nō in noſtrum vſum & commoditatē redūdat: vnde Emanuel dictus, h. e. nobiſcū Deus: Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomē eius Admirabilis, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi, princeps pacis. Innumera ſunt atq; infinita, quæ huic immenſæ Maieſtati accommodari poſſunt, imo quæ ipſe ſibi attribuit. Sic Medicum ſe vocat; quod ſanitatem mentis & corporis præſtet, ac cū externis, tum internis hominum vitiis medeatur. Paſtorem, quod ſumma cura ac vigilantia gregi proſpiciat, ac diſſipatas oues colligat, illaſq. ſalutari pa-

Mich. 6. Oſeæ . Deum Belgæ God : à bonitate vocant. Hierem. 5. Malach. 1. Hierem. 1. Eſai. 65. Eſai. 6. Emanuel quid deſignet. Hierem. 5. Oſea 7. Eſai. 3. Matth. 9. Eſai. 49. Ioan. 10. Pſal. 78.

1. Pet. 2. bulo verbi ſui paſcat ac reficiat. Sic Chriſtus ſe vitem
Ioan. 15. fructiferā vocat, Patrem vero agricolā, nos palmites
viti inhærentes, quos ille purgat exq; inutiles
frutices reſecat, hoc eſt ſuperuacuas cupiditates am-
Simile à vite. putat, quo plus fructus proferant. Quos vero reperit
infructuoſos ac prouentu annuo deſtitutos (qua Me-
taphora deſignat illos, qui nullū fidei fructum profe-
runt) vt inutile ſarmentū atq; aridū, nulloque ſucco
imbutū igni deputat. Paulus quoq; non diſſimili vti-
tur Metaphora ab agri colendi ſtudio, atque archite-
cturæ induſtria deſumta. Sublatis enim ſopitisque ſi-
1. Cor. 3. multatibus, quibus inter ſe diſſidebant Corinthii, at-
Simile ab ar- que intumeſcebant doctorum ſuorum nomine, alius
chitectura. aduerſum alium: vt noſtro nunc ſeculo factitari vi-
demus, commonefacit ſingulos, vt ſi quid ſalutaris
doctrinæ conſecuti ſunt, id non miniſtris attribuant,
ſed in Deum bonorum omniū auctorem transferant.
Apoſtoli Dei Nos, inquit, adiutores ſumus, & velut conducti ope-
miniſtri. rarii Dei negotium agimus, illi noſtram approbamus
induſtriam, illi noſter labor deſudat: Vos eſtis Dei a-
gricolatio & velut fundus, quem cultiorem reddi-
mus ſemente ſalutaris doctrinæ. Vos eſtis ædificium
Deus abſolutū & ſtructura quæ aſſurgit in illius gloriam. Ceterum
virtutis exem- quod ad Dei amplitudinē ac maieſtatem ſpectat, ni-
plar. hil excogitari poteſt aut mente cōcipi tam ſublime,
magnificum, illuſtre, excellens, ſpectabile, eximium,
nihil deniq; omnibus ſuis numeris, omniq; virtutum
genere tam abſolutum, quod non in diuinā eſſentiā
Sapientia Dei. merito referri, aut illi accōmodari debeat. Illius Sa-
Pſalm. 31. 32. pientia, moderatrix rerum omniū, qua mundi hanc
103. 146. vniuerſitatem inſerutabili ſuo cōſilio ac prouidentia
Epheſ. 2. conſeruat ac tuetur, incomprehenſa eſt, inexplicabi-
Fortitudo Dei. lis, infinita adeo vt tantarum rerum ordo & ſeries o-
Potentia Dei. mnes in admirationem Opificis atq; amorē rapiat. Il-
Pſal. 2 . 62. lius Fortitudo, robur & potentia qua hoſtes deiicit
Eſai. 25. ac pios fulcit, inexpugnabilis eſt & inuicta. Nihil eſt
enim

enim quod illius viribus non cedat, nec vllæ arces, munitiones, propugnacula quantumuis firma, quæ illius potentiæ obſiſtant, illius iudicium & iuſtitia, qua cuique ſua diſtribuit, ac ꝑ dignitate ſuiſq; meritis præmia decernit, recta eſt, legitima, ſancta, ſyncera, laudabilis, ac ſummæ æquitatis, adeo vt à nemine (niſi iudicii ſit deprauati) calumniam mereatur, illius miſericordia, clementia, placabilitas, quæ nulli non Prophetarum ample & magnifice decantata, immenſa eſt, omneſque illius virtutes ſuperat. Ad eam enim omnes, qui iuſtitiam eius pertimeſcunt tanquam ad aſylum confugiunt, atq; ſubſidium implorant. Hæc pauidis mentibus deſperationem ac diffidentiam eximit. Hac Spiritus paracletus labantes ſolatur ac fulcit, inſertaque ſpe ac fiducia conſequendæ ſalutis ad thronum gratiæ impellit, quod miſericordiam (*Remiſ ende quiitſcheldinghe van miſdaet:* Belgæ vocant) cõſequantur, ſic vt nihil ſit quod illis poſſit imputari aut mortis reos agere. Hanc cum Paulus eſſet expertus, ex perſecutore in Apoſtolũ aſcitus, ſic animos hominum dubios ac vacillantes fulcit, atque ad Dei miſericordiã ſuo inſigni exemplo ꝓuocat. Cum prius, inquit, perſecutor eſſem, blaſphemus, violentus; miſericordiam adeptus ſum, quod ignorans feci per incredulitatem, hoc eſt, expers fidei & cõſilii diuini ignarus. Exiſtimauit ꝗ. cum Chriſtianos inſectaretur, obſequium ſe præſtare Deo. Quo autem omnibus ſalutis ſuæ ratio habeatur, & cuique teſtatum ſit peccata expiari ſanguine Chriſti, iis qui illi fidunt, aſſeueranter firmaque aſſertione Paulus pronunciat: Certus ſermo & dignus quẽ modis omnibus amplectamur, quod Chriſtus Ieſus venit in mundũ, vt peccatores ſaluos faceret, quorum ego primus ſum. Verum ideo miſericordiam conſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet omnem clementiam, ad exprimẽdum exemplar iis, qui credituri ſunt in illũ in vitam

Prouerb. 8. *Luc. 2.* *Iuſtitia Dei.* *Pſal. 18. 47. 84.* *Pſal. 16. 22. 144. 16.* *Miſericordia Dei profugium peccatoribus.* *Pſal. 32. 36.* *Coloſſ. 1.* *Hebr. 4.* *1. Tim. 1.* *Miſericordia Dei Paulo decantata.* *Ioan. 16.* *Paulus omnes exſtimulat, vt Dei miſericordiæ ſe committant.*

æternam, hoc eſt, ſpe & exſpectatione regni cœleſtis. Quod beneficium quum totum transferri debeat, in cœleſtem Patrem, nec deceat illũ debita laude, ſuoq; præconio fraudari: Regi inquit, ſeculorum immortali, inuiſibili, ſoli ſapienti Deo honos, decus & gloria in perpetuũ, Amen. Petrus quoq. ob redemtionis myſterium parem laudem defert Deo & patri Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui iuxta copioſam ſuã miſericordiam regenerauit nos in ſpem viuam, per hoc quod reſurrexit Ieſus Chriſtus à mortuis in hæreditatem immortalem: incontaminatã & immarceſcibilẽ repoſitã in cœlis erga nos, hoc eſt, noſtri amore. Poſtquam enim benignitas atq. erga homines amor & humanitas apparuit Seruatoris noſtri Dei, nullis noſtris meritis nec ob iuſtitiæ opera quæ fecimus, ſaluos fecit nos; ſed pro ſua miſericordia per lauacrũ regenerationis & renouationis ſpiritus ſancti, quem effudit opulente per Ieſum Chriſtum Seruatorem noſtrum, vt iuſtificati illius gratiã hæredes efficeremur iuxta ſpem vitæ æternæ, qui ſermo certus eſt & indubitatus, omnibuſq. modis ſingulorum animis infigendus. Cum itaq; tantus ſit erga genus humanum Dei amor & propenſio, is fauor & caritas, vt præter vſum & commoditatem rerum omnium, etiam filiũ ſuum vnice dilectum homini redimendo impenderit, quo Chriſti morte & reſurrectione reconciliationem & gratiam conſequeretur: par eſt, atq; id æquitas impenſique beneficii gratitudo expoſcit, vt quiſque noſtrũ omnem ſpem ac fiduciã in illo conſtituat, illũ ſummis laudibus proſequatur, illi vitã ac mores approbare ſtudeat, illi fide placeat non equidem otioſa & inani, ſed operibus caritatis fulta ac ſtipata; illi abnegata impietate, reiectiſq. carnalib. deſideriis, ſe totum conſecret, ac ſobrie, iuſte ac pie viuat in hoc ſeculo, exſpectans beatã ſpem & apparitionem gloriæ magni Dei & Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti qui exhibuit

1. Petr. 1.

Petrus Dei miſericordiam effert in immenſum.

Tit. 3.

Deo approbanda noſtra vita.

Fides fructibus exornatur.

Tit. 2.

habuit ſe pro nobis, quo redimeret nos ab omni iniquitate, & purgaret ſibi populum peculiarē ſectatorē bonorum operum. Hac n. inſtituendæ vitæ ratione concepto ſpiritu Paracleto, fouebitur pax & ſecuritas in mentibus noſtris, excuſſaq. trepidatione ac mortis metu, ad immortalitatem, ſedeſque beatas, Chriſto duce patebit ingreſſus. Non eſt autem Mors, corporis interitus, ſed innouatio, non naturæ exſtinctio, ſed alterius vitæ veſtibulum, ac ianua primuſq; ad cœleſtem Ciuitatem aditus, atq. introitus ad æternitatem. De cuius rei certitudine non eſt, ꝙ quis ambigat, aut Dei promiſſis diffidat, cum ipſa Veritas quæ nō fallit, fideliter præſtet, quod eſt pollicita. Eſt enim Deus verax: omnis homo mēdax, hoc eſt, Deus neminem fallit, neminem decipit, nec ſua ſpe & exſpectatione quenquam fruſtratus, non eſt vanus pollicitator, aut promiſſor inanis, more hominum qui rumpunt fœdera, reſcindunt pacta, pollicitis vafricie quadam veteratoria ſe eximunt, atq; elabuntur; ſed eſt conſtans, ſtabilis, firmus, ſummaque fide præſtat & exoluit ꝙ eſt pollicitus, & quod ſe recipit facturum. Omnis autem homo mendax, hoc eſt fallax, futilis, lubricus, leuis, inconſtans, mutabilis, dubius, vacillās, varius, fraudulentus, vanus; captioſus, infidus, & qui aliud ſtans aliud ſedens loquatur, ita vt nemo tuto illi poſſit fidere. Quæ vitia à Diuina maieſtate ſunt alieniſſima, vt in quam nulli cadunt affectus humani. Quocirca illi potiſſimū ſumma fiducia innitendum, in illum omnia noſtra vota, ſpes, deſideria transferenda, ſeu pericula & calamitates ſeu mors atque extremus conflictus imminet. Omnia enim illius fauore ac præſentia miteſcunt, omnia ex acerbis atque amaris dulcia perficiuntur. Diſcutitur illius fiducia mortis metus, animiſque noſtris omnis terror & trepidatio eximitur. Huius amore contemnimus ac deſpicimus vitæ huius diui-

Rom. 5.

Mors vita innouatio.

Deus verax in promiſſis.

Pſal. 61. 115.

Rom. 3.

Homo mendax quem ſenſum habet.

In vitæ diſcrimine ad Deum confugiendum.

tias & blandimenta. Huius virtute ac præſidio perferimus (quæ ſingulis momentis nos circumuallant) ærumnas & incommoda. Huius ſolida ſpe atque exſpectatione æternitatis fulti alacriter emigramus ex æui huius ergaſtulo ac Chriſto duce ad beatas ſedes prouehimur. Minus autem grauate ab hac corporis ſocietate à vitæ huius ſtatione diuellimur, minuſque nos reddit anxios poſtrema cum morte luctatio in qua fere diffidentia ac deſperatio mentem oppugnat, q certi ſumus merito Chriſti nobis partam redemptionem ac gratiam. Mediator enim inter Deum & hominem Ieſus Chriſtus Patri nos reconciliauit, ſuoque ſanguine peccata noſtra eluit, ac per reſurrectionis potentiam iuſtitiam nobis contulit. Traditus enim fuit Chriſtus propter peccata noſtra, vt Paulus ait & exercitatus eſt propter iuſtificationem noſtri. Sic vt reſurrectione Chriſti tanquam pignore confirmati confidamus nos ſaluos fore, atque eius virtute reſuſcitandos. Ipſe enim, vt Apoſtolus teſtatur, transformabit corpus noſtrum humile, & conforme reddet corpori ſuo glorioſo ſecundum efficaciam, qua poteſt ſibi ſubiicere omnia. Tametſi enim iuxta Pauli doctrinam terrenum hoc noſtrum domicilium huius tabernaculi deſtruendum, ſit vt domus ruinoſa quæ ſoluta compage ac nexibus, diuulſaque contignatione diſſoluitur, quod ædificium à Deo habemus non manufactum, ſed æternum in cœlis, Deus enim qui ſuſcitauit Dominum Ieſum, nos quoque per illum ſuſcitabit, atque efficiet communis reſurrectionis gloriæ conſortes, quæ certiſſima ſpes hoc efficit, vt minus deprauati hinc nos ſubduci patiamur.

Mors Chriſti peccata noſtra eluit.

Reſurrectio Chriſti iuſtificat.

Ioan. 1.

Rom. 4.

Philip. 3.

2. Cor. 4. & 5.

FINIS.

INDEX

INDEX CAPITVM quæ primo libro continentur.

Cap. Pag.

1 De natura diuinitatis inſtrumento. 1

2 Hominis dignitas & præſtantia. 8

3 Naturaliſſimum procreare ſibi ſimile, eoque reuerenter vti debent homines tanquam diuino munere Deique inſtituto. 11

4 De ſimilitudine natorum cum progenitoribus. Et qua ratione, quæ foris incidunt, infanti communicentur, multarumq; rerum formas ex matris imaginatione concipiat. 14

5 De abſurdo prægnantium appetitu, atque inſatiabili rerum deſiderio, quibus ſi contingat fruſtrari, periclitantur. 23

6 Semen conferre mulierem, totiusque operis eſſe conſortem. 26

7 Vnde ſpecies ſexusque animalis, hoc eſt, vtri acceptam ferre conueniat, viróne an mulieri maſculi vel fœmellæ procreationem. 30

8 De prodigioſis monſtroſisque partubus: Obiter quid deſignet Prouerbium, QVARTA LVNA NATI, alia ratione: quam in libello nuper à me edito tractatum. 35

9 Qua ratione maſculum, qua fœminam procreare poſſit, qui eius rei ſit auidus: obiter ex qua cauſſa Hermaphroditi, hoc eſt, vtriuſque ſexus homines generentur. 39

10 An excremento menſtruo fœtus alatur, & an adoleſcentulæ concipere poſſint, prius quam menſes profluxerint. 45

11 Animã non à parentibus proſeminari, ſed infundi diuinitus, omnisque interitus ac corruptelæ eſſe expertẽ: tum quoto geſtationis die inducatur. 50

12 Anima tametſi ſit incorporea nec ex concretione materiæ, aut elementis conſtet: affectibus tamen expoſita eſt, ſuaſq; ſentit perturbationes, pathemata quæ in corpus redundant. 57
13 Animas hominum non omni ex parte eſſe æquales; nec pari conditione ac dignitate, ſed aliam alia præſtantiorem. 63
14 De Animæ immortalitate, atque indubitata certaque corporis humani reſurrectione: tum qua ratione ac modo id perfici contingat. Denique quanta ex tanto munere mentis erectio in Deum, quantaque morituro fiducia cõſequendæ ſalutis. 57
15 An prodigioſis, monſtroſiſq; partubus atq; abortiuis anima rationalis indita, ſintq; reſurrectionis futuri participes: obiter qua ex cauſſa excitentur. 91
16 Humores atq. alimenta corporis habitum, mentiſque ſtatum manifeſto, immutare: atque hinc affectuum origo, ac conſcientiæ ſtimuli emergunt: obiter quid Melancholia efficiat, & qua quiſque ratione illi mederi queat. 94
17 Herbas mutationibus obnoxias, tum viribus formaque deſtitui, niſi nouos ſubinde cultus adhibeas. 107
18 Quam varia ſit ac multiplex ſoli, terræq; natura & conditio. 124
19 Lunæ radiis augeſcit nõ matureſcit hortus. 127
20 Stercoratio quare Heſiodo improbata. ibid.
21 Qua ratione Curculio, aliæque beſtiolæ infeſtæ frugibus abigi necariq; poſſint. 128
22 Lumbricorum vermiumque qui humanis corporibus innaſcuntur ſagacitas, & quid portendat per os nareſque erepere. 130

QVA

QVÆ SECVNDO LIBRO CONtinentur.

*Cap.*1. Humores, non malos Genios, morbos inducere: Spiritus tamen aereos ſe iis, vt tempeſtatibus immiſcere, ac faces ſubdere. *Pag.*139

2 Melancholicos, maniacos, phreneticos, quiq; ex alia cauſa furore perciti ſunt, nonnunquam linguam alienam perſonare, quam non didicerũt, nec tamen eſſe Dæmoniacos. 140

3 De Epilepſiæ, quam tum veteres, tum recentes plebeii in certos Diuos referunt, violentia ac ſæuitia: qua denique ratione expugnari poſſit. Obiter comitiali morbo, lethargo, apoplexia oppreſſos non ſtatim ſepulcro inferendos. 143

4 Qui fiat, vt morbi longi ſint diuturni nec facile medicamentis cedant. Vndeque induciæ, atque intermiſſio. Quæ ſcire omnium intereſt, ne quis facile morbo tentetur, aut vt illum cito excutiat. 150

5 De iis qui ſubduci lecto, ſomnoque oppreſſi ambulant ac perreptant culmina, ædiumque tabulata, multaque perficiunt dormitantes, quæ vigilantibus acceſſu adituque ſunt difficilima, quæque ſumma cura perficere præſtareque nequeant. 154

6 Ex his qui ſubmerſi ſunt, virorum cadauera ſupina: fœminarum vero prona fluitare, exemtoque pulmone non emergere. 158

7 Submerſorum corpora, vbi emergunt atque in conſpectum producuntur, tum eorum, qui interemti confoſſique ſunt, præſentibus amicis, aut eo qui interitus cauſa illis extitit, è naribus, aliaque corporis parte ſanguinem profundere. 160

8 De infantium recens natorum galeis, ſeu tenui mollique membrana, qua facies tanquam larua, aut perſonato tegmine obducta ad primum lucis intuitum ſe ſpectandum exhibet, *Helm* vulgo vocant. 162

9 Cur apud Belgas in fabis verſari dicantur, vacillantis parumque firmi cerebri, vulgo *In de boonen.*

10 Non quiuis grauis ac teter odor homini noxius. Sunt enim inter hos qui contagia diſcutiant, morbiſque putridis obſiſtant. Obiter vnde manauit prouerbium: Cornua imbi eoque loco aduri, vulgo *Man brandt daer hoornen.* 167

11 Digiti ſiniſtræ manus, qui minimo proximus eſt, præſtantia, qui poſtremo omnium morbo articulari, aut chiragra infeſtatur, & ſi quando affici contingat, non multo poſt mors imminet. Obiter quare præ cæteris auro deuinciri mereatur. 186

12 Quædam ignem non concipiunt, flammiſq; inuicta ſunt, & qua ratione efficiant. 107

13 Calor natiuus hominis fouetur, augeſcitque animalculorum, præcipue autem infantium calore: ſi patri corporis inualidæ applicentur. Non enim hoc fomentum concoctionem ſolum adiuuat, ſed dolores quoſque articulares ſedat. Inter catellos autem, qui id præſtent efficacius. 127

14 Cur morbus Gallicus nunc quam olim mitior, minuſque ſæuiat, & in quos morbos degeneret. 147

15 Qua ratione moribundi etiam conſtante adhuc mente raucum murmur edant, ac ſonitum reciprocantem, quem Belgæ populari voce *den Rotel* vocant. 175

16 Mortem hominis, rerumque exſiſtentium interitum

itum eſſe contra naturam parumque appoſite naturalem dici. Sic tamen obfirmandus eſt animus, vt mors non ſit formidanda, licet non ſine ratione omnes illam exhorreſcant. 176
17 Ebrietatis ac temulentiæ incommoda, & quæ illi obſiſtant ac medeantur. 178
18 Intemperantia potus, quam cibo nocentior. 181.
19 Alia vi ac ratione vinum inebriat, aliterque homines afficit, quam Sicera, Zythus, nobisq; vocata Cereuiſia. 173
20 Procero craſſoque corpore homines aliquando minus vitales, quam graciles: minusque animoſe morbis obluctari. Exiguæ autem ſtaturæ homunciones plerunque vini capaciores, quã obeſi ac ſerius temulentia tentari. 214
21 Qui mane ientaculum ſumunt, ſi id moderate fiat, in prandio liberalius edunt, minusque vino etiamſi largius bibant, offenduntur. Obiter an multus panis eſus ſit ſalubris. 186
22 Nux myriſtica ſeu muſcata, & corallus lapis à viro geſtata melioreſcunt, deteriora vero efficiuntur à fœmina. 189
23 Magna ex parte ſteriles eſſe, & infœcundas, quibus ſemen ſponte profluit, ſeſeque polluunt, & qua ratione id fiat. 291
24 In morbis excreſcere corpora, atque in longitudinem produci, licet minus edant: in latitudinẽ vero diminui. 195
25 An ieiunis, an pranſis venam incidere expediat, & an conſultum ſit ſtatim ab inciſa vena ſomno ſe dedere. 197
26 Phyſiognomia, hoc eſt, naturæ morumque inſpiciendorum ratio, qua ex notis ſignisque corporis, animorum motum ac propenſionem

elicimus ac diiudicamus non improbanda: Cæterum quid ex hac potiſſime obſeruare conueniat. Scripturæ teſtimoniis comprobatur. 199

27 An aperto hiantique ore dormire, an clauſo, cohibitiſque labris ſalubrius. 202

28 Imprecationes parentum quibus ex ſe genitos exſecrantur ac maledictis inceſſunt, aliquando in euentum effectumque rapi. Bonas quoque ominationes, quibus illis felicia ac ſalutaria quæque exoptant, ad lætum exitum eſſe adiumento, atque ex progenitorum voto omnia conſequi. 204

29 Qui fiat, vt iuxta vulgare prouerbium, Nemo propemodum ex morbo, aut longa peregrinatione melior euadat, vitamque emendatiorem aſſumat. 205

30 Lapides ſeu gemmæ terra marique erutæ, vel animantium corporibus exemtæ, qua vi ac facultate polleant, quave ratione aliquid efficiant. 210

31 De Somniorum euentibus, & quatenus obſeruanda, iis quæ adhibenda fides. 213

32 De anno κλιμακτηρικῷ, hoc eſt, Scalari & gradario ſeptimo & nono, quibus annis corpora hominum manifeſtam mutationem ſuſtinent, ſenum potiſſime tertio & ſexageſimo. Similiter de dierum Criticorum ratione, hoc eſt iudiciis morborum, quibus Medici indubitanter ſalutem vel mortem ægrotis denuntiant. 26

33 Qua ratione ſpeculum obiecta referat: & quid ſtudioſis; quique continenti intuitu oculos fatigant, nitidus ſpeculi læuor commodi præſtet: tum ratione hebeſcentem viſum reſtauret. 210

34 Qua-

34 Qua vi & facultate polleat Aqua vitæ ſeu vinũ ardens & cauſticum, vulgo *Brandtevin*, & quibus id tuto exhiberi poſſit. Obiter admirandi aliquot factitii huius liquoris effectus. 222
35 Argenti viui prodigioſa vis & natura, quod Belgæ à nobilitate *Quickſilver* vocant. 225
36 Qua ratione in ſalis inopia carnes aliaque edulia à putredine conſeruari poſſint: Obiter ſalis acetique mirifica. 228
37 Pallidæ mulieres rubicundis, macilentæ obeſis magis ſalaces, magiſque viri deſiderio pruriunt. 231
38 An affluenter atque auide; an ſenſim ac parcius nonnulliſq; interuallis vrgente ſiti, vel in menſæ accubitu bibendum ſit. 232
39 Quæcunq; propere ac feſtinanter matureſcunt vel iuſtam longitudinem aſſequuntur, celerius intercidunt, nec diutinam ætatem perferunt: quod infantes ac ſtirpium aliquot genera commonſtrant. 235
40 Alimenta aliquando vitiari, ac veneni aliquid contrahere ex beſtiolarum inſeſſu incubituq;. Denique humanis corporibus ex diffuſis in illa ſordibus ſimile quiddam innaſci, nempe mures, ſorices, glires, ranas, rubetas, eiuſque rei exemplum. 237
41 Solis Lunæque vis & naturæ in conſtituendis excitandiſque tempeſtatibus. Quid denique auræ aeriſq. mutatio in corporibus, animiſq. hominum ac ſpiritibus efficiat. Obiter vnde Oceani fluxus refluxuſque ac reciprocatio, quæ diei naturalis ſpatio bis conficitur. 240
42 De Lactucæ natura ac viribus & quibus illa vel proſit, vel officiat. 248
43 De Hippolapatho herba, vulgo Patientia. 249
44 De Saliuæ hominis effectu. ibid.

45 De vſu Lactis, de coloſtro ac cremore, illud Belgæ *Bieſt*, hunc *Room* indigetãt. tum quæ hæc coagulari in ſtomacho prohibeant. 251

46 Podagrici cur ſalaces, atq; in Venerem proni, & quotquot in dorſum decumbunt, duroq. cubili innituntur. 252

47 An exanthemata ac pueriles varioli, quæ vulgo *Maeſſelen* dicuntur, vino rubro exigi expugnarique poſſint: Deniq. lacte bubulo; quæ à mulierculis exhiberi ſolent, cum huiuſmodi puſtulæ effloreſcant. 253

48 Tonitru ac fulmine vitiari vinum, eumque liquorem, quæ Belgis Cereuiſia dicitur: & quibus id prohibeatur, eorumq; vires inſtaurentur 254

49 Tempeſtatis ex marinæ aquæ contactu pſagia, tum quid portendant hyberna tonitrua. 257

50 Pueros rebus pulcris affici ac rugoſas deformesque anus exhorreſcere quocirca cum annoſis fœminis in eodem lecto nõ collocandos, multo minus, ſi pedibus ex aduerſo illis ſint conſtituti. ibid.

51 Qui fiat, vt tenella ætas, prægnantes, ſacrifici quique ſolitariam vitam agunt ac ſedentarii ſunt, primo omnium morbis popularibus ac peſte corripiantur. 258

52 Varia naturæ documenta, rerumq. diuerſarum non inconcinna congeries. Quæ cum grata breuitate tractare inſtitui, vno velut faſce complecti viſum eſt. 250

QVÆ LIBRO TERTIO CONTInentur.

Cap. 1. Qua ratione filii parentum probra atq. ignominimam perferre cogantur, illiſq. pgenitorum ſcelera atque iniquitates imputentur, adeo vt horum

horum cauſſa, vel famæ, vel rerum fortuitarum iacturam patiantur, aut aliqua in corpore animoque damna ac detrimenta concipiant, *Pag.* 271

2 Quare conualeſcentibus ac morbo defunctis primum omnium genitalia turgeſcant, quæque illius natura inſita ſunt, nempe concumbendi deſiderium perficere tentent; ac hac de re ſalubre conſilium atque admonitio 277

3 De Auræ atque aeris effectu, tam flatuum ventorumque nominibus, natura, ac viribus in excitandis morbis, ac promouendis humoribus, qui agitati menti damna nonnunquam inferunt. 280

4 De pyxide nautica, vulgo *Compas*, quam Plautus Verſoriam vocat, cuius obtutu atq. obſeruatione naucleris velificatio perficitur. 297

5 Quid canes agat in rabiem, & quo potiſſimum anni tempore, & qua ratione iis mederi poſſis. 303

6 De auri natura ac viribus, & quo effectu polleat, ſi quando in ſanitatis vſum ac tutelam corpori humano adhibetur. 307

7 De Grandine porcorum, aliiſq; huius animantis morbis ac vitiis, quæ vulgari lepræ ſeu Lazariſmo affinia ſunt, vulgo ab inſalubri ac morbido corporis habitu *Vngans* appellatur. Et qua ratione hæc contagio expugnari poſſit. 311

8 Cur Belgæ, vbi nox moleſte ac tumultuoſe, parumque ex animi ſententia tranſacta ſit, queritentur Ioannis Baptiſtæ nocte ſibi obtigiſſe. 316

9 De ſalis conficiendi ratione ſingulari atque inaudita; eiuſque natura, effectu, viribus, vſu & differentiis: Obiter herbarum aliquot maritimarum, quæ ſalſuginoſo ſucco imbutæ ſunt & ex quibus ſal elicitur, conſideratio. 359

INDEX
QVÆ LIBRO QVARTO CONTI-nentur.

*Cap.*1. De vi effectuque Lunæ, cuius motu impellitur Oceanus, & quid moribundis ac morbo deploratis obuenire ſoleat; vbi cum morte luctantur, atque è vita migrare incipiunt ex acceſſu receſſuque Oceani ac Lunæ decurſu, cuius vires efficacius, quam ceteri, percipiunt atq. experiuntur maritimi. *Pag.* 331.

2 De Zelandiæ inſulis, ac gentis huius natura, conditione, moribus, origne: & quantum commoditatis atque emolumenti huius regionis fundus, ac ſoli vbertas exteris adferat compendioſa ac dilucida deſcriptio, in qua obiter refricatur rerum geſtarum memoria, multæque naturales cauſſæ explicantur. 336

3 Qui fit vt ſenes ac prouectioris ætatis homines cum minus robuſtos tum tetricos plerumq. liberos progenerent, vultuque triſti atq. inamœno, & qui rarius exhilareſcant. 360

4 Qui fiat vt Laurus, quam nonnulli Zelandiæ denegatam adſerunt, nulli quam huic regioni ſpecioſior exſiſtat, & qua ratione effeceris, vt contra gelu atq. hyberni frigoris iniuriam intacta ſubſiſtat nec emoriatur. 361

5 De corpore neutro, hoc eſt, quod nec ſanum, nec ægrotum ſtatui poſſit, ſed vacillanti dubiaque valetudine exſiſtat, atque inter vtrumque fluctuet. 363

6 De videndi ratione atque oculorum acie, & cur nonnulli remotiſſima quæque acute cernant, cum ad proxima cæcutiant atque hallucinentur: alii propius admota exacte videant etiam minutiſſima, longius vero ſita: etiam eminentes moles ægre perſpiciāt. Et cur oculus dexter

magna

magna ex parte ſiniſtro obtuſior, minuſque lucidus: Obiter de coloribus oculorum ac pleriſque aliis, quæ animi argumenta proferunt: obiter hebeſcenti viſui remedia. 370
7 Ratio cur nonnulli mutilis truncisq. ac decurtatis membris naſcantur, alii geminis quæq. redundāt, ac ſuperuacanea ſunt, nec vlli vſui inſeruiunt. 380
8 An induſia, vulgo camiſia, tegumenta lintea febricitantibus mutanda: Et an ſtatim à morbo conualeſcentibus barbam radere, aut capillos adimere expediat; tum quibus in morbis pedes abluere conſultum ſit. 382
9 Quod mira naturæ vi, atque incredibili efficacia ſingulæ herbæ ſingulis propriiſque membris ac corporis partibus auxilientur, atque aliæ in alias, vires ſuas peculiari effectu proferant. 389
10 Sexum ineſſe ſtirpibus, atq. alias aliis affici. 394
11 Murenæ, quas Belgæ *Pricken* vocant, in fumario exſiccatæ, tædæ atque ardentis facis vicem vſumque præbent ſi accendantur. 399
12 De ouo à gallo edito, & qua ætate atq. annorum decurſu id proferat: deniq. quid ex eo progeneretur, tum de lapide & ætite gemma. 401
13 De mulierū natura, conditione, moribus: & cur is ſexus vbi incanduit, acriores quam vir, iras concipiat, ac rixetur enormius, multiſque aliis affectibus impotētius ſuccumbat: obiter quem ſenſum habeat illud ſapientis Hebræi, Melior eſt iniquitas viri, quā mulier benefaciens. 408
14 Cur ouum duobus extremis verticibus quibus oblonga atq. anguſtiore ſui parte (vt polus Arcticus & Antarcticus) ſubnixum fulcitur, digitis aut complicatis palmis comminui frangiq; nequeat, quamlibet premas: & cur acero acri maceratum in tractabilem teneramq; membranam mollescat, denique id ipſum aquæ vitæ, hoc eſt, vino ardenti immerſum

non ſecus quam ferrum ab aqua forti conſumatur. 407

15 Luna mira naturæ vi ſingulis menſibus, ſecus quam alia aſtra, ſingulas corporis partes, ſanas latenter & tacite, valetudinarias manifeſte nec citra doloris ſenſum perreptat, illiſq; modo duobus, modo tribus diebus inhæret: obiter an in ea parte cui ſidus incumbit, tuto vena incidi poſſit. 419

16 Conſilium quo iuuenibus gratificari ſoleo vt mature pubeſcant, venuſtaq. lanugine mentum decoretur. Obiter graminum fruticumq; cum crinibus ac capillis non inſcita comparatio. 422

17 Quatenus aut qua ratione medicina conſeruatrix in peſte atq. aeris contagione adhiberi debeat, tum qua hæc vi effectuq. polleant. 425

18 Cui rei aſſignanda tanta in numeroſiſſima hominum multitudine formæ diſſimilitudo, ac tam multiformis diuerſaq. in facie, vultu, oculis, ſpecies, ita vt nonnunquam ne vterini quidem partus conformes ſint, ac ſibi aſſimilentur. 427

19 Multa animantium, piſciũ, alitum, inſectorum genera abſque ſemine progenerari vt etiam herbas, multaq; animalia atque auiculas inſolita ratione, ac modo abſq; mutua maſculi opera concipere. 430

20 Manus vel aliæ corporis partes frigore geluque aut pruinis obſtupeſcentes, ac rigidæ vt reſoluantur, ac calore rurſus imbutæ reuiuiſcant. 433

21 Vnde exoriantur atq. emergant in homine conſcientiæ ſtimuli: & an vt affectus & animi perturbationes humoribus adſcribendi an in animo menteque ac voluntate conſiſtant. 436

22 Ad quotum menſem hominis geſtatio in vtero producatur, partuſq. tempeſtiuus cenſeri debeat, Obiter de corporis humani formatione, quoue dierum aut menſium numero fœtus abſoluatur, ac viſibilis exiſtat. In qua narratione omnia tractantur accura-

curatius, quod hinc acerbæ contentiones exoriantur, non ſolum in legitimo congreſſu, ſed alia quauis geniali ſolutaque Venere. 444

23 De hominis procreatione vtilis & iucunda narratio, in qua illuſtratur altera argumenti pars 450

24 Quoto ætatis anno puellis pubeſcentibus concubitus deſiderium excitetur, & conceptui efficiantur idoneæ. Rurſus quando prouectioribus fœcunditas deſinat; ac deſinentibus menſtruis vterus ſterileſcat. In qua narratione virilis quoq; naturæ conditio excutitur. 461

25 Qui potiſſimum alii ab aliis morborum contagia concipiant, & qua ratione efficiatur vt infantes conualeſcant, exhibitis nutrici medicamentis 465

26 De pelle ſeu pulmoſo tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo, atq; excitanda cibi auiditate paulo efficacius, quam zinziber, cuius natura quoq. hic exprimitur, non cuiuis obſeruata. 468

non ſecus quam ferrum ab aqua forti conſumatur. 407

15 Luna mira naturæ vi ſingulis menſibus, ſecus quam alia aſtra, ſingulas corporis partes, ſanas latenter & tacite, valetudinarias manifeſte nec citra doloris ſenſum perreptat, illiſq; modo duobus, modo tribus diebus inhæret: obiter an in ea parte cui ſidus incumbit, tuto vena incidi poſſit. 419

16 Conſilium quo iuuenibus gratificari ſoleo vt mature pubeſcant, venuſtaq. lanugine mentum decoretur. Obiter graminum fruticumq; cum crinibus ac capillis non inſcita comparatio. 423

17 Quatenus aut qua ratione medicina conſeruatrix in peſte atq. aeris contagione adhiberi debeat, tum qua hæc vi effectuq. polleant. 425

18 Cui rei aſſignanda tanta in numeroſiſſima hominum multitudine, formæ diſſimilitudo, ac tam multiformis diuerſaq. in facie, vultu, oculis, ſpecies, ita vt nonnunquam ne vterini quidem partus conformes ſint, ac ſibi aſſimilentur. 427

19 Multa animantium, piſciũ, alitum, inſectorum genera abſque ſemine progenerari vt etiam herbas, multaq; animalia atque auiculas inſolita ratione, ac modo abſq; mutua maſculi opera concipere. 430

20 Manus vel aliæ corporis partes frigore geluque aut pruinis obſtupeſcentes, ac rigidæ vt reſoluantur, ac calore rurſus imbutæ reuiuiſcant. 433

21 Vnde exoriantur atq. emergant in homine conſcientiæ ſtimuli: & an vt affectus & animi perturbationes humoribus adſcribendi an in animo menteque ac voluntate conſiſtant. 436

22 Ad quotum menſem hominis geſtatio in vtero producatur, partuſq. tempeſtiuus cenſeri debeat, Obiter de corporis humani formatione, quoye dierum aut menſium numero fœtus abſoluatur, ac viualis exiſtat. In qua narratione omnia tractantur accura-

curatius, quod hinc acerbæ contentiones exoriantur, non ſolum in legitimo congreſſu, ſed alia quauis geniali ſolutaque Venere. 444
23 De hominis procreatione vtilis & iucunda narratio, in qua illuſtratur altera argumenti pars 450
24 Quoto ætatis anno puellis pubeſcentibus concubitus deſiderium excitetur, & conceptui efficiantur idoneæ. Rurſus quando prouectioribus fœcunditas deſinat; ac deſinentibus menſtruis vterus ſteriliſcat. In qua narratione virilis quoq, naturæ conditio excutitur. 461
25 Qui potiſſimum alii ab aliis morborum contagia concipiant, & qua ratione efficiatur vt infantes conualeſcant, exhibitis nutrici medicamentis 465
26 De pelle ſeu pulmoſo tegmine vulturis, quod mira vi pollet in corroborando ventriculo atq; excitanda cibi auiditate paulo efficacius, quam zinziber, cuius natura quoq. hic exprimitur, non cuiuis obſeruata. 461

RERVM ET SENTENTIARVM DE OCCVLTIS naturæ miraculis, INDEX.

A.

AB agricolarum induſtria ſimile 421
Ab arboribus ſimile. 235
Ab herbis ad homines reducenda cultura. 399
Ab inciſa vena temperantia exigitur 198
Ab officina fabrili ſimile. 234
Abortus & effluxus diſcrimē. 93
Accōmoda ſimilitudo à bombardis. 41
Aceti vis 429
Aceti & facis cum cineribus comparatio 364
Acetum melancholicis noxiū. 313
Acetum ouum conſumit ac cutem diſſoluit 229
Acida bilioſis ſalubria 313
Acrimonia vrinæ morbo gallico infectis peculiaris 92
Adoleſcentia cōſilii inops 441
Aduerſa quæ aliquando acciderunt animo repetenda. 353
Adulteria cauenda 275
Adulteria notantur 269
Adulteria non impunita. 276
Adulterium muliebre indelebilis macula 415
Aduocati muneribus afficiūtur 337
Ad vſum omnia referēda. 120
Aër & alimenta valetudini vel proſunt vel officiūt. 128
Aër & ventus valetudini vel officiunt vel proſunt. 281
Aër ſerenus mentem exhilarat 289
Aër Zelandicus qualis. 337
Ægroti cur panis eſum reſpuunt 189
Ægrotis quādo in eduliis gratificandum 25
Æſtate ædes & corpora beſtiolis ſcatent 335
Æſtuaria quid ſit 355
Æſtuaria in bello, Belgarum perfugia ibid.
Æſtus Oceani cauſſa 343
Ætites lapis qua vi polleat. 407
Affectibus omnes obnoxii 100
Affectus venereus in herbis. 397
Affectus in fœtū tranſeūt 362
Affectus quādo mitiores. 100

Affectum

Affectuum in animo tyrannis 195
Affectuum origo 196
Afflictio religioſos facit. 460
Affluentia ſocordes & acedioſos facit 207
Africi natura 290
Africus ventus, vulgo Suydvveſt. 264
Alcis vires, vulgo Eelandt *dicitur* 149
Alcola quid 448
Alectoria gemma quid præſtet 406
Alectoria gemma vis in viros. 407
Alembicum quid ſit 223
Alexandri Magni veſtes cur odorata 190
Alexander ſauciatus fragilitatem ſuam agnouit 208
Alga maris deſcriptio 337
Alia aliquando parentum, alia filiorum conditio 292
Alia hominis, & alia animãtium conditio 75
Aliquando in peſte non incidendam venam 426
Alia vis longitudinem, alia latitudinem parit 100
Alius qualitatis in herbis effectus, alius ſubſtantiæ. 392
Allio roſæ odoratiores euadunt 263
Allium & quæ viroſa ſunt oculis inimica 378
Alumen igni obſiſtit. 198
Amantes palleſcunt 60
Amara ebrietati obſiſtũt. 197
Ambacti qui Zelandis 339
Ambulare ac vociferari in ſomno vnde eueniat 155
Ambulones nocturni non appellandi proprio nomine. ib.
Ambuſta refrigerantia non exigunt 322
Amicitiæ & inimicitiæ rerũ. 394
A morbo vires inſtaurandæ. 154
A morbo nemo emendatior. 205
Amor parentum in filios & è diuerſo vnde emergat. 362
An à galli oui Baſiliſcus prodeat 402
An dormiendum inciſa vena. 128
Andreas ab Aurea exercitatus nauarchus 140
Andreas ab Aurea quid Carolo Cæſari conſuluit. ibid.
Angelica illique affines herba 112
Angelorum diſcrimen 68
Anguilla ſalſa aqua delectãtur 347
Anguis ex ſpina hominis 403
Anhelitus cohibitus cõcoctionem adiuuat 203
Anicularis halitus pueris obnoxius. 288

Anicula vt iuuenibus ſe addicant 453
Anima licet imcorporea, doloribus agitatur 66
Anima quid 55
Anima hominis diuinitatis particeps. 76
Anima migratura cur vaticinetur 143
Anima affectibus obnoxia. 62
Anima quando corporis miniſterio indiget 64
Anima multa agit abſque corporis adminiculo. ibid.
Anima ſingulis diuerſa. 55
Anima imperfecta in pueris instrumenti ratione 57
Animalculorum in corporibus origo 237
Animalia ſponte nulloque ſeminenata 238
Animalia noctu oculata. 376
Animam rationalem quando homo concipit. 52
Animantes mente deſtituta. 76
Animantes natura inſtinctu ducuntur. 8
Animarum inepta transmutatio 52
Animarū diſcrimen. 68. & 69
Animæ carnificina mentem vellicat 82
Animæ domicilium 56
Animæ dotes & ornamenta. 51
Animi cruciatus quam corporis ſæuior. 63
Animi & corporis conſenſus. 443.
Animus ab aëris intemperie vitiatur 284
Anni non ſuperſtitioſe obſeruandi 217
Annus ſexageſimus tertius ſenibus ſuſpectus 216
An pars in qua luna eſt. ferro tentanda 421
Antidoton contra peſtem. 266
Antonii Eremitæ de natura ſententia. 5
Antonius Cæſar diademate inſignitus 164
Antuerpiam Scaldis exornat. 345
Anus minus irritantur. 412
Aphia piſcis qualis ſit. 238
Apoplectici ſerius humandi. 145
Apoſtemata rudera ac pilos proferunt 239
Apulei de mundo ſententia. 4
Aqua calida canam barbam & faciem rugoſam efficit. 225.
Aqua in Zelandia qualis. 338
Aqua cur nigra in fontibus. 375
Aqua vitæ vt exploretur. 218
Aquæ vitæ vis. 230
Aquilo quando minus diuturnus. 294
Archimedis memorabile factum.

ctum. 222
Ardelio, vulgo tantafaire. 157
Argentum viuum auro afficitur 270. & 294
Argenti viui effectus. 270
Argumentum validum immortalitatis. 438
Argumenta animi ex oculis. 379
Aridus uterus qua exigat. 43
Arnemuda portus 340
Ars impreſſoria an vetuſta. 301
Arte mutatur ſpecies & color animantium. 16
Artificialis promontorii deſcriptio 326
A ſale ſilt & zold, unde Soldaten Germanico 321
Aſellus piſcis, vulgo Cabbeliau. 347
Aſſignatis cauendum. 202
A ſimilitudine exordium ex itineris difficultate. 159
Adſpectus Lunæ portus æſtu implet 274
Aſtra ad morborum indicia conferunt. 218
Aſtrorum in terrena efficacia. 115
Atriplex marina. 314
Auicenna conſilium in conceptione molienda 44
Auide bibere flatibus corpus diſtendit 101
Auiditas omnia ſuauia efficit. 215
Aura & venti corpora immutant 284
Aura rigida ſatis noxia 292
Auri in cibo vſus 309
Auri ſacra fames. 306
Auri igniti effectus 310
Aurum correcreat. ibid.
Aurum ſiſcoſis ſalubre. 270
Aurum leprā expurgat. 309
Aurum decoctione non atteritur. ibid.
Aurum fumo ſplendeſcit. 113
Aurum liquorē combibit. ib.
Auſter epilepſiā excitat. 149
Auſter articulares dolores mouet. 288
Auſter pituitoſis noxius. 289
Auſter omnia obnubilat, Aquilo ſerenat 289
Auſter inſtabilis 287
Auſter & aquilo diuerſa ratione catarrhos mouent. 293
Auſter bilioſis non incommodus. 287
Auſter quos morbos excitet. ibid.
Auſter animo grauis 288
Auſtri incommoda in excutiendo partu 287

B.

Balnea quando adhibenda. 587
Barba raſura aliquando noxia. ibid.

Barba vt adoleſcat ſæpius radenda 444
Barbam quæ præſtant 424
Baſiliſci ſilueſtris deſcriptio. 408
Batauus piſcibus porcos ſaginant 313
Batauî Zelandis cõſociati. 356
Belgarum inferiorum aliquot propenſiones 343
Beſtiolæ ex ſordibus generatæ. 237
Bilioſi hominũ natura 97
Bilioſis acutus viſus 372
Bitumen Zelandicum, Darri *vulgò ſalis materia* 362
Bombardæ an olim fuerint. 301
Brabanti annoſi. 464
Braſsica ebrietati obſiſtit. 180
Branica vinum corrumpit, be-ta inſtaurat 256
Braſsica vitis inimica.
Braſsicæ marinæ ſeu ſoldanellæ deſcriptio. 324
Bruta non ratione, ſed natura ductu feruntur 69
Bubones inguinũ vulgò Clapooren 36
Bufones noxii 314
Butyrum & oleum ſordes eximunt 396

C.

Cabbeliau 273
Cacias cuius natura 295
Cacias qua ratione nubes trahat ibid.
Cepe natura lab aliis ſtirpibus diuerſa 266
Cæruleus oculorũ color quem viſum facit 376
Calore, humore, & ſpiritu corpus ſuſtinet 172
Caltha, vulgò Goudbloemen 254
Calx cum aqua raparũ ignitos dolores placat 322
Camelot 114
Cancer & lepra affines morbi. 195
Cancri marini effectus 315
Cancri, rabidi canis morſum curant. ibid.
Cancrorum deſcriptio & vires. 14
Cancrorum aſtutia. 315
Canes quando rabie concitantur 305
Canes aquam expoſcunt 305
Canis vt à rabie præſeruetur. 304
Caphura vis, putredinem à ſequoribus arcet 265
Cepe vnde gemma innaſcitur. 407
Caput læſum viſui officit. 372
Carbones foſsiles oleo exſtinguuntur, aqua ardeſcunt. 115
Carbunculi extra corpus, febres excitant continuas. 153
Cardiaci morbi remedium 310

Cato

Caro melancholici ſucci particeps ſapida eſt 312
Carpioni è capite lapis eximitur 213
Carthaginenſes nauigandi periti 300
Caſeus viridis appetentiam acuit 237
Caſtaneæ qui ſeruentur 266
Catamidiari quid ſit 14
Catelli Melitæi 12
Catelli uniformis coloris quid membris admoti præſtent 173
Cauda canum truncata non rabiunt 313
Cauſidicorum ſuperſtitio in conſeruandis infantium galeis 164
Cerebri & hepatis affecti præſagium ex teſtibus 353
Cerebro regia poteſtas 371
Cerebro quæ conueniunt 370
Cerebrum & cor à remotis partibus afficiuntur 201
Chelidonius vel hirundinarius 212
Chriſti fiducia mortis metum homini adimit 178
Chriſti pauor hominis argumentum 65
Chriſtus in corpore & animo cruciatus ſenſit ibid.
Chriſtus cur ſerius Lazarum ſuſcitauit 146
Cley à verbo cleeuen deducitur 326
Cibi delicati libidinis fomenta 206
Cibum aliquando commodius quam potum deglutiri 34
Cibus immodicus potatoribus obnoxius 380
Cibus offerendus ante venæ ſectionem 198
Cibus & potus ſpiritus alimenta ibid.
Ciconiæ parentibus afficiuntur 29
Cineres herbas à gelu tuentur. 364
Cynoſura quid 299
Circius ventus, vulgo Noordvveſt. 291
Collega quo nomine Zelandis dicitur 393
Coloris oculorum diuerſitas vnde emergit 374
Coloſtrum vulgo bieſt. 251
Columbare columbatim, prouerbium 435
Comites vnde dicti 348
Comparatio elegans à præconibus ſumta 118
Comparatio elegans à Sole & Luna deſumta 78
Compendioſa morbi Gallici curatio 194
Conceptus naturalis poſt menſtrua 447
Conceptus non naturalis eiicitur 35

Concubitus enormis deteſtandus 45
Conditoris maieſtas & amplitudo 79
Coniugii inſtitutio à Deo 12
Conradi Geſneri laus. 6. & 347
Conſanguinei cito contagium concipiunt 465
Conſcientia quid 436
Conſcientia ſpeciē corporis immutat. 438
Conſcientia quid in mente efficiat 67
Conſcientia vis 436
Conſcientia quo diei tempore ſe profert. 439
Conſcientiæ fiducia quid efficiat 437
Conſenſus corporis & animæ. 11. & 79.
Conſilium in oculis inſtaurandis 377
Conſpicilia quando vſui. 372
Continuæ febres vnde 49
Conualeſcentibus Venus noxia 277
Corallina à Coralli amplexu herba 328
Corallium ex mari Liguſtico ſubducitur. 171
Corallus rubicundior fit viri contactu 190
Corallus frutex 114
Cordi quæ accommoda. 390
Cori & illorum qui illi affines ſunt natura 391
Cor primum viuens, vltimum moriens 370
Corporis deformitas vnde 21
Corporis proceri incommoda. 185
Corporis habitum multa immutant. 98
Corporis moles ingenio officit. 184
Corpus animi vi ad actionem impellitur 61
Corpus animi inſtrumentum. 60
Corpus quomodo animæ inſtrumentum 78
Corpus animæ cauſſa periclitatur 98
Corpus & anima mutuis morbis afficiuntur 100
Corpus neutrum admittunt nonnulli 367
Corpus aëris conſtitutioni obnoxium 241
Cranium caluaq́ humana ad quid proſint 148
Criſis ſeu iudicium de morbis. 218
Crocodili lachrymæ prouerbiū. 395
Cruditas melancholicis noxia. 137
Cruſtacea nebidis ſalubria. 314.
Cucumeres aquam appetunt, oleum reſpuunt 261

Cucu-

Cucumerum natura 395
Cuique parti ſua vis inſita. 280
Cultura omnia melioreſcunt. 115
Cuniculi humano ſanguine peſti inſalubres. 336
Curculiones quid ſint 128
Curculiones quibus abigantur 129
Cur diuulſa ſpectantur. 374
Cur fœmina minus ingenioſa. 414
Cur filii naturales quos vocāt, aliis erectiores 362
Cur nonnulli deiecta mente. 361
Cur conualeſcentes in Venerem proni 170
Cur anni climacterici periculoſi 217
Cur gemina videntur 374

D

Damaſt 114
Dauid naturæ admirator vnicus 7
Dauidis & Periclis moderatio. 69
Dauid rex amplexu iuuenculæ incaluit. 174
Dauid morte pueri non contriſtatur 275
Decretorii dies 218
Decubitus ad dorſum noxius. 155.
Deformitas non priuat quemquam hominis nomine. 91
Delphini in hominem amor. 394.
Dei amor & propenſio erga hominem 70
Deitatis arcana quatenus eruenda. 83
Delectus vini. 105
Dentatos naſci inominoſum. 236
Deo qua ratione membra attribuuntur 62
Deo nihil impoſſibile 94
Deo ſe quiſque ſubmittat. 73
Deus præcipua fœcunditatis cauſſa 30
Deus primus conceptus cauſſa. 39
Deus quare homini innoteſcat. 8
Deus elementis vtitur ad inferenda damna 296
Deus homine unice afficitur. 76
Deus cur coniugium inſtituit. 12. & 409
Deus omnipotens in eo quod vult 80
Deus omnium cauſſam in ſe ipſo complectitur. 1
Deus caſtigat vt emendet. 280
Deus noxiis beſtiis homines vexat 395
Deus collapſæ naturæ inſtaurator 8

Digitized by Google

Dies quadrageſimus rabiei expoſitus demorſis 307
Differentia febrium 152
Diffidentia excutienda animis 91
Diffidentia & fiducia quid efficiant 87
Digiti annularis præſtantia 169
Digiti Medici dignitas ibid.
Dilemma auctoris de menſtruo profluuio 48
Diogenis ſententia de iuuene pallido 60
Diſsimilitudo hominum cui adſcribenda 428
Diuis non aſsignandi morborũ cruciatus 143
Diuitiæ non malæ ſed earum abuſus 209
Doctrina diuinitus inſpirata optimos mores effingit 205
Doctrina cœleſtis mentis pabulum ibid.
Dolores neruorum unde 192
Dolor capitis ex heſterno mero 183
Duces unde nomen ſortiti 349
Ductus naturæ quid efficiat. 745
Dulcia aliquãdo vermes perimunt 130
Dupla quãdo obuerſantur 380

E.

Ebrietas Dioſcoridi deteſtata 233
Ebrietas vitanda 178
Ebrii ridiculo vultu 182
Ebriis & iratis ſpecula obiicienda 220
Elephanti erga hominem obſequium 395
Embolia ingreſſus ſecretior, ab immittendo 20
Embrio primis menſibus hominis nomen non promeretur 55
Epati quæ inſeruiunt 390
Epibata quid ſit 299
Epilepticorum habitus formidabilis 144
Epilepſia morbus puerilis 447
Erectio genitalium ſanitatis indicium 278
Errores inueterati ægre eximuntur 242
Errori naturæ non inſultandum 292
Eſaiæ locus explicatus de baſiliſco 405
Ethnici immortalitatem admittunt 81
Eunuchi cur imberbes 425
Euri locus & effectus 285
Euronoti effectus & ſtatio 286
Eurus aliquando peſtis cauſſa eſt 283
Eurus hyeme frigidiſsimus. 286
Ex animantibus naturæ vis perſpicitur. 14
Exempla reſurrectionis ex Cypria-

Cypriano 85
Exemplum ex hominis ſtructura 85
Exemplum à tenellis arboribus 279
Exemplum ab exhauſto corpore 88
Exemplũ à rabidi canis morſu 194
Exemplum à vitioſo tempore. 272.
Exemplum eius qui à ſomno morte ſopitus eſt 198
Exemplum à fumoſis ædibus. 168
Exhortatio ad humanitatẽ ex animantium affectu 24
Ex muliere maior mali pars in natos deuoluitur 19
Experientia de periculorum ſagacitate 132
Experimentum in matrona gemma Ætita 406
Ex ſagittariis videndi ratio à ruta 373.
Ex ſpeculo noſtram conditionem exploramus 220
Ex teſtaceis qua ſanis, quam infirmis aptiores 315

F.

FAbarum flores cur cerebro officiunt 265
Fabri cur ſudaſtri 208
Famelici ingruente febre 267
Fauonii natura 299
Febricitantes & ebrii cur delirent 104
Febrium inducia vnde 152
Felis marina 326
Ferrum qua ratione fulmen à liquoribus arceat 255
Ferruminare quid ſit 263
Feruidus ſpiritus cauſſa motus in ſomno 156
Ficoſi omnes podagrici, non è contra 175
Fides caritate ſtipata 89
Fiducia in Chriſtum mentes erigit ibid.
Flandrorum virtus 351
Fliſsinga ciuitas 341
Floces vini porcis accommodi. 313
Fluuiatiles cancri quibus vſui 314
Fluxus menſium oſtendit conceptionis argumenta 44
Fœmella tardius maſculo perficitur 53
Fœmina virum, vt materia formam appetit 28
Fœminæ informes maſſas edunt 397
Fœminæ æſtate ſalaciores 232
Fœminis non deeſſe ſemen ratione conuincitur 26
Fœminis multum tribuendũ in procreatione liberorum. 13
Formationis infantis quatuor tempora 451
Forma elegantia aut turpitu-

Digitized by Google

do vnde 164
Fornicatio quis morbus 193
Fornicatio accidẽs morbo Gallico. ibid.
Formicinus homo. 194
Formulæ percontandi de valetudine 367
Francorum Rex Zirizæos ſublevat 350
Frictio capitis oculis confert. 387
Frictiones & ligaturæ quando vtiles. 388
Frigore obrigeſcunt corpora. 433
Frigus inimicum neruis & oſſibus 434
Fructus puteis immerſi atque in olla recondeti diu conſeruantur 231
Frugalitas in rebus ſpectanda. 308
Fruges vnde corruptioni obnoxia 127
Frugiperdæ ſtirpes quæ 396
Frumenta vnde corrumpantur 119
Fuligo ſatis noxia. 261
Funes ex herbis conficiuntur. 171
Fungoſum caput 448
Furor muliebris vnde emergat 412

G.

GAleus piſcis oua parit, & qui alii. 431
Gallinæ incubatio 29
Gallina oua edit abſq; galli opera ibid.
Gallitricum quid ſit 262
Galla vnde concretio oui. 402
Gallus quo tempore ouum edit. ibid.
Gallus leoni formidabilis. 401
Gandauum ſtudiorũ alumna. 345
Garyophylla flos Belgis ſpectatiſsimus. 107
Gelu opportunum ad crurum fractionem 231
Genii mali ad inferenda damna præſto 289
Geniorum malorũ diſcrimen. 73.
Genitalia ex morbo primum reuiuiſcunt 253
Germani ſale & aromatis delectantur 316
Glires quare ædes ruinoſas deſerunt 131
Gœſa ciuitas 354
Grodtvvormen, aquæ cœleſti æſtate innaſcuntur. 239
Grando porcorum quis morbus 311
Gratitudo erga Deum exigitur 209
Guido Dampetra Flandriæ Comes 349
Guido Flandrorum Comes captus 352

Habitus

H.

Habitus corporis conſcientiam fouet 436
Hafnia, vulgo Coopmanshauen. 354
Halimi legitimi deſcriptio. 323
Halimus famem arcet. ibid.
Hannibalis ſcomma in Phormionem 118
Hederæ vis in diſcutienda ebrietate 181
Heluceus capitis grauedo ex crapula. ibid.
Herba Kali ouibus gratiſſima. 325
Herba Kali cancros remoratur. ibid.
Herba Kali deſcriptio. ibid.
Herbæ aliæ aliis aduerſantur. 263.
Herba ſingulis membris conſecrata 389
Herbæ & vires & ſpecies immutant 116
Herbæ ſylueſtres priores hortenſibus 399
Herbæ ſuis quæque locis delectantur 111
Herbæ ſalſæ medentur morbis ouium. 325
Herbarum diuerſitas. 7
Herbas mutationi obnoxias ac degeneres eſſe 107
Herbis flores in diuerſum colorem mutantur 109
Herbis cognatio & affinitas. 395
in Herbis affectus venereus. 397
Hermaphroditos quid gignat. 45
Hydrocephalon quale capitis vitium 22
Hieronymi à Seroskerka laus. 348
Hippocratis in peſte cõſilium. 283
Hyppolapathi deſcriptio 249
Holcas genus nauigii vaſtum. 358
Holmia Sueciæ regio. ibid.
Homines quomodo reſuſcitandi. 84
Homines interdiu inquieti, noctu clamoſi ſunt 157
Homines non conſcientia metu, ſed affectibus ducuntur. 442
Hominis primordia quæ. 13
Hominis cauſa omnia condita. 5
Homini mens Dei ſimulacrum 9
Hominis ſecuritas in quo conſiſtat 75
Homo in quem vſum & finem creatus 2
Homo Dei imago 50
Homo mundi præfectus 9
Homo præcipuum Dei opificium 8

Homo Dei imaginem refert. 75

Homini rerum principatus attributus 81

Homo caduco afficitur 307

Hortatio ad amplectẽdam doctrinam cœleſtem 74

Humani corporis decor 9

Humani corporis origo 451

Humida & liquida citius alunt 181

Humida mulieres exotica appetunt 24

Humores praui oſſa corrodunt. 418

Humores ſua tempora ſortiuntur 134

Humores menti infeſti 58

Humores corporis quos mores pariant 40

Humores quiq́; certis horis vigent 135

Humores ſideribus expoſiti. 422

Humorum prauitas & copia morborum origo 133

Humorum mira vis in concitanda mente 140

Humorum motus & reuolutio in mortuis 145

I.

IApix ventus qualis 292

Idololatria, & ſuperſtitio in fœcunditatis cauſa 39

Ignis aëris contagia diſsipat. 108

Ignis ſudorem & contagia elicit 384

Ignorantia veri errores parit. 417

Imaginaria Venus quid interis moliatur 433

Imaginatio mulieris multa molitur 418

Imaginatio in muliere quid efficiat 13. 180

Imberbes minus viriles cenſentur 418

Impuri gemmas contaminant 211

In acutis morbis negligenda aſtra 421

Incepta concoctione potu abſtinendum 238

In claudos prouerbium 202

In contagioſis morbis ſudor eliciendus 385

Incubus, De Maere. 246. & 255.

In Deum per Chriſtum dirigendi oculi. 89

Inedia macientis noxia 106

Inedia quando pernicioſa & quouſque 282

Inedia bilem accendit 106

Infans quando galeam proferre videtur 168

Infans quando mouetur 453

Infantes non exaſperandi ſæuis verbis 204

Infantes à maioribus inſtituenda 344

Infantis geſtatio ad lunæ curſum

Digitized by Google

ſum referenda 449
Ingenium vbi intenderis, ibi valet. 121
Inguinum tumores non reprimendi 192
In mare ſonitus longiſſime exauditur 352
In morbi augmento nihil innouandum 383
In prandio citius quam in cœna inebriamur 183
In re medica omnia ſerio agẽda. 112
In re medica turpe dicere, Non putaram. ibid.
Inſitionis tres ſpecies 130
Intemperantia Veneris infanti noxia. 34
Intemperantia vini memoriæ officit 179
Inter homines alius alio nequior. 417
In victu mundicies ſalubritati deuincta 239
Inundationes ineunte hyeme incrudeſcunt 245
Ioannis Baptiſtæ dies memorabilis 316
Iocus popularis in hos qui ex inguine laborant. 194
Itali quomodo anatomiam perficiunt 268
Iudicium Domini in illatis cladibus 274
Iudicium de ventre inſpiciendo Medicis defertur 444
Iodoci à VVernia laus 348
Iuſtificatio impii ex Dei fiducia 90
Iuuentus conſcientiam negligit 441
Iuuentus ſucculenta 360

L.

LAc piſces corrumpit 257
Lac calore inſpiſſatur, liqueſcit frigore. ibid.
Lac corruptelæ obnoxium 254
Lac quibus vtile. 251
Lacertæ erga hominem ſtudiũ. 394
Lactantii ſententia de ſimilitudinis ratione 15
Lacte madeſcunt vbera, vbi menſes ſubſiſtunt 477
Lactuca ante aut poſt cœnam ſumenda 248
Lactuca quibus vſui. ibid.
Lactucæ frigiditas quibus retunditur. ibid.
Lætitia ſolida. 318
Lagena quale poculi genus. 341
Lagenæ corpori applicatæ ſudorem eliciunt 435
Lamina cornea glauco colore. 375
Lampretæ vnde nomen ſortitæ 399
Lapis bifonius 219
Laricis ligni vis 172
Lauro frigus inimicum, præſertim radici. 364

Laurus viti inimica. 263. & 595

Laurus quibus natalibus delectetur 363

Laurus cur Brabantis negata. 364

Laurus denſum ſolum exigit. ibid.

Lens aquæ quid 327

Leproſi vt explorentur. 269

Leproſi habitus qualis. 311

Leproſorum ſaliua noxia. 254

Lex de porcis mactandis. 312

Liberi à patribus inſtituendi. 204

Liberi quando ferre cogantur parentum probra 276

Libonoti & Auſtroafrici natura 289

Lignum aloës, licet leue, demergitur 227

Limacius lapis quo effectu polleat. 212

Limonis ſuccus corroſiuus. 230

Liquores vitiati vt inſtaurentur 256

Lyſſa vermiculus ſub lingua canis 305

Loci ſitus mutationem herbis inducit 109

Luna mare concitat 243

Luna quando tempeſtates concitat 245

Luna morbos humidos exaſperat 144

Luna menſes cõſtituit in puerperis 447

Luna quot diebus curſum perficiat. 448

Luna ſydus terræ proximum. 449

Lunæ decurſus 245

Lunæ effectus in producendis ſtirpibus. 317

Lunæ vis quos morbos acuat. 331

Lupulus vulgo Hoppe. 130

Luſci qua animi conditione. 339

M.

M*Acilentis nihil adimendum* 388

Magna apud Zelandos rerum viciſſitudo 358

Magnes qua ratione ferrum alliciat. 398

Magnetis natura. 349

Mala mens inquieta. 59

Mali corui malum ouum 19

Mali genii ventos exaſperant. 137

Mali genii corpus & mentem oppugnant. ibid.

Mali genii melancholiæ incumbunt. 106

Mali genii hominibus infeſti. 67

Mali Medici aut Citrei vires. 427

Mandragora an conceptũ perficiat 398

Manus ac pedes vnde trunca & mutila 381

Manus

Manus quando vellicãda. 388
Mares cur citius quam fœminæ abſoluantur 457
Maria doloribus concuſſa. 65
Margaritæ aceto maceratæ liqueſcunt. 230
Maritima herba ſqualida. 330
Martinalia feſta 318
Martiniana ciuilitas. 354
Maſculus quando concipitur. 42
Materia accumulandi ſeminis. 41
Matthioli induſtria. 323
Matrimonii commoda. 410
Matrimonii incommoda. 409
Medicinæ tres ſunt partes. 365
Medicus naturæ adminiſter. 131
Medicorum de partu pronuntiatio nullius vel fauore vel iniuria 447
Mediocritas felicitatis laudãda. 359
Meditatio alterius vitæ quid efficiat 75
Melancholia vnde contrahitur. 101
Melancholia vt expugnetur. 102
Melancholiæ incommoda. 391
Melancholici natura. 97
Melancholici commiſeratione digni 103
Melancholici non facile inebriantur 136
Melancholici vnde abſurda imaginantur 101
Melancholicorum natura vbi vino incaluerit 137
Membra ſibi ſalutaria alliciunt 389
Membra animæ inſtrumenta. 57
Membrũ frigore oppreſſu quæ auxilientur 434
Memorabile de Mauro 160
Mens aſtrologis in Deum erigenda. 422
Mens quibus vacillat, ab aere cito offenduntur 289
Mens humana ab aſtris aliena. 420. & 423
Mens artibus imbuta ante doctrinam. 114
Mens hominis à Dei ſpiritu, non ab aſtris impellitur. 423
Mens ab aſtris libera 420
Mens hominis Dei ſimulacrũ. 9.
Mens verbo Dei fulciẽda. 103
Mens tabulæ raſæ comparatur. 70
Mentis ſedes 51
Mens humana diuinitatis exemplar 81
Mens hominis diluculo erectior ex ſanguinis habitu. 34
Mẽs atq; anima incorporea. 52
Mens in Deum nos erigit. 50
Menſibus deſinentibus deſinit fœcunditas 46

QQ 2 Mem-

Menſis à Luna Belgis nomen accipit 245
Menſtrua quæ venenata 50
Menſtruatis abſtinendum. 46
Menſtrui profluuium in quem uſum. ibid.
Menſtrui liquoris facultas. 31
Menſtruo inquinata intacta eſto 36
Menſtruum materiam ſuppeditat alendi fœtus. 32
Mentha olfactum reſtituit. 264
Mentis cum gemmis comparatio. 80
Mentis præſtantia. 51 & 370
Mentis intentio corpus attenuat 65
Mercurialis, quo effectu in excitanda prole 42
Mercula piſcis qualis. 231
Metelliburgum expugnatur. 349
Metelliburgum Emporium. 340
Metelli dictum de vxore ducenda 409
Mineralia vnde 112
Mirabilis Deus in operibus ſuis 389
Mituli, vulgo Moſſelen, *porcis ſalubres* 318
Moderate omnia inſtituenda. 13
Mœchi adulteria ioco eludunt prouerbiali 415
Moer *quid Belgis* 114
Mola matricis Belgarum maritimarum qualis 34
Moles & promontoria caput vocantur 339
Monſtroſa corpora vnde 33
Monſtroſa ſpecies vnde 92
Montes arenoſi, Belgis Dynen. 112
Morale à partus anguſtia 459
Morbilloſi omnes dolorum differentias percipiunt 193
Morbilloſi ſanos inficere geſtiunt. 368
Morbis contagioſis qui primū ſuccumbunt 258
Morbi aſſuetudine miteſcunt. 174
Morboſi & debilis diſpar conditio 368
Morbo Gallico infecti ſemper pruriunt 192
Morborum incredibilis contagio 194
Morborum inſultus, vt hoſtiū propulſandus. 154
Morbos expugnari ciborū nonnullorum deſiderio. 26
Morbum aliquando morbo expugnari. ibid.
Morbus Comitialis in quos referendus 143
Mores ex humoribus emergūt. 98.
Mores gentilitii plebi peculiares 343

Moribundi cur murmuloſum ſonum edant 175
Morſus canis vena inciſionem non exigit 305
Moſæ origo 356
Motus & iactatio corporis, ægroto noxia 483
Mulier cur erga natos viro propenſior 29
Mulier cur irata lachrymetur. 413
Mulier quando pacatior 416
Mulier quando primum fœcunda efficitur 462
Mulier quale animal 411
Mulier cito irata, cito placabilis 413
Mulier concubitus auida. 27
Mulier cur vini copiam perferat 186
Mulier qua magis imperioſa. 15.
Mulier viro potentiores habet meatus 159
Mulier geſtans vterum affectibus expoſita. 21
Mulier corallum deterius efficit 190
Mulier cur ſubito incandeſcat 411
Mulier prægnans incommodũ ſentit ex denegatis edulíis. 24
Mulieres non ſegnes in elaborando fœtu 30
Mulieres ab omnibus ſcriptoribus proſcinduntur 409
Mulieres comendi ſtudioſæ. 219
Mulieres immodice canibus afficiuntur 22
Mulieri quando menſes deficiunt 462
Mulieris intemperies tempeſtati ſimilis 410
Mulieris fragilitas vnde 411
Mulierum ſalacitas 279
Multa ex ſordibus enata. 430
Multa in rerum natura exoleſcunt 301
Multi animæ immortalitatẽ ſtatuunt, pauci reſurrectionem. 77
Munia fracturis apta 392
Murana exſiccata inardeſcũt. 400
Murana ſpina, neruus eſt, non os. 401
Murana ſiue lampreta deſcriptio 399
Murana quo tempore pingueſcant. 401
Muranis in cauda ſpiritus vitalis 400
Muſcus marinus fruticoſa cõcretio 328
Muſtela Baſiliſco hoſtis capitalis 405

N.

Napus, *vulgo* naueel. 130
Narratio contentionis de prole ſuſcitata 445

Naſi forma quæ decora 429
Natiuitas Chriſti quid effecit. 88
Natura quid. 1.
Natura rerum ad Deum nos erigit. 6
Natura Dei miniſtra 58
Natura nec iners, nec otioſa. 1
Natura præcipuas partes à morbo tuetur 178
Natura cuiuſque adnotanda. 366
Natura modicis contenta. 368
Natura rerum aſtris ſubiecta. 420
Natura rerum reſurrectionem aſtruit 79
Naturalia ſomnia obſeruanda 214
Naturales proles quas vulgus vocat. 362
Naturæ vis ad Deum referenda. 24
Naturæ propria definitio. 4
Naturæ contemplatio ad Deũ erigit animos. ibid.
Naturæ artificium. 114. 85. 107
Naturæ ordo ac ſeries. 134
Naturæ lex cuiq; impreſſa. 74
Naturæ inſtinctus. 67
Nauale prœlium. 251
Naufragi qua ratione inſtaurandi 435
Nautæ clepſydris vtuntur 298
Nautarum apud Zirizæos vita conditio 344
Negotiatio Euangelica quid. 72
Negotiatores frumẽtarii, vulgo Corenbiiters, odioſi. 129
Nemo culpam in Deũ transferat 70
Nemo non afficitur rerum varietate 252
Nemo inſoleſcat progenitorum nobilitate 276
Nemo non mortis metu contremiſcit 174
Nemo non affectibus vrgetur. 95
Nemo non immortalitatẽ vel affectat vel meditatur. 77
Nerui motu & ſenſu præditi. 235
Nerui quomodo à cerebro producuntur 182
Neruis quæ auxiliantur. 390
Nigrum tegmen infantis quid ſignificet 163
Nihil abſq; argento viuo inauratur 27
Nihil ex omni parte beatum. 128
Nitrum liquori frigiditatem inducit 265
Nix & aqua gelida calorem excitant 434
Nix liquefacta ſtirpibus noxia 364
Nobilitas quæ ſolida 277

Digitized by Google

Nocte omnia late exaudiri. 352
Nomen à re inditum Fliſſingæ. 341
Non conſultum diu ieiunum perſiſtere 187
Non inuadendas aliorum ditiones 353
Non nimium dolendum orbitato liberorum. 275
Non omnium cõſilia in re Medica admittenda 326
Non temere ſuſcipiendum bellum 352
Notæ corporis animi conditionem indicant 201
Noto ſpirante paludes olidæ. 289
Nuces muſcatæ vt explorentur 190
Nutrices infantibus morbos adferunt. 465
Nutrices notantur. 430

O.

Obeſi æſtu maris accedente periclitantur 332
Obſeruatio in conſtituendis ianuis 283
Occluſo ore ſomnus ſalubrior. 205
Oceani vis in morſu canis. 366
Oceanus æſtate magis ſaleſcit. 220.
Oculi animi indices. 378
Oculi cæſii unde & qua functione videndi 375
Oculi & viſus moderatè conſtitutus 376
Oculi nigri qua videndi facultate 375
Oculi primum moriuntur 374
Oculi prominentes & reconditi caligantur 373
Oculis cur abſurda obuerſantur 374
Oculorum color & acies qua ratione variatur 376
Oculorum colores medicamẽta immutant 377
Oculorum varia diſpoſitio 379
Oculos exhauſtos quæ fouent. 377
Oculus Chriſti flos. 108
Oculus dexter ſiniſtro obtuſior 374
Odores fœdi aliquando vtiles. 167
Odores graues aliquando peſti obſiſtere ibid.
Odores ſpiritus inſtaurant. 383
Olea natura 263
Oleum cuiuis liquori ſuperinfuſum putredinem arcet. 261
Oleum lini & ſeſami non congelaſcit 224
Oleum magneti vim attrahẽdi eripit 298
Oleum venena retundit 261
Olfactus vt reſtituatur 264
Olidis faucibus, qui parcius pane veſcuntur 188

Digitized by Google

Omne nimium pernitioſum. 280
Omnia membra ſuis officiis diſtincta. ibid.
Omnia naturæ opera in Deum referenda 5
Omnis homini ſimilis introitus & exitus 275
Omnis natio ſuis vitiis imbuta. 343
Omphacis veruys *vis.* 231
Operum habendus delectus. 90.
Opificia quædam colorem homini immutant 330
Opii vis 266
Opinio anilis de infantiũ galeis 162
Oppoſitio pleniluntum, coniũctio nouilunium facit. 243
Orbitas liberorum à Deo. 248
Oriens occidenti obuertitur. 246.
Oſſa humana comitiali morbo idonea. 148
Otioſi catarrhis obnoxii. 332
Otioſi lunæ effectibus expoſiti. ibid.
Ouillis pedibus lanuginoſa cõcretio ſubeſt. 304
Ouium natura in curſu ibid.
Ouum & ambra ſalſugini immiſſo fluitant 159
Ouum in aceto liqueſcere. 418
Ouum ſalſugine immerſum innatat 419
Oxalis, Surckel. 249

P.

Palma natiua vis 397
Papauer erraticum noxiũ. 269.
Parentum morbi & vitia in proles redundant 19
Partes genitales vel ſecundæ vel aduerſæ valetudinis ſunt indices 253
Partus deprauati unde. 380
Paſſi vis. 231
Parturiendi labor vnde. 456
Partus contra naturæ ordinem 455
Partus decimeſtris. 456
Partus octimeſtris non vitalis. 458
Partus quando laborioſus & quando placitus 449
Partus ſeptimi menſis vitalis. 44. *& cur.* 457
Patriciorum conditio diuerſa à plebeia 344
Pauent aquam rabidi. 306
D. Pauli ſolidæ rationes in aſſerenda immortalitate. 82
Pauli de muliere præceptum. 414
Paupertas ſapientiam ſortita. 363
Peccatum morbos & mortem inuexit 177
Peccatum originale quam labem intulit. 272
Peccatum originis quomodo oblite-

obliteratum 273
Pectori quæ herba amica. 350
Pecuniæ vſus & neceſsitas. 308
Pedum lotio quando adhibenda. 387
Pedum lotio quando noxia. 388
Pelles quando animantibus detrahenda 334
Pellium quarundam natura in erigendis pilis. ibid.
Pæonia qua vi polleat. 147
Pæoniæ ſemen ſpectatiſsimum. 398
Peſte exſtincti ocyus humandi. 145
Peſtis ex prauo cibo plebi peculiaris 416
Peſtis ex aëre omnibus communis. ibid.
Phœnix reſurrectionis typus. 84
Philandri opinio de verſoria. 302
Philippi Regis laus 239
Phoca vulgo Seehondt. 255
Pica morbus 23
Picatio morbus ſeu Citta quis. 24
Pilotæ ſeu naucleri ventorum obſeruantiſsimi 295
Pingues plerumq; ſteriles. 267
Pinguia venenis obſiſtunt. 182
Piſcatorum apud Belgas affectuum moderatio 345
Pituitoſi conditio. 97
Pyxis nautica duos & triginta ventos ſtatuit. 284
Pix oleo eluitur. 396
Platonis ſententia de fœmina. 415
Plenitudo aut inanitio obſeruanda in oculis fouendis. 377
Plinii ſententia de ſimilitudinis ratione 16
Plumbum liquefactum vt nō vrat 223
Plumbum liquefactum & oleum feruidum vrentiſsima. ibid.
Plus nimium ſalaces podagrici. 252
Plutarchi ſententia de vino diluendo 266
Potio ſalutaris qui marinam hauſerint 434
Porci in ſyluis vagantes ſalubriores. 312
Porcorum ſetoſa cutis adurenda. ibid.
Portulaca, dentiū ſtupori medetur 264
Portulacæ marinæ conditura. 323
Potentiæ naturales 469
Præcocia cito euaneſcunt. 236
Præmaturus interitus vnde. 274
Præmatura Veneris incommoda. 430
Præpoſterus diuorū cultus. 317

Præſeruatiua caute adhibenda 425
Præſeruatiua in peſte. 427
Principiis obſtandum. 150. & 369
Procacitas hominum 276
Prodigiũ de argento viuo. 270
Prognoſtica ex Luna 450
Proles cur ferè matri aſſimiles. 28
Proles cur matri addictior. ibid.
Proles quando damna concipiunt ob parentũ reatus. 274
Properata minus ſolida. 230
Prouerbiũ vulgare apud Belgas in eos qui quarta luna nati dicuntur 35.36
Prouerbium vulgare ex imaginatione deſumtum. 23
Prouerbium in morbidos. 195
Prouerbium muliebre in eunuchos. 42
Prouerbium de cornibus aduſtis. 167
Prouerbium de virginibus. 462
Prouerbium in exoletos. 464
Prouerbium in viduas 462
Prouerbium in ignauos. 97
Prouerbium vulgare ex cibo male cocto 106
Prouerbium in fabis oberrare. 165
Prouerbium ex tumultu nocturno deſumtum 317
Prouerbium populare in fœminas 279
Prouerbium triuiale in pueros præmature agiles 236
Prouerbium Belgicum de Brabantia & Zelandia 357
Prouerbium ex oculorum obtentu in nefarios 379
Prouerbium ab equis effatis. 361
Prouerbium in improbos 359
Prouidentia diuina omnia administrari 359
Puellæ venuſtæ iuuenes viriles videre exoptant 432
Puellæ maritatæ reuiuiſcunt. 27
Pueri deformes anus fugiunt. 238
Pueri morbidi nutrices inficiunt 466
Pueri non plectuntur ob ſcelera parentum 272
Puerorum malitia parentibus imputanda 362
Pulmo prælargus quid commodi afferat 160
Pulſus vermiculans 193
Pulſus formicans ibid.
Puluis nitroſus, vulgo Buſpoeder 41
Puluis præcipitatus 226
Purgatio venæ inciſionẽ præcedat 384
Puſillanimes ac meticuloſi qui 91.

Puſtulæ vnde varii coloris. 383
Putei æſtate frigidi, hyeme calidi. 435

Q.

Quam diu in longum corpora porrigantur. 196
Quam multa viſui officiant. 373
Quando cœnacula fronde adornanda. 335
Quando mulier ex facie in femora aut natos notas trāſferat. 33
Quæ ratione foris admota morbos mitigant. 149
Quare mare piſcibus fœcundum. 238
Quare vxoribus gratificandū. 42
Quare quiſq; fiat emendatior. 206
Quatenus obſeruanda aſtra. 421
Quatuor calamitates à Deo homini immittuntur. 129
Quatuor leuiſſ. inter liquores. 224
Quatuor humorum decurſus in corpore 134
Quæ capiti dolorem inferant. 166
Quæ à peſte præſeruant, eamq; demoliuntur 485
Quæ bilem expurgant. 391
Quæ cornicula ore concipiant. 430
Quæ corallo ruborem cōcilient. 190
Quæ affectus exaſperant 99
Quæ edulia ex carne ſuilla cōficiantur 311
Quæ flatus diſcutiunt 281
Quæ generandi facultatem perficiant 40
Quæ herba fœmina, quæ mas. 396
Quæ herbæ maritimo tractu delectantur 111
Quæ humiditatem vteri expugnent 43
Quæ peſti obſiſtunt 425
Quæ pituitam exturbant. 391
Quæ qualitas vermiculos progignat. 335
Quæ res ſpiritus fulciant 10
Quæ ſemē virile accumulent, ac Venerem excitent 40
Quæ venena depellant 391
Quæ vrinam moliuntur. ibid.
Quercus oleæ aduerſatrix. 395
Quibus locis herbæ præſtantiores 25
Quibus fœtida, quibus odorata admouenda 408
Quibus rebus corpus incremēta ſuſcipit 196
Quibus deeſt conſcientia 440
Quibus os ſiccum vel vdum. 250.
Quibus affatim bibendum. 234.
Quid Germanis Burg. 349

Quid talenti & minæ diſtributio deſignet 71
Quid Zelandis Cleyn ſout. 321
Quid officiat proceritati. 195
Quid homines macilentos efficiat 418
Quid veſtibus tineas innaſci prohibeat 334
Quid Ætites de porcis morbidis ſtatuit 312
Qui filii naturales 276
Qui morbo oppreßis adeſſe coguntur 384
Qui oculi nocte ſcintillant. 376
Qui placide, qui tumultuoſe exſtinguantur 167
Quod genus hominum inhumandum 91
Quod ſalis genus optimum. 222
Quomodo euitanda pericula anni climacterici 217
Quo ſale ſalſamenta conſeruentur 320
Quoto dierum numero fœtus abſoluatur. 53
Quur quidam febricitantes non ſitiant 262
Quur nonnulli minus validi. 361.
Quur alii in longum, alii in latum excreſcunt 196

R.

Rabidis potus non denegandus 306
Rabiem quæ expugnent. ibid.
Radiis 264
Ranatum eſus quibus vtilis. 313
Ranula quid. 448
Raphanus temulentiæ obſiſtit. 263
Raphanus & rapa oculis grata. 378
Rara auis mulier bona. 413
Ratio & experientia exiguntur in artibus. 382
Ratio multarum rerum inexplicabilis 293
Rauus color qui 227
Reconditi & protuberantes oculi ratione diuerſa vident. 373
Reges olim rei herbariæ ſtudioſi 119.
Regiones, corporis & animi conditiones immutant 92
Regi Hiſpan. Philippo grata Zelandorum munditiei. 337
Rei geſtæ narratio de alcis viribus 149
Rei geſtæ narratio de prægnantis appetitu 24
Rei geſtæ narratio de puero magno capite 22
Rei geſtæ narratio de admirabili mulieris partu 37
Rei apud Ferrarienſes geſtæ narratio 124
Rei geſtæ narratio de galli ouo. 402

Rei geſta narratio de Septuagenarii fœcunditate 464
Religio non aſtris, ſed Dei ſpiritui ſubiecta 422
Remedia ad rabiem canis. 305
Remedia incubi 146
Renibus quæ conueniunt. 390
Rerum viciſſitudo quid indicet. 6
Res geſta apud Tornacenſes dū peſtis ibidem graſſaretur. 168
Reſurrectio quid homini contulit. 88
Reſurrectio labantes fulcit. 87
Reſurrectio ſemper in animum reuocanda 88
Reſurrectio corpora indecora reſtituet. 93
Rhamni deſcriptio 329
Rheni origo & decurſus 356
Ridiculum de ruſtico quodam. 167
Robigo brandt *vulgo.* 255
Romanorum lex de fœmina. 414
Romersvvalla ciuitas 354
Ros ſolis quid. 309
Rubea radix & alumen durabili colore pannos imbuit. 336.
Rubicundum infantis velamē quid portendat 164
Rudimenta humanæ formationis 53
Ruta corpori admota adurit. 406.
Ruta & chelidonia quando oculis ſalubria 378
Ruta oculis aliquando noxia. 377
Ruta venenis obſiſtit 268
Ruta frigida venena obtundit 406
Rutæ vis 405

S.

SAl ægrotos & iumenta fœcunda præſtat. 229
Sal inſperſum carbonibus ignitis odorem ſopit 115
Sal recens cito liqueſcit, vetus ſerius 320
Sal fœcunditatem confert 229
Sal torridus, vulgo braetzout. 322
Salaces homines notantur. 38
Salem Zelandi quo modo candidum efficiant 321
Salis conficiendi inaudita ratio. 320
Salis efficacia in morſu canis rabidi. 322
Salis ex glebis confectio. 321
Salis habendus delectus. 328
Saluia quid. 250
Saliua canis rabidi noxia. 321
Saliuæ vis & effectus. 249
Salſugo 229
Salſugo ambuſtis vtilis. 322
Sanguis cur homini ex conſternatione ſubito erumpat. 162
Sanguis cur ex vulnere interemti profluat 160

Sanguis

Sanguis cur febres continuas excitet 136
Sanguinem defæcantia 391
Sanguis putredini obnoxius. 152
Sanguis mortuis referueſcit 102
Sanguineis fortis viſus 371
Sanguinei hominis natura 97
Sanguiſuga in corpore muliebri 38
Sani vt contra peſtem ſubſiſtant 426
Sanitatis indicia in pueris. 278
Sapientes cur aliquando ſtultos procreant 18
Sapo vnde conficitur 458
Saturnus infanti grauis. 369
Scaldæ fremitus quando tempeſtatem denuntiat. 346
Scaldia inſula à flumine ſic dicta 342
Scaldis per Flandriam decurſus cur de Honte dicitur. 345
Scaldis fluuii origo & decurſus. ibid.
Schelviſch. 213.
Schelviſch *piſcis vnde denominetur* 346
Schoerbuck *à vitioſo ſtomacho gingiuas & pedes inficit* 120
Scylla qua vi polleat in epilepſia 147
Scorta cur non concipiant 49
Secunda Algæ ſpecies 317
Semen virile opifex fœtus. 35
Seminis cohibiti noxa 27
Seminis efficacia in ſimilitudinis ratione 14
Seminis vis, quantum ad ſimilitudinem 31
Seminis humani efficacia. 451
Senatuſconſultum ne ſal adulteretur 321
Senes cito ebrietate tentantur. 186
Senes aridi. 360
Senes cibo ſe fulciunt 187
Senſim, non auide bibendum. 234
Septenarius numerus ſacratus 219
Septentrionalis venti natura. 292.
Serotini fructus diuturni. 236
Sextarius libram & uncias octo complectitur 309
Sexus in ſtirpibus. 396
Sicci & aridi in Oceani deſluxu moriuntur 333
Sidera & humores vim, non neceſſitatem inferunt. 100
Sidera res infernas regunt 419
Siderum vis humoribus incũbit 393
Siderum vis metallis incremẽto eſt 394
Similitudo nemini prolem aſſerit 17
Simile ab arte fuſoria 34

Simile ab ædium ſtructura 2
Simile ab Imperatorum officio. 3
Simile ab infœcundis arboribus. 191
Simile ab arboribus in ſaxoſis locis conſitis 381
Simile ab hominum natura & educatione 110
Simile ab equo calcitroſo 61
Simile à gallinis & fœminis quibus mas deeſt. 307
Simile non inconcinnũ ab herbarum fragrantia 141
Simile ab ignis fomite ac nutrimento 294
Simile ab agricolatione 448
Simile à duce militiæ. 457
Simile ab euigilatis. ibid.
Simile à fructibus maturandis 458
Similitudines ab opificibus. 452
Sinapi corallum rubicundum efficit 191
Sinapiſmi & pulueris præcipitati vis in morſu 307
Synaxis ſiue Euchariſtia 89
Signati ſycophantæ 292
Singula membra Lunæ motus percipiunt 429
Syntereſis quid 66
Sirupi vis 230
Situs infantis in vtero. 454
Snoeck 213
Socrates cur affectibus minus obnoxius 95
Socratis intemperantia 426
Solarium quid ſit 299
Sol geminus in ſpeculo aquæ ſubdito 236
Solis & Lunæ vis in res inferiores 240
Solis & Lunæ effectus in inferiora 240
Solomoni nihil nouum. 301
Somnia à Deo aliquando immitti 214
Somnia ægrorum & ebriorũ. 215
Somnia varia pro humorum redundantia. ibid.
Somnus noxius à veneno aſſumto & in peſte 183
Speculum quid oculis conferat 221
Speculum cur ex aduerſo imaginem referat ibid.
Specula viſui opitulãtur. 372
Speculi præcipuus vſus 229
Spiritus diuinus aëreo ſpiritui comparatur. 282
Spiritus vitioſus alimento nocentior. ibid.
Spiritus rarus & tenuis viſui officit 372
Spiritus humidus & modicus qualem viſum efficit. ibid.
Spiritus non æque ac cibus ad neruos penetrat 231
Spiritus mundi omnia fœcunda præſtat. 398

Digitized by Google

Spiritus corporei mentem concitant 104
Spiritus craſſus quem viſum efficit 372
Spleni quæ conferunt 390
Statura puſilli cur iracundi. 96
Status cœli animos immutat. 240
Steencolen. 114
Stercoratio inſalubris 127
Sterilitas à Deo 39
Sterilitas, orbitas à Deo 275
Stimuli Veneris varii 12
Stirpes renaſcentes reſurrectionem commonſtrant. 84
Stolones, vulgo VVaterſchoten 356
Studioſi quique, vt melancholiam excutiant 100
Studioſi non perferunt inediã. 186
Stupri illati inficiatio. 448
Sub æſtu & gelu canes rabiunt. 303
Sublimis animus ad ſumma enititur 363
Submerſi cur ſtatim non emergant. 159
Submerſi quoto die emergant. ibid.
Subſolani venti qui ab ortu progreditur effectus 285
Succini natura. 394
Succinum, vulgo Ammer. 43
Succiſa ſtirpes ad tempus germinant. 161
Sudor quãdo maturius erumpit 386
Sudor & ſaliua ex humoribus vim ſortiuntur. 250
Suydtbeuelandia inſula vnde dicta 354
Sulphur & argentum viuum metallorum principia. 225
Superſtitio quid. 319

T.

Tartarus quid ſit. 310
Tartarus VVijnſteen. 265
Tepor lecti pelles deteriores efficit 335
Terrauana quare ſic dicta. 133
Terræ atque vteri comparatio. 33
Terra poſt Deum rerũ parens. 85
Terrena aſtris obſequuntur. 420
Tertulliani ſalſum dictum in Pythagoræos Druidas 58
Teſtis flaccidi vel erecti quæ valetudinis argumẽta præbeant 253
Thomæ Mori epigramma lepidum 17
Timor quando ſalutis acreſipiſcentiæ cauſſa 436
Tithymalli vires. 265
Toletum Zelandiæ ciuitas. 354
Tonitrua hiberna tempeſtates

tes præſagiunt 257
Tonitrua & fulmen liquores vitiant 255
Tophus teras gypſo affinis. 418
Tres in homine ſpiritus 10
Tres membranæ infantẽ muniunt 163
Tres ſunt conditiones corporis humani 365
Triremes, vulgo Galeyen. 350
Triſſa quod genus piſcis. 320
Tropi Scripturæ de Dei membris 62
Tumorum in inguine curatio. 194.
Turcoſa vis. 211
Turff & Darry ignis fomenta apud Zelandos 113
Tuſsis à liquido humore moleſta. 287
Tuſsis pueros ſtrangulãs. ibid.

V.

WAlachria unde dicta. 340
VValachriæ ſitus. ibid.
Valetudinarii auræ mutationem percipiunt 242
Valetudinarii alii lecto affixi, alii inambulantes. 366
Valetudinarii auræ iniuriis obnoxii 392
Validum argumentum reſurrectionis 277
Vapores tetri cerebro infeſti. 102
Varronis in peſte conſiliũ. 283
Vates calamitatibus expoſiti. 66
Vbertas materiæ geminata profert 380
Venæ emulgentes quæ 44
Venena etiã foris admota corpetunt 393
Vena apoplectica. 56
Vir calidior fœmina 464
Vir diutius fœcundus quam fœmina 455
Vir quouſque fœcundus 463
Venena liquida nocentiſsima. 182
Venti etiam animo intemperiem adferunt 286
Venti cardinales quatuor. 283
Ventorum origo. 282
Ventus quid ſit. ibid.
Venus immodica venuſtatem depopulatur 280
Venus omne animal mœſtum efficit præter gallum. 408
Venus incommoda valetudinariis 278
Verbi Dei fructus & vtilitas. 75
Veria ciuitas unde dicta. 342
Veria ciuitas. ibid.
Vermes cur è naribus prolabuntur 131
Vermis lingua canis eximitur. 325.
Verminatio qui morbus. 193
Verrucæ & claui vt aboleantur.

tur: 265
Verſoria an recens inuenta 300
Verſoria ex quibus conſtet, eiuſque deſcriptio 298
Verſoria Septentrionis index ex vi magnetis 397
Ver ſpiritus etiam effœtos erigit 301
Verticulus quid ſit 323
Vetuſtas omnia deteriora efficit 117
Vexilla Ziriʒaa cur rubra 349
Videndi origo à cerebro. 370
Vina vitioſa mentem perturbant 105
Vina quibus condiri ſoleant. 256.
Vini & olei vires 260
Vinũ ardens quibus vſui. 224
Vinum aut alius liquor vt cito aceſcat. 269
Vinum diluculo hauſtum pernicioſum 187
Vinum glutinoſum vt inſtauretur 208
Vinum quo minus vapeſcat. 265
Vinum rubrum an ſudorem & vrinam moliatur 254
Vinum quomodo ab acore vindicetur. 267
Vinum quomodo diluendum. 265
Vinum & lac commixta, vitioſa 251
Virago vnde nomen ſortita. 52
Virgines tempeſtiue elocandæ. 27.
Virgines maturius elocandæ. 262.
Virgilii laus ob rerum cognitionem 240
Virgo cultus ſtudioſa 461
Viridia oculos fouent. 378
Viridi colore oblita ſerius ignescunt 171
Viri qui cito in lacrymas proni 412.
Vir muliere præſtantior 189
Virtus, vt ad interna rapiatur 307
Viſcum planta quo effectu cõtra epilepſiam 148
Vis non inferenda vitæ 103
Viſus cui exactiſſimus. 371
Vitia natura corrigi poſſunt. 428.
Vitis oleæ amica 295
Vitis vt fœcũda efficiatur. 261
Vnde corporis deformitas. 21. 429
Vnde flatus in corpore 281
Vnde herbis purgandi efficacia 299
Vnde pueris notæ imprimantur & deformes ſpecies. 25
Vnde vis in concitandis ſpiritibus. 142
Vnde membrorum defectus 211.
Vnde nigri oculi emergant. 375.

Unde in corpore & animo mõſtroſæ ſpecies 16.33.36
Vnde ſitis nocturna 203
Vnde Zelandi Mattiaci dicti. 338.
Vngues vnde 466
Unicornis venenis obſiſtit. 150
Ungues infanti quando deſunt 445
Vomitus commoda 181
Voragines Zelandicæ treken. 355
Vox cur viris robuſtior quam fœminis 168
Urentia ſpecula 222
Urina quibus ſupprimitur. 192
Vrtica marina 37
Vſus rerum ſpectandus 308
Ut animi propoſitum felicem ſucceſſum obtineat 206
Uteri natura 408
Vtero quæ apta 390
Vt frons & vbera rugis deformata niteſcant 262
Vt manus lauore perpoliantur. ibid.
Ut nonnulla abſque nucleis proueniant. 110
Ut oculorum orbes nigreſcant. 428
Ut vini, ita humorũ vis mentem concitat 141
Vulnera ex effectu Lunæ lethalia 410
Vulnus non cito obducendum in morſu 307
Vulturis natura. 468
Vulturni natura 289
Vultus animi index 59
Vultus & oculi animi indices. 199

Z.

Zeevvolff 218
Zelandia inſulis fœcunda 339
Zelandia Bataviæ appendix. 355
Zelandia apud Danos 334
Zelandia cuniculis fœcunda. 335
Zelandia an veteribus cognita 338
Zelandia in duas Quæſturas diuiſa 348
Zelandia mutationi obnoxia. 357
Zelandiæ aër cur ſerius inficiatur 338
Zelandi callidi & induſtrij. ibid.
Zelandi Mattiaci dicti à ſociali concordia 329
Zelandi cur poculis addicti. 341
Zelandi aſtuti 343
Zelandici ſoli vbertas. 336
Zelandorum origo. 354
Zinziberis effectus 469
Zinziber ſitim nõ excitat 470
Zirizæa quando primum erecta. 343

Zirizæa piſcatoribus fæcunda 344
Zirizæa puteos ſalubres habet 338
Zirizæi literis afficiuntur. 342
Zirizæi exercitati nautæ. 345
Zirizæi Metelliburgum expugnatum Comiti reſtituunt. 350
Zirizæis virtute parta priuilegia. ibid.

ELENCHVS OMNIVM CAPITVM QVÆ IN PARÆneſi continentur.

Cap. 1. In Deum per Chriſtum potiſſime perſigendos oculos, mentemque erigendam. *Pag.* 471.
2 Quanta cõtulit homini rerũ opifex Deus. ibid.
3 Deo nihil homine carius, omniaq; in eius vſum creata 472
4 Quanta eſſe debeat hominis erga Deũ gratitudo 474
5 Baptiſmus quid homini cõferat, quid moneat 474
6 Poſt Deum in proximũ proferenda charitas. ibid.
7 Quanta eſſe debeat erga parentes liberorũ pietas. 476
8 Qualem ſe quemque præceptori exhibere conueniat. 477
9 Quibus potiſſime in humana ſocietate honor exhibendus & reuerentia ibid.
10 Quid præſtet homini inſtitutio, & qualis ea eſſe debeat. 478
11 Vnde morum integritas, atque optima vitæ præcepta petenda. 481
12 Qui auctores ad expoliendam linguam mentemq; exornandam

Digitized by Google

dam vſui, & quæ artes potiſſimum amplectendæ. 484
13 De Ethnicis ſcriptoribus Cenſura. 485
14 Poëtæ officiū, & quid iuuentuti atq; etiam adultis conferat. 686
15 De Hiſtoriarum vſu & vtilitate 487
16 De Comœdia. 488
17 De eloquendi dicendique peritia, nulli non cuiuſcunque ſit idiomatis, vſui & neceſſaria. 489
18 Ad quas diſciplinas nobis aditum patefaciant humanitatis ſtudia. ibid.
19 Certo fixoque diſciplinæ generi inhærēdum 491
20 Quæ ſtudia & occupationes operoſæ ac minus frugiferę, quę noxiæ & pernitioſæ. 492
21 Non minus animo mētique proſpiciendū, quam corpori 494
22 Qua ratione corpori ſubueniēdum, vt inculpata valetudine ſubſiſtat. ibid.
23 Cibos ex Dei liberalitate ac munificentia, gratitudine ac gratiarum actione ſumendos 498
24 Quomodo hoſpitalitatis habenda ratio. 499
25 De rei familiaris ac domeſticæ cura eiuſque adminiſtratione. 503
26 Somni ac vigiliæ moderatio. 506
27 Quid adferat commodi vel incommodi repletio & inanitio, deniq; aluus vel adſtrictior vel laxior. 508
28 Studioſis virisque politicis ſæpius meatus per quos excrementa deferūtur, expurgandos. 501
29 Præcepta ſalubria non minus animo, quam corpori idonea. 511
30 Exiſtimationis ac famæ habenda ratio. 513
31 Laudabilis diſſidiorum pacificatio. 557
32 Nemo inſoleſcat reb' proſperis, nec deiiciatur aduerſis, ſed Dei prouidentia ſe ful-

fulciat. 519
33 Vitanda curioſitas. 520
34 In veſtitu moderatio. 521
35 Nemo ſortem ſibi deſignatam deſpiciat. 521
36 Improborum conſuetudinem ac familiaritatem vitandã. 526
37 Linguam cohibendam non ſolum ab obſcœnis verbis, ſed etiam otioſis. 527
38 In verbis omnique actione vitæ, deteſtabilis fucus ac ſimulatio 529
39 Philautia, hoc eſt, cæcus amor ſui excutiendus, atque inanis doctrinæ perſuaſio. 530
40 Familiarium atque amicorum habẽdum delectum 533
41 Ne temere te cuiquã ſponſorem offeras. 534
42 Aſſentatores, quos vulgo *Tiuymſtrickers* vocant vitandi. 535
43 Præcepta quædem ad bene beateq; viuendum accommoda. 536
44 De exercitatione qua defatigatæ vires inſtaurantur cum animi tum corporis. 537
45 In rebus agendis rationem in conſilium adhibendam. 546
46 Quæ dubitas ne feceris. ibid.
47 Virtutis ac vitiorum præmia. 547
48 A Deo ſumẽda omnium actionum noſtrarum initia. ibid.
49 Diluculum auroraq; matutina ad componendam mentem, atque animum in Deum erigendum aptiſſima. 548
50 Exacto die exigenda à mente diurnarum actionum ratio. 549
51 Nemo vitiis ſuis blandiatur, & malefacta extenuet. 550
52 In Deum transferendum quidquid boni nobis obtigit. ibid.
53 Delectus & conſideratio habenda in deligendo vitæ genere. 551
54 De legitima matrimonii ſocietate. 553

55 Omnis

55 Omnis ſocietas quæ non conſiſtit intra coniugii limites, vitioſa, atque à legitimo matrimonio aliena. 554

56 Qua ratione obtineri poſſit, ne mors homini natura pauido ſit formidabilis. 557.

57 De nominis IESV CHRISTI amplitudine, maieſtate, potentia, qua vna obſiſtendum magicis incantamentis, atque illuſionibus dæmonum expugnandæ, & ſi qua alia detrimenta vel menti vel corpori inferri contingat. 564

58 An herbæ & gemmæ aliquam vim conferant in profligandis dæmonibus, ac depellendis aliis rebus noxiis. 572

59 De maieſtate & potẽtia ſupremi Numinis, & qua varias appellationes vnica DEI eſſentia tribus perſonis diſtincta ſortiatur. Cuius rei contemplatione humanus animus tranquillitatẽ & ſolatia, ſummamque erga Deum fiduciam in ſe concipit. 575

RERVM ET SENTENTIARVM IN PARÆNESI contentarum INDEX.

A.

A Chriſto inſtitutionis initia ſumenda 481

Adam ſpecie veritatis deceptus 554

A Deo cibus nutriendi vim obtinet 498

A Deo petenda actionũ primordia 547

Adoleſcentia Chriſti laudata. 484

Adulatoris & amici diſcrimen 535

Æs alienum conflatum. 522

Æſtate frigus opacum captã-dum. 541
Ætas tenera optimis aſſueſcat 481
Affectus hominum non naturales culpandi 559
Affectus vitioſi menti officiunt 495
Agricola nunquam otioſus. 358
Agricultura oblectatio 657
Alea quid. 344
Aleatorum conditio 545
Alea à Talis diuerſa 542
Aliſſon 574
Amicitia immortalis eſto, mortalis inimicitia. 534
Amicorum habendus delectus 533
Amico quatenus obſequendũ. 535
Amœna herbarum contemplatio 490
Amor vinoſos vellicat 541
Amplitudo nominis Ieſu. 567
Animæ pabulum 495
Animus inconſtantiæ cauſſa. 524
Arma militiæ Chriſtianæ 570
Artes damnoſæ quæ 493
Aſa rex cur non eſt ſanitatem conſequutus 574
Aſſentator pernitioſus 535
Aſtragaliſmus quid 542
Aſtrologia non prorſus explodenda 493
Aſtrologia quatenus exercenda 492
Aſtrologiæ vanitas improbata Prophetis. ibid.
Aurora precationi apta. 548

B

Baptiſmus quid efficiat. 475.
Barbaries vitanda 479
Beneuolentia alterius erga alterum fouenda 518
Biblia ſalutares doctrinas exhibent 487
Bona noſtra omnia à Deo promanant 552

C.

Cæcus amor ſui deteſtandus 521
Calamitoſis non inſultandum. 515.
Carmen Auguſtini vſurpatum. 519
Carmen conuiuiale elegans. 500
Carbunculus 573
Cæruleus. ibid.
Chryſolitus. ibid.
Chriſti doctrina omnem ſapiẽtiam ſuperat 571
Chriſti fiducia expugnatur genus omne malorum. 567
Chriſti Philoſophia. 489
Chriſto omnia attributa. 567
Chriſtus ad excubias incitat. 483
Chriſtus auram popularem non

non captauit 513
Chriſtus Deo par 567
Chriſtus Eccleſiæ caput. 569
Chriſtus in tempeſtate ſacra anchora 563
Chriſtus mortem deuicit. 560
Chriſtus omnia in omnibus. 569
Chriſtus pacificator in Deum & hominem 563
Chriſtus Satanæ formidabilis. 560.
Chriſtus ſcopus & vitæ exemplar 484
Ciborum apparatus vitandus. 503
Ciuilitas inſidioſa. 536
Comicorum licentia. 418
Comœdiæ moderatio adhibenda. ibid.
Comœdiæ vſus. ibid.
Concoctioni violentus metus officit 542
Confidentia vitioſa 515
Coniugij vſus 554
Coniugio inepti & elumbes. 556
Coniugium multos eneruat. 555
Coniugium non temere adeundum. ibid.
Connubium ſi adeatur, honeſta familia obſeruanda eſt. ibidem.
Corallium. 573
Corizæi, vulgo Verſpiers obſeruandi 517
Contentiones ſopiendæ. ibid.
Cultus animo & corpori impendendus 494

D.

DEcori habenda ratio. 514
Delliberatio in deligendo vitæ genere 553
Dæmon ad noxia quæque hominem incitat. 566
Dæmon profligatur Dei fiducia. ibid.
Dæmones hominibus infeſti. 564
Dæmones humoribus ſe immiſcent, vt contagia corporibus. ibid.
Dentati morſus vitandi. 527
Dei in remittendo facilitas 551
Dei munificentia in cibo agnoſcatur 498
Dei natura inſcrutabilis. 573
Dei prouidentia rerum moderatrix 537
Deum Belgæ Godt à bonitate vocant 561
Deo ab effectu nomen aſſignatur 570
Deus abſolutū virtutis exemplar 570
Deus actiones noſtras moderatur 528
Deus cur nos à dæmone vexari permittat 589
Deus dæmonum malitia abutitur ad mala caſtigādā ib.

Deus fons bonorum. 479
Deus homine mire afficitur. 472
Deus in Chriſtum omnia profundit 571
Deus moderator rerum 527
Deus primaria rerum cauſa. 548
Deus varia nomina ſortitur. 575
Diabolus à ſana doctrina mẽtes abducit 554
Diabolus ſtupidos aggreditur. 565
Diſciplinæ certo generi inhærendum 481
Diſciplinæ tres potiſſimum vtiles 490
Doloſe parta cito dilabuntur. 545
Dubitatio menti in agẽdo ſcrupulum inijcit. 546

E.

Eccleſiæ miniſtri honorandi. 478
Effigies hominis duplex. 471
Eloquentia quibus vſui. 489
Eloquentia ſeditiones ſopiuntur ibid.
Emanuel quid deſignet. 561
Emendationis propoſitũ quotidie concipiendum 549
Epilepſiæ contraria 574
Eranos 573
Errore, non voluntate quidam deuiant 553
Exercitationum multa genera 538.
Exercitatio minus laborioſa. 541
Exercitatio ſtudioſis apta. ibid.
Exigenda à mente actionũ noſtrarum ratio 549
Exorciſtæ dilaniati 568
Exorciſtæ huius temporis futiles & inani doctrina imbuti. ibid.

F

Famæ habenda ratio 513
Fidei vis 571
Fidendum non eſt cuiuis. 533
Fides fructibus exornatur. ib.
Felicitas vitæ quibus rebus conſtet 536
Fœmina cultus auida 322
Foris oculati, domi cæci. 520
Fortitudo Dei 562
Fortunæ vocabulum Chriſtianis exploſum 519. & 537
Frugalitas vtilis 496
Frugalitatem imperat Chriſtus. 497
Futilitas damnoſa 516

G.

Gagates 572
Gemma occulta vi imbuta. 572
Gloria qua ratione affectanda 514
Gratitudinem exigit Deus. 272

Helueti

H

HEliucus, nauſeoſus affectus 507
Herbæ ad multa efficaces. 572
Herbæ quæ aluum lubricam præſtãt, adſtringuntve. 509
Hyacinthus 573
Hyeme apricari peramœnum. 514
Hiſtoriæ commendatio ex Liuio Cicerone & Zenone. 487
Hominem à Beluis quid ſecernit 472
Homo Dei ſimulacrum ibid.
Homo mendax quem ſenſum habet 565
Homo mundi præfectus. 473
Hominis reconciliatio. 477
Honor quibus deferendus. 478
Hortorum amœnitas reficit animum 541
Hoſpites fouendi. 499
Hoſpitum habendus delectus. 500
Humanitatis officiis inter ſe certent Chriſtiani. 529
Humores praui mentem obnubilant 496
Herbæ à Deo effectum ſortiũtur 474
Herbæ magicis incantamentis non accommodandæ 575

I.

IActantia odioſa 513
Iehoua ſingulare Dei nomẽ. 576
Illicits amores & concubitus. 557
Impij inquieti 495
Impio occaleſcit ſceleri animus 550
Improbi vitandi. 526
Incantatio damnoſa 493
Incommoda quæ dæmones inferunt, in naturales cauſſas referri nequeunt. 564
Inconſtantia improbatur. 525
Indefeſſe ſtudiis inſiſtendum. 492
Infrugifera ſtudia reiicienda. ibid.
Ingenuitatis argumentum 515
Inopum habenda ratio. 500
Inſtitutio mentem exornat. 477
Inſtitutio quid homini præſtet 478.
Inuita Minerua nihil. 491
In vita diſcrimine ad Deum confugiendum 565
Iob à dæmone cur diuexatus. ibid.
Ipſe dixit, Chriſto aſſerendum. 571.
Italiæ & Græciæ laus. 485
Iugurthæ indoles. 548
Ius ciuile Chriſto & Paulo probatum. 491
Iuriſprudentia Ciceroni laudata. ibid.
Iuſtitia Dei. 563
Iuuentutis exercitatio. 544

Lex

L.

LEx Amaſis contra otioſos. 504.
Lex ſumptuaria Corinthiorũ. 505
Libanotis vel Roſmarinus 574
Liberalius aliquando accumbendum 498
Lingua cohibenda 528
Literæ politiores ſtudia eneruant 489
Loquela ſingulare Dei donum 472.
Ludi infames qui 544

M.

MAgiſtratus honorandus. 473
Magnes 573
Magnificentia Dei erga homines 471
Matrimonii definitio 552
Matrimonio robuſta ætas aſſueſcat. 556
Mature à vitiis reſiliendum. 482.
Mature omnia in adeundo coniugio agenda 556
Meatus excrementis expurgãtur 510
Medicinæ vſus 490
Mens quomodo confirmanda imminente morte 563
Mentem quidnam ſtabiliat. 526
Miracula in animis edita. 572
Miſericordia Dei Paulo decantata. 563
Miſericordia Dei profugium peccatoribus. ibid.
Moderatio cibo adhibenda 508
Moderatio victus ſtudioſis vtilis. 496
Modus rebus adhibendus 504
Morbi horrendi herbarũ præſidio expugnantur. 573
Mors Chriſti peccata noſtra abluit 563
Mors ſomnus 662
Mors vitæ innouatio 565
Mortis metus quibus diſcutiendus. 562
Mortis metum quid eximat. 561
Mortui lugendi non ſunt more gentili 562
Muſica inſtrumenta Hebræi non reſpuerunt 539
Muſica mentem oblectat. ibid.
Muſices ſtudioſi veteres fuerunt. ibid.

N.

NEquitia omnis à mente noſtra diffunditur. 552
Nihil præcipitanter agendum. 546
Non fidendum rebus caducis 559
Non putâram vitio coniunctũ 546
Noſtri noſmet pœnitet 52
Nulla ætas ad diſcendum ſer 488

O.

Obſeruatio rei alienæ improbatur 520
Obſeruatio fugienda 518
Otioſa verba quæ. 527
Omnia in vſum hominis condita 478
Opinio ſcientiæ tollenda. 531
Optimi quiq; imitandi. 484
Oratio arma contra dæmonem 570
Oratio per Chriſtum efficax. 475
Orbitas placide ferenda. 538
Orca quid. 543
Oſteritium 343

P

Pacificator laudem meretur 518
Pandiculari quid ſit. 507
Paranda rerum & verborum notitia 479
Paraſiti conditio 535
Paraſitus delatore minus noxius. 517
Paraſitorum inſida amicitia. 535
Parſimonia ſera eſt damnoſa. 504
Pauli ad fures admonitio. 506
Pauli exemplo ad ſumma entendum 485
Paulus ignauos exſtimulat ad induſtriam 505
Paulus omnes exſtimulat, vt Dei miſericordiæ ſe committant 363
Paulus in omnibus decorum ſeruari vult 528
Peccati agnitio, peccatum expungit 551
Peccatorũ remiſſio in Chriſto. 568
Perſuaſio doctrinæ ex animo abolenda 539
Petri & Ioannis miraculum. 568
Pictura oculos paſcit. 538
Platonis ad virtutem exhortatio 547
Poëſis artium antiquiſſima. 486
Poëta exactus morum inſtitutor. ibid.
Poëtæ elogium. ibid.
Poëtæ inſtitutum. ibid.
Politiores literæ quid præſtent. 485
Potentia Dei 562
Præceptori honos deferendus. 477
Præcipitantia linguæ improbanda 516
Praſius 573
Probus quiſque aſſueſtat. 526
Profuſio vitanda 522
Proles deliciæ matrimonii 558
Prophetæ eloquentes 481
Prophetæ rerum cognitione imbuti. ibid.
Prouerbium conuiuiale. 501
Prouerbium de feſtuca ac tra-

be in oculis explicatum 521
Prouerbium frugalitatẽ commendans. 504
Prouerbium in degeneres. 547
Prouerbium in inſidioſos. 502
Prouidentia Dei fulcienda mens 519
Prudentij gratiarũ actio. 499
Prudentij hymnus in menſa accubitu 498
Pudor adoleſcentes commendat 514.
Puellarum fragilitati conſulendum 550
Puellis nulla danda lapſus occaſio ibid.
Puerilis exercitatio multiplex 542.

Q.

Quadruplatores omnibus odioſi 517
Quædam didiciſſe oportuit. 488
Quæ linguam expoliunt, amplectenda 495
Quæſtus doloſus eſſe non debet. 544.
Quid iis accidit qui ſoluta Venere ſe oblectant 557
Quicquid homini obtigit, in Deum transferendum. 552

R.

Rebus naturæ modus eſt adhibendus 512
Regum animus irritabilis. 518
Rei domeſticæ procuratio. 503
Res ardua Chriſti nomine perficiuntur 567
Res quæ valetudini conferuntur 496
Reſpiratio à labore utilis. 537
Reſurrectio Chriſti iuſtificat. 566
Reticentia malum exaſperat. 551
Rob Auicenna quid 510
Ruta. 573

S.

Sacra ſcriptura non ieiuna. 480
Salus vnde petenda 471
Saphyrus. 573
Sapientia Dei 560
Sardius. 573
Satietas vitanda 497
Scilla herba 573
Senectus, Amor & Venus indecora. 512
Senes honorandi. 478
Sermo Dei ignitus. 480
Sermo ſcurrilis vitandus. 527
Silentij tutum præmium. 514
Simile ab æſtu maris 525
Simile ab ære alieno oppreſsi 550
Simile ab inſitione arborum 484
Simile ab vrbe parum munita. 565
Simile à caſtrenſi vigilia. 483
Simile à Medicis. 520
Simile à rebus domeſticis. 494

Simil.

Similia ex Muſicis ſonis & gemmis 540

Simultates vitandæ 527

Smaragdus 573

Somni & vigiliæ moderatio. 506

Somnifica quæ cerebrum humectant 508

Somnolentia vt excutiatur. ibid.

Somnus meridianus quando noxius 506

Sors ſua cuiq; placeat. 522

Sponſioni damnum ſubeſt. 534

Stabilitas laudata. 519

Succinum quid. 573

T.

Talorum iactus 541

Theologiæ pars quæ omnibus vtilis 490

Theologiæ vſus. ibid.

Trochorum agitatio 543

V.

Valetudo potior auro. 511

Ventrem quæ laxant. 509

Veteratorum ars. 536

Vigilia exſiccat 507

Virtus æterna 547

Virtus non extenuanda 550

Vita noſtra Deo approbanda. 474

Vitæ ſtatus nullus moleſtia caret. 558

Vitis & matrimonii comparatio. 559

Vitium vnum ex alio pullulat. 528

Voluptas momentanea 547

Vſus rerum ſpectandus. 521

FINIS.

A 44 165572

Digitized by Google

Digitized by Google

A97:

Digitized by Google

Digitized by Google